

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Disertační práce

Mgr. Olga Sixtová

2017

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav Blízkého Východu a Afriky

Teorie a dějiny literatur zemí Asie a Afriky

Disertační práce

Mgr. Olga Sixtová

Hebrejský knihtisk v Praze 1512 – 1672

Hebrew printing in Prague 1512 – 1672

Vedoucí práce doc. PhDr. Pavel Sládek, PhD.

2017

„Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze, 5. listopadu 2017

Olga Sixtová

ABSTRAKT

Cílem práce je předložení kompletního bibliografického soupisu dokumentované hebrejské a jidiš produkce pražských židovských tiskáren mezi lety 1512 a 1672. Soupis je založen na původním detailním popisu identifikovaných edicí včetně paratextů, písem a dekoru. Předchází mu souhrnná úvodní studie, která se zabývá jazykovou, obsahovou a žánrovou povahou tištěné produkce i identitou jejích adresátů; motivacemi jejích nakladatelů a jejich případnou orientací na určité typy textů; standardy, postupy a záměry ediční práce; funkcí rabínských aprobačí, tj. ochranou práv nakladatele i kontrolou knihtisku židovskými orgány, a tedy i mírou, v níž korpus tištěné produkce odráží duchovní a intelektuální zájmy čtenářů. Jednotlivým tiskárnám a tiskařům, jejichž činnost, sociální zařazení a ekonomické možnosti jsou stručně charakterizovány, jsou na základě typologicko-typografické analýzy písem a dekoru atribuovány nedatované a anonymní tisky, upřesněna jejich datace a předložen je soupis produkce každého z nich. Apendix shrnuje poznatky týkající se vnější cenzury doložené v knihách samotných.

Díky práci s paratexty a chápání jidiš a hebrejské knižní produkce jakožto jednoho celku předkládá práce komplexnější a hlubší vhled do dějin popisovaného fenoménu a jeho reálného fungování i jeho možností a limitů. Práce může být i díky předložené obrazové dokumentaci užitečnou pomůckou při identifikaci fragmentů a neidentifikovaných edicí např. v nálezech z geniz. Práce je také chápána jako základ pro další historické bádání, ať již v oboru knihovědy nebo v oboru hospodářských, kulturních a intelektuálních dějin pražských (českých a aškenázských) Židů, respektive českých zemí v raně moderní době.

Klíčová slova: hebrejský knihtisk; jidiš knihtisk; Praha, 16. a 17. století; Židé, Praha; pražská židovská obec; nakladatelé; ediční práce; rabínské aprobače; vnitřní židovská cenzura; hebrejská typografie; jidiš typografie; židovští tiskaři; židovské tiskárny; knižní výzdoba; nežidovská cenzura; genizy.

ABSTRACT

The aim of the submitted dissertation is to offer a complete bibliographical list of the documented Hebrew and Yiddish production of Prague Jewish printing houses between 1512 and 1672. The list is based on an original and detailed description of the identified editions, including paratexts, types and decorative elements. The introductory synthetic study

examines the published production from the viewpoint of its language, contents and genres and the identity of its intended recipients; the motivations of its publishers, as well as their possible orientation towards specific types of texts; the standards, methods and goals of editorial work; the function of rabbinical approbations, protection of publishers rights and control of the published matter by Jewish authorities, and the measure in which the printed body of texts reflects the spiritual and intellectual interests of the readers. The typological and typographical analysis of types and decorative elements serves to attribute the undated and anonymous imprints to specific printing houses and printers, whose complete production is listed and whose activities, social position or economic possibilities are also briefly characterized. An appendix sums up the findings relating to non-Jewish censorship documented in the books themselves.

Thanks to its use of the paratexts and its conceiving of the Yiddish and Hebrew production as one whole the dissertation offers a more complex and deeper insight into the history of the phenomenon and its real operation, possibilities and limitations. The dissertation can also, together with the presented visual documentation, serve as a useful tool for the identification of fragments and unidentified editions found e.g. in the *genizot*. In the same time the work is understood as a starting point for further historical research, be it in the domain of book history or the economic, cultural and intellectual history of Prague (Bohemian, Ashkenazic) Jews and the Bohemian Lands in the Early Modern Period.

Key words: Hebrew printing; Yiddish printing; Prague, 16th and 17th century; Prague Jews; Prague Jewish community; publishers; editorial work; rabbinical approbations; internal Jewish censorship; Hebrew typography; Yiddish typography; Jewish printers; Jewish printing houses; book decoration; non-Jewish censorship; *genizot*.

DÍL 1

Úvod 11

Seznam institucí 20

Zkratky 21

Seznam grafů 22

ČÁST 1

1. Texty a autoři 24

1.1 Hebrejská knižní produkce 34

1.1.1 Modlitební knihy a obřady 34

1.1.2 Bible a pobiblická židovská literatura 44

1.1.3 Hebrejská středověká literatura 49

1.1.4 Soudobí autoři 55

1.1.4.1 Rabínská elita, „menší“ autoři a médium knihtisku 57

1.1.4.2 Produkce soudobých autorů z hlediska obsahu a žánrů 62

1.1.5 Díla sekulární povahy 72

1.2 Jidiš knižní produkce 77

1.2.1 Publikování v jidiš 79

1.2.2 Žánry publikované jidiš literatury 83

1.2.2.1 Modlitby 84

1.2.2.2 Převody biblické látky a příručky k jejímu studiu 86

1.2.2.3 Nábožensko-etická literatura 90

1.2.2.4 Krásná literatura – písně, poezie, próza 93

1.2.2.5 Ostatní žánry 99

1.3 Závěr 100

2. Nakladatelé 102

2.1 Pojmenování tiskařské a nakladatelské role 102

2.1.1 *Madpis* versus *meḥoḳeḳ* 104

2.1.2 Ostatní způsoby pojmenování nakladatelské role 107

2.2 Nakládání knih – byznys i záliba, čestná povinnost nebo veřejná služba a politika 109

2.2.1 Tiskaři jako nakladatelé 110

2.2.2 Nakladatelé-podnikatelé 114

2.2.3	Autoři jako samonakladatelé	115
2.2.4	Literáti a intelektuálové jako nakladatelé	120
2.2.5	Jednorázoví či příležitostní nakladatelé	122
2.2.6	Ženy-nakladatelky	127
2.2.7	Korporátní nakladatelé a edice podpořené obecními institucemi	128
2.3	Závěr	132
3.	Ediční práce	135
3.1	Nejstarší doklady ediční práce	135
3.2	Terminologie	140
3.3	Deklarované postupy, zásady a cíle ediční práce	142
3.3.1	Nekonečné vody kompilace	142
3.3.2	Záchrana textů, antikvární vášeň	144
3.3.3	Na pomoc novým způsobům čtení	148
3.3.4	Aktualizace reedicí	151
3.3.5	Integrita textů a standardy ediční práce	152
3.4	Úskalí ediční práce v raně moderní době	154
3.5	Vedlejší informace z editorských paratextů	156
4.	Haskamot	158
4.1	Institucionální regulace – Ferrara, Krakov, Frankfurt nad Mohanem	160
4.2	Pražská praxe vydávání aprobací	163
4.2.1	Vydavatelé aprobací	168
4.2.2	Haskama jako schválení k tisku a doporučení čtenáři	170
4.2.3	Ochrana práv nakladatele	172
4.2.3.1	Podpora nakladatele a způsoby financování tisku	175
4.2.4	Haskama jako nástroj rabínského aktivismu i prosazování obecní politiky	177
4.3	Závěr	182

ČÁST 2

5. Tiskaři a jejich dílo 186

5.1	Ekonomické a komerční možnosti a sociální postavení tiskařů	186
5.1.1	Tiskaři o sobě	193
5.1.2	Privilegia	194

- 5.2 Soupis produkce jednotlivých tiskařů a tiskáren 196
  - 5.2.1 Konsorcia 196
  - 5.2.2 Meir ben David – Chajim Šachor 197
  - 5.2.3 Meir ben David 197
  - 5.2.4 Šlomo ben Šmuel ha-Levi se synem Jaakovem 198
  - 5.2.5 Katzovská tiskárna 198
    - 5.2.5.1 Geršom ben Šlomo Katz 198
    - 5.2.5.2 Moše ben Geršom Katz samostatně 198
    - 5.2.5.3 Mordechaj a Moše, synové Geršoma Katze 199
    - 5.2.5.4 Katzové – 60. léta 16. století 199
    - 5.2.5.5 Mordechaj ben Geršom Katz 199
    - 5.2.5.6 Šlomo ben Mordechaj Katz a Moše ben Josef Becalel Katz 201
    - 5.2.5.7 Katzové? – před 1595 201
    - 5.2.5.8 Geršom ben Josef Becalel Katz 201
    - 5.2.5.9 Moše ben Josef Becalel Katz 202
    - 5.2.5.10 Katzovská tiskárna – Moše ben Josef Becalel Katz? 205
    - 5.2.5.11 Katzovská tiskárna – 60. léta 17. století 205
  - 5.2.6 Anonymní tiskaři 2. poloviny 90. let 16. století 206
  - 5.2.7 Schedelovská tiskárna 208
  - 5.2.8 Bakovská tiskárna 209
    - 5.2.8.1 Jaakov ben Geršon Bak Wahl 209
    - 5.2.8.2 Synové Jaakova ben Geršona Baka 210
    - 5.2.8.3 Bakovská tiskárna – synové Jaakova ben Geršona Baka 211
    - 5.2.8.4 Jehuda ben Jaakov Bak 212
    - 5.2.8.5 Bakovská tiskárna – Jehuda ben Jaakov Bak? 213
  - 5.2.9 Geršom ben Josef Becalel Katz ve vlastní typografii 214
  - 5.2.10 Geršon bar Šlomo Poppers Katz / Šlomo ben Geršon Poppers Katz 214
  - 5.2.11 Moše ben Eliezer Utitz a Avraham ben Šimon Heida Lemberger 215
  - 5.2.12 Moše ben Eliezer Utitz 215
  - 5.2.13 Avraham ben Šimon Heida Lemberger a synové 215
    - 5.2.13.1 Avraham ben Šimon Heida Lemberger 216
    - 5.2.13.2 Synové Avrahama ben Šimona Heidy Lembergera 217
  - 5.2.14 Neatribuované tisky 217

5.3 Personál tiskáren 218

6. Tisková písma pražských židovských tiskařů 221

6.1 Hebrejský knihtisk k r. 1512 222

6.2 Spolupráce s místními tiskaři 223

6.3 Inspirační zdroje prvních tiskařů 225

6.4 Vývoj pražské hebrejské typografie 1512 – 1669 229

6.4.1 1512 – 1565 229

6.4.2 1566 – 1594 233

6.4.3 1595 – 1629 236

6.4.3.1 Geršom Katz a anonymní tiskaři 2. poloviny 16. století 236

6.4.3.2 Moše ben Josef Becalel Katz (do r. 1629) 237

6.4.3.3 Schedelové 238

6.4.3.4 Jaakov Bak a synové (do r. 1629) 239

6.4.3.5 Geršom ben Josef Becalel Katz ve vlastní typografii 240

6.4.3.6 Geršon ben Šlomo Poppers Katz 241

6.4.3.7 Avraham Heida 242

6.4.4 1630 – 1649 244

6.4.5 1650 – 1669 245

6.5 Pražské aškenázské polokurzívy 1514 – 1669 247

7. Formát a výzdoba 257

7.1 Obsah, formát, výzdoba 257

7.2 Výzdoba titulního listu 259

7.2.1 Spolupráce s domácími řezáči po polovině 16. století 259

7.2.2 Zahraniční vzory 261

7.2.3 Ozdůbkové rámy 263

7.3 Vnitřní výzdoba knihy 264

7.4 Signety a emblémy 265

7.5 Ilustrace 266

7.5.1 Ilustrace v liturgických textech 267

7.5.2 Ilustrace v odborné literatuře 270

7.5.3 Ilustrace v zábavné literatuře 271

7.6 Křesťanské recyklované štočky 272

7.7 Záběr katalogu dekoračních prvků 273

7.8 Závěr 274

Apendix 275

Závěr 283

DÍL 2

Úvod 290

Bibliografický soupis 296

Bibliografie 781

PŘÍLOHY

Příloha 1: Tabulka distribuce publikovaných žánrů v čase 818

Příloha 2: Seznam haskamot 831

Příloha 3: Pražské aškenázské polokurzívy JP1 až JP14 837

Příloha 4: Katalog dekoračních prvků 870

Díl 1

ÚVOD

Cíle práce

Hebrejský knihtisk v Praze představuje jednu z kapitol hospodářských, kulturních a intelektuálních dějin českých zemí a aškenázských, či úžeji českých nebo pražských Židů. Vznikl r. 1512 a s přestávkami existuje až do dnešní doby. Tato práce se soustřeďuje na jeho starší období vymezené daty 1512 a 1672, a mapuje tedy jeho dějiny od počátku až do doby, kdy byly po jedné z cenzurních krizí předefinovány podmínky pro působení židovských tiskařů v Praze.

Cílem této práce je předložení kompletního bibliografického soupisu dokumentované hebrejské a jidiš produkce pražských židovských tiskáren z daného období a dále souhrnného zpracování jednotlivých aspektů pražského hebrejského knihtisku v podobě úvodní studie, která z tohoto soupisu čerpá a která usiluje o hlubší vhled do povahy, možností a faktického fungování tohoto historického fenoménu. Studie se pokouší odpovědět na tyto otázky: Jaké žánry a obsahy byly tištěny a pro jaké čtenáře? Kdo byli nakladatelé hebrejských a jidiš knih a jaké byly jejich motivace pro jejich vydávání? Lze vysledovat určité zaměření tiskařů a nakladatelů na určité žánry či obsahy, anebo se nakládání a tištění knih řídilo především komerčními zájmy? Jak probíhala ediční práce na tištěných textech a jaké byly její standardy, postupy a cíle? Jakou funkci měly v dané době rabínské aprobace a podléhalo publikování knih nějakým vnitřním omezením (židovské cenzuře)? Kolik jednotlivých tiskáren v Praze reálně pracovalo a které tituly jim můžeme spolehlivě přiřadit? Jak se vyvíjela pražská hebrejská typografie a knižní výzdoba, v kontaktu s domácími tiskaři nebo odděleně a spíše ve spojení se zahraničním hebrejským knihtiskem?

V rámci předkládané práce předchází výsledná úvodní studie (díl 1) samotnému soupisu (díl 2), ačkoli je tento soupis jedním z jejích hlavních zdrojů. Další dva zdroje představuje studium paratextů (titulních textů, předmluv a úvodů, edičních poznámek a kolofonů) samotných knih a samozřejmě odborná sekundární literatura, četné souhrnnější i úžeji vymezené studie domácích i zahraničních badatelů. Bibliografický soupis aspiruje na větší ucelenost než práce předchozích badatelů s výjimkou Moritze Steinschneidera a částečně i Leopolda Zunze, což ovšem dovolila šťastná shoda historických okolností, technologické

možnosti současnosti a také štědrost institucí, které mi během let laskavě poskytly podporu pro jeho přípravu: Židovské muzeum v Praze, Rothschild Foundation, Fulbrightova komise, The Jewish Theological Seminary of America, Herzog August Bibliothek, Oxford Bibliographical Society a Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Hebrejské a jidiš tisky z Prahy jsou totiž z velké části dochovány v unikátech uložených zejména v zahraničních sbírkách – především v oxfordské Bodleian Library a dále v Národní knihovně Izraele v Jeruzalémě a The Jewish Theological Seminary v New Yorku, The British Library v Londýně, Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu, Rakouské národní knihovně ve Vídni, Bavorské státní knihovně v Mnichově, New York Public Library, Library Of Agudas Chassidei Chabad – Ohel Yosef Yitzchak Lubavitch v Brooklynu či washingtonské Library of Congress a některých dalších institucích – a i v digitálním věku nezbyvá badateli, než se za většinou těchto tisků fyzicky vypravit. Jedinou podstatnější sbírku na území České republiky spravuje Židovské muzeum v Praze.

Stav bádání

Všechny bibliografické a související studie pojednávající o tématu se opírají o práci Moritze Steinschneidera a jeho soupis hebrejských knih v oxfordské Bodleianě, *Catalogus librorum hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana* (vyšel v letech 1852–1860) a soupis jidiš literatury (1848), v jejichž rámci jsou pražské tisky, které Steinschneider v knihovně identifikoval, evidovány a popsány.¹ Sám Steinschneider přitom mohl navázat na starší bibliografy a v případě Prahy též na pionýrské studie Leopolda Zunze věnované zdejšímu židovským tiskařům a hebrejskému knihtisku.² V první polovině 20. století pražský hebrejský knihtisk staršího období souhrnně pojednal Chajim Friedberg a pro mladší období též Aaron Freimann, poznámky Mosese Marxe zůstaly v rukopisu.³ Z českých badatelů je na čestném místě třeba zmínit též Josefa Dobrovského, Josefa Volfá či Čenka Zibrta, kteří pražský židovský knihtisk uvedli do kontextu české knihovnědy,⁴ a na konci 20. let 20. století Salomona Hugo Liebena a jeho první historickou studii. Nejpodstatnější práci ale zůstává

---

¹ *CLH, CLH Suppl.*, JDL (základní a opakovaně citované bibliografické soupisy jsou v této práci z úsporných důvodů uváděny co nejstručněji, viz Bibliografie, s. 783–785).

² Zunz 1844 a 1845 ad., *CLH*, col. xxxiv–xlv.

³ Friedberg 1935, Freimann 1930 (vztahuje se k letům 1733 až 1828), Marx M. 1989 (edice na mikrofiši).

⁴ Dobrovský 1782, Volf 1925a, 1925b a 1926, Zibrta 1939, Lieben 1927 a 1929.

Bibliografický přehled židovské Prahy Otto Munelese z r. 1952, a to i přesto, že vlastně není bibliografií pražského knihtisku a je výběrový.⁵ Soupis edicí a exemplářů pražských hebraik ve správě knihovny Židovského muzea v Praze zpracoval Bedřich Nosek, který se ve svých příspěvcích rovněž věnuje tiskárnám, tiskařům i výzdobě tisků, a jeho katalog doplnili později Andrea Braunová a Daniel Polakovič.⁶ Dílčí, ale zásadní studie ke zde pojednávanému období publikovali v nejnovější době Shlomo Z. Berger (k pražským jidiš tiskům), Alexandr Putík (k cenzuře hebrejských knih) a Petr Voit (k výzdobě starších pražských hebraik).⁷

Pro pražský židovský knihtisk zůstává Steinschneiderův katalog Bodleiany stále základní referenční prací a nejbohatším pramenem informací především proto, že oxfordská sbírka zahrnuje knihovnu prvního významného aškenázského židovského bibliofila a vrchního pražského a zemského rabína Davida Oppenheima (1664 – 1736), která je nejrozsáhlejší a nejkomplexnější sbírkou hebrejských a jidiš knih vytištěných v Praze mezi rokem 1512 a první třetinou 18. století.⁸ Ze Steinschneiderova katalogu a dalších bibliografií (například Benjacobovy a Friedbergovy a ostatních mladších prací) vychází i stručný hebrejský soupis pražské produkce obsažený v *Thesauru* Ješaji Vinograda, který je doveden do r. 1863⁹ a samozřejmě i Munelesův *Bibliografický soupis*. Nejnovější elektronická *Bibliography of Hebrew Book* pokrývající léta ca. 1460 – 1960 obsahuje aktualizované a podrobné informace a je založena na popisu exemplářů, neneviduje ale bohužel jidiš tisky.¹⁰

Pro studium tématu jsou vedle četných starších prací zcela zásadní zejména literárněvědné, lingvistické i historické studie Choneho Shmeruka, Eriky Timmové, Chavy Turniansky, Sary Zfatmanové – pro sféru jidiš literatury a knihtisku –, a také Otto Munelese, Jaakova Elbauma, Jiřiny Šedinové, Alexandra Putíka, Elchanana Reinerja, Josepha M. Davise a Rachel L. Greenblattové – pro intelektuální a kulturní dějiny aškenázského či specificky pražského židovstva v dané době. Jednotlivými dílčími otázkami se ale samozřejmě zabývá mnoho dalších badatelů, k nimž se dále v práci odkazují.

---

⁵ Muneles 1952 (k úplnosti záznamu tištěné produkce viz s. 8–9).

⁶ Nosek 1974 a 1975, Braunová – Polakovič 1997, k nejstarším tiskům ve sbírce viz též Šedinová 1991.

⁷ Berger 2012a, Putík 2012a a 2012b, Voit 2012. Oba texty vyšly ve výroční monografii věnované hebrejskému knihtisku v Čechách (Sixtová 2012a), v níž dalšími významnými studii přispěli Iveta Cermanová, Andrea Jelínková, Lenka Veselá a Pavel Sládek.

⁸ K historii jeho knihovny viz Marx A. 1926 a 1944.

⁹ Vinograd.

¹⁰ *BHB*.

Význam tématu a důvody jeho volby

Úplná bibliografie pražského hebrejského knihtisku je nutným základem pro další historické bádání, ať již přímo v oboru bibliografie a dějin knihtisku, nebo v oboru kulturních a materiálních dějin pražských (a potažmo českých a aškenázských) Židů v raně moderní době. Práce předložená v češtině může pomoci téma pevněji usadit do kontextu české historické vědy i knihovědy, z níž jsou Židé jakožto cizorodý prvek stále do jisté míry vylučováni. Jak ukazují nedávné studie českých badatelů, pražští židovští tiskaři spolupracovali zpočátku úzce se svými místními křesťanskými kolegy. Tato úzká spolupráce se sice postupem doby rozvolnila, ale i nadále operovali židovští tiskaři v podobných politických a hospodářských i technologických podmínkách, byť se specifiky danými jejich příslušností k židovské menšině, a dějiny pražského hebrejského a jidiš knihtisku jsou tudíž i součástí českých hospodářských, politických a kulturních dějin.

Práce může mít i praktičtější účel a posloužit pro identifikaci neidentifikovaných tisků, fragmentů a zpracování nálezů z geniz at u nás či v zahraničí. Pro tento účel jsou užitečné zejména (někdy až příliš) podrobné popisy jednotlivých tisků v Bibliografickém soupisu, poslední tři kapitoly úvodní studie a jejich obrazové přílohy (Příloha 3 a 4).

Téma práce vykryštovalo z původních rešerší, které jsem zpracovávala jako podklady pro přípravu výstavu k pětistému výročí židovského knihtisku v Čechách chystané Židovským muzeem v Praze pro rok 2012. Během doby se můj zájem díky četbě titulních textů, předmluv a úvodů i kolofonů přesunul od vnější stránky tisků a historie jejich tiskařů, respektive bibliografie jako takové, k širším aspektům nakladatelského podnikání a vydávání knih a způsobu, jakým skutečně fungovalo. Knihy ať již tištěné nebo rukopisné představují jedno z oken, jímž je možné nahlédnout do jazykové, hospodářské, sociální, kulturní a intelektuální reality života pražských Židů a jejich proměn během sledovaného období. Byla bych ráda, kdyby předkládaná práce k tomuto poznání alespoň trochu přispěla.

Metodika

Bibliografický soupis vychází ze starších bibliografií a dále z původního popisu a typograficko-typologické analýzy exemplářů jednotlivých identifikovaných edicí. Při sestavování pracovního soupisu jsem vycházela z Vinogradova *Thesauru*, který je přes četné

dublety, omyly a evidované chimérické edice prozatím nejúplnější. Ten jsem konfrontovala s dalšími komplexnějšími i dílčími hebrejskými bibliografiemi, v prvé řadě samozřejmě s bibliografickými pracemi Moritze Steinschneidera, a pokoušela se dohledat jeho zdroje a edice, na které odkazuje. Základní soupis jsem tak postupně doplňovala o edice identifikované dalšími badateli a publikované v odborné literatuře či elektronicky (*BHB*). Pokud se mi jejich existence jevila pravděpodobnou, zahrnula jsem do bibliografického soupisu i nedochované a pouze z literatury známé edice.

Všechny edice jsem se posléze snažila popsat podle originálního exempláře nebo alespoň podle elektronické kopie; knih, které jsem vůbec neměla možnost fyzicky prohlédnout (či pouze v neúplné fotodokumentaci), bylo nakonec velice málo. Ke každé edici (nikoli ke každému nalezenému exempláři) jsem pořizovala podrobný (i když jistě nikoli bezchybný) a pokud možno terminologicky jednotný a důsledný analytický popis formátu, písem, dekoru a evidenci a často i stručnou charakteristiku obsahu paratextů. Snažila jsem se v zásadě řídit Pravidly popisu cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501–1800, které vypracovalo knihovědné oddělení Knihovny Akademie věd ČR, v jednotlivostech jsem je ale upravila pro potřeby hebrejského knihtisku. Pro charakteristiku obsahu a žánrového zařazení jsem se opírala o publikované literárněvědné práce a také o katalog Národní knihovny Izraele. Díky postupně rostoucí, byť primitivní databázi v podobě excelové tabulky, kterou jsem současně zpracovávala, jsem získala přesné údaje o výskytu konkrétních písem a dekoračních prvků, které mi umožnily přibližně datovat nedatované či chybně či jen velice vágně datované tisky a také je přiřadit konkrétním tiskařům. Pro takovou identifikaci je sice nejpodstatnější vizuální paměť a zkušenost, strukturovaná data je ale pomáhají upřesňovat a případně korigovat. Až na několik výjimek je většina knih s neúplným či žádným impresem v této práci poměrně přesně datována a přiřčena určité dílně. Díky tomuto postupu se mi také podařilo vyškrtnout z provizorního seznamu některé nedostatky Vinogradova *Thesauru* a dalších starších bibliografií.¹¹

Úvodní studie sleduje proces vzniku tištěné knihy podle jeho jednotlivých aktérů: od autorů přes nakladatele, editory, schvalovací orgány a autority po tiskaře a jejich technické vybavení. Dovolila jsem si ji rozdělit na dvě části: první má název *min ba-koah* („od potence“), druhá *el ha-po'al* („k realizaci“) čili od myšlenky knihy v představě autora či nakladatele k

---

¹¹ Více viz v úvodu k Bibliografickému soupisu, s. 291.

jejímu uskutečnění v tiskárně.¹² První kapitola odpovídá na otázku, co bylo tištěno a pro koho, a produkci nahlíží pod specifickým úhlem jazyka publikovaných textů, doby jejich vzniku i sociální a geokulturní identity autorů, a to již ve vztahu k tématu následující kapitoly, která pojednává o nakladatelích. Kapitulu doplňují grafy a také Příloha 1 s tabulkou distribuce jednotlivých žánrů v čase. Nakladatelé jsou v této práci chápáni jako nejvýznamnější činitelé vzniku knihy, a druhá kapitola se proto snaží dobrat jejich „typologie“ a pohybu i případných jazykových, sociálních či genderových specifík. Třetí kapitola se zabývá další fází v přípravě knihy, tj. ediční prací s texty a jejími dobovými postupy, standardy, možnostmi a úskalími a také některými výraznými osobnostmi editorů. Čtvrtá kapitola pojednává rabínských aprobačních, a tedy o vnitřní politice a kontrole publikování knih prováděné židovskými duchovními i světskými obecními institucemi, o jejich funkcích a nástrojích, ambicích i jejich úspěšnosti, a o ochraně práv producentů tištěných knih, jež byla jednou z funkcí aprobačních. Seznam aprobačních je přehledně předložen v Příloze 2. Pátá kapitola je věnována jednotlivým tiskařům, jejich sociálnímu postavení, případné intelektuální orientaci a obchodním možnostem, jejím jádrem jsou ale stručné soupisy produkce každého tiskaře či tiskárny. Vývojem pražské hebrejské typografie a výzdoby hebrejských a jidiš tisků do r. 1669, kdy došlo k uzavření pražských tiskáren, se zabývají dvě poslední kapitoly, které navazují na mé vlastní starší texty a studii Petra Voita¹³ a jsou podepřeny dvěma obrazovými přílohami: Přílohou 3 dokumentující pražské aškenázské polokurzívy a Přílohou 4 dokumentující dekorační prvky, obojí mezi lety 1512 až 1669. V Apendixu jsou shromážděna a analyzována zjištění, které je možno vyvodit ze samotných knih o dobové vnější, ale i vnitřní cenзуře.

Úplnost soupisu

Úplný soupis produkce pražských židovských tiskařů zůstane navždy nemožný. Badatel může většinou vycházet pouze z publikovaných bibliografií a další literatury a veřejně přístupných informačních zdrojů, jakými jsou knihovní katalogy, přičemž lze předpokládat, že v soukromých i veřejných knihovnách, jejichž hebrejský fond není dostatečně zpracován či vůbec znám, se nacházejí další dosud neznámé tisky. Různé indicie navíc nasvědčují tomu, že

---

¹² Těmito slovy popisují svůj záměr dokončit tisk *Chumaše* (1514–1517, č. b. 4, f. 110a): *we-šamnu miṯṭabejnu be-Adonaj le-boši ha-davar min ha-koah el ha-po'al*, „a vložili jsme svou důvěru v Hospodina, že věc dovedeme od mohutnosti k uskutečnění.“

¹³ Sixtová 2012b a 2012c, Voit 2012.

část pražské produkce se vůbec nedochovala. Velký počet edicí – v případě Prahy zhruba čtvrtina – je znám pouze v jediném výtisku či ve fragmentu, a ačkoli to není prokazatelné, je nasnadě, že mnoho dalších, zejména efemérních a spotřebních tisků (jidiš písní, letáků, kalendářů, ale také základních modlitebních knih) se nejspíš nedochovalo vůbec.¹⁴ Tento dohad podporují unikátní exempláře jidiš tisků, které byly v posledních desetiletích popsány především v německých a rakouských knihovnách, a také publikované nálezy z německých geniz, jež vypovídají o tom, že modlitebních knih a jidiš literatury pro širší čtenářské vrstvy bylo vydáno mnohem více, než tušíme, anebo než ukazuje nepoměrně větší zastoupení edicí „vysoké“ hebrejské literatury v knihovních sbírkách (jež jsou navíc většinou dochovány ve více exemplářích). Ke zničení celých edicí přispělo nejenom jejich opotřebování, ale i požáry, pogromy a vyhnání. O některých z nich víme alespoň z dobové literatury nebo archivních materiálů, o jejich celkovém počtu a povaze ale nemůžeme zjistit nic.

Do ztrát tak nejspíš musíme započítat velkou část vydání základní modlitební knihy, siduru, jichž se dochovalo příliš málo (a navíc velká část z dosud neevidovaných edicí identifikovaných zde jako pražské je příznačně dokumentována pouze ve fragmentech nebo v literatuře) na to, jak byly potřebné: byly každodenně používány učenými i laickými vrstvami, dospělými muži i některými ženami.¹⁵ Většina z nich bezpochyby skončila v genizách, těchto úložištích poškozených hebrejských knih umístovaných v našich zeměpisných šířkách nejčastěji na půdách synagog, případně byla dále pohřbena na hřbitově, jako se to dle náboženských předpisů má ideálně dít se všemi z užívání vyřazenými písemnostmi v hebrejském písmu.¹⁶ Fragmentárně dochovaná může být také nejstarší produkce, od r. 1512 až do začátku 80. let 16. století. Celá třetina těchto edicí je totiž dochována jen v unikátech, zbytek nejčastěji ve dvou třech exemplářích. Tyto zhusta výpravné tisky jsou navíc mnohdy tištěny na drahém a trvanlivém pergamentu a byly tedy více ceněny a

---

¹⁴ Pro srovnání: dle Shifry Baruchson-Arbibové představují dosud neznámé tisky dokumentované v soupisech mantovských Židů 15 % z celkové produkce židovských knih v Itálii a většinu z těchto dvě stě dvou neznámých tisků tvoří „bestsellery“ jako jsou modlitební knihy [pro všední den], Bible, modlitby pro svátky a slovníky“ (Baruchson 1994: s. 21, a srov. též Baruchson 1990a a Baruchson 1990b: s. 34, pozn. 19).

¹⁵ Srov. např. explicit vydání z r. 1541 (č. b. 24), kde je uvedeno, že se jedná o čtvrté vydání: dochovanému celkovému počtu sidurů tento údaj o vydání sice odpovídá, ale první tři sidury jednak nevytiskli Katzové a jednak se tato kratší verze siduru od předchozích odlišuje obsahem i formátem, a není tedy jisté, zda se údaj nevztahuje k nedochovaným starším edicím této verze.

¹⁶ Ke genizám viz Timm 1988, Wiesemann 1995 a Descomps 2016, ke knižním nálezům u nás Sixtová 1999 a Sixtová 2016.

bedlivěji opatrovány již jen pro svou peněžní hodnotu, která z nich činila vhodný zástavní kus při půjčkách, a nelze vyloučit, že další, méně výpravné edice se nedochovaly. Nejzasaženější skupinou jsou ale bezpochyby drobné populární jidiš tisky, mimo jiné i proto, že na rozdíl od vysoké hebrejské literatury nebyly předmětem studia židovských učenců a nebyly přechovávány v židovských učeneckých knihovnách, ať už soukromých nebo institucionálních (v synagogách či studovnách).¹⁷ S výjimkou knihovny Davida Oppenheima je tak najdeme spíše v knihovnách křesťanských hebraistů a dochovaly se jen díky tomu, že je tito sběratelé včas vyňali z oběhu a zachránili před úplným očtením.¹⁸ Nejistitelný počet jidiš a dalších edicí, které žádní sběratelé nearchivovali v době, kdy vyšly, nebo krátce po ní, patrně zcela zmizel ze světa.¹⁹ Nejméně lakun můžeme proto předpokládat pro edice vysoké hebrejské literatury od 80. let 16. století až do konce sledovaného období. Můžeme jen doufat, že přestože mezi mírou dochování všech těchto skupin existuje velký nepoměr, z hlediska obsahu se ztracené edice nijak zásadně nevymykaly, a obraz toho, jaké texty a jací autoři byli v Praze v daném období vydávání, není tudíž příliš pokroucen.

Poznámka k transkripci hebrejštiny a jidiš

V bibliografii jsou používány dva způsoby transkripce hebrejštiny, odborný (norma D) a zjednodušený, tak jak je navrhli Pavel Sládek a Pavel Čech (norma E).²⁰ Jednodušší způsob, bez zvláštních znaků, používám v souvislém českém textu pro osobní jména a dále zejména tam, kde slovo převzaté z hebrejštiny skloňuji (např. machzor), ale i jindy, například pokud neexistuje jednoduchý český ekvivalent hebrejského pojmu a je praktičtější přejmout původní název do češtiny (např. nesklonné plurály *jocrot*, *slichot*). Odborný způsob používám v prepisech názvů či úryvků z textu (většinou jsou uváděny v závorce vedle překladů) a podobně. Transkripce vychází z výslovnosti moderní hebrejštiny.

---

¹⁷ O obsahu jedné z těchto knihoven, knihovně pražské – nejpravděpodobněji Staronové – synagogy, máme alespoň částečné informace, které zachytil Jean de Plantavit de la Pause ve své hebrejské bibliografii *Bibliotheca rabbinica*, jež tvoří část rozsáhlejšího díla *Florilegium rabbinicum* (Plantavit 1644; Burnett 2012: s. 155–156).

¹⁸ Konkrétněji viz níže, kap. 1.2.

¹⁹ V těchto sbírkách totiž většinou nacházíme jidiš tisky zhruba soudobé k času aktivity jejich sběratelů, nikoli výrazně starší, neboť ty se jim již do rukou nedostaly. Jednou z těžce postižených kategorií jsou kalendáře, jak je zřejmé z archivního pramene zmiňovaného Alexandrem Putíkem (Putík 2012a: s. 206).

²⁰ Sládek – Čech 2009.

Přepis jidiš titulů a výrazů je vzhledem k neexistenci normy transkripce pro starší jidiš poněkud intuitivní, ačkoli jsem se snažila přihlídat k transkripci zavedené německými jidišisty, Erikou Timmovou a Simonem Neubauerem, a přizpůsobovat je češtině, a také k radám mých kolegů Alexandra Putíka a Ivety Cermanové.

Velká písmena, která hebrejské písmo nemá, píši v transkripci pouze v osobních jménech, geografických názvech a v názvech děl, případně v názvech poetických skladeb apod.

SEZNAM INSTITUCÍ

AMP	Archiv hlavního města Prahy
BL	The British Library, London
BLO	The Bodleian Library, University of Oxford
BSB	Bayerische Staatsbibliothek, München
HAB	Herzog-August Bibliothek, Wolfenbüttel
ChL	Library Of Agudas Chassidei Chabad – Ohel Yosef Yitzchak Lubavitch, Brooklyn, New York
IMHM	Institute of Microfilmed Hebrew Manuscripts, NLI, Jerusalem
JTSA	The Jewish Theological Seminary of America, Library, Manhattan, New York
KNM	Knihovna Národního muzea, Praha
LC	Library of Congress, Washington, DC
NK	Národní knihovna České republiky, Praha
NLI	National Library of Israel, Jerusalem
NYPL	New York Public Library, Dorot Jewish Division, Manhattan, New York
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek, Wien
UB Basel	Universitätsbibliothek Basel
UB Erlangen	Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg
UB Rostock	Universitätsbibliothek Rostock
UKB	Univerzitná knižnica v Bratislave
VKOL	Vědecká knihovna v Olomouci
YU	Yeshiva University, Mendel Gottesman Library of Hebraica/Judaica
ŽMP	Židovské muzeum v Praze

ZKRATKY

Zkratky české

B	bibliografie
B1–29	bordura 1–29
C	exempláře
ca.	circa, přibližně
col.	sloupec
č.	číslo
č. b.	číslo bibliografického soupisu
D	výzdoba
f., ff.	list, listy
fol.	folio (formát 2°)
FO	filigránová ozdůbka
FV	filigránová viněta
Ch1–2	štoček s motivem Jeruzalémského Chrámu (Ch1 a Ch2)
JP	jidiš písmo
kap.	kapitola
KP	kvadrátní písmo
L	jazyk
R1–2	rám stránkový
RP	Raši písmo
RK	rolverková kartuše
RT	rámček textový
r.	rok
s.	strana
sg.	signatura
sl.	složka
SŽH	Starý židovský hřbitov v Praze
T	typografie
TL	titulní list
TT	titulní text

Zkratky hebrejské a aramejské

<i>ab“d</i>	<i>av bejt din</i> , „předseda rabínského soudu“, vrchní rabín
<i>bla“a</i>	<i>ben le-adoni avi</i> , „syn mého pána a otce“, užíváno synem v podpisu
<i>b“r</i>	<i>ben rabi</i> , „syn pana“, užíváno v zápisu jména
<i>bj“d</i>	<i>ha-Šem jikom damo</i> , „kěž Hospodin pomstí jeho krev“, formule za jménem osoby zemřelé násilnou smrtí a nežidovskou rukou
<i>br“r</i>	<i>ha-rav rabi</i> , zkratka před jménem, „pan“, varianta <i>kbr“r</i> (<i>kvod ha-rav rabi</i>), „ctěný pán“
<i>jš“w</i>	<i>jišmrebu šuro we-go'alo</i> , „necht ho chrání jeho Skála a Vykupitel“, požehnání pro živého
<i>mbr“r</i>	<i>morejnu ha-rav rabi</i> , „náš učitel, rabi, pan (varianty <i>mbwr“r</i> , <i>mwbr“r</i>)
<i>r“m</i>	<i>reš metivta</i> , hlava ješivy
<i>sg“l</i>	<i>sgan lewijim</i> , příslušník levitského rodu, levita
<i>šlj“t</i>	<i>še-jiħje le-orech jamim tovim</i> , „necht se dožije dlouhého a dobrého věku“ (varianty <i>šljt“a</i> , <i>šljt“s</i> , na konci připojeno „amen, sela“).
<i>z“l, z“šl</i>	<i>zichrono li-vracha, zichron cadik li-vracha</i> , „jeho památka budiž požehnána“, „památka spravedlivého budiž požehnána“, zkratka ze jménem zesnulého
<i>z“l b“b</i>	<i>zichrono le-ħajej ha-‘olam ha-ba</i> , „necht jeho památka žije ve světě budoucím“, zkratka ze jménem zesnulého

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: hebrejské a jidiš knihy v čase 27

Graf 2: veškerá produkce v čase 29

Graf 3: veškerá produkce dle žánrů 30

Graf 4: hlavní žánry hebrejské literatury v čase 32

Graf 5: hebrejská knižní produkce dle žánrů 34

Graf 6: vysoká hebrejská literatura dle původu a stáří autorů 50

Graf 7: jidiš a bilingvní tisky dle žánrů 84

ČÁST 1

מִן הַכּוֹחַ

1. TEXTY A AUTOŘI

Knihy, které vydávali pražští židovští nakladatelé a tiskly pražské hebrejské tiskárny, odpovídaly více či méně náboženským, studijním a čtenářským potřebám a zájmům jejich potenciálních zákazníků, rabínských učenců i širších vrstev laických příslušníků tehdejší čtenářské obce. Tuto obec díky exteritoriálnímu charakteru židovské existence i zčásti společným jazykům – literární hebrejštině a mateřské jidiš, kterou mluvili a v níž četli aškenázští Židé od Polska po Itálii a Amsterdam – netvořili nutně jenom místní Židé, ale také souvěrci v Německu a Polsku, v Itálii nebo v Osmanské říši.

Hlavními zákazníky pražských tiskáren – čtenáři, nakladateli i autory, kteří zde vydávali – byli ale jistě Židé z geograficky bližších oblastí, kteří náleželi k aškenázské kulturní skupině, což také ovlivňovalo konkrétní produkci nakladatelů a tiskáren. Dokumentované pokusy o aktivní průnik pražských tiskařů-nakladatelů k zákazníkům jiné židovské subidentity a odpovídající přizpůsobení edičního plánu jsou vzácné,¹ migraci jednotlivých knih ale dokládají vlastnické přípisky v dochovaných exemplářích,² soupisy pořízené za účelem cenzury³ i svědectví aškenázských učenců v jejich vlastních spisech o tom, že jejich díla byla již za jejich života studována například v Safedu nebo v Jeruzalémě.⁴ I díky knihtisku se svět hebrejské učenosti v raném novověku navzdory značným kulturním rozdílům mezi jednotlivými židovskými komunitami (Aškenázy, Sefardy ad.) propojoval více než dříve a

---

¹ Viz např. níže, kap. 1.1.1 ke katzovským machzorům zahrnujícím ritus Aškenázů v Itálii.

² Viz např. kupní záznamy z Itálie v *Machzoru* 1549–1550 (č. b. 25), exemplář JTSA, nebo již mimo sledované období darovací přípis v exempláři *Panim masbirot*, Praha 1693, JMP sg. 3.788, f. [2a], z majetku rabína Michaela Sachse: „Patří velkému bejt midraši Aškenázů v Jeruzalémě. Slovo Šprincl, dcery Mošeho Meinsterse [tj. dcery autora], památka spravedlivého budiž pozhánána.“ Jinou rukou připsáno: „A posláno po autorovi ‘Olat Jišbak‘ (patrně Jicchak ben Ješaja z Tarnogradu, viz CLH 5366). Publikováno ve Wachstein 1912: s. 534, pozn. 23, k epitafu matky autora, Sary ženy Šimona Chazana, č. 238, s. 186.“

³ Pro dané období jsou relevantní zejména soupisy knihoven mantovských Židů z r. 1595, které publikoval Shlomo Simonsohn (Simonsohn 1962) a s nimiž pracovala kromě Choneho Shmeruka zejména Agnes Romer-Segal (Romer-Segal 1978) či Shifra Baruchson-Arbibová (Baruchson 1990a, Baruchson 2002 ad.). Pro Prahu se z r. 1714 dochovaly soupisy knih závadných z hlediska cenzury a zabavených Židům na pražském Tandlmarku (Wolf 1863, Putík 2006: s. 98, pozn. 218).

⁴ Např. Mordechaj Jafé čtenáře svého spisu *Levuš ha-tchelet* (1609, č. b. 141), f. 243a, pyšně zpravuje o dopisu, který obdržel od „mudrců jeruzalémských“ (*hachmej Jerušalajim*), kteří se rozhodli každodenně po odchodu ze synagogy studovat z jeho *Levušim*. Také dílo autora *Sejda la-derech*, Jissachara Eulenburga, muselo být nejspíš známo v Safedu, jestliže jej tamní aškenázská obec pozvala do čela své ješivy (č. b. 256); viz též podobně jmenování Ješaji Horowitze vrchním rabínem jeruzalémské aškenázské obce.

plody této učenosti – rukopisy, tištěné knihy i myšlenky – snáze, i když nikoli bez střetů, plynuly přes propustné hranice, které tyto komunity vymezovaly,⁵ právě tak jako díla a ideje středověkých a renesančních křesťanských učenců putovaly napříč Evropou.⁶

Tato intenzivnější komunikace prostřednictvím média knihtisku vyvolala podle Elchanana Reintera v aškenázské společnosti pozvolné, ale zásadní změny ve sféře hebrejských literárních vzorců, vědomostní transmise, obyčejů i náboženské praxe, které se nicméně začaly výrazněji projevovat nejdříve od druhé poloviny 16. století – tj. teprve tehdy, kdy se tištěná kniha stala „výhradním faktorem náboženského a literárního života této společnosti“.⁷ Živější komunikace s sebou přinesla narušení sociálních a lokálních struktur uzavřeného vzdělání, ztrátu výlučnosti tradiční aškenázské knihovny, narušení lokálního obyčeje, demokratizaci v přístupu k poznání a nástup nového typu autora i čtenáře.⁸ Knihotisk přispěl rovněž k rozšíření operačního pole jidiš literatury, jíž byla zprvu vyhrazena pomocná funkce ve zprostředkování náboženských předpisů a konceptů lidem neznalým hebrejštiny,⁹ jež se ale časem emancipovala natolik, že zahrnovala i skutečně živou původní náboženskou, didaktickou a krásnou literaturu. Knihy tištěné v jidiš se tak pro většinu aškenázské populace staly hlavním médiem vědomostní transmise.¹⁰

Kromě základních liturgických textů a místních či šířeji aškenázských autorů takřka výlučně náboženské literatury se tak koncem 16. století i v Praze začínaly tisknout i reedice děl středověkých židovských autorů ze Španělska, Itálie nebo Orientu, která se ve 2. polovině 16. století stávala součástí virtuální hebrejské aškenázské knihovny.¹¹ K nim později,

---

⁵ K proměnám, které v raném novověku zasáhly židovskou společnost, viz též Elbaum 1985 a 1990, Ruderman 2011 a zvláště studie Elchanana Reintera, zejména Reiner 1997b.

⁶ V jidiš spisu *Sam hajim* (1590, č. b. 49) doporučuje autor, který žil ve Volodymyru Volynském (dnešní Ukrajina), aby *ba'alej batim* (členové obcí, „hospodáři“) pro poučení či v případě nejistoty nahlíželi do „spisů tištěných v jidiš či do knih dovážených zdaleka“, čímž dle všeho myslí hebrejské a jidiš knihy italské (Elbaum – Turniansky 2005: s. 140 a pozn. 197), mj. do knihy *Menorat ha-ma'or* sefardského autora 14. stol. Jicchaka Aboaba, která do té doby vyšla tiskem pouze v Turecku a Itálii.

⁷ Reiner 2000: s. 229, viz též Reiner 1997b. Jako jeden z prvních se vlivem knihtisku na židovskou kulturu zabýval Abraham Berliner (Berliner 1896), nejnověji viz např. studie publikované v Hacker – Shear 2011.

⁸ Reiner 2000: s. 229–230 a Reiner 1997a: s. 90–93.

⁹ Shmeruk 1978: kap. 1.1.

¹⁰ Turniansky 2008.

¹¹ K vlivu sefardských titulů z oboru halachy, exegeze i filozofie, které ve 2. polovině 16. století proudily z italských tiskáren, na tradiční aškenázskou literaturu, právo i obyčej i koncepci úlohy rabína viz např. Reiner 1993a (zejména s. 45–46). Převaha sefardské učenosti se současně odrazila i ve sféře kabaly; jak píše Moše Idel (Idel 2014), domácí italské středověké a mladší kabalistické autory v 16. a na počátku 17. století italské tiskárny

především v 10. a 20. letech 17. století, přibyli – většinou, ale nejenom v reedicích původních soluňských, konstantinopolských či benátských vydání – soudobí neaškenázští autoři, zejména (ale nikoli výlučně) autoři spojení se safedskými kabalistickými kruhy, jejichž myšlenky od 2. poloviny 16. století fascinovaly, inspirovaly a stále více ovládaly myšlenkový svět aškenázských vzdělavců.¹²

Koncem 16. století a poté v 10. letech 17. století vyšlo v Praze i několik výjimečných původních děl nenáboženských, jejichž lokální autoři se zabývali přírodními vědami nebo filozofií. Zájem o sekulární disciplíny se současně odrazil i ve vydání hrstky praktičtější pojatých příruček aritmetiky, chronologie či gramatiky. Zejména dva posledně jmenované obory byly důležité i pro náboženský život, k němuž (jako vše, co jedinec konal) bylo jejich studium také vztahováno či z jeho hlediska obhajováno. Samo vydání příruček – z nichž například příručka k výpočtu židovského kalendáře obsahuje i poučení o kalendáři křesťanském a jeho reformě – ale svědčí o existenci širšího publika, které o tyto obory mělo zájem a věnovalo se jim formou samostudia.¹³ Je možné, že nečetné publikace nenáboženského obsahu obecně svědčí i o jisté tendenci k vydělování těchto disciplín ze sféry náboženského studia, k jejich emancipaci od náboženského rámce.¹⁴ Autory i uživatele teoretických pojednání i praktičtějších příruček mohl intenzivní zájem o vlastní předmět studia i jeho hlubší poznání v tomto smyslu „unést“, a mohli tak někdy, z hlediska svých konzervativnějších současníků, překročit hranice vymezené obecně přijatou dobovou náboženskou perspektivou.¹⁵

Ač o tom nemáme pro Prahu takřka žádné soudobé archívní doklady, můžeme dovozovat, že z hlediska obsahu (toho, co bylo tištěno) podléhala produkce pražských židovských tiskáren od počátku určitým omezením ukládaným zvnějšku nežidovskými

---

takřka netiskly, i v tomto oboru středověká sefardská kabala získala jasnou hegemonii, a později jasně převládla safedská kabala a autoři s ní spřízněni.

¹² Mezi safedskými kabalisty byli ovšem i Židé aškenázského původu a někteří se do Evropy znovu vraceli. K rozšíření vlivu kabaly v širších aškenázských kruzích viz Faierstein 2009 a 2012.

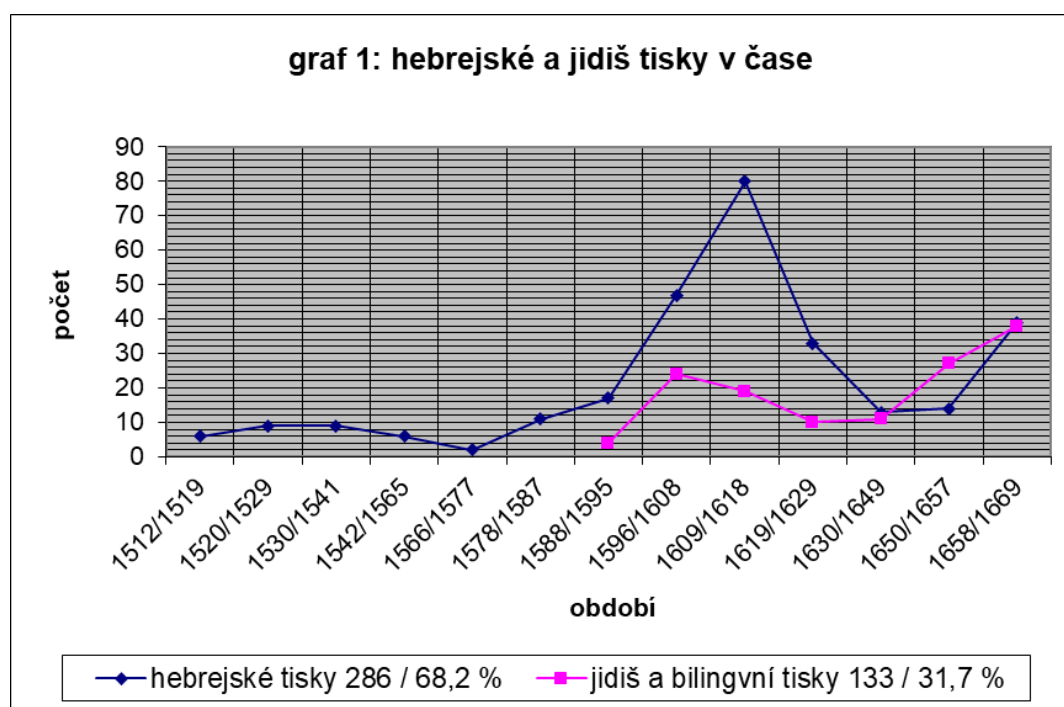
¹³ Kromě rukopisných dokladů o existenci takového publika svědčí i zmínky v epitafech Starého židovského hřbitova v Praze.

¹⁴ Toto je ale možná násilná extrapolace: v prostředí, které sjednocovala náboženská vize světa, nemuselo toto být takto pocitováno.

¹⁵ Viz např. případ filozofického spisu Josefa ben Jicchaka ha-Leviho *Giv'at ha-more*, Davis 2011: s. 87–91 a 93–96, a zde, kap. 4.2.4. Jako nejslavnější příklad bychom mohli uvést Barucha Spinozu.

orgány.¹⁶ Jak ale ukazuje praxe *baskamot*, tj. rabínských aprobačí k vydání (v pražských tiscích poprvé r. 1597), a jak také vysvítá v diachronním pohledu na obsahovou a žánrovou skladbu vydávaných děl a její proměny, kontrola obsahu tištěného byla vykonávána – a přinejmenším v určitých obdobích dosti efektivně – také zevnitř, rabinátem.

Paralelně k vysoké hebrejské literatuře a jejímu čtenářstvu (rabínům, studentům ješiv i laickým hebrejským vzdělavcům) se od středověku rozšiřovala i sféra jidiš textů a literatury a jejich čtenářů. Poptávce těchto „méně vzdělaných“ – již svou gramotností ale na svou dobu z obecnějšího hlediska velmi vzdělaných¹⁷ – čtenářů vycházely v Praze nejpozději od 90. let 16. století vsříc edice, jako byly jidiš překlady a parafráze jednotlivých biblických knih, modlitby, etická pojednání, náboženské i světské písně i historické čtivo. Jejich čtenáři byly ženy a mládež, ale i hebrejštiny neznalí či málo znalí muži, „každý, kdo umí číst“.¹⁸

¹⁶ Pro České země analyzoval cenzurní politiku ve vztahu k hebrejskému knihtisku a knihám nejnověji Alexandr Putík (Putík 2012a) a viz zde, Apendix.

¹⁷ Bonfil 2001: s. 186–187 (již pro středověk) a 203–205, Shmeruk 1978: s. 25–26.

¹⁸ Viz úvodní slovo tiskaře Šloma ben Mordechaje Katze v *Sam hajim* 1590 (č. b. 49); ke čtenářstvu jidiš tisků viz Turniansky 2008.

K nelibosti rigidnějších zbožných duchů se rozvíjela i produkce jidiš literatury zábavného světského charakteru, jejíž náměty byly často převzaty z nežidovských zdrojů – a to natolik, že hrozba cizích vlivů, které s nimi přicházely, vedla autory a vydavatele zbožné jidiš literatury k sepisování a vydávání vlastních literárních či edičních počinů, jimiž chtěli mládež a ženy od četby těchto textů odvrátit.¹⁹

Od 10. let 17. století můžeme i v pražských jidiš edicích pozorovat aktivní snahy rabínských elit do sféry jidiš literatury zasahovat a podporovat vydávání vhodné náboženské četby ve srozumitelném jazyce, jež měla přispět k posílení zbožnosti a mravného způsobu života lidových vrstev.²⁰ Možnosti, které knihtisk otevíral pro šíření nejrůznějších obsahů, tak tyto elity nejspíš postupně donutily k zaujetí aktivnějšího postoje. V jakémisi pomyslném vítězství nad dlouhou rabínskou opozicí vůči projektům, jakými byla sepsání rituálních předpisů v jidiš ať již k rituální porážce (šchitě) nebo pro ženy, které podle učenců hrozily odklonem od pramenů (a osamostatněním od jejich vykladačů, tedy těchto rabínů samotných),²¹ vyšlo v Praze patrně ve 20. letech 17. století první doložené vydání předpisů ke šchitě s jidiš překladem.²² A pokud r. 1628 skutečně vyšly v jidiš také instrukce ke košerování masa pro ženy z pera vrchního rabína Jom Tov Lipmana Hellera, svědčí jejich vydání o tom, že i v Praze přešli progresivněji smýšlející rabíni v této době již k pozitivní akci.²³

Spolu s materiálním úpadkem po r. 1629 v důsledku cenzurního deliktu Jom Tov Lipmanna Hellera a zákazu hebrejského knihtisku²⁴ se produkce pražských tiskáren uzavřela lokálně i obsahově: mezi známými autory – značná část vydaných textů z této doby je totiž anonymní – zcela převládají autoři aškenázští písaři pro aškenázské čtenáře, jimž je také

---

¹⁹ Shmeruk 1978: s. 33–37.

²⁰ To bylo ostatně dle Choneho Shmeruka prvotní funkcí jidiš literatury vůbec. Také autoři původních moralistních pojednání v jidiš pro ženy nebo široké lidové vrstvy byli židovští intelektuálové, ať již rabíni či pololaičtí vzdělanci, viz např. Benjamina Aharona Slonika (Salnika), autora *Seder mišvot našim*, nebo Mošeho Henochse Altschulera, autora *Brantšpiglu*, či Jaakova ben Jicchaka Aškenaziho z Janówa, autora *Cene-rene*.

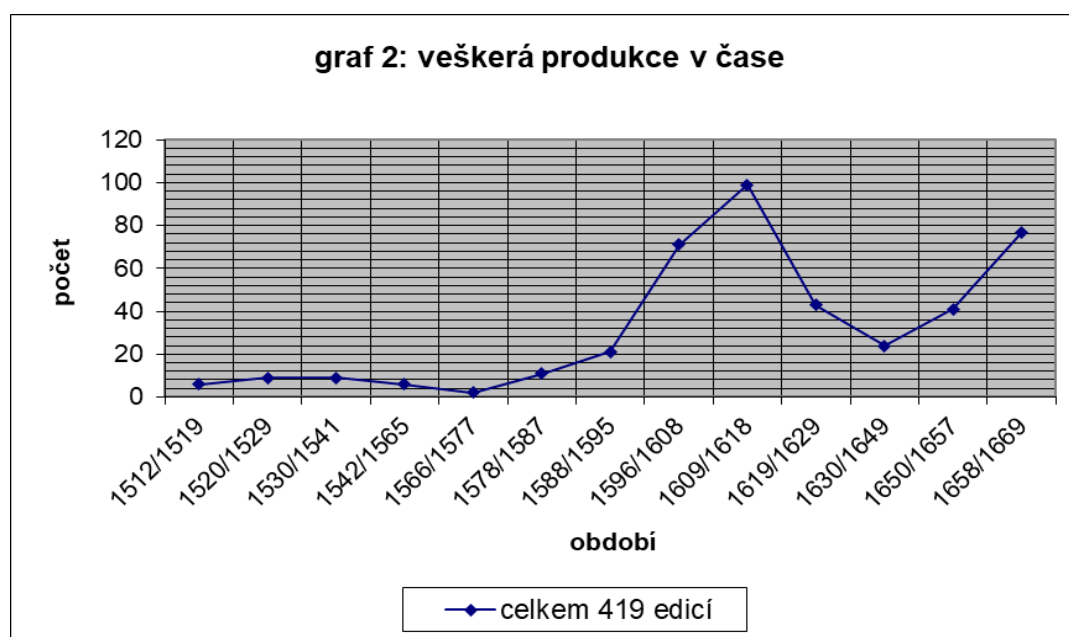
²¹ Shmeruk 1978: s. 12–19, a viz též Romer-Segal 1986.

²² *Šbiṭot šel mbr“r Ja‘akov Weil* [1620–1624?], č. b. 243. Alexandr Putík (Putík 2012a: s. 195) je v rámci své analýzy cenzurní politiky datuje dle *BHB* kolem r. 1640, Chone Shmeruk do poloviny 17. století, typografická analýza ale naznačuje, že by edice mohla pocházet spíše z 20. let 17. století, ačkoli je pak méně vysvětlitelná formulace v titulním listu (viz Apendix).

²³ *Brit melah*, 1628, č. b. 273. Edice je doložena pouze v literatuře. Davis 2011: s. 200.

²⁴ Viz Davis 2011: kap. 8, Putík 2012a: s. 205–206 a 2012b, Schwarz 1923.

produkce tiskáren určena.²⁵ Nečetné výjimky představují takřka výlučně safedští kabalisté. Bohatě rozvrstvená již není tato produkce ani žánrově ani myšlenkově a rozpadá se v zásadě na dvě skupiny: z jedné strany hebrejské kabalistické a později šabatiánské modlitby a výklady pro muže pohlcené těmito učením a jejich rituály,²⁶ z druhé typická produkce v jidiš, jejíž žánrové rozpětí a obsahové zaměření se na rozdíl od literatury vydávané v hebrejštině ochudilo méně, nejpodstatněji zdá se o původní autorskou etickou literaturu, jaká vznikala koncem 16. a v prvních dvou desetiletích 17. století.²⁷ Oba tyto dosti odlišné světy spojovaly, co se knižní produkce týče, základní hebrejské modlitební texty a ritualistické příručky.

V pražském židovském knihtisku a vydavatelském podnikání tak lze v delší perspektivě z hlediska vydávaných textů a autorů zřetelně vysledovat určité, v čase se proměňující tendence, které se v následující kapitole vedle obsahové charakteristiky tištěné produkce pokusím v hlavních obrysech zachytit. Nesmíme přitom ztrácet ze zřetele, že tato knižní produkce se ve svém celku nerozvíjela svobodně, ale operovala vždy pouze uvnitř mantinelů vymezených vnějšími i vnitřními faktory. Tím rozhodujícím byly po celou sledovanou dobu

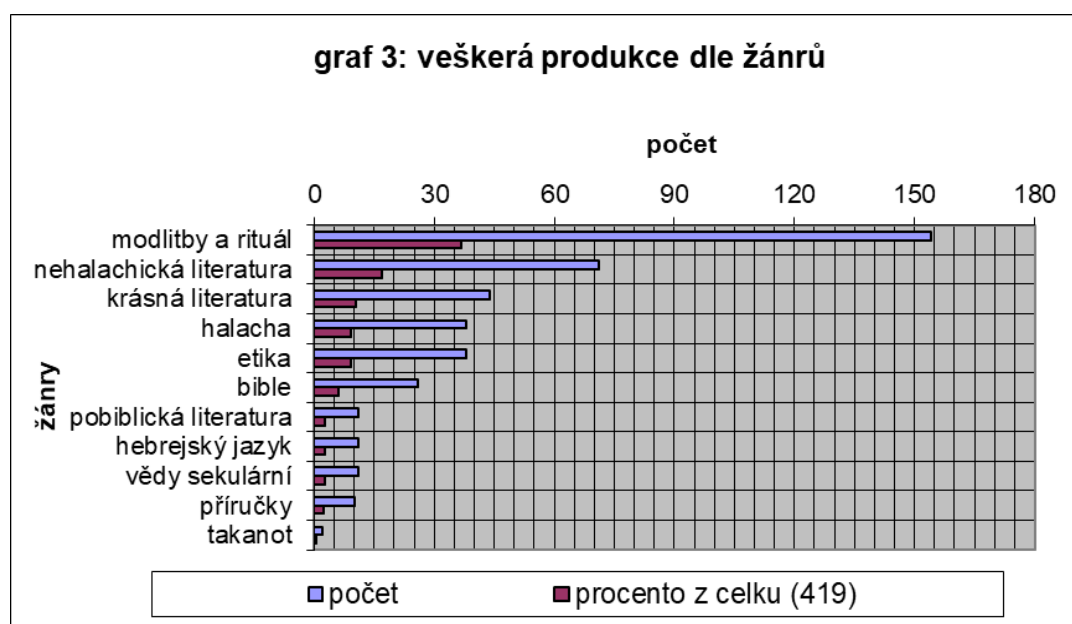
²⁵ Úspěšné tituly ovšem migrovaly, např. jidiš texty nebo kabalistické modlitby mezi pražskými, polskými či amsterdamskými tiskárnami ve více či méně upravených přetiscích (viz např. Berger 2013a).

²⁶ Kabala a šabatiánství se jistě nezmocnily všech, z hebrejské literatury tehdejší pražské tiskárny ale až na výjimky netiskly téměř nic jiného.

²⁷ Podobně viz též postřeh Rachel L. Greenblattové o úpadku či proměně v možnostech historiografického myšlení od Gansova *Šemaš Dawid* po *Milḥama be-šalom*, Greenblattová 2016: s. 198–200 a 212–227.

politické a hospodářské podmínky, v nichž židovská komunita jako celek existovala. Relativní prosperitu a svobodu podnikání příznivějších let – období 1512 až 1541 a později od 80. let 16. století až po začátek třicetileté války, a omezení snad ještě desetiletí mezi lety 1658 až 1669 – opakovaně drasticky osekávaly hrozby vyhnání (1541, 1557), udavačské a cenzurní aféry a následné zákazy židovského knihtisku a další zásahy nežidovských orgánů (1560, 1629, 1669). Zásadní limity byly dány také obecnými nařízeními směřujícími ke kontrole tištěného, která byla zavedena v římské říši, již byly Čechy součástí.²⁸

K vnitřním faktorům, které tuto produkci formovaly, pak patřily nedostatek kapitálu a absence ekonomicky silného mecenátu, míra rozšíření a akceptace tištěné kultury v různých vrstvách židovské společnosti, konkurence italských, polských a dalších tiskáren, ale také konkrétní ideologie a politiky rabínských elit a méně těž světských židovských orgánů, které se z různých názorových pozic snažily publikační aktivity aktivně ovlivňovat nebo omezovat.²⁹

Žánrové složení pražské knižní produkce, které vyplývá z grafu 3,³⁰ můžeme srovnat s

²⁸ Viz Burnett 2006: s. 518, 508–509 (s odkazy na Burnett 1998) obecně k situaci v římské říši před a po r. 1553 (datu vyvrcholení antitalmudické papežské kampaně, r. 1559 byl Talmud zařazen na *Index librorum prohibitorum*) a ke křesťanské politice vůči židovskému knihtisku na příkladu několika různých německých a švýcarských tiskáren; k situaci v Čechách v pojednávaném období viz Putík 2012a.

²⁹ Více v kap. 4.2.4 a Apendix; širěji ke snahám o kontrolu četby – a v době knihtisku o kontrolu tištěných obsahů – ze strany rabínských elit viz Bonfil 2001: s. 189–195.

³⁰ Kategorie modlitby zahrnuje i s ritem svázané texty jako jsou *minhagim* a předpisy pro ženy; „nehalacha“, tj. nehalachická literatura, zahrnuje biblickou exegezi i teologii či náboženskou filozofii, kázání a nejrůznější výklady

tabulkou publikovanou Stephenem G. Burnnettem, v níž jsou porovnány hodnoty, k nimž sám dospěl analýzou produkce německých hebrejských tiskáren do r. 1650, a s analýzou soupisů mantovských židovských knihoven z r. 1595, kterou publikovala Shifra Baruchson-Arbibová.³¹

Modlitby a s ritem svázaná literatura tvoří v Praze 36,8 % veškeré produkce a toto číslo lépe koresponduje s číslem Baruchson-Arbibové, 34,7 %, než s daty zjištěnými Burnnettem (kategorie „liturgie“), tj. 26,9 %. S kategorií „Bible a komentáře“ Burnettovy tabulky je snad do jisté míry srovnatelný součet pražských kategorií „nehalachická literatura“³² a „Bible“, který činí 23,1 %, oproti 20,4 % u Burnetta a 22,2 % u Baruchson-Arbibové. Edice Talmudu a Mišny v originálním jazyce (tj. nikoli jidiš parafráze) jsou v mé analýze zahrnuty do kategorie „pobiblická literatura“, je jich ovšem tak mizivé procento (0,5 %), že nemohou odpovídat Burnettovým 8,6 % počítaným v jeho tabulce spolu s příslušnými komentáři,³³ i kdybychom započítali nečetné pražské komentáře k nim zahrnuté zde mezi „halachou“; u Baruchson-Arbibové činí tatáž kategorie 3 %, což s pražskou produkcí (zejména pokud bychom tyto komentáře přičetli) koresponduje lépe. Také halachy bylo v Praze tištěno o něco méně, než jaké hodnoty uvádějí oba autoři pro jimi sledované oblasti: 9,1 % oproti 11,3 a 10,7 % respektive.³⁴ Více bylo v Praze naopak tištěno etických děl (9,1 % oproti 8,1 a 6,2 %). U obou autorů je ovšem navíc zvláště definována kabala (7 % a 2,7 %),

---

na jednotlivá náboženská témata; halacha např. Hellerův komentář k Mišně, komentáře k *Arba'a turim* či *Šulchan 'aruch*, Weilův spis *Šbitot u-vidikot* i pokleslejší příručky halachických předpisů; pobiblická literatura Mišnu a Talmud, midraše. „Krásná literatura“ zahrnuje náboženskou i nenáboženskou poezii, písně v jidiš i hebrejštině a jidiš prózu; „vědy sekulární“ historii, filozofii i přírodní vědy. Grafy pracují s jednotlivými 419 edicemi, a nikoli s texty v nich obsaženými, jichž může být více různého žánru či stáří, odtud nutně plyne určitá distorze všech grafických zobrazení. Podrobnou distribuci hebrejské i jidiš knižní produkce z hlediska žánrů v čase lze vysledovat z tabulky v Příloze 1, z níž je rovněž možné pražská data částečně přizpůsobit kategoriím Burnetta i Baruchson-Arbibové.

³¹ Viz Burnett 2006: s. 521, Baruchson 2002: s. 53, a srov. např. též shrnutí dle Vinograda v Sadowski 2016: s. 27. Sledované kategorie jsou ovšem v tabulce Stephena G. Burnetta nastaveny jinak než ve zde předložené analýze. Např. kategorii „kabala“ samostatně nevyčleňují, v mnoha případech nejsou díla takto jednoznačně zařaditelná; v tabulce v Příloze 1 jsou kabalou poznamenané edice vyznačeny písmenem K.

³² Zahrnuje ovšem i některá díla, která by v tabulce publikované Burnnettem byla definována jako „kabala“, a kázání, která jsou tamtéž zahrnuta v kategorii „ostatní“.

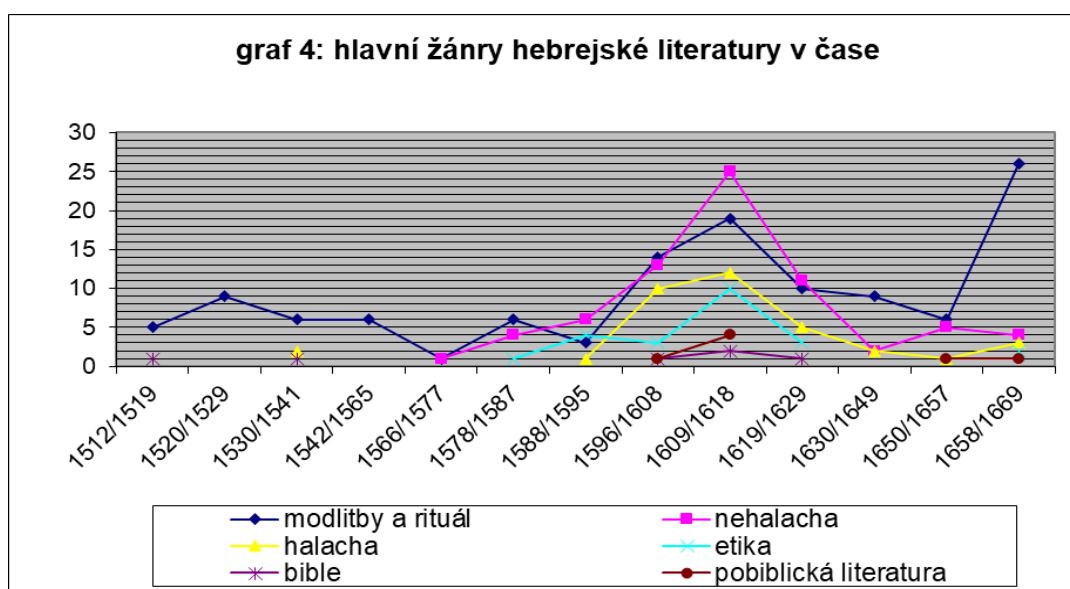
³³ Kategorie „Mishnah/Talmud/Comm.“.

³⁴ Ani zde ale nejsou kategorie srovnatelné, kategorie halacha zahrnuje totiž v pražské tabulce jednak responsa, jednak ony komentáře k Talmudu/Mišně, které Burnett řadí spolu s edicemi těchto kanonických textů. Pokud sečteme Burnettovu „halachu“ (11,3 %), „responsa“ (1,6 %) s „Mishnah/Talmud/Comm.“ (8,6 %), vychází číslo diametrálně odlišné od součtu pražských kategorií halacha (9,1 %) a pobiblická literatura (2,6 %), která navíc zahrnuje i midraš a jidiš parafráze a bilingvní edice: 21,5 % proti 11,7 %. Naproti tomu u Baruchson-Arbibové činí součet obou kategorií 15,3 %, což je hodnota přece jen bližší pražské.

kteřá je v mé analýze zahrnuta v žánrově příslušných kategoriích: kromě modliteb a nehalachické literatury právě mezi etickými spisy.

Hůře než v německých tiskárnách či v knihovnách mantovských Židů vycházejí v Praze díla zabývající se hebrejštinou: 2,6 % oproti 7 % u Burnetta a 4,2 % u Baruchson-Arbibové. I zde jsou ale pražské hodnoty bližší obsahu mantovských knihoven a dalo by se tak možná vyvozovat, že pražská produkce více odpovídala reálným zájmům široké čtenářské obce, než produkce německá.³⁵

Pro kategorii „krásná literatura“ (*belles lettres*) udává Burnettova tabulka 2,1 % v Německu a tabulka Baruchson-Arbibové 1,4 % v Mantově, což se značně liší od součtu pražských kategorií poezie a písně (v obou jazycích) a jidiš próza, tj. 10,5 %. Pokud ale Burnett míní pouze nenáboženskou literaturu, pak jsou hodnoty bližší: procento této literatury, tj. prózy a písní v jidiš s nenáboženskými náměty, vytištěné v Praze činí 3,3 %.³⁶

Graf 4 ukazuje vývoj vydávání hlavních žánrů hebrejské literatury v čase.³⁷ Vývoj

³⁵ Což by mohlo být dáno i vyšším podílem samonakladatelských autorských edicí u Waldkircha.

³⁶ Vyšší procento v Praze je dáno i vysokým počtem jidiš písní a brožurek z doby po r. 1650 dochovaných díky soudobým sběratelům (J. Ch. Wagenseil, D. Oppenheim).

³⁷ Jednotlivé periody jsou v grafech vymezeny zčásti zhruba po kalendářních desetiletích, zčásti podle historických období, které měly na vývoj knihtisku podstatný vliv: čtvrté období začíná po vyhnání rokem 1542, páté prvním tiskem vydaným po nástupu Maxmiliána, šesté vydáním *Gur arje* r. 1578, osmé nástupem Maharala do funkce vrchního rabína, deváté rokem jeho úmrtí, jedenácté zákazem knihtisku, dvanácté oživením kolem r. 1650 ještě před oficiálním znovupovolením knihtisku, třinácté jeho znovupovolením s nástupem Leopolda I. Pro období po vyhnání (1541) a po zákazu knihtisku (1629) nemá smysl sledovat ojedinělé edice po desetiletích.

vydávání ostatních žánrů je takřka nemožné pomocí křivky znázornit, natolik byly edice gramatiky, historie, filozofie a dalších oborů ojedinělé.³⁸ Z grafu je zřejmé, že ačkoli halacha byla po modlitbách prvním publikovaným žánrem (r. 1540), v následujících obdobích byla obecně tištěna podstatně méně než nehalachická literatura. K prudkému nárůstu vydávání halachických děl došlo teprve koncem 80. let 16. století a také za Maharalova rabinátu, kdy naopak došlo k mírnému poklesu vydávání etické literatury, které se opět více, byť krátkodobě spolu s nehalachickou literaturou vzmohlo v následujícím období.

Z grafu 4 také vysvítá, že nejneproduktivnějším obdobím pražské hebrejské knižní produkce byla teprve léta 1609 až 1618 a že nárůst – zejména v kategoriích nehalachická literatura a etika, ale i v některých kategoriích v grafu nevyjádřených – je oproti předcházejícímu období nápadně strmý. Prudký je ovšem i pokles – a to ve všech kategoriích – v následujícím období. Zatímco úpadek, který nastal již po r. 1618, můžeme přičíst na vrub počátku dlouhé války a obtížné ekonomické situaci,³⁹ méně zřejmé jsou důvody náhlého vzestupu po r. 1608. Tyto důvody se pokusím postihnout dále.

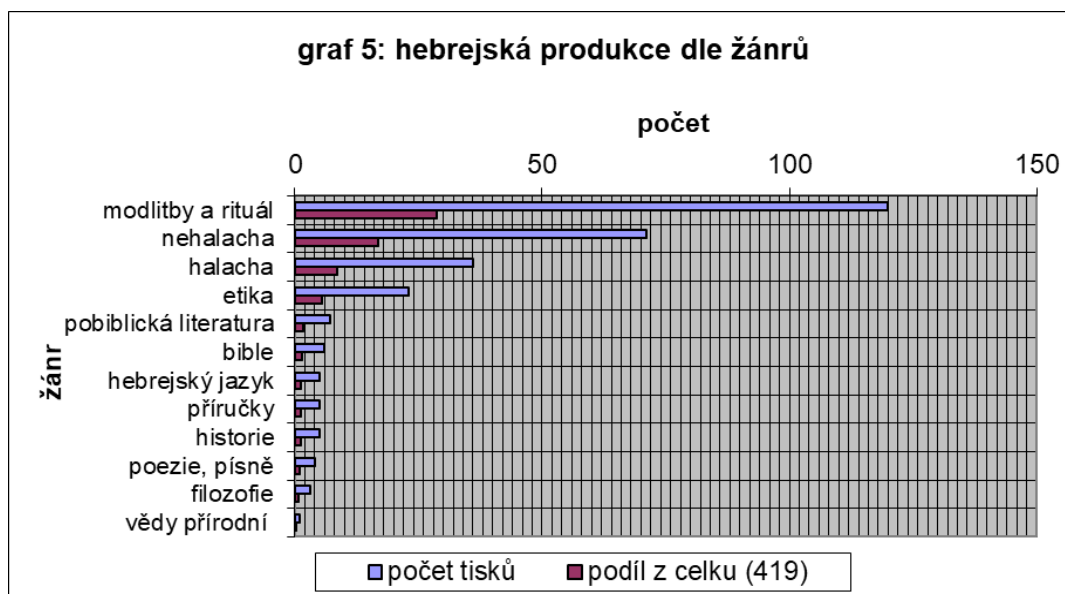
Vzhledem k dvojjazyčnosti židovské tištěné produkce a odlišnostem, které literární světy jidiš a hebrejštiny žánrově, obsahově, autorsky i čtenářsky rozdělují, pojednám hebrejskou a jidiš knižní produkci odděleně.

---

³⁸ Jsou ale evidovány v tabulce v Příloze 1.

³⁹ K podobným datům bychom nejspíš mohli dospět i mimo prostředí židovského knihtisku.

1.1 Hebrejská knižní produkce

1.1.1 Modlitební knihy a obřady

Modlitební knihy představují po celé období největší část hebrejské i jidiš knižní produkce. Základní hebrejský pořádek modliteb pro celý rok (*sidur*⁴⁰) byl vůbec první v Praze vytištěnou hebrejskou knihou (1512, č. b. 1; reedice do r. 1540 č. b. 5, 6, 9, 13 a 20). Obsahuje modlitby a požehnání a další texty zahrnuté do liturgie⁴¹ pro všední den, šabat i svátky⁴² a další příležitosti náboženského kalendáře či životní události.⁴³ Následovaly hymny pro šabat, požehnání po jídle a další požehnání k různým příležitostem (*seder zmirot u-virkat ha-mazon*, 1514, č. b. 3⁴⁴); machzory (*maḥzor*, *maḥzor mi-kol ha-šana*, č. b. 7, 8 a 15)

⁴⁰ Či také *seder tfilot mi-kol ha-šana* (pořádek modliteb pro celý rok), nebo jen *tfila* (modlitba) či *tfilot mi-kol ha-šana* (modlitby pro celý rok). K obsahu siduru obecně i sidurů pražských viz *CLH*, col. 297–302 a záznamy u jednotlivých edicích, Berliner 1909 a 1912 (k 1. pražskému vyd. s. 8–9), pro úvod do židovské synagogální liturgie Elbogen 1993.

⁴¹ Např. mišnický traktát *Avot* a jiné biblické či talmudické pasáže.

⁴² Z jejich liturgie je v pražských sidurech zahrnuta část pravidelných povinných modliteb, např. *amidot* a *ma'arivim*, které naopak nejsou tištěny v pražských machzorech (srov. např. *BHB* 172341), a dále některé modlitby pro Purim, Chanuku ad.

⁴³ Např. domácí obřad pesachového sederu s pesachovou hagadou, požehnání po jídle, při obřizce, zasnubách a svatbě, modlitby na cestu, pro a za umírající a za zesnulé.

⁴⁴ Mezi č. b. 1 a 3 je v Bibliografickém soupisu vloženo ještě č. b. 2, neúplná a do intervalu [po 1512 – 1522?] zasazená edice slichot.

s liturgií hlavních svátků: jeden díl pro tzv. *Arba' parašijot*,⁴⁵ Chanuku, Purim, šabat před Pesachem (*Šabat ha-gadol*), Pesach a Šavuot, druhý díl pro Roš ha-šana, Jom Kipur (obojí souhrnně nazýváno Vysoké svátky či hebrejsky *Jamim nora'im*, „hrozné dny“ či „dny bázně“) a Sukot včetně Šmini aceret a Simchat Tora; kajicné modlitby pro celý rok (*šlijot*, č. b. 2, 14 a 19); samostatné vydání pesachové hagady (*bagada šel pesaḥ*, č. b. 12 a 17) s liturgií domácího obřadu zvaného pesachový seder (*seder pesaḥ*); hymny vkládané do ranní šabatové modlitby (*jošrot*, č. b. 10, 11 a 21). S výjimkou šabatových hymnů (*zmirot*) jsou všechny tyto liturgické pořádky do r. 1540 doloženy ve více než jednom vydání. R. 1541 a později ještě několikrát byla vytištěna kratší verze siduru pod názvem *Tfilot šel roš ḥodeš*, modlitby pro novoluní (č. b. 24, 27 a 37).⁴⁶

Sidur z r. 1512 (č. b. 1) stejně jako machzory z let 1522 a 1525 (č. b. 7 a 8) dle *CLH* obsahují polský ritus označovaný také jako východní aškenázský ritus (*BHB*), který byl v Praze a v Čechách s lokálními specifiky praktikován.⁴⁷ První pražské edice siduru i machzoru jsou prvními doloženými tištěnými vydáními tohoto ritu; do té doby byl dle bibliografií vytištěn pouze sidur dle západního aškenázského ritu, respektive ritu italských Aškenázů v Itálii kolem r. 1490 (tiskař a místo vydání nejsou známy) a sidur dle aškenázského ritu, který vytiskl Geršom Soncino v Pesaru r. 1508.⁴⁸

Místní obyčej či ritus (*minhag*) není v nejstarších pražských vydáních modliteb blíže určen a jeho první specifikaci najdeme teprve v explicitu machzoru dokončeného r. 1534 (č. b. 18; přetištěn ve vyd. z let 1549–1550, č. b. 25), podle něhož oba obsahují polský a český ritus. Toto relativně pozdní zahrnutí informace o vydávaném ritu je zajímavé samo o sobě, reflektuje totiž (alespoň tak bych je interpretovala) uvědomění – ze strany tiskařů – odlišného charakteru tištěného média v porovnání s rukopisným. Zatímco to první je vždy lokální (a lokálně svou činnost museli vnímat i první pražští tiskaři), tištěná kultura je potenciálně translokální: kniha se může dostat do rukou vzdálenému uživateli, jemuž její obsah nemusí být na první pohled zřejmý a tato vstupní informace (byť někdy odsunutá do explicitu) je pro

---

⁴⁵ Dosl. „čtyři perikopy“, tj. čtyři šabaty v období mezi šabatem těsně předcházejícím novoluním měsíců adar a nisan, kdy jsou příslušné perikopy čteny.

⁴⁶ Či také *Tfilot roš ḥodeš* či *Tfilot roš ḥodeš*.

⁴⁷ Viz rukopisné přípisky např. v č. b. 1.

⁴⁸ Sidur dle západního aškenázského ritu *CLH* 0, *BHB* 308605, sidur Geršoma Soncina *CLH* 2063 a *BHB* 309997 bez bližší specifikace ritu (dostupný on-line na <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ204378904>). Dle Berlinerera (Berliner 1909: s. 8) je pražský sidur z r. 1512 prvním vydáním „Deutsch-polnischen ritus“.

něj tudíž podstatná.

Sidur z r. 1566 (č. b. 31) se stručným marginalním komentářem sleduje dle titulního textu obyčej r. Ajzeka Tyrny, aškenázské autority 14. století.⁴⁹ Samotné Tyrnovy *Minhagim*, rituální zvyklosti pro celý liturgický rok, byly v Praze do kompletního vydání siduru zařazeny poprvé r. 1606 (č. b. 117, celý komplet č. b. 113–117) a zůstaly součástí podobných edicí „velkých sidurů“ i nadále. Kromě nich tato kompletní vydání obsahují také perikopy Pentateuchu rozdělené pro roční cyklus liturgické četby (*parašijot*) a oddíly z Proroků (*haftarot*), kající modlitby (*slihot*, bez liturgie Vysokých svátků), jocrot (*jošrot*), tj. hymny vkládané do ranní modlitby o šabatu, žalmy (*tehilim*) pro jednotlivé dny v týdnu, žalozpěvy (*kinot*) pro postní dny, maamadot⁵⁰ (*ma'amadot*), tj. biblické mišnické a talmudické pasáže čtené po ranní modlitbě) a k hebrejským Tyrnovým *Minhagim* bývá někdy připojen pietistický text *Orhot ha'ajim* Ašera ben Jechiela.⁵¹ Co do rozsahu jsou protikladem těchto kompletních edicí sidurů typograficky úsporná vydání základních modliteb ve stručných verzích siduru, které někdy doprovázejí studijní texty.⁵²

Vydání kajících modliteb pro celý rok, jejichž první v úplnosti dochované pražské vydání pochází z r. 1529 (č. b. 14; předcházelo mu ale pravděpodobně jedno starší vydání, č. b. 2), obsahuje podle explicitu tiskařů *slihot lefi seder k[ehila] k[doša] Prag*, tj. „kající modlitby dle pořádku svaté obce pražské“, přičemž míněn je bezpochyby ritus hlavní pražské – tehdejší Nové, dnešní Staronové – synagogy.⁵³ Ovšem již ve vydání z r. 1535 jsou za explicitem pražského pořádku doplněny také slichot dle aškenázského, tj. patrně německého ritu a pořádek slichot dle frankfurtského ritu.⁵⁴ Vydání z r. 1551 (č. b. 26) obsahuje dle

---

⁴⁹ K siduru dle minhagu r. Šloma Lurii viz níže.

⁵⁰ Pro *jošrot* a *ma'amadot* (obě formy jsou plurálové podobně jako *slihot* či *parašijot*, příslušné singuláry zní *jošer*, *ma'amad*, *sliha*, *paraša*) nelze najít stručný český ekvivalent, pro tyto pojmy, tak jako pro mnoho dalších (včetně *haftarot* a *slichot*), budu nadále užívat vedle transkribované hebrejské podoby (v názvech ad.) i počestěnou nesklonnou podobu (v souvislém textu).

⁵¹ Viz velká vydání siduru v č. b. 192, 249, 268, 394 a 402.

⁵² *CLH* tyto edice pro jejich netypickou sazbu nazývá „sidur litteris minimis“, viz zde č. b. 284 (tištěno patrně spolu s autorskými texty č. b. 282 a 283) a č. b. 350 (svázáno s *Tikunej šabat*) a podobný sidur na konci vydání *Šulchan aruch*, které připravil Ber Perlhefter a r. 1688 vytiskli Bakové.

⁵³ Např. Stará synagoga (stávala na místě dnešní Španělské) měla svůj vlastní obyčej, zachovaný v č. b. 107 (viz níže). Vlastní specifika měly bezpochyby i liturgické pořádky dalších synagog. O rozšíření pražského ritu i mimo Prahu právě díky katzovským edicím *slichot* hovořila Lucia Raspe v nepublikovaném příspěvku předneseném na kolokviu pořádaném na FF UK Praze r. 2014.

⁵⁴ Není možná náhodou, že téhož roku byl také tiskař Mordechaj Katz přítomen na frankfurtském knižním veletrhu, viz odkazy v Sixtová 2012b: s. 46 a pozn. 58.

titulního textu kajicné modlitby „dle českého pořádku a dle aškenázského (německého) a polského obyčeje“, podle explicitu je tištěno podle pořádku a obyčeje Nové (tj. Staronové) synagogy a dalších kongregací Čech, Moravy, Slezska a Rakouska (reedice r. 1579, č. b. 34, 1590–1592, č. b. 52, 1608–1610, č. b. 136 ad.). Slichot z r. 1587 (č. b. 43), které doplňují o rok starší edici machzoru, jsou vydány dle ritu Německa a italských Aškenázů a dále obsahují doplňky k lokálním ritům několika německých židovských obcí: Frankfurtu, Bamberku, Norimberku a „země Ries“ (*medinat Riz*, Rýžsko), Švábska, Franské země a „ostatních zemí“.⁵⁵

Z naznačeného je patrné, na jaké zákazníky se tito pražští tiskaři (i jejich budoucí pražští kolegové či konkurenti) ve svých vydáních zaměřovali: na aškenázské Židy doma a v sousedních zemích, ale také na ty, kteří z Německa emigrovali do Itálie. Variabilitu lokálních obyčejů se Katzové pokoušeli řešit dodatky, seznamy a obsahy (*simanim*) a odkazy na příslušné slichot v hlavním tištěném, tj. pražském, ritu.⁵⁶ Tyto dodatky sice rozšiřovaly řady potenciálních zákazníků, ale pro uživatele samotné nebyly příliš pohodlné, jelikož byli nuceni hledat v obsahu a v knize přelískávat. Pro malé lokální rity se ovšem samostatnou verzi nevyplatilo tisknout, to bylo rentabilní pouze v případě velkých ritů: ritu Čech, Moravy, Rakouska a Slezka a ritu Německa a italských Aškenázů. Ojedinelé vydání slichot dle poznaňského ritu z r. 1608 (č. b. 133) tak zaplatil uspořadatel a nakladatel edice. Podobně jedinečným projektem bylo i vydání ritu pražské Staré synagogy, které editoval, nakládal a ve vlastní tiskárně vytiskl Moše Schedel r. 1605 (č. b. 107) a které v době standardizace obyčejů podporované tištěnými (např. katzovskými) edicemi ritu hlavní pražské synagogy mohlo být i jakousi deklarací významu či nezávislosti této modlitebny.⁵⁷

Snaha o rozšíření zákaznického okruhu je patrná i ve vydání machzoru 1585–1586, který má dle titulního textu zahrnovat obyčej Čech, Polska a Německa (*Pebem Polen we-*

---

⁵⁵ Ve všech jmenovaných lokalitách a krajích (v případě Norimberka fakticky ve Fürthu, kam se Židé po vypovězení uchýlili) v dané době existovaly živé židovské obce, a nešlo tedy o memoriální edice, v nichž by exulanti chtěli uchovat ritus obcí zaniklých. Ries neboli Rýžsko je kraj v bavorské části Švábska, za pomoc při identifikaci vděčím Lucii Raspe. Lokální rity byly tištěny i v jiných tiskárnách, srov. např. *BHB* 306666, machzor *in* 16° dle frankfurtského obyčeje, Basilej 1599 a další. Basilejská tiskárna byla po určitou dobu jednou z velkých konkurentek pražských tiskáren, srov. Burnett 1996: s. 43 a pozn. 39 a 40.

⁵⁶ Jednotlivé rity se liší zejména v tom, kdy je určitá slička čtena, ale některé slichy jsou zcela odlišné.

⁵⁷ Ke ztrátě ústředního postavení této synagogy koncem 16. století viz Greenblattová 2016: s. 35–36. Rachel L. Greenblattová také popisuje úsilí horowitzovského klanu o získání přednostního postavení v Praze i skrze podporu vlastní soukromé synagogy oproti dvěma starým centrům pražského náboženského života, Staré a Staronové synagogy (Greenblattová 2016: s. 38–44, a zvl. s. 42–44).

Germanja) – na rozdíl od předchozího vydání z let 1549–1550, jenž měl pokrývat pouze polský a český ritus. Na začátku je doplněn přehled odlišností ritu německých Židů a italských Aškenázů.⁵⁸ Později, r. 1613, vytiskl Moše Katz dvě varianty machzoru s různými titulními listy, přičemž tam, kde to bylo možné, použil stejnou sazbu: jedno vydání obsahuje ritus Aškenázu a italských aškenázů, *minbag Aškenaz we-lo'ez* (č. b. 187),⁵⁹ druhé ritus Čech, Polska a Německa, *minbag Pebem Polen we-Germanja* (č. b. 188). První titul pojmenovává obsah dle příslušných ritů, druhý geograficky.⁶⁰ Ovšem následující vydání machzoru z let 1619–1620 se již opět omezují na Čechy a Polsko a Německo (č. b. 237), popřípadě na „Čechy, Moravu, Polsko a Aškenáz“ (1661–1662; č. b. 362). Někdy titulní listy sidurů, machzorů a slichot detailně vyjmenovávají, že pokrývají ritus Čech, Moravy, Slezska, Rakouska a *Rajsn* (tj. východní aškenázský ritus), a v jednotlivých knihách najdeme roztroušeny poznámky o lokálních zvyklostech.⁶¹

Všechny základní soubory modliteb obdržely během pojednávané doby nové dodatky, které se někdy staly jejich pevnou součástí, jindy byly v konkrétní edici v Praze otištěny pouze jednorázově. Od vydání z roku 1549–1550 (č. b. 25) uvádí většinu pražských machzorů modlitba (někdy dvě varianty) pro kantora před bohoslužbou. V některých exemplářích machzoru pro Vysoké svátky jsou navíc na příslušných místech vevázány samostatné složky s kajícími modlitbami, vytištěné pro tento konkrétní účel: tyto exempláře byly připraveny přímo pro potřeby kantorů, kteří vedli bohoslužbu.⁶²

V machzoru 1595–1597 (č. b. 66) je na začátku prvního dílu otištěna *tochaḥat ha-nešama le-rabejnu Bahja he-ḥasid* („pobídka duše [od] našeho učitele, zbožného Bachji“) španělského autora Bachji ibn Pakudy z 10.–11. století a vzápětí za ní *widuj ha-gadol* („velké vyznání“) iráckého autora Nisima ben Berachji al-Nahrawaniho, který žil v poslední třetině 9.

---

⁵⁸ Podle *BHB* obsahuje machzor západní aškenázský ritus.

⁵⁹ V exempláři této verze v Bodleianě stojí před velkou částí signatur – značek složek – upozornění *Aškenaz* (na rozlišení od druhé varianty). Srov. též nedokumentované č. b. 216 z r. 1616–1617.

⁶⁰ *Germanja* a *Aškenaz* se zde nejspíš překrývají, *BHB* ani *CLH* toto nijak nekomentují, k vymezení pojmu *Aškenaz* viz Davis 2002.

⁶¹ Ke geografickému pokrytí viz č. b. 52, 114, 136, 268; poznámky k minhagu např. v č. b. 192 a 249. Geografický termín *Rajsn* označuje jednu ze „čtyř zemí“ polského království, tzv. Červenou Rus, tj. východní Halič, jejímž centrem byl Lvov (definice se ovšem různí; srov. Halpern 1945 a Doktor – Schreiner 2016).

⁶² Složky nejsou signovány, tj. nejsou vyňaty z některého z existujících vydání slichot. Viz č. b. 108 a 362. Za toto vysvětlení vděčím Konstanzi K. Kunstové. Vzhledem k malému počtu dochovaných exemplářů nelze říci, zda byly tyto exempláře sestavovány na konkrétní objednávku, či zda byly rozšířenějším jevem.

až počátkem 10. století.⁶³ Dle *CLH* by toto otištění Bachjovy exhortace mohlo být prvním výskytem v aškenázském machzoru, do něž byla převzata ze svátečních modliteb sefardského a římského ritu. Vyznání r. Nisima, které bylo součástí týchž ritů, bylo podle *CLH* poprvé samostatně otištěno v *Me'on ha-šo'alim* Mošeho Rietiho (Benátky: Zanetti, 1601–1602).⁶⁴ Tyto dodatky bezpochyby přejal z italských modlitebních knih některý z anonymních tiskařů, kteří se v Praze objevili koncem 16. století a kteří přišli z Itálie.⁶⁵

K novinkám, které se na rozdíl od předchozích dvou textů v aškenázské liturgii uchytily natrvalo, patří obřad *ḳabalat šabat*, „přivítání šabatu“. V *Tfilot mi-kol ha-šana*, siduru vydaném Mošem Katzem r. 1626 (č. b. 268), stojí v záhlaví zkrácené verze obřadu podrobnější úvodní instrukce, která se zdá napovídat, že tato praxe zavedená v relativně nedávné době dosud výklad vyžadovala. V aškenázském prostředí byl text obřadu poprvé otištěn v *Tikunej šabat* vydaných v Krakově kolem r. 1613, poté v Praze v nedatovaných Heidových reedicích (obě vyšly mezi lety 1618 a 1629, č. b. 234 a 265).⁶⁶

Obřad *ḳabalat šabat* byl zaveden v Safedu v okruhu Jicchaka Lurii, odkud pak s rozšířením a popularizací kabalistického učení pronikl spolu s dalšími specifickými liturgiemi (*tikunim*, dosl. „nápravami“) do evropských židovských ritů.⁶⁷ Do jaké míry zlidověl, dokládají v Praze vydaná samostatná vydání v jidiš, z nichž nejstarší vyšlo patrně mezi lety 1640–1650 nebo o něco dříve (č. b. 291).⁶⁸ Vedle liturgie šabatu zavedli kabalisté i další obřady, např. vigilie pro předvečer Šavuot a předvečer Hošana raba, které byly poprvé v Aškenázu vytištěny ve výše zmíněných krakovských *Tikunej šabat* a v Praze reeditovány Heidou a později přetiskovány i katzovskou a bakovskou tiskárnou.⁶⁹

---

⁶³ Takto dle *BHB* 313493, dle *CLH* 6677 Nisim ben Jaakov ibn Šahin z Kairuánu.

⁶⁴ K *tochaḳa* viz *CLH* 4526,18 a Nulman 1993: s. 84; je zahrnuta např. v modlitebních knihách vydaných v Bologni 1537, Mantově 1571 ad. K vyznání viz *CLH* 6677,1 a Nulman 1993: s. 360; bylo snad – popis *BHB* není dostatečně podrobný – zahrnuto např. v siduru Geršoma Soncina (kol. 1510; *BHB* 306779). Oba texty vyšly s italským překladem v Benátkách r. 1628 (*BHB* 105749).

⁶⁵ Viz k nim v kap. 5.2.6. Srov. též užití varianty italské varianty *elodenu* namísto *elobenu* (1. díl, f. 119b). Část typografického materiálu těchto tisků se o něco později objevuje u Schedelů.

⁶⁶ Ke krakovskému vydání viz *BHB* 201629, mimo Aškenáz vyšla liturgie r. 1584 Benátky ve sbírce modliteb pro sefardský ritus (*BHB* 333571). Liturgie *ḳabalat šabat* vyšla samostatně v redakci a s výkladem Menachema Manese (Manuše) Chajuta v Lublinu r. 1620 (*BHB* 330867).

⁶⁷ K tomu viz Berliner 1909: s. 43–44, Elbogen 1993: s. 290–295. Hymnus *Lecha dodi* vyšel patrně tiskem poprvé v pražské edici *Orḳot ḥajim* r. 1612 (č. b. 176).

⁶⁸ Nejméně dvě reedice vyšly i později již po r. 1669.

⁶⁹ K vývoji nočních vigilií v raně moderním judaismu viz Horowitz 1989 a Horowitz 1996; Fairstein 2012: s. 176–178.

Konkrétní svědectví o pronikání těchto liturgických inovací najdeme například v unikátním exempláři siduru z r. 1536 (č. b. 20 a 21), kde je mezi titulním a prvním listem vevázan jeden list s modlitbami *Ma tovu* a *Jigdal*, a to patrně kvůli druhé z nich, která byla sice součástí aškenázského ritu již dříve, ale byla zařazena na jiném místě. Pozdější majitel si tento list, dle typografie vytištěný v katzovské tiskárně zhruba mezi lety 1610 a 1626 (č. b. 163), nejspíš doplnil poté, co se zavedl nový zvyk říkat modlitbu *Jigdal* již v úvodu ranní bohoslužby (byla na začátku ranní všednodenní modlitby poprvé otištěna ve vydání siduru Krakov 1578).⁷⁰ Úvodní verš je navíc (kabalisticky?) motivován odkazem na *Knihu Zohar* a jeho dvojí recitace souvisí s luriánskými inovacemi: *fr šrajbt der Zohar in paršas Va-jikra ven man vil in di šul hinajn gen tfile cu tan [...] zol [man] zagn den pasuk* („Zohar v perikopě Va-jikra předpisuje, když člověk vstupuje do synagogy konat bohoslužbu [...], má říkat tento verš“).

Rozšiřování edicí kajících modliteb o nové skladby je jakousi implicitní kronikou pronásledování či hrozeb, které židovskou komunitu postihly, nebo jimž šťastně (díky Boží milosti) unikla. První kompletní edice pražských slichot (č. b. 14 a 19) obsahují z lokálních kajících modliteb dvě skladby pražského učence Avigdora Kary na paměť pražského pogromu r. 1389.⁷¹ Ve vydání z r. 1551 (č. b. 26) a v následujících vydáních (1579, č. b. 34 ad.) je zahrnut již i pijut pražského vrchního rabína Avrahama ben Avigdora k vyhnání z r. 1541.⁷² Po samostatném vydání slichot Š. E. Luntschitze (1613, č. b. 186) na paměť pražských událostí z r. 1611 měl jeho kající modlitby r. 1618 zahrnout i Avraham Heida – alespoň podle titulního listu⁷³ – do svého kapesního vydání kajících modliteb (č. b. 231), navíc spolu s kajícnými modlitbami Eliezera Aškenaziho, které téhož roku vyšly na příkaz rabinátu i samostatně (č. b. 232), v reakci na stavovské povstání. R. 1621 vyšly Hellerovy

---

⁷⁰ Berliner 1909: s. 12–13, cituje v souvislosti se zařazením této modlitby edukativně či osvětově motivované vysvětlení Jom Tov Lipmanna Hellera v předmluvě k *Orhot ha'ajim* z r. 1626 (č. b. 266); Elbogen 1993: s. 77.

⁷¹ K Avigdorovi Karovi viz Muneles 1966, Muneles 1988: č. 1, a česky naposledy Žonca 2016. Historickými slichot se zabývala Jiřina Šedinová a Rachel L. Greenblattová (Šedinová 1990, Šedinová 2011, včetně překladu Luntschitzovy a Hellerovy slichy, Greenblattová 2016: kap. 4, český překlad Karovy slichy pořídil též Jiří Langer, vyšlo ve sbírce *Zpěvy zavržených*, Praha: Práh, 1993, s. 33–36). O přesunu recitace Karovy slichy z původního místa v kalendáři a liturgii z Pesachu na Jom Kipur pod vlivem knihtisku hovořila v srpnu r. 2017 Lucia Raspe na světovém kongresu židovských studií v Jeruzalémě (nepublikováno).

⁷² Vydání je sice popsáno nedostatečně a jeho unikátní exemplář je dnes neznámý, ale incipit modlitby je obsažen v seznamu pijutů, který předchází explicitu reprodukovánému in Bernstein 1956: s. 244 (pod č. 169). K autorovi viz Muneles 1988: č. 44.

⁷³ Nevíme, zda se tento příslib realizoval: unikum v Bodleianě je defektní.

slichot pro 14. češvan na paměť záchranu pražských Židů po bitvě na Bílé Hoře (*Sliḥot le-jod dalet be-ḥešwan*, č. b. 248) a snad r. 1652 jeho slichot na paměť pogromů na Ukrajině za Chmelnického povstání (*Sliḥot 'al gzerot Uḵrajina*, č. b. 321 a 322), přičemž oxfordský exemplář (č. b. 322) je dosud přivázan k pražským vydáním slichot pro celý rok, do jejichž cyklu byly na příkaz rabinátu a světského vedení zařazeny.⁷⁴ Pořádek kajicných modliteb dle ritu Staré synagogy v Praze (1605, č. b. 107) zahrnuje kromě Karových kajicných modliteb, na rozdíl od slichot vydávaných katzovskou tiskárnou, také pijuty recitované v této synagoze o svátku Šavuot na paměť obětí neidentifikovaného pogromu, *gzerat Pauker*.⁷⁵

Text domácí liturgie pesachového sederu, obvykle vydávaný pod titulem *Hagada šel pesaḥ*, vytiskl v Praze samostatně poprvé r. 1526 Geršom Katz. Toto vydání je díky své bohaté výzdobě zdaleka nejslavnější v Praze vytištěnou knihou,⁷⁶ která podobu pražských i zahraničních edicí tohoto textu ovlivňovala snad až do vydání amsterodamské hagady koncem 17. století. Jeho grafickou úpravou i ilustracemi se inspirovalo i první pražské konkurenční vydání, které pod titulem *Ḥelkat meḥoḳeḳ* ve vlastní tiskárně a s vlastním komentářem a s převážně jidiš výkladem k předpisům a obyčejům Pesachu určeným *jišuvim lajt* („lidem na vsích“) vydal Moše Schedel r. 1606 (č. b. 119).⁷⁷ Vydání hagady bylo různými komentáři doplňováno běžně, např. r. 1590 komentářem Jicchaka Abravanela (č. b. 47) zkráceným pro tento účel Jicchakem Chajutem, ve vydání z r. 1606 výkladem Jaakova z Padovy (č. b. 110).

Kromě základních souborů modliteb vycházely také menší sbírky s modlitbami pro určitou konkrétní příležitost nebo i modlitby spolkové. K těm druhým patří anonymní předjitřní liturgie spolku *Šomrim la-boḳer* ([1650–1655?], č. b. 310), jež do aškenázského prostředí pronikla z Itálie (první tamní edice pocházejí z konce 16. století⁷⁸), byla ale později

---

⁷⁴ K zavádění kajicných modliteb na příkaz rabinátu a světského vedení viz též v kap. 2.2.7 a okrajově v kap. 4.2.4; jejich funkci analyzuje Rachel L. Greenblattová (Greenblattová 2016: s. 170–195). Ke kajicné modlitbě *Mošel ba-‘eljonim* vrchního pražského rabína Mošeho Mendlse přivázané k unikátnímu exempláři Hellerových slichot pro 14. češvan (JTSA 1760:12) viz č. b. 256 a zde, kap. 2.2.7.

⁷⁵ Lieben 1924: s. 242. Lokálně recitované slichy obsahuje např. též vydání dle poznaňského ritu (1608, č. b. 132).

⁷⁶ Viz odkazy v úvodu kap. 7, pozn. 1.

⁷⁷ Reeditováno Heidou v podobné úpravě r. 1624 (č. b. 258) s novým titulním listem, podle něž má být komentář vhodný pro *ḥachamim we-maskilim be-chol mada* „učence a vzdělance ve všech vědách“.

⁷⁸ Haberman 1956: s. 499, č. 22, uvádí též vydání Chajima Šachora, Lublin 1547 (viz též Doktor – Schreiner 2016: s. 543), ale srov. CLH 3006.

přehlušena popularitou kabalistické půlnoční liturgie (*tiḳun hašot*).⁷⁹ Podle prvního konstantinopolského vydání z r. 1565 byl v Praze r. 1606 přetištěn text *Ḳorban tamid* (v titulním textu jako *Ḳorban ta'anit*), vyznání pro modlitbu mincha o Jom kipuru, který byl častěji vydáván spolu s texty středověkého španělského autora Jony Gerondiho.⁸⁰ V dobách morových epidemií vycházely sbírky modliteb, jejichž recitace měla člověka a komunitu před epidemií uchránit.⁸¹ Pro ochranu na cestách sloužila *tḫilat ha-derech* (modlitba na cestu), otiskovaná běžně jako součást siduru; samostatná anonymní sbírka s rozšířenými modlitbami a *sgulot* (ochrannými modlitbami s magickými schopnostmi, jakýmijsi slovními amulety) na cestu lesem, po moři ad., jež jsou připisovány kabalistům či „mudrcům ze Země Izraelské“, vyšla v Praze r. 1660 (č. b. 356). Intimní charakter všech těchto modliteb se odráží ve formátu, v jakém jsou tištěny (*in 8°*, *in 16°*).

Také modlitby za nemocné, umírající a zemřelé, jejichž standardní text obsahují sidury, se v barokní době dočkaly rozšíření, jež vycházela v samostatných edicích a zahrnovala též modlitby na hřbitově pro různé rodinné a společenské vztahy, tedy takové, jež měly být pronášeny na hrobech rodičů, dětí, přátel, zesnulých rabinů či spravedlivých (*šadiḳim*). Rozšířenou verzi starší sbírky Jaakova ben Avrahama Šloma Daršana (dle *CLH* měl být pražským kazatelem) publikoval r. 1658 pod stejným názvem – *Ma'ane lašon* – další pražský kazatel Eliezer Liberman Sofer ben Jehuda Lejb Rofe (zemř. před 1689).⁸² Na naléhání několika „vynikajících jedinců“ (*jeḥidej sgula*) vydal Liberman Sofer patrně mezi lety 1666 a 1669 také sbírku *Tḫilat u-baḳašot na'im* (*sic*, č. b. 396), která obsahuje prosebné modlitby doprovázející čtení Žalmů, text hymnu *Perek šira*⁸³ a liturgii půlnoční a polední. Liberman měl jako autor modliteb v Praze předchůdce mezi jinými i v osobě úředníka židovské obce a

---

⁷⁹ Viz *CLH* 3000–3022, *BHB* 174486 (Benátky 1597). Ke spolku viz níže v kap. 2.2.7, k původní italské praxi viz Horowitz 1989, zvl. s. 30–33, a Andreatta 2011, Faierstein 2012: s. 176–178. Luriánský *tiḳun ha-ašmorot*, který také obsahuje předjitřní modlitby a s původní italskou liturgií není totožný, otiskl v Praze Heida r. 1615 (č. b. 207).

⁸⁰ Pod titulem prvního ve sbírce obsaženého Gerondiho děl, *Sefer ha-jir'a* (č. b. 112, reedice [1666–1669?], č. b. 390). K autorovi *Ḳorban tamid* viz *CLH* 3230. Srov. též *BHB* 301285 k rozšířenému vydání sbírky, které r. 1612 vydal v Krakově Šabtaj ben Jicchak Sofer z Przemyslu pod titulem *Šloša sfarim*.

⁸¹ Viz starší verzi takových modliteb italského autora z 15. století v č. b. 76, 94, 118 a mladší verzi dle Jicchaka Lurii v č. b. 206; viz též níže v kap. 2.2.7.

⁸² Viz č. b. 205, 303 a rozšířená verze č. b. 341. Jako *Liberman daršan sofer de-k"ḳ Prag* je uveden v epitafu dcery, viz Hock 1892: col. 84b, č. 8887. Je také autorem č. b. 399, *Zemer na'e le-šabat šaḫrit kodem ḳri'at šema'*, tj. „Libé písně pro ranní šabatovou modlitbu před Čtením Šema“.

⁸³ Raně středověký hymnus, v němž celé stvoření postupně opěvuje Boha, otiskovaný též v sidurech (Nulman 1993: s. 266; Beit-Arié, heslo „Perek shirah“, *Encyclopedia Judaica*, 2. vyd. 2007, sv. 15, s. 760).

kantora Petachji Mošeho ben Josefa Sofera, který r. 1586 publikoval prosebnou modlitbu *Tḥina zu* (č. b. 41).⁸⁴

V titulním textu *Sliḥot* (1610, č. b. 136) je zdůrazněno, že ve vydání jsou doplněna jména autorů pijutů, která byla dosud „utajena“ (mnozí si ovšem svou nesmrtelnost pojistili tím, že své jméno zakomponovali do akrostichu skladby). Jména autorů modliteb, pokud byla známa, byla uváděna důsledně nejenom na výraz respektu; obzvláště pokud byl autorem velký učenec či mystik, získávala modlitba na síle a autoritě.⁸⁵ Prosebná modlitba za Boží slitování „nalezená v hrobech odpočívajících v Hebronu“ je tak připisána talmudickému učenci Eleazaru ben Arachovi, tanaitovi z 1. století (1616, č. b. 222), modlitba na cestu francouzskému učenci z 12. století, významnému tosafistovi Rabejnu Tamovi (Jaakov ben Meir, zemř. 1171; 1660, č. b. 356).

R. 1581 (č. b. 36, reedice 1669, č. b. 407) byla v Praze v prvním vydání vytištěna brožurka *Menorat zahav ṭabor*, která obsahuje mystické modlitby a doprovodné výklady gravitující kolem obrazu sedmiramenného svícnu (*menora*) číselnou mystikou propojeného s Žalmem 67.⁸⁶ V záhlaví je uvedeno, že je opsána z rukopisu r. Šloma Lurii, jedné z největších aškenázských (polských) autorit 16. století.⁸⁷ Další Luriovi připisované modlitby (a také modlitby Avigdora Kary) vydal Eleazar Altschul-Perels ve sbírce *Lecha ezbaḥ zevaḥ toda* (1616, č. b. 203) a edici modliteb pro celý rok měl podle starobylého emendovaného siduru, který Šlomo Luria vlastnil, v Praze vydat Šabtaj Sofer (č. b. 225).⁸⁸

Paralelně k těmto edicím vycházely v Praze od 10. let 17. století edice modliteb a rituálů safedských kabalistů Mošeho Cordovera a Jicchaka Lurii (a to některé i v prvním vydání): mj. modlitby a zvyklosti v době moru (1615, č. b. 206), modlitby (*tiḡunim*) před spaním, v čase půlnočním a po probuzení ad. (1615, č. b. 207), *Tiḡun ḵri'at šema'* (1668, č. b. 403), a zejména *Tiḡunej šabat*, jejichž první nedatované pražské vydání vyšlo mezi lety 1618 a

---

⁸⁴ *Gal-ed* 1856: č. 152; Idelsohn 1927: s. 354. Byl též redaktorem *Machzoru* 1585–1586 a *Sliḥot* 1590–1592 (č. b. 40 a 52) a snad i prvním autorem anonymní hebrejské kroniky z konce 16. století (české vyd. David 2013), viz Putík 2013: s. 136–137.

⁸⁵ Někdy byla tradiční atribuce mylná a byla již odstraněna moderním bádáním.

⁸⁶ K symbolismu menory viz Rodov 2013, Juhasz 2004.

⁸⁷ K Luriovi Asaf 1946: s. 45–63.

⁸⁸ K Altschul-Perelsovi Reiner 2000, k souvislostem mezi oběma edicemi viz Reiner 2009, s. 290, pozn. 2. K Šabtaji Soferovi Kaufmann 1889, Reif 1979, Reiner 2000: s. 239–240. Pražské vydání siduru v jeho redakci je známo pouze ze zmínky v lublinské edici z r. 1628 (<https://www.otzar.org/wotzar/book.aspx?104996>, přístup 16. 3. 2017), edice jeho siduru Satz – Jicchaki 1987–2002.

1629 (č. b. 234).⁸⁹ Kabalistická praxe byla inspirací i pro sbírku modliteb *Ša'arej Sijon* Natana Hannovera, vydanou poprvé právě v Praze r. 1662 (č. b. 372) a později v mnoha reedicích i jinde. První pražský výběr z této sbírky vyšel již r. 1666 (*Likutej parpera'ot*, č. b. 382), v roce vystoupení falešného mesiáše Šabtaje Cviho, s jehož poselstvím jsou nejpravděpodobněji spojeny sbírky *Tikun kri'a le-chol jom*, jež měla být uspořádána Natanem z Gazy (1666, č. b. 384), a *Tfila zu mi-Jerušalajim* ([1666–1669?], č. b. 386), v níž je tento „prorok“ rovněž zmiňován.⁹⁰

1.1.2 Bible a pobiblická židovská literatura

Kompletní vydání hebrejské Bible vytištěné v Praze se z celého sledovaného období dochovalo pouze jediné, a to v edici z let 1620–1628 (č. b. 242). Do té doby byly z Bible tištěny jen ty části, které tvoří součást synagogální liturgie, a ani tyto edice nevycházely nijak často. Je možné, že tak jako v případě *sidurů* i některá (četná?) vydání Bible zmizela beze stopy v genizách,⁹¹ přesto je ale zřejmé, že hebrejská Bible – a jistě ne v úplnosti – nebyla v Praze často tištěnou (a tedy ani v širších vrstvách čtenou?) knihou a že se více vydání dočkaly překlady a parafráze Pentateuchu a jednotlivých biblických knih v jidiš, k nimž se vrátím níže. Pro tisk hebrejského biblického textu – který je tištěn s kantilačnickými znaménky a vokalizací, a proto je náročnější na sazbu i na redakci – byla ovšem jako jediná v Praze dlouho materiálově i finančně vybavena pouze katzovská tiskárna⁹² a vydání Bible tak musela být do Čech patrně také importována z Itálie či odjinud.⁹³ Dovoz konkurečních produktů ze

---

⁸⁹ Reedice viz č. b. 265, 298, 398, 410 a 411.

⁹⁰ K Šabtaji Cvimu a Natanovi z Gazy viz Scholem 1989. S tímto kultem či snad s luriánskou kabalou souvisí nejspíš i *Tikun seder ha-tvila* vytištěný také patrně mezi lety 1666 a 1669 (č. b. 397). K vlivu kabalistických konceptů a rituálů na modlitbu viz např. Berliner 1909: s. 30–38, 43–44; k jejímu pronikání do jidiš literatury Faienstein 2009.

⁹¹ Pro srovnání: *sidury* (*sidurej tfila*), Bible s komentáři (*mišra'ot*) a podobné tituly zaujímaly první místo mezi knihami, které figurují v soupisech knih a knihoven, které mantovští Židé r. 1595 předložili cenzurním úřadům a které dle Šloma Simonsohna většinou zahrnovaly „něco málo modlitebních knih (*sifrej tfila*) a jednu nebo dvě knihy na čtení (v orig. *sefer kri'a*)“, viz Simonsohn 1965: s. 196; citováno dle Romer-Segal 1978: s. 779. Srov. též v úvodu této práce citované zjištění Shifry Baruchson-Arbibové ohledně žánrového charakteru neznámých edicí doložených v těchto knihovnách.

⁹² Pouze Heida tiskl později vokalizovaný biblický text v č. b. 226 a 246. Například text *Písňe písní* se dvěma komentáři, která byla vytištěna „v domě Geršona bar Šloma Popperse Katze“ (1611, č. b. 164), je nevokalizován (tiskař nedisponoval katzovskými fonty).

⁹³ V mantovských židovských knihovnách představovala k r. 1595 různá vydání Bible 22,2 % (Baruchson 1994: s. 23).

zahraničí – ve sledovaném období zejména z Itálie (Riva di Trento, Sabioneta, Benátky), Holandska (Antverpy, Amsterdam), Švýcarska (Basilej) a Německa (Hanau), ale i z Lublinu a Krakova – mohl být proto jedním z důvodů, proč byl i Chumaš v Praze vydán pouze několikrát.

Z hebrejské Bible byl tedy tištěn takřka jen Pentateuch (*Ḥamiša ḥumšej tora*, stručněji Chumaš), který je v týdenních perikopách rozdělen pro roční cyklus předčítání v synagoze, a spolu s ním Pět svátečních svitků (*Ḥameš megilot*), které jsou čteny během vybraných hlavních svátků a půstů: Píseň písní (*Šir ha-širim*) o Pesachu, Rút (*Sefer Rut*) o Šavuot, Pláč Jeremjášův (*Ejcha*) o Tiša be-av, Kazatel (*Kobelet*) o Sukot a Ester (*Megilat Ester*) o Purimu.⁹⁴ Za svitky následují v těchto vydáních obvykle ještě haftarot (*haftarot*), tj. pasáže z Proroků vsazované do liturgie šabatu a svátků po čtení perikop (*parašijot*) Pentateuchu.

I v této formě je ale v Praze za celé období dokumentováno pouhých pět vydání, která kromě prvního všechna pocházejí z katzovské tiskárny (první vytisklo konsorcium, v němž měl ovšem již Geršom Katz podíl či, soudě dle signetu, dokonce finanční převahu). První dvě vydání z let 1514–1518 a 1530 (č. b. 4 a 16) jsou opatřena Rašiho komentářem a vytištěna ve velkém reprezentativním formátu a svou dekorativní sazbou dosud zřetelně napodobují rukopisné hebrejské kodexy. Ostatní tři, která jsou o sto let (!) mladší ([1612–1619], č. b. 184; 1614, č. b. 196; 1618, č. b. 227), byla již vydána ve formátech příznivějších soukromému čtení, a odrážejí tak proměnu studijních a čtenářských návyků, k níž během času došlo (stojí též za povšimnutí, v jak rychlém sledu za sebou tato tři vydání vyšla).

Vydání *in* 16° z let [1612–1619] je tištěno – samozřejmě i z důvodu malého formátu – bez standardního Rašiho komentáře, a můžeme si tak u něj snáze představit sečtějšího čtenáře, který si v Bibli čte ve svém soukromí takřka pro ni samu či pro své potěšení. Ještě příznačnější podobu má kvartové vydání z r. 1614–1615: je opatřeno jazykovými vysvětlivkami v jidiš podle Rašiho a targumu (tj. aramejského překladu Bible) a je mu předeslána stručná gramatika s paradigmaty časování hebrejského slovesa a přehled kantilačních značek (*ta'amej ha-miḳra*). Jak v úvodním slově vysvětluje nakladatel, knihu – kterou vydal u vědomí chabé znalosti hebrejské gramatiky dokonce i mezi učenci a též mezi mládenci na ženění⁹⁵ – mohou

---

⁹⁴ Tyto svitky jsou někdy tištěny také v kompletních vydáních machzoru, viz např. č. b. 385.

⁹⁵ Tento nářek se ozývá častěji. Větší část mladých mužů – ti, kteří se ženitbou finančně nezajistili a museli obstarávat živobytí rodiny – vypadávala ze vzdělávacího systému (Reiner 2000: s. 237), a co nestihli pojmout do té doby, neměli možnost dohnat, přičemž v rámci svých náboženských povinností měli nejen sami celoživotně

použít učitelé k výuce dětí, a když člověk dospěje a „jeho rozum vyroste“, bude se z ní moci samostatně doučit ostatku gramatické nauky (*ḥochmat ha-dikduk*). Posun od klasického orálního studia s učitelem k samostudiu v soukromí, který knihtisk podpořil, je zde jasně pojmenován a odpovídá mu i menší formát (vyzdvížený i v titulním textu) a s ním spojená (oproti vydáním z 16. století) i větší dostupnost knihy.⁹⁶

O intenzivnějším studiu samotné Bible mezi tehdejšími vzdělanci snad zároveň svědčí i vydání hebrejského Chumaše se svitky a haftarot, které následovalo jen o tři roky později a které je (s výjimkou haftarot) tištěno spolu s aramejským překladem (*targum*) a komentáři Rašiho a Chizkiji ben Manoacha, francouzského autora 13. století (1618, č. b. 227). Targum k Pentateuchu vyšel v Praze v úplnosti pouze jedinkrát právě v této edici, přestože již i autor výkladu ke dvěma targumům, *Pejruš 'al targum Jonatan we-targum jerušalmi* (1609, č. b. 142), poukazuje na dobový zájem (i laických?) studentů o něj. V předmluvě píše, že jelikož se mnozí targumy zabývají, usoudil, že je vhodné sepsat výklad a opravit chyby v tištěném vydání, a to pro ty, kdo jsou ještě „menší než je on sám“, neboť nedokáží všichni hledat ve skrytých zákoutích midrašů (*be-mašpunej midrašim*).⁹⁷ Roku 1618 vydal Eljakim Gotschalk ben Gedalja Rothenburg u Avrahama Heidy svůj výklad k targumu k Pentateuchu, *Ge'ulat ha-ger* (č. b. 229). Autor se označuje za Maharalova žáka, jímž byl ostatně i Šmuel Makšan, který již r. 1601 vydal výklad k targumu k Ester (tištěno spolu s biblickým textem i targumem), doporučený zájemcům v haskamě Sinaje ben Becalela a Mordechaje Jafeho (*Tḥilat divrej Šmu'el*, č. b. 86).⁹⁸

Jediné známé již zmíněné kompletní pražské vydání Bible – a to v kapesním osmerkovém formátu – vyšlo nákladem autora stručného komentáře Jaakova ben Mošeho

---

studovat a hebrejštinu potřebovali i pro účast na synagogální liturgii, ale ideálně měli též vyučovat své syny. O nápravu chabého aškenázského vzdělávacího systému usiloval Maharal (srov. Davis 2011: s. 71 a 123–124) i Jom Tov Lipman Heller (tamtéž, s. 198–200) a další rabíni a je pravděpodobné, že i toto vydání Chumaše, podobně jako učebnice hebrejské gramatiky z let 1597 a 1628 (č. b. 69 a 269) či nejspíš i Sertelsovy glosáře (č. b. 101 a 102) z let 1604 až 1605 a další tisky, s jejich snahami souvisí přímo či volněji.

⁹⁶ Nepraktický velký formát mohl být i vedlejším důvodem malého úspěchu jidiš překladu Chumaše s pěti svitky a haftarot, který vyšel r. 1610 a bývá někdy připisován Maharalovu zeti Jicchaku Katzovi (č. b. 151). K jidiš překladům Bible viz Turniansky 2007.

⁹⁷ Byl ale tento zájem skutečně intenzivnější než dříve, nebo se spíše najednou, také díky rozšíření a zlevnění knihtisku, zřetelněji projevuje? Bylo by třeba porovnat tato data s výzkumem dochovaných rukopisů a zpráv z pramenů. Knih tisk ovšem studium i při absenci vhodného učitele významně usnadnil. Ke studiu Bible srov. např. Turniansky – Timm 2003: s. 4, Turniansky 1988b a 2007, Zwiep 2007.

⁹⁸ I tyto spisy a edice mohou tak být ozvěnou Maharalových pedagogických reforem (viz níže).

Chajata zvaného Jekl Sofer, který svůj výklad sestavil podle Rašiho k Tóře a Rašiho a Radaka k Prorokům a Spisům (č. b. 242). Praktičtější náboženský záměr edice, i to, komu byla adresována, je zjevný z toho, že editor výklad opatřil též *tarjag mišwot*, tj. šestseti třinácti náboženskými příkázáními, tak jak jsou vyvozována z biblických veršů, a vysvětlivkami „v jazyce aškenázském, jemuž jsme uvyklí mluvit a jemuž rozumíme“. Nakladatel tedy (tak jako Moše Katz v r. 1614) přinejmenším předpokládal, že se v jeho době mezi laiky – to jest těmi, komu byly jidiš vysvětlivky určeny – najde dostatek zájemců o četbu a studium celé Bible.

Několik jednotlivých biblických knih vyšlo i ve spojení s homiletickým komentářem sefardského učence Mošeho Alšecha (16. století) k pěti svátečním svitkům, *Šošanat ha-‘amaqim* (1617/1618, č. b. 226) a k Předním prorokům, *Mar’ot ha-šov’ot* (1620–1621, č. b. 241), který si od svého prvního vydání získal velkou oblibu (do pražských reedicií vyšlo v několika vydáních v Itálii a v Polsku). Ve stejné vlně zájmu o safedské autory vyšel také Pláč Jeremjášův, a to paralelně ke komentáři Avrahama Galanteho, žáka Mošeho Cordovera (*Kol bochim*, 1621, č. b. 246).⁹⁹

Ani pobiblická literatuta – tj. Mišna a Talmud a midraše – nebyla v Praze příliš vydávána. Jedinou částí Talmudu a Mišny, která byla jako součást siduru v Praze tištěna opakovaně, byl traktát Avot, který byl zahrnut do liturgie a po částech čten o šabatech mezi svátky Pesach a Šavuot. Mezi lety 1597 a 1608 vytiskli neurčení tiskaři zcela ojediněle traktát Nida (*Mašebet Nida*, [1608?], č. b. 134),¹⁰⁰ a to nákladem a „podle“ (*‘al pi*) vrchního pražského rabína a představeného ješivy, rabi Jehudy ben Becalela, Maharala.¹⁰¹ Podoba této edice – malý formát bez obvyklých doprovodných textů, Rašiho komentáře a Tosafot – odpovídá Maharalovým pedagogickým a teologickým a s nimi souvisejícím koncepcím: hebrejský vzdělávací systém se podle něj měl soustředit na obeznámení dětí a mládeže se základními texty a školní vzdělání mělo, samozřejmě v náboženské perspektivě, následovat permanentní celoživotní studium nejen učenců, ale i laiků. Pro tento posledně jmenovaný účel bylo vydání podle Marvina J. Hellera – jak ostatně jasně říká titulní text – také určeno.¹⁰²

---

⁹⁹ Ke komentovanému vydání Písně písní (*Megilat šir ha-širim*, 1611, č. b. 164), viz výše, pozn. 92.

¹⁰⁰ K zavedené dataci [kol. 1608] viz Heller 2008: s. 302 a příslušný záznam.

¹⁰¹ K cenzurou schválenému tisku traktátu Nida v Hanau viz Burnett 1994: s. 206–207 a pozn. 58.

¹⁰² Pro podrobný popis a analýzu vydání a koncepčně obdobné edice viz Heller 2008; viz též Yudlov 2009: s. 144. K neúspěšnosti maharalovské vzdělávací reformy, kterou na rozdíl od badatelů, jež spatřují její ideovou či koncepční správnost s ideami českých bratří nebo J. A. Komenského, přirovnává Elchanan Reiner k post-reformační nápravě katolického vzdělávacího systému a kterou označuje za anachronistickou a za „vzdělávací

R. 1612 vyšel pod názvem *Kirjat Hana* text Pirkej avot také společně s výkladem Elchanana ben Becalele Uriho Lipmana Chafece z Poznaně; editorem i aprobantem edice byl Šlomo Efrajim Luntschitz (č. b. 175). Zcela jedinečně bylo mezi lety 1614 a 1617 v Praze vytištěno všech šest oddílů Mišny s komentářem Ovadji Bertinora (15. století) a novým výkladem Jom Tov Lipmana Hellera, který byl rovněž nakladatelem a editorem edice (č. b. 200). I toto vydání navazovalo na Maharalovy pedagogické reformy a mělo sloužit i jím zavedeným spolkům, v nichž se dospělí muži věnovali studiu Mišny.¹⁰³ Kompendium *agadot* (vyprávěcích partií) Talmudu Jaakova ibn Chabiba, *Ejn Ja'akov*, vyšlo v Praze dvakrát, v r. 1621–1622 (č. b. 250) a r. 1669 (č. b. 405), a jak vyplývá z poznámky editora indexu k agadickým pasážím obou Talmudů a k Midraš raba, *Zichron torat Moše* (1623, č. b. 255), v limitovaném smyslu prakticky nahrazovalo chybějící Talmud.

Z midrašické literatury byl jako první za textem itineráře r. Petachji z Regensburgu (1595, č. b. 58) otištěn pozdní *Midraš Jona*.¹⁰⁴ Podobně krátký a pozdní midraš k Písni moře a východu z Egypta (Ex 14,30 ad.), známý pod názvem *Midraš Wa-joša'*, vydal Jaakov Bak ([1610–1612], č. b. 161) a reeditovali jeho synové ([1658–1662], č. b. 345) a vyšla též jeho jidiš paralela (1604, č. b. 99) a poetické zpracování taktéž v jidiš ([1658–1662], č. b. 345). Do konce 20. let 17. století vydali různí nakladatelé v Praze ještě větší midraše *Tanḥuma* (1612–1613, č. b. 181), *Midraš Šoḥer tov* (1613, č. b. 185) a *Sefer rabot* (1624, č. b. 259) a zároveň i emendace k Midraš raba, *Ot emet* (1624, č. b. 258)¹⁰⁵ a pasáže z Midraš raba byly rovněž otištěny spolu s komentářem Šmuela Laniada v *Kli ḥemda* (1610, č. b. 155). Všechny tyto midrašické edice jsou reedicemi předchozích italských a dalších vydání, stejně jako *Pirkej rabi Eli'ezer* ([1661–1662?], č. b. 364). Z rukopisu a v prvním (a do r. 1806 jediném) vydání vyšel v Praze kromě zmíněného *Midraš Jona* ještě pozdní midraš *Pesikta rabati* ([1653?], č. b.

---

utopii, která se neuskutečnila“, viz Reiner 1993a: s. 64–68. Jejím základem byla, podle Reiner, „obrana výlučnosti učenosti a [rabínské halachické] decize, proudu, jehož společenský dosah v generaci, za níž přijetí [halachických] příruček zamíchalo kartami náboženské elity, nesmíme přehlížet“ (tamtéž, s. 67).

¹⁰³ Davis 2011: s. 123–124. Ke vzdělávacím koncepcím Maharala a s ním intelektuálně spřízněných elitních rabínů viz Reiner 1993a: s. 60–65. K oživení studia Mišny viz Raz-Krakotzkin 2010: s. 4–5.

¹⁰⁴ Podle úvodního slova nakladatele byl *Sibuv* vydán ze starobylého rukopisu; to byl patrně i případ *Midraš Jona* (který ovšem předmluva v tomto kontextu nezmiňuje). Ke spojení obou textů v jedné edici viz Šaron 2015 a 2016.

¹⁰⁵ Podobně jako další literatura byly ovšem midraše, jak vyplývá z ediční poznámky v *Ot emet*, k dispozici v rukopisech nebo ve starších vydáních odjinud.

324).¹⁰⁶

Jako poslední text starší hebrejské literatury byla v Praze, jistě v souvislosti s dobovým intenzivním zájmem o kabal, zcela ojediněle vydána i reedice mantovského vydání *Sefer ješira* s pěti komentáři (1624–1625, č. b. 261).

1.1.3 Hebrejská středověká literatura

Také velká většina děl středověké hebrejské literatury, která v Praze vyšla,¹⁰⁷ byla tištěna podle starších vydání většinou italských (Benátky, Mantova), ale i konstantinopolských či soluňských (anebo jejich polských reedicí), a tyto reedice tvořila díla sefardských, italských či orientálních autorů. Vezmeme-li v úvahu, že takřka polovinu edicí středověkých aškenázských děl tvoří Weilovy *Šḥiṭot u-vdiḳot* se soudobými komentáři, můžeme říci, že středověcí aškenázští autoři byli v Praze paradoxně tištěni méně často.

Příčinou tohoto jevu mohlo být samozřejmě to, že potřebná středověká aškenázská díla byla dostupná v rukopisech a nebylo tolik naléhavé je tisknout, přesto se nabízí i jiné vysvětlení, a to z hlediska potenciálního adresáta těchto edicí, tj. jejich čtenáře a jeho sociální a intelektuální identity. Z poměru vydávaných žánrů (graf 3)¹⁰⁸ můžeme usuzovat, že hlavním producentem (tj. nakladateli) ani konzumentem (tj. čtenáři) produkce pražských židovských tiskáren zjevně nebyla učenecká elita – jež by hebrejské tiskárny neutilizovala, přestože je bezpochyby pomáhala udržovat v chodu svými samonakladatelskými počiny –, ale střední vzdělaná vrstva aškenázské populace.¹⁰⁹

V této vrstvě, domnívám se, nebyla poptávka po středověké hebrejské aškenázské literatuře, která je převážně obtížného halachického charakteru, nijak silná, a soudě podle vydávaných titulů vyhlíželi její příslušníci spíše směrem k jiným literárním a duchovním obzorům a k dílům, která nabízela právě středověká i mladší hebrejská díla sefardských,

---

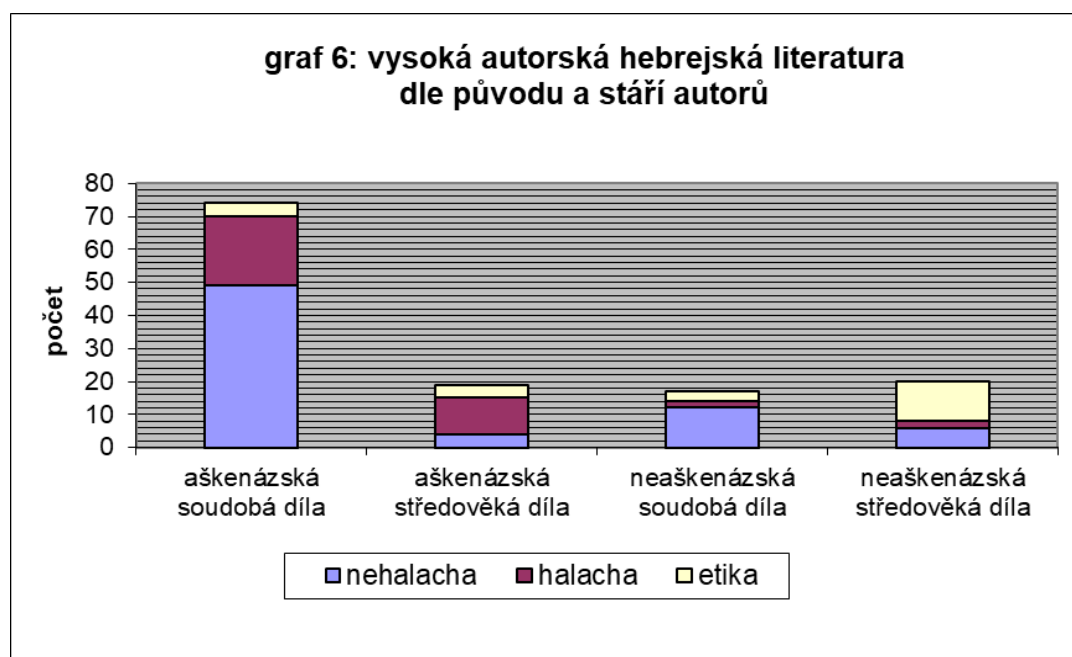
¹⁰⁶ Nakladatel byl snad vnukem Jicchaka ben Šimšona Katze, zetě Maharala.

¹⁰⁷ Tj. nehalachické, halachické i etické.

¹⁰⁸ Viz výše, s. 30.

¹⁰⁹ Např. vysoké halachické i nehalachické literatury bylo celkem vydáno méně než ostatních žánrů a naprostá většina jejich soudobých autorů si svá díla navíc vydávala sama, tj. nikoli na základě reálné poptávky jako u většiny ostatních žánrů. I okruh jejich čtenářů musel být dost omezený, tím spíše, že se často ani nejednalo o význačné učence, jakým byl například Šlomo Luria, jehož dílo *Jam šel Šlomo* přesto čekalo na vydání – alespoň jedné z jeho částí – celé desítky let (srov. Reiner 2009: s. 290 a pozn. 3 k omezenému okruhu čtenářů halachických děl, navíc často nemajetných, a jejich výsledné malé šanci na vydání).

italských a orientálních autorů.¹¹⁰

Z děl středověkých neaškenázských autorů, která se již i díky knihtisku stala nebo měla šanci stát součástí všežidovské virtuální knihovny,¹¹¹ vyšel nejprve kolem r. 1590 v katzovské typografii výběr z exempel španělského autora Jehudy ben Šloma Alcharizihho (zemř. před 1235), *Mišlej hačhamim*, doplněný jednak jidiš překladem, jednak tchinou (prosebnou modlitbou) snad z pera překladatele (č. b. 48) a posléze responsa autorit gaonského období (č. b. 51), opatřená v pražském vydání novým věcným rejstříkem. Také „anonymní středověká popularizace aristotelské filozofie“¹¹² *Ruah ben* (1593, č. b. 55) prošla v rukách editora úpravami a obdržela nový komentář, a je tak jedním z dokladů zájmu místních učenců o aristotelskou filozofii (zprostředkovanou ovšem židovskými autory). K jejich okruhu patřil i mladý Jom Tov Lipman Heller, který r. 1598 opatřil novým komentářem filozoficko-etický spis Jedaji Bedersiho *Ma'amar bĥinat 'olam* (č. b. 73).¹¹³ Zájem o filozofii se v pražském knihtisku (patrně nikoli náhodou) znovu projevil teprve r.

¹¹⁰ Pokud to můžeme zjistit, patřili takřka všichni nakladatelé, kteří nevydávali vlastní díla, k této střední vzdělanecké vrstvě. Výjimky představují Maharal a Jom Tov Lipmann Heller, oba tak ovšem činili ze svých vysokých rabínských pozic a s osvětovým záměrem.

¹¹¹ Podobně, byť v užším kontextu vysoké rabínské literatury, viz Reiner 2001: s. 43–44.

¹¹² Davis 2011: s. 81.

¹¹³ Davis 2011: s. 75–79.

1610 vydáním drobného popularizačního středověkého díla Šem Tova ibn Falaquery *Igeret ha-wikuah*, jehož tématem je obrana filozofie a její slučitelnosti s Tórou (č. b. 156) a jež pražský nakladatel doprovodil nadšeným titulním textem.

Bez větších úprav vyšly nopak většinou reedice děl neaškenázských autorů vydané koncem 16. století: *Šulhan arba'* (1595, č. b. 59), Nachmanidovo kázání *Torat ha-šem tmima* (*Draša*, 1595, č. b. 60), *Šar šalom* (1595, č. b. 62), *Ḳuntres jeḳar ha-‘erech* ([1595?], č. b. 63) a *Sefer ha-pedut we-ha-purḳan*, parafráze části teologického spisu Saadji Gaona ([kol. 1595], č. b. 64). Podstatnějšími edičními úpravami prošla z této produkce pouze Gerondiho epištola o pokání (*Igeret ha-tšuva*, 1595, č. b. 61, reed. 1623, č. b. 252), jejíž text dle *BHB* sleduje vyd. Krakov 1586, ale je nově rozdělen pro zbožnou četbu v sedmi dnech týdne.¹¹⁴ S výjimkou gaonských responsí se žádné z těchto děl úzce nedotýká halachy, jejich tématy byly výklad k předpisům k požehnáním u stolu a stolování, kázání o výtečnosti Tóry, židovské vyhnanství, smrt a posmrtné věci člověka, vykoupení a náboženská etika, a i odtud můžeme usuzovat na to, komu byly jejich reedice určeny: vzdělaným Židům, kteří byli schopni číst hebrejsky, ale nemuseli být a většinou nejspíš ani nebyli rabíny, *ḥaverim*, laickým hebrejským učencům, a také *ba‘alej batim*, řadovým členům židovských obcí, „hospodářům“. Patřili tedy k oné střední vzdělanecké třídě, „sekundární inteligenci“, jejíž příslušníci četli nebo i vytvářeli či vydávali podobná díla pro sebevzdělání, k rozjímání i pro potěchu.¹¹⁵

Tomuto trendu odpovídá i vydávání děl, jako byly náboženská poezie Benjamina Anava určená ke zpěvu v synagoze či v soukromí domova (*Ša‘arej eš ḥajim* (1598, č. b. 72), další Gerondiho texty otištěné v *Sefer ha-jir’a* (1606, č. b. 112, reed. [1666–1669], č. b. 390), židovská historie v diaspoře Šloma ibn Vergy *Šešet Jehuda* (1608, č. b. 130), výklad Saadji Gaona k Písni písni (1608, č. 131), eticko-filozofická alegorie o čase Matatji ben Mošeho *Bgidat ha-zman* (1609, č. b. 143), drobné filozoficko-etické dílo *Šori ha-jagon* již jmenovaného Šem Tova ibn Falaquery poskytující útěchu v neštěstí (1612, č. b. 170) či anonymní text *Orḥot ḥajim*, sepsaný v žánru etické závěti a Gerschomem Scholemem připsaný

---

¹¹⁴ Kromě č. b. 60 nemají tyto edice uvedena tiskaře, jimiž byli bezpochyby anonymní tiskaři, kteří nejpravděpodobněji přišli do Prahy z Itálie a vytiskli i výše zmíněný machzor s dodatky převzatými ze sefardského a římského ritu (č. b. 66), možná v pronájmu v tehdy nefunkční katzovské tiskárně; k jejich identitě viz kap. 5.2.6 a 6.4.3.

¹¹⁵ K této vrstvě a jejímu aktivnímu osvojení tištěné kultury viz Reiner 2000: s. 229–231. I když jej dále alternativně používám, výraz „sekundární inteligence“, zavedený Elchananem Reinerem, mi připadá poněkud degradující. S Reinerovým vymezením této vrstvy nesouhlasí Rachel L. Greenblatt (Greenblattová 2016: s. 158, pozn. 76), k jejím příslušníkům viz též Putík 2013: s. 136–137.

okruhu autorů *Knihy Zohar* (1612, č. b. 176).¹¹⁶ Díky popisu pekla a ráje načrtnutému v *Maḥberet ha-‘eden we-ha-tofet* (1613, č. b. 190) římského autora Imanuela ben Šloma ha-Romiho pronikly do pražského ghetta i ozvuky Dantovy *Božské komedie*; v pozdějším jidiš překladu je již ovšem básně příznačně doplněna vyprávěním o vymítání ducha, který za časů Ariho (Jicchaka Lurii) vstoupil v Safedu do jedné vdovy – exorcistou nebyl přítom nikdo jiný než Ariho žák Chajim Vital (*Gehinom ve-gan eden bichl*, [1661–1662], č. b. 363). K popularitě těchto děl mezi laickými intelektuály raně novověké židovské Prahy a širší aškenázské obce mohlo přispívat i to, že díky svému stylu a jazyku představovaly vlastně tehdejší hebrejskou krásnou (samozejmě nábožensky laděnou) literaturu, již vlastní aškenázská konzervativnější hebrejská literární tradice neoplývala.¹¹⁷ Do této kategorie by v zásadě spadala i reedice *Ḳiṣur ḥovot ha-levavot*, zkrácené verze etického díla španělského autora Bachji ibn Pakudy (1614, č. b. 199), z předmluvy nakladatele již ale zároveň vysvětluje i jiná motivace vydání, která je řadí spíše již do vlny barokního židovského asketického pietismu.¹¹⁸

Charakteristice předchozí skupiny se rozsahem (a tedy i nákladností), ale zejména obsahem vymyká halachické dílo *Sefer ha-trumot* (1605, č. b. 105) španělského autora 13. století, jež se zabývá občanským právem, půjčkami a smlouvami a které se nakladatelé podle vlastních slov rozhodli vydat (dle 1. vyd. Soluň 1596) pro jeho úspěšnost a zároveň nedostupnost (téma dílo činilo důležitým z hlediska právní praxe).¹¹⁹ Je pravděpodobné, že i vydání mystického textu *Ḳene bina* (1609–1611, č. b. 148, z rukopisu), jehož vznik je kladen do Byzance 15. století (jindy do Španělska a 14. století), bylo realizováno nejen díky literárním a kabalistickým zájmům editora Eleazara Alschula-Perelse (s jeho komentářem), ale také i díky tomu, že se Perelsovi podařilo najít (spolu?)nakladatele, kteří si byli vědomi potenciální komerční hodnoty tištěného textu.¹²⁰

---

¹¹⁶ Podle *BHB* 313131, kde viz příslušné odkazy.

¹¹⁷ Domácí krásná a etická literatura prospívala ovšem ve stejné době v mateřském jazyce aškenázských Židů, v jidiš (viz dále).

¹¹⁸ Je příznačné, že většinu těchto autorů najdeme vyjmenovánu ve výčtu opovrhovaných učenců, který protivné straně v rámci „sporů o Maimonida“ po r. 1559 vmetl zastávce studia filozofie či nové knihovny Pražan Avraham Horowitz (Reiner 1993a: s. 45, pozn. 56, Reiner 1997b). Avraham Horowitz patřil k první generaci, jež se s edicemi děl těchto autorů mohla setkat, a to, že byli o třicet let později v Praze vydáváni – byť nikoli jejich díla nejvýznamnější –, svědčí o jejich akceptaci střední vzdělanoucí třídou, nebo o uvolnění vnitřní cenzury.

¹¹⁹ K akceptaci halachických spisů sefardských středověkých učenců (*rišonim*) v Aškenázu viz Reiner 2007.

¹²⁰ Titulní text vydavatelů je formulován v plurálu, v explicitu *Zevaḥ toda* (1615, č. b. 203) se Alschul-Perels k edici hlásí jako ke svému dílu. Tisk byl zprvu sázen písmem Geršoma Katze, ale dokončen teprve po dvou letech písmem, jež se ve stejné době objevují v tiscích, které nakládali Moše Utitz a Avraham Heida. Je možné, že

Z děl Ašera ben Jechiela, učence, který pocházel z Německa, ale většinu svého aktivního života působil ve vysoké rabínské funkci ve Španělsku, byla ojediněle vytištěna část jeho významného kompendia talmudické halachy spolu s komentářem Jom Tov Lipmana Hellera v *Ma'adanej melech* (1628, č. b. 270, k traktátu Brachot), nejspíš nákladem komentátora. Zato byl opakovaně jako součást edicí *Minhagim* vydáván jeho etický text *Orḥot hajim* (nazývaný též *Hanhaga*)¹²¹ a zásluhou Jom Tov Lipmana Hellera vyšlo i jedinečné bilingvní vydání tohoto textu s Hellerovým vlastním překladem do jidiš (1626, č. b. 266). Ze zásadního halachického kodexu *Arba'á turim* Jaakova ben Ašera (syna Ašera ben Jechiela) byl v Praze ve sledované době jedinkrát vydán pouze oddíl *Orḥ hajim*, pojednávající o zákonech a předpisech k modlitbám, bohoslužbě, šabatě a svátkům (1540, č. b. 22).¹²²

Středověkých aškenázských či severofrancouzských děl vyšlo v Praze porovnání s předchozí skupinou méně, je mezi nimi ale několik prvovydání z rukopisu. Anonymní nábožensko-etický spis, reflektující sice etické učení aškenázského chasidismu, ale vycházející i z děl sefardských autorů Šlomo ibn Gabirola, Bachji ibn Pakudy, Jony Gerondiho i Maimonida, *Orḥot šadiqim* (č. b. 35) je vlastně první doloženou knihou, která r. 1581 vybočuje z řady dosavadních vydání buď liturgických textů anebo hrstky halachických a exegetických (respektive filozofických) děl velkých rabínských autorit. Jejím cílovým zákazníkem a čtenářem byla opět spíš střední vzdělaná vrstva; poprvé vyšlo dílo ostatně nikoli v hebrejském originálu, ale v jidiš překladu, Isny 1542.¹²³ Pro podobný okruh čtenářů vyšel r. 1597 nákladem a v edici Mošeho Sertelse krátký text Jicchaka ben Eliezera z Wormsu *Sefer ha-gan*, etická četba pro sedm dní v týdnu sepsaná v duchu učení aškenázského chasidismu (č. b. 68, reed. 1612, č. b. 177)¹²⁴ i sbírka kázání Šloma Zalmana Runkela z Mainzu (*Ḥatan damim*, 1605, č. b. 109, též nakladatel), v jejímž titulním textu je – jistě i jako vějička na zákazníky – zdůrazněno, že obsahuje „taje Tóry“ a výklady založené na

---

dotyční uzavřeli obchodní spojení za účelem vydání díla, jež Altschul-Perels nemohl financovat sám.

K uvědomění komerčních aspektů knihtisku středními židovskými vrstvami viz Reiner 2000: s. 230. K edici viz tamtéž, s. 244–246. K Altschulovi-Perelsovi viz též v kap. 2.2.4 a 3.3.2.

¹²¹ Viz edice z let 1606, č. b. 117; 1648, č. b. 266; 1668, č. b. 401.

¹²² K edici viz v kap. 3.1. Vydávání podobných rozsáhlých děl bylo velice nákladné a navíc mohla současně vyjít v konkurenčních tiskárnách: například celé *Arba'á turim* vyšly v letech 1540–1541 ještě v Augšpurku a v Konstantinopoli, a prodejnost pražské edice tím musela být poznamenána.

¹²³ Shmeruk 1978: s. 23, pozn. 24. Vznik díla je kladen do Německa 15. století nebo severní Francie 14. století. Od 2. vyd. r. 1687 se dílo do r. 1960 dočkalo celkem více než čtyřiceti reedicí jen v hebrejštině (dle *BHB*), povšimněme si ale, že pražské a druhé hebrejské vydání dělí více než století.

¹²⁴ Text je doplněn krátkou instrukcí pro náležitě zbožné chování při modlitbě od Jochanana Lurii.

písmenných a číselných analogiích vyvozovaných ze zkratek a číselné hodnoty písmen. Je možné, že podobné počiny fakticky vydávaná díla zachránily pro budoucnost; například itinerář *Sibuv ha-rav rabi Petalḥja mi-Regenšpurg* (1595, č. b. 58) je dnes znám pouze ve dvou opisech starších, než je pražský tisk. Dynamika záchovy a zničení rukopisů mohla být ale paradoxně i protichůdná: vytištění textu mohlo vést i ke ztrátě zájmu o starší rukopisy a k jejich eventuálnímu zmizení.¹²⁵

K severofrancouzské exegetické škole patřil autor *Pa'aneah raza*, Jicchak ben Jehuda ha-Levi, který kromě místních autorit cituje opět i Jehudu Chasida a Eleazara z Wormsu, hlavní mistry aškenázského chasidismu; jeho komentář k Tóře vyšel r. 1607 z rukopisů (č. b. 123). Koncem 10. let 17. století vyšly rovněž z rukopisů dva další spisy významných středověkých aškenázských autorů a jejich vydání mohlo být i výrazem zájmu o uchování starší aškenázské halachy v době „rozpadu aškenázského obyčeje“, který byl jedním z důsledků vytlačení lokální rukopisné a orální kultury tištěnou knihou.¹²⁶ V tomto kontextu je možná příznačné, že editorem prvního z nich, respons Meira z Rothenburgu (1608, č. b. 126), byl tak jako u *Pa'aneah raza* rabín a Maharaľův zeť Jicchak ben Šimšon Katz. Maharamova responsa (jak je autor akronymem označován) jsou na konci doplněny *taḳanot Rabejnu Tam* a *taḳanot rabejnu Geršom Me'or ha-gola* (tj. výnosy rabínských synodů a významných rabínských autorit z Porýní 11.–12. století, Jaakova ben Meira a Geršoma ben Jehudy).¹²⁷ R. 1610 vyšel halachický spis Eliezera ben Natana, *Sefer Raban* (1610, č. b. 150), zachycující spolu s decizemi autora i četné dobové reálie. Paratexty obou edicí vyzvihují stáří i hodnotu děl, v titulním textu *Sefer Raban* je kromě jiného zdůrazněno, že autor „odhalil“ i staré rituální obyčeje (dosl. *minhagej watikin mi-ḳadmonim*), a vydavatelé Maharamových respons dle vlastních slov nechtěli „mařit peníze na vydávání nových knih“ (*le-'abed hon li-dfos ḥadašim mi-ḳarov ba'u sfarim*).

Z aškenázského prostředí pocházel i Jaakov ben Jehuda Landau, z jehož *Sefer agur*, praktické halachické příručky, byla v Praze otištěna pouze část obsahující halachické hádanky

---

¹²⁵ V katalogu IMHM není například veden žádný rukopis díla Zalmana Runkela (autor je pouze zmiňován či citován v několika rukopisech). K dochovaným rukopisům *Sibuvu* viz Sharon 2016. Předpokládali bychom, že tento narativní text, jenž byl jen pár let po prvním hebrejském vydání bezpochyby pro úspěšnost edice přeložen do jidiš, musel být oblíbený i dříve, čemuž by měl také odpovídat i větší počet starších opisů. Destruktivním vlivem knihtisku na uchování rukopisů se zabývá Pavel Sládek (osobní komunikace, zima 2016/17).

¹²⁶ K tomuto fenoménu viz Reiner 2000: s. 229–230 a pozn. 3, viz též Reiner 2007 aj.

¹²⁷ Vydání podrobně analyzoval Simcha Emanuel (Emanuel 1988).

a jejich řešení (*Sefer hazon*, 1608, č. b. 132), patrně dle benátského vydání 1545–1546. Z díla Eleazara ben Jehudy ha-Rokeacha z Wormsu *Sefer ha-Rokeaḥ* byla – na obranu proti moru skrze pokání a mravní očistu – reeditována kompilace *More ḥata'im ba-derech* ([kol. 1620?], č. b. 240).

Z celé středověké aškenázské hebrejské literatury byly v Praze ovšem nejčastěji vydávány dvě ritualistické příručky důležité pro každodenní život a náboženskou praxi: již výše zmíněné *Minbagim* Ajzeka Tyrny podávající předpisy a zvyklosti spojené s různými náboženskými příležitostmi a životními událostmi (zejména v jidiš verzích Šimona Günzburga jsou určeny i nejširšímu publiku)¹²⁸ a *Šḥiṭot u-vdiḳot* Jaakova Weila, obsahující předpisy k rituální porážce a kontrole košernosti zvířete pro konzumaci (a určené profesionálům, rituálním poražčům a autoritám rozhodujícím o rituální způsobilosti porážky).¹²⁹ Weilovy *Šḥiṭot u-vdiḳot* vycházely s různými komentáři či vysvětlivkami – zejména profesionálních šochetů – a to nejprve čistě v hebrejštině, v Praze poprvé kolem r. 1540 (č. b. 23) a snad již od 20. let 17. století i s jidiš překladem či doplňky (č. b. 243 a 272).

1.1.4 Soudobí autoři

Nepočítáme-li glosy r. Avrahama ben Avigdora k oddílu Orach chajim kodexu Jaakova ben Ašera (*Arba'a turim*, 1540, č. b. 22), bylo do počátku 17. století v Praze vydáno jen málo hebrejských děl žijících či nedávno zesnulých autorů a až na dvě výjimky navíc všichni – jmenovitě Moše Isserles, Jehuda Leva ben Becalel, Šlomo Luria (posmrtně), Jicchak Chajut, Šmuel Eidels a Jom Tov Lipman Heller – patřili mezi dobovou aškenázskou rabínskou elitu. Ony výjimky představují již zmíněný Petachja Moše ben Josef, autor prosebné modlitby vydané r. 1586¹³⁰ a David Gans, příslušník laické inteligence a autor

---

¹²⁸ Šimon ha-Levi Günzburg sepsal jidiš *minbagim* dle Tyrnova textu a bývá někdy uváděn jako autor, jindy jako překladatel; v Praze vyšly poprvé r. 1611, č. b. 169, v reed. [1650–1655?], č. b. 306, a 1665, č. b. 377. K jidiš *minbagim* viz Baumgarten 2002–2003, Feuchtwanger-Sarig 2000 ad.

¹²⁹ Tyrnovy *Minbagim* v hebrejštině: č. b. 117 (1606), 268 (1626), 296 (1648), 394 ([1666–1669?]), 401 (1668); Weilovy *Šḥiṭot u-vdiḳot*: č. b. 23 ([kol. 1540]), 100 (1604), 178 (1612), 243 ([1620–1624 či mladší?]); poprvé s jidiš překladem, 262 (1625), 272 (1628), 294 (1646–1647), 309 ([1650–1655]), 375 (1663), 409 (1669). K opozici vůči sepisování a publikování jidiš výkladů na téma šchity a k publikování překladů Weilova textu viz Shmeruk 1978: s. 13–16.

¹³⁰ Viz k němu výše, kap. 1.1.1 a pozn. 84.

výjimečného historiografického či kosmografického díla *Šemaḥ Dawid* (1592, č. b. 53).¹³¹ Po přelomu století k nim přibyli zejména další vysoce postavení rabíni – Mordechaj Jafe, Chajim Friedberg (posmrtně), Šlomo Efrajim Luntschitz (všichni již předtím publikovali nebo byli současně i později publikováni i prostřednictvím polských, italských a švýcarských tiskáren) – a i několik žijících „menších“ autorů. K podstatnějšímu nárůstu vydávání děl soudobých autorů včetně (či zejména) těch „menších“ došlo v Praze teprve od r. 1609 dále.¹³²

Mezi žijícími autory, jejichž spisy byly v Praze ve sledovaném období tištěny, převládají na rozdíl od děl středověké literatury místní či šířeji aškenázští učenci, jejichž díla přirozeně odpovídají soudobým duchovním a intelektuálním zájmům a pěstovaným studijním oborům i literárním žánrům. Reflektují i jisté tendence, které se v těchto oblastech v té či oné době projevují: at již oficiálně prosazované (například edice odpovídající Maharalem a Hellerem zaváděným pedagogickým reformám), nebo doutnající v podzemí a propukající teprve v určitém příznivém momentu (například díla ovlivněná safedskou kabalou vydávaná poprvé r. 1609 a po nástupu Ješaji Horowitze do úřadu i s jeho podporou). Mezi vydávanými autory 16. století mají naopak převahu učenci orientální a sefardští, jejichž úspěšná díla vycházejí v Praze v reedicích zahraničních vydání opět až po r. 1609. Tištěny byly ale také dvě významné aškenázské autority – ojediněle Chajim Friedberg a častěji Šlomo Luria –, k nimž se jako ke svým učitelům hlásil ne jeden soudobý autor.

Převážná většina těchto děl je náboženského obsahu a co do formy jsou v nejširším slova smyslu exegetická,¹³³ at již jde o výklady k Bibli, Mišně nebo Talmudu a další kanonické literatuře, komentáře a suprakomentáře k významným starším exegetům či kodifikátorům i autorům původních děl, výklady náboženských předpisů, smyslu svátků či rituálních úkonů, etické spisy atd. Jednotlivá díla mohou být zaměřena teoretičtěji na výklad textu či studium práva, či praktičtěji na vyvození a výklad zákonů a předpisů, nebo také homileticky, eticky či

---

¹³¹ Mezi žijící laické publikované autory vstoupil ještě před Gansem autor *Šam ḥajim* (1590, č. b. 49), jeho dílo je ale bilingvní a vrátím se k němu na příslušném místě v kap. 1.2.

¹³² Toto hrubé dělení není svévolné, ale vyplývá z analýzy vydaných aprobací zejména v počátcích praktikování této instituce, kdy se aprobace vydávané rabínskou elitou skutečně objevují jen v dílech „menších“ autorů (laiků či méně elitních rabínů), později se tento rozdíl poněkud stírá v důsledku posunu funkce aprobace směrem k ochraně práv nakladatele a také plošnějšímu rozšíření aprobací. Je ale zřejmé a také studie Jana Doktora a Stefana Schreiner (Doktor – Schreiner 2016) ukazuje, že vrcholné židovské orgány si takovou dohlížecí funkci osobovaly, stejně jako orgány křesťanské ve svém prostředí (více viz v kap. 4.2.4 a Apendix).

¹³³ Jak bylo v aškenázské učenecké tradici takřka nutné. K charakteru aškenázské halachické literatury v přechodovém období mezi rukopisnou kulturou a tištěnou kulturou viz např. Reiner 1997a.

kabalisticky – podle inklinací a záměru autora a podle toho, k jakému potenciálnímu čtenáři či studentovi se obrací. Podle této základní orientace je také v následujících odstavcích ve stručném přehledu pojednám, ačkoli žánrové dělení je často uměle vnucené a mnohá díla se mu vymykají; nečetná díla nenáboženského obsahu zmíním nakonec. Nejprve se ale zastavím u jednoho aspektu, který se mi pro celkové uchopení tohoto tématu – vydávání soudobých autorů – jeví důležitý.

1.1.4.1 Rabínská elita, „menší“ autoři a médium knihtisku

Zatímco vydávání středověkých autorů bylo nutně dílem nakladatelů nebo iniciativou editorů a řídilo se snad i čtenářskou či studijní poptávkou, případně je motivovaly osvětové záměry a mimoliterární okolnosti (například u několika vydání specifických modliteb a textů v době moru), žijící autoři o vydání svého díla rozhodovali již sami, vedeni vlastními pohnutkami. Jaký postoj k tištěné kultuře a médiu knihtisku zaujali příslušníci prvních generací aškenázských učenců, kteří již měli reálnou šanci být za svého života tištěni a byli již zároveň vystaveni záplavě „cizí literatury“ z italských tiskáren?¹³⁴

K první generaci patřili dva významní rabíni, kteří se narodili v první třetině 16. století a jejichž díla byla vydávána teprve posmrtně jejich žáky či dalšími intelektuály, kteří měli jejich rukopisné texty k dispozici. Chajim Friedberg, který zemřel r. 1588 a jehož první dílo *Sefer ha-ḥajim* vyšlo v Krakově roku 1593, publikování nových halachických textů ostře odmítl, neboť podle jeho názoru, jak jej interpretuje Elchanan Reiner, představovalo hrozbu pro tradiční systém orální výuky a elitní postavení aškenázského rabínského vedení.¹³⁵ Jedno z Friedbergových děl, drobná sbírka výkladů na různá náboženská témata, *Igeret ha-ṭijul* (1605, č. b. 104), vyšla v Praze teprve sedmnáct let po autorově smrti, doprovozená veršíkem v titulním textu, kde je veleben zejména jeho bratr, Maharal.¹³⁶

I první vydaný spis Šloma Lurii (zemř. 1573), který byl zhruba o deset let starší než r. Friedberg, vyšel teprve po autorově smrti (*Še'elot u-tšuwot*, Lublin 1574). Luria se přitom vzápětí stal jedním z nejvydávanejších aškenázských učenců, mimo jiné i v Praze, byť je první

---

¹³⁴ Míněno židovské sefardské a orientální. Citace pochází z článku Elchanana Reinerja (Reiner 1997a: s. 93).

¹³⁵ Reiner 1997a: s. 85–89.

¹³⁶ Iniciátorem vydání díla sepsaného r. 1569 by mohl být Moše Sertels, jenž o Friedbergovi píše s úctou jako o svém učiteli a jehož díla (č. b. 101 a 102) zhruba ve stejné době tiskla tatáž tiskárna, která vytiskla i Friedbergův text. Anebo mohla vyjít z popudu Maharalova zetě, Jicchaka Katze, který sepsal předmluvu i chvalozpěv pro krakovské vydání Friedbergovy *Sefer ha-ḥajim*.

zde vytištěný text, kde je jeho jméno uvedeno, *Menorat zahav tabor* (1581, č. b. 36), s jeho jménem snad pouze spojován. Luriova díla či texty s jeho jménem svázané vyšly v Praze péčí editorů, kteří si je opsali během svých studií v Lublinu z rukopisů v místě uchovávaných, a mnozí další autoři se na něj ve svých spisech odvolávají.¹³⁷ Luriův komentář k suprakomentáři Eliji Mizrachiho k Rašiho komentáři k Tóře vydal pod názvem *Jeri'ot Šlomo* (1608, č. b. 129) – s vlastními skromnými doplňky – Jechiel Michl ben Mešulam z Wroněk; komentář k talmudickému traktátu Bava kama, který byl součástí rozsáhlého autorova exegetického díla k Talmudu, *Jam šel Šlomo* (č. b. 214), se tiskl z rukopisu teprve mezi lety 1615–1618 nákladem – za pomoci subskripce – a v edici Eleazara Altschula-Perelse.¹³⁸

Prvním hebrejským autorem, jemuž za života v Praze vyšel ucelený spis (*Torat ha-‘ola*, 1569, č. b. 32), tak byl krakovský vrchní rabín Moše Isserles, který média, jehož dopadu se obával jeho vrstevník Friedberg, využil k tomu, aby svým dílem *Torat ha'at* (Krakov 1570)¹³⁹ a svými glosami k *Šulchan aruchu* Josefa Kara inovoval aškenázský halachický literární kánon i aškenázský obyčej. Ve svých textech přitom postupuje tradičními postupy komentáře a exegeze a i jeho filozofický spis *Torat ha-‘ola* – „psaný na první pohled v tradici židovského aristotelismu, ale odhalující i autorovu spřízněnost s kabalistickou filozofií, která v této době začala vycházet ze severoitalských ješiv“ –, je oděn v homiletickém „tradičním literárním hávu“.¹⁴⁰ Touto volbou tradičního žánru Isserles obrousil radikálnost svého postupu.

Velice aktivně využívali knihtisk Maharal – svými univerzalizujícími teologickými spisy

---

¹³⁷ Například Jicchak Chajut (č. b. 42), Jicchak ben Naftali Kohen Bauking z Ostrohu (č. b. 103), Josef ben Moše z Kremence (č. b. 195), srov. též č. b. 211 (Avraham ben Šabtaj Šeftl Horowitz), č. b. 225 (Šabtaj Sofer) a samozřejmě jej zmiňuje Eleazar Altschul-Perels (č. b. 203).

¹³⁸ Viz Reiner 2009: s. 289–295 k dílu a jeho recepci (anglicky Reiner 2007) a Reiner 2000: s. 236–237 k vydání; k podpoře vydání ze strany příslušníků „Maharalovských kruhů“ a jejímu pozadí viz též Reiner 1993a: s. 65–66. K edicím modliteb s jeho jménem spojovaným viz výše, kap. 1.1.1. Jen rok po Luriově smrti byla vytištěna jeho responsa Lublin 1574–1575 (*BHB* 143811).

¹³⁹ Právě toto dílo – komentář k základnímu středověkému dílu *Ša'arej Dura* Jicchaka ben Meira z Durren –, respektive sám fakt jeho sepsání a zveřejnění, byly terčem ostrého výpadu Chajima Friedberga (Reiner 2007: s. 86–87).

¹⁴⁰ Reiner 1997a: s. 93–97, k *Torat ha-‘ola* konkrétně s. 96. Reiner zmiňuje v souvislosti s edicí kontroverzi ohledně Maimonidova *Průvodce tápajících*, která o deset let dříve zasáhla aškenázské ješivy (k níž viz Reiner 1997b a Reiner 1993a: s. 45, pozn. 56). Co vedlo Isserlese k tomu, aby dílo publikoval v Praze, zůstává nevyřešeno; jedno z možných vysvětlení viz Sixtová 2012b, toto ale Reiner v osobní komunikaci na podzim r. 2015 odmítl; krakovská Prostitzova tiskárna, k jejímuž založení r. 1568 Isserles přispěl, byla v té době, krátce po zahájení tisku Isserlesova díla *Torat ha'at* na několik měsíců uzavřena (2. listopadu 1569, dle Doktor – Schreiner 2016: s. 546; srov. ale *CLH* 6483, 13, kde je uvedeno datum dokončení tisku 25. červnu 330, tj. 5. listopadu 1569).

i prostřednictvím publikovaných kázání (či též ve vydání traktátu Nida) a ovlivňováním toho, co bylo tištěno – a Mordechaj Jafe – vydáním svého encyklopedického opusu –, a obrovský rozsah toho, co během pár let vydali (viz zejména sérii Maharalových děl z přelomu století), vzbuzuje dojem, že byli možnostmi tištěného média, to jest možností zveřejnění a prosazování svých myšlenek či možností autorské a učenecké seberealizace, doslova strženi. Každopádně nikdo z pražských autorů se po nich již do podobných podniků nepustil, a v porovnání s nimi si o generaci či dvě mladší Š. E. Luntschitz i Jom Tov Lipman Heller zdá se počínali uměřeněji: svá díla vydávali postupně a bez podobných totalizujících autorských ambicí. Pravda je, že Maharalovi i Jafemu se větší možnosti k tisku vlastních děl otevřely až ve druhé polovině a zejména ke konci jejich životů (kdy také možná teprve našli prostředky na jejich publikování nebo nakladatele), zatímco mladší Luntschitz a Heller možná již dokázali na základě zkušenosti uvažovat i o komerčních aspektech publikování a nebyli tolik tísněni uplývajícím životním časem. Jicchak Chajut, o generaci mladší než Maharal, vydával mnohem méně a díla malého rozsahu a Šmuel Eidels, který sídlil v Poznani, tiskl v Praze pouze dvakrát a ani jinde nebyly jeho publikační ambice nijak přemrštěné.¹⁴¹ Pozoruhodný je ovšem – právě ve srovnání s monumentální podobou foliových Maharalových výkladů, které přitom snad byly určeny mimo jiné i jeho studentům – Eidelsův soustavnější projekt publikování formátově i rozsahem skromných – tj. dostupných – studijních příruček pro vlastní studenty (1598, č. b. 71, 1602, č. b. 90, a také Basilej 1599).¹⁴²

Semknutou řadu edicí spisů těchto velkých rabínských autorit narušili méně elitně postavení žijící aškenázští autoři – níže situovaní rabíni i laičtí hebrejští vzdělanci – sice sporadicky již před koncem šestnáctého a v prvních letech 17. století, více ale začínají

---

¹⁴¹ Jejich konkrétní díla jsou zahrnuta v souhrnném přehledu níže. Z Jafeho opusu byla reeditována alespoň jeho halachická část jak za autorova života, tak ještě nedlouho po jeho smrti, zatímco Luntschitzova díla začala znovu vycházet po r. 1700 a Maharalovy spisy teprve koncem 18. století. Nejúspěšnějším z pražských hebrejských autorů tak zůstává Jom Tov Lipman Heller, jehož exegetické halachické dílo bylo v následujících staletích vydáváno kontinuálně.

¹⁴² K nedostupnosti tištěných knih pro studenty ješiv a k opisování studijních textů i po rozšíření tištěného média viz např. Reiner 2009: s. 290–291 a pozn. 3. K podobě Maharalových vydaných textů, které jsou takřka nepřerušovaným proudem myšlenek bez jakýchkoli vizualizačních a orientačních pomůcek, viz Sládek 2016a: s. 79–80. Tato typografická bezohlednost vůči čtenáři může dále svědčit o konzervatismu autora, který jakoby stále vede monolog učitele v ješivě, jenž přednáší svým studentům.

publikovat teprve počínaje r. 1609.¹⁴³ Příčinou tohoto jevu mohl být souběh různých materiálních a technologických, ekonomických i kulturních a ideologických faktorů. Tištěná kniha již nebyla výjimečným artefaktem, ale stala se součástí životní reality a tisknout (i vydávat sebe sama) a kupovat tištěné knihy se stávalo běžným anebo i nezbytným faktem.¹⁴⁴ Nejpozději koncem století se mezi pražskými židovskými tiskaři rozšířila praxe tisku na zakázku – možná pod vlivem křesťanských kolegů-tiskařů, např. basilejského Konrada Waldkircha, který tiskl i pro židovské publikum,¹⁴⁵ a bezpochyby i díky etablování již zmíněných enigmatických „anonymních tiskařů“.¹⁴⁶ Pokud toto můžeme zjistit, žijící autoři vydávali svá díla vlastním nákladem.

Skokový nárůst, k němuž došlo od r. 1609 dále, může souviset i s faktory, které jsou dány vnitřním vývojem hebrejského knihtisku. Italské tiskárny jsou tou dobou v úpadku, roku 1612 v Krakově umírá Jicchak Prostitz a basilejská Waldkirchova tiskárna přestává tisknout.¹⁴⁷ Autoři mohli využívat novou židovskou tiskárnu v Hanau, která se otevřela r. 1609, byla ale nejspíš pod ostřejším dohledem cenzury a místních úřadů. I tak ale očividně konkurenci představovala: například dílo *Šefa' tal* vydal jeho autor, Pražan Šabtaj Šeftl Horowitz, r. 1612 právě tam.¹⁴⁸

Přesto ale nelze přehlédnout časovou shodu s úmrtím Maharala, který od r. 1596 působil v nejvyšších funkcích pražského rabinátu (jako vrchní rabín do r. 1604 a jako hlava ješivy až do své smrti),¹⁴⁹ a vnučuje se otázka, zda tento náhlý nárůst nesouvisí i s finálním oslabením vlivu této vůdčí ideové osobnosti židovské Prahy. Fakt, že díla žijících „menších“ autorů vydaná od r. 1596 až do Maharalovy smrti r. 1609 jsou natolik ojedinělá (a úměrně

---

¹⁴³ Stačí se podívat na prostá čísla (s výjimkou dvojjazyčných biblických glosářů Mošeho Sertelse sem nezahrnuji jidiš díla a jejich autory: 80. léta – 1, 90. léta – 2, 1600–1608 – 7, 1609–1619 – 34, 1620–1629 – 3 autoři tohoto typu.

¹⁴⁴ O tom, že na přelomu století – navzdory Reinerovu zjištění (viz pozn. 142) – musely být knihy relativně dostupné pro střední a nižší vrstvy, svědčí podle mého soudu i rostoucí počet jidiš edicí, které jim byly určeny, a přitom pro ně nebyly nezbytností (jako, řekli bychom, hebrejské knihy pro učence), ale artiklem pořizovaným pro vlastní potěšení či samostudium. Ke společenské roli psaní a vydávání knih v aškenázském učeneckém prostředí viz Greenblattová 2015: s. 78. K dostupnosti tištěné knihy koncem 16. století v českém prostředí srov. Večeřová 2007: s. 93.

¹⁴⁵ Burnett 2006: s. 514 a podrobněji Burnett 1996: kap. 2.

¹⁴⁶ Více k nim viz kap. 5.2.6.

¹⁴⁷ K Prostitzovu úmrtí viz Jelínková 2012: s. 163.

¹⁴⁸ K tiskárně v Hanau a cenzuře Burnett 2006: s. 520 a Burnett 1994.

¹⁴⁹ Putík – Polakovič 2009: s. 73–75. R. 1604 byl sice zbaven funkce předsedy rabínského soudu (*av bejt din*), tj. vrchního rabína, svůj vliv si ale podržel, jak vyplývá i ze způsobu, jím se i nadále podepisoval či byl jmenován.

tomu je také nízký počet pražským rabinátem vydaných aprobací), by totiž mohl naznačovat, že Maharal měl na to, co bylo v Praze tištěno, podstatný vliv.¹⁵⁰

Z hrstky nových autorských děl, jež vyšla za Maharalova rabinátu, totiž, jak se mi jeví, téměř žádné nevybočuje z témat a žánrů, jež odpovídaly jeho ideologickým a pedagogickým koncepcím: zabývají se jazykem (*Em ha-jeled*, 1597, č. b. 68), Biblií, respektive targumem (*Thilat divrej Šmuel*, 1601, č. b. 86; *Josef da'at*, 1609, č. b. 139), rituální porážkou (*Tikunej zevaḥ*, 1604, č. b. 100) a specifickými halachickými tématy v souladu s Maharalovým názorem (*Leḥem rav*, 1608, č. b. 127).¹⁵¹ Jediný z nich, autor *'Olat Jišḥak* (1606; č. b. 111), nemá Maharala mezi aprobanty a vzhledem k obsahu díla či jeho zaměření anebo i sociální identitě autora, je možné, že to není náhodou. Jicchak ben Jehošua v něm excerptuje „úžasné novellae“ a „krásné předpisy“ kromě dalších pramenů též z knihy *Zohar* a v předmluvě uvádí, že píše pro sebe a *ḥaverim*, jako je on sám, a nikoli pro velké rabíny. Nejsm si jistá, zda studium knihy *Zohar* bylo právě tím, co by Maharal těmto *ḥaverim* (laickým dospělým studentům Tóry¹⁵²) doporučil; jeho plán počítal spíš se studiem základních textů, jako například již zmíněného talmudického traktátu *Nida*, jehož vydání sám inicioval a financoval.¹⁵³

Patrně by do něj nezapadla ani díla inspirovaná knihou *Zohar*, která počátkem r. 1609, těsně před Maharalovou smrtí, začal v Praze bez aprobací zdejšího rabinátu vydávat Jissachar Ber ben Moše Petachja z Kremence, a spustil tak novou – tj. v Praze – vlnu publikování kabalistických a kabalou inspirovaných děl.¹⁵⁴ Je nápadné, že žádné kabalistické dílo za

---

¹⁵⁰ Více k aprobační praxi viz v kap. 4, k Maharalovi zejména v kap. 4.2.3 a 4.2.4.

¹⁵¹ Do této skupiny nepočítám díla výše zmíněných elitních rabinů, Maharalových kolegů. Autor výtahu a kompilace *Kišur Mizraḥi* (č. b. 103) se na Maharala vícekrát odvolává. K jidiš glosářům Mošeho Sertelse, jenž byl zjevně spojen s kruhy kolem Maharala, viz dále v této kapitole v oddílu věnovaném jidiš literatuře.

¹⁵² Elchanan Reiner definuje tuto skupinu jako střední vrstvu vzdělanců, tj. těch „kteří co do obživy nebyli závislí na své učenosti (*learning*)“; titul *ḥaver* podle Reiner v této době sděloval zejména to, čím jeho nositel nebyl, tj. ani vrchním rabínem ani hlavou ješivy, jimž byl vyhrazen titul *morenu* (Reiner 2000: s. 235; k postavení a definici *ḥaverim* v této době viz též Reiner 1993a: s. 31–32).

¹⁵³ Maharal nemusel být proti studiu *Knihy Zohar* jako takové, ale proti jejímu studiu nepovolanými jedinci, nebo obecně proti šíření takových textů a jejich studiu mimo formální vzdělávací rámec. Elchanan Reiner jako jeden z faktorů, které „prolomily sociální struktury uzavřeného poznání“ uvádí „obtížnost kontroly nad oběhem knih a někdy udržení esoterního statutu určitých děl, jež byla za esoterní považována, dokud byla dostupná jen v rukopisné podobě“ (Reiner 2000: s. 229). Srov. též hlas citovaný Moše Idelem (Idel 2014: s. 92), podle nějž měl být tisk *Knihy Zohar* „náhradou za ztrátu Talmudu“.

¹⁵⁴ Viz č. b. 137, 138, 153 a 154. S kabalou související díla vycházela v té době běžněji již v Itálii i v Polsku; k tisku kabalistických knih v Itálii v 16. století viz Idel 2014. Podle Mošeho Idela převládala ve druhé třetině mezi v Itálii tištěnými tituly středověká španělská díla, v poslední třetině díla safedských a jimi inspirovaných kabalistů, naopak domácí italská kabalistická díla vycházela mnohem méně, či takřka vůbec.

Maharalova působení v Praze nevyšlo, ačkoli místní autoři a editoři děl vydávaných od r. 1609 se touto dosud esoterní disciplínou v této době zabývali již i po více než dvě desetiletí.¹⁵⁵

A nejen to, podíváme-li se navíc i na data oněch několika málo vydání filozofických děl i myšlenkově a žánrově uvolněnější sefardské a italské literární produkce a děl z oborů filozofie, přírodních věd a historie, jež byla vůbec v Praze vytištěna, vidíme, že buď téměř všechna¹⁵⁶ předcházejí době působení Maharala v nejvyšších rabínských funkcích, anebo vycházejí až po jeho smrti r. 1609, a to do r. 1612, tj. do doby po vyhnání autora *Giv'at ha-more* (a také před nástupem Ješaji Horowitze do funkce r. 1614).¹⁵⁷

Tyto časové shody se mi jeví až příliš nápadné na to, aby byly náhodné; spíš, zdá se, musíme předpokládat, že Maharal a obecněji rabinát měl na to, co bylo v pražských tiskárnách tištěno, větší vliv, než bychom mohli usuzovat z onoho mála jím vydaných aprobací – anebo jak bychom správněji měli jejich nízký počet interpretovat.¹⁵⁸ Pohlédneme-li totiž naopak na skladbu toho, co bylo v Praze vydáno za působení Šlomo Efrajima Luntschitze a především Ješaji Horowitze, zřetelně vidíme, že nový rabinát již proti publikování s kabalou souvisejících děl nic nenamítal a že také vzrostl počet jím vydaných aprobací. Odpor vůči filozofii ovšem kabalou stížená aškenázská učence ovládl na dlouhá desetiletí.¹⁵⁹

1.1.4.2 Produkce soudobých autorů z hlediska obsahu a žánrů¹⁶⁰

Obtížně zařaditelná díla dvou autorských gigantů – bezpochyby co do rozsahu jejich produkce –, Maharala a Mordechaje Jafeho, je třeba vytknout před ostatní vydávanou soudobou hebrejskou literaturu. Po prvním rozsáhlejším publikovaném díle, jímž byl

---

¹⁵⁵ Například Eleazar Altschul-Perels, Šabtaj Šeftl Horowitz, Avraham ben Šabtaj Horowitz ad.

¹⁵⁶ Pokud jde o filozofii, pak snad s jedinou výjimkou Hellerova komentáře k eticko-filozofickému spisu *Ma'amar b'hinat 'olam* (1598, č. b. 73), Heller ale patřil k rabínské (a díky svému sňatku i společenské) elitě a studium židovské filozofie bylo doposud součástí jejího kurikula, k němuž a ke studiu filozofie viz Davis 2011: s. 69–74 a 80–86, Reiner 1997b. Výjimkou v oboru historie byla edice *Ševet Jehuda* (1608, č. b. 130). Ke vztahu majetku, učenosti a společenského postavení viz Reiner 1993b.

¹⁵⁷ Ke *Giv'at ha-more* viz níže, kap. 1.1.5 a 4.2.4.

¹⁵⁸ Opravuji tu především vlastní ukvapené soudy (Sixtová 2016). Výklad ve smyslu větší kontroly je ostatně logický: duchovní i světské vedené obci každé svými prostředky a někdy spojenými silami aktivně řídilo život komunity nebo jej ovlivňovalo, k čemuž bylo členy komunity povoláno (a srov. zde např. *Ta'ananot* z r. 1611, č. b. 165), nebo – odjinud – kontrolu Chumašů v Polsku na počátku 17. století (více viz v kap. 4).

¹⁵⁹ Z kabalou ovlivněných děl viz např. edice č. b. 206, 207, 211 a 212, 215 ad. K Horowitzovu vztahu ke kabale a odporu k filozofii viz Davis 2011: s. 97–102. K pražským kabalistickým kruhům viz Garb 2006.

¹⁶⁰ K rabínské literatuře vzniklé na území Čech viz Muneles 1969.

suprakomentář k Rašimu k Tóře (1578, č. b. 33) a po několika průběžně vydávaných kázáních (viz níže) publikoval Maharal v Praze na přelomu století rychle za sebou sérii v zásadě teologických děl – *Netivot 'olam* (1596, č. b. 65), *Be'er ha-gola* (1598, č. b. 75), *Nešah Jišra'el* (1599, č. b. 79), *Or ħadaš* (1600, č. b. 82) –, která jsou kontinuálním výkladem Tóry a „pokusem o univerzální uchopení a současně obhajobu teologie rabínského judaismu prostřednictvím plošné aplikace konceptů středověké židovské filozofie na korpus agadot Babylónského talmudu“.¹⁶¹ Komplexní opus Mordechaje Jafeho byl extenzivní encyklopedické povahy: autor jím chtěl pokrýt všechny tradiční aškenázské i novější disciplíny a veškerou nauku judaismu (halachu, biblickou exegezi i mystiku a filozofii a vědu). V Praze vyšel z jeho díla suprakomentář k Rašimu (*Levuš ha-'ora*, 1603, č. b. 97) a halachické části spisu, a to dokonce dvakrát (1609, č. b. 141, a 1622–1624, č. b. 235).¹⁶²

Halacha. Významných soudobých halachických děl, která jsou intelektuálně nejvýše hodnocenou rabínskou disciplínou, nevyšlo v Praze mnoho. Ze *Šulchan aruchu*, zásadního kodexu halachického práva sefardského autora Josefa Kara doplněného glosami Mošeho Isserlese (oba 16. století) vyšel v Praze dvakrát díl Chošen mišpat, poprvé nákladem autora komentáře, představeného ješivy ve Lvově Jošuy Falka (*Šulḥan 'aruch mi-ṭur Ḥošēn ha-mišpat 'im ha-be'ur Me'irat 'ejnajim*, 1614, č. b. 194, reed. 1628, č. b. 270). Falkův komentář se stal později standardní součástí edicí Karova díla.¹⁶³ Vlastní komentář k části halachického díla Ašera ben Jechiela publikoval Jom Tov Lipman Heller (1619, č. b. 235 a 1628, č. b. 271) a i ten byl později reeditován.¹⁶⁴

Většina rabínských i laických hebrejských autorů měla skromnější ambice (a jejich díla menší rozsah). Josef ben Moše z Kremence podal ve svém *Be'ur 'al sefer Ša'arej Dura* výklad k významnému středověkému spisu Jicchaka ben Meira z Durren (1609, č. b. 140). Spis *Ṭal orot* Šaula ben Davida, hlavy ješivy a vrchního rabína „Ruské země“ (*Rusija*, snad totožné s *Rajsn*, Červenou Rusí) pojednává o třiceti devíti typech činností zakázaných o šabat (1615, č. b. 204). Autor spisu *Leḥem rav* (1608, č. b. 127), rabín v Boleslavi, publikoval –

---

¹⁶¹ Pavel Sládek, chystaná maharalovská monografie (emailová komunikace, leden 2017). K Maharalovu postoji a přístupu ke knižtisku viz Greenblatt 2015; k tiskům Maharalových děl Yudlov 2009; k Maharalovu tištěnému dílu viz Yudlov 2009, k různým aspektům Maharalova života, díla a myšlení viz Putík 2009 a Reiner 2015a.

¹⁶² Oba autoři tiskli ovšem také mimo Prahu, v Polsku i v Itálii. K Jafeho koncepci židovské vzdělanosti viz Davis 2011: s. 72–73.

¹⁶³ K recepci *Šulchan aruchu* v aškenázském prostředí viz Reiner 1997a: s. 97–98.

¹⁶⁴ Jeho významný a úspěšný komentář k Mišně je již zmíněn výše na příslušném místě. K analýze jeho spisů viz příslušné kapitoly v Davisově hellerovské monografii.

s Maharalovým schválením – jednak své halachické novellae (*hidušim*), jednak odkazy na zdroje předpisů (*dinim*), které byly vynechány velkými kodifikátory 16. století Josefem Karem i Mošem Isserlesem. Také autor *Migdal Dawid* (1616, č. b. 221), „hlava ješivy“ toho času sídlící „v Rusku“ (*Rusija*), se ve svém díle zabývá usmířením kritických poznámek (*hašagot*) Mordechaje Jafeho k *Bejt Josef* Josefa Kara a glos Mošeho Isserlese k němu, s rozhodnutím, podle které autority se řídit. Mnemotechnickou pomůcku ke studiu *Šulchan aruch* Josefa Kara sepsal pod názvem *Sefer zikaron* ([kol. 1640], č. b. 283) Jicchak ben Noach Špira Kohen, rabín a hlava ješivy v Międzyrzeci (snad Międzyrzec Podlaski v Lublinském kraji?).

Tiskem vyšlo v pojednávané době několik decizí (*psaḳim*), rozhodnutí v konkrétních případech náboženského práva, jejichž rozsuzování bylo hlavní každodenní praxí rabínů. První dvě se týkají manželského práva, konkrétněji žen nezvěstných manželů (*Tšuva ‘al ‘aguna*, 1594, č. b. 56) a náležitého provedení obřadu chalica (*Psaḳim bi-dvar ha-ḥališa psula*, [1607–1608?], č. b. 124). Ačkoli jsou obě edice deklarovaně pamětní, byly vydány i pro důležitost problémů, jimiž se zabývaly, a jako návodná prezentace konkrétních případů a jejich řešení za účelem nápravy dobové – z hlediska autorů či editorů – pochybené či uvolněné praxe.¹⁶⁵ Naléhavost řešené otázky pro náboženský a komunitní život motivovala i vydání spisu *Dimjon arje* (1616, č. b. 217), který se zabývá sporem kolem rozdělení podílu na nákladech, které židovská obec v Mikulově vydala na povolení zákazu užívání nežidovského vína, mezi členy obce.¹⁶⁶ Všechny tři edice obsahují jak *psaḳim* rabínů, kteří daný problém řešili, tak *tšuvot* (responsa) kolegů, s nimiž jej konzultovali. Několik respons – Mordechaje Jafeho, Eliezera Aškenaziho a Jaakova ben Mošeho ze Slavkova – je zahrnuto také např. v Maharalových *Netivot ‘olam* (1596, č. b. 65), a vlastní autorovo responsum je přitištěno za Jafeho *Levuš ha-buš we-argaman* (1609, č. b. 141).

Význam, jaký má pro židovskou náboženskou praxi soubor předpisů k rituální porážce, se odráží v častých reedicích již zmíněného Weilova středověkého spisu (*Špitot u-vidiḳot*), který byl doplňován novými komentáři a poznámkami, například Mošeho Braunschweiga v *Tikunej zevaḥ* (1604, č. b. 100) nebo Cvi Herše bar Jicchaka Jaakova z Krakova (1612, č. b. 178, reed. 1669, č. b. 409; 1. vyd. Krakov 1577). Tato poslední podoba Weilova komentovaného textu byla v následujícím vydání ([1620–1624?] nebo [1637–1650?], č. b. 243) doplněna jidiš překladem profesionálního rituálního porážče Mošeho Šocheta

---

¹⁶⁵ Nevole editorů druhé sbírky se tónem až misogynním obrací především proti ženám.

¹⁶⁶ Davis 2011: s. 144–150.

z Krakova. Tím byl i Jehuda Liberman ben Josef, který svým výkladem *Zevaḥ tov* a jidiš předpisy k *niḳur* (odstraňování některých zakázaných částí poraženého těla zvířete) pro laiky doplnil vydání z r. 1628 (č. b. 272, reedice patrně 1646, č. b. 294).¹⁶⁷

S žánrem nejskromnějším – ale mezi *ḥaverim* či studenty ješiv nejspíš oblíbeným¹⁶⁸ – se spokojili většinou anonymní autoři různých příruček a veršovaných mnemotechnických pomůcek například ke studiu čtvrtému dílu *Šulchan aruch*, Chošen mišpat (*‘Ejn mišpaṭ*, 1614, č. b. 197, *Klalej ḥošēn ha-mišpaṭ*, 1616, č. b. 220), nebo ke studiu Mišny v podobě abecedního rejstříku kapitol sestaveného pro potřeby studentů ješiv (*Šofnat pa‘aneah*, 1617, č. b. 224).

Neznámí autoři těchto pomůzek mohli patřit i k laickým vzdělavcům, kteří se – přiměřeným způsobem a v daných mezích – na pole (většinou praktické) halachy pozvolna pouštěli již od počátku století. Jak jsem již zmínila, autor soupisu předpisů každodenně důležitých pro správný život, *‘Olat Jišbaḳ* (1606, č. b. 111), přitom dbá na to, aby jasně vysvětlil, že píše výhradně pro své soudruhy (laické vzdělance, *ḥaverim*), a také v haskamě Š. E. Luntschitze je zdůrazněno, že jeho kniha je prospěšná (a tedy i určená) pro širší vrstvy. Mezi oběma vzděláneckými skupinami – intelektuální rabínskou vrstvou a laickými *ḥaverim* – stála sociální bariéra, jež oddělovala nejen autory, ale i jejich díla – tu ale právě knihtisk v konečném důsledku pomohl narušit v tom smyslu, že i laikům otevřel nové studijní, autorské i publikační možnosti.¹⁶⁹

*Biblická exegeze.*¹⁷⁰ Dalším rozlehlým polem, v němž se realizovaly autorské ambice hebrejských učenců, byla biblická exegeze, v jejímž rámci bylo tím nejprestižnějším kolbištěm komentování Rašiho komentáře k Tóře. Tyto suprakomentáře vydali v Praze Maharal (*Gur arje*, 1578, č. b. 33), Mordechaj Jafe (*Levuš ha-ora*, 1603, č. b. 97), Moše ben Avraham Mat (*Ho‘il Moše*, 1611, č. b. 167),¹⁷¹ Josef ben Moše z Kremence (*Sefer nehmad u-be‘ur jafe ‘al pejruš Raši u-ṣuḳej ha-tora*, 1614, č. b. 196) nebo Jissachar Eulenburg (*Šejda la-derech*, 1623–

---

¹⁶⁷ Další vydání Weilova textu s různými přídatky či ve zkrácených verzích č. b. 262, 309 a 375.

¹⁶⁸ Ovšem po *‘Ejn mišpaṭ* se dle vlastních slov pídil i Šlomo Efrajim (viz jeho aprobaci).

¹⁶⁹ K sociální imobilitě v aškenázském vzděláneckém prostředí i k aktivnímu uchopení knihtisku a využití možností, které otevíral, střední vzděláneckou třídou viz Reiner 2000: s. 237–238 a 230–231 respektive.

¹⁷⁰ Několik málo autorů, kteří se věnovali komentování aramejských překladů Bible, i soudobé výklady k Mišně publikované spolu s textem jsem již zmínila výše v kap. 1.1.2.

¹⁷¹ Obsahuje jak autorův komentář k Pentateuchu a pěti svátečním svitkům, tak suprakomentář k Rašimu k Tóře.

1624, č. b. 257).¹⁷²

Spis *Kišur Mizraḥi* (1604–1608, č. b. 103) je výtahem ze suprakomentáře soluňského učence Eliji Mizrachiho (16. století) k Rašimu, který pořídil Jicchak ben Naftali Kohen Bauking z Ostrohu a doplnil dalšími výklady k Rašimu k Tóře sestavenými z excerpt ze starších i současných aškenázských autorit. Dílo ukazuje nekonečné možnosti kompilace, postupu, jenž se jako zcela přijatelný nabízel méně původním autorům, kteří ze starších spisů větších autorit sestavovali nové texty. Podobného druhu je též spis *Josef da'at* (1609, č. b. 139), který obsahuje emendace, variantní čtení a poznámky k textu Rašihovo komentáře k Tóře, sebrané z rukopisů a starších vydání. Jeho autor, Josef Mikles, v něm cituje své učitele Maharala, Mordechaje Jafeho a Šloma Efrajima Luntschitze a dále Eliju Mizrachiho, Natana Špiru a také Jaakova ben Ašera.¹⁷³ Také v díle *Zeri'at Jišbak* Jicchaka Ajzeka Schicka jsou zahrnuty výklady k Tóře zkompileované „ze starých i nových knih“ (1615, č. b. 208).

Vlastní komentáře přímo k Tóře nebo jejím částem vytiskli Chanoch ben Avraham z Hnězdna (*Pejruš na'e u-meḥudaš 'al mizmor p"q*, 1657, č. b. 332), Jicchak ben Noach Kohen (*Ptiḥat lev*, kol. 1640, č. b. 282) či Mordechaj ben Eliezer Jona ze Lvova (*Ptil tchelet*, 1618, č. b. 230). Jeho výklad má podle titulního textu zřejmý homiletický – kazatelský a karatelský – záměr a charakter a mohl vzniknout z autorových kázání (*draša*). Podobným případem by mohl být „výklad“ či „kázání“ (*druš*) Jaakova ben Šloma ke dvěma biblickým perikopám (*Druš na'e we-jafe li-zḵenim u-ne'arim*, 1657, č. b. 331).¹⁷⁴

Zatímco všichni tito aškenázští autoři svá díla vydávali vlastním nákladem (a značná část z nich již nikdy tiskem nevyšla), reedice úspěšných exegetických spisů sefardských, orientálních či italských učenců současné a nedávné doby vydávali jejich nakladatelé pro jejich ověřenou hodnotu za účelem zisku, a jak vyplývá z jejich paratextů, též na základě poptávky.¹⁷⁵ Tyto reedice se z velké části nesly na již zmíněné vlně zájmu o učení safedských a obecněji orientálních autorit, která se v pražském knihtisku otevřeně projevila od r. 1609 dále. S exegetickým dílem Eliji Mizrachiho, které v Praze vyšlo v podobě výtahu (*Kišur Mizraḥi*, viz

---

¹⁷² Oba poslední vyšly posmrtně péčí synů.

¹⁷³ Josef Mikles byl později přísežným písařem obce a dle rodinných epitafů soudcem (*dajan ba-ḳehila*) a kazatelem (*daršan*); patří tak opět k oné „intriguing class“ sekundární inteligence, jejíž roli v proměně starých modů aškenázské vzdělanosti popsal Reiner (Reiner 2000). Viz k němu též níže.

¹⁷⁴ Tisk je mylně datován již v *CLH* k r. 1603, tomu ale neodpovídá jeho typografie, detaily viz v Bibliografickém soupisu. K autorovi a jeho spisu viz též Elbaum 1996: s. 171–172 a pozn. 14; Elbaum 1990: s. 245, pozn. 71.

¹⁷⁵ Viz např. Heidova slova v *Hen ʿtov* (1624, č. b. 233) ad.

výše) se ve svých spisech konfrontovali či je komentovali již Šlomo Luria a později Mordechaj Jafé i Jissachar Eulenburg a další. R. 1610 vyšly výklady k Tóře syrského autora Šmuela Laniada doplněné pasážemi z Midraš raba (*Kli hemda*, č. b. 155). Z děl autorů, kteří patřili k safedskému okruhu učenců (aniž by sama jejich díla byla nutně explicitně kabalistická), byl publikován *Mizmor le-toda*, komentář k části Žalmů Šmuela Aripola (1610, č. b. 157), výklad k Penteuchu Tuviji ben Avrahama ha-Leviho (*Hen tov*, 1618–1624, č. 233) a zejména komentáře Mošeho Alšecha k Pentateuchu, Pěti svátečním svitkům a k Předním prorokům: *Torat Moše* (1616, č. b. 218), *Šošanat ha-‘amaqim* (1617–1618, č. b. 226) a *Mar’ot ha-šov’ot* (1620–1621, č. b. 241). Alšechův žalozpěv na exil Šchiny je otištěn v *Kol bochim*, komentáři k Pláči Jeremjášově z pera Avrahama Galanteho, žáka Mošeho Cordovera (1621, č. b. 246).¹⁷⁶

Emendace, indexy a výtahy. Díla autorů 16. a 17. století, která se primárně vztahují k talmudické (zejména agadické) a midrašické literatuře, mají – alespoň ta, která vyšla v Praze – často podobu emendací, indexů či encyklopedicky uspořádaných výtahů odkazujících na komentáře větších autorit, jako například reedice *Ot emet* Meira Benvenisteho, která obsahuje emendace k midrašům s odkazy k pramenům (1624, č. b. 259) či *Zichron torat Moše* Josefa ben Mošeho Figa (1623, č. b. 255), index k agadot a midrašům Talmudů babylónského i jeruzalémského a k Midraš raba. Původními aškenázskými díly tohoto typu jsou spis *Hochmat Manoah* Manoacha Hendla ben Šemarji (1612, č. b. 171), který obsahuje poznámky a emendace k Talmudu babylónskému, a index Jehudy Lejba ben Naftaliho Katze, *Toldot Jebuda*, kde jsou sneseny odkazy k biblickým veršům citovaným v midraši *Jalkuṭ Šim‘oni* (1659, č. b. 352). Motivací a záměrem sepsání a kompilování těchto příruček byla obecně pocíťovaná potřeba ovládnout rostoucí masu tištěného slova a dostupných textů a usnadnit raně modernímu čtenáři-samostudentovi orientaci v nich,¹⁷⁷ ale nelze vyloučit ani puzení autorského ega méně původních myslitelů.

Homiletika. Veřejná kázání (*drašot*, sg. *draša*) na náboženská i sociální témata patřila k povinností rabína a byla proslovována v synagoze například o šabatech (typicky o šabatu před Pesachem či o šabatu mezi Roš ha-šana a Jom kipur) nebo také při svatbách a obřizkách a dalších oslavách přechodových momentů životního cyklu jedince (viz např. výše středověkou sbírku *Ḥatan damim*, 1605–1606, č. b. 109) či pro studenty ješiv nebo členy studijních kroužků. Nejvýznamnějším kazatelem z řady pražských rabínů byl v pojednávané době

---

¹⁷⁶ Na tisku a často i redakci čtyř z těchto posledně jmenovaných šesti děl se podílel Avraham Heida.

¹⁷⁷ Viz též kap. 3.3.

bezpochyby Šlomo Efrajim Luntschitz, jemuž v Praze vyšly čtyři sbírky homiletických výkladů a kázání: *Kli jakar* (1608, č. b. 125), *Šiftej da'at* (1610, č. b. 152),¹⁷⁸ *Amudej šeš* (č. b. 1617, č. b. 223) a *Olelot Efrajim* (1618–1620, č. b. 238).

Publikovaná hebrejská kázání – a nejen Luntschitzova – nejsou ovšem totožná se zněním proslovu, který kazatel fakticky pronesl ke shromážděným: ten musel být z ústní formy transponován do nové, psané literární formy, která měla svá žánrová pravidla.¹⁷⁹ Prvky svých kázání navíc autoři přenášeli i do žánrově blízkých exegetických nebo etických spisů, které rovněž vyžadovaly povýšení jejich formy k vysokému literárnímu stylu a mohly přerůst v ucelenou sbírku výkladů, např. k jednotlivým perikopám Bible. Například Luntschitzovy sbírky konkrétní kázání takřka neobsahují, autor, jak sám píše, v nich systematicky rozvíjel specifická náboženská témata na způsob výkladu (*druš*), tak aby pak mohla sloužit – komukoli jinému – jako podklad pro konkrétní kázání (*draša*).¹⁸⁰

Většina Maharalových kázání¹⁸¹ byla tištěna krátce po jejich přednesení a jejich vydání – v kvartovém formátu, až na jedinou výjimku – měla jistě sloužit k propagaci autorových koncepcí mezi hebrejštinu znalými čtenáři ze středních a vyšších intelektuálních vrstev a k nápravě či prohloubení náboženské praxe.¹⁸² Autor je ale zároveň chápal jako součást svého vysokého literárního díla, jak napovídá paralelní foliové vydání kázání z r. 1593 (č. b. 39), které má stejný formát i grafickou úpravu jako ostatek maharalovských tisků určených ke studiu.¹⁸³ Z pražských rabínů vydal jedno své kázání dále Jicchak Chajut (*Draša*, [1589–1590?], č. b. 46), o vlastní nepublikované sbírce se zmiňuje Mordechaj Jafe (viz č. b. 97) a Jom Tov Lipman Heller dal r. 1626 – z vděčnosti nad tím, že unikl morové nákaze –

---

¹⁷⁸ Dle titulního listu obsahuje kázání (*drašot*) a novellae (*hidušim*) k jednotlivým perikopám Bible.

¹⁷⁹ Pokud navíc byla přednesena v jidiš – tak aby jim obecnost rozuměla –, musela být přeformulována v hebrejštině. Otázka, v jakém jazyce byla veřejná kázání pronášena, není definitivně zodpovězena (Elbaum 1996: s. 171), ovšem dle Chavy Turniansky byla jejich jazykem jidiš, které jedině všichni posluchači rozuměli (k psaným kázáním viz Turniansky 1996 a 1999).

¹⁸⁰ Elbaum 1996: s. 172–175.

¹⁸¹ Pronesená při příležitosti Vysokých svátků, Pesachu a Šavuot (1583, č. b. 38 a 39; 1589, č. b. 45; 1593, č. b. 54), zmínka o jeho kázání je obsažena též v předmluvě editora *Seder ma'ase ha-ktoret* (1598, č. b. 76).

¹⁸² Srov. např. Reiner 1993a: s. 60–62 k poznaňskému kázání z r. 1592 (č. b. 54) coby „nejostřejšímu polemickému spisu, který byl publikován proti [spekulativní exegetické metodě] pilpulu“ (tamtéž, s. 38), jak byla praktikována v polských ješivách. K účelu vydání Maharalova kázání pro *šabat šuva*, který byl odpovědí na útoky na pověst Maharalovy rodiny, viz Greenblatt 2015: s. 97–98.

¹⁸³ Jak si povšiml Pavel Sládek (Sládek 2016a: s. 69).

vytisknout pamětní kázání, které pronesl ve vídeňské synagoze (*Orbot haġim*, č. b. 266).¹⁸⁴ Kázání, které k dokončení studia traktátu pronesl ke svým studentům Moše Isserles, bylo editorem zahrnuto do vydání Luriova *Jam šel Šlomo* (1615–1618, č. b. 214). Pro obohacení či vůbec výstavbu kázání sloužily mimo jiné i výše jmenované indexy a rejstříky: jak píše v ediční poznámce k *Zichron torat Moše* Josef Mikles (1623, č. b. 255), kniha je užitečná zejména *kat ha-daršanim*, tj. třídě profesionálních kazatelů.¹⁸⁵ Jedním z pražských *daršanim* byl – v době vydání své sbírky již po třináct let – také Jehuda Lejb ben Josef Rofe Nantua, který r. 1641 vydal svá kázání – či spíš, ve smyslu výše řečeného, výklady – ke knize Genesis (*Ķol Jehuda*, č. b. 293).¹⁸⁶

Poetické výklady náboženských přikázání a předpisů a náboženská poezie. Poetická podání náboženských předpisů byla určena především středním vzdělaným vrstvám či studentům:¹⁸⁷ veršovaná forma umožňovala snazší zapamatování a byla přitažlivější než suchý výklad. K jejich sepisování inklinovali i někteří vysoko postavení rabíni s básnickými sklony, jako byli Jicchak Chajut, autor *Siaḥ Jišpaḳ*, hymnu k pesachovému sederu s výkladem souvisejících předpisů (1587, č. b. 42), a později Šaul ben David, který v díle *Ĥanukat ha-bajit* zveršoval předpisy k Chanuce (1616, č. b. 219). K poezii tíhli přirozeně také kantoři, například Eliezer Liberman Sofer, autor *Zemer na'e le-šabat šaḥrit* ([1666–1669?], č. b. 399), který se, když obhajuje svou volbu písňové formy, ještě po sto letech odvolává na Jicchaka Chajuta, tak jako se ten předtím v *Siaḥ Jišpaḳ* odkazoval na Meira z Rothenburgu a Šloma Luriu.¹⁸⁸ Kromě Libermana publikoval vlastní sbírku náboženské poezie – jejímž účelem bylo „probudit srdce“ – pouze Šlomo Zalman ben Jaakov z Poznaně (*Šir ha-širim ašer li-Šlomo* (1626, č. b. 267). Některé z příležitostných poetických skladeb – kajících modliteb určených k veřejné recitaci ustanovené z vůle obecního vedení a rabinátu – Avrahama ben Avigdora, Šlomo Efrajima Luntschitze, Mošeho Mendlse i Jom Tov Lipmana Hellera se později staly součástí vydání machzorů či slichot.¹⁸⁹ Jednotlivé děkonné či oslavné básně jsou rozesety

---

¹⁸⁴ K této pozoruhodné publikaci viz též níže v oddílu věnovaném jidiš literatuře a tiskům.

¹⁸⁵ Srov. podobně i v Luntschitzových *Olelot Efrajim* v rejstříku a v úvodu ke třetímu dílu (Elbaum 1996: s. 176).

¹⁸⁶ Další pražské kazatele (*daršan*) nacházíme v epitafech SŽH (viz Hock 1892).

¹⁸⁷ Znalost hebrejštiny byla nicméně, jak můžeme vyčíst z paratextů, v širších vrstvách (a nejenom mezi ženami) omezená, viz např. Turniansky 2008.

¹⁸⁸ Viz k němu Greenblattová 2016: s. 273 a výše kap. 1.1.1 a 1.1.4.

¹⁸⁹ Viz č. b. 186, 256, 248, 296b, 321 a 322. Žalozpěv nad zkázou Jeruzaléma připisovaný Maharalovi se dochoval v rukopisu egyptského původu v majetku Národní knihovny Izraele, NLI Ms Heb 8° 5488 (dle Richler 2012: s.

v mnoha edicích, například básně v *Torat ha-’ola* (1569, č. b. 32), chvalozpěv na dílo tiskařů od Menachema Manese, syna Jicchaka Chajuta, na závěr kázání jeho otce (*Drašá*, [1589–1590?], č. b. 46) či šestiverší téhož v *Seder hagadot šel pesaḥ* (1590, č. b. 47), nebo poděkování bratrovi autora v *Šemaḥ Dawid* (1592, č. b. 53) ad. Krásnou báseň o stvoření, bohoslužbě a na oslavu tiskaře Mošeho Katze i s výkladem doplnil na závěr vydání *Sliḥot* tištěných v letech 1608 až 1610 (č. b. 136) Jissachar Ber ben Šimon Chazan, kantor v Maiselově a Staré synagoze, který se na vydání mohl podílet i editorsky.¹⁹⁰

Etická a pietistická literatura. Takto orientovaná díla patří souhrnně vzato (tj. hebrejská i jidiš, starověká, středověká i soudobá) vedle modlitebních textů k nejčastěji publikovaným žánrům. Někdy vyšla v přímém vztahu k aktuálním událostem, například dialog o hazardních hrách Jehudy Arjeho ben Jicchaka z Modeny *Sur me-ra’* (1614, č. b. 198) byl publikován na podporu zákazu hazardu vydaného Ješajou Horowitzem;¹⁹¹ podobně mohlo i vydání středověkého textu *More ḥaṭa’im ba-derech* ([kol. 1620?], č. 240) směřovat k mravnímu očištění v době moru. Ojediněle (a poněkud záhadně) vyšlo v Praze dílo soudobého italského autora, veronského a později benátského rabína Šmuela ben Avrahama Aboaba, jehož *Sefer ha-zichronot* je pojednáním o zanedbávaných náboženských příkázáních (vyšlo v době zákazu hebrejského knihtisku a bez impresa, patrně mezi lety 1647–1652, č. b. 295).¹⁹² Reedice etické četby pro sedm dní v týdnu (*Petaḥ ’ejnajim*, č. b. 162, [1610–1612?]) Mošeho ben Jakara Aškenaziho, autora 16. století, je pozoruhodně – a v době rostoucího zájmu o kabalou možná příznačně – doplněna textem *Sod ha-egoz*, popisem merkavy (Božího „vozu“) dle středověké aškenázské mystiky.

Díla kabalou ovlivněná. Mladším kabalistickým učením jsou již ovlivněna autorská díla

---

136). K těmto skladbám viz též v kap. 1.1.1 a 2.2.7. Jako třetí přívazek v oxfordském exempláři *Sliḥot ke-seder bejt ha-kneset ha-ješana* (1605, č. b. 107) se dochovala reedice (datovaná 1704) modlitby s incipitem *Ata seter li* (obsahující ve druhé části, počínající veršem *Pedut šilaḥ le-’amo*, akrostich *Prag*), jež je v záhlaví připsána „zbožnému gaonovi, předsedovi rabínského soudu, r. Ješajovi, nechť jej chrání Jeho Skála“ (*ha-gaon be-basid ha-ab“d kmbr“r Ješa’ja sg“l jš“w*), Zunz 1865: s. 428 tuto modlitbu nezmiňuje.

¹⁹⁰ Viz jeho epitaf na SŽH publikovaný v *Gal-ed* 1856, č. 140, a též jeho hazkaru (pamětní modlitbu) v Ms ŽMP 114, f. [7a], uveden též v Idelsohnově článku věnovaném pražským kantorům (Idelsohn 1927: s. 352).

Z podstaty svého povolání se jako mnozí další kantoři zabýval také hebrejskou gramatikou a měl – snad tiskem – vydat nedochované jazykové pojednání či snad spíš příručku *Em ha-masora* (v Bibliografickém soupisu vzhledem k absenci informace o místě vydání není zahrnuta).

¹⁹¹ Autor, který sám později propadl hazardu, jej měl sepsat ve třinácti letech (viz jeho autobiografii, Modena 1988).

¹⁹² Edice byla lokalizována i do Itálie, typografie je ale bakovská.

etické a pietistické povahy, která vycházejí od 10. let 17. století, jako první etický výklad *Wa-jeḥal Moše* (1613, č. b. 189) Jehudy Aharona Mošeho Altschula, bratra Eleazara Altschula-Perelse. Spis *Ješ noḥalin* Avrahama ben Šabtaje Šeftla Horowitze (1615–1616, č. b. 211 a 212) je psán v žánru etické závěti.¹⁹³ K nejvýznamnějším lokálním dílům tohoto charakteru patří pojednání o metempsychóze Šabtaje Šeftla ben Akivy Horowitze (*Nišmat Šabtaj ha-Lewi*, 1616, č. b. 215). Inspirační zdroje autorů z pražských kabalistických kruhů naznačuje reedice etického spisu *Tomer Dvora* Mošeho Cordovera (1621, č. b. 245).¹⁹⁴

Po polovině 17. století vycházely namísto původních kabalistických autorských děl typicky již jen různé indexy a výtahy: *Šicheḥat leket* (1652, č. b. 320) s doplňky k *Jalkuṭ ḥadaš*, a samotný *Jalkuṭ ḥadaš* (1657, č. b. 333), index agadických témat excerpovaný Jisraelem ben Benjaminem z Belzecu z *Knihy Zohar* a dalších mystických textů, přičemž dle titulního textu bylo ovšem excerpováno „vše, o čem je možno kázat či vykládat veřejně a skrytostmi (*nistarot*, tj. mystickými tématy či výklady) se nezabýváme“. Avraham Reuven ben Hoške Katz vydal r. 1660 *Jalkuṭ Re’uveni* (č. b. 354), encyklopedii kabalistických konceptů a výroků. Z původních autorských kabalistických spisů vyšlo v reedici kompendium knihy *Rešit ḥochma* Elijahu de Vidase (*Kišur šeni mi-Rešit ḥochma. Toš’ot ḥajim*, [1658–1669?], č. b. 347), doplněné výkladem o náležitém počinání člověka mezi probuzením a příchodem do synagogy, jehož autorem mohl dle *BHB* být významný gramatik Šabtaj ben Jicchak Sofer z Przemyslu (viz k němu v č. b. 225). Reedicí je také *Ḥajat kana*, dílo, které zachycuje historii mesianistického vystoupení Davida Reubeniho a Šloma Molcha, v edici a s poznámkami Avrahama ben Josefa Juzpy z Rothenburgu ([po 1660?], č. b. 360).¹⁹⁵

Nejnápadnějším výrazem kabalistického vření byly ovšem – vedle Heidova projektu vydání exegetických děl autorů spojených se safedskými kruhy – časté reedice různých luriánských a kordoveriánských *tiḥunim*, kabalistických obřadů a modliteb k různým příležitostem a jejich výkladů, jež začaly vycházet r. 1615, a koncem pojednávaného období

---

¹⁹³ Greenblattová 2011: s. 162.

¹⁹⁴ Je evidentní a například u Eleazara Altschula-Perelse i podloženo pramennými doklady a jeho vlastními poznámkami v publikovaných textech, že autoři či editoři těchto děl se v té době kabalou zabývali již po mnoho let. Tištěná vydání jsou jen skromným výrazem jejich soustavného a intenzivního zájmu.

¹⁹⁵ Zájem o tuto mesianistickou historii dokládají též dva rukopisy pocházející z Čech, jeden v Židovském muzeu v Praze (Ms 478), jeden ve sbírce univerzitní knihovny ve Frankfurtu nad Mohanem (Hebr. Oct. 165). K molchovským relikviím uchovávaným v pražské Pinkasově synagoze viz Greenblattová 2016: s. 40–42 a s. 75, Goldish 2014.

také šabatiánské tisky.¹⁹⁶

1.1.5 Díla sekulární povahy

Gramatické příručky, glosáře a slovníky pro studium hebrejštiny či konkrétně Bible a díla z oborů filozofie, historie a přírodních věd či medicíny tvoří jen nepatrnou část pražské hebrejské tištěné produkce, celkem 4,5 %, ¹⁹⁷ a i většina těchto děl je úzce svázána s náboženstvím a kultem či s náboženským vnímáním světa.

Ve vztahu k Bibli a synagogální bohoslužbě byl studován svatý jazyk, hebrejštiny. K její výuce a studiu vyšly v Praze dvě původní příručky soudobých autorů, praktická gramatika hebrejského slovesa *Em ha-jeled* (1597, č. b. 69; přetištěno na úvod *Chumaše*, 1614 nebo 1615, č. b. 196, a samostatně reeditováno v Praze r. 1702) a komplexnější úvod do „umění hebrejské gramatiky“¹⁹⁸ *Šiaḥ Jišḥaḳ* (1627, č. b. 269). Obě edice byly silně podpořeny aprobacemi rabínů, jejichž vzdělávacím koncepcím odpovídaly.¹⁹⁹ Autor první, Josef ben Elchanan Heilprin, byl italského původu, ale žil v Polsku podobně jako autor druhého spisu, Jicchak ben Šmuel ha-Levi z Poznaně. Jejich práce se zásadně liší v záběru, účelu i zamýšleném adresátovi či adresátům: Heilprinova příručka byla určena k výuce chlapců ve školním věku, pojednání Jicchaka ha-Leviho studentům ješivy.²⁰⁰ Kromě těchto dvou spisů vyšly v Praze celkem tři reedice starších italských vydání děl Eliji Bachura: *Pejruš ha-masoret* (poprvé [kol. 1597], č. b. 70, a znovu 1610, č. b. 158),²⁰¹ který se dle titulního textu zabývá vysvětlením všech zkratek a nezvyklých, zkrácených a neúplných slov v malé masoře, které se vyskytují na okrajích „chumašů, „které máme k dispozici“, a od téhož autora gramatiku *Pereḳ*

---

¹⁹⁶ K šabatiánským tiskům viz Dyrčík 2015 a výše na konci kap. 1.1.1.

¹⁹⁷ Podrobně viz tabulku v Příloze 1, tato mizivá čísla nelze vyjádřit grafem.

¹⁹⁸ Zwiep 2007: s. 174.

¹⁹⁹ V případě *Em ha-jeled* pouze edice samostatná. K aprobacím viz kap. 4.2.3, k výuce a studiu gramatiky či obecněji hebrejštiny viz Zwiep 2007, k oběma příručkám konkrétně s. 170–173 a 173–177 respektive; k reformě výuky hebrejštiny prosazované Maharalem a Jom Tov Lipmanem Hellerem viz Davis 2011: s. 71 a s. 199–200; k výuce hebrejské Bible v základních školách a její reformě viz Turniansky 1988b.

²⁰⁰ Zwiep 2007: s. 174. Jicchak ha-Levi rovněž do své gramatiky zavádí teurgickou koncepci jazyka, dle níž gramaticky správná – tj. čistá a nezkažená – četba Tóry a recitace modliteb mají moc ovlivňovat sféru božství a napravovat kosmický řád (tamtéž, s. 177).

²⁰¹ K dataci a identifikaci prvního pražského vydání *Pejruš ha-masoret* viz Bibliografický soupis, č. b. 70.

Elijahu (1600, č. b. 83), která obsahuje kapitolu *Perek šira* vyňatou z díla *Pirkej Elijahu*.²⁰²

Se studiem filozofie souvisejí tři pražské edice (*Ma'amar bĥinat 'olam*, charakterizovaný jako didaktický eticko-filozofický spis, je již zahrnut výše v etické literatuře). Dvě z nich obsahují středověká sefardská díla, reeditovaná podle starších edicí – *Ruah ĥen* Jehudy ibn Tibbona (1593, č. b. 55) a *Igeret ha-wikuah* Šem Tova ibn Falakequery (1610, č. b. 156) –, jedna dílo soudobého autora, totiž *Giv'at ha-more* Josefa ben Jicchaka ha-Leviho z Prahy (1611, č. b. 166). První edice, *Ruah ĥen*, podává vysvětlení filozofických termínů používaných středověkými židovskými filozofy a v pražském vydání je oproti benátskému z r. 1549 doplněna novým komentářem, který má usnadnit její samostudium.²⁰³ Druhá, *Igeret ha-wikuah*, je obranou filozofie a její slučitelnosti s Tórou ve formě dialogu mezi filozofem a zbožným mužem.²⁰⁴ Jako poslední vyšlo soudobé dílo, *Giv'at ha-more*, v němž jeho aškenázský autor opravuje nedostatky Maimonidových důkazů Boží existence. Tyto tři edice i data jejich vydání samy o sobě jako by ilustraly vývoj, k němuž došlo mezi 2. polovinou 16. století a desátými lety 17. století: zatímco v 16. století tvořila židovská filozofie (ovlivněná samozřejmě antickými i arabskými autory) i v některých aškenázských ješivách – byla studována v krakovské Isserlesově ješivě i v Praze – součást studijního kurikula,²⁰⁵ nebyla nikdy přijímána bezvýhradně a od desátých či dvacátých let 17. století dále v proměněné reakční a exkluzivistické atmosféře, jež přicházela spolu se zájmem o kabalou a příklonem k pietismu, byla odmítnuta jako potenciálně heretická. A tak zatímco edice *Ruah ĥen* z 90. let vychází na podporu (samo)studia filozofie, vydání *Igeret ha-wikuah* z r. 1610 je již jeho obhajobou a vyhnání autora *Giv'at ha-more* z Prahy roku 1611 nebo 1612 prostor pro podobné studijní zájmy takřka spektakulárně uzavírá.²⁰⁶

David Gans, další soudobý pražský aškenázský autor, vydal za svého života tiskem dvě svá díla, respektive jedno dílo celé, to jest v aškenázském prostředí zcela ojedinělou kroniku

---

²⁰² K osobnosti a dílu Eliji Bachura (či v jidiš výslovnosti Eljeho Bochera) viz Weil 1963, Rosenzweig 2015: s. 3–26. K jidiš heslářům Mošeho Sertelse a ke slovníku Natana Nety Hannovera viz níže, v oddílu věnovaném jidiš literatuře.

²⁰³ K editorovým poznámkám ve vydání viz v kap. 3.3.3.

²⁰⁴ K nakladateli viz na konci kap. 2.2.5.

²⁰⁵ Davis 2011: s. 83–86 a 95; k postojům ke studiu filozofie v 16. stol. viz Reiner 1997b; ke shrnutí aškenázského postoje ke studiu sekulárních věd a filozofie a jeho odrazu v knihtisku viz též Sadowski 2016: s. 252–253 a tamtéž odkazy na studie Jaakova Elbauma, Davida Rudermana a Elchanana Reinerja; k počátkům studia filozofie v aškenázském prostředí Visi 2009.

²⁰⁶ Davis 2011: s. 87–96 a k edici *Giv'at ha-more* viz též v kap. 2.2.3 a zejména 4.2.4.

židovských a světových dějin *Šemaḥ Dawid* (1592, č. b. 53), a jedno, astronomicko-kosmografický spis *Magen Dawid* (1612, č. b. 172), v podobě výtahu či náčrtu, jehož účelem bylo zjistit reakce a zájem publika, než by byly případně vynaloženy finance na vydání celého díla.²⁰⁷ Na rozdíl od filozofického spisu *Giv'at ha-more*, který se přece jen stále pohybuje v rámci vysokých rabínských studií (ačkoli zjevně překročil jejich meze přípustné v soudobé židovské Praze), je obojí Gansovo dílo psáno laikem pro laiky a i svým obsahem je laické (a pozdně humanistické), a to i pokud jde o židovskou historii, již je věnován první díl *Šemaḥ Dawid*, jehož vlastní text dokonce ani nezačíná stvořením světa, ale jménem *enoš*, které v překladu znamená „člověk“.²⁰⁸

Ve stejné době, kdy Gans patrně již k vydání chystal *Magen Dawid*,²⁰⁹ studoval v Benátkách u Galilea Galileiho astronomii Krétan Josef Šlomo Delmedigo, rabín, lékař, matematik a hudební teoretik, který o něco později než Gans rovněž své souvěrce vybízel ke studiu přírodních věd (a také filozofie) a jemuž v Praze vyšel jeho hebrejský překlad Hippokratových *Aforismů*.²¹⁰ Je zařazen na konci jidiš příručky domácího léčení, kterou před

---

²⁰⁷ K jejich vydáním viz dále v kap. 2.2.3, 2.2.5 a 4.2.4. K recepci *Šemaḥ Dawid*, který se první reedice dočkal teprve r. 1692 ve Frankfurtu, viz Greenblattová 2016: s. 274, k prvnímu kompletnímu vydání astronomicko-kosmografického spisu pod názvem *Neḥmad we-na'im* v Jessnitzu r. 1743 viz Sadowski 2013: s. 64–65 a Sadowski 2016: s. 250n, Sadowski 2008 (k tiskárně) a Ruderman 1995: s. 86–87 (k rukopisům díla Visi 2016). Gansovi se nedávno v souvislosti s výročí jeho úmrtí dostalo velké pozornosti mj. v českém vydání kroniky v překladu Jiřiny Šedinové a v její gansovské monografii (Gans 2016; Šedinová 2016, s aktualizovanou bibliografií), v konferenci konané na Filozofické fakultě UK v Praze r. 2013 a v příspěvcích v gansovském čísle *Judaica Bohemiae* 51, 1 (2016). Ke Gansovi-historikovi a jeho „Weltanschauung“ viz též Greenblattová 2016: s. 198–207; Rubešová 2013: s. 45.

²⁰⁸ *Šemaḥ Dawid*, 1. díl, fol. 5a. Úvod autora, f. 4a, ovšem začíná stvořením světa a prvního člověka. K vydávání Gansova díla viz naposledy Dirk Sadowski (Sadowski 2016). Velice zajímavá je jeho analýza (s. 242–244 a s. 248 a odkazy tam) skutečnosti, že Gans, jenž v *Šemaḥ Dawid* tak nadšenými slovy oslavuje vznik knihtisku, přehlíží, pokud jde o knihtisk hebrejský, nejstarší hebrejské židovské tiskaře (a i ty pražské) a zmiňuje Daniela Bomberga a jeho první vydání kanonických textů (*sifrej kodeš*), jež – jak si uvědomoval např. i autor *Kišur Mizraḥi*, č. b. 103, – zavedly zásadní vylepšení pro studium (*Šemaḥ Dawid*, 1. díl, f. 61a, k r. 1511). Obdobou téhož může být i jeho ocenění nežidovské astronomie v *Magen Dawid*, jež fakticky dalece překonávala soudobou židovskou vědu (viz též Sadowski 2016: s. 250–252 ke Gansovu nezájmu o tradiční náboženský účel a témata židovských astronomických studií). Gans je orientován „ven z ghetta“, k univerzálnímu poznání a rozšíření a otevření obzorů.

²⁰⁹ A kdy také například v Mantově (1612) vyšlo vědecko-encyklopedické kompendium Avrahama Portaleoneho *Šiltej giborim* (Sadowski 2016: 252, s. pozn. 35).

²¹⁰ Delmedigo, jak známo, uzavřel svou složitou životní dráhu v Praze a je zde na starém židovském hřbitově také pohřben; v epitafu je označen jako „všestranný“ či „dokonalý mudrc, božský filozof a největší z lékařů“ (*be-ḥacham ha-kolel, filosof elobi abir ha-rofim*; Muneles 1988: č. 220), viz k němu monografii Isaaca Barzilaye (Barzilay 1974), Alter 1958 a též Sadowski 2016: s. 252, kde Dirk Sadowski pojednává i bohatě ilustrovanou

16. říjnem 1655 vydal v Praze její autor a Delmedigův pozdní pražský žák, Ber Teller (č. b. 327). Tento překlad je také vůbec jediným dílem nežidovského autora, které v pojednávané době pražské židovské tiskárny vydaly. Z oboru medicíny vyšel v Praze hebrejsky ještě *Luaḥ ḥajim*, zásady zdravé životosprávy z pera Chajima Bochnera (1669, č. b. 406).²¹¹

Ostatní sekulární přírodní vědy jsou již zastoupeny jen skromnými příručkami: Maharalův sekretář Avraham Niederlander vydal r. 1609 v Praze hebrejskou učebnici aritmetiky *Brit Avraham* (č. b. 144), v níž pracuje s praktickými tabulkami a s arabskými číslicemi (s nimiž – a především s nulou – nejprve čtenáře seznamuje) a pro niž čerpal jak z židovských, tak knih z „latinkou tištěných“ knih.²¹² Další takovou příručku aritmetiky, *Bo’u ḥešbon* (1615; č. b. 210), publikoval Šmelke ben Chajim Šamaš, který byl možná sluhou nebo sekretářem ješivy (viz č. b. 156) a je dvakrát doložen i jako redaktor jedné jazykové a jedné filozofické edice: Bachurovy *Pejruš ha-masoret* (1610 č. b. 158, a též obrany filozofie *Igeret ha-wikuah*).²¹³ Autorem poslední takové příručky, *Moladot Jišḥaḳ* (1623, č. b. 254), která se zabývá výpočtem židovského kalendáře a informuje i o gregoriánské reformě křesťanského kalendáře a rozdílech mezi kalendáři *papisten* a *luterin* („katolíků a luteránů“), byl rabín Jicchak ben Moše Katzenellenbogen z Neustädtlu; znalost chronologie je v titulním listu označena za „naše (tj. židovské) [zvláštní] vědění a moudrost v očích národů“.²¹⁴

K historickým dílům je v pražské hebrejské produkci po vydání *Šemaḥ Dawid* možno řadit již jen čtyři samostatné edice, které daleko lépe než Gansův spis zapadají do způsobu, jakým byla historie v aškenázském prostředí konstruována.²¹⁵ R. 1595 vyšlo z rukopisu středověké vyličení cesty r. Petachji z Řezna do Palestiny a zpět pod titulem *Sibuv ha-rav rabi Petachja mi-Regenšpurg* (1595, č. b. 58), úspěšné natolik, že je o pět let později následoval jidiš překlad: *Sibuv rabejnu Petachja Di umringlung rabenu Pesachja he-chosid mi-Regenšpurk* (1600,

---

edici Delmedigova vědeckého spisu *Sefer elim* (Amsterdam 1629) v porovnání s osudem Gansova kosmograficko-astronomického spisu, který na vydání v Jessnitzu čekal sto třicet let (1743).

²¹¹ K vydání viz též v kap. 4.2.1.

²¹² Výraz *sifrej glahot*, v jid. výslovnosti *galches*, „latinkou tištěné“ či „latinkou psané“ (spíše než „latinské“) knihy, je odvozen od hebrejského výrazu pro tonzuru (*galahat*), viz např. Turniansky 2008: s. 15.

²¹³ Jeho vlastním dílem je *Seder našim vajbr buch* (1629, č. b. 274), viz k němu *Gal-ed* 1856, č. 153, se soupisem Šmelkových děl, a Muneles 1988: č. 211 a zde níže, kap. 1.2, 2.2.3, 2.2.5 a 3.4.

²¹⁴ K edici viz též v kap. 3.3.6 a 4.2.4. K náboženskému zakotvení zájmu židovských učenců o astronomii viz stručně Sadowski 2016: s. 251. K místu kalendáře v židovské kultuře viz Carlebach 2011.

²¹⁵ Viz k tomu monografii Rachel L. Greenblattové, zejména kap. 5, ale průběžně i jinde.

č. b. 84).²¹⁶ V hebrejské edici je, jak je již zmíněno výše, na konci přitištěn *Midraš Jona* pojednávající o biblickém Jonášovi, což potenciální historický zájem Petachjova líčení dle analýzy Osnat Šaron v očích čtenářů do jisté míry odsouvá ve prospěch spíše mytického či legendárního vyprávění.²¹⁷ R. 1608 vyšel spis z počátku 16. století sefardského autora Šlomo ibn Vergy *Ševet Jehuda* (č. b. 130), jehož titulní text potenciálního kupce upoutává výčtem v knize pojednáváných témat, jako jsou pronásledování Židů, křivá protižidovská nařčení, náboženské polemiky, chrámový kult a podoba Chrámu (na rozdíl od titulních listů *Šemaḥ Dawid*, které nic takového neavizují).²¹⁸

K soudobým historickým událostem se po Gansovi, jehož kronika je dovedena až do roku vydání, kdy se soustřeďuje na Prahu a její osobnosti, kromě Luntschitzových a Hellerových a Spirových historických slichot²¹⁹ vrací teprve vydání *Millama be-šalom* ([kol. 1650], č. b. 299), hebrejský válečný deník ze švédského obléhání Prahy, který zapsal Jehuda Lejba Porit-Porjes.²²⁰ I on byl podobně jako Kafman Wahl, příznivce a podpůrce či přímo nakladatel prvního vydání Gansovy kroniky (a jeden z možných autorů *Anonymní hebrejské kroniky z raně novověké Prahy*), dle svého epitafu sekretářem – a to vrchního rabína Aharona Šimona Špiry-Wedelese – a dle Rachel L. Greenblattové mohl svou kroniku sepsat i z iniciativy obecních institucí.²²¹

A konečně je k historickým titulům snad možné přiřadit i historii mesianistického

---

²¹⁶ Český překlad cestopisu s úvodní studií vydala Jiřina Šedinová (*Dva středověké hebrejské cestopisy* 2002).

²¹⁷ Sharon 2016, článek je založen na magisterské práci autorky předložené na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě (Sharon 2014). Zdá se, že podobný proces proběhl v pražské reedici vyličení židovské komunity v indickém Kóčinu, *Varhaftige kuntšaft* (Jehuda Bak 1688), jež se v pražském podání od „věcné zprávy“ předložené v první amsterdamské edici (1687) posunula v „cestopis [...] s mesianistickým poselstvím, reflektující ryze aškenázskou interpretaci historie coby součásti božského vesmíru“ (Berger 2012a: s. 181, podrobné srovnání v Berger 2013a).

²¹⁸ Což doplňuje i celkovou charakteristiku zaměření Gansova díla, viz pozn. 208. Podle Rachel L. Greenblattové jsou „tradiční protižidovské postoje [...] v Gansově podání bagatelizovány“ (Greenblattová 2016: s. 207), snad i vzhledem k relativně poklidné době, v níž žil (viz tamtéž, s. 200–201), anebo jsou dílem autocenzury. Autor *Ševet Jehuda*, který pocházel ze Španělska, měl zcela jinou životní zkušenost: byl jednou z obětí vyhnání Židů z Iberského poloostrova; zemřel ve Flandrech krátce po r. 1506 (*BHB* a viz odkazy na literaturu tam, uváděna jsou ale i jiná přibližná data úmrtí). V recenzi na české vydání *Anonymní hebrejské kroniky* (Putík 2013: s. 136–137) klade A. Putík důraz na rozdíl mezi Gansovým dílem, které jakožto určené k publikaci není kritické vůči křesťanským úřadům, a touto kronikou, jež si jako „tajná kronika vrchních pražských židovských písařů“ takové výroky mohla dovolit. K dílu viz Šedinová 2016.

²¹⁹ Viz výše 1.1.1 a 2.2.7.

²²⁰ Šedinová 2001: s. 121; Šedinová 1987a: s. 42. Jakýmsi pandánem k němu je žánrově odlišná jidiš píseň *Švedeš lid* ([kol. 1650], č. b. 300).

²²¹ Greenblattová 2016: s. 216; obsah a záměr skladby autorka analyzuje v porovnání se *Švedeš lid* na s. 211–227.

vystoupení Davida Reubeniho Šloma Molcha ve 30. letech 16. století, vydanou podle původního amsterdamského vydání (*Hajat kana*, po 1660, č. b. 360), a židovské legendy *Sefer ha-jašar* ([1661–1669?], č. b. 367), jež ale historické události opět podávají jen z náboženské perspektivy.

1.2. Jidiš knižní produkce

K pětistému výročí pražského hebrejského knihtisku připravil předčasně zesnulý Shlomo Z. Berger souhrnný příspěvek věnovaný pražské jidiš knižní produkci v raném novověku, v češtině vyšla i monografie Choneho Shmeruka věnovaná jidiš literatuře od jejích počátků až do moderní doby a Daniel Polakovič publikoval článek věnovaný jidiš písním tištěným v Praze v 17. a 18. století: díky těmto třem studiím si dnes každý může učinit poučený obraz o raně novověké jidiš literatuře a o pražském jidiš knihtisku i v češtině, a kromě toho má k dispozici bohatou odbornou literaturu i ve velkých evropských jazycích a samozřejmě i v hebrejštině a v jidiš samotné.²²² V této kapitole se proto omezím na některé aspekty a detaily týkající se pražské jidiš tištěné produkce, které jsem schopna snad smysluplně doplnit na základě v této práci předloženého prvního uceleného soupisu dochovaných pražských jidiš tisků.²²³

Samo vydělení jidiš tisků z ostatku produkce knih pro židovské čtenáře je přitom pouze pracovní a umělé, neboť tuto produkci, jak upozorňuje Shlomo Z. Berger, je třeba chápat jako jeden celek.²²⁴ Studium jidiš knižní produkce klade ovšem badatelům, a to nejen v případě Prahy, zvláštní obtíže, které vyplývají ze stavu dochování i dostupnosti raně

---

²²² Berger 2012a, Shmeruk 1996, Polakovič 2001. Hebrejská verze dějin jidiš literatury Choneho Shmeruka (Shmeruk 1978) je mnohem bohatší, a odkazují proto na ni, a nikoli na českou verzi, která je překladem kratší verze určené pro polské čtenáře. Jidiš literaturou se před 2. světovou válkou zabývali mj. Max Erik, tehdy i později Max (Uriel) Weinreich a Israel Zinberg; ze současných badatelů např. Simon Neuberg, Erika Timmová, Chava Turniansky, Sara Zfatmanová, Claudia Rosenzweigová ad., a k dějinám jidiš knihtisku podstatně přispěli Hermann Süss či Thomas Soxberger i Moshe N. Rosenfeld. Raně modernímu jidiš knihtisku v Amsterdamu je věnována poslední objevená monografie Shloma Z. Bergera (Berger 2013b). Jidiš literatury v Praze se dotýká i Rachel L. Greenblattová ve své monografii (Greenblattová 2016).

²²³ Soupis děl a edicí jidiš literatury pořídil již Moritz Steinschneider (JDL) a jidiš tisky jsou zahrnuty ve většině bibliografií hebrejského knihtisku, nikoli ovšem v nejmladší internetové databázi *Bibliography of Hebrew Book (BHB)*. JDL je třeba doplnit novějšími pracemi Eriky Timmové (Timm 1988) či Thomase Soxbergera (Soxberger) a dalšími.

²²⁴ Berger 2012a: s. 178. Ke vztahu hebrejštiny a jidiš viz stručně Bonfil 2001: s. 203–206, Shmeruk 1978: kap. 1.

novověkých jidiš tisků.²²⁵ Ačkoli je množství nedochovaných tisků této povahy nezjistitelné, je velice pravděpodobné, že celých jidiš edicí (podobně jako hebrejských modliteb a „nižší“ hebrejské literatury) se ztratilo poměrně více než edicí hebrejské literatury.²²⁶ Značná část jidiš tisků je totiž, na rozdíl od vysoké rabínské literatury, dochována v jediném exempláři, a před zánikem – ať už v důsledku očtení, či proto, že obsahovaly jidiš literaturu, která požívala menší prestiže než texty a knihy ve svatém jazyce, a nebyly proto tolik ceněny a opatrovány – je zachránilo pouze to, že je včas získali doboví či době jejich vydání blízcí soukromí sběratelé, v jejichž sbírkách pak zůstaly až do moderní doby, kdy se dostaly do veřejných institucí. Nejvíce pražských jidiš tisků tak najdeme ve sbírce rabiho Davida Oppenheima dnes přístupné v oxfordské Bodleianě, významnou sbírku Johanna Christoha Wagenseila spravuje knihovna univerzity v Erlangenu, sbírku Olause Gerharda Tychsena vlastní knihovna univerzity v Rostocku a významné menší korpusey se nalézají v Rakouské národní knihovně ve Vídni, Bavorské státní knihovně v Mnichově či v knihovně univerzity v Basileji.²²⁷ V ostatních, a to i velkých knihovnách (Národní knihovně Izraele, British Library, knihovně Jewish Theological Seminary of America a knihovně Hebrew Union College v Cincinnati) najdeme spíše jednotliviny a například v knihovně pražského Židovského muzea jen několik jidiš a bilingvních tisků ze sledovaného období.

Teorii o větších ztrátách celých jidiš edicí v porovnání s edicemi hebrejskými potvrzují i nálezy z německých geniz odhalených v poslední čtvrtině 20. století, které počet známých jidiš edicí (třebaže ve fragmentech) podstatně rozšířily.²²⁸ Nálezy jidiš tisků z genizy synagogy ve Veitshöchheimu, kterou vzorově zpracovala Erika Timmová ve spolupráci s Hermannem Süsem, tak obsahují nejen zcela neznámé edice, ale i dosud nedoložené *reedice*, které nás poučují o úspěšnosti určitých titulů mezi jidiš čtenářstvem.²²⁹

---

²²⁵ Dle Choneho Shmeruka (Shmeruk 1977: s. 384) je nejhůře dochovaným korpusem polský jidiš knihtisk, ale srov. též soupis italských jidiš desiderat v Turniansky – Timm 2003 či soupis nedochovaných jidiš tisků identifikovaných mezi knihami zanesenými v soupisech knihoven mantovských židů (Romer-Segal 1978) a článek Shifry Baruchson-Arbibové (Baruchson 1990a). Problém zjevně zasahuje celou starší, ale možná i novější jidiš produkci.

²²⁶ K rozdílnému statutu jidiš a hebrejských knih viz Shmeruk 1978 či též Shmeruk 1977: s. 384.

²²⁷ K jidiš tiskům v Oppenheimově knihovně viz Berger 2012b, Wagenseilově sbírce viz Süß 1980 a též Bobzin – Süß (edice celé sbírky na mikrofiši), ke sbírce O. G. Tychsena Süß – Tröger 2003, k Buxtorfově Burnett 1996.

²²⁸ Viz Timm 1988, Wiesemann 1995, Descomps 2016.

²²⁹ Timm 1988 a viz též Süß 1987. Jsou to unika těchto vydání: *Šmuel buch*, [kol. 1650], č. b. 297b; *Cene-rene*, [1652–1662], č. b. 323b; jidiš *Minbagim*, [kol. 1657], č. b. 336; bilingvní *Hagada*, [kol. 1657], č. b. 337; *Lev ʔov*, [kol. 1657], č. b. 337b; *Seder našim*, [kol. 1662], č. b. 372b.

Z nastíněného snad též zřetelně vyplývá, jak obtížně dostupné starší jidiš tisky jsou, či alespoň až do nové digitální doby byly,²³⁰ a jak nemožné bylo dříve jejich hlubší studium, jež by se neomezovalo na prostou bibliografickou evidenci, ale pracovalo mimo jiné i s paratexty, jak je na základě teorie Gérarda Genetta pro prostředí jidiš knihy analyzuje a tento přístup aplikuje Shlomo Z. Berger ve svých studiích i ve své poslední knize.²³¹ Jedině fyzické ohledání těchto často unikátních exemplářů navíc umožňuje jejich atribuci určité tiskárně i časové zařazení, jež jsou pro veškeré historické studium nezbytným předpokladem.²³²

1.2.1. Publikování v jidiš

Podle Shloma Z. Bergera odrážejí jidiš knihy skutečné čtenářské potřeby „většiny místních Aškenázů, jejich každodenní zájmy a starosti a kulturní život, který neprobíhal ve svatém jazyce, ale v aškenázské mateřštině“.²³³ Jazykem těchto knih byla i v Praze stejně jako od Amsterdamu až po Lublin spisovná západní jidiš, jazyk, jenž byl podle Choneho Šmeruka umělým konstruktem, nikoli jazykem mluveným, ale díky tomu také napříč aškenázským světem srozumitelným až do konce 18. století.²³⁴ Z celé dochované židovské knižní produkce vytištěné v Praze ve sledovaném období představují jidiš a bilingvní tisky (tj. tisky, v nichž hebrejšтина tvoří podstatnější složku, než obvyklá jednotlivá slova a výrazy, které jsou součástí jidiš lexika, tj. například slovníky, biblické glosáře či bible s jidiš vysvětlivkami nebo hebrejské texty s paralelním jidiš překladem) téměř třetinu (přesně 31,7 %, viz graf 1).²³⁵ Co do rozsahu – tj. co do počtu tištěných stran či potištěné plochy – je ovšem jidiš produkce menší než ta hebrejská, jelikož značné množství jidiš titulů, např. většina *lidr* (písní) a *majses*

---

²³⁰ Nejvíce aktivní v digitalizaci jidiš (i hebrejských) tisků jsou německé knihovny, Národní knihovna Rakouska a univerzitní knihovna v Basileji a jednotliviny je možno najít na serveru Národní knihovny Izraele, ale například v tomto ohledu tak významná Bodleiana se k projektu digitalizace své hebrejské a jidiš sbírky bohužel zatím nechystá.

²³¹ Berger 2004, Berger 2013b. S paratexty ovšem již dříve přirozeně pracovali i Chone Šmeruk či Chava Turniansky a další badatelé.

²³² Viz kap. 6, zejména poslední oddíl. Typografická analýza tak například ukazuje, že *Ḳina 'al gzejrot ha-ḳebilot de- ḳ"ḳ Uḳrajina*, BLO Opp. 8° 460-8 (*olim* 405), zmiňovaná Shlomem Z. Bergerem (Berger 2012a: s. 181 a pozn. 50), není pražského, ale krakovského původu. K dalším zde odmítnutým starším atribucím viz závěr kap. 6 (není to ovšem zdaleka vyčerpávající soupis, týká se pouze sledovaného období).

²³³ Berger 2012a: s. 177, ke vztahu jidiš knihy a formování aškenázské identity viz Berger 2007–2008, k jidiš čtenářstvu Romer-Segal 1978; k jidiš coby nástroji transmise poznání v aškenázské společnosti viz Turniansky 2008.

²³⁴ K jazyku jidiš tisků Berger 2012a: s. 177–178 a odkazy tamtéž, a Turniansky 2008: s. 13–14.

²³⁵ Viz výše, kap. 1, s. 27.

(vyprávění) je malého až minimálního rozsahu i formátu.

Nejstarší dochované pražské tisky v jidiš pocházejí až z 90. let 16. století,²³⁶ a oproti textům jazykově hebrejským tedy začaly být nejspíš publikovány se značným zpožděním, a to i přesto, že první souvislý jidiš text tištěný metodou knihtisku, modlitba *Almechtiger got* na konci *Hagady* (1526, č. b. 12), je doložen právě z Prahy.²³⁷ O existenci nedochovaných jidiš edicí vypovídá ovšem pražské vydání pěti svátečních svitků (č. b. 57) uvedené v soupisech knihoven mantovských Židů, jež byly pořízeny r. 1595, a tudíž nezbytně vytištěné neznámo kdy před tímto datem.²³⁸ Nevíme ovšem, kolik takových ztracených edicí mohlo být. Pokud ale tyto ztráty nejsou zcela zásadní, začaly být knihy v jidiš v Praze tištěny podstatně později také oproti zahraničí, neboť v Polsku vyšly první takové knihy již ve 30. letech 16. století a nedlouho poté, od 40. let, se jidiš knihtisk začal rozvíjet zejména v Itálii, ale také v Německu a Švýcarsku.²³⁹

Jaké mohly být důvody tohoto opoždění – pokud ovšem není jen historickým klamem způsobeným oněmi ztrátami neznámého rozsahu – můžeme pouze uhadovat. Obecně byly nejspíš na vině nepříznivé historické okolnosti, tj. vyhnání z r. 1641 a následné nejisté období až do nástupu Maxmiliána II., které rozvoj pražského židovského knihtisku nadlouho poznamenaly i v hebrejské knižní produkci.²⁴⁰ Těžko si totiž představit, že by pražští či čeští Židé sami o sobě neměli zájem o tuto literaturu, která byla žádaná a relativně prospívala²⁴¹ v zahraničí, a jistě byla do Prahy i dovážena. Jinak řečeno, status jidiš literatury a jejího publikování či případných výhrad židovských autorit proti oběma fenoménům, musel být,

---

²³⁶ Prvním čistě hebrejským tiskem je *Sefer Jona* (1597, č. b. 77), předcházelo mu několik bilingvních edicí: *Seder hagadot* s jidiš výkladem k pesachovému sederu (1590, č. b. 47), [*Mišlej ḥachamim. Ṭḥina*] ([1590], č. b. 48), *Sam ḥajim* (1590, č. b. 49), *Ṭḥina zu* ([1590?], č. b. 50) a *Sefer Ijov* (1597, č. b. 67). Jidiš výpověď svědka je zahrnuta v *Psak 'al 'aguna* (1594, č. b. 56). Nedochované č. b. 57 bylo snad čistě jidiš převodem.

²³⁷ Shmeruk 1978: s. 40–41.

²³⁸ Jidiš tisky údajně vydané před tímto datem uvádějí starší bibliografové – Exodus, Jozue a Ezechiél z r. 1553 a *Knihy královské* z r. 1556 –, nezadájí se ale pravděpodobně i vzhledem k situaci českých Židů v těchto letech a tomu, že Katzové tehdy takřka netiskli, viz Rosenfeld 1987: s. 125; Sixtová 2012c: s. 119–120.

²³⁹ K jidiš knihtisku v Polsku viz Shmeruk 1977, v Itálii Shmeruk 1982 a též Turniansky – Timm 2003, v Augsburgu Rosenfeld 1985, v Basileji Prijs 1964, k Německu viz též Burnett 1994, 1996 a Burnett 2006, naposledy viz kapitolu věnovanou jidiš knihtisku v Katz 2015.

²⁴⁰ Viz úvodní část kap. 1.

²⁴¹ I když nikoli absolutně, viz např. nezdařené projekty publikování překladů biblických knih v Konstanzi či Cremoně (Turniansky 2007: s. 11, Turniansky 1988b: s. 45–46 aj.).

domnívám se, v zásadě stejný v Praze jako v Polsku či Německu (ne-li v otevřenější Itálii).²⁴²

Prudký rozvoj publikování jidiš literatury tak raně novověká židovská Praha zažila v podstatě až za Maharalova rabinátu (viz graf 1) – na rozdíl od hebrejské produkce, která se nejvíce rozvinula teprve po jeho smrti –, a to bezpochyby i díky příchodu již zmíněných „anonymních tiskařů“ do Prahy.²⁴³ Svého vrcholu ve smyslu původnosti i žánrové pestrosti publikovaných textů dosáhla tato část pražské židovské knižní produkce na konci funkčního období této duchovní autority a v několika letech následujících po Maharalově úmrtí r. 1609.²⁴⁴

Žádné Maharalovo vyjádření k publikování jidiš literatury mi není známo,²⁴⁵ faktem ale je, že počet jidiš knih, které za jeho druhého úřadování v nejvyšších rabínských funkcích v Praze vyšly, je relativně vysoký a jejich žánrová rozmanitost značná.²⁴⁶ Většinu z nich tvoří překlady a parafráze biblických knih, několik edicí jidiš modliteb či komentáře k ritu, učebnice hebrejského slovesa pracující s jidiš jako jazykem výkladu a glosáře k Bibli, ale najdeme mezi nimi též první dochovanou autorskou zbožnou píseň (*lid*), itinerář cesty r. Petachji z Řezna do Svaté země, bilingvní vydání dialogu o duši *Še'elat ha-nešama ahtcen arelaj freg un' entvort* přeložený z hebrejského originálu, překlad mišnického traktátu Avot spolu s hebrejským originálem a jidiš komentářem, reedici *Josiponu* a r. 1609 (tj. v roce Maharalova úmrtí) též původní spis pro ženy současné ženské autorky *Meneket Rivka*. Lze se domnívat, že jejich publikování se dělo s rabiho tichým souhlasem (kromě učebnice *Em ha-jeled* ani jedna z publikací neobsahuje žádné *haskamot*).²⁴⁷

---

²⁴² K rozšiřování možností a statutu psaní a publikování děl v mluveném jazyce, jež má své paralely s procesy probíhajícími současně v evropských jazycích, viz Shmeruk 1978, kap. 1.

²⁴³ Viz kap. 5.2.6 a 6.4.3.

²⁴⁴ A tu bych ráda, s veškerou patřičnou úctou, poopravila dojem, který budí nízké hodnocení kvality pražské jidiš tištěné produkce z pera Shloma Z. Bergera (Berger 2012a: s. 185). Nejstarší pražské jidiš tisky, přinejmenším ty ze schedelovské a katzovské dílny, jsou přinejmenším vizuálně zcela srovnatelné se svými hebrejskými protějšky a upadají v tomto ohledu i ve smyslu širě škály publikovaných žánrů teprve po r. 1629. Nejstarší pražské jidiš tisky jsou ale dochovány spíše ve vídeňské ÖNB a mnichovské BSB a též ve Wagenseilově sbírce v Erlangenu, a tak pokud tyto tisky Berger neviděl a zabýval se většinou tisky uchovávanými v Bodleianě, které teprve později v poslední čtvrtině 17. století sesbíral David Oppenheim, jehož sběratelské vášni většina nejstarších tisků již unikla, je pochopitelné, že mohl nabýt takového negativního dojmu.

²⁴⁵ A není známo snad ani Pavlu Sládkovi, který se jeho dílem zabývá a jemuž za toto sdělení děkuji.

²⁴⁶ Viz č. b. 67, 69, 77, 78, 80, 81, 84, patrně i 85, 87–89, 92–95, 98, 99, 101, 102, 106, 119–122, 128, 135, 145–147 (některé edice jsou bilingvní).

²⁴⁷ Viz kap. 4.2. Je možné, že na rozdíl od ostatních typů jidiš literatury, jež za jeho života vyšly, měl Maharal výhrady k publikování jidiš *minhagim*, které ačkoli ilustrační štočky k nim byly v Praze k dispozici nejpozději již

Známe však názor světského a duchovního vedení obce na takové knihy z doby krátce po r. 1609: doporučení autorů stanov směřujících k pozdvižení mravního stavu obce v době moru a na obranu proti němu (*Takanot*, 1611, č. b. 165), aby si lidé nechopní studovat v hebrejštině čítali alespoň v *gojtleche tajtše bichr* (ve „zbožných německých [tj. jidiš] knihách“), a o něco později důrazný tón aprobece, která doprovodila vydání bilingvních krátkých veršovaných kázání k vybraným veršům Žalmů z pera pražského autora Davida Auerbacha, *Ele divrej Dawid ha-rišonim* (1614–1619, č. b. 201) a která vyzdvihuje nutnost rovného přístupu k poznání Tóry – jež knihy, jako je tato, zprostředkují ve srozumitelném jazyce i pro ženy. Z vymezení stanov z r. 1611 je také zřejmé, že lidé četli též „nezbožné“ jidiš knihy, tj. zábavnou světskou literaturu ať již domácího, tj. židovského původu, či nežidovskou literaturu adaptovanou do jidiš či alespoň hebrejského písma.²⁴⁸

Na rozdíl od příruček ke studiu Bible a k porozumění modlitbám, jak byly jidiš parafráze či překlady těchto textů chápány,²⁴⁹ i mravních ponaučení v jidiš (jež byly svého druhu obdobou kázání v synagogách) či zbožných písní, vůči jejichž publikování snad žádná rabínská opozice neexistovala, narážely na předsudky a odmítání rabinů (a to již před dobou knihtisku) různé popularizační příručky v jidiš, které do srozumitelného jazyka tlumočily například rituální předpisy ohledně šchity (rituální porážky) či předpisy pro ženy.²⁵⁰ Příčinou těchto výhrad byla obava, že by takové spisy mohly vést k přehlížení hebrejských pramenů i povinnosti studovat je, ale snad i v pozadí skrytý strach ze ztráty exkluzivní autority těch, kdo vládli jejich znalostí i výkladem a také udělováním oprávnění šchitu provádět. Trvalo nějakou dobu, než byly tyto averze překonány a než si jidiš vydobyla prostor i v těchto oblastech, přičemž v případě ženských předpisů toto proběhlo snáze než u předpisů ke šchitě, a to z „genderových“ důvodů: zatímco u žen autority znalost hebrejštiny a studium kanonických textů ani nepředpokládaly ani nevyžadovaly (a příručky právě v jidiš byly proto pro ně

---

r. 1606 (viz kap. 7.5.1), vyšly teprve r. 1611 (č. b. 169)? Anebo Schedelové prostě neměli prostředky na jejich vydání? Ke vztahu intelektuálních elit k jidiš literatuře viz Shmeruk 1978: s. 22–23.

²⁴⁸ K této literatuře viz níže, a takto argumentuje již autor předmluvy k *Chumaši* vydanému v Konstanzi r. 1543 (citováno v Turniansky 1988b: s. 45).

²⁴⁹ K výuce hebrejské Bible viz Turniansky 1988b, Turniansky 2007 a též Turniansky – Timm 2003, k učebnicím hebrejštiny Zwiep 2007.

²⁵⁰ K jidiš předpisům pro ženy týkajícím se menstruace viz Shmeruk 1978: s. 13 a 17–18 a Romer-Segal 1986. K různým verzím předpisů ke šchitě a souvisejícím oborům v jidiš, jež měly ideálně sloužit pouze jako pomůcka pro ty, kteří již obdrželi licenci (*kabala*) k jejímu provádění na základě znalosti hebrejských pramenů, jakož i k rozdílnému přístupu rabinů k jidiš popularizačním příručkám v těchto dvou oblastech ritu viz Shmeruk 1978: s. 13–18. Viz též níže k Hellerovým jidiš edicím.

nezbytností), u mužů představovala tato znalost a studium ideál, k němuž měl každý dle svých možností směřovat a z nějž nebylo možné slevit. Proces byl ale nezastavitelný a nejpозději v polovině 17. století se již tištěné jidiš předpisy ke šchitě staly běžnými.²⁵¹

Genderové rozdělení adresátů jidiš knižní produkce v realitě zdaleka neplatilo. Mnohé jidiš titulní texty či předmluvy sice často oslovují na prvním místě ženy a dívky, ale nejen ony byly čtenářkami zbožné, didaktické i zábavné literatury v jidiš, jak o tom svědčí slova autora *Cene-rene* o popularitě, jež jeho spis dosáhl i mezi muži.²⁵² Většina vydavatelů se ale každopádně obrací i na muže či mládence, „kteří jsou jako ženy“,²⁵³ a v nových reedicích jsou někdy titulní texty přeformulovány a genderové hledisko zcela opuštěno, takže publikum, na něž nakladatelé cílí, nově zahrnuje i muže, jako se to stalo ve vydání *Šmuel buch* (1609, č. b. 147) Jaakovem Bakem (oproti krakovské edici).²⁵⁴ V katzovském vydání *Mlochim buch* (1607, č. b. 122) píše autor titulního textu (opět na rozdíl od předchozích edicí), že se v něm nemusí stydět číst ani učení muži (*mag zich rav un' chaver nit šemen*), a podobně i Moše Sertels ve svém vydání *Avot*, na jehož vydání prý naléhalo tolik žen, uklidňuje možné skrupule mužských zákazníků, že žádnému muži nebude pro ostudu, vezme-li si je s sebou do synagogy či bude-li si v nich čítat o šábesu (*vert zich och kajn man šemen, zi mit in šul cu nemen odr an šabos dinen der lajen*). A také: „Každý si v nich může studovat se svými dětmi, každý, kdo je bude číst, bude potěšen“.²⁵⁵ Muži, zejména ti, kteří neovládali hebrejštinu (jak autoři paratextů na jejich omluvu ohleduplně uvádějí, například ti, kteří se jí nemohli naučit v mládí), byli pravidelnou složkou čtenářstva jidiš textů, které tudíž tvořily široké vrstvy židovské populace.²⁵⁶

1.2.2 Žánry publikované jidiš literatury

---

²⁵¹ Shmeruk 1978: s. 18–19 a k pražským konkrétním vydáním viz též níže. K předpisům po ženy neotištěným v *Minbagim* (1611, č. b. 165), viz kap. 3.3.6.

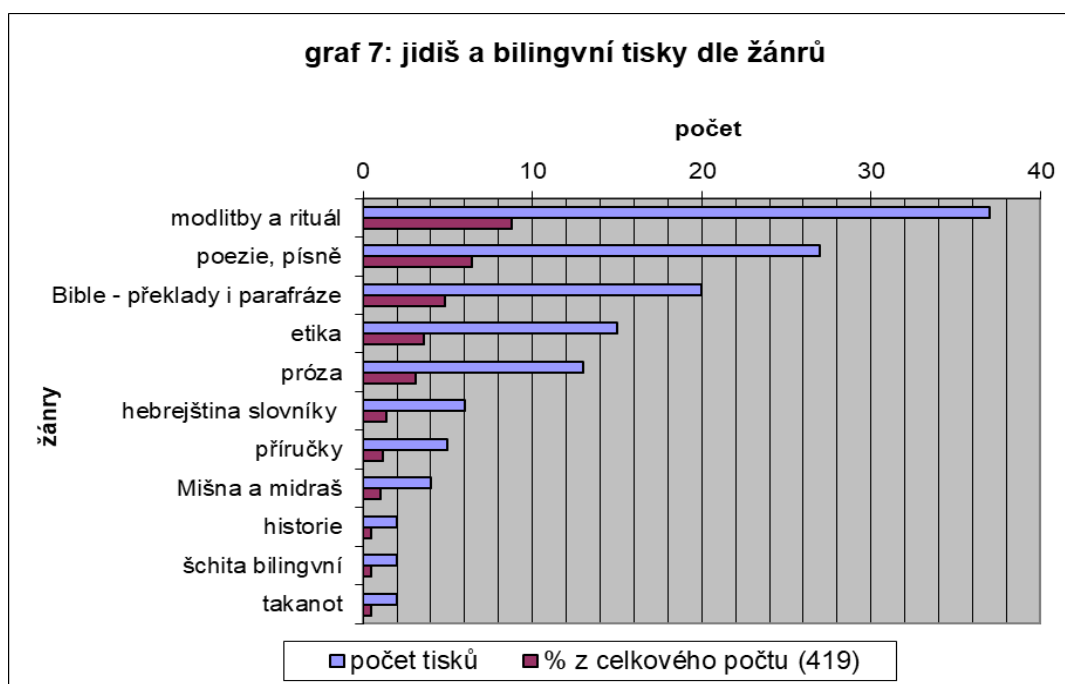
²⁵² Shmeruk 1978: s. 19.

²⁵³ Definice autora *Brantšpiglu*, citováno v Turniansky 2008: s. 9, a též Burnett 2006: s. 522 dle Chavy Weisslerové. M. Faierstein uvádí dle Zinberga (a Weinreicha), že ze sedmdesáti raně novověkých jidiš titulních listů, které Zinberg zkoumal, se pouze devět obrací primárně na ženy (Faierstein 2012: s. 181–182).

²⁵⁴ Viz Falk – Fuks 1961: s. 24 a 29.

²⁵⁵ Viz též Sixtová 2012b: s. 68, s chybou v překladu. Za pomoc při rozluštění textu vřele děkuji Lucii Raspe.

²⁵⁶ Turniansky – Timm 2003: s. 12, Turniansky 2008: s. 8; Faierstein 2012: s. 181.

Jak ukazuje graf 7 v porovnání s grafem 5,²⁵⁷ jidiš a bilingvní produkce se od hebrejské tištěné produkce s výjimkou kategorie modlitby podstatně liší jak z hlediska zastoupených žánrů, tak z hlediska jejich poměrného podílu na celkovém počtu vydaných titulů. Na druhém místě co do počtu jednotlivých edicí stojí poezie a písně, nicméně jelikož faktický rozsah těchto tisků je oproti dalším kategoriím – biblickým převodům a parafrázím a nábožensko-etické literatuře – malý, budou v následujícím přehledu pojednány až za těmito kategoriemi a společně s prózou, neboť dohromady tvoří to, co bychom mohli označit za „krásnou literaturu“ (tedy kategorii, již v hebrejské, alespoň v Praze tištěné produkci takřka nenajdeme). Nejruznější příručky jsou zařazeny v závěru spolu se stanovami, texty s historickými náměty či náměty převzatými z midrašů v kategorii „krásná literatura“ (nejedná se o historiografické práce) a překlady a vydání traktátu Avot mezi nábožensko-etickou literaturou, jak byly tyto texty také čteny.

1.2.2.1 Modlitby

Největší podíl jidiš titulů podobně jako v hebrejské produkci tvoří modlitby a texty spojené s rituálem: 8,8 %.²⁵⁸ V hebrejské produkci je to ovšem celých 28,6 %, což odpovídá

²⁵⁷ Viz výše, kap. 1.1.

²⁵⁸ Po vzoru Eriky Timmové (Timm 1988) sem řadím jak *minhagim*, tak i specifické předpisy pro ženy, *Seder našim vajbr buch*.

lpění na hebrejštině coby jazyku synagogální bohoslužby, v jehož rámci byly jidiš překlady modliteb vnímány jako nástroj k porozumění jejich hebrejskému originálu – aby lidé mohli modlitbu říkat s náležitou intencí (*Sefer ma'amadot*, 1610, č. b. 160), tak aby „vešla do srdcí“ a aby lidé mohli poznat své hříchy a napříště se jich vyvarovat, jak píše Chanoch, šamaš ve Staronové synagoze, v titulním listu *Sliches in tajšn* (1602, č. b. 88) –, a tedy nikoli jako jejich plnohodnotná náhražka. Velkou část této kategorie proto tvoří překlady standardních hebrejských synagogálních modliteb a domácích obřadů, určených bez rozdílu pro ženy i muže: nejprve na počátku 17. století vycházejí překlady machzoru, kajících modliteb, jocrot a maamadot,²⁵⁹ od 10. let 17. století Günzburgova verze rituálních zvyklosti (*minbagim*) v jidiš²⁶⁰, a později, od 20. let 17. století dále, též bilingvní edice modliteb, hagady a tzv. *bentšerl*, tj. sbírky obřadů a požehnání pro nejrůznější příležitosti včetně textu hagady,²⁶¹ a zhruba od 40. let obřadu *ḳabalat šabat* či kabalisticky inspirované modlitby Sedmdesáti dvou veršů.²⁶² Jidiš vydání samotného siduru jsou v Praze dokumentována od 60. let 17. století ([1666–1669], č. b. 368 a 369), podobně jako Žalmy v jidiš, rozdělené pro sedm dní v týdnu ([1661–1669], č. b. 370, a r. 1668, č. b. 402), je ale možné, že se starší vydání pouze nedochovala.

Menší část korpusu tvoří různé příležitostné a soukromé modlitby, jednotlivé či celé sbírky nebo alespoň sbírečky, jež jsou často bilingvní. Nejstarší z nich je modlitba *Tḥina zu* anonymního autora i překladatele, jež tomu, kdo bude prosby v ní obsažené v hebrejštině i v jidiš překladau každodenně odříkávat, slibuje, že bude ochráněn od vši újmy a zmatení ([kol.

---

²⁵⁹ Nejstarší pražská vydání: *Maḥzor šel šaloš regalim* (1600, č. b. 81); *Sliches in tajšn* (1602, č. b. 88, reedice [kol. 1657], č. b. 335). První vydání jocrot v jidiš mělo komplikovaný zrod mezi lety 1605 a 1607 (č. b. 106 a 120; reedice [1658–1662], č. b. 344). Maamadot v jidiš vyšly r. 1610 (č. b. 160) a reedice v letech [1661–1669], č. b. 365. *Ḳroves* neboli sváteční modlitby pro celý rok vydal poprvé Jaakov Bak 1615(–1618?), viz č. b. 213 a 228, a dále jeho synové v reedicích od 20. do 60. let včetně, č. b. 251, 275, 334 a 375.

²⁶⁰ Poprvé r. 1611, č. b. 165 a dále [1650–1655], č. b. 306, [kol. 1657], č. b. 336, 1665, č. b. 377.

²⁶¹ Hagady byly nejprve vydávány s předpisy k sederu v jidiš, pro *jišuvim lajt* (lidi z vesnic, tj. ty, pro něž nebylo snadné konzultovat rabína), viz *Seder hagadot šel pesaḥ*, 1590, č. b. 47, i Schedelovo vydání *Helkat mebokek*, 1606–1607, č. b. 119 (odkud pochází citace), a jeho Heidovu reedici z r. 1624, č. b. 258). Teprve později vycházely s celým překladem, viz č. b. 280b z let [1637–1650], č. b. 323 z let [1652–1662], č. b. 337 z doby [kol. 1657]. Sbírká *bentšerl* (od *bentšn*, pronášet *birkat ha-mazon*, žehnat) je v Praze v bilingvní podobě doložena z doby [kol. 1625], č. b. 263. Vývoji obsahu této pravidelné výbavy aškenázských domácností (dle Chavy Turniansky „siduru pro domov“), jejíž nejstarší známé vydání vyšlo v Lublinu r. 1582 (pražské vydání je páté v pořadí), věnovala studii se soupisem edicí Chava Turniansky (Turniansky 1982).

²⁶² Nejstarší dochované pražské vydání *ḳabalat šabat* pochází z let ca. [1640–1650] (č. b. 291), modlitby *Dos zajn di cvaje un zibcik psukim* z let [1640–1650?], č. b. 288, a [1650–1657], č. b. 318. K ranému pronikání kabalistických vlivů do jidiš literatury viz Faierstein 2012.

1590], č. b. 50. Hebrejské prosebné modlitby *tḥinot* byly určeny jak mužům, tak ženám, v jidiš překladu jsou poprvé v Praze doloženy ve fragmentu datovatelném do doby [kol. 1600] [*Tchines*] (kol. 1600], č. b. 85), další bilingvní *Tḥinot u-baḳašot* vydal Jaakov Bak r. 1615 (č. b. 202). Překlad modliteb proti moru vytiskli Schedelové (*Seder piṭum ha-ḳṭoret*, ([kol. 1602], č. b. 94) a modlitby za zesnulé a na hřbitově, *Ma'ane lašon*, přeložil Eliezer Liberman Sofer ben Jehuda Lejb Rofe z Prahy (1658, č. b. 341, reeditováno vícekrát již mimo sledované období).²⁶³ Zvláštní *tchines* pro ženy, jejichž nejstarší pražské vydání pochází z doby [kol. 1602] (*Ajn gor šejne tchine*, č. b. 95), měly pouze jidiš verzi.²⁶⁴

K této kategorii můžeme navíc připočíst i čtyři ilustrovaná vydání jidiš minhagim, která kromě první Utitzovy edice z r. 1611, *Minhagim vil haupšer den di ersten* (č. b. 169) všechna vytiskli a vydali Bakové ([kol. 1650–1655?], č. b. 306, [kol. 1657], č. b. 336, a 1665, č. b. 377) i *Seder našim* (či v jidiš výslovnosti *Sejder nošim*), soubor výkladů předpisů pro ženy z pera Pražana Šmuela Šmelkeho ben Chajima Šamaše (1629, č. b. 274, vyšlo v reedici i mimo sledované období).

1.2.2.2 Převody biblické látky a příručky k jejímu studiu

Překlady i parafráze jednotlivých biblických knih obohacené a rozvinuté látkou převzatou z midrašů a komentářů tvoří třetí největší skupinu vydaných jidiš titulů (4,8 % celkové produkce); čistě hebrejských edicí Bible bylo oproti tomu výrazně méně (1,4 %) a Bible byla teprve šestým nejvydávanejším žánrem hebrejské produkce. Co do rozsahu potištěných stran i vzhledem k formátům tyto edice svým objemem ovšem bezpochyby předčí ostatní žánry snad s jedinou výjimkou modliteb. Zatímco písně a vyprávění jsou většinou oktáva a zřídka kvarta a často čítají jen jednu nebo dvě složky, edice biblických překladů a parafrází, zejména pokud tlumočí celý Pentateuch, sváteční svitky a haftarot, mohou mít i formát foliový a obsahu úměrný, daleko podstatnější rozsah.

Nejstarší pražské edice převodů či parafrází jednotlivých biblických knih představují nedochované vydání pěti svátečních svitků (před 1595, č. b. 57²⁶⁵), a dále bilingvní a komentované vydání knihy Jób (*Sefer Ijov*, 1597, č. b. 67) v překladu Mordechaje ben Jaakova z Teplíc[e?], anonymní Jonáš (*Sefer Jona*, 1598, č. b. 77) se závěrečným komentářem, Jeremjáš

²⁶³ Viz k němu též níže a kap. 1.1.1.

²⁶⁴ K *tchines* pro ženy viz Faierstein 2012, Weissler 1998, Kay 2004 a Turniansky 2009.

²⁶⁵ R. 1584 vyšel ve Freiburgu im Breisgau překlad svitků od Jaakova Bunema z Brisku, Turniansky 1988b: s. 34.

(*Sefer Jirmeja*, 1602, č. b. 87) v překladu Mošeho Sertelse a Ezechiel (*Sefer Jechezkel in tajšn*, 1602, č. b. 89) v překladu Mošeho Schedela, jež jsou nejspíš všechny prvním vydáním daného textu.²⁶⁶ Sertels mohl podle Hermanna Migsche ve svém převodu Jeremjáše vycházet i z Lutherova německého překladu.²⁶⁷ S jistým odstupem, r. 1607, vyšla dále reedice parafráze Knih královských (*Mlochim buch*, 1609, č. b. 122), Chavou Turniansky charakterizovaná „jako biblický epos“,²⁶⁸ následovaná r. 1609 knihou Daniel (*Daniel Buch*, č. b. 145) a reedicí parafráze knih Samuelových (*Šmuel buch*, č. b. 147), onoho „národního eposu komunity mluvčích jidiš“ určeného ke zpěvu,²⁶⁹ po jehož vzoru jsou narativní pasáže všech biblických knih s výjimkou Pentateuchu v mladších překladech podávány ve veršové formě.²⁷⁰ R. 1610 vyšlo první vydání jidiš verze apokryfního Sírachovce *Ben Sira* (č. b. 159) a r. 1612 snad samostatně též Sertelsův převod *Šir ba-širim* (č. b. 181). Zcela ztraceno je pravděpodobně, pokud existovalo, jidiš přepracování knihy Judit, Juda Makabi (1. Mak.?) a Tóbit (kol. 1640, č. b. 285). V genize ve Veitshöchheimu nalezený fragment dalšího vydání *Šmuel buch* si navzdory dataci Eriky Timmové na základě stavu titulního štočku a typografie dovolují klást až do poloviny 17. století ([kol. 1650], č. b. 297b). Výše vyjmenované edice, je třeba podotknout, nepocházejí z jedné tiskárny, ale byly tištěny porůznu v schedelovské, katzovské i bakovské dílně, a jejich vydávání není tedy jedním soustředěným projektem, ale reakcí pražských tiskařů a nakladatelů na reálnou nebo domnělou poptávku čtenářů.

Kromě převodů a parafrází celých biblických knih byla biblická látka zpracovávána i v menších tematických adaptacích, jež mohou být podávány ve veršované i dramatické formě, homiletické próze nebo epické poezii.²⁷¹ Počátkem 17. století tak z pražských tiskáren vyšlo v schedelovské tiskárně převyprávění knihy Genesis „přepracované ve zbožnou píseň“ (*Sefer Brešit in ajn getlech gezang gemacht* (1602, č. b. 92) a *Ma'ase ješi'at Mišrajim* (1604, č. b. 99), jež je dle Sary Zfatmanové „jidiš paralelou k *Midraš wa-joša'*, tj. midraše k Mojžíšově písni a východu z Egypta (Ex 14,30–15,18).²⁷² Z doby kolem poloviny 17. století či pozdější máme dochováno veršované dílko *Judšer štam* ([1640–1650?], č. b. 290), které podává biblické

²⁶⁶ A odpovídaly by typově překladům jednotlivých biblických knih, jaké od 70. let 16. století vycházely v Polsku, k nimž viz Turniansky 1988b: s. 34–35 a soupis v Shmeruk 1977.

²⁶⁷ Migsch 2006.

²⁶⁸ Turniansky 2007: s. 8, k textu a edicím *Mlochim buch* a *Šmuel buch* viz Falk – Fuks 1961.

²⁶⁹ Timm – Turniansky 2003: s. 12.

²⁷⁰ Turniansky – Timm 2003: s. 18, autorky zmiňují nárůst zájmu o prózu v Itálii 16. století.

²⁷¹ Turniansky 2007: s. 7–8.

²⁷² Vyšel v Praze v bakovské tiskárně [kol. 1610–1612], č. b. 161.

obětování Izáka dle tradičního výkladu jako exemplum zbožnosti a základu Boží ochrany pro lid Izraele; dále překlad samotného midraše k Mojžišově písni, *Midraš wa-joša'* ([1658–1662], č. b. 345), který pojednává o zázracích, jež Hospodin pro Izrael učinil v Egyptě, a ve druhé části má přitíštěn i překlad targumu k Ester; a konečně *Megilat Antiochos*, jež líčí zázrak, jenž se udál s olejem potřebným při obnově chrámového kultu po vítězství Makabejských nad Seleukovci ([kol. 1658–1669?], č. b. 348).

Tento náhlý rozmach po r. 1597 doháněl zahraniční konkurenční tiskárny, z nichž biblické překlady do jidiš vycházely již dříve,²⁷³ mohl být ale i aktivněji podporován stávajícím rabinátem, jak se to nabízí v případě vydání Chumaše v jidiš. Pouze z literatury známe edice, které měly vyjít v letech 1603 a 1608 (č. b. 98 a nejisté č. b. 135); první Chumaš se svátečními svitky a haftarot, který obsahuje i jidiš překlad Rašiho komentáře a excerpt z midrašů, je dochován teprve z r. 1610 (č. b. 151) a v minulosti byl připisován i zeti Maharala, Jicchakovi ben Šimšonovi Katzovi coby překladateli.²⁷⁴ Zejména překlady těchto částí Bible, které jsou zahrnuty do liturgie, neměly původní text nahrazovat, ale měly sloužit jako pomůcky pro výuku a pro porozumění hebrejskému originálu, a proto zůstaly i v tištěných verzích z 16. a počátku 17. století poplatné (autoritami kritizovanému²⁷⁵) způsobu běžnému v chederu (či *talmud-tora*, tj. náboženské škole nejnižší úrovně), kde byly pasáže z Chumaše slovo po slově žákům či žáky překládány do mateřské jidiš bez významových i jazykových souvislostí. A tak i jsou tyto starší aškenázské jidiš verze Chumaše včetně pražské edice velice doslovné a samy o sobě takřka nesrozumitelné, jelikož vlastně ignorují syntax jidiš.²⁷⁶ Byly ovšem většinou (s výjimkou prvních dvou takových překladů²⁷⁷) doplněny

---

²⁷³ První biblické překlady vyšly v Německu a v Itálii ve 40. letech 16. století; jednou z prvních jidiš knih byl ostatně glosář k Bibli *Mirkevet ha-mišne*, vydaný v Krakově bratry Heliczovými kol. r. 1534 (*CLH* 4423, *BHB* 112417).

²⁷⁴ *CLH* s otazníkem; podle Zinberga 1975: sv. 7, s. 129–130, posloužila Jicchakovi jako vzor augšpurská edice; Turniansky 2007: s. 11 Jicchaka Katze nezmiňuje a uvádí, že vydání je, stejně jako patrně předchozí dvě zmíněné pražské nedochované edice, dále rozšířenou reedicí augšpurského vydání z r. 1544.

²⁷⁵ Turniansky 1988b: s. 27–29, včetně citovaných vyjádření Š. E. Luntschitze a Ješaji Horowitze, v nichž je předkládán ideální postup výuky.

²⁷⁶ K tradiční metodě výuky Bible a k přijetí a publikování převodů biblických knih, viz Turniansky 1988b a Turniansky 2007. Viz též Timm – Turniansky 2003: s. 4, kde autorky vyjadřují pochybnost nad rozšířeným názorem, že studium Talmudu bylo v aškenázském prostředí intenzivnější než studium Bible, a to s ohledem na veliké množství dochovaných rukopisných pomůcek, glosářů a překladů z doby do 16. století, jež měly tomuto studiu sloužit.

²⁷⁷ Tj. edice Pentateuchu s haftarot a svitky, kterou vydal konvertita Michael Adam v Konstanz v dílně Paula Fagia r. 1543, a edice, kterou vydal konvertita Paulus Aemilius v Augšpurku r. 1544, Turniansky 2007: s. 19, č.

excerpty z Rašiho komentáře a midrašů, jak se to mělo dít na třetím stupni výuky v chederu. Co ale tyto převody nutně naprosto opomíjejí, je aplikování onoho žádoucího způsobu výuky Bible a překladu, jenž jednotlivá slova „spojuje“ (odtud název metody, *hibur* či *chibr* v jidiš, od kořene *hbr*, „spojovat“, „skládat“) do významových celků a k němuž se jako ke své metodě hlásil ne jeden autor převodů ostatních biblických knih či modliteb.²⁷⁸

Pražské vydání z r. 1610 bylo nicméně posledním, jež čtenářům nabízelo takový nesouvislý a prakticky nesrozumitelný i esteticky neuspokojivý doslovný převod (a navíc i bez hebrejského textu samotného, jehož měl být vlastně „podstročником“). V té době podobné pokusy již vytlačil úspěšný počín Jaakova ben Jicchaka z Janówa Lubelského označovaný dle svého podtitulu jako *Cene-rene* (nejstarší dochované vydání je vydání čtvrté, Basilej 1622, předcházela mu nejspíš tři polská vydání). V Praze jsou vydání *Cene-rene* dokumentována několikrát (někdy na základě starší literatury) z let [1637–1657], č. b. 281; 1649, č. b. 297; [1652–1662], č. b. 323b; 1663, č. b. 373. Ani tato „rodinná Bible“, jak bývá dílo označováno, ale není souvislým překladem celého textu Chumaše, haftarot a svitků, ale sbírkou výkladů a midrašů k vybraným biblickým veršům z příslušné týdenní perikopy či biblické pasáže.²⁷⁹ Souvislého překladu Pentateuchu na základě metody *hibur/chibr*, tedy vlastně dle zásad syntaxe, morfologie a sémantiky cílového jazyka, se židovští čtenáři dočkali teprve v 70. letech 17. století, a zdá se nasnadě, že jeho pořízení a publikování bránily dlouho přinejmenším jisté zábrany, ne-li přímo odpor.²⁸⁰ Co bylo přijatelné a patrně i autoritami podporované, ukazují ale dvě pražská vydání Bible s jidiš vysvětlivkami z 10. a 20. let 17. století (Chumaš se svitky a haftarot z r. 1614, č. b. 196, a celá Bible vydaná v letech 1620–1628, č. b. 242).²⁸¹

Se snahami Maharala a dalších autorit o reformu výuky Bible může mít přímou souvislost i nejen jím aprobovaná příručka pro výuku morfologie hebrejského slovesa *Em ba-jeled*, jejíž předmluva je sice psána v hebrejštině, ale jejíž samotný text pracuje s jidiš jako

---

1 (1543) a 2 a s. 8–11, Turniansky 1988b: s. 40–44; Rosenfeld 1987: s. 122–123, č. 13 (březen 1544) a 15. Z ostatních biblických knih vyšel jako první „biblický epos“ *Mlochim buch*, tj. převyprávění Knih královských, Augsburg: Paulus Aemilius, 1543, viz Rosenfeld 1987: s. 122, č. 11, k dalším knihám tamtéž a Turniansky 1988b: s. 34–35).

²⁷⁸ Viz například zajímavý doslov překladatele machzoru, vyd. Krakov 1571, reprodukováný v Turniansky 1988b: s. 38–39 a viz též zde u záznamu č. b. 81 Bibliografického soupisu.

²⁷⁹ Turniansky 1988b: s. 24–25 a 52–53, Shmeruk 1981: s. 37–40; Timm 1988: s. 31–33.

²⁸⁰ Turniansky 2007: s. 12, Turniansky 1988b: s. 23–26. Jedná se o dvě amsterdamská vydání Blitze a Witzenhausena, k nimž viz podrobně Timm 1993, Aptroot 1993 a Aptroot 2007.

²⁸¹ Viz též výše, kap. 1.1.2.

výukovým a výkladovým jazykem, ale patrně i edice bilingvních biblických glosářů Mošeho Sertelse (*Leḳab ʿtov*, 1604, č. b. 101, a *Be'er Moše* 1604–1605, č. b. 102).²⁸² *Be'er Moše* čerpá z poznámek, které si autor učinil v mládí, když byl přítomen tomu, jak Maharalův bratr, Chajim Friedberg vyučoval vlastní děti Bibli, a dle Chavy Turniansky obsahuje tudíž *Be'er Moše* výslovně Friedbergovu tradici jidiš výkladu.²⁸³ Z množství reedicí je zřejmé, že se stal jedním z nejúspěšnějších titulů katzovské tiskárny: po prvním vydání 1604–1605 (č. b. 101 a 102) jej vydala do r. 1669 celkem ještě nejméně třikrát (č. b. 173, 316 a 404) a celkem, tj. i v zahraničí, vyšel *Be'er Moše* mezi lety 1605 a 1725 více než dvacet pětkrát! Na základě stanovy spolku Talmud tora v Krakově (která je dodatkem z r. 1638 k původním stanovám z r. 1551) byl zjevně jako normativní akceptován v celém Aškenázu; podle tohoto ustanovení nesměl žádný učitel vyučovat Pentateuch „s jiným výkladem (*pejruš*) než s *Be'er Moše*, který je [psán] jazykem, kterým mluvíme, tak aby chlapec znal správný výklad“.²⁸⁴ Na rozdíl od výše zmíněných starých jidiš překladů Chumaše, které po r. 1610 již nevyšly,²⁸⁵ vyhovovalo tedy dílo jako studijní pomůcka očividně jak učitelům, tak i žákům a samostudentům.

1.2.2.3 Nábožensko-etická literatura

Čtvrtou největší skupinu jidiš edicí tvoří nábožensko-etická četba, již bylo v jidiš vydáno o něco méně než obdobných hebrejských děl, mravní ponaučení ale také samozřejmě nesou i náboženské i historické písně a vyprávění i parafráze a rozvedení biblických překladů.

Některé etické spisy obsahují i sociální kritiku či formulují sociální ideál, jako například hned první jidiš dílo soudobého autora, *Sam ḥajim* (1590, č. b. 49), které bylo charakterizováno jako „etika *ba'alej batim*“, tj. řadových členů židovských obcí, „hospodářů“.²⁸⁶ Kritiku stavu aškenázské komunity obsahuje i spisek o zanedbávání náboženských povinností Josefa ben Judy Heilbrona (*Jidšer štam*, [kol. 1650–1655?], č. b. 302), doplněný zbožnou písní Josefa Bergla.²⁸⁷

²⁸² A možná i edice a reedice hebrejského Bachurova spisu *Pejruš ha-masoret* (kol. 1597, č. b. 70, 1610, č. b. 158). K raně moderním aškenázským hebrejským gramatikám viz Zwiep 2007.

²⁸³ Turniansky 1988b: s. 49, doslova *noše 'al ken bi-meforaš et masoret ba-„tajts“ šel aḥi Maharal*. Friedberg byl ostatně sám autorem gramatiky hebrejštiny dokončené r. 1579 a vydané teprve ve 20. století (Friedberg 1973).

²⁸⁴ Asaf 1925: s. 101 a pozn. 1. V Sixtová 2012b: s. 67 a pozn. 188 je Asafův výklad nezohledněn, navzdory tomu, že na konci *Leḳab ʿtov* je uvedeno datum dokončení díla, září 1604. Za upozornění a odkaz děkuji Pavlu Sládkovi.

²⁸⁵ Turniansky 1988b: s. 48 a 50.

²⁸⁶ Obsahem spisu se zabývají Elbaum – Turniansky 2005.

²⁸⁷ Datací tisku si nejsem zcela jista, nelze vyloučit, že by mohl pocházet i z doby před 1629.

Klasický nábožensko-mravní ideál je tlumočen i v překladu mišnického traktátu Avot, který vyšel již r. 1599 péčí Mošeho Sertelse ze starého rukopisu, který byl v držení jeho rodiny již po několik generací (č. b. 80, reedice 1713). Týž traktát, ale v překladu odlišném od Sertelsova, vyšel i v letech [kol. 1650–1655?] (č. b. 307, a znovu 1688). Z hebrejských pramenů a ústní tradice čerpají další většinou malé a někdy dvojjazyčné knížečky: reedice *Mišlej hačhamim* ([1590], č. b. 48), jež obsahuje materiál z většiny převzatý ze *Sefer taškemoni* středověkého sefardského autora Jehudy ben Šloma Alcharizihho a opatřený jidiš překladem Jehudy ben Jisraele Regensburga přezdívaného Lejb Šebrel; reedice dialogu o duši přeloženého z hebrejštiny Jicchakem ben Chajimem, *Še'elat ha-nešama achtcen arelaj freg un' entvort* (1598, č. b. 78); či eschatologický anonymní text o deseti znameních příchodu mesiáše a postavení duše po smrti a o ráji a pekle, *Der rozn gortn* (1608, č. b. 128). *Doz hoch gelobt sefer ha-gan* ([kol. 1658–1662?], č. b. 343) je překladem středověkého aškenázského spisu Jicchaka ben Eliezera z Wormsu (1597, č. b. 68), a obsahuje mravní ponaučení a příběhy (*ma'asim*) v duchu aškenázského chasidismu. Přeložena do jidiš byla i etická závět mistra tohoto duchovního pietistického hnutí, *Šawa'at rabi Jehuda Hasid* ([kol. 1650–1657?], č. b. 319). Překlad středověkého pietistického spisu Ašera ben Jechiela, *Orḥot hašim* (1626, č. b. 266), rozdělený pro zbožnou četbu a rozjímání během sedmi dnů týdne, r. 1626 pořídil a vlastním nákladem vydal tehdy ještě vrchní vídeňský rabín Jom Tov Lipman Heller.²⁸⁸

Koncem 16. a na počátku 17. století vznikala ale i nová původní aškenázská etická díla v jidiš, některá z nich velice komplexní. Jejich četba, jak slibuje v titulním textu autor *Brantšpiglu*, zaručí člověku život věčný a radostné posezení v ráji jakož i dožití se stáří na tomto světě. Právě tento spis pražského autora Mošeho ben Chanocha Alschula (či Mošeho Henochse Jerušalmiho) byl patrně nejúspěšnější a nejvýznamnější: r. 1610 dosáhl již třetího vydání (č. b. 149).²⁸⁹ Max Erik jej sice označil za „encyklopedii pro židovské ženy“, nicméně dle autora, přinejmenším dle jeho předmluvy v pražské edici, je určen pro všechny nevzdělané lidi (*'amej ha-areš*, v jidiš amhorce) dychtivé poučení bez rozdílu pohlaví. *Brantšpigl*, který poprvé vyšel v polovině 90. let 16. století v Krakově, v sobě nese stopy kabalistických učení a svědčí o jejich popularitě a raném pronikání mezi jidiš čtenářstvo a tedy širší židovské

²⁸⁸ Viz též výše, 1.1.1.

²⁸⁹ 1. vyd. Krakov 1596, 2. Basilej 1602. Vyšlo v transkripci do latinky, viz Riedel 1993.

vrstvy.²⁹⁰ R. 1614 vydal Jehuda Zeligman ben Moše Šimon Ulma z rodiny Günzburg již podruhé své mravoučné dílo *Mar'e musar. Der cucht špigl*, jež obsahuje pět set deset přísloví v aramejštině s jidiš parafrází (sebraných většinou z Talmudu a midrašů a méně ze středověké literatury) a lidových rčení (č. b. 193) a zhruba ve stejné době sepsal David Auerbach, otec budoucího vrchního pražského rabína Šimona Wolfa Auerbacha, v hebrejštině a v jidiš krátká veršovaná kázání k vybraným veršům Žalmů na způsob etické závěti (*Ele divrej Dawid barišonim* ([1614–1619], č. b. 201). Autor v předmluvě vysvětluje, že „i děti a ženy si zaslouží *divrej ħidušim* (výklady Tóry)“, a objasňuje volbu formy, jímž je rýmovaná próza, která se „na člověka nalepí, jako by byl pomazán kliehem“. Tím nejpodstatnějším důvodem, proč knížku sepsal a vydává v jidiš – a zde se opírá o to, co sám od lidí slýchá –, je ale skutečnost, že lidé ani netuší, že hřeší, neboť nevědí, že to či ono je v Tóře považováno za přestupek, a proto je pro ně ponaučení v mateřském a srozumitelném jazyce zásadní. Kniha je také takřka ojedinele vybavena aprobační pražského rabinátu.²⁹¹ Veliké ambice i úspěch měl Jicchak ben Eljakum z Poznaň, autor obsáhlého spisu *Lev ʔov* (1620, č. b. 239), jehož tématem jsou náboženské předpisy a etika a který má jako jediný z těchto děl foliový formát. Čtenář v něm dle jeho vlastních slov mohl nalézt *ganc jidiškajt* (celé židovství), ovšem dle Eriky Timmové je autorova morálka přísná a dle Maxe Erika je „zahořklý“ a „dogmaticky rigidní“.²⁹² Přesto do konce 17. století *CLH* eviduje čtrnáct vydání, k nimž je třeba kromě prvního pražského vydání přidat i reedici z doby kolem r. 1657 (č. b. 337b), nalezenou ve fragmentu v genize v bavorském Veitshöchheimu.²⁹³

Kromě již výše zmíněného *Seder našim vajbr buch* (1629, č. b. 274) Šmelkeho ben Chajima Šamaše vyšlo v Praze ještě jedno dílo určené výslovně a pouze ženám, totiž *Meneket Rivka* (1609, č. b. 146), dílo ženské autorky, jež má na rozdíl od Šmelkeho spisu, pojednávajícího o ženských rituálních povinnostech, širší záběr. Pojednává o zbožném, mravném a náležitém chování ženy vůči manželovi, rodičům, příbuzným, dětem, snachám i domácímu personálu a je obohaceno četnými narativními, homiletickými a exegetickými

---

²⁹⁰ K *Brantšpiglu* a jeho autorovi viz Erik 1929: s. 287–294 (citace s. 289). Ke kabalistickým ohlasům v díle viz Faierstein 2009 a 2012. Již r. 1569 Moše Isserles v Krakově poznamenal, že „dokonce i *ba'alej batim*, kteří nevědí, kde je vpravo a kde vlevo a tápou temnotou, kteří nejsou s to vyložit perikopu s Rašiho komentářem, se přesto vrhají do studia kabal“ (*Torat ha-ʔola*, III, 4, citováno v Elbaum 1983, s. 165, pozn. 37).

²⁹¹ K níž viz více v kap. 4.2.4.

²⁹² Timm 1988: s. 37 a odkaz tamtéž.

²⁹³ K tomuto „bestselleru“ viz Berger 2013b: s. 53–54 a Rubin 2006 a 2008.

pasážemi. Autorka, označovaná jako *rabanit*, „rabínka“, ve smyslu učená žena, byla ženskou kazatelkou a věděla jistě, jaká témata jsou pro ženy zajímavá i jaké jsou jejich intelektuální a duchovní potřeby.²⁹⁴

Po r. 1629 dílo podobného komplexního záběru již nevzniklo, a jedině *Lev ʔov* byl v Praze znovu reeditován ([kol. 1657], č. b. 337b). Barokní doba s sebou přinesla spíše dílka typu *Ajn hipš getlech bichlajn* Judy Lejba Lembergera ([kol. 1650–1657?], č. b. 313), jež pojednává o posledních věcech člověka a jeho trestání po smrti.

1.2.2.4 Krásná literatura – písně, poezie, próza

Co do počtu vydaných titulů nejrozsáhlejší, ale, jak již bylo řečeno, faktickým stránkovým rozsahem a i formáty malou skupinu tvoří v rámci jidiš a bilingvní tištěné produkce vydání písní a poezie: 6,5 %. Pojata společně s prózou, 3,1 %, tvořila by dokonce veškerá „krásná literatura“ největší podíl vydávaných titulů: 10,6 %.²⁹⁵

Náměty těchto děl a dílek jsou náboženské i světské, přičemž světské dobrodružné či hrdinské a milostné náměty byly – v rámci židovské literatury dosti výjimečně²⁹⁶ – přebírány i z nežidovských literárních tradic, například ze středověkých rytířských románů zprostředkovaných díly Eljeho Bochera.²⁹⁷ Křesťanské či širěji nežidovské aluze a koncepty v nich ovšem bývají transponovány do jidiš náboženských a kulturních ekvivalentů.²⁹⁸ Jak vypovídají prameny, mezi mládeží byly takové písně a vyprávění velice oblíbené, takže původní náboženské písně vznikaly dokonce někdy v reakci na tuto nežádoucí popularitu²⁹⁹ a některé z nich měly být dle instrukcí jejich autorů (umístovaných pod nadpisem v záhlaví či jako součást titulu či titulního textu) zpívány na melodie známých a populárních světských písní, jako by jejich autoři chtěli nežádoucí obsahy doslova přebít zbožnými náměty.³⁰⁰

Jako první máme nicméně – alespoň v Praze – doloženy písně (*lidr*) se židovskými

---

²⁹⁴ Dílo vyšlo v anglickém překladu s úvodní studií Frauke von Rohden (Tiktiner 2008).

²⁹⁵ Kategorie próza, kam zahrnuji *Majse buch* a některé jednotlivé *majses* (příběhy), v hebrejské literatuře vůbec není zastoupena. Soupis těchto vyprávění pořídila Sara Zfatmanová (Zfatman).

²⁹⁶ I mnohé „židovské“ příběhy ale obsahují univerzální mytické, legendární a pohádkové motivy (Zfatman). K žánru *majses* viz Turniansky – Timm 2003 s. 20 a 108, č. 64, k judaizovaným mezinárodním či nadnárodním vyprávěním (oikotyp) s. 126.

²⁹⁷ K dílu Eljeho Bochera (což je jidiš výslovnost jména Eliji Bachura, k jehož hebrejským spisům vydaným v Praze viz výše, kap. 1.1.5) viz Timm – Turniansky 2003: č. 41, s. 103–114 a úvod v Rosenzweig 2015.

²⁹⁸ Nahrazeno bývá např. dovolávání se Panny Marie apod., viz Timm – Turniansky 2003: s. 132 aj.

²⁹⁹ Shmeruk 1978: s. 33.

³⁰⁰ Příklady viz níže, kap. 1.2.2.4.

náměty, a to od samého počátku 17. století. Část těchto děl má čistě náboženská témata: oslavují Tóru a velebí Hospodina, pojednávají o biblických hrdinech (Jóbovi, Adamovi a Evě ad.), připomínají význam různých náboženských svátků, posmrtné věci člověka atd. Nejstarší dochovanou náboženskou písní tohoto druhu je *Sefer Brešit in ajn getlech gezang gemacht* ([před 16. zářím 1602], č. b. 92), která s náležitým mravním ponaučením převypravuje knihu Genesis, především ale příběhy Adama a Evy a jejich synů a praotců. Jen o pár týdnů později vyšla *Dos lid šel Moše Cort* (či *Corit*), zbožná píseň velebící Boha z pera nejspíš soudobého, byť neznámého autora,³⁰¹ v jehož aktualizovaném podání východu z Egypta Hospodin na Egyptany sesílá i *francozen*, „francouzskou nemoc“.³⁰²

Z doby kolem r. 1612 máme zachováno první vydání písně o Tóře Jaakova z Teplíc, *Gor ajn šon nojen tojre lid*, které pořídila autorova dcera Sorl (č. b. 179).³⁰³ O popularitě autora, který musel zemřít v první třetině století, svědčí vydání další jeho písně, které je nadepsáno prostě – jelikož takto byla píseň nejspíš obecně známa – *Frum rabi Jokevs lid* ([kol. 1666–1669?], č. b. 388), tj. „píseň zbožného rabiho Jokeva“.³⁰⁴ Jeho dílem je také píseň *Ajn šejn štraf lid* ([1640–1650], č. b. 287, reeditovaná [1650–1651], č. b. 301), o tom, jak by si člověk měl počínat, aby mu Hospodin dopřál dlouhý život.

Šlomo Singer ben Naftali Herš Porges (Porjes) z Prahy napsal píseň o „čtyřech vykoupeních“, *Zemer na'e me-'arba' ge'ulot* ([kol. 1650–1655?], č. b. 311), a bohabojnou píseň *Ajn gots forchtig lid* (před 27. únorem 1662, č. b. 361).³⁰⁵ Dle Šabtajje Basse měl být též

---

³⁰¹ Obě dvě písně se dochovaly v křesťanských knihovnách a je nepravděpodobné, že by byly takto ojedinelé (srov. též č. b. 94 a 95), unikátní dochovaná vydání naopak svědčí spíše o tom, jak velké ztráty tuto produkci postihly.

³⁰² Nežidovskou inspiraci není možné vyloučit, srov. doklady užití *franzosen* u Luthera <http://www.woerterbuchnetz.de/DWB?lemma=franzosen> (přístup 15. 6. 2017). Nakladatelkou byla žena (viz kap. 2.2.6).

³⁰³ Viz též Polakovič 2001: s. 123. Další známé pražské vydání vyšlo v bakovské tiskárně mezi lety [1674–1690], viz BLO Opp. 8° 103–42 (*olim* 885).

³⁰⁴ Další vydání vyšlo spolu s písní k Simchat tora Rivky Tiktinerové již mimo sledované období kol. r. 1682 v *Cvaje šejne getleche lidr*. Mělo by se podle všeho jednat o Jokeva ben Eljeho z Teplíc Levitu, jemuž v Praze r. 1602 a znovu kol r. 1657 vyšel překlad *Sliches in tajšn* (č. b. 88 a 335), kde se o něm ale hovoří v minulém rodě, zatímco v edici *Tojre lid* (č. b. 179) je uveden jako živý (a bez levitského přídomku), přitom ale tento tisk nutně musí být mladší. Dle Shmeruka (Shmeruk 1977: s. 391, č. 15) byl *vrum rabi Jokev* otcem překladatele Jóba ([kol. 1597, č. b. 67], Mordechaje ben Jaakova z Teplíc; zde i v *Cvaje šejne getleche lidr*, CLH 3637 má před jménem rabínský titul (*mbur*“r).

³⁰⁵ Zemřel r. 1662, Hock 1892: col. 263b, č. 10422, a Kaufmannova poznámka tamtéž, č. 1; viz též Polakovič 2001: s. 125–126. Další vydání jeho *Ajn šejn gotes forchtig lid* vyšlo r. 1692 u Katzů, BLO Opp. 8° 653–1. „Představený Šlomo Porjes“ je zmiňován ve *Šveděš lid* (Greenblattová 2016: s. 222).

autorem písně *Zemer na'e*, která se za zvuku harf a varhan zpívala v Maiselově synagoze před Lecha dodi³⁰⁶ a na melodii některé jeho (nespecifikované) písně – *be-nigun fun lid fun r. Šlomo Zingrs Kristal* – se měla zpívat i píseň o volbě císaře Leopolda ve Frankfurtu nad Mohanem, *Ajn šejn lid vi es cu gangen iz cu Frankfurt an Majn* (1658, č. b. 339).

Dalším oblíbeným pražským autorem byl Jaakov Meir ben Šimon Werters,³⁰⁷ jemuž kolem r. 1660 vyšly nejméně tři písně: o darování Tóry na hoře Sinaj, *Ajn šejn naj lid [...]* *'Aseret ha-dibrot fr tajšt* (č. b. 357), o podobě Chrámu, *Binjan bejt ha-mikdaš* (č. b. 358), a také *Doz getlech lid tut reden fun menš an fang biz cu šterben* (č. b. 359), zbožná kratochvilná píseň o osudu člověka „od počátku až do smrti“, jež se měla zpívat „na nápěv písně o císařovně, nechť je vyvýšen její majestát“.

Pestrou kariéru měl Noach Avraham Ašer Zelig ben Chizkija Altschul, potomek Mošeho Henochse Alschula, autora *Brantspiглу* (1610, č. b. 149). Kromě dvou písní, které na základě typografie řadím na konec sledovaného období ([kol. 1665–1675?]), o významu Purimu, *Kauft den zemer git kajner der fun vos hot gemacht r. Zelig r. Chizkija Chazan zon* (č. b. 380), a o smyslu Chanuky *Kauft den zemer jungn un majdn voz hot gemacht r. Zelig r. Moše r. Henochs ajdn be-nigun Ichlu mašmanim* (č. b. 381), vydal ještě později několik dalších děl.³⁰⁸ Zelig, jehož otcem byl snad *ha-mešorer ha-gadol* (veliký zpěvák) Chizkija (Jechezkija) Chazan ben Chanoch Sofer Altschul, „předčítal [Tóru] ve Staronové synagoze“,³⁰⁹ a patřil tedy, patrně jako všichni ostatní již zmínění autoři, k třídě synagogálních kantorů. Například kantor Lipman Chazan Popper Katz, mimochodem potomek katzovské tiskařské rodiny,³¹⁰ byl v pražské obci tak slavný a oblíbený, že o něm zjevně brzy po jeho předčasné smrti (když mu krátce po svatbě puklo srdce) Heršl ben Jehuda Lejb Tausk zvaný Heršl Weinschenk na

---

³⁰⁶ *CLH* 6979.

³⁰⁷ Zemřel r. 1693, Hock 1892: col. 120a, č. 8712, a viz též Polakovič 2001: s. 123–124 k jeho dalším dílům.

³⁰⁸ Svatební píseň *Ajn hipšer zemer fr chosn un kale*, *CLH* 3674 (Muneles 149, Vinograd 505), BLO Opp. 8° 460–18, [kol. 1675], a r. 1676 *Zemer* na počest císaře, císařovny a novorozeného prince Josefa I., *CLH* 3673, BLO Opp. 8° 460–17. V r. 1675 pracoval jako korektor na tisku *Sefer ha-magid a Ša'arej šamajim*. Další písně tohoto typu viz č. b. 286, 302 (druhá textová jednotka), 312, 317, 366 a 387 a viz též Berger 2012a a Polakovič 2001: s. 125.

³⁰⁹ Viz *Ajn hipšer zemer fr chosn un kale*. Zemřel r. 1692, epitaf viz SŽH L10 a detaily u záznamu č. b. 380 a 381; a Polakovič 2001: s. 125.

³¹⁰ Epitaf viz Hock 1892: col. 254b, č. 9591, k r. 416 (1656), další detaily u záznamu č. b. 330.

nápěv „Bruns lid“ složil píseň *Ajn šejn lid fun mbw*“³¹¹ *rr Lipman š“š* ([kol. 1656?], č. b. 330).³¹¹ Lipmanův zpěv byl prý tak krásný, že když vedl modlitbu, lidé si přáli, aby byl *di šul cajt* (čas modliteb v synagoze) delší...

Jiné písně a vyprávění (*majses*) mají hagiografické či martyrologické náměty, které připomínají uctívané reálné či legendární postavy a jejich skutky; často jsou přebírány a překládány či parafrázovány ze starší hebrejské literatury. Hrdiny doby byli v polovině 17. století kabalisté Jicchak Luria a Chajim Vital, kteří vystupují ve vyprávěních *Fun cvaje majsim vundr berlech di do gešen zajn in cajten doz do gelebt hot man morenu ha-rav rebe Jicchok Luria Aškenazi* ([kol. 1640–1650?], č. b. 289), jež je patrně prvním jidiš překladem *Šivhej ha-Ari*, či ve vylíčení vymítání ducha Chajimem Vitalem, *Ajn vundr šejn majse [...] auz ajn sefer (kəbole) genumen hajst (‘Emek ha-melech)* ([1661–1662?], č. b. 363³¹²). Nedochované vydání *Ma‘ase rabi Adam ‘im ha-kejsar we-rabi Jose bar Hana* ([kol. 1665?], č. b. 378) mělo dle Sary Zfatmanové obsahovat vyprávění o zázračném rabínovi Adamovi z Bingen, který své magické schopnosti prokázal ve Vídni, kam si jej pozval císař Maxmilián II. Dle dochovaných reedicií (viz Zfatman 62 a 75) se ústřední adamovské vyprávění odehrává v Praze r. 1571 za návštěvy židovského města císařem.³¹³ Kromě těchto spíše legendárních *majses* vyšel v Praze r. 1607 v jidiš překladu též *Josipon*, anonymní židovská historie od r. 586 př. n. l. do roku 70 n. l. a r. 1600, jen pár let po prvním vydání hebrejského originálu – a patrně tedy pro velký úspěch – vytiskl Moše Katz též jidiš verzi itineráře cesty r. Petachji z Regensburgu do Svaté země a na Blízký Východ pod názvem *Sibuv rabejnu Petahja. Di umringlung rabenu Pesachja he-chosid mi-Regenšpurk* (č. b. 84).

Z kanonické hebrejské literatury i aškenázské orální tradice čerpají také např. převyprávění zázraku s olejem při obnově chrámového kultu po vítězství Makabejských nad Seleukovci (*Megilat Antiochos*, [kol. 1658–1669?], č. b. 348); vyprávění o r. Šimonu bar Jochajovi, který se chtěl dozvědět o osudu zbožných žen ve světě budoucím, *Ajn vundr šejn*

---

³¹¹ Publikována již J. Ch. Wagenseilem (Wagenseil 1674: „Correctiones Lipmannianae“, s. 83–88) a znovu Ben-Chorin – Edlinger 1969. Reedice BLO Opp. 8° 652-24, dle CLH před 1674, ale jeví se mladší. Viz též Polakovič 2001: s. 124–125, knižička je ovšem uložena v knihovně v Erlangenu, nikoli v Rostocku.

³¹² Přítisk ke Gehinom ve-gan eden bichl, viz níže.

³¹³ Zfatman 62 a 75. Druhým hrdinou textu – snad druhého, přidruženého vyprávění – má být talmudický učelec Jose bar Chanina. Mladší pražské vydání viz unikum BLO Opp. 8° 1120g (*olim* Opp. 876⁷ G), CLH 3911. Není jasné, v jaké době se měla odehrávat dnes neznámá píseň o „římském králi“, *Ajn šejn lid fun dem kenig fun Rom* ([kol. 1650–1657?], č. b. 314).

majse auz den Zohar parašat lech lecha ([kol. 1665–1675?], č. b. 379³¹⁴); popis ráje připisovaný talmudickému učenci Jehošuovi ben Levimu (*Ša'arej gan eden*, [kol. 1666–1669?], č. b. 392) nebo také celý *Majse buch* ([1658–1662?], č. b. 342). Eliezer Liberman Sofer ben Jehuda Lejb Rofe vydal (a sám přeložil?) ve své sbírce *Zemer na'e* ([1666–1669], č. b. 399) v hebrejštině a v jidiš příběh zchudlého zbožného muže, který potká proroka Eliáše v převleku za Araba, převzatý z *Midraš Rut raba*. Dochovala se i dvě bakovská vydání příběhu tragické lásky z doby Druhého chrámu, *Majse Brio ve-Zimro* ([1640–1650, č. b. 292, a [1650–1655], č. b. 305).³¹⁵

Do tohoto nadčasového světa, který spravedlivému slibuje vykoupení, se ale drsně vlamovala brutální realita, a tak další písně sepisované v žánru elegie (*ķina*) oplakávají oběti skutečných pogromů, válek či požárů, i ony se ale vřazují do tradičního způsobu konstruování židovské zkušenosti a historie: píseň *Švedeš lid* ([kol. 1650], č. b. 300³¹⁶), která obléhá Prahy Švédý líčí z perspektivy pražských Židů³¹⁷, elegie *ķine gor šejn gemacht auf tajtš* [(po) 1655], č. b. 329), která se váže k událostem za rusko-polské války 1654–1655, nebo píseň, kterou sepsal Cvi Herš ben Josef Mikles zvaný Herš Chazan o požáru, který postihl náhodskou židovskou obec (*Al sreifat ķ“ķ Nahod*, [(po) 1663], č. b. 376).³¹⁸ Vzrušujícím tématem poněkud jiného druhu bylo i vymítání ducha v ukrajinské obci Korec, o němž vypráví *Ma'ase šel ruaķ be-ķ“ķ Ķoreš bi-še'at ha-ra'as milķama* ([kol. 1650–1655?], č. b. 304).³¹⁹

Aktuální události z nežidovského světa zpracovávají v pojednávané době dva žalozpěvy na úmrtí korunního prince Ferdinanda IV. *Cvaje klog lidr auf den jungn melech zajn tot* (1654, č. b. 325) a již zmíněná píseň o volbě a korunovaci císaře Leopolda I. *Ajn šejn lid vi es cu gangen iz cu Frankfurt an Majn* (1658, č. b. 339), jež se měla zpívat na melodii písně Šlomo Zingra Kristala. Již mimo sledované období vznikla další podobná dílka, například o narození

---

³¹⁴ Druhá textová jednotka, převzatá z midraše (*Ajn šejn majse aus den midraš*) se týká hodnoty mlčení.

³¹⁵ První pražské vydání může být i o něco starší (tj. z 20. let 17. století), dle kvality tisku ale datuji takto.

³¹⁶ Reedice vyd. BLO Opp. 8° 635 (*olim* Opp. 567 O) je datovatelná až do let [1700–1710]. Edice Neuberger 2000.

³¹⁷ Greenblattová 2016: s. 215 uvádí rok vydání 1649. Píseň má svůj prozaický kronikářský protějšek v hebrejské *Milķama be-šalom*. Proměnu v možnostech konceptualizace dějinných událostí a jejich připomínání mezi Gansovým *Šemaķ Dawid* a historickými písněmi a vyprávěními z druhé poloviny 17. století analyzuje tatáž autorka (Greenblattová 2016: s. 214 – 227).

³¹⁸ K mladším písním tohoto typu viz *CLH* (heslo *lid*, col. 560–573, JDL, Polakovič 2001 i Berger 2012a).

³¹⁹ Vymítáním duchů a texty o něm zpravujícími či manuály k němu se zabývá Sara Zfatmanová (Zfatman 1982a a 1982b a naposledy Zfatman 2015). K písním jakožto historickému pramennému materiálu v pražském kontextu viz Turniansky 1988a.

v císařské rodině,³²⁰ a tyto písně i prozaická vyprávění na aktuální témata fungovaly jako svého druhu zpravodajství.³²¹ Z námětů zbožných i světských *lidr* a *majeses* můžeme vytušit, čím pražští Židé každodenně žili a mimo jiné i to, že píseň, svými kupci a čtenáři patrně většinou aktivně provozovaná, byla vysoce oblíbenou formou estetického požitku i ponaučení. Ulice pražského židovského města díky nim navíc ožívají zapomenutými autory a barvitými figurami, jež vzrušovaly své současníky.

Edice krásné literatury v jidiš s náměty převzatými z nežidovského světa jsou v Praze doloženy nejprve v jediném vydání v dílně Jaakova Baka v 10. letech 17. století a později znovu až od 40. či 50. let 17. století.³²² Příznačně se nejčastěji se jedná o reedice produkce italských, německých či švýcarských tiskáren z 16. století a díla Eljeho Bochera či jeho okruhu i starší adaptace nežidovských námětů: jako první vytiskl Jaakov Bak reedici milostného příběhu *Pariz un Viene* ([1612–1615], č. b. 183)³²³ a z doby mnohem pozdější jsou doloženy: píseň o římském králi *Ajn šejn lid fun dem kenig fun Rom* ([kol. 1650–1657, č. b. 314), reedice veršovaného rytířského románu o rytíři jménem Bove d'Antona z pera Eljeho Bochera *Bovo buch* (1660, č. b. 353),³²⁴ artušovský román *Kenig Artus hof* o rytíři Widuwiltovi ([kol. 1666–1669?], č. b. 389)³²⁵ a *Štajer mark*, píseň o rytíři ze Štýrské Marky jménem Trinian a královské dceři z Dánska jménem Flort dibel ([kol. 1666–1669?], č. b. 393). Svůj záměr vydat píseň o – podle jména židovské hrdince – krásné Glikl, jež byla patrně dílem Eljeho Bochera, avizuje pražský nakladatel *Bovo buch*, žádná taková edice se však nedochovala nebo vůbec nerealizovala, a nakladatel zde vlastně jen opakuje i příslib Eljeho vnuků z vydání Isny 1541.³²⁶ Pozoruhodné je již výše zmíněné vydání *Gehinom ve-gan eden bichl* ([1661–

---

³²⁰ Viz výše, u autora Noacha Avrahama Ašera Zeliga Altschula. Nejsem si jistá, zda tyto písně nebyly inspirovány německými předlohami.

³²¹ Berger 2012a: s. 181.

³²² Naprostá většina těchto tisků není datována a datace je doplněna na základě analýzy typografie a dekoru či vnějších (historických) indicií.

³²³ Dochováno vydání, patrně nikoli první, Verona: Francesco delle Donne, 1594, viz Timm – Turniansky 2003: č. 69 a č. 91; edice viz Timm – Beckmann 1996 (v Sixtová 2012b: s. 62 jsem Jaakovu Bakovi chybně přisoudila i veronskou edici).

³²⁴ Edice Rosenzweig 2015.

³²⁵ I tato datace není zcela jistá, edice může být o něco mladší. K textu viz Timm – Turniansky 2003: č. 68, s. 132–133, kde je také reprodukována stránka z jednoho ze tří dochovaných rukopisů díla (Cambridge, Trinity College Library, F.12.44, Cat. Loewe Nr. 135), jehož kopistou byl patrně v 1. polovině 16. století jakýsi Šeftl z Kojetína, „známý mezi všemi labužníky“ (!), který jej opsal pro Brendlen, ženu Jekutiela Katze, syna Mošeho Jaakova z Benátek (a patrně spíše v Itálii než na Moravě).

³²⁶ Viz Turniansky – Timm 2003: č. 97 a reprodukci explicitu vyd. Isny č. 51. Viz též kap. 2.2.5.

1662?], č. b. 363), které je překladem díla italského židovského básníka Imanuela ben Šloma ha-Romiho inspirovaného Dantovou *Božskou komedií* a které nakladatel doplnil vyprávěním o vymítání ducha Chajimem Vitalem.³²⁷

1.2.2.5 Ostatní žánry

Předpisy k rituální porážce s částečným nebo úplným jidiš překladem vyšly v Praze ve sledovaném období dvakrát. Ve vydání z r. 1628 (č. b. 272) jsou do jidiš přeloženy pouze *dinej nikur* (předpisy k odstraňování šlach), ale jedna katzovská edice obsahuje paralelně k hebrejskému originálu i celý překlad Weilova textu do jidiš pořízený Moše Šochetem z Krakova. Chone Shmeruk klade toto první vydání s kompletním překladem (*Šhiṭot u-vdiḳot*, č. b. 243) do poloviny 17. století,³²⁸ zde ale tuto edici na základě typografického rozboru datují již do let [1620–1624], což by hranici akceptace tohoto typu jidiš textů šířených knihtiskem posunulo přibližně o dvacet let dříve. A konečně z literatury je také známa jidiš příručka ke košerování (nasolování) masa určená ženám, kterou měl zhruba ve stejné době připravit vrchní rabín Jom Tov Lipman Heller (*Brit melaḥ*, kol. 1628?, č. b. 273).

Z popudu židovských orgánů vyšly v jidiš dvě tiskoviny obsahující nařízení a předpisy, jež bylo širokým vrstvám samozřejmě nutno tlumočit v jazyce, jemuž rozuměly. Byly to nejprve *Takanot* (1611, č. b. 165), stanovy vydané v době morové nákazy a směřující k mravnímu očištění komunity, jež by si pak spíše zasloužila Boží ochranu, a později znění vládního nařízení o pardonové dani (*Tiḳunim bagunim ṭovim we-ješarim*, 1654, č. b. 326).³²⁹ Jazykem obou kalendářů, které jsou ve sledovaném období doloženy, byla také nejspíš alespoň částečně jidiš: vydání pro rok 516 (1655–1656) připravil Šimon Kohen ben Chajim ([1655], č. b. 328) a kalendář pro rok 5419 (1658–1659) uspořádal pražský soudce (*dajan*) Ber Jeiteles ([1658], č. b. 340) „se všemi svátky podle ritu Čech, Polska, Moravy, *Rajsn* a Litvy a se všemi výročními trhy ve všech těchto zemích“.³³⁰

O rozšíření možností jidiš publikování svědčí dvě výjimečné publikace z 50. a 60. let 17. století. První představuje „domácí lékař“ v jidiš pražského lékaře Bera Tellera (č. b. 327),

---

³²⁷ Viz též kap. 1.1.3.

³²⁸ Shmeruk 1978: s. 14 a pozn. 8. Dataci znejistuje formulace o povolení ke knihtisku v titulním textu, pomohlo by ji rozřešit, kdybychom našli náhrobek dotyčného překladatele, nebo se dozvěděli více o jeho životaběhu.

³²⁹ Viz k nim níže, kap. 2.2.7, 4.2.1 a 4.2.4.

³³⁰ K termínu *Rajsn* viz výše, kap. 1.1.1, pozn. 61.

který k tisku, který vyšel jeho nákladem, připojil i dílo svého učitele J. Š. Delmediga, tj. překlad Hippokratových *Aforismů*.³³¹ Léčebné předpisy a zaříkávadla publikoval o něco později i Jehuda Jicchak ben Jaakov Zausmer (*Sefer sgula le-ħašil nefəšot we-gam an šproch*, [1658–1669?], č. b. 349).

Druhý výjimečný autorský a nakladatelský počin – byť z hlediska autora realizovaný z nouze, aby mu vydělal na vydání děl, která považoval za podstatnější – představuje v pražském kontextu dílo Natana Hannovera *Šafa brura* (1660, č. b. 355), označená za „konverzační příručku a průvodce pro cestovatele“³³² či také „onomasiologický slovník“.³³³ Jidiš je hlavním překladovým jazykem díla, které v tematicky uspořádaných oddílech podává ekvivalenty příslušných pojmů v hebrejštině, v jidiš – tedy v *lešon Aškenaz*, ale nikoli *lešon Aškenaz šel gojim*, tj. němčině, ale „v našem jazyce“ –, v italštině – totiž toskáňštině, jíž v Itálii hovoří „vládci a králové“ – a v latině. S přípravou pomohli autorovi dva asistenti, Jokev Šebršiner z Litvy a Gavriel Blanes (Belanise?) z Itálie. Jednotlivé kapitoly, jak je jejich obsah shrnut na začátku knihy (ač zejména ke konci zůstal nenaplněn), pokrývají vše od nebe, Tóry, země a zeměpisu, rostlinstva, plodin, stromů a ovoce, koření, bylin, moře a ryb a lodí a jejich druhů a druhů vodstva, ptactva a hmyzu, domácích i divokých zvířat, člověka a lidských druhů, povolání, nemocí a pohrom a všelikých strastí a vad, lidských orgánů, „věci“ a jejího opaku, druhu obětí (?) a násilných smrtí (zde jsou též zahrnuty úřední doklady a úkony), oblečení, drahokamů, kovů a mincí, nástrojů válečných, pracovních, hudebních a dalších, národů a jejich jazyků a jak mluvit s vládci a králi a s každým dle jeho hodnosti, obchodní terminologie a jak vyprávět příběhy, (obchodního) jednání a cestování, chronologii a kalendář a časomíru, čísla a počty, všechna cizí slova (*milot zarot*) v alfabetském pořádku dle *sefer konkordansies*³³⁴ až po gramatiku. Dle autora mohlo být dílo užitečné pro ženy i muže, mladé i starce a chlapce i mládence, učitele i obchodníky a pro prosté (nevzdělané) lidi (*amej ha-arašot*) na cestách a titulní text obsahuje též náboženské zdůvodnění studia jazyků

---

³³¹ Viz k němu též kap. 1.1.5 a 2.2.3.

³³² Turniansky – Timm 2003: č. 76, s. 156–157, a k jazykovým příručkám viz taméž, č. 75. Slovníček italských výrazů (*velšn vertr*) obsahuje také edice *Bovo buch* Eljeho Bochera (1660, č. b. 353).

³³³ Kunst c2010.

³³⁴ Snad biblické konkordance, neboť dle takové *sefer konkordansies* a též biblického glosáře *Mirkevet ha-mišne*, Krakov kol. 1534, mělo být dle autora excerповáno biblické hebrejské lexikum, k němuž jsou příslušné ekvivalenty uváděny.

formulované biblickým jazykem.³³⁵

1.3 Závěr

Ze sekvence a žánrové variety tisků lze vyčíst několik skutečností, které potvrzují již v úvodu nastíněný trend vývoje pražské tištěné produkce: zaostávání Prahy již ve 30. letech 16. století oproti ostatním centrům knihtisku, opožděnost v publikování jidiš literatury a soudobých autorských textů jiných autorů než těch, kteří se rekrutovali z elitní rabínské vrstvy, a po rozvoji, který nastal od 90. let 16. století a trval do začátku třicetileté války, znatelný úpadek v dosažené žánrové rozmanitosti i charakteru tištěných titulů, který se ještě vyostřil po r. 1629, kdy došlo k uzavření pražských tiskáren. Ani krátké oživení v 50. a 60. letech 17. století již nestihlo dohnat úroveň pražského knihtisku z doby před Hellerovou aférou či ještě před r. 1618 a bylo navíc ukončeno novým uzavřením tiskáren. Publikování všech žánrů tak po r. 1629 zcela či alespoň výrazně upadlo – s jedinou výjimkou, a tou jsou písně a vyprávění ať židovského nebo nežidovského původu; i tento dojem ale může být způsoben tím, že ze staršího období nemáme takové drobné tisky až na výjimky dochované.

Lze konstatovat, že jidiš produkce měla zdá se větší význam a zastoupení, než by se mohlo jevit ze starších i novějších bibliografií a že byla vedle modliteb tím nejpoblárnějším artiklem pražských nakladatelů a tiskařů.

Mezi v Praze publikovanými autory shledáváme jak elitní rabíny současné i starší a středověké, tak i od poloviny 80. let dále se stoupající frekvencí i autory z nižších vrstev židovské inteligence (a dokonce i jednu ženu), a to domácí i zahraniční, nejčastěji ovšem aškenázské a po násilnostech za Chmelnického povstání častěji také utečence z postižených oblastí.

---

³³⁵ Viz též kap. 2.2.3.

2. NAKLADATELÉ

Kdo byli nakladatelé hebrejských a jidiš knih tištěných v Praze? V impresech titulních listů jsou až na vzácné výjimky uváděni pouze tiskaři, zatímco jména těch, kdo vydání – pokud nakladatelem nebyl samotný tiskař – iniciovali či alespoň platili jeho tisk, se nejčastěji ztrácejí v paratextech kdesi dále v knize. Stručné bibliografie nakladatele většinou vůbec nevidují ani neberou v potaz. Moritz Steinschneider je sice ve svém katalogu Bodleiany registruje, ale rozpoznání toho, jakou roli ta či ona osoba v knize jmenovaná ve vydání měla, komplikuje nevyhraněnost dobové terminologie. Identifikace nakladatelů a editorů a poznání jejich sociální a intelektuální příslušnosti přitom může otevřít reálnější pohled na to, jak prakticky tiskařské a nakladatelské podnikání fungovalo a odhalit, jaké intelektuální i materiální síly poháněly produkci pražských židovských tiskáren. Nejprve se proto pokusím vyjasnit terminologii užívanou v Praze a poté charakterizovat osobnosti nebo spíše typy nakladatelů a editorů, tak jak se v knihách a zejména v jejich paratextech vyjevují, a pokud to bude možné, u konkrétních osob doplním údaje získané i z externích pramenů.¹

2.1. Pojmenování tiskařské a nakladatelské role

Ve starších pražských židovských tiscích není nakladatel až na vzácné případy zachycen ani v impresech ani v explicitech či kolofonech knihy, které většinou uvádějí jen jméno tiskaře, tj. majitele či-li principála tiskárny či jejich faktických provozovatelů a často na konci knihy také jména tiskárenských dělníků.² Nejstarší tiskaři byli ovšem často zároveň nakladateli knih, což mezi pražskými židovskými tiskaři platí pravděpodobně až do poslední čtvrtiny 16. století.

Jméno tiskaře je v pražských židovských tiscích nejběžněji uváděno pomocí fráze

---

¹ Tématu se kromě Moritze Steinschneidera příležitostně věnují různí autoři, z nichž jsou pro pražský kontext nejprůnosnější práce Stephena Burnetta (viz shrnutí v Burnett 2006: s. 522–523) či Elchanana Reiner (Reiner 1997a a 2000), a též Habermanův soupis žen aktivních v knihtisku (Haberman 1933) či Yudlov 2008. Ústřední roli nakladatele v jidiš knižní produkci v Amsterdamu se zabývá Shlomo Berger, Berger 2004 a viz též Berger 2013b. Pro srovnání s financováním hebrejského knihtisku v Itálii v 16. století viz též článek Shifry Baruchson-Arbibové (Baruchson 1990b) a relevantní studie v Hacker – Shear 2011 ad. Následující oddíl je původním pokusem o zpracování tématu v pražském kontextu, se všemi omyly, které takový pokus může obsahovat.

² V nežidovském prostředí je absence údajů o nakladateli vysvětlována také větší prestiží, jíž se v porovnání s nakladatelskými aktivitami do 18. století těšilo rukodělné řemeslo (Voit 2008: s. 615).

nidpas 'al jdej, „vytištěno skrze“ (dosl. „vytištěno rukama“), případně pouze *'al jdej*, „skrze“).³ Zřídka se objevuje zesílená forma, například impresum *Arba'a turim* (1540, č. b. 22) uvádí: *nidpas 'al jdej Geršom Koben u-ve-vejt*, tj. „vytištěno Geršomem Kohenem a v jeho domě/tiskárně“. Podobně zní impresum *Gur arje* (1578, č. b. 33): *we-buḵam ba-mlacha 'a['] j[dej] u-be-vejt [...] Mordechaj bar Geršom k“š*, „dílo bylo vykonáno Mordechajem bar Geršomem Katzem a v jeho domě“, tj. v tiskárně, kterou Mordechaj po otci Geršomovi převzal a jako principál vedl.⁴ Takto důrazněji formulovaná impresa by snad mohla explicitně vyjadřovat, že aktivní tiskař je sám i nakladatelem tisku. V kolofonu *Menorat zahav ṭabor* (1581; č. b. 36), jež nemá impresum, totiž stojí: *nidpas 'al jdej Šmu'el [...] zecr ba-niḵra Šmu'el Dreksler [...] be-vejt [...] Mordechaj bar Geršom [...]*, tj. „vytištěno Šmuelelem [...] sazečem zvaným Šmuel Dreskler [...] v domě Mordechaje syna Geršoma“, což by mohlo napovídat, že Šmuel Dreskler byl zároveň výkonným tiskařem i nakladatelem edice.⁵ Podobně rozdvojená formulace se ke konci Mordechajova života, kdy se „kmet“ (*ba-jašiš*) Mordechaj na provozování tiskárny již bezpochyby aktivně nepodílel, v impresech katzovských tisků vyskytuje stále častěji. Například modlitbu *Ṭḥina zu* ([1590], č. b. 50) vytiskl syn Šlomo v tiskárně, která dosud patřila otci, a nelze vyloučit, že také vlastním nákladem.⁶

Výraz *be-vejt*, „v domě“, označuje v katzovských tiscích sídlo tiskárny a přeneseně i firmu samotnou.⁷ To ovšem neplatí v případě jiných tiskařů, kteří svou tiskárnu evidentně provozovali v domě, který jim nepatřil. Například *Levuš ha-ora* (1603, č. b. 97) vytiskli bratři Schedelové „v domě Chajima bar Jaakova ha-Kohena“.⁸ Po prvním období svého podnikání, kdy působil jako spolunakladatel,⁹ tiskl v domě jiného subjektu také Avraham Heida

³ Např. č. b. 38, 55 ad.

⁴ Podobně též v č. b. 34.

⁵ Mohl si tiskárnu též pronajmout a brožurku, která nemá impresum, tam vlastním nákladem vytisknout pro anonymní třetí subjekt. Pak by ale možná nebyl majitel tiskárny v impresu uveden?

⁶ Srov. podobně č. b. 41–42, 45–47, 51; v č. b. 43 je v impresu uvedeno „vytištěno v domě Mordechaje Katze“, ale na konci je jmenován spolu se syny, označení jsou jako *madpisim*; v č. b. 49 stojí v kolofonu „v domě Mordechaje skrze výkonného tiskaře (*ba-’ose mlacha*) Šloma Kohena“, kniha má přitom jiného nakladatele.

⁷ Srov. *CLH* LXIII, 9.2: „domus, aedes, ubi typographia [...], vel haec ipsa“. Výraz je protějškem běžného latinského „in aedibus“, které často, pouze se jménem tiskaře, označovalo tiskárnu (Voit 2008: s. 887). Také impresum *Klalej ḥošēn ha-mišpaṭ* (1616, č. b. 220), zní „v domě Jaakova Baka“. Kniha vyšla nákladem syna autora tištěného díla a v bakovské tiskárně ji vytiskl třetí subjekt, synové nebo třeba nájemce tiskárny, nikoli Jaakov Bak sám, který byl tou dobou již neaktivní.

⁸ V domě téhož Chajima Gel Jeklse Katze vytiskli Schedelové ještě č. b. 100 a 103. R. 1608 tiskli „v domě Avrahama ben Šaloma“ (č. b. 127).

⁹ Č. b. 155 a 168 a též č. b. 148.

Lemberger.¹⁰ V letech 1614 a 1615 zní jeho impres: „skrze Avrahama Heidu Lembergera v domě Šmuela Maisela“ (např. *Ejn mišpat*, 1614, č. b. 197). Schedelové i Heida přitom ve všech těchto případech tiskli svými písmi, která používali předtím i později,¹¹ kdy nic podobného v impresech neuvádějí. Pokud svá impresata takto formulují, informují jimi pouze z praktických obchodních důvodů o místě, kde působí (tj. adrese tiskárny), anebo je majitel domu, v němž svou tiskárnu provozovali, na vydání zainteresován i finančně? Bez vnějších dokladů toto není možné rozhodnout, ačkoli sama se přikláním spíše k první možnosti. Podle poměrně vzácné formulace „vytištěno na příkaz [*be-mišwat*]¹² Avrahama, syna soudce Mošeho Schedela, v domě Chajima Gel Jeklse Katze“ v impresu titulního listu druhé části *Tikunej zevah* (1604, č. b. 100) by měl nakladatelem díla být tiskař, ovšem podle vydaných a v knize přetištěných aprobací spíše jeho autor. Ve výkladu uváděných údajů je třeba počítat s víceznačností, kterou není vždy možné s jistotou rozřešit.

2.1.1 *Madpis* versus *meḥokek*

Jméno tiskaře bývá v impresu pražských židovských tisků doplněno přístavkem označujícím jeho roli či povolání, a to hebrejskými výrazy *meḥokek* (nejčastěji) a *madpis* (vzácněji). Výraz *meḥokek* stojí ve významu „tiskař“ někdy před jménem a nejčastěji za ním a Moritz Steinschneider jej vykládá takto: „Typographus ejusque Sustinentes, raro Editor“. Další v Praze užívaný termín, *madpis*, znamená podle Steinschneidera „Editor et Typographus“ a pro – rovněž v Praze doložená – slovní spojení *mevi le-vejt ha-dfus*, případně zkrácené *mevi la-dfus* (dosl. „přinášející do tisku/tiskárny“) či *moši la-or* (dosl. „vynášející na světlo“) uvádí též autor opět význam „Editor“.¹³ Ovšem nejenom tato hebrejská označení, ale i jejich latinské ekvivalenty jsou nejednoznačné. „Editorem“ míní Steinschneider v těchto případech různé osoby „s knihou spojené“ (*viris plurimis cum libro connexis*) na rozdíl od „Editores“ jiného typu, kteří mají s knihou „spojení literární povahy“ (*nexum literarium*), což

---

¹⁰ Č. b. 195, 197, 209, 212 a možná také 190. Později, nejspíš r. 1624, tiskl „v domě Jehudy ben Jaakova Katze“ (č. b. 233).

¹¹ V případě Heidy vlastně pouze později: předtím praktikujícím tiskařem nebyl, i když písmata v tiscích, které dosud spolunakládal, jsou již totožná s těmi, jimiž později tiskl.

¹² Tj. nejpravděpodobněji „nákladem“. Viz *CLH*, col. LXV.

¹³ *CLH*, col. LXI–LXII. Poslední výraz uváděný ve Steinschneiderově terminologickém přehledu, tedy *ba'al ha-madpis*, „Editor vel Typographus“, jsem v Praze nezaznamenala.

jsou např. editoři nebo redaktoři v dnešním smyslu.¹⁴ U více než poloviny těchto pojmů udává tedy Steinschneider dvojí možný význam; pro rozlišení dvou zásadních rolí ve vydání knihy – tiskaře a nakladatele – je ale v pražském kontextu nejpodstatnější analyzovat užití prvních dvou variant, *meḥoḳeḳ* a *madpis*.

Logika slovtvorby a významového rozlišení hebrejských pojmů *meḥoḳeḳ* a *madpis* je zřejmá: *meḥoḳeḳ* – podstatné jméno slovesné v hebrejském intenzivním aktivním kmeni *pi'el* odvozené od kořene *ḥkḳ*, „rýt“, „vyrývat“ – zapisuje písmena nikoli už rytím do tabulky či do kamenné desky, ale pomocí tisku z výšky na papír. *Meḥoḳeḳ* je tedy primárně praktikující tiskař.¹⁵ *Madpis* – podstatné jméno slovesné v hebrejském kauzativním aktivním kmeni *hif'il* od kořene *dfš*, „tlačit“, „tisknout“ – je ten, kdo „způsobuje, aby něco bylo vytištěno“, což může znamenat, že sám knihu tiskne, anebo ji nechává vytisknout. Výskytu shromážděné z pražských hebraik ukazují, že oba pojmy byly užívány každý ve svém specifickém významu, a i když někdy jedna osoba zastávala obě role, bylo toto dokonce i tehdy terminologicky rozlišeno.

Meḥoḳeḳ skutečně může být fakticky totožný s nakladatelem, ale slovo samo nakladatele označuje jen zřídka, pravděpodobně na základě významového posunu a možná pod vlivem nežidovské praxe a rozvolněného užívání pojmů. Z výskytů označení *meḥoḳeḳ* v pražských tiscích lze vysledovat, že je užíváno především (či takřka důsledně) ve smyslu praktického tiskaře s vlastní tiskárnou (tj. typografickým vybavením) či principála tiskárny.¹⁶ Výjimku tvoří první tisky z let 1512–1514, v nichž jsou tak pojmenováni všichni společníci v konsorciu, z nichž polovina a více byli fakticky jen finančními podílčníky na vydání. Důvodem je nejspíš novost celého podniku, pro který ještě neexistovala ustálená terminologie.¹⁷ Latinským protějškem slova *meḥoḳeḳ* je „impressor“ (či Impressor), českým „kniehař“.¹⁸

---

¹⁴ *CLH*, col. LX, bod 5. Srov. nejednoznačnost či spíše chybné užívání českých výrazů „nakladatel“ a „vydavatel“.

¹⁵ Praktikující ve smyslu provozující tiskárnu, jeho faktický podíl na manuální práci je nezjistitelný; ve větších tiskárnách ji provozoval „výkonný tiskař“ a sazeč či sazeči, nikoli majitel tiskárny.

¹⁶ Například Moše Utitz, který zjevně získal schedelovské vybavení, se takto tituluje v impresu *Minbagim*, jež r. 1611 vytiskl (č. b. 169).

¹⁷ Viz rovněž *CLH*, col. LXII: „Typographus ejusque Sustinentes“.

¹⁸ Tyto ekvivalenty se vyskytují v dobových pražských archiváliích, například Bílých knihách židovských (*Libri albi*), z nichž ovšem také vysvítá, že zejména příslušníci katzovské rodiny, a to i ti, kteří sami aktivními tiskaři nebyli, užívali výraz *meḥoḳeḳ* i jako přízvisko či příjmení (*Impressor*). Když se Zikmund Winter snažil pražské židovské tiskaře podchytit, uvádělo jej množství „Impressorů“ doložených v archiváliích v popuzené zoufalství (Winter 1909: s. 310). Je zřejmé, že praktikujících katzovských a jiných tiskařů bylo mnohem méně než „Impressorů“ v Bílých knihách.

Pokud vím, výraz *madpis* poprvé v Praze použil Šmuel Dreksler, který se v kolofonu Isserlesovy *Torat ha-‘ola* sám jmenuje jako „Šmuel bar Reuven *madpis*, přezdívaný Šmuel *zecr* [sazeč], *iš Aškenazi* [Němec] ze svaté obce Frankfurtu nad Mohanem“ (1569, č. b. 32).¹⁹ Zde je ale smysl výrazu *madpis* nejasný: máme jej chápat jako od profese odvozené přízvisko (cosi jako „tiskař“ v obecnějším významu „člověk od tisku“), nebo byl Šmuel „sazeč“ (či „Sazeč“) opravdu nakladatelem knihy vytištěné Mordechajem Katzem se syny, jak by se dalo vyvozovat z pozdějšího úzu?²⁰ V kolofonu *Orḥot šadiḳim* (1581, č. b. 35) je jmenován (bez přístavku *madpis*) jako ten, kdo vykonává práci (*ba-‘ose mlacha*), dle svého přízviska nejspíš ve funkci sazeče.²¹ Dle formulace kolofonu mohl být Šmuel nakladatelem *Menorat zahav ṭabor* (1581, č. b. 36).

O pár let později si *madpisim* říkají i Katzové, a to v paratextech vydání, která evidentně sami nakládali, jak vyplývá z úvodního slova tiskaře v *Machzoru* 1585–1586 (č. b. 40) a z titulního textu i z kolofonu *Sliḥot* 1587 (č. b. 43): *anaḥnu ha-madpisim*, tedy snad ve významu „my, nakladatelé“ spíše než „my tiskaři“ (či v obojím smyslu). Za jejich jmény následuje v obou případech přístavek *meḥokeḳ*, tj. tiskař (či „Impresor“?²²).

Ve smyslu „nakladatel“ je výraz *madpis* jasně doložen r. 1607 v impresu *Pa‘aneaḥ raza* (č. b. 123), kde se takto označují Jaakov Stabnitz a Jaakov Bak. Jaakov Stabnitz praktikujícím tiskařem nebyl nikdy a Jaakov Bak sice vlastní tiskárnu (tj. typografické vybavení) měl, dotyčná kniha ale není vytištěna jeho písmem a soudě podle typografie nechali oba společníci knihu vytisknout nejspíš v katzovské tiskárně v impresu neudané. Bezpečně označuje výraz *ha-šutafim ha-madpisim* spolunakladatele Uriho ben Ašera a Pinchase Zeliga ben Aharona, zetě Avrahama Schnurdrehera, kteří r. 1608 vydali Maharamova responsa (č. b. 126), jež dle impresu tiskl Moše Katz. Jasně rozlišené jsou role i odpovídající označení také v *Pejruš ‘al targum Jonatan* (1609, č. b. 142): knihu vydává *madpis* Moše Juda Weil v tiskárně Geršoma Katze. Nejasné je užití v *Magen Dawid* (1612, č. b. 172): poznámka tiskaře Mošeho Katze je uvedena slovy *amar ha-madpis*, ale přitom z ní zdá se plyne, že brožurka vyšla nákladem

¹⁹ Zunz 1845: s. 266; ačkoli se zdá nemožné, že by jej Steinschneider opomněl, v *CLH* jsem tohoto muže nenašla. Nenašla jsem (v *BHB*) ani žádný mimopražský tisk, kde by se Reuven vyskytoval ať už v jakékoli roli.

²⁰ Nejistota ohledně toho, zda *zecr* či *madpis*, stejně jako *kašav* (řezník), *rofe* (lékař) apod. označují dosud reálné povolání dané osoby, anebo jsou již přízvisky či příjmeními, platí všeobecně.

²¹ Jelikož byl tento „Němec z Frankfurtu nad Mohanem“ prvním, kdo jej v pražském prostředí použil, mohli bychom možná usuzovat, že výraz *madpis* byl přinesen z Německa.

²² Anebo si zde říkají *madpisim* právě proto, že profesní označení *meḥokeḳ* se už tou dobou proměnilo v rodinné přízvisko či příjmení?

autora. V *Jefe nof* ([kol. 1612], č. b. 180) vystupuje anonymní *madpis*, jehož totožnost s tiskařem nelze ani vyloučit ani potvrdit. V titulním textu *Chumaše* (zahájeno 3. nebo 4. listopadu 1614, č. b. 196) opět promlouvá *madpis*, totožný, domnívám se, s tiskařem Mošem Katzem, který byl iniciátorem a nakladatelem edice. Svou nakladatelskou úlohu staví velice vysoko a nenápadně ji přirovnává k úloze Mojžíše: „Toto je zákon, který předložil *madpis* malým dětem“. V impresu *Sejda la-derech* (1623–1624, č. b. 257) označují synové Jaakova Baka svého otce výrazy *madpis* i *meḥoḳeḳ*,²³ jež tu jistě nejsou užity pleonasticky nebo synonymně. Jaakov Bak skutečně působil původně jako nakladatel, a to již na sklonku 16. století ve Veroně a v Benátkách a i později v některých svých pražských projektech. Výraz *madpis* označuje nakladatele vydání i v dalších dokumentovaných výskytech,²⁴ a lze tedy přinejmenším říci, že v tomto smyslu je v Praze užíván ne-li výhradně, pak alespoň nejčastěji.

2.1.2. Ostatní způsoby pojmenování nakladatelské role

Také jidiš výraz *drukr* označuje faktického nakladatele, jímž s jistotou ani v jednom dokumentovaném případě není tiskař.²⁵ Je tedy zdá se ekvivalentem výrazu *madpis* ve smyslu „nakladatel“. Například nakladatel a autor titulního textu *Sliches in tajtšn* (1602, č. b. 88), Chanoch šamaš (správce) ve Staronové synagoze, se označuje jako *drukr un' šrajbr*, tiskařem byl Moše Katz.

V některých případech je nakladatelská role pojmenována výrazem *be-mišwat*, (dosl. „na příkaz“), který Steinschneider převádí jako „sumptibus“, „iussu“ či „apud“, tj. „nákladem“.²⁶ Například *Ša'arej 'eš ḥajim* (1598, č. b. 72) vyšly „nákladem (*be-mišwat*) Davida, syna mučedníka Josefa“.²⁷ V Praze je tento způsob pojmenování poměrně vzácný, běžnější je v italských hebrejských tiscích.

Fráze *mevi el ha-dfus* (či *mevi el bejt ha-dfus*) i *moši la-or* (a jejich různé slovesné variace) označují rovněž nakladatelskou roli, bývají také ostatně doprovázeny zmínkou o nákladech.²⁸ Zejména *moši la-or* ale může znamenat i editora v dnešním slova smyslu,

---

²³ *Al jdej ha-abim bnej ha-madpis Ja'akov Bak zš"l meḥoḳeḳ*, „skrze bratry, syny nakladatele Jaakova Baka blahé paměti, tiskaře“.

²⁴ Viz např. č. b. 74, 150, 214, 261, 338, 406 ad. Někdy vyjádřeno i slovesnou formou (*bidpis*).

²⁵ Č. b. 88, 169 a 353.

²⁶ *CLH*, col. LXVI a pozn. 33.

²⁷ Viz též č. b. 131 aj.

²⁸ V jidiš je ekvivalentem *mevi la-dfus* fráze *gebracht in druk durch*.

například v *Igeret ha-wikuaḥ* (1610, č. b. 156) pojmenovává takřka totožná fráze, *le-boši la-or* a *le-boši le-ora*, v jediné větě jednak roli nakladatele, jednak roli editora.²⁹ Svou obrazností je možná zavádějící i oslavný talmudický výraz *apirjon namṭej*, doslova „a baldachýn nechť je vztyčen“,³⁰ a to nad osobami, které tisk financovaly. Jsou to však nějací lidumilní mecenáši, jak by nás vzhledem ke způsobu vyjádření z hlediska dnešní suché terminologie mohlo napadat, anebo jsou to prostě příležitostní obchodní partneři tiskaře? Domnívám se, že druhá možnost je bližší skutečnosti.³¹

A konečně někdy je nakladatelská role vyjádřena zcela perifrasticky či vysvítá z dalších údajů a z formulace paratextů, např. z aprobací, respektive kladeb proti neoprávněnému přetisku vydávaného díla. Ty jsou totiž vydávány nikoli autorům na ochranu jejich duševních práv, ale na jméno a na ochranu finančních zájmů těch, kdo do vydání vložili své peníze, což mohou být jak autoři, tak i jiné subjekty. S výjimkou Avrahama Heidy, jenž byl tiskařem i nakladatelem *Torat Moše* (1616, č. b. 218), a Mošeho Katze, který obě role zastával ve *Sliḥot we-pizmonim* (1618, č. b. 232), nejsou přitom držitelé rabínských aprobací spojených se zákazem přetisku nikdy totožní s tiskaři, což je ovšem dáno i charakterem jimi vydávaných typů textů.³² Opisná pojmenování bývají květnatá a expresivní, např. *hizil zahav mi-kiso le-boši ta'alumot sefer ze le-or ha-dfus*, „ze své kapsy vylil zlato“ či „z kapsy se mu řinuly zlatáky“, aby „taje této knihy vynesl na světlo knihtisku“, nebo *bevi šror ha-kesef be-jado le-chol ha-mlacha*, „v ruce přinesl měšec stříbra na celé dílo“, ale jejich význam je díky tomu také dostatečně jasný.³³

Konkrétního nakladatele, jímž ve většině edicí, jež netvořily kmenovou produkci tiskárny, byl někdo jiný než tiskař, je pozornějším čtením paratextů možné stanovit pro značný počet pražských hebrejských a jidiš tisků. Nakladatel je v některých případech zároveň

---

²⁹ Ne zcela jednoznačný význam má též formulace v č. b. 53 (viz dále, kap. 2.2.5). Článek Zeeva Griesa (Gries 1992) věnovaný tomuto tématu se většinou zabývá mladšími tisky a nikoli pražskými, a není tedy příliš nápomocný.

³⁰ Původně baldachýn nad oslavencem v triumfálním průvodu (Jastrow 1926: s. 108).

³¹ Viz č. b. 80, 125, 146, 170 a srov. též Voit 2008: s. 615 k praxi v nežidovských tiscích. Nicméně dle *CLH*, col. LXIII, jde o výraz vděčnosti různým osobám, které tiskaře nějak podpořily: „phrasis Talmudica (Bava Mezia in fine), qua gratiae referuntur variis personis, illis inprimis, qui typographum vel auctorem sustinerunt operâ vel pecuniâ“.

³² Např. č. b. 200, 245, 293 a více k tomu, co bylo či nebylo aprobováno, viz v kap. 4.2.

³³ Č. b. 269 a 241 respektive.

i editorem či redaktorem vydávaného textu a někdy zastává všechny tři role jediná osoba.³⁴

2.2. Nakládání knih – byznys i záliba, čestná povinnost nebo veřejná služba a politika

Pro jednoho bylo nakládání knih podnikáním, pro druhého takřka profesní nutností. Zdá se, že již koncem 16. století být autorem vyžadovalo být publikován.³⁵ Teprve vytištěním svého díla měli spisovatelé nejrůznějších textů šanci vstoupit mezi autory a etablovat se jako učenci a (potenciálně) uznané autority.³⁶ Pro židovské literáty bylo vydávání knih dlouhodobým zájmem, vášní, která vyvěrala z jejich literárních (někdy antikvárních, „renesančních“ nebo „humanistických“) či překladatelských sklonů, a potenciálně navíc slibovalo hmotné zúročení jejich intelektuálního vkladu. Pro někoho bylo jednorázovým nebo občasným podnikem, do něhož se dotýčný bezpochyby pouštěl s vidinou finančního zisku, ale většinou i s jinou motivací danou jeho vztahem ke konkrétnímu textu či jeho autorovi nebo dalšími faktory. A konečně pro vedení obce v součinnosti s rabinátem bylo publikování v tištěném médiu nástrojem prosazování konkrétních koncepcí či politiky.

Takřka vždy (nejde-li o čistě obchodní záležitost) deklaruje nakladatel svůj osvětový záměr: publikací chce zprostředkovat *zchut*, tj. zásluhu či dobrodiní daného textu, takzvaným *rabim*, tj. veřejnosti (dosl. „mnohým“), svým bližním, souvěrcům, komunitě. Toto dobrodiní, jež v posledku může přiblížit brzké vykoupení,³⁷ se vždy – snad až na kratochvilná čtení pro paní a dívky (byť dokonce i ta lze v tomto smyslu nějak obhájit³⁸) – pojí s náboženským životem, ať již skrze studium a poznání nebo skrze zbožnou praxi a náležitý životní postoj. A i přesto, že je formule *le-zakot et ha-rabim*, „zprostředkovat veřejnosti zásluhu“, skoro povinnou součástí titulního textu nebo paratextů knihy, nemyslím, že bychom ji mohli pro dobu, kdy byl život jedince těsně spjat s životem jeho komunity a na ní závislý, z dnešní perspektivy jednoduše přejít jako klišé a topos.

Pomineme-li ony členy prvních konsorcií, kteří byli spíš obchodními partnery

---

³⁴ V záhlaví položek Bibliografického soupisu jsou nakladatelé uvedeni před jménem tiskaře; pokud jsou jako takoví identifikováni nikoli v titulním textu, ale dále v knize, jsou uvedeni v kulatých závorkách.

³⁵ Viz např. [Sládek 2018?] (text v přípravě k tisku).

³⁶ Basilejský tiskař Konrád Waldkirch byl již k r. 1599 zavalen žádostmi autorů, aby vytiskl jejich díla (Burnett 1996: s. 43 a pozn. 39 a 40.).

³⁷ Na *zchut rabim*, dle *Mišna*, Avot 5:18/21, se odvolávají také aprobace. Viz též Shlomo Berger 2013b.

³⁸ Viz např. explicit nakladatele *Bovo buch* (1660, č. b. 353).

v konkrétním projektu než nakladateli i nejasný případ Menachema ben Mošeho Jisraele³⁹ či již výše zmíněného Šmuela Drekslera, který byl zároveň výkonným tiskařem, vystoupí z přítmi zapomnění jako první čistý nakladatel v Praze muž, který sem doputoval až z daleké Volyně, z dnešního ukrajinského Lokači, aby tu roku 1590 vydal jidiš spis *Šam hajim* svého krajana, Avrahama Apetekera, jehož jistě osobně znal (č. b. 49). Nakladatel se ve veršovaném explicitu obrací na čtenáře: „Já, Moše syn pana Šabtaje ze svatě obce Loktš ze země Volyňské, prodávám knihy (*geb di sforim hin*). Ale vydělat není to hlavní, oč mi jde. Dělán to jen proto, že tím sloužím Bohu [...]“. Podle svých slov byl chudák, za což se ale nijak nestydí (*di armut iz mich kajn šand*), a „stará se vydávat knihy“ (*acht ich bichr cu druk'n*, dosl. tisknout, ale viz výše předloženou analýzu výrazů *drukr* a *madpis*),⁴⁰ i když je tato brožurka jediná, která se zachovala. Prosí kupce, aby nelitovali pár grošů (*ajn par pacen*) a knihu si zakoupili, díky čemuž on bude moci „zemi zalit požehnáním“ (*darum doz ich vil ajn broche in land gisn*). Jakožto knihkupec totiž, jak píše, zprostředkuje světlo poznání obsažené v libých slovech „hrdinů“, tj. autorů publikovaných textů.⁴¹ I tato příručka, dle Zinberga první moralistní pojednání v jidiš vydané za autorova života,⁴² je koncipována z perspektivy života obce (jejího správného vedení, povinností jejích předáků i prostých členů a rodičů ve vztahu k dětem ad.) a je vydávána pro její dobro, „aby žádná obec chraňbůh nepřišla ke zmaření“ (*doz ajn kehile ch[as]“v[e-šalom] nit zol gen zu šajtr*), jak na rubu titulního listu píše tiskař Šlomo ben Mordechaj Katz. Ten tuto vzácnou četbu čtenáři doporučuje jako „lék života“ (což je také název knihy) prospěšný pro tento i pro onen svět. Mimochodem, jeho slova jsou nejstarším doloženým vyjádřením pražského židovského tiskaře v jeho mateřském jazyce, jidiš.⁴³

2.2.1 Tiskaři jako nakladatelé

---

³⁹ Friedberg (Friedberg 1935: s. 10) uvádí jako nakladatele též Menachema ben Mošeho Jisraele v edici *Machzoru* 1549–1550 (č. b. 25). Možná vinou chabé znalosti hebrejštiny ale nemohu tuto informaci z Menachemových úvodních a závěrečných veršů vyčíst a v kontextu „chyb“ a „omylů“, které zde zmiňuje (TT1), se domnívám, že byl pouze redaktorem nebo korektorem vydání. Dle Friedberga a Munesele by měl být navíc totožný s Magistrem Manem, který r. 1560 obdržel povolení přivést předešle zabavené židovské knihy zpět z Vídně do Prahy (Friedberg, tamtéž, Muneles 1988: č. 111).

⁴⁰ *Drukn*, tisknout, v Mošeho případě ale jde fakticky o vydávání knih, srov. výše k *madpis*, *drukr*.

⁴¹ *Ha-mocher sfarim be-imrej šfarim ba-‘asujim be-bederim mi-pi ha-giborim ašer ke-nerot me’irim*.

⁴² K dílu viz Schmeruk 1981: s. 48–52, Elbaum – Turniansky 2005.

⁴³ Viz výše, kap. 1.2.1 k literární jidiš používané v jidiš tiscích.

Nejstarší knihtiskaři zastávali zároveň roli nakladatelskou téměř pravidelně.⁴⁴ Tak tomu bylo i v Praze snad ještě na počátku působení třetí generace katzovských tiskařů. Tiskaři nastupující na přelomu století a později již přijali modernější koncept tisku na objednávku pro jiné nakladatele, který po roce 1600 praktikoval běžně i Moše Katz (prvním nesporným případem ale byl již zmíněný *Šam hajim* z r. 1590).

Žádané a prodejné tituly vydávali tiskaři ovšem vlastním nákladem i poté, co k tomuto rozdělení rolí došlo. Kmenovou produkcí a dlouho i monopolem (pro Prahu) katzovské tiskárny byly modlitební knihy a Bible, do jejichž vydání – na písma, dekor i redakci či kompilaci komentářů – také v průběhu let očividně nejvíce investovali.⁴⁵ K tomu je nutila italská a zejména polská konkurence, s níž se ve svých úvodních slovech a titulních textech také porovnávají. I oni pocítovali – nebo toto přinejmenším deklarovali – společenskou důležitost i zodpovědnost tiskaře-nakladatele a jeho úlohy, jak o tom vypovídají paratexty například v machzorech z let 1585–1586 (č. b. 40) a 1605–1606 (č. b. 108) či v *Chumaši* 1614 (č. b. 196). Je také možné, že například i úspěšný titul pojednávající o občanském (obchodním) právu *Sefer ha-trumot* (1605, č. b. 105) byl vlastní investicí Mošeho Katze; zdá se totiž nepravděpodobné, že by si nakladatelé přáli zůstat v anonymitě. Podobně tomu mohlo být například i u jidiš edicí z r. 1607 – *Josiponu* (č. b. 121) a *Mlochim buch* (č. b. 122) – či snad i u reedice Jafeho halachických spisů (č. b. 252) ve 20. letech 17. století. Ale naopak i sbírka homiletických výkladů uznávaného žijícího autora Šloma Efrajima Luntschitze, *Kli jakar* (1608, č. b. 125) či edice respons jedné z nejvýznamnějších aškenázských autorit, Maharama z Rothenburgu (1608, č. b. 126) nebo první pražské vydání halachické části Jafeho opusu (1609, č. b. 141), jež byly všechny tištěny v katzovské tiskárně, mají své samostatné nakladatele.⁴⁶

Obdobně postupovali i ostatní tiskaři: je skoro pravidlem, že oblíbená jidiš díla nebo základní ritualistickou literaturu, jako jsou *Šřitot u-vidikot* Jaakova Weila či *Minbagim* a knihy modliteb a obřadů vydávali sami.⁴⁷ Nakladatelem *Kenig Artus hof* ([1666–1669?], č. b. 389) byl také nejspíš sám tiskař, Jisrael Katz *meḥoḳeḳ* (či Impressor). Někdy se tiskař spojil se

---

⁴⁴ Srov. Voit 2008: s. 615.

⁴⁵ Viz např. paratexty i podobu vydání machzorů č. b. 15, 40, 108. Také pro Bomberga, byť ve zcela jiném měřítku, bylo vydávání základních židovských náboženských textů jádrem vlastní produkce, srov. Baruchson 1990b: s. 30–31.

⁴⁶ Podobně též u č. b. 131, 150, 153–154, 189, 193, 194, 198, 200, 214, 240, 241 a dalších.

⁴⁷ Např. č. b. 128, 145, 158, 183, 234, 258, 365, 306, 377 ad.

spolunakladatelem: například Jaakov Bak v letech 1612 a 1613 vydal a vytiskl několik tisků spolu s Jehudou Lejbem synem Alexandra Katze, jinak sazečem.⁴⁸ Nakladatelem (*madpis*) byl též r. 1607 spolu s Jaakovem Stabnitzem v edici *Pa'aneah raza* (č. b. 123) a také ve svých jidiš tiscích,⁴⁹ z nichž tím největším, ale patrně nedokončeným projektem byl *Ḳroves* započatý r. 1615 (č. b. 213).⁵⁰

Paratexty ovšem někdy více či méně otevřeně vypovídají o tom, že tato partnerství nebyla bez úskalí a mohla vyústit v obchodní spory, jak vysvítá například z impres čtyřdílného vydání jidiš překladu šabatových pijutů *Jocrot*, který byl dílem Mošeho Schedela. Podle Jaakova Baka byly první dva díly (1605–1606, č. b. 106) vydány jím a v jeho tiskárně či typografii (viz impresum druhého dílu: *'al jdej [...] u-vi-dfus*), ale dle prohlášení Mošeho Schedela v titulním textu třetího dílu byl i „první díl“⁵¹ *nidpas bi-dfus šelo*, tj. vydán či vytištěn v jeho tiskárně či typografii (3. a 4. díl, 1606–1607, č. b. 120). První dva díly a podstatná část čtvrtého dílu jsou ale nepochybně vytištěny bakovskými písmi, zatímco pouze třetí díl je celý vytištěn písmi schedelovskými. Míni snad tedy Schedel, že první dva díly vyšly jeho nákladem, anebo se snaží deklarovat vlastní práva k dílu po krachu obchodního spojení mezi ním a Bakem?⁵²

Schedelové vydávali vlastním nákladem kromě populárních jidiš titulů⁵³ především vlastní díla Mošeho Schedela, který byl až do své smrti r. 1607 zároveň principálem tiskárny:⁵⁴ jidiš překlady biblické *Sefer Jehez'el* (1602, č. b. 89), z výše zmíněných *Jocrot* přinejmenším 3. díl (č. b. 120) a vydání hagady s jeho hebrejským komentářem a jidiš předpisy (1606–1607, č. b. 119). R. 1605 Moše Schedel také uspořádal, nakládal a vytiskl edici kajicných modliteb dle ritu Staré školy (č. b. 107). Byl gabajem (představeným) této synagogy, která stávala na místě dnešní Španělské, a vydání slichot, jež vydal u příležitosti její přestavby, bylo pro něj také prestižní, memoriální a nejspíš i politickou záležitostí.⁵⁵ Matoucí rozdělení rolí v *Tikunej zevah*

---

⁴⁸ Viz znění impres v č. b. 182, 185 a 186.

⁴⁹ Č. b. 183, 202; a snad též hebrejské č. b. 162.

⁵⁰ Pro jiné nakladatele tiskl např. č. b. 170, 171, 174, 177, 179, 220 ad.

⁵¹ Míni snad část tištěnou jako první, tj. 1. i 2. díl.

⁵² Ke sporu viz Shmeruk 1984. Je nepochopitelné, proč Schedelové dílo Mošeho Schedela, principála tiskárny, rovnou nevytiskli sami. Že by Jaakov Bak Schedelův překlad vydal bez autorova svolení i uvedení jeho jména?

⁵³ Např. č. b. 94, 99, 128, 145.

⁵⁴ K jeho osobnímu vyznání v poslední edici, kterou připravil (č. b. 119), viz v kap. 5.1.1.

⁵⁵ Viz výše, kap. 1.1.1, k rivalitě mezi synagogami viz Greenblattová 2016: s. 42–43.

(1604, č. b. 100) jsem již zmínila výše.⁵⁶

Tiskař Avraham Heida Lemberger, který zpočátku, v letech 1610 a 1611, působil jako spolunakladatel a spolutiskař⁵⁷ a od r. 1612 jako samostatný tiskař, začal svůj jasně definovaný ediční záměr realizovat r. 1616,⁵⁸ kdy vlastním nákladem vydal dílo *Torat Moše* (č. b. 218). Již pro vydání dalšího Alšechova spisu, *Šošanat ha-‘amaqim* (1617–1618, č. b. 225), se ale spojil se spolunakladatem.⁵⁹ Populárnější tituly, pietistické texty či modlitební knihy, které vydával vlastním nákladem,⁶⁰ mu nejspíš měly pomoci financovat projekty, které byly blízké jeho srdci.⁶¹ K těm jistě patřily i *Tikunej šabat* (č. b. 234 a 265, obě edice jsou nedatované), jež ale byly bezpochyby zároveň dobře prodejným titulem. Také vydání *Sefer ješira* (1624–1625, č. b. 261) sice financoval jiný nakladatel, do Heidova programu nicméně zapadalo, podobně jako i další z tisků, které vytiskl na zakázku.⁶²

Synům Jaakova Baka se podařilo dokončit otcovu rozpracovanou edici jidiš překladu machzoru (pod titulem *Kroves*, č. b. 213 a 228),⁶³ která byla zjevně úspěšná, jelikož ji do konce 60. let 17. století znovu vydali ještě třikrát. Naděje možná vkládali i do reedice *Sefer rabot* (č. b. 260), kterou v redakci Josefa Baka vydali zdá se vlastním nákladem, tu se jim ale již znovu vydat nepodařilo. Reedice úspěšných a ověřených titulů (ať vlastních, nebo vydaných jinde) byly relativně snadným a jistým podnikem s větší nadějí na zisk; úspěšnými tituly bakovské tiskárny se ukázaly být také *Lev tov*, *Cene-rene*, *Hagada* a ovšem *Minbagim*, které všechny do konce sledovaného období vytiskla vícekrát.⁶⁴

Naprostá většina drobných několikastránkových jidiš písní a vyprávění vydávaných po r. 1629 nemá uvedena ani tiskaře, natož nakladatele – možná ani ne tak kvůli utajení jejich identity, jako spíš pro nedostatek místa na hustě sázených stránkách.⁶⁵ Ty nejstarší známé, z

---

⁵⁶ Na objednávku tiskli Schedelové např. č. b. 90, snad též 91, a dále 92, 93, 95 ad.

⁵⁷ Viz č. b. 155, a srov. též č. b. 148.

⁵⁸ Měl jej patrně ujasněn již r 1610, viz č. b. 155.

⁵⁹ Alšechův spis *Mar'ot ha-šov'ot* (1620–1621, č. b. 241), který je závěrečným dílem k č. b. 218 a 226 a byl také Heidova plánu (srov. explicit č. b. 238), vytiskl Moše Katz, stejně jako Cordoverovo dílo *Tomer Dvora* (1621, č. b. 245). Heida naopak dotiskl Galanteho spis *Kol bochim* (1621, č. b. 246), který zahájil Moše Katz.

⁶⁰ Č. b. 190, 197, 231, 234, 249, 253, 258, 263.

⁶¹ Č. b. 218, 226, 250, 255 snad se spolunakladateli, 259.

⁶² Č. b. 203, 205–207, 209, 211–212, 214, 219, 221–222, 229–230 aj.

⁶³ Toto je alespoň můj dojem, k detailům viz příslušné záznamy.

⁶⁴ Srov. např. č. b. 59–64, 130, 316, 327, 362, 390, 404 a neblahé č. b. 405 ad.

⁶⁵ Viz např. č. b. 286–287, 300–301, 312–314, 339, 387–388 ad.

prvních dvou desetiletí 17. století, vydávali *promiscue* tiskaři, autoři i „třetí strany“,⁶⁶ a tato praxe se nejspíš nijak nezměnila. Zbožné písně, zázračné příběhy z *Knihy Zohar*, či vyprávění o nástrahách, jež se staví do cesty lásce dvou mladých milenců, stejně jako většinou veršované „zprávy“ o válkách a pohromách, volbě císaře či smrti mladého následníka trůnu, obléhání Prahy, požáru v Náchodě, vyhánění duchů či smrti populárního pražského kantora šly při minimálních nákladech jistě na odbyt daleko více než poněkud suché halachické spisy psané jazykem většinou nepřístupným a pro kohokoli, kdo je vydal, musely znamenat sice malý, ale snadný zisk. Žijící autoři těchto písní, předpokládám, si ovšem své texty nejspíš vydávali raději sami na přilepšenou ke svým obvyklým příjmům.

2.2.2 Nakladatelé-podnikatelé

Mezi identifikovanými nakladateli se vyskytují i tři knihkupci, jejichž vztah k vydávání knih je, řekli bychom, nasnadě. Nejstarším doloženým knihkupcem-nakladatelem je již výše zmíněný Moše ben Šabtaj z Lokači na Volyni (1590, č. b. 49). Knihkupcem (*mocher sfarim*), byl podle svého epitafu také Pinchas bar Aharon zvaný Zelig z Prahy (zemř. r. 1639),⁶⁷ zeť Avrahama Schnurdrehera, který se r. 1608 podílel na vydání Luntschitzova *Kli jaḳar* (č. b. 125) a Maharamových respons (č. b. 126). Posledním byl Menachem Mendl ben Zalman Gels z Prahy, podílník na vydání *Mar'ot ha-šov'ot* Mošeho Alšecha (1620–1621, č. b. 241). V poděkování otištěném na rubu titulního listu je o něm řečeno, že „obchází zemi, aby prodával knihy“ (tedy s knihami „hauzíroval“?). Podle svého epitafu byl Mendl Gels patrně koncem svého života (zemř. r. 1651) poslem rabínského soudu (*šliaḅ bejt din*), což bylo doufejme povolání bezpečnější a pohodlnější.

Jakožto podnikatelé se vydáváním knih dlouhodoběji zabývali či o to alespoň usilovali Moše Utitz a Jaakov Stabnitz. Moše Utitz byl spolunakladatelem několika tisků v letech 1609–1611 (č. b. 148, 155, 168) a samostatně vydal výpravnou edici jidiš *Minbagim* (č. b. 169), která kopíruje, včetně části původních ilustrací, benátské vydání z r. 1593.⁶⁸ Dle explicitu knihy její sazbě nebyl přítomen a žádný jeho další projekt již není doložen. Jaakov Stabnitz, který poprvé spolupracoval s Jaakovem Bakem na již zmíněném vydání *Pa'aneah*

---

⁶⁶ Srov. č. b. 93, 95, 99, 179 a 183.

⁶⁷ Hock 1892: col. 376b.

⁶⁸ Původně měl v úmyslu ji obsahově rozšířit, k tomu viz níže v kap. 3.7 (k benátským *Minbagim* viz Timm – Turniansky 2003: č. 41, s. 83–85).

raza (1607; č. b. 123), měl, jak se dozvídáme z jeho dalšího pokusu, větší ambice. Příručka korespondence, kterou si objednal (!) u syna bývalého pražského vrchního rabína Jicchaka Chajuta a vydal r. 1623 (č. b. 236), „neboť [rabi Avraham] je znám jako velký stylista“ (*safra raba*),⁶⁹ měla být jen prvním dílem tohoto autora, jež doufal vydat, a pokud vím, je Chajutova příručka navíc jediným známým dílem vzniklým v Praze v pojednávané době na objednávku. Stabnitzovy plány ale buď byly zhceny neznámými okolnostmi, nebo se jeho další produkce nezachovala. Stabnitz neměl vlastní tiskárnu ani vybavení a tiskl u zavedených pražských tiskařů, jednou s Jaakovem Bakem snad u Mošeho Katze (č. b. 123), jednou u synů Jaakova Baka (č. b. 236). O Mošem Utitzovi se mi nepodařilo zjistit nic bližšího, Jaakov Stabnitz byl povoláním *sofer*, „písař“, buď tedy písař rituálií nebo snad přísězný písař či sekretář, a patří tak zároveň k oné skupině nakladatelů intelektuálů a literátů, jíž se budu zabývat dále.

Čirým podnikáním byla obchodní spojení (vytvořená někdy i spolu s tiskařem) za účelem vydání několika nákladnějších edicí.⁷⁰ Jak taková spojení mohla vznikat, zaznamenal Mordechaj Jafe v závěru svého *Levuš 'ir Šušan* (1609, č. b. 141), kde líčí obtíže, s nimiž se jeho nakladatel Josef Sofer při hledání finančně dostupného tiskaře potýkal, dokud v hostinci v Benátkách (patrně poté, co se s místními tiskaři na vydání díla nedohodl) nenarazil na Pražany Mošeho Brandeise, jeho zetě a jeho syna, kteří se na místě rozhodli vydání spolufinancovat.⁷¹ Dílo pak vytiskl Moše Katz.

2.2.3 Autoři jako samonakladatelé

Autoři se stávají nakladateli nejpřímější, i když možná nejméně dobrovolnou cestou. Mám zde samozřejmě na mysli autory žijící, i když touha být publikován hnala některé z nich do krajností i po smrti, když ještě ze záhrobní dokázali přivést vlastní rodinu do finanční tísně.

Do konce 16. století byl počet v Praze tištěných žijících autorů velice nízký a je možné, že alespoň některá z jejich děl byla vydána samotnými tiskaři. Každopádně není totožnost nakladatele jasná v dílech Mošeho Isserlese (1569, č. b. 32), Maharala (deset edicí

---

⁶⁹ Jak mě laskavě upozornil Pavel Sládek, frázi *safra raba* je v Targum Onkelos, Dt 33,21 a v TB Sota 13b, ve smyslu „velký učitel“ označován Mojžíš. Je možné, že si Avraham psaním dopisů přivydělával. V přítomném kontextu si dovoluji volnější, ale snad výstižný překlad aramejského *safra*, písař.

⁷⁰ Viz např. č. b. 154 a 254 ad., a samozřejmě také první pražské židovské tisky: č. b. 1, 4 a 5.

⁷¹ Brandeisovi (Brandejští) patřil k společenské a ekonomické elitě pražské obce, k Mošeho otci Meirovi či Mayerovi Brandeyskému, který svého syna Šimona oženil s Maharalovou dcerou Gitl, viz např. Putík 2011: s. 250, pozn. 130 a *passim*, Buňatová 2009: s. 265, Buňatová 2013: 146 a 221 a viz rejstřík k Mojžíšovi. Srov. Baruchson 1990b: s. 38 pro obdobný případ, kdy k uzavření dohody o vydání došlo v benátské kavárně.

mezi lety 1578 až 1599⁷²), Petachji Mošeho ben Josefa (1586, č. b. 41) ani Jicchaka Chajuta (tři edice mezi 1587 až 1590, č. b. 42, 46 a 47). V žádné z edicí Maharalových děl, které jsou po Isserlesově *Torat ha-‘ola* prvními vydávanými díly žijícího autora, není nakladatel uveden, pokud ovšem nebudeme formulí *‘al jdej u-be vejť* (skrze a v domě, tj. Mordechaje Katze) v *Gur arje* (1578, č. b. 33) chápat dle analogických případů ve smyslu navrženém výše, tj. že nakladatelem byl tiskař sám. Podobně není nakladatelská role jasně vyjádřena ani u Isserlesova díla. Naopak své nakladatele měli bezpochyby Avraham Apeteker z Volodymyru Volynského (č. b. 49, viz výše) či nejspíš David Gans a jeho *Šemaḥ Dawid* (1592; č. b. 53), k němuž se vrátím níže.⁷³

Prvním žijícím autorem, u nějž můžeme jistěji předpokládat, že své dílo vydal vlastním nákladem⁷⁴ – aprobace jsou totiž vydány na jeho jméno –, je tak Josef ben Elchanan Heilprin, jemuž anonymní tiskaři vytiskli r. 1597 učebnici hebrejského slovesa *Em ha-jeled* (č. b. 69). Nejspíš týmž tiskařům zaslal rabi Šmuel Eliezer Eidels z Poznaně r. 1598 k vytištění na vlastní náklad studijní materiál *Zichron dvarim* (č. b. 71).⁷⁵ Je zřejmé, že tito anonymní tiskaři nedisponovali takovými prostředky jako Katzové, kteří měli navíc jistě zajištěn i marketing své produkce (viz již např. cestu Mordechaje Katze na frankfurtský knižní veletrh r. 1535),⁷⁶ a i proto praktikovali modernější praxi tisku na zakázku běžnou v Itálii, odkud přišli.⁷⁷

Jak vyplývá z paratextů tištěných knih – autorských předmluv či aprobací –, i další žijící autoři, kteří v Praze tiskli později a jejichž počet zejména od r. 1609 podstatně vzrostl, vydávali svá díla vlastním nákladem. Kromě příčin zmíněných v předchozí kapitole může být jejich rostoucí počet i důsledkem rozsáhlejší akceptace nutnosti být publikován: čím více autorů tisklo, tím méně si adept autorství mohl dovolit zůstat netištěn. Vydávání se změnilo v dostihy již dříve (i proto, že okruh témat, jimiž se autoři zabývali, byl vlastně dost

---

⁷² Č. b. 33, 38, 39, 45, 54, částečně též 56, 65, 74, 75 a 79.

⁷³ Tj. díla určená širšímu publiku, *ba‘alej batim*.

⁷⁴ Nevíme samozřejmě, jak si prostředky na vydání reálně opatrovali. Např. Šmuela Eidelse měla celoživotně podporovat jeho tchýně, Jom Tova Hellera podporoval tchán (Davis 2011 a paratexty Hellerových edicí).

⁷⁵ Viz též pokračování téhož projektu, č. b. 90, z r. 1602, kde je tiskař, Avraham Schedel, již uveden. Je možné, že č. b. 69 a 71 vydali spolu s dalšími soudobými tisky anonymní tiskaři v pronájmu v katzovské dílně, která se tehdy na několik let odmlčela; k jejich identitě viz v kap. 5.2.6.

⁷⁶ Sixtová 2012b: s. 46 a pozn. 58.

⁷⁷ Viz kap. 5.2.6. Ke vztahům mezi aškenázskými Židy a Itálií viz Elbaum 1985, Timm – Turniansky 2003.

omezený)⁷⁸ a objevují se obvinění z intelektuální krádeže.⁷⁹ Záplava knih, které vycházejí, je v paratextech těchto knih samotných – například v Luntschitzových *Šiftej da'at* (1610, č. b. 152) či v díle Tevla Auerbacha (*Ele divrej Dawid ha-rišonim*, [1614–1619], č. b. 201) – nejednou komentována kriticky: člověk je jimi zahlcen a neví pak, kterou si vybrat, a navíc jsou někdy tak obsírné, že by s jedinou z nich mohl trávit celý život a neměl by čas na studium podstatného, a ve výsledku pak lidé takové obsáhlé knihy ani nečtou...⁸⁰

Kromě mnoha lokálních autorů vydávali svá díla v Praze – tak jako v Krakově, Lublinu, Basileji, Hanau či Benátkách – i autoři ze vzdálených míst, zejména z dnešního Polska a Ukrajiny.⁸¹ Někteří byli tisku přítomni, jiní sem svá díla posílali, někdy i s redaktorem edice jako v případě *Me'irat 'ejnajim* (1614, č. b. 194, dílo už ovšem vyšlo po smrti autora). Výraznou skupinu autorů představují běženci, kteří z těchto východních území před válkami a pogromy utekli kolem poloviny 17. století; tuto zkušenost či její následky komentují ve svých předmluvách a explicitech. Opakovaně si stěžují, že jim omezené finanční prostředky nedovolují publikovat celé jejich dílo a nutí je vybrat k otištění jen jeho malou část.⁸² Natan Hannover, který už byl přitom publikovaným autorem, na konci svého „onomasiologického slovníku“⁸³ *Šafa brura* (1660, č. b. 355) vysvětluje, proč jej sepsal a vydává namísto svého kabalistického spisu: „neboť v Polsku dosud trvají nebezpečné časy a nikdo nekupuje kabalistické knihy“; na vydání vlastních (tj. kabalistických) děl, jak doufá, si touto cestou vydělá. Což se mu, neměl-li ovšem na mysli ještě jiné své dílo, také podařilo: r. 1662 vydal sbírku kabalistických modliteb *Ša'arej Šijon*, jež se dočkala mnoha reedicí (č. b. 372).

Naopak například Jom Tov Lipman Heller k těžce se protloukajícím autorům patrně nepatřil. Šestidílné *Mišnajot* (1614–1617, č. b. 200) s vlastním komentářem a starším výkladem Ovadjí z Bertinora vydal vlastním nákladem, či nejspíš za přispění tchána, jehož

---

⁷⁸ Viz č. b. 129 i Jafeho frustraci ohledně toho, že několikrát byly jeho autorské záměry zmařeny tím, že jej s podobnými díly předešli jiní autoři ([Sládek 2018]).

⁷⁹ Viz č. b. 189.

⁸⁰ Viz konec předmluvy k *Šiftej da'at*. Srov. též výrok nakladatelů Maharamových respons (1608, č. b. 126), kteří „nechtějí mařit peníze na vydávání nových knih“.

⁸¹ Mnohem méně z Německa (např. č. b. 320) a zcela výjimečně z Itálie (č. b. 295).

⁸² Viz např. č. b. 331 a 332; vysoké náklady ale netrýzily jenom je, srov. např. č. b. 293 etablovaného Pražana Lejba Nantuy a mnohé další. Migranty z Východu byl také Šabtaj Bass a další autoři; běženci se ostatně nacházeli i mezi tiskařskými dělníky.

⁸³ Jak dílo charakterizuje Konstanze K. Kunstová ve svém vynikajícím, bohužel nepublikovaném textu (Kunst c2010).

v titulních listech všech dílů jmenuje. Svou rodinu mimochodem ve svých publikacích zvěčnil i jinak: do redakce obou dílů *Ma'adanej melech* (č. b. 235 a 271) zapojil své dospívající syny. Nejspíš díky jeho investici vznikl také výjimečný xylografovaný půdorys Chrámu připojený jako příloha k jeho nejstaršímu publikovanému samostatnému dílu *Šurat bejt ha-mikdaš* (1602, č. b. 91), který je zároveň pamětním tiskem na počest *bnej havura*, členů studijního kroužku či spolku, jehož byl Heller v Praze, kterou označuje za město *sofrim a hachamim* (učenců a mudrců), členem. Heller mezi svými konzervativnějšími kolegy-rabíny vynikal i v jiných ohledech: v lednu r. 1626 například v Praze, kam se tou dobou již chystal přesídlit z Vídně coby nový vrchní rabín, vydal své kázání k perikopě Chajej Sara spolu s klasickým hebrejským pietistickým textem Ašera ben Jechiela *Orhot hajim*, který opatřil vlastním paralelním jidiš překladem pro „nevědoucí a ženy, které nerozumějí ponaučení a moudrosti ve svatém jazyce“ (č. b. 266). Osvětový záměr tohoto překladu je zřejmý a sám překlad – alespoň mezi v Praze publikovanými texty – jako počín vysoce postaveného rabína ojedinělý.⁸⁴

To, že hmotně zajištěný a vzdělaný Heller nechal zhotovit výše zmíněnou moderně pojatou obrazovou přílohu s legendou, vypovídá o jeho rozhledu i mimo svět hebrejské knihy, jež takovými propracovanými pomůckami většinou vybaveny nebyly.⁸⁵ Podobným případem, byť jiné povahy, je i portrét autora, jímž je zcela unikátně opatřena jidiš příručka domácího léčení doplněná Hippokratovými *Aforismy* v hebrejštině, kterou pod názvem *Be'er majim hajim* vydal její autor, Pražan Ber Teller (1655; č. b. 327). Lze si vceku dobře představit, že pohledný švihák Teller, který jako lékař (či snad lépe „ranhojič“ nebo „felčar“, neboť bezpochyby neměl formální univerzitní lékařské vzdělání) svým rozhledem nejspíš přesahoval typické kulturní horizonty židovského města,⁸⁶ si své znalosti doplňoval studiem nežidovských knih, v nichž je frontispis s portrétem autora celkem běžnou záležitostí. Anebo, a možná pravděpodobněji, chtěl svým portrétem – který je ovšem co do velikosti i umístění daleko skromnější – napodobit svého váženého učitele, Josefa Šloma Delmediga, jehož spis *Sefer elim*

---

⁸⁴ Srov. též jeho nedochované, ale snad skutečně vydané jidiš předpisy ke košerování masa pro ženy, *Brit melab* (č. b. 273, viz výše, kap. 1.2.2.5). Není jasné, zda jidiš překlad předpisů k pesachovému sederu otiskem v *Seder hagadot šel pesach* (1590, č. b. 47) pochází od Jicchaka Chajuta, autora výtahu z Abravanelova komentáře, který doprovází hagadu samotnou. Jicchakovi ben Šimšoni Katzovi bývá někdy připisován překlad Chumaše do jidiš, viz č. b. 151.

⁸⁵ Srovnatelného charakteru jsou krásné ilustrace v *Josef da'at*, č. b. 138, jejichž štočky snad také neplatil tiskař, ale autor.

⁸⁶ Kolik toho o nich ale vlastně víme? Náměty některých jidiš textů svědčí o tom, že život mimo ghetto a dokonce i nežidovská literatura, byť zprostředkovaná, se těšily velkému zájmu.

(Amsterdam 1629) je ve frontispisu opatřen velice podobně koncipovanou rytinou s polopostavou autora v klobouku s širokou krempou a světlým límcem.⁸⁷

Výjimečnou osobností byl v tomto smyslu bezpochyby i David Gans. Již jeho *Šemah Dawid*, který vyšel za podpory dlouholetého sekretáře pražské obce Jekutiela Kafmana Wahla,⁸⁸ se zcela vymykal běžné aškenázské literární produkci, a tak, když se autor r. 1612 chystal vydat své další a již zmíněné dílo, *Magen Dawid* (č. b. 172), nemusela být důvodem jeho opatrného postupu primárně ani tak vidina neprodejnosti, jako spíš obava z jeho přijetí. Jak v závěru píše tiskař Moše Katz, autor se rozhodl nejprve na zkoušku (*cu ajner prob*) publikovat jen výtah, aby viděl, jak budou lidé reagovat, a pokud shledá, že se jim dílo zalíbí, nebude se obávat vydat své peníze a „předá mi celou knihu k vytištění“. Moše Katz proto apeluje na všechny, kdož jsou „obdařeni rozumem a inteligencí“, aby si knihu zakoupili.⁸⁹ O rok dříve navíc se svým již zmíněným spisem *Giv'at ha-more* (č. b. 166) narazil jiný pražský autor a samonakladatel Josef ben Jicchak ha-Levi, který kvůli skandálnosti svého filozofického díla musel dokonce město opustit.⁹⁰

Více než šedesátiletý autor nábožensko-etického pojednání *Ele divrej Dawid ha-rišonim* ([1614–1619], č. b. 201) Tevl Auerbach, v aprobaci titulovaný jako *he-ḥasid ha-šalem* (dosl. „dokonalý zbožný“),⁹¹ svou knihu sepsanou v jidiš (s hebrejskými pasážemi) vydává na způsob etické závěti, tedy jako svého druhu pamětní tisk, a tímto typem autorských edicí bych výběrový pohled na „selbstverlag“ ráda zakončila. Autoři nebyli k vydání svých děl poháněni jen touhou etablovat se jakožto učenci; jak občas explicitně uvádějí, svá díla vydávají i na svou památku, tak jako to prohlašuje zavedený pražský autor Šmuel Šmelke syn Chajima Šamaše, „když odchází z Prahy“, ve své knize *Seder našim vajbr buch* (1629, č. b. 274).⁹² Na

---

⁸⁷ K Delmedigovi viz kap. 1.1.5, jeho portrét viz https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Solomon_Delmedigo (přístup 22. 3. 2017), Tellerův na http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Teller_Yisakhar_Ber (*dtto*).

⁸⁸ Viz k tomu níže 2.2.5.

⁸⁹ Kniha jako taková již za života autora, který zemřel za moru (Putík – Polakovič – Šulc 2016: s. 37) r. 1613, nevyšla; patrně se nenašlo dost kupců-čtenářů „obdařených rozumem a inteligencí“. K předčasnosti Gansova počínu viz Sadowski 2016.

⁹⁰ K edici viz též v kap. 1.1.5 a 4.2.4.

⁹¹ K ojedinělé aprobaci v tomto tisku a k možné souvislosti s vydáním *Taḥanot* z r. 1611 (č. b. 165) viz též níže kap. 4.2 a 4.2.4.

⁹² Memorializaci a jejím formám v soudobé židovské Praze je věnována celá monografie Rachel L. Grenblattové (Greenblattová 2016). Autoři chtějí publikaci díla svou památku zvětšit, i když to výslovně nezmiňují: srov. např. předmluvu autora Lejba Nantuy, který „je již třináct let kazatelem v Praze“ (*Ḳol Jehuda*, 1641, č. b. 293)

svou památku v „naší“ zemi – miní snad na Moravě, kde se (v Holešově) po své emigraci z Polska usadil – publikoval i Eleazar ben Avdel Jicchak krátkou část „svého velikého spisu *Ben mešek*“ pod titulem *Tikun sofrim* (1658, č. b. 338). Vydává ji před svým odchodem do Svaté země a v explicitu prosí Hospodina o požehnání pro sebe i svou ženu Brajndl, aby se jim podařilo dostat se do Jeruzaléma a aby byt i po smrti mohl vydat svůj velký spis.⁹³

2.2.4 Literáti a intelektuálové jako nakladatelé

Ti, kdo měli co do činění s vydáváním knih, museli z podstaty tohoto podnikání patřit ke vzdělanější části populace. Samotní tiskaři, především Abraham Heida a Moše Schedel, ale také Moše Katz a Josef Bak a patrně i další, své tisky někdy sami editovali a museli tedy k tomu být patřičně vybaveni svým vzděláním.

U jedné vyhraněné skupiny nakladatelů se nakladatelská činnost s ediční prací pojí intimně a pravidelně. Tvořili ji – pokud je možné o jejich identitě něco zjistit – příslušníci nižší třídy „pracující inteligence“: židovští učitelé, tajemníci, písaři a notáři, kteří představovali profesionální laickou (nerabínskou) vzdělaneckou vrstvu židovského města.⁹⁴ O mnoha nevíme nic bližšího než to, co je zřejmé z jejich činnosti: že to byli studovaní lidé, kteří se z nějakého důvodu nestali rabíny, či nezískali rabínský post a jejichž intenzivní literární zájmy je přivedly k vydání jednoho či více textů. Sami byli konzumenty a často i tvůrci hebrejské literatury a vydávání knih bylo pro ně způsobem přivýdělku i jejich pravým povoláním, jak o tom vypovídá i skutečnost, že texty, jež si často opsali „v mládí“ nebo „za studií“, vydali někdy i po desítkách let.

Prvním v Praze doloženým nakladatelem a editorem s renesančními či antikvárními sklony byl Naftali ben Moše zvaný Herš z Kojetína, který itinerář Petachji z Řezna (1595, č. b. 58) vydal „ze starobylého rukopisu“. Další, Šlomo Zalman ben Jehošua Aškenazi, vybavil středověkou sefardskou eticko-filozofickou báseň *Ma'amar bĥinat 'olam* (1598, č. b. 72), kterou editoval a nechal vytisknout, novým komentářem Jom Tov Lipmana Hellera.⁹⁵

Z okruhu těch, kdo se v raně novověké Praze v proměnlivých rolích autora, editora i nakladatele kolem knih pohybovali soustavněji, je kromě Eleazara Altschula-Perelse

---

nebo již zmiňované slichot dle ritu Staré školy, které r. 1605 vydal Moše Schedel (č. b. 107). Další příklady viz též Rachel L. Greenblattová.

⁹³ ...*wa-jezakeni le-badpis gam ĥiburo [!] ha-gadol ha-ze af ki aĥarej moti.*

⁹⁴ Například i již zmíněný Jaakov Stabnitz.

⁹⁵ Davis 2011: s. 74–79.

nejvýraznější postavou Moše Sertels, který od r. 1597 až téměř do své smrti (1614 nebo 1615) kromě své autorské činnosti – svých slavných biblických glosářů – a překladů do jidiš nakládal i editoval aškenázské středověké etické, eticko-filozofické či homiletické texty. U Sertelse je antikvární zájem velice zřetelný, většinou uvádí i vedlejší detaily o okolnostech vzniku opisu a v *Masechet Avot* (1599, č. b. 80) předkládá čtenáři spolu s historií předlohy edice i fragmenty rodinné historie.⁹⁶

Zatímco Sertels studoval ve Friedbergu a ve Frankfurtu nad Mohanem, Eleazar Altschul-Perels, další výrazná postava soudobého židovského knihtisku v Praze, získal vzdělání nejprve u svého otce v Praze a posléze v Lublinu a v Przemyslu.⁹⁷ Literárním aktivitám tohoto „kulturního agenta“ se věnuje zásadní článek Elchanana Reinera. V Praze vydal tři knihy, jejichž opisy – jak ve svých poznámkách s autobiografickými detaily i informacemi o historii rukopisů a o své ediční práci uvádí – si pořídil v mládí.⁹⁸ Kromě části halachického spisu Šloma Lurii *Jam šel Šlomo* (1615–1618, č. b. 214) to byla dvě díla, jež souvisí s jeho intenzivním zájmem o kabalou: „jelikož jsme si zasloužili, aby byly odhaleny (*nitgalu*) kabalistické knihy, které byly až do této naší generace skryty“, rozhodl se Altschul-Perels uveřejnit spis *Ke'ne bina* (1609–1611, č. b. 148) a r. 1615 sbírku modliteb starších, převážně aškenázských mistrů *Lecha ezbaḥ zevaḥ toda* (č. b. 203). V explicitu vydání těchto modliteb se svěřuje se svými příštími edičními a nakladatelskými plány.⁹⁹ Ty se ale již nenaplnily a je možné, že vydání *Jam šel Šlomo*, jehož tisk se vlekl po tři roky, pro něj znamenalo příliš velkou finanční zátěž. Kromě standardních aprobací otištěných na začátku edice je totiž na jejím konci nezvykle připojeno prohlášení pražského rabinátu, jež mělo být vyvoláno ve všech zdejších synagogách a které vyzývá, aby si ti kupující, s nimiž nakladatel zde v Praze i v jiných zemích předešle učinil obchodní dohodu (*‘asa [...] meḳaḥ ‘im ha-ḳonim*), dle dřívějšího ujednání (*de-minuj ḳadmajcho*) od něj knihu zakoupili. Toto prohlášení již tedy možná reaguje

---

⁹⁶ Nakladatelem a editorem byl v č. b. 68, 74, 80, 109, 112, 170 a snad též 177; překladatelem a nakladatelem v č. b. 87; autorem (zčásti též překladatelem) a patrně i nakladatelem v č. b. 101 a 102 a i v první reedici č. b. 173. Viz k němu též Sixtová 2012b: s. 67–69 a dále kap. 3.4.

⁹⁷ Mezi Sertelsovy edicemi není jediná, která by se jakkoli dotýkala safedské kabaly. Stojí možná za zmínku, že tyto kabalistické zájmy projevují v pražských tiscích spíše ti, kdo studovali v Polsku, nebo odtud pocházeli.

⁹⁸ Reiner 2000. K možným důvodům, proč k jejich vydávání přikročil téměř s dvacetiletým zpožděním, viz též v kap. 4.2.4.

⁹⁹ Svým zájmem o kabalou byl Eleazar Altschul-Perels zřejmě blízký tiskaři Avrahamu Heidovi (který mimochodem také studoval v Polsku) a samozřejmě i Ješajovi Horowitzovi, za jehož pražského působení vyšla řada kabalistických děl. Některé jeho autografy i mladší opisy jeho děl získal do své sbírky David Oppenheim a dnes se nacházejí v Bodleianě v Oxfordu.

na to, že někteří z nich se ke svému závazku nehlásili.

Co bylo podstatou této obchodní dohody, můžeme odvodit z jiného úředního prohlášení rabinátu přetištěného v edici významného halachického spisu *Sefer Raban*, který vydal Jicchak ben Aharon Šmuel Aškenazi (1610, č. b. 150). Text nalezl coby starobylý – „nějakých pět set let“ starý – rukopis „uschovaný v koutě mezi knihami velkého učence“ Eliezera Trevese ve Frankfurtu. Dle výzvy rabinátu měli zájemci knihu subskribovat, přičemž měli mít možnost si ji posléze zakoupit za výhodnou cenu, čímž by navíc záslužný počín předem podpořili.¹⁰⁰ Postup obou nakladatelů i prohlášení rabinátů patří k raným dokladům subskripčního způsobu financování tisku.¹⁰¹

Jaakov ben Moše Chajat zvaný Jekl Sofer se ve 20. letech 17. století jako spolunakladatel a redaktor (*magiah*) podílel na patrně nedokončeném vydání biblického komentáře *Mar'ot ha-šov'ot* Mošeho Alšecha (1620–1621, č. b. 241) a zároveň pracoval na vydání svého vlastního stručného komentáře k celé hebrejské bibli, který vyšel v letech 1620–1628 (č. b. 242; třetí díl vydal s pomocí Benjamina Kohena z rodiny Geršuni, tj. Katzovské).¹⁰² Jaakov Moše [Zeev?] ben Kafman, jehož nákladem vytiskl Heida r. 1624 nebo 1625 *Sefer ješira* (č. b. 261), k edici doplnil marginální odkazy k biblickým veršům.¹⁰³ Také nakladatel kajicných modliteb s komentářem dle poznaňského ritu, Avraham ben Juda *sg"l* z Hnězdna, byl sám editorem vydání (1608, č. b. 133), přičemž ve své domovské synagoze v Poznani zároveň zastával veřejnou funkci.¹⁰⁴ Texty otců, které po jejich smrti na základě jejich poslední vůle nakládali, často redigovali či editovali jejich synové.¹⁰⁵

2.2.5 Jednorázoví či příležitostní nakladatelé

Nejméně uchopitelnou a patrně nejvíce různorodou skupinou jsou nakladatelé jedině

---

¹⁰⁰ Celý text je přetištěn v Halpern 1945: s. 26. Další detaily ke genezi vydání obsahuje předmluva editora.

¹⁰¹ Pro nežidovské prostředí srov. Voit 2008: s. 849. V 18. a 19. století byly v takových edicích publikovány seznamy prenumerantů, z nichž je patrné, že subskribování bylo podáváno jako obecně prospěšný a prestižní čin.

¹⁰² Může být totožný i s nakladatelem a editorem č. b. 246. „Odl žena Jekla šamaše a sofera u zdejších představených“, Hock 1892: col. 370a, zesnulá r. 1634, mohla být jeho manželkou.

¹⁰³ Ve své přemluvě se označuje jako *ba-madpis ve-ha-ma'atik* (nakladatel a kopista), což vzhledem k tomu, že jde o reedici mantovského vydání, nebylo jasné již Chajimu Libermanovi, který jediný dochovaný a neúplný exemplář objevil a popsal (Liberman 1980: s. 352–354). Jako *ma'atik* se označují (či jsou označeni) například Moše Sertels, Eleazar Altschul-Perels či Jicchak ben Šimšon Katz u textů, které vydávají z rukopisu.

¹⁰⁴ Titulní text unika v Bodleianě je bohužel poškozen a jeho funkce – za jménem následuje: [...?] *ve-a"b* – si nejsem zcela jista, *CLH* má „archisynagogus“, představený synagogy.

¹⁰⁵ Např. č. b. 168 a 171, 211 a 212 ad. K tomu též Greenblattová 2016.

knihy.¹⁰⁶ Jejich motivace pro volbu daného textu jsou někdy zřejmější nebo dokonce explicitně pojmenované, jindy nevyslovené.¹⁰⁷

Jediný motiv, který tak s jistotou můžeme předpokládat u většiny z nich, je finanční zisk. „Vydělat grošík“ (*ajn pfenig gevinen*) doufá jistý Mordechaj, který patrně r. 1602 vydal jidiš převyprávění knihy Genesis a ve svém krásném veršovaném explicitu udává pro případné zájemce i svou přesnou adresu: bydlí ve svaté obci Libeň v České zemi (č. b. 92). I u něj, tak jako takřka u všech titulů, se explicit (někdy titulní list) uzavírá přáním brzkého příchodu Mesiáše, k němuž může vydání i jeho zakoupení přispět.

Deklarovanou pohnutkou, která nakladatele *Meneket Rivka* (1608, č. b. 146) Zanzila Tajmera (Teumera) vedla k rozhodnutí investovat do vydání díla ženské autorky Rivky Tiktiner, bylo samozřejmě přinést *zchut rabim*, „zásluhu veřejnosti“. V titulním textu je zdůrazněno, že autorkou je žena a že kniha je vydávána na počest všech žen a na připomínku toho, že i žena může být autorkou mravních ponaučení (*divrej musar*) a dobrých výkladů (*gute pšatim*), jako leckteří muži. Nakladatel ale také mohl oprávněně očekávat, že ojedinělé dílo sepsané ženou pro ženy bude mít mezi ženským čtenářstvem velikou naději na úspěch.¹⁰⁸

Roku 1660 vyšla v Praze reedice *Bovo buch*, veršovaného rytířského románu Eljeho Bochera v jidiš (č. b. 353). Její nakladatel (*drukr*) Moše Menachem ben Jehuda Lejb z Krakova, který do Prahy přišel, jak píše, *in šveden vezen* (tj. v důsledku švédsko-polských válek), knihu doporučuje pro ukrácení chvíle ženám, dívkám a mladým chlapcům, jež všechny potěší, když jsou unaveni prací. Navíc je prý tak napínavá, že je udrží doma a nebudou tak „běhat po venku“ – rozumějme: má tedy i jistý mravní přínos. Slibuje vydat i mnohé další „pěkné kousky“ (*fil šejne štikn*), jako třeba *Doz buch fun šejne Glikn*,¹⁰⁹ a přivést na svět mnohá dobrodružství (*abentojr*). Žádný další nakladatelský počín Mošeho Menachema není sice v Praze doložen, působil zde ale zároveň ve stejné době jako výkonný tiskař u bratří Baků a

---

¹⁰⁶ Je ovšem možné, že někteří z nich vydali knih více, ale zachovala se jen jedna, viz např. explicit č. b. 49 a srov. č. b. 350.

¹⁰⁷ V některých knihách zůstává utajeno i samo jméno nakladatele, např. č. b. 143, 224 ad.

¹⁰⁸ Ostatně se stejně jako reedice z r. 1618 dochovalo pouze v jediném exempláři (Tiktiner 2008: s. 13), na rozdíl například od spisů Maharala a dalších hebrejských učenců.

¹⁰⁹ Tj. (ani v rukopisu) nedochovanou skladbu patrně Eljeho Bochera, kterou zmiňuje Shmeruk 1978: s. 35 a pozn. 40, a Timm – Turniansky 2003: č. 97, s. 168, které dílo evidují mezi italskými jidiš desideraty. Tento příslib obsahuje již i jinak textově odlišný explicit Eljeho vnuků na konci jejich vydání *Bovo buch*, Isny 1541 (tamtéž, č. 51, s. 105–107).

později u Jehudy Baka a jeho synů a vnuků.¹¹⁰

Mezi jednorázovými nakladateli byli samozřejmě také ti, kdo vydávali vysokou hebrejskou literaturu, tyto texty ale většinou zároveň i editovali (či vydání redigovali) a patří tedy spíš k výše pojednané skupině nakladatelů literátů a intelektuálů (z nichž jsem naopak výše zmíněné jidiš nakladatele nespravedlivě vyňala). Část z nich ale charakterem svého podniku spadá do kategorie příležitostných či jednorázových nakladatelů: synové, kteří vydávají otcovo dílo buď na základě jeho výslovného přání, nebo na jeho památku. Jejich počín je tak buď čestnou povinností, nebo projevem úcty, ačkoli jim to někdy způsobuje neúnosné výdaje.¹¹¹ Autorovi spisu *Šejda la-derech* (1623–1624, č. b. 257) mělo jeho publikování, chápáné jako zbožný akt či služba veřejnosti (a potažmo Bohu), zajistit „zásobu na cestu“ (jak zní překlad titulu) čili Boží ochranu, když se chystal přijmout pozvání, aby se stal představeným ješivy aškenázské obce v Safedu. Zemřel ale ve Slavkově krátce předtím, než se na cestu stihl vydat, a dílo vyšlo nakonec péčí syna na základě otcovy poslední vůle.¹¹²

I ostatní pamětní edice jsou pochopitelně vydávány osobami, které k zesnulému, události či místu mají bezprostřední vztah. Někdy jej ovšem neznáme: nevíme totiž například, kdo byli anonymní nakladatelé, kteří po autorově smrti vydali edici *Psaḳ 'al 'aguna* (1594, č. b. 56), „aby jeho jméno nebylo zapomenuto“.¹¹³ Jak již bylo řečeno, memoriálním tiskem je i edice slichot dle ritu Staré školy, v níž svůj úřad a zásluhy na přestavbě synagogy, a tedy i svou památku zvěčnil Moše Schedel (1605; č. b. 107). K pamětním tiskům můžeme snad volněji počítat i píseň o požáru Náchoda (1663, č. b. 376) složenou a nejspíš i vydanou místním kantorem Heršem Chazanem (mimořádně byl patrně synem pražského obecního úředníka, autora a redaktora Josefa Miklese), či obě skladby věnované švédskému obléhání Prahy.¹¹⁴ Dojemná píseň o předčasném tragickém skonu oblíbeného pražského kantora Lipmana Chazana, kterou složil a vydal Heršl Weinschenk ([kol. 1656?], č. b. 330), památku zesnulého

---

¹¹⁰ Jeho dlouhou kariéru eviduje *CLH* 8894. Později působil i ve Fürthu a na počátku 18. století znovu v Praze u vnuků Jehudy Baka.

¹¹¹ Č. b. 167, 168, 171 a např. č. b. 194, kdy pozůstalost otce dosahovala pouze poloviny výše nákladů na tisk.

¹¹² Viz též č. b. 211, 212, dílo zesnulého otce měl vydat též nakladatel č. b. 67.

¹¹³ Vydání *Pejruš 'al targum Jonatan we-Targum jerušalmi* (1609, č. b. 142) má dle nakladatele dát pokoj zesnulému autorovi i jeho duši (tj. uspokojit jeho touhu být publikován?).

¹¹⁴ Č. b. 299, 300 a srov. též č. b. 329.

zvěčňuje takřka v duchu kramářské písně.¹¹⁵

Dvojí posláním má zvláštní tenká brožurka *Psakim bi-dvar ha-ḥališa psula* (1607/1608; č. b. 124): je jednak pamětním tiskem připomínajícím mučedníka Lipmana Wallersteina (bratrance Jom Tov Lipmana Hellera), jednak mají sebrané halachické decize, které se vyjadřují k platnosti konkrétního provedení obřadu chalica, sloužit jako výstraha a návod pro řádné jednání. Nakladatelé tisku tedy proklamativně jednájí ve veřejném zájmu (možná z autoritativní rabínské pozice?).¹¹⁶

Také následující dva ve své době vysoce aktuální texty mají přispět dobrému a zbožnému účelu (a jejich nakladatel potažmo získat *zchut* i trvalou památku): dialog o hazardních hrách *Sur me-raʿ* (1614, č. b. 198) dal vytisknout nakladatel Jaakov ben Matitja Treves z Wormsu, když „uviděl“ *tikun* (dosl. „nápravu“, dnes bychom řekli „nápravné opatření“) nově ustanovený „zde v Praze“ novým vrchním rabínem Ješajou Horowitzem (ten je tu mimochodem titulován *ba-melech be-ḥadaš neši Jiśraʿel*, „nový král, kníže Izraele“). Jednalo se nejspíš o zákaz hazardních her, který byl vyhlášován, aby posloužil buď k mravní očištění, nebo k zamezení ničujícího hazardu v dobách chudoby.¹¹⁷ Nakladatel (zemř. r. 1639) byl dle svého náhrobního nápisu *doreš miḳraʿot baḳi be-kama ḥochmot u-ve-diḳduḳ*, tj. „vykladač Bible, zběhlý v několika vědách a v gramatice“.¹¹⁸ Nakladatel další takové edice – výběru pietistických textů *More ḥataʿim ba-derech* ([kol. 1620], č. b. 240) –, která měla sloužit na obranu proti moru, „který nás stihá rok za rokem již čtyřicet [dva?] let“, vysvětluje volbu osmerkového formátu knihy: v podobných situacích je obzvláště dobré, aby člověk zpytoval svědomí, ale *poʿalim* (pracující lidé?) jsou líní hledat v *sifrej ḥasidim*, *sifrej musar* (pietistických a moralistních spisech) a u *anšej maʿase* (lidí praktikujících zbožný způsob života?), ovšem je-li kniha malá, může ji mít každý u sebe.¹¹⁹

---

¹¹⁵ Ben-Chorin – Edlinger 1969 a další literaturu viz u záznamu č. b. 330. K pamětním tiskům patří typově i první vydání různých příležitostných kajících modliteb, Hellerovo kázání (č. b. 266) a svým způsobem (i dle názvu) možná též *Zichron dvarim* (č. b. 71) aj., jimiž se zde – výše a níže – zabývám v jiných souvislostech.

¹¹⁶ Explicit se nese v duchu velice nepřátelským ženám, bohužel není zřejmé, kdo byl jeho autorem a kdo byli nakladatelé. Lipman Wallerstein byl ovšem zetěm Maharala.

¹¹⁷ K hazardu viz Modena 1988; pro příklady z Čech viz např. Judiciální protokol, 1768–1783, Archiv ŽMP, fond Kolín, inv. č. 13.325, f. 14b–15a, č. 40.

¹¹⁸ Hock 1892: col. 161b, č. 2739, k r. 399.

¹¹⁹ K opatřením proti moru viz níže v kap. 2.2.7. K významu *anšej maʿase* (dosl. „muži činu“) srov. edici machzoru Benátky 1584, *BHB* 333571, kde výraz stojí vedle *ba-ḥasidim*, s nimiž *anšej maʿase* spojuje to, že chtějí sloužit Hospodinu celou duší a čtou *mišnaḳot* traktátů Šabat a Kelim v čase šabatové hostiny, „neboť tímto navazují

Zcela jiný přínos vydávaného díla pro čtenáře má ve svém úvodním slově na mysli Avraham Josef Jekutiel Kafman *sg"l* ben Jaakov Juda Wahl, sekretář pražské židovské obce a podpůrce a snad i nakladatel či spolunakladatel vydání Gansova díla *Šemaḥ David* (1592, č. b. 53).¹²⁰ Co jej přimělo – pokud to tak skutečně bylo – vložit peníze do vydání knihy silně nezvyklého obsahu, která v něm vyvolala takové nadšení, že ji četl i „podruhé a potřetí“? Kafman Wahl měl díky své profesi četné kontakty s představiteli nežidovského světa i srovnání s jeho kulturní úrovní a snad to byla právě „rozkořenost“ *Šemaḥ David* i jeho autora mezi dvěma světy, která jej zaujala a kterou považoval za přínosnou. Jako sekretář obce mohl dobře chápat Gansův záměr, tak jak jej nedávno postihl Pavel Sládek: *Šemaḥ David* neměl být ani tak historiografickou prací, ale přístupnou encyklopedií postihující realitu známého světa včetně židovské historie (přestože zůstává vydělena tím, že je jí vyhrazen samostatný první díl), jejíž četba by židovské hospodáře (*ba'alej batim*) učinila schopnými poučeně a na vyšší konverzovat s jejich křesťanskými současníky jak o vlastní kultuře, tak o nežidovských tématech.¹²¹ Podle Alexandra Putíka mohl být Kafman Wahl (či Kafman Sofer) navíc jedním

---

pevné pouto mezi Tórou a Zemí Izrael, Jeruzalémem, Chrámem a šabatem“. V Talmudu je výraz užíván ve významu „zázrační rabíni“ (za toto upozornění děkuji Pavlu Sládkovi).

¹²⁰ Ke Kafmanu Wahlovi viz Putík 2013: s. 136–137, jeho epitaf viz Hock 1892: col. 100a, č. 1403, k r. 384 [1624]. Nakladatelský podíl se zdá naznačovat jeho „slovo ke čtenáři“ v knize, v němž píše, jak autora vybízel k vydání: *naton titen le-jadi sefer eḥad mi-sifrecha ašer katavta wa-oš'i'o le-ora le-ma'an zakot bo et-ha-rabim [...] we-natan ha-sefer ha-ze le-jadi [...] we-natativ le-badpiso* („dej mi jednu ze svých knih, kteréš napsal, a já ji vydám, abych přinesl mnohým zásluhu [...] a dal mi tuto knihu [...] a já ji dal vytisknout“), i když tento výklad poněkud oslabuje to, že se dále Kafman označuje za *ha-sovev ha-mit'orer ha-mitdarez we-ha-machri'a le-ḥosi et ha-sefer ha-ze le-ora*, tedy za toho, kdo na vydání soustavně naléhal a je inicioval, podporoval a k němu přesvědčoval, přičemž ale zároveň prosí čtenáře, aby i na něj pamatovali, až budou chválit a vynášet autora – z jeho slov ale každopádně můžeme usuzovat, že jeho podíl na vydání byl podstatný. Gans ve své přemluvě uvádí, že dílo sepsal na počest svého bratra, jemuž byl rovněž zjevně vděčen za nějakou formu podpory, snad, jak navrhuje Alexandr Putík, při přípravě díla, která muselo trvat několik let. Jako další možný Gansův mecenáš byl navržen Mordechaj Maisel, jehož veřejné zásluhy Gans v závěru knihy tolik velebí. K roli Wahla, Maisela i Gansova bratra v podpoře přípravy či vydání knihy viz Putík – Polakovič – Šulc 2016: s. 23–24, kde je Maiselova dlouhodobá podpora Ganse před i po vydání kroniky prohlášena za nepravděpodobnou a navržena nějaká forma jeho podílu na vydání či odkoupení části nákladu. Rachel L. Greenblattová (Greenblatt 2015: s. 79 a Greenblattová 2016: s. 48 a pozn. 58), též na základě rozhovorů s Alexandrem Putíkem a Elchananem Reinerem, uvádí, že „dobročinnost [Mordechaje Maisela] s největší pravděpodobností zahrnovala i podporu sepsání této kroniky“.

¹²¹ Sládek 2016a: s. 91–92, k významu pojmu *ba'al bajit* – hlava rodiny, člen obce a plátce daně – viz Putík – Polakovič – Šulc 2016: s. 22. (Podobný text cituje Sadowski 2016) V Praze přelomu 16. a 17. století se „představitelé nežidovského světa“ rekrutovali z jiných (měšťanských i šlechtických) vrstev než třeba Chmelnického kozáci, čemuž odpovídala i většinou civilizovanější forma a podstata vzájemného styku. Křesťansko-židovská obchodní partnerství doložená i pro Prahu musela být ostatně založena na důvěře a Marie

z autorů *Anonymní hebrejské kroniky z raně novověké Prahy*, což by jeho zájem na vydání Gansova díla dále vysvětlovalo.¹²²

A konečně Nachum ben Jošia se stal nakladatelem z čirého opojení knihou *Igeret ha-wikuah*, v níž její autor Šem Tov ibn Falaquera ve formě dialogu mezi filozofem a zbožným mužem dokládá soulad filozofie s Tórou (1610, č. b. 155). Našel též „muže znalého“, aby text připravil k vydání: byl jím již výše jmenovaný Šmelke syn Chajima Šamaše.¹²³

2.2.6 Ženy-nakladatelky

Ženy nakladatelky by sice důsledně patřily do přechozí skupiny, svou výjimečností si ale zaslouží být pojednány samostatně. Tato rozsahem nevelká, ale nesmírně zajímavá skupina čítá pouhé tři jednotky: tři nakladatelské subjekty a tři krátké texty.¹²⁴ Ukazuje ale, že ženy nebyly jen „pasívními“ čtenářkami knih sepsaných či přeložených a vydaných muži, ale že si byly vědomy síly a možností knihtisku.¹²⁵

Roku 1602 vydala v schedelovské tiskárně „Patšl dcera Zanzila blahé paměti, zetě pana Zeligmana Horowitzze“, zbožnou píseň Mošeho Corta (Corita?), *Dos lid šel mbr“r Moše Šor[i]t*,

---

Buňatová v rámci svého výzkumu dějin obchodu nachází doklady i skutečně přátelských vztahů (ústní komunikace, 2016). Naopak Hannoverova *Šafa brura* (1660, č. b. 355), která vznikla za zcela jiných podmínek, přímo vypovídá o brutálnějších podobách židovsko-křesťanské interakce (přeloženo a analyzováno v Kunst c2010).

¹²² Viz Putík 2013: s. 136–137 v jeho recenzi českého vydání kroniky (David 2013) a viz též výše, kap. 1.1.5. Kafman Wahl vypravil pochvalnými verši též vydání *Šiaḥ Jiṣḥaḳ* Jicchaka Chajuta (1587, č. b. 42), z nichž ale nelze vyčíst nic o jeho případném dalším podílu na edici. Umístění obou úvodních pochvalných slov je v pražských hebrejských tiscích pojednáváné doby zcela výjimečné. Jaká mohla být jejich funkce, pokud by Kafman na vydáních hmotný podíl neměl, mohla být jakýmsi doporučením z pera vysokého obecního úředníka (určité výrazy v *Šemaḥ Dawid* upomínají na i formulace aprobací, které se v Praze ale objevují později)? Kafman ale ani v jednom úvodu svou funkci neprosazuje (za jménem uvádí pouze *sofer* bez působiště). Mohla být vzorem nežidovská zvyklost umísťování laudací a doporučení od jinak nezainteresovaných osob před samotný text díla, třeba i skrze pod vlivem obdobné praxe v italských hebrejských tiscích?

¹²³ Viz též výše, kap. 1.1.5. Bohužel jsem tohoto zajímavého muže, Nachuma ben Jošiu, nenašla v Hockově edici epitafů ze Starého židovského hřbitova v Praze a dosud uniká i bedlivému oku Alexandra Putíka a jeho genealogické databázi (ústně konzultováno v červnu 2017).

¹²⁴ Na počátku 18. století ovšem vystupují další nakladatelky: Bela Horowitzová a Rachel Raudnitzová (*CLH* 3193 a 3935). Druhým z jejich počínů bylo vyprávění o tom, jak Židé přišli do Prahy, *Ajn šejn majse [...] iz gešebn e noch jebudim habn cu Prog gevont...* (viz Greenblattová 2016: s. 196–197 a s. 236–240).

¹²⁵ K ženám v židovském knihtisku viz Haberman 1933, Yaari 1966 a Turniansky 2009. První doloženou sazečkou byla kolem r. 1477 Estelina žena tiskaře Avrahama Conata; první nakladatelkou Ester vdova po Eliovi Chandalim v Konstantinopoli r. 1566. Nakladatelkou byla též dcera Chajima Šachora Ela (*CLH* 8092; Haberman 1933: č. 2). K sazečce Gitl, dceři Lejba Zecra Katze, viz kap. 5.3.

o stvoření, vyvolení, egyptském zajetí, vyvedení z Egypta ad. (č. b. 93).¹²⁶ Patšl mohla být vnučkou rabína Zeligmana Avi Ezriho ben Jehudy ha-Leviho Horowitze,¹²⁷ a tedy pocházet ze vzdělanecké rodiny; každopádně je nakladatelkou nejstarší dochované v Praze vytištěné jidiš písně. Podobně snad kolem r. 1612 (nebo dříve) dala Sorl dcera Jaakova vytisknout jidiš píseň *Gor ajn šon nojn tojre lid* (č. b. 179),¹²⁸ kterou složil její otec, populární autor známý jako *der frum rabi Jokev fun Teplitz*, „zbožný rabi Jokev z Teplíc“. Píseň, kterou vytiskl Jaakov Bak, se spolu s dalšími díly autora dočkala více reedicí.¹²⁹

Svět zcela neznámý¹³⁰ se pootevírá v záhlaví písně *Ajn gor šejne tchine*, kterou kolem r. 1602 vytiskli Schedelové (č. b. 95). Jak je tu řečeno, tato tchina (prosebná modlitba za Boží milosrdenství, slitování) zůstávala totiž po dlouhou dobu tajemstvím „části zbožných žen“ (*ajntajl frume vajbr*), které „si ji ponechávaly pro sebe a nedovolovaly nikomu, aby si ji opsal, nyní se ale rozmyslely a vydávají ji tiskem“.¹³¹ Hebrejské slovo *sod*, (mystické, esoterní) „tajemství“, jistě působilo stejně jako dnes jako úderný reklamní slogan, přesto bych toto sdělení nechtěla podceňovat. Subjekt „část žen“, které si mezi sebou jako tajemství předávaly vlastní jidiš modlitby, zde využívá médium knihtisku, aby bylo toto „ženské mystérium“ zpřístupněno ostatním ženám, které tolik stály o jejich opsání. Kromě toho, že naráží na existenci „tajné“ ženské tradice nezávislé na mužích, svědčí – spolu s mnoha dalšími jidiš texty vydávanými nejpozději od počátku 17. století proklamativně pro ženy¹³² – o tom, že ženské čtenářstvo muselo být již tehdy relativně početné, i o tom, že přinejmenším *ajntajl vajbr* dokázal nové technologie inovativně využít namísto „zastaralého“ způsobu opisování.

2.2.7 Korporátní nakladatelé a edice podpořené obecními institucemi

Mohli bychom také říci, že tyto ženy použily tištěné médium k šíření svých zájmů a konkrétní tradice. Podobně si počínali – v Praze doložitelně od 10. let 17. století – i

---

¹²⁶ Haberman 1933a: č. 6.

¹²⁷ Viz Putík 2011: s. 250, 254, 255, 256.

¹²⁸ V originálu: *gebracht in druk baj zajn tochtr Sorl. CLH 9226*; Haberman 1933a: č. 7.

¹²⁹ *K frum reb Jokevovi* viz Polakovič 2001: s. 123 a viz výše, kap. 1.2.2.4.

¹³⁰ Alespoň autorce tohoto textu, Chavě Turniansky a dalším badatelům bezpochyby nikoli, viz např. Turniansky 2009, Weissler 1998 a Kay 2004 (k zvláštnímu postavení Prahy v této souvislosti viz s. 7–8).

¹³¹ *Ajn gor šejne tchine / iz fil cajt lang in sod gevezn baj ajntajl frume vajbr habn zi baj / zich lasn blajbn un' nimant lasn aus šrajbn. Nun habn zi zich bedacht un' habn zi in druk gebracht.*

¹³² Míněno v Praze, jidiš knihtisk, který je poprvé dokumentován v Polsku ve 30. letech 16. století, prosperoval od 40. let 16. století v Itálii, ve Švýcarsku a později znovu v Polsku.

formálnější korporátní nakladatelé, spolky, rabinát a vedení obce.

Pokud jsem byla schopná je identifikovat, našla jsem mezi pražskými tisky pouze několik edicí, jež by mohly souviset s činností konkrétního spolku.¹³³ Vzhledem ke ztrátám, které v Praze musíme předpokládat pro celé zde vytištěné edice, není ovšem vyloučeno, že takových tisků bylo více, podobně jako třeba v Itálii.¹³⁴ Jedním z nich je reedice zkrácené verze klasického textu Bachji ibn Pakudy, *Ḳiṣur ḥovot ha-levavot* (1614; č. b. 199). Jejím nakladatelem (*huva le-vejt ha-dfus*) ovšem nebyl spolek jako takový, ale Jaakov Katz ben Avraham, učitel (*melamed*) ve Velké klauze. Ve své předmluvě zmiňuje ustanovení pravidelné recitace knihy o šabat (*we-ḵava'nu le-omram be-jom ha-šabat*). Z Jaakovova epitafu – pokud je moje identifikace správná – se zdá vyplývat, že měl vlastní studovnu (*bejt midrašo*), pro jejíž studijní kroužek, ale ovšem i pro širší veřejnost, mohl být text vydán.¹³⁵

Jistější se jeví případ edice modliteb *Šomrim la-boḵer* (volněji „ranní hlídka“), jejíž vydání lze dle typografie stanovit na léta 1650–1655 (případně kolem r. 1640). Jedná se patrně o pořádek modliteb spolku pro ranní bohoslužbu téhož jména, jehož existence je v Praze, dle náhrobků na Starém židovském hřbitově, dokumentována přinejmenším k létům 1633, 1635 a 1640 (viz č. b. 310 a příslušné odkazy tamtéž).¹³⁶

Jiného charakteru jsou tisky vydané v souvislosti s iniciativami obce a rabinátu, které mají sloužit ke komunikaci konkrétních opatření přijatých v reakci na určitou aktuální událost či situaci a k jejich autoritativnímu prosazení mezi příslušníky obce. Na ústní nařízení Maharala vydané během kázání odkazuje již Zalman Aškenazi, nakladatel a editor *Seder ma'ase ha-ḵṭoret* (1598; č. b. 76), jednalo se tedy snad o četbu a recitaci těchto modliteb, které měly sloužit jako ochrana proti moru.¹³⁷ Nejstarším dochovaným tiskem konkrétního nařízení jsou *Taḵanot ḥachmej u-manhigej ḵ"ḵ Prag* ze září r. 1611 (č. b. 165).¹³⁸ Tato „ustanovení mudrců a předáků svaté obce pražské“ byla přijata a vydána za účelem očištění mravního života obce

---

¹³³ S činností studijních spolků souvisí také již zmíněný Eideľsův *Zichron dvarim* (1598, č. b. 71) a Hellerova *Šurat bejt ha-midraš* (1602, č. b. 91), viz výše, kap. 1.1.4.

¹³⁴ Horowitz 1989, Andreatta 2011.

¹³⁵ SŽH J173; Hock 1892: col. 175b, č. 4912.

¹³⁶ Spolek je jako korporátní dárcem dokumentován i ve sbírkách Židovského muzea, k liturgii viz též 1.1.1.

¹³⁷ Týž nakladatel vydal také *Ma'amar bḥinat 'olam* (1598, č. b. 73). Další Maharalovo nařízení – recitace žalozpěvu *Jerušalajim ḵodeš bilulim* (Davidson 2, s. 436, č. 3854) za účelem „probuzení srdcí“ – je zmíněno v *Ḳinot*, Lublin 1617 (viz *BHB* 174114).

¹³⁸ Buď tedy pražské židovské úřady začaly knihtisky k prosazování svých zájmů využívat až v této opožděné době, anebo se – což bychom mohli spíše předpokládat – starší tiskoviny tohoto typu nezachovaly. Nežidovské úřady tak činily již v době inkunábulní (Hoffmannová 1990: s. 301).

v době moru, který byl, tak jako v případě dalších hrozeb a pohrom, vnímán jako trest za panující nemrav a hříšnost. Aby byla všem srozumitelná, jsou opatření publikována v jidiš; mezi nápravnými opatřeními najdeme kromě četby vhodné literatury například i vyhnání prostitutek.¹³⁹

Komunita byla chápána jako celek, organismus, jehož jednotlivé údy, příslušníci obce, se měly ideálně podvolovat obecné vůli a aktivně přispívat k obecnému zdaru. K hlavním opatřením přijímaným v době ohrožení obce bylo ustanovení kajících veřejných i privátních obřadů a praktik. Domnívám se, že se mi podařilo identifikovat další příležitostný tisk, který měl sloužit k zavedení takových opatření za morové epidemie patrně r. 1622 nebo 1623 (č. b. 256). Obsahuje *pizmon* (píseň s opakujícím se refrémem) *Mošel ba-‘eljonim*, který sepsal tehdejší vrchní pražský rabín Moše Mendls.¹⁴⁰ Edice má pro liturgický text nezvyklou podobu, jež je snad dalším svědectvím procesu zniternění modlitby: pijut je opatřen marginálními odkazy k oněm pasážím Talmudu a *Šulchan aruchu*, kde jsou jednotlivé v textu vypočtené hříchy pojednávány, a jeho záhlaví vybízí k intenzivnímu rozjímání nad těmito hříchy a k pokání a soudě dle zahrnutí odkazů má být tato meditace prohloubena dalším studiem.¹⁴¹ Jediný dokumentovaný exemplář svázaný s Hellerovými slichot pro 14. češvan ([1621?], č. b. 248) zapadá dle typografie do produkce bakovské tiskárny kolem r. 1623 a je tedy velice pravděpodobně prvním a vysoce aktuálním vydáním skladby, jež je známa i z pozdějších reedací v modlitebních knihách.¹⁴² Reakcí na morovou epidemii bylo i vydání edice *Orhot hajim* Ašera ben Jechiela doprovázené jidiš překladem hebrejského originálu a kázáním Jom Tov Lipmana Hellera z r. 1626 (č. b. 266); aprobaci otištěnou na rubu

---

¹³⁹ Edice viz Rivkind 1926; k morové epidemii r. 1611 viz Davis 2011: s. 91–93, Putík 2016; a srov. např. Horowitz 1996: s. 214–215, pro opatření zavedená r. 1575 v Cremoně.

¹⁴⁰ Na mor zemřela na podzim r. 1622 i manželka autora (viz *Gal-ed* 1856, č. 165).

¹⁴¹ *Pizmon* [...] *la-‘ašor le-vašel ha-mawet ha-ba be-‘awon ha-mevo’ar le-maša...*, dosl. „Píseň s refrémem [...] k zastavení a zrušení smrti, která přichází za hřích[y] objasně[n] níže“).

¹⁴² Rachel L. Greenblattová (Greenblattová 2016: s. 191–192) podle mého soudu spojení této skladby s Hellerovými slichot v unikátním exempláři JTSA 1760:12 vykládá mylně: zatímco Hellerovy skladby vytiskl Moše Katz, Mendlsova modlitba má jasnou bakovskou typografii a na základě užití Raši písma se domnívám, že je i o něco mladší. Obě edice spolu tedy nejspíš souvisejí pouze tak, že se staly součástí pražského liturgického cyklu, a jediné proto jsou spolu svázané; ironií osudu tak ovšem byly spojeny skladby dvou rabínů, které ve skutečnosti měl rozdělit vážný konflikt (Heller či spíš snad Jaakov Baševi měli usilovat o odstranění Mošeho r. Mendlse z úřadu vrchního rabína, aby pozici mohl obsadit Heller), viz též v kap. 4.2.4 (s odkazy na literaturu).

titulního listu vydal týž Moše Mendls¹⁴³ a rázně v ní nabádá (*amarti le-orer*) k osvojení týdenního cyklu četby tohoto pietistického textu každým „mužem i ženou“, byť v mírnější podobě, než jak byla pro vídeňskou obec ustanovena jejím vrchním rabínem Jom Tov Lipmanem Hellerem. Na epidemii moru či jinou pohromu reagovala i modlitba „znovu vytištěná“ na příkaz představeného ješivy Avrahama Brody a rabínského soudu *more šawe* roku 1704, jež se dochovala jako přívazek jednoho z exemplářů slichot podle ritu Staré školy (*Sliḥot ke-seder bejt ha-kneset ha-ješana*, 1605, č. b. 107).¹⁴⁴

Válečné hrozby rovněž vyžadovaly nasazení kajicné liturgie, jehož účelem bylo probudit Boží slitování a získat si Boží ochranu. Jednou takovou vysoce aktuální edicí bylo vydání *Sliḥot we-pizmonim* (kajicných modliteb a písní s refrémem¹⁴⁵) Eliezera Aškenaziho, které reaguje na nebezpečí, jež obci hrozilo v souvislosti se stavovským povstáním roku 1618 (č. b. 232). Do kategorie tisků s korporátním nakladatelem ovšem tato edice doslovně nepatří. Jak totiž vyplývá z úvodního textu, byla sice vydána se souhlasem a na příkaz představeného ješivy Šloma Efrajima Luntschitze, vrchního rabína Ješaji Horowitze a členů rabínského soudu (*ba-alufim b[ejt] "d[in] m[ore]" š[awe]*), ale Moše Katz byl nejenom jejím tiskařem, ale i nakladatelem.¹⁴⁶ Další – nedochované – slichot prosící o záchranu v nebezpečí, které sepsal vrchní rabín Šimon Špira-Wedeles a které byly pro účel veřejné recitace vytištěny ještě během bojů o Prahu v r. 1648, zmiňuje ve svém historickém líčení švédského obléhání (*Milḥama be-šalom*, [kol. 1650], č. b. 299) rabínův sekretář Jehuda Lejb ben Jehošua Porit-

---

¹⁴³ Tato aprobace je důležitá pro stanovení data odchodu Mošeho Mendlse z úřadu pražského vrchního rabína či z Prahy. Alexandr Putík uvádí jako interval jeho rabinátu léta 1620–1623 (Putík 2004: s. 20) a podobně Rachel L. Greenblattová uvádí, že rabi „skutečně roku 1623 Prahu opustil“ (Greenblattová 2016: s. 144), r. 1626 tu ale dle *haskamy* nejspíš byl (znovu?) přítomen. Ačkoli v jeho aprobaci k vydání *Orḥot ḥajim* není uvedeno místo jejího vydání, vzhledem k tomu, že je datována téhož dne, kdy byl zahájen tisk edice, se zdá být nasnadě, že i ona musela být vydána v Praze. Moše Mendls v ní své jméno sice podepisuje bez jakékoli titulatury, ale její tón napovídá, že tak činí z autoritativní, patrně tedy nějakou funkcí podepřené pozice (také Zunz 1865: s. 430 uvádí interval jeho působení v Praze 1622–1626).

¹⁴⁴ Exemplář BLO Opp. fol. 1271, přívazek 3 (viz též v kap. 1.1.1); jejím autorem byl snad, navzdory blahorečení za živě otištěném v reedici, Ješaja Horowitz; starší vydání se, pokud vím, nedochovalo, zařazují je zde jako č. b. 201b k letům 1614–1621.

¹⁴⁵ Zatímco co slichot prosí o Boží ochranu, *pizmonim* slichy doprovázejí a oslavující Boží velikost. Těmito skladbami se zabývala Jiřina Šedinová (viz výše kap. 1.1.1).

¹⁴⁶ Pro tiskaře bylo jistě výhodné získat obecní zakázku. Také *Taḥanot* z r. 1611 (č. b. 165) vyšly možná nejen v tiskárně, ale i (spolu)nákladem Jaakova Baka. Židovští tiskaři v těchto případech fungovali jako svého druhu nežidovští „tiskaři úřední“, k nimž srov. článek Jaroslavy Hoffmannové (Hoffmannová 1990).

Porjes (č. b. 296b).¹⁴⁷

V ostatních obdobných případech neměly edice propagovat aktuální opatření v době ohrožení, ale zavést určitou připomínkovou kajícnou liturgii a poskytnout příslušný text pro její první veřejnou recitaci.¹⁴⁸ Roku 1613 byly vydány slichot pro 2. adar Šlomo Efrajima Luntschitze na památku vyvážnutí z nebezpečí hrozících za vpádu Pasovských r. 1611 (č. b. 186); r. 1621 slichot pro 14. chešvan Jom Tov Lipmana Hellera na paměť šťastného vyvážnutí z hrozby vyplnění židovského města vojskem po bitvě na Bílé hoře r. 1620 (č. b. 248) a kolem r. 1650 slichot téhož autora na paměť pogromů, k nimž došlo na Ukrajině r. 1648 (č. b. 321 a 322). V obou prvních edicích je výslovně zmíněno, že je jejich zahrnutí do liturgie (a potažmo vydání) schváleno světským i duchovním vedením obce,¹⁴⁹ ve třetím případě bylo vytištění tiskaři „přikázáno“ (*ništaweti*) bezpochyby týmiž úřady. Rachel L. Greenblattová ve své monografii detailně analyzuje jak jednotlivé tyto skladby, tak i politickou agendu jejich autorů, kteří prostřednictvím těchto předkládali a prosazovali vhodný pohled na dějinné události a „loajalitu vůči vládnoucí habsburské monarchii“.¹⁵⁰

Poslední dokumentovanou edicí, která patrně měla korporátního nakladatele, je osmnáctibodová vyhláška o zavedení pardonové daně vydaná v hebrejštině a jidiš r. 1654 (č. b. 326).¹⁵¹ Byla závazná pod pohrůžkou klatby se souhlasem hlavy ješivy a vrchního rabína Aharona Šimona Špiry-Wedelese, měla být zveřejněna ve dvou synagogách a byla publikována s vědomím a svolením České komory (*ba-šrara šarej ha-ḥeder*), která tuto daň na židovskou komunitu ostatně uvalila. Dle typografie byla tištěna v katzovské dílně.¹⁵²

2.3 Závěr

Specifické žánry mají své specifické nakladatele, kteří k určitému typu textů tíhnou díky svému sociálnímu postavení, vzdělání, profesi či osobním inklinacím. Ženy-nakladatelky se – alespoň v Praze – věnují výhradně vydávání jidiš textů. Nakladatelé, kteří vydávají díla

---

¹⁴⁷ Viz Greenblattová 2016: s. 216–217.

¹⁴⁸ Kromě uchování památky události mělo snad připomenutí minulé záchrany Boha pohnout, aby se podobně zachoval i v době aktuálního ohrožení.

¹⁴⁹ R. 1613 *ha-ḳšnim rašim we-ṭovim we-manbigej ha-ḳebila u-ve-baskamat ha-batej dinin de-ḳ“ ḳ Prag*; r. 1621 *ḥachmej Prag rašejha u-manbigejha* se schválením vrchního rabína Ješaji Horowitze.

¹⁵⁰ Greenblattová 2016: s. 170–195, 210–212 a s. 279 (odtud pochází i citace).

¹⁵¹ Ke zvláštní židovskou pardonové (perdonové) dani viz Putík 1999: s. 12–13, Greenblattová 2016: s. 120.

¹⁵² S prosazováním agendy rabinátu mohou souviset i některé další edice vydané jinými subjekty, např. č. b. 124, 134 či č. b. 217.

vysoké hebrejské literatury, se zpravidla nezabývají vydáváním četby v jidiš pro ženy a dívky (a to ani zbožné ani kratochvilné) nebo různých praktických příruček. Velice vzácné výjimky jsou k tomu buď dohnány existenční nouzí a jasně dávají najevo – jako např. Natan Hannover v explicitu *Šafa brura* (1660, č. b. 355) –, že je pro ně tento podnik, s nímž se vnitřně neztotožňují, krokem stranou od jejich hlavního zájmu, anebo jej ze své hmotně zajištěné pozice a vysokého postavení vnímají jako osvětovou a edukativní činnost (viz např. Hellerův překlad *Orḥot ḥajim*, 1626, č. b. 266). Jazyk – hebrejšťina *versus* jidiš – je tedy většinou základním dělicím prvkem nejen mezi vydávanými žánry a texty ale i mezi neprofesionálními nakladateli.

S výjimkou Avrahama Heidy (i ten ale ke konci své kariéry publikoval knihu požehnání s jidiš překladem ([*Birkat ha-mazon. Bentšerl*, kol. 1625], č. b. 263) toto dělení samozřejmě neplatí pro většinu tiskařů-nakladatelů, kteří jsou v tomto ohledu jakožto podnikatelé nestranní, a ani pro nakladatele z řad laické (nerabínské) inteligence: například pro Mošeho Sertelse a další různé obecní písaře či sekretáře, učitele a překladatele. Jejich každodenním povoláním bylo prostředkovat mezi různými světy (židovským a nežidovským i mezi židovskými úřady a příslušníky obce), sférami (ne)vědomostí i literárními tradicemi. Pohybovat se mezi oběma (a více) jazyky bylo jejich přirozeným habitatem a svou autorskou či vydavatelskou činností v jidiš i v hebrejšťině, jejíž smysluplnosti a potřebnosti si byli vědomi, kterou ale přesto měli potřebu ve svých paratextech obhajovat.¹⁵³

V rámci hebrejské literatury existovala sociální stratifikace mezi rabíny a laickými učenci (*ḥaverim*), kteří neopomínají zdůrazňovat, komu je jejich dílo určeno: lidem jako jsou oni sami, nikoli intelektuálním velikánům, kteří díla, jaká jsou oni schopni sepsat, nepotřebují. Rabínská elita se psaním či publikováním textů pro širokou veřejnost ve sledované době zabývala jen omezeně a v určitém duchu – viz činnost Jom Tov Lipmana Hellera a méně Maharala či Jicchaka Chajuta –, čímž se zároveň otevíralo pole pro aktivity laických či pololaických intelektuálů typu Mošeho Sertelse, Mošeho Schedela, Tevla Auerbacha nebo i Mošeho Katze (v jeho edici Bible s jidiš vysvětlivkami, 1614, č. b. 196).

Tisk vlastním nákladem byl v jednom ohledu velice rovnostářský: byla k němu nucena naprostá většina autorů, ať už z vysokých rabínských vrstev nebo z prostředí *ḥaverim* či laické inteligence, a mezi samonakladateli tak najdeme zástupce všech vzdělaneckých kruhů. A

---

¹⁵³ Viz slova Tevla Auerbacha v č. b. 201 a viz též Greenblattová 2016: s. 256–257.

pokud nějaký soudobý autor svého nakladatele přece jenom našel, byl to příznačně spíš autor (či dokonce autorka) jidiš díla,¹⁵⁴ než vysoké hebrejské literatury, a je zřejmé, že potenciální úspěšnost a komerční hodnota díla zde byly podstatným faktorem.

Pro většinu autorů i nakladatelů z řad intelektuálů bylo vydávání knih nákladné a někdy i destruktivní, což ale mohlo platit i pro nakladatele profesionální a nakladatele-tiskaře.

---

¹⁵⁴ Mám samozřejmě na mysli Avrahama Apetekera (č. b. 49) a Rivku Tiktinerovou (č. b. 146).

3. EDIČNÍ PRÁCE

Sazbě knihy předchází příprava textu a samotné čisté tiskové předlohy. Míra nutné ediční a redakční práce se odvíjí od charakteru textu: z rukopisu přebíraný, poškozený či nečitelný text vyžaduje jiný způsob práce než text autorský psaný již s vidinou publikování a dodaný do tiskárny samotným autorem nebo jeho vydavatelem. Reedice již dříve vytištěných textů jsou v tomto ohledu nejméně náročné, ale i ony v novém vydání často procházejí různými zásahy, kompilováním dodatkového materiálu, aktualizacemi odkazů, krácením nebo doplňováním a korigováním tiskových chyb a i ony předpokládají vstup profesionála, který tyto úpravy provádí. Obecný proces redakce raně moderní židovské knihy popsal nedávno Pavel Sládek,¹ zaměřím se proto na doklady edičních postupů, zásahů a vstupů a výroků editorů o nich, které jsem našla přímo v pražských židovských tiscích, a pokusím se pojmenovat typické přístupy a postupy těchto editorů, jejich motivace i obtíže, s nimiž se v raně moderní době potýkali.²

3.1 Nejstarší doklady ediční práce

První v Praze vydané knihy žádné explicitní zmínky o ediční práci neobsahují, nezbytnost účasti vzdělaných odborníků na přípravě textu je ale evidentní. Pro sazbu těchto sidurů, machzorů, slichot či hymnů pro šabat a požehnání sloužily jako předloha patrně místní rukopisy těchto liturgií zachycující jejich lokální ritus.³ I texty v nich obsažené bezpochyby vyžadovaly přehlédnutí, případně zásah editora, který rozhodl, jaké je správné znění či pořádek modliteb, připojil poznámku o užití či autorství dané modlitby nebo o lokální variantě ritu, vložil obecnou liturgickou instrukci (v jakém momentu obřadu se daná pasáž říká) či mezititulky při přechodu mezi jednotlivými svátky, obřady nebo jejich fázemi (např. mezi Pesachem a Šavuot, ranní a odpolední modlitbou ad.). Rukopisy totiž ne vždy, ale dosti často podobné indikátory, které umožňují orientaci v textu, neobsahují. Redakční

---

¹ Sládek 2012: s. 21–26. K roli editorů či obecněji tiskařů ve formování židovského literárního kánonu viz práce Amnona Raze Krakotzkina (2007 a 2014) a též recenzi Stephena G. Burnetta na jeho monografii (Raz Krakotzkin 2007) <https://networks.h-net.org/node/35008/reviews/45750/burnett-raz-krakotzkin-censor-editor-and-text-catholic-church-and> (přístup 7. 4. 2017). K roli editorů a způsobu, jakým zaznamenávali jména svá či svých synů v tiscích, viz též Sonne 1927.

² Tato kapitola je jen hrubým náčrtem, studium ediční práce s texty přesahuje záběr této dizertace.

³ K prvním vydáním siduru viz kap. 1.1.1, pozn. 48.

vstupy a zásahy jsou patrné například z rozdílů mezi prvním až třetím vydáním siduru (č. b. 1, 5 a 6).⁴ Již v *Seder zmirot* 1514 (č. b. 3) nebo v *Hagadě* 1526 (č. b. 12) se navíc vyskytují veršované popisky k ilustracím, které součástí standardního textu samozřejmě nebyly. Nejspíš byly i ony převzaty z rukopisných a ilustrovaných předloh.

Pro sazbu *Chumaše* s pěti svátečními svitky, haftarot a komentářem Rašiho, který vznikl mezi lety 1514–1517 (č. b. 4) mohli mít tiskaři k dispozici jako předlohu spíše místní rukopis než tištěný text.⁵ Na přesnost a správnost kopií hebrejského biblického textu jakožto textu kanonického bylo vždy dbáno co nejpečlivěji: již v Talmudu⁶ jsou doloženi oficiální revizoři a korektoři, *magihev sfarim* (dosl. „revizoři knih“) a nějaký takový specialista (*magiah*) musel jistě přehlédnout i archy pražského *Chumaše*, jehož „velkou přesností“ (*dijuk rav*) a bezchybností (*lo nimša bo ta'ujot 'asara*, „nenajde se v něm [ani] deset chyb“) se tiskaři pyšní v závěru knihy.

Explicit *Josrot*, které r. 1526 vydali Meir ben David a Chajim Šachor (č. b. 10), obsahuje první vyjádření pražských židovských tiskařů k úloze ediční práce.⁷ Žádné podrobnosti o redigování textu a jejich sestavy v knize sice neuvádí, ale implicitně o tomto procesu vypovídá. Hymny vkládané do ranní šabatové bohoslužby vydávají tiskaři, jak píší, proto, aby byl napraven neřád a nejednotnost, která při bohoslužbách panuje: židovský lid je rozprášen a když se jeho zbytek shromáždí v synagoze a kantor začne modlitbu, stíhají jej ostatní, „jako by honili po horách koroptve“ (1 Sam 26,20), „jeden [modlitbu] začíná, když [ji] druhý končí“ a každý říká něco jiného. Jejich záměrem je proto *le-bašwot zkenim u-*

---

⁴ Postupné změny a přídatky v těchto edicích eviduje a komentuje Berliner 1909 a 1912 a srov. též základní práci Abrahama Berlinera (Berliner 1896) k vlivu knihtisku na židovskou bohoslužbu (a jeho hodnocení v Sadowski 2016).

⁵ Chumaš s Rašiho komentářem vyšel do r. 1514 několikrát, většinou ještě s Targumem Onkelos: takto poprvé r. 1482 v Bologni jako patrně první tisk s vokalizací a přízvuky (dle *BHB* 313517 se zde otištěná podoba Rašiho komentáře napříště stala „základem“ verzí tištěných „ve většině vydání Bible“) a dále r. 1490 v Hijaru a r. 1491 v Lisabonu. Sestavou textů je pražskému vydání nejbližší Chumaš s pěti svitky, haftarot dle sefardského ritu a s komentářem Rašiho, který vyšel r. 1491 v Neapoli (dostupné na <http://www.hebrewbooks.org/44284>, přístup 6. 7. 2016), je ale zřejmé, že až na první a poslední stranu mají obě verze vizuálně pramálo společného. Chumaš s targumem, svitky i haftarot dle aškenázského ritu a s komentáři (Rašiho k Chumaši, Avrahama ibn Ezry ke svitkům a Radaka k haftarot) vyšel r. 1505 v Konstantinopoli a v podobné formě r. 1513 v Soluni. Bombergovo vydání Chumaše se svitky a haftarot vydané v Benátkách (bez Rašiho) v prosinci r. 1516 (*BHB* 201612) za přímou předlohu sazby již pražským tiskařům ani sloužit nemohlo.

⁶ Např. TB Ket 106a; srov. Jastrow 1926: s. 872, heslo *nagaḅ*, dosl. „vrhnout světlo“, „ozářit“.

⁷ Kromě díkůvzdání Hospodínovi deklarují kolofony a explicity předchozích tisků přání opatřit Izrael svatými knihami, jichž se mu nedostává.

ne'arim, doslova „srovnat, sjednotit staré s mladými“, tj. poskytnout všem jednotný text. Je zajímavé, že Geršom Katz, který téhož roku vydal vlastní vydání *Jošrot* (č. b. 11), ve vlastních pozdějších „reedicích“ – pokud jsem toto mohla posoudit – následuje konkureční vydání Meira ben Davida a Chajima Šachora, které nejspíš nabídlo kvalitnější pořádek a text těchto modliteb.⁸ Výsledkem i důsledkem práce prvních tiskařů a jejich editorů byla tedy standardizace textů a rozšíření jednotné verze (podle Lucie Raspe se takto díky katzovským vydáním kajících modliteb rozšířil i mimo Prahu jejich pražský ritus).⁹

Meir ben David byl původním povoláním *sofer*, písař rituálních svitků. Jak máme pro pražské židovské tisky doloženo později, z prostředí profesionálních písařů, a také kantorů, rabínů i soukromých učenců – kteří byli židovskými protějšky „vzdělaných literátů“ najímaných křesťanskými dílnami¹⁰ – pocházeli také externisté najímaní pro ediční či korektorskou práci. Podobné intelektuální zázemí měli ale často i samotní tiskaři, nejenom Meir ben David, a zejména v nejstarší a starší době a v menších dílnách si proto vydávané texty také pro tisk sami připravovali či korigovali obtahy.¹¹

Předložit kvalitní korigovaný text bylo deklarováním cílem editora vydání oddílu Orach chajim halachického kodexu Jaakova ben Ašera *Arba'at turim* (1540, č. b. 22, reedice Cremona 1551),¹² jímž byl pražský vrchní rabín Avraham ben Avigdor (zemř. 1542), který je tak prvním známým externím editorem doloženým v pražských židovských tiscích. Rabiho ediční poznámka má nezvyklou formu formálního přísěžného prohlášení: začíná slovy *emet ki ani h[atum] m[ata]*, „je pravda, že já níže podepsaný“.¹³ Prohlašuje, že text *Orach chajim* editoval proto, aby byl „rozumnému životadárnou stezkou vzhůru“, a navíc jej doplnil jednak *bagabot* (emendacemi i vlastními poznámkami k obsahu), jednak marginálním aparátem

---

⁸ Srovnávala jsem pouze pořádek modliteb, který se v obou edicích mírně liší; u Geršoma Katze jsem si také všimla jedné spíše pravopisné než tiskové chyby.

⁹ Viz kap. 1.1.1, k textové standardizaci jako jednomu z účinků knihtisku viz Eisenstein 1983: s. 56–70 a 346–350.

¹⁰ Voit 2008: s. 487, heslo Korektor.

¹¹ Viz příklady, které uvádí Sládek 2012. Editorem byl i tiskař Josef ben Jakar zmiňovaný dále; tisky, které produkoval, korigoval dle svého epitafu i Moše ben Josef Becalel Katz (viz kap. 5.2.5.9), nemluvě o ediční činnosti Avrahama Heidy či Mošeho Schedela.

¹² První kompletní vydání kodexu vytiskl Mešulam Cusi v Pieve di Sacco r. 1475 a před rokem 1540 vyšel v úplnosti celkem pětkrát, vždy bez dodaných glos či emendací.

¹³ Není jasné, proč volí tuto formu. Deklaruje tak svůj autorský podíl na díle, nebo na sebe bere zodpovědnost za provedení edičních zásahů? Srov. opozici vůči svévolným edičním zásahům, o níž píše Pavel Sládek (Sládek 2012: s. 23). K dalšímu možnému vysvětlení viz níže.

odkazujícím k talmudickým zdrojům příslušných předpisů. Dílo (*mlacha zu*) vychvaluje „nad všechny staré i nové [opisy] psané perem jakož i [knihy] dříve vytištěné“.

Je pozoruhodné, že rabi Avraham či tiskaři v explicitu nijak nereagují na vydání, které musel již tehdy připravovat v Augšpurku *talmudi u-medakdek* (znalec Talmudu a gramatiky) Josef ben Jakar, společník Chajima Šachora, a to podle předlohy poskytnuté jeho švagrem Jaakovem bar Baruchem a pořízené v Praze z vlastního Avrahamova emendovaného kodexu!

Podle Elchanana Reinerja bylo augšpurské vydání, které ostatně na rozdíl od pražského vyšlo v úplnosti (v letech 1540–1541 byly vytištěny všechny čtyři díly kodexu, zatímco v Praze zůstalo u jediného dílu), určeno laické střední vzdělanecké třídě (*ba'alej batim*) a spíše k praktické orientaci v příslušných halachických předpisech, zatímco pražské mělo sloužit vzdělancům a studentům k teoretickému studiu.¹⁴ Augšpurské je co do ediční práce uvědomělejší a svou koncepcí ve své době pokročilejší a modernější. Jeho redaktor totiž – jak uvádí ve své ediční poznámce – rabiho poznámky podstatně zkrátil: ponechal z nich pouze vysvětlení obtížných slov a odkazy na prameny (externí i křížové odkazy mezi jednotlivými díly a paragrafy kodexu), ale zbytek jeho dlouhých, „nepříliš užitečných“ (*bilti mo'elim kol kach*) a ve valné většině pro ty, kdo se z knihy učí, „matoucích“ (*mevalbelim 'al ha-mitlamdim bo*) glos zcela vynechal. Naopak doplnil praktický seznam všech traktátů Talmudu a jejich kapitol, neboť v Avrahamově aparátu je odkazováno pouze na kapitoly (*pra'kim*) traktátů. Pražské vydání utkvívá z tohoto pohledu dosud také více v rukopisném médiu (a orálních modech vědomostní transmise), jež má z podstaty daleko osobnější a lokálnější charakter než knihtisk (a jehož jednotlivé projevy mohou pro čtenáře ve vzdálenějších oblastech postrádat zajímavost),¹⁵ zatímco augšpurské vydání odpovídá potenciálně exteritoriálnímu a univerzalizujícímu charakteru média tištěné knihy i potřebám nového čtenářského publika:¹⁶ jeho redaktor omezuje ediční poznámky na podstatné (emendace a odkazy k pramenům), aby poskytl kvalitní kopii jednoho ze základních autoritativních textů halachické literatury, a to,

---

¹⁴ Elchanan Reiner provedl srovnání obou edicí na kolokviu pořádaném r. 2015 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a laskavě mi svůj pohled na obě vydání přetlumočil i v osobním rozhovoru v září 2017. Zbytek srovnání obou edicí je můj vlastní, je ale přednáškou jistě inspirován. Podle slov editora augšpurské edice bylo i toto vydání určeno ke studiu či samostudiu (byť třeba *ba'alej batim*).

¹⁵ Srov. Reiner 1997a, zvláště s. 90–93.

¹⁶ S tím koreluje i podoba obou tisků, zejména zvolená tisková písma, ale i způsob sazby, a přístup augšpurského redaktora odpovídá i Šachorovým ambicím proniknout na italský trh, stejně jako postup pražských tiskařů jejich dosud zjevně lokální orientaci. O úspěšnosti augšpurské edice může svědčit i reedice Avrahamových glos odtud převzatých pro vydání Turu v Cremoně 1558, Riva di Trento 1560 a Hanau 1610.

dle Reiner, těm, kdo chtějí text studovat za účelem porozumění a konání (*li-šmah*), ale také, dodala bych, pro sebedělání.¹⁷

Časová shoda mezi oběma vydáními je zarážející: že by Avraham o pořizování opisu svých *bagahot* a jeho zamýšleném použití nevěděl? Z dopisu otištěného na konci augšpurské edice se zdá jasně vyplývat, že opis byl Josefovým švagrem pořízen přímo za účelem publikování. Je také těžko představitelné, že by se tiskaři, bývalí, i když pravděpodobně znesváření partneři, o plánech druhého nedoslechli. Nemůže být nakonec forma Avrahamova explicitu (vynucená třeba Geršomem Katzem) způsobem, jak pražskou edici oproti augšpurské autentizovat (a zvýšit i její naději na prodej nebo na uznání jejího prvenství v případném soudním sporu)?¹⁸ A neupustil nakonec Geršom od dokončení tisku edice právě v souvislosti s paralelně připravovaným konkurenčním vydáním?¹⁹

Vrchní pražský rabín se podle mladších zpráv edičně podílel i na přípravě vydání dvou dalších tisků (a jeho komentář k machzoru byl posmrtně otištěn ve vydání 1549–1550, č. b. 25).²⁰ Podle Šabtaje Sofera z Przemyslu, který byl činný koncem 16. a v prvních desetiletích 17. století, byl Avraham ben Avigdor redaktorem prvního vydání siduru z r. 1515 (č. b. 5).²¹ A v titulním textu *Chumaše* z r. 1618 (č. b. 227), uvádí tiskař Moše Katz, že text Rašiho komentáře přetiskuje podle pražského vydání z r. 1530 (č. b. 16), které redigoval týž rabín a které „předčí všechny od té doby vydané verze“.²² Není možné zjistit, zda tyto pozdní zprávy

---

¹⁷ Formulováno na základě rozhovoru s Elchananem Reinerem v září 2017. I později ovšem evidujeme – byť v Praze výjimečně – edice autoritativních děl s komentáři mladších autorů (viz výše kap. 1.1.4), ti ale takové edice vydávali vlastním nákladem a puzení vlastními autorskými ambicemi nebo i třeba jinými, mimoliterárními motivacemi, a většinou ostatně spíše tiskli pouze svůj komentář k danému textu, nikoli text samotný (což bylo levnější). Edičním záměrem pražské i augšpurské edice *Arba'a turim* bylo publikování základního halachického kodexu, a nešlo v nich o autorské sebezprosazení glosátora a emendátora.

¹⁸ Zvláštní je i obhajobný, ale zároveň až vůči autorovi glos urážlivý tón dopisu Josefa ben Jakara švagrovi otištěný v závěru augšpurské edice, v němž editor vysvětluje zkrácení Avrahamových glos. K soudním sporům vedla konkurenční vydání *Mišne tora* v Itálii v 50. letech.

¹⁹ Faktorů mohlo být ovšem více: přípravné práce se mohly zdržet a být později zmařeny vyhnáním Židů vyhlášeným v září roku 1541. Další vydání celého kodexu vyšlo r. 1540 navíc ještě v Konstantinopoli (*BHB* 136084).

²⁰ Korektorem, spíše než nakladatelem této edice mohl být Menachem ben Moše Jisrael v edici *Machzoru* 1549–1550 (č. b. 25), viz k tomu kap. 2.2, pozn. 39.

²¹ Viz odkazy v záznamu *BHB* 309346, které jsem bohužel neměla možnost ověřit.

²² Jen pro zajímavost srov. poznámku Geršoma Soncina ke kvalitě verzí Rašiho komentáře přeloženou Pavlem Sládkem (Sládek 2012: s. 23). Titulní texty tiskařů slouží ovšem především reklamním účelům a jejich autoři se pravdivostí svých nadsazených tvrzení příliš nezatežují.

odpovídají skutečnosti,²³ ale panuje mezi nimi zvláštní časová shoda: Šabtaj Sofer totiž v Praze pobýval r. 1617. Je možné, že se informaci týkající se redaktora siduru z r. 1515 dozvěděl od pražských tiskařů a že jeho vydavatelské zájmy – sám podle svých slov v Praze vydal edici siduru dle starého kabalistického rukopisu, který měl být majetkem r. Šloma Lurii (viz nedochované č. b. 225) – naopak ovlivnily i Mošeho Katze, který v té době již musel chystat zmíněné vydání *Chumaše* a poprvé zde pak publikoval zmínku o identitě editora vydání *Chumaše* z r. 1530, která mohla být v rodině známa.

3.2 Terminologie

Práci, kterou provedl, označuje Avraham slovem *bigabti*, „emendoval“ či „korigoval jsem“, které pochází od téhož kořene jako výraz *magiab*, revizor či korektor textu (plurál *magihim*), jenž z rukopisného prostředí organicky přešel do sféry knihtisku a pojmenovává nějakou formu nebo úroveň ediční – redakční, emendační nebo korektorské – práce. Její faktický záběr a rozsah nelze často blíže stanovit; toto umožňuje pouze porovnání dochované předlohy tisku či dalších pramenů s konkrétním vydáním, jaké například pro pražskou edici Maharamových respons (1608, č. b. 126) provedl Simcha Emanuel. *Magihim* až na výjimky své zásahy do textu nedokumentují, a dnešní chápání konkrétního užití výrazu je proto vždy do značné míry svévolné nebo intuitivní, jelikož vychází z nejisté představy, jakou míru a charakter ediční práce daný text vyžadoval.²⁴ Bezpochyby v nějaké podobě existovala dělba práce. Větší tiskárny mohly najímat korektora, který odváděl tu nejzákladnější práci, totiž pročítal obtahy a vyznačoval chyby v sazbě. Ale například editor vydání *Me'irat 'ejnajim*, který byl s rukopisem svého zesnulého učitele vyslán ze Lvova do Prahy, aby dohlédl na tisk, prováděl kromě vysoce profesionální ediční práce i korektury obtahů (1614, č. b. 194).

Ediční práci tedy nejčastěji označuje slovesné *bugab*, „korigováno“ či „editováno“, například již v *Menorat zahav tabor* (1581, č. b. 36): *bugab be-'ijun rav* (jindy též *be-'ijun daq* nebo *nimraš*) „korigováno s velkou/detailní/horlivou pečlivostí“ či „důkladností“.²⁵ Výraz se často objevuje v titulním listu beze jména editora, ale někdy je údaj přesnější. V titulním listu prvního oddílu *Mišnaot* s Hellerovým a Bertinovorým komentářem stojí: *we-bugbu 'al jdej*

---

²³ Mimochodem, Moše Katz tu Avrahama označuje za syna Avigdora Kary, což je běžnější omyl, objevující se i v dalších dobových tiscích.

²⁴ V Bibliografickém soupisu i zde někdy raději volím v širším smyslu výrazy editor, ediční práce, editovat, pojmy redaktor i korektor mají v češtině vyhraněnější úzus.

²⁵ Např. č. b. 40, 168, 175, 226 ad.

meḥaber ha-Tosafot be-ʿašmo, „a byly korigovány/redigovány autorem *Tosafot* samotným“ (1614–1617, č. b. 200).²⁶

Jedinkrát se tento výraz vyskytuje ve zcela jiné souvislosti a s jiným významem. Sidur, který byl r. 1635 vydán jakožto první (doložený) povolený tisk po Hellerově procesu a zákazu židovského knihtisku z konce 20. let (č. b. 276), má v titulním textu uvedeno *bugaḥ be-šiwuj adonenu ha-ḳejsar Werdinanus jr“b*, tedy „korigováno na příkaz našeho pána, císaře Ferdinanda, nechť je vyvýšen jeho majestát“. Formule dokládá, že edice prošla nějakou formou cenzurního řízení a výrazem *bugaḥ* je zde nejspíš míněno „korigováno ve shodě s cenzurou“ či „cenzurovanou verzí“.²⁷

Substantivním protějškem slovesného *bugaḥ* je výše zmíněné *magiaḥ*,²⁸ které se objevuje nejčastěji v záhlavích edičních poznámek a v dalších paratextech, začínajících zhusta slovy *amar ha-magiaḥ*, „pravil editor“.²⁹

Jinou úlohu v ediční práci zastával *maʿatik*, „kopista“. Takto se často označuje sám ten, kdo si pořídil opis rukopisu pro vlastní potřebu, například Moše Sertels v *Sefer ha-gan* (1597, č. b. 68), když vydává text nalezený „ve starobylém rukopise“.³⁰ Někdy se zdá z kontextu vysvitat, že výraz *maʿatik* pojmenovává funkci toho, kdo pro potřeby vydání pořizuje čistý opis, tiskovou předlohu: *maʿatik* si říká Josef Sofer, který pro *Levuš ha-ora* pořídil opis autorových doplňků (1603, č. b. 97). V titulním textu *Paʿaneaḥ raza* (1607, č. b. 123) tak nakladatelé označují Jicchaka Katze, editora vydání, a pro opis či tiskovou předlohu používají zároveň výraz *haʿataḳa*.³¹ *Ha-madpis we-ha-maʿatik*, „nakladatel a kopista“, si říká i Jaakov Moše ben Kafman, nakladatel *Sefer ješira* (1624–1625, č. b. 261). Jelikož je vydání reedicí tisku, není význam slova jasný, nakladatel si ale mohl opsat i vzácný a patrně těžko dostupný tištěný text.³²

---

²⁶ Míněny jsou snad celé *Mišnajot*, nikoli jen Hellerův komentář. Podobně dále s uvedením identity korektora/redaktora č. b. 211, 217, 233 ad.

²⁷ K edici v souvislosti s cenzurou viz Apendix.

²⁸ *Hugaḥ* je třetí osoba singuláru kauzativního pasivního kmene, *magiaḥ* je slovesné substantivum v kauzativním aktivním kmene: tedy „editováno“, „editor“ či „korigováno“ a „korektor“.

²⁹ Rozlišení *magiaḥ ha-beʿetek* či *magiaḥ ha-tofes* oproti *magiaḥ ha-dfus*, uváděné Pavlem Sládkem podle Š. J. Spiegela (Sládek 2012: s. 22–23), není, pokud vím, v pražských tiscích doloženo, jedná se patrně o moderní rekonstrukci a pojmosloví.

³⁰ A dále též Moše Sertels v *Ḥatan damim*, č. b. 109, Eleazar Altschul-Perels v *Jam šel Šlomo*, č. b. 214 ad.

³¹ Srov. též v *Ot emet*, č. b. 259.

³² Doplnil ovšem marginální odkazy k Bibli. V předmluvě *ʿOlat Jišbaḳ* (1606, č. b. 111) je *maʿatik*, domnívám se, použito ve významu „překladatel“, „tlumočník“. V *Tiḳunej šabat* ([1625–1629?], č. b. 265) je význam nejasný.

V jediném mladším případě – alespoň pokud mi jiný výskyt neunikl – označuje editor sama sebe slovem *mesader*, doslova „uspořadatel“, „sestavovatel“, a to v předmluvě k pořádku kabalistických modliteb a výkladů ke čtení Šema na lůžku (tj. noční modlitbě) dle Jicchaka Lurii, *Tikun kri'at šema*³³ (1668, č. b. 403).

Jak je doloženo v předchozí kapitole, výraz *hoši la-or*, „vydal“, doslova „vynesl na světlo“, je nejčastěji užíván ve významu nakladatelské činnosti, řidčeji označuje roli a práci editora, jako například v *Igeret ha-wikuaḥ* (1610, č. b. 156). V titulním textu edice slichot (1610, č. b. 136) je řečeno, že tiskař Moše Katz u vědomí chabé znalosti kajických modliteb vyhledal staré komentáře či si případně vyžádal výklady od žijících autorit, „až se mu podařilo vydat na světlo“ komentář ke všem slichot. Výraz *ad še-hoši la-or* tu může volněji znamenat i „sestavit“ či „připravit“ ve smyslu ediční práce, jeho smysl zde ale zůstává dvojznačný. Někdy je význam bez dalších indicií nespécifický.³⁴

3.3 Deklarované zásady, postupy a cíle ediční práce

3.3.1 Nekonečné vody kompilace

K nejpodrobnějším vyjádřením k zamýšlené a provedené ediční práci patří paratexty ve vydání *Machzoru* z r. 1585–1586 (č. b. 40). Obsírnost úvodního slova nakladatele a tiskaře v jedné osobě, Mordechaje Katze, odpovídá ambicióznosti edičního projektu, jenž se kromě ritu Čech, Polska a Německa, který je hlavním obsahem díla, snaží pokrýt i ritus „německých Židů a Aškenázů usazených v Itálii“ alespoň tím, že na začátku obsahuje přehlednou tabulku specifik těchto ritů.³⁵ Edicí Mordechaj navázal na předchozí vydání tohoto liturgického textu (naposledy Katzové vydali machzor r. 1549–1550), nyní se ale musel vyrovnat s konkurencí, která mezitím nastoupila v Polsku, v Lublinu a Krakově, a své vlastní vydání vylepšit a obohatit, aby mu zajistil prodejnost. Za tímto účelem si najal editora vydání, který – jak bylo ve starším knihtisku častým jevem – převzal úspěšný marginální komentář ke svátečním modlitbám, který vyšel poprvé v Lublinu r. 1567 (ale sám již zahrnoval i komentář Avrahama

---

³³ Zcela jistě tu nejde o sazeče (hebr. *mesader ha-otijot*).

³⁴ Např. č. b. 272 a 396 a viz též výše v kap. 2.1.

³⁵ Nejsem schopná fakticky zhodnotit charakter ritu zachyceného ve vydání, dle *BHB* se jedná o západní aškenázský ritus s menšími změnami dle ritu Čech a Polska a základem komentáře jsou výklady francouzských a německých učenců generace tosafistů. Později, např. v r. 1613, vydával Moše Katz oddělené varianty machzorů: jednu pro Čechy, Moravu a Slezsko, případně Rakousko, druhou pro Německo a italské Aškenázy (viz č. b. 187 a 188).

ben Avigdora otištěný v pražském *Machzoru* 1549–1550, č. b. 25) a byl rozšířen pro edici z r. 1578 (a dále pro krakovské vydání z r. 1585). Ediční poznámka tohoto editora, jímž byl pozdější principál schedelovské tiskárny, autor a překladatel Moše Schedel (zemř. v Praze na konci ledna 1607),³⁶ je názornou ukázkou dobového přístupu k ediční práci a k duševnímu vlastnictví a copyrightu. Moše Schedel pražskou edici doplnil hojnými výklady (*ḥidušim rabim*), které zkomponoval ze starých knih, jež sám vlastnil či jež „máme k dispozici“ (*ašer be-jadenu*) a které pocházejí od *ḥachamim rišonim* (tj. starších středověkých autorit). Tyto nové dodatky, jak píše, ve vydání nijak neoznačuje z toho důvodu, že i komentáře zahrnuté v lublinském textu jsou obsaženy ve starých knihách, s nimiž pražští vydavatelé pracovali, a mají tedy s převzatým komentářem „jeden [společný] původ“, a třebaže tu a tam sebral i doplňky z dalších zdrojů, jsou zanedbatelného rozsahu a v celkovém objemu se rozplynou. Je si navíc vědom, že po něm přijdou další vykladači a kompilátoři a doplní komentář o další hodnotné výklady (*dvarim re'ujim li-chtov*), jež on sám nezná (*we-hem ne'elmim we-nistarim me-ʿejnaj*). Toto postupné doplňování a obohacování výkladů je ostatně, jak dále Moše Schedel argumentuje, ideálem učence (*talmid ḥacham*), což platí obzvláště v případě náboženské poezie (*divrej ha-pajṭanim*, dosl. „slov básníků“), jež jsou jako „nekonečné vody“ a u nichž je obvyklé, že dokáží málo slovy vyjádřit mnohé (*minhagam le-ḥaḇziḳ bi-muʿaṭ et ha-merube*) z tajů moudrosti (*mi-sodot ha-ḥochma*), pro jednotlivce neproniknutelné. Zdá se pravděpodobné, že toto závěrečné slovo editora bylo doplněno také, ne-li zejména, na obranu proti možným obviněním z neoprávněného přetisku komentáře, který byl dílem někoho jiného (ve skutečnosti několika osob), respektive dílem jiného tiskaře. V kolofonu druhého dílu je jako spolueditor či spoluredaktor vydání jmenován Petachja Moše ben Josef, jenž byl písařem rituálií a pracoval také jako sekretář pražské židovské obce (jako *magiah* se podílel též na vydání *Sliḥot* 1590–1592, č. b. 52, a sám byl autorem modlitby publikované r. 1586, č. b. 41).³⁷

Moše Schedel byl ovšem zbožný muž a jistě cítil i autentickou potřebu svůj postup vysvětlit. V závěru svého života vydal Moše Schedel již ve vlastní tiskárně pesachovou hagadu s vlastním komentářem (*Ḥelkat meḥokeḳ*, 1606–1607, č. b. 119), kde se k tématu autorství ještě jednou vrátil: „A pokud hloubavý čtenář (dosl. *adoni ha-meʿajen*) najde v knize něco, co

³⁶ K Mošemu Schedelovi, který se objevuje v rolích autora, překladatele, nakladatele i tiskaře, viz průběžně ve všech kapitolách, ucelený přehled jeho tiskařské produkce viz v kap. 5.2.7.

³⁷ Viz kap. 1.1.1, a pozn. 84.

již viděl v knihách vykladačů, nechť se laskavě na autora nezlobí, neboť nebylo jeho úmyslem vykrádat cizí myšlenky a okrašlovat se talitem, jenž není jeho. Ať jej z takové špatnosti nepodezírá, neboť on sám i druzí znají jeho pokoru, [totiž] že je tisíckrát vzdálen hanebnosti pýchy, již si jeho duše oškliví, a pokud se tedy někdy stane, že opomine uvést jméno autora nějakého výroku, není to z pýchy, ale je možné, že si výklad přečetl, ale jméno autora zapomněl, anebo k výkladu dospěl sám od sebe a slova těch, kteří jej předešli, neviděl. Proto nechť jej soudí v dobrém a spravedlivě, neboť jeho úmyslem bylo pouze konat ve jménu přikázání [...] dle vlastních omezených schopností.³⁸

Větší kompilační a ediční práce musela předcházet také soudobému vydání kajicných modliteb podle pořádku a ritu Německa a italských Aškenázů (*Slihot*, 1587, č. b. 43). Komentář k modlitbám byl tak jako v případě *Machzoru* 1585–1586 postupně doplňován několika autory, již dříve vícekrát otištěn a pro pražské vydání převzat nejspíš z krakovské edice z r. 1584. I zde museli tiskaři či editor doplnit výklad „dle starých knih“ na patřičných místech, zejména pro ty slichy, které se nevyskytují v knihách dříve vytištěných v Polsku a Praze. Jak je již řečeno v první kapitole, k vydání byly navíc připojeny slichot dle bamberského a norimberského ritu v plném znění a pořádek týchž modliteb dle rýžského ritu,³⁹ v němž „se též najde“ ritus Bamberku (*sic*), Švábska, Franské země a „ostatních zemí“.⁴⁰ Tyto lokální pořádky slichot do té doby, pokud je mi známo, tiskem nevyšly a musely být sázeny z rukopisu, snad čistého opisu dodaného přímo z Německa.⁴¹

3.3.2 Záchrana textů, antikvární vášeň

Moše Schedel se ve svém výše parafrázovaném explicitu nevyjadřuje k samotné práci s texty, jež použil pro doplnění výkladů či pro sestavení přehledu německého a italsko-aškenázského ritu. Jinak byl patrně spolu s Petachjou Mošem ben Josefem spíše redaktorem vydání textu machzoru a komentáře k němu, které již oba existovaly v tištěné podobě, z níž

---

³⁸ Viz druhou předmluvu v edici, f. 2b.

³⁹ K oblasti Ries (Rýžsko), viz kap. 1.1.1, pozn. 55.

⁴⁰ A srov. pořádek slichot dle frankfurtského ritu, otištěný ve vyd. 1535 (č. b. 19).

⁴¹ Mladším příkladem takřka nekonečných možností kompilační práce je např. dílo *Kišur Mizrahi* (č. b. 103), k němuž viz výše v kap. 1.1.4.

byly převzaty.⁴² V jiné situaci byli editoři, kteří vydávali text z rukopisů dosud nevydaných děl, většinou ze svých vlastních opisů, které si často pořídili v mládí a za studií, a jejich ediční poznámky bývají i proto jiného charakteru než zhusta reklamní texty profesionálních tiskařů-nakladatelů či možná defenzivní slova editorů-kompilátorů.

Ve svém slovu ke čtenáři v úvodu *Ot emet* (1624, č. b. 259) opírá Avraham Heida naléhavost záchrany starých a poškozených textů o biblické přikázání *‘al tiškon be-obalecha ‘awla*, „nepřipustiš, aby ve tvém stanu přebývala podlost“ (Jób 11, 14), tj. v tomto kontextu nebudeš mít vědomě v držení vadné a nezkorigované knihy. Zásadu, která platila pro svitky Tóry, které obsahují kanonický a svatý biblický text, a pokud jsou poškozené, nesmějí být ve svatostánku ponechány neopravené déle než třicet dní,⁴³ tu vztahuje i na ostatní hebrejské náboženské texty a knihy tištěné.

Právě Heida a spolu s ním Eleazar Altschul-Perels a o něco dříve i Moše Sertels a Jicchak ben Šimšon Katz jsou nejvýraznějšími postavami mezi pražskými židovskými editory, kteří se věnovali vydávání rukopisů.⁴⁴ U všech tří jsou jasně patrné jejich antikvární a studijní zájmy o starobylé texty, jež před zapomněním nebo zkázou zachraňovali vědomě. Jak je uvedeno v titulním listu edice, středověký anonymní text *Sefer ha-ḳana* se jeho nejmenovaní vydavatelé rozhodli (v plurálu) vydat proto, že bylo dochováno jen málo jeho opisů, navíc často poškozených staršími opisovači a obsahujících četné chyby (*ḳimšonim*). K editaci textu, který byl posléze vytištěn mezi lety 1609 a 1611 (č. b. 148) a vyšel pod názvem *Ḳene bina*, přistupoval editor Eleazar Altschul-Perels (byl též nakladatelem) velice důkladně.⁴⁵ Jak uvádí, knihu si opsál již před více než patnácti lety zde v Praze, svém rodném městě, roku 355 (1595), z knihy v „písmu francouzském“, která byla napsána roku 303 (1543) a byla plná chyb. Opisoval ji pouze „za noční samoty“ (*be-hitbodedut ha-lajla*) a opravil ji přes svůj chabý rozum, neboť není studovny (rozuměj: myslí vykladače), která by nepřinesla něco nového (*ki ejn bejt midraš ašer ejn šam ḳiduš*). Ode dne, kdy se mu dostala do rukou, se knihu usilovně snažil opravit, a pídil se proto po jiných opisech a verzích (*ba‘ataḳot we-nušḳa‘ot*) a pořídil si hodně

---

⁴² Srov. též druhou část posledního verše jeho epitafu (Muneles 1988: č. 179): *ḳol ram šira tfla tochen tiḳen tedira* – tj. snad „zpěvem zvukným zpíval, obsah modlitby soustavně opravoval“, může být ale míněno i v synagoze, při bohoslužbě.

⁴³ Viz jeho úvodní slovo ke čtenáři, f. [1b], či též závěrečnou poznámku editora *Me‘irat ‘ejnajim* (1614, č. b. 194). Tento ustálený argument uvádí i Jafe v *Levuš ateret zahav gdola*, kap. Hilchot sefer tora, Praha 1623, f. 132b.

⁴⁴ K nakladatelským počínům Altschula-Perelse a Heidy viz též výše v kap. 2.2.4 a 2.2.1.

⁴⁵ Nebo spolunakladatelem? Ke komplikovanému vzniku tisku viz Bibliografický soupis a v kap. 1.1.3.

kabalistických knih a shromáždil mnoho kabalistických „klíčů“ (*maftaḥot ha-ḳabala*) a výkladů tištěných i netištěných, kromě jiného též výkladu Jicchaka Lurii obsažené v knize *Kanfej Jona* a výkladu „otce všech posledních kabalistů“, autora *Pardes rimonim*, Mošeho Cordovera, z opisu jeho velkého díla *Or jaḳar*, které dosud „olověné pero nevidělo“ (*ašer ‘adajin ‘eṭ ‘oferet lo ra’ahu*), tj. dosud nevyšlo tiskem.

Eleazar Altschul-Perels si tedy počínal velice „moderně“: opatřil si pomocnou literaturu, díky níž se mohl dobrat správné „původní“ podoby textu a sestavit svůj komentář.⁴⁶ Své poslání editora chápal dle Elchanana Reinerja radikálně ba mesianisticky: odhalení do té doby esoterních textů pomocí knihtisku podporovalo jejich studium i těmi, k nimž by se jinak nedostaly, a přispívalo tak k demokratičtějšímu rozšíření poznání „nejvnitřnější podstaty Stvořitele“.⁴⁷ Perelsovým zájmem byla ovšem i historie textů, uvádí mimo jiné, že esoterní výklad sedmdesátidvoupísmenného Božího jména, který do vydávané knihy zahrnul, má u sebe skoro více než dvacet let od té doby, co si jej opsal z pergamenového rukopisu „napsaného starým písmem před několika sty lety“, který objevil mezi knihami svého otce Avrahama, jenž, jak mu sdělil, jej našel za svých mládeneckých let (*jmej baḥbruto*) ve Wormsu.⁴⁸ A jelikož tento esoterní text nenašel u nikoho zmíněn, pojal záměr jej publikovat.

Podobně jako nežidovští humanisté utvářeli literáti – i když on sám by se takto jistě neoznačil, jeho zájmem bylo kabalistické učení a i v epitafu je označen jako „božský kabalista“ (*be-meḳubal ha-eloḳi*)⁴⁹ – Perelsova typu svými edicemi starých rukopisných textů raně novověkou aškenázskou knihovnu a jak se zpětně ukazuje, svým počinem je také nejednou skutečně zachránili, neboť textům, které v éře knihtisku tiskem nevyšly, hrozilo, že budou zapomenuty a jejich kopie časem zničeny.⁵⁰ Jak ve svém článku ukazuje Elchanan Reiner, ilustrativním příkladem tohoto negativního vedlejšího účinku prosazení velkého vynálezu knihtisku je další Perelsův ediční projekt (který se stejně jako vydání *Ḳene bina* protáhl na

---

⁴⁶ Dle Elchanana Reinerja je tato příruční knihovna v zásadě obsažena v jediném rukopisu, BLO Ms Opp. 526, Neubauer 1753 (Reiner 2000: s. 231–233), což je patrně ne zcela přesné. I z jiných paratextů totiž vyplývá, že editoři si opatřovali – alespoň dočasně – literaturu, s jejíž pomocí mohli text případně emendovat či doplnit.

⁴⁷ Reiner 2000: s. 246.

⁴⁸ Přesné místo nálezů je popsáno zkratkou: *‘al b[ejt]“h[...?] ḳadiša* („na svatě [...]“ či „nad svatou [...]“). Reiner 2000: s. 234 překládá „v synagoze“, spíše by snad ale mohlo jít o genizu nad synagogou (*bejt ha-kneset*), která ale nebývá označována epitetem „svatá“ (*ḳadiša*), nebo nad domem pohřebního bratrstva (*bejt ha-ḥevra ḳadiša*). Místo nálezů rukopisu uvádí i vydavatel *Sefer Raban* (1610, č. b. 150) a další editoři.

⁴⁹ A vyjmenovány jeho další aktivity a činnosti, viz Hock 1892: col. 282a–b, k datu úmrtí viz Putík 2009: s. 33.

⁵⁰ Viz též výše kap. 1.1.3, pozn. 125.

několik let), již zmíněná edice části spisu *Jam šel Šlomo* významného aškenázského učence předchozího století Šloma Lurii. I tu vydal Perels „z opisu, který si pořídil v Lublinu za svého mládí“ (1615–1618, č. b. 214) a je také jednou z mála, která se z obsáhlého halachického díla učence, který byl přitom skutečně vysoce uznávanou autoritou, zachovala.⁵¹

Podobný osud mohl stihnout i Luriovy tchinot (modlitby za slitování) publikované v *Lecha ezbaḥ zevaḥ toda*, které si Perels opsal z Luriova malého siduru i s autorovým výkladem v domě jeho syna Wolfá a r. 1615 vydal u Avrahama Heidy (č. b. 203). Z opisu porízeného z rukopisu „divu pokolení“ r. Šloma Lurii z Ostrohu byl ostatně již r. 1581, osm let po jeho smrti, vydán i kabalistický text modliteb a jejich výkladů *Menorat zabav ṭabor* (č. b. 36). R. 1608 vyšel v Praze z rukopisu i Luriův komentář či emendace k suprakomentáři Eliji Mizrachiho k Rašiho komentáři k Tóře, *Jeri'ot Šlomo* (č. b. 129), a s Luriou souvisela i výše zmíněná, pouze z literatury známá edice siduru ([kol. 1617?], č. b. 225). Díky zaujaté činnosti editorů těchto textů tak patří Šlomo Luria ve výsledku k autorům v Praze nejčastěji vydávaným či zmiňovaným a díky nim se také jeho díla či texty mu připisované zachovaly.⁵²

Ze starších rukopisů a vlastních opisů byly deklarovaně vydány také *Sibuv ha-rav rabi Petahja mi-Regenšpurg* (1595, č. b. 58); *Sefer ha-gan we-gam hadracha šel mb“r Joḥanan Luria z“l* (1597, č. b. 68); *Masechet Avot* (1599, č. b. 80); *Ḥatan damim* (po 20. prosinci 1605; č. b. 109); *Pa'aneah raza* (1607, č. b. 123); *Še'elot u-tšuvot [...] mi-Maharam* (1608, č. b. 126); *Sefer Raban* (1610, č. b. 150); *Igeret ha-purim šel mor we-badasa* (1612; č. b. 174); *Ejn mišpaṭ* (1614, č. b. 197) či *Pesikta rabati* ([1653?], č. b. 324).

Z rukopisů byla samozřejmě vydávána i díla žijících nebo nedávno zesnulých autorů, u nich však ediční práce nemusela být tak náročná, jako například v případě *Ḳene bina*. K editování děl zesnulých otců, které někdy opatřují vlastními poznámkami, jindy vybavují čtenářskými pomůckami (odkazy, rejstříky), se vyjadřují jejich synové a vydavatelé: například Avraham ben Moše Mat v *Ho'ıl Moše* (1611, č. b. 167), Moše ben Mañoach Hendl Šemarja v *Manoaḥ maša ḥen* (1611, č. b. 168) a v *Hochmat Manoaḥ* (1612, č. b. 171), Jaakov ben Avraham Horowitz v obou vydáních *Ješ noḥalin* (č. b. 211 a 212, 1615–1616)⁵³ či Chajim ben

---

⁵¹ K edici viz v kap. 2.2.4 a Reiner 2000: s. 236–237.

⁵² Viz k němu i výše v kap. 1.1.4.1.

⁵³ K přípravě vydání tohoto díla viz níže.

Jissachar Ber Eulenburg z Lipníka v *Sejda la-derech* (1624, č. b. 257).⁵⁴ Menachem Manes Chajut, syn tehdy již bývalého vrchního pražského rabína Jicchaka Chajuta, sepsal – na rozdíl od výše jmenovaných případů za otcova života – titulní text pro vydání jeho kázání k Pesachu ([1589–1590?], č. b. 46) prosloveného v Nové (tj. Staronové) synagoze v Praze a připojil k němu závěrečnou oslavnou báseň; i on byl tedy snad editorem otcova textu.

3.3.3 Na pomoc novým způsobům čtení

Nejen texty vydávané z rukopisů, ale i ty, které byly tištěny dle předchozího vydání, procházely – přinejmenším v některých případech – v rukách vydavatelů redakcí a edičními zásahy, jejichž deklarovaným cílem bylo zvýšit kvalitu a použitelnost knih, tj. učinit je uživatelsky vstřícnějšími. Tyto editorské snahy a počiny reagují na to, co bylo označeno jako „nové způsoby čtení“: fragmentární, selektivní a multitextové čtení, které díky snazší dostupnosti většího počtu textů ve sféře čtecích zvyklostí a studijní praxe provázelo raně novověké nové fenomény, jako byly samostudium a privátní četba.⁵⁵

Editor *Še'elot u-tšuvot ha-ge'onim* ([kol. 1590], č. b. 51) Jechezkel Moše ben Jaakov nahradil starší rejstřík novým věcným a text opatřil vysvětlujícími poznámkami, přičemž, jak uvádí, se v případě nejistoty obracel na učence.⁵⁶ Pražský editor filozofického glosáře *Ruah ben* (1593, č. b. 55) doplnil k původnímu komentáři nový výklad, jelikož ten první nedostačoval tomu, kdo „knihu studuje samostatně“ (*ha-me'ajen me-ʿašmo*) a radí uživateli, aby nejprve konzultoval výklad první, a neuspokojí-li ho, najde to, co hledá, ve druhém výkladu. K vydání tchánova kázání *Druš ʿal ha-tora* doplnil jeho editor Jicchak ben Šimšon Katz r. 1593 odkazovací aparát k biblickým citacím (č. b. 54). Vlastním vkladem autora výtahu a kompilace *Kišur Mizraḥi* Jicchaka ben Naftaliho Kohena Baukinga z Ostrohu (1604–1608, č. b. 103) jsou marginální odkazy na Bombergovu edici Talmudu a překlad gramatických poznámek Rašiho do jidiš.⁵⁷ Benjamin Wolf ben Moše Jechezkel, editor *Me'irat ʿejnajim* (1614, č. b. 194), opatřil vydání díla svého učitele referenčním aparátem a obsahem, ale také – v Praze,

---

⁵⁴ Případ *Me'irat ʿejnajim*, č. b. 194, kdy edici díla otce neprováděl syn, ale externí redaktor, je mezi dokumentovanými tisky doložen ojedinele.

⁵⁵ Tématem se zabývá Pavel Sládek v článku věnovaném vydání Gansova *Šemaḥ Dawid* (Sládek 2016a a 2016b).

⁵⁶ Podobně viz též zajímavou poznámku tiskaře v závěru *Chumaše* (1618, č. b. 227).

⁵⁷ Což je zajímavé, neboť to ukazuje, že náročná hebrejská edice byla určena i těm, pro něž hebrejšтина mohla představovat značný jazykový problém. K samostudiu hebrejštiny aškenázskými literáty viz Turniansky 2008.

pokud vím, v pojednáváné době zcela ojediněle – seznamem zkratek.⁵⁸ V *‘Olelot Efrajim* (1618–1620, č. b. 238), jichž byl sám editorem, doplnil tiskař Avraham Heida kromě autorových emendací k prvnímu vydání i marginální číslované *ma’amarim*, tématická hesla či anotace shrnující obsah pasáže kázání. Již *Šemaḅ Dawid* ostatně obsahuje podobná hesla, která na okraji stránky vypichují zajímavosti či nejdůležitější události daného roku (1592, č. b. 53).

Tyto doplňky editorů (či autorů) – připojení obsahu, rejstříků, odkazovacího aparátu, nebo vysvětlujících poznámek či tématických hesel – jsou odrazem tendencí a možností daných rozvojem knihtisku, kumulujícím se počtem již vydaných knih, jejich větší dostupností pro širší okruh čtenářů a studentů, a to i přesto, že většinu těchto pomocných prostředků pro orientaci v textu můžeme v nějaké formě najít i ve středověkých rukopisech. Různé pomůcky, které měly usnadňovat samostudium a rychlou orientaci v narůstající mase tištěných textů se stávaly běžnou a takřka povinnou součástí tisků – zejména samozřejmě těch učených, určených k vážnému studiu (ale například i v rytířském románu *Bovo buch*, 1660, č. b. 353, najdeme slovníček italských výrazů) – a editoři, tiskaři a nakladatelé je mohli někdy zařazovat už jen proto, že bez nich by výsledný produkt ztratil na přitažlivosti a prodejnosti; proto je také hojně avízují v titulních listech.⁵⁹

Názorným dokladem jsou postupy i paratexty Avraham Heidy, který se z pražských tiskařů nejčastěji a nejpodrobněji vyslovuje ke genezi svých tisků – jejichž editorem sám často byl – a k samotné vydavatelské a redakční praxi. První stopou jeho ediční práce je slovo nakladatelů ke čtenáři na konci *Kli ḅemda* (č. b. 155, 1610), jež mu můžeme připsat podle dalších vnějších indicií pocházejících zejména z jeho pozdějších edicí. Kromě toho, že vychvaluje toto i další díla Mošeho Alšecha, která se vydavatelé chystají vydat, objasňuje také strukturu knihy a radí, jak ji studovat. Heida byl snad i editorem vlastního vydání *Sliḅot mi-kol ha-šana* (1618, č. b. 231), v němž jsou dle titulního textu kajicné modlitby „poprvé vydány v této podobě“ (*nidpas rišona be-zot ha-tmuna*). Novinek obsahuje tato edice oproti starším katzovským vydáním několik: měla zahrnovat i kajicné modlitby Eliezera Aškenaziho a Šloma Efrajima Luntschitze (jediný dochovaný exemplář je defektní, takže je neověřitelné, zda tiskař svůj příslib splnil). Heida přičinil i podrobnější instrukce, jakýsi „itinerář“ kajicných

---

⁵⁸ Brisman 2000: s. 116–117, tento seznam zkratek nezmiňuje. Jako nejstarší práci na téma uvádí *Ḥawot Ja’ir* Avrahama ben Jechiela Porta, Benátky 1628.

⁵⁹ K samostudiu vybízela díla, jako byly Sertelsovy glosáře k Bibli (č. b. 101 a 102), a vycházely mu vstříc mnohé další knihy (srov. např. č. b. 134, 196, 224, 242 ad.).

modliteb, a také pořádek (*seder*) slichot dle polského ritu, přičemž u těch „polských“ slichot, které jsou obsaženy i v českém ritu, uživatele pouze odkazuje na příslušné místo v knize, zatímco slichy, které se vyskytují jen v polském ritu, otiskuje celé. Reklama na titulním listu se ale může vztahovat i ke kapesnímu osmerkovému formátu, který je vhodný pro soukromou četbu a rozjímání (*jišabu be-ḥejko we-jinbag bam*, „necht ji [tj. knihu] nosí ve svém náručí a osvojí si je [tj. modlitby]“).⁶⁰ I tato edice je tedy hmatatelným dokladem rozšíření soukromé četby (a snad v tomto kontextu i zniternění modlitby) a zároveň, podobně jako další množící se vydání etických a modlitebních knih malého formátu, je umožněna nárůstem počtu potenciálních zákazníků-čtenářů a tím, že se tištěná kniha stala běžným artiklem. Ve stejné době navíc můžeme v dokumentovaných knihách zaznamenat i častější hlasy autorit, které obecný lid („muže i ženy“) nabádají k jim přiměřeným formám studia nebo nařizují určitou praxi, obojí za účelem prohloubení zbožnosti a nápravy případných prohřešků a způsobu života vůbec.⁶¹

Heida se své edice snažil opatřovat praktickými rejstříky, které měly v obsáhlých dílech usnadnit čtenáři cestu k tématu, jež ho momentálně zajímalo, nebo mu poskytnout odkazy k další četbě nebo studiu. V explicitu v Alšechově *Torat Moše* (1616, č. b. 218) se omlouvá, že není schopen odstranit nedostatky rejstříků, které převzal z benátského vydání, kromě jiného též pro neschopnost vlastních dělníků. Původní rejstřík (*simanim*) autora *’Ejn Ja’akov* (1621–1622, č. b. 249) – v němž snaha cokoli najít byla podle Heidových slov stejně marná, jako kdyby se člověk snažil protlačit „slona uchem jehly“ – již ale nahradil rejstříkem vlastním, který odkazuje ke zdrojům agadot a jejich výkladům.⁶² V úvodu tohoto rejstříku se též zmiňuje o chystané edici *Zichron torat Moše* – indexu k agadot a midrašům obou Talmudů a k Midraš raba vybavenému odkazy na komentáře autorit –, jíž se právě zabývá a která má sama „stovky a tisíce hesel“ (*’arachin*). Ediční vstupy Avrahama Heidy i dalších editorů jsou jedním z názorných dokladů dobových snah o ovládnutí rostoucí matérie dostupných textů, kterou měly pomoci uspořádat a učinit přístupnější nejen k původním textům doplňované rejstříky, ale i různé samostatné, často olbrímí tematicky uspořádané indexy a výtahy, jak to

---

⁶⁰ Katzovský sidur *in* 16° (1613, č. b. 196) obsahuje slichot pro určité příležitosti, nikoli však slichot pro celý rok. V tomto ohledu je tedy Heidovo vydání v Praze skutečně novinkou.

⁶¹ Viz č. b. 165, 198, 201, 240, 256, 266.

⁶² Původní rejstřík byl považován za nepraktický i jinými vydavateli a nově byl nahrazen i ve vyd. Krakov 1649 (viz *CLH* 5518,3 či 5518,10).

nové způsoby čtení a studia zjevně vyžadovaly.⁶³

3.3.4 Aktualizace reedici

Ve své poznámce v edici *Zichron torat Moše* (1623, č. b. 255) editor (*magiah*) Josef Mikles vysvětluje, proč autorovy odkazy k Talmudu doplnil ještě odkazy k *‘Ejn Ja‘aḳov* a *Bejt Ja‘aḳov*: „jelikož Talmud není tak běžný jako *‘Ejn Ja‘aḳov*“. Dále objasňuje aplikovaný systém a značení odkazů a vyjadřuje se navíc ke smyslu díla a vyzdvihuje, že kniha je užitečná zejména „třídě kazatelů“ (*kat ba-daršanim*).

Podobně bylo „pro tyto země“ a podle knih, které „se vyskytují mezi námi“ třeba aktualizovat i již zmíněnou reedici díla *Ot emet* sefardského autora Meira Benvenisteho (1624, č. b. 259), které obsahuje glosy (*bagahot*) a index (*mar’e meḳomot*) k souboru midrašů. Dle úvodní poznámky Avrahama Heidy měl totiž autor k dispozici jiná vydání či verze pramenů, na něž odkazoval, než byly dostupné „v těchto zemích“. Nakonec se Heidovi – jak píše, po mnoha písemných dotazováních a velkých vydáních – podařilo najít anonymního editora, jehož úkolem bylo emendace a výklady zapsané v knize *Ot emet* k midraši *Jalkuṭ Šim‘oni* opsat a sladit s vydáním používaným „mezi námi“, a podobně i emendace k Midraš raba a svátečním svitkům doplnit incipity příslušných pasáží midrašů tak, aby je mohl čtenář snáze najít v lokálně rozšířených verzích (vydáních) textu. Ve své poznámce na úvod emendací k *Jalkuṭ Šim‘oni* ovšem neznámý editor *Ot emet* vysvětluje, proč ustoupil od svého původního záměru, kdy – patrně tedy na Heidovu žádost – zamýšlel přizpůsobit autorovy odkazy podle verzí midraše, „které máme k dispozici“, a navíc odstranit emendace k pasážím, které jsou v těchto verzích již opraveny: uvědomil si totiž, že by mohl být obviněn z neoprávněného zasahování do cizího díla. Rozhodl se proto raději postupovat tak jako v ostatku textu a odkazy na příslušné pasáže dle incipitů *parašijot* (perikop) a dle *remazim* (dosl. náznaků, znamení, snad aluzí na verše?) pouze doplnit. Pro pohodlí čtenáře uvádí ještě obecné pravidlo, k němuž sám došel a které mu může usnadnit studium: autorem používaná edice *Jalkuṭ Šim‘oni* a edice dostupná „mezi námi“ se totiž liší v podstatě pouze počtem řádků na stránce a jakmile čtenář jednu pasáž najde a příslušný rozdíl si odpočítá, bude se moci snáze orientovat i dále. Také Benvenisteho emendace k sefardské verzi siduru, rovněž obsažené v díle, sladil editor s aškenázským rytmem tím, že příslušné odkazy i zde doplnil v závorkách.

---

⁶³ Kromě *Zichron torat Moše* a *Ot emet* srov. např. mladší kabalistické příručky *Jalkuṭ ḥadaš* (1657, č. b. 333) a *Jalkuṭ Re‘uveni* (1660, č. b. 354).

Reedice procházely ovšem nejen doplňováním, ale naopak také krácením či vynecháváním předmluv i rejstříků, ať už z úsporných nebo jiných důvodů, například ve vydání *Seder tikunej šabat* (1650, č. b. 298) byla odstraněna většina úvodů a výkladů Jehudy Lejba ben Davida ha-Kohena z Budína, editora původního vydání (Krakov, kol. 1613).⁶⁴

3.3.5 Integrita textů a standardy ediční práce

V porovnání s opatrností editora *Ot emet* i z hlediska současné textové kritiky a vydavatelské praxe se jeví poněkud zvláštním postup nakladatele a editora Mošeho Sertelse, který Maharalova zetě Jicchaka ben Šimšona Katze požádal, aby dopsal výklady ke dvěma perikopám, jež chyběly ve sbírce kázání *Ḥatan damim* středověkého autora Zalmana Runkela (1605, č. b. 109). O dva roky později vyšel v redakci téhož Jicchaka Katze text *Pa'aneah raza* (1607, č. b. 123). Zde byl jakožto kopista a editor zjednán nakladateli, aby připravil tiskovou předlohu textu vydávaného z rukopisů: existující četné opisy byly totiž podle titulního textu plně chybné, délka výkladů nevyvážená a i samotný jazyk byl nepřesný a až nesrozumitelný. Nakladatelé dali tedy editorovi volnost poříditi jeden čistý – doslova „pěkný“ – opis (*ba'ataḳa aḥat jafa*), krátkou verzi (*girsā ḳṣara*), kterou mohl dle svého uvážení dle potřeby doplnit uvedením zdrojů. Katzovým deklarovaným úmyslem bylo odstranit dodatky a chyby předchozích pisarů a kopistů (*sofrim* a *ma'atikim*) a i z původního textu vše, co se nachází v pramenech (!); dle *BHB* zbyla po jeho redakčním zásahu méně než půle původního textu.⁶⁵

Přestože si z dnešního pohledu počínal velice drasticky, i on i nakladatelé jasně poněti o integritě textu a etice ediční práce měli: jak je uvedeno v titulním textu, Katzovy vlastní doplňky měly být uvedeny v kulatých závorkách. Také ve vydání *Midraš Šoḥer ṭov* (1613, č. b. 185) je Katzem doplněný vysvětlující komentář vyznačen závorkami (v hebrejštině doslova „půlměsíčky“) a i jeho vstupy a zásahy v edici respons Meira z Rothenburgu z r. 1608 – ostatně dle Simchy Emanuela spíše minimalistické – jsou od vydávaného textu jasně odděleny (č. b. 126).⁶⁶

Své vlastní dodatky a vsuvky do původních textů se editoři snažili jasně vyznačovat, či to alespoň deklarovali, bezpochyby i proto, že zásahy do vydávaných textů byly autoritami již

---

⁶⁴ Část vstupů tohoto editora vynechal již Heida ve svých nedatovaných reediciích téhož textu (č. b. 234 a 265); jako další příklady viz bakovskou reedici *Pariz un Viene* ([1612–1615], č. b. 183) či Heidovu reedici *Ḥelḳat meḥoḳeḳ* (1624, č. b. 258) ad.

⁶⁵ Viz *BHB* 136757.

⁶⁶ K obsahu edice a ediční práci viz podrobně Emanuel 1988.

v 16. století podrobovány kritice.⁶⁷ Jechiel Michl ben Mešulam z Wronek vydal r. 1608 komentář (v předmluvě označený jako *bagahot*, glosy či emendace) Šloma Lurii k suprakomentáři Eliji Mizrahiho k Rašiho komentáři k Tóře (pod názvem *Jeri'ot Šlomo*, č. b. 129). K pasážím, které ani jedna z autorit nekomentovala, si přitom dovolil doplnit vlastní výklad. Jak uvádí v předmluvě, ač mu oba velikáni neponechali téměř nic, kde by sám mohl něco přičinit, přece však zbylo několik takových případů, kdy oni považovali vysvětlení za zbytečné, ale lidé menších schopností, jako je on a jemu podobní, nikoli; svá vlastní slova ovšem označuje v textu frází *ken nir'a li*, „tak se mi jeví“. Ke své ediční práci navíc podotýká, že jej sice již svým dílem *Kišur Mizrahi* předešel Jicchak ben Naftali Kohen Bauking (1604–1608, č. b. 103), jeho edice Luriových výkladů je ale věrnější a lépe připravená.⁶⁸

V novém vydání Luntschitzových *Olelot Efrajim* (1618–1620, č. b. 238), které Heida tiskl z předlohy poskytnuté mu samotným autorem a opatřené jeho poznámkami a opravami byly závorkami vyznačeny dokonce i tyto vlastní *bagahot* autora, a to na odlišení od textu první lublinské edice z r. 1590. Když Heida připravoval vydání etické závěti Avrahama Horowitze, *Ješ nohalin*, s poznámkami jeho syna Jaakova (č. b. 211 a 212, 1615–1616), který byl zároveň editorem i nakladatelem edice, bylo mu, jak píše, zřejmé, že synovy poznámky jsou místy příliš dlouhé a příliš časté, takže by čtenáře rušily a mátlly. Přitom je nechtěl pro jejich vysokou hodnotu krátit a dohodl se tedy s jejich autorem, že většinu z nich otiskne samostatně až za dílem Avrahama Horowitze. Menší část byla ale přece jen ponechána (vyznačená) v textu, a jelikož dílo navíc obsahovalo vlastní poznámky autora, bylo třeba vymyslet a aplikovat složitý způsob značení všech těchto vrstev, tak aby čtenář příslušnou poznámku našel.

Poznámky, v nichž editoři výslovně a na viditelném místě uvádějí, že se při editování textů opírali buď o konkrétně uváděné zdroje, nebo alespoň obecně o „knihy a učence“, vypovídají o dalším standardu dobové ediční praxe: stejně jako dnes museli vydavatelé v zájmu hodnověrnosti či spolehlivosti své práce – alespoň ideálně – pracovat s relevantními zdroji a své opravy nemohli provádět jen na základě vlastní úvahy. Když Jicchak ben Šimšon Katz r. 1613 chystal vydání midrašů k Žalmům, Příslovím a knihám Samuelovým, které vyšlo pod titulem *Midraš Šoher tov* (č. b. 185) a bylo celé přetištěno dle vydání Benátky 1546–1547,

---

⁶⁷ Srov. citace v Sládek 2012: s. 23. A viz již výše u vydání *Machzoru* 1585–1586, č. b. 40. K nezasahování do díla viz též ediční poznámku v *Še'elot u-tšuvot ha-ge'onim* ([kol. 1590], č. b. 51).

⁶⁸ Ke *Kišur Mizrahi* (1604–1608, č. b. 103) viz již výše zde a v kap. 1.1.4.1.

redigoval text na základě „knih a učenců“ (*mi-pi sfarim we-sofrim*), z nichž konkrétně jmenuje *Ka'awat emet* Meira Benvenisteho (Solun 1565), midraš *Jalkuṭ Šim'oni* a kromě nich též „starobylý pergamenový rukopis“. Jaakov ben Moše Chajat, editor a sestavovatel (*ha-magiah melakeṭ u-me'asef tušija*) stručného výkladu v jediném⁶⁹ pražském kompletním vydání hebrejské Bible (1620–1628, č. b. 242), vypisuje v doslovu na konci Předních proroků své zdroje: Rašiho a Radaka (Davida Kimchiho), Avrahama Kremenetze a Mošeho Sertelse.⁷⁰

3.4 Úskalí ediční práce v raně moderní době

Při své práci raně moderní editoři naráželi na různé dobově podmíněné obtíže a omezení. Potřebné zdroje byly někdy jen těžko dostupné nebo nedosažitelné, jak si Heida stěžuje u výše zmíněné reedice díla *Ot emet* (1624, č. b. 259), jehož soluňský autor pracoval s jinými verzemi a tisky textů, než byly běžné v Čechách.⁷¹ Málo dostupný byl v křesťanské Evropě po církevním antitalmudickém tažení, jež vyvrcholilo v 16. století, a z důvodu přetrvávajícího omezování jeho tisku i samotný Talmud, jak jasně říká již výše citovaná poznámka Josef Miklese v *Zichron torat Moše* (1623, č. b. 255). Nakladatelé či editoři proto nejednou ve svých úvodních slovech či samostatných poděkováních učencům vyslovují vděčnost vlastníkům knih, kteří jim pro redakci textu či sepsání nebo kompilaci komentáře zapůjčili své kopie, často opatřené vlastními poznámkami. Například v šestém oddílu *Mišnajot* s Bertinorovým a jeho vlastním komentářem děkuje Lipman Heller, který byl zároveň editorem vydání,⁷² Šimonu Wolfovi Oppenheimovi, který mu při psaní výkladu k oddílu Tohorot poskytl svou kopii s komentáři různých autorů k tomuto oddílu, jež pak Heller začlenil do svého výkladu (1614–1617, č. b. 200).⁷³ Tyto knihy přitom – jak ukazuje například Heidovo úvodní slovo v *Ot emet* – mohly být dostupné pouze daleko mimo Prahu nebo sem musely být z daleka dovezeny.

K repertoáru stesků editorů a korektorů patří stížnosti na neschopnost či nevykonnost tiskárenských dělníků, které často uvádějí povzdechem *šgi'ot mi javin* (Ž 19, 13), „kdo

⁶⁹ Míněno samozřejmě v pojednávané době (v 19. století celou Bibli vydal v Praze Moše Israel Landau).

⁷⁰ Tých editor připravil též vydání *Mar'ot ha-šov'ot* (1620–1621, č. b. 241).

⁷¹ Podobně viz též např. předmluvu editora v *Manoah maša hen* (1611, č. b. 168).

⁷² A podobně byl možná též editorem textů Ašera ben Jechiela v obou vydaných dílech svého komentáře k nim, *Pilpula harifta* a *Ma'adanej melech*, č. b. 235 a 271.

⁷³ Podobný doklad, převzatý ale ze starší edice díla, je přetištěn v *Ejm Ja'aqov*, č. b. 250. Také v *Kišur Mizrahi*, č. b. 103, uvádí autor, že dílo *Pa'aneah raza* mu (dosud v rukopisu) poskytl Ješaja ha-Levi (Horowitz), představený ješivy v Ostrohu.

pochopí chyby“ či „kdo porozumí tomu, jak dochází k tiskovým chybám“?⁷⁴ Smířlivý je vůči tomuto faktu rabi Avraham ben Avigdor ve svém prohlášení v závěru *Arba‘a turim* (1540, č. b. 22): za případné tiskové chyby se omlouvá, ale zároveň dodává, „neboť v tiskařském díle nelze jinak“.⁷⁵ Korektor vydání *Ḥanukat ha-bajit* (1616, č. b. 219) Moše ben Cvi se v explicitu vyzývá ze zodpovědnosti za chyby, které způsobují dělníci: ať je čtenář přičte na vrub „nefunkčnosti [těchto] výkonných nástrojů“ (*be-kilkul klej ha-pe‘ula*).⁷⁶ Chyby, které po korektuře zůstaly v textu *Moladot Jišbak* (1623, č. b. 254), padají dle tiskaře Josefa Baka na hlavu tiskařů, případně korektora, nikoli autora.

Tak jako jiní vydavatelé i důkladný editor *Me‘irat ‘ejnajim* (1614, č. b. 194) doplnil na konci tisku *errata*, ovšem jen částečná, neboť, jak píše v poznámce, neměl dostatek času, aby zkontroloval, zda dělníci zanesli opravy, které jim na obtazích vyznačil, předsevzal si ale všechny chyby vyhledat pečlivě, až se v pokoji dostane domů.⁷⁷ Editor byl zároveň žákem zesnulého autora, jehož „úžasně stručná“ (*kišur muflag*) slova si občas dovolil opatřit vysvětlivkou ve formě glosy (*bagaba*), neboť jak si všiml, někdy se jeho učitel nevyjádřil dostatečně přesně (*lo diḳdeḳ bi-lšono*).⁷⁸

Do výsledné podoby vydání mohly zasáhnout nepředvídatelné faktory. Vydání celých poznámek, které syn autora a současně editor doplnil k dílu *Ješ noḥalin* (č. b. 211 a 212, 1615–1616), bránil „tlak času“. Ze znění editorova explicitu vysvítá, že se nejspíš jednalo o morovou epidemii.⁷⁹ Jindy mohl omezení původního plánu způsobit nedostatek kapitálu.

Patrně nikoli ojedinělý, ale jedinečně přiznaný je ovšem svévolný zásah sazeče do přípravy vydání jidiš *Minbagim* (1611, č. b. 169). Ve svém neuctivém explicitu sazeč Anšl ben Geršom Katz píše: „Ačkoli nakladatel (*drukr*) ohlásil, že vypíše mnohé *dinim fun nide* (předpisy týkající se menstruuujících žen), já v tom nevidím nic záslužného (*abr ich fr majn es iz kajn mide*), protože [už] naši učenci píší, že naše ženy jsou na sebe přísné (*auf zich habn*

---

⁷⁴ Ekumenický překlad, „Kdo může rozpoznat bludy“, ani kralické „Ale poblouzením kdo vyrozumí?“ nelze v daném kontextu použít.

⁷⁵ Podobně se vyjadřuje též editor *Še‘lot u-tšuvot ha-ge‘onim* ([kol. 1590], č. b. 51).

⁷⁶ Dílo *Ḥanukat ha-bajit* bylo v době vydání novým textem žijícího autora, zde výraz *magiah* odpovídá tedy nejspíš skutečně dnešnímu korektorovi či maximálně redaktorovi vydání.

⁷⁷ K tomuto levnějšímu a časově úspornějšímu způsobu, než je zanášení korektur, viz též Sládek 2012: s. 23–24.

⁷⁸ Na odměnu editora bylo pamatováno již v závěti zesnulého autora: jeho pozůstalost směli synové použít jedině na studium a na redakci a tisk jeho komentářů k *Arba‘a turim*.

⁷⁹ Viz formulace *še-jašil otanu mi-negef* („že nás [Hospodin] spasí před morem“) a *we-lo jiten ha-mašbit la-vo el bejtejnu* („a nedá Ničíteli vstoupit do našeho domu“). Je možné, že tak jako jindy se tiskař či editor snažili před morem zachránit útekem na venkov (srov. předmluvu k Luntschitzovým *‘Amudej šeš* a Putík 2016: s. 34–35).

machmir gevezn), a když zahlédnou [krve] zvící zrnka hořčice, odmítají se k manželům přiblížit, takže to necháme být a nebudeme o tom nic psát, a jelikož tu sám [nakladatel] není, nebudu se s tím namáhat. Každá žena se má učit se svými děvčaty (*majdn*), tak si zasloužíme velikou radost, budeme ochráněni od všech strastí a dočkáme se seslání Mesiáše za našich dnů...“. Jediný dochovaný exemplář edice skutečně tyto předpisy neobsahuje.⁸⁰

3.5 Vedlejší informace z editorských paratextů

Jak jsem již zmínila, většina editorů je ohledně detailů své ediční práce skoupá, ale jejich paratexty mohou obsahovat zajímavé doklady jiného charakteru. Josef ben Jissachar Prag Mikles, autor *Josef da'at* (1609, č. b. 139), byl r. 1616 editorem *Dimjon arje* (č. b. 216) a v předmluvě vysvětluje, co jej vedlo k tomu, aby přispěl svým podílem k edici: kromě kvality práce i to, že sám býval žákem autora Lejba Eulenburga.

Šmuel Šmelke ben Chajim Šamaš, sám autor dvou později vydaných děl, ve svém závěrečném slovu v *Igeret ha-wikuaḥ* (1610, č. b. 156) o své ediční práci říká pouze to, že se snažil text korigovat *ka-ra'uj*, „jak náleží“. V titulním textu *Pejruš ha-masoret* (1610, č. b. 158) se označuje jako *ba'al gematrijot*: soudě podle jeho příručky počtů *Bo'u ḥešbon* ([kol. 1615?], č. b. 210) zde naráží na svou znalost jak aritmetiky tak i gematrie. Víme také, že na konci 20. let Prahu opustil: svou jidiš knihu *Seder našim vajbr buch* (1629, č. b. 274), která je určena ženám a pojednává o jejich rituálních povinnostech, vydal na svou památku, když z města odcházel.

V explicitu editora Jaakova ben Mošeho Chajata v *Mar'ot ha-šov'ot* (1620–1621, č. b. 241) je zahrnuta zmínka o dobytí Prahy císařem Ferdinandem po bitvě na Bílé hoře a záchraně Židů před hrozícím plněním roku 1620, roku „kdy jsme byli v očích národů zázrakem“.

Vedle Heidy byl nejčinnorodějším pražským editorem nejspíš Moše Sertels, autor jidiš biblických glosářů *Be'er Moše a Leḳaḥ ṭov*, překladatel biblické knihy Jeremjáš a také nakladatel vlastních edicí. Sertels připravil k vydání středověký aškenázský pietistický spis *Sefer ha-gan* (1597, č. b. 68), Maharalovo kázání *Hesped al p'tirat ḥacham* (1598, č. b. 74) na smrt Akivy Günzburga, jenž mohl být Sertelsovým učitelem, traktát *Pirkej avot* s jidiš

---

⁸⁰ K postojům rabínů ke zveřejňování jidiš podání rituálních předpisů pro ženy viz např. Romer-Segal 1986. Jejich obavy – zejména z toho, že by taková díla mohla v očích jejich čtenářů nahradit primární hebrejské prameny těchto předpisů – ale evidentně nebyly důvodem, proč Anšl zhatil záměr svého zaměstnavatele a text nevysázal. A je s podivem, že alespoň poslední složka s jeho proslovem nebyla odstraněna a nahrazena novou.

překladem a komentářem (*Masechet Avot*, 1599, č. b. 80), sbírku kázání aškenázského autora Zalmana Runkela *Ḥatan damim* (1605, č. b. 109), sbírku pietistických textů sefardského autora Jony Gerondiho *Sefer ha-jir'a* (1606, č. b. 112), sefardský filozoficko-etický text *Šori ha-jagon* Šem Tova ibn Falaquery (1612, č. b. 170) a reedici *Sefer ha-gan* (1612, č. b. 177). Z paratextů, jimiž doprovázel své edice, lze alespoň v hrubých rysech sestavit běh jeho života a část rodinné historie a i jeho intelektuální profil, v němž (či alespoň v jím vydávaných textech) se například nijak neprojevuje zájem o kabal, tolik patrný nejenom již u o generaci mladšího Eleazara Alschula-Perelse, ale i u mnoha dalších tehdejších intelektuálů. A především z nich vysvítá Sertelsova fascinace „starými knihami“ a texty a jejich historií, která jej k ediční práci přivedla.⁸¹

---

⁸¹ Viz k němu též Sixtová 2012b: s. 67–69 a výše kap. 1.2 a 2.2.4.

4. HASKAMOT

Rabínské aprobace neboli *haskamot*,¹ jež se později staly běžným prvkem hebrejských knih, jsou přítomny jen zhruba v jedné osmině pražských židovských tisků vydaných ve sledované době.² Na tomto omezeném korpusu můžeme sledovat postupné zavádění této instituce, formování jejího faktického obsahu i vymezení a proměny účelu, jemuž měla sloužit. Pročteme-li jednotlivé aprobace pozorněji, můžeme ve spojení s dalšími poznatky lépe porozumět dobovému přístupu k hmotným a duševním právům tvůrců, postoji rabinátu k vydávání určitých typů textů pro určité typy čtenářů a jeho vlivu na tuto sféru podnikání a v neposlední řadě i dobovému způsobu financování tisku knih.³ V kapitole nejprve obecně charakterizují obsah a účel aprobací a poté – vzhledem k tomu, že pro Prahu nejsou doloženy žádné psané předpisy stanovující povinnost jejich opatřování pro zamýšlenou edici – zmíním dobová nařízení týkající se aprobací vydaná židovskými orgány v zahraničí. Dále se na základě dokumentovaných aprobací pokusím odvodit, jakými pravidly se řídila pražská praxe, a charakterizují různé typy aprobací. V závěru tohoto oddílu se na základě analýzy postojů rabinátu, jak se vyjevuje v konkrétních aprobacích, pokusím dobrat obecnějších závěrů o tom, jaký vliv měla tato instituce, praktikovaná v tak malém rozsahu, na pražskou židovskou publikační praxi.

Aprobace, jak její hebrejské označení napovídá,⁴ vyjadřuje souhlas duchovních a někdy i světských židovských autorit nebo orgánů s vydáním knihy s ohledem na její kvalitu a přínosnost pro čtenáře. Je tedy prostředkem, jak čtenáře směřovat k textům, které tyto orgány považují za vhodné, a zároveň i podporou autora či nakladatele a doporučením čtenáři. Nejstarší taková aprobace byla otištěna v *Sefer agur* Jaakova Landaua (Neapol, kol. 1490).⁵

---

¹ Sg. *haskama*, pl. *haskamot*, od slovesa *le-haskim*, souhlasit, svolit. Neúplný soupis aprobací viz Löwenstein 1923; doplňky a poznámky k němu viz Wachstein 1927; pro základní orientaci viz heslo „Approbation or Recommendation“ v *JE*, sv. 2, s. 27–29; základní práci pro italské prostředí je Benajahu 1971.

² Seznam v Příloze 2 obsahuje padesát čtyři položek, ale v několika případech je sporné, zda kniha skutečně aprobace měla, či zda se v ní zmiňovaná aprobace opravdu vztahovala na daný tisk, a některé aprobace jsou vlastně doporučením či nařízením určité praxe. V jednom případě nebyla *haskama* vydána rabinou.

³ Stejně jako se v pražských tiscích běžně vyskytují i aprobace vydané mimopražskými rabinou, tak se samozřejmě i aprobace pražských rabinů objevují v tiscích tištěných jinde. Zde se nicméně zabývám pouze pražskou praxí udělování aprobací.

⁴ Vznik aprobace bývá vysvětlován i vlivem křesťanské praxe udělování *imprimatur* (viz Rakover 1991: s. 132–133 a literaturu tam citovanou).

⁵ Zkrácené přetištěno a diskutováno v Rakover 1991: s. 125–126.

Společně se souhlasem k vydání díla nebo jeho chválou aprobace často vyslovují i zákaz nepovoleného přetisku na určitou dobu pod hrozbou exkomunikace nebo jiného postihu. První taková aprobace byla otištěna v souboru tří děl Eliji Bachura (*Sefer ha-baḥur*, Řím 1518); obsahuje teritoriálně neomezený zákaz přetisku celého díla nebo jeho části na dobu deseti let pod trestem *gzemat naḥa”š*, exkomunikace a klatby.⁶ Taková aprobace měla v konkurečním prostředí knihtisku chránit hmotné zájmy toho, kdo do vydání vložil své peníze. Touto osobou přitom mohl být tiskař nebo jiný subjekt včetně autora, který by byl v takovém případě zároveň sám sobě nakladatelem.⁷ Některé aprobace se vyjadřovaly pouze k obsahu díla, jiné kladly spíše důraz na ochranu práv tvůrců. Aprobací, které jsou čistě zákazy přetisku, je přinejmenším v Praze nicméně menšina (šestnáct). Vzhledem k malému počtu knih aprobovaných v celkovém množství knih vydaných by se mohlo zdát, že přinejmenším zpočátku záviselo jejich vyžádání na libovůli autorů či nakladatelů, tento dojem ale, jak vyplyne dále, nemusí odpovídat skutečnosti.

Aprobace měly být podle některých výkladů také prostředkem, jímž se duchovní autority – někdy v součinnosti se světskými židovskými orgány – snažily zabránit publikování obsahu, který by se mohl protivit nežidovské cenzuře.⁸ Na druhou stranu mohla – zejména v pozdější době konce 16. a počátku 17. století – za vyžadování aprobací pro nová díla stát též snaha omezit příliv nových typů autorů, zejména z nerabínských vrstev, a jejich děl a myšlenek, která mohla být hlediska autorit buď přímo závadná či nevhodná k šíření, či jen planá a bez didaktické hodnoty.

Na tuto potřebu regulace, která se vznikem knihtisku a jeho rozšířením vyvstala, odpovídaly od druhé poloviny 16. století výnosy suprakomunitních orgánů v Itálii (1554), Polsku (1594) a Německu (1603, respektive 1582), které pod trestem klatby a exkomunikace

---

⁶ Rakover 1991: s. 126, 130–132. Slovo *naḥa”š* je zkratkovým slovem vytvořeným z iniciál termínů *niduj*, *ḥerem*, *šamta*, tj. exkomunikace, klatba, prokletí. Tato terminologie je používána i v pražských tiscích a samozřejmě i mimo kontext knihtisku a nakladatelských práv.

⁷ Hmotné zájmy, a nikoli duševní vlastnictví autora díla, jsou tedy tím, čím je v těchto aprobacích důsledně argumentováno. K ochraně autorských práv viz obecně Rakover. Prvním aškenázským učencem, který se zabýval ochranou práv tvůrce (v tomto případě spolunakladatele i editora), byl podle Rakovera Moše Isserles v souvislosti s pirátským vydáním edice Maimonidova kodexu *Mišne tora* (Rakover 1991: s. 140–141 a s. 144–145).

⁸ K vnitřní cenzuře viz Raz-Krakotzkin 2007 a Raz-Krakotzkin 2014. Zcela jiné důvody měl výnos polských židovských orgánů, když zakázaly kupovat knihy vydané bratry Haliczovými po jejich konverzi ke křesťanství (v jehož důsledku bratři knihy pro židovské zákazníky přestali zcela vydávat, viz Teter – Fram 2006, Haberman 1958).

vyžadovaly, aby byly vydávané knihy opatřeny aprobacemi rabínských a někdy i světských židovských orgánů. Jak dokládají samotné knihy, v nichž ve starším období aprobace často nenajdeme, těchto nařízení ale nakladatelé vždy nedbali.⁹ Ke snížení efektivity takových výnosů přispívala skutečnost, že tiskárny, které hebrejsky tiskly v Itálii, ve Švýcarsku a v Německu, měly křesťanské majitele, na které se samozřejmě žádné klatby či jiné postihy uvalené rabíny nevztahovaly. Proto bývají klatby někdy formulovány tak, aby zahrnuly i případy, kdy si někdo nechá knihu vytisknout u křesťanského tiskaře s tím, že od něj posléze náklad odkoupí, a tak se vyhne postihu.

Z knih samotných (z přítomnosti či absence aprobace v různých dílech) lze vyčíst, že povinnost opatřit si svolení k vydání připadala fakticky pouze „menším“ autorům či jejich nakladatelům, těm, kteří v hierarchii židovské učenosti stáli níže. Rabínskou elitu, na niž se tyto výnosy zjevně nevztahovaly, pak tento fakt vyděloval v jakousi kastu správců tohoto vědění (a dispensorů oficiálních souhlasů). Tato elita zároveň svou konkrétní politikou podpory určitých děl prosazovala své specifické názory a koncepce – v Praze viz například Maharalovy a Hellerovy haskamy pro několik hebrejštinou se zabývajících děl i Horowitzovu podporu kabalistických a pietistických děl, vyplývající z jimi vydaných aprobací –, jak k tomu ostatně byla z definice své funkce (vrchního rabína či představeného ješivy) komunitou, jež je najala či jmenovala, povolána.

Pro nakladatele ale aprobace nejspíš alespoň teoreticky představovala ochranu proti neoprávněnému zneužití jejich díla (a možná i proti tomu, že by sami mohli být ze zneužití obviněni), záruku, že nepublikují nevhodný obsah, i reklamu (o to účinnější, oč věhlasnější bylo jméno aprobanta). Pro kupujícího mohla být naopak zárukou správné a schválené četby.¹⁰

4.1. *Institucionální regulace – Ferrara, Krakov a Frankfurt nad Mohanem*

Nedochovalo se žádné ustanovení ohledně aprobací, které by bylo vydáno v Praze¹¹ a

---

⁹ A nezdá se přitom pravděpodobné, že by aprobaci, kterou si opatřili, tiskaři/nakladatelé nakonec ve vydávané knize neotiskli.

¹⁰ Srov. Hellerovo „svědectví“ v *Magen Dawid* (1612, č. b. 172) či aprobaci k *Migdal Dawid* (1616, č. b. 221) ad.

¹¹ Dle Israele Halperna (Halpern 1935: s. 368), s odvoláním na *Jewish encyclopedia* (sv. 2, s. 28) vydalo také vedení pražské obce ustanovení obdobné frankfurtskému z r. 1603. Informace v *JE* se opírá o článek Davida Kaufmanna, který bez odkazů na zdroje i bližšího časového určení uvádí: „In the same way, several governments – e.g. in the case of books printed in Prague – decreed that the Rabbinate of the country should be responsible,

zdejší praxi tedy musíme posuzovat především podle otištěných aprobací a jejich obsahu. Vzhledem k translokálnímu charakteru rabinátu můžeme ale přihlídnout i k tomu, jaká pravidla byla ustanovena a platila (či ideálně měla platit) v jiných oblastech, kde se v Evropě tiskly knihy pro židovské čtenáře.¹² Ani v jednom z těchto výnosů rabínských synodů či suprakomunitních orgánů není uvedeno, proč je vydáván, a výklady specifických příčin, které k jejich ustanovení vedly, a účelů, jimž měly sloužit, se různí.

Ze synodu rabínů sedmi obcí ve Ferrare roku 1554 vzešlo ustanovení, podle něhož nesmějí tiskaři napříště tisknout knihy, které dosud nebyly vydány, bez povolení a aprobace „tři ze tří rabínů [působících] nejbližší místu tisku“ a od světského vedení jedné z nejbližší se nacházejících židovských obcí. Jména aprobantů měla být přetištěna v předmluvě (na úvod) knihy.¹³ Ustanovení bývá vysvětlováno jak obavou před vnitřními herezemi, tak v souvislosti s výnosem papeže Julia III. ohledně pálení Talmudu, k němuž došlo 12. srpna 1553 v Římě a později v Benátkách a jinde. Podle tohoto druhého výkladu mělo být jeho účelem zabránit vydávání knih, které by mohly urážet křesťanskou víru, a tím chránit židovskou komunitu před reakcemi církve. Jako další motivace nařízení bývá uváděna snaha regulovat konkurenci mezi tiskaři na transregionální úrovni a ochrana autorských a nakladatelských práv.¹⁴

V polském Krakově bylo na základě nařízení zemského židovského sněmu přijato usnesení, podle něž „žádný tiskař (*madpis*) nebude tisknout knihy bez povolení rabínů a předáků (*rabanim we-alufim*) podle zemských stanov přijatých roku 354 (1594) a věc bude prováděna podle jejich znění. A jestliže [toto] tiskař překročí, pak [rabíni a předáci] tisk

---

through its approbation, for every Hebrew book published“ (Kaufmann 1898: s. 384). Kaufmann zde ovšem jednak nemluví o ustanovení židovské obce, nýbrž o výnosu vlády, žádný takový výnos ani dobové odkazy na něj ale nejsou alespoň pro pojednávané období známy. Stephen Burnett pouze uvádí, že císař povolil hebrejský knihtisk v Praze, čímž ale bezpochyby míní obnovovaná tiskařská privilegia pro Katze (Burnett 1998: s. 333), a podobný výnos nezmiňuje ani Alexandr Putík (srov. Putík 2012a). Jediná dvě dobová ustanovení židovských orgánů ohledně knih, která se mi zatím podařilo pro České země a Moravu nalézt, jsou obsažena v pražských *Takanot* z r. 1611 (ohledně čtení zbožných jidiš knih, č. b. 165) a v moravských zemských stanovách (ohledně opatření výtisků traktátů Talmudu před začátkem nového školního běhu v ješivách v Praze nebo Krakově, 1650; Halpern 1952: s. 4, č. 10). Pro další, externí doklad schvalovacího procesu viz níže, pozn. 22, a též Appendix.

¹² Všichni vrchní pražští rabíni ostatně během své kariéry působili porůznu také v Polsku a úzké vazby je pojily i s německými kolegy i s Itálií.

¹³ Rakover 1991: s. 133, 136–137 a 140. Takana rozlišuje mezi malými a velkými městy, pro ta velká postačují aprobace zdejších světských předáků a tří rabínů jako v prvním případě, a nehrozí exkomunikací pro toho, kdo knihu vydal, ale pokutou 25 *scudi* pro kupce takové knihy, přičemž vybraná pokuta měla být použita na charitu.

¹⁴ Viz Halpern 1935: s. 368; Rakover 1991: s. 136; Bonfil 2001: s. 192 a nověji Raz-Krakotzkin 2007: s. 117–118. K *haskamot* v benátských tiscích viz Benajahu 1971.

(*mlechet ha-dfus*) zruší (*jevatlu*) a uvalí klatbu na nakladatele a všechny, kteří by se dílem zabývali.“¹⁵

Roku 1603 bylo na shromáždění dvaceti čtyř rabínů ze židovských obcí v Německu¹⁶ konaném během podzimního trhu ve Frankfurtu nad Mohanem kromě jiného ustanoveno: „Žádný žid v naší zemi nesmí dát žádnou, ať novou či starou, knihu ke knihtisku, který je prováděn ve městě Basileji, nebo v jiném městě v Německu, aniž by obdržel povolení od tří centrálních rabínských soudů (*batej avot b[ejt]“d[in]*). A jestliže [toto] překročí a vytisknou nějakou knihu neoprávněně (*še-lo bi-ršutam*), nesmí si nikdo pod trestem klatby (*‘oneš naḥaš*) žádnou z těchto vytištěných knih koupit“.¹⁷

Toto frankfurtské nařízení, které mohlo fakticky jen obnovovat starší usnesení rabínského sněmu z r. 1582,¹⁸ se tedy na rozdíl od ferrarského týkalo nejen nových, ale i starých knih (i když není jasné, co přesně je míněno „novou“ knihou, zda text nově napsaný, nebo i starší, ale dosud nevydaný). Nařízení vyžadovalo aprobační k vytištění pouze od rabínských úřadů a případného kupce měla postihnout klatba, nikoli pokuta. Vzhledem k omezené moci rabinátu ale nebylo ani dodržování tohoto ustanovení podobně jako v jiných případech nejspíš příliš vymahatelné.¹⁹ Motivace výnosu bývají opět spatřovány ve snaze o regulaci soutěže mezi tiskaři či nakladateli hebrejských knih, v úsilí o doktrinární čistotu a potírání „herezí“ i o sebeochranu komunity. Stephen G. Burnett vykládá frankfurtské nařízení z r. 1582 ve smyslu prepúblicační kontroly textů.²⁰ Bezprostřední pohnutky mohly být jiné v roce 1582, kdy byla podle všeho takana poprvé vydána, a v roce 1603, kdy byla obnovena.

---

¹⁵ Halpern 1945: s. 7, č. 16 a 17, Doktor – Schreiner 2016: s. 547–548. Dle posledně zmíněné studie bylo nařízení polského židovského sejmu (jehož přesná datace není známa, bylo ale aplikováno již před r. 1590) nástrojem vnitřní židovské preventivní knižní cenzury (tamtéž, s. 547). Další ustanovení téhož orgánu (Halpern 1945: s. 7, č. 17) se týká ochrany krakovských a lublinských tiskařů, respektive nakladatelů, před italskou konkurencí. První *haskama* polského židovského suprakomunitního orgánu *Wa‘ad šaloš medinot* vydaná pro tisk talmudického traktátu *Pesachim* pochází již z r. 1561 (Doktor – Schreiner 2016: s. 544–545): schvaluje text jako jediný, který má být používán ke studiu v polských ješivách, a ochraňuje práva tiskařů.

¹⁶ Dva pražští emisáři nebyli aktivními (jednajícími) účastníky synodu. Geografické označení Aškenaz bylo vztahováno na Německo a ustanovení synodu se Prahy nebo Čech netýkala; synod se pražskou obcí zabýval ve zcela jiném ohledu, viz Zimmer 1978: s. 89 a dále; srov. též Rubešová 2013: s. 124–125, pozn. 112.

¹⁷ Horovitz 1897: s. 26–27; Zimmer 1978: s. 176–177.

¹⁸ Zimmer 1978: s. 77 a pozn. 27 tamtéž; Burnett 1996: s. 45, Burnett 2006: s. 519.

¹⁹ K účinnosti a dodržování ustanovení srov. Burnett 1994: s. 202–203.

²⁰ Zimmer 1978: s. 83–85 a Burnett 1994: s. 202; Burnett 2006: s. 519 vykládá frankfurtské nařízení z r. 1582 ve smyslu prepúblicační kontroly textů.

Lze předpokládat, že Basilej v ní nebyla jmenována bezdůvodně.²¹ V roce 1582 mohlo být ustanovení přímou preventivní sebeobranou reakcí na aféru kolem tisku těžce cenzurovaného vydání Talmudu (1578–1581) křesťanským tiskařem Ambrosiem Frobenem a jeho židovským partnerem Šimonem Günzburgem.²² Naopak roku 1603 mohlo být obnoveno spíše v kontextu vnitřní doktrinální cenzury: jen o tři roky mladší (1607) nařízení polského sněmu²³ totiž stanovuje, že mají být určeni revizoři (*anašim medaḳdeḳim*), kteří přezkoumají (*jivdeḳu*) sidury vytištěné v Basileji a v „několika místech na Moravě [zda v nich nejsou] vytištěny heretické obsahy a omyly (*divrej minut we-ṭa'ujot*)“.²⁴ V tomto světle se jeví vcelku možné, že jestliže basilejský tiskař Konrad Waldkirch v letech 1604 a 1605 oproti předchozí bohaté produkci žádné hebrejské ani jidiš knihy pro židovské publikum nevytiskl, mohlo to být bezprostředním důsledkem frankfurtského zákazu.²⁵

4.2 Pražská praxe vydávání aprobací

Ani jeden ze zahraničních modelů nebyl v Praze následován důsledně. Díla vysoce postavených rabínů, jako byly Isserlesova *Torat ha-ʿola* (1569, č. b. 32), Maharalův spis *Gur arje* (1578, č. b. 33), se jménem Šloma Lurii spojená *Menorat zahav ṭabor* (1581, č. b. 36) i například Luntschitzovy spisy, vycházela po celé období obecně bez aprobací. Spisy takových autorů žádná schválení a povolení nepotřebovaly a nebylo ani, kdo by je vyžadoval a vydával. Zákaz přetisku svého vlastního díla *Levuš malchut* vydal Mordechaj Jafé na ochranu zájmů nakladatele, jímž sám nebyl (1609, č. b. 141), aprobace pro Hellerovo vydání *Mišnajot* měla rovněž chránit Hellerova nakladatelská práva a zájmy (1614–1617, č. b. 200) a v podobném smyslu byly vydány i haskamot pro nakladatele děl významných a v rabínské hierarchii vysoce postavených autorů, jako byli již zesnulý Šlomo Luria (*Jam šel Šlomo*, 1615–1618, č. b. 214) či

---

²¹ K hebrejskému knihtisku v Basileji viz Prijs 1964; Burnett 1996, zejména s. 39–46 (k Waldkirchovi). K dalším tiskárnám v Německu, které tiskly hebrejské knihy, viz Burnett 1998 a Burnett 1994 a dílčí studie, zejména Mosheho N. Rosenfelda ad.

²² K tisku Talmudu v Basileji viz mj. Burnett 1998. Stephen G. Burnett zde cituje (s. 335) pramen, podle kterého se tiskaři hebrejské tiskárny v Thannhausenu v Burgau (činné od r. 1592, úředně zavřené r. 1594), bránili tím, že knihy, které tiskli, „byly k vydání schváleny“ kromě jiného i v Praze (více k tomu viz Putík 2012a: s. 195 a zde, Appendix).

²³ Viz Zimmer 1978: s. 85 a další literaturu citovanou v poznámce 49 tamtéž.

²⁴ Halpern 1945: s. 17, č. 55. Oproti jiným výkladům (viz tamtéž) Halpern dává tuto takanu do souvislosti s šířením kabalistické literatury a zvyklostí v širších židovských vrstvách.

²⁵ Burnett 1996: s. 45–46. Pro toto publikum vytiskl Waldkirch čtyřicet devět knih v letech 1598–1603 a 1606–1612, z toho třicet čtyři v prvním období.

Jošua Falk ha-Kohen (*Me'irat 'ejnajim*, 1614, č. b. 194) a další.

Aprobace dále zpravidla nemají ani díla již dříve vydaná (i jinde než v Praze, viz např. *Sefer ha-trumot*, 1605, č. b. 105) ani nově vydávané spisy středověkých učenců, například kázání Zalmana Runkela (*Ḥatan damim*, po 20. prosinci 1605, č. b. 109), či Maharamova responsa (*Še'elot u-tšuvot [...] mi-Maharam*, 1608, č. b. 126) a obecně díla velkých autorit 16. století (například Luriovy *Jeri'ot Šlomo*, 1608, č. b. 129). V řidších případech, kdy jsou takové knihy aprobacemi opatřeny, je jejich účelem podpořit nakladatele či chránit jeho práva, jako je tomu v reedici *Perek Elijahu* Eliji Bachura z r. 1600 (č. b. 83), v *Sefer Raban* Eliezera ben Natana z r. 1610 (č. b. 150) nebo v Alšechových *Mar'ot ha-šov'ot* (1620–1621, č. b. 241). Jak je řečeno v poslední jmenované reedici, „dílo samo nepotřebuje důkazy“ (f. 111b).

Aprobace v Praze nemají ani modlitební knihy s výjimkou nově přejímaných a touto cestou sankcionovaných kabalistických liturgií otiskovaných v *Seder we-tikun kri'at šema'* (1615, č. b. 207), v jehož dvou aprobacích se zároveň jasně vyjevují sympatie aprobantů, zejména Ješaji Horowitze, který obsah díla velebí nadšenými slovy; účelem jeho *haskamy* je ale i zde zároveň ochrana zájmů nakladatele. Zvláštní kategorii mezi modlitbami představují v tomto ohledu též příležitostné kající modlitby, jejichž začlenění do liturgie v době obecné tísně či na paměť pogromů společně ustanovoval a schvaloval rabinát a světské vedení obce. *Sliḥot le-jom šeni be-adar* Šlomo Efrajima Luntschitze (1613, č. b. 186), *Sliḥot we-pizmonim* Eliezera Aškenaziho (1618, č. b. 232) a *Sliḥot 'al gzerot Ukrajina* Jom Tov Lipmana Hellera (1652, č. b. 321 a 322) jsou všechny vybaveny příslušnými formulacemi. Patrně jednodlistová slicha Mošeho Mendlse *Mošel ba-'eljonim* (kol. 1623, č. b. 256) sice aprobaci nemá, instrukce v záhlaví se však vyjadřuje podobným způsobem: imperativně nabádá věřícího k určité praxi, podobně jako *haskama* téhož rabína k četbě *Orḥot hajim* (1626, č. b. 266).

Aprobována nebyla ani vydání Bible, a to ani například s nově kompilovanými výklady a jidiš vysvětlivkami (např. vydání *Chumaše* z r. 1614, č. b. 196, nebo celé Bible z let 1620–1628, č. b. 242). Aprobace nemají žádné příručky s příznačnou výjimkou příruček hebrejštiny (*Em ha-jeled*, 1597, č. b. 69, *Perek Elijahu*, 1600, č. b. 83, a *Siaḥ Jišḥaḳ*, zahájeno 1627, č. b. 269).²⁶

Soudě podle knih samých, jidiš knihy určené ženám a dívkám i mužům neznalým hebrejštiny, které byly v Praze publikovány nejpozději od 90. let 16. století, elitní rabíni

---

²⁶ Účelem aprobace v *Moladot Jišḥaḳ* (1623, č. b. 254) je především ochrana nakladatelských zájmů.

jakoby dlouho přehlíželi. Nejenom zábavné lehčí čtivo, ale ani jidiš parafráze Bible či etická pojednání aprobase se dvěma výjimkami nemají, což se zdá odporovat představě, že účelem haskamot bylo dohlížet nad publikovaným obsahem. K takové literatuře se přímo v dochovaných pražských tiscích vyjadřují teprve *Taḳanot* z r. 1611 (č. b. 165) a vyjádření rabínských autorit v podobě aprobase jsou poprvé doložena za Horowitzova působení v nábožensko-etickém pojednání Davida Tevla Auerbacha *Ele divrej Dawid ha-rišonim* ([1614–1619], č. b. 201) a o zhruba deset let později v bilingvní edici *Orḥot ḥajim* s Hellerovým hebrejským kázáním (1626, č. b. 266). Tato tři vyjádření duchovního vedení obce jsou ale jediná, které najdeme ve více než stu vydaných jidiš knih a brožurek.²⁷

Aprobacemi tak byla v Praze pravidelně opatrována pouze nově vydávaná hebrejská díla „menších“ žijících autorů, tj. níže postavených rabínů a laických učenců (*ḥaverim*), kteří jimi aspirovali na vstup do sféry hebrejské učenosti.²⁸ A pokud je mají i některá nově vydávaná díla starší hebrejské literatury a vzácně knihy reeditované, jsou těmito aprobacemi, jak již bylo řečeno, explicitně chráněny materiální zájmy jejich nakladatelů. Týž účel má i část aprobací nových děl žijících autorů, kteří si jejich tisk, pokud můžeme soudit, obecně financovali sami.

Speciální skupinu aprobovaných tisků představují také ty, jejichž vydání bylo ve veřejném zájmu nařízeno duchovním a někdy též světským vedením obce. Patří k nim zejména již výše zmíněné kajicné liturgie, Auerbachovy *Ele divrej Dawid ha-rišonim* a Hellerův jidiš překlad *Orḥot ḥajim*, ale také dva tisky s dochovanými nařízeními obce: *Taḳanot* z r. 1611 (č. b. 165) a *Tiḳunim haḡunim* z r. 1654 (č. b. 326). První publikuje opatření, jež mají přispět k očištění mravního života obce v době moru,²⁹ druhé nařízení týkající se pardonové daně, uvalené na obec státem. Silný politický zájem se odráží i ve vysokém počtu aprobantů ve spisu *Dimjon arje* Jehudy Lejba ben Davida Piska (1616, č. b. 217).³⁰

Výše naznačené v zásadě vysvětluje, proč je počet aprobací vydaných v Praze tak nízký.

---

²⁷ Srov. k aprobacím v jidiš tiscích v Amsterdamu, Berger 2013b: kap. 3 (s. 75 a 78 k jejich malému počtu).

²⁸ Viz též kap. 1.1.4. Přesto je otázkou, zda byly aprobase místního rabinátu povinností, kterou nebylo možné přejít. Např. díla Jissachara Bera ben Mošeho Petachji z Kremence (č. b. 137, 138, 154, 155, vyšla v letech 1609 a 1610, viz k nim níže) nebo dílo Jicchaka Schicka (1615, č. b. 209) je nemají. Takových případů je ale minimálně.

²⁹ V obou dvou posledních případech jsou ovšem rabínské aprobase potvrzením závaznosti vyhlášených stanov a zákona vydaného nežidovskými orgány, nikoli pouhým schválením k tisku. K pardonové dani viz Putík 1999: s. 12–13. Viz též výše v kap. 2.2.7.

³⁰ Heller 2010: sv. 2, s. 339, Davis 2011: s. 144–150.

Odečteme-li všechny tisky, které spadají do kategorií, které aprobační dle výše vysledované praxe zpravidla neměly,³¹ zbývá velice omezený počet ostatních textů – adeptů na aprobování –, který počtu vydaných aprobačních zhruba odpovídá (i přesto, že některá díla, která by aprobační dle vysledovaného modelu mít měla, je z nějakého důvodu nemají).

Nízký počet otištěných aprobačních je samozřejmě dán také radikálním úpadkem pražského židovského knihtisku po roce 1629: od 30. a až do konce 50. let 17. století nová autorská díla až na výjimky vycházela velice vzácně, přičemž oněch pár, která přece jen vyšla, mělo aprobační vcelku pravidelně, ty však – s výjimkou edicí *Šḥiṭot u-vdiḳot* se soudobými komentáři z let 1646 (č. b. 294) a 1663 (č. b. 373) – nebyly vydány v Praze. Vzhledem k pravidelnosti, s jakou byly tisky relevantních kategorií aprobovány v 10. i 20. letech, je přitom pravděpodobné, že kdyby k tomuto úpadku nedošlo, byly by haskamot v této době již standardním vybavením nově vydávaných knih.

Odráží se zde ale také dost omezený charakter vydávané produkce: až do počátku 90. let 16. století nová autorská díla – s výjimkou děl vysoce postavených rabinů a ojedinele tchiny Mošeho Petachji ben Josefa (1586, č. b. 41) – vydávána nebyla a většinu produkce představovaly modlitební knihy. Jak je více rozvedeno v první kapitole, tištěná produkce se v Praze významněji žánrově a obsahově rozšířila – a to i v porovnání s tím, co tehdy i dříve vycházelo v Krakově a Lublinu, Švýcarsku a Německu, o Itálii nemluvě – teprve v 90. letech 16. století. Nově vydávanou literaturu tvořily především reedice klasických hebrejských sefardských a orientálních děl (včetně filozofie) a několik děl „menších“ žijících aškenázských autorů (Avrahama Apetekera, Davida Ganse a Josefa Heilprina³²). Toto co do žánrů a obsahu rozmanitější období bylo ale velice krátké: po r. 1596 je nejprve přerušila léta druhého Maharalova pražského působení (1596–1609) a po krátkém rozkvětu po r. 1609 je evidentně ukončila jednak aféra kolem *Giv'at ha-more* (zahájeno patrně 6. listopadu 1611, č. b. 166), jednak naplno propuknuvší zájem o kabalou (a s ním související odklon intelektuálních sil zejména od filozofie, ale i od přírodních věd) a obrat k pietismu, které, jak můžeme z aprobačních

---

³¹ Jidiš tisky tvoří 31,7 % celé produkce, modlitby v hebrejštině 28,6 %, reedice starší hebrejské literatury 16 %, 7 % díla elitních rabinů. To znamená, že více než 80 % všech tisků vysledovatelné aprobační praxi nepodléhalo. Aprobované tisky tvoří 13 % a zbylých 7 % představují ostatní neaprobované tisky, zejména Bible, příručky a také oněch několik tisků, které aprobační nemají navzdory tomu, že spadají do kategorie, jež aprobační zpravidla měla.

³² Nepočítám mezi ně mladého Jom Tov Lipmana Hellera a jeho komentář k *Ma'amar bḥinat 'olam* (1598, č. b. 73).

vyčíst, od r. 1614 aktivně podporoval zejména Ješaja Horowitz.

Aprobace v pražských židovských tiscích mají podobný podvojný charakter, jaký záhy vykrytalizoval v italských tiscích: mohou být prostým schválením k tisku a doporučením čtenáři nebo zároveň (či především) klatbou na ochranu nakladatelských zájmů. Aprobace vydané za Maharalova rabinátu jsou s výjimkou *Tikunej zevaḥ* (1604, č. b. 100) formulovány jako schválení či doporučení. Teprve později a především v době Luntschitzova a Horowitzova působení v nejvyšších rabínských funkcích, kdy byly zároveň pražský knihtisk i konkureční prostředí na vrcholu, se aprobace pravidelně výslovně vyjadřují na ochranu nakladatelských práv a často slouží hlavně tomuto účelu, tj. zákazu patisku na určitý počet let. V řídkých případech se aprobace týkají pouze ochrany těchto práv, a pak jsou fakticky výhradně preventivním vyhlášením klatby na každého, kdo by knihu neoprávněně znovu vydal nebo takovou knihu koupil.

Jak vyplývá níže, důraznost jednotlivých rabínských vyjádření se v konkrétních aprobacích liší a graduje od schválení díla k tisku přes vyzdvižení jeho hodnoty a přínosnosti a obecnější podporu záměru, který dílo sleduje, či v případě modliteb až po výslovné doporučení či nařízení praxe. Formulace – například v *Tikunej zevaḥ* i u dalších aprobací – obvykle obsahuje, podobně jako v deklarovaných intencích nakladatelů a autorů, odvolání na princip obecné prospěšnosti: *le-zakot bo et ha-rabim*, tj. „zprostředkovat jí (tj. knihou) mnohým (tj. veřejnosti) zásluhu“. Podstatou jejich sdělení je, že obsah díla je v souladu s náboženstvím a jeho předpisy, jeho učení přínosné pro ty, kdo si je koupí a přečtou, a autor jím navíc plní náboženské příkázání (*mišva*), a není veden jen vidinou vlastního prospěchu (ať získáním věhlasu, nebo hmotného zisku).³³

Nejpravidelněji byly *haskamot* vydávány mezi lety 1613 a 1629, za rabinátu Š. E. Luntschitze, Ješaji Horowitze a Jom Tov Lipmana Hellera, tj. paralelně k nárůstu počtu nově publikovaných žijících autorů od r. 1609 dále, a tato pravidelnost jistě souvisí i s formalizováním této instituce.³⁴ Za Maharalova rabinátu nemá kromě Hellerova komentáře k *Ma'amar bḥinat 'olam* jeho aprobace ani *Kišur Mizraḥi* ani *'Olat Jišḥaḳ* a ani *Ḥelḳat meḥoḳeḳ*, tj. celá třetina v době jeho působení vydaných knih, které by podle vysledované

---

³³ Viz též v kap. 2.2.

³⁴ Srov. v této souvislosti Davisovo hodnocení Horowitzovy *haskamy* pro Hellerovy *Mišnajot* (Davis 2011: 98 a 119). Je možné, že se po vydání *Giv'at ha-more* dohled rabinátu nad knihtiskem zpřísnil, anebo zesílila autocenzura.

praxe aprobaci mít měly či alespoň mohly. Ani autor *Pitḥej jah a Ješ ťačbar* (1609, č. b. 137 a 138) aprobace pražského rabinátu neměl, odvolává se ale na schválení odjinud. Za Horowitzova působení jsou již takové výpadky vzácné: oproti osmnácti vydaným aprobacím chybí aprobace důsledně podle této praxe pouze v jedné knize (*Zeri'at Jišbaq*, 1615, č. b. 209). Účelem velké části mladších aprobací je především ochrana práv nakladatele, ale v některých z nich nelze přehlédnout osobní nadšený tón aprobanta či autoritativní hlas nabádající k určité praxi.

4.2.1 Vydavatelé aprobací

Podle ferrarského usnesení měly být konkrétní knihy opatřeny aprobacemi vydanými jak rabinátem, tak i světskými židovskými úřady, podle frankfurtské takany jen rabínskými soudy. V Praze tištěné knihy vykazují vlastní specifika: valná většina aprobací, které pouze schvalují obsah tištěného díla, byla vydána jen místním rabinátem (či některými jeho členy) a světské orgány se v těchto případech do činnosti, které byla doménou rabinátu, zjevně nevměšovaly. Některé aprobace, které zároveň vyhláší zákaz přetisku díla na určitý počet let, byly vydány jak rabinátem, tak světskými obecními úřady. V aprobacích k *Tikunej zevaḥ* z roku 1604 (č. b. 100) se duchovní úřady vyjadřují k obsahu díla, světské se zabývají autorským právem a obchodními zájmy nakladatele. V *Jam šel Šlomo* (1615–1618, č. b. 214) aprobaci k obsahu (či spíše laudaci díla a chválu počínu nakladatele a editora) rovněž vydává pouze rabinát, klatbu ale duchovní i světské úřady. Dílo *Ptil tchelet* (1618, č. b. 230) obsahuje svolení k tisku vydané pražskými rabíny spolu se světskými orgány a také doporučení (bez vyhlášení klatby), aby lidé knihu kupovali, a pomohli tak autorovi-nakladateli pokrýt náklady. V *Mar'ot ha-šov'ot* (1621, č. b. 241) je svolení k tisku vydáno rabinátem i světskými orgány. Z předmluvy nakladatele v *Šejda la-derech* (1623–1624, č. b. 257) vysvítá, že autor obdržel povolení k vydání patrně jak od světských, tak od duchovních autorit.³⁵ Ve většině případů jsou ale pouhá schválení i klatby na ochranu nakladatele vydávány pouze rabinátem.³⁶ Specifickým případem jsou již zmíněná vydání pamětních kajících modliteb a obecních ustanovení, které v součinnosti vyhláší a aprobují duchovní i světské vedení v obecním zájmu.

³⁵ V originálu *rabim we-nichbadim rašej 'am ḳodeš u-gdoleha*. Aprobace v knize přetištěna není.

³⁶ Srov. č. b. 185 (1613), 197 (1614), 200 (1614–1617), 215 a 218 (1616), 229 (1618), 245 (1621) a 254 (1623). Č. b. 293 (1641) má aprobaci s klatbou vydanou účastníky sněmu na trhu v Lublinu, tedy polskými rabíny.

Výjimečný – pro toto období a pražské tisky – je případ děl Jissachara Bera ben Mošeho Petachji z Kremence, který v Praze vydal celkem čtyři knihy.³⁷ V první z nich (*Pitḥej Jab*, 1609, č. b. 137) autor pouze odkazuje na aprobace ke svému velikému spisu, výkladu ke *Knize Zohar*, který doufá vydat, „jak [k tomu] jak známo svolily“³⁸ přední rabínské autority (*ge'onim*). Tímto spisem je nejspíš míněn spis *Meḳor ḥochma* (1610, č. b. 153), který jako jediný z autorových děl konkrétní aprobace obsahuje. Mezi jeho aprobanty se nacházejí mimo jiné Menachem Azarja z Fana v Reggio, Mordechaj Jafe v Poznani, Ješaja Horowitz v Ostrohu, dva učenci ze Svaté země, „sedm gaonů z Egypta“ a Josef Maaravi (Josef ibn Tabul), ale ani jeden z pražských rabínů či celý vrchní rabinát. Znamená to, že v Praze v této době nebylo nutné obdržet aprobaci místního rabinátu (a tudíž, že si tento úřad nečinil nárok na dohled nad tím, co v Praze vycházelo)? Anebo autor s žádostí o aprobaci u pražského rabinátu neuspěl, například z důvodu ideového odporu jeho členů k vydávání kabalistických děl?³⁹ Dovolili by si pak ale jeho díla tisknout Moše či Geršom Katzové, kteří rozhodně nebyli nějakými pokoutními tiskaři?

Ze specifických důvodů není aprobacemi pražských rabínů opatřena většina nových autorských děl tištěných v Praze po zákazu knihtisku z r. 1629, který trval až do nástupu Leopolda I. v r. 1657.⁴⁰ Je pravděpodobné, že pražský rabinát nechtěl být viditelný v knihách, které byly v Praze po dobu trvání zákazu a navzdory němu tištěny.⁴¹ Pražský autor *Ḳol Jehuda* (1641, č. b. 293) obdržel aprobaci se zákazem přetisku od polských rabínů, účastníků sněmu na trhu v Lublinu, a polští rabíni aprobovali také edici *Seder tiḳunej šabat* (po 12. prosinci 1650, č. b. 298; tytéž aprobace jsou znovu přetištěny ve vydání [1666–1669], č. b. 398⁴²). Mezi lety 1658 a 1669 navíc nevyšlo téměř žádné dílo, které by aprobaci vyžadovalo a *haskamu* – pouze polských rabínů – tak najdeme jediné v Hannoverově sbírce kabalistických liturgií

---

³⁷ Kromě zde zmiňovaných též *Ješ šaḥar* (1609, č. b. 138) a *Imrej bina* (1610, č. b. 154)), vše díla čerpající z *Knihy Zohar* či myšlení Mošeho Cordovera, či z *Knihy Zohar* excerpovaná.

³⁸ ...*ašer toḥalti la-adonaj le-havi'o le-vejt ha-dfus ka-ašer hiskimu alaw ge'onej ereš ka-noda' le-badpiso be-et barzel.*

³⁹ K postojí aškenázských učenců k popularizaci kabaly viz Davis 2011: s. 303–306.

⁴⁰ Putík 2012a: s. 209.

⁴¹ Rukopis *Jalkuṭ Re'uveni* dochovaný v curyšské Zentralbibliothek (Heid. 11–13) obsahuje též v prvním vydání z r. 1660 (č. b. 354) neotištěnou předmluvu a báseň autora a mezi jinými aprobacemi též *haskamu* vrchního pražského rabína Aharona Šimona Špiry-Wedelese, datovanou r. 1657. Viz http://aleph.nli.org.il:80/F/?func=direct&doc_number=000141642&local_base=NNLMSS (přístup 26. 5. 2017).

⁴² Aprobace přetištěné z předchozích edicí viz též v č. b. 260 a 283.

Ša'arej Šijon (1662, č. b. 372).⁴³ Aprobace otištěná v příručce „pro udržení tělesného zdraví“ *Luah ha-ḥajim* (1669, č. b. 406) nebyla vydána žádným rabínem či rabínským orgánem, ale dvěma „odborníky-lékaři“ (*rofe mumḥe*) z Lublinu. Haskamot byly v Polsku, odkud autor a nakladatel pocházel, koncem 17. století zjevně natolik zavedenou součástí hebrejských knih, že byly přeneseny i do této nenáboženské publikace, pouze byli o aprobaci požádáni příslušní odborníci, a nikoli duchovní autority.

Pražskou askamu po r. 1629 obdržela jediné reedice Weilových předpisů k rituální porážce *Šḥitot u-vdiḳot* s komentářem Jehudy Libermana ben Josefa Teplitze (zahájeno 25. listopadu 1646, č. b. 294), která byla jako základní ritualistická příručka patrně povolena příslušnými nežidovskými orgány (podobně jako *sidur* z r. 1635). Pouze z literatury je známa ještě neúplná pražská edice Weilových *Šḥitot u-vdiḳot*, ale s jiným komentářem (1663; č. b. 375), také s askamou vrchního rabína a zákazem přetisku na tři roky. V *Tikunim hagunim*, stanovách týkajících se pardonové daně (1654, č. b. 326) schválených Českou komorou, dává též vrchní pražský rabín, Aharon Šimon Špira, své svolení (*haskama*) k vyhlášení těchto nařízení, jakož i klatby nad těmi, kdo by jich neuposlechli (a nejedná se tedy důsledně o aprobaci k tisku).

4.2.2 Haskama jako schválení k tisku a doporučení čtenáři

Většina askamot otištěných v pražských edicích za Maharalova rabinátu má charakter schválení a doporučení. Prvními aprobacemi byla v Praze opatřena Heilprinova gramatika hebrejského slovesa *Em ha-jeled* (1597, č. b. 69); Maharalova i Jafeho askama jsou zde avízovány již v titulním textu. Dvouřádková Maharalova aprobace je formulována s odvoláním na náboženský příkaz, který otcům ukládá, aby uvykali syny tomu, aby se učili svatému jazyku a gramatice, tak jako to činili předkové, a Jafeho *haskama* knihu doporučuje na základě osobního svědectví o vynikajících výsledcích autorovy učební metody. Jak autor spisu uvádí, oba aprobanti jej vybízeli, aby své užitečné dílo vydal.

Nejenom na povolení (*be-haskamot u-vi-ršut*), ale přímo na příkaz (*be-šiwuj*), které obdržel od Maharala, se odvolává též Jaakov ben Avraham, nakladatel hebrejské gramatiky Eliji Bachura *Perek Elijabu* (1600, č. b. 83): „Ale věz, že nikoli sám od sebe jsem vešel za tuto přepážku [oddělující vstup k moudrosti], abych vytiskl tento spis, [...] ale jediné se

---

⁴³ Na již obdržené aprobace se ve svých publikacích pouze odvolávají autoři č. b. 331 (1657) a 338 (1658).

svolením, povolením a na příkaz [...] Jehudy bar Becalela [...], neboť tento spis je klíčem otevírajícím rozum každého žáka, který chce vejít do této vznešené vědy, která je nezbytností a počátkem všeho studia jako abeceda pro začátečníky.⁴⁴

Výklad k targumu k Ester *Tḥilat divrej Šmu'el* (1601, č. b. 86) Šmuela Makšana Katze je vybaven dvěma aprobacemi (otisknými namísto titulního textu) Sinaje ben Becalela a Mordechaje Jafeho a rovněž odkazuje na povolení (*rešut*) udělené autorovi jeho učitelem Maharalem. Podle aprobace Sinaje ben Becalela (datované již 20. dubna 1594) se v knize „nalézají věci dobré a útěšné a schopné utišit toho, kdo se z ní napije, žíznicího po slovech targumu a toužícího dobrat se podstaty jeho slov“, a proto je vhodná k vytištění. Stručněji se vyslovuje Mordechaj Jafe, který knihu prošel (*'avarti 'aleba*) a shledal ji vhodnou (*re'uja*) k odevzdání do tiskárny.

Ve své *haskamě* k *'Olat Jišḥaḳ* (1606, č. b. 111) Šlomo Efrajim Luntschitz píše: „Shledali jsme, že většina slov této knihy je postavena na rozumných základech (*adnej ha-šebel*), aby přitáhla srdce lidu k naší Tóře.“ Podle druhého aprobanta Jicchaka Katze byla kniha přínosná pro členy laických studijních kroužků (*jelidej ḥavurot*). Oba rabíni tak reagují na to, co autor deklaruje ve své předmluvě, totiž že píše pro sebe a další *ḥaverim*, a nikoli pro velké rabíny, o nichž ví, že jejich moudrost je nekonečná a že takovéto věci jsou vepsány v jejich rozumu, takže nepotřebují vykladače a překladatele (*lo jištarchu le-mefaršim u-le-ma'atikim*).

V aprobaci k *Leḥem rav* (1608, č. b. 127) zdůrazňuje Maharal užitečnost a potřebnost předpisů, jež ve svých kodexech vynechali Josef Karo a Moše Isserles a které jsou v díle sebrány, a mohli bychom ji tedy snad chápat jako vedlejší výraz polemiky s těmito autoritami, kterou vedl jinde ve svých vlastních spisech.⁴⁵ Dává výslovný souhlas k tisku „dle vši libosti“ autora. *Haskama* jeho zetě Jicchaka Katze je pouhou ozvěnou Maharalových slov a prostým doporučením.

Aprobace v *Migdal Dawid* (1616, č. b. 221) reaguje na zmatení studentů Tóry, kteří se podivují nad protichůdnými halachickými názory autorit (dílo se zabývá usmířením kritických poznámek Mordechaje Jafeho a Mošeho Isserlese ke kompendiu *Bejt Josef* Josefa Kara). Uvádí, že každému učenci (*talmid ḥacham*) je dovoleno vykládat a zkoumat (*li-droš we-labḥor*) Tóru

---

⁴⁴ V titulním textu je zdůrazněno, že se jedná o třetí vydání (ve skutečnosti čtvrté, viz *BHB*) a tato *haskama* se tedy nadržuje ferrarské takany, která aprobace vyžadovala pro nově vydávané knihy.

⁴⁵ Sládek 2011: s. 339–344.

[...], neboť „naše svatá Tóra snese všechny skutečné a pravé (*amitijim*) výklady“.⁴⁶

Čisté aprobace pražských rabínů – tj. bez vyjádření na ochranu nakladatelských práv – obsahují dále spisy *Josef da'at* (1609, č. b. 139), kde jsou pod nadpisem pouze hierarchicky seřazena jména aprobantů; *Giv'at ha-more* (1611, č. b. 166); *Magen Dawid* (1612, č. b. 172);⁴⁷ *Ķirjat Hana* (1612, č. b. 175); *Wa-jeħal Moše* (1613, č. b. 189, pražská haskama je tu vydána na podporu aprobace moravského zemského rabína); *Sefer neħmad u-be'ur jafe 'al pejruš Raši* (1614, č. b. 195); *Ele divrej Dawid ha-rišonim* (1614–1619, č. b. 201); *Ṭal orot* (1615, č. b. 204, obsahuje též haskamy polských rabínů); *Seder we-tiħun Ķri'at šema'* (1615, č. b. 207); obě verze edice *Ješ noħalin* (1615–1616, č. b. 211 a 212); *Dimjon arje* (1616, č. b. 217, kde nezvykle hojný počet podpisů pražských rabínů souvisí bezpochyby s významem pojednávané otázky); *Ptil tchelet* (1618, č. b. 230) a *Siaħ Jišħaħ* (zahájeno 17. října 1627, č. b. 269).⁴⁸ V aprobaci Jom Tov Lipmana Hellera doufal r. 1628 i autor komentáře k Weilovým *Šħiħot u-vidiħot* (č. b. 272), bývalý šochet v Praze, který ve své předmluvě biblickým jazykem píše, že jeho (tj. Hellerovu) haskamu sice ještě nemá, ale „ještě než zavolá, on mu odpoví“ (dle Iz 65,24).

4.2.3 Ochrana práv nakladatele

První haskama, jež se jako jediná za Maharalova rabinátu kromě chvály díla zabývá i ochranou práv a zájmů tvůrce, je otištěna ve spisu *Tiħunej zevaħ* Mošeho Braunschweiga (1604, č. b. 100), který obsahuje komentář k Weilovým *Šħiħot u-vidiħot*. Aprobace polských a pražských náboženských autorit zdůrazňují správnost, kvalitu a přínosnost díla a na jejich základě také vydávají povolení a schválení (*rešut we-harmana*) k jeho vytištění. Rozhodnutí světského vedení (*rašim u-manbigim*) tří zemí Polského království (Polska, Litvy a Maloruska) a pražské obce se zabývají prozaičtějšími otázkami ochrany práv tvůrce: vzhledem k veliké jím vynaložené námaze a práci pod trestem klatby zakazují přetisk díla. Toto rozhodnutí (vyžádané autorem, jehož prosbu v první osobě, jak se zdá, také přímo cituje) bylo tajemníkem obce zapsáno do úřední knihy (*nichtav be-sefer šelahem 'aj jdej safra de-mata*) a

---

⁴⁶ Pokud měl aprobant na mysli názory publikované, mohli bychom tyto rozpaky nad názorovou nejednotností elitních rabínů a spory ožívajícími se v jejich textech, jež ve výsledku mohly vést k oslabení rabínské autority, přičíst k dopadům tištěné kultury.

⁴⁷ K těmto dvěma zvláštním případům viz též dále.

⁴⁸ V *Sejda la-derech* (1623–1624, č. b. 257) se nakladatel odvolává na pražské aprobace, které v knize samé nejsou otištěny.

posléze přetištěno v samotném tisku s podpisy tajemníka (*sofer*) pražského rabinátu a lublinského sofera coby „kopisty“: „Žádný jiný člověk pod trestem klatby [tuto knihu] nevytiskne a nenechá vytisknout až do uplynutí deseti let ode dne dokončení tisku, pokud by to nebylo na příkaz výše uvedeného autora“.⁴⁹ Je spíše pravděpodobné, že tento zákaz, ačkoli se explicitně nezmiňuje o finančních nákladech, nemá chránit jen duševní vlastnictví autora; jak můžeme dovozovat z mladších analogií, autor se na vydání jistě podílel také finančně, a i proto si aprobaci a zákaz světských autorit vyžádal.

Jak je uvedeno výše, ostatní aprobace vydané Maharalovým rabinátem až do roku 1609 se ochranou práv tvůrců nebo nakladatelů nezabývají. Všechny další aprobace, které obsahují klatbu (*herem*) pražských rabínů na ochranu zájmů nakladatelů, byly vydány teprve mezi lety 1613 a 1623, jedna r. 1646 a jedna snad r. 1663.

Ve stručné formulaci klatby v *Midraš Šoher tov* (1613, č. b. 185) je uvedeno, že pražský rabinát byl o vynesení klatby (uvalované na toho, kdo by knihu přetiskl před rokem 1625), požádán nakladateli až po dokončení tisku.⁵⁰ Klatba otištěná na konci *Me'irat 'ejnajim* (1614, č. b. 194) byla nakladateli tisku, autorovými syny (či jejich agenty), získána během polského rabínského synodu *Wa'ad 'arba arasošot* na výročním trhu v Jarosławi v srpnu r. 1614.⁵¹ Pro větší pádnost byla klatba vyhlášena (na deset let ode dne dokončení tisku) společně polskými a českými rabíny (*ba-alufim we-ba-ge'onim de-medinat Polen js"u be-sejruf ba-ge'oni[m] de-Pebem*) nad každým, kdo by dílo nechal přetisknout, ať židy i nežidy, v dotyčných zemích i mimo ně, s výjimkou edice připravované „nyní v Praze ve svaté knize tištěné z rukopisu rabiho-autora“.

Po anonymním veršovaném kompendiu k dílu Chošen mišpat *Šulchan aruchu*, vydaném pod názvem *Ejn mišpat* (1614, č. b. 197) se první aprobant, Šlomo Efrajim Luntschitz, podle vlastních slov dlouho pídil. Dílo samotné podle něj nepotřebuje žádné důkazy (tj. detailnější doporučení), neboť svou kvalitou mluví samo za sebe. Luntschitz také poměrně nezvykle chválí nakladatele (*madpis*),⁵² jímž byl tiskař Abraham Heida, vyzývá

---

⁴⁹ Ustanovení, jehož opis byl autorovi vystaven, je označeno jako povolení a výnos (*haskamat šel rašej ba-medinot u-gzerotam*), a v edici je otištěno jak plné znění výnosu, tak i jeho stručná verze.

⁵⁰ V originále *buřtal ĥova 'alejnu*, „byla nám (tj. rabinátu?) uložena povinnost“. Aprobaci k obsahu toto kanonické a reeditované dílo nepotřebovalo.

⁵¹ Další doklady o *haskamot* vydaných na těchto sněmech viz Halpern 1933, 1935 a 1945, Doktór – Schreiner 2016. Prohlášení neobsahuje *haskamu* v úzkém slova smyslu, ale velebí autora, který byl významným učencem.

⁵² K významu termínu *madpis* viz kap. 2.1.1.

k zakoupení knihy, aby byl tento nakladatel co do svých nákladů uspokojen (*u-ve-mamon le-pajso kol e[ḥad] jiḳnehu*) a stanoví zákaz přetisku díla bez nakladatelova svolení na pět let.⁵³

Zájmů nakladatele hájí dvě samostatná prohlášení Šloma Efrajima Luntschitze a Ješaji Horowitze vydaná r. 1614 pro nakladatele *Mišnajot* vytištěných s komentářem Ovadji Bertinora a Hellerovými *Tosfot Jom Tov* (1614–1617, č. b. 200). S odvoláním na vysoké náklady na vydání zakazují na následující čtyři roky tisknout další edici *Mišnajot* s jakýmkoli výkladem, tak aby měl nakladatel šanci své knihy prodat: tímto nakladatelem byl samotný autor nového komentáře, Jom Tov Lipman Heller.⁵⁴ Podobná formulace, zmiňující vysoké náklady autora-nakladatele vynaložené na kvalitní papír i tiskařskou barvu (*djo*, „inkoust“), se objevuje také ve výnosu týchž pražských rabínů pro edici *Nišmat Šabtaj ha-Lewi* (1616, č. b. 215): zakazuje dílo přetisknout až do novoluní nisanu roku 380 (1620): „aby se neobjevil někdo jiný a nedal je podruhé vytisknout dřív, než autor prodá ty, které má sám“.

Formulace klatby v závěru tisku *Torat Moše* (1616, č. b. 218) je podobná znění v *Me'irat 'ejnajim* (1614, č. b. 194), tentokrát je ale do ní výslovně zahrnut nejenom případný nakladatel (*madpis*) takového patisku, ale i kupující, který by si byl vědom, že jde o neoprávněně vytištěné knihy, a přesto by je, ať už všechny nebo jejich část, koupil: „Každopádně jsou vůdci obcí a zemí (tj. obecní i zemské světské židovské orgány) povinni se proti takovým tiskařům (nebo: nakladatelům) se vsí svou autoritou a mocí postavit, aby je (tj. takové knihy) žádným způsobem nenechali vytisknout. A kdyby se nějaký takový kořen plodící jed a pelyněk (viz Dt 29,17) vyskytl, který by našich slov [...] nedbal, budou vůdci ve všech obcích protestovat, aby je nikdo nekupoval pod [hrozbou] našeho výše uvedeného výnosu, dokonce ani [za tím účelem, že by je] odložil na později (tj. aby je prodal po uplynutí lhůty klatby)“.⁵⁵ Toto prohlášení mělo být opět vyvoláno v pražských synagogách, aby věc vešla ve známost „ve všech obcích a zemích“.

Není jasné, podle jakého klíče byla délka zákazu stanovována. *Ge'ulat ha-ger* (1618, č. b. 229), výklad k Targum Onkelos k pěti svátečním svitkům vydaný opět nejspíš nákladem

---

⁵³ Na autorská práva pamatuje Avraham Heida ve své předmluvě, kde uvádí, že jméno autora spisu mu není známo, slibuje ale, že pokud je ještě naživu a on se jeho jméno dozví, otiskne je v příští knize, kterou vydá. Vychází tu z tradičního pojetí: nechce být jako ten, kdo cituje halachu, aniž by uvedl jméno toho, kdo ji vyslovil. Ve stejném duchu dle tradičního výkladu verše Pís 7,10 říká: „a byl-li již povolán do nebeské ješivy, jeho rty budou šepotati“ (až jeho jméno otiskne).

⁵⁴ Luntschitzova *haskama* jako jediná výslovně uvádí, že dává autorovi povolení a zmocnění k vytištění v Praze.

⁵⁵ *Haskama* Š. E. Luntschitze (kratší *haskama* doplnil také Ješaja Horowitz).

autora, Eljakima Gotschalka ben Gedalji Rothenburga, nese aprobaci a povolení k tisku a stručný zákaz přetisku Šloma Efrajima Luntschitze pod trestem klatby (*oneš herem*) na pět let.⁵⁶ Stejnou ochranu s ohledem na veliké výdaje a námahu spolunakladatelů získal také komentář Mošeho Alšecha k Předním prorokům *Mar'ot ha-šov'ot* (1620–1621, č. b. 241). Ve svém prohlášení apelují rabíni na kupující, aby obzvláště v této pohnuté válečné době a drahotě knihu zakoupili, a tak nakladatele, kteří mají v úmyslu vydat též Alšechův komentář k Zadním prorokům a Spisům, podpořili.⁵⁷ Etický spis kabalisty Mošeho Cordovera *Tomer Dvora* (1621, č. b. 245) opatřil obsáhlou pochvalnou aprobací a zákazem přetisku na tři roky na ochranu nakladatele vrchní rabín Ješaja Horowitz: „Je vhodné a správné ji (tj. knihu) nechat vytisknout“, neboť „její učení vede k praktickému konání (*el ha-ma'ase*) a bázni Boží“. Čtenáře pobízí, aby si od nakladatele, jímž byl Jicchak Elija ben Uri Katz, knihu koupili, protože „z jeho ruky nevyjde nic, co není dokonalé (*metuḵan*), a tomu, kdo ji bude číst jednou týdně či jednou za měsíc, zajistí podíl ve světě budoucím.“ Na stejnou dobu zaštitil pražský rabinát svým výnosem i edici *Moladot Jišbaḵ* (1623), příručku k výpočtu kalendáře s odůvodněním: „...neboť jí přísluší, aby byla přinesena na stůl králů mezi všechny pokrmy (*se'udot*)“. I v tomto případě byl autor, Jicchak ben Moše Katzenellenbogen, zároveň nakladatelem. A konečně na tři roky byla vydána i Hellerova *haskama* v *Šiab Jišbaḵ* (1628, č. b. 269) a Špirova *haskama* ve *Šḅitot u-vdiḵot* (zahájeno 25. listopadu 1646, č. b. 294).

4.2.3.1 Podpora nakladatele a způsoby financování tisku

Jak z výše řečeného vysvítá, *haskamot* poskytují i důležité informace o tom, kdo byli nakladateli vydávaných knih, neboť ti nebývají jmenovitě uvedeni v titulních listech a často ani v jiných paratextech. Ve třech případech také poodhalují způsoby, jimiž byla vydání financována (ve všech se přitom jedná o poměrně obsáhlá díla, a tedy i nákladné edice). O obchodním spojení nakladatele s pražskými židovskými obchodníky uzavřeném v hostinci v Benátkách píše ve své *haskamě* Mordechaj Jafe (*Levuš 'ir Šušan* 1609, č. b. 141).⁵⁸ Ve vydání halachického spisu *Sefer Raban* tosafisty Eliezera ben Natana (1610, č. b. 150) je na rubu titulního listu otištěn text Josefa Sofera ha-Leviho, sekretáře rabinátu v Poznani, který na

⁵⁶ Pod jeho *haskamou* je uvedeno také jméno Ješaji Horowitze.

⁵⁷ Dílo samo opět nepotřebuje „důkaz“ (*re'aja*). Dle své úvodní poznámky obdrželi nakladatelé povolení rabinátu i světského vedení obce: *be-harmanat ge'onim we-'alufim u-kšinej ha-ḵebila*.

⁵⁸ Viz též kap. 2.2.2.

příkaz níže podepsaných rabínů sepsal „tuto poznámku“ (*he'ara zu*). Poznámka obsahuje zejména chválu autora a díla, historii rukopisu a vzniku edice a ke konci stručné svolení k vytištění díla, jež bylo vydáno nakladateli (který byl totožný s editorem a nálezcem rukopisu Jicchakem Aškenazim). Jejím hlavním účelem je ale podpora nakladatelova projektu, a proto její pisatel hned v úvodu potenciální zájemce vyzývá: „a nyní necht' se vzmuží každý čtenář a ten, kdo by napomohl vydání“ (*'ata jigdal na koah kol kore we-ba-mesajea' le-boši la-'or*).⁵⁹ Tato pomoc spočívala v subskribování budoucího tisku: jak je uvedeno v závěru poznámky, v synagogách v Poznani byla vyvolána výzva, aby se každý, kdo bude chtít, svým podpisem jako subskribent zavázal, že posléze knihu zakoupí za patřičnou cenu, a tak vydání a jeho nakladatele předem podpořil.⁶⁰ Podpora díla se přitom, dle slov výzvy, rovná horlivému splnění náboženského příkazu (*jakdimu 'asmam le-mišwa*). Haskama je podepsána i pražskými rabíny.⁶¹

Instruktivní dovětek k praxi, která vysvítá ze *Sefer Raban*, představují doklady otištěné ve spisu *Jam šel Šlomo* Šloma Lurii (1615–1618, č. b. 214), jehož nakladatelem a editorem byl kabalista Eleazar Altschul-Perels.⁶² Na rubu titulního listu dal Eleazar přetisknout aprobace, které pro vydání obdržel od pražských a frankfurtských rabínů. Na konci tisku je publikováno prohlášení rabínského soudu v Praze, které jednak apeluje na subskribenty vydání, aby si dle dřívějšího ujednání dílo zakoupili, a jednak pod trestem klatby zakazuje nové vydání na příštích pět let, aby měl nakladatel tohoto vydání možnost je prodat. Prohlášení z května 1618 mělo být vyvoláno ve všech pražských synagogách, je podepsáno členy pražského rabinátu a světského vedení obce (*rašim kš'inim we-ťovim*) a na jeho příkaz též podpořeno podpisem sekretáře pražské obce a dále stvrzeno představenými moravských ješiv (*rašej ješivot*) a moravským zemským vedením (*rašej ba-medina*), tedy opět duchovními i světskými orgány. Obdobné ohlášení bylo navíc učiněno i v synagogách v Poznani, ve velkých obcích na Moravě

---

⁵⁹ Text této výzvy, datované 13. avu 5369 (13. srpna 1609), publikoval Halpern 1945: s. 25–26. Podle Halperna byla *haskama* v tomto znění vydána Mordechajem Jafem a teprve posléze potvrzena ostatními rabíny během některého z následujících sněmů. Je možné – vzhledem k historii nálezu rukopisu –, že byl nakladatel jat obavami z nařčení, že zcizil a publikuje majetek někoho jiného, a proto si vyžádal tak mohutnou oporu? Anebo je možné, že tato nezvyklá podpora byla v tomto případě i u *Jam šel Šlomo* motivována i vlastním obsahem textu středověkého aškenázského autora, jehož vydání mohla dobová rabínská elita zvláště podporovat?

⁶⁰ Později bylo užíváno označení *prenumerant*, zde není ještě žádný specifický termín použit. Apel na subskribenty je též snad obsažen v explicitu tiskaře Avrahama Heidy Lembergera v č. b. 238.

⁶¹ V knize není uvedeno, že se jedná o pražské rabíny, v této době však všichni čtyři – tj. Š. E. Luntschitz, Jicchak Katz, Moše bar David Horowitz a Mordechaj Lipschitz – působili v Praze.

⁶² Viz k němu Reiner 2000: s. 229–247, k tomuto vydání zvláště s. 236–237.

a ve Vídni.⁶³

4.2.4 Haskama jako nástroj rabínského aktivismu i prosazování obecní politiky

Jak bylo již výše několikrát naznačeno, z aprobací stejně jako z vydávané produkce a proměn její skladby v čase lze vedle změn v intelektuálním či duchovním naladění doby vyčíst i aktivní snahy rabínské elity (někdy v součinnosti se světským vedením) o ovlivňování čtenářů, příslušníků komunity, jejímiž spirituálními vůdci měli být.

Vyjádření otištěná ve vydáních pamětních kajících modliteb nebo modliteb v čase morové epidemie či válečného ohrožení jsou stejně jako paratexty v nově přijatých ustanoveních obce v tomto smyslu explicitní a úderná. Aprobace těchto tiskovin se vlastně rovnají schválení daného nařízení a jeho zavedení, a nejsou přesně řečeno aprobací k jejich tisku.⁶⁴ Médium knihtisku je zde ale využíváno k tomu, aby s nimi byla veřejnost seznámena, a to možná nikoli jako neutrální sdělovací prostředek, ale i vzhledem k větší účinnosti a autoritě tištěného slova (například v porovnání s ústním vyhlášováním v synagoze) v éře tištěné kultury.

Koncepce a názory konkrétního rabína se vyjevují ve znění aprobací k edicím textů, které byly svým zaměřením s těmito jejich postoji v souladu a jejichž samotné vydání mohlo být těmito koncepcemi a názory někdy i přímo motivováno. Tato sdělení jsou někdy rázná a jednoznačná, někdy je třeba je vyloupnout ze slupky květnatých hebrejských obrátů. Jasným jazykem hovoří Maharalovy a Hellerovy haskamy z doby jejich vrchního rabinátu, které vydali ke třem dílům zabývajícím se hebrejštinou, jejíž chabé znalosti si byli (a nejen oni) vědomi. O aktivním Maharalově úsilí o nápravu svědčí aprobace k *Em ha-jeled* a *Perek Elijahu*, které jsem parafrázovala či citovala výše.⁶⁵ Své svolení k vydání gramatiky hebrejštiny *Šiaḥ Jišḥaḳ* (zahájeno 17. října 1627, č. b. 269) odůvodňuje Jom Tov Lipmann Heller slovy: „Jelikož je moudrost poznání gramatiky našeho svatého jazyka rozprášena a opuštěna, přestože chronologicky předchází všem ostatním a je z nich nejdůležitější, [...] tu když jsem spatřil

---

⁶³ K oběma vydáním viz též kap. 2.2.4. K důvodům a souvislostem této „bezprecedentní podpory nakladatele“ ze strany rabínských elit viz Reiner 1993a: s. 63–64.

⁶⁴ K těmto edicím viz výše zde a v kap. 2.2.7 a Greenblattová 2016: s. 170–195.

⁶⁵ Za obecně prospěšné považoval i vydání komentáře k Weilovým předpisům a pravidlům rituální porážky *Tikunej zevaḥ* (1604, č. b. 100), kde jeho aprobace důrazně doporučuje zakoupení knihy. Haskama pro spis *Josef da'at* (1609, č. b. 139), vydaná za jeho působení, sestává pouze ze jmen aprobantů.

tuto knihu [...], pravil jsem, je čas konat, mluvit a nemlčet...“⁶⁶

Kvartové studijní vydání talmudického traktátu Nida (*Masechet Nida*, [1608?], č. b. 134) vydané „podle“ (*‘al pi*) Maharala bylo dokonce jím samým financováno, neboť „chtěl vlastním úsilím a prostředky přinést zásluhu Izraeli“ (*be-naššo u-bi-me’odo raša le-zakot et Jišra’el*), aby tak studenti (a to i laičtí *ḥaverim*) získali přístup k ústní Tóře (tj. Talmudu) a jejímu poznání.⁶⁷ Vydání *Ḳirjat Hana* (1612, č. b. 175), které obsahuje výklad k traktátu Avot tištěný spolu s textem, vybavil představený ješivy (*r”m*) Šlomo Efrajim Luntschitz – alespoň dle titulního listu – nejen aprobací, ale byl také jeho editorem (*bugah ‘al-jado*).

Zřejmý je záměr Hellerova vydání *Orḥot ḥajim* (1626, č. b. 266): středověký pietistický text opatřil vlastním jidiš překladem pro „nevědoucí a ženy, které nerozumějí ponaučení a moudrosti ve svatém jazyce“, a adresoval jej tak nejširším židovským vrstvám, jejichž nábožensko-mravní stav mělo pozvednout.⁶⁸ Úměrně Hellerovu postavení i účelu edice není vyjádření rabiho Mošeho Mendlse na rubu titulního listu edice doslova aprobací k tisku, jako spíš důrazným doporučením (*amarti le-‘orer*) čtení díla. V jednom ze dvou zkoumaných exemplářů vydání ale aprobace otištěna není. Mohl být náklad edice, který nejspíš financoval Heller, rozdělen na část obsahující vyjádření pražského vrchního rabína a určenou pro pražskou obec a na část bez tohoto vyjádření určenou pro obec vídeňskou (titulní text se zmiňuje pouze o ní a o Hellerově tamním rabinátu), případně pro další místa?⁶⁹

Podobný cíl – pozvednutí zbožnosti a mravnosti širších vrstev – sleduje i *haskama* pražského rabinátu v *Ele divrej Dawid ha-rišonim* ([1614–1619], č. b. 201). V souladu s autorovým záměrem v ní její autoři – Šlomo Efrajim Luntschitz, Ješaja Horowitz a David

---

⁶⁶ Viz též Davis 2011: s. 198–199.

⁶⁷ Vydání nemá *haskamu* ve vlastním slova smyslu, ale lze je do tohoto kontextu opodstatněně zařadit. K Maharalovu možnému vlivu na to, co bylo za jeho rabinátu tištěno, viz též kap. 1.1.4.1 a Apendix.

⁶⁸ Viz k tomu též Berliner 1909: s. 12–13. A srov. také nedochovanou (ale snad skutečně vytištěnou) edici jidiš předpisů k nasolování masa *Brit melah* (1628, č. b. 273). K Hellerovým vzdělávacím koncepcím, jež se realizují i v dalších jeho publikovaných dílech (*Tosfot Jom Ṭov*, *Ma’adanej melech*), viz příslušné kapitoly v Davisově monografii.

⁶⁹ Je nepravděpodobné, že by se v přítomnosti či absenci aprobace v útlé knížce, jejíž tisk musel zabrat velice krátký čas, mohly nějak odrážet úklady Hellera či Baševiho proti Mošemu Mendlsovi, které popisuje článek A. Putíka a který zmiňuje i Greenblattová (Putík 2004, Greenblattová 2016: s. 142–146, a viz u nich odkazy na starší literaturu; k působení Mošeho Mendlse v Praze viz též Davis 2011: s. 194, pozn. 2). Každopádně skutečnost, že Moše Mendls v lednu r. 1626 evidentně v Praze aproboval Hellerovu edici (viz kap. 2.2.7, pozn. 143), může přispět k objasnění intervalu působení Mošeho Mendlse v Praze (a možná i bližšího časového zařazení zmíněného konfliktu). Aprobacemi obou těchto (a dalších) rabinů bylo r. 1651 opatřeno nedokončené amsterodamské vydání *Sefer ḥasidim* (viz *BHB* 138748).

Mikles – kladou důraz na rovnost práv žen a mužů v tom, aby si zasloužili onen svět (!), což předpokládá přístup k ponaučení o správném způsobu života a zbožnosti, jež lidem neznalým hebrejštiny poskytuje právě tato kniha, a doslova ji „přikazují“ (*amarnu we-šiwinu*) vytisknout. Již *Taḳanot* z r. 1611 (f. [1b], č. b. 165) nařizují těm, kdo nemohou studovat knihy v hebrejštině, aby náhradou četli *gojtleche tajtše bichr* (zbožné knihy v jidiš), a je docela možné, že spis *Ele divrej Dawid* byl aprobacemi vybaven a prosazován i v rámci této kampaně rabinátu.⁷⁰

Jiné zájmy a inklinace se vyjevují v aprobačních vydaných Ješajou Horowitzem pro díla safedských kabalistů Jicchaka Lurii a Mošeho Cordovera a liturgie jimi zaváděné: jak *Seder we-tiḳun kri'at šema'* (1615, č. b. 207), tak Cordoverův etický spis *Tomer Dvora* (1621, č. b. 245) obsahují nadšená slova nejen na adresu autorů, ale i komentátorů a nakladatelů těchto textů, a vyzdvihují eschatologickou prospěšnost edicí. V *Tomer Dvora* Horowitz píše: „...a vpravdě budiž náboženským přikázáním pro každého člověka, aby si tuto knihu zakoupil“.⁷¹

Mezi aprobovanými tisky figurují dvě díla, která svým charakterem vybočují z typické pražské knižní produkce a jejichž *haskamot* mají úměrně tomu i poněkud jiné znění. Pro spisy *Giv'at ha-more* (1611, č. b. 166) i *Magen Dawid* (1612, č. b. 172) vydali tři pražští rabíni v čele se Šlomo Efrajimem Luntschitzem poměrně obsáhlé aprobační a nadšenými slovy je doprovodil Jom Tov Lipman Heller. Obě díla taková posvěcení nejspíš potřebovala, první jakožto dílo filozofické, druhé proto, že se zabývalo přírodními vědami (kosmografií a astronomií), jelikož studium těchto oborů stejně jako veškeré světské „nežidovské“ vědy nebylo v konzervativním aškenázském prostředí přijímáno samozřejmě.⁷² Z netypických aprobačních otisků v obou spisech jsou cítit jisté rozpaky či obezřetnost: Jicchak ben Šimšon Katz neopomíná zdůraznit, že *haskamu* pro *Magen Dawid* vydává, neboť byl naléhavě žádán, sám ale že věci rozumí pramálo (byť se jí prý trochu věnoval v mládí), a Mordechaj Lifschitz se ve své nepřilíživě konkrétní aprobační dovolává biblické opory. Luntschitzova *haskama* je v jediném dochovaném exempláři poškozena, vyplývá z ní ale, že

---

⁷⁰ Postoj rabinátu je možno shrnout slovy Roberta Bonfila (Bonfil 2001: s. 192) jako snahu o „uplatňování paternalistické autority nad vrstvami chápanými *sub specie infantis*“, v době tištěné kultury ovšem snahu stále marnější. Z takany též *implicite* vyplývá, že lid četl knihy „nezbožné“.

⁷¹ K vydávání kabalistických děl za jeho pražského působení (dále např. č. b. 206, 211 a 212, 215 ad.) viz též výše, kap. 1.1.4.1.

⁷² Viz k tomu Reiner 1997b a Sadowski 2016. Problematičnost textů Davida Ganse by mohla spočívat především v tom, jakou autoritu přiznává nežidovským učencům (obdobně tomu, jak autor *Giv'at ha-more* upřednostňuje názor Averroa před Maimonidem, viz Davis 2011: s. 95).

její autor knihu pouze přehlédl a že se ve svém svolení spoléhá na mínění těch, kteří ji četli celou – tj. jak vysvítá dále, na názor Jom Tova Lipmana Hellera – a dosvědčují, že je hodnotná (ba více než to: *keseř saruf mezukař šiv'atajim*, že je „stříbrem přetaveným, sedmkrátě protříbeným“). O autorovi se ovšem vyjadřuje s velikou úctou, zvláště uvážíme-li, že Gans nepatřil mezi rabínskou vrstvu.⁷³ Naopak jeden a půl stránky dlouhé „svědectví“ (*edut*) Jom Tov Lipmanna Hellera, budoucího vrchního pražského rabína, který na rozdíl od aprobantů knihu přečetl, je výslovnou obhajobou lidského poznávání světa a studia i jiných než čistě náboženských oborů (samozřejmě v širším náboženském rámci), a kromě toho, že má evidentně upokojit váhající nebo pochybující čtenářstvo, nepochybně vyjadřuje i přesvědčení autora.

Na svědectví a doporučení „moudrých mužů naší obce“ (*ħachamim ĝdolim mi-ħehilatejnu*) se Luntschitz, který se knihou „trochu zabýval“ (*ijanti bo be-miħřat*), odvolává také ve své aprobaci pro *Giv'at ha-more*. Luntschitzova a Katzova aprobace jsou také skutečně formulovány jako povolení k tisku (*reřut*), což není sice zcela výjimečná, ale přesto vzácnější forma. Jicchak Katz knihu doporučuje každému, kdo je vybaven důkladnou znalostí Tóry, tj. Bible, Mišny i Talmudu – taková výbava jej totiž mohla ochránit před nástrahami studia filozofie. Před útoky oponentů ovšem autorovi nepomohly ani tyto aprobace, ani to, že jeho dílo přehlédl, opoznámkoval a předmluvou doprovodil Jom Tov Lipman Heller. Kontroverzi kolem díla Josefa ha-Leviho analyzoval ve své hellerovské monografii Joseph M. Davis,⁷⁴ jeho popis je nyní možné doplnit o závěrečnou doušku. Dokumentované kompletní exempláře vydání jsou totiž doplněny dotisky okrajových složek pořízenými v Lublinu, tj. závěrečné složky s kolofonem pražského sazeče, ale především složky první, která obsahuje titulní list s pražským impresem a na druhém listu aprobace pražských rabínů. Titulní list je ozdoben bordurou doloženou jedině v Lublinu a také písma užitá v těchto okrajových složkách jsou

---

⁷³ Alexandr Putík (Putík – Polakovič – Šulc 2016: s. 34–35) prokázal, že Šlomo Efraim Luntschitz vděčil Davidu Gansovi za útočiště, jež jemu jakož i ostatním příslušníkům „svatého spolku učenců a bohatých“ poskytl za moru r. 1606 u sebe v Byšicích. Mezi rabínskou elitou, jež je svatým spolkem míněna, mohl být dle Putíka pravděpodobně nejen Lipman Heller a ostatní abprobanti *Magen Dawid*, ale i Maharal. Putík mimochodem také pochybuje, zda by Maharal byl ochoten, kdyby se tisku dožil, dílo aprobovat. K morovým epidemiím viz též Davis 2011: s. 92.

⁷⁴ Studium filozofie tvořilo sice součást vzdělávacího programu i aškenázského učence, autor ale překročil určité povolené meze, podrobně viz Davis 2011: s. 80–96, zejména s. 87–88 a 93–96.

lublinská (typografie pražské a lublinské části se liší již na první pohled).⁷⁵ Jako možné (a svou dramatickostí lákavé) vysvětlení vzniku těchto hybridních exemplářů se nabízí, že *haskamot* byly tisku po vypuknutí skandálu odňaty a složka s nimi zabavena a že si je autor, který z Prahy odešel zpět do své domovské Litvy, nechal později a možná „na just“ nezměněné dotisknout v Lublinu i s původním pražským impresem a kolofonem sazeče.⁷⁶ Pokud by tomu tak bylo, znamenalo by to velice aktivní až agresivní zásah židovských orgánů do sféry knihtisku.

Jak jsem již naznačila v první kapitole, vliv rabinátu na to, co bylo tištěno, je dle mého názoru možné vypořádat i z chronologie vydaných tisků, žánrové a obsahové skladby vydávaných titulů a z toho, pro které z nich byly aprobace v konkrétním období vydány (a které je naopak nemají). S nástupem Maharala přestaly vycházet reedice sefardské a orientální literatury, za jeho působení nevyšlo žádné filozofické dílo (s výjimkou, r. 1598, *Ma'amar bḥinat 'olam*) a kromě reedice *Šešet Jebuda* (1608, č. b. 130) ani jediné dílo z oboru historie nebo přírodních věd. Všechny tyto obory se v pražské tištěné produkci objevily znovu teprve po jeho smrti. Maharalův podpis chybí za jeho života mezi aprobanty vydání *'Olat Jišbak* (1606, č. b. 111), sbírky halachických předpisů a výkladů excerpovaných z knihy *Zohar*.⁷⁷ Teprve na samém konci jeho života, kdy již možná nebyl s to dohlížet na publikační činnost dohlížet, vycházejí v Praze poprvé díla inspirovaná starší středověkou i novou safedskou kabalou, ovšem bez *haskamot* pražského rabinátu, zato, mezi jinými, s aprobacemi Mordechaje Jafeho či Ješaji Horowitze.⁷⁸ V tomto světle se také vysvětluje, proč Eleazar

---

⁷⁵ Všechny tři exempláře, které jsem v rámci výzkumu měla možnost vidět, buď první složku nemají (1), anebo mají složku dotištěnou v Lublinu (2), a všechny tři mají poslední složku sázenou lublinskými typy. Nenašla jsem žádný exemplář, kde by byly i tyto okrajové složky vytištěny v Praze doloženými písmi.

⁷⁶ Ačkoli se mi to jeví nepravděpodobné, je možné i to, že tyto složky nebyly v Praze nikdy vytištěny. Z kolací pražských tisků se zdá zřejmé, že *haskamot* a různé úvodní paratexty jako slova ke čtenáři či předmluvy byly ve zdejších židovských tiskárnách tištěny na začátku tisku, a nikoli dodatečně na jeho konci, jak bylo běžné v nežidovském prostředí. Děkuji Andree Jelínkové za upozornění na tuto odlišnou praxi. Nutnost dotisknout i poslední složku by mohla svědčit o tom, že tisk nebyl dokončen, je ale nejasné, proč je v této v Lublinu dotištěné složce vsázeno jméno pražského sazeče. Tiskař díla, Geršon Poppers Katz, ovšem již nedokončil ani další (třetí ze svých tří tisků) rozpracovaný tisk, *Orhot hajim* (č. b. 176), které r. 1612 dotiskl vlastními písmi snad Moše Katz.

⁷⁷ Které ovšem aprobovali jeho zeť Jicchak ben Šimšon Katz i Šlomo Efrajim Luntschitz, viz výše 4.2.3. Dle Pavla Sládka nelze o důvodech absence Maharalovy aprobace v tomto spisu (nejedná-li se o náhodu) uvažovat bez hlubšího pochopení Maharalova vztahu ke *Knize Zohar*, jež však nebyl dosud prozkoumán.

⁷⁸ K dílům Jissachara Bera ben Mošeho Petachji z Kremence viz výše v kap. 4.2.1. Nevíme ovšem, zda byly autorovi aprobace odmítnuty, či zda se o jejich získání nepokoušel.

Altschul-Perels, jenž se kabalou zabýval již mnoho let, začal texty, jež byly předmětem jeho zájmu, vydávat až r. 1609, tedy v roce Maharalova úmrtí, ačkoli v jeho případě mohly hrát roli i osobní averze.⁷⁹ Pro Maharalovy nástupce, zejména právě pro Ješaju Horowitze, již publikování děl s kabalistickým či kabalou ovlivněným obsahem zjevně problém nepředstavovalo, jak dosvědčuje přítomnost jeho a Luntschitzových aprobací v tomto typu děl – a koneckonců i podpora publikačních projektů Eleazara Altschula-Perelse.⁸⁰

Nápadné ukončení prvního žánrově a obsahově pestřejšího období pražského židovského knihtisku s nástupem Maharala do funkce vrchního rabína ve druhé polovině 90. let 16. století; omezený počet aprobací vydaných za jeho působení i to, že všechny jím aprobované knihy jsou v úzkém souladu s jeho názory a koncepcemi; uvolnění těchto pout v roce jeho úmrtí a následné krátké svobodnější období do r. 1612 či 1613; a dále zejména od nástupu Ješaji Horowitze aprobacemi podporovaná série vydání, která publikují texty safedských kabalistů či texty jejich učením inspirované, jakož i Hellerem vydané aprobace i koncepce zračící se ve vydávání jeho vlastních děl: to vše ukazuje na to, že rabínská elita (vrchní rabíni a představení ješivy) ať již pouhou svou autoritou nebo aktivními zásahy (vydáním či odmítnutím aprobace, prosazováním určitých textů) zejména hebrejskou tištěnou produkci ovlivňovala.⁸¹ Ač je mimo jiné obtížně prokazatelné vyvozovat cokoli z absence určitých titulů ve skladbě tištěného, domnívám se, že ve sledovaném období můžeme u všech pražských vrchních rabínů, respektive představených ješivy, za jejichž působení se instituce *haskamot* rozvinula, hovořit o aktivní aprobační politice.⁸²

4.3 Závěr

V porovnání se snahami o regulaci v Itálii a v Polsku byly aprobace, rabínská schválení tisku konkrétního textu, v pražském prostředí zaváděny se značným zpožděním: poprvé teprve

---

⁷⁹ Viz spor mezi Maharalem a Perelsovým tchánem, Putík – Polakovič 2009: s. 33 a 81.

⁸⁰ K akceptaci popularizace kabaly ze strany rabínských učenců viz Davis 2011: s. 303–306.

⁸¹ Srov. k tomu článek Jana Doktora a Stefana Schreinerera (Doktór – Schreiner 2016) pro situaci v Polsku v 17. a 18. století, jenž dokládá zásadní zásahy do „svobody tisku“ ze strany duchovního i světského židovského vedení i jejich dopad, který se nejdůrazněji ukazuje ve fenoménu, který je možné pozorovat po zrušení polského a litevského židovského sejmu (1764), kdy došlo k náhlému rozbujení tiskáren i tisku do té doby zakázaných textů.

⁸² Srov. též silnou podporu rabínských elit, kterou obdržely projekty vydání děl aškenázských autorů Eliezera ben Natana a Šloma Lurii a (č. b. 150 a 214). V době zákazu knihtisku po r. 1629 měl ale rabinát patrně v tomto směru omezené možnosti (viz výše). Ke snaze rabínských elit o kontrolu četby širších vrstev jakožto prostředku k uchování vlastní autority a moci a společenského *statu quo* viz Bonfil 2001.

r. 1597 a častěji od r. 1604, snad též v souvislosti s usnesením frankfurtského rabínského sněmu z roku 1603.⁸³ V 10. letech 17. století se obsah a forma aprobací standardizují a současně se od čistých schválení a doporučení obsahu důsledněji posouvají v preventivní vyhlášení klatby, tj. zákazy ilegálního přetisku na ochranu práv nakladatele. V době zákazu pražského židovského knihtisku tento institut upadá a do r. 1669 jsou tak v pražských tiscích doloženy jen dvě či tři aprobace pražského vrchního rabína a několik *haskamot* polských rabínů.

Praxe otiskování rabínských aprobací v Praze se po celou dobu jeví jako ne zcela důsledná, protože i některé knihy, které by analogicky k ustanovením známým odjinud či podle vysledovatelné pražské praxe aprobace mít měly, aprobace fakticky nemají. Přesto se aprobace v 10. letech 17. století stávají v zásadě pravidelnou součástí zejména edicí nových děl především „menších“ žijících autorů a okrajově i ostatních typů tištěného. Ve stejné době je také působnost klatby i v Praze rozšiřována z nakladatelů neoprávněně přetiskovaných knih na kupující a posilována díky součinnosti světských židovských orgánů (při vydávání klateb) nebo apelováním na takovou součinnost (pro dohled nad jejich případným naplněním). Klatby byly zjevně vydávány na žádost nakladatelů, které mohly k jejímu vyžádání vést reálnější i méně reálné obavy z neoprávněného patisku. Ze znění aprobací a klateb vyplývá, jak byl zákaz patisku zveřejňován a zajištěn (vyhlašování v synagogách, záznamem do obecních knih) i jak byly financovány velké nakladatelské projekty (pomocí subskripce a apelů rabínů a dalších orgánů na subskribenty).

Aprobace aktivně podporují nakladatelské úsilí, kladou důraz na námahu a náklady tvůrců a potenciální čtenáře se snaží motivovat, aby knihu zakoupili. Podobně jako titulní texty autorů a nakladatelů i ony argumentují přínosem vydávaného díla pro veřejnost (*zchut rabim*). Ve vydávání a znění aprobací se odrážejí ideové preference rabinátu i jednotlivých rabínů. Aprobace byly využívány jako prostředek k prosazování například pedagogických či osvětových koncepcí konkrétního rabína a jsou dokladem aktivního vstupování rabínských elit do sféry tištěného i snah o ovlivňování širších vrstev. Sloužily i k podpoře zavedení či prosazení určité náboženské praxe, někdy v součinnosti se světským vedením obcí. Ojedinelý případ aprobace vyžádané od lékařů na samém konci sledovaného období naznačuje posun ve vnímání autority rabinátu, která již nemusela být chápána jako univerzální.

---

⁸³ Ještě o něco později, v roce 1611, se *haskamot* objevují v produkci tiskárny v Hanau, vlastněné křesťanským tiskařem, k tiskárně v Hanau a aplikaci nařízení o povinném opatrování aprobací viz Burnett 1994.

Aprobace sloužily také ke kontrole tištěného obsahu, zejména v případě nových typů autorů a textů vznikajících mimo tradiční vzdělanecké (rabínské) kruhy. Tito autoři začali v Praze poprvé tisknout koncem 16. století a výrazněji teprve po r. 1609. Část z nich patřila k laickým vzdělaneckým vrstvám a svým vstupem mezi publikované autory narušovala sociální bariéry, které existovaly ve sféře učenosti a odtud se promítaly do domény duchovní autority a moci. Svými publikacemi tito autoři navíc někdy překračovali povolené meze poznání, ba co hůř, činili tak veřejně, což bylo z hlediska židovských duchovních autorit i světských orgánů tím hlavním problémem.

ČÁST 2

אל הפועל

5. TISKAŘI A JEJICH DÍLO

Posledními činiteli v procesu, jehož výsledkem byla tištěná kniha, byli tiskaři a personál jejich tiskáren. Svou materiální investicí, řemeslnou dovedností, znalostmi i představivostí a vizí dávali tiskaři i sazeči výsledné knize její podobu. Jádro této kapitoly tvoří evidence celé produkce jednotlivých tiskařů a tiskáren ať již přiznané (tisků s impresem uvádějícím jméno tiskaře), či jim atribuované (v případě tisků s neúplným nebo žádným impresem) na základě typografie a dekoru, jejichž analýza je předložena samostatně v následujících dvou kapitolách. Na úvod předešlu pár obecnějších či shrnujících poznámek k možnostem raně novověkého knihtisku v židovské Praze a také k postavení (sociálnímu zařazení) tiskařů, k případnému zaměření jednotlivých tiskáren a k sebevímání či sebezpojetí tiskařů samotných.¹ Kapitola je opět z většiny založena na analýze produkce samotné.

5.1 Ekonomické a komerční možnosti a sociální postavení tiskařů

Hlavním faktorem, který rozhodoval o tom, jaké knihy mohl ten či onen tiskař tisknout, byly vedle poptávky zákazníků a zájmu samonakladatelů a omezení daných zvnějšku také ekonomické zázemí a materiální vybavení tiskaře. Například hebrejský biblický text, jak již bylo řečeno, tiskli v Praze takřka pouze Katzové,² kteří byli jako jediní dostatečně finančně zajištěni i vybaveni k tomu, aby si mohli dovolit sázet náročný vokalizovaný text Chumaše a zaplatit jeho korektory, přičemž je navíc pravděpodobné, že obdobná zahraniční produkce pro ně představovala silnou konkurenci: jinak si totiž nemůžeme vysvětlit mizivý celkový počet doložených edicí Chumaše a jedinou edici celé Bible, které v Praze v pojednávaném období vyšly a sotva mohly pokrýt lokální poptávku.³ Ze sledu dochovaných edicí se zdá, že Katzové dlouho opomíjeli celý segment literatury pro širší čtenářské vrstvy, zejména, ale nejenom

---

¹ Nebudu zde tedy opakovat data a charakteristiky jednotlivých tiskařů publikované v Sixtová 2012b, pouze opravím případné omyly.

² A před nimi samozřejmě konsorcium, jehož hlavní postavou byl ale již od r. 1514 Geršom Katz, jak ukazuje jeho signet na první straně *Chumaše* 1514–1517 (č. b. 4).

³ A to i neztrácíme-li ze zřetele pravděpodobné ztráty celých edicí. Vokalizovaný text částí Bible tiskl kromě nich pouze Avraham Heida, viz kap. 1.1.2.

v jidiš,⁴ a také že celkově byl pražský hebrejský knihtisk v důsledku dlouhých let existenční nejistoty⁵ oproti zahraničí značně opožděn a žánrově omezen. Této nedostatečnosti a neuspokojené poptávky zjevně chtěli využít anonymní tiskaři, kteří přišli do Prahy koncem 16. století, z nichž, jak můžeme dle typografie a výzdoby soudit, vzešla od r. 1602 schedelovská a od r. 1605 bakovská tiskárna.

Moše Schedel se syny se do podnikání pustili s velkými plány (i investicemi do písma a dekoru), jež ale, jak dále uvidíme, museli zřejmě financovat s velkými půjčkami, které je nejspíš nakonec donutily se celé tiskárny vzdát, jak ukazuje migrace jejich tiskařského vybavení k ostatním pražským tiskařům na konci prvního desetiletí 17. století.⁶ Jaakov ben Geršon Bak a později i Avraham Heida v počátcích své činnosti tiskli pouze nenáročné maloformátové (osmerkové či nanejvýš kvartové) a nevokalizované hebrejské či jidiš texty ve velice rudimentární typografii, jejichž sazbu a možná i korekturu mohli obstarat sami či s malými personálními náklady,⁷ šťastná volba vydávaných titulů jim – v případě Jaakova Baka již jeho synům – ale umožnila jejich podniky udržet a rozvinout. Do nových písmových sad investovali na počátku druhého desetiletí 17. století také Geršom ben Josef Becalel Katz i Geršon ben Šlomo Poppers Katz, jejich podniky za krátko svou činnost z neznámých důvodů ukončili.

Pražští tiskaři tiskli zpočátku pro lokální, ponejvíce šířeji aškenázský okruh čtenářů a uživatelů a v 16. a počátkem 17. století sotva mohli konkurovat italským tiskárnám, jimž širší odbytiště a snad i pověstná kvalita edicí otevírala zahraniční trhy.⁸ Konkurenci představovali i polští tiskaři: nejprve bratři Heliczové a po příchodu z Německa i Chajim Šachor a později lublinská tiskárna jeho potomků a z polských tiskařů snad nejvíce Jicchak Prostitz, kteří se

---

⁴ Ale viz nedochovaný tisk *Ḥameš megilot* v jidiš ([před 1595], č. b. 57), zmiňovaný v mantovských seznamech, který, pokud skutečně existoval, dle všeho musel pocházet z jejich tiskárny.

⁵ Vyhnaní a jeho hrozeb za vlády Ferdinanda I., k takřka desetiletí nečinnosti tiskárny mezi lety 1569 a 1578 viz Apendix, pozn. 99.

⁶ Toto je ovšem pouhý dohad. O tom, proč synové Mošeho Schedela po r. 1609 přestali tisknout, nemáme žádné zprávy. Na dotírající věřitele si ale r. 1606 Moše Schedel krátce před svou smrtí r. 1607 skutečně stěžuje, viz níže.

⁷ Dle Eriky Timmové (Timm – Beckmann 1996: s. XVII) ale například Bakův přetisk *Pariz un Viene* obsahuje na čtyři sta tiskových chyb!

⁸ K hebrejskému knihtisku v Itálii viz Amram 1909, Haberman 1933b, Haberman 1978, Heller 2004, 2008 a 2011 *passim*, Shmeruk 1982, Turniansky – Timm 2003 ad. Viz ale případ edice Jafeho *Levuše* (č. b. 141).

navíc těšili výrazné podpoře polských židovských úřadů.⁹ V první polovině 16. století se hebrejsky a jidiš tisklo i v Augšpurku a v dalších německých městech a koncem 16. století konkuroval pražským tiskařům významně basilejský podnik Konráda Waldkircha, jak vyplývá z písemné zprávy z pera jeho editora, Johannese Buxtorfa staršího.¹⁰ Jasně konkurenčně zaměřená – na podobné tituly, autory i publikum – byla i tiskárna otevřená po přelomu století v Hanau a po úpadku pražských a polských tiskáren převzal ve 2. třetině 17. století vůdčí roli Amsterdam, který se stal ve své době skutečným centrem hebrejského i jidiš knihtisku.¹¹

Určitou roli ve volbě tištěných titulů hrála i osobní orientace tiskaře, zájem o ten či onen segment literární produkce či intelektuální či duchovní proud. Takové vyhranění nebo inklinaci ovšem stírá skutečnost, že pokud může, pracuje každý z tiskařů i na zakázku nezávislého nakladatele, a tedy tiskne cokoli, co mu ideálně přinese zisk. Specifická orientace – jakýsi „ediční plán“ – jsou proto nejméně výrazné u velkého komerčního podniku Mošeho Katze, který v průběhu své dlouhé kariéry (samostatně tiskl v letech 1599 až 1654, respektive nejdále do r. 1659, kdy zemřel) tiskl snad všechny žánry a obory hebrejské a jidiš literatury. Za kmenovou produkci katzovské tiskárny ovšem můžeme považovat hebrejské modlitební knihy, jimiž od svých počátků zásobovala české i vzdálenější židovstvo, a také již zmíněné edice Chumaše. Ve srovnání s ostatními pražskými tiskaři také nejvíce tiskl prvotiny soudobých lokálních aškenázských autorů; je pravděpodobné, že jeho zavedený podnik dokázal nabídnout přijatelné ceny i dostatečnou kvalitu výsledného produktu. Z Katzovy edice *Chumaše* z r. 1614 (č. b. 196) ovšem vyznívá jeho zájem o podporu a rozvoj znalosti hebrejského jazyka mezi souvěrci, který jako tiskař a – dle svého epitafu – také korektor vlastní produkce sám ke své práci potřeboval.¹²

---

⁹ Viz kap. 4.1. K polským židovským tiskařům viz Haberman 1956 a 1958, Friedberg 1900 a 1950, Teter – Fram 2006, Doktor – Schreiner 2016 ad.

¹⁰ Burnett 1996: s. 43 a pozn. 39 a 40, Sixtová 2012b: s. 55. K Augšpurku viz Rosenfeld 1985, Künast 1997a a 1997b.

¹¹ K Basileji, Waldkirchovi a Buxtorfovi viz Burnett 1996 a Friedberg 1937, k Hanau a dalším německým tiskárnám Friedberg 1935, Zafren 1982a a Burnett 1994 a Burnett 2006, k Amsterdamu viz Friedberg 1937, Berger 2013b a další jeho studie.

¹² SŽH L1203: „...šířil Tóru v Izraeli, v tisku a spisech, což sám neopravoval chyby a neodstraňoval zmatení [tiskové chyby?]" (volněji za: *šam tora be-Jisra'el bi-dfus u-bi-ktavim ha-lo be-ʿašmo bigiab ha-ʿaʿut we-ʿirbuvim haʿal*).

Ostřeji se profilují malí tiskaři, zejména Moše Schedel a Avraham Heida, kteří se oba také nejčastěji vyjadřují ke své práci i mimo často repetitivní a klišovitě explicity a kolofony. Moše Schedel se jakožto překladatel a nakladatel ve své tiskárně zaměřuje na zpřístupnění biblických textů a rituálu ve srozumitelném jazyce oné vrstvě svých souvěrců, k níž sám víceméně patřil.¹³ U Avrahama Heidy Lembergera, jehož ediční plán byl hotov patrně již r. 1610 (viz slovo tiskařů ke čtenáři na konci *Kli ħemda*, č. b. 155, které podle mého soudu pochází z jeho ruky) můžeme pozorovat jasné zalíbení v kabale, pietismu a autorech safedského okruhu. I tito tiskaři ale z okruhu svých zájmů vykročili, jakmile se naskytla komerčně výhodná příležitost. Oba dva – Moše Schedel i Avraham Heida Lemberger – byli, byť každý s jinou orientací, skuteční intelektuálové, studovaní literáti, což se samozřejmě v jejich produkci odráží: u Avrahama Heidy v jeho aktivním editorském přístupu k vydávaným textům i v samotné volbě titulů a v kvalitě jeho ediční práce,¹⁴ u Mošeho Schedela i v jeho vlastní autorské a překladatelské činnosti (r. 1585–1586 kompiloval doplňky ke komentáři k machzoru, č. b. 40, r. 1606 publikoval vlastní komentář k hagadě, viz č. b. 119, také do značné míry a přiznaně kompilát, dle vlastních slov přeložil do jidiš modlitby *Jošrot* i biblickou knihu Ezechiel, viz č. b. 89, 106, 120).¹⁵ Podobný osobní vklad nenaznačuje produkce Jaakova ben Geršona Baka, z níž více než polovinu – dvanáct z dvaceti položek – představují reedice v Itálii a jinde vydaných titulů pro širší okruhy čtenářů, v hebrejštině i v jidiš. Nekonformní se jeví být volba titulů Geršom Katze, a to v prvním i druhém období jeho činnosti, i jeho příbuzného, Geršona ben Šlomo Popperse Katze (a jeho syna Šloma ben Geršona, nedošlo-li v impresu k záměně jmen), i když ze skutečně nevelké produkce zejména

---

¹³ Na základě jeho předmluvy k *Ĥelkat meĥokek* bych tu chtěla zmírnit své tvrzení (Sixtová 2012b: s. 56), že nebyl výkonným tiskařem a že tiskařské práce vykonávali pouze jeho synové.

¹⁴ Vysoko hodnocené Libermanem (Liberman 9, viz č. b. 234). Klasickým aškenázským vzdělavcem byl již jeho otec, alespoň dle epitafu, který zdá se koncipoval syn Avraham (Muneles 1988: č. 149). V roce otcova úmrtí (1584) opsal mladý Avraham Heida první text ve sbírce shromážděné v Ms Opp. 519 (*olim* 1026), Bodleian Library, Cat. Neubauer 1911, totiž Isserlesův výklad ke *Knize Zohar*. Sbíрка dále obsahuje např. Mühlhausenův spis *Sefer nišabon* či kritické poznámky (*bašagot*) k Maimonidovu *More nevuchim* (viz http://aleph.nli.org.il:80/F/?func=direct&doc_number=000066683&local_base=NNLMSS), jsou ale psány různými rukama a jejich vztah k Heidovi nelze určit. Viz též jeho ediční poznámky reprodukované stručně v Bibliografickém soupisu u příslušných edicí.

¹⁵ Viz Schedelovy předmluvy k vlastním edicím či také úvodní text k *Maĥzoru* 1585–1586 (č. b. 40), který by mohl být alespoň zčásti, domnívám se, formulován spíše jím – editorem komentáře a vydání – než Mordechajem Cemachem Katzem.

druhého z nich je možná pochybné vyvozovat platnější závěry, a navíc stojí za většinou jejich tisků samostatný nakladatel.

Jaké bylo ekonomické a sociální postavení tiskařů, vyvozujeme zatím spíše z nepřímých dokladů. Například o Jaakovovi ben Geršonu Bakovi víme, že do Prahy přišel koncem 16. století z Itálie již jako profesionální podnikatel v oboru, ale je zřejmé, že se jeho pražské plány zhatily nejspíš v důsledku sporů s partnery – patrně Schedely¹⁶ –, jelikož oproti většině italských edicí, které nakládal – *Tanḥuma* (Verona: Francesco dalle Donne, 1595), *Majse fun Bria ve-Zimri* (Benátky: Giovanni di Gara, 1597), *Tana de-vej* Elijahu (Benátky: Daniel Zanetti, 1598) a *Tiferet Jiśra'el* (Benátky: Daniel Zanetti, 1599) –,¹⁷ jsou jeho první pražské tisky podstatně skromnějšího rázu a z jejich podoby bychom mohli usuzovat, že se mu v Praze nejlépe nedařilo. Poněkud se vzmohl teprve ke konci svého života, kdy si pořídil nová písma a také dekorační prvky, byť z druhé ruky, a vydal dva, respektive tři foliové tisky.¹⁸ Firma začala více prospívat teprve po jeho předčasné smrti (na podzim r. 1618¹⁹), takže si například jeden z bratrů, Juda Buchdrucker, r. 1623 mohl v pražské židovské čtvrti dovolit koupit vlastní dům.²⁰ Po r. 1629 také Bakové převzali dosavadní vůdčí roli katzovských tiskařů – do r. 1669 máme doloženo mnohem více tisků z této tiskárny než z tiskárny katzovské. Některé edice z konce sledovaného období vznikly společným dílem, či snad spíše Bakové po smrti Mošeho Katze odkoupili neprodané katzovské tisky a doplnili vlastními titulními listy či jinak.²¹

---

¹⁶ Shmeruk 1984: s. 36 a Sixtová 2012b: s. 56 a pozn. 128. Je třeba opravit slova Choneho Shmeruka: první dva díly a i většina čtvrtého dílu edice jsou skutečně sázeny písmem Jaakova Baka, a pouze třetí díl a začátek čtvrtého písmu schedelovskými. Ani to ale neumožňuje rozklíčovat, co se mezi oběma stranami odehrálo ve vztahu k případnému původně zamýšlenému společnému podniku či k vlastnickým právům k benátským štočkům k *minhagim*, které skutečně mohl do Prahy dovézt již Jaakov Bak, ale jako první použili až Schedelové ve vydání hagady z r. 1606 (č. b. 119).

¹⁷ BHB 146618, NLI sysno 1326489 a BHB 182052 a 138996 respektive. V Sixtová 2012b: s. 62 je mu omylem coby nakladateli přisouzeno i veronské vydání *Pariz un Viene* z r. 1594.

¹⁸ Nejasnosti kolem tisku *Ḳroves* 1615(–1618) viz č. b. 213 a 228.

¹⁹ Podle epitafu zemřel ve čtyřicetipěti letech (Hock 1892: col. 46b; č. 881, k r. 379).

²⁰ Viz AMP, Kniha bílá židovská 1601–1701, sg. 2170, f. 245b

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD2C2BB72711DF820F00166F1163D4&scan=582#scan582>. Ze záznamu se dozvídáme i o třetím bratru Lipmanovi, který v bakovských tiscích není jmenován. Knihy bílé židovské jsem ovšem prohledávala pouze dle rejstříků a neprocházela celé, je tedy pravděpodobné, že mi další záznamy unikly, to však nepovažuji pro popis pražského knihtisku, tak jak je zde pojat, za podstatné.

²¹ K bakovské tiskárně viz Sixtová 2012b: s. 60–65 a odkazy tamtéž. K hybridním tiskům viz č. b. 351 a 385. Podobný případ viz Timm 1993.

Moše Schedel je takřka vzorovým představitelem oné vrstvy „sekundární inteligence“, kterou definoval a pojmenoval Elchanan Reiner.²² Mošeho specializací byla liturgie a jazyk a dle vlastních slov nebyl dostatečně zámožný na to, aby se nemusel živit vlastníma rukama.²³ Během své kariéry se Moše vypracoval k vyšším funkcím v obecní hierarchii, byl soudcem, kazatelem a nejpozději ke konci svého života představeným (*gabaj*) Staré školy, jejíž pamětní modlitby vydal r. 1605 mimo jiné i na svou památku. Jak ale sám říká, „moudrost obživu nepřináší“ (viz níže) a schedelovská tiskárna byla přinejmenším po nějakou dobu umístěna v nájmu v domě Chajima Gela Jeklse a později v domě Avrahama ben Šaloma, z čehož můžeme vyčíst, že rodina neměla dostatečné vlastní prostory k provozování řemesla.²⁴

Starší tisky Avrahama Heidy Lembergera ukazují, že se tento tiskař, který se do Prahy vrátil po studiích v Polsku (Krakově a Lvově?), musel vypracovat z dost bídých počátků, i on ale časem vylepšil svou výbavu o původně schedelovský materiál a pouštěl se do nákladnějších projektů. Můžeme uhadovat, že se svými edicemi strefil do naladění čtenářů, a nejen jich, ale také nového rabinátu v čele s Ješajou Horowitzem, jak naznačují zejména jeho, ale i Luntschitzovy uctivé aprobace.²⁵ Jeho tiskárna byla v prvních letech umístěna v domě Eliji Schleifera a poté v domech Šmuela Maisela a Jehudy ben Jaakova Katze Geršuniho a ještě ke konci života provozoval svůj podnik „v jednom z domů Jaakova BŠ“, tedy snad finančníka Jaakova Baševiho. Jeho epitaf svědčí o tom, že si vybudoval pověst zbožného muže a učence, podobně jako již jeho otec, a jeho vnuk Šmuel se etabloval jako tištěný autor.²⁶

Nejvyšší postavení v pražské obci měli ovšem tiskaři ze zámožné katzovské rodiny,²⁷ jejíž příslušníci nejpozději ve druhé nám známé generaci pronikli mezi její světskou elitu a jsou také hojně doloženi v pramenech, buď jako majitelé či kupci domů v pražské židovské

---

²² Podrobně k jeho životní dráze a funkcím viz Sixtová 2012b: s. 55–58, k „sekundární inteligenci“ viz výše, kap. 1.1.3.

²³ Mošeho dědem byl Moše Fišl (viz č. b. 119), jenž by snad mohl být totožný s Mošem Fišlem, který byl správcem ve Staré škole (*šamaš A[lt]“Š[ul]*), viz náhrobek jeho syna Jicchaka, zemř. 1631, SŽH K367, Hock 1892: col. 15a, č. 309/5340, k r. 391.

²⁴ Sixtová 2012b: s. 58 uvádí, že z tiskařů, kteří nově nastoupili po přelomu století, měli Schedelové („bratři Schedelové“, což není přesné, principálem tiskárny byl otec Schedel) „největší kapitál“. To je patrně pravda, zdá se ale také, že o něj vcelku brzy přišli (viz níže).

²⁵ Viz kap. 4.2.4.

²⁶ K Heidovi a jeho rodině a činnosti viz Sixtová 2012b: s. 58–60 a odkazy tam. V Knize bílé židovské, AMP sg. 2170, se mi k němu nepodařilo najít žádný záznam.

²⁷ Investoři prvního konsorcia z rodiny Horowitz a Bumsa, ani Meir Epstein, který byl partnerem ve druhém konsorciu, praktickými tiskaři nebyli. Viz k nim Sixtová 2012b: s. 33–35, níže 5.2.1, a zde Appendix.

čtvrti i jako věřitelé půjčující na úvěr i příslušníkům šlechty.²⁸ Zakladatel tiskárny byl přitom, jak se zdá, podnikatelem poněkud drsných způsobů: Zikmund Winter cituje případ z r. 1533, kdy se Geršom ben Šlomo Katz vloupal do domu, kde bydlela Lidmila „od černého jelena“ se svým mužem a zetěm, aby své židovské konkurenci mohl „knihy zkaziti“.²⁹ O třicet let později ale již jeho syn Mordechaj Cemach – jak se dozvídáme z přípisu v *Šemaḥ Dawid* a z jeho epitafu – v zájmu celé české židovské obce podnikl cestu k papeži do Říma³⁰ a jeho bratr Juda zasedal v představenstvu obce.³¹ Sebevědomí Mordechaje Cemacha číší z jeho úvodního slova k ambicióznímu projektu *Machzoru* 1585–1586 (č. b. 40, f. [2a–b]), v němž vlastní dílo, do jehož přípravy mohutně investoval, vyzdvihuje oproti předchozím lublinským a krakovským edicím. O kráse a kvalitě jeho díla vypovídají, píše tiskař, čtyři aspekty: *ḥomer we-šura po'al we-tachlit*, tj. materiál, forma, provedení a dokonalost (čili dovršenost spočívající zejména v doplnění komentáře oproti předchozím edicím). Mezi jeho přednostmi zmiňuje i vizualizační prostředky, jako jsou xylografovaná písmena (*otijot pituḥej ḥotam*) a velké incipity (*batḥalot gdol[ot]*), „to vše k okrášení díla, tak jako to činí zkušený a dokonalý mistr řemeslníci“ (*kmo še- 'ošim ha-umani[m] ha-beḳi'im u-šlemi[m]*). Mordechajův vnuk Moše, který samostatnou činnost zahájil r. 1599, měl z pražských tiskařů nejdělsí a nejplodnější kariéru, spojenou jistě s patřičnou vážností, a o to hůře musel pocítovat materiální úpadek, v nějž vyústilo zabavení tiskárny r. 1629 a který se odráží v podobě jeho pozdějších tisků.³²

---

²⁸ Viz Heřman 1965: s. 37 ke Geršomovi Katzovi, Muneles 1988: s. 148–149 a 395, Buňatová 2010 a též Sixtová 2012b: s. 38–54. Většina příslušníků rodiny nebyli ovšem činnými tiskaři, pouze se tak – příjmením *Meḥoḳek/Impres[s]or/Kniebař* – označovali a živil se jinými způsoby. Bohužel je bez soustředěného genealogického bádání nemožné rozplést rodinné vztahy mezi všemi Impres[s]ory uvedenými v Bílých knihách židovských (AMP, sg. 2169, 1577–1601 /1617/ a sg. 2170, 1601–1701).

²⁹ Winter 1890: s. 197–198. Není jasné, v čem toto zkažení knih mělo spočívat. Heřman, jak je ve zprávě jmenován, byl totiž podivuhodně vybaven – „pres měl s sebou, ty přípravy, volej a dláto“ – a s tímto vybavením měl za účelem poškození konkurence vystoupat po žebříku do patra dotyčného domu (za upozornění na tuto epizodu srdečně děkuji Danielu Polakovičovi). Vzhledem k této jeho dravosti je možná třeba brát s rezervou i stížnosti na nečestné jednání znesvářených obchodních partnerů a nepřátel v paratextech *Chumaše* 1514–1517 (č. b. 4) a dalších katzovských tisků. Geršomovu horkokrevnost podědil nejspíš i další člen rodiny, Samuel, který byl r. 1614 při židovské rvačce smrtelně postřelen (tamtéž).

³⁰ Rozbor zpráv o této cestě – zachycené v *Šemaḥ Dawid* a na Mordechajově náhrobku – a jejich historické podstatě viz Steinherz 1934.

³¹ Viz např. Putík 2011 a Sixtová 2012b: s. 45 a odkazy tamtéž. R. 1572 byl Markvart dle Wintra obviněn z vraždy Kateřiny Čelechovové (Winter 1909: s. 329).

³² Viz k němu též Sixtová 2012b: s. 49–50 s odkazy na starší literaturu a Putík 2012a: s. 206.

5.1.1 Tiskaři o sobě

S výjimkou kolofonů, které jsou ale často sestaveny z různých topoi,³³ najdeme v pražských tiscích jen nemnoho obsáhlejších vyjádření samotných tiskařů k jejich práci či poslání. Vzácné výjimky představuje výše citované úvodní slovo Mordechaje Cemacha Katze v *Machzoru* 1585–1586 (č. b. 40), vyjádření Mošeho Katze v titulním textu a předmluvě k *Chumaši* z r. 1614 (č. b. 196) a Heidovy paratexty. Všichni tito se ale vyjadřují buď ke konkrétní edici, nebo ke svému poslání vprostřed své kariéry, anebo ke svým budoucím záměrům.

Širší pohled na povolání tiskaře je obsažen ve druhé předmluvě Mošeho Schedela k vydání pesachové hagady s jeho vlastním komentářem, vydané pod titulem *Helkat meḥokek* (1606–1607, č. b. 119), který lze v tomto kontextu přeložit výrazem „podíl“ či „úděl“ tiskařův³⁴. Předmluvu je možno chápat jako jakési poslední vyznání, vyrovnání sepsané tiskařem ke konci jeho života (zemřel v lednu 1607, kniha byla dokončena 8. března téhož roku). Ačkoli je i tato pasáž plná klišé a sestavena z oblíbených motivů, v rámci pražského hebrejského knihtisku představuje ojedinělý egodokument, který se v následujícím odstavci pokusím parafrázovat.³⁵

Dle vlastních slov nepřineslo Mošemu Schedelovi tiskařské povolání ani uspokojení (*naḥat ruah*) ani bohatou obživu (*mihja rewaha*), ale být si vysloužil jen „chléb soužení“ a „vody útlaku“ a narážel na podlost a úklady, konal je lopotnou prací a v potu tváře s radostí. Žasl ovšem, když viděl, jak si někteří povaleči a lenoši nerušeně užívají a hodují po putykách jako princové, zatímco on se při veškeré své námaze nedokáže dobrat toho, aby si obstaral živobytí. Uvědomil si, že moudrost chléb nepřináší, neboť on sám [kdysi] hledal čisté a lehké povolání (*omanut nekija we-ḵala*³⁶), jež by ho bylo důstojno, aby se mohl živit vlastníma rukama. I zvolil si tiskařské umění (*mlechot ha-badpasa*) a bez otálení si opatřil potřebné nástroje a s pomocí boží vykonal kovolitecké práce,³⁷ s velkými vydáními učinil potřebné přípravy a doufal, že se skrze tiskařské umění vzdá. Ukázalo se však prázdné a jeho duše

³³ Poděkování Hospodinu, výpady proti nepřátelům, přínos pro souvěrce, urychlení příchodu Mesiáše atp.

³⁴ Gn 33, 21. V ekumenickém překladu „velitelský podíl“, v kralickém „podílem skrze vydavatele zákona“. Hebrejský kořen *ḥakak*, (vy)hloubit, (vy)dlabat, (vy)rýt, psát rydlem (stylus), vydávat zákony, posloužil k odvození označení pro tiskaře, *meḥokek*. Viz též výše, kap. 2.1.1.

³⁵ K raně novověkému židovskému autobiografickému diskurzu viz Greenblattová 2016: s. 145–148.

³⁶ TB Kid 82b.

³⁷ Snad, za: *‘asiti [...] ma‘asat !/ barzel u-neḥošet*, možná myšleno volněji.

překypuje lítostí nad tím, že si je vybral, neboť dělníci jsou líní a jen se dožadují odměny a okrádají jej. Toto vše zakusil a při tom zestárl, hlava mu třesčí nesčetnými žalostmi, ocitl se v rukou dotírajících věřitelů, kteří jej znevažují a urážejí, a není v jeho moci najít klid a spočinutí, aby se mohl ze vši své dřiny a lopoty těšit. Rozhodl se proto vybudovat si předloženým výkladem k pesachové hagadě pomník a uchovat vzpomínku na sebe mezi těmi, kdo se bojí Hospodina a ctí jeho jméno.

I kdybychom si odmysleli obligátní notu hořkosti a zklamání z lidstva a naopak důvěry v Boha, které k žánru patří, i tak vzbuzuje tato pasáž neodbytný dojem, že Moše Schedel se k odchodu ze života chystal poněkud frustrován marností, která se ukázala být hlavním výsledkem jeho snažení jakožto tiskaře, i to, že se potřeboval očistit v očích bližních. Povolání bylo nejenom nevýnosné, ale přivedlo jej do potíží. Za těmito nářky se podle mého soudu rýsují konkrétní autobiografické prvky: stopy sporů, do nichž se nejspíš dostal s Jaakovem Bakem a nedostatek kapitálu a zadlužení, které se snad promítlo do tisku *Ḳiṣur mizraḥi*, jenž se táhl skoro čtyři plné roky (1604–1608, č. b. 103). Celou produkci své tiskárny – mimo jiné krásný tisk *Levuš ha-ora*, kajicné modlitby dle ritu Staré školy, již byl pokladníkem, i několik originálních jidiš edicí – nepovažoval Moše Schedel za dostatečný pomník pro sebe. Jediné, co pro něj bylo trvalé a dostatečně prestižní, byl vydaný autorský (byť patrně do značné míry ze starších zdrojů zkompileovaný) text.³⁸

5.1.2 Privilegia

Ačkoli tiskařů působila v Praze ve sledovaném období celá řada, privilegia, totiž vrchnostenské výsady „snažící se omezit konkurenčně škodlivý patisk a nekontrolovanou distribuci knižního zboží“,³⁹ jsou doložena pouze pro několik příslušníků katzovské rodiny. Jako první obdržel královské privilegium k neomezenému knihtisku hebrejských knih v Praze v Čechách Geršom ben Šlomo Katz: 10. dubna 1527 mu je udělil Ferdinand I.⁴⁰ „Poněvadž jest týž Heřman umřel“, byla výsada 19. listopadu 1545 obnovena pro jeho syna Mojžíše⁴¹ –

---

³⁸ K významu autorství (rozumí se knih tištěných) viz Greenblattová 2016: s. 156–163.

³⁹ Voit 2008: s. 718 (heslo Privilegium).

⁴⁰ Bondy – Dvorský 1906: sv. 1, č. 377, Volf 1925a: s. 2, pozn. 3, Rokycana 1933: s. 411. Dle Voita (Voit 2008: s. 719) se týkalo též obchodu s knihami, to se ale v publikovaném textu opisu neobjevuje.

⁴¹ Rokycana 1933: s. 411–412, Bondy – Dvorský 1906: sv. 1, č. 520. Opis je reprodukován v Sixtová 2012b: s. 42–43. Geršom zemřel mezi 20. lednem 1544 a 1. březnem 1545 (Sixtová 2012b: s. 41).

paradoxně v době, kdy byli Židé z Prahy a Čech vyháněni a pouze rodiny, které obdržely zvláštní glejty, směly v Praze dočasně zůstat.⁴²

Třetí dochované privilegium vydal císař Rudolf II. r. 1598 pro Židy „Šalamouna a Yzáka“, syny „Mojžiše syna Heřmana“, tj. Mošeho ben Geršoma Katze. Bratři ale nikdy nevystupují v impresech katzovských tisků ani jako principálové ani jako praktikující tiskaři a od r. 1599 se k živnosti po několikaletém přerušení vrací Moše ben Josef Becalel Katz, tedy vnuk jiného Geršomova syna, Mordechaje Cemacha (tedy toho, který s bratrem Mošem vytiskl ve 40. a 50. letech celkem pět tisků⁴³ a od r. 1569 vedl tiskárnu samostatně a tiskl za pomoci synů až do své smrti r. 1591/1592). Možná bylo nutné, aby Katzové o obnovení privilegia požádali v přímé linii, a museli tedy o ně žádat synové Mošeho ben Geršoma, a nikoli synové či vnuci jeho bratra Mordechaje. Principálem tiskárny byl Moše ben Josef Becalel snad až do své smrti r. 1659 (po r. 1629 většinou vystupovala anonymně).⁴⁴ Poslední doložené privilegium pro katzovské tiskaře pochází z r. 1601.⁴⁵

Výsadní privilegium udělené r. 1598 Šalamounovi a Yzákovi (Šlomovi a Jicchakovi) pod pokutou deseti hřiven stříbra zakazuje, aby jim kterýkoli jiný Žid v této živnosti konkuroval či jim v jejím provozování bránil, a zdá se nasnadě, že si je Katzové vyžádali v reakci na vystoupení tiskařů, kteří v Praze anonymně působili od r. 1595. Po r. 1601 již žádný doklad povolující provozování živnosti i dalším židovským tiskařům již pro Prahu doložen není, jelikož ale od r. 1602, kdy vychází první tisk s plným impresem Mošeho ben Avrahama Schedela (č. b. 89, *Sefer Jechezkel in tajtšn*), v Praze tiskli i další nekatzovští tiskaři až do r. 1629 zcela otevřeně (jejich tisky jsou pravidelně opatřeny plnými impresy), musíme předpokládat, že i tito tiskaři nějaká povolení ke své činnosti měli a že se tato povolení nedochovala.⁴⁶

---

⁴² K vyhnání z r. 1541 a 1557 viz Bondy – Dvorský 1906: sv. 1, č. 459, 468 ad.

⁴³ Viz níže, 5.2.5.3. Synové Mošeho ben Geršoma museli být r. 1598 již pokročilého věku a došlo snad tedy mezi nimi a jejich synovcem Moše ben Josefem Becalem k nějakému vyrovnání či dohodě o převzetí firmy, kterou již od r. 1569 vedl Mošeho děd Mordechaj.

⁴⁴ Po Mordechajově smrti tiskli v katzovské tiskárně nejprve jeho syn Šlomo se synovcem Mošem ben Josefem Becalem, poté samostatně Geršom ben Josef Becalel Katz. Mezi lety 1596 a 1599 byla z neznámých důvodů nečinná (snad kvůli sporům o to, kdo ji převezme?). Dle Volfa (Volf 1925a: s. 1) byl majitelem tiskárny do r. 1658, zemřel 25. ledna 1659 (náhrobek viz SŽH L 1203).

⁴⁵ Putík 2012a: s. 191 a pozn. 23.

⁴⁶ Viz též Sixtová 2012b: s. 45–46 a Jelínková 2012: s. 158 a il. na s. 160, k žádosti „Izáka žida“ – snad „Yzáka“ z rudolfovského privilegia, a tedy Jicchaka ben Mošeho ben Geršoma Katze – o povolení tisknout hebrejské

5.2 Soupis produkce jednotlivých tiskařů a tiskáren

Soupis je řazen chronologicky dle zahájení činnosti tiskaře či tiskárny, jejíž produkce je následně evidována celá, rozčleněná případně na jednotlivá období činnosti potomků, kteří tiskárnu převzali, což je případ katzovské, bakovské a heidovské tiskárny. Výjimku tvoří Šlomo ben Šmuel ha-Levi se synem Jaakovem, tiskaři jediné knihy z r. 1527, kteří jsou – aby pod tímto gigantem zcela nezanikli – uvedeni před katzovskou tiskárnou.

Pokud je tisk připisán tiskárně dle typografie či jiných indicií, je označen hvězdičkou (*), pokud tiskař vytiskl pouze část tisku, pak dvěma hvězdičkami (**).

5.2.1 Konsorcia (7)

K tisku první hebrejské knihy vydané v Praze, *Siduru* z r. 1512, se spojilo konsorcium šesti mužů, z nichž přinejmenším část byli Pražané. Dva – Ješaja Horowitz alias Munka Hořovský a Jekutiel syn r. Jicchaka Dana alias Zalman Bumsly⁴⁷ – byli příslušníci ekonomické elity obce a většina ostatních byli nejspíš výkonnými tiskaři, z nichž někteří u řemesla zůstali až do 20. let 16. století.⁴⁸ Následující kompletně dochovaný tisk (*Seder zmirot u-virkat ha-mazon*, č. b. 3) vytisklo nové konsorcium: roli investora v něm patrně zastával Meir ben Jaakov ha-Levi Epstein⁴⁹ a převážně role tiskařů Geršom ben Šlomo Katz, budoucí zakladatel rodinné katzovské tiskárny, David Šachor, pozdější zakladatel hebrejské tiskárny v Lublinu, a Meir ben David, známý již z konsorcia prvního. Velký kapitál vyžadoval tisk *Chumaše* (č. b. 4), kteří měli spolufinancovat tíž investoři jako v *Siduru* (č. b. 1), nakonec je ale po různých peripetiích nahradil švagr Zalmana Bumsly, Šmuel ben David Gumpl, jinak byla sestava konsorcia až na přibraného Šloma ben Šmuela ha-Leviho (známého již z č. b. 1) totožná jako

---

knihy na panství Oldřicha z Kounic a na Slavkově (1600). K privilegiím viz též Putík 2012a: s. 191, kde též cituje reskript císaře Leopolda I. z r. 1657, kde se dotazuje po právním základu hebrejského knihtisku v Praze, jehož provozování následně také povolil (viz též reprodukci reskriptu na s. 193 tamtéž).

⁴⁷ Muneles 1988: č. 18, s. 120–122 (náhrobek a epitaf manželky), syn Aharon Mešulam zvaný Zalmam Munka, č. 62, s. 162–164.

⁴⁸ Přesné personální obsazení viz u konkrétních záznamů a též Sixtová 2012b: s. 32–35 a odkazy tamtéž. Doposud nejpodrobnější historie pražského knihtisku je podána ve Friedberg 1935 (hebrejsky) a jednotliví tiskaři i finančníci a personál tiskáren jsou evidováni v *CLH* (latinsky).

⁴⁹ Muneles 1988: č. 41, s. 138–139.

v č. b. 3 a dále i v č. b. 5–7.⁵⁰ Dva z prvních tiskařů – Meir ben David a Mordechaj ben Eliezer – byli sofery, tj. profesionálními písaři. První tisky byly patrně tištěny v křesťanských tiskárnách a snad teprve ve dvacátých letech si Židé (teprve až samostaně tisknoucí Geršom Katz?) zřídili tiskárny vlastní; od počátku své činnosti měli ale své vlastní typografické a dekorační vybavení.⁵¹

1512	1	č. b. 1 [Tfilot mi-kol ha-šana]
[po 1512–1522]	1	č. b. 2 [Sliḥot mi-kol ha-šana]
1514	1	č. b. 3 [Seder zmirot u-virkat ha-mazon]
1514–1518	1	č. b. 4 [Ḥamiša ḥumšej tora, megilot, haḥḥarot]
1515	1	č. b. 5 [Tfilot mi-kol ha-šana]
1519	1	č. b. 6 Tfilot mi-kol ha-šana
1522	1	č. b. 7 Tfila šel jamim nora'im we-šel sukot ke-sidra

5.2.2 Meir ben David – Chajim Šachor (2)

Meir ben David profesionálním písařem a členem konsorcií, která tiskla od r. 1512 (č. b. 1–7).⁵² Po získání privilegia k tisku hebrejských knih v Čechách Geršomem Katzem pracoval Meir r. 1529 pro katzovskou tiskárnu, a nelze vyloučit, že byl i autorem předlohy pro nově pořízené písmové sady kvadrátních a jidiš písem z r. 1529.⁵³ Chajim Šachor opustil Prahu někdy po r. 1526 a působil následně v Polsku (Slezsku), Německu a ke konci života znovu v Polsku a lze říci, že katzovské tiskaře v mnoha ohledech předčil progresivitou své produkce.⁵⁴

1525	1	č. b. 8 Maḥzor ḥeleḳ ha-šeni
1526	1	č. b. 10 Jošrot mi-kol ha-šana

5.2.3 Meir ben David (1)

⁵⁰ K tisku *Chumaše* viz též Apendix. Spory se možná odrážejí i v přítomnosti či nepřítomnosti jmen investorů v různých exemplářích *Siduru* 1515 (č. b. 5).

⁵¹ Viz zde, kap. 5.1.1.

⁵² *CLH* 8742, Sixtová 2012b: s. 34.

⁵³ Viz níže, kap. 6.4.1.

⁵⁴ K Šachorovi viz Haberman 1956, stručně (leč s chybami) Sixtová 2012b: s. 36–38. K pokročilejší vizi, kterou ve své produkci osvědčil, viz výše, kap. 3.1, a svědčí o ní i jeho jidiš edice, daleko časnější, alespoň dle dochovaných titulů, než obdobné tisky katzovské.

Nedochovaný tisk, je možné, že druhým tiskařem byl i zde Chajim Šachor, jelikož předchozí č. b. 10 vyšlo i v r. 1536 a později jako pandán k siduru otištěnému v č. b. 9 (viz č. b. 20 a 21).

1526 1 č. b. 9 [*Tfilot mi-kol ha-šana*]

5.2.4 Šlomo ben Šmuel ha-Levi se synem Jaakovem (1)

Šlomo ben Šmuel ha-Levi byl partnerem v prvním konsorciu, po jeho rozpadu vytiskl samostatně a vlastními písmi a ozdůbkami jedinou knihu společně se synem. Následně se již v knihtisku aktivně neprojevuje a nejsou doložena ani jeho písma a dekorační materiál.

1527 1 č. b. 13 [*Tfilot mi-kol ha-šana*]

5.2.5 Katzovská tiskárna

5.2.5.1 Geršom ben Šlomo Katz (12)

Tiskl již v konsorciu, které mezi lety 1514–1517 vytisklo *Chumaš* (č. b. 4), při jehož vydání byl patrně – soudě dle jeho signetu na první straně – nejvýznamnějším partnerem. R. 1527 získal privilegium k tisku hebrejských knih v Čechách.⁵⁵ Po jeho rozpadu tiskl s bratrem Šmuelem Gronemem (č. b. 11–12), a následně se syny Šlomem (č. b. 14–16, 18–20, 21?, 22), Mordechajem (č. b. 14–16, 18–20, 21?, 22), Mošem (č. b. 18–19, 21?, 22, 24) a Jehudou (č. b. 24). Zemřel mei 20. lednem 1544 a 1. březnem 1545.⁵⁶

1526 2 č. b. 11 *Jošrot ofanim we-zulatot*; č. b. 12 [*Hagada šel pesaḥ*]

1529 2 č. b. 14 *Sliḥot lefi seder k“k Prag*; č. b. 15 *Ḥeleḳ maḥzor ha-šeni*

1530 1 č. b. 16 *Ḥamiša ḥumšej tora*

[1530–1540] 1 č. b. 17 *Hagada šel pesaḥ**

1533–1534 1 č. b. 18 *Tfilat šel jamim nora'im we-šel sukot*

1535 1 č. b. 19 *Sliḥot lefi seder k“k Prag*

1536 2 č. b. 20 *Tfilot mi kol ha-šana*; č. b. 21 [*Jošrot mi-kol ha-šana*]

1540 1 č. b. 22 *Arba'a ṭurim [Oraḥ ḥajim]*

1541 1 č. b. 24 *Tfilot šel r[oš]“ḥ[odeš]*

5.2.5.2 Moše ben Geršom Katz samostatně (1)

⁵⁵ Rokycana 1933, Volf 1925a: s. 2, pozn. 3.

⁵⁶ Viz Sixtová 2012b: s. 41 a odkazy tamtéž.

Jediný samostatný tisk Mošeho ben Geršoma Katze, jemuž bylo po otcově smrti obnoveno r. 1545 privilegium k tisku hebrejských knih a který později tiskl spolu s bratrem Mordechajem.⁵⁷ Kniha, datovaná zde dle typografie, byla vytištěna ještě za otcova života (zemřel mezi 20. lednem 1544 a 1. březnem 1545). Ostatní Geršomovi synové kromě Jehudy (viz níže) se knihtisku již aktivně nevěnovali.

[kol. 1540]   1   č. b. 23 *Ha-šĥiṭot we-ha-vdiḳot*

5.2.5.3 *Mordechaj a Moše, synové Geršoma Katze (5)*

Tiskli spolu s bratrem Jehudou (č. b. 28 a 29?) a s Pesachem ben Mordechajem, tj. synem Mordechaje a vnukem Geršoma Katze (č. b. 28–29).

1549–1550	1	č. b. 25 <i>Maḥzor mi-kol ha-šana</i>
1551	1	č. b. 26 <i>Sliḥot ke-seder Behem u-ke-minhag Aškenaz u-Poln</i>
1555	1	č. b. 27 [<i>Tfilat roš ḥodeš</i>]*
1556	2	č. b. 28 [<i>Tfilot mi-kol ha-šana. Šir ha-jiḥud</i>]; č. b. 29 [<i>Seder bagada šel pesaḥ</i>] (jako „synové Geršoma Kohena“)

5.2.5.4 *Katzové – 60. léta 16. století (2)*

Vytiskli buď dosud společně synové Geršoma Katze, nebo již Mordechaj Katz se syny.

1562	1	č. b. 30 [<i>Modlitby pro minchu, maariv a různé modlitby</i>]*
1566	1	č. b. 31 <i>Tfila mi-kol ha-šana</i>

5.2.5.5 *Mordechaj ben Geršom Katz (21)*

Byl principálem tiskárny nejpozději od r. 1569 až do své smrti r. 1591/1592.⁵⁸ Tiskl se syny Pesachem (č. b. 32, 34), Becalelem (č. b. 32–35, 38?, 39, 40, 42, 44–48), Geršomem Jisraelem (č. b. 32, 34, 38?, 40, 42–44), Šlomem (č. b. 32–35, 38?, 39–41, 43–44, 46–51) a Šmuelem (č. b. 32–34). Č. b. 36 bylo možná vytištěno/vydáno „v jeho domě“ Šmuelem Drekslerem, v č. b. 38 uvedeno pouze „a synové“, bez konkrétních jmen. Č. b. 52 bylo dokončeno patrně již jen Mordechajovými syny a v posledních letech života se již nejspíš v tiskárně aktivně neangažoval: několik tisků vytiskli jeho synové Becalel a Šlomo „v jeho

⁵⁷ Jeho ochranný list z r. 1545 a epitaf publikoval Moritz Popper (Popper 1894: s. 414–415), zemřel na podzim r. 1593 (SŽH D533).

⁵⁸ *Gal-ed* 1856: s. 23, č. 25; Muneles 1988: č. 171, s. 260–262; Sixtová 2012b: s. 48.

domě“.⁵⁹ V 60. a znovu 80. letech podstatně investoval do nového vybavení tiskárny, písem i dekoru. Mordechaj Cemach byl rovněž významným představitelem obce.⁶⁰ Z doby mezi lety 1570–1577 se nedochoval jediný tisk této tiskárny; jejími písmi byla ale vysázena Fortiova gramatika hebrejštiny (1570).⁶¹

1569	1	č. b. 32 <i>Torat ha-‘ola</i>
1578	1	č. b. 33 <i>Gur arje</i>
1579	1	č. b. 34 <i>Sliḥot ke-seder u-ke-minhag Pehem, Poln, Merbren, Austrech we-Šlezija</i>
1581	3	č. b. 35 <i>Orḥot šadiḳim</i> ; č. b. 36 <i>Menorat zahav ṭabor</i> ; č. b. 37 <i>[Sidur]*</i>
1583–1584	2	č. b. 38 <i>Druš na’e [...] be-šabat tšuva (in 2°)</i> ; č. b. 39 <i>Druš na’e [...] be-šabat tšuva (in 4°)</i>
1585–1586	1	č. b. 40 <i>Maḥzor mi-kol ha-šana</i>
1586	1	č. b. 41 <i>Tḥina zu</i>
1587	2	č. b. 42 <i>Šiaḥ Jišḥak</i> ; č. b. 43 <i>Sliḥot [...] ke-fi seder u-minhag medinat Aškenaz we-lo‘azim</i>
1588	1	č. b. 44 <i>[Tḥilot mi-kol ha-šana]</i>

⁵⁹ K bratrově smrti složil Šlomo dojemnou elegii, kterou otiskl na konci *Tḥina zu* ([1590?], č. b. 50). Není jasné, kdy přesně zemřeli Mordechaj ben Gersom Katz a jeho syn Becalel. Na jejich společném náhrobku (SŽH D 502, *Gal-ed* 1856: č. 25) je uveden pouze letopočet 352, tj. podzim 1591 – podzim 1592. Kolofon *Sliḥot* zahájených 15. srpna 1590 a dokončených 2. srpna 1592 (č. b. 52) je bohužel poškozen, nicméně byly zahájeny ještě za života Mordechaje a dokončeny již po jeho smrti. Becalel byl pozitivně naživu koncem března 1590 (viz č. b. 47, kde jej máme naposledy doložena), v *Sam ḥajim* dokončeném bratrem Šlomelem v červnu 1590 (č. b. 49) není jmenován a po smrti byl nepochybně k datu dokončení 2. dílu *Šemaḥ Dawid*, tj. 21. října 1592. Dle textu jejich epitafu by měl syn Becalel „nahradit“ otce (*ḳam bno taḥṭaw*), což by znamenalo, že by musel zemřít po něm, ale pokud byla *Tḥina zu* (č. b. 50) s elegií na jeho smrt sepsanou bratrem vytištěna zhruba ve stejné době jako *Sam ḥajim*, jak se zdá elegie naznačovat, musel by býval zemřít již někdy r. 1590. Zmatení nenapomáhá bohužel rozřešit ani Muneles (Muneles 1988: č. 171, s. 262), který přebírá nepodložené (?) informace o úmrtí Becalela r. 1589 z Friedberga (Friedberg 1935: s. 14, pozn. 2, viz též *Gal-ed* 1856: s. 23, pozn. 76 a další odkaz tam: r. 1589 nevyšly žádné tchinot, jak Friedberg uvádí; má bezpochyby na mysli nedatovanou *Tḥina zu*, č. b. 50). Muneles také neobjasňuje, proč by Becalel, pokud by byl zemřel již r. 1589, byl uveden bez tohoto data úmrtí na společném náhrobku s datem 352 (1591/1592). Každopádně mezi 15. srpnem 1590 a 12. květnem 1592 nezahájili Katzové, alespoň dle impres, tisk jediné knihy, a někdy mezi těmito daty také musel zemřít Mordechaj a nedlouho před ním či po něm Becalel.

⁶⁰ Muneles 1988: č. 171, s. 261–262; Steinherz 1934.

⁶¹ Viz Bibliografický soupis, nečíslovaný záznam mezi č. b. 32 a 33, Dobrovský 1782: s. 246–247, Veselá 2012: s. 168 a ils. 6 a 7 tamtéž.

1589	1	č. b. 45 <i>Druš [...] be-parašat šaw</i>
[1589–1590?]	1	č. b. 46 <i>Draša [...] be-k“k Prag</i>
1590	2	č. b. 47 <i>Seder bagadot šel pesaḥ</i> ; č. b. 48 [<i>Mišlej ḥachamim. Tḥina</i>]
1590	1	č. b. 49 <i>Sam ḥajim</i>
[1590?]	2	č. b. 50 <i>Tḥina zu</i> ; č. b. 51 <i>Še’elot u-tšuvot ha-ge’onim</i>
1590–1592	1	č. b. 52 [<i>Ha-sli</i>]ḥot hem ‘al seder u-minhag medinat šel <i>Pebem Mehrren Šlezija we-Eštrajch</i>

5.2.5.6 Šlomo ben Mordechaj a Moše ben Josef Becalel Katz (4)

Strýc se synovcem převzali tiskárnu po smrti Mordechaje Katze a Josefa Becalela Katze, který byl v několika tiscích z druhé poloviny 80. let Šlomovým partnerem v otcově tiskárně. Po r. 1594 se Šlomo již aktivně neprojevuje a ani jeho náhrobek se patrně nedochoval.⁶²

1592	1	č. b. 53 <i>Šemaḥ Dawid</i>
1593	2	č. b. 54 <i>Druš [...] ‘al ha-tora</i> ; č. b. 55 <i>Ruaḥ ḥen</i>
1594	1	č. b. 56 [<i>Psak ‘al ‘aguna</i>]

5.2.5.7 Katzové? – před 1595 (1)

Nedochovaná edice známá pouze ze soupisu knihoven mantovských Židů (1595).⁶³

[před 1595]	1	č. b. 57 [<i>Ḥameš megilot v jidiš</i>]*

5.2.5.8 Geršom ben Josef Becalel Katz (2)

Vytiskl dva tisky r. 1595, poté se tiskárna – snad v důsledku dědických sporů? – odmlčela až do r. 1599, kdy začal tisknout jeho bratr Moše. Podílel se na tisku *Or ḥadaš* (1600, č. b. 82) buď jako společník bratra uvedeného v impresu, nebo spíše jako sazeč, jímž byl o rok později v *Tḥilat divrej Šmu’el* (1601, č. b. 86). Jako aktivní samostatný tiskař s vlastním vybavením se znovu projevil r. 1608 (viz níže, 5.2.9).

⁶² Šalomún Impresor ze záznamu z r. 1600 (AMP sg. 2169, f. 370r–v, případně k r. 1599 (fol. 339r), zesnulý k r. 1599, s ním nejspíš není totožný (viz tamtéž, f. 229r, k 1. 7. 1592, s přípisem z r. 1602, kde je uveden jako „syn Mojžiše“ a zároveň, zdá se, jako vlastník téhož domu, o němž se jedná v dědickém vyrovnání z r. 1600). Děkuji dr. Marii Buňatové za poskytnutí těchto odkazů.

⁶³ Viz kap. 1.2.1 a 1.2.2.

1595 2 č. b. 58 *Sibuv ha-rav rabi Petahja mi-Regenšpurg*; č. b. 60 *Draša še-daraš [...] Moše bar Naḥman*

5.2.5.9 *Moše ben Josef Becalel Katz (94)*

Tiskl poprvé se strýcem Šlomem ben Mordechajem (viz výše 5.2.5.6), od r. 1599 samostatně. Díky tomu, že převzal zavedenou rodinnou tiskárnu, byl nejlépe vybaveným pražským tiskařem co do písem i dekoru a také byl nejlépe finančně zajištěn. Po převzetí tiskárny inovoval několikrát písmové vybavení a zejména je v letech 1599 a 1602 obohatil o moderní jidiš písmo (nejprve JP6, r. 1602 JP7 a JP9). Č. b. 123 vydali Jaakov Stabnitz a Jaakov ben Geršon Bak, tištěno bylo ale patrně v tiskárně Mošeho Katze, či alespoň jeho písmo a ozdůbkami; č. b. 143 a 157 tištěna „v domě Mošeho ben Josefa Becalela Katze“; č. b. 246 dokončil Avraham Heida Lemberger. R. 1629 byla jeho tiskárna uzavřena a zabavena a Moše sám zatčen.⁶⁴ Ze zabaveného vybavení se podstatná část tiskaři zdá se nevrátila, a Katzové tak přišli o většinu svého písmového i dekoračního fundusu.⁶⁵ Moše zemřel o novoluní měsíce švatu r. 5419, tj. 21. ledna r. 1659, přičemž poslední datovaný tisk, který lze přisoudit jeho tiskárně ještě za jeho života, pochází z r. 1654. Mošeho epitaf vyzdvihuje kromě zásluh o šíření Tóry – prostřednictvím jeho tisků – také jeho zbožnost i pomoc chudým.⁶⁶

1599 2 č. b. 79 *Nešaḥ Jiśraʿel*; č. b. 80 *Masechet Avot*
 1600 4 č. b. 81 *Maḥzor šel šaloš regalim*; č. b. 82 *Or ḥadaš*; č. b. 83
Pereḳ Elijabu; č. b. 84 *Sibuv rabejnu Petahja Di umringlung*;
 [kol. 1600?] 1 č. b. 85 [*Tḥinot*]*
 1601 1 č. b. 86 *Tḥilat divrej Šmuʿel*
 1602 2 č. b. 87 *Sefer Jirmeja**; č. b. 88 *Sliches in tajtšn*

⁶⁴ Putík 2012a a Putík 2012b.

⁶⁵ Jelikož se JP9 po r. 1629 nevrací a JP7 použité po tomto datu je zdá se podivnou opotřebovanou směsicí, přišli zjevně i o matrice písmových sad (kromě jidiš písem i o většinu svých elegantních kvadrátních i Raši písem), stejně jako o většinu dekoračních štočků: nevrací se již žádná foliová ani oktávová bordura a z kvartových jsou oprášené bordury dávno odložené, jak ukazuje Příloha 4; a někdy v době po zákazu použil Moše Katz ojedinele též původně schedelovskou borduru B21. (viz č. b. 280c). Ještě koncem století nastavovali Katzové kvartovou borduru B15 pro foliový formát různými ozdůbkami (viz např. tisk *Cene-rene*, vnukové Mošeho Katze, s. a., za vlády císaře Leopolda (před 1705)). Je ale třeba zmínit, že kartuše RK3, která by se na základě analýzy dekoru podporované i analýzou použitých písem neměla vyskytovat nepoškozená po r. 1624, se objevuje v tisku *Šḥiṭot u-vidiḳot* ([1620–1624], č. b. 243]), který Chone Shmeruk datuje do poloviny 17. století (viz kap. 1.2.2.5).

⁶⁶ SŽH L1203, dosl. *hilwa le-ʿanijim be-torat halwaʿa*, tj. „půjčoval chudým na způsob půjčky“.

[kol. 1602–1629?]	1	č. b. 96 [<i>Tfila mi-kol ha-šana</i>]
1604	1	č. b. 101 <i>Leḳaḅ tov</i>
1604–1605	1	č. b. 102 <i>Be'er Moše</i>
1605	2	č. b. 104 <i>Igeret ha-ṭijul</i> ; č. b. 105 <i>Sefer ha-trumot</i>
1605–1606	2	č. b. 108 <i>Maḥzor [...] ke-minbag Pehm Poln we-Germanja</i> ; č. b. 109 <i>Ḥatan damim</i>
1606	8	č. b. 110 [<i>Seder hagada šel pesaḥ</i>]*; č. b. 111 <i>'Olat Jiṣḥaḳ</i> *; č. b. 112 <i>Sefer ha-jir'a</i> ; č. b. 113 [<i>Tfilot mi-kol ha-šana. Parašijot. Sliḥot</i>]; č. b. 114 <i>Jošrot ke-minbag [...] Pehem u-Polen u-Merbren we-Rajsn</i> ; č. b. 115 <i>Sefer tebilim</i> ; č. b. 116 <i>Seder ma'amadot. Ḳinot</i> ; č. b. 117 <i>Minbagim</i>
[kol. 1606?]	1	č. b. 118 <i>Piṭum ha-ḳṭoret</i>
1607	3	č. b. 121 <i>Josiḥon</i> ; č. b. 122 <i>Mlochim buch</i> ; č. b. 123 <i>Pa'aneah raza</i> *
1608	6	č. b. 125 <i>Kli jaḳar</i> ; č. b. 126 <i>Še'elot u-tšuvot [...] mi-Maharam</i> ; č. b. 129 <i>Jeri'ot Šlomo</i> ; č. b. 131 <i>Pejruš rav Sa'adja Gaon</i> ; č. b. 132 <i>Sefer ḥazon</i> ; č. b. 133 <i>Sliḥot 'im pejruš</i>
[1608]	1	č. b. 134* <i>Masechet Nida</i>
1608–1610	1	č. b. 136 <i>Sliḥot im pejruš</i>
1609	3	č. b. 140 <i>Be'ur 'al sefer Ša'arej Dura</i> ; č. b. 141 <i>Levuš malchut (4 díly)</i> ; č. b. 143 <i>Bgidat ha-zman</i>
1610	6	č. b. 150 <i>Even ha-‘ezer. Sefer Raban</i> ; č. b. 151 <i>Ḥamiša ḥumše tora</i> ; č. b. 152 <i>Šiftej da'at</i> ; č. b. 153 <i>Meḳor ḥochma</i> ; č. b. 154 <i>Imrej bina</i> ; č. b. 157 <i>Mizmor le-toda</i>
[1610–1626]	1	č. b. 163 [<i>Tfilot mi-kol ha-šana</i>]*
1611	1	č. b. 167 <i>Ho'il Moše</i>
1612	5	č. b. 172 <i>Magen Dawid</i> ; č. b. 173 <i>Be'er Moše</i> ; č. b. 175 <i>Ḳirjat Ḥana</i> ; č. b. 178 <i>Šḥiṭot u-vdiḳot</i> ; č. b. 181 [<i>Šir ha-širim v jidiš</i>]*
[1612–1619]	1	č. b. 184 <i>Ḥamiša ḥumšej tora</i>
1613	5	č. b. 187 <i>Maḥzor [...] ke-minbag Aškenaz we-lo'ez</i> ; č. b. 188 <i>Maḥzor [...] ke-minbag Pehem Poln we-Germanja</i> ; č. b. 189 <i>Wa-jeḥal Moše</i> ; č. b. 191 <i>Seder tebilim. Sefer ma'amadot</i> ; č. b.

		192 <i>Tfilot mi-kol ha-šana</i>
1614	4	č. b. 193 <i>Mar'e musar</i> ; č. b. 194 <i>Šulḥan 'aruch mi-ṭur Ḥošen ha-mišpaṭ 'im ha-be'ur Me'irat 'ejnajim</i> ; č. b. 196 <i>Ḥamiša ḥumšej tora</i> ; č. b. 198 <i>Sur me-ra'</i>
1614–1617	1	č. b. 200 <i>Mišnajot im pejruš [...] r. 'Ovadja mi-Bertinoro we-'im tosfot Jom Tov</i>
[1614–1619]	1	č. b. 201 <i>Ele divrej Dawid ha-rišonim</i>
1615	1	č. b. 208 <i>Tfīla mi-kol ha-šana</i>
[kol. 1615?]	1	č. b. 210 <i>[Bo'u ḥešbon]</i>
1616	3	č. b. 215 <i>Nišmat Šabtaj ha-Lewi</i> ; č. b. 216 <i>Maḥzor [...] ke-minbag Aškenazim</i> ; č. b. 217 <i>Dimjon arje</i>
1617	1	č. b. 223 <i>'Amudej šeš</i>
[kol. 1617?]	1	č. b. 224 <i>Šofnat pa'aneḥ</i>
1618	2	č. b. 227 <i>Ḥamiša ḥumšej tora</i> ; č. b. 232 <i>Sliḥot we-pizmonim</i>
1619	1	č. b. 235 <i>Ma'adanej melech</i>
1619–1620	1	č. b. 237 <i>Maḥzor [...] ke-minbag Pebem Poln we-Germanja</i>
[kol. 1620?]	1	č. b. 240 <i>More ḥata'im ba-derech*</i>
1620–1621	1	č. b. 241 <i>Mar'ot ha-šov'ot</i>
1620–1628	1	č. b. 242 <i>Ḥamiša ḥumšej tora 'im še'ar ḥelkej ha-'ésrim we-'arba'</i>
[1620–1624]	1	č. b. 243 <i>Šḥiṭot šel mbr"r Ja'aqov Weil</i> ; č. b. 244 <i>[Tfilot mi-kol ha-šana. Parašijot]</i>
1621	4	č. b. 245 <i>Tomer Dvora</i> ; č. b. 246 <i>Ḳol bochim**</i> ; č. b. 247 <i>Seder tebilim. Ma'amadot*</i> ; č. b. 248 <i>Sliḥot le-jod dalet be-ḥešwan</i>
1622–1624	1	č. b. 252 <i>Levuš malchut</i>
1625	1	č. b. 262 <i>Hilchot šḥiṭot u-vdiḳot</i>
[kol. 1625?]	1	č. b. 264 <i>[Tfilot mi-kol ha-šana]</i>
1626	2	č. b. 266 <i>Orḥot ḥajim. Draša</i> ; č. b. 268 <i>Tfilot mi-kol ha-šana</i>
1628	2	č. b. 270 <i>Šulḥan 'aruch mi-ṭur Ḥošen ha-mišpaṭ 'im ha-be'ur Me'irat 'ejnajim</i> ; č. b. 271 <i>Rabejnu Ašer 'im pejruš [...] Raši we-'im [...] Ma'adanej melech we-leḥem ḥamudot</i>
1635	1	č. b. 276 <i>Tfīla šel roš ḥodeš</i>
[kol. 1637–1650]	1	č. b. 280c <i>Minbagim</i>

1648 1 č. b. 296 *Minbagim mi-kol ha-šana. Orḥot ḥajim*

5.2.5.10 Katzovská tiskárna* – Moše ben Josef Becalel Katz? (19)

Všechny tisky jsou anonymní a tiskárně připsány na základě typografie a dekoru, tiskaři pak dle odhadovaného data vydání.

- [kol. 1637–1650?] 5 č. b. 277 *Birkat ha-mazon we-zmirot*; č. b. 278 *Hagada šel pesaḥ*; č. b. 279 *Maḥzor mi-kol ha-šana*; č. b. 280 *Sliḥot mi-kol ha-šana*; č. b. 280b [*Hagada šel pesaḥ*], č. b. 280c
- 1646 1 č. b. 294 *Šḥiṭot u-vdiḳot*
- [kol. 1650] 1 č. b. 297b *Sefer Šmu'el*
- 1650 1 č. b. 298 *Seder tiḳunej šabat*
- [kol. 1650–1655?] 8 č. b. 301 *Ajn šejn štraf lid*; č. b. 302 *Jidšer štam. Ajn šejn getlech lid*; č. b. 303 *Ma'ane lašon*; č. b. 307 [*Pirḳej avot*]; č. b. 308 *Sliḥot mi-kol ha-šana*; č. b. 309 *Šḥiṭot [...] 'im hagabot*; č. b. 310 *Šomrim la-boḳer*; č. b. 311 *Zemer na'e me-'arba' ge'ulot*
- 1652 1 č. b. 321 *Sliḥot 'al gzerot Uḳrajina*
- [1652?] 1 č. b. 322 *Sliḥot 'al gzerot Uḳrajina*
- 1654 1 č. b. 326 *Tiḳunim hagunim*

5.2.5.11 Katzovská tiskárna* – 60. léta 17. století (20)

S výjimkou č. b. 389, kde je v kolofonu uveden Jisrael Katz, jsou všechny tisky anonymní a tiskárně jsou připsány na základě typografie a dekoru; soupis se opírá o dva datované tisky z r. 1666, v nichž se objevuje nový tiskařský materiál. Dle Volfa vedli po smrti Mošeho Katze tiskárnu jeho vnuci Israel Löbl – tedy výše jmenovaný Jisrael Katz? – a Dora Heršlová.⁶⁷ R. 1669 je tiskárna uzavřena v důsledku aféry spojené s tiskem *'Ejn Ja'aḳov* v bakovské tiskárně; o znovuotevření požádali dědicové teprve r. 1678.⁶⁸

- 1666 2 č. b. 382 *Ohev adonaj ša'arej Šijon*; č. b. 384 *Tiḳun ḳri'a le-chol jom*
- [kol. 1666–1669?] 12 č. b. 387 *Ajn šejn lid fun Josef ha-cadik*; č. b. 388

⁶⁷ Volf 1925a: s. 2. Jisraelův otec Jehuda Lejb zemřel r. 1639, viz SŽH K 319.

⁶⁸ Viz Putík 2012a: s. 210, Volf 1925a: s. 7.

		<i>Frum rabi Jokevs lid</i> ; č. b. 389 <i>Kenig Artus Hof</i> ; č. b. 390 <i>Sefer ha-jir'a</i> ; č. b. 391 <i>Sliḥot we-pizmonim</i> ; č. b. 393 <i>Štajer mark</i> ; č. b. 394 [<i>Tfilot mi-kol ha-šana</i>] <i>Ma'amadot. Kīnot. Minbagim mi-kol ha-šana</i> ; č. b. 395 [<i>Tfilot mi-kol ha-šana</i>]; č. b. 396 <i>Tfilot u-baḳašot na'im</i> ; č. b. 397 <i>Tikun seder ha-ṭvila</i> ; č. b. 398 <i>Tikunej šabat</i> ; č. b. 399 <i>Zemer na'e le-šabat šaḥrit</i>
1669	2	č. b. 404 <i>Be'er Moše</i> ; č. b. 406 <i>Luah ha-ḥajim</i>
[1669]	2	č. b. 407 <i>Menorat zabav ṭabor</i> ; č. b. 409 <i>Šḥiṭot u-vdiḳot</i>
[kol. 1669?]	2	č. b. 410 <i>Seder tikunej šabat</i> ; č. b. 411 <i>Seder tikunej šabat</i>

5.2.6 Anonymní tiskaři 2. poloviny 90. let 16. století (19)

Skupinu tisků let 1595–1598 vydali anonymní tiskaři, kteří – jak víme z externích pramenů i jak můžeme vyvodit z jejich produkce samotné⁶⁹ – přišli do Prahy z Itálie, možná ve spojení – od počátku či teprve později – s pražskými partnery. Důvodem, proč své jméno tajili, bylo patrně to, že tiskli bez povolení (jedinými povolenými hebrejskými tiskaři v Praze či v Čechách byli dosud Katzové⁷⁰), ačkoli se tak soudě podle části typografického a dekoračního materiálu použitého v jejich tiscích mohlo dít v pronajaté katzovské tiskárně, která se naposledy projevila r. 1595 dvěma (či třemi) tisky Geršoma Katze, a možná s podílem posledně jmenovaného.⁷¹ Jediným jménem, které je v několika z těchto anonymních edicí uvedeno, je jméno Mošeho ben Katriela Weiswassera (jako sazeč v č. b. 59, 63 a 66).⁷² Tento muž, jenž pocházel z Čech, působil v letech 1589–1594 v Mantově jako sazeč v tiskárně Giacomu a posléze Tommasu Ruffinelliových, přičemž se ale již v *Mišnajot* z r. 1594 tituloval jako „tiskař z Prahy“ (*meḥoḳeḳ de-ḳ“ḳ Prag*).⁷³ R. 1595 začal v Praze sázet *Machzor* (1595–1597, č. b. 67), v jehož kolofonu se jako sazeč podepsal.

⁶⁹ Viz poznámky k obsahu *Machzoru* 1595–1597, č. b. 66, kap. 1.1.1.

⁷⁰ Viz výše, 5.1.3.

⁷¹ Viz zejména styčné body v typografii mezi č. b. 58 až 61.

⁷² Zunz 1845: s. 263, *CLH* 8962, Sixtová 2012b: s. 49.

⁷³ Mantova: Tommaso Ruffinelli, 1594, *BHB* 150621, podobně v *BHB* 200841, 304533, 308550 sázel pro Šmuela Norziho (či spolu s ním); 304531 pro Efrajima ben Davida z Padovy. Dle běžného italského modelu byl zjevně

Jeho skrytým společníkem mohl být Jaakov Bak, který sice r. 1595 vydal ve Veroně u Francesca della Donne *Midraš Tanḥuma* a r. 1597 v Benátkách u Giovanniho di Gary *Majse fun Bria ve-Zimri*, zároveň ale dle titulního listu tohoto druhého tisku již v té době – tj. r. 1597 – bydlel či pobýval v Praze.⁷⁴

Dochoval se navíc i opis *Majse buch*, který si Moše Weisswasser pořídil někdy mezi lety 1585 a 1590 v „Rovere“ v Itálii.⁷⁵ Patrně z téhož „Rovere“ pocházel i jakýsi Šmuel ben Zeligman Bak, který r. 1596 pro svou tetu v Innsbrucku opsal sbírku *majses* (náboženských či polonáboženských vyprávění v próze), již Chava Turniansky a Erika Timmová navíc označují za spřízněnou s rukopisem Mošeho Weisswassera.⁷⁶ Pokud by byl Jaakov Bak zároveň příbuzným tohoto Šmuela Baka, mohlo by to osvětlovat spojení mezi ním a Mošem Weisswasserem i jejich přesunem do Prahy; seznámit se ale samozřejmě mohli i v některé z italských tiskáren.⁷⁷

Jejich možnými pražskými partnery mohli být kromě Geršoma Katze také Schedelové, u nichž se část nekatzovského písmového i dekoračního materiálu užitého v anonymních tiscích později objevuje (viz například písmo JP5 a ozdůbky použité v v *Machzoru* z let 1595–1597, č. b. 66, v *Sefer Ijov*, 1597, č. b. 67, a jinde).

1595	3	č. b. 59 <i>Šulḥan arba</i> ; č. b. 61 <i>Igeret ha-tšuva</i> ; č. b. 62 <i>Šar šalom</i>
[kol. 1595?]	2	č. b. 63 <i>Ḳuntres jeḳar ha-‘erech</i> ; č. b. 64 <i>Sefer ha-pedut we-ha-purḳan</i>
1595–1596	1	č. b. 65 <i>Netivot ‘olam</i>
1595–1597	1	č. b. 66 <i>Maḳzor mi kol ha-šana ke-minbag medinot Pehem we-Polen we-Aškenaz</i>
1597	3	č. b. 67 <i>Sefer Ijov</i> ; č. b. 68 <i>Sefer ha-gan we-gam hadrachba</i> ; č. b.

---

v těchto tiscích výkonným tiskařem/sazečem, který pracoval v hebrejské tiskárně vlastněné křesťanským majitelem pro židovského nakladatele. K otci a synu Ruffinelliovým viz <http://thesaurus.cerl.org/record/cni00021660> (přístup 20. srpna 2017).

⁷⁴ Viz katalog NLI, sysno 1326489, R 8° 75 A 133 (Mehlmanova sbírka): *Majse fun Bria ve-Zimri* [...] gedruckt durch hant ojer diner Jaakov ben Geršon B“ḳ Wal [Wol] ha-dar ka-et be-ḳ“ḳ Prog... K Bakovi viz níže, 5.2.8.1.

⁷⁵ BSB München, Cod. Hebr. 495. Dle Turniansky – Timm 2003: č. 64, s. 126–127, Rovereto nebo Rovere della Luna, obojí ležící poblíž Trenta. Či Roverè Veronese, ležící 12 km od Verony? Za povšimnutí stojí podobnost jeho rukopisné polokurzívy s tiskovým písmem JP5 a následujícími pražskými jidiš písmo tohoto typu.

⁷⁶ NLI Jerusalem Ms heb. 8° 5245, Turniansky – Timm 2003: č. 65, s. 128–129. K Bakům v Itálii viz dále v Sixtová 2012b: s. 62 a odkazy v pozn. 153–155.

⁷⁷ Turniansky – Timm 2003: č. 67, s. 131.

69 *Em ha-jeled*

[kol. 1597]	1	č. b. 70 <i>Pejruš ha-masoret</i>
1598	8	č. b. 71 <i>Zichron dvarim</i> ; č. b. 72 <i>Ša'arej eš hajim</i> ; č. b. 73 <i>Ma'amar bhinat 'olam [...] 'im baķaša me-ha-meħaber...</i> ; č. b. 74 <i>Hesped al pīrat hačham</i> ; č. b. 75 <i>Be'er ha-gola</i> ; č. b. 76 <i>Seder ma'ase ha-ķtoret</i> ; č. b. 77 <i>Sefer Jona. Dos buch Jona</i> ; č. b. 78 <i>Še'elat ha-nešama achtcen arelaj freg un' entvort</i>

5.2.7 *Schedelovská tiskárna (17)*

Principálem schedelovské tiskárny byl dle vlastních slov Moše ben Avraham Schedel (či Moše Daršan, Moše ŠD; č. b. 99, 107, 119–120), který tiskl se syny Avrahamem (č. b. 89–91, 97, 99–100), Jehudou Levou/Lejbem (č. b. 89, 91–92, 97, 99, 103, 107, 119–120, 127–128, 145) a Azrielem (č. b. 103, 107, 119–120, 127–128, 145). Do knihtisku vstoupil možná ve spojení s Jaakovem Bakem, jak se zdá naznačovat spor, který provázal vydání *Jošrot* v letech 1605–1607 (č. b. 106 a 120).⁷⁸ Po otcově smrti r. 1607 převzali tiskárnu synové Avraham a Azriel (č. b. 127, 128 a 145). Č. b. 97, 100 a 103 byla tištěna v domě Chajima ben Jaakova Kohena (Chajima Gel Jeklse) a č. b. 127 v domě Avrahama ben Šaloma. Dle užitých písem dokončili buď Schedelové či již Moše Utitz a Avraham Heida sazbu č. b. 148, 149 a 156, které zahájil Geršom ben Josef Becalel Katz. Po r. 1609 mizí Schedelové z tiskařské scény beze stop.

1602	6	č. b. 89 <i>Sefer Jechezkel in tajtšn</i> ; č. b. 90 <i>Ĥidušim mi-masechet Nida</i> ; č. b. 91 <i>Šurat bejt ha-miķdaš</i> ; č. b. 92 <i>Sefer Brešit</i> ; č. b. 93 <i>Dos lid šel mbr“r Moše Šort*</i> ; č. b. 94 <i>Seder piķum ha-ķtoret*</i>
[kol. 1602]	1	č. b. 95 <i>Ajn gor šejne tchine*</i>
1603	1	č. b. 97 <i>Levuš ha-ora</i>
1604	2	č. b. 99 <i>Ma'ase ješi'at Mišrajim</i> ; č. b. 100 <i>Tiķunej zevah. Tiķun ha-bedeķ</i>
1604–1608	1	č. b. 103 <i>Kiķur Mizraħi</i>
1605	1	č. b. 107 <i>Sliħot ke-seder bejt ha-kneset ha-ješana</i>
1606–1607	1	č. b. 119 <i>Ĥelķat meħoķeķ</i>
1606	1	č. b. 120 <i>[Jošrot mi-kol ha-šana. Dīl 3 a začátek dílu 4*]</i>

⁷⁸ K vydání a tomuto sporu viz kap. 1.2.2.1. 2.2.1, 5.1 a 5.1.1.

1608	2	č. b. 127 <i>Leḅem rav</i> ; č. b. 128 <i>Der Rozn gortn</i>
1609	1	č. b. 145 <i>Dani'el buch</i>

5.2.8 Bakovská tiskárna

5.2.8.1 Jaakov ben Geršon Bak Wahl (20)

Jaakov Bak, narozený nejpravděpodobněji v Itálii do aškenázské rodiny, byl v Praze přítomen nejpozději již r. 1597 a byl také možná jedním z anonymních tiskařů či nakladatelů konce 16. století.⁷⁹ I po svém přesunu do Prahy působil Bak po nějakou dobu jako nakladatel v Benátkách, kde naposledy r. 1599 vydal Maharalovo pojednání *Tiferet Jiśra'el*.⁸⁰ Č. b. 123 vydal spolu s Jaakovem Stabnitzem, dle typografie tištěno pravděpodobně v tiskárně Mošeho ben Josefa Becalela Katze (viz tam); č. b. 147 vydal možná společně se sazečem Mordechajem ben Jaakovem z Prostějova; č. b. 182, 185 a 186 vydal podobně společně se sazečem Jehudou Lejbem ben Alexandrem Katzem; č. b. 213 dokumentováno ve dvou variantách, dokončeno možná syny (viz č. b. 228); č. b. 220 vtištěno „v tiskárně Jaakova ben Geršona Baka“. Zemřel předčasně ve věku čtyřicetipěti let r. 1618, svou kariéru tedy začínal v Itálii jako dvacetiletý mladý muž.⁸¹

1605–1606	1	č. b. 106 [<i>Jošrot mi-kol ha-šana</i> . Díly 1–2]
1606–1607	1	č. b. 120 [<i>Jošrot mi-kol ha-šana</i> . Většina dílu 4]*
1609	1	č. b. 147 <i>Sefer Šmu'el</i>
1610	1	č. b. 160 <i>Sefer ma'amadot in tajtšn</i>
[1610–1612?]	2	č. b. 161 <i>Midraš Wa-joša*</i> ; č. b. 162 <i>Petaḅ 'ejnajim</i>
1611	1	č. b. 165 <i>Taḳanot ḥachmej u-manhigej k"q Prag</i>
1612	4	č. b. 170 <i>Šori ha-jagon</i> ; č. b. 171 <i>Ḥochmat Manoah</i> ; č. b. 174 <i>Igeret ha-purim šel mor we-hadasa</i> ; č. b. 177 <i>Sefer ha-gan we-gam hadracha šel r. Joḥanan Luria z"l</i>
[kol. 1612?]	2	č. b. 179 <i>Gor ajn šon nojen tojre lid</i> ; č. b. 180 <i>Le-to'alat ha-talmidi[m] [...]</i> <i>Jefe nof</i>
1612–1613	1	č. b. 182 <i>Tanḅuma ha-niḳra Jelamdenu</i>

⁷⁹ Viz výše, kap. 5.2.6. Pokud byl příbuzným výše zmíněného Šmuela Baka z Rovere, je jeho aškenázský původ vcelku jistý.

⁸⁰ K jeho italským podnikům viz kap. 5.1.

⁸¹ Hock 1892: col. 46b, č. 39/5362; Sixtová 2012b: s. 62.

[1612–1615]	1	č. b. 183 <i>Pariz un Viene</i>
1613	2	č. b. 185 <i>Midraš Šoḥer ʔov</i> ; č. b. 186 [<i>Sliḥot le-jom šeni be-adar</i>]
1615	1	č. b. 202 <i>Tḥinot u-baḳašot</i>
1615–1618	1	č. b. 213 <i>Ḳroves</i>
1616	1	č. b. 220 <i>Klalej Hošen ha-mišpat</i>

5.2.8.2 Synové Jaakova ben Geršona Baka (23)

Po smrti otce vedli tiskárnu jeho synové pod firmou „synové Jaakova Baka“. Ze synů je v tiscích jmenovitě k r. 1623 a 1624 doložen Josef (viz jeho paratexty v č. b. 254 a 260) a dále Jehuda (teprve po osamostatnění v r. 1661 či 1662, viz č. b. 362 a 371, jiní synové nejsou v tiscích vůbec jmenováni).⁸² Tiskárnu pozvedli, takže již počátkem 20. let tiskli větší foliové edice a jejich *Šejda la-derech* (1623, č. b. 257) se vyrovná katzovským tiskům přinejmenším vizuálně. Někdy po smrti Avrahama Heidy Lembergera získali přinejmenším část jeho vybavení.⁸³ Po r. 1629, respektive od poloviny 17. století byli vůdčí pražskou tiskárnou a v 50. letech také začali obnovovat svůj písmový i dekorační fundus. Josef nejspíš kolem r. 1661 nebo 1662 zemřel, každopádně je od r. 1661 (č. b. 362) nebo nejpozději 1662 (viz č. b. 372) dle impres principálem tiskárny Jehuda (Juda) ben Jaakov Bak.⁸⁴ Č. b. 228 je možná pouze variantou edice č. b. 213; č. b. 236 vydal Jaakov Stabnitz, dle písma tištěno v bakovské tiskárně; č. b. 239 dokumentováno ve dvou variantách.

1618	1	č. b. 228 <i>Ḳroves</i>
1619	1	č. b. 236 <i>Ḳtav nivḥar*</i>
1620	1	č. b. 239 <i>Lev ʔov</i>
1622	1	č. b. 251 <i>Ḳroves</i>
1623	1	č. b. 254 <i>Moladot Jišḥaḳ</i>
[kol. 1623?]	1	č. b. 256 <i>Mošel ba-‘eljonim*</i>
1623–1624	1	č. b. 257 <i>Šejda la-derech</i>

⁸² K dalšímu synovi, Lipmanovi, viz výše, 5.1.1, pozn. 20.

⁸³ Již r. 1629 použili ve vyd. *Ḳroves* (č. b. 275) štoček s troubením na šofar z cyklu ilustrací k *minbagim*, které byly předtím v Heidově držení. Viz též Shmeruk 1984: s. 38.

⁸⁴ Tj. Lipman a Moše (nebo jde o tutéž osobu jménem Moše Lipman?). Dle Griese zemřel Josef kolem r. 1649 (Gries 2008, ovšem bez udání zdroje); podle svatební smlouvy z října 1654 se zdá, že k tomuto datu vlastnil Jehuda (Juda) celou tiskárnu, z níž po polovici přislíbil do budoucna svým dvěma synům (Volf 1925: s. 4–6). Neplatí tedy nejspíš můj vlastní dohad (Sixtová 2012a: s. 69) ohledně smrti Josefa.

1624	1	č. b. 260 <i>Sefer rabot</i>
1629	2	č. b. 274 <i>Seder našim vajbr buch*</i> ; č. b. 275 <i>Ḳroves</i>
[kol. 1640–1650]	1	č. b. 292 <i>Majse Brio ve-Zimro</i>
[kol. 1650–1655]	1	č. b. 306 <i>Minbagim</i>
[kol. 1650–1657]	1	č. b. 316 <i>Be'er Moše</i>
1652	1	č. b. 320 <i>Šicheḡat leḡeṡ</i>
1657	2	č. b. 333 <i>Jalkuṡ ḡadaš</i> ; č. b. 334 <i>Ḳroves</i>
[kol. 1657?]	1	č. b. 335 <i>Sliches in tajtšn</i>
[kol. 1658–1662?]	3	č. b. 342 <i>Ajn šejn majse buch</i> ; č. b. 344 [<i>Jošrot. Díly 1–2</i>]; č. b. 346 <i>Sliḡot 'im pejruš</i>
[1659–1662?]	1	č. b. 352 <i>Toldot Jebuda</i>
1660	1	č. b. 353 <i>Bovo buch</i> ; č. b. 354 <i>Jalkuṡ Re'uveni</i> ; č. b. 355 <i>Šafa brura</i>
1662	1	č. b. 372 <i>Ša'arej Šijon</i>

5.2.8.3 Bakovská tiskárna – synové Jaakova ben Geršona Baka* (51)

Všechny tisky jsou anonymní. Č. b. 345 může být o něco mladší; č. b. 351 má dle použitých písem titulní list zjevně vytištěn v bakovské tiskárně, zatímco korpus je katzovský (viz č. b. 280). Bakovskými písmi byla zdá se vysázena hebrejská část bajek Berachji ha-Nakdana, *Parabola Vulpium*, Praha, Jezuitská tiskárna, 1661 (viz b. č. za č. b. 361).⁸⁵

[kol. 1640?]	3	č. b. 282 <i>Ptiḡat lev</i> ; č. b. 283 <i>Sefer zikaron</i> ; č. b. 284 [<i>Sidur</i>]
[kol. 1640–1650?]	7	č. b. 286 <i>Ajn šejn getlech lid</i> ; č. b. 287 [<i>Ajn šejn štraf lid</i>]; č. b. 288 <i>Dos zajn di cvaje un zibcik psukim</i> ; č. b. 289 <i>Fun cvaje majsim vundr berlech</i> ; č. b. 290 <i>Judšer štam</i> ; č. b. 291 <i>Ḳabalat šabat</i>
[1647–1652]	1	č. b. 295 <i>Sefer ha-zichronot</i>
[kol. 1650]	2	č. b. 299 <i>Milḡama be-šalom</i> ; č. b. 300 <i>Švedeš lid</i>
[kol. 1650–1655]	2	č. b. 304 <i>Ma'ase šel ruaḡ be-ḡ“ḡ Koreš</i> ; č. b. 305 <i>Majse Brio ve-Zimro</i>
[kol. 1650–1657]	7	č. b. 312 <i>Ajn got forchtig lid</i> ; č. b. 313 <i>Ajn hipš getlech bichlajn</i>

⁸⁵ Viz Bibliografický soupis, b. č. za č. b. 361, Veselá 2012: s. 173–174 a ils. 1, 13 a 14 tamtéž.

		<i>[Ḥibuṭ ha-ķever]</i> ; č. b. 314 <i>Ajn šejn lid fun dem kenig fun Rom</i> ;
		č. b. 315 <i>Ajn šejn majse cu hant</i> ; č. b. 317 <i>Be-nigun Šmuel buch šejne naje ḥidušim</i> ; č. b. 318 <i>Dos zajn di cvaje un' zibcig psukim</i> ;
		č. b. 319 <i>Šawa'at rabi Jehuda Ḥasid</i>
[kol. 1652–1662?]	2	č. b. 323 <i>[Hagada šel pesah]</i> ; č. b. 323b <i>Cene-rene</i>
[1653?]	1	č. b. 324 <i>Pesiḳta rabati</i>
1654	1	č. b. 325 <i>Cvaje klog lidr auf den jungn melech zajn tot</i>
1655	1	č. b. 327 <i>Be'er majim ḥajim</i>
[po 1655]	1	č. b. 329 <i>Ḳine gor šejn gemacht auf tajtš</i>
[kol. 1656]	1	č. b. 330 <i>Be-nigun Bruns lid ajn šejn lid fun mbw“rr Lipman š“š</i>
1657	2	č. b. 331 <i>Druš na'e we-jafe li-zķenim u-ne'arim</i> ; č. b. 332 <i>Pejruš na'e u-meḥudaš 'al mizmor p“g</i>
[kol. 1657]	1	č. b. 336 <i>Minḥagim</i>
[po 1657]	2	č. b. 337 <i>[Hagada šel pesah]</i> ; č. b. 337b <i>Lev ṭov</i>
1658	3	č. b. 338 <i>Tiķun sofrim</i> ; č. b. 339 <i>Ajn šejn lid vi es cu gangen iz cu Frankfurt an Majn</i> ; č. b. 341 <i>Ma'ane lašon</i>
[kol. 1658–1662?]	2	č. b. 343 <i>Doz hoch gelobt sefer ha-gan</i> ; č. b. 345 <i>Midraš Wa-joša'</i>
[1658–1669?]	5	č. b. 347 <i>Ḳišur šeni mi-Rešit ḥochma</i> ; č. b. 348 <i>Megilat Antiochos</i> ; č. b. 349 <i>Sefer sgula le-ḥašil nefāšot</i> ; č. b. 350 <i>[Sidur]</i> ;
		č. b. 351 <i>Sliḥot mi-kol ha-šana**</i> (pouze TL?)
1660	1	č. b. 356 <i>Tfilot ha-derech</i>
[kol. 1660]	3	č. b. 357 <i>Ajn šejn naj lid [...]</i> <i>'Aseret ha-dibrot</i> ; č. b. 358 <i>Binjan bejt ha-miķdaš</i> ; č. b. 359 <i>Doz getlech lid tut reden fun menš an fang biz cu šterben</i>
[po 1660?]	1	č. b. 360 <i>Ḥajat kana</i>
[kol. 1660–1662?]	1	č. b. 361 <i>Ajn gots forchtig lid</i>
[kol. 1661–1662?]	1	č. b. 364 <i>Pirķej rabi Eli'ezer</i>

5.2.8.4 Jehuda ben Jaakov Bak (10)

Tiskárnu převzal r. 1661 nebo 1662.⁸⁶ Prvního srpna r. 1669 byla tiskárna uzavřena na základě obvinění, že tiskne Talmud (ve skutečnosti šlo o tisk *‘Ejn Ja‘aḳov*, č. b. 405) a rozpracované tisky zabaveny, následně byla uzavřena i tiskárna katzovská a zabaveny další hebrejské knihy v synagogách.⁸⁷ Jehuda Bak zemřel 12. nisanu 431 (23. března 1671), oficiálního znovupovolení tiskárny 23. září 1672 se již nedožil a převzali ji jeho synové Jaakov a Josef.⁸⁸ První díl č. b. 385 je anonymní, v obou dílech je používán jak bakovský tak i katzovský materiál.

1661–1662	1	č. b. 362 [<i>Maḥzor mi-kol ha-šana. Díly 1–2</i>]
[kol. 1661–1669?]	3	č. b. 366 <i>Odom ve-Chave lid</i> ; č. b. 367 <i>Sefer ha-jašar</i> ; č. b. 369 <i>Sidur tfila mi-kol ha-šana</i> ; č. b. 370 <i>Sefer tehilim</i>
1662	1	č. b. 371 <i>Maḥzor mi kol ha-šana</i>
1663	2	č. b. 373 <i>Ḥamiša ḥumšej tora [Cene-rene]</i> ; č. b. 374 <i>Ḳroves</i>
1665	1	č. b. 377 <i>Minbagim</i>
[1666–1669?]	1	č. b. 385 [<i>Maḥzor mi-kol ha-šana. Díly 1–2</i>]
1669	1	č. b. 405 <i>‘Ejn Ja‘aḳov</i> ; č. b. 408 <i>Seder ha-tfilot</i>

5.2.8.5 Bakovská tiskárna* – Jehuda ben Jaakov Bak? (13)

Kromě tisků z r. 1668 jsou všechny tisky nedatované a Jehudovi Bakovi jsou přiřčeny dle typografie.

[1661–1662?]	1	č. b. 363 <i>Gehinom ve-gan eden bichl</i>
[kol. 1661–1669?]	3	č. b. 365 <i>Sefer ma‘amadot</i> ; č. b. 368 <i>Sidur tfila mi-kol ha-šana</i>
[kol. 1662 či mladší]	1	č. b. 372b <i>Seder našim vajbr buch</i>
[(po) 1663]	1	č. b. 376 <i>‘Al srejjfat ḳḳ Naḥod</i>
[kol. 1665–1675?]	3	č. b. 379 <i>Ajn vundr šejn majse auz den Zobar</i> ; č. b. 380 <i>Kauft den zemer git kajner</i> ; č. b. 381 <i>Kauft den zemer jungn un majdn</i>
[1666–1669?]	2	č. b. 386 <i>Tfila zu mi-Jerušalajim tovav</i> ; č. b. 392 <i>Ša‘arej gan</i>

⁸⁶ Viz výše, kap. 5.2.8.2.

⁸⁷ Viz Putík 2012a: s. 210–212, včetně odkazů na starší literaturu.

⁸⁸ Jehudův náhrobek viz SŽH F 92. K jednáním o znovuotevření a k dědickým a majetkovým sporům v rodině viz Volf 1925a: s. 7–14. Spory se zjevně odrážejí i v přítomnosti či nepřítomnosti jmen bratří Jaakova a Josefa synů Jehudy Baka v obou vydáních *Sefer Daniel* 1673 a s. a. [kol. 1673] (v obou případech f. [1b]),

eden

- 1668 3 č. b. 401 *Minhagim mi-kol ha-šana*; č. b. 402 *Sefer Tebilim*; č. b. 403 *Tikun kri'at šema*^c

5.2.9 Geršom ben ben Josef Becalel Katz ve vlastní typografii (13)

Poprvé tiskl v rodinné katzovské tiskárně r. 1595 (viz 5.2.5.8). Jako aktivní samostatný tiskař s vlastním vybavením se znovu projevil r. 1608, ale r. 1610 se patrně dostal do potíží neznámého druhu (nejspíš finančního?), jelikož č. b. 148 bylo dokončeno Mošem Utitzem a Avrahamem Heidou a č. b. 149 a 156 buď v schedelovské tiskárně či spíš Utitzem a/nebo Heidou. Č. b. 138 sázel (snad) jeho syn Becalel. Sazeč „Anšl ben Geršom“, který v č. b. 149 (podílel se též na č. b. 139) za jménem svého otce r. 1610 uvádí zkratku požehnání za mrtvé, musel být synem jiného Geršoma, jelikož Geršom ben Josef Becalel pracoval ještě v letech 1614 a 1619–1620 spolu se synem Mordechajem jako sazeč pro bratra Mošeho (*Ḥamiša ḥumšej tora*, č. b. 196; *Maḥzor*, č. b. 237). Č. b. 142 tištěno „v domě Geršoma ben Josefa Becalela Katze“.

- 1608 1 č. b. 130 *Šešet Jehuda*
- 1609 7 č. b. 137 *Pitḥej Jah*; č. b. 138 *Ješ śachar*; č. b. 139 *Josef da'at*; č. b. 142 *Pejruš 'al targum Jonatan we-Targum jerušalmi*; č. b. 144 *Brit Avraham*; č. b. 146 *Meneket Rivka*; č. b. 148 [*Sefer ha-šana*] *Ḳene bina* (dokončeno 1611)**
- 1610 5 č. b. 149 *Brant špigl***; č. b. 155 *Kli ḥemda*; č. b. 156 *Igeret ha-wikuah***; č. b. 158 *Pejruš ha-masoret**; č. b. 159 *Sefer Ben Sira in tajšn*

5.2.10 Geršon bar Šlomo Poppers Katz / Šlomo ben Geršon Poppers Katz (3)

Člen katzovské rodiny, byl spolunakladatelem *Ḳli ḥemda* (1610, č. b. 155), tiskl vlastními písmi, která po ukončení činnosti tiskárny – snad v souvislosti s tiskem *Giv'at ha-more?*⁸⁹ – nejsou již v Praze doložena. Č. b. 164 tištěno „v domě Geršona bar Šloma Popperse Katze“ a jako jediné tištěno celé Geršonovými písmi. Znamé dochované kompletní exempláře č. b. 166 byly dotištěny v Lublinu a č. b. 176 dotištěno snad v tiskárně Mošeho ben Josefa

⁸⁹ Viz výše, kap. 4.2.4 a Apendix, pozn. 37.

Becalela Katze. Dle Steinschneidera (*CLH* 8118) by mohla být v č. b. 176 pouze přehozena jména, tj. tiskař by byl jeden a tentýž, a nikoli otec a syn.⁹⁰

1611	2	č. b. 164 <i>Megilat šir ba-širim im pejrúš</i> ; č. b. 166 <i>Giv'at ha-more**</i>
1612	1	č. b. 176 <i>Orḥot ḥajim ašer šiwa rabi Eli'ezer ha-gadol le-Horḱenos bno**</i>

5.2.11 Moše ben Eliezer Utitz a Avraham ben Šimon Heida Lemberger (1)

Moše Utitz⁹¹ i Avraham Heida Lemberger se v pražském knihtisku poprvé projeví jako spolunakladatelé s Geršonem Popper[s]em Katzem v tisku *Kli ḥemda* r. 1610 (č. b. 155), jehož tiskařem a jedním ze spolunakladatelů byl Geršom ben Josef Becalel Katz. V *Manoaḥ maša ḥen* použili Utitz s Heidou již schedelovské konturové iniciály a titulní borduru; textové písmo je totožné s tím, jímž také patrně oni r. 1611 dokončili i edici *Ḳene bina* (č. b. 148), zahájenou Geršomem ben Josefem Becalem Katzem r. 1609. Podobně též r. 1610 dotiskli další Geršomovy rozpracované edice č. b. 149 a 156 (viz výše). Č. b. 168 tištěno v domě Eliji ben Jicchaka Schleifera.

1611	1	č. b. 168 <i>Manoaḥ maša ḥen</i>

5.2.12 Moše ben Eliezer Utitz (1)

Edice je tištěna kombinací schedelovských a snad i bakovských či dalších písem a použity jsou v ní původně benátské štočky k *Minḥagim*.⁹²

1611	1	č. b. 169 <i>Minḥagim</i>

5.2.13 Avraham ben Šimon Heida Lemberger a synové

---

⁹⁰ Identifikace v Hock 1892: col. 254a, č. 2398 a pozn. 3, nemůže být správná, jelikož Geršon Katz v epitafu jmenovaný zemřel před r. 1609.

⁹¹ V Hockovi (Hock 1892: col. 3a) je evidován pouze epitaf jistého Mošeho ben Chajima Utitze, který zemřel 20. tevetu 456 (5. ledna 1656) a také Šimona ben Eliezera ze svaté obce Votice (Utitz), který zemřel 26. kislevu 405 (25. prosince 1644), ani u něj ale není jisté, zda byl Mošeho bratrem. Koncem 18. počátkem a 19. století působil v pražském hebrejském knihtisku několik nositelů příjmení Utitz: Gavriel ben Natan Neta, kantor ve Vysoké synagoze, Šlomo Zalman a Moše ben Jisrael, ale jejich příbuzenství s Mošem Utitzem je bez genealogického výzkumu neověřitelné (Hock 1892: s. 3–4 a viz detailně on-line katalog knihovny ŽMP). Zunzova datace (Zunz 1845: s. 263) prvních Heidových a Utitzových aktivit do r. 1585 (č. b. 168) je ovšem mylná a napravená již *CLH* 6209,5.

⁹² Viz níže, kap. 7.5.1.

5.2.13.1 Avraham ben Šimon Heida Lemberger (37)

Pražan Avraham Heida Lemberger, který se narodil kolem poloviny 60. let 16. století,⁹³ byl společníkem Mošeho Utitze v č. b. 168 a mohl spolu s ním dokončit i sazbu č. b. 148, 149 a 156; spolu s dalšími byl spolunakladatelem Geršoma Katze v č. b. 155. Č. b. 195, 209 a 212 tiskl „v domě Šmuela Maisela“, č. b. 269 „v jednom z domů Jaakova BŠ [Baševiho]“. Dokončil č. b. 246, zahájené Mošem ben Josefem Becalelem Katzem.

1613	1	č. b. 190 <i>Maḥberet ha-‘eden we-ha-tofet</i>
1614	3	č. b. 195 <i>Sefer neḥmad u-be’ur jafe ‘al pejruš Raši</i> ; č. b. 197 <i>‘Ejn mišpaṭ</i> ; č. b. 199 <i>Ḳišur ḥovot ha-levavot</i>
1615	6	č. b. 203 <i>Zevaḥ toda</i> ; č. b. 204 <i>Ṭal orot</i> ; č. b. 205 <i>Ma‘ane lašon</i> ; č. b. 206 <i>Seder piṭum ha-ḳṭoret</i> ; č. b. 207 <i>Seder we-tiḳun ḳri’at šema’</i> ; č. b. 209 <i>Zeri‘at Jišḥaḳ</i>
1615–1616	2	č. b. 211 <i>Ḥibur Ješ noḥalin</i> ; č. b. 212 <i>Sefer Ješ noḥalin</i>
1615–1618	1	č. b. 214 <i>Jam šel Šlomo</i>
1616	4	č. b. 218 <i>Torat Moše</i> ; č. b. 219 <i>Ḥanukat ha-bajit</i> ; č. b. 221 <i>Migdal Dawid</i> ; č. b. 222 <i>Zu ha-tfila</i>
1617–1618	1	č. b. 226 <i>Šošanat ha-‘amaḳim</i>
1618	3	č. b. 229 <i>Ge’ulat ha-ger</i> ; č. b. 230 <i>Ptil tchelet</i> ; č. b. 231 <i>Sliḥot mi-kol ha-šana</i>
1618–1620	1	č. b. 238 <i>‘Olelot Efrajim</i>
1618–1624	1	č. b. 233 <i>Ḥen ṭov</i>
[po 1618 – před 1629]	1	č. b. 234 <i>Tiḳunej šabat</i>
1621	2	č. b. 246 <i>Ḳol bochim**</i> ; č. b. 249 <i>Tfilot mi-kol ha-šana</i>
1621–1622	1	č. b. 250 [<i>‘Ejn Ja‘aḳov. Dily 1–2</i>]
1623	2	č. b. 253 <i>Igeret ha-tšuva</i> ; č. b. 255 <i>Zichron torat Moše</i>

⁹³ Odvozeno z epitafu jeho otce, který zemřel ve čtyřiceti pěti letech r. 1584, viz SŽH E 781, Muneles 1988: č. 149, s. 241, a více v Sixtová 2012b: s. 58–60. Vlastní Avrahamův náhrobek viz SŽH J 108, zemřel r. 1629. Viz k němu též výše, zejména kap. 3 a 4, *passim*. K historii rodiny je ještě možno doplnit kupní záznam v Siduru dle římského ritu, Ferrara 1487 (Ms Parma, Biblioteca Palatina Cod. Parm. 1776), který si r. 1685 od mládence Matitji, učitele v *talmud tora* (základní škole) v Římě, zakoupil Daniel syn Šmuela Heidy, rabínského soudce v Praze (NLI sysno 77882), a to nejspíš v Itálii (Daniel se podepisuje *mi-Praga*, tj. v Praze tehdy nebyl a navíc ji označuje po italsku, *Praga*).

1624	2	č. b. 258 <i>Seder hagada šel pesaḥ</i> ; č. b. 259 <i>Ot emet</i>
1624–1625	1	č. b. 261 <i>Sefer ješira</i>
[kol. 1625?]	1	č. b. 263 [<i>Birkat ha-mazon. Bentšerl</i>]
[kol. 1625–1629?]	1	č. b. 265 <i>Tiḳunej šabat</i>
1626	1	č. b. 267 <i>Šir ha-širim ašer li-Šlomo</i>
1627	1	č. b. 269 <i>Šiaḥ Jišḥaḳ</i>
1628	1	č. b. 272 <i>Šḥiṭot u-vdiḳot*</i>

5.2.13.2 Synové Avrahama ben Šimona Heidy Lembergera (1)

Jediný tisk podepsaný Heidovými syny. Tištěno kombinací písem a ozdůbek z různých zdrojů (pražských tiskáren), možná ve spolupráci s Baky?

1641	1	č. b. 293 <i>Ḳol Jehuda</i>

5.2.14 Neatribuované tisky (16)

Jedná se buď o tisky nedochované, a tedy neviděné (dále neoznačeny), jeden tisk dochovaný, ale nedostupný (označen ^N), nebo konečně takové, jejichž typografie neumožňuje přisoudit je některé tiskárně a u nichž je pochybné, zda jsou vůbec pražské (označeny ^P).

1603	1	č. b. 98 [<i>Tajtš chuměš</i>]
1607–1608	1	č. b. 124 <i>Psakim bi-dvar ha-ḥališa psula^P</i>
1608	1	č. b. 135 [<i>Tajtš chuměš</i>]
[1614–1619]	1	č. b. 201b [<i>Pedut šilaḥ le-‘amo</i>]
[1617?]	1	č. b. 225 [<i>Tfilot mi-kol ha-šana</i>]
[1628]	1	č. b. 273 [<i>Brit melah</i>]
[1637–1657?]	1	č. b. 281 [<i>Cene-rene</i>]
[kol. 1640?]	1	č. b. 285 [<i>Sefer Jehudit we-sefer Juda Makabi we-sefer Tovija</i>]
1648	1	č. b. 296b [<i>Sliḥot</i>]
1649	1	č. b. 297 [<i>Cene-rene</i>]
1655	1	č. b. 328 [<i>Luaḥ li-šnat Taw Jud Waw lp“ḳ</i>]
[1658?]	1	č. b. 340 <i>Luaḥ šnat Taw Jud Teṭ lp“ḳ^N</i>
1663	1	č. b. 375 [<i>Šḥiṭot u-vdiḳot</i>]
[kol. 1665?]	1	č. b. 378 [<i>Ma‘ase rabi Adam ‘im ha-ḳejsar we-rabi Jose bar Hanina</i>]

1666	1	č. b. 383 [<i>Tikun 'erev roš ḥodeš</i>]
[kol. 1666–1690?]	1	č. b. 400 [<i>Tfilot mi-kol ha-šana</i>] ^P

5.3 Personál tiskáren

V pražských hebrejských tiscích se od r. 1569 poměrně pravidelně objevují explicitní informace o personálu tiskáren, sazečích a dělnících obsluhujících lis.⁹⁴ Ve svých kolofonech označují svou profesi obecně termínem *ha-po'el bi-mlechet ha-ḳodeš*, „dělník ve svatém díle“, sazeči se často označují specifickěji jidiš výrazem *zecr* (z něm. *Setzer*, poprvé r. 1569), dělníci u lisu *presn cibr*, (z něm. *Pressenzieber*, poprvé r. 1635, ve starší době jsou skryti pod obecným *ha-po'el bi-mlechet ha-ḳodeš*).⁹⁵

Nejstarší pražští tiskaři si své knihy nejspíš sázeli sami. Sazečem mohl být například Meir ben David: v *Tfilot mi kol ha-šana* (1519, č. b. 6, f. [54a]) je totiž vyznačeno slovo *me'ir*, jež takto, analogicky ke způsobu písarů rukopisů, mohl zvýraznit sazeč stejného jména. Nejstarší kolofon sazeče najdeme v *Torat ha-ola* (1569, č. b. 32), který podepsal „Šmuel bar Reuven, *madpis* (tiskař), přezdíváný Šmuel *zecr* (sazeč), Němec ze svaté obce Frankfurtu nad Mohanem“, nicméně role Šmuela bar Reuvena, jinak Šmuela Drekslera, v tisku je poněkud nejasná.⁹⁶ Dalším doloženým sazečem je pak Eliezer Lipman ben Mešulam z Lublinu v tisku *Gur arje* (1578, č. b. 33).⁹⁷

Někteří ze sazečů pracovali v Praze po celá léta, jiní se zde zastavili na krátký čas mezi dvěma jinými působišti. Nejdéle činným pražským sazečem a tiskárenským pracovníkem byl v pojednávané době Jehuda ben Alexandr Katz zvaný Lejb *zecr*: poprvé je doložen r. 1602 v Sefer Jechezkel (č. b. 89), naposledy v *Minbagim* z r. 1648, celkem se podílel na výrobě více než třiceti tisků. Pracoval pro různé pražské tiskaře a s jedním z nich, Jaakovem ben Geršonem Bakem také patrně několik tisků spolunakládal.⁹⁸ Jako jediný z pražských sazečů si pořídil vlastní signet, který je otištěn na versu titulního listu třetího dílu *Jošrot mi-kol ha-šana*

⁹⁴ Sazeči stejně jako tiskaři, editoři a další personál tiskáren jsou evidováni ve třetím díle Steinschneiderova *CLH* a zde v jednotlivých záznamech Bibliografického soupisu.

⁹⁵ Ve Voitově encyklopedii (Voit 2008) není termín *Pressenzieber* uveden, k obsluze tiskařského lisu srov. tamtéž hesla Preissmeister (díl 2, s. 718) a Lis knihtiskařský ruční (díl 1, s. 534–537).

⁹⁶ Viz k němu výše, kap. 2.1 a 2.1.1.

⁹⁷ *CLH* 8075.

⁹⁸ Viz k němu *CLH* 8414, ke spolupráci s Jaakovem Bakem viz výše, kap. 5.2.8.1.

(1606–1607, č. b. 120), v kolofonu tisku se označuje prostě jako *po'el*, dělník.⁹⁹ Signet silně připomíná signety katzovské: dva okřídlení andělé na něm přidržují štít s rukama s prsty rozpjatými ke kněžskému požehnání, nad a pod nimiž je rozmístěno jméno Lejb Katz. Jehudova dcera Gitl sázela spolu s otcem r. 1627 *Šiaḥ Jiṣḥaḳ* (č. b. 269), svůj podíl na svaté práci zdůraznila chronogramu kolofonu: „I já [Gitl] konám svatou práci“.¹⁰⁰ R. 1635 se Jehuda označuje jako *presn cibr*, nikoli sazeč (*Tfīla šel roš ḥodeš*, č. b. 276). Po zákazu knihtisku r. 1629 působil i v Lublinu a v Krakově (doložen 1630, 1631).

Mezi lety 1595 a 1622 působil v Praze s přestávkami Moše ben Katriel Weisswasser.¹⁰¹ Do Prahy přišel – či se vrátil – z italské Mantovy kolem poloviny 90. let 16. století a mohl být jedním z anonymních tiskařů (tj. nikoli pouze sazečem), kteří se v této době poprvé v Praze projeví.¹⁰² R. 1598 je doložen v Krakově. Celkem vysázal Moše v Praze třináct tisků, nejprve *Šulḥan arba'* (č. b. 59), naposledy *'Ejn Ja'aḳov* (1621–1622, č. b. 250).

V letech ca. 1616–1620 sázel Moše Weisswasser v Krakově anonymní vydání *Talmudu*¹⁰³ spolu s dalším pražským sazečem, Jehudou Lejbem ben Jicchakem Judlsem Katzem. Oba se následně vrátili do Prahy, kde v letech 1621–1622 opět společně vysázeli již zmíněné vydání *'Ejn Ja'aḳov* (č. b. 250). Jehuda Lejb ben Jicchak Judls Katz náležel ke katzovské rodině, ale jeho vztah k tehdejšímu principálovi tiskárny, Mošemu Katzovi, je nejasný.¹⁰⁴ Poprvé v Praze sázel *Mišnajot* (1614–1617, č. b. 200), naposledy r. 1628 (*Rabejnu Ašer*, č. b. 271), celkem se podílel na přípravě třinácti edicí. R. 1648 sázel jeho syn Jicchak katzovské vydání *Minbagim*, celým jménem se podepsal jako „Jicchak ben Jehuda Katz z“^l zvaný Icek *zecr* ben Lejb Judls z rodiny *Geršuni'*.¹⁰⁵ Jicchak Judls založil na počátku 70. let tiskárnu v bavorském Wilhermsdorfu, kde mimojiné jako sazečky pracovaly jeho dcery Rivka a Rajchl (Reichl).¹⁰⁶

Mezi sazeči se vyskytuje i tiskař Geršom ben Josef Becalel Katz, a to v mezidobí mezi

---

⁹⁹ Viz Příloha 4, signety, signet S11.

¹⁰⁰ Evidována v *CLH* 8122 a Haberman 1933a: č. 8.

¹⁰¹ *CLH* 8962.

¹⁰² Více viz výše, kap. 5.2.6, též ke spojitosti mezi Mošem Weisswasserem a Jaakovem Bakem.

¹⁰³ *BHB* 334081.

¹⁰⁴ *CLH* 8435, Steinschneider má formu Jüdels, nicméně v kolofonech je příjmení sázen s *vav*, nikoli *jod*. K rodině *Geršiner* či *Geršuner*, tj. Geršonovské (v této práci označované jako Katzovská), se hlásí například v tiscích č. b. 200, 226, 233 a dalších.

¹⁰⁵ *CLH* 8203.

¹⁰⁶ *CLH* 9053 a 9054, Haberman 1933a: s. 13, č. 12 a 13, k tiskárně viz Friedberg 1935: s. 78–81 a Rosenfeld 1995.

svým prvním samostatným podnikáním, podruhé r. 1614 (*Ḥamiša ḥumšej tora im ḥameš megilot we-ha-haftarot* č. b. 196) a naposledy v letech 1619–1620 (*Maḥzor mi-kol ha-šana*, č. b. 237) společně se synem Mordechajem.

Posledním z mnoha dalších sazečů a tiskárenských pracovníků, jehož zde zmíníme, byl „Celsius Hene z Basileje, sazeč umělecké knihtiskárny“ (*zecz der kunst buch druckeraj*), jak se podepsal ve svém kolofonu v *Lev ʔov* (1620, č. b. 239) a v *Sejda la-derech* (1623–1624, č. b. 257), který pracoval i u Konráda Waldkircha a je jediným nežidovským sazečem doloženým v pojednávané době v pražských tiscích.¹⁰⁷ Jeho typografie, zejména ozdůbkové rámy, je někdy vskutku snad až přemrštěně umělecká.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ *CLH* 8129, další odkazy k němu viz u záznamu č. b. 239.

¹⁰⁸ Viz kap. 7.2.3.

6. TISKOVÁ PÍSMATA PRAŽSKÝCH ŽIDOVSKÝCH TISKAŘŮ

Analýza písem ukazuje vývoj a dějiny pražského hebrejského knihtisku na té nejzákladnější úrovni. Vysvítá z ní mimo jiné i to, že každá tiskárna měla svá vlastní charakteristická písma, která mezi tiskárnami většinou nemigrovala, a pokud ano, dělo se tak v jasně vysledovatelných liniích. Analýza slouží tudíž významně k určení nedatovaných a anonymních tisků (tj. tisků bez impresy či s neúplným impresem), které – většinou ve spojení s identifikací dekoru, případně dalších faktů – umožňuje spolehlivě přiřadit k produkci určité tiskárny.¹ Těchto anonymních a nedatovaných edicí je přitom přes stočtyřicet, což představuje zhruba třetinu celé dokumentované produkce.

Důležitá je v tomto ohledu především podrobná identifikace variant aškenázské polokurzívy neboli jidiš písma (JP), jímž je sázena naprostá většina tisků v jazyce jidiš, které tvoří největší část edicí bez impresy nebo s impresem neúplným. Nejdetailnější je proto přehled jidiš písem užívaných v Praze předložený na konci této kapitoly a také obrazová příloha se soupisem jejich výskytů do r. 1669, případně až do přelomu 17. století.² Popis a analýza užívání zbylých dvou typů písma, kvadrátního a Raši písma, jsou spíše rámcové a jejich výskyt není podrobně evidován: jazykově hebrejské tisky jsou většinou datované a tiskařem „podepsané“, a pokud ne, bývá kombinace písma, ozdůbek a dalšího případného dekoru natolik specifická, že většinou postačuje k jejich atribuci konkrétní tiskárně.³

Náčrt historie hebrejské typografie k r. 1512 v první části kapitoly zasazuje počátky pražského hebrejského knihtisku do širšího dobového kontextu a slouží jako úvod k rozboru možných vzorů prvních tiskařů při volbě a používání písem. Vývoj pražské hebrejské typografie mezi lety 1512 a 1669 je následně analyzován v pěti obdobích, jež se jakožto specifická vydělují v samotných knihách. Na konci kapitoly je doplněn již avizovaný přehled jidiš písem.

---

¹ K zásadní důležitosti studia písem pro knihovědu viz např. Voit 2011 a články H. C. Zafrena. Neaplikuji zde Voitem doporučenou terminologii (písmová sada, písmový stupeň, písmový řez, písmová výška, písmová kuželka), ale používám zjednodušený popis, který slouží praktickému účelu identifikace a atribuce.

² Viz Příloha 3.

³ Analýza používaných písem ukazuje mimo jiné, alespoň podle mého soudu, že tisky tištěné mezi lety 1650 a 1669 pocházely pouze ze dvou tiskáren, a nikoli tří, jak se objevuje ve výpovědi Mojžíše syna Jakuba Baka, tj. vnuka Judy ben Jaakova Baka, z r. 1684 citované Volfem (Volf 1925a: s. 23).

6.1 Hebrejský knihtisk k r. 1512

Hebrejský knihtisk se pravděpodobně zrodil v Itálii,⁴ kde se hebrejsky tisklo poprvé v Římě kolem r. 1470 a kde během prvních čtyřiceti let stihly vykrytalizovat některé základní rysy, které měly hebrejskou typografii nadále charakterizovat nejen v Itálii samotné: postupné převládnutí tiskových písem odvozených ze sefardské rukopisné tradice i způsob funkčního využití jednotlivých písem, především kvadrátního písma a původně sefardské polokurzívy, tzv. Raši písma.⁵ Kromě Itálie vznikly hebrejské židovské tiskárny před r. 1500 také ve Španělsku (Guadalajara 1476) a v Portugalsku (Faro 1487) a pracovaly zde až do vyhnání Židů z obou království (1492 a 1497). Vůbec první knihu vytištěnou na území dnešního Turecka vytiskli r. 1493 v Istanbulu židovští tiskaři, kteří sem emigrovali z Iberského poloostrova.⁶

V době obecné krize knihtisku, po počátečním období, kdy zde působila řada tiskařů, se v Itálii koncem 15. století zhoršily podmínky i pro židovský knihtisk.⁷ V době vydání prvního pražského hebrejského tisku tak na různých místech Itálie hebrejsky tiskl již jen Geršom ben Moše Soncino, činný od 90. let 15. století do r. 1527.⁸ V polovině desátých 16. století vstoupil do oboru Daniel Bomberg, křesťan původem z Amsterdamu usazený v Benátkách, jehož inovace jako členění biblických knih a číslování biblických veršů (viz *Biblia rabbinica* 1516–1517) a i sama jeho typografie měla mít na podobu hebrejské knihy trvalý vliv.⁹ Stejně jako pozdější křesťanští vydavatelé v Itálii tiskl Bomberg hebrejské knihy pro obojí publikum, židovské i křesťanské.

Po přelomu století se pro křesťanské studenty nově se rodící hebraistiky hebrejsky začalo tisknout i v křesťanských humanistických tiskárnách v Německu, kde jako první vyšla

---

⁴ Prehistorii hebrejského knihtisku představuje archivní doklad, z něhož vyplývá, že již r. 1444 odlil v Avignonu Pražan Prokop Waldvogel pro Žida Davina de Caderousse dvacet sedm hebrejských písmen. K jejich praktickému využití v knihtisku ale zřejmě nedošlo. Pansier 1966: sv. 1, s. 162n., Hill 2013: s. 233, Winter 1906: s. 520.

⁵ Předpokládá se, že existovaly i starší italské jidiš tisky, které se nedochovaly, a uvažuje se o tom, že mohly být rovněž sázeny polokurzívním písmem, odvozeným snad z aškenázské polokurzívy ovlivněné lokální italskou polokurzívou (Tamari 2001). Existenci nedochovaných jidiš tisků starších než *Mirkevet ha-mišne*, Krakov [kol. 1534] naznačují možná paratexty tohoto tisku (Shmeruk 1977: s. 383). K první edici talmudického textu, traktátu *Brachot*, Soncino: Jošua Šlomo Soncino, 1483, a jejímu vlivu na hebrejskou typografii a sazbu Talmudu viz Heller 2005.

⁶ Pro úvod do dějin hebrejského knihtisku viz kromě standardních encyklopedií též Steinschneider – Cassel 1938; nejnověji Hill 2013. K hebrejským inkunábulím viz BMC XIII 2007 a Offenberga 1990 a 1992.

⁷ Sládek 2012: s. 11 a pozn. 23.

⁸ Viz Marx M. 1936 a 1943.

⁹ K Bombergovi viz nejnověji Nielsen 2011 a dále Amram 1909, Haberman 1978 a Heller 2005.

Reuchlinova *De Rudimentis Hebraicis* (Pforzheim: Thomas Anshelm, 1506).¹⁰ O desítku let později vydal Johann Froben v Basileji r. 1516 jako svou první hebrejskou knihu čtyřjazyčný žaltář, *Sefer Tebilim [...] Quadruplex Psalterium*.¹¹

Můžeme snad předpokládat, že vliv produkce vzdálených iberských dílen (a jedné turecké tiskárny) nebyl v Praze velký. Naopak knižní obchod s Itálií je vzhledem k čilému pohybu mezi oběma centry pravděpodobný. O záměru dovážet italská hebraika z tiskárny Daniela Bomberga do Prahy hovoří postava v *Ein Gespräch auff das Kurtztz zwusche[n] eynem Christen un[d] Juden [...] (Erfurt: Michel Buchfürer, 1524)*.¹² Fiktivní literární rozhovor odráží velice reálnou možnost: Itálie představovala obchodní kulturní veličinu a magnet i v židovském prostředí a pražské Židy s jejich tamními protějšky pojily osobní, obchodní i kulturní svazky, které nepochybně zahrnovaly i dovoz knih.¹³

6.2 Spolupráce s místními tiskaři

Pražští tiskaři byli jistě poučeni i o rozšíření nové reprodukční technologie v Čechách, kde se poprvé tisklo r. 1476 v Plzni, v Praze pak od r. 1487. V době ustavení prvního židovského tiskařského konsorcia pracoval v Praze ve „staroměstské patricijské tiskárně kramáře Severina“ Tiskař pražské Bible (1488–1515). S toutéž tiskárnou mohl v letech 1512–1513 spolupracovat i Jan Moravus, a ve vlastní tiskárně zde tiskl také Mikuláš Konáč z Hodíškova (samostatně 1510–1528).¹⁴ Česká bádání posledních let naznačují, že první hebrejské pražské tisky mohly vzniknout právě v některé z křesťanských tiskáren, kterou si vydavatelé s tiskařským materiálem a možná i personálem pronajali: tomu nasvědčuje i otištění dřevorezu pražského staroměstského znaku v závěru prvního hebrejského tisku r.

---

¹⁰ VD16 R 1252.

¹¹ Prijs 1964: s. XV, 9–11, č. 5. Ke křesťanskému hebraistickému knihtisku viz např. Burnett 2012, pro české prostředí v pojednávané době Veselá 2012.

¹² VD16 G 1864; Bloch 1976: s. 68, pozn. 15 a odkazy tam, nově Nielsen 2011: s. 69–70.

¹³ Elbaum 1985: s. 18–19, 22–23, 39–40 a dále např. soupisy pražských Židů, kde najdeme jednotlivce uvedené jako t. č. „ve Vlaších“ a naopak v Praze pobývající „Vlachy“ (míněno: italské Židy), např. Bondy – Dvorský 1906 524, 534 ad. K obchodu s Itálií v předbělohorské době viz Buňatová 2013: s. 142–147 a též nepublikovanou dizertační práci téže autorky (Buňatová 2009). K ústřednímu významu Itálie pro židovský knihtisk viz např. Hacker – Shear 2011: s. 7–10 a též v Nielsenově textu citovaném v pozn. 9.

¹⁴ Voit 2013: s. 11–12, kde jsou též shrnuty starší hypotézy. Ke Konáčovi: Voit 2008: s. 480–482; k Moravovi Boldan 2005 a Voit 2008: s. 608, Voit 2012: s. 129, Voit 2013: s. 11; k Tiskaři pražské Bible Voit 2008: s. 924–927, Voit 2013: s. 11–12, k Tiskárně severinsko-kosořské Voit 2008: s. 909 a monografie Voit 2013.

1512. Tentýž štoček se totiž o rok později objevuje na konci Moravova tisku.¹⁵

Petr Voit uvažuje v této souvislosti o tiskárně kramáře Severina, kterou by tento podnikatel v mezidobích, kdy byl Tiskař pražské Bible neaktivní, pronajímal buď židovským tiskařům, nebo jindy běloruskému tiskaři Francisku Skorynovi,¹⁶ který byl v Praze činný mezi lety 1517 a 1519.¹⁷ Výše zmíněná přítomnost staroměstského znaku v *Siduru* z r. 1512 (č. b. 1) a o rok později u Jana Morava jej také vede k opatrné formulaci, že se Moravus prostřednictvím své spolupráce se severinovskou dílnou „ocitl v blízkosti židovského konsorcia“.¹⁸ Nápadný rozdíl v typografii i kvalitě tisku mezi *Sidurem* (1512, č. b. 1) a *Seder zmirot* (1514, č. b. 3) a *Chumašem* (1514–151, č. b. 4) budí dojem, že první hebrejský tisk připravilo konsorcium židovských tiskařů-nakladatelů s jinými spolupracovníky než tisky následující, které jsou sázena daleko pokročileji a také novým, daleko zdařilejším písmem (obměnila se ovšem i sestava konsorcia). Tato skutečnost by mohla být další indicií naznačující spojení nejstaršího konsorcia s osobou a krátkou aktivitou Jana Morava.¹⁹

S křesťanskými kolegy, tiskaři a řezáči, spolupracovali nejstarší pražští židovští tiskaři soustavně přinejmenším ve výpravě knihy. Svědčí o tom převzaté stočky doložené jinak v křesťanských tiscích, a také původní bordury, rámy a ilustrace, které si Židé od řezáčů, kteří běžně pracovali pro křesťanské impresory, nově objednávali.²⁰ Zda využívali i křesťanské sazeče a pracovníky, kteří obsluhovali lisy samotné, není dnes možné zjistit, byť některé indicie tomu nasvědčují (viz dále). Nevíme rovněž, kdo navrhl a vyrobil první tisková písma, či zda byla objednána v cizině; podle Petra Voita pochází první doklad o písmolijectví v Praze teprve z r. 1547 a z 2. poloviny 16. století také dvě zprávy publikované Zikmundem Wintrem.²¹

---

¹⁵ *O víře svaté, kterouž Čechové a Moravané drží ti, kteříž se zákonem Páně spravují. Toto vyznání jest [...]*, Praha, Jan Moravus, 22. prosince 1513, *Knihopis* 16873, Boldan 2005: s. 139–140, kde je též přetištěn. To, že znak je doložen nejprve v hebraiku a teprve později v křesťanském tisku, neznamená, že nemohl být již dříve otištěn v nějaké jiné křesťanské nedochované edici. Viz též Voit 2012: s. 129.

¹⁶ Františka Sokolová nevyklučuje ani spolupráci Skoryny s Konáčovou dílnou, která byla tehdy rovněž málo aktivní (Sokolová 2007: s. 54). K paralelám mezi Skorynovými a židovskými tisky, Deluga 1997 a 2001 a Voit 2012.

¹⁷ Voit 2013: s. 12. V hesle věnovaném Tiskaři pražské bible si Voit ještě všímá „svrchovaně pozoruhodné, ale dosud nevyhodnocené“ skutečnosti (Voit 2008: s. 909), v textech z let 2012 a 2013 se již vyjadřuje určitěji, i když stále v hypotetické rovině.

¹⁸ Voit 2012: s. 129.

¹⁹ Je-li toto spojení prokazatelné na základě porovnání příslušných tisků (papíru, charakteristik sazby), zbývá ověřit.

²⁰ Viz detailní studii Petra Voita (Voit 2012).

²¹ Voit 2008: s. 689 a 690.

Teoreticky mohla domácího původu být: celý proces od výroby patric si osvojili již nejstarší čeští tiskaři,²² a židovští tiskaři se jej tedy měli v Praze kde naučit. Návrhářem písma mohl být některý z profesionálních písařů, které najdeme mezi členy prvního i druhého konsorcia.

6.3 Inspirační zdroje prvních tiskařů

Byla první pražská písma inspirována lokální rukopisnou kulturou, či existujícími tištěnými předlohami?²³ Tiskaři siduru z r. 1512 (č. b. 1) zvolili pro kvadrátní písma aškenázskou variantu, a zdálo by se tedy, že jejich písma měla domácí rodokmen. Počínali by si tak stejně jako první židovští tiskaři v Itálii, kteří pro knihtisk uzpůsobili místní rukopisná písma, i jako jejich čeští kolegové, kteří pro jazykově české texty přenesli do tiskového písma zdejší rukopisnou lomenou bastardu.²⁴ Nicméně model geneze aškenázské polokurzívy (jidiš písma), kterou oproti Herbertu C. Zafrenovi navrhl Ittai J. Tamari, by mohl naznačovat, že i v případě kvadrátního písma mohly být inspirační zdroje složitější.²⁵

Přímo z Itálie či odjinud ovšem textové písma siduru z r. 1512 rozhodně dovezeno nebylo a neumělost sazby nejspíš vylučuje, že by se někdo z jeho tiskařů v Itálii přímo vyškolil. Jasnou italskou předlohu mají ale dřevořezová písmena tisku, která i přes hrubší řezbu silně připomínají soncinovská aškenázská xylografovaná vyznačovací písmena (iniciály) a je nasnadě, že židovští zadavatelé museli řezáči jako model předložit importovaný italský tisk. Tato písmena byla spolu s dalšími dekoračními prvky na přímou objednávku vyřezána Mistrem Burleighovy bordury, který jinak pracoval pro nežidovské tiskaře, a podle Petra Voita patří k nejstarším iniciálám v Čechách i mimo židovský knihtisk.²⁶

Italský vzor přichází v úvahu i u *Chumaše* z let 1514–1518 (č. b. 4), kde jsou jedno ze dvou písmen *he* v tetragramu a *he* ve slově *elohim* (Bůh) nahrazována písmenem *dalet* (sázeno tedy *jbwd*, *jdwb*, *elodim*), jak je to doloženo v italských soncinovských tiscích, a to „ke slávě a ozdobě [svatého] Božího jména, kdyby se někde přihodilo, že by některá jeho část byla špatně

---

²² Voit 2013: s. 97.

²³ Zmírňuji zde svoje nepřiměřeně jednoznačná tvrzení o původu pražských písem (Sixtová 2012b). V době psaní textu pro tuto výroční monografii pražského knihtisku jsem neznala článek Ittai Tamariho (kap. 6.1, pozn. 5).

²⁴ Voit 2013: s. 97, Voit 2008: s. 94.

²⁵ Viz výše, kap. 6.1, pozn. 5.

²⁶ Srov. BMC XIII: 161, „iniciály typu a“ první tiskárny Jošuy Šloma Soncina; k řezáči Voit 2012: s. 128.

umístěna nebo vypadla, aby nebylo třeba je doplňovat“.²⁷ Nic takového nenajdeme ve srovnatelném rukopisu pocházejícím z aškenázské Prahy, Bibli z r. 1489 uchovávané dnes v Yeshiva University v New Yorku: v obou případech je zde běžně psáno *he*.²⁸ Soncinovský vzor může mít též oseknuté *mem*,²⁹ které bylo používáno pro úsporu místa na řádku či pro zkracování opakujících se slov. Přímoou předlohu pro edici *Chumaše* jsem nicméně mezi italskými tisky nenašla.³⁰ V rozvržení stran mohl sazeč kopírovat i aškenázské rukopisné biblické kodexy, o čemž svědčí ozdobná sazba komentáře v různých geometrických útvarech (così na způsob *carmina figurata* bez figur) a další původně písařské techniky.³¹ Složitá dvousloupcová sazba s marginálním komentářem a záhlavími je ovšem na soudobou Prahu a úroveň zdejší (i křesťanské) typografie natolik pokročilá,³² že svádí k představě, že si pražští vydavatelé pro náročný podnik zjednali sazeče z Itálie. To by pak vysvětlovalo nejenom vypělost sazby a grafické úpravy, ale i nezvyklý způsob záznamu Božích jmen. Podle starší literatury by mohl tímto sazečem být i sám Geršom ben Šlomo Kohen, který měl podle starší literatury z rodiny Soncino pocházet.³³

Co do grafické úpravy můžeme italský model nejspíš předpokládat pro kajicné modlitby (*Sliḥot*, [po 1512–1522?], č. b. 2), které věrně napodobují sazbu aškenázských *Sliḥot* Geršoma Soncina (Barco 1496).³⁴

Jak bylo řečeno výše, své první edice židovští tiskaři možná tiskli u svých nežidovských pražských kolegů, a využili také práci řezáčů, kteří pro křesťanské tiskaře pracovali. O podílu nežidovských rukou na výrobě prvních pražských židovských tisků možná vypovídají i některé

---

²⁷ Ginsburg 1897: s. 804–805: vysvětlení tiskaře v prvním vydání Předních proroků, Soncino 1485–1486. Děkuji Jonathanovi Penkowerovi za písemné sdělení ohledně původně regionální povahy této praxe; např. v sefardských Biblích se tento jev nevyskytuje.

²⁸ Ms Yeshiva University, New York (v katalogu není uvedena signatura; dostupno on-line <https://www.yu.edu/libraries/digital-projects/prague-bible/>), iluminovaný rukopis na pergamenu vytvořený pro Jisraele syna Pinchase [Horowitzze?] písařem Matitjahu ben Jonou z Loun, dokončený 28. avu 5249 (1489) a dle dr. Pavla Brodského (Masarykův ústav a archiv AV ČR) iluminovaný v dílně Valentina Noha z Jindřichova Hradce (emailová komunikace 2012). V dokumentovaných exemplářích pražského *Chumaše* 1514–1518 je toto *dalet* důsledně ručně přepisováno na *he*; jeho čtenářům byl tedy tento zvyk cizí a nesrozumitelný.

²⁹ Je zkráceno o hlavičku, kterou vystrkuje kupředu nad bříškem písmene.

³⁰ Viz kap. 3.1, pozn. 5.

³¹ Srov. opět s rukopisem Bible v Yeshiva University, Praha 1489 (viz výše, pozn. 28).

³² Srov. Voit 2008: s. 816–818 o Skorynových tiscích.

³³ Viz Sixtová 2012b: s. 39 a pozn. 33.

³⁴ BMC XIII: 74–75, 216–217. Srov. též *Sliḥot* z dílny Mešulama Cusiho, Piove di Sacco 1475, BMC XIII: 21–22, 137–139, pro soncinovskou variantu, která sama ostatně možná napodobuje Cusiho edici, mluví bližší datum vydání.

další, méně zřetelné (a méně jisté) náznaky. Většinou se jedná o technické prvky, a nikoli o sazbu vlastního textu. V hebrejské rukopisné i starší tištěné knize bylo například obvyklé zvýrazňovat začátek textu či pasáže ozdobným psaním celého slova, a nikoli pouze prvního písmene, jak je běžné v křesťanském prostředí a jak je praktikováno i ve fragmentu *Slihot z genizy* v Holešově (č. b. 2), kde jsou xylografovaná písmena důsledně užita jako iniciály.³⁵ Tato volba ovšem mohla být vynucena i nedostatkem vyznačovacího písma a přílišnou velikostí či malým počtem xylografovaných iniciál. Přesto nelze vyloučit, že toto řešení navrhl křesťanský sazeč zapojený do přípravy tisku; v pozdějších reedicích (poprvé 1529, č. b. 14) jsou již sázeny celé incipity.

Pro hebrejskou knihu nestandardně jsou někdy složkové signatury značeny pouze pomocí římských a arabských číslic či latinských písmen (až r. 1525 ostatně nejsou značeny vůbec). Např. v *Tfilot šel jamim nora'im we-šel-sukot* (1533–1534, č. b. 18) je složka značena arabskou, pořadí listu ve složce římskou číslicí, a v *Machzoru* (1529, č. b. 15) je způsob značení nejednotný, někdy je obojí, někdy jen jedno značení; později bylo běžně značeno buď oběma abecedami (jejich číselnými sadami), nebo jen hebrejskými písmeny s číselnou hodnotou.³⁶ Zvláštní a nezvyklý případ číslování (jakýsi hybrid mezi číslováním listů a složek) je přítomen v *Machzoru* (1525, č. b. 8), kde jsou kvadrátním písmem průběžně číslovány první listy z každého bifolia ve složce (kromě první složky). Je ale dlužno zmínit, že v arabském či římském číslování se zhusta vyskytují chyby, číslice bývají přehozeny či obráceny vzhůru nohama atd., a je otázkou, zda by se takových chyb dopustil křesťanský sazeč.

Kustody, které v hebrejských rukopisech běžně sloužily k zajištění správného pořadí složek či listů ve složce, se poprvé (nepravidelně) objevují jako foliové kustody teprve v *Hagadě* (1526, č. b. 12) a jako složkové kustody pravidelně v katzovských *Jošrot ofanim we-zulatot* z téhož roku (č. b. 11). Podle Petra Voita zdomácněly kustody i v českém knihtisku relativně pozdě.³⁷

Isaac Yudlov i Malachi Beit-Arié si všimli, že nejstarší pražské hebrejské tisky mají výrazně blízko k hebrejským inkunábulím, respektive k rukopisům.³⁸ Tento dojem posiluje

---

³⁵ Podobně též někdy ve *Zmirot* 1514 (č. b. 3).

³⁶ Značení signatur římskými či arabskými číslicemi implikuje, že tiskaři počítali s nežidovskými knihvazači.

³⁷ Voit 2008: s. 507.

³⁸ Beit-Arié 1989 a 1993: s. 252, pozn. 6, Yudlov, „Ha-inkunabula' šel Prag“ (nepublikovaný text).

skutečnost, že až na pár výjimek³⁹ se v Praze po více než padesát let tiskly (nebo jsou doloženy) pouze výpravné liturgické knihy a bible. První tištěné modlitební knihy musely být – alespoň pokud jde o text – podle domácích rukopisných předloh sázeny už proto, že obsahují liturgii dle místního ritu.⁴⁰ Nápadná podobnost s rukopisy a návaznost na písarskou tradici se projevuje v rozvržení stránky například v ozdobné sazbě marginálního komentáře v *Chumaši* (1514–1518, č. b. 4). Velká xylografovaná písmena jsou nejspíš řezána podle domácích, respektive širěji aškenázských rukopisných kaligrafických předloh, jak je tomu již ve *Zmirot* (č. b. 3) a ještě výrazněji ve foliových tiscích *Chumaše* a *machzorů* z 10. – 20. let; analogie můžeme vidět např. ve výše zmíněné pražské Bibli z r. 1489 uložené v Yeshiva University⁴¹ a v četných dalších aškenázských (nikoli bohemikálních) rukopisech. Také funkční využití kvadrátního písma a polokurzívy odpovídá rukopisné tradici (na niž ale navazovali i starší tiskaři). Méně nápadné je přetrvávání písarských metod, jako jsou osamocená invertovaná písmena či předjímání jednoho a více písmen následujícího slova, jimiž si písaři běžně vypomáhali k zarovnání levého okraje řádku.

Řidčeji můžeme narazit i na pravé písarské libůstky: jedním z prostředků, jak se písaři rukopisů podepisovali přímo v textu, bylo označení slova nebo písmen, která náhodně v textu (u slov v řádku za sebou nebo na začátcích řádků) skládají písarovo jméno, zvláštními grafickými značkami. V *Chumaši* (1514–1518, č. b. 4), f. [78b], je vyznačena čárkami nad písmeny slova *ḥoḳaḳej* a *meḥoḳaḳim*, která jsou v biblickém textu – haftarě k perikopě Be-šalach, tzv. Debořině písni – užitá ve smyslu „ti, kdo třímají palcát“,⁴² zde jsou ale mimo kontext chápána aktualizovaně ve svém novodobém významu „tiskaři“. Ještě v *Machzoru* (1525, č. b. 8), f. [130b]–[131a], stejně jako již v kolofonu *Siduru* (1512, č. b. 1) nalezneme i jeden ze způsobů, jímž písaři dopisovali opomenuté slovo, slovo, jež vyžadovalo opravu, nebo slovo, které se nevešlo na řádek: takové slovo je vysázeno svisle na konci řádku. A i přesto, že už nejstarší pražská hebraika využívají k výzdobě dřevořezové štočky, je v nich stále pamatováno i na dodatečné kolorování či knižní malbu: dřevořezové incipity mají kolem sebe ponechán volný prostor, aby mohly být zasazeny do barevných panelů, jaké známe z rukopisů,

---

³⁹ Zejména *Tfilot šel roš ḥodeš* (1541, č. b. 24) jsou formátem *in* 16° až do konce století v Praze zcela výjimečné. Výpravné a na pergamenu tištěné edice liturgických a biblických textů ale měly větší šanci se zachovat než podobné drobné spotřební zboží.

⁴⁰ Nicméně *Sliḥot* ([po 1515–1522?], č. b. 2) jsou zdá se sázeny podle tištěné předlohy (viz výše).

⁴¹ Viz pozn. 28.

⁴² Sd 5,9 a 14, ekumenický překlad (kralický překládá jako „správcové“ a „vydavatelé zákona“).

např. incipit *Wa-jehi* knihy Ester v *Chumaši* (1514–1518, f. [249b]) či incipit *Ot* v *Machzoru* (1525, f. [35a]).⁴³ Písmena incipitů i rámečky, které je obklopují, jsou v některých dochovaných exemplářích také skutečně zlaceny nebo iluminovány, jako například v exempláři *Siduru* (1515, č. b. 5), dříve v majetku londýnského Beth Din (dnes soukromá sbírka), exempláři *Chumaše* (1530, č. b. 16) v Bodleian Library či v *Machzoru* (1533–1534, č. b. 18) v British Library.

Velkorysost sazby těchto kvaziinkunábulí také ukazuje, že pražští tiskaři zpočátku dosud jakoby nepochopili možnosti moderní technologie (či jich nevyužili), která umožňuje levné množení knih s co nejmenšími náklady a o to větším ziskem, a spíše než praktická a užitková vydání tiskli až na výjimky výpravné edice, které mohly být dostupné pouze zámožným zákazníkům. Jejich tisky jsou spíše jedinečnými luxusními objekty; tento dojem podtrhuje i skutečnost, že značná část dochovaných exemplářů edicí z prvních několika desetiletí je tištěna na pergamenu, v jejich případě pracovali tiskaři zřejmě na přímou zakázku konkrétních zadavatelů.⁴⁴

6.4 Vývoj pražské hebrejské typografie 1512–1669

6.4.1 1512–1565

Textové písmo *siduru* z r. 1512 (č. b. 1) zavedlo jeden ze standardů pražské typografie: jako základní textové písmo zde byl poprvé použit typ čtyřmilimetrového⁴⁵ kvadrátního aškenázského písma, který zůstal pro pražské modlitební knihy typický až do 18. století. Jinak ale typografie *siduru* zůstala v podstatě bez následovníků: samo konkrétní textové písmo nebylo použito již nikdy, základním vyznačovacím písmem se později stalo aškenázské kvadrátní devítimilimetrové písmo, a nikoli, jak je tomu zde, písmo vysoké 14 mm (*lamed* 24 mm) a ozdobné dřevořezové štočky jednotlivých písmen na vegetabilním pozadí (modelované, jak již bylo řečeno, podle xylografované aškenázské sady Jošuy Šloma Soncina⁴⁶) jsou dokumentovány pouze ve dvou dalších tiscích, ve fragmentu *Sliḥot* z let [po 1512–1522?] (č.

---

⁴³ Někdy tiskaři prostor pro výmalbu panelu naznačili tenkou rámuující linkou, viz incipity *A'amis* či *Apiḳ* v *Machzoru* 1525.

⁴⁴ Viz Freimann 1911; Hill 1996: s. 185 a 186nn; Yudlov 1995: s. 5n; Yudlov 1998: č. 19, 24–28 a 36.

⁴⁵ Měřeno zde i v ostatních případech podle písma *mem* (u polokurzívy podle *bejt*), výše deseti řádků základního textového písma je 87 mm. Všechny zde i dále uváděné rozměry písem jsou ale přibližné, kromě toho, že velikost je proměnná i v závislosti na savosti papíru či seschnutí pergamenu, byla měřena v průběhu deseti let na různých místech světa různými měřítky postupně slábnoucím zrakem badatelky.

⁴⁶ Viz výše, kap. 6.3, pozn. 26.

b. 2) a v *Seder bagadot* z r. 1590 (č. b. 47). Ligatura *el* i znak pro Boží jméno jsou již v písmové sadě přítomny. Tisk nemá signatury, kustody, záhlaví ani foliaci; většinu těchto prostředků se židovští tiskaři naučili používat teprve kolem poloviny 20. let a později (záhlaví má ale již *Chumaš*, 1514–1518, č. b. 4).

Hned v následujících tiscích (*Zmirot* 1514, č. b. 3, či *Chumaši* 1514–1518, č. b. 4, nebo *Sliḥot* [po 1512–1525?], č. b. 2) nahradilo neumělé textové písmo siduru nové aškenázské kvadrátní písmo (opět 4 mm vysoké), které se stalo (v různých provedeních) charakteristickou značkou pražské typografie na téměř tři století.⁴⁷ Zda pořízení nového písma souvisí se vstupem Geršoma Kohena do vydavatelského konsorcia r. 1514, nevíme. Toto daleko jemnější písmo připravili každopádně daleko zručnější řemeslníci;⁴⁸ svými tahy připomíná soudobý profesionální rukopis aškenázského sofera (písaře školeného pro psaní svitků Tóry a dalších rituálií), jímž byl například i Meir ben David, jeden z členů nejstarších konsorcií.⁴⁹

Pro tisky *Chumaše* a *Zmirot* měli tiskaři r. 1514 k dispozici již několik velikostí textového kvadrátního písma,⁵⁰ polokurzívu JP1 (ca. 1,5–1,8 mm), jedno lité vyznačovací písmo (9 mm) a velká vyznačovací xylografovaná písmena (štočky) pro incipity. Písma Meira ben Davida a Chajima Šachora, respektive Šloma ben Jaakova a jeho syna, kteří se r. 1526 a 1527 osamostatnili od původního konsorcia (viz č. b. 8–10 a 13) se v detailech odlišují od písem původního konsorcia, a obě dvojice tiskařů si tedy zjevně pořídili vlastní písma. Na první pohled odlišné čtyřmilimetrové kvadrátní písmo bylo navrženo a odlito pro katzovské tisky *Sliḥot* a *Machzoru* vydané r. 1529 (č. b. 14 a 15), použité znovu v *Machzoru* (1549–1550, č. b. 25). Ve *Sliḥot* je též poprvé doložena i polokurzíva JP2 (ca. 2 mm), pořízená tedy patrně

---

⁴⁷ Používali je i Katzové a po přelomu století je přejal i Heida a dále Bakové. V cizině se jím snad inspirovali bratři Heliczové a další polští tiskaři; běžně používáno bylo obdobné písmo i v Krakově a Lublinu.

⁴⁸ Pro české prostředí hovoří Petr Voit o „dílešném charakteru výroby písem“, dá se předpokládat, že podobně postupovali i židovští tiskaři v *Siduru* 1512. V případě tohoto nového a o tolik kvalitnějšího písma nelze vyloučit, že si jeho odlití objednali v zahraničí.

⁴⁹ Srov. Meirův podíl na přípravě *Machzoru* 1529 (č. b. 15), vyzdvihoval tiskačem Geršomem Katzem v kolofonu tisku.

⁵⁰ Tj. 4 mm, 1,5–1,8, 2–2,2 mm (č. b. 2, 3) plus další ca. 2,5–3 mm (toto doplněno v *Chumaši*, č. b. 4). Sada ca. 1,8 – 2–2,5 – 4 – 9 mm představuje co do velikosti písem s menšími obměnami základní vybavení všech budoucích pražských tiskařů (s výjimkou Heidova sefardského vyznačovacího písma 5 mm). Srov. Zafren 1982a: s. 275–276.

v sadě spolu s tímto kvadrátním písmem.⁵¹

Polokurzívy JP1 a JP2 byly kromě kvadrátního jediným dalším typem písma, kterým pražští tiskaři dle známých dokladů až do r. 1566 sázeli. Tyto polokurzívy byly buď aškenázského, nebo italsko-aškenázského původu.⁵² Nebyly ale v Praze dlouho užívány pro sazbu jidiš textů, jak to bylo od 30. let 16. století běžné v Krakově a jinde, ale stejně jako v rukopisné kultuře, to jest jako písma hierarchicky podřazená kvadrátnímu a užívaná běžně k sazbě hebrejských textů: původních autorských děl, komentářů i paratextů.⁵³ Polokurzívou JP1 je sázen například hebrejský kolofon *Zmirot* (1514, č. b. 3) a komentář a kolofony v *Chumaši* (1514–1518, č. b. 4). Polokurzívami JP1 i JP2 jsou ovšem tištěny i jediné dvě edice z prvního období, které obsahují původní autorská díla, nikoli kanonické texty, *Arba'á turim* (1540, č. b. 22) a *Šḥiṭot u-vidiḳot* ([kol. 1540], č. b. 23), a jsou zde tudíž použity přesně podle rukopisného vzorce (čtyřmilimetrové i větší kvadrátní písmo slouží jako vyznačovací).⁵⁴ Polokurzívou JP2 je tištěn také marginální komentář v unikátním Goldschmidtově fragmentu *Hagady* ([1530–1540], č. b. 17) oproti standardní verzi z r. 1526 (č. b. 12), kde je použito malé kvadrátní písmo. Jelikož je Goldschmidtova edice nepochybně mladší,⁵⁵ můžeme v užití polokurzívního písma vidět projev pokročilejšího typografického vnímání katzovských tiskařů či sazečů, kteří chtěli dva obsahově a hierarchicky odlišné texty v mladší verzi oddělit i vizuálně (byť písmem již tehdy zastarávajícím, místo něhož by v cizině bylo nejspíš voleno Raši či malé kvadrátní písmo).⁵⁶

---

⁵¹ Jednořádková liturgická instrukce ve sl. 10, l. 5b. Toto umožňuje přesněji datovat *Hagadu* [1530–1540], č. b. 17.

⁵² Srov. články Herberta C. Zafrena (Zafren 1982b a Zafren 1987) a článek Ittaie Josepha Tamariho (Tamari 2001), podle něhož vykazuje jidiš písmo, jímž byla jidiš tištěna od r. 1534 v Krakově, jak znaky domácí aškenázské polokurzívy, tak i italských tiskových polokurzívních písem.

⁵³ Přes rozdíl v užití pojednávám písma JP1–4, jimiž je sázena primárně hebrejšтина a méně jidiš, spolu s „pravými“ jidiš písmi JP5–9, JP11–14, které jsou již používány takřka výlučně pro sazbu jidiš. Mají jednak v zásadě obdobný původ a navíc nelze vyloučit, že se starší jidiš tisky sázené těmito písmi nedochovaly, jak naznačují např. soupisy knihoven mantovských Židů, které zahrnují řadu nedochovaných jidiš titulů včetně jednoho pražského (č. b. 57).

⁵⁴ V *Arba'á turim* je JP2 navíc vybaveno původně písařskou značkou (čárka s kroužkem na konci), která se používá pro vyznačení místa v hlavním textu, které je buď komentováno nebo opravováno ve vložených boxech uvnitř hlavního textového pole sazby nebo na okrajích, kde se také značka znovu opakuje. Ve *Šḥiṭot u-vidiḳot* se značka nevyskytuje.

⁵⁵ Sixtová 2012c: s. 99.

⁵⁶ Menší písmo JP1 měli k dispozici již k r. 1526, ale je možné, že se k velkorysé sazbě hagady zdálo příliš malé. Pro srovnání s cizinou postačí komentář k *Isur we-heter*, Krakov 1534, který Heliczové, tehdy naprostí začátečníci, vysázeli Raši písmem.

Jediný tištěný jidiš text, jenž se z tohoto období z Prahy dochoval (a zároveň jde o první jidiš text tištěný metodou knihtisku, tj. sázený litými literami),⁵⁷ totiž jidiš verze hebrejského hymnu *Adir hu* s incipitem *Almechtiger got*, je v obou úplných edicích hagady (č. b. 12 a 29) vysázen kvadrátním písmem, podobně jako ještě o mnoho let později jidiš modlitba *Thina* (či v jidiš výslovnosti *Tbine*) připojená na konci *Mišlej ḥachamim* ([1590], č. b. 48).

Konzervativní chápání funkce aškenázské polokurzívy – užívané v Praze dlouho jako podřazené písmo pro hebrejštinu, a nikoli pro jidiš – má svůj protějšek v nápadně opožděném převzetí Raši písma.⁵⁸ Zatímco Chajim Šachor, jeden z členů druhého pražského konsorcia, si Raši písmo pořídil již pro *Chumaš* vydaný r. 1530 v Olešnici,⁵⁹ a krakovští bratři Heliczové nejpozději r. 1534 pro *Isur we-beter*,⁶⁰ první pražský pokus sázet Raši písmem můžeme nalézt až v siduru z r. 1566 (č. b. 31, f. 2b). Jeho sazeč jím nejprve s chybami vysázel pár řádků marginálního komentáře, pak se ale až vrátil k důvěrně známé aškenázské polokurzívě.⁶¹ Souvislý text je tak Raši písmem v Praze poprvé sázen v *Torat ha-‘ola* (1569, č. b. 32, několikastránkový obsah a paratexty v závěru).

Opožděnost či lokální uzavřenost pražských tiskařů dokládá i podoba již zmíněného vydání *Arba‘a turim* z r. 1540 (č. b. 22).⁶² Edice obtěžkaná poznámkami pražského vrchního rabína je sázena svéráznými lokálními polokurzívnými písmi a v úpravě dosud očividně kopírující rukopisy. Ve vydání Chajima Šachora v Augšpurku, jehož ambicí zřejmě bylo proniknout i na italský trh,⁶³ má kniha naopak moderní sazbu a tiskovou úpravu: text je sázen kvadrátním písmem a zkrácené marginální poznámky Raši písmem, které bylo v Itálii i jinde (tj. všude mimo Prahu) v této funkci již tou dobou standardem. Potíže při zavádění nových,

---

⁵⁷ Shmeruk 1977: s. 383.

⁵⁸ Této pražské anomálie si všiml i Zafren 1982b: s. 159. Slabý finanční potenciál snad u Katzů nepřichází v úvahu, vývoj se ale jistě opozdil v důsledku nepříznivých vnějších podmínek. Znovu je ale třeba připomenout, že některé edice mohou být zcela ztraceny.

⁵⁹ Je užitá v záhlaví pořádku čtení oddílů Tóry a haftarot na konci tisku (*BHB* 201617).

⁶⁰ Viz opět Zafren 1982b: s. 158–159 ohledně jejich užití jidiš písma. Podle Habermana 1978b: s. 131 si krakovští tiskaři z Prahy dovezli písmo (či písma). Při bližším prozkoumání ale zjišťujeme, že jejich písmo není s pražským totožné, pouze jím snad inspirované. K Raši písmu v Basileji viz Prijs 1964: s. XIX.

⁶¹ Edice se dochovala se v jediném neúplném exempláři, a tak nevíme, zda u domácí polokurzívy zůstal až do konce.

⁶² K edici viz podrobněji kap. 3.1. K podobnosti sazby s rukopisy srov. např. rukopis *Mišne tora*, Aškenaz 1444, ŽMP MS 84 (il. v Sládek 2012: s. 15), či il. 40 a 41 v Beit-Arié 1992: s. 96–97. Podobně ovšem sázeli i bratři Heliczové v Krakově (srov. sazbu *Isur we-beter* 1534).

⁶³ K italským plánům Šachora a jeho společníků viz Sixtová 2012b: s. 38 a odkazy v pozn. 24.

progresivnějších druhů tiskových písem (antikvy a humanistické polokurzívy) lze podle Petra Voita koncem první poloviny 16. století sledovat i v bohemikálním nežidovském knihtisku.⁶⁴ V židovském prostředí k tomuto zaostávání za obecným vývojem hebrejské typografie bezpochyby zásadním způsobem přispěly nepříznivé vnější okolnosti, zejména vyhnání z r. 1541 a léta existenční nejistoty vlekloucí se až do nástupu císaře Maxmiliána r. 1564 (respektive 1562, kdy byl korunován českým králem). Soudě podle vývoje na konci 16. století ale můžeme usuzovat i na to, že k němu mohla přispět i absence domácí konkurence a také omezenost lokálního trhu či ambicí Katzů proniknout i za jeho hranice.

6.4.2 1566–1594

Ve druhé polovině 60. let 16. století Katzové poprvé od r. 1529 podstatněji inovovali své písmové vybavení, když si pořídili Raši písmo (*Tfila mi-kol ha-šana*, 1566, č. b. 31) a bezpříznakové hybridní kvadrátní písmo (*Torat ha-ola* 1569, č. b. 32⁶⁵). Obě písma díky jejich univerzálnosti a standardnosti později hojně využili, narozdíl od dvou nových vyznačovacích aškenázských polokurzívních sad (JP3 a JP4), které byly pořízeny v 80. letech a použity jen několikrát.⁶⁶

Hybridním kvadrátním písmem je jako hlavním textovým sázena Isserlesova *Torat ha-ola* (1569, č. b. 32; má tedy stejnou funkci jako JP2 v *Arba'a turim*, 1540, č. b. 22) a další původní autorská a nekanonická díla. V *Mišlej hačhamim* (1590, č. b. 48) je jeho obměněnou verzí (rozdíly jsou patrné u písmen *pe* a *gimel*) vysázen paralelní jidiš překlad hebrejského originálu. Objevuje se také v paratextech, v kolofonech, impresech, například v předmluvě tiskaře v *Machzoru* (1585–1586, č. b. 40), rovněž již v inovované verzi, jež mohla být jedním z prvků nově pořízených právě pro tento machzor, jak se ve své přemluvě zmiňuje tiskař Moše Katz.

Raši písmo se jako hlavní textové písmo dosud objevuje relativně vzácně: r. 1581 je použito v sazbě *Orhot šadiķim* a v části výkladu v *Menorat zabav taħor* (č. b. 35 a 36), a možná není bez významu, že oba tisky byly sázeny týměž sazečem, Šmuelem ben Reuvenem z Frankfurtu nad Mohanem. Poté se takto vrací až kolem poloviny 90. let pouze

---

⁶⁴ Voit 2011: s. 177n.

⁶⁵ Obě o velikosti ca. 1,8 mm, k r. 1578 je doložena i o větší sada hybridního kvadrátního písma, ca. 2,5 mm, a později byla pořízena ještě nejmenší sada téhož, ca. 1,2 mm (např. *Ha miša ha mišej tora*, [1612–1619], č. b. 184).

⁶⁶ Viz níže, kap. 6.5.

v Nachmanidově *Draše* a Gerondiho *Igeret ha-tšuva* (obě 1595, č. b. 60 a 61), jež nejspíš obě vydal Geršom Katz, a do konce století jím tedy byly vysázeny pouze tři celé knihy. Komentáře, předmluvy apod. jsou tištěny buď Raši písmem nebo kvadrátním písmem a méně také aškenázskou polokurzívou JP1 nebo JP2. Někdy jsou v této funkci použita obě polokurzívní písma (tj. Raši i JP) a například v *Machzoru* (1585–1586, č. b. 40) má každá z polokurzív specifické užití: aškenázským JP1 jsou tištěny liturgické instrukce (př. díl 1, f. 55a), Raši písmo je vyhrazeno pro marginální komentář (pro úplnost: modlitby pro kantora na f. 1b jsou sázeny JP1 a JP2).

Pokud jde o vyhrazení písem určitým jazykům – hebrejštině nebo jidiš – nelze v katzovské sazbě vysledovat jednotný vzorec. Oba dva jazyky jsou sázeny všemi třemi písmi, přičemž pro hebrejštinu převažuje kvadrátní písmo a aškenázská polokurzíva se pro souvislý hebrejský text objevuje stále méně.⁶⁷ Polokurzívy JP1 a JP2 (a výjimečně i JP4) jsou ještě v 90. letech běžné v paratextech: titulních textech, impresech a kolofonech, kde slouží jako vizualizační prostředek.⁶⁸ Jediný souvislý jidiš text, který byl v Praze důsledně (kromě záhlaví) sázen JP1 (větší JP2 je tu užito v jidiš paratextech), byl r. 1590 etický spis *Sam hajim* (č. b. 49).⁶⁹

V *Šemaš Dawid* (1592, č. b. 53) můžeme pozorovat přehodnocení konceptu sazby během prací: marginální anotace jsou totiž do konce třetí složky 2. dílu sázeny jidiš písmem JP1, od čtvrté složky do konce ale tímž univerzálnějším malým hybridním kvadrátním písmem jako hlavní text. Je docela představitelné, že se tak stalo na zásah samotného autora, který tyto marginálie jistě nechápal jako podřazený text (jímž by byly například pramenné odkazy), ale naopak je chtěl zvýraznit, pro což se mu vizuálně nehodila ani jedna ze starých polokurzív.⁷⁰ Zrcadlově převrácenou analogií k postupu sazeče v siduru z r. 1566 (č. b. 31, viz

---

⁶⁷ Pro část výkladů v č. b. 36 (JP2), v komentáři v č. b. 43 (JP1) a č. b. 44 (JP1 i JP2) a dále např. jako vyznačovací písmo pro modlitby pro kantora na začátku č. b. 40 a 66 (JP1 a JP2).

⁶⁸ Podobně v nežidovském prostředí: „stylově zaleželá textová písma se před úplným vyřazením ještě nějaký čas [...] užívala jako písma vyznačovací“ (Voit 2008: s. 880, heslo „Textová písma“).

⁶⁹ Naopak *Tšina zu* ([1590?], č. b. 50) má hebrejský text vysázen hybridním kvadrátním písmem, ale jidiš překlad modliteb Raši písmem (hebrejské pasáže či slova uvnitř jidiš textu hybridním kvadrátním písmem), a pouze jidiš záhlaví jsou vysázena aškenázskou polokurzívou. I jidiš výpověď v *Tšuva al 'aguna* (1594, č. b. 56) je sázena Raši písmem. S nedůslednostmi se ale setkáváme i v pracích tiskáren, které již pro jidiš běžně používaly jidiš písmo.

⁷⁰ Použití téhož písma jako v hlavním textu není sice ideální, ale polokurzívu starého typu mohl Gans vnímat jako obstarožní (viz níže). K tisku viz Šedinová 2015b, Sládek 2016a a 2016b. Jak ukázal Pavel Sládek, aktivní spolupráce Ganse na grafické úpravě textu a jeho inspirace nežidovskou knižní úpravou je v tisku zřejmá.

výše) najdeme v sazbě *Ruah ben* (1593, č. b. 55). Zde je (f. 2a) pro druhý ze dvou komentářů nejprve „po staru“ použito písmo JP1, ve zbytku knihy jsou ale oba tištěny Raši písmem; důvodem změny sazby mohla být i zde tiskaři pocítovaná nepřipadnost zastaralého typu písma (anonymní autor díla datovaného do 13. století si v tomto případě stěžovat nemohl). Tyto případy svědčí dle mého soudu o tom, že mladší katzovská generace nastupující v 90. letech si nepřijatelnosti starých polokurzív JP1 a JP2 byla vědoma, možná i prostřednictvím ambulantských sazečů.⁷¹

Tehdejší katzovská sazba (zejména, ale nejenom titulních textů) je v porovnání se zahraničními tisky nápadná svou až neuměřenou pestrostí: písmové bohatství tiskařů je oku kupce-čtenáře předváděno v co nejširší škále;⁷² např. v sazbě *Menorat zabav tabor* se střídají pasáže – různé úrovně textu – sázené všemi tiskařům dostupnými typy písem.

I přes zmíněné inovace je katzovská typografie ve svém celku stále poněkud opožděná: Raši písmo je pro hlavní hebrejský text využíváno relativně málo, a naopak převažuje kvadrátní písmo hybridního typu. Přitom hlavní hebrejský text byl ve druhé polovině 16. století Raši písmem běžně sázen v Itálii i v Krakově a v Lublinu.⁷³ Sečtělí čtenáři byli navíc s Raši písmem obeznámeni již mnohem dříve prostřednictvím importovaných knih a Katzové museli praxi znát i díky sazečům a dalším tiskárenským pracovníkům, kteří mezi hebrejskými tiskárnami migrovali.

Přesto v katzovských edicích Raši písmo pro hlavní text většinou nenajdeme nejenom v tomto období, ale často ani po přelomu století.⁷⁴ Snad bylo lokálně stále pocítováno jako nezvyklé nebo snad hierarchicky příliš nízké, a tak pokud chtěli Katzové oslovit domácí i zahraniční čtenáře, bylo pro ně hybridní kvadrátní písmo asi jedinou volbou. Když se počátkem 17. století Raši písmo jako alternativa pro hlavní textové písmo konečně ujalo i v Praze, bylo to ve stejné době, kdy se tu zároveň moderní aškenázská polokurzíva vyhranila pro sazbu jidiš, a to očividně díky domácí konkurenci a nejprve, u obou písem, v jejich tiscích.⁷⁵

---

⁷¹ Ještě v *Siduru* (1588, č. b. 44) jsou aškenázské polokurzívy pro komentář užity.

⁷² Viz č. b. 35, 36, 40, 42, 47, 50, 51 ad.

⁷³ Z průzkumu tisků volně dostupných v digitálních knihovnách (NLI a www.hebrewbooks.org, červenec 2016) vyplývá, že například mezi benátskými tisky z let 1540–1560 najdeme 30 knih sázených kvadrátním písmem oproti 24 sázeným Raši písmem; v Lublinu je to do konce 16. století téměř 1:1; u Prostitz v Krakově (rovněž do konce 16. století) užití Raši písma postupně převažuje. Mnoho tisků ovšem není dosud digitálně přístupno.

⁷⁴ Viz např. kromě maharalovských edic ještě edice děl Mordechaje Jafeho (1609, č. b. 141), *Sefer Raban* (1610, č. b. 150), *Siftej da'at* (1610, č. b. 152) ad.

⁷⁵ K anonymním tiskařům konce 16. století viz kap. 5.2.6.

Jinými slovy, když byl původní domácí systém písem a jejich užití předefinován a přizpůsobil se – jak se zdá, pod přímým vlivem této anonymní konkurence – moderním typografickým trendům.

6.4.3 1595–1629

Roku 1597 vychází v Praze kniha Jób (č. b. 67). Hebrejský biblický text, sázený aškenázským kvadrátním písmem, je vytištěn s hebrejským komentářem v malém hybridním kvadrátním písmu a s jidiš výkladem Mordechaje ben Jaakova z Teplic, který je vysázen dosud nedoloženým jidiš písmem JP5 standardního vzhledu, tj. soudobému podobné jidiš písmu basilejskému či krakovskému. Písma jsou tedy užita v moderním funkčním rozlišení běžném v zahraničních tiskárnách a edice do rozvoje pražské hebrejské typografie zjevně vnesla nový impuls: již r. 1599 si Moše Katz pro vydání mišnického traktátu *Avot* s jidiš překladem a jidiš komentářem (č. b. 80) pořídil nové písmo téhož typu, JP6. Nejpozději r. 1602 si Schedelové pořizují vyznačovací písma sefardského typu, ale italského původu či inspirace, a r. 1603 xylografovaná písmena podobné geneze pro incipity. I další tiskaři, kteří nastoupili koncem prvního desetiletí a později, měli všichni vlastní písma (Raši, jidiš a aškenázská i sefardizující či hybridní kvadrátní písma). Některá z nich přecházejí se zánikem původních tiskařských podniků k novým majitelům: zřetelná je například linie anonymní tiskaři konce 16. století – Schedelové – Utitz/a Heida – Heida – synové Jaakova Baka.⁷⁶ Pražská typografie se s nimi přibližuje univerzálněji rozšířeným modelům italským, polským a švýcarským. Pouze kvadrátní aškenázské písmo, dávno zavedené katzovskou tiskárnou v liturgických a biblických textech a jako vyznačovací, přebírají pro tytéž účely i Schedelové, Bakové i Avraham Heida.

6.4.3.1 Geršom Katz a anonymní tiskaři druhé poloviny 90. let

V polovině 90. let dochází v katzovské tiskárně ke generační výměně. Jako první nastoupil r. 1595 samostatně Geršom ben Josef Becalel Katz, který rodinným typografickým materiálem vytiskl *Sibuv* (č. b. 58) a Nachmanidovo kázání *Draša* (č. b. 60). Od r. 1599 ovládl podnik včetně jeho vybavení jeho bratr Moše; jako první vydal Maharalův *Nešah Jišra'el* (1599, č. b. 79).

---

⁷⁶ Viz k nim kap. 5.2.6.

Ostatní tisky z let 1595 až 1598 jsou anonymní, všechny ale obsahují jak katzovské,⁷⁷ tak dosud nedoložené prvky. V tomto mezidobí mohli tiskárnu v pronájmu využívat nejmenovaní producenti, kteří měli zčásti i vlastní vybavení a z nichž se posléze stali samostatní tiskaři. Mohli jimi být Moše Schedel a jeho synové (Katzové s otcem Schedelem spolupracovali již v letech 1585–1586, kdy pro ně redigoval a doplňoval komentář k *Machzoru* (č. b 40). Právě oni totiž od r. 1602 používali přiznaně jidiš písmo JP5 (*Sefer Jehezq'el*, č. b. 89), které se poprvé objevilo v anonymním *Jóbovi* r. 1597 (č. b. 67). Nelze vyloučit, že některé anonymní tisky vytiskl i Geršom Katz, například *Igeret ha-tšuva* (1595, č. b. 61) se sazbou velice podobá jeho takřka současné Nachmanidově *Draše* (1595, č. b. 60).⁷⁸ V úvahu přichází i nějaký podíl Jaakova Baka, ačkoli není v žádném z těchto tisků jmenovitě uveden.⁷⁹ Část těchto anonymních tisků vysázel Moše ben Katriel Weisswasser, část Jekutiel ben David zvaný Zalman Zecr (později pracovali několikrát i společně).⁸⁰

6.4.3.2 Moše ben Josef Becalel Katz (do r. 1629)

Moše ben Josef Becalel Katz převzal rodinnou tiskárnu se vším vybavením r. 1599 a v témže roce si pořídil nové jidiš písmo JP6, k němuž později přidal písma JP7 a JP9. Sadu hybridních kvadrátních písem obohatil o nejmenší, zhruba 1,2 mm vysoké písmo, které užíval v části impres, pro liturgické instrukce a podobně. Moše Katz také začal soustavněji používat Raši písmo, i když mnohé velké hebrejské traktáty jsou i nadále tištěny malým (1,8 mm vysokým) kvadrátním hybridním písmem. Jeho typografie se na rozdíl od předchozí generace umírňuje a spolu s ostatními přibližuje evropským standardům a zejména tisky z druhé poloviny 10. let a mladší vynikají vysokou – alespoň vizuální – kvalitou a elegancí. Kvadrátní aškenázské písmo 4 mm vysoké je i nadále používáno pro modlitební texty a přetrvávají u něj i aškenázská kvadrátní vyznačovací písma, liti 9 mm vysoká a velké xylografované iniciály v liturgických textech.

---

⁷⁷ Např. bordury, vinětu s chrámem (Ch1), emblém dvojocasého lva ve štítu a některé ozdůbky. Jsou v nich užita i katzovská písma, textová kvadrátní (aškenázské i hybridní), kvadrátní vyznačovací (4 a 9 mm), Raši písmo i staré katzovské aškenázské polokurzívy (JP1 a JP2). Dosud nedoložené jsou zejména písmo JP5 a některé prvky dekoru (detailně viz Přílohy 3 a 4).

⁷⁸ Geršom Katz tiskl znovu později v letech 1609–1610, viz níže.

⁷⁹ K jeho příchodu do Prahy viz kap. 5.1.1 a 5.2.6.

⁸⁰ Není vyloučeno, že v této dílně byl vtištěn *Masechet Nida* datovaný dle katalogu JTSA do ca. R. 1608 (č. b. 134), nemám ale k dispozici dostatečnou fotodokumentaci.

6.4.3.3 Schedelové

První přiznanou konkurencí katzovskému monopolu byl rodinný podnik otce a synů Schedelových činný mezi lety 1602 až 1609 nebo 1610. Do r. 1604 používali Schedelové vedle litých vyznačovacích písem sefardského typu (4 mm) pouze dvě textová písma: JP5 (2 mm) a Raši písmo (1,8–2 mm). Roku 1603 se poprvé v datovaném tisku (*Levuš ha-ora*, č. b. 97) objevují xylografovaná písmena sefardského typu (27 mm průměrné výšky) okopírovaná z italských vzorů⁸¹ a v *Tikunej zevaḥ* 1604 (č. b. 100) je poprvé doloženo hybridní textové kvadrátní písmo (1,8–2 mm). V nákladném projektu *Helkat meḥokek* 1606–1607 (č. b. 119) je po katzovském vzoru poprvé použito více velikostí nově pořízeného kvadrátního aškenázského písma (2,5–3, 4 a 9 mm). Raši písmo je použito v hebrejském úvodu a komentáři a jidiš písmo JP5 pro předpisy, zvyklosti a instrukce v jidiš. Pro incipity jednotlivých pasáží hagady byla vyřezána velká plná aškenázská xylografovaná písmena (30–33 mm). Sefardské vyznačovací písmo se od tohoto tisku dále již v jejich datovaných edicích nevyskytuje (a nedatované tisky je snad možné blíže datovat i podle tohoto indikátoru).

Na rozdíl od Katzů sázejí Schedelové hlavní hebrejský text důsledně Raši písmem, jidiš text jidiš písmem. Nadpisy a záhlaví sázejí zprvu sefardskými, zhruba od r. 1605 aškenázskými kvadrátními vyznačovacími písmi 4 mm (přechod je vidět v *Kišur Mizraḥi* 1604–1608, č. b. 103). Celkově jejich tisky prozrazují silný italský vliv, ale např. plán v *Šurat bejt ha-miḡdaš* (1602, č. b. 91) či mapa v *Levuš ha-ora* (1603, č. b. 97) jsou blízké, domnívám se, i domácímu stylu knižní výzdoby⁸² a také pořízení aškenázských vyznačovacích písem si patrně vynutily lokální standardy zavedené katzovskou tiskárnou.

Na základě použitých písem, ozdůbek a způsobu sazby lze k produkci jejich tiskárny přiřadit některé anonymní jidiš tisky patrně již z počátku 17. století (č. b. 93–95), ale jejich podíl na *Sefer Ijov* (1597, č. b. 67), *Sefer Jona* (1598, č. b. 77), *Še'elat ha-nešama* (1598, č. b. 78) z konce 16. století nelze potvrdit ani vyloučit – všechny používají jidiš písmo JP5 a také některé dekorační prvky doložené později u Schedelů, chybí u nich ale dosud jejich typické vyznačovací písmo. Schedelovské písmo JP5 i kvadrátní sefardské lité i xylografované, Raši písmo i malé hybridní textové⁸³ později (mírně obměněné) použil Moše Utitz v *Minbagim*

---

⁸¹ Nejen Schedely, ale též Jicchakem Prostitzem či lublinskými tiskaři ad.

⁸² Viz dále kap. 7.5.2.

⁸³ Písmo je podobné bakovskému, ale není totožné, spíše odpovídá, ač je inovováno (např. viz *pe*) písmu užitému Schedely v *Tikunej zevaḥ* (1604, č. b. 100).

1611 (č. b. 169), Utitz a Heida v *Manoaḥ maša ḥen* (č. b. 168) a posléze je získal Avraham Heida (viz níže).

6.4.3.4 Jaakov Bak a synové (do r. 1629)

Jaakov Bak tiskl poprvé v Praze první a druhý díl *Jošrot* v letech 1605–1606 (č. b. 106) a částečně i jejich čtvrtý díl v letech 1606 až 1607 (č. b. 120), a to jidiš písmem JP8, kvadrátním aškenázským písmem 9 a 4 mm a jednou ozdobnou ligaturou *el*. Písmem JP8 sázel poté Jaakov Bak všechny své jidiš tisky a kromě toho je někdy, patrně z nedostatku jiných písem, používal i v hebrejském impresu titulních listů jako vizualizační prostředek. V *Taḡanot*, které byly pravděpodobně vytištěny na podzim r. 1611 (č. b. 165), je poprvé doloženo jeho typické hybridní textové písmo (2 mm), které se nadále vyskytuje důsledně pouze v bakovských tiscích, takže některé fragmenty či tisky bez impresu je podle něj možné této tiskárně bezpečně přisoudit (např. *Midraš wa-joša*⁸⁴, [kol. 1612], (č. b. 161)).⁸⁴ V impresu edice *Igeret ha-purim* (1612, č. b. 174) se objevuje větší a elegantnější varianta kvadrátního hybridního písma (2,5–3 mm).⁸⁵ Aškenázská písma (4 a 9 mm) používal Jaakov Bak od prvního dílu *Jošrot* (1605–1606, č. b. 106) jako písma vyznačovací a ve *Sliḥot le-jom šeni be-adar* z r. 1613 (č. b. 186) je po katzovském vzoru použil jako hlavní textová písma pro hebrejské modlitby. Roku 1613 se v *Midraš Šoḥer ṭov* (č. b. 185) poprvé vyskytuje nové tučné vyznačovací kvadrátní písmo, které stylově odpovídá jidiš písmu JP12 (a mohlo být vytvořeno týměž písmařem), kterým později tisknou Jaakovovi synové. Jidiš píseň *Gor ajn šon nojen tojre lid* ([kol. 1612], č. b. 179) lze přesněji datovat nejen dle dekoru, ale i podle nového slitku pro spojku *un* doloženého poprvé v *Taḡanot* 1611.⁸⁶

Jaakov Bak vystupuje též jako spolunakladatel s Jaakovem Stabnitzem v tisku *Pa'aneah raza* (1607, č. b. 123), který je ale, domnívám se, sázen písmy (a ozdůbkami) Mošeho Katze. Raši písmem Bak dále sázel ojedinele r. 1613 poznámky v závorkách ke konci *Midraš šoḥer ṭov* (č. b. 185).

Synové Jaakova Baka převzali firmu možná ještě za života otce a do r. 1629 stihli vydat

---

⁸⁴ Neměla jsem ovšem možnost vidět *Šmu'el buch* (1609, č. b. 147) a *Pariz un-Viene* ([1612–1615], č. b. 183). Pražskou reedici dnes nezvěstného unika *Pariz un-Viene* datuji odhadem podle popisu T. Soxbergera (Soxberger 1994).

⁸⁵ Písmo se objevuje také v titulních textech č. b. 182, 185, 202 a 213.

⁸⁶ Opravuji zde své starší pomýlené tvrzení, že písmo *Psaḡim bi-dvar ḥadaš be-ḥališa* [1607–1608?] (č. b. 124) je totožné s jidiš písmem Jaakova Baka (JP8), srov. obě písma v Příloze 3.

desítku tisků. Hrubé, jakoby ze dřeva vyřezané jidiš písmo JP12 (poprvé se objevuje v edici^o *Ḳroves*, 1615–1618, č. b. 213, naposledy v 50. letech 17. století) pořídili buď sami, nebo je opatřil ještě otec spolu s tučným kvadrátním písmem doloženým k r. 1613. Od r. 1629 pracovali s novým vyznačovacím „rozvlněným“⁸⁷ hybridním kvadrátním písmem (*Ḳroves*, 1629, č. b. 275, impresum a kolofon sazečů), které je později spolu s písmem JP12 a JP13 nejlepším poznávacím znamením anonymních tisků z bakovské tiskárny a v pozdějším období bylo občas použito i pro sazbu souvislého textu.

Bratři nadále používají otcovo typické textové hybridní kvadrátní písmo, díky němuž jim můžeme připisat i *Ktav nivḥar* nakladatele Jaakova Stabnitze (1619, č. b. 236) a anonymní tisk *Mošel ba-‘eljonim* ([kol. 1623], č. b. 256). Pro sazbu hebrejských děl volí již standardně Raši písmo (1,8–2 mm), poprvé je jako jako hlavní textové písmo použito v *Moladot Jišḥaḳ* (1623, č. b. 254). Jejich vyznačovací aškenázská kvadrátní písma (4 a 9 mm) jsou podobně hrubá jako písmo JP12 a tučné kvadrátní textové písmo z r. 1613.

6.4.3.5 Geršom ben Josef Becalel Katz ve vlastní typografii

Když se mezi lety 1608 a 1610 k samostatné tiskařské praxi vrátil Geršom Katz, byl vybaven vlastními písmem, ozdůbkami i štočky pro výzdobu titulního listu. Vytiskl jeden z nejupravnějších pražských tisků vůbec, *Josef da‘at* (1609, č. b. 139), s četnými dřevořezovými ilustracemi. Již r. 1608 měl k dispozici vlastní Raši písmo (1,8–2 mm, *Ševet Jehuda*, č. b. 130) a vyznačovací kvadrátní aškenázská písma (9, 4 a ca. 2–2,5 mm), k r. 1609 též své nejmenší kvadrátní textové aškenázské písmo (ca. 1,5 mm; viz *Brit Avraham*, č. b. 144) a jidiš písmo JP11 (*Meneket Rivka*, č. b. 146). V *Ḳene bina* (1609–1611, č. b. 148; sl. 3–5), v celém *Kli ḥemda* (1610, č. b. 155) a v *Pejruš ha-masoret* (1610, č. b. 158) je použito dosud nedoložené Raši písmo (1,8 mm) standardnější kresby než původní Geršomovo, a také textové hybridní kvadrátní písmo (ca. 1,8–2 mm): obě tato písma si také nejspíš Geršom sám nově pořídil.⁸⁸

Tři tisky Geršoma Katze byly dokončeny jinými písmem, než jakými byla sazba zahájena: *Igeret ha-wikuah* (1610, č. b. 156) zahájený původním geršomovským Raši písmem, ale dokončený Raši písmem a kvadrátním aškenázským písmem (4 mm) Jehudy Schedela; *Brantšpigl* 1610 (č. b. 149) zahájený Geršomem jeho vlastním písmem JP11 a dokončený

⁸⁷ Tato terminologie je neoborná, ale snad výstižná: písmo skutečně působí dojmem, jako by je rozčěřil vítr.

⁸⁸ V kolofonu *Kli ḥemda* uvádí Geršom výslovně, že tisk vychází „v jeho tiskárně a jeho domě“. *Pe* v kvadrátním písmu se podobá *pe* v *Bentšerl* v Mehlmannově sbírce ([kol. 1625?], č. b. 263).

shedelovským písmem JP5 (byť s *pe* s „háčkem“, nikoli „trojkou“);⁸⁹ a *Ḳene bina* 1609–1611 (č. b. 148). Tato edice vznikala obzvláště složitě: nejprve je sázena původním geršomovským Raši písmem a vyznačovacím kvadrátním aškenázským, od sl. 3a pak novými, patrně geršomovskými písmi, tj. Raši a kvadrátním hybridním písmem (vyznačovací písmo se zdá se nemění), a nakonec je od sl. 5a dosázena písmi, jimiž později sázel Avraham Heida, tj. hybridním kvadrátním písmem⁹⁰ a Raši písmem a též odlišným vyznačovacím aškenázským písmem, která jsou doložena také v *Manoaḥ maša ḥen* (č. b. 168), vytištěném Moše Utitzem a Heidou r. 1611. Je zřejmé, že patrně již r. 1610 Geršomův podnik svou činnost ukončil; některé jeho výzdobné prvky se později vynořují u dalších tiskařů, jeho charakteristická písma (oblé JP11 i Raši) ale již nejsou dále, alespoň v Praze, doložena.

6.4.3.6 Geršon ben Šlomo Poppers Katz

V roce 1610 a 1611 se mezi nakladateli hebrejských knih v Praze objevuje jméno Geršon ben Šlomo Poppers Katz. Společně s Avrahamem Heidou a Moše Utitzem byl spolunakladatelem tisku *Kli ḥemda* (1610, č. b. 155), který je sázen písmi Geršoma Katze (viz výše). Jako samostatný tiskař-nakladatel s částečně původním (respektive dříve v Praze nedoloženým) typografickým vybavením vystupuje Geršon, který patřil ke katzovské rodině, ve dvou tiscích z r. 1611: *Megilat šir ha-širim* a *Giv'at ha-more* (č. b. 164 a 166). Jeho písmi jsou r. 1612 vysázeny ještě *Orḥot ḥajim* (č. b. 176), které vydal Šlomo ben Geršon Poppers Katz – snad tedy jeho syn (pokud nejde o záměnu jmen, jak uvažuje Moritz Steinschneider).⁹¹

Geršon Poppers Katz pracoval se dvěma velikostmi Raši písma a dvěma velikostmi hybridního textového písma (obojí ca. 1,8 a 2 mm). Zcela specifickým větším kvadrátním hybridním písmem je vysázena i ona část *Giv'at ha-more*, která byla vytištěna v Praze (počáteční a koncové složky dochovaných exemplářů byly dotištěny v Lublinu). Větší pěkné vyznačovací Raši písmo je pro vizualizaci užito v titulním listu a záhlaví úvodu *Megilat šir ha-širim* a v impresu *Orḥot ḥajim*.⁹² V záhlavích *Giv'at ha-more* a v titulních listech zbylých dvou tisků se vyskytují jinak v Praze nedokumentovaná výrazná vyznačovací kvadrátní písma sefardského typu (2,5 a 5 mm). Typografie těchto tří tisků se více podobá zhruba soudobým

---

⁸⁹ V závěrečném kolofonu je Geršom přesto uveden jako tiskař (či nakladatel?) edice.

⁹⁰ Jeho písmeno *pe* má velice charakteristický výběžek uprostřed zaobleného horního tahu.

⁹¹ *CLH* 8118.

⁹² Menší Raši písmo připomíná mladší RP Geršoma Katze (viz *Ḳene bina*, č. b. 148, a *Kli ḥemda*, č. b. 155).

tiskům z Hanau (zejména ve velkém vyznačovacím písmu) než tiskům ostatních pražských tiskařů. Ani s Geršonovými písmi se již v pražských tiscích později nesetkáváme.

6.4.3.7 Avraham Heida

Nejpozději roku 1611 získávají Moše Utitz (byl snad spíš pouze nakladatelem či krátkodobým principálem tiskárny než praktickým tiskařem⁹³) a Avraham Heida schedelovské vybavení (či přinejmenším jeho část). Zatímco v *Kli hemda* (1610, č. b. 155) vystupovali oba pouze jako spolunakladatelé a tiskařem byl Geršom Katz, v *Manoaḥ maša ḥen* (1611, č. b. 168) již tisknou samostatně, a to vlastním textovým kvadrátním hybridním písmem „rovných linií“ a s typickým *pe* s výběžkem posazeným vprostřed horního oblého tahu (1,8 mm), Raši písmem v impresu a kolofonu (1,8 mm), rovněž nepodobným předchozím analogickým pražským písmům a oběma schedelovskými sefardskými vyznačovacími písmi (titulní list má rovněž schedelovskou borduru pro folio).

Těmito a dalšími písmi tiskne pak Avraham Heida samostatně mezi lety 1613 a 1628. Téměř všechna písmna, která během dále své kariéry používal, měl k dispozici již r. 1614 v *Sefer neḥmad u-be'ur jafe 'al pejruš Raši* (č. b. 195): textové kvadrátní hybridní písmo (2 mm) se svérázným *pe*, obě Raši písmna (1,5 a 1,8 mm), vyznačovací kvadrátní hybridní (2,5 mm) a pětimilimetrové schedelovské vyznačovací písmo. V *Kišur ḥovot ha-levavot* (č. b. 199) z téhož roku použil rovněž – jako vyznačovací písmo – čtyřmilimetrové kvadrátní aškenázské písmo a v *Jam šel Šlomo 1615–1618* (č. b. 214) též devítimilimetrové kvadrátní aškenázské písmo. Je možné, že své čtyřmilimetrové aškenázské písmo později omladil, když je začal hojněji používat zejména po r. 1620 (srov. titulní list *Kol bochim* 1621, č. b. 246). Tuto sadu písem – sedm odlévaných písem a sefardské xylografované písmo – ale každopádně již až do r. 1628 nerozšiřoval.⁹⁴

Hlavní text sází Heida ve svých tiscích zhruba do r. 1615 převážně hybridním kvadrátním písmem vysokým 1,8 mm (např. *Maḥberet ha-'eden ve-ha-tofet* 1613, č. b. 190), nadále dává přednost standardnějšímu Raši písmu (většímu nebo menšímu), což může souviset s charakterem vydávaných titulů či cílového publika⁹⁵ nebo s tím, že se více emancipoval od lokálních katzovských (i bakovských) předloh. Podle základního textového

⁹³ Viz k němu v kap. 2.2.2.

⁹⁴ Neměla jsem ale příležitost vidět tisk *Sefer Ješira* z r. 1624–1625.

⁹⁵ V této druhé fázi Heida vydává zejména intelektuálně i objemem náročné tituly.

písma pak volí písma vyznačovací a kombinuje někdy i vyznačovací písma sefardská s aškenázskými, zejména v titulech, např. v *Migdal Dawid* (1616, č. b. 221), *Zichron torat Moše* (1623, č. b. 255) nebo i uvnitř knihy (*Sliḥot* 1618, č. b. 231). Jako jediný tiskař v Praze si dovolil sázet souvislý text velkým vyznačovacím sefardským písmem v *Ḥanukat ha-bajit* (1616, č. b. 219). Čtyřmilimetrové aškenázské vyznačovací písmo v posledních letech jeho činnosti – od r. 1624 – nahrazuje stará, snad již opotřebovaná, schedelovská sefardská písma. Jeho typografie je očividně poučená zahraničními vzory a jeho tisky se také vyznačují kvalitní ediční prací.⁹⁶

K jeho „podepsaným“ tiskům můžeme na základě typografie s jistotou přidat fragmentární *Šḥiṭot u-vdiḳot* (1628, č. b. 272, unicum BLO Opp.4°574,), a též fragmentární *Birkat ha-mazon. Bentšerl* z Mehlmanovy sbírky v Národní knihovně Izraele ([kol. 1625?], č. b. 263), v němž se objevuje i schedelovské jidiš písmo JP5. Ostatní písma zde užitá a jejich kombinace ukazují totiž bezpečně na tiskárnu, v níž jediné kniha mohla vzniknout, a zapadají spíš do mladšího období Avrahama Heidy kolem r. 1625.⁹⁷

Zarážející jsou dochované verze jeho *Tiḳunej šabat*. Jednoznačně je Heidovými písmy (kvadrátním hybridním 1,8 mm, kvadrátním hybridním/aškenázským 2–2,2 mm, malým Raši písmem a 4 mm aškenázským vyznačovacím) sázen úplný exemplář v Chabad Lubavitsch Library v New Yorku (ChL 126–400), datovaný v jejím katalogu mezi 1615 a 1625 (č. b. 234). Přinejmenším zčásti je heidovskými písmy – větším Raši písmem, kvadrátním hybridním písmem 2–2,2 mm a snad i jeho 4 mm kvadrátním aškenázským – sázen exemplář další edice téhož textu (č. b. 265) uchovávaný v univerzitní knihovně v Erlangenu (UB Erlangen H61/Wagenseil.VK 184 /15/),⁹⁸ chybí zde ale zcela Heidovo 1,8 mm vysoké hybridní kvadrátní písmo a stupeň sazby některých modliteb je částečně posunut o řád výš: velká část modliteb je vysázena 4 mm vysokým kvadrátním aškenázským písmem (které se mimochodem zdá být totožné s písmem užitým v *Birkat ha-mazon. Bentšerl*, [kol. 1625], č. b. 263). Pokud je edice skutečně ještě Heidova (a ne nějakého jeho nástupce – v tisku snad příznačně chybí Heidův kolofon a jakýkoli dekor kromě bordury), pochází snad spíš z mladšího období jeho činnosti, tj. kolem poloviny 20. let, kdy tiskař s posledně jmenovaným písmem pracoval více.

---

⁹⁶ Viz např. Libermanovo ocenění jeho *Tiḳunej šabat* (č. b. 234), Liberman 9.

⁹⁷ Podrobně viz kap. 6.5, písmo JP5 a JP5b.

⁹⁸ Další, neúplná kopie je uložena v Chabad Library v New Yorku (ChL 113–400).

Není jasné, kam se po smrti Avrahama Heidy počátkem r. 1629 poděla jeho písma. Část z nich snad nacházíme v tisku *Ḳol Jebuda* 1641 (č. b. 293), který ale spadá již do následující periody.

6.4.4 1630–1649

Toto období se profiluje pouze negativně, a to srázným úpadkem úrovně pražského knihtisku po uzavření tiskáren r. 1629. Katzové přišli o podstatnou část svého písmového a dekoračního vybavení, jež jim bylo konfiskováno⁹⁹ a z něhož se v jejich tiscích později vracejí již jen odložené zbytky a fragmenty.¹⁰⁰ Například na první nové jidiš písmo (JP14) mohli dědicové Mošeho Katze pomýšlet nejdříve teprve v 60. letech 17. století. Moše Katz vytiskl v této době datované tisky *Tfila šel roš ḥodeš* 1635 (č. b. 276) a *Minbagim* 1648 (č. b. 296) a nedatované, ale podepsané *Minbagim* ([1637–1650?], č. b. 280c), v nichž je zcela ojediněle použita původně schedelovská a posléze bakovská bordura B21. Katzovské tiskárně patří také anonymní *Šḥitot u-vdiḳot* [po 25. listopadu 1646] (č. b. 294) a dále *Birkat ha-mazon* (č. b. 277), *Hagada šel pesaḥ* (č. b. 278),¹⁰¹ *Maḥzor* (č. b. 280) a *Sliḥot* (č. b. 280b), jež všechny datují do let [1637–1650]. Do doby po r. 1629 je lze řadit právě na základě omezené volby a stavu dekoračních štočků a redukované škály použitých písem známých ze starších katzovských tisků a konečně podle způsobu sazby.¹⁰²

Ve 40. letech je doložen ojedinělý tisk synů Avrahama Heidy (*Ḳol Jebuda* 1641, č. b. 293), v němž je použit heidovský, bakovský i katzovský materiál (např. kvadrátní hybridní písmo 2–2,2 mm a také Raši písmo mohou být heidovská). Částečně týmiž písmy i ozdůbkami jsou vypraveny i edice *Ptiḥat lev* a *Sefer zikaron* ([kol. 1640], č. b. 282 a 283), je zde ale použito i kvadrátní písmo porízené Baky k r. 1613.¹⁰³ V dochovaném

---

⁹⁹ Putík 2012a: s. 205–207.

¹⁰⁰ Toto názorně vyplývá z tabulky výskytů jednotlivých dekoračních prvků v Příloze 4.

¹⁰¹ Obě z knihovny erlangenské univerzity, dnes bohužel ztraceny, a kromě titulního listu *Birkat ha-mazon* není k dispozici ani fotodokumentace.

¹⁰² Důvod pro zúženou dataci do let [1637–1650] je čistě spekulativní: domnívám se, že „velice vznešeným císařem Ferdinandem“ jmenovaným v jejich titulních listech (kromě *Hagady*, k níž není žádná dokumentace) je spíše Ferdinand III. a že tisky vyšly teprve po prvním oficiálně povoleném siduru z r. 1635. Absence přesného data napovídá, že jde o tisky poloilegální: tiskaři možná využívali tiché benevolence úřadů nebo i toho, že takto nebylo (a není) zcela jasné, o kterého z obou Ferdinandů jde, a tisk by tak vlastně mohl pocházet i z doby před r. 1629.

¹⁰³ Také štočky dvou heidovských – a původně schedelovských – architektonických bordur byly nejspíše v 50. letech užívány bakovskou tiskárnou (viz tabulka výskytů bordur), a proto i tyto tisky přisuzují Bakům.

exempláři Bodleian Library (BLO Opp. 4° 473–1) předchází oběma tiskům ještě sidur (č. b. 284) sázený nezvykle Raši písmem a bez punktace:¹⁰⁴ soudě podle papíru i sazby byly všechny tři texty vtištěny současně.

Jediným přiznaným bakovským tiskem z této doby (alespoň podle zde navržené datace) je první vydání *Majse Brio ve-Zimro* ([1640–1650, č. b. 292), které do těchto let datují na základě použití jidiš písma JP12, stavu fundusu a kvality tisku, ale i vzhledem k nepřítomnosti jména panovníka a roku vydání, a také vzhledem k reedici, kterou lze dosti spolehlivě zasadit do první poloviny 50. let. Bakovské tiskárně patří ještě skupina jidiš tisků, které jsou všechny sázeny písmem JP12 (viz Příloha 3) a pravděpodobně i edice *Sefer zichronot* ([1647–1652], č. b. 295).¹⁰⁵ K identifikaci tiskárny napomáhá hojně používané kvadrátní „rozvlněné“ hybridní písmo doložené u Baků poprvé r. 1629 a ještě v 80. letech. Kromě jidiš písma pracují tiskaři se čtyřmilimetrovým (dosud svislým, nikoli nakloněným jako později) kvadrátním aškenázským písmem, dvěma velikostmi Raši písma a vyznačovacím aškenázským kvadrátním písmem (9 mm).

6.4.5 1650–1669

Přestože k oficiálnímu zrušení zákazu knihtisku došlo až za vlády Leopolda I.,¹⁰⁶ začal pražský hebrejský knihtisk ožívat již kolem poloviny 17. století. Ale ačkoli se dle výpovědi Mojžiše syna Jakuba Baka (vnuka Jehudy ben Jaakova Baka) z r. 1684 v Praze po r. 1650 nacházely tři hebrejské tiskárny,¹⁰⁷ typografická analýza produkce ukazuje na existenci pouze dvou podniků s odlišnými soupřevami typických písem kontinuálně používaných v předchozích i pozdějších obdobích, tj. bakovské a katzovské – v dobových pramenech löblovské¹⁰⁸ – tiskárny (ať už je provozoval kdokoli). Většina dochovaných tisků z těchto let pochází z bakovské tiskárny; katzovská dílna, vedená stárnoucím Mošem Katzem (zemř. 1659), neměla již zjevně mnoho sil a vzrůstat se začala teprve ve druhé polovině 60. let.

Část tisků katzovské tiskárny můžeme na základě typografie a dekoru klást do první poloviny 50. let, druhou část do r. 1666 a dále; celkem jde o necelé tři desítky edicí, které

---

¹⁰⁴ K této podobě stručné verze siduru připojované k nějakému studijnímu hebrejskému textu viz kap. 1.1.1 a pozn. 52 tamtéž.

¹⁰⁵ Přesto nelze vyloučit, že tyto jidiš tisky včetně *Majse Brio ve-Zimro* spadají ještě do doby před rokem 1629.

¹⁰⁶ Putík 2012: s. 209.

¹⁰⁷ Volf 1925a: s. 23.

¹⁰⁸ Volf 1925a: s. 7, Putík 2012a: s. 210 mluví o katzovské tiskárně „v domě Beera Jeitelese“.

jsou všechny anonymní. Totožnost tiskárny potvrzuje jednak dekor, jednak jidiš písmo JP14 a podobná úprava sazby, které sdílí s tisky vydanými „novou tiskárnou Mošeho Katze blahé paměti“ r. 1682 a v dalších letech. Stejně jako pro předchozí období slouží i zde jako základní opěrné body pro bližší určení výsledování vizuálních souvislostí, podobností či shod v typografii a úpravě mezi anonymními a nedatovanými tisky a několika datovanými edicemi z těchto let (u některých je datace odvoditelná z textu či obsahu): *Tiḳunej šabat* ([po 12. prosinci 1650], č. b. 298), *Sliḥot 'al gzerot Uḳrajina* ([1652] a [1652?], č. b. 321 a 322) a *Tiḳunim haḡunim* z r. 1654 (č. b. 326),¹⁰⁹ ve druhém období pak *Liḳutej parpera'ot* a *Tiḳun ḳeri'a le-ḥol jom* (obě 1666, č. b. 382 a 384), *Tebilim* a *Minbagim* (1668, č. b. 401 a 402) a konečně *Be'er Moše*, *Luaḥ ha-ḥajim* a *Menorat zahav ṭabor* (všechny 1669, č. b. 404, 406, 407). Jejich tiskaři disponují jinými písmi než bakovská tiskárna: používají kvadrátní aškenázská písmena (2,5, 4 a 9 mm) a hybridní kvadrátní písmena (ca. 1,2, 2 a ca. 3 mm), Raši písmo (1,8–2 mm, podobno heidovskému?) a konečně nejprve jidiš písmo JP7, a později – snad od druhé půle 60. let? – jidiš písmo JP14.¹¹⁰

Katzovské tisky z 60. let spojuje kromě jiného i užívání pěticipé hvězdičky jakožto interpunkčního znaménka (i ta se objevuje ještě v 80. letech). A ačkoli se většina jednotlivých prvků – písem i ozdůbek – objevuje v datovaných katzovských tiscích i od r. 1682 a dále, děje se tak v jiných či pozměněných formacích a kombinacích. Například dvě nepatrně odlišné edice *Tiḳunej šabat* (č. b. 410 a 411) je tak možné datovat do doby kolem r. 1669, jelikož z ozdůbek sestavený rám titulního listu je včetně různých nedokonalostí takřka totožný s rámem titulního listu *Be'er Moše* opatřeného chronogramem, který v součtu dává 429, tj. 1669.

Bakovské tisky z této doby jsou zčásti anonymní, zčásti ale vybavené neúplným nebo i plným impresem, poprvé v tisku *Šiḥḥat leḳeṭ* (1652, č. b. 320).¹¹¹ Jako bakovské usvědčují tyto tisky jak bordury (pocházející z fundusu Avrahama Heidy před r. 1629, viz Příloha 4), tak samozřejmě i písmena a jejich skladba. Nejtypičtější je „rozvlákněné“ hybridní kvadrátní písmo (2–2,5 mm, poprvé doloženo 1629), nakloněné kvadrátní aškenázské písmo (4 mm) a užívání

---

¹⁰⁹ Srov. například podivné *šin* v kvadrátním textovém písmu zde a v *Ma'ane lašon* ([1650–1655], č. b. 303).

¹¹⁰ JP14 by tak bylo nejspíš jediným zcela novým písmem, který by si tato tiskárna pořídila v 60. letech; pořídila si ale každopádně jiné nové vybavení, což by tuto možnost podporovalo. K dataci tisků s písmem JP14 viz níže, oddíl 6.5.

¹¹¹ Příznané tisky vydává do r. 1662 (č. b. 372) firma „synové Jaakova Baka“, ale již r. 1661 působí Jehuda ben Jaakov Bak i samostatně (viz *Maḥzor*, 1661–1662, č. b. 362).

jidiš písem, nejprve starého JP12 a později JP13: JP12 je například sázen *Švedeš lid* ([kol. 1650], č. b. 300), JP13 *Cvaje klog lidr* ([1654], č. b. 325). Datace obou tisků je odvoditelná z událostí, na něž jejich text reaguje, a je navíc podporována užitými ozdůbkami, které se během této doby rovněž obměňují a kombinují specifickými způsoby, a dále podobnostmi v sazbě s dalšími tisky.

Bakové tedy již před polovinou 50. let investovali do nových písem, kromě JP13 také do čtyřmilimetrového (nakloněného) kvadrátního aškenázského písma, které se v datovaném tisku poprvé objevuje r. 1653 v *Pesikta rabati* (č. b. 324), ale také v nedatované *Švedeš lid* ([kol. 1650], č. b. 300). V jidiš písmu JP13 se dlouho objevuje přimíchán starý slitek pro *got* z JP12. Vzhled tisků se proměňuje i díky nově pořizovaným ozdůbkám.¹¹² V mnohých tiscích je uvedeno i jméno panovníka, za jehož vlády kniha vychází, což dataci dále zpřesňuje. Bakové pracovali i v této době s vyznačovacím kvadrátním aškenázským devítimilimetrovým písmem (dosti opotřebovaným, později snad inovovaným, viz hebrejské *Slihot*, [1658–1662], č. b. 346), se svým starým textovým hybridním kvadrátním písmem (s typickým sraženým *cade*, např. v *Minbagim* [kol. 1650–1655?], č. b. 306, *Sliches in tajtšn* [kol. 1657], č. b. 335¹¹³), s menším aškenázským kvadrátním písmem (ca. 2,5 mm) a s Raši písmem. Všechna bakovská písma je možno společně vidět například v *Hagadě* ([1652–1662], č. b. 323).¹¹⁴ V hebrejských *Slihot* ([1658–1662], č. b. 346) je též pro instrukce apod. užito dvou sad malých kvadrátních písem (ca. 1,2 a 2 mm), a je pravděpodobné, že zde Bakové spolupracovali s katzovskou tiskárnou;¹¹⁵ úprava tisku očividně kopíruje staré katzovské edice slichot (konkrétně *Slihot*, 1608–1610, č. b. 136) jak v užití písem, tak v rozvržení strany a použitím nových napodobenin starých velkých katzovských xylografovaných vyznačovacích písmen včetně ligatury *el* ze skládané pásky. Celkem je bakovskými písmi a dekorem v této době vytištěno na sedmdesát tisků, většinou nedatovaných a často i anonymních.

6.5 Pražské aškenázské polokurzívy 1514–1669

---

¹¹² Typické tehdejší ozdůbky kotvička 3 a kvítek 8 jsou užívány samostatně nebo dohromady v první polovině 50. let, od konce 50. let (poprvé v datovaném tisku r. 1658 (*Ma'ane lašon*, č. b. 341) tuto kombinaci vytlačuje ozdůbka jehličky, někdy dohromady s kvítkem 8 (ale nikoli kotvičkou 3).

¹¹³ V impresu je uveden císař Ferdinand [III.], jako ozdůbky jsou ale zároveň užity jehličky v kombinaci s kvítkem 8 a bordura B22 je oproti r. 1641 již puklá.

¹¹⁴ Tisk byl dříve datován [1590–1606], což je nemožné.

¹¹⁵ Či odkoupili část existujícího nákladu? Podobné případy jsou doloženy i později, viz např. č. b. 385.

Mezi lety 1514 a 1669 je možné v pražských tiscích rozlišit čtrnáct variant aškenázské polokurzívy,¹¹⁶ přičemž písma JP6 a JP7 jsou někdy smíchána v jedné sazbě a slitek pro *got* z JP12 používají Bakové dlouho i v tiscích sázených JP13. Písma JP5, JP6, JP7 a JP8 jsou typově podobná (sobě navzájem i svému zahraničnímu), ale jsou vždy důsledně používána v určitých tiskárnách (JP5 v několika za sebou). V tabulce v Příloze 3 jsou uvedeny všechny dokumentované výskyty, ale je dosti pravděpodobné, že soupis není úplný. Přestože jsem prohlédla drobné jidiš tisky dostupné v oxfordské Bodleian Library a ve vídeňské ÖNB a jinde, aniž bych na takový případ narazila, nelze vyloučit, že i mezi domněle lublinskými či krakovskými jidiš tisky se stále skrývají některé pražské. Jednotlivá písma jsou řazena chronologicky podle prvního výskytu, v závěru jsou ještě vytčena některá problematická písma a jednotlivé edice, které jsou v bibliografiích přiřazovány Praze, ale podle mého soudu pražské nejsou. Až na výjimky se nezabývám detaily vývoje písem a jejich obměnami, jejichž sledování přesahuje možnosti této práce.

JP1: konsorcia, Katzové a s.t.n. 1514–1597

Poprvé se JP1 objevuje v *Seder zmirot* (1514, č. b. 3), kde jsou jím sázeny instrukce k liturgii a popisky k ilustracím a pro liturgické instrukce je užito též v *Siduru* (1515 a 1519, č. b. 5 a 6) a v *Machzoru* (1549–50 (č. b. 25)). V *Chumaši* (1518 a 1530, č. b. 4 a 16) je použito pro Rašiho komentář k Bibli. Jako hlavní textové písmo není dokumentováno nikdy: i v *Arba'a turim* (1540, č. b. 22) a zhruba soudobých *Šḥiṭot u-vdikot* (č. b. 23) jsou jím sázeny pouze poznámky (*bagabot*) a hlavní text pak novějším a větším JP2.¹¹⁷ Ještě r. 1592 jím sazeč začal sázet marginální anotace druhého dílu *Šemaḥ Dawid* (č. b. 53, ff. 4a–12b), ale od třetí složky do konce jsou tyto marginálie sázeny kvadrátním písmem. Podobně je jím sázen začátek jednoho z komentářů v *Ruaḥ ḥen* z r. 1593 (č. b. 55, f. 2a), dále je však nahrazeno Raši písmem a je zjevné, že v první polovině 90. let bylo již pocitováno jako zastaralé.

Písmo je po celé období používáno i v kolofonech, titulních textech a dalších paratextech.¹¹⁸ V *Machzoru* (1585–86, č. b. 40) je užito pro variantu modlitby pro *šliaḥ šibur* (f. 1b, druhá varianta je sázena JP2), instrukce a kolofon prvního dílu; v již zmiňovaném *Šemaḥ Dawid* (1592, č. b. 53) kromě části marginálií též v poznámce tiskaře na f. 62b prvního

¹¹⁶ K tomu, co tvoří samostatné písmo, viz Zafren 1982b: s. 138.

¹¹⁷ Komentář je jím sázen též v č. b. 43 a 52 a v č. b. 44 spolu s JP2.

¹¹⁸ Např. č. b. 3, 4, 41 a 18, 41, 51, 53, 55, 66.

dílu a v impresu obou dílů. V *Tšuva 'al 'aguna* (1594, č. b. 56), kdy je sazba již značně opotřebována, je jím sázen titulní text (a pro jidiš text na ff. 2a–2b je užito Raši písmo). Naposledy je jím v *Machzoru* (1595–1597, č. b. 66) kromě části liturgických instrukcí sázen letopočet v impresu. JP1 je užíváno pro sazbu hebrejštiny jako písmo hierarchicky podřazené, nebo pro zvýraznění či pestrost; pro jidiš je písmo použito, pokud je mi známo, pouze v *Sam ḥajim* (1590, č. b. 49).

JP2: Katzové a s.t.n. 1529–1597

O něco větší polokurzíva JP2 se poprvé objevuje v jednořádkové instrukci v tisku *Sliḥot* (1529, č. b. 14, sl. 10, l. 5b). Svislé lomené písmo je podobně statické jako předchozí JP1, ale je prokreslenější a jednotlivá písmena mají také díky různé tloušťce tahu přece jen větší dynamiku (viz např. *alef, šin* aj.). Jako hlavní textové písmo pro hebrejštinu je použito pouze ve vydání *Arba'a turim* (1540, č. b. 22) a ve *Šḥiṭot u-vdikot* ([1530–1540?], č. b. 23). Častěji je používáno pro sazbu komentáře či výkladového textu (č. b. 17, 28, 29, 31, 36). V *Siduru* (1588, č. b. 44) začal sazeč komentář sázet tímto JP2, nejpozději od složky 19 je ale zaměnil menším JP1. Jsou jím rovněž tištěny paratexty: titulní texty, impresy či kolofony (č. b. 40, 53). Ve všech těchto případech je jím sázen hebrejský text a je voleno pro zvýraznění či odlišení.¹¹⁹

V *Mišlej ḥachamim* ([1590], č. b. 48) je tato polokurzíva poprvé užita pro jidiš text: pro podtitul k přitištěné *Tchině*, která je rovněž sepsána v jidiš, ale jejíž samotný text je sázen hybridním kvadrátním písmem. Pro sazbu jidiš je použita také v titulním textu *Tḥina zu* [1590?] (č. b. 50), vlastní jidiš překlad modlitby je ale sázen Raši písmem. Použita je i pro jidiš část titulního textu a jidiš překlad některých pasáží v *Seder bagadot* (1590, č. b. 47), zatímco jidiš překlad písní *Eḥad mi-jodea'* a *Ḥad gadja* je sázen malým kvadrátním písmem a hebrejské impresum JP1. Podobně se objevuje v jidiš partiích titulního textu a explicitu nakladatele v *Sam ḥajim* (1590, č. b. 49), přičemž samotný jidiš text je tištěn JP1 a záhlaví k jednotlivým částem též Raši písmem. Ještě v *Machzoru* (1595–1597, č. b. 66) je jí sázena modlitba pro kantora a naposledy je použita v *Em ha-jeled* (1597, č. b. 69) pro závorkami zdůrazněná jidiš slova v hlavním jidiš textu sázeném jinak Raši písmem. Ve všech těchto případech má funkci vyznačovacího písma.

---

¹¹⁹ Viz též např. v č. b. 33, 34, 35, 39, 51 a 69.

JP3: Katzové 1583

Dekorativní písmo širokých a zaoblených tvarů je ojediněle doloženo v hebrejském impresu kvartové verze *Deruš na'e* (1583, č. b. 39). Je mírně rozvlněné, jakoby bylo skutečně psáno rukou, a bylo i vzhledem ke své velikosti bezpochyby zamýšleno jako vyznačovací. Rukopisným vzhledem je blízké následujícímu JP4, pořízenému nejspíš ve stejné době.

JP4: Katzové 1581–1590

Výrazná vyznačovací polokurzíva se objevuje v impresu *Machzoru* (1585–1586, č. b. 40), podruhé v *Seder hagadot* (1590, č. b. 47). Svými protáhlými zeštíhlenými tvary připomíná soudobé lokální psané novogotické latinské písmo. Podobné písmo se vyskytlo ojediněle též v *Menorat zahav taħor* (1581, č. b. 36).

JP5 a JP5b: s.t.n., Schedelové, Moše Utitz, Avraham Heida 1597–kol. 1625

S písmem JP5 doloženým poprvé v *Sefer Ijov* (1597, č. b. 67) přichází do Prahy moderní jidiš písmo užívané již pro jidiš texty.¹²⁰ Mnohé z tisků této skupiny, včetně prvního Jóba, mají jako interpunkční znaménko použito čtyřcípou hvězdičku. Nejstarší tisky sázené JP5 jsou anonymní, přesto díky analýze dalších užitých písem a ozdůbek můžeme vysledovat určité linie migrace typografického materiálu mezi tiskárnami a návaznosti s předchozími i mladšími tisky a pokusit se zpětně dovodit, kdo mohli být jejich tiskaři.¹²¹

Jób má styčné rysy i s anonymními tisky *Machzoru* (1595–1597, č. b. 66), *Em ha-jeled* (1597, č. b. 69) a *Sefer Jona* (1598, č. b. 77; kde je ale již v písmu JP5 vyměněno špatné *pe* a doplněna ligatura *got*), stejně jako se *Sibuv rabejnu Petahja* (č. b. 58), který r. 1595 vydal Geršom Katz. Ten ovšem jediné dva své podepsané jidiš tisky vydal až r. 1609 a navíc vysázené jiným písmem (JP11).

Některé ozdůbky anonymních tisků z let 1595–1599 najdeme předtím i potom u Katzů (např. v Jóbovi větvičku s lístky 2); jiné, které jsou zde doloženy poprvé, později opět nejčastěji u Schedelů (např. mřížka 3 tamtéž), a po zániku této tiskárny někdy u Avrahama

---

¹²⁰ Charakteristická písmena jsou zejména koncové *mem* a *pe*, *alef*, *gimel*, *ajin*, *cade*, *šin* a spojka *un* s apostrofem. *Šin* se výrazně liší od *šin* staršího i mladšího typu. Hodnocení je ovšem velice individuální; Zafren 1982b: s. 148 uvádí jako distinktivní písmena taková, která pro oko autorky zvláštní vypovídací hodnotu nemají.

¹²¹ Viz kap. 5.2.6.

Heidy a dále. Naopak žádné ozdůbky z těchto anonymních tisků nenajdeme v tiscích Jaakova Baka. Samo jidiš písmo Jóba a dalších anonymních jidiš tisků konce 90. let je totožné s písmem prvního přiznaného schedelovského tisku, *Sefer Jechezkel in tajšn* z r. 1602 (č. b. 89).¹²² V detailech zde bylo písmo sice obměněno, ale podrželo si výrazné konstantní rysy (např. specifické *ajin* v Jóbovi i Ezechielovi). Můžeme proto usuzovat, že anonymními tiskaři konce 90. let, či iniciátory a investory mohli být právě Schedelové (možná původně ve spojení s Jaakovem Bakem), každopádně právě do jejich majetku vybavení anonymních tiskařů nakonec přešlo.

Po bratrech Schedelových použil JP5 (mírně inovované, viz např. koncové *pe*) ještě nakladatel Moše Utitz v edici *Minbagim* (1611, č. b. 169)¹²³ vytištěné i podle jiných prvků v tiskárně, která byla nástupkyní zaniklého schedelovského podniku (tj. používala schedelovský typografický materiál). Dále inovovanou verzí téhož písma (JP5b) je tištěn i unikátní exemplář sbírky požehnání s jidiš překladem (*Birkat ha-mazon. B.*, č. b. 263) z Mehlmanovy sbírky, jež je v literatuře datována s velkými diskrepancemi: v *BHB* kol. 1580, Chavou Turniansky do let 1600/1609–1625 (edici připisuje Geršomu Katzovi).¹²⁴ Stejným písmem ovšem r. 1624 vytiskl Avraham Heida i jidiš partie reedice *Helkat mebokeq* (č. b. 258), kde je téměř totožně jako v prvním vydání hagady s tímto komentářem (1606–1607, č. b. 119) použito i mnoho dalšího schedelovského materiálu. Stejně jako např. ilustrační štočky k *Minbagim* přešlo tedy i písmo JP5 přes Utitze do majetku Avrahama Heidy, který některé litery a znaky inovoval.¹²⁵ Datace zhruba k r. 1625 odpovídá i horní hranici intervalu, do nějž

---

¹²² Vyznačovací písmo sefardského typu, které Schedelové používali ve svých tiscích od r. 1602, se v Jóbovi dosud neobjevuje, a kvadrátní aškenázská písma měli k dispozici teprve od r. 1605.

¹²³ Knihu vysázel Anšl ben Geršom Katz.

¹²⁴ NLI R 8° 75 A 1613, *BHB* 306192 a Turniansky 1982: č. 5.

¹²⁵ *Ajin* JP5b se kupodivu nejvíce podobá *ajin* z Raši písma (!) schedelovské *Helkat mebokeq* (1606–1607, č. b. 119) anebo *ajin* menšího Raši písma Avrahama Heidy. Slitek pro *got* je zde opatřen výraznou vlnkou (podobnou bakovské, ale *tet* je jiné), ale například koncové *pe* a *cade* jsou v JP5 a JP5b totožné. Nejsou tu již užity čtyřcípé hvězdičky jako interpunkční znaménko a ani jedno z textových kvadrátních hybridních písem se v schedelovských tiscích vůbec nevyskytuje. Dvě aškenázská kvadrátní písma jsou katzovského typu, ta byla ale napodobována i jinými pražskými tiskaři včetně samotných Schedelů (od *Helkat mebokeq*, 1606–1607), a nejsou proto určující. Klíčem k záhadě je malé textové kvadrátní hybridní písmo a jeho velice svérázné písmeno *pe*, poprvé doložené v tisku *Kene bina* (1609–1611, č. b. 148, viz např. f. 41b), v jehož impresu je uveden Geršom Katz. Poslední část tisku (od f. 5a) je ale dotištěna písmem, která později užíval Heida. S výjimkou *Manoah maša ben* (1611, č. b. 168), který dosud vydal s Mošem Utitzem, se toto hybridní písmo vyskytuje pouze v jeho samostatných tiscích, a i ostatní písma fragmentu jsou totožná s jeho písmem. Také flankováním nadpisů vícero čtyřlístky fragment nejvýrazněji připomíná Heidovy tisky z doby po r. 1621.

tisk unikátní sbírky *Bentserl* klade textová analýza Chavy Turniansky.

Písma typově podobná JP5 používali později Moše Katz (JP6 a JP7) i Jaakov Bak (JP8). Od nich se JP5 odlišuje nejvýrazněji koncovým *pe* (s „trojkou“) a ligaturou *got* s prohnutou čárkou nad prvními dvěma písmeny (*gimel vav*, od *Sefer Jona* dále), kterou Katzové zpočátku nemají a která má u Baka výrazněji zvlněnou čárku.

JP6: Moše Katz 1599–1605

Typově podobné, ale v detailech podstatně odlišné od JP5.¹²⁶ Má dvě *šin* – jedno otevřené a druhé zavřené (viz např. *Maḥzor šel šaloš regalim*, 1600, č. b. 81, sl. 1, l. 2a), přičemž typ uzavřeného *šin* se od JP7 dále objevuje u všech pražských tiskařů, kteří měli vlastní jidiš písmo (JP8–9, JP11–14). Zdá se také, že přinejmenším zpočátku neměli Katzové ligaturu *got* a slovo *got* sázeli (s *alefem*) třemi samostatnými literami. Již v *Machzoru* z r. 1600 se vyskytují dvě *gimel*. V *Be'er Moše* a v *Leḳaḅ ʔov* (1604 a 1604–1605, č. b. 101 a 102, a viz též č. b. 87 a 88) je písmo silně namícháno s JP7. Písmo je používáno pro sazbu jidiš textů, pouze r. 1601 je „postaru“ použito pro sazbu hebrejského kolofonu *Tḥilat divrej Šmu'el* (č. b. 86).

JP7: Moše Katz, s.t.n. [Katzové] 1602–[1650–1655?]

Prokreslenější a dynamičtější písmo oproti JP6: tahy se ztenčují a zesilují jako u rukopisných písem, nejvýrazněji u *alef* (připomíná *alef* v JP2 a JP3), *gimel* („rázněji nakročené“) a *ajin*. Podstatný rozdíl je patrný v *šin*: v JP7 je užíváno zavřené *šin*, zatímco v JP6 ještě silně převažovalo *šin* otevřené (ale viz znovu v *Be'er Moše*, 1612, č. b. 173). Koncové *pe* je téhož tvaru jako v JP6 (tj. odlišné od JP5), *got* je v *Tajts chuměš* (1610, č. b. 151) sázeno třemi literami (s *alef*), nikoli ligaturou.

K tiskům sázeným JP7 se zdá přes jisté pochybnosti patřit i skupina tisků uchovaných v unikátech, které jsou zde datovány [kol. 1650–1655?], tj. *Jidšer štam* (BLO Opp. 8° 449, č. b. 302), *Ajn šejn štraflid* (Opp. 8° 1058-7, č. b. 301) a *Pirḳej avot* (YU Rare Lutzki 187, č. b. 307), a dále fragment *Sefer Šmu'el* ([kol. 1650], č. b. 280c) z genizy ve Veitshöchheimu.¹²⁷ Všechny čtyři mají slitek pro *got* s vlnovkou (někdy pro nekvalitní tisk či opotřebovanost

¹²⁶ Srov. *pe*, koncové *pe*, *ajin*, *cade*, otevřenější *tet*, *šin*, srov. též interpunkční znaménka, apostrofování *un* ad.

¹²⁷ Písmo *Jidšer štam* má s JP7 společné koncové *cade* i snad *mem*, *ajin*, *alef* aj.), specifická a ojedinělá je občas užívaná značka pro spojku *un*. Tisk má hybridní katzovské (?) písmo jako např. v *Orḳot ḥajim* (1626, č. b. 266). Má též ligaturu *got* završenou vlnovkou, dotud v JP7 nezaregistrovanou. Není vyloučeno, že tisk může být starší. Písmo *Ajn šejn štraflid* i *Pirḳej avot* se oproti *Jidšer štam* jeví daleko opotřebovanější.

nerozlišitelné od čárky, zejména v *Avot*), který je podobný původnímu bakovskému: je možné, že by Katzové, jimž byl r. 1629 zabaven fundus tiskárny, získali později část vybavení od Baků:¹²⁸ Do této skupiny patří i jidiš písmo *Tikunim hagunim* (1654, č. b. 326). *Jidšer štam* a *Pirkej avot* mají v závěru otištěnu katzovskou vinětu s motivem Jeruzalémského chrámu (Ch1), což mají společné jak s *Orḥot ḥajim* (1626, č. b. 266), tak se *Sliḥot ‘al gzerot Ukrajina* ([1652] a [1652?], č. b. 321 a 322); nejzachovalejší je viněta v *Orḥot ḥajim*, s nimiž navíc *Jidšer štam* pojí i způsob použití hybridního kvadrátního písma. Ačkoli žádný z těchto tisků nemá uvedena tiskaře, používají tedy nezabavené zbytky katzovského vybavení, které, jak vyplývá z analýzy dekoru a ostatních písem, zůstaly v této dílně i po r. 1629. Vznikly tedy pravděpodobně před smrtí Mošeho Katze r. 1659.

JP8: Jaakov Bak 1605–1615

Písmo je stejného typu jako předchozí katzovské JP7 (srov. uzavřené *šin*), ale odlišné v detailech kresby písmen¹²⁹ a na rozdíl od něj má od počátku slitek pro *got* (první dva znaky, *gimel vav*) opatřený výraznou vlnovkou. Přesnější dataci napomáhá to, že patrně mezi lety 1610 a 1611 si Jaakov Bak pořídil nový slitek pro *un’* se všemi třemi znaky.

JP9: Moše ben Josef Becalel Katz 1602–1626

Malé jidiš písmo vytvořené jako menší stupeň k JP7 je poprvé soustavněji doloženo v *Josipon* (1607, č. b. 121). Ojedinele – a to v jedné krátké poznámce – se ale objevuje již ve *Sliches in tajšn* z r. 1602 (č. b. 88), což dále podporuje zjištění vyvoditelné z nálezů z geniz, že ztráty na lidovějších tiscích – jidiš biblických parafrázích a ostatních jidiš textech a hebrejských modlitebních knihách – byly daleko větší, než u vyšší hebrejské literatury: nezdá se totiž pravděpodobné, že by mezi rokem 1602 a 1607 Moše Katz písmo nepoužil. Příliš zeštíhlené a nakloněné *ajin* bylo r. 1610 v *Tajš chumeši* (č. b. 151) nahrazeno jiným, uměřenějším a připomínajícím starší katzovská *ajin*. V popisce k ilustraci v *Josipon* je užito kvadrátní *cade* místo obvyklého jidiš *cade*, později se vyskytuje jidiš *cade*. Vzhledem ke své

---

¹²⁸ Srov. též ojedinelé užití později bakovské bordury B21 v *Minbagim* ([1637–1650], č. b. 280c).

¹²⁹ Např. nápadně u *alef, gimel, mem, ajin, cade, šin* a koncového *mem, pe* i *cade*.

malé velikosti je písmo vždy užíváno v pomocné funkci a nikdy jako hlavní textové.¹³⁰

JP10: s.t.n. [1607–1608?]

Písmo je zcela ojediněle užito pro hebrejštinu v anonymním tisku *Psakim be-ḥališa* (1607–1608, č. b. 124) a od soudobých jidiš písem a jejich užití se liší i v dalších ohledech (některá písmena lze například jen těžko odlišit od kvadrátních).¹³¹ Některá písmena jsou velice podobná JP8 (či JP11), ale například *šin*, *ajin* a *tet* jsou výrazně odlišná. Některá *alef* připomínají naopak *alef* v písmu JP7. Ostré písmo bylo patrně v době tisku nové. Je nejisté, zda je tisk vůbec pražský: bylo by podivné, kdyby je žádný zdejší tiskař znovu nepoužil (je ale poněkud obtížně čitelné).

JP11: Geršom ben Josef Becalel Katz 1609–1610

Ve druhém období své činnosti si Geršom Katz pořídil vlastní jidiš písmo JP11. Vytiskl jím, pokud víme, pouze necelé tři tisky v letech 1609–1610 (*Brantspiql*, 1610, č. b. 149, je totiž dotištěn JP5) a poté již samostně nejspíš netiskl, či se alespoň takový tisk nedochoval. Elegantní písmo je typově podobno JP8 (ale srovnej *mem*, *nun*, koncové *pe*, *cade* ad.) i JP10 (ale srov. *cade*, *dalet*, *mem*, koncové *pe* aj.).

JP12: Bakové 1615/1618–[kol. 1650–1655?]

Písmo porizené patrně syny zesnulého Jaakova Baka, kteří jím dotiskli *Ḳroves* (1615–1618, č. b. 213) zahájený ještě otcem písmem JP8 r. 1615 (některé exempláře jsou ovšem zjevně celé sázeny JP12, nejsou ale naopak doloženy exempláře tištěné celé JP8). Velice svérázné, jakoby ze dřeva vyřezané písmo s ostrými hranami používali Bakové až zhruba do poloviny století (poslední tisk s přesněji odvoditelnou datací je *Švedeš lid* ([kol. 1650], č. b. 300), soudobá či o něco mladší je *Hagada* s jidiš komentářem ([1652–1662], č. b. 323), která podle ozdůbek může pocházet až z počátku 60. let. Skupina tisků datovaná [1640–1650?] (č. b. 286–292) může být naopak starší, tj. z konce 20. let (všechny zde použité ozdůbky měli

---

¹³⁰ Např. v č. b. 121 i 151 je hlavním textovým písmem JP7, v č. b. 129 se JP9 objevuje jen v impresu, v č. b. 135, 196 a 243 v komentáři, překladu apod., v č. b. 201 jsou jím sázena motta v záhlaví stran, v č. b. 163, 192, 208, 264 a 268 liturgické instrukce.

¹³¹ Některá písmena mají výrazně čtvercový, případně čtvercový a zaoblený půdorys, specifické je uzavřené *šin*, dynamické *gimel* (podobné ovšem *gimel* v JP8 v *Jošrot*, 4. díl, 1606–1607, č. b. 120), *mem*, *cade*, výběh koncového *mem* a další písmena.

totiž Bakové již ve 20. letech, přičemž tzv. „prsíčka“ použili poprvé 1629), v jejich dataci ale beru v potaz zákaz tisku r. 1629, opotřebovanost písem a další faktory. Slitek pro *got* z písma JP12 používali Bakové v písmu JP13 až do 80. let.

JP13: Bakové [1650–1655?] – 1688 (dále nezkoumáno)

Písmo je používáno výlučně bakovskou tiskárnou (často anonymně) od 50. přinejmenším do 80. let 17. století; první datovaný výskyt pochází z r. 1654 (*Cvaje klog lidr*, č. b. 325). Je podobné staršímu bakovskému JP8, ale například *gimel* je úměrně velké ostatním písmenům, respektive posazeno ve stejné rovině. Někdy je použito staré koncové *pe* z JP12 a starý slitek pro *got* z JP12 je používán ještě v 80. letech, ačkoli nové *got* s vlnovkou je v datovaném tisku poprvé doloženo v *Dos tajtš esrim ve-arbe* 1674, sázeném nově odlitým a v detailech inovovaným JP13.¹³² Je ale pravděpodobné, že tisky, které mají starý slitek *got* a dobově doložené ozdůbky, pocházejí z doby zhruba do r. 1673, respektive, vzhledem k uzavření tiskárny, do r. 1669. Naopak například tisk *Ajn šejn noje tojre lid* (BLO Opp.8°1103-42, CLH 3701) sázený písmem JP13, nakloněným kvadrátním 4 mm vysokým písmem jako tisky z konce 50. a z 60. let a vypravený starou ilustrací z cyklu k *minbagim* vzhledem k výskytu nového *got* s vlnovkou datují po roce 1674, čemuž napovídají i užité ozdůbky (zvláště kvítek 12).

JP14: Katzové [kol. 1666–1669?] – kol. 1682 (dále nezkoumáno)

Písmo je v datovaném tisku dokumentováno poprvé až r. 1682 v *Ma'ane lašon auf tajtš*, který vytiskla „nová tiskárna Mošeho Katze blahé paměti“ (a podobně v *Šiv'im u-štajim psukim*, „společníci v tiskárně Mošeho Katze blahé paměti“, 1682, a *Tojre lid*, „nová tiskárna Mošeho Katze blahé paměti“, [kol. 1682]). Nicméně shody ve výzdobě některých nedatovaných jidiš tisků sázených tímto písmem s výzdobou datovaných *Likutej parpera'ot* a *Tikun kri'a le-chol jom* (obě 1666, č. b. 382 a 384), či *Be'er Moše* (1669, č. b. 404) ad. naznačují, že nedatované tisky sázené JP14 mohly vzniknout již ve druhé polovině 60. let. Některé z ozdůbek, které mají soudobé datované i tyto nedatované tisky společné, se totiž v 80. letech již v podobných kombinacích nevyskytují. V *Be'er Moše* z r. 1669 je sice pro jidiš použito Raši písmo, což by mohlo vypovídat o tom, že tiskaři uspokojivé jidiš písmo neměli k

---

¹³² Podobně v několika dalších tiscích z 80. let. Možná souvislost s peripetiemi bakovské tiskárny (viz Volf 1925a)?

dispozici a pořídili si je teprve v 80. letech, jenže i v reedici téhož titulu z r. 1682 je jidiš sázena Raši písmem (nelze ale vyloučit, že vznikala ještě před pořízením nového jidiš písma teprve později téhož roku). Tiskaři těchto tisků užívali často jako interpunkční znaménko pěticipou hvězdičku a v určité fázi si pořídili nový slitek pro *go* ve slově *got*. Zejména podle kombinací ozdůbek přes určitou nejistotu datují některé tisky sázené JP14 do let [1666–1669?]; opatrněji by je bylo možné datovat blíže k r. 1682, přičemž ale nejpozději od r. 1687 tisknou vnukové Mošeho Katze jiným jidiš písmem a také s jinou výzdobou.

Problematická jidiš písma a jistota datací

Problematické tak zůstává polokurzívní písmo JP10 tisku *Psakim be-hališa* (1607–1608, č. b. 124), u něhož nelze vyloučit, že vůbec nebyl vytištěn v Praze. Nepodařilo se mi je najít v jiném pražském či zahraničním tisku, ani ve faksimilích otištěných H. C. Zafrenem.¹³³

Nejméně jistá je datace skupiny anonymních, ale snad katzovských tisků z doby po r. 1630 až do zhruba poloviny 50. let a dále z konce 60. let 17. století. Jejich typografie je jasně odlišná od bakovské, ale absence přiznaných a datovaných jidiš tisků katzovské tiskárny v této době přesnější dataci ztěžuje.

Z pražských jidiš tisků lze bezpečně vyloučit *Majse fun draj vajbrn* a *Majse Ludvig un' Aleksandr* (BLO Opp. 8° 1058–8 a Opp. 8° 1115, CLH 3891 a 3931), oba [kol. 1640–1650?] a oba z Krakova. Jde nejspíš o tisky Menachema Majzls, jak dokládá např. charakteristické *un'* s apostrofem podél celé levé linie *nun* v jeho *Tojre lid, s. a.* ([1631–1656], BLO Opp. 8° 624–8, CLH 3703).¹³⁴ Tuto podobu *un'* převzal Majzls patrně od Jicchaka Prostitze.¹³⁵ Krakovská je tudíž i reedice *Mišlej* z 1. poloviny 17. století (JTSA RARE YIDD BS 1464 Y5 M6 1602), kterou vytiskl patrně opět Menachem Majzls a která bývá rovněž kladena do Prahy.

---

¹³³ Zafren 1982b a Zafren 1987.

¹³⁴ Tiskař v titulním textu navíc nejspíš odkazuje na pražské vydání této písně, nad něž své *šejne getleche lidr* vychvaluje – neboť *nit az di forgen (preger) zajn, doz man kajn vort kan darinen lajen* („nejsou jako ty dřívejší [?] pražské [písně], v nichž člověk nepřechte ani slovo“ (?), viz též Shmeruk 1977: s. 415, č. 63. Vydání se mi ale nepodařilo identifikovat: CLH 3704 je bezpečně datovatelné [kol. 1682] a pokud CLH 3705 odkazuje k dnešní Opp. 8° 630, lze je datovat [1680–1700]. Narážka snad nemůže směřovat na *Gor ajn šejn nojen tojre lid*, [kol. 1612], č. b. 179 (CLH 3700), která obsahuje jinou píseň (reed. Opp. 8° 1103 (42), CLH 3701, [1674–1690]); ani na žádnou z těchto edicí: Opp. 8° 1103 (40), CLH 3702, [1680–1690]; Opp. 8° 460 (15), CLH 3706, [1673–1690], ani reed. téhož Opp. 8° 1103 (34), CLH 3707, [1680–1700]). Majzlsova sebechvála může být tedy dokladem existence dalšího nedochovaného pražského jidiš tisku.

¹³⁵ Viz *Sefer Šmu'el* 1593 BLO Opp. 4° 171, ÖNB 20.H.27, dostupné na <http://data.onb.ac.at/rec/AC09709519> (CLH 1239), či *Mišlej* s jidiš překladem 1582, BLO Opp. 4° 149 (CLH 261 a 1285).

7. FORMÁT A VÝZDOBA

Výtvarné stránce pražských hebrejských tisků se ze strany badatelů a odborné literatury dosud dostalo snad největší pozornosti. Právě díky své bohaté výzdobě a grafické úpravě se vůbec nejznámějším produktem pražských židovských tiskařů stala katzovská *Hagada* z r. 1526 (č. b. 12), jíž je věnováno hned několik studií.¹ Přesto zůstávala knižní výzdoba pražských hebrejských tisků dlouho hodnocena víceméně zcela mimo český či obecněji nežidovský kontext, bez souvislosti s nežidovskou knižní produkcí. Tento zásadní nedostatek důkladně a objevitelsky napravila teprve studie Petra Voita ve výroční monografii z r. 2012.² Dílo jednotlivých řezáčů, kteří se projeví v tiscích hebrejských tiskařů do poloviny 16. století (respektive do r. 1569, viz níže), je ve Voitově studii zkoumáno a hodnoceno zároveň s jejich pracemi pro pražské křesťanské tiskaře i ve vztahu k zahraničí.

V této kapitole se pokusím navázat na Voitovu práci tam, kde jeho studie končí³ a ovšem méně fundovaně, tj. aniž bych se pokoušela hodnotit estetickou kvalitu a pokročilost či zastaralost (Voitovu „zaleželost“) této výzdoby či ji uvádět do širšího kontextu soudobé české knižní grafiky. V zásadě je kapitola především stručným úvodem k tomu nejpodstatnějšímu: chronologickému a typologicky členěnému katalogu, ve kterém jsou evidovány jednotlivé výzdobné prvky, jež se ve sledované produkci objevují až do r. 1669, a který napříště patřičné odborné zhodnocení umožní.⁴ Na úvod bych přesto ráda formulovala několik poznámek k vývoji stylů a způsobů výzdoby, které pražští židovští tiskaři uplatňovali, a také ke vztahu obsahu a dekoru, respektive formátu a dekoru, jež z tohoto materiálu vycházejí.

7.1 Obsah, formát, výzdoba

Knižní dekor není nikdy odtržen od ostatních specifik a parametrů konkrétní knihy, ne-li již samotného jejího obsahu, pak alespoň formátu či rozsahu. V hebrejském knižním prostředí je výprava některých typů textů – tj. většiny žánrů vysoké hebrejské literatury – v zásadě omezena na titulní list a dále drobnější a významově prázdné ozdůbky uvnitř knihy

---

¹ Roth 1961, Wengrov 1967, Tabory 1987 a v současné době chystaná studie Katrin Kogman-Appelové.

² Voit 2012.

³ Navzdory názvu se Voit vztahuje ještě k titulní borduře poprvé doložené r. 1569, Voit 2012: s. 126.

⁴ Katalog tvoří Přílohu 4. K jeho úplnosti viz níže, kap. 7.7.

(rámečky nadpisů, lišty, vinětky atp.), jiné texty jsou naopak ilustrovány na takřka pravidelných místech (hebrejské machzory a hagady, knihy rituálních zvyklostí v jidiš, sbírka požehnání bentšerl či hagada). Oktávové a menší tisky jsou přirozeně ilustrovány minimálně již i vzhledem ke své velikosti, zatímco kvartové a foliové nabízejí daleko větší prostor pro aplikaci ilustrací.

Určujícím faktorem pro výzdobu raně novověké hebrejské knihy byl i jazyk textu a cílové publikum, čtenáři a další zamýšlení uživatelé knihy. Knihy tištěné v jidiš pro široké čtenářské vrstvy, tedy nikoli pro učence, ale pro méně vzdělané muže, ženy a mládež, jež byly ponejvíce buď didaktického, nebo i zábavného charakteru, byly, pokud to bylo možné, ilustracemi vypravovány častěji. Někdy jen na titulním listu, aby přitáhly oko kupce a čtenáře, ale často také celým výtvarným programem, který se osvědčil a který uživatelé – po prvních takto vypravených a úspěšných tiscích – nejspíš i očekávali (a který býval proto i inzerován v titulním textu). Ilustrovány byly výjimečně i drobné několikastránkové jidiš tisky, u nichž jinak tiskař evidentně co nejvíce šetřil na nákladech: ač to patrně ani nebylo nutné, výjev svatby doprovázející příběh lásky mohl dotýcnou brožurku prodat ještě bezpečněji a rychleji.⁵

Účel ilustrací v jidiš knihách byl často didaktický: ilustrace ke knihám *minhagim*, tj. rituálních zvyklostí, otiskované příznačně pouze v jidiš verzích tohoto textu, sdělují v obrazové zkratce poučení o určitém úkonu prováděném o daném svátku, pomáhají k jeho lepšímu zapamatování (a možná i orientaci v knize). Také v případě pesachové hagady přesahoval smysl jejich zařazení i do mimoliterární či do mimorituální sféry: měly pomáhat udržet pozornost dětí, které při čteném a dlouho do noci trvajícím hebrejském obřadu mohly usínat únavou.⁶

Mnohdy je zařazení ilustrací a jejich podoba či pojetí také otázkou knižní tradice. Hagada a další texty byly ilustrovány již v rukopisech – v jednotlivých židovských tradicích, sefardské či aškenázské a dalších, ovšem odlišně – a v prvních tiscích byly převáděny z knižní malby či perokresby do nového média,⁷ jímž je v pražských hebraikách výlučně xylografie. V době tištěné knihy, jež měla samozřejmě větší distribuci než rukopisy, se ilustrační program

---

⁵ Viz níže, 7.4.1 až 7.4.3.

⁶ Shmeruk 1984 a Shmeruk 1986.

⁷ Nelze například přehlédnout podobnost ilustrací pražské hagady s ilustracemi (respektive jejich pojetí a rozmístění) iluminátora Joela ben Šimona alias Fajbuše z Bonnu, který ve druhé polovině 15. století působil v Německu a v Itálii (a který ovšem sám také navazoval na starší modely). K Joelovi ben Šimonovi viz naposledy Kogman-Appel 2016.

mohl současně snáze šířit, ustalovat a mezi jednotlivými vydáními také vzájemně ovlivňovat, jak ukazuje vývoj ilustračního programu právě pesachové hagady od pražské edice z r. 1526 po amsterdamskou z r. 1695. Podobně vykrytalizoval i nepoměrně skromnější způsob výzdoby machzorů, který po Katzech převzali také Bakové. Také – možno říci „odborné“ – ilustrace k suprakomentářům k Rašimu, které zahrnují mapy a vyobrazení různých nezvyklých konkrétně zmiňovaných v Bibli a které mají již své perokresebné předchůdce, mohli v knižních vydáních svých děl autoři koncipovat a přebírat již i po vzoru dříve vytištěných obdobných děl (a vlastně je kvůli nim i zařazovat a vřazovat se tak do proudu příslušného odborného diskurzu). Především ale uplatnění ilustrací vždy závisí na financích nakladatele knihy či dostupnosti ilustračních štočků.⁸

7.2. Výzdoba titulního listu

7.2.1 Spolupráce s domácími řezáči po polovině 16. století

Foliovou bordurou s portrétem tiskaře Mordechaje Katze (B17) užitou poprvé r. 1569 v *Torat ha-‘ola* (č. b. 32), jež byla dílem Mistra protáhlých postav a již se Voitova výše zmíněná studie z časového hlediska uzavírá,⁹ se spolupráce pražských židovských tiskařů s domácími řezáči – jež byla v první polovině století natolik výrazná, že pražskému hebrejskému knihtisku dávala takřka „křesťanskou tvář“ – prozatím nevyčerpává. Kromě této bordury mohl být též řezáč, domnívám se, i autorem bordur B15 (*in* 8°) a B16 (*in* 4°), které jsou obě poprvé doloženy r. 1566.¹⁰ Určité podobnosti s nimi spojují i bordury B19 (*in* 4°) a B20 (*in* 16°), jež jsou poprvé doloženy kol. [1589–1590] a r. 1600, jejichž starší užití ale nemusejí být dochována. Tyto bordury navazují na domácí styl výzdoby titulní strany známý z první půle 16. století, ačkoli oproti starším modelům z doby do poloviny 30. let se zde více uplatňují i zcela nežidovská fantaskní i reálná zvířata či postavy (například gryfové v B19 oproti starším typičtějším lvům) i již zmíněný, v židovském prostředí zcela ojedinělý, prvek portrétu v bordurách B17 a B19.

---

⁸ Srov. například rozdily v ilustracích k různým suprakomentářům k Rašimu v pražských tiscích *Levuš ha-ora*, 1603, č. b. 97, *Kišur Mizrahi*, 1604–1608, č. b. 103, a *Josef da‘at*, 1609, č. b. 139 a též plán Jeruzalémského chrámu v *Šurat bejt ha-mikdaš*, 1602, č. b. 91.

⁹ Voit 2012: s. 126.

¹⁰ Konkrétní výskyty viz Příloha 4.

Čtyři z těchto bordur patří k typu „plovoucí bordury“ (B15, B17, B19 a B20),¹¹ jedna je pravouhlá a vyplňuje celé zrcadlo strany (B16). Všechny mají architektonickou koncepci: oblouk v tympanonu a sloupoví po stranách (až na B19, kde jsou sloupy či pilastry nahrazeny biblickými postavami; v B16 stojí na způsob karyatid jakési ušaté pololidské polozvířecí postavy) a dole katzovský signet či portrét ve štítu mezi sokly sloupů. Návaznost na starší modely z 1. poloviny 16. století je výrazná i díky figurálním motivům: biblickým postavám Mojžíše s Deskami zákona (B16), Samsona (?) (B15) a Adama a Evy (B19).¹² K již osvědčenému repertoáru patří také lvi a cherubové či andělé, kteří porůznu nesou či podpírají štíty s emblémy či portrétem.

Je zřejmé, že pořízení této série titulních bordur pro různé formáty od sextodecima po folio souvisí s nadějemi, které Mordechaj Katz či jeho v knihtisku aktivní synové vkládali do zásadního zlepšení podmínek pro jejich podnikání, jež přinesl nástup českého krále a římského císaře Maxmiliána na trůn v 60. letech 16. století. Tyto naděje se, můžeme říci, splnily jen částečně a podobně velké investice do dekoračních prvků nemáme již později u Katzů dokumentovány. V měřítku o něco skromnějším rozšířili svůj dekorační (a i písmový) fundus ještě bratři Bakové v 50. a 60. letech 17. století.¹³

Bordury, které byly pořízeny Mordechajem v 60. či snad ještě v 80. letech 16. století a které dosud utkvívaly ve starších modelech knižní výzdoby, nepoužívali jeho vnuci Geršom a Moše Katz nijak často.¹⁴ Bordura B15 je doložena jen párkrát, naposledy r. 1606 (nevíme ale, jaké celkové ztráty produkci postihly) a pak až po zabavení r. 1629. Velice zřídka se objevuje snad i problematicky vnímaná bordura B19 s nahými postavami Adama a Evy: do r. 1601 pouze pětkrát a poté znovu z nouzových důvodů a poškozená teprve po r. 1629. Bordury B16 a B17 tak byly používány nejčastěji, ale i bordura B16 naposledy již r. 1612 a poté jedenkrát v letech zhruba 1620–1624 (či 1637–1650, viz č. b. 243) a nouzově a již poškozená znovu kolem r. 1650; bordura B17 naposledy r. 1614. Je možné, že se tyto bordury po přelomu století již jevíly stylisticky zastaralé, a proto byly tiskaři odloženy, a k jejich

---

¹¹ K titulním bordurám viz Voit 2008: díl 1., s. 132–133, k bordurám plovoucím Voit 2012: s. 126. Dvě – B19 a B20 – jsou ovšem ve vrchní části orámovány linkou, plovoucí bordurou v pravém slova smyslu je tak pouze B16.

¹² Tato poslední bordura by mohla být inspirována i bordurou s týmiž biblickými postavami, medailonem krále v horní římsce a putti v krajině na dolní liště, které používal Paul Aemilius v Augšpurku ve 40. letech 17. století; reprodukována v Heller 2004: s. 268.

¹³ Např. mezi tisky *Torat ha-’ola* (1569, č. b. 32) a *Gur arje* (1578, č. b. 33) uběhlo skoro desetiletí, z něhož nemáme dochován jediný tisk a i v 70. a 80. letech nebyla tiskárna příliš aktivní, viz k tomu Apendix.

¹⁴ Je možné, že jimi tiskaři šetřili pro určité účely? Platilo se za jejich použití?

„oprášení“ je donutila až zoufalá situace po zabavení katzovské výbavy r. 1629.

Původ architektonické renesanční bordury B18 s mýtickými a fantaskními postavami, která je poprvé doložena r. 1578 a kterou si tedy rovněž pořídil Mordechaj Katz, se mi nepodařilo rozluštit, je ale očividně dobové domácí nežidovské knižní výzdobě cizorodá.

7.2.2 Zabraníční vzory

Z dílny domácích řezáčů vyšly nejspíš i původní osmerková bordura B23 i foliová bordura (či snad rám)¹⁵ B24, z nichž první byla pořízena Mošem Katzem a druhá nejspíš jeho bratrem Geršomem. Tyto dvě plovoucí bordury byly ale již koncipovány a kopírovány podle zahraničních, konkrétně italských vzorů, jak dokládá motiv portálu s točitými sloupy a vázami po stranách tympanonu u obou z nich. Například předlohou osmerkové bordury B23, poprvé v katzovské tiskárně užitá r. 1606 (č. b. 115) a hrubě okopírované ještě v polovině 17. století (B26, č. b. 299, vytištěno v bakovské tiskárně) byla bordura pro týž formát používaná v 50. letech 16. století v Ruffinelliho tiskárně v Mantově, například v *Toldot Jišbak* Jicchaka ben Josefa Kara (1558).¹⁶ Až na cherubí hlavičky a dva anděly v B24 jsou obě bordury nefigurální a obě se zdají pocházet z dílny téhož řezáče, který pro Sixta Palmu Močidlanského vyřezal obdobnou bordurku užitou r. 1612 ve *Skrejši zlaté Boha nejvyššího*.¹⁷

Obě bordury, z nichž osmerková B23 má navíc nejméně jednu soudobou polskou paralelu,¹⁸ představují nicméně již druhou vlnu italské inspirace.¹⁹ Na domácí půdě je předešly kvartová bordura B21 a foliová B22, jež od r. 1602 a r. 1603 používali ve svých tiscích Schedelové a které kopírují bordury Giovanniho di Gary, používané tímto benátským

---

¹⁵ Dokumentováno pouze v (druhotně?) rozřezané podobě se sloupy obrácenými vzhůru nohama a místo podlážky či soklů sloupů, které bychom očekávali dole, je v této pozici umístěn krásný, ale stylově opět možná poněkud „zaležlý“ katzovský signet, viz č. b. 155.

¹⁶ Heller 2004: s. 482; byla používána později i Filipponem v Mantově (1564) či Zanettim v Benátkách (1565), viz Heller 2004: s. 560 ad.

¹⁷ KPS K06807. I za tuto identifikaci vděčím, jako tak často, Petru Voitovi (emailová komunikace 2013).

¹⁸ Viz např. bordurku *in 8°* použitou Jicchakem Prostitzem v *Toš'ot hajim* kolem r. 1600, BHB 301978 (mylně jako *in 16°*).

¹⁹ I tyto bordury mají opět své polské varianty, viz např. borduru s girlandami *in 4°* (podobnou B21) v tisku *Deveķ tov*, Krakov: Jicchak Prostitz, 1590, BHB 108458, či borduru se sloupy a šišticemi podobnou B22, pouze převedenou do kvartového formátu a užitou v tisku *Sefer kinot*, Lublin: Cvi ben Avraham Kalonymos Jafe, 1617, BHB 174114.

tiskařem v posledním třicetiletí 16. století.²⁰ Obě přešly do užívání nejprve Mošeho Utitze a posléze Avrahama Heidy a nakonec Baků, a v pražských tiscích se tak objevují snad nejčastěji. U Schedelů (a částečně i u Jaakova Baka a u Heidy) se italská inspirace navíc od počátku silně projevila i v písmu a knižní úpravě a od nich se pak – alespoň jak naznačuje sled dokumentovaných změn a přejímek – v prvním desetiletí 17. století přelila i do tisků katzovských, ačkoli pouze ve výše zmíněných bordurách a uměřené eleganci typografie, nikoli ve vyznačovacím písmu.

Také architektonická bordura B28 – se sloupy ovinutými listovím a plody a pod kladím zavěšenou oponou, v níž je umístěn titulní text – má svou italskou předlohu, která byla v době, kdy ji pražští tiskaři použili (příčemž vyřezána byla patrně nedlouho předtím) již nejméně sto deset let stará; objevuje se například v titulním listu *Ajelet abavim* Šlomo Alkabece, Benátky: Cornelio Adelkind, 1552.²¹ V pražské hrubé řezbě připomíná architektonická bordura B28 ale ještě více než v italském originálu plnohodnotný stánek na Tóru se zavěšenou oponou. Objevuje se ostatně pouze jedinkrát u Katzů (anonymně) zhruba v letech [1666–1669] a její další osud je záhadný: byla konfiskována r. 1669 a ztracena, nebo byla do Prahy přinesena jednorázově nějakým potulným tiskářenským dělníkem a opět odsud vyvezena?

Dosti rustikálním charakterem řezby se jí blíží i foliová bordura B27 – doložená jednou r. 1657 a ještě r. 1663 dvakrát použitá Baky – s portálem, v němž v postranních nikách jako svatí stojí figury Mojžíše a Árona s příslušnými atributy (Deskami zákona, holí a mitrou), u jejichž nohou jsou umístěny štíty s rukama s prsty rozpjatými v kohenském požehnání a dole mezi sokly sloupů je v oválné kartuši vložen výjev obětování Izáka. Mojžíš a Áron jsou nejspíš převzati z některého staršího zahraničního hebrejského tisku, na jehož titulní stranu ovšem pronikli pod křesťanským vlivem a dílem křesťanského řezáče,²² kohenské ruce ve štítu jsou patrně bez souvislosti převzaty z katzovské pražské bordury B17 a motiv obětování Izáka může „pocházet“ z bordury, kterou již r. 1559–1560 použil Vincenzo Conti v Cremoně a kterou okopíroval – jistě i vzhledem ke svému jménu – krakovský Jicchak

---

²⁰ Předloha B22 je reprodukována v Turniansky – Timm 2003: s. 46 (1599); předloha B21 v Heller 2004: s. 636 (1574). K možnému pravzoru B22 viz borduru Daniela Bomberga užitou např. v *Mišne tora*, Benátky 1524, reprodukovánou v Heller 2004: s. 170.

²¹ Heller 2004: s. 372.

²² Dle Šaloma Sabara (Sabar 2008: s. 287, pozn. 34) se obě postavy poprvé objevily na titulní borduře edice Hanau 1610 reprodukováne v Haberman 1969: č. 39, a viz též tamtéž, č. 38 (Altdorf 1644).

Prostitz, jenž později tentýž motiv, pouze ve větším provedení, s odkazem na své jméno používal jako svůj signet.²³ Tato synkretická bordura vykazuje tedy italské, polské i české vlivy (a předlohy i více než stoleté) v poněkud pokleslém, ale o to půvabnějším provedení.

A konečně kvartová bordura B29 je spíše než čímkoli jiným výrazem ubohosti stavu pražského knihtisku koncem 16. a počátkem 17. století: recyklovaná, nejméně z druhé ruky pořízená bordura s portálkem, rozvilinami (či mřížovím) a putti je již ve svém prvním bakovském otisku popukaná.²⁴ Recyklátem nejspíš z 16. století byla patrně i bordura B25 (*in* 16°) s fantaskními postavami přidržujícími prázdný, pouze vyšrafovaný štít na spodní liště a po třech ostatních stranách vyplněná rozvilinami, jež je v 10. a 20. letech 17. století pouze dvakrát doložena v katzovské dílně.

7.2.3 Ozdůbkové rámy

Rám složený z tiskařských ozdůbek byl poprvé sestaven pro kvartovou verzi *Druš na'ē be-šabat tšuva* (1583–1584, č. b. 39), v esteticky uspokojivější podobě je poprvé dokumentován v *Šemaḥ Dawid* z r. 1592 (č. b. 53).

Rámy tohoto typu se staly zejména u Katzů běžnou a původně střídou alternativou k dřevorezovým titulním listům, volenou někdy možná z nouze, jindy z estetických a jiných důvodů.²⁵ V polovině 10. let 17. století se dosud jednoduché ozdůbkové rámy napodobující filigránovou mřížku rozvinuly do složitějších a propracovaných podob – jako třeba v *Mišnajot* (1614–1617, č. b. 200) –, které se ovšem ve 20. letech zvrhávají do až poněkud přebujelých fantazií – viz rámeček nikoli titulní, ale pro kolofon v *Šejda la-derech* (1623, č. b. 257), jenž byl nejspíš dílem „Celia Heneho z Basileje, sazeče umělecké knihtiskárny“ (*zعر der kunst buch*

---

²³ Contiho borduru viz Heller 2004: s. 502; Prostitzovu tamtéž, s. 614; samostatný Prostitzův signet, který si pořídil ke konci života pro chystanou edici *Arba'a turim* a kterou již po jeho smrti v letech 1613–1615 vytiskli jeho synové, viz Yaari 1984: s. 29, č. 37 a s. 141 (fragment tisku s tímto signetem viz též ŽMP, geniza Holešov, G05–005P).

²⁴ Srov. podobně užití již skoro stotřicet let starého štočku signetu Ondřeje Ungnáda v katzovské dílně r. 1666 (č. b. 360).

²⁵ Není vyloučeno, že Maharal si nepřál užití portrétní bordury B17, nenajdeme ji totiž v žádné jeho edici *in* 2°. Pro ty je vždy použita bordura B18, pro kvarto buď rám z ozdůbek nebo ojediněle sloupová bordura B6 (kde je stojící postava napůl skryta mezi sloupy a tedy méně výrazná); jediné v *Psak 'al 'aguna*, který kromě jiného obsahuje jeho responsum, je užitá bordura B19, což ovšem může souviset s obsahem tisku. Ač je to nedokazatelné, podobně nikoli náhodně se mi jeví i jedno z prvních užití neutrálního ozdůbkového rámu právě v Gansově historiografickém díle, pro jehož civilnost se všechny tehdy dostupné bordury mohly jevit nevhodnými.

drukeraj). I zde můžeme tedy vysledovat zahraniční vlivy, tentokrát spíše švýcarské (basilejské) než italské, a opět i soudobé polské (lublinské) paralely.²⁶ Rámečky titulních listů anonymně vystupující katzovské tiskárny se znovu stávají složitějšími koncem 60. let 17. století, nikoli nutně vzhlednějšími, ale o to specifitějšími, pokud jde o atribuci tisku.

7.3. Vnitřní výzdoba knihy

Posuny v estetice zasáhly kromě úpravy titulního listu samozřejmě také čistě dekorační vnitřní výzdobné a vizualizační prvky: společně s výzdobou titulní strany se proměňují i lišty, viněty, rámečky, kartuše pro nadpisy i drobné ozdůbky a jejich umístění a uspořádání. Vývoj estetiky i popularity těchto prvků, vlny investic do nich i jejich migraci mezi tiskárnami je možné nejlépe vysledovat z přiloženého katalogu chronologicky registrovaných výskytů. V duchu již výše naznačených probíhajících trendů opouštějí například Katzové čtvrté generace – Geršom a Moše synové Josefa Becalela Katze – koncem 90. let staré figurální a zvěrné rámečky pro nadpisy a v souladu se zahraničními vzory, které již dříve převzali anonymní pražští tiskaři této doby, je nahrazují rolverkovou kartuší. Od 90. let se začínají objevovat filigránové vinětky, jejichž obdoby najdeme v basilejských či hanavských tiscích, a také nové vlysy a lišty. Ještě více než u bordur narážíme i mezi těmito vnitřními dekoračními prvky – zejména později v bakovské tiskárně, ale i u Katzů – na očividně recyklovaný materiál, jehož původ není až na výjimky²⁷ dosud určen, anebo na kopie zahraničních předloh.

Výrazným prvkem především modlitebních hebrejských knih a nejstarších *Chumašů* jsou velké xylografované incipity, doložené od prvního pražského hebrejského tisku, *Siduru* z r. 1512 (č. b. 1). Incipity zvýrazňují již v rukopisech první slovo nové liturgické pasáže nejen pomocí velikosti písmen, ale také kolorováním, iluminováním nebo perokresbou uvnitř či okolo písmen. Tento poslední způsob výzdoby napodobují i motivicky také nejstarší incipity či iniciály.²⁸ Rostlinnou výzdobu mají první xylografovaná písmena, které Petr Voit identifikoval jako dílo Mistra Burleighovy bordury (*Sidur*, 1512, č. b. 1), jemuž připisuje i

---

²⁶ Viz např. *Tfilot mi-kol ha-šana*, Lublin: Cvi ben Avraham Kalonymos Jafe, 1628, *BHB* 308453.

²⁷ Touto výjimkou je „nekonečný uzel 1“ (viz Příloha 4, viněty), manupropriová viněta používaná v tiscích Pavla Severina z let 1535–1539, v letech 1547–1557 užívaná Janem Kosořským (Voit 2013: s. 173, viněta 3, a s. 174, viněta 2), kterou v *Machzoru* tištěném v letech 1585–1586 použili Katzové (č. b. 40).

²⁸ Běžným postupem v hebrejském textu je zvýraznění celého prvního slova, nikoli pouze iniciály, jak se mohlo ve starších tiscích (zde viz č. b. 1 a č. b. 2 a znovu ojedinele č. b. 47) spíše z nedostatku materiálu.

iniciály s rostlinnými, zvěrnými i figurálními motivy vytvořené pro *Hagadu* vytištěnou r. 1526 Geršomem Katzem (č. b. 12) a písmena použitá ve fragmentu *Slichot* ([po 1512 – 1522?], č. b. 2).²⁹ Obvyklejší provedení představují jednoduché plné iniciály bez vnitřní dřevorezby doložené rovněž již od *Siduru* z r. 1512 a používané v sidurech, machzorech, slichot a hagadách, případně dalších, neliturgických a většinou výpravných foliových tiscích, například v *Kli jakar* z r. 1608 (č. b. 125) nebo jidiš *Chumaši* se svitky a haftarot z r. 1610 (č. b. 151). Jako jediná dvě výrazněji zdobená písmena se ještě v 60. letech 17. století (naposledy ve sledovaném období v bakovském *Machzoru*, [1666–1669], č. b. 385) objevují incipity *el* a *adonaj* (tj. „Bůh“ a „Hospodin“), provedené formou dřevorezu a jakoby poskládané z vinuté pásy. Poprvé byly uvedeny v *Machzoru* Mordechaje Cemacha Katze z r. 1585–1586 (č. b. 40).

Iniciály pro modlitby machzoru jsou v katzovských tiscích obměňovány až do vydání z let 1619–1620 (č. b. 237) a napodobovány v anonymním *Machzoru* z let 1595–1597 (č. b. 66) a později hrubě v bakovských foliových machzorech (1661–1662, č. b. 362, a [1666–1669], č. b. 385).³⁰ Stylisticky aškenázské incipity schedelovské hagady (*Helkat mebokeq*, 1606–1607, č. b. 119) jsou – tak jako celý tisk – silně inspirovány *Hagadou* Geršoma Katze z r. 1526 (č. b. 12), ve stejném tisku jsou ale použity i kartušové iniciály sefardského typu okopírované z italských vzorů. Nejběžnější jsou nicméně pro zvýrazňované incipity devítimilimetrová plná odlévaná písmena, která pro tuto funkci postačují v mnoha foliových i kvartových tiscích neliturgické i liturgické povahy.

7.4 Signety a emblémy

Katzovských signetů je ve druhé polovině 16. a počátkem 17. století doloženo více variant. Signety S5, S6, S7, S9 a S12 jsou zakomponovány v titulních bordurách, rodinný signet S8 s nápisem *mišpaḥat ha-Geršuni* („rodina Geršonovská“, podle zakladatele Geršoma Katze) je samostatný a byl osazován konci tisku.³¹

Kromě Katzů měli z pražských tiskařů vlastní signet pouze Schedelové, konkrétně od r. 1602 Jehuda Leva ben Moše Schedel (S10 poprvé v *Sefer Jechezkel in tajtšn*, č. b. 82). Jeho

---

²⁹ Voit 2012: s. 127–129.

³⁰ Velikostně se nejčastěji pohybují mezi necelými třemi a necelými čtyřmi centimetry.

³¹ Viz signety S6 až S9 a S12, Příloha 4. Totožné zpracování znaku, jako má signet S8, má i dochovaná pečeť Mošeho Katze, jejíž popis publikoval Mordechaj Narkis (viz Narkis 1946a a 1946b a Yaari 1946).

signet v podobě stranově obráceného českého lva ve věnci se stuhami, po jehož vnitřním okraji je vyřezáno jméno *Jehuda Lewa ben mbr“r Moše meḥoḳeḳ* („Jehuda Leva syn našeho učitele rabiho Mošeho Impresora“) později spolu s dalším schedelovským materiálem přešel do majetku bakovské tiskárny a objevuje se v 60. letech 17. století v tiscích „synů Jaakova Baka“ i samostatně působícího Jehudy ben Jaakova Baka, ovšem s vyradovaným jménem původního majitele.³²

Zcela ojedinelé se ve třetím díle *Josrot* (1605–1606, č. b. 120), který vydal a vytiskl Moše Schedel, objevuje signet sazeče Jehudy Lejba ben Alexandra Katze, a to navíc na významném místě tisku, rubu titulního listu. Signet se svou kompozicí výrazně podobá signetům katzovským, například jejich rodinnému signetu S8 a signetu S12 (snad porízenému Geršomem ben Josefem Becalelem Katzem): dva andělé na něm přidržují korunovaný štít s rukama vystupujícíma z obláček a s prsty rozpjatými ke kněžskému požehnání, pod a nad nimiž je vyřezáno jméno Lejb Katz. Tento sazeč měl jako jediný podobné ambice; později byl také zdá se partnerem tiskaře Jaakova Baka, v jehož několika tiscích je nezvykle jmenován v impresu, není ale jasné, zda pocházel z katzovské tiskařské rodiny.³³

Kromě signetů se ve výzdobě pražských hebrejských tisků takřka po celé sledované období objevují i symbolické motivy či emblémy jako jsou znak Starého Města pražského, český lev, Jeruzalémský chrám, Davidův štít („hvězda“, *magen Dawid*), které jsou používány na různých významných místech tisku v různých někdy cílenějších, někdy volnějších symbolických funkcích.³⁴ K nim snad můžeme volněji připočíst i vyobrazení Mesiáše na oslu s troubícím Eliášem nebo výjev se lvy a beránkem či ovečkou, které připomínají mesianistické vykoupení a mír a zhusta nemají přímou vazbu k obsahu.³⁵

7.5 Ilustrace

Ilustrace jsou v pražských (ale i zahraničních) hebrejských tiscích typicky poměrně

---

³² I tento signet může mít starší vzor, viz signet Eliezera ben Jicchaka Aškenaziho (Heller 2008: s. 107, ho označuje za „známého tiskaře z Prahy“ a možná vnuka Chajjima Šachora) užitý ve spisu *Še’elot u-tšuvot ha-ge’onim* vytištěných v Safedu r. 1575 a reprodukováný v Heller 2008: s. 112–113 a s. 382, il. 54. Tento titul byl navíc přetištěn v Praze v katzovské tiskárně kol. r. 1590 (č. b. 51).

³³ Viz č. b. 182, 185 a 186 a kap. 5.2.8.1.

³⁴ Pro starší období viz Sixtová 2012c, k českému státnímu znaku ve starších českých tiscích viz Malotín 1993.

³⁵ Viz Příloha 4.

vzácné. V Praze se pravidelněji se objevují pouze v hagadách a v jidiš edicích *minbagim*,³⁶ tedy v knihách určených širšímu publiku, jež měly zaujmout, poučit a motivovat ke studiu a zapamatování textu, ale také ke koupi. Jakmile námět štočku umožňoval jeho výklad i v jiném než původním kontextu, byly ilustrace z *minbagim* či hagady ekonomicky používány i pro ilustraci dalších textů. Funkce ilustrací v hagadě a jidiš knihách rituálních zvyklostí (*minbagim*) byla nejen estetická, ale i didaktická.³⁷

7.5.1 Ilustrace v liturgických textech

Poprvé byly ilustrace uplatněny již v jednom z prvních pražských tisků, *Seder zmirot u-virkat ha-mazon* (1514, č. b. 3), a je pravděpodobné, že jednotlivé výjevy – rodina sedící kolem prostřeného stolu, muž s pohárem při požehnání nad vínem i výjev honu (ve dvou variantách) – a jejich umístění následovaly rukopisné předlohy.³⁸ Všechny zde použité motivy mohly být s určitou licencí využity i v hagadě: např. výjev rodinného stolování je ve vydání z r. 1590 (č. b. 47) znovu otištěn jako ilustrace k pesachovému sederu, třebaže pro hagadu z r. 1526 byl objednan obsahově přesnější štoček se stolem případněji naloženým (beránkem i macesy) i obsazeným (rodiči, dítětem a dvěma staršími muži, staršími členy rodiny či hosty, nebo snad učenci), zatímco hon na zajíce je nahrazen motivem honu na jelena.³⁹

Na *Seder zmirot* navázala r. 1526 *Hagada* (č. b. 12) s bohatým ilustračním programem,⁴⁰ jehož vzoru se v zásadě drží všechna následující katzovská vydání textu z let [1530–1540], 1556, 1590, 1606 a [1637–1650].⁴¹ Očividně je (byť ve skromnější míře) napodobuje i schedelovské vydání z r. 1606–1607 (*Helkat meḥokek*, č. b. 119), reeditované Avrahamem Heidou r. 1624 (č. b. 258), které je vypraveno jednak štočky vybranými z původně benátského cyklu ilustrací k *minbagim* (viz níže), jednak speciálně pro tuto edici pořizovanými (a některými možná recyklovanými) domácími ilustracemi. Katzovskou hagadu napodobují dokonce i zahraniční vydání, např. mantovská edice Giacoma Ruffinelliho

---

³⁶ Později také v edicích *Cene-rene*, pražské edice z pojednávaného období (č. b. 281, 297, 323 a 373) ale ilustrovány nejsou.

³⁷ Shmeruk 1984 a 1986.

³⁸ Srov. např. Metzger 1973.

³⁹ K výkladu ilustrací k pražské hagadě viz Tabory 1987 a též Roth 1961.

⁴⁰ Z výtvarného hlediska analyzováno Voitem (Voit 2012).

⁴¹ Tj. č. b. 17, 29, 47, 110 a 280b. Nevíme, jak vypadalo ztracené vydání č. b. 278, původně uložené v knihovně v Erlangenu, které musíme tudíž datovat neurčitě do let [1637–1650].

přibližně z r. 1560.⁴² Naopak týmž mantovským vydáním či tím následujícím z r. 1568 se zejména v použití listů a úpravě stran inspirovala katzovská hagada z r. 1590 (*Seder hagadot šel pesaḥ*, č. b. 47). Ilustrace z *Hagady* byly pokud možno znovu a znovu používány, přičemž starší zničené jednotlivé štočky sady byly v případě nutnosti nahrazovány novými.⁴³ Původně schedelovské ilustrace použili po Heidovi znovu Bakové v hagadě s jidiš výkladem vydané někdy mezi lety [1652–1662] (č. b. 323).⁴⁴

Část štoček k jidiš *minbagim*, které byly vyřezány pro benátské vydání z r. 1593 a do Prahy dovezeny nejspíš některým z anonymních tiskařů konce 16. století, poprvé otiskli Schedelové v již zmíněném vydání hagady, *Ḥelkat meḥokek* z let 1606–1607 (č. b. 119).⁴⁵ K jejich použití v původním kontextu již neměli příležitost; poprvé vydal *minbagim* v jidiš s těmito ilustracemi až Moše ben Eliezer Utitz r. 1611 (č. b. 169).⁴⁶ Avraham Heida použil štočky pouze mimo původní kontext (spolu se schedelovskými ilustracemi k hagadě): v r. 1617–1618 v *Šošanat ha-‘amaḳim* (č. b. 226, pouze několik z nich) a v reedici *Ḥelkat meḥokek* (1624, č. b. 258). Poté přešly do majetku Baků a cyklus se znovu objevuje v jejich vydání jidiš *Minbagim* z let [1650–1655] (č. b. 306) a dále ve fragmentu datovatelném do doby kolem r. 1657 (č. b. 336) a ve vydání z r. 1665 (č. b. 377).⁴⁷ Typicky není ilustrováno bakovské vydání Tyrnových hebrejských *Minbagim* z r. 1668, č. b. 401, určené pro vážnější čtenářstvo, jež takové podpurné vizuální pomůcky a návnady nepotřebovalo. Vybranými štočky cyklu vyzdobili Bakové i další jidiš liturgické texty: například štočkem s troubením na šofar (k Vysokým svátkům) vydání machzoru v jidiš (*Ḳroveš*) z let 1629 (č. b. 275), 1657 (č. b. 334) a 1663 (č. b. 374); štočkem se zapalováním lampy (tzv. *judenšternu*) před šábese a výjevem zapalování havdalové svíce na konci šábese v jidiš edici liturgických textů pro domácí šabatové

---

⁴² *BHB* 184730, Yaari 18, Yudlov 20, Heller 2004: s. 510. Vliv pražské hagady z r. 1526 je ale znát ještě i v 17. století.

⁴³ Podrobně viz popisy jednotlivých edicí a pro mladší období též Roth 1961: s. 40.

⁴⁴ Vydání z r. 1568 viz *BHB* 184731; reprodukce Turniansky – Timm 2003: s. 54, Heller 2004: s. 596.

⁴⁵ Jedná se o štočky ilustrující obřady a úkony spojené s pesachem, či v tomto kontextu použitelné.

⁴⁶ K ilustracím a jejich užitím a výskytech viz Shmeruk 1984 a Shmeruk 1986; k jidiš *minbagim* obecně Baumgarten 2003; k původnímu vyd. z r. 1593 Turniansky – Timm 2003: č. 41, s. 83–85; srov. též k předchozímu vyd. z r. 1589, tamtéž, č. 40, s. 81–82; k funkci ilustrací k jidiš *minbagim* jakožto „glose“ či „komentáři“ k textu viz Wolfthal 2004: s. 23–24.

⁴⁷ Spolu s dodatečným dekoračním materiálem, podrobně viz jednotlivé popisy. K užití jednotlivých štoček cyklu mimo liturgický kontext viz níže.

obřady (*Ḳabalat šabat*, [1640–1650], č. b. 291).⁴⁸

Tematicky vhodné štočky k *minhagim* pronikly ale i zcela mimo původní úzce liturgický kontext: například výjev svatby pod chupou doprovází šťastné rozuzlení *Majse Brio ve-Zimro* ([1650–1655], č. b. 305); žalozpěv na aktuální pogromy v Polsku, *Ḳine gor šejn gemacht auf tajtš* ([/po/ 1655, č. b. 329]), ilustruje scéna s ozbrojeným vojákem v brnění a v pozadí s vojskem sešikovaným za kanónem, původně zobrazující Amáleka (k *Parašat zachor*); skupina šašků vyhrávajících na hudební nástroje, původně ilustrace ke svátku Purim, uzavírá jidiš verzi *Targum šeni al megilat Ester* ([1658–1662 či později, č. b. 345), který je přitiskem k (rovněž do jidiš převedenému) *Midraš Wa-joša‘*, na jehož konci je pro změnu použit původně schedelovský štoček východu z Egypta (původně č. b. 119); výjev s obětním zvířetem na oltáři, původně ilustrující *Parašat para*, je použit jako závěrečná ilustrace k písni o podobě Chrámu, *Binjan bejt ha-miḳdaš* ([kol. 1660?], č. b. 358) z pera soudobého, „zde v Praze dobře známého“ autora Jaakova Meira ben Šimona Werterse.

Pravidelným výzdobným prvkem katzovských (a později i bakovských i dalších zahraničních) machzorů se stal cyklus drobných obdélných štočků se znameními zvěrokruhu, který od vydání z let 1585–1586 (č. b. 40) doprovází sváteční modlitby pro Vysoké svátky a Sukot (první díl machzoru) a konkrétně volně ilustruje modlitbu za déšť (*tflat ha-gešem*) recitovanou v zimním období od konce svátku Sukot po Pesach. Je možné (ale nikoli nevyhnutně nutné), že již první sada otištěná v r. 1585–1586 byla získána z druhé ruky a původně vyřezána pro užití v kalendáři.⁴⁹ Ve druhém díle machzoru se od téhož vydání a dále objevují i dva štočky se sluncem a měsícem flankujícími incipit modlitby *jocer* k *Parašat ha-ḥodeš*, které ve vydání machzoru z r. 1529 (č. b. 15, podobně ve vyd. z let 1549–1550, č. b. 25) zdobil štoček z *Hagady* (1526, č. b. 12) s mužem v čapce ukazujícím na měsíc.

Dřevorez chrámové menory použitý poprvé v *Menorat zahav ṭabor* (1581, č. b. 36)

---

⁴⁸ Shmeruk 1984: č. 9, s. 40–41, též ke kopiím původních štočků v unikátních exemplářích BLO Opp. 4°1013–2 a Opp. 4°1222–1, obou datovatelných do poslední čtvrtiny 17. století. Podle přítomnosti ozdůbky kvítek 12 datují již mimo sledované období také *Ajn šejn naje tojre lid*, [1674–1690], Opp. 8° 1103–42, kde je použit výjev ke svátku Simchat tora, s rodiči rozdávajícími dětem pamlsky (Shmeruk 1984: č. 15).

⁴⁹ Cyklus řezaný jinou rukou se objevuje v katzovských machzorech z let 1605–1606, 1613 a 1619–1620, č. b. 108, 187, 188 a 237. Mimo machzory se v katzovské *Hagadě* z r. 1606 (č. b. 110) se objevuje ještě jiný štoček se znamením Raka a neurčený štoček snad též z cyklu znamení zvěrokruhu. V bakovských vydáních z let 1661–1662 a [1666–1669], č. b. 362 a 385, je soubor znamení sestaven z různorodého materiálu zčásti zdá se okopírovaného podle starších, v katzovských machzorech užitých štočků (v jednom případě se jedná nejspíš dokonce o tentýž štoček), zčásti z materiálu recyklovaného. Štoček se znamením Raka zde použitý se objevil již v *Minhagim* z r. 1611 (č. b. 1611).

není ani tak ilustrací, jako spíše votivním obrazem, „ikonou“ či vizuální pomůckou ke kontemplaci: obraz menory má v ramenech vícnu vyřezán text Žalmu 67 a po stranách doprovodný text. Podobný obraz se vyskytuje se od 16. století rovněž v interiéru synagog a na tabulkách šiviti.⁵⁰ Menora s textem Žalmu je v podobě pro osmerkový formát umístěna také v závěru siduru z r. 1635 (č. b. 276; silně poškozená je přetištěna ještě v reedici *Menorat zahav tabor* z r. 1669) a ve stejné funkci je v *Tfilot ha-derech* (1660, č. b. 356) do podoby menory vysázen pouze text Žalmu (tedy bez dřevořezového či jinou technikou provedeného výtvarného zpracování), jak je běžné ještě v 18. století i v sidurech tištěných v zahraničí.

7.5.2. Ilustrace v odborné literatuře

V „odborné“ hebrejské literatuře (halachické a exegetické) se nejčastěji objevují drobné jednoduché diagramy sestavené z různých linek a dalšího typografického materiálu i drobné xylografie znázorňující komentovaná témata, a to již v prvním takovém v Praze vydaném textu, *Arba'a turim [Orah hajim]* (1540, č. b. 22).⁵¹ Od prvního vydání *Šḥiṭot u-vidiḳot* Jaakova Weila ([kol. 1540], č. b. 23) jsou do pojednání o rituální porážce vsazovány drobné ilustrační xylografie ostří nožů a jejich poškození.⁵²

Jen výjimečně si zámožnější autoři či tiskaři mohli dovolit zaplatit náročnější výzdobu. Bohatou úpravu a krásné původní, nově pořízené štočky má několik edicí pražských autorů vydaných ve vrcholném období pražského hebrejského knihtisku na počátku 17. století: Hellerova *Šurat bejt ha-miḳdaš* (1602, č. b. 91), Jafeho *Levuš ha-ora* (1603, č. b. 97) – obě edice vytiskla schedelovská tiskárna – a poté spis *Josef da'at* Josefa Miklese (1609, č. b. 139), který vytiskl Geršom ben Josef Becalel Katz. Plán Jeruzalémského chrámu z Hellerovy knihy, který je mi znám v jediném exempláři, mapa hranic země izraelské v Jafeho díle (vytvořená dle autora podle výkladu r. Avrahama ben Avigdora)⁵³ a četné ilustrace pro *Josef da'at* a také

---

⁵⁰ K obrazu menory s Ž 67 viz Juhasz 2004 a Rodov 2009. Vyskytuje se i na tabulkách mizrach, na amuletech a dalších předmětech v ortodoxním prostředí i dnes.

⁵¹ Viz například *Be'er ha-gola* (1598, č. b. 75); o něco náročnější xylografie v *Kišur Mizraḥi* (1604–1608, č. b. 104) i v *Levušim* (1609, č. b. 141, a reedice 1622–1624, č. b. 252); *Ho'il Moše* (1611, č. b. 167), *Ḥochmat Manoah* (1612, č. b. 171), *Me'irat 'ejnajim* (1614, č. b. 194), *Sefer Rabot* (1624, č. b. 260) ad. a viz též ve filozofickém spisu *Giv'at ha-more* (1611, č. b. 166).

⁵² Viz také Braunschweigův komentář k textu, *Tiḳunej zevaḥ. Tiḳun ha-bedeḳ* (1604, č. b. 100), a všechny katzovské i bakovské reedice Weilova spisu v č. b. 243, 262, 294, 309 a 409 (tj. kromě heidovského č. b. 272) a snad i nedokumentované č. b. 178 a 375.

⁵³ Srov. s ní např. schématickou mapku v *Ho'il Moše* (č. b. 167).

dřevořezový diagram *sefirot* v *Pitḥej Jab* (1609, č. b. 137) byly vytvořeny bezpochyby na přímou objednávku autorů (či u Jafeho spíše nakladatele) domácími řezáči,⁵⁴ jimž autoři svůj záměr nejspíš předkreslili či vysvětlili, a většinou nebyly již nikdy použity.⁵⁵

Tak jako u rukopisů s podobnou tematikou a jak je v takových dílech nezbytné i očekáva(tel)né, jsou jednoduchými ilustracemi vybaveny i spisy Davida Ganse: jedním jednodušším schématem *Šemaḥ Dawid* (1592, č. b. 53) a propracovanějšími astronomickými vyobrazeními prospekt *Magen Dawid* (1612, č. b. 172).⁵⁶ Zcela unikátní případ, kdy autor Ber Teller opatřil vydání svého textu vlastním portrétem byl již zmíněn výše;⁵⁷ štoček patří zároveň k malé hrstce původních výtvarných prvků pořízených pražskými židovskými tiskaři po r. 1629, a vlastně téměř i po r. 1610.

7.5.3. Ilustrace v zábavné literatuře

Figurální ilustrace a výjevy nacházíme kromě hagady a knih *minḥagim* zejména v zábavné jidiš literatuře pro dospělé i mládež. Nejvýpravnější je v tomto ohledu *Josipon* vydaný Mošem Katzem r. 1607 (č. b. 121) a vybavený jak celými výjevy, tak medailóny historických postav, jejichž skutky jsou předmětem vyprávění. Předlohou těchto ilustrací byly zjevně ilustrace k prvnímu vydání textu v Curychu r. 1546.⁵⁸

Další jidiš edice jsou ilustrovány skromněji a pocházejí až z doby po r. 1629: již zmíněná *Majse Brio we-Zimro* ([1650–1655], č. b. 305) je ilustrována štočkem svatby pod chupou z cyklu k *minḥagim*.⁵⁹ Píseň o Adamovi a Evě *Odom ve-Chave lid* ([1661–1669], č. b. 366) je ilustrována lidovým dřevořezem bílé linie s oběma biblickými hrdiny stojícími po

---

⁵⁴ Viz výše, kap. 7.2.1.

⁵⁵ Použity byly znovu například jednotlivé štočky (s hroznem) z *Josef da'at*, a to v katzovském *Seder tehilim* (1613, č. b. 191) a v bakovských edicích *Ajn šejn lid vi es cu gangen iz cu Frankfurt an Majn* (1658, č. b. 339), *Doz hoch gelobt sefer ha-gan* ([1658–1662], č. b. 343 a *Ajn vundr šejn majse auz den Zohar parašat lech lecha* ([kol. 1665–1675?], č. b. 379), *Kauft den zemer git kajner* ([kol. 1665–1675?], č. b. 380). Ostatní štočky tisku byly zdá se ztraceny.

⁵⁶ V porovnání např. se *Sefer elim* Josefa Šloma Delmediga (Amsterdam 1629, viz výše, kap. 1.1.5) ale mnohem neumělejšími.

⁵⁷ Viz kap. 2.2.3.

⁵⁸ Viz Shmeruk 1986: s. 13 a pozn. 9. Digitalizované curyšské vydání je dostupné na adrese http://rosetta.nli.org.il/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE21801447.

⁵⁹ Viz kap. 7.5.1 (též k ostatním užitím původně benátských štočeků z cyklu k *minḥagim*), reprodukováno v Berger 2012a: s. 180, č. 04 (dataci zde posouvám o deset až patnáct let dříve).

stranách stromu obtočeného hadem.⁶⁰

7.6 Křesťanské recyklované štočky

Kromě recyklovaných znamení zvěrokruhu a dalších méně významonosných či bezvýznamových, čistě dekoračních prvků (bordur, lišt atd.) nacházíme v hebrejských a jidiš tiscích také ilustrační výjevy pocházející z nežidovských tisků přesazené do nového kontextu a užitě i bez souvislosti s obsahem díla. Do očí bijící je například výjev muže a ženy polehávajících po stole nejspíš kdesi v krčmě a prolévajících si hrdla opojným mokem: je použit jako ilustrace k rodinnému pesachovému sederu v katzovské hagadě z r. 1606 (č. b. 110). Rytířský román *Bovo buch* Eljeho Bochera (1660, č. b. 353) je zcela nepřipadně na konci vyzdoben medailonem „arcivévody Alberta, císaře Římanů“ s latinskou popiskou a neurčeného původu. A konečně spis podávající historii mystika a dobrodruha Davida Reubeniho a mesianistického blouznivce a mučedníka Šloma Molcha z počátku 16. století, *Ĥajat kana* (kol. 1660, č. b. 360), uzavírá na poslední nepotištěné straně celostránkový erb Ondřeje Ungnáda ze Suneku se psy a českými nápisovými páskami „GEDNOTA“ a „WONDRZEY VNGNAD SWOBODNI PAN Z SVNEKV A NA HLVBOKY“, poprvé otištěný Pavlem Severinem v Praze roku 1537 v spisku *O ukrutném a hanebném hříchu opilství*.⁶¹ Motivací k jeho použití byla snad vágní souvislost mezi „zvířetem“ z hebrejského titulu a psy provázejícími Ungnádův erb.

Snad zcela beze vztahu k obsahu díla *Ĥochmat Manoah* (1612, č. b. 171) je zde, rovněž na poslední volné straně, otištěn dřevorez s králem Davidem modlícím se v Chrámu, jenž má po boku opřenu harfu. Štoček doplněný zde hebrejskou popiskou *Dawid melech Jišra'el* („David, král Izraele“), původně r. 1550 použil Jan Kantor Had ve slovníku Martina Kuthena ze Šprinsberka a Matouš Collina z Chotěřiny, *Wokabularž Latinsky Česky y Niemecky*.⁶²

7.7 Záběr katalogu dekoračních prvků

Katalog eviduje v úplnosti neilustrační, tj. čistě dekorační výzdobné prvky (titulní bordury a rámy, lišty, rámečky, kartuše, vlysy a ozdůbky) a také signety a emblémy (znak Starého města pražského, český heraldický lev a židovské symboly). Vlastní ilustrace a jejich

⁶⁰ Reprodukováno v Berger 2012a: s. 183, č. 07.

⁶¹ KPS K01625. Identifikováno Petrem Voitem, více viz příslušný záznam v Bibliografickém soupisu.

⁶² KPS K16614, Praha, KNM, sign. 26 E 22/5, unikum (emailová komunikace Petra Voita, 2013).

cykly v něm nejsou zahrnuty. Jednak jsou podrobně evidovány v Bibliografickém soupisu, jednak jsou ty nejvýznamnější (snad jediné kromě Hellerova plánu v *Šurat bejt ha-miḳdaš*, 1602 č. b. 91) dnes dostupné on-line v elektronických kopiích původních edicí, a konečně by katalog dále neúměrně prodloužily.⁶³

7.8 Závěr

Co vypovídají nastíněná fakta a trendy ve výzdobě o stavu pražského hebrejského knihtisku? Po mohutném a dobře finančně zajištěném nástupu a kontaktu s lokální nežidovskou typografií v první polovině 16. století, respektive od vystoupení druhého konsorcia a posléze osamostatnění a monopolu Geršoma Katze, došlo v důsledku vyhnání a nejistot ve 40. až 60. letech 16. století k zásadní stagnaci a opoždění, které se teprve od druhé poloviny 60. let snažil napravit syn zakladatele Mordechaj Katz a později i jeho synové, zejména Becalel a Šlomo. S výjimkou unikátních portrétních bordur utkvívá ale dekor pražských tisků až do počátku 90. let víceméně na starších modelech domácích i zahraničních, zavedených v podstatě již ve 20. letech 16. století, a modernější trendy – stejně jako v typografii – přinesl i v tomto ohledu teprve příchod anonymních tiskařů do Prahy kolem poloviny 90. let.

Na přelomu 16. a 17. století pražský židovský knihtisk začal opouštět svůj svérázný lokální styl svázaný s domácími vzory a řemeslnými dílnami a integroval se co do výzdoby do hlavního proudu hebrejského knihtisku.⁶⁴ Změnu estetiky titulní strany spojenou se změnou vkusu, kterou koncem 16. století podnítily italské vlivy, jako první reflektovali tehdy nastupující Schedelové a po nich katzovští tiskaři čtvrté generace, Geršom Katz a Moše Katz. Stejně načasovanou proměnu jsme měli možnost pozorovat i v typografii a konečně i v přebírání zahraničních titulů reeditovaných zejména Geršomem Katzem či o něco později Jaakovem Bakem.

Po podstatných investicích katzovské a schedelovské tiskárny z počátku 17. století i Geršoma Katze ke konci prvního desetiletí nového století naznačuje ale dokumentovaný stav ve svém celku znovu určitou stagnaci již od konce 10. let 17. století. Napříště si již nový

---

⁶³ Odkazy jsou uvedeny v příslušných záznamech v Bibliografickém soupisu.

⁶⁴ Připomeňme jen, že originální štočky titulních bordur si z finančních důvodů nikdy nemohl dovolit Jaakov Bak, který používal různé náhražky, například porůznu a nesourodě sestavované recyklované křesťanské lišty apod. Heida a po něm synové Jaakova Baka získali a používali schedelovské štočky.

dekorační a ilustrační materiál až na malé ozdůbky v zásadě totiž nepoživovala ani katzovská ani heidovská tiskárna a pouze u synů Jaakova Baka můžeme před r. 1629 pozorovat mírné oživení. Bakové si nicméně stejně jako dříve (a i jako později) zjevně mohli dovolit pořídit (či prostě pořizovali) pouze materiál „z druhé ruky“, tedy starší štočky užívané předtím v křesťanských tiskárnách, a do dvou nově řezaných bordur i recyklovaných dekoračních štoček investovali pak znovu teprve po r. 1650. Na samém konci 20. let či o něco později získali navíc část heidovského, původně schedelovského vybavení. Výzdobný repertoár Mošeho Katze se před r. 1629 již obměňoval pouze v drobnostech a po zabavení fundusu tiskárny byl tragicky ochuzen, takže tiskař byl nucen znovu používat dávno kdesi odložené – a proto nezabavené? – štočky pořízené ještě jeho dědem před zhruba sedmdesáti lety.

Od počátku 17. století až do konce sledovaného období napodobovali čeští židovští tiskaři – tak jako s předstihem od 70. let 16. století i jejich polští kolegové – italské (a od 10. let i švýcarské) vzory ve výzdobě i v sazbě a vliv amsterdamské hebrejské typografie, jež do poloviny 17. století převzala vůdčí postavení v oboru, se v dekoru jejich tisků ve sledovaném období takřka neprojevil. Portálové bordury s italskými vzory dorazily do Prahy někdy i s více než půlstaletým zpožděním na přelomu 16. a 17. století a v důsledku celkového úpadku pražských tiskáren po r. 1629 již neměla koncepce a výzdoba titulní strany možnost být inovována, takže i bordury, které se nově objevují od poloviny 17. století dále, jsou buď spíše dále pokleslými kopiemi stejných vzorů, nebo recykláty vyřazeného materiálu z křesťanských tiskáren. Jediný ohlas novějších trendů, které se měly brzy zažít a stát se typickým rysem hebrejských tisků hluboko do 18. století, je tak patrný v rustikálně řezané foliové borduře B27, z níž na nás jako dva barokní svatí shlížejí Mojžíš s Áronem.⁶⁵

---

⁶⁵ Ještě i bordura B30, doložená ve vydání *Brešit raba*, Praha: společníci v tiskárně Mošeho Katze, 1689–1692, je napodobeninou bordury užívané Aloisiem Bragadinem v Benátkách ve 20. letech 17. století, viz např. reprodukci titulního listu *Seder hagada šel pesaḥ* v Turniansky – Timm 2003: s. 58. K borduře s postavami obou biblických hrdinů viz výše, kap. 7.2.2. a pozn. 22.

APENDIX: CENZURA PRAŽSKÝCH HEBREJSKÝCH TISKŮ MEZI LETY 1512 AŽ 1669

Aktuální poznatky o cenzuře hebrejských tisků tištěných v Praze prováděné státními a církevními orgány – tedy o cenzuře vnější, k odlišení od cenzury vnitřní, židovské – v období 1512 až 1672 shromáždil a analyzoval Alexandr Putík ve svém příspěvku k pětistému výročí pražského židovského knihtisku.⁹⁸² Putík vylučuje možnost, že by prováděním vnější cenzury byli r. 1560 pověřeni jezuité, jak navrhuje starší badatelé. Konstatuje, že dokladů o provádění takové cenzury existuje pro dané období minimálně, odmítá ale hypotézu, že by tisk hebrejských knih v Praze a jejich předběžná cenzura před r. 1672 nepodléhaly podobným pravidlům jako knihtisk nežidovský.⁹⁸³ Dle jeho závěrů byla úřadem zodpovědným za cenzuru hebrejských knih do r. 1618 velmi pravděpodobně česká královská kancelář a po tomto datu místodržitelství, a to až do r. 1672, kdy byla tato pravomoc svěřena arcibiskupské konzistoři.⁹⁸⁴ Za právní základ existence židovského knihtisku v Praze považuje Alexandr Putík privilegium vydané r. 1527 pro Geršona Kohena.⁹⁸⁵ Studie se rovněž zabývá případy následné cenzury (zabavování, revize a expurgace již vytištěných knih či rukopisů) v letech 1560, 1629, 1638–1639 a 1669.⁹⁸⁶ Během dvou z těchto cenzurních krizí došlo k uzavření pražských židovských tiskáren (1629 a 1669) a obě fungování pražského hebrejského knihtisku a publikování hebrejských a jidiš knih zásadně a možno říci trvale poznamenaly.⁹⁸⁷

Doklady předběžné vnější cenzury v knihách samotných

Jako přímý důkaz existence této předběžné cenzury v Praze uvádí Alexandr Putík případ, kdy židovští tiskaři v Thannhausenu, Jicchak Mazia a Šimon Levi Günzburg, ve sporu o legalitu svého počínání argumentovali r. 1594 tím, že dva z titulů, které vytiskli, byly již

---

⁹⁸² Putík 2012a a viz též Putík 2012b. První souhrnná studie reviduje tvrzení starších badatelů na základě dosud nepublikovaných archivních pramenů, druhá se týká úžeji Hellerova cenzurního deliktu a vnitropolitických konfliktů uvnitř židovské obce, které případ vyvolaly. K cenzuře hebrejských knih obecně viz Popper 1899 a Sonne 1943; k cenzuře hebrejských knih v Čechách Lieben 1929 a Kisch 1930, obecně k cenzuře v Čechách a na Moravě Menčík 1988 a další práce zmiňované Alexandrem Putíkem.

⁹⁸³ Putík 2012a: s. 191–192.

⁹⁸⁴ Putík 2012a: s. 195–196.

⁹⁸⁵ Putík 2012a: s. 191. K privilegiím viz výše, kap. 5.1.2.

⁹⁸⁶ Putík 2012a: s. 199–202; 205–206; 197 a 207; 210–212.

⁹⁸⁷ Putík 2012a: 212 a k obsahové omezenosti tištěného po r. 1629 viz též zde, kap. 1.1, 5.2.5.10 a 5.2.5.11; a k materiálnímu úpadku kap. 6.4.4 a 6.4.5 a kap. 7, *passim* a názorně Příloha 4. K pražskému židovskému knihtisku v 18. století viz Freimann 1930, Nosek 1977, Cermanová 2012: s. 215–224.

dříve povoleny v Praze.⁹⁸⁸ Friedberg i *BHB* jako jediné dva jejich produkty uvádějí machzor dle západního aškenázského ritu se stručným lexikálním výkladem (*Machzor mi-kol ha-šana*, 1594), který byl dle *BHB* převzat ze soluňského vydání kol. r. 1560, a dále pijuty pro šabaty mezi Pesachem a Šavuot a šabaty *bejn ha-mešarim* dle zvyklosti německých obcí (*kehillot Aškenaz*), tj. půsty 17. tamuzu a 9. avu (*Zulatot le-vejn pesaḥ we-šavu'ot*, 1594).⁹⁸⁹ Ani v jednom případě nenalezneme mezi dokumentovanými pražskými tisky vydání, které by těmto edicím obsahově přesně odpovídalo.⁹⁹⁰ Pokud je tvrzení tiskařů o předchozím povolení tisku těchto textů v Praze podobně přesné jako jejich shoda (či spíš neshoda) s jedinými jejich možnými předlohami, bylo by možná namíste přistupovat kritičtěji k pravdivosti argumentu, jímž se tiskaři snažili zachránit svůj podnik (původně měli dále v úmyslu tisknout Talmud). To ale samozřejmě neznamená, že vnější předběžná cenzura a nějaký povolovací proces pro vydávání hebrejských knih v Praze neexistovaly.

O existenci takového procesu můžeme v samotných pražských tiscích z období 1512 až 1669 nalézt dvě jasné stopy. Alexandr Putík zmiňuje titulní text vydání *Šḥiṭot u-vdiḳot* z doby kolem r. 1640 (datace následuje Vinograda a *BHB*), podle něhož byla edice vytištěna *be-barmana de-malka*, tj. „s povolením krále“ či obecněji úřadů.⁹⁹¹ Do doby kolem r. 1640, tj. již po vydání zákazu hebrejského knihtisku v Praze r. 1629, by tato formulace, jež svědčí o tom, že tiskař si k tisku vyžádal úřední povolení světských úřadů (tedy patrně místodržitelství), logicky zapadala a zhruba do poloviny 17. století tisk z jiných důvodů klade i Chone Shmeruk. Edice ale podle typologicko-typografické analýzy a analýzy dekoru odpovídá spíše letům 1620–1624, jak je také v této práci přibližně datována (č. b. 243).⁹⁹²

Druhý doklad se nachází v titulním textu siduru vytištěného Mošem ben Josefem Becalem Katzem (*Tfila šel roš ḥodeš*, č. b. 276), kde stojí formule *bugaḥ be-šiwuj adonenu ba-*

⁹⁸⁸ Viz též výše, kap. 4.1 a pozn. 22.

⁹⁸⁹ Friedberg 1935: s. 54–55, *BHB* 306664 a 0202238. Pro *Machzor* uvádí Friedberg datum dokončení 353/1593.

⁹⁹⁰ V úvahu přichází vydání *Machzoru* z let 1585–1586 (č. b. 40), jež podle *BHB* obsahuje verzi machzoru „dle západního aškenázského ritu s menšími změnami dle ritu Čech a Polska“ a které v titulním listu uvádí, že sleduje ritus „Čech, Polska a Německa“. Jeho komentář nemůže být totožný s výkladem v thannhausenské edici (viz jeho charakteristiku v *CLH* i *BHB*). Dvě pražská konkurenční vydání *Jošrot mi-kol ha-šana* (č. b. 10, 1626) a *Jošrot ofanim we-zulatot* (1526, č. b. 11), na něž by jediné thannhausenští tiskaři mohli odkazovat, obsahují pijuty pro celý rok, nikoli jen pro vybrané šabaty, a navíc dle polského (*CLH*), nikoli aškenázského ritu.

⁹⁹¹ Putík 2012a: s. 195.

⁹⁹² K vydání viz 1.2.2.5; důvody pro starší dataci viz podrobně u záznamu č. 243 Bibliografického soupisu. Titulní list je poškozen: nečitelné je jméno panovníka i tiskaře a není jasné, zda měl či neměl vrocení (spíše snad ano). Kvůli ojedinělosti formule i dataci Choneho Shmeruka ponechávám i možnost pozdější datace, [1637–1650] (ke stanovení tohoto intervalu viz kap. 6.4.4 a pozn. 102).

*kejsar Werdinanus jr*⁹⁹³, tedy „korigováno na příkaz našeho pána, císaře Ferdinanda, nechť je zvýšen jeho majestát“. Sidur, z hlediska každodenní náboženské praxe nejdůležitější hebrejská kniha, je první doloženou edicí po zákazu židovského knihtisku z r. 1629 a je snad nepochybné, že otištěná formulace s tímto zákazem také úzce souvisí. Moše Katz si povolení k tisku, jímž se zároveň vrátil ke svému podnikání, nejspíš vyžádal s odvoláním na potřebnost této modlitební knihy.⁹⁹³ Na rozdíl od formule užití ve vydání *Šhitot u-vdikot*, která zmiňuje pouze povolení (*harmana*), formulace v siduru jasně říká, že jeho text prošel nějakou „korekcí“ (*bugah*), byť nevíme, kým a v jaké míře prováděnou.⁹⁹⁴

Z těchto dvou dokladů vyplývá, že předběžný cenzurní a povolovací proces k vydávání židovských knih probíhal nejpozději r. 1635 a není vyloučeno, že dohled nad židovským knihtiskem byl fakticky zpřísněn možná již ve 20. letech 17. století. Dle Putíka došlo k obratu v cenzurní politice vůči Židům r. 1626, kdy Ferdinand II. zakázal Židům používání knih obsahujících blasfémie proti Ježíši Kristu.⁹⁹⁵ Oba doklady pocházejí každopádně teprve z doby po nástupu rekatolizace ve 20. letech 17. století. Současně je ale pozoruhodné, že až do r. 1673, kdy jsou poprvé v titulních listech pražských hebraik otiskována schválení arcibiskupské konzistoře,⁹⁹⁶ jsou tyto dva případy mezi sto čtyřiceti třemi tisky, které byly v tomto období dle této práce vytištěny, naprosto ojedinělé. O přísnějším dohledu nad hebrejským knihtiskem nicméně svědčí fakt, že jen třicet z nich má impresum (většinou neúplné): osm z šedesáti knih, jež lze dle této práce (většinou na základě typografie a dekoru) řadit do let před odvoláním zákazu knihtisku Leopoldem II. (1657) a dvacet dvě z osmdesáti tří knih, které byly patrně vytištěny od r. 1657 včetně dále.⁹⁹⁷

---

⁹⁹³ Také téměř všechny další tisky, jež lze dle typografie přisoudit této tiskárně do období po r. 1629, jsou liturgické povahy (viz soupisy v odd. 5.2.5.9 a 5.2.5.10).

⁹⁹⁴ K významu slova *bugah*, *le-bagiah* viz kap. 3.2. Ve všech ostatních výskytech v pražských tiscích je použito ve smyslu ediční práce, korigování textu (a srov. též termín *magibej sfarim*, kap. 3.1). Povahu a míru korekcí v siduru provedených by bylo ale zajímavé ověřit v porovnání se staršími pražskými vydáními textu.

⁹⁹⁵ Putík 2012a: s. 205. O provádění předběžné cenzury svědčí i pramen z r. 1631 citovaný Putíkem tamtéž, s. 206.

⁹⁹⁶ Podle nového režimu zavedeného po cenzurní aféře z let 1669–1673 a v tomto znění a hebrejském písmu: *Auz gebajs dero firstlichen gnaden Mateus Ferdinanus ercbisof cu Prag iz dizes ibr lezen un' cu druken cugelazn woren* (titulní list *Chumaše*, synové Jehudy Baka, 1673).

⁹⁹⁷ Ke znovupovolení tisku po zákazu z r. 1629 viz Putík 2012a: s. 191 a 209. K obecné povinnosti cenzury a otiskování impresum dle říšského zákonodárství tamtéž, s. 189; Burnett 1998: s. 331–332. U osmi z těchto sto čtyřiceti tří (z toho pěti z doby do r. 1657) ovšem není žádný exemplář dochován, tj. nevíme, zda impresum měly či nikoli. Je ale třeba připomenout, že velkou část z těchto sto čtyřiceti tří tisků jsou několikastránkové jidiš písně a vyprávění, které nemají ani titulní list.

Z doby před vydáním dvou výše zmíněných tisků, tj. přinejmenším do první poloviny 20. let 17. století nemáme tedy o předběžné vnější cenzuře hebrejských knih v knihách samotných (ale doposud ani v archívních dokladech) indicie žádné. Ani z toho ale nelze vyvozovat závěry o neexistenci precenzury: například v Itálii je podle Shifry Baruchson-Arbibové i po zavedení povinnosti precenzury a otiskování příslušného povolení pro hebrejské knihy zde vydávané doložen velice malý počet tisků, kde je licence otištěna, a říšský zákon dle Stephena G. Burnetta otištění licence nevyžadoval.⁹⁹⁸

Jedinou starší zmínku týkající se legitimacy konkrétní edice najdeme v *Chumaši* tištěném mezi lety 1514–1517 (č. b. 4), nelze ovšem jednoznačně říci, zda souvisí s úřední kontrolou nad tiskem hebrejských knih. Dle této poznámky otištěné na konci knihy Exodus⁹⁹⁹ byly práce na edici někdy v první polovině r. 1515 na dva roky přerušeny, jelikož společníci Ješaja Horowitz (po jeho smrti jeho syn Zalman)¹⁰⁰⁰ a Zalman Bumsla, kteří měli vydání spolufinancovat, odmítli dostát svým smluvním závazkům. Nejenže tím tiskařům způsobili velké škody, ale dokonce je poté, co tito v červnu 1517 práce obnovili na vlastní náklady, zažalovali u křesťanských soudů a „skrže nežidy dílo zmařili“. Tiskaři ale, jak sami píší, nakonec našli slitování u členů městské rady (*ironim*) a „bylo jim dovoleno, aby konali své dílo“ (*hutar lanu la-‘asot mlachtejnu*). Není ovšem jasné, zda je bývalí partneři zažalovali kvůli obchodním sporům, anebo zda je zákeřně udali, že tisknou ilegálně, a pokud ano, zda se povolení, které nakonec získali, týkalo tohoto jediného tisku, nebo i případných dalších knih.¹⁰⁰¹

Kdo prováděl předběžnou cenzuru hebrejských knih tištěných v Praze?

V souvislosti s organizací a prováděním cenzury představuje Alexandr Putík i osoby cenzorů či expertů v jednotlivých případech následné cenzury (revizí a Hellerova procesu) v letech 1560, 1629, 1638–1639 a 1669–1672.¹⁰⁰² Pravidelnými činiteli předběžné cenzury mohli být dle Putíkova názoru do r. 1622 profesori utrakvistické Karlovy univerzity a různí odborníci žijící či dočasně pobývající v Praze; v tomto roce se měl pražský místodržící pokusit

---

⁹⁹⁸ Baruchson 2007: s. 6–7; emailová komunikace Stephena G. Burnetta s Alexandrem Putíkem, 2017.

⁹⁹⁹ Nadepsáno *Tosefet*, „dodatek“, f. [110a]. Reprodukováno v Sixtová 2012c: s. 101, č. il. 29.

¹⁰⁰⁰ Viz k němu Heřman 1968: s. 46–47, Muneles 1988: č. 62.

¹⁰⁰¹ Že udání vzešlo ze židovské strany, je zřejmé i z formulace textu (*wa-jelchu bi-šrirut lachem le-‘archa’ot šel gojim*). Bezúspěšné bylo pátrání po záznamu o tomto procesu v *Knize nálezů radních* 1479–1531, AMP 1128 (<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=E1BD3782B72711DF820F00166F1163D4>).

¹⁰⁰² Putík 2012a: s. 196–198.

cenzuru svěřit jezuitům.¹⁰⁰³ Připomeňme v této souvislosti, že k adeptům na post cenzora by teoreticky mohl patřit i autor hebrejské gramatiky *Diḳduḳ lešon ḳodeš* (1570), Jan Fortius, první, třebaže neoficiální profesor hebrejštiny na Karlově univerzitě, který byl navíc s činností pražských hebrejských tiskařů obeznámen.¹⁰⁰⁴

Absence dokladů o provádění vnější předběžné cenzury až do 20. či 30. let 17. století je pozoruhodná. Jakkoli byla „nenápadným rutinním procesem, který nevzbuzoval pozornost“,¹⁰⁰⁵ je možné, že by se po ní skutečně nezachovaly žádné stopy v archívních materiálech příslušných světských orgánů?¹⁰⁰⁶ Není příznačné, že se první její doklady v hebrejských knihách objevují nejdříve s nástupem „konfesijního absolutismu“ ve 20. letech 17. století, kdy se vítězná katolická strana konečně mohla zaměřit i na židy?¹⁰⁰⁷ A která strana měla vlastně do té doby, v období, kdy v českých zemích probíhaly ostré nábožensko-politické polemiky a konflikty mezi katolickou stranou a různými protestantskými konfesemi, skutečně aktivní zájem na provádění kontroly obsahu tištěných knih?

Ačkoli i pro ni chybí archívní důkazy, je možné alespoň pracovně navrhnout následující hypotézu: touto stranou mohla být židovská obec sama, její představení, zejména její duchovní, ale i světské orgány. Samozřejmě, jejím zájmem by nebyla cenzura vnější, ale vlastní dohled nad knihtiskem a kontrola obsahů publikovaných v místních židovských tiskárnách, a to jak z důvodů preventivní ochrany komunity před možnými náhlými výpady následné vnější cenzury (a též na ochranu investic tiskaře či nakladatele),¹⁰⁰⁸ tak z důvodů ideologické opozice vůči šíření určitých typů obsahů mezi nepovolanými čtenáři prostřednictvím média knihtisku.¹⁰⁰⁹

---

¹⁰⁰³ Putík 2012a: s. 190 a 198, ale srov. Voit 2008: 1. díl, s. 155 (heslo Cenzura).

¹⁰⁰⁴ Jak vyplývá z jeho poznámky v jeho gramatice, f. [E iii b], k edici viz Dobrovský 1782: s. 246–247, Segert – Beránek 1967: s. 22–28, Veselá 2012: s. 168. O tom, že by pražští hebraisté roli cenzorů zastávali, ale Segert – Beránek 1967 nic neuvádí.

¹⁰⁰⁵ Putík 2012a: s. 195.

¹⁰⁰⁶ I v porovnání s relativně hojnými prameny v Polsku, Německu i Itálii.

¹⁰⁰⁷ Putík 2012a: s. 205.

¹⁰⁰⁸ Srov. studie Amnona Raze-Krakotzkina pro situaci v Itálii, kde byla hebrejská precenzura poprvé aplikována r. 1556 v cremonské Contiho tiskárně, nicméně závazná pravidla pro vnější precenzuru stanovena r. 1596 v *Sefer ha-zikuḳ* cenzorem Domenicem Gerosolomitánem (Raz-Krakotzkin 2004: s. 40 a 45nn.); iniciativa ke zřízení precenzury měla vzejít ze strany tiskařů samotných (Raz-Krakotzkin 2010: s. 6). K implementaci *Sefer ha-zikuḳ* viz Baruchson 2007.

¹⁰⁰⁹ O silném dohledu polských židovských orgánů nad knihtiskem vypovídá i materiál shromážděný Janem Doktorem a Stefanem Schreinerem (Doktor – Schreiner 2016). I vzhledem k personálnímu propojení mezi polskou a českou židovskou komunitou v osobách vůdčích rabinů není důvod se domnívat, že by v Praze

Pohledme na povahu a sekvenci jednotlivých knih tištěných v Praze. Až do začátku 90. let 16. století (!) je obsahová a žánrová skladba produkce až nápadně jednotvárná: do r. 1590 byly s několika málo výjimkami¹⁰¹⁰ tištěny pouze základní modlitební sbírky (32), *Chumaš* se svátečními svitky a haftarot (2), základní halachické příručky (2) a díla elitních rabínů (7). Pražský hebrejský knihtisk a nakladatelské aktivity nabyly větší žánrové a obsahové rozmanitosti teprve od roku 1590.¹⁰¹¹ Teprve poté bylo vlastně z hlediska obsahu i co kontrolovat a cenzurovat; do té doby vycházely takřka bez výjimky (a u většiny titulů ve více reedicích) pouze texty potřebné z náboženského hlediska, na nichž se navíc ve třech doložených případech redakčně a autorsky podílel i vrchní pražský rabín,¹⁰¹² či vlastní původní spisy vrchních rabínů (pražských a jednoho krakovského, tj. Mošeho Isserlese).¹⁰¹³

Je nejasné, proč byla až do této doby žánrová a obsahová skladba pražské hebrejské produkce tak omezená – a to i v porovnání s aktivitami krakovských bratří Heliczů, Chajima Šachora a dědiců jeho lublinské tiskárny a později krakovské tiskárny Jicchaka Prostitze, nejenom soudobých italských či soluňských tiskařů. Kdo či co ji omezovalo? Je ještě vcelku pochopitelné, ačkoli to rozhodně nebylo pravidlem jinde, že se první pražští tiskaři zaměřili na základní hebrejské náboženské texty potřebné pro bohoslužbu: modlitební knihy a *Chumaš*, který obsahuje pouze biblické texty zařazené do synagogální liturgie. Proč ale v tomto duchu pokračoval i Geršom Katz se syny po získání privilegia (1527) a ještě ve 30. letech 16. století? A proč bylo spektrum tištěných obsahů podobně úzké i poté, co Maxmilián II. potvrdil t. 1567 českým židům jejich výsady a práva a kdy se politické i hospodářské podmínky židovské existence evidentně zlepšily – či měly naději zlepšit – natolik, že sami Katzové pro vydání *Torat ha-‘ola* (1569) investovali do nového písmového i dekoračního vybavení?¹⁰¹⁴ Proč tuto investici Mordechaj Cemach okamžitě nezúročil a další knihu, *Gur arje*, vytiskl teprve r.

---

příslušné orgány a osoby tyto ambice neměly. Vstupy polských židovských orgánů do tamního židovského knihtisku jsou mnohem staršího data (první *baskama*, kterou tehdy ještě vydal *Wa‘ad šaloš arašot*, pochází již z r. 1561, viz Doktór – Schreiner 2016: s. 544).

¹⁰¹⁰ Výjimky viz č. b. 35, 36, 41. Celkem bylo dle této bibliografie do r. 1590 vytištěno čtyřicet šest knih.

¹⁰¹¹ Viz výše, kap 1.1, 1.1.4.1 a 1.2.1.

¹⁰¹² Tj. redakční prací glosami v *Arba‘a turim* (1540, č. b. 22), komentářem v *Machzoru* (1549–1550, č. b. 25) a nejspíš též redakcí Rašiho komentáře v *Chumaši* (1530, č. b. 16).

¹⁰¹³ Netroufám si tvrdit, že ostatní texty bylo zakázáno tisknout, nepoměr mezi zahraniční ideovým a žánrovým záběrem a domácí chudobou je ale velký. Autorem jednoho ze tří textů, které se z typického složení produkce vymykají (viz pozn. 29), byl navíc vysoký úředník obce (č. b. 41, viz k němu kap. 1.1.1 a pozn. 84) a další je spojen se jménem jednoho z nejvýznamnějších polských rabínů 16. století, Šloma Lurii (č. b. 36).

¹⁰¹⁴ Bondy – Dvorský 1906: č. 699.

1578¹⁰¹⁵ a proč i nadále až do konce 80. let sestávala nečetná pražská produkce v zásadě jen z liturgie a děl vrchních pražských rabínů, Maharala či Jicchaka Chajuta? Byla vnější cenzura hebrejských knih v Praze za příznivé vlády Maxmiliána II. a Rudolfa II. skutečně natolik přísná, mnohem přísnější než v Itálii a Polsku? Nebyly spíš úzké mantinely toho, co bylo v pražských židovských tiskárnách dovoleno tisknout (po r. 1569, ale i dříve), nastavovány jinými autoritami než orgány vnější cenzury, a to právě autoritami židovskými?

Jak již bylo řečeno, teprve počátkem 90. let se pražská hebrejská a jidiš produkce obsahově a žánrově rozrůžnila, ale tuto pestrost již v jejich druhé polovině znovu okleštil návrat Maharala do Prahy ve funkci vrchního rabína a představeného ješivy.¹⁰¹⁶ V polském Krakově bylo v té době (1594) potvrzeno ustanovení *Wa'ad arba' arašot* o zákazu tištění knih bez povolení židovských orgánů a r. 1597 se poprvé i v pražském hebrejském tisku objevuje první *haskama*, jež je obdobou křesťanského imprimatur...¹⁰¹⁷ Analýza pozdější produkce společně s vydanými aprobacemi ukazuje, že židovské orgány vnitřní cenzurní dohled nad knihtiskem prováděly a v případě potřeby i rázně zasáhly.¹⁰¹⁸ Například kabala nebyla v Praze až do r. 1609 tištěna možná ani tak kvůli zákazu papeže (1593),¹⁰¹⁹ jako spíš z důvodu Maharalova odporu: jak si jinak vysvětlit náhlé rozbušení kabalistických obsahů v pražských hebrejských tiscích vzápětí po jeho smrti a za Horowitzova rabinátu?¹⁰²⁰

---

¹⁰¹⁵ Důvody této odmlky (pokud se za ní netají ztráty kompletních edicí) jsou neznámé a neprobádané; jediný tisk, na němž se v této době tiskárna patrně podílela, byla bilingvní Fortiova gramatika z r. 1570 (Veselá 2012: s. 168 a zde, Bibliografický soupis, b. č. mezi č. b. 32 a 33). Příčiny byly nejspíš vnitropolitické, Mordechaj Cemach se každopádně účastnil tehdejšího bouřlivého politického života obce, k němuž viz Putík 2011.

¹⁰¹⁶ Viz kapitola 1.1.4.1.

¹⁰¹⁷ Viz kap. 4.1 a 4.2.2.

¹⁰¹⁸ Jak jsem se pokusila doložit v kap. 1.1.4.1 a v kap. 4.2.4, toto je možné vysledovat z proměny obsahové skladby pražské produkce v několika časových vlnách (před Maharalovým rabinátem, po jeho smrti a po nástupu Ješaji Horowitze), z aféry kolem vydání *Giv'at ha-more*, jakož i z náhlého nástupu nových tiskařů na samém konci Maharalova života a po něm (viz v této souvislosti paralelu rozbušení židovských tiskáren v Polsku po rozpuštění *Wa'ad arba' arašot* r. 1764, Doktor – Schreiner 2016: s. 552). Třetí rozpracovaná edice tiskaře *Giv'at ha-more* byla již – stejně jako tento tisk samotný – dokončena jiným tiskařem, a vnučuje se otázka, zda nebyla jeho činnost ukončena židovskými orgány (*Orhot hajim*, č. b. 176, a 5.2.10) – přesně v duchu krakovského nařízení z r. 1594.

¹⁰¹⁹ Putík 2012a: s. 202.

¹⁰²⁰ Viz k tomu výše, kap. 4.2.4. Každopádně nikoli mladší safedská či obecněji orientální kabala; kázání Zalmana Runkla (zemř. 1412 nebo 1413) v sobě nesou prvky starší aškenázské mystiky (dle *CLH* jsou obsahem edice „Meditationes kabbal.“, formálně jde o homilie, jak je také charakterizuje katalog NLI). Maharalova pozice vůči publikování subverzivních knih je ostatně známa i z jeho výpadu ve spisu *Be'er ha-gola* proti knize *Me'irat 'ejnajim* Azarji dei Rossiho (viz [Sládek 2018b]), a též Bonfil 2001: s. 193 a Bonfil 1983: s. 30.

I přes nedostatek přímých důkazů můžeme tedy snad alespoň uvažovat o tom, zda nakonec – přinejmenším pro starší období pražského knihtisku až do počátků rekatolizace ve 20. letech 17. století – neplatí výrok Davida Kaufmanna, podle něhož byl v Praze zodpovědností za každou tištěnou hebrejskou knihu vládou zatížen rabinát¹⁰²¹ a že právě proto se o ní nedochovaly žádné zmínky v úředních materiálech státních institucí, které se ve vztahu k hebrejskému knihtisku nejspíš omezovaly na formální povolovací proces.¹⁰²² Takové uspořádání mohlo být blízké Maharalovi, který v zájmu zachování jedinečnosti komunity komunity, jež se vyjevuje v jejím náboženství a jazyce, klade důraz na důležitost vnitřní jednoty obce a nezbytnost duchovního vedení rabínských učenců, jejichž úlohou je udržování pevných a jasných hranic jejich společenství.¹⁰²³

---

¹⁰²¹ Kaufmann 1898: s. 384, citováno v úplnosti výše, kap. 4.1, pozn. 11. Tomu se zdá protirečit citát z dopisu Davida Oppenheima císaři Josefovi I., citovaný Maciejkem (Maciejko 2014: s. 158), v níž se rabi ohrazuje, že „nikdy od té doby, co židé žijí v Čechách, nebyla cenzura knih uložena vrchnímu rabinovi“, po Oppenheimovi bylo ale zjevně požadováno, aby knihy cenzuroval v duchu vnější precenzury, což není srovnatelné s vnitřním dohledem nad publikovanými tisky.

¹⁰²² Jehož základem bylo – do počátku 17. století doložené – opakované udělování privilegií.

¹⁰²³ Ramon 2016: s. 221–223 a Ramon 2011: s. 27–29, obě studie se věnují Maharalovu pojetí ideálního řádu monarchie, obce a rodiny a jeho reflexi situace multikonfesijní habsburské monarchie jeho doby. Na hájení náboženských zájmů nekatolických stavů a jejich knižní produkci měli v Čechách od r. 1609 dohlížet tzv. defenzoři víry volení z řad jednotlivých stavů (Winter 1901: s. 596; Putík 2012a: s. 190); první pokusy o zavedení úřadu měly být učiněny r. 1575 (podobná situace existovala v multikonfesijní polsko-litevské republice, srov. Doktor – Schreiner 2016: s. 538). Takovým „defensorem víry“ se jistě cítil i Maharal.

ZÁVĚR

Hlavní výsledky práce

Vytvoření úplné bibliografie pražského hebrejského knihtisku a jednotlivých tiskařů

Kombinovaná metoda typologicko-typografické analýzy písem a dokumentace dekoračních prvků umožnila podstatné upřesnění datací a atribucí tisků s žádným či neúplným impresem. Nedatované a anonymní tisky, které tvoří třetinu pražské hebrejské a jidiš produkce, jsou v předkládané práci až na výjimky přiřazeny konkrétnímu tiskaři a tiskárně. Nepřiřazených tisků je celkem šestnáct ze čtyř set devatenácti: třináct z nich jsou tisky nedochované, které je tudíž nemožné blíže určit, jeden je nedostupný a u dvou je pochybné, zda vůbec pocházejí z některé pražské tiskárny.

Typograficko-typologická analýza umožnila stanovit přesný počet tiskařů, kteří disponovali vlastními písmi, a rozlišit tak přesně jednotlivé tiskárny, které v Praze, byť třeba krátkodobě, fungovaly. Odkryla komplikovanou historii některých edicí, na jejichž vzniku se postupně podílelo více tiskařů, což mohlo být někdy spojeno s jejich ekonomickými obtížemi, jindy, jak se vyjevuje v konfrontaci s obsahem a osudy jedné z těchto edicí, i se zásahy židovských autorit.

Analýza výskytu a vývoje jidiš písem a dekoračních prvků dokládá migrace těchto prvků mezi jednotlivými tiskárnami, nejvýrazněji ve sledu anonymní tiskaři 90. let – schedelovská tiskárna – Moše Utitz – Avraham Heida – synové Jaakova Baka. Z analýzy také jasně vyplývá úpadek materiální stránky produkce katzovské tiskárny po r. 1629, jenž byl důsledkem zabavení většiny bordur, kartuší a dalších dekoračních prvků, k němuž došlo téhož roku v souvislosti s cenzurním deliktem Jom Tov Lipmana Hellera. Obrazové přílohy 3 a 4, kde jsou písma a jednotlivé typy dekoračních prvků řazeny chronologicky, tento vývoj pražských židovských tiskáren z hlediska jejich materiálních i finančních možností názorně ukazují. Dosvědčují velké investice konsorcií a Geršoma Katze do písem a dekoru v samých počátcích pražského židovského knihtisku, tj. do konce 20. let 16. století, po nichž další katzovské investice následovaly až v 60. a 80. letech 16. století. Po nové optimistické vlně u Mošeho Katze a dalších tiskařů v 10. letech 17. století došlo k poslednímu mírnému oživení teprve v 50. letech 17. století v bakovské dílně. Dokládají také vývoj pražské hebrejské typografie z estetického hlediska a z hlediska jejího vřazení do spíše do českého, anebo naopak zahraničního kontextu: zdá se, že po r. 1610 židovští tiskaři již se svými českými kolegy, tiskaři a řezáči, spolupracovali daleko méně než v nejstarším období a ještě i v prvním

desetiletí 17. století, když již část jejich zakázek na domácí řezáče ostatně směřovala k pořízení napodobenin tehdy vlastně již zastaralých vzorů, které znali z italských hebrejských tisků. V tomto ohledu ale nebyli ve střední a východní Evropě výjimkou; podobný konzervatismus plynoucí i z ekonomických omezení je možné sledovat i u polských tiskáren.

Jazyková, obsahová a žánrová povaha produkce

Souhrnný pohled na hebrejskou i jidiš produkci chápanou jako jeden celek umožnil přesnější zhodnocení povahy této produkce a její vývoj v čase. Zjištěné hodnoty jsou názorně vyjádřeny v grafech 1 až 7.

Předvídatelně se vyjevila silná závislost pražských tiskařů a jejich produkce jak na existenčních podmínkách židovské komunity – minimální počet edicí vyšel například v době nejistoty po vypovězení r. 1541 za vlády Ferdinanda I. a v prvních letech po zákazu knihtisku v r. 1629, kdy nastal srázný pokles v počtu tištěných titulů –, tak na obecnější politické a ekonomické situaci: citelný pokles produkce přišel již po vypuknutí třicetileté války, a naopak k oživení židovského knihtisku v Praze došlo již kolem r. 1650, tj. ještě před oficiálním zrušením jeho zákazu. Očekávatelná byla i proměna obsahového zaměření v důsledku rostoucího vlivu sefardských a orientálních autorů, zejména safedské kabaly, v aškenázském světě. Při bližším zkoumání ale vyplynulo, že tento duchovní proud se v pražském knihtisku začal projevovat teprve počínaje r. 1609, kdy zemřela zřejmě nejvlivnější duchovní autorita raně moderní židovské Prahy, Maharal, a toto zjištění logicky vyvolalo otázku po vlivu rabínských elit na hebrejskou a jidiš tištěnou produkci (viz dále).

Významným přínosem práce je přehodnocení místa jidiš knihtisku v rámci pražské produkce: jakkoli je část těchto tisků rozsahem malá, přesto představují jidiš edice takřka třetinu celého počtu vydaných titulů (přes sto třicet ze čtyř set devatenácti), a nelze je hodnotit jen jako vedlejší produkt hebrejských tiskáren. Nálezy neznámých *reedicí* rozsáhlejších jidiš textů z 50. a 60. let 17. století v německých genizách navíc vypovídají o oblíbenosti a žádanosti této literatury, která byla vzhledem k malé znalosti hebrejštiny dle Chavy Turniansky hlavním médiem vědomostní transmise v aškenázském židovstvu. V porovnání s těmito jidiš reedicemi – viz například úspěšný bilingvní heslář k Bibli Mošeho Sertelse či etické texty a biblické parafráze – se žádné soudobé dílo hebrejské vysoké literatury v pojednávané době nového vydání nedočkalo. Pokles vzniku a vydávání nových původních jidiš etických děl (stejně jako původních domácích hebrejských děl) po r. 1619 je navíc třeba

přičíst na vrub hospodářské krizi a obecné politické situaci a po r. 1629 samozřejmě i zákazu židovského knihtisku.

Z jazykového, žánrového a obsahového složení vydaných tisků je patrné, že nakladatelé a tiskaři se řídili především komerčními ohledy. Většina tištěné produkce byla určena nejširším čtenářským vrstvám: 28,6 % představují potřebné modlitby a rituální příručky v hebrejštině a 31,7 % jidiš literatura, která je z podstaty určena hebrejštiny neznalému či málo znalému čtenáři. Sečtena dohromady ukazují tato čísla, že nejméně 60 % produkce bylo zaměřeno k nejširšímu čtenářskému publiku, které zaručovalo komerční zisk. K tomuto číslu lze navíc přičíst i značnou část tisků z ostatních kategorií, různé příručky, ale i část hebrejské etické literatury či historiografické texty, jež byly i dle paratextů adresovány laickým členům obcí (*ba'alej batim*, dosl. „hospodářům“), soukromým hebrejským studentům náboženské literatury (*ḥaverim*, dosl. „druhům“ nebo „soudruhům“) či studentům ješiv, tj. středním vzdělaneckým vrstvám. Ve výsledku je tak možno pouze zhruba 20 % produkce (halachu a vysokou exegetickou nehalachickou literaturu) hodnotit jako literaturu určenou vyšším intelektuálním kruhům, rabínským učencům, jimiž byla ostatně většinou také produkována jak autorsky, tak nakladatelsky (viz dále).

Překvapivý se na první pohled může jevit nízký počet vydání hebrejské Bible – dokumentováno je pouze jedno vydání celé Bible a čtyři vydání Chumaše s pěti svátečními svitky a haftarot –, k němuž ale mohla přispět i náročnost sazby hebrejského biblického textu (který byla v Praze dlouho schopna sázet pouze katzovská tiskárna) či levnější produkce zahraniční konkurence, především ale opět malá znalost hebrejštiny. Biblická látka, v hebrejštině většinou aškenázských čtenářů nesrozumitelná, byla převáděna do jejich mateřského jazyka, a mezi pražskými jidiš tisky se tak dochovalo dvacet edicí jidiš parafrází různých jejích částí, o jejichž zájmu o hebrejskou Bibli navíc svědčí i jeden z vydaných Chumašů, který obsahuje jidiš vysvětlivky i úvod do hebrejské gramatiky.

Nezanedbatelnou část produkce vysoké hebrejské literatury představují reedice úspěšných děl starších sefardských a orientálních autorů, tištěných původně v zahraničních tiskárnách; první krátká vlna jejich vydávání proběhla v polovině 90. let 16. století a druhá se vzedmula po r. 1609 a zejména s nástupem nakladatele, tiskaře a editora Avrahama Heidy Lembergera. Podíl starší aškenázské literatury v celkovém objemu je – až na reedice ritualistických příruček ke šchitě (rituální porážce) či knih *minhagim* (rituálních zvyklostí) dvou významných středověkých autorů – minimální, a svědčí nejen o nezájmu o tuto

literaturu, ale i o nedostatku mecenátu, který by jejich vydávání umožňoval. Další část tištěné produkce vysoké hebrejské literatury vznikala od 1. poloviny 90. let 16. století, ale nejvíce v prvních dvaceti letech 17. století z popudu soudobých lokálních, respektive širěji aškenázských hebrejských autorů. Tito autoři byli téměř všichni samonakladateli svých vlastních děl a nebrali nejspíš v potaz zájem čtenářstva, komerční úspěšnost díla či návratnost investice; jejich motivací bylo vstoupit mezi tištěné autory, a tedy uznané hebrejské učence. V celkovém objemu produkce sice představují jejich edice malou část (viz graf 6), svými investicemi ale přesto nejenom pomáhali udržovat hebrejské tiskárny v činnosti, ale také rozvíjet jejich fundus, jak se ukazuje v původních ilustracích pořízených mezi lety 1602 a 1610 pro díla Jom Tov Lipmana Hellera, Mordechaje Jafeho a Josefa Miklese, jejichž štočky představují vrcholy „odborné ilustrace“ v pražském hebrejském knihtisku.

Identifikace nakladatelů

Detailní pročtení paratextů umožnilo identifikaci nakladatelů, jejich pohnutek a „typologie“ i možností a způsobů financování tisku. V tomto ohledu práce navazuje na jednotlivé bohaté informace rozptýlené ve Steinschneiderově katalogu, poprvé ale tyto skutečné hybatele pražského hebrejského a jidiš knihtisku, kteří ve stručných bibliografiích nejsou vůbec zmiňováni, zkoumá komplexně. Potvrzuje již před lety vyslovené zjištění Elchanana Reintera o tom, že médium knihtisku a tištěné knihy bylo aktivně uchopeno a využíváno zejména středními vzdělanými vrstvami, které tak nejvíce přispěly k demokratizaci v přístupu k vědomostem a poznání. Edukativní nakladatelské počiny elitních rabínů v zájmu osvěty širších vrstev byly zcela výjimečné a omezují se na Maharalovo vydání hebrejského textu traktátu Nida (ca. 1608) a bilingvní vydání nábožensko-etického textu *Orhot hajim* ve vlastním jidiš překladu a nákladem Jom Tov Lipmana Hellera (1626); příspěvní ekonomických elit v podobě mecenátu není doloženo žádné.

Vedle nakladatelů, kteří se zaměřovali na vysokou hebrejskou literaturu, vyvstávají jako další významná skupina také nakladatelé (a někdy i editoři, tak jako u předešle zmíněné skupiny) jidiš textů. Tito nakladatelé – například Moše Sertels, povoláním učitel – byli jazykově nestranní a vydávali díla v jednom či druhém jazyce a díla bilingvní, a prostředkovali tak mezi sférami hebrejské vzdělanosti a jejich intelektuálních či duchovních konceptů a jidiš čtenáři. Mezi nakladateli jsou na samém počátku 16. století zastoupeny i ženy, které vydávaly literaturu, jež odpovídala jejich duchovním a čtenářským zájmům. V několika případech bylo

korporátním nakladatelem i duchovní a světské vedení. Nakladateli byli i tiskaři samotní, kteří komerčně „jistě“ tituly (modlitby, jidiš literaturu a další) vydávali sami, a najdeme mezi nimi i jednorázové nakladatele, které tak nadchl určitý text, že se jej rozhodli vydat pro blaho svých souvěrců. Zprostředkování náboženské zásluhy veřejnosti (*zchut rabim*) je ostatně motivací, k níž se ve svých nakladatelských počinech hlásí naprostá většina nakladatelů.

Kontrola tištěné matérie rabinátem

Z analýzy sekvence tištěných žánrů a obsahů v porovnání s působením konkrétních duchovních vůdců, vrchních rabinů či představených ješiv, vyplynulo další důležité zjištění, které se týká kontroly knihtisku židovskými duchovními i světskými autoritami. Zde se analýza zaměřila na období působení Maharala v nejvyšších rabínských úřadech v Praze v letech 1596–1609 (respektive 1604, kdy mu bylo ponecháno pouze vedení ješivy) až do doby působení Ješaji Horowitze (1614–1621), tj. období, kdy byly pražské tiskárny na vrcholu a operovaly v relativně příznivých hospodářských i politických podmínkách vlády Rudolfa II. a Matyáše.

Analýza ukázala, že dohled rabinátu nad tištěnou produkcí byl pozitivně prováděn prostřednictvím rabínských aprobací, které podporovaly edice, jež odpovídaly pedagogickým koncepcím či ideologii vrchního rabína. Zastoupení či absence určitých typů literatury a obsahů v době působení určitého vrchního rabína (i před ní a po ní) ale prozrazují i negativní způsob ovlivňování knihtisku a nakladatelských a publikačních aktivit. Vedle podpory produkce určitého typu obsahů je tak možné během těchto zhruba třiceti let vysledovat několik vln větší volnosti nakladatelského podnikání a pestřejší škály publikovaných textů, či naopak omezení vydávání textů, které soudobé duchovní vedení považovalo za nevhodné k tomu, aby byly přístupné všem. Nejnápadnější je omezení tisku s kabalou spojených děl za úřadování Maharala a naopak jeho silná podpora za působení Ješaji Horowitze a také krátkodobé rozbuzení nových tiskařů a tisk dalších nových typů děl v době oslabení Maharalova vlivu (ještě krátce před jeho smrtí, r. 1608 a zhruba do r. 1612) a před Horowitzovým příchodem do Prahy. Ilustrativním dokladem rázné intervence do nakladatelských a tiskařských aktivit může být i odebrání aprobací k jedinému původnímu filozofickému spisu soudobého aškenázského autora, o němž svědčí typologicko-typografická analýza edice. Skandál, který obsah díla *Giv'at ha-more* v r. 1611 vyvolal, vedl, zdá se, ke zpřísnění dohledu nad tiskaři i publikovanými texty.

V porovnání s dochovanými kusými informacemi o provádění předběžné vnější cenzury židovských tisků v Praze je také možno dospět k závěru, že nikoli tato vnější cenzura, ale spíše rabinát byl přinejmenším až do prvních let vlády Ferdinanda II. patrně tím hlavním činitelem, který z ideového hlediska škálu textů publikovaných v pražských tiskárnách ovlivňoval.

Přínos práce

Díky tomu, že poprvé v daném kontextu v co nejširší míře pracuje s paratexty, otevírá práce hlubší pohled na fungování pražského židovského knihtisku a nakladatelských aktivit v pojednávané době, odhaluje jejich reálné možnosti i omezení, jimž tiskaři a nakladatelé podléhali z hlediska komerčního, materiálního a ekonomického i z hlediska vnějšího dohledu a kontroly. Bedlivé pročtení paratextů dává přesnější představu o identitě producentů i identitě publika, jemuž autoři či nakladatelé vydávaný text adresovali, i to, jak jej sami chápali. Ve spojení s diachronním pohledem na sekvenci vydávaných titulů a znalostmi postojů dobových duchovních a obecních autorit, můžeme nyní uvažovat o tom, do jaké míry pražská tištěná produkce odráží reálné intelektuální, duchovní a čtenářské zájmy pražských, či širěji aškenázských Židů.

Typologicko-typografická analýza a analýza dekoru a na jejich podkladu provedená atribuce a datace anonymních a nedatovaných tisků potvrzují použitelnost této metody. Upřesnění atribuce i posloupnosti produkce nemá navíc význam jen pro dějiny hebrejského knihtisku a pražských židovských tiskáren, ale obecněji pro studium vývoje židovské knižní kultury a tištěné knihy a její produkce a recepce z hlediska materiálního, jazykového, sociálního a ideového. Výsledky práce, zejména soupisy produkce jednotlivých tiskařů, popisy jednotlivých edicí a obrazové Přílohy 3 a 4, mohou navíc prakticky sloužit k identifikaci fragmentů a anonymních edicí, například v nálezech z geniz.

Práce může inspirovat srovnání mezi lokálním židovským a nežidovským knihtiskem a knižní kulturou v daném období, jež vzhledem k jazykové bariéře zůstává většině českých badatelů uzavřeno. Především by ale mohla i v české judaistice inspirovat hlubší studium raně novověké židovské knižní kultury, producentů knih i jejich publika, a to zejména v oblasti jidiš literatury a jidiš knižní produkce. Bez jejich znalosti a zohlednění zůstane komplexní zhodnocení kulturního, duchovního a intelektuálního života českých a širěji aškenázských Židů nemožné.

DÍL 2

BIBLIOGRAFICKÝ SOUPIS
PRAŽSKÉHO HEBREJSKÉHO KNIHTISKU
1512–1669

ÚVOD

Zdroje

Soupis eviduje a popisuje hebrejské a jidiš tisky vydané mezi lety 1512 a 1669 pražskými židovskými tiskaři. Vychází především ze dvou základních prací hebrejské bibliografie: latinského *Catalogus Librorum Hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana* (dále *CLH*) Moritze Steinschneidera a nejnovější hebrejské elektronické *Bibliography of the Hebrew Book* (*BHB*), která je již uzavřeným kolektivním dílem spravovaným v současnosti Národní knihovnou Izraele. Opírá se rovněž o první soupis produkce pražských židovských tiskáren pořizený Leopoldem Zunzem (Zunz) a o Vinogradův soupis pražských tisků (Vinograd) v rámci jeho *Thesauru* a výjimečně i o Friedbergovu bibliografii (Friedberg). Uvádí také odkazy na *Bibliografický soupis židovské Prahy* Otto Munelese (Muneles). Jednotlivé záznamy dále obsahují odkazy k relevantním článkům, studiím a dalším publikacím; všechny zdroje jsou uvedeny v soupisu použité literatury. Při přípravě soupisu bylo čerpáno také z katalogů veřejných knihoven (knižních, listkových či elektronických, viz seznam institucí).

Starší bibliografické práce, jako jsou Bassova, Wolfova, Fürstova či Benjacobova bibliografie (viz seznam použité literatury, „Ostatní bibliografické soupisy“), jsem sama kompletně neexcerpovala; spolehla jsem se v tomto ohledu na pečlivost Leopolda Zunze, Moritze Steinschneidera a dalších bibliografů 19. a 20. století, kteří z jejich děl vycházeli a ve svých vlastních soupisech na ně odkazují. Příležitostně, pokud je to podstatné pro objasnění, jsou odkazy na tyto starší práce uváděny.

Pokud to bylo možné, popisovala jsem většinu evidovaných knih přímo z dochovaných exemplářů, pokud nikoli, pak alespoň z jejich elektronických a jiných kopií; soupis institucí je uveden níže. U knih, které jsem neměla možnost sama vidět, stejně jako u nedochovaných edicí, je záznam vytvořen podle citovaných publikovaných zdrojů. V několika případech jsem do bibliografie zahrнула knihy, jejichž existence je pouze doložena v archívních pramenech nebo zmíněna soudobými židovskými autory, ale jeví se pravděpodobná. Naopak jsem vynechala některé ve starší literatuře uváděné tisky, které se zdají být z různých důvodů pochybné, a to většinou již starším bibliografům. Přestože jsou vždy konkrétněji podložena a většinou podepřena názorem větších autorit, zůstávají tato rozhodnutí poněkud subjektivní, čehož jsem si vědoma. Nepovažuji ale za smysluplné dále předávat údaje, které považuji za pochybné a matoucí.

Řazení tisků a počet edicí

Jednotlivé tisky jsou řazeny chronologicky bez ohledu na to, který tiskař je vytiskl. Tento způsob umožňuje přehlednout celkovou produkci pražských hebrejských tiskáren, lépe odráží celou nabídku a částečně i proměny čtenářských zájmů, na které tiskaři reagovali. Vydavatelské počiny jednotlivých tiskařů staví do kontextu produkce kolegů. Stručné soupisy produkce jednotlivých tiskařů či tiskáren jsou uvedeny v kapitole 5.2 svazku 1.

Pokud je to možné, tak i v rámci jednotlivých let jsou edice – opět bez ohledu na totožnost tiskaře – řazeny chronologicky. Mnohé tisky, zejména ve starším období, mají totiž uvedeno přesné datum zahájení a/nebo dokončení tisku (pokud je uvedeno datum zahájení, je tisk řazen podle něj). Za těmito přesně datovanými tisky jsou pak abecedně uspořádány další tisky řazené k danému roku, případně roztríděné do dalších (opět abecedně uspořádaných) podskupin: nejprve knihy uvádějící pouze rok vydání, dále knihy, jejichž dokončení přesahuje do následujícího roku/let, a konečně knihy, kde je rok či spíše možné časové rozpětí vydání pouze odhadován.

Tisky, které jsem do soupisu zařadila teprve v poslední fázi, kdy již nebylo možné přecíslovávat všechny vzájemné odkazy v obou svazcích dizertační práce, jsou vřazeny tam, kam chronologicky spadají, a opatřeny číslem předcházejícího záznamu a indexem „b“ nebo „c“. Jedná se o jeden úplný tisk, několik fragmentů a dvě nedochovaná vydání, konkrétně č. b. 201b, 280b, 280c, 296b, 297b, 323b, 337b, 372b. Reálně tedy soupis čítá 419 záznamů.

V soupisu jsou zařazeny také dva tisky křesťanských tiskáren, v nichž jsou použita písmena pražských židovských tiskařů (Fortiova hebrejská gramatika a Hanelův překlad bajek Berachji ha-Nakdana). Jsou vložena bez pořadového čísla tam, kam chronologicky spadají (viz [*] za č. b. 32 a č. b. 361).

Datace tisků bez vročení

Tisky, které nemají vročení a většinou jsou zcela bez impressa, představují zhruba třetinu celé produkce. Před rokem 1630 byly takové případy vzácné a že většina z těchto sto čtyřiceti tří tisků tedy pochází z doby po Hellerově cenzurním deliktu z r. 1629 a souvisejícím zákazem knihtisku, který s výjimkami trval až do r. 1657, kdy Leopold I. Hebrejský knihtisk znovu povolil. Přes osmdesát tisků s neúplným impressem lze ale podle typografie a dekoru zařadit do doby mezi lety 1658 až 1669. Absenci či neúplnost impressa většiny nedatovaných

tisků z doby po r. 1629 či r. 1658 lze připsat snaze o utajení či zamlžení ilegální činnosti tiskáren.

Nedatované jednotliviny vydané do r. 1630 je většinou možné blíže vymezit porovnáním s velkým množstvím tisků s impresem. Složitější problém představují nedatované tisky z doby po r. 1629, kdy máme takových opěrných bodů poskrovnu, a to nejméně z doby mezi lety 1630–1647, nejvíce z let 1658–1669. Pokud je v tisku bez vročení uvedeno alespoň jméno vládnoucího panovníka, usnadňuje to samozřejmě teoreticky jeho dataci, ale právě pro nejkritičtější období je toto ztíženo shodou jmen císařů Ferdinanda II. a Ferdinanda III. Některé tisky lze datovat díky různým přímým či nepřímým obsahovým indiciím, například v případě edicí textů reagujících na nějakou historickou událost (obléhání Prahy Švédy r. 1648, požár v Náchodě r. 1663 atd.), jindy takový orientační bod poskytuje biografie autora či dalších osob v edici uvedených (např. autorů *haskamot*, editorů atd., např. č. b. 295 a 298).

U většiny nedatovaných tisků zůstává ale jediným nástrojem pro bližší dataci analýza typografie a výzdoby celé produkce (tj. datovaných i nedatovaných tisků). Pokud jde o typografii, pak jelikož většinu nedatovaných tisků tvoří jidiš texty, zkoumala jsem podrobně především jednotlivá jidiš písma (viz jejich popis v kapitole 6.5 a obrazovou dokumentaci v Příloze 3); identifikaci kvadrátních písem a tzv. Raši písem jsem k dataci využívala okrajově a jako pomocný nástroj spíše na základě vizuální zkušenosti a paměti a průběžně zaznamenávaných nápadných rysů. Dalším vodítkem pro dataci je analýza výskytu a stavu výzdobných prvků a jejich kombinací či způsobů užití, jejíž podklady jsou dokumentovány v Příloze 4. Z dokumentace datovaných tisků totiž vyplývá, že jakmile tiskař investoval do nového dekorativního prvku, snažil se jej maximálně využít a starší ozdůbky se pak takřka pravidelně již objevují jen v kombinaci s novým prvkem. Zavedení každé novinky bývá tedy v jeho produkci dostatečně zřetelné a nápadné právě díky jejímu následnému hojnému užívání a příslušná zjištění je pak možné přenést i na nedatované tisky a díky tiskům s plným impresem i z kritického období 1630–1669 je s jejich pomocí alespoň pokusně datovat. Důvody pro konkrétní datace jsou někdy uváděny u jednotlivých záznamů, pokus o shrnutí celé několikaleté práce a argumentace by tento úvod neúměrně protáhl. Odděleně prováděné analýzy dekoru a písem a následné datace nedatovaných tisků se ale v závěrečné konfrontaci až pozoruhodně shodovaly a vzájemně podporovaly. Datace tisků bez impresu, tak jak jsou navrženy dále v soupisu, proto považuji ve velké většině za dosti přesné. Nedatované pražské tisky, které jsou ve starších bibliografiích (zejména *CLH* a *Vinograd*) datovány neurčitě do

17. století a které jsou dle těchto analýz buď pražského původu, ale mladšího data, anebo nebyly v Praze vytištěny vůbec, nejsou samozřejmě v soupisu zahrnuty.

Bylo by snad ale i škoda vymýtit všechnen prostor pro záhady a nejasnosti, a tak i v tomto soupisu existuje skupina tisků, jejíž datací jsem si nejméně jista a jež může nejvíce vyžadovat budoucí korekci. Tvoří ji zejména tisky přiřčené na základě dekoru a typografie katzovské tiskárny a řazené do 30.–50. let 17. století (a několik tisků z 60. let), a to právě vzhledem k omezenému počtu opěrných bodů, tj. datovaných edicí z katzovské tiskárny a matoucí identitě jidiš písem, jež jsou v nich použita (tyto problematické tisky jsou vyjmenovány výše na konci kapitoly 6.5).

Struktura záznamů

Jednotlivé záznamy sestávají z čísla soupisu; záhlaví (autor, titul, vydavatelské údaje, formát a rozsah); charakteristiky obsahu a popisu podstatných částí tisku, jakož i zachycení zajímavých detailů k edici; přepisu významných textů v hebrejštině (titulních textů /TT/, kolofonů a explicitů apod.); údajů o jazyce (L; není-li jazyk specifikován, jde dílo čistě hebrejské); typograficko–typologického popisu (T); popisu výzdoby (D); bibliografických odkazů (B); údajů o dochovaných exemplářích (C); a případně poznámky (N).

Typograficko–typologický popis a popis výzdoby jsou někdy snad až příliš rozsáhlé; nejenže mi ale pomohly identifikovat a blíže datovat tisky bez impresa, ale z vlastní kurátorské praxe vím, že takové podrobnější popisy mohou napomoci při určování fragmentů. Jako zbytečně detailní se mohou jevit také poznámky k obsahu tisku (vztahující se k autorovi, k vydání a jeho redakci, k aprobantům, tiskařům a tiskárenským dělníkům, překladatelům a jejich metodám, adresovanému čtenářskému publiku atd.), jelikož ale často pojednávám o unikátně dochovaných tiscích, které dosud nejsou elektronicky dostupné a ani podrobně popsané (zejména jidiš tisky z Oppenheimovy knihovny; většina jidiš tisků není navíc vůbec zahrnuta v *BHB*), mohou snad mít i ony jistou užitečnost.

Forma záznamů

Jméno autora je uvedeno ve standardním zavedeném tvaru (většinou podle *BHB*), nikoli jak je zachyceno v titulním listu nebo jinde (k transkripci hebrejštiny a jidiš viz úvod k dílu 1). Pro základní orientaci jsou doplněna životní data, nebo alespoň století působení autora, či doložka „žijící autor“ v případě, že se mi nepodařilo nalézt žádné biografické údaje a kdy je zjevné, že

dílo vyšlo za autorova života (toto označení považuji za relevantnější než neurčitý a nejistý časový údaj, například „(17. stol.)“.

Název je v české transkripci až na výjimky vždy zkrácen na smysluplné minimum: na podobu, v jaké je citován v literatuře, nebo tak, aby obsahoval vše podstatné. Celý nebo s menšími či (u rozvláčnějších titulů) s většími vynechávkami je uveden v hebrejském přepisu titulního textu nebo explicitu (vynechávky přesahující jeden řádek jsou značeny [.../...]). Pokud je v knize název uveden jinde než v titulním listu, je i tak v záhlaví uváděn bez závorek a tato skutečnost je poznamenána v záznamu. Hranaté závorky naznačují, že titul není v knize uveden vůbec a je doplněn podle zavedeného označení textu či díla. V hranatých závorkách je také doplněn souborný název u děl, které mají více částí, a tituly jednotlivých částí dále uvedené jsou pak příslušně označeny. Pokud je obecněji zaveden a v literatuře používán i alternativní název díla, je toto uvedeno za prepisem titulu v hranatých závorkách. Podobně je doplněn podstatný údaj, který může v titulním textu chybět (například název jednotlivě vydávané části rozsáhlejšího díla).

Impresum je převedeno do češtiny v upravené podobě, nikoli v doslovném překladu z hebrejského či jidiš originálu (ten je přepsán, někdy zkráceně, písmem originálu). Pokud nejsou příslušné údaje uvedeny v titulním listu a jsou převzaty z kolofonu či explicitu (a to i částečně), jsou uvedeny v kulatých závorkách. Pokud impresum chybí celé nebo chybí některá jeho část, jsou doplněné údaje uvedeny v hranatých závorkách. Místo tisku – *Prag, Praga* či v jidiš výslovnosti *Prog* – je sjednoceno do podoby Praha. Pokud je v titulním listu nebo dále v knize uveden nakladatel (či se alespoň domnívám, že daná osoba byla nakladatelem), udávám jeho jméno před jménem tiskaře. Jména tiskařů či nakladatelů uvádím ve standardní a unifikované podobě. Vročení psaná formou chronogramu jsou v záhlaví záznamu převedena na číslici, chronogramy jsou registrovány dále v popisu tisku. Doplnuji také (do hranatých závorek) číslici letopočtu, která je v hebrejském datu skoro vždy vynechána. V údajích o vydání jsou uvedena, pokud jsou v knize obsažena, jak data zahájení, tak i dokončení tisků.

Typografický popis (T) používá z úsporných důvodů následující zkratky (viz seznam zkratek). Písmo je popsáno výškou písmene *mem* (popř. *bet* či *pe* u jidiš písem) a výškou 10 (popř. 5) řádků sazby v milimetrech; vzhledem k nedostatečnosti zraku i používaných nástrojů jsou tyto hodnoty ale spíše orientační. Jidiš písma jsou typologicky roztríděna a označena (JP1–14), popsána a dokumentována jsou v kapitole 6.5 a v Příloze 3. Kvadrátní a Raši písma jsou, je-li to užitečné, blíže popsána slovně. Signování složek a listů může být sázeno jak

hebrejskými, tak arabskými nebo římskými číslicemi, a často kombinovaně; hebrejské číslování složek je pro zjednodušení a úspornost záznamu převedeno do arabských číslic a způsob signování je popsán slovně. Foliace hebrejskými číslicemi je rovněž převedena do číslic arabských, výjimky a nepravidelnosti jsou popsány co nejstručněji. Zrcadlo sazby je měřeno bez kustodů a záhlaví.

V zájmu úspornosti se tedy způsob popisu někdy odchyluje od zavedených knihovnědných standardů a norem. Někdy je záznam přes veškerou snahu neúplný: často unikátní exempláře byly popisovány pod časovým tlakem v různých částech světa, a pokud byl nějaký rys opomenut, bylo většinou nemožné se k nim vrátit. Byl-li záznam dodatečně doplněn z on-line katalogů, je to na příslušném místě poznamenáno.

BIBLIOGRAFICKÝ SOUPIS

1.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

(Praha, Ješaja ben Ašer ha-Levi [Horowitz], Jekutiel ben Jicchak Dan, Mordechaj ben Eliezer, Meir ben David, Šlomo ben Šmuel ha-Levi, Šemarja ben David, dokončeno v pátek 24. kislevu [5]273) [3. prosince 1512])

4°, fragment, 112 ff. doch.

Modlitby pro celý rok dle východního aškenázského (*CLH*: polského) ritu. Podílníci na vydání jsou v kolofonu všichni označeni jako *mehokaqim*, tj. tiskaři; termín zde zahrnuje tiskaře i nakladatele. Místo vydání a vročení jsou uvedeny v kolofonu: „dokončeno s nástupem šabatu v předvečer Chanuky 25. dne měsíce“, tj. v pátek 24. kislevu (den začínal předvečerem). Defektní, začíná uprostřed ranní modlitby pro šabat *Nišmat kol haj* (slovy *kʹfufim lecha levadcha anaḥnu modim...*), chybí zhruba deset složek na začátku, tj. modlitby pro všední den a předvečer šabatu a další listy uvnitř dochovaného korpusu (viz níže), na konci úplné. Doplněn zavedený název. Obsah (čísla listů jsou dopočtena a odkazují k dochovaným foliím, tisk nemá ani signatury a ani sekundární foliaci): [1a] modlitby pro šabat a *roš ḥodeš*, amida pro svátky a postní dny, [35b] hagada, [52a] Pirkej avot, [75a] modlitby pro Roš ha-šana a Jom kipur a *bošaʿanot* pro Sukot, [111b] společný signet všech podílníků, [112a] kolofon, [112b] znak Starého Města pražského. V závěru hagady, [51b], písarská formule *be-ʿezrat šochen ʿaravot aḥel pirkej avot*. Končí modlitbou *hošiaʿ et ʿamecha*, [111a]. Drobné rozdíly oproti 3. vyd. 1519 (např. neobsahuje pasáž *Šalom rav ʿal Jiśraʿel ʿamcha*, na modlitby pro *musaf Roš ha-šana* je pouze odkazováno, rozdíly v textu *Ata jodeaʿ razej ʿolam*, v závěru). Jediným původním textovým písmem, později již nedoloženým, jsou sázeny vokalizované modlitby i nevokalizované liturgické instrukce. Sazba sleduje rukopisné modely a používány jsou písarské techniky (zarovnávání řádků apod.). Xylografovaná vyznačovací písmena na vegetabilním pozadí jsou zjevně inspirována soncinovskou předlohou (BMC XIII: 161). Štočky signetu i iniciál a dekoru byly pořízeny u lokálních řezáčů, identifikovaných Petrem Voitem (Voit 2012: s. 128–129).

Kolofon:

ותשלם זאת מלאכת עבודת הקדש \ במעלי שבתא בערב חנו כ"ה לחדש \ פה פרגא בק"ק המפוארה \ שהיא צבי
לכל הארצות ועטרה \ ותהי השלמתו [!] בזאת הפעם \ בשנת חבי כמעט רג"ע עד יעבור זעם \ על ידי צעירי
הצאן מחוקקי צדק \ אשר העיר י"י את רוחם לחזק את בדק \ הנרשמים בשמותם \ איש על דגלו לבית אבותם \

אשר במלאכת \ החקיקה מחזיקים \ אלף המגן תלוי עליו כל שלטי המחוקקים \ ובזכר טוב יזכו להזכיר \ כל המחזיקים במגן דויד \ ויזכו לרעות במרעה טוב ושמן \ עם כל ישראל אחיהם ואמרו אמן \ ברוך הנותן ליעף כח

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 mm / 85 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské, 14 mm, *lamed* prosté 22 mm, *lamed* s ptačí hlavičkou 24 mm • kolace fragmentu [1]⁸⁽⁻¹⁾ [2]⁸⁽⁻²⁾ [2-14]⁸ [15]³ (ideálně 115 ff., chybí [1], [9], [16], tj. 112 ff. doch.) • zrcadlo 145 × 102 mm, 17 ř. na plnou stranu • bez signatur, kustodů, foliace i záhlaví • zarovnání: mezery, odsazování písmen na konec řádku, předjímání 1-2 písmen z prvního slova následujícího řádku (nejsou *litterae dilatables*, obrácená a osekaná písmena) • ligatura *el* a znak pro Boží jméno v textovém písmu • dvojtečka jako interpunkční znaménko • ztrácející se a dekorativní sazba, např. [36b], [37a] • v kolofonu je konec slova *ha-meḥoḳaḳim*, který se nevešel na řádek, postaven kolmo na ni.

D • lišty s vegetabilními rozvilinami a ptáky 1 a 2, [35b] a [75a], dřevořez bílé linie (dále DBL), pravá 157 × 28 mm, levá 160 × 28 mm • celostránkový signet tiskařů S1, [111b], dřevořez, 178 × 120 mm: dvojitě korunovaný *magen dawid* na částečně vegetabilním, částečně šrafovaném pozadí, jehož cípy vyplňuje šestice zelených mužů, okolo a uprostřed sedm štítků s emblémy a jmény jednotlivých tiskařů, nad nimi vinuté nápisové pásy v hebrejštině, uprostřed nápis *Mordechaj sofer mi-Praga* („Mordechaj písař z Prahy“), v pásce nad ním *Mordechaj b“r Eliezer šlj“t* („Mordechaj syn r. Eliezera, nechť se dožije mnoha dobrých dní“); v pravém horním rohu levitská konvice a v pásce jméno *Ješa’ja b“r Ašer ha-Lewi z“l* („Ješaja, syn r. Ašera Leviho požehnané paměti“); v levém horním rohu poloviční jelínek s pozvednutýma předníma nohama, v pásce nad ním nápis *Jekuti’el b“r Jišḥaḳ Dan z“l* („Jekutiel syn r. Jicchaka Dana požehnané paměti“, v č. b. 4 též jako Zalman Bumsła); ve střední rovině zcela vpravo poloviční lev se zvednutými předními tlapami (páska nad ním prázdná), na protějším levém okraji ve štítku nápis *Me’ir b“r Dawid šlj“t kotev tflin mi-Prag michta“m le-Dawid* („Meir syn r. Davida, nechť se dožije mnoha dobrých dní, písař modlitebních řemíneků z Prahy. Michtam Davidův“), v pásce nad ním nápis *michtam le-Dawid* (hebr. *michtam* zde jako akronym za *Me’ir kotev tflin mi-Prag*, „Meir písař modlitebních řemíneků z Prahy“, jinak viz incipit Ž 16); v pravém dolním štítku poloviční lev se zvednutými předními tlapami a nad ním v pásce nápis *Šemarja b“r Dawid šlj“t* („Šemarja syn r. Davida, nechť se dožije mnoha dobrých dní“); v levém dolním štítku levitská konvice přehozená svinutou osuškou (talitem?), nad ním v pásce nápis *Šlomo b“r Šmu’el ha-Lewi z“l* („Šlomo syn Šmuela ha-Leviho blahé paměti“) • znak Starého Města pražského s přikryvadly po stranách a

korunou přidržovanou dvouocasými lvy, StM1, [112b], dřevořez, 61 × 51 mm, doložen dále v tisku *O vieře svaté, kterouž Čechové a Moravané drží...*, Praha, Jan Moravus 22. prosince 1513, KPS K16873 • xylografovaná písmena na rostlinném pozadí pro incipity, někdy pouze iniciály, DBL, stylisticky a provedením poněkud odlišná písmena *bejt* a *vav*: [2b], [87b] *baruch*; [4b] *jismah*; [10a] *tikanta* (*tav* plným vyznačovacím); [11b] iniciála *alef* v incipitu *ejn*; [13b] iniciála *bejt* v *barchi*; [23a] iniciála *reš* v *raše*; [28a] a [94b] iniciála *vav* v *u-mipne*; [29a] iniciála *vav* druhého typu v *u-va-ḥodeš*; [31a] *wa-todi'enu*; [32b], [45a] a [75a] iniciála *bejt* v *baruch*; [35b] *ha* (začátek *bagady*); [43b] iniciála *mem* v *maša*; [46b] *šfoch*; [51a] iniciála *kaf* v *ki lo*; [52a] *Moše*; [54b] a [74b] iniciála *reš* v *rabi*; [58a] iniciála *ajin* v *aḳavja*; [62a] iniciála *bejt* v *ben*; [65b] iniciála *bejt* v *be-ʿasara*; [70b] iniciála *šin* v *šanu*; [75b] a [87b] iniciála *zajin* v *zochrenu*; [76b] iniciála *alef* v *ata*; [80b] iniciála *vav* druhého typu v *u-mipne*; [98a] a [111a] první čtyři písmena v *boši'a*; [101b] iniciála *alef* v *om* (rozměry: *alef* 28 × 22 mm; *bejt* 28 × 24 mm; *he* 27 × 30 mm; *vav* 27 × 13 mm; *vav* druhého typu 28 × 15 mm; *zajin* 28 × 9 mm; *chet* 28 × 30 mm; *jod* 16 × 28 mm; *kaf* 28 × 28 mm; koncové *kaf* 32 × 25 mm, dolní výběh uříznut; *nun* 28 × 16 mm; *ajin* 28 × 24 mm; *pe* 28 × 25 mm; *reš* 28 × 28 mm; *sin* 24 × 28 mm, 24 × 29 46b; *tav* 28 × 24 mm; koncová oddělovací značka, [37a], 28 × 9 mm).

B • Zunz 1 (1513); CLH 2064 (1512); Muneles 1; Vinograd 1; BHB 306781, [114] ff. • [Carmoly] 1850: sešit 46, col. 726 (1512); Lieben 1927: s. 91 a příl. 1; Boldan 2005: s. 137–149; Voit 2012.

C • BLO Opp. 4° 1188 (*olim* Opp. 1467 Q), 185 × 136 mm, unikum, defektní, pergamenová vazba, přípisky k minhagu u *ha-mal'ach ha-go'el oti* a *maḥiti ka-et peša'echa*, ff. [3,6a–b], [3,7a–b]; *be-Polen o"z* (*omrim ze*), [3,8] ad.

N • filigrány podobné jako ve fragmentu *Sliḥot* nalezeném v genize v Holešově.

2.

[*Sliḥot mi-kol ha-šana*]

fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, po 1512–1522?]

2°, [8] ff. doch.

Fragment kajících modliteb, patrně první vydání, pořadí modliteb totožné s příslušnými pasážemi ve vyd. *Sliḥot* 1529, ritus východní aškenázský či, jak je uvedeno v č. b. 14, pražský. Jedna složka nalezená v konvolutu s dalšími dvěma pražskými hebrejskými tisky (č. b. 15 a č. b. 18) v genize synagogy v Holešově v 90. letech 20. století. Dochována část modliteb pro

čtvrtý den Deseti dnů pokání (od *Ezrači me-‘ever ha-nabar*, č. 81 ve vyd. 1529) až po ranní modlitbu o Jom kipur (po *Ejchacha efše*, č. 97). Číslování většinou oříznuto, *Jeraše com* číslována zde i ve vyd. 1529 jako č. 95, ve *Sliḥot* 1535 jako č. 96. Datace dle typografie (srov. např. nepřítomnost signatur) a filigránu; xylografovaná písmena jako v č. b. 1 (dále použita zcela ojediněle až 1590); textové KP jako v č. b. 2, ale zarovnání bez *litterae dilatables* (?); filigrán s volskou hlavou, křížem, květinou a písmeny ZP; podobný doložen pro léta 1509–1512 (identifikace K. Boldana). Obsahově souvisí s machzorem pro Vysoké svátky vydaným r. 1522.

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 mm a 1,5–1,8 mm / 12 mm 3 ř. (není 10ti řádkový text); vyznačovací *alef*, jinak nedoložené, [4b], užito jako iniciála, ca. 9 mm • kolace fragmentu [1]⁸ • zrcadlo 217 × 145 mm, 26 ř. na stranu • kustody, signatury, foliace nejsou či nedochovány • zarovnání: odsazování osamocených písmen na konec řádku, předjímání následujícího slova (1–5 písmen), mezery uvnitř řádků, odsouvání interpunkčních značek na konce řádků, nebo nezarovnání – *litterarum dilatables* ani invertovaná *nun* nejsou • ligatura pro *el* i znak pro Boží jméno v obou velikostech textového.

D • xylografovaná kartušová písmena na vegetabilním pozadí (*alef* 27,5 × 22 mm, *mem* 28 × 26 mm, *ajin* 25,5 × 23 mm; *tav*) užitá coby iniciály (jako v č. b. 1) • plná xylografovaná písmena s kroužkem na dřívku, výška 23–24 mm (*alef* 24 mm, *jud*, *mem* 23 mm, *tav*) a podobného typu též znak pro Boží jméno, výška 21 mm.

B • Sixtová 2012c: č. 2 • filigrány: Piccard 1961–1997: sv. 2, č. XVI, 447;

Wasserzeichensammlung Piccard 69191–69200, viz <http://www.wasserzeichen-online.de/wzis/struktur.php?po=69191> ad. (přístup 5. 10. 2012; všichni zde registrovaní volové mají nicméně rohy otočené ven).

C • ŽMP Geniza Holešov, inv. č. 178.825, 265 × 185 mm, unikum.

3.

[*Seder zmirot u-virkat ha-mazon*]

(Praha, Geršom ben Šlomo ha-Kohen, Meir ben Jaakov ha-Levi Epstein, Chajim ben David Šachor, Meir ben David, dokončeno v pondělí 10. češvanu [5]275) [30. října 1514])

4°, [48] ff., ilustrace

Požehnání po jídle, hymny pro šabat a pro *moša'e šabat*, Chanuku a Purim, kiduš pro Šavuot, Roš ha-šana, Sukot a Šmini aceret, píseň (*zemer*) pro Chanuku, požehnání po jídle při svatbě

a obřizce, *sefer 'eruv tavšilin*, *sefer 'eruv chašerot*, *be'ur ḥameš*, *sefer kaparot*, složka 6 za kolofonem obsahuje modlitby pro čtení Šema na lůžku (*ḵri'at šem'a 'al ha-miṭa*), kiduš pro šabat, hymny k havdale a požehnání k obřizce. Bez TL, začíná na [1a]. V explicitu, [40b], označeno jako *zmirot le-šabatot we-šerot* (zde použit zavedený název, vystihující celý obsah), jmenování tiskaři a datum vyjádřeno chronogramem Ž 91,10. Nová písmena včetně první aškenázské polokurzívy JP1 i pokročilejší způsob sazby. Ilustrace opatřeny popiskami.

Doplněn zavedený název, v explicitu jako *Ha-zmirot*.

Explicit, [40b]:

נשלמו הזמירות . בשבחחות ושירות : בעזרת צר כל האמירה . פה בק"ק פראג הבירה : על ידי מחוקקים
הארבעה . בשנת לא תאוונה אליך רע"ה : ביום שני נגמר העניין . בששת אלפים למניין : לחודש מרחשון
ימים עשרה . ובזכות חקיקתם מצות ה' ברא : יוצלו מכל צוקה וצרה . ותחזור ליושנה העטרה : וישמחנו
בבנוי כמו רמים . כה תפילת המחוקקים הנרשמים : גרשם בר שלמה הכהן ז"ל : מאיר בן הר"ר יעקב הלוי
ז"ל : היים בר דוד שחור שלי"ט : מאיר בר דוד שלי"ט כותב תפילין מפרגא : מכת"ם לדוד \ ברוך הנותן
ליעף כח ולאין אונים \ עצמה ירבה \ \

T • 1, někdy 2 sloupce (varianty modliteb ad.) • textové KP aškenázské 4 mm / 87,5 mm 10 ř. (někdy též instrukce k liturgii, incipity pouze odkazovaných modliteb), KP aškenázské 2–2,2 mm (nadpisy, instrukce, varianty modliteb, např. [40a]), KP aškenázské 1,6–1,8 mm ([4a], refrén) a aškenázská polokurzíva JP1 (kolofon, popisky ad.); vyznačovací KP aškenázské 9 mm (incipity) • kolace [1–6]⁸ • zrcadlo 135 × 93 mm • foliace, signatury, záhlaví, kustody nejsou • zarovnání: invertované *nun*, *litterae dilatabiles dalet*, *he*, *reš*, *tav*, mezery, odsazování písmen na konec řádku • ligatura pro *el* i znak pro Boží jméno v textovém i vyznačovacím • konce posledních slov řádku někdy sázeny menším KP, aby se vešly na řádek • tečky a dvojtečky (umístěné v horní linii a na střed výšky písmen) jako interpunkční znaménko v KP 4 mm v textu; nakloněné čárky a dvojtečky v kolofonu sázeném JP1.

D • čtyřdílný rámeček RT1, f. [1a], s výrem a fantaskním ptákem pro incipit *mizmor*, DBL, 43 × 67 mm vnější • ilustrace, dřevořez: tři bezvousí muži a jedna žena sedí kolem prostřeného stolu a hodují, [27a], [45b], 62 × 96 mm • výjev s lovcem, honícími psy a zajíci, v pozadí les, varianta 1: zajíci uvízlí síti, f. [28b], 62 × 96 mm • výjev s lovcem, honícími psy a zajíci, varianta 2: zajíci uniknuli za síť, ff. [31a], [34a], 42 × 96 mm • muž pozvedající pohár vína, [29b], [32a], 49 × 43 mm • xylografované (?) plné KP aškenázské pro incipity, výše ca. 23,5 mm: *nevarech*, f. [1b], *bejt* s kroužkem na dříku, *nun*, *reš* a koncové *kaf* s plným kolečkem na dříku; *kol*, [6b], *kaf* prosté, *lamed* s kolečkem na dříku.

B • Zunz 2 (1515); *CLH* 2597 (1515); Muneles 2; Vinograd 2; *BHB* 306191 • Lambacher 1750: s. 286?; Hock 1872; Nosek 1984: s. 25–40; *Grace* 1984 (faksimile) • k výzdobě Wengrov 1967; Tabory 1987; Voit 2012: s. 130–131.

C • ŽMP sg. 64.981, 190 × 140 mm, unikum, rubrikace, ilustrace kolorovány, provenience: Wiener Stadtbibliothek (viz Lambacher), Koppelman Lieben; Knihovna Židovské náboženské obce v Praze.

4.

[*Hamiša ħumšej tora, megilot, haftarot*]

(Praha, Šmuel ben David Gumpl, Geršom ben Šlomo ha-Kohen, Meir ben Jaakov ha-Levi Epstein, Šlomo ben Šmuel ha-Levi, Chajim ben David Šachor, Meir ben David z Prahy, v neděli 10. sivanu [5]274 – v úterý 22. tevetu 5278 [4. června 1514 – 5. ledna 1518]) 2°, [274] ff.

Pentateuch, oddíly z Proroků (následující vždy po každé perikopě) a pět svátečních svitků, s marginálním komentářem Rašiho (Šlomo Jicchaki, kol. 1040–1105). Bez TL, začíná na [1b], [1a] vakát (v exempláři JTSA vevázáno obráceně). Občasné poznámky k liturgii, např. [131a], dle Ajzeka Tyrny, či [273a]. Impresum ve štítu v dolní liště rámu na [1b]: „Vytisknuto zde ve svaté obci Praze tiskařskými učedníky, jejichž jména jsou otisknuta na konci knihy“. Dle velice explicitně kritické poznámky na konci Ex, [110a], nadepsané *Tosefet* (dodatek), byl tisk zahájen 10. sivanu 274 a vydání mělo být spolufinancováno Ješajou ben Ašerem ha-Levim Horowitzem, kterého měl po smrti (mezi koncem prosince 1515 a červnem 1516) nahradit syn Zalman, a Jekutielem ben Jicchakem Danem *alias* Zalmanem Bumslou, jehož závazky měl po Jekutielově přesídlení do Ruska (patrně během roku 1515) převzít jeho švagr Šmuel ben David Gumpl. Práce byly ale v první polovině roku 275 (1515) na více než dva roky přerušeny (srov. změny v sazbě v Exodu, kolem [82]), když tito společníci odmítli dostát svým smluvním závazkům. Nejenže tiskařům, kteří, jak sami píší, neměli dostatečný vliv, aby je ke splnění závazků donutili (Ješaja Horowitz byl jedním z nejmocnějších mužů židovské Prahy), způsobili obrovské škody, ale dokonce, poté co tiskaři o novoluní tamuzu 277 (21. června 1517, datum parafrází Iz 61,9) obnovili práce – práce pro dobro Izraele a k rozmnožení Tóry, jak je zdůrazněno – a chystali se vydání dokončit na vlastní náklady, je zažalovali u křesťanských soudů (pod jakou záminkou, snad že tisknou bez povolení, či nepovolené knihy?, či z obchodních důvodů) a „skrze nežidy dílo zmařili“. Tiskaři ale nakonec našli

slitování u *ironim* – patrně u členů městské rady –, kteří jim povolili, aby „konali své dílo“ (tj. vytiskli tento jeden tisk, anebo mohli tisknout i nadále?). Explicit a kolofon 2, [274a], obsahuje veršovaný explicit tiskařů s datem dokončení chronogramem Ex 8,19; prozaickou poznámku osvětlující podíl Šmuela ben Davida Gumpla (jeho jméno je výrazně vysázeno větším písmem ještě na samostatném řádku na konci), který převzal prvotní Zalmanův závazek a pokryl poměrnou část nákladů, přičemž zbytek byl financován pětící tiskařů; a osmiřádkovou báseň, takřka zaříkávadlo (viz opakující se akrostich uvnitř veršů i ve všech řádcích), vyjadřující přání tiskařů po vyvýšení slávy Boží, poražení jejich nepřátel ad. (i zde jsou zakomponována jejich jména); zcela dole jsou vysázena jména tiskařů a vyznačeno místo vydání. Nejsou-li to pouze rétorické obraty, dalo by se z první básně usuzovat, že přinejmenším někteří tiskaři přišli do Prahy z ciziny, jednak z formulace *we-bine anaḥnu be-galut be-ereṣ Pehm* („a hle jsme ve vyhnanství v České zemi“), jednak proto, že se dotazovali na důvody, proč je Tóra v místě zapomínána (toto bylo vysvětleno předchozím zabavováním a pálením knih). Pentateuch zakončen, [228a], obvyklou písarskou formulí *ḥazak we-niḥazak be meḥoḳaḳim*. Obsah: [1a] vakát; [1b–58a] Gn; [58b–110a] Ex; [110a] *tosefet* (dodatek); [110b–144b] Lv; [145a–189a] Nu; [189b–228a] Dt; [228a–228b] pořádek čtení *parašijot* ke zvláštním šabatům a svátkům; [229a–234a] Píseň písni; [234a–236b] Rut; [236b–240b] Pláč Jeremjášův; [240b–249a] Kazatel; [249b–255a] Ester; [255b–273b] *haftarot* ke zvláštním šabatům, Pesachu, Šavuot, Tiša be-av, Roš ha-šana, Jom kipur, Sukot, k osmému dni Pesachu, k Simchat Tora, *šabat we-roš ḥodeš, le-šabat še-lifnej roš ḥodeš a haftara bi-mlachim*, „když perikopa Pinchas připadne před Šiv'a 'ásar be-tamuz“; [274a] kolofon 2; [274b] vakát. Nákladný a výpravný tisk vybavený četnými xylografovanými kaligrafickými incipity, stránkovými rámy i rámečky pro incipity oddílů. Pokročilá sazba s dvousloupcovým hlavním textem a marginálním komentářem na vnějších okrajích a se záhlavími, ale i nápodoba rukopisných kaligrafických vzorů, zejména v dekorativní sazbě komentáře a velkých kaligrafických incipitech. V záhlaví použit zavedený název.

Impresum, [1b]:

נחקק פה בק"ק פרגא / על ידי צעירי המחקקים / בסוף הספר כלם בשמם / נחקקים

Dodatek (*tosefet*), [110a]

תוספת \ חסלת ספר שמות . ותהי התחלת חקיקת ספר בראשית ביום ראשון עשרה ימים לחדש סיון שנת ער"ד לפ"ק בשיתוף כמ"ר ישעיה \ הורוויץ ב"ר אשר הלוי ז"ל וכמ"ר יקותיאל ב"ר יצחק דן ז"ל כי עליהם היה מוטל להוציא לצורך המלאכה כי בבקר יאכלו עד ולערב יחלקו \ שלל . [...] כמ"ר זלמן בומסלא [...] העמיד תחתיו גיסו שמואל ב"ר דוד \ גומפיל י"ץ ושמואל קבל עליו שעבודו בק"ס ובה"ח ובשבעה דאורייתא להוציא כל צרכי המלאכה בצירוף ישעי' הורוויץ הנ"ל וכל זה \ לא נתנו לבם ונתעכבה המלאכה בגרמתם שנתיים ויותר שלא

קיימו שעבוד' [...] והביאו עלינו הזיקות מרובות \ וידם היתה תקיפה עלינו להכריחם ולהחזירם למוטב עד שבתוך כך הלך ישעיה הורוויץ ז"ל לעולמו [...] וקם בנו \ כמ"ר זלמן תחתיו [...] וכאשר ראינו שהכבדו את לב' ועמדו במרד' מאז התחלנו בר"ה תמוז שנת כל רואיה' יכירו המחוקקי' כי הם זר"ע \ ברך ה' בעזרת שוכן שמים [...] להוציא הדבר מן הכח אל הפועל ולסיים מלאכת שמים על הוצאתינו . וישמעו \ כי באנו לבקש טובה על ישראל ולהרבות תורה וילכו בשרירות לבם בערכאות של גוים וע"י גוים בטלו המלאכה עד שהשגיח ממרום \ עלינו ונתן לנו רחמים לפני העירונים יר"ה והותר לנו לעשות מלאכתנו . ומי שהפיר עצתם הוא יפר עצת כל הקמים עלינו לרעה \ ויסייענו לסיים מלאכת ה' ותורתו אמן . [...] \ [...]

Explicit, [274a] (podstatně zkráceno, ponechány pouze věcné údaje, publikováno v Friedberg 1935: s. 5):

נשלם שנת ופרשת ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למח"ר יהיה האות הזה ויעש ה' כן מהרה . \ ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו שנים ועשרים יום בטבת בחמשת אלפים ורע"ה ליצירה [...] \ [...] שמואל בר דוד גומפיל י"ץ [...] \ [...] גרשם ב"ר שלמה הכהן ז"ל המחק"ק \ מאיר בן הר"ר יעקב הלוי עפשטיין ז"ל המחק"ק \ שלמה בר שמואל הלוי ז"ל המחק"ק \ חיים ב"ר דוד שחור שלי"ט המחק"ק \ מאיר ב"ר דוד שלי"ט המחק"ק \ כותב תפילין מפרגא לדוד מכת"ם וכן נחקק ונחתם \ נחקק פה בק"ק המפוארה בפרגא הבירה . \ אשר השגחת השם יתעלה עליה תדירה . \ \

T • 2 sloupce hlavního textu a 1 sloupec marginálního komentáře (není-li komentář, biblický text je řidčeji sázen i v 1 sloupci, např. [105b], [108a], [106a] • textové KP aškenázské 4 mm / 87 mm 10 ř. pro biblický text a záhlaví; aškenázská polokurzíva JP1 pro komentář a poznámky k liturgii, např. [131a] a [273a]; KP aškenázské 2,8 mm, od začátku po [77b] pro nadpisy nad komentářem a vyznačení oddílů, př. *haftara bi-Ješaja*; nakloněné KP aškenázské 1,8–2 mm pro impresum, [1a], a pro nadpisy nad komentářem, [2b], [8a] aj. (v této funkci se střídá s KP 2,8 mm); od ca. [82b] slouží KP 4 mm důsledně pro vyznačení přechodu mezi Pentateuchem a haftarou i pro nadpisy nad komentářem (tj. změněná koncepce sazby po obnovení prací); vyznačovací KP aškenázské 9 mm pro nadpisy v textu, incipity perikop a haftarot (v incipitu *ḥazon*, [193a], *chet* a *vav* 8 mm) • kolace v exemplářích BLO i JTSA bez narušení vazby nezjistitelná • zrcadlo ca. 255–280 × 180 mm, až 29 ř. základního textového typu (např. [109a]) • bez foliace, kustod i signatur • záhlaví živá pro názvy perikop, mrtvá pro haftarot, KP 4 mm • zarovnání: hojně invertované *nun* (až do konce), *litterae dilatabiles be, dalet, reš, tav*, předjímání prvních písmen následujícího slova, mezery, při nedostatku prostoru použita litera menšího typu, např. [21b], [130a] • ligatura *el* v textovém písmu, tetragram jako *jdwb* ([9a] ad.), *jhwd* ([145a]), *elohim* sázeno *elodim* • vokalizace v textu, nikoli v incipitech • na konci knih původně písařské formule *ḥazaḳ*, [144a], [189a], či *ḥazaḳ we-niḥazaḳ*, [228a] • konce perikop ukončovány trojitým *pe* • *ptuḥot* a *stumot* vyznačeny *pe* a *samech* KP 4 mm • [74a–75a] *širat ha-jam*, [78a–79b] Debořina píseň sázeny v rozvržení textu

obvyklém ve svitku Tóry • [78b] vyznačeno po písařském způsobu čárkami nad písmeny slovo *boḳakej* (narážka na „tiskaře“) • [102a] *šin* v *šmor* KP 9 mm.

D • opakovaně použit architektonický rám R1 v girlandě nahoře hrající si cherubové, dole u soklů sloupů lvi přidržující prázdné štíty, třetí štít podpírají na dolní liště mořské panny, DBL, rozměry celého rámu (Ex) 315 × 30 mm, šíře postranních lišt 37 mm, výše spodní lišty 40 mm; rám se na úvodních stranách jednotlivých knih Pentateuchu objevuje v několika různých podobách a v kombinaci s dalšími štočky • a) Gn, [1b], do rámu (stav A) nahoře vložen štoček s girlandou navazující plynule na motiv na bocích rámu, pod girlandou jednoduchá gotická klenba a pod ní dva andělé drží štít s žehnajícíma rukama, tj. signet S2 Geršoma Katze, později katzovský signet obecně, a levitskou (?) konvici postavenou na jeho horním okraji, pod štítem monogram M, DBL, stav A, 160 × 135 mm; ve štítu v dolní liště doplněno impresum • b) Ex, [58b], do rámu (stav A) nahoře vložen štoček s girlandou s kvítky a puty navazující na motivy na bocích rámu, pod girlandou členitá gotická klenba, jejíž žebra sbíhají uprostřed do točitého sloupku, který dělí pole štočku na dvě části, a po stranách do dvou květů, na nichž jsou na kroužcích symetricky zavěšeny dva štítky: levý se znakem Židovského města (*magen dawid* s vloženým židovským kloboukem) posazeném na rozepjatá křídla orla, pravý se znakem Starého Města pražského spočívajícím na hřbetě ležícího lva, DBL, stav A, 164 × 137 mm; incipit *ele* je po stranách dosazen štočky s opicí zhlížející se v zrcadle (vpravo), a medvědem hrajícím na dechový nástroj (vlevo), k nimž v rozích slétají vosy, 42 × 24 mm; štít na dolní liště je prázdný • c) Lv, [110b], rám (stav A) nahoře doplněn štočkem s incipitem *wa-jikra*, výše 38 mm *reš*, výše rámečku 42 mm • d) Nu, [145a], horní část sloupů rámu vykryta a neotištěna (stav B), nahoře umístěn xylografovaný incipit *wa-jedaber*, 42 mm *bejt* • e) Dt, [189b], do rámu (stav A) nahoře vložen štoček s girlandou a kvítky a s členitou gotickou klenbou (viz Ex), zbytek motivu vyradován (stav B); pod klenbou umístěn štoček s xylografovaným incipitem *ele*, 35–39 mm výše, *lamed* 54 mm • rámování nadpisů oddílů v Pentateuchu: 1) rámeček RT1 s výrem a fantaskním ptákem, DBL, 42 × 65 mm (jako v č. b. 3); 2) rámeček RT2 čtyřdílný (trojdílný?) se dvěma fantaskními ptáky, DBL, 42 × 65 mm, horní lišta postupně upravována pro praporek *lamed*: nejprve v incipitu *ele*, [7a] (v této podobě též v incipitu *we-ele*, [27a], *wa-jišlah*, [36b]) a dále pro incipit *wa-jakhel*, [104a] • xylografovaná kaligrafická plná kvadrátní aškenázská písmena (celé štočky?) pro incipity knih: *brešit*, f. [1b], s kroužky kol dřívku, *alef* 26,5 mm, *bejt* 25 mm; *ele*, [58b], prostá, 23 mm • v části tištěné po obnovení prací jsou tyto incipity větší: *wa-*

jikra, 110b], s kytičkami na dříku, v praporku *alef* malé negativní *alef*, 38–39 mm; *wa-jedaber*, [145a], prosté, 38–41 mm, *jod* 28 mm; *ele* [189b] prosté, 35–38 mm, *lamed* 53 mm; *šir*, [229a], prosté, 36 mm, *jod* 37 mm; *wa-jebi*, [234a] a [249b], s kvítky na dřících, 35–38 mm, *jod* 27 mm; *ejcha*, [236b], prosté, 40 mm, *jod* 28 mm; *divrej*, [240b], plné kroužky na dřících, 40 mm, *jod* 30 mm • dekorativní sazba marginálního komentáře jako v rukopisech, *passim*.

B • Zunz 4; *CLH* 31; Vinograd 5; Muneles 2a; *BHB* 308831 • Friedberg 1935: 2–5; k řezáči Voit 2012: s. 131–133; k původu emblémů Putík 1993.

C • BLO Opp. fol. 63, špatně svázáno: část Nu vevázána mezi Ex a Lv, hebraistické latinské přípisky • JTSA RB 1694:7a, první list vevázán obráceně, tj. začíná nesprávně jako [1a], sekundární foliace arabskými číslicemi (použitá v tomto popisu), vlastnický přípis na [274a]: Jicchak bar Menachem *šlj“t*.

5.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

(Praha, Geršom ben Šlomo ha-Kohen, Šlomo ben Šmuel ha-Levi, Meir ben David, Meir ben Jaakov ha-Levi Epstein, Chajim ben David Šachor, dokončeno 20. tevetu [5]276 [26. prosince 1515])

4°, exemplář BLO [195] ff.; exempláře Beth Din London a UNM Jeruzalém, s přitiskem, [229] ff. (dle publikovaných popisů)

Modlitby pro všední den, šabat a další příležitosti dle východního aškenázského ritu. Dle Šabtaje Sofera z Przemyslu měl být editorem (či redaktorem, *ha-magiah*) vydání vrchní pražský rabín Avraham ben Avigdor (viz *BHB* a odkaz tam). Bez TL, začíná na [1b]. Mezi třemi známými dochovanými exempláři existují určité odlišnosti: v exempláři BLO uvedena jména spolupodílníků na vydání Ješaji ben Ašera ha-Leviho [Horowitz], Jekutiela ben Jicchaka Dana (tj. Zalmana Bumsly) a jeho švagra Šmuela ben Davida Gumpla, [194b]. V bývalém exempláři londýnského Beth Din na obdobném místě jejich jména nejsou uvedena a strana není plně vysazena, vynecháno volné místo pro zhruba čtyři řádky; exemplář UNM nedostupný. V kolofonu bývalého exempláře Beth Din London navíc chybí jméno tiskaře Šloma ben Šmuela ha-Leviho. Exemplář BLO končí kolofonem na [194b–195a], [195b] vakát. V bývalém exempláři londýnského Beth Din následuje dle *BHB* za kolofonem, který se nachází na [195b–196a] (!), přitisk o 32 listech, který dle *BHB* nemusí nutně patřit k této edici (ale srov. přitisk za kolofonem též v č. b. 3). *BHB* nezmiňuje rozdíl v počtu folií u obou

exemplářů, přitom má exemplář Beth Din dle popisu ještě před přitiskem o jednu stranu textu více než exemplář BLO. Dle *BHB* jsou v exempláři BLO, [32a], oproti bývalému exempláři Beth Din London vynechány určité pasáže před modlitbou amida pro všední den po *Šur Jiśra'el kuma be-'ezrat Jiśra'el [...] ga'al Jiśra'el* (ve vyd. 1519 stojí na tomto místě navíc oproti exempláři BLO 1515 pouze verš *adonaj šfataj tiřtaḥ u-pi jagid tehilatecha* a jinak jsou oba tisky až na detaily sazby stejné). I tak lze snad exempláře BLO a Beth Din London považovat za dvě varianty téže edice. Obsah (dle exempláře BLO, podle sekundární foliace): [1b] modlitby pro všední den (incipit *Ma tovu*), [46a] modlitby pro šabat a Roš chodeš, *'amidot* pro tři poutní svátky, modlitby pro Purim, *hařavat ḥalom*, [86a] modlitby a obřady pro předvečer Pesachu, [87a] hagada, [103a] Pirkej avot, [127a] *'amidot* pro Nový rok a Jom kipur; [153b] *boša'anot*, [169b] *ma'arivim* pro tři poutní svátky (avizováno na [169a]), [194b–195a] kolofon (dle *BHB* [195b–196a]), [195b] vakát. Dle *BHB* v exempláři Beth Din London následuje za kolofonem: [197] vakát, [198a–226a] *Šir ha-jihud*; [226b–228a] *Šir ha-kavod*; [228b–229a] *Jigdal elohim*, [229b] vakát. Patrná nápodoba kaligrafických rukopisných vzorů. První původní celostránková bordura, [1b]. Použit zavedený název, v explicitu jako *Tfilot*.

Explicit se jmény společníků, exemplář BLO, [194b]:

הנה כאשר ראינו צרת אחינו וקושי השיעבוד עד \ אשר נתמעטו הספרים וסופריהם נתנו לבינו \ למלאכת הקדש להרבות ספרים . ואלה המצורפים \ אלינו בעזרת כספם וזהבם להוצאת המלאכה חל [צ.ל. חלק?] \ וחלק כחלק יאכלו \

ישעיה בר אשר הלוי ז"ל \ יקותיאל בר יצחק דן ז"ל בשיתוף גיסו \ שמואל בר דוד גומפיל שלי"ט \

F. [195a]:

ובכן נחקקו התפלות . בעזרת יושב תהלות . \ מפותה במ פתוחי חותם . קודש לה' אותם . \ ותהי השלמתן ביום ד' עשרים ימים בירח טבת \ שנת לא יס'ור' שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו . \ כרוח נדיבי עם במחוקק במשענותם . פרשת \ ה' אלהי העברים נקרה עלינו . ובזכות החקיקה \ ויהפך ע'רו' ע'רו' עד היסוד בה . לקיים בנו ור'עו' \ כבשים כדברם . ויזכנו לרב טוב הצפון . כי שם \ חלקת מחוקק"ק ספון . ויתן חלקנו עם האבות \ הקדומים . כה תפלת המחוקק"קים החתומים \ גרשם ב"ר שלמה הכהן ז"ל המחוקק"ק \ שלמה ב"ר שמואל הלוי ז"ל המחוקק \ מאיר ב"ר דוד שלי"ט כותב תפילין \ מפרגא הנרמז מכת"ם לדוד המחוקק \ מאיר בן הר"ר יעקב הלוי \ עפשטיין ז"ל המחוקק \ חיים ב"ר דוד שחור שלי"ט המחוקק"ק \ נחקק פה בק"ק פרגא המפוארה \

T • pravidelně 1, někdy 2 sloupce či okénka vsazená do hlavního sloupce (pro varianty modliteb ad.) • textová písma (BLO): KP aškenázské 4 mm / 87 mm 10 ř. (základní modlitby i liturgické instrukce); KP aškenázské 2,5 mm / 28 mm 5 ř. (modlitby, instrukce liturgické ad.); aškenázská polokurzíva JP1 (liturgické instrukce), např. [13a], [87a]; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace, exemplář BLO [1–24]⁸ [25]³; exempláře Beth Din London a UNM Jeruzalém dle dostupných popisů [229] ff. včetně přitisku • zrcadlo, BLO, ca. 135 × 95 mm, 16 řádků • bez záhlaví, signatur, kustod i foliace • zarovnávaní: *litterae dilatibiles reš, he,*

dalet, tav, mezery mezi slovy, odsazování na konec řádku, při nedostatku místa použití menšího písma, invertovaná *nun* • ligatura *el*, zvláštní znak pro Boží jméno ve všech KP.

D • bordura B1, [1b], vegetabilní a zoomorfní dekor, dole dva cherubové přidržující korunovaný štít s *magen dawid*, rozměr ca. 175 × 135 mm (oříznuto), vnitřní rozměr 121 × 87 mm • xylografovaná (?) kvadrátní písmena (celé štočky?), ca. 23 mm výšky, pro incipity (v exempláři BLO překryto malbou, rozměry přibližné): *ma*, [1b]; *wa-joša*^ʿ, 24 mm *šin*; [25a]; *baruch*, [32b], [46a], [127a], 26 mm *bejt*; *barchi*, [65a], 23 mm *bejt*; *ha*, [87a], 24 mm *he*; *šfoch*, [97b], ca. 25 mm *pe*, *šin*; *Moše*, [103a], 29 mm *mem*; *hošaʿana*, [153b] ca. 23 mm *šin*.

B • Zunz 3; *CLH* 2065; Vinograd 3 a 4; *BHB* 309346 • Freimann 1911: s. 52, č. 39; [Carmoly] 1850: sešit 46, col. 726–727; Barnett 1974: s. 116–117, č. 623, il. 165–166, datuje 1505 („possibly 1515?“); Christie’s 1999: s. 164–175, č. 105.

C • BLO Opp. 4° 1162, 172 × 133 mm, tištěno na pergameni, iluminováno na [153b]: muž s etrogem a palmovou ratolestí (oříznuto), a průběžně kolorováno (jednotlivá písmena, panely pro incipity i podbarveny celé pasáže textu), popis dle tohoto exempláře, s využitím sekundární arabské foliace, v níž je f. [155] omylem značeno jako [145], do konce napraveno

- iluminovaný exemplář dříve v knihovně Beth Din London, dnes soukromá sbírka a nedostupné, 205 × 155 mm, tištěno na pergameni a kolorováno, figurální iluminace, začátek až [196a] linkování pro komentář (?), až po f. [89b] rubrikace (dle publikovaného popisu) • UNM Jeruzalém, reg. no. 2149, tištěno na pergameni a kolorováno, rubrikace (v době přípravy bibliografie nedostupné).

6.

Tfilot mi-kol ha-šana

(Praha, Geršom ben Šlomo ha-Kohen, Šlomo ben Šmuel ha-Levi, Meir ben Jaakov ha-Levi Epstein, Meir ben David, Chajim ben David Šachor, 8. tamuzu – 8. elulu [5]279 [7. června – 5. srpna 1519])

4°, [197] ff.

Modlitby pro celý rok dle východního aškenázského (*BHB*: polského) ritu. Bez TL, začíná na [1b]. Název převzat z explicitu, [195a]. Obsah jako č. b. 5 s menšími rozdíly v detailech obsahu i sazby; srov. např. konec Pirkej avot, obě edice na [127a]: opakující se pasáž v novějším vydání zkrácena na incipit *Rabi Hananja we-chul.*, vynechán závěrečný veršik *šlīk šiša praḳim be-ʿezrat šochen šḥaḳim* a modlitba pro Nový rok uvedena mírně odlišně ad. Za

veršovaným explicitem a kolofonem, [195b–196b], následuje kadiš a verše, které se modlí jednotlivec, když kantor říká kadiš, *inc. We-ata jigdal na koaḥ ha-Šem*, a modlitba *Ribono šel 'olam ani šelcha we-ḥalomotaj šelcha*, [197a] večerní modlitba *Haškivenu ha-Šem elohenu le-šalom*, [197b] vakát. Na f. [54a] vyznačeno v textu slovo *Meir*: byl snad sazečem Meir ben David? Vročení v kolofonu chronogramem Jr 13,20 a *'oṭer jišra'el be-tiḥara* (z ranních požehnání). V explicitech tiskaři opět narážejí na protivenství, která jim byla kladena, na vlastní společný podíl na nákladech a splnění všech finančních závazků každým z nich.

Explicit, [194b], v akrostichu *Me'ir mičtam ha-meḥokek* (byl tudíž autorem veršů):

מערת חרב בית ה' אלהינו ולשמה הושטו ערי : \ אין שלם ליוצא ולבא סביבותי צרי : \ ירדה לארץ תפארת
אפסו סופרי ונתמעטו ספרי : \ רב הנדוד (?) גרמה ביטול התורה שהיתה שומרי מכל עברי : \ מאז כזכרי זאת
תסמר על כל בשרי שערי : \ כחי עזבני ופליצות אחזני ורעד כל אברי : \ תרתי בלבי להרבות ספרים להגות בהם
זקני ונערי : \ מזרה ישראל יקביצנו בזכות זה וישמור ברועה עדרי : \ הנה זאת חקרנוה כן היא מנביאי ועקרי :
\ משמיע שלום ומבשר טוב יבא להחזיר כתרי : \ חזק מתריך הרחיבי מקום אהלך יאמר לשערי : \ קבץ יקבץ
נדחי עמו כאשר הבטחנו לגדור גדרי : \ קולי שמע ה' בינה הגיגי האיזנה אמרי : \ \

Explicit a kolofon tiskařů, [195a]:

ועל כן אנחנו חמשה מחקקים [...] \ יחד בהסכמה אחת הסכמנו : \ להרבות ספרים ולהרביץ תורה קבלנו עלינו
וקיימנו : \ [...] אותנו למלאכה זו הקדמנו [...] ונגד המליעבים והמליעגים פנינו כחלמיש שמנו [...] ואף
כי עמדו עלינו לבטל מחשבותינו [...] \ וגם נגדם לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחשת הושמנו [...] המה
כרעו ונפלו ואנחנו קמנו : \ ואנחנו את דברינו [...] קיימנו \ ואת כל השעבודינו במלאכה זו [...] שלמנו : \
ותפלות מכל השנה על הוצאתינו התחלנו וסיימנו [...] ותהי התחלת החקיקה [...] יום ג ח תמוז שנת איה
העדר נתן לך . ובזכות זה יקויים לנו עבדו את ה' בשמחה וגלו ברעדה : והשלמתן היתה יום ו' ח' אול שנת \
עט"ר ישראל בתפארה . ונחקקו פה בק"ק פראג הקהלה המפוארה . \ גרשם ב"ר שלמה הכהן ז"ל המחוקק \
שלמה ב"ר שמואל הלוי ז"ל המחוקק \ מאיר בן הרר יעקב הלוי \ עפשטיין ז"ל המחוקק \ מאיר ב"ר דוד שלי"ט
כותב תפילין \ מפראג הנרמז מאיר מכת"ם המחוקק \ חיים ב"ר דוד שחור שלי"ט המחוקק \ \

T • jako č. b. 5 • instrukce tištěny menším KP aškenázským, např. [86a], či JP1, [87a], [60b],
báseň v kolofonu JP1 • kolace [1]–[24]⁸ [25]⁴⁺¹ • zrcadlo nezjištěno • bez záhlaví, signatur,
kustod i foliace • zarovnáni: *litterae dilatabiles reš, he, dalet, tav*, invertované *nun* a *vav*, mezery,
předjímání 1–2 písmen z prvního slova následujícího řádku • ligatura *el* 8–9 mm a značka pro
Boží jméno ve všech písmech; v JP1 je pro Boží jméno používán znak v podobě dvou *jod*
završených třetím.

D • bordura B1, [1b], jako v č. b. 5 • xylografovaná kaligrafická aškenázská písmena (štočky?)
pro incipity: *ma*, [1b], plná prostá, *mem* 23,5 mm; *ha*, [87a], s kroužky na dřících, *he* 22 mm
• větší plná prostá písmena pro incipit *baruch*, [9a], [32b], [127r], *bejt* 28 mm, *wa-joša*^c, [25r],
barchi, [65a] (odlišná sazba než ve vyd. 1515); *šfoch*, [97v] • dekorativní sazba, např. [171b–
172a].

B • Zunz 0; *CLH* 0; Friedberg 1705,3; Vinograd 7; *BHB* 306782.

C • NLI R 8° 91 A 517, patrně unikum, razítko *Soc. Reg. Lond. ex dono Henr. Howard Norfolciensis*.

[*]

[*Kišur Abravanel*]

Praha [5]279 (1519)

B • Vinograd [6].

N • nezahrnuto, pochybné.

7.

Tfila šel jamim nora'im we-šel sukot ke-sidra

(Praha, Geršom ben Šlomo ha-Kohen, Meir ben Jaakov ha-Levi Epstein, Šlomo ben Šmuel ha-Levi, Chajim ben David Šachor, Meir ben David, dokončeno 22. tamuzu [5]282 [17. července 1522])

2°, [160] ff. (exemplář BL)

Modlitby pro Roš ha-šana, Jom kipur (Vysoké svátky) a Sukot, dle *BHB* i *CLH* dle polského ritu. První vydání. První doložený TL (pouze v exempláři BL), [1a], se znakem Starého Města pražského, odkud převzat název. Kolofon Meira ben Davida (v podobě akrostichu *michtam nihtam*, „podepsán *michtam*“, srov. č. b. 1) a letopočet 282, [132b] (BL); závěrečný kolofon se jmény všech tiskařů a vročením chronogramem Jr 17,14, [160b]. Krásné kaligrafické incipity.

TT:

תפלה של ימים נוראים \ ושל סכות כסדרה \ נחקק פה בקק פרגא שנת \ ארפ"א משובתם לפק \

Kolofon:

ותשלם מלאכת עבודת הקדש . ביום ה' בתמוז שנים \ ועשרים לחדש . שנת רפאני ה' ו ארפ"א הושיעני ואושע \
כי תהלתי אתה . ובזכות זה נזכה לבניין אריאל . עם שאר \ אחינו בית ישראל . כה מעתירים . המחקקים .
ההוגים . \ בדת אל : \ גרשם בר שלמה הכהן ז"ל המחקק \ מאיר בן הר"ר יעקב הלוי ז"ל עפשטיין המחקק \
שלמה בר שמואל הלוי ז"ל המחקק \ חיים בר דוד שחור שלי"ט המחקק \ מאיר בר דוד ז"ל המחקק הנרמז
מכת"ם לדוד המחקק \

Letopočet a kolofon Meira ben Davida, [132b] (BL):

רפב לפק \ מכתם נחתם \

T • 1, zřídka 2 sloupce • textové KP aškenázské 4 mm / 87 mm 10 ř., malé 2,5–3 mm / 58 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 9 mm (těžko odlišitelné od předchozích, tj. použitých

v č. b. 3–6, ale srov. např. různě kreslené stěžně a praporky *lamed* v č. 3–6 a zde), používáno i jako textové • kolace v exemplářích JTSA i BL nezjistitelná bez narušení vazby • zrcadlo ca. 222 × 138–140 mm • foliace, záhlaví, kustody, signatury složek nejsou • zarovnání řádků: mezery, invertovaná *nun*, *litterae dilatabiles* *he*, *reš*, *tav* (nejsou v menším KP), předjímání prvního i více písmen prvního slova následujícího řádku, i nezarovnání • nevejde-li se slovo na řádek, je někdy zbytek dosázen mimo zrcadlo • ligatura *adonaj* a *el* ve všech písmech • vyznačování nových oddílů textově a graficky, tj. písmo různých velikostí, př. [61b] dole: *jošer le-sukot* ad.

D • xylografovaný znak Starého Města pražského StM3, [1a] TL (BL), se dvěma českými lvy podpírajícími korunu posazenou na helmici a s přikryvadly po stranách, orámováno jednoduchou linkou, dřevořez, 155 × 115 mm • rám R1 s vloženým štočkem s gotickou klenbou, [132b], vyradovány zbytky kvítků na sběhu žeber stejně jako v č. b. 4, [189b], varianta e), dole ve štítku citát ze *ba-ša'ar l[a]-adonaj šadiķim javo'u bo* (Ž 118,20), výše 284 mm • xylografovaná písmena (štočky) plná prostá či zdobená pro incipity: *melech*, [2a], [26a] (BL) s kvítky; *upar*, [13a], prosté (33–34 mm); *u-netane*, [15b], [26a], [41a] s kroužky (33 mm); *ansicha*, [19a], menší a prosté (*alef* 28, *heb* 24, *vav* 23 mm); *abalela*, [45a] prosté (24 mm, bez stěžně *lamed*); *kol*, [51a], *kaf* prosté, *lamed* s kolečky (38 mm *kaf*); *ašira*, [60a], prosté (25–26 mm, *jod* 20 mm); *az*, [70a], s kvítky (38 mm *zajin*, ale písmo obtaženo, těžko měřitelné); *šušan*, [99b], s kolečky a kvítky (první *šin*) (obtaženo, nezměřitelné); *eĵtan*, [121b], s kolečky (36–39 mm, *jod* 19 mm); *av*, [127a], prosté (*bejt* 43 mm); *a'amiš*, [140a], prosté (32 mm *mem*, *alef* 34 a 33 mm); *om*, [147a], prosté (*alef* 29 mm, koncové *mem* 28 mm); *af*, [150b], s kvítky (*alef* 32 mm, koncové *pe* 31 mm); *ašrej*, [158a] prosté (*alef* 30 mm, *šin* 31 mm, *reš* 29 mm, ozdobné *jod* 29 mm).

B • Zunz 5; *CLH* 2445; Vinograd 8; *BHB* 172341.

C • BL 1971.e.1, kompletní, svázan s exemplářem druhého dílu (1529), č. b. 15, 265 × 170 mm, vlastnické přípisky i poznámky k textu (*minhagu*) • JTSA RB 1757: 4a1, 288 × 198 mm, defektní: chybí TL a další listy uvnitř svazku, začíná, [1a], modlitbou *ha melech jošev 'al kiše raĥamim*, celkem 145 ff. doch., z toho ff. [64–65] nahrazeny z mladší lublinské edice.

N • vzhledem k přítomnosti TL v exempláři BL umístěnému na [1a] muselo dojít k posunu v sazbě oproti exempláři JTSA: v exempláři BL začíná text na [1b], v exempláři JTSA na [1a] (?!).

8.

Machzor helek ha-šeni

(Praha, Meir ben David – Chajim ben David Šachor, dokončeno ve čtvrtek v polovině měsíce avu – tj. patrně 14. avu – [5]285 [3. srpna 1525])

2°, [133] ff. (*BHB*: [136] ff.)

Modlitby pro *Arba' parašijot*, Chanuku, Purim, *Šabat ha-gadol*, Pesach a Šavuot, dle *BHB* i *CLH* dle polského ritu. První vydání. Bez TL, začíná na [1a]. Údaje o vydání převzaty z explicitu a kolofonu na posledním foliu *verso*, stejně jako název („Machzor druhý díl“). V explicitu tiskaři uvádějí, že tento díl má být svázan s dílem prvním (č. b. 7). Vročení v kolofonu chronogramem *hafer 'ašat 'ojvejnu* („zmař úradek našich nepřátel“, z modlitby Avinu malkenu), jehož volba naznačuje, že spory kolem tiskařského podnikání nadále přetrvávaly; opět je zdůrazněno, že vydání je dílem tiskařů a jimi financováno. Údaj o počtu folií v *BHB* je nejasný; také Moses Marx uvádí, že exemplář JTSA má [133] folií a číslování bifolií ve složkách i obsah odpovídají tomu, že svazek je kompletní. Poprvé v pražském hebraiku složky signovány. Použita jedna severinovská bordura a nově pořízeny dvě původní bordury koncipované podle ní.

Explicit:

הנה אנחנו מחקקים שנים . נתננו לבינו למלאכת שמים \ להרבות הודה ולהראות כבודה . וחקקנו תפלה שהיא במקום עבודה : \ בכך נשלם מחזור חלק השני . בעזרת הגוזר ואין מניא : \ לחבר זה עם זה במערכות . ולא יחצו עוד לשתי ממלכות : \ ותהי השלמתו בהוצאה ובמעשה על ידינו . שנת הפ"ר עצת אויבינו : \ היום יום ה' לאב חצי החדש . ונגמרה מלאכת הקודש : \ ובכך יזכנו לבניין בית עולמים . כה תפלת המחקקים הנרשמים : \ מאיר מכתם לדוד זל כותב תפילין מפרגא המחקק \ חיים בר דוד שחור שליט המחקק

T • 1 sloupec, biblické pasáže ve 2 sloupcích • textové KP aškenázské: větší 4 mm / 20 ř. 177 mm (jako v č. b. 7, rozdíly v detailech, např. výběžích, mezi některými *nun*, *mem*, *gimel* ad.), menší, 2–2,2 mm (jako v č. b. 7, drobné rozdíly v detailech) • vyznačovací 9 mm • kolace [1–16]⁸ [17]⁵ • zrcadlo 228 × 138 mm • bez foliace, kustodů i záhlaví • signování: kromě první složky průběžně číslovány první listy z každého bifolia ve složce, s chybami, signatury sázeny hebrejskými písmeny s číselnou hodnotou (KP 4 mm) a umístěny vlevo dole na straně recto listu (složky zde pro přehlednost odděleny středníkem): [8]; *he* až *chet*, [4]; [2], *jud-alef* až *tet* (v tomto pořadí), [4]; *jud-gimel* až *jud-dalet*, [1], *jud-bejt* (!), [4]; *jud-zajin* až *jud-tet*, [5]; *kaf-alef* až *kaf-dalet*, [4]; *kaf-he*, [2], *kaf-chet*, [4]; *kaf-tet* až *lamed-bejt*, [4]; *lamed-gimel* až *lamed-vav*, [4]; *lamed-zajin*, [7]; [8]; *mem-he* až *mem-zajin*, [5]; *mem-tet*, [1], *nun-alef*, [5]; *nun-gimel* až *nun-vav*, [4]; *nun-zajin*, *kaf-gimel* (!), [1], *samech*, [4]; *samech-alef* až *samech-bejt*, [6];

[5] • zarovnání: mezery, či „pravidelně nedorovnáno“ (např. f. [6b]), *litterae dilatabiles res*, *he* (nejsou v menším KP), někdy použito menší písmeno (např. [7a], ř. 6 a 7) či slovo vytištěno svisle po straně (např. [130b–131a]), invertovaná *nun* (v malém textovém) a *šin* (např. [130b])

- ligatury *el* a pro Boží jméno ve všech velikostech písma
- z incipitů někdy sázeny jen iniciály, např. [9a] (ve vyd. 1529 často, ale ne vždy vylepšeno); některé incipity zde celkem nevýrazné (ve vyd. 1529 již důsledně vizualizovány větším písmem)
- patrná snaha o vyznačování předchodů mezi oddíly textové i graficky: [29a] nový oddíl není vyznačen, (ve vyd. 1529, [29a], již velkým písmem), [5b] *jošer le-šabat šeni de-ḥanuka*; [23b] *me'ora le-purim*; [34b] *le-parašat ha-ḥodeš*; [50a] *le-jom rišon šel pesaḥ*; [70a] *jošer le-šabat šel ḥol ha-mo'ed*; [75a] *le-ševi' šel pesaḥ*; [87b] *ha lecha jošer le-šmini šel pesaḥ*; [99b] *jošer le-jom rišon šel šavu'ot*; [120a] *jošer le-jom šeni šel šavu'ot*
- instrukce, např. [87b].

D • architektonická bordura B2, [1b], [18a], [76a]: v tympanonu dvě fantaskní zvířata s dlouhými propletenými krky, v rozích rozviliny, po bocích akantové sloupy se šňůrami se střípci, dole mezi třemi sloupy dva štíty s erby rodu Myšků (Přemyšlenských) ze Žlunic s lodkou a Perknovských s křídlem, DBL, 240 × 151 mm, doložena předtím v Petr Chelčický: *Kníha výkladuov spasitedlných*, Praha, Pavel Severin z Kapí Hory 1522; KPS K03300

(identifikace Petr Voit) • dle této bordury koncipovány dvě další, původní bordury užité v tisku vždy dvakrát: sloupová bordura B3, [30a], [51a]: nahoře v tympanonu čtyři andílci přidržují štít se *magen dawid* (jako znak ŽM, či obecně židovský), po stranách buclaté sloupy, v horní části levého visí hlavou dolů jakási zvířata, dole mezi patkami sloupů dva štíty, levý se znakem StM, pravý se znakem ŽM (*magen dawid*) • sloupová bordura B4, [100b]: nahoře dvě fantaskní mužské figury s ocasy přecházejícími v rozvilinu přidržují štít se znakem ŽM (*magen dawid*), po stranách sloupy ozdobené hrozný a listy vinné révy, dole dva andílci přidržují štít se znakem StM (exemplář oříznut, bordury se nedochovaly celé a nelze zjistit původní rozměr) • xylografovaná (?) kaligrafická písmena (štočky) pro vokalizované incipity, písmo až na výjimky (viz dále) prosté; někdy incipit orámován (viz níže): *odcha*, [1b], [6a], vokalizace částečně dopsána rukou, *dalet* 25 mm; *zachor*, [18a], *zajin* 21 mm; *we-je'ehav*, [24b], na dřících písmen hvězdičky, vokalizace hvězdičkami, *he* 25 mm; *ot*, [35a], *alef* 23 mm, *tav* 20 mm, kolem ponechán velký prostor pro iluminaci; *a'amis*, [42a], *mem* 22 mm, jednoduchý rámeček, 40 × 108 mm; *or*, [51a], s hvězdičkami na dřících; *be-da'ato*, [57], 22 mm, kolem rámeček (dokreslený?); *apik*, [62], prosté, *pe* 20 mm, jednoduchý rámeček, 41 × 77 mm; *ahuvecha*, [70b], prosté, jednoduchý rámeček, 41 × 108 mm, vokalizace; *wa-joša'*, [76a]; *ata*,

[88b], *alef* 22 mm, *tav* 20 m; *adon*, [100b], *alef* 23 mm; *ajelet*, [120b], prosté (největší incipity oproti machzoru 1522 zcela chybí) • rámečky pro incipity: *wa-joša*^č, [76a], dvojdílný (?) rámeček s pilovitým vzorem nahoře a dole a pletencem stranách, v horních rozích doplněn kulatými, uvnitř mřížovanými ozdůbkami, DBL; *adon*, [100b], jednodílný (?) dřevorezový rámeček zubatý po vnitřním okraji, 41 × 70 mm.

B • Zunz 6; *CLH* 2445; Vinograd 9; *BHB* 172341 • Marx M. 1989 (k příslušné edici, nečíslovaná kopie z mikrofilmu); k řezáči Voit 2012: s. 150–151.

C • JTSA RB 1757: 4a2, unikum.

9.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

(Praha, Meir ben David, dokončeno 17. adaru [5]286 [2. března 1526])

4° (8°?), neznámo

Podle popisu obsahovalo modlitby pro všední den, šabat a další příležitosti. Carmolym plně přepsaný kolofon hovoří ve prospěch existence edice, která by těsně předcházela vydání *Jošrot* (č. b. 10), na němž se Meir podílel; podobně na sebe navazují i vydání siduru a *Jošrot* z roku 1536 (č. b. 20 a 21).

Kolofon:

ותהי השלמתה היום יום ו' י"ז לחדש אדר שנת נשא מרו"ם עינינו עירו יבא בימינו \ מאיר בר דוד ז"ל כותב
תפילין מפראג הנרמז מכתם לדוד המחוקק \

B • Zunz 0; *CLH* 2069; Friedberg 1705,6 (oba jako 4°); Vinograd a *BHB* 0 • [Carmoly] 1850: sešit 46, col. 727 (8°).

C • Straßburger Bibliothek (Bibliotheca argenteratensis), neznámé (?) unikum.

10.

Jošrot mi-kol ha-šana

(Praha, Meir ben David – Chajim ben David Šachor, dokončeno 21. adaru [5]286 [6. března 1526])

4°, [116] ff.

Jošrot, tj. hymny vkládané do ranní šabatové modlitby, pro celý rok. Název dle TL, v kolofonu jako *jošrot ofanim we-zulatot*. Výjimečné poznámky k *minbagu*. Obsah: [1a] TL, [1b–113a] hymny značené *alef* až *cade* (1–90), [113a–b] kolofon, [113b–115a] rejstřík, [115b–116b] doplněna *me'ora le-purim*, *šir el ne'elam le-jom ot 'olam*. Č. 14 vynecháno v textu i v obsahu; u

č. 27 odkaz na č. 17, kde se *ge'ula jam le-jabaša* pro sedmý den Pesachu nachází, v obsahu vynecháno; č. 56 a 57 poznámka *le-parašat be-ha'alotecha me'ora ašer jašar we-timša be-siman tet-waw* (odkaz na č. 15), v obsahu odkaz: *ašer jašar timša be-siman tet-waw*; č. 76 poznámka k minhagu: *ješ meḳomot omrim jeḥid ereš timša be-siman 'ajin-gimel*, odkaz na č. 73 též v obsahu; za č. 90 odkaz na č. 17: *ge'ula jam le-jabaša timša be-siman jud zajin* (viz též u č. 27). V TT vyzývají tiskaři Prahu, aby se radovala a plesala, neboť ji svým dílem přidělili na věky věků i vyjde z ní „Tóra a slovo Hospodinovo z Jeruzaléma“. Dle explicitu napravují vydáním neřád a zmatek panující při boholužbě v synagogách. Vročení chronogramem Iz 65,25.

TT, [1a]:

הא לך יוצרות מכל השנה \ כסדר עדת מי מנה . בכך \ יהי רצון מאת שוכן מעון' \ לעורר אהבתו הישנה .
 ונוכה לעלות ברננה . \ לציון קריה נאמנה \ כה מתפללים בכוונה . \ המחקקים מאיר וחיים לאל \ השמים .
 שישי ועלזי פראג \ כי הלבשנוך עדי עדים \ בחקקנו בך המאירה עיני' \ כי ממך תצא תורה ודבר \ י"י
 מירושלים : \

Explicit, [113a–b]:

יען כי עם ה' מפוזרים . הנה והנה בכל עברים . וכתורן \ בראש הר מסוערים . ואם יקבצו הנשארים . להתפלל
 בבתי כנסיות הנבחרים . לפני דובר צדק מגיד משרים . אזי אין תפלתיהם מסודרים . ואם החזן יתחיל באמרי
 שפרים . \ והקהל רודפים אחריו כאשר ירדוף הקורא בהרים . זה אומר קרתי ושתיתי מים זרים . זה יסיים וזה
 יתחיל אמרים . \ זה ישפיל וזה ירים . על כן לבנו תבכה במסותרים . ונתעורר \ לב שני מחקקי ספרים . לחקק
 יוצרות ואופנים וזולתות \ מובחרים . להשוות בתפלתם זקנים ונערים . בקול אחד \ להרים . לגולל האבן מפי
 הבאר ולהמתיק המים המרים . \ כי שם יאספו העדרים . ונשלמו יום ג' כ"א לחודש אדר \ שנת לא ירע"ו ולא
 ישחיתו בכל הר קדשי ירע"ו בהדסים \ כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים . אכ"ר כה \ תפלת
 המחקקים \ מאיר בר דוד זצל כותב תפילין מפראג \ הנרמז מכת"ם לדוד המחקק \ חיים בר דוד שחור שליט
 המחקק \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 mm a ca. 2,5 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm, více typů *lamed* • kolace [1–14]⁸ [15]⁴ • zrcadlo 137 × 102 mm, 16 ř. • bez záhlaví, signatur, foliace i kustodů • zarovnání: odsazování na konec řádku, mezery, začátky slov z následujícího řádku, *litterae dilatables be, reš*; u č. 20 jedno slovo tištěno kolmo na okraji řádku (a menší písmeno užito v posledním slově) • jednotlivé pijuty číslovány a nadepsány svým určením v liturgickém kalendáři • ligatura *el* a znak pro Boží jméno v obou velikostech písma, ve vyznačovacím ligatura *el* u č. 1 a 65, značka pro Boží jméno u č. 23.

D • bordura B5, [1a], se dvěma dvojicemi sloupů, nahoře uprostřed půlkruhového výklenku s balustrádou kytice v mohutné váze, dole vlys s rozvilinami, 129 × 89 mm, štoček otištěn vzhůru nohama, velikostí 8° • bordura B6, [1b], se dvěma trojicemi sloupů na bocích, z nichž vlevo vyhlíží mužská vousatá postava, nahoře snad váza s květinami a vlys s úponky, dole

akantová rozvilina, 168 × 133 mm (používána ještě koncem 16. století), otištěna vzhůru nohama.

B • Zunz 7; *CLH* 2793; Vinograd 10; *BHB* 310425 • Lambacher 1750: s. 286? (není jasné, které ze dvou v ÖNB dochovaných vydáních je míněno, viz též č. b. 11).

C • BLO Opp. 4° 1288, 175 × 142 mm • ÖNB 20.J.42.

11.

Jošrot ofanim we-zulatot

(Praha, Geršom ha-Kohen s bratrem Šmuelem Gronemem, synové Šloma ha-Kohena, dokončeno 14. avu [5]286 [24. července 1526])

8°, [100] ff.

Jošrot, hymny vkládané do ranní šabatové modlitby, pro celý rok. Název převzat z explicitu.

Bez TL, začíná bez hlavního titulu na [1a] v původní borduře s Geršomovým signetem a jménem pod záhlavím *Jošer le-šabat brešit* požehnáním *Baruch ata ha-Šem [...] jošer or u-bore bošech* (patrně určeno ke svázání se sidurem). Na konci seznam pijutů, celkem osmdesát dva položek. Obsahové rozdíly oproti edici Meira ben Davida a Chajima Šachora (č. b. 10):

některé pijuty zde nečíslovány, např. *Abir ha-gvir* a *Emunatcha*, v č. b. 10. jako čísla 6 a 7; *Jam le-jabaša* zde až jako č. 22, v č. b. 10 jako č. 17; *Šir el ne'elam*, zde č. 16, uveden v č. b. 10 až za obsahem; v č. b. 10 navíc č. 26 *Az ke-irasta*; pijut *Meḥolelet* v č. b. 10 jako č. 28, zde jako č. 23; v této edici navíc č. 24 *Jadu'a šem* a č. 25 *Or Jišra'el*; č. 34 (v č. b. 10 jako č. 38)

následující v obou za pijutem *Šnotenu safu*, č. 33 (v č. b. 10 jako č. 37), má zde incipit *Sgulati mlucha*, tam *Mlucha azarticha*; č. 35 *'arajot* sázeno s *ajinem*, v č. b. 10 jako č. 39 *arajot* správně s *alefem* ad. Na rozdíl od č. b. 10 jsou zde jednotlivé oddíly výrazněji členěny záhlavími jak v textu, tak v rejstříku. Exemplář v Rakouské národní knihovně tištěn na pergamentu. Kolofon špatně čitelný, přesto, zdá se, jde o jednoho bratra, Šmuela Gronema, a nikoli dva bratry, Šmuela a Gronema; Gronem jako tiskař uveden v č. b. 12.

Explicit, [100b]:

חקקתי היוצרות . אופנים וזולתות \ בעזרת יושב תהלות . ותהי השלמתן \ ביו' ג יד אב שנת פר"ו . פרשת
והסיר \ ה' ממך כל חולי וכו' . על ידי ציערי \ הצאן גרשם כהן המחקק בק"ק \ פראג הבירה בשתוף אחיו \ כמ'
שמואל גרונם כץ \ יץ בני ר' שלמה \ הכהן \ ז"ל \ השם יזכינו לימות המ[שיח ולחיי?] \ העולם הבא \ אמן \\
T • 1 sloupec • KP aškenázské 2 mm (oseknuté *mem*); vyznačovací 9 mm (zde spíše 8,5 mm, patrně smršťením pergamentu) • kolace [1–12]⁸ [13]⁴ • zrcadlo 106 × 66 mm • bez foliace, signování složek i záhlaví • kustody na koncích složek pravidelně KP 2 mm.

D • bordura B7 sloupová, [1a]: v horním panelu úponky révy s hrozny, po stranách sloupy se šňůrami se štrápci, dole mezi jejich podstavci štít se signetem Geršoma Katze S3, kolem jméno Geršom na černém pozadí, DBL, 120 × 71 mm, vnitřek 64 × 39 mm • xylografovaná ligatura *el* s vegetabilní výplní a šrafurou, [1b], použita dále např. v č. b. 15 a 26 (v č. b. 12 není, ale pochází pravděpodobně od stejného řezáče a ze stejné sady).

B • Zunz 0; *CLH* 0; Vinograd 0; *BHB* 310426 • Lambacher 1750: s. 286? (není jasné, ke kterému vydání se vztahuje, viz č. b. 10); k dekoru Voit 2012.

C • ÖNB CP.1.E.16, 126 × 84 m, unikum.

12.

[*Hagada šel pesaḥ*]

(Praha, Geršom ben Šlomo ha-Kohen s bratrem Gronemem, dokončeno v neděli 26. tevetu [5]287 [30. prosince 1526])

2° (velké 4)°, [38] ff., ilustrace

Obsahuje pesachovou hagadu s komentářem, na konci jidiš překlad hebrejského hymnu *Adir bu*, incipit *Almechtiger got*. Bohatě vypravená edice s celostránkovými bordurami, četnými původními ilustracemi a xylografovanými ozdobnými incipity. Bez TL a tedy bez *impres*a, začíná na [1b], končí Geršomovým díkůvzdáním a kolofonem, [38b]. V borduře, [3b], umístěn signet tiskaře (žehnající ruce a jméno Geršom Kohen); český lev v borduře B10, [25b]. Vročení v kolofonu chronogramem Ž 121,2. První doložený souvislý jidiš text provedený knihtiskem (Shmeruk 1996: s. 24–25). Použit zavedený název.

Explicit s kolofonem, první čtyři verše vokalizované:

אני גרשם כהן . לאל שבח נותן . ובתשואות חן חן . אשורר לו שירה : \ נעימה אף נאה . בבתים ארבעה .
מלאכתו נודעה . עשויה כשורה : \ וזה לכבוד יוצרי . אשר היה עזר"י . בהחילי ובגמרי . מלאכתי בשררה : \
והם האגדות . הלא עם כל אודת . יקרות וחמודת . סליקו בהדרה : \ \ בהדרה סליקו . והמלאכה נגמרת . נחקה
פה בקק פראג קהלה \ המפוארת . בעט ברזל ועופרת . בתכלית היופי מהדרת . גם בפירוש \ נעים נסחרת .
בסודור רב מסודרת . בציור נאה מצוירת . נערים \ משנתם מעוררת . ואף לזקנים מישרת . להיות לשונם בעט
סופר \ ממהרת . כי בחרט אנוש מבוארת . וירץ בה הקורא העומד לשרת . \ לשפוך שיח את פני אשר לו
האמונה והאדרת . ותהי השלמת \ המלאכה בפרשה אשר אום נאוה ושחרחורת . ארבע גאולות נתבשרת \
והוצאתי וגאלתי ולקחתי והבאתי אתכם אל הארץ . ביום א' כ"ו \ לחדש שנת עזר"י מעם ה' עושה שמים
וארץ . וכאשר קים \ הבטחתו בגאולות שלשה . ככה ברביעית מעשיהו ימהר יחישה . \ לפדות עמו ישראל
מכובד גלותם ושאוונם . וימחול עונם פשעם \ וזדונם . ויעביר דמעה מעל כל פנים ינחמם וישמחם מיגונם . כה \
מתחנן המחקק גרשם בן שלמה הכהן . בשתוף אחיו גרונם כ"ץ \ בני ר' שלמה הכהן זל \ [...]

L • heb a jid

T • 1 sloupec s marginálním komentářem • textové KP aškenázské více velikostí: 9 mm (exemplář JTSA na pergamenu 8,5 mm) / 170 mm 10 ř. (v pasážích sázených menšími písmi, např. f. [1b–3a], užito též jako vyznačovací); KP aškenázské 4 mm (JTSA 3,5 mm) / 175 mm 20 ř. (též pro liturgické instrukce, kustody); KP aškenázské 2,5–3 mm / 55 mm 10 ř. 1b (též pro instrukce, komentář *in margine*, popisky k ilustracím a kolofon) • kolace, exemplář Kodaň (papír), [1]⁶ [2]⁸ [3]⁶ [4]⁴ [5]⁶ [6]⁶ [7]²; exemplář JTSA (pergamen), [1]⁶ [2]⁸ [3]⁶ [4]⁸ [5]⁶ [6]⁴ • zrcadlo 223 × 130, s komentářem 158–165 mm • bez signatur, záhlaví i foliace • kustody ve druhé půli složek na [4b], [5b], [6b], [12b], [13b], [14b], [18b], [19b], [20b], [23b], [24b], [28b], [29b], [30b], [34b], [35b], [36b] • zarovnání: invertované *nun*, mezery, předjímání 1–2 písmen z prvního slova následujícího řádku, *litterae dilatables* v KP 4 a 9 mm: *dalet*, *he*, *reš*, *tav* • sazba sleduje rukopisné předlohy (srov. např. Darmstadtskou hagadu).

D • bordura B8 vegetabilní, s kozlími hlavami, květináči a rozvilinami, [1b], DBL, 272 × 170 mm (267 × 163 mm v exempláři JTSA) • bordura B9 architektonicko-figurální, [3b], nahoře dva cherubové přidržují štít s katzovským signetem, po stranách v horní půli sloupy se šňůrami a štrápci, v dolní půli stojící Goliáš a David, dole uprostřed Šalomounův soud, DBL, 270 × 170 mm • bordura B10 figurální, [25a], s Adamem a Evou v horní půli po stranách, v dolní půli Samson s branami Gazy a Judita s Holofernovou hlavou, nahoře váza s rozvilinou, dole dva sedící diví muži (levý s holí, pravý s kyjem) přidržují štít s českým (stranově obráceným) dvojocasým lvem bez koruny, vlevo písmeno *šin*, DBL, 268 × 172 mm • ilustrace v zrcadle a *in margine*, některé užity vícekrát v různých významových kontextech, 7 štočků podélně orientovaných, 26 štočků orientovaných na výšku, rozměry na výšku nejčastěji 65 × 30 mm (výjimky uvedeny dále): [1b] muž se svíci a křídlem na talíři – hledání kvašeného (*bdikat ḥameš*) • [2a], [37b] sedící korunovaná postava s pohárem – požehnání nad vínem (*kiduš*), 52 × 35 mm • [2b], [3a], [5b], [22b] sedící muž (učenec) v nízké čapce, v levé ruce držící pohár, pravou se probírající vousy, užito v různých kontextech, např. [22b] ke kiduši, [5b] jako rabi Eliezer ben Azarja • [3a] hon na zajíce, 48 × 94 mm: lovec na koni troubící na roh, psi štvoucí zajíce a zajíci před sítí či v síti lapení (jako obrazová mnemotechnická pomůcka pro *jakenbaz*, tj. sled jednotlivých požehnání, připadá-li pesachový seder na sobotu) • [4a], [23a] bezvousý mládenec nalévající víno do poháru – ilustrace k sederu s popiskou (nalévání poháru vína pro kiduš) • [4b], [23a] muž podpírající si hlavu rukou – ke zvyklosti stolování pololeže po římském způsobu • [4b], [20b] muž s motykou – otrocké práce v Egyptě • [5a], [15b], [18a], [31a] gestikulující učenec v dlouhém plášti a špičaté čapce (typ

učence): první a druhé užití jako rabi Eliezer, třetí jako raban Gamliel, čtvrté volně k modlitbě *Nišmat kol haj* • [6a], [11b] muž vztahující ruce k nebi – ve druhém případě ke slovům „a vyslyšel náš hlas“ • [6a], [16a] stojící a gestikulující postava v plášti a nízké čapce – poprvé jako obecný typ mudrce, podruhé jako rabi Akiva • [6b] zbrojnoš coby typ zlého člověka • [6b] bezvousý mládenec v čapce jako typ prostáčka • [7a], [20b] malý chlapec poučovaný vousatým mužem jako typ toho, „který se neumí zeptat“, druhé užití: poučování dítěte o východu z Egypta a významu svátku • [7a], [8b] muž v čapce ukazující na měsíc – volně, k požehnání nového měsíce • [8a] vousatý Abraham na loďce převážen bezvousým převozníkem do země Kanaan, 30 × 65 mm – k textu • [9b], [15a] gestikulující korunovaná postava v dlouhém plášti – v obou případech může odkazovat ke slovu „fara“; či ve druhém případě ke slovům „prst Boží“ • [10b] nahá ženská postava s bujnou kšticí – ke slovům „nahá a odkrytá“ (Ez 16,7) • [11a] dva různé štočky s motivem středověkého města a věžemi a praporky – biblická města Pitom a Raamses (Ex 1,11) • [11b] faraó koupající se v krvi vražděných dětí Izraelitů, 40 × 140 mm – ilustrace k midraši v textu nezmiňovanému (*ad* Ex 1,22) • [12a] synové Izraelitů házení do Nilu, 30 × 65 mm – k textu (Ex 1,22) • [12b], [13b] anděl s mečem – k textu „ale nevysvobodil nás z Egypta prostřednictvím anděla“ a „tasen meč“ (druhé užití) • [13b] Mojžíš s holí, na plášti písmeno *šin* – k textu • [14b] bezvousý mladík sedící u stolku, na kterém stojí pohár vína – ke zvyklosti zmíněné v marginální poznámce • [14b], [16b] muž ve špičaté čapce a dlouhém šatu, z profilu – poprvé jako rabi Josi Galilejský, podruhé volně typ učence • [17a] egyptské vojsko topící se v moři, 40 × 140 mm – k textu • [18b] muž s beránkem – k textu i výkladu zvyklosti *in margine* • [18b], [22b] muž s macesem, 66 × 28 mm – k textu i zvyklosti • [19a–b] bezvousý mladík s pytlém přes rameno – volně, východ z Egypta nebo ke zvyklosti (v textu neuváděné, podle níž bývalo zvykem, aby muži na připomínku východu z Egypta nesli někdy během sederu přes rameno pytel (Tabory 1987: s. 20–21) • [19a], [22b] muž s hořkou bylinou (*maror*) – k textu i zvyklosti v popisce • [20a], [20b], [23b], [27a] bezvousý mladík sedící u stolku a pozvedající pohár vína – ilustrace k průběhu sederu (kiduš), druhé užití volné, třetí k požehnání po jídle, čtvrté ilustrace ke slovům „zvednu kalich spásy“ (Ž 116, 13) • [21a] východ Izraelitů z Egypta, 40 × 140 mm – k textu • [23a] rodina kolem sederové tabule, 50 × 94 mm – k textu • [25a] muž v nízké čapce na oslu v bráně – Mesiáš vjíždí branou do Jeruzaléma (Zach 9,9) • [28a] král David s harfou, na plášti písmeno *šin* – k Žalmu 118 • [29b] dva bezvousí muži, jeden v plášti lemovaném kožešinou, druhý s košem, 64 × 40 mm – k textu požehnání *baruch ha-ba*

be-šem Adonaj (Požehnán, kdo přichází ve jménu Hospodinově) • xylografované KP
aškenázské prosté (štočky), pro incipity, výše 25 mm: *mitchila*, [7b]; *halelu adonaj*, [20b]; a
výše 19–20 mm, př. [5a] *ma‘ase*, [35b] • velké xylografované incipity: *šfoch*, [25a], prosté, 33
mm *šin*; *nišmat*, [31a], s kvítky, 38 mm *mem* • xylografovaná písmena na vegetabilním,
zoomorfním a figurálním pozadí, ca. 26 mm výšky (*bejt* 26 × 85 mm, *lamed* 42 mm, *alef* 25
mm, *mem* 26 × 34 mm) pro významné incipity (začátky oddílů): *keba*, [3b]; *ma*, [4a]; *tam*,
[6b], *tav* plné, mezi dříky jednorožec; *še*, [9b], pouze *alef* (*cade* plné prosté); *kama*, [16b];
lefichach, [20a], *pe* se jeví stylisticky odlišné (výše 27 mm); *baruch*, [21b], [29b]; *lo*, [25b];
min, [28a]; *ki*, [36b]; *adir*, [38a], *alef* 27 × 24 mm, DBL, jako iniciála • značka pro Boží
jméno, [26a], stylisticky totožná, ale jako jediná bez pozadí, 44 × 28 mm.

B • Zunz 8; *CLH* 2672; Muneles 2b; Vinograd 12; *BHB* 184719; Yaari 6; Yudlov 7 • Roth
1965: s. 37–56; Wengrov 1967; Tabory 1987: s. 15–28; Hill 1989: č. 26; Posner – Ta-Shema
1975: s. 195; Voit 2012: s. 143, 146–147 • faksimile *Die Pessach Haggadah* 1926 ad.

C • BLO Opp. fol. 1303, 300 × 200 mm, dobové přípisky k liturgii • KB postink-hebk-97,
ekspl. 2 • JTSA SHF 1956 (pergamen, neuvedeno u Freimanna 1911), NLI ad.

N • není-li uvedeno jinak, popis dle exempláře BLO; ke kodaňskému uniku Lazara
Goldsmitha viz dále č. b. 17; *šin* na plášti krále Davida je dle Friedberga iniciálou jména
Chajima Šachora, což odmítají Haberman i Roth.

13.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

(Praha, Šlomo ben Šmuel ha-Levi se synem Jaakovem, dokončeno 8. ijaru [5]287 [9. dubna
1527])

4°, [172] ff. (*BHB*: [171]?)

Modlitby pro všední den, sobotu a novoluní. Dále obsahuje: *amidot* pro tři poutní svátky,
Chanuku a Purim, modlitbu *Halma tava haza'i*, modlitby pro *moša'e šabat*, hagadu, Pirkej
avot, *amidot* pro Vysoké svátky, *hoša'anot* a *ma'arivim*. Bez TL, začíná na [1a] modlitbou
Adon olam ašer malach. Doplněn zavedený název; v explicitu, [172b], pouze jako *tfilot*.

V kolofonu tiskaři připomínají, že se již „několik let svatým dílem zabývali“, míněn otcův
podíl v tiskařských konsorciích mezi lety 1512 a 1522 (možná v souvislosti se snahami
Geršoma Kohena o získání tiskařského privilegia, které obdržel den po datu vydání tohoto

siduru. Vročení chronogramem *kmo pe'aru u-šivḥu Moše u-bnej Jiśra'el* (z večerní modlitby pro první den Šavuot).

Explicit:

. נשלמו התפלות . בעזרת יושב תהלות . \ על ידי שני מחקקים האומנים . \ שעסקו במלאכת הקדש כמה שנים .
הם האב \ והבן הנראים והמכונים . שלמה ב"ר \ שמואל הלוי ז"ל . ובנו יעקב ההגונים . \ שמעשה ידיהם
הנאים . מקובל לשוכן \ במעונים . ובזכות זה נזכה לראות \ בבנין אריאל . ונתנו שבח והודיה \ לאל . כמו
פאר"ו ושבחו משה \ ובני ישראל . וכן \ מעתירים אלו \ המחקקים מקק פרגא הבירה . ח' אייר \ רפ"ז לפ"ק
ליצירה . \ ברוך הנותן לעף \ כח \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské ca. 4 mm / 85 mm 10 ř; vyznačovací KP aškenázské 8,5–9 mm • kolace [1]–[21]⁸ [22]⁴ • bez signatur, záhlaví i foliace • kustody složkové, pouze u složek [10–14]: *talmud*, *al*, *we-^{al}*, *jeḳimuhu* a *mevi* respektive • zarovnání: invertovaná *nun*, mezery, předjímání začátků slov z následujícího řádku • ligatura *el* a znak pro Boží jméno v obou velikostech písma.

D • bordura B11, [40b], [79a], nahoře a po stranách s květináči, akanty, kvítky a plody, dole dva andílci přidržují znak StM, DBL, rozměry neznámy, znak ca. 32 × 88 mm • od [89a] dále tiskařské ozdůbky (poprvé v pražském hebraiku): kvítek 1a, trojlístek 1, figurka 1 (ženská) a figurka 2 (mužská), francouzská lilie 1.

B • Zunz 0; *CLH* 0; Friedberg 1705/4; Vinograd 13; *BHB* 308488 • Berliner 1898: s. 8, č. 3 ([170] ff.); Zíbrt 1939: s. 123 (reprodukce TL).

C • NLI R 8° 91 A 579, 200 × 148 mm, unikum (v době přípravy bibliografie nedostupné, popis dle mikrofilmů; rozdíl mezi napočítanými listy nelze zpětně ověřit).

14.

Sliḥot lefi seder ḳ"ḳ Prag

(Praha, Šlomo ben Geršom ha-Kohen s bratrem Mordechajem na příkaz Geršoma ben Šloma ha-Kohena, dokončeno 24. tamuzu [5]289 [1. července 1529])

2°, [88] ff. (defektní)

Kajicné modlitby (*sliḥot*) dle pražského ritu pro celý rok. Dle číslování v textu i dle obsahu 169 položek, ale reálně vynechána č. 14–16 (podobně ve vyd. 1535) a dále v číslování i v textu přeskočeno č. 40 (po č. 39 *Melech eḥad* následuje v textu i obsahu č. 41 *Šloš 'esre* a pokračuje v tomto číselném sledu; *Šloš 'esre* číslováno ve vyd. 1535 jako 40) a stejně jako ve vyd. 1535 v obsahu i v textu vynecháno č. 72; po č. 71 následuje č. 73, *71bis* a *72bis*, 76 a dále číslování pravidelné až do konce a text souhlasí s obsahem. Obsahuje též slichot Avigdora Kary *Et kol*

ba-tela'a a *El neḳamot* (č. 168–169, [85b–87a]; Davidson, *Oṣar* 1, č. 8550 a 3942). Název převzat z explicitu. Patrně bez TL, začínalo na straně *recto* (rekonstrukce podle vyd. 1535). Obsah (čísla folií dopočítána k pravděpodobné ideální kompletní podobě edice): [1a–87a] text, [87a] explicit Geršoma Katze, [87b–88b] obsah, [88b] závěrečné požehnání a kolofon tištěný po stranách znaku Starého Města pražského. V explicitu datovaném ve čtvrtěk o perikopě *Wa-jaḥnu be-Mara* (Nu 33,8, parašat *Mas'ej*) je jmenován pouze syn Šlomo, jehož Geršom „povolal“, aby vydal kajicné modlitby dle pražského ritu, v kolofonu uveden i další syn Mordechaj. Je-li správné datování č. b. 2, pak se jedná o druhé vydání (není ovšem jako takové zmíněno v kolofonu). Nové kvadrátní i polokurzívní písmo; kvadrátní dále použito v č. b. 15 a 25, polokurzíva JP2 ještě na konci 16. století. Znak Starého Města pražského StM8 zde použit poprvé.

Explicit:

לבני גרשם למשפחותם . מכתב פתוחי חותם . ויהי בחמשת אלפים ורפ"ט ליצירה האל אשר ברא . \ והנה
גרשם הכבן לבנו שלמה קרא . ויצויהו \ לחקק סליחות לפי סדר ק"ק פראג המפוארה . \ להתוודות ולהתפלל
לפני אלהינו לעתות בצרה . \ בכל יום קדש צום וקריאת עצרה . ויעמוד \ שלמה ויחקק חקיקה מסודרה . דרשו
מעל \ ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדר . \ ונשלמו בין המצרים יום ה' פרשת ויחנו במרה . \ ובזכות זה שוש
תשיש ותגיל העקרה : כה תפלת \ גרשם ב"ר שלמה הכהן ז"ל המחקק מפרגא \

Kolofon s citací Iz 40,29:

ברוך הנותן ליעף כח \ ולאין אונים עצמה \ נחקק פה קק פרגא פר"ט לפרט \ גרשם בר שלמה הכהן זל \ מרדכי
בר גרשם הכהן שליט \ שלמה בר גרשם הכהן שליט \

Uvedení *šliḥot* Avigdora Kary:

הא לך סליחות שיסד מהרר אביגדור קרא . על גזירת פרגא המעטירה : \ ואומרים לפניו אלהים אל דמי לדמי
תמצא במוסף של יום כפורים \ בסימן קכא : \

T • 1 sloupec • nové textové KP aškenázské: 4 mm / 83 mm 10 ř. (85 s vokalizací); malé 2–
2,25 mm / 18 mm 2 ř.; aškenázská polokurzíva JP2 2 mm pro liturgické instrukce, např. [85b]
před slichou č. 149; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace: kompletní patrně [1–11]⁸ •
zrcadlo ca. 224–233 × 142 mm • bez signatur, foliace i záhlaví • kustody foliové (na stranách
verso) • zarovnání: mezery, *litterae dilatabiles reš, beh, tav*, invertované *nun*, mezery a
odsazování • jednotlivé pijuty číslovány po stranách.

D • xylografovaný znak Starého Města pražského StM8, [88b], se dvěma českými lvy a
přikryvadly po bocích, 95 × 67 mm (první užití) • xylografovaná ozdobná písmena
na vegetabilním ad. pozadí jako v č. b. 12 pro incipity: *ejn*, [3b], [11b], [14b], [58b]; *aje*, [8a],
[10a]; *alef* v incipitu *eḳra*, DBL, [9a], [13a], [36b]; *šofet*, [23a], písmena *pe* a *ṭet* DBL; znak

pro Boží jméno [16a], [50a], [67a] • xylografované plné vyznačovací 19–20 mm, *ajin* 22 mm: 'am, [44b]; mi, [83a].

B • Zunz 10; *CLH* 2832; Muneles 3; Vinograd 15; *BHB* 307530 • Feuchtwanger c1998: č. 25.

C • BLO Opp. fol. 1249, 270 × 119 mm, defektní na začátku: chybí ff. [1,1–2], [1,7–8], [4,2–5,8] (tyto nahrazeny ff. [4,3–6,1] z ed. Praha 1536), začíná slovy 'al *raḥamecha ha-rabim anu beṭuḥim*, k textu slichy *Ejch niftaḥ*, pravděpodobně [1,3a] • HAB M: Le 4° 14, [81] ff. doch., 328 × 210 mm, defektní na začátku, ze sl. 1 dochován vnitřní dvojlist a poslední list složky, chybí patrně ff. [1,1–3] a [6–7]; [7,3–4] (viz nenavazující kustod); začíná v č. 2 na konci: [...] *tamni'a. Šimcha elohim ḥajim mitpa'er.*

15.

Heleḳ maḥzor ha-šeni

Praha, Geršom ben Šlomo ha-Kohen (se syny Mordechajem a ŠlOMEM), dokončeno 24. češvanu [5]230 [27. října 1529])

2°, [136] ff., 1 ilustrace

Modlitby pro *Arba' parašijot*, Chanuku, Purim, *Šabat ha-gadol*, Pesach a Šavuot. Název – „machzor druhý díl“ – podle titulního textu. Druhé vydání (první roku 1525, č. b. 8). Pro tento či předchozí tisk byla pořízena nová písma (viz č. b. 14). V explicitu uvádí Geršom, že při přípravě edice „povolal také jednoho *michtama* [tj. sofera Meira ben Davida], jednoho z prvních tiskařů, aby mu byl ku pomoci a aby provedl pečlivou korekturu“, a ten „povstal horlivě jako bratr v nouzi“. Vydání je vypraveno obrázky, „které nepřipomenou ty původní“; snad má na mysli nově pořízenou borduru B12, znak Starého Města pražského StM8 či štočky pro velké incipity? Vročení chronogramy Nu 22,26 a Jr 17,8. Foliace částečná, od čísla 110 si sazeč zjevně nevěděl rady s arabskými číslicemi a ke konci na číslování zcela rezignoval.

TT:

הַתְּחִלָּתִי חֶלֶק מַחְזוֹר הַשְּׁנִי \ לְגַמְרוּ הָאֵל יִתְעַלֶּה יַעֲזֹרֵנִי \ נַחֲקֵק פֶּה בַקֵּק פֶּרְגָא הַבִּירָה \ חֲמִשָּׁת אֲלָפִים פֶּרֶט
לִיצִירָה \ גֶּרְשֵׁם בֶּר שְׁלֹמֹה הַכֹּהֵן זֶל \ \

Explicit a kolofon:

וַיְהִי בַחֲמִשָּׁת אֲלָפִים וּמֵאָתַיִם וּתְשַׁעִים לִיצִירָה . וְהֵנָּה יוֹצֵר כֹּל הַמַּאִירָה : \ הָעִיר אֶת רוּחַ גֶּרְשֵׁם כִּהֵן הַמַּחֲקֵק .
אֲשֶׁר לְמִלְאֲכַת הַחֲקִיקָה מִשְׁתוֹקֵק : \ לְחַקֵּק שְׁנֵית חֶלֶק מַחְזוֹר הַשְּׁנִי . וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הַנְּנִי : וַיַּעֲמוּד וַיִּכֵּן כְּלִים מְכֻלִּים \
שׁוֹנִים . וַיִּקְרָא גַם לְמַכְתָּ"ם לְאַחַד מִן הַמַּחֲקִיקִים הַרְאִשׁוֹנִים : לְהִיּוֹתוֹ בְּעִזְרוֹ וּלְהַגִּיחַ \ אִישׁוֹן . לְהַטִּיב חֶסֶד
הָאֲחֵרוֹן מִן הַרְאִשׁוֹן : וַיִּקֶם בְּזִרְיוֹת כֹּאחַ לְצִרָה . וַיִּסַּר כֹּל \ מְלֵא זֶרֶה כִּי דָבַר סָרָה : עִם צִיּוּרִים מְצִיּוּרִים שׁוֹנוֹת .
לֹא תִזְכְּרֶנָּה הַרְאִשׁוֹנוֹת . \ וַיִּמְלֵא כֹל דְּלוּג וְכֹל חוֹסֵר . כִּי אֲבוֹת אֲכָלוּ בּוֹסֵר : בְּמִלּוֹת הוּוּה עֵתִיד וְעֵבֵר : \ וְתֵהִי

השלמתן יו' ד' פר' מה' יצא הדבר : שנת ויעמוד במקום צ"ר . ובזכות זה האל \ אשר עולמו בחסד יצר : ירחם אום מי זאת הנשקפה . ויחזק ידינו הרפ"ה : \ ויסיר עון בית המרי . ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פר"י : ומפני \ חדש יוציאו ישן . ירעו כרמ"ל והבשן : ונזכה לברור קץ הסתום . כה תפלת \ המחקקים אשר על החתום : \ גרשם בר שלמה הכהן המחקק מפרגא \ מרדכי בר גרשם הכהן המחקק מפרגא \ שלמה בר גרשם הכהן המחקק מפרגא \

Chronogramy: צ"ר, פר"י, הרפ"ה

T • 1–2 sloupce (dva pro biblické pasáže ad.) • textové KP aškenázské 4 mm / 86–87 mm 10 ř. (jako v č. b. 14); KP aškenázské 2 mm / 57 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 8,5–9 mm • kolace: 1–10⁸ 11¹⁰ 12–13⁸ 14¹⁰ 15–16⁸ 17⁴ • zrcadlo ca. 235 × 139 mm • bez kustodů i záhlaví • signatury KP 4 mm, na prvním listu značeno pravidelně KP 4 mm pouze číslem složky 1–17 (včetně TL), další tři listy též pořadím listu ve složce, tj. např. takto: *alef, alef bejt, alef gimel, alef dalet*; značení chybí u [3,2], [12,3], [17,1] a chybně ve složce 14: značeno *jud-dalet, jud-dalet bis, jud-dalet bejt, jud-dalet gimel, jud-dalet dalet*, jinak bez chyb • foliace v levém spodním rohu stran *recto* arabskými číslicemi: 1–80, [1], 81, 87, 83–99, [1], 101–102, [1], 103, 105, [1], 106–109, 1000, 110, 102, 130, 140, [3], 180, 190, [15] (od folia 15,4 dále neznačeno); chyby: 12 jako 21, 17 jako 15, 18 jako 22 a vzhůru nohama, 22 jako 19bis, 27 jako 25bis, 30 jako 23, 32 jako 25ter, 35 – 3 vzhůru nohama, 38 *dtto*, 52 – 2 vzhůru nohama, 59 – přehozené pořadí číslic, 89 – 9 vzhůru nohama, 90 převráceno jako 09, 91–97 nejružnější varianty chyb: převrácení pořadí, obrácení vzhůru nohama, zrcadlové převrácení, od 110 dále zcela chybně, převrácené pořadí apod. • zarovnání: odsazování na konec řádku, předjímání jednoho i více písmen z prvního slova následujícího řádku, invertovaná písmena v malém typu, ve velkém nikoli, *litterae dilatabiles reš* a *tav* v Kp 4 mm • ligatura *el* i znak pro Boží jméno v textových písmech i ve vyznačovacím 9 mm • vyznačení oddílů (nadpisy) KP 9 mm: *jošer le-šabat šel ḥol ha-mo'ed*, 70b; *jošer le-jom aḥaron šel pesaḥ*, 88a; *le-jom rišon šel šavu'ot*, 101a.

D • znak Starého Města pražského StM8, [1a] (TL), 95 × 68 mm • figurální bordura B12, [2a], s putti sedícími a stojícími ve větvích stromu, nahoře uprostřed koupajícími se v kulaté vaně, dole dvě mořské panny přidržují štít se znakem StM, DBL, 264 × 172 mm (adaptace námětu titulní bordury ze Severinovy *Bible české*, Praha 1529, KPS K01098, viz Voit 2012) • bordura B10, [18b], [102a], 270 × 172 mm • bordura B9, [50b], 268 × 171 mm • ilustrace: muž v čapce ukazující na měsíc, [35a], dřevorez, 65 × 30 mm, k *parašat ha-ḥodeš*, joceru *Ot ze ha-ḥodeš* (poprvé užito v č. b. 12) • štočky pro velké incipity (jiné než v č. b. 8), KP aškenázské plné: *odcha*, 2a, prosté, 32–35 mm; *odcha*, 6b, s kvítky na dřívku, 38–42 mm;

zachor, 18b, prosté, 36–37 mm; *wa-je'ehav*, 24b, s kvítky na dříku, 37–39 mm, *jod* 28 mm; *om*, 23 [recte 30], prosté, 38–39 mm; *ot*, 35, prosté, 39–41 mm; *or*, 50b, prosté, 36–38 mm; *be-da'ato*, 56b, prosté, 28–34 mm; *apiq*, 62b, prosté 38–41 mm, *jod* 29; *abuvecha*, 72b, s kroužky na dříku, 32–36 mm, *jod* 23 mm; *wa-joša'*, 77a, s kvítky na dříku, 38–42 mm; *ata*, 86a [recte 89a], sl. 15,2b, tj. [118b], prosté 40–41 mm; *adon*, 102a, s kvítky na dříku, 37–40 mm, vokalizace kvítkem; *ajelet*, sl. 15,7b, tj. [123b], s kvítky na dříku a vokalizace kvítky, 40–43 mm, *jod* 29 mm, *dalet* 72 mm • xylografovaná písmena s vegetabilní výplní: ligatura *el*, 11a, 44 × 29 mm • malé kvítky, které jindy slouží k vokalizaci, např. 79a (recte 97a), 2 × 2 mm.

B • Zunz 9; *CLH* 2447; Vinograd 14; *BHB* 172345 • Voit 2012: s. 150.

C • BLO Opp. fol. 1196, 284 × 190 mm, přívazek v konvolutu s č. b. 18, místo chybějícího f. 14 vevázány dvě ff. z mladšího vydání, následuje f. 15 • BL 1971.e.1 (svázáno s č. b. 7) • JTSA SHF 1757:5, defektní • fragment ŽMP, geniza Holešov, inv. č. 178.825.

16.

H[amiša] ħumšej tora [...] we-ħameš megilot [...] we-seder ha-ħařarot

(Praha, Geršom ben Šlomo ha-Kohen se syny Mordechajem a Šlomem, dokončeno v pondělí 15. kislevu 5291 [5. prosince 1530])

2°, [274] ff. (ŽMP) / [275] ff. (BLO)

Pentateuch, týdenní oddíly z Proroků a pět svátečních svitků s Rašiho komentářem. Druhé vydání (první č. b. 4). Název odvozen z explicitu. Obsah: [1a] vakát; [1b] impresum a začátek Gn; [58b] Ex; [110b] Lv; [145a] Nu; [189b] Dt a kolofon 1; [228b] Pís; [233b] Rut; [236a] Pl; [240a] Kaz; [249a] Est; [255a–273b] *ħařarot* pro svátky; [274a–274b] explicit a kolofon. Na konci Dt pořádek *ħařarot* pro sváteční příležitosti. Začíná na [1b], tištěno tedy bez titulního listu, nicméně v exempláři BLO zcela vpředu (a vzhůru nohama) vevázán list s titulním dřevořezem Severinovy *Bible české* 1529 (rub vakát) s textem: „Toto je znak velikého města, svaté obce Prahy. Za vlády velikého krále, krále římského, Ferdinanda Španělského, kéž Hospodin vyvýší jeho majestát a panování, amen“. Impresum 1, [1b]: „vytištěno podruhé kněžimi, otcem a syny, jejichž jména jsou uvedena v závěru knihy“, odkazuje na kolofon 1, [189b], kde jsou jmenováni bratři Mordechaj a Šlomo, synové Geršoma. Explicit a kolofon 2, [274a], dle akrostichu posledního čtyřverší snad z pera Šloma (Šloma ben Geršoma?), [274b], nahoře počet veršů Bible, pod ním znak Starého Města pražského, kolem závěrečná formule a

dole jména tří tiskařů. V explicitu vyzdvihují tiskaři pečlivost své práce, blahořečí Hospodinu, vyjadřují mesianistické naděje a uvádějí datum dokončení díla. Dle tiskaře Mošeho Katze byl Rašiho komentář redigován rabi Avrahamem ben Avigdorem, viz č. b. 227, srov. podobně č. b. 22.

Impresum 1:

נדפס פעם שנית \ על ידי אב ובניו הכהני אשר \ בסוף הספר נקובים \ בשמותם \

Kolofon 1:

נחקק פה קק פרגא \ הבירה על ידי האחים בני \ גרשם הכהן מחקק שליט \ מרדכי הכהן : שלמה \ הכהן \

Explicit a kolofon 2 (podle exempláře ŽMP; v 9. řádku odspodu opraveno dle exempláře

BLO Opp. fol. 45, který byl zjevně znovu korigován), [274a–b]:

ברוך הנותן \ ליעף כח \ ולאין אונים \ עצמה ירבה \ גרשם בר שלמה הכהן מחקק \ מרדכי בר גרשם כהן
המחקק \ שלמה בר גרשם הכהן מחקק \ בעזרת השם יתעלה . וארוכתינו תצמיח ותעלה : \ סיימתי ה' חומשי
תורה . ויהי חשכיני לאורה : \ וחמש מגלות . ואצל כל סדר וסדר הפטורות [!] : \
ברוך המקום שחלק ליראיו מחכמתו : \ והשפיע עלינו שפע טובתו וברכתו : \ ונתן לנו כח וחיל לגמור דת
תורתו : \ כנתן ונמסר מהר סיני מפי גבורתו : \ עם חסירות ויתירות וכל תיבה ותיבה בנגינתו : \ וכל אות ואות
דחיק ורחיק כנקודתו : \ חוק יהוא ומבטליו כחקתו וכמשפט דתו : \ ועם המלכים הבאים למלוך כל אחד
כקריאתו : \ לבטל חוק בגד כפת אחר יהוא לא לחרפתו : \ וכאשר זכינו לחקוק את הדרת תפארתו : \ כן נזכה
לקיים את כל הכתוב בו לעשותו : \ למען השם ית' ולכבוד זיו גדולת שכינתו : \ דקדקנו ועייננו בדקדוק רב
לעשות כהלכתו : \ והנה האב עם שני הבנים נתעוררו לגמור אותו : \
נחקק פה בקק פרגא הבירה : \ בחמשת אלפים רצ"א ליצירה : \ פרשת והנה מא[ל]מים אלמ[ים] בחלמותו : \
ביום ב' ט"ו כסליו היה הגמרתו : \ ובזכות זה יקבץ ה' עמו חבל נחלתו : \ ויזכו לראות בניין בית בחירתו : \
ויאמרו כל העמים ה' אחד ואפס זולתו : \ במהרה בימינו ועייננו יראו אורתו : \ אמן בכך יהי רצון \ שומרי
אמונים . לעד יהו קיימים . מקוים לעזרת עולמים . המחוקקים הנרשמים . \ גרשם בר שלמה הכהן המחקק \
מרדכי בר גרשם הכהן המחקק \ שלמה בר גרשם הכהן המחקק \

Text na unikátním titulním listu, exemplář BLO:

זה החותם של העיר הגדולה ק"ק פראג \ תחת ממשלת המלך הגדול מלך רומי \ ורדיננדוס מספרד השם ירים
גדולתו \ ומלכותו אמן : \

T • 1 sloupec s marginálním komentářem po stranách a dole na straně, pořádek *haftarot* pro
svátky ve 3 sloupcích (sl. 28,4a) • KP aškenázské 4 mm / 84 mm 10 ř., aškenázská polokurzíva
JP1 pro Rašiho komentář 1,8 mm / 44 mm 10 ř., malé KP aškenázské 1,8–2 mm (značky po
stranách); vyznačovací KP aškenázské 9 mm pro incipity • kolace BLO, sv. 1 [0]¹ 1–18⁸ (tj.
[145] ff.); sv. 2,18^{bis}–32⁸ 33¹⁰ (tj. [130] ff.); kolace ŽMP 1–18⁸ 18bis–32⁸ 33¹⁰ • zrcadlo ca.
265 × 185 mm • signatury hebrejským KP 4 mm a arabskými (složka) a římskými (iv jako iiiii)
číslicemi v první půli složek; poměrně četné chyby (dle BLO) někdy v obou číslováních;
někdy jen v jednom: v arabském číslování 3,3 jako 3,2; 10,1, 11,1, 14,1 v arabském
nečíslovány; v arabském číslování často popleteny číslice či jejich pořadí: 12,1 jako 11,2;

přehozené pořadí číslic v arabské desítce u 10,2, 10,4, 12,2–4, 13,3–4 (ve 13,1 číslice 3 vzhůru nohama), 15,1–3, 16,1–4 (BLO), 17,1–4, 18,2–4 ad.; 14,2 jako 14,3; 14,3 neznačeno vůbec; 15,1 v hebrejském číslování pouze číslo složky (*tet-vav*); 16,1 neznačeno pořadí listu v žádném z obou číslování a číslice v arabském čísle 16 přehozeny v celé složce; 18,1 v arabském jako 17,1; 18*bis*,1 neznačeno, 18*bis*,2–4 v hebrejském číslování, v arabském jako 19,2–4; 19,1–4 v hebrejském číslování, v arabském 19*bis*; 20,1 značena v obojím číslování pouze číslem složky, v arabském pořadí číslic obráceno, 20,4 jako ii0,iiii; 22,1 v hebrejské značena jen složka; 28,4 v arabské desítce přehozeny číslice (82); 29,1, 30,1, 33,1 v obou číslováních jen číslo složky, 29,2–3 značeno jen hebrejsky, 29,4 v arabských přehozeny číslice v desítce (92); 31,1 v arabském jen číslo složky, a dále zcela zmateně: 31,2 v arabském jako 303,2, 31,3 jako 103,3, 31,4 jako 33,3; 32,1 jen číslo složky v obou číslováních a v arabském přehozeno pořadí číslic; 32,3 v arabském jako 23,3, dále jedno folio neznačeno a následující folio (*recte* 32,5) jako 22,4 hebrejskými číslicemi; 33,2 jako 33,1 v obou, následuje 32,3 pouze hebrejsky, a dále 33,5 a 33,4 v obou číslováních • kustody (BLO): [3b], [5b], [7b], [8b], [13b], [16b], [24b], [32b], [43b], [104b], od [144b] (18,8) do konce téměř pravidelně vždy na konci složky (nikoli v BLO 18*bis*,8) • foliace není • záhlaví živá pro Pentateuch (názvy perikop), pro oddíly z Proroků mrtvá: *haftara*, svitky mrtvá: název knihy.

D • rám R1 použitý pro první strany čtyř knih Pentateuchu (popis viz č. b. 4) ve stavu B (dolní lišta podélně zkrácena), nahoře jsou vkládány další štočky nebo incipity • a) Gn, f. [1b], Ex, [58b]: vložen štoček se dvěma anděly a signetem S2 jako v č. b. 4, [1a], leč ořezaný na velikost 83 × 122 mm (stav B), nahoře doplněný jménem tiskaře (Geršom Katz *mehpoken*) a rozvilinovou lištou (lišta 4), DBL, 9 × 122 mm, ve štítku dole v Gn vloženo impresum, v Ex je štítek prázdný, celý rám 290 × 197 mm • b) Nu, [145a], vložen incipit *wa-jedaber* • c) Dt, [189b], vložen štoček s girlandou a kvítky a členitou gotickou klenbou jako v č. b. 4, [58b], zbytek štočku vyradován (stav B), rozměry 70 × 126 mm • čtyřdílný stránkový architektonicko-figurální severinovský rám R2, 307 × 208 mm, začátek Lv, [110b]: nahoře dva ležící putti, pravý s lebkou, uprostřed vlýsík s cherubem, 20 × 208 mm; po bocích sloupy (zdvojené vpravo, 258 × 40 mm, jednoduchý vlevo, 258 × 21 mm šíře); dole po stranách a uprostřed sokly sloupů se zvířecími hlavami s nozdrami protaženým kroužkem, mezi nimi putti hrající na hudební nástroje, 28 × 208 mm, celkem 305 × 208 mm • bordura B12 (viz č. b. 15), [274a], 263 × 172 mm, uvnitř rýmovaný explicit • znak StM8, [274b], 95 × 68 mm (popis č. b. 14), obklopený hebrejským citátem Iz 40,29, pod ním jména tiskařů, po stranách

dvě lišty (lišta 3 a 4) s vegetabilní rozvilinou, DBL, 120 × 9 mm • pouze exemplář BLO Opp. fol. 44, [0a], titulní dřevořez Severinovy *Bible české* 1529: bordura s ratolestí vinné révy, do níž nahoře zakomponováni putti hrající na tympán a šest pozounů, vlevo putti a andílci hrající na dechové a bicí nástroje, vpravo putti nesoucí nástroje Kristova umučení a dole andílci a putti táhnoucí vůz s králem a nesoucí v průvodu novozákonní symboly, Evangelium, Beránka, klec s holubicí a kříž; kompozice rámuje nápisový štítek nesený dvěma anděly a znak StM datovaný 1527, 275 × 172 mm (BLO 267 × 170 mm) • textové rámečky RT1 a RT2 s fantaskními ptáky, ve více variantách, různě sestavovány, DBL (jako v č. b. 4), ca. 43 × 66 mm, např. [104a] • textové rámečky jednodílné figurální a zoomorfní, DBL • RT3 s putti a baziliškem v rozvilinách, 43 × 65 mm, [73a] • RT4 s Adamem a Evou, psem (?) a květináčem v rozvilinách, 43 × 64 mm, [17a] • RT5 (jiný řezáč) s opicí, troubícím medvědem a granátovým jablkem v rozvilinách, 43 × 77 mm, [117b] • kaligrafické incipity jednotlivých knih: *brešit*, [1b], *wa-jikra*, [110b], *wa-jedaber*, [145a], *šir*, [228b], *divrej*, [240a], jako č. b. 4; *we-ele*, [58b], *vav* s kvítkem na dřívku, *ele* prosté plné jako v incipitu Dt v č. b. 4; *wa-jehi*, [233b], [249a]; *Ejcha*, [236a]; xylografovaná ozdobná písmena jako v č. b. 12, ale s pozadím odstraněným pro incipit Dt: *ele*, [189b] • kvítek na konci kolofonu 1, [189b] • ručičky, 7 × 4 mm (př. 26,6a).

B • Zunz 11; *CLH* 64; Freimann 1911: č. 56; Vinograd 16; *BHB* 308633.

C • BL c.50*.e.1 [Oriental], tisk na pergamenu • BLO Opp. fol. 44 a Opp. fol. 45, 355 × 245 mm, tisk na pergamenu, kolorovány rámy i štočky s katzovským signetem i jednotlivé rámečky s incipity, které jsou zhusta vyzlacený; červenou a modrou ornamentální perokresbou (vegetabilní, antropo- i zoomorfní, včetně groteskních a fantaskních stvoření) i pravidelně zdobena záhlaví a nadpisy komentáře i spodní řádky stran • ŽMP sg. 2.361, 365 × 260 mm.

17.

[*Hagada šel pesah*]

fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Katzové, kol. 1530–1540]

2° (velké 4°), [23] ff. doch., ilustrace (původně patrně [36] ff.)

Pesachová hagada s komentářem, jediný dochovaný exemplář je defektní na začátku i na konci. Tak jako v č. b. 12 popisky ilustrací zachycují někdy i rituální zvyklosti, např. [14b], [20a] (tato se týká Krakova) ad. Neobsahuje požehnání po jídle (*birkat ha-mazon*), dle rekonstrukce Lazara Goldschmidta neměla obsahovat ani jidiš modlitbu *Almechtiger got*, ale

nezvykle ani kolofon, což by naznačovalo, že hagada mohla být vydána jako součást siduru, ale žádný sidur obdobného formátu se nedochoval. Ilustrace jako v prvním vydání (č. b. 12) s menšími rozdíly, komentář sázen novou aškenázskou polokurzívou JP2 a xylografovaná písmena pořízená pro první vydání jsou zde zbavena pozadí. Datováno zde (odlišně od L. Goldschmidta) zejména podle stavu xylografovaných písmen (v původní podobě naposledy v č. b. 14, v č. b. 16 již ořezána), užití nové polokurzívy JP2 a filigránů. Papír pochází ze Staroměstské papírny (filigrán se znakem StM), doložen též ve *Sliḥot* 1535 (exemplář HAB) a *Arba'at turim* 1540 (exemplář JTSA) a snad též v Machzoru 1529 (exemplář JTSA). Štočky ilustrací jsou poškozené, stejně jako vyznačovací *mem* (20 mm).

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské několika velikostí 8,5–9 mm a 3,5–4 mm; aškenázská polokurzíva JP2 2 mm pro marginální komentář; vyznačovací KP pro incipity 20 mm • kolace (rekonstrukce) [1]⁶ [2]⁸ [3]⁶ [4]⁸ [5]⁶ [6]² • zarovnání: invertované *nun*, mezery, předjímání 1 až 2 písmen z prvního slova následujícího řádku • signatury ani záhlaví nejsou • kustod jediný (na konci třetí složky) • text začínal patrně na [1b] • drobné rozdíly v úpravě stránky oproti č. b. 12.

D • bordura B9, [23b], v dolní půli dokresleno; v č. b. 12 je na tomto místě B10 • ilustrace jako v č. b. 12 s těmito rozdíly: [19a] chybí štoček muže s hořkou bylinou; [20a] a [20b] použit jiný štoček s mužem a pohárem: sedící muž napřahující ukazováček k poháru stojícímu na stole před ním (v č. b. 12 muž pohár pozvedající); [21b] štoček s holobradým mužem s pozvednutým pohárem (navíc oproti č. b. 12) a pro incipit jsou zde navíc použita plná prostá písmena o výši 20 mm (v č. b. 12 ozdobná xylografovaná písmena); [22b] prostřední štoček: muž s pohárem na stole, jako [20a] a [20b] (namísto štočku muže s macesem v č. b. 12), dolní štoček: muž s macesem (namísto štočku muže s hořkou bylinou v č. b. 12; [24b] muž vztahující ruce k nebi navíc oproti č. b. 12; [25b] muž s pohárem na stole, *dtto*; [26b] u štočku s králem Davidem chybí písmeno *šin* na plášti, patrně bylo vyradováno • ozdobná dřevorezová písmena jako v č. b. 12 mají všechna odstraněno pozadí a některá jsou nahrazena novými, viz např. *pe* v *lefichach*, [20a], snad též *alef* v *lo*, [24a].

B • Zunz a *CLH* 0; Vinograd 12; *BHB* 184720; Yaari 7; Yudlov 8 • Goldschmidt 1940.

C • KB postink-hebk-97, ekspl. 1., chybějící listy doplněny z prvního vydání či v kopii.

18.

Tfilat šel jamim nora'im we-šel sukot

Praha, (Geršom ben Šlomo ha-Kohen se syny Mordechajem, ŠlOMEM a Mošem), zahájeno [5]293 (dokončeno 4. nisanu [5]294 [1533 – 20. března 1534]) 2°, [156] ff. (BHB: [158] ff.)

Modlitby pro Roš ha-šana, Jom kipur a Sukot, dle polského a českého ritu (naznačeno v explicitu: *u-minbagam [...] Poln u-Behamonim*). Dle TL druhé vydání a zahájeno roku 293 (1533), datum dokončení v kolofonu 1 a 2. Obsah: [1a] TL, [1b–126b] modlitby pro Roš ha-šana a Jom kipur, [127a] modlitby pro Sukot, [135a] kolofon 1, [155b] explicit a kolofon 2, [156a] *mazkir nešamot*, [156b] vakát. Incipit na rubu TL: *Ha-melech jošev 'al kiše ram ve-niša*. V kolofonu ze synů jmenován pouze Šlomo, ve výčtu jmen v závěru mu předchází Mordechaj a poprvé jsou zde jako adresátky edice zmiňovány ženy: „aby byly v rukou každého muže a ženy...“. Návrat ke staršímu jemnějšímu kvadrátnímu písmu (oproti *Machzoru* 1529).

TT:

תפלת של ימים \ נוראים ושל סכות \ כסדרה \ נחקק \ שנית פה ק"ק פראג \ שנת רצ"ג לפרט \ קטן : \ \ Kolofon 1 (pouze místo a rok vydání):

נחקק פה \ פראג \ שנת רצד \ לפק \ \

Explicit a kolofon 2:

בעזרת שוכן מעונים . עמדו וקמו בני הכהנים : \ ודפסו המחזור בשבחה וברננים . וכלים מכלים שונים . \ ושמו עליהם לבם ועיניהם באמונים . שלא יצא מתחת \ ידם דבר שאינו מתוקנים . ומנהגם כמנהג בני חת כמו \ פולן ובהמונים : כדי להיות ביד כל איש ואשה מכוונים . \ עם סימנים וציורים : ואלה הם המחוקקים בשמותם \ ראש הסגנים . כמ"ר גרשם הכהן מבני הקצינים : \ ובנו שלמה אשר עליהם שבח רוננים . וביום ו' ד' לחדש ניסן האיתנים : נשלם \ ונחתם כאשר אנחנו מונים . פה פראג המעטירה שני \ עם עדנים : בערת השם יתברך ויתעלה רב האונים : \ גרשם ב"ר שלמה הכהן ז"ל מחקק \ מרדכי ב"ר גרשם הכהן המחקק \ שלמה ב"ר גרשם הכהן מחקק \ מרדכי ב"ר גרשם הכהן מחקק \ \

T • 1 sloupec, řidčeji 2 • textové KP aškenázské 4 mm / 175 mm 20 ř. a 2 mm / 114 mm 20 ř.; polokurzíva JP1, pouze [6a] a [155b], pro liturgické instrukce a kolofon; vyznačovací 9 mm • kolace 1–17⁸ 18–19¹⁰ • zrcadlo 235 × 137 mm • signování: ve sl. 1 značeno pouze pořadí listů římskými číslicemi i–iiii (včetně TL); od sl. 2 dále značeno číslo složky arabskou číslicí a listy římskými i–iiii, složky 18 a 19 i–iiii • kustody stránkové KP 2 mm • záhlaví živá (*šahbrit, musaf ad.*), KP 4 mm • bez foliace • zarovnání: mezery, *litterae dilatabiles reš, tav, dalet, be*, invertovaná *nun* v KP 2 mm (ve velkém zdá se nikoli, anebo zcela výjimečně; nejsou předjímana první 1–2 písmena z následujícího řádku), v případě potřeby poměrně často dosazen malý typ, př. [84a], [78a] • ligatury *el* a znak pro Boží jméno ve všech velikostech KP • vyznačení nových oddílů KP 9 mm, např. [142a] *jošer le-jom šeni de-sukot*.

D • TT, [1a], orámován nahoře a dole lištami 3 a 4 s vegetabilní rozvilinou, DBL, 10 × 111 mm (jako v č. b. 16); na bocích lišty s vegetabilním vzorem doplněným vlevo hlavičkou cheruba pod štítkem (lišta 5), vpravo stařeckým maskaronem (lišta 6), DBL, 183 × 12 mm • pod TT uvnitř rámu a na [1b] kvítky 8 × 8 mm • bordura B8, [127b] (jako v č. b. 12), 275 × 172 mm, pro *jošer* pro první den Sukot, incipit *Achtir zer tebila* • rámeček RT3, [135a], 43 × 66 mm, pro incipit (jako v č. b. 16) • kolofon, [155b], orámován z nesourodých prvků: nahoře a dole lišty 3 a 4, DBL, 10 × 112 mm; po stranách boky rámečku RT6 s vegetabilním motivem, DBL, 72 × 15 mm (rozměry dle exempláře JTSA) • xylografované incipity (štočky), kaligrafická písmena s kvítky na dřících (výjimky uvedeny níže): *melech*, [2a], [25b], 37 mm *mem*; *upar*, [12b], 41 *alef* vlevo, 38–39 mm ostatní; *u-netane*, [15a], [40a], [102a], 39–41 mm; *ba-ohez*, [17b], [104a], 34–35 mm, *alef* vlevo 37 mm; *ansicha*, [19a], 29–31 mm, *jod* 22 mm; *abalela*, [43b], 25–26 mm, 31 mm *alef* vlevo; *kol*, [49b], 36 mm, 57 mm *lamed*; *az*, [68a], 46 a 43 mm; *šušan*, [96a], 39–40 mm, *nun* 45 mm; *ejtan*, [117b], 43–46 mm, *jod* 33 mm; *av*, [122b], 45–46 mm; *om*, [142a], prosté, 38–39 mm; *af*, [145b], 45–48 mm; *zachor*, [149b] prosté, 37–39 mm; *nišmat*, [152a], 38–40 mm; *ašrej*, [153a], 42–46 mm, *jod* 33 mm • xylografovaná písmena s vegetabilní výplní s pozadím ořezaným (poprvé v č. b. 12, zde ve stavu z č. b. 16): *ašira*, [58a], 26–28 mm, *jod* 15 mm; *ha-el* (i původně bez pozadí, viz č. b. 15), [127a], [134b], [141b], [152b], 26 *he* a 43 mm ligatura *el*.

B • Zunz 12; *CLH* 2447b; Vinograd 18; *BHB* 172347 • Zedner 1867: 466; Freimann 1911: č. 58; Hill 1996: s. 206 (exemplář BL c.49.c.5 [Oriental]).

C • BL c.49.c.5 [Oriental], pergamen (ve sl. 18 listy 1 a 3–10 doplněny z vyd. 1549–1550; odtud může pocházet údaj v *BHB*, podle něhož má edice [158] ff., neboť záznam je pořízen z exempláře BL), iluminace, kolorování a rubrikace • BL 1971.f.18, papír • BLO Opp. fol. 1196 (*olim* 1022), 281 × 195 mm, svázáno s *Machzorem* 1529, marginální rukopisné přípisky, např. [6a] ad., defektní, končí f. [154b] v modlitbě *Emet we-jašiv* slovy *zera' Jišra'el 'avdecha*, namísto [155] doplněn list se závěrem modliteb pro Simchat tora a *seder teķia'* z edice Krakov: Jicchak Prostitz, 1595, 130a; [156] *mazkir nešamot* z pražského vydání (totožné v exempláři JTSA), na rubu kupní záznam: zakoupeno Šmuelem bar Jicchakem od knihkupce Jicchaka (?) za [...?], snad 16. století; na TL vlastnický (?) záznam *ne'om Ja'aķov*; na začátku svazku rukopisně doplněno 6 listů s modlitbami pro šachrit prvního dne Roš ha-šana s kaligrafickými kolorovanými incipity a třemi kolorovanými perokresebnými korunami v záhlaví prvního listu, pod nimi je podepsán Elija (?) ben Chanoch z Boleslavi (nemusí být

nutně jejich písařem), patrně 17. století; na konci svazku vevázáno 9 listů s dalšími rukopisnými modlitbami a výklady, patrně 17. století • JTSA SHF 1757:5, defektní, chybí ff. 1,1–5, 6,7–8 a 16,3–6 • NLI R 2° 93A 1072, defektní, v konvolutu s 1. dílem ed. Augsburg, 1536.

N • není-li jinak uvedeno, popis dle exempláře BLO.

19.

Sliḥot lefi seder k“k Prag

(Praha, Šlomo ben Geršom ha-Kohen s bratry Mordechajem a Mošem na příkaz otce Geršoma, dokončeno 1. avu [5]295 [2. července 1535, pražský ritus] a 28. avu [5]295 [29. července 1535, dodatek])

2°, [117] ff.

Kajicné modlitby (slichot) dle pražského ritu, se slichami Avigdora Kary *Et kol ha-tela’a*, č. 169, a *El neḳamot*, č. 170, a s doplněnými slichot dle aškenázského ritu a pořádkem (tj. nikoli plným textem) *sliḥot* dle frankfurtského ritu; tyto doplňky jsou dochovány pouze v exempláři NLI. Druhé vydání podle vyd. 1529 (č. b. 14) včetně explicitu, v pořadí patrně vydání třetí (viz č. b. 2). Bez TL, název převzat z kolofonu 1, který je až na dataci přetištěn z vyd. 1529 (č. b. 14). Obsah: [1a–87b] *sliḥot* dle pražského ritu (*inc. el melech jošev ‘al kīse rachamim*, číslováno od *ejch niḥtaḥ* [2b]): [16b] *sefer sliḥot šel ‘erev roš ha-šana*; [48a] *sliḥot šel ‘erev jom ha-kiḥpurim*; [78a] *piḥmon le-mila be-ašeret jmej tšuva*; [80b] *le-jom šeni tinjana*; [81b] *le-ašara be-ṭevet*; [83a] *sliḥot le-ta’anit ester*; [84b] *le-šiv’a ašar be-tamuz*; [86a–87b] *sliḥot še-jasad mbr“r Avigdor Kāra*; [87b] explicit; [88a–b] obsah (zde končí exemplář HAB); [89a–115b] *sliḥot* dle aškenázského ritu, č. 171–224; [116a–117a] *sefer sliḥot* dle frankfurtského ritu (avizovaný na konci předchozí strany); [117a] explicit a kolofon 1; [117b] kolofon 2. V textu i obsahu zcela vypadly č. 14–16 (stejně jako ve vyd. 1529 za č. 13 bezprostředně následuje č. 17), dle *BHB* z textu dále vypadly č. 71–72, 136–138, 213–214; č. 2 nečíslováno, v textu nečíslovány (ale započítány) slichy č. 43–44 a 123. Slicha *Jošev be-seter ‘eljon* (mezi č. 80 a 82) číslována jako 87 v textu i v obsahu, *Tšuva* (mezi č. 86 a 88) jako 81 (patrně pouze prohozené číslování, totéž řazení ve fragmentu Holešov, byť jediné dochované číslo neodpovídá). Dle *BHB* z celkem 224 slichot obsahuje reálně pouze 215. Text explicitu, [87a], totožný s explicitem vyd. 1529, až na drobné ortografické rozdíly a odlišné datum: „dokončeny byly *bejn ha-mešarim* [tj. v období tří týdnů mezi 17. tamuzem a 9. avem] v pátek o paraše *Wa-jaḥanu be-Mara*“ (Nu 33,8;

parašat *Mas'ej*), a Geršom k jejich tisku „povolal svého syna Šloma a přikázal mu vytisknout kající modlitby podle ritu svatě obce Prahy, [aby bylo možno] činit vyznání a modlit se před naším Bohem v dobách soužení o každém svatém postním dnu. [...] I vytiskl je řádným (úhledným) tiskem (*ḥaḳiḳa mesudara*)...“.

Explicit:

לבני גרשם למשפחותם . מכתב פתוחי חותם . ויהי בחמשת אלפים ורצה ליצירה האל אשר ברא . \ והנה גרשם הכבן לבנו שלמה קרא . ויצויהו \ לחקק סליחות לפי סדר ק"ק פראג המפוארה . \ להתוודות ולהתפלל לפני אלהינו לעתות בצרה . \ בכל יום קדוש צום וקריאת עצרה . ויעמוד \ שלמה ויחקק חקיקה מסודרה . דרשו מעל \ ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה . \ ונשלמו בין המצרים יום ו' פרשת ויחננו במרה . \ ובזכות זה שוש תשיש ותגיל העקרה : כה תפלת \ אב ובניו הנרשמים \ גרשם בר שלמה הכהן זל \ מרדכי בר גרשם הכהן שליט \ שלמה בר גרשם הכהן שליט \ משה בר גרשם הכהן שליט \ \

Kolofon 1:

נדפס פה בקק פראג הבירה על ידי אב ובניו הכהנים גרשם בר שלמה הכהן זל מחקק \ מרדכי בר גרשם הכהן מחקק שליט \ שלמה בר גרשם הכהן מחקק שליט \ משה בר גרשם הכהן מחקק שליט \ \

Kolofon 2:

נדפס פה קק פראג \ הבירה . בחמשת \ אלפי' ורצה ליצירה \ ונשלמו היום היום ד \ כה ימים לחדש אב \ ובזכות זה ישלח לנו \ משיחו במהרה \ ובזמן קרוב : \ \

T • 1 sloupec, pouze rejstřík a pořádek kajících modliteb dle Frankfurtského ritu 3 sloupce

• textové KP aškenázské 4 mm / 83 mm 10 ř., 2,5 mm / 55 mm 10 ř., vyznačovací 9 mm • kolace 1–5⁸ 6¹⁰ 7–10⁸ 11⁶ 12–14⁸ 15⁵ = [117] ff. (HAB pouze sl. 1–11, tj. [88] ff.) • zrcadlo 235 × 145 mm • signatury KP 4 mm, složka a číslo listu v první půli složky; list 11,3 značen jako 11,4 (*jud-alef dalet*) • kustody foliové • bez foliace i záhlaví • zarovnání: *litterae dilatabiles dalet, be, reš, tav*, mezery • ligatura *el* a znak pro Boží jméno ve všech velikostech písma • po stranách čísla jednotlivých pijutů.

D • bordura B12, [1b], 261 × 171 mm • architektonicko-figurální bordura B13, [117b], v půlkruhovém tympanonu Mojžíš s růžky drží dvě oddělené desky Desatera, po stranách nad akantovými hlavicemi dvě vázy; po bocích pilastry, u jejich patek dva cherubové drží štít s vyrytou levitskou konvicí (vpravo) a *magen dawid* (vpravo); dole mezi sokly sloupů znak Starého města pražského StM10 s překryvadly a korunou přidržovanou dvěma lvy, 172 × 118 mm, první známé užití • xylografovaná písmena s vegetabilní výplní (stav jako v č. b. 16): ligatura *el*, [1a], 42 mm; *šomea'*, [2a], 27 mm *mem*; *aje*, [11a]; *ejn*, [12b], [59b]; znak pro Boží jméno, [16b], [68a], 42 mm; *ešet*, [41b]; *am* [45b] • xylografované štočky pro incipity, kaligrafická KP aškenázská: *lecha*, [1b], 36 mm tělo *lamed*; *az*, [29b], 42 mm *zajin*, 45 mm

levá výška *alef*; *mi*, [75b], 36 mm *mem*, s kvítky na dříku • incipity vyznačovacím písmem (xylografovaným?) 19 mm výšky: *eḳra*, [9b]; *el a šofet*, [24a]; *ani*, [14a]; *ejn* [15a].

B • Zunz 13; *CLH* 2833; Vinograd 19; *BHB* 182703.

C • NLI R 2° 91 A 555 (sl. 14 pouze 7 listů?) • HAB Le 4° 15, obsahuje pouze sl. 1–11, nikoli dodatek • BLO Opp. fol. 1249, fragment (doch. pouze několik listů vevázaných ve vyd. Praha 1529).

N • HAB: filigrány Staroměstské papírny obdobné jako v č. b. 17 ve složkách 1–3, 5, 7–11.

20.

Tfilot mi kol ha-šana

(Praha, Geršom ben Šlomo ha-Kohen se syny Mordechajem, ŠlOMEM a Mošem, dokončeno 28. adaru šeni [5]296 [21. března 1536])

4°, [192] ff. (*BHB*: [188] ff.)

Modlitby pro celý rok (*sidur*). Obsahuje modlitby pro všední den, šabat a (14,1b) novoluní, Purim a Chanuku, *amidot* pro tři svátky, *Ašer beni*, *Ḥalma ṭava ḥaza'i*, *sefer pesaḥ* (sl. 20,1b), hagadu (20,2b), Pirkej avot (24,2b), modlitby pro Nový rok a Den smíření (29,2b) a *boša'anut* (36,1a), *ma'arivim* pro tři poutní svátky (39,1a) – potud jako vyd. 1519 –, od sl. 45,1a pokračuje *Šiv'im u-štajim psuḳim* (*We-ata ha-šem Magen be'adi*) a *Jehi rašon* po *Šiv'im u-štajim psuḳim*, *Ani ma'amin* (dle *BHB* patrně poprvé tiskem), *Rbš^{aa} ani šelcha we-ḥalomotaj šelcha*, *Jigdal elohim ḥaj*, *Ha-aderet we-ha-emuna*, kadiš a verše, jež jedinec říká, když kantor recituje kadiš, *Ha-šur tamim po'olo* (*šiduḳ ha-din*), 47,4b: explicit a kolofon, odkud převzat název. Patrně jediný dochovaný exemplář (BLO) tištěn na pergameni. TL uvádí pouze „vytištěno zde ve svaté obci Praze skrze otce a jeho syny, tiskaře, vyryté na svaté pečeti“ (srov. Ex 28,21), tj. nikoli jména ani titul knihy. *Jošrot* z téhož roku, přívazek unika BLO, mají samostatné číslování složek: buď je lze chápat jako součást této edice, či jako přitisk, nebo jako samostatný tisk (zde tak jako v *BHB* vedeny samostatně, č. b. 21). Oproti vydání 1515 a 1519 ubylo velkých kaligrafických incipitů, naopak na významných stranách užity stránkové bordury (např. začátek hagady).

TT:

נחקק פה קק \ פראג על ידי \ אב ובניו הכה \ נים מחקקים \ פתיחי הותם \ קדש \ \

Explicit a kolofon:

נשלמו התפלות מכל השנה מסודרים . בתכלית היופי \ מפוארים . בציור רב מצויירים . מדויקים צדיקים \ וישרים . להתפלל במ \ שבים ונערים . פני דובר \ צדק מגיד משרים . בזכות זה קרן עמו ירים . ועמו המדוכים

והמפוזרים . יקבץ מכל \ עבריים . כה תפלת \ המחקקים הנזכרים . \ ותהי השלמתן היום יום שלישי כה \ בחדש
ואדר שנת רצ"ו לפרט קטן \ גרשם בר שלמה הכהן ז"ל מחקק שליט \ מרדכי בר גרשם הכהן מחקק שליט \
שלמה בר גרשם הכהן מחקק שליט \ משה בר גרשם הכהן מחקק שליט \ \

T • 1 sloupec, výjimečně 2 pro varianty modliteb • textové KP aškenázské 4 mm / 86 mm 10
ř. a 2,5 mm / 26 mm 5 ř.; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace: jednotlivé složky
většinou slučují dvě signatury, z nichž první má 2, druhá 6 listů, celkem 23 složek po 8 listech
a 2 složky po 4 listech; na začátku celkem 16 listů bez signatur, které jsou ale možná dnes jen
setřeny: [1+2]⁸ [3+4]⁸ 5+6⁸ 7+8⁸ 8bis⁴ 9+10⁸ 11+12⁸ 13+14⁸ 15+16⁸ 17+18⁸ 19+20⁸ 21+22⁸
23+24⁸ 25+26⁸ 27+28⁸ 29+30⁸ 31+32⁸ 33+34⁸ 35+36⁸ 37+38⁸ 39+40⁸ 41+42⁸ 43+44⁸ 45+46⁸ 47⁴
• zrcadlo 137 × 102 mm, 16 ř. • signatury: značen jen první list složky hebrejským KP 4 mm •
kustod jediný, [1,1b] • bez foliace i záhlaví (kustody mohly být oříznuty) • zarovnání: mezery,
předjímání začátků slov z následujícího řádku, *litterae dilatabiles dalet, he, reš, tav* • ligatury a
značka pro Boží jméno ve všech písmech • řídce liturgická instrukce, např. 18,2 *le tiš'a be-av*,
18,4a *le-musaf...*, KP 2,5 mm, či 18,6a *le-ḥol ha-mo'ed*, KP 4 mm.
D • architektonická bordura B14, [1,1a] (TL), motiv v tympanonu nečitelný, zčásti snad
vegetabilní; dole mezi sokly sloupů téměř setřený, snad štít se znakem? (pokud by obsahoval
katzovský signet, vysvětlovalo by to snad formulaci TT), sloupy s akantovým a dalším
dekorem a šňůrami visícími podél, 122 × 70 mm, tj. formátem spíš 8° (ojedinělé užití) •
bordura B13, [1,1b], 10,4a, 20,2b, tj. významné strany se začátky oddílů, *Ma ṭovu, We-bu*
raḥum a začátek hagady respektive, šíře 116 mm, výše oříznuta • ručičky, 36,1a, 38,5a aj., 7 ×
4 mm • štočky s kaligrafickými incipity: *šfoch*, 22,5a, 32–36 mm; *baruch*, [3,1a], 8,3b, 29,2b,
34,3b, 38–40 mm; menší písmo pro incipit *barchi*, 14,6a, 19–20 mm.
B • Zunz 14 (následující *Jošrot* č. b. 21 explicitně v popisu siduru nezmiňuje, ale ani je
neuvádí samostatně, chápe tedy obě edice patrně jako celek); *CLH* 2073, „ed. splendidae
rarissime expl. unum“ (explicitně spolu s *Jošrot*); Vinograd 20 (dohromady s *Jošrot*); *BHB*
308592 • Freimann 1911: č. 60.
C • BLO Opp. 4° 1163 (*olim* 1143 Q), 162 × 132 mm, tištěno na pergamenu, hnědá
celokožená vazba se slepotiskem a zbytky kování, vlastnické přípisůky 16.–17. století na TL:
Ani Ḥajim ben Menaḥem Mendl iš Ulma (?) zš"l mi-k"q ...(?); doplněné listy a přívazky: 1)
mezi ff. 1 a 2 doplněn 1 list s modlitbami při vstupu do synagogy dle *Zoharu*, č. b. 163; 2)
Jošrot, Praha 1536, viz č. b. 21; přívazky 3–5) fragmenty jednoho či více edicí siduru Praha a
fragment *Parašijot*, viz č. b. 244.

N • rozdíl v počtu folií v popisu *BHB* může být důsledkem opominutí složky *8bis* katalogizátorem, v důsledku toho uvádí *BHB* jinak též obsah ad. • odkazy na folia v tomto popisu odpovídají značení složek v originálu.

21.

[*Jošrot mi-kol ha-šana*]

(Praha, synové Geršoma ben Šloma ha-Kohena, dokončeno 12. elulu [5]296 [29. srpna 1536])

4°, [56] ff.

Hymny vkládané do ranní šabatové bohoslužby (*jošrot*) pro celý rok. Obsah: [1a–55a] text, [55b–56a] obsah, [56a] kolofon, [56b] vakát. Bez TL, začíná na [1a], incipit (záhlaví) *Jošer le-šabat brešit*. Z pijutů 1–90 reálně jak v textu, tak v obsahu vynechána č. 14, 27, 56–57 a 76 (u č. 86 v textu – incipit *Be-maḵhelot* – pouze chybí číslo pijutu): u č. 27 (*Ge'ula jom la-jabaša*) odkázáno na č. 17, za č. 55 odkaz na č. 15 (*Ašer jašar*), u č. 76 na č. 73 (*Jeḥid eres*). Za č. 90 následuje nečíslovaná a v obsahu neuvedená *me'ora le-purim*, incipit *Šir el ne'elam le-jom ot 'olam*. Vydání dle edice Chajima Šachora a Meira ben Davida z r. 1526 (č. b. 10), nikoli dle katzovského vydání z téhož roku (č. b. 11). V kolofonu: „Vytisknuto zde v hlavním městě Praze, svaté obci, skrze nejmladší ze stáda Geršoma bar Šloma Kohena, blahé paměti, 12. elulu roku [5]296 o paraše *Vlastníma rukama vede svou při. Bud' mu pomoci proti jeho protivníkům...*“ (Dt 33,7, oddíl *We zot ha-bracha*); snad tedy vytisknuto pouze syny. Tisknuto jako doplněk k předchozímu siduru č. b. 20 (podobné stejnoformátové související edice i později), ale vzhledem k samostatnému číslování složek i prodlevě mezi daty dokončení zde vedeno samostatně (jako v *BHB*). Doplněn zavedený název.

Kolofon:

נחלק פה בקק פראג הבירה על ידי צעירי הצאן \ גרשם בר שלמה הכהן זל מחקק יב אלול \ שנת רצו לפק
פרשת ידיו רב לו \ ועזד מצריו תהיה אבכיר \ \

T • 1 sloupec • textové písmo KP aškenázské 2,5 mm / 57 mm 10 ř.; vyznačovací KP

aškenázské 9 mm (incipity) • kolace [0]+2⁸ [0]+3⁸ [0]⁸7+8⁸ [0]⁸9+10⁸ 11+12⁸; signatury jsou většinou sloučeny po dvou do jedné složky, první signatura (až na neznačené výjimky) má po 2, druhá po 6 listech, reálně však jde o složky o 8 listech • zrcadlo 143 × 102 mm • signování: značen pouze první list složky hebrejsky, KP 4 mm • kustody na koncích složek, v případech sloučených složek i uprostřed, KP 2,5 mm • foliace ani záhlaví nejsou • zarovnání: *litterae*

dilatables he, reš, mezery, odsazování na konec řádku • jednotlivé hymny číslovány po stranách KP 4 mm.

D • bordura B13, [1a], ca. 120 mm šíře (výška oříznuta) • xylografované písmo s vegetabilní výplní: ligatura *el*, [1b] (poprvé v č. 11).

B • BHB 202213 samostatně; ostatní bibliografie dohromady s č. b. 20.

C • BLO Opp. 4° 1163 (*olim* 1143 Q), přívazek v konvolutu s č. b. 20, přípisky na [56b], modlitba *Brich šmeb de-mare 'alma*, aškenázská polokurzíva, 2. pol. 17. stol. – začátek 18. stol.

[*]

[*Hamiša ħumšej tora, ħameš megilot, haftarot*]

[Praha, 1538]

B • Benjacob 265, č. 633 – dle rukopisného přípisku v exempláři *Siftej ješenim*; podle něj Vinograd 22.

N • nezahrnuto, snad omyl vzniklý špatným čtením JP v kolofonu č. b. 16 (srov. podobně rukopisný katalog knihovny pražské židovské obce sestavený Jakobovitsem, který četl v pražském exempláři č. b. 16 291 jako 298).

22.

Jaakov ben Ašer (kol. 1269 – kol. 1343), *Arba' a ħurim* [*Oraĥ ħajim*]

Praha, skrze Geršoma ha-Kohena a v jeho domě (se syny Mordechajem, Šlomem a Mošem), [5]300 [1540] – (dokončeno ve středu 22. elulu 5300 [25. srpna 1540])

2°, 148 ff.

Halachický kodex, 1. díl, *Oraĥ ħajim*, zákony a předpisy k modlitbám, bohoslužbě, šabatu a svátkům. V redakci a s poznámkami Avrahama ben Avigdora z Prahy (zemř. 1542), který dle vlastního explicitu text redigoval (či editoval), doplnil vlastními *bagahot* (glosami a emendacemi) a marginálním odkazovacím pramenným aparátem; omlouvá se současně za chyby, „neboť v tiskářském díle nelze jinak“, přičemž zároveň vychvaluje „toto dílo“ (*mlacha zu*, tj. tento tisk) nad všechny staré i nové psané knihy i knihy dřívě vytištěné a doporučuje jeho koupi. Geršoma Kohena tituluje „předák a hlava obce“ (*ba-kašin roš ħahalo*). Explicit má ráz formálního prohlášení (snad ve vztahu k autorskému podílu na edici?). V TT pouze jako *Arba' a ħurim* a úmyslem tiskaře bylo tedy snad vydat celé čtyřdílné dílo. Název publikované části (*Oraĥ ħajim*) doplněn (v poznámce editora dosl. jako *orah ha-hajim*, zakomponováno do

textu poznámky). V TT – prvním úplném titulním textu a listu – uveden pouze Geršom, v kolofonu jako tiskaři také synové Mordechaj, Šlomo a Moše. Obsah: 1a TL, 1b–2a předmluva autora, 2b–8b rejstřík, 10a–148b text, 148a poznámka editora a jména tiskařů, 148b vakát. Úprava sazby (vsazování komentáře v textu v různé dekorativní podobě) jako v rukopisných předlohách. Drobné ortografické rozdíly v TT mezi exempláři.

TT JTSA:

ארבעה טורים אשר \ חבר הרב רבינו יעקב \ עם ההגהות שחבר הגאון מהרר \ אברהם בן הגאון מהרר אביגדור
\ זצ"ל מק"ק פראג : \ נדפס על ידי גרשם כהן ובביתו \ בשנת ש' לפ"ק תחת ממשלת המלך \ הגדול ורדיננדוס
\ מלך רומי \ הש' ירים גדולתו \ ומלכותו : \ בקק פראג המפארה \

Rozdíly v TT BLO:

[...\\...] עם ההגאות שחיבר [...\\...] הש' ירום גדולתו...

Poznámka editora Avrahama ben Avigdora:

אמת כי אני ח"מ הגהתי טור זה להיותו אורח חיים למעלה למשכיל גם תקנתי ויסדתי בו הגהות \ להיות
הסתימות בו נגהות . גם הראיתי על כל דין מקום משכנו . למען ימצא ויובן על שרשו ותכנו \ ואם אחרי כל
זאת ימצאו בו טעיות ושגגות ודלוגים אל תתמהו על החפץ כי במלאכת החקיקה אי \ אפשר בלתם . ומ"מ
מלאכה זו יותר מדויקת מכל הנכתבי בקולמוס חדשים גם ישנים וכל הנדפסים \ הקדמונים ככן הלוקח אותם
ישמח במקחו ואזיל לא אז יתהלל . והנה נשלמה מלאכת הקדש ע"י הקצין \ ראש קהלו כמ"ר גרשם כהן י"ץ
ובניו כמ"ר מרדכי ושלמה ומשה הכהנים י"ץ פה ק"ק פראג היום \ יום ד' כ"ב אלול ש' לפ"ק נאם אברהם בן
מהר"ר אביגדור זלה"ה : \

Kolofon:

גרשם בר שלמה הכהן מחקק זל \ מרדכי בר גרשם כהן מחקק שליט \ שלמה בר גרשם כהן מחקק שליט \
משה בר גרשם כהן מחקק שליט

T • 2 sloupce, ve sloupcích vsazována okénka pro *bagahot*, odkazovací aparát *in margine* •
textové písmo: aškenázská polokurzíva JP2 (hlavní text) a JP1 (*bagahot* a odkazy *in margine*);
vyznačovací KP aškenázské 2 mm (foliace, číslování oddílů), KP aškenázské 4 mm (TT,
incipity, záhlaví) a KP aškenázské 9 mm (nadpisy a vyznačení oddílů v předmluvě i v textu,
incipit předmluvy *baruch*) • kolace 1¹⁰ 2–17⁸ 18¹⁰ • záhlaví živá (nikoli v rejstříku) • zrcadlo
204–229 × 140 mm (bez záhlaví, foliace a signatur a marginálií), sloupec 66 mm • signování:
značena první půle složky hebrejským JP2 (složka a list) a arabskými (číslo složky, kromě 4,1,
kde obě číslice římské) a římskými (list ve složce, iv jako iii, v jako iiiii) číslicemi; římská i
arabská číslice 1 vypadají jako *vav*, snad kromě sl. 10, kde jako 1 v 10 použita římská I;
arabské a římské číslování sázeno zprava jako hebrejské – nejprve zprava číslo složky a dále
listy ve složce, což se u desítek projevuje obráceným pořadím číslice v čísle (např. 01 namísto
10); chyby v exempláři BLO (mezi exempláři existují rozdíly): 4,1 obráceně v obojím číslování
jako *alef dalet iiiii i* (tj. opačně než běžně v tisku; čteno zprava); 4,2 jako *bejt bejt 2 ii*; 4,3

neznačeno; 4,4 jako 4 4 *dalet iii* (čteno zprava); celá sl. 5 značena v arabském číslování jako 7; 8,4 jako *chet gimel 8 iii*; sl. 10, 12–14, 16–18 v arabském číslování obrácené pořadí desítek, tj. 01, 21, 31 ad.; 10,4 v arabském a římském jako 01 *iii*; 11,4 v arabském číslování jako 01 *iiii*; f. 13,2 v arabském a římském jako 31 *i*; f. 41,3 neznačeno vůbec; 18,2 značeno *jud-chet alef 81 i*, a dále pokračuje 18,2–4 • kustody na začátku stránkové (nikoli tam, kde je signatura), dále pravidelně foliové • foliace KP 2 mm, rozdíly v exemplářích: BLO Opp. fol. 754 (1): 1–2, [1], 4–7, 3, 8, 10–27, 18, 29–90, 93, 93*bis*–94, 96, 95, 97–110, 14–15, 13, 114–139, [1], 140–144, 135, 146–148; JTSA: 1, 1, [1], 4–7, 3, 9–27, dále jako BLO až po 139 a dále: [1], 140–148; NYPL: doch. od f. 4, do f. 90 jako BLO, dále: 92–94, 96, 95, 97–109, 10–11, 15, 13, 114–137 (f. 132 a konec nahrazeny v kopii) • zarovnávaní: mezery, odsazování na konec řádku, předjímání prvního písmene z následujícího řádku, nejsou *litterae dilatabiles* • odkazovací aparát *in margine*, *hagabot* vsazovány po vzoru rukopisů v okénkách uvnitř textového pole • zvláštní značky vkládané do textu k místům odkazovaným *in margine* jako u rukopisů • interpunkce: šikmé dvojtečky na koncích odstavců před novým oddílem. D • bordura B13, TL • jednoduché ilustrace (diagramy) k textu, 14a, 84a, 86b, 87b • kvítky, 55b • incipit *Jehuda* na začátku textu, 10a, plným kaligrafickým písmem 24–25 mm. B • Zunz 15; *CLH* 5500,24; Muneles 4; Vinograd 23; *BHB* 136083 • ke komentátorovi viz *CLH* 4175 a Muneles 1988: č. 44. C • JTSA 1733:5, marginální přípisky, na vakátním f. 128b poznámky k tetragramu (16. století?) s udáním zdroje výkladu: *zebu kibalti mbr“r šl Mendeln jš“w (?)*; filigrán se znakem Prahy jako v č. b. 17, f. 7 • BLO Opp. fol. 754 (I), přehozeny listy ve sl. 14, na TL vlastnický přípis – vlastnice žena: *zot ha-sefer šajach le-aḥoti Ḥana še-ti[hje]*, svázáno s *Kišur Mordechaj we-simanaw*, Cremona 1557, bílá pergamenová vazba, 285 × 200 mm • NYPL, defektní na začátku a dále chybí ff. 9–12, 17, 138–148 • YU BM 520.86 A2 1540, defektní na začátku po f. 18 a od f. 130 dále • BL 1920.b.5. N • popis dle exempláře BLO, není-li uvedeno jinak.

23.

Jaakov ben Jehuda Weil (kol. 1390 – 1453), *Ha-šbiṭot we-ba-vdiḳot* (Praha, Moše ben Geršom ha-Kohen, [kol. 1540])

4°, [4] ff., ilustrace

Halacha, předpisy k rituální porážce, s poznámkami (*bagahot*). Název doplněn z kolofonu. Obsah: [1a–[2b] *šḥiṭot*, [3a–4b] *bdiḳot*, bez TL. Moše je poprvé mezi tiskaři doložen r. 1534; otec Geršom, v kolofonu uvedený jako živý, zemřel mezi březnem 1544 a listopadem 1545. Datováno přibližně k č. b. 22.

Incipit, [1a]:

מסקינן דשחיטה מן הצואר הלכה [...]

Kolofon, [4b]:

תם יסוד מהר"י ווייל : \ סליק : סליק : \ נדפס פה ק"ק פראג הבירה השחיטת והבדיקות על ידי צערי
הצאן משה ב"ר \ גרשם הכהן מחקק שליט : \

T • 1 sloupec, v něm vsazovány *bagahot* • JP2 pro hlavní text a JP1 pro *bagahot*; vyznačovací KP aškenázské 4 mm pro nadpisy a incipity; incipit na [1a] KP aškenázské 9 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo 148 × 107 mm • bez signatur a kustodů, záhlaví i foliace.

D • [1b], [2a–b] drobné ilustrace k textu (poškození ostrí nože).

B • Zunz 19 (*s.a.*, řazeno za *Maḥzor* 1549–1550); *CLH* 5631,10; Vinograd 27 (1549); *BHB* 201917 (kol. 1530).

C • BLO 3 exempláře, popis dle Opp. 4° 572 (*olim* 533b), 182 × 140 mm, ručně ilustrován, marginální přípisky, 16.–17. století.

24.

Tḥilot šel r[oš]“ḥ[odeš]

(Praha, Geršom ben Šlomo ha-Kohen a synové Moše a Jehuda, dokončeno 4. ijaru [5]301 [1. května 1541])

16°, [128] ff. ([109] ff. doch.)

Obsahuje modlitby pro všední den, šabat a novoluní a další příležitosti, *boša‘anot*, na konci modlitba na cestu (*tḥilat ba-derech*), *inc. Be-šem adonaj elohej Jiśra‘el elohim elohej ma‘arachot* (sl. [16,6a]) a modlitba k *ḥaṭavat ḥalom*, *inc. Ribon [!] šel ‘olam ani šelcha we-ḥalomotaj šelcha* ([16,8a–8b]). Název – „modlitby pro novoluní“ – převzat z kolofonu, fakticky obsahuje sidur (viz *CLH*). Dle kolofonu čtvrté vydání: předchozí buď ztracena, anebo snad, jelikož obsahově se rovná siduru, jsou míněny předchozí edice siduru, na nichž se Geršom podílel (1515, 1519, 1536). Defektní unikum v Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu začíná v modlitbě *Adon ‘olam* (chybí první čtyři slova), tj. chybí pouze modlitba *Ma ṭovu* a snad titulní list, dále chybí jednotlivé listy uvnitř korpusu a celá složka 6 a většina složky 7, tj. téměř celá amida a

začátek tachnunu. Kolofon na posledním foliu *verso*. Formátem až do konce 16. století ojedinělé. Tisk nemá žádnou výzdobu, není ale známa podoba TL.

Kolofon:

דפסנו פעם רביעית תפלת של ר"ח בעזרת \ האל הנאדר בקודש . ונשלמו ביום ד' אייר \ ש"א לפק ע"י האב
וקצת מבניו הכהנים . \ גרשם בר שלמה הכהן ז"ל \ מחקק \ משה בר גרשם הכהן \ מחקק שליט \ יהודא בר
גרשם הכהן מחקק \ שליט \ \

T • 1 sloupec • textové písmo KP aškenázské: 2,5 mm / 58 mm 10 ř., JP1 (instrukce a poslední modlitba); KP vyznačovací 4 mm pro incipity a 8,5–9 mm (sl. [9,4b], pro *nišmat*) • kolace: původně snad [1]⁸–[16]⁸, dochováno [1,3–6] [2,2–8] [3,1–7] [4,2–8] [5,1–7] [7,8] [8,1–6] [9,2–8] [10,1–16,8] • zrcadlo 68 × 52 mm • kustody složkové • signatury, foliace ani záhlaví nejsou • zarovnání: mezery, předjímání prvního písmene z následujícího řádku, odsazení interpunkční značky na konec řádku; invertované *bejt* (1x), *nun* (v druhé půli tisku), kombinace předjímané písmeno a invertované *nun* • ligatura *el* a znak pro Boží jméno v KP, v JP1 pouze slitek *el*.

B • Zunz 16; *CLH* 2075; Vinograd 24; *BHB* 0 • Ehrenberg 1850: č. 192.

C • HAB Wolfenbüttel M: Le 32 (1), 112 × 75 mm, vlastnický přípis na přelepu zadní desky: *Ani Matatja ben Avraham*.

25.

Maḥzor mi-kol ha-šana [1. díl] *Maḥzor šel jamim nora'im we-sukot* [2. díl]

Machzor dle polského a českého ritu s komentářem Avrahama ben Avigdora, kompilovaným též z dalších zdrojů. 1. díl 1549, 2. díl 1550.

[1] *Maḥzor mi-kol ha-šana*

Praha, Mordechaj a Moše, synové Geršoma ha-Kohena, dokončeno 1. nisanu [5]309 [30. března 1549]

2°, [128] ff.

Modlitby pro *Arba' parašijot*, Pesach a Šavuot s marginálním komentářem, jehož autorem je pravděpodobně Avraham ben Avigdor, jmenovaný teprve v TT 2. dílu. Autorem veršů – laudací na tiskaře a chvalo zpěvu na TL a v explicitu, [128b], jakož i korektorem (v tomto významu používá *CLH* 2449 výraz „cura“) byl Menachem ben Moše Jisrael; jeho plný podpis v TT a jméno *Menahem* vyznačeno též v akrostichu básně. Dle Friedberga (Friedberg 1935: s. 10) byl Menachem i nakladatelem vydání (to ale z paratextů zdá se nevyplývá; mohla by se tato informace snad skrývat ve výrazu *nichnasti be-'ovi ha-ḳora* či jinde v úvodních verších

TT1?). Týž měl r. 1555 (kislev 316) ve Ferraře vydat 2. vyd. *Naftulej elohim* Naftaliho Trevese (uveden v *CLH*, v *BHB* nejmenován). Dle Munelese a Friedberga totožný s Magistrem Manem, který r. 1560 obdržel povolení přivést předešle zabavené židovské knihy zpět z Vídně do Prahy (Bondy – Dvorský, č. 617, s. 440–441; Muneles 1988: č. 111; Putík 2012a: s. 199–202), dle Munelesovy rekonstrukce zemřel r. 1568. Menachem, který již r. 1525 zakoupil v Praze dům pro sebe a svoji ženu (viz Muneles), se v TT r. 1549 tituluje jako *ša'ir be-ḥavura* („nejmladší v bratrstvu“). Název podle TT, ritus naznačen, podobně jako ve vyd. 1533–1534, v explicitu 1. dílu: *u-minbagam [...] Polen u-Behemonim*). Znovu použito textové písmo jako v č. b. 14 a 15 a stejně tak štočky pro incipity z č. b. 15.

TT (uvnitř rámu, zkráceno):

האל [...] אשר חלק מחכמתו [...] בלבבות הכהני' [...] אחים תמימי' [...] ידפסו מחזור היטב מבוארה . מכל
השנה כאורה : \ מפורש בו כל מלה זרה . עם קצת חיבור יקרה [...] על כן אנכח הצעי' בחבורה . נכנסתי בעובי
הקורה . אף כי עצתי נמהרה : \ ודעתי נבערה [...] נאום הקטון בחבורה . מנח' בר משה ישר' זל [...] מ'חנן אל
אלהים הצבאות : נ'פשי על יתן לשיאות : \ ח'לציני מטעיות ושגיאות : מ'תורתו יראיני נפלאות : \

Impresum:

דפסנו מחזור מכל השנה כסדרה \ בשנת שט לפרט קטון ליצירה \ פה קק פרגא תחת ממשלת השררה \ אדונינו
ורדינגדס מלך רומי יר"ה \ מרדכי ומשה בני גרשם כהן זצ"ל \

Explicit a kolofon:

בעזרת שוכן מעונים עמדו . וקמו בני הכהנים : \ ודפסו המחזור בשבחה ובר[נ]ים . וכלים מכלים שונים : \ ושמו
עליהם לבם ועיניהם באמונים . שלא יצא מתחת ידיהם דבר שאינו מתוקנים : \ ומנהגו כמנהג בני חת כמו פולן
ובהמונים . כדי להיות ביד כל איש ואשה מכוונים : \ עם פירוש גם סימנים וציונים . ואלו הם בשמותם ראש
הסגנים : \ בני הקצין כמ"ר גרשם הכהן המחקקים . ישמרם לנצח אדון האדונים : \ נשלם ונגמר כאשר אנחנו
מונים . פה פראג המעטירה שני עם עדנים : \ בר"ח נסין [!] האיתנים . שנת ה' אלפים וש"ט לבריאת עליונים
ותחתונים : מרדכי ב"ר גרשם הכהן זצ"ל המחקק שלי"ט \ משה ב"ר גרשם הכהן זצ"ל המחקק שלי"ט \

T • 1 sloupec, marginální komentář (většinou po stranách, někdy přesahuje na spodní okraj i na několik řádků (sl. [3,3b]) • textové KP aškenázské 4 mm / 20 ř. 178 mm a 2,5–3 mm / 20 ř. 116 mm (modlitby), JP1 (komentář); vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace 1⁸–9⁸ 10¹⁰ 11⁸–12⁸ 13¹⁰ 14⁸–15⁸ 16⁴ • zrcadlo ca. 228 × 135 mm, 26 ř., s komentářem až ca. 246 × 163 mm • signatury: první dva listy sl. [1] neznačeny, dále pravidelně KP 2,5–3 mm a latinskou frakturou/bastardou (?) (A–H, J, K–Q) a římskou číslicí (složka a list), vždy první čtyři listy ve složce, chyby: sl. 4 – místo Diiii je Kiiii (exemplář BL i Schocken); sl. 10 značena *jod alef* Ki, *jod alef* Oi (Schocken *jod alef* Ki), *jod bejt* Kii, *jod gimel* Kiii, *jod dalet* Kiiii; f. 11,2 v exempláři Schocken v hebrejštině jako 13,2 (v latinských Lii); sl. 13 jako *jod-dalet alef* Oi, *jod-gimel bejt* Nii, *jod-gimel bejt* Nii (obojí bis), *jod-gimel gimel* Niii, *jod-gimel dalet* Niiii (exemplář BL i Schocken) • kustody foliové, nikoli vprostřed složky (tj. na rubu listu 4),

kromě složky 13, kde signováno i zde • foliace a záhlaví nejsou • zarovnávání: mezery, u malého KP předjímání 1–2 písmen z následujícího slova a invertovaná *nun*, *litterae dilatabiles* u KP 4 mm *dalet*, *reš*, *be*, *tav*, diakritické značky (dvojtečky) odsouvané na konce řádků • ligatura *el* i znak pro Boží jméno i oseknuté *mem* ve všech velikostech KP • oddělování oddílů KP 9 mm (8,6b: *jošer le-šabat de-ḥol ha-mo'ed šel pesaḥ* ad.

D • stránkový rám, [1a] (TL), sestavený ze čtyř listů: na boku vlevo lišta 6 se stařeckým maskaronem, DBL, 181 × 113 mm (jako v č. b. 18); na boku vpravo vegetabilní lišta 7 (váza s květy), 183 × 13,5 mm; nahoře lišta 8 s vegetabilním motivem a cherubí hlavičkou, dole lišta 9 s vegetabilním motivem a stařeckým maskaronem a nástroji na černém pozadí, obě DBL, 9 × 108 mm • bordura B10, [2a], tj. sl. 1,2a, [95a], tj. sl. 12,5a, 271 × 172 mm (umístění u pijutů *El mitnaše le-chol roš*, *jocer k parašat škalim*, a *Adon imnani*, *jocer k ranní modlitbě o Šavuot*) • ilustrace: muž v čapce ukazující na měsíc, [27a], 66 × 30 mm (poprvé v č. b. 12, umístění k *joceru Ot ze ba-ḥodeš* k *parašat ba-ḥodeš* jako v č. b. 18) • štoček s katzovským signetem S2, [128b], oříznutý na 83 × 124 mm (stav B), poprvé v č. b. 4, [1a], zde oříznutý jako v č. b. 16 a jméno vyradováno • kaligrafické incipity KP aškenázským, někdy s kvítky na dřících, jindy prostým, někdy vokalizované (kvítky aj.), totožné se štočky v č. b. 15: *zachor*, 2,1b; *wa-je'ehav*, 2,8a; *om*, 3,5b; *ot*, 4,3; *aamir*, 5,2a (32 mm); *or*, 6,2b; *be-da'ato*, 6,8b; *apik*, 7,6b; *abuvecha*, 8,6b; *wa-joša'*, 9,5a; *ata*, 10,10a; *adon*, 12,5a; *ata*, 14,2a; *ajelet*, 14,7b • xylografovaná ligatura *el*, 1,2a, 42 × 29 mm (poprvé v č. b. 11).

[2] *Maḥzor šel jamim nora'im we-sukot*

Praha, Mordechaj a Moše, synové Geršoma ha-Kohena, [5]309 – o perikopě Kdošim [5]310 [1549 – konec dubna 1550]

2°, 158 ff. (Schocken, JTSA; exempláře BL, HAB jsou patrně pouze defektní)

Modlitby pro Roš ha-šana, Jom kipur a Sukot s výkladem Avrahama ben Avigdora a „dalšími pěknými a krásnými výklady“ (TT) a – snad – v redakci Menachema ben Mošeho Jisraele.

V TT označeno jako „druhý díl machzoru“, míněno patrně pořadí tisku (ve vyd. 1525 a 1529 a i později je jako druhý díl označen díl modliteb pro Pesach a Šavuot). Datum dokončení chronogramem *bo ba-ḥodeš pirjo ḳodeš* (Lv 19,24), tj. o perikopě Kdošim roku [5]310, tj. v předposledním týdnu dubna 1550. TL: dvě modlitby pro kantora. V exempláři JTSA chybí list s explicitem, oproti exempláři BL má navíc f. 158a se *seder teki'a* (*verso vakát*).

V exempláři BL je poslední list neznačen; za modlitbami pro Simchat tora obsahuje explicit,

tj. čtrnáctiřádkovou báseň autora Menachema ben Mošeho Jisraele, (v akrostichu vyznačeno jeho jméno) s díkůvzdáním Bohu a chválou tiskařů Mordechaje a Mošeho a datací, za ní kolofon tiskařů (v exempláři Schocken Library dle *BHB* na f. 157b, nedostatečná fotodokumentace). Malé rozdíly v sazbě v TT. V modlitbě *elohejnu we-elohej avotejnu barchejnu ba-vracha ha-mešulšelet*, f. 19,5b 2. dílu, vyznačeno jméno tiskaře, Moše.

Impresum:

מחזור של ימים נוראים וסכות \ כסדרה : בשנת שט לפק ליצירה \ פה קק פרגא תחת ממשלת השררה \ אדונינו ורדיננוס מלך רומי יר"ה \ מרדכי ומשה בני גרשם כהן זצ"ל \ \

TT (pod modlitbami pro kantora):

נתחיל בעזרת האל החלק השני שהוא מימים נוראים עם ביאורים מהר"ר אברהם ז"ל וביאורים אחרים נאים ויפים מנוקים מן הטעויות והשגיאות . על ידי האחים הכהנים המשותפים . אשר בשמותם המחקקים למטה נקובים : \ \

Vročení, 135a:

נחקק פה \ פראג \ שנת שי \ לפק

Explicit a kolofon (BL):

ממציא כל יש . ומתחדש \ כל יום תמיד . יוצר הרים . \ בגד עמו [עזו?]. נעריץ שמו . עצמה ירבה . לנמהרים . \ חסדו הגביר . על כל הגביר . מרדכי ומ . שה גבורים . \ מבני כהנים . מחזור ורננים . מכל שנה . באמרי שפרים . \ בכל תראה . פירוש נאה . הטיב מוגה . מכל ספרים . \ רז לא נעלם \ הכל נשלם . ישר מפעלו . בהידורים . \ בו בחודש . פרוי קדש . מתלחלח כל . עין מתעברים . \ ישולם בשנת . מנחה ופרס . ש"י יובילו . ויקר כרים . \ משה זכרו . מתוך ספרו . יבא שילו . של לימודים . \ ישמח יסגה . כל בו הוגה . כי ממשגיו [?] . הם נשמרים . \ שמע קולי . י"י חילי . זכה עמך . מכל עברים . \ רבון עולם . צופה נעלם . עמך נכלם . מן האומרים . \ אחרו פעמי . זה עוד כמה . מושיעכם מ . כל צרים . \ לכן אאל . אנא הואל . מהר גואל . לנפזורים . \ מרדכי ב"ר גרשם הכהן ז"ל . \ משה ב"ר גרשם הכהן זצ"ל . \ סליק . \ \

T • sazba a písmo jako v 1. dílu • zrcadlo ca. 238 × 132 mm • kolace 1–17⁸ 18¹² 19¹⁰ (JTSA) • signování složek totožné jako v 1. dílu; chyby (BL): 1,4 jako *alef gimel* Aiii (v exempláři Schocken jen *alef gimel* iii; Ci neznačeno (v exempláři Schocken značeno *gimel alef* Ci); Ciii – stranově obrácené C (exemplář BL i Schocken); Fiii značeno jako Ciii (*dtto*); [10,3] neznačeno vůbec (*dtto*); v exempláři JTSA v Mi – M vzhůru nohama (nikoli v HAB, BL a Schocken); [15,2] neznačeno (BL i Schocken); [17,2] a [17,4] neznačeny (v Schocken značena 17,2); sl. 18 značena v římských a arabských číslicích jako Ri, Sii, Siii, Riiii, Siiii, Siiiiii a hebrejsky *jod-chet alef-vav* • foliace KP 2,5 mm začíná na TL (BL): 1, [1], 3–12, 12bis, 14, 14bis, 16, [1], 18–22, 18, 24–72, 81, 74–80, 89, 82–83, 92–93, 86–87, 96, 89–96, 105, 98–99, 90–91, 103, 103bis, 112, 105–113, 119, 115–120, 141, 122, 126, 124–131, [2], 134–135, 129, 136, 138–139, 144, 141–144, 143bis, 146–150, [1], 152–157, [1]; 28 jako *chet-kaf* (obráceně); menší rozdíly mezi exempláři • kustody foliové KP 2,5 mm • záhlaví živá, KP 4

mm • zarovnání: *litterae dilatabiles* *be, dalet, reš, tav*, mezery • nadpisy oddílů, např. *ḳadiš jatom*, f. 58a, KP 4 mm.

D • stránkový rám, [1a] (TL), jako v 1. dílu • bordura B8, 127b, DBL, 272 × 170 mm, pro incipit *Achtir zer tebila*, jako v č. b. 18 • rámeček RT3, 135a • kaligrafické incipity KP aškenázským jako v č. b. 18 až na výjimku uvedenou níže: *melech*, 2a, 25b; *u-netane*, 40a, 103a; *abalela*, 43b; *kol*, 49b; *ašira*, 58a, s kvítky a vokalizací, 34 mm (v č. b. 18 použita ořezaná xylografovaná písmena s vegetabilní výplní původně z č. b. 12); *az*, 68a; *šušan*, 96a; *ba-oḥez*, 112 (*recte* 104a); *eitan*, 117b; *av*, 122b; *om*, 144a; *af*, 147b; *zachor*, 151b; *nišmat*, 154a; *ašrej*, 155a • xylografovaná písmena s vegetabilní výplní pro *ba-el*, *he* 26 mm nově vyřezáno, ligatura *el* původní, 127a, 134b, 143b, 154.

B • Zunz 18; *CLH* 2449; Vinograd 26; *BHB* 172350 (BL, polský ritus) a 306655 (Schocken; ritus Polska a Čech) • Davidson 3, č. 2348 (báseň v explicitu 1. dílu).

C • BL Asia, Pacific & Africa 1970.g.10, 287 × 185 mm, defektní, v 1. dílu chybí ff. [1,1] a 1,8, snad též f. 12,7 a poslední folio, cenzorské přípisy, mj. Cremona 1594, a hebrejské přípisky • HAB M: Le 4° 11 (1–2), 297 × 195 mm, defektní • JTSA 1758:1, defektní, ve 2. dílu chybí f. 157, za f. 156 následuje f. 158; f. [1a] 1. dílu vlastnický přípis: *ani Avraham Lewi Rapa jš“w (?)*; dole cenzurní přípis; f. [2a] nahoře kupní záznam: *zakoupeno od ba-ga'on [...]* Jaakova [...] za dva zlaté scudi (*skudi zabav*), slovo Šloma syna *br“r Uriho* zvaného Lipman [...]“, uvnitř v bordury dědický záznam: *higi'a le-ḥelḳi de-izavon a[doni?] a[vi?] [ha-ša'ir [?]] Ja'aḳov kohen [...?]* • NLI 2° 98 A 1538, chybí TT1, od f. 14,2a 1. dílu silně poškozeno a defektní, 2. díl souvisleji zachován od sl. 10 dále, má i poslední f. 158, byť nahoře poškozené • Schocken Library, patrně b. č. (NLI mikrofilm 95 F 101), chybí f. 1,4 1. dílu, jinak kompletní, přípisy na posledním foliu liturgické.

N • *BHB* má dva záznamy: 172350 pro exemplář BL, pro 2. díl uvádí pouze 157 ff.; 306655 pro exemplář Schocken Library, 2. díl jako 157, [1] ff., poslední folio je ale pouze nahoře poškozeno a chybí část s číslem folia, jinak totožné s týmž listem v exempláři JTSA, tj. mělo 158 ff.

26.

Sliḥot ke-seder Bebem u-ke-minbag Aškenaz u-Poln

Praha, (Mordechaj a Moše) synové Geršoma Kohena, započato [5]311 – dokončeno o perikopě Toldot [5]312 [1551 – mezi 25. a 31. říjnem 1551]

2°, neznámo

Kající modlitby dle českého pořádku a dle německého a polského ritu (dle TT), dle kolofonu dle zvyklosti Nové (tj. Staronové) synagogy a dalších kongregací Čech, Moravy, Slezska a Rakouska. Název převzat z titulního textu kol zrcadla na [1a] (pravý TL není), jména tiskařů Mordechaj a Moše doplněna z explicitu, v TT pouze jako „bratři, dva synové Geršoma זש״ל“ Chronogram s citací verše Gn 27,33 s vyznačeným letopočtem 312 (1551–1552) klade zároveň dokončení k paraše *Toldot* (25. chešvanu – 2. kislevu). Jediný popsany exemplář, r. 1951 identifikovaný v městské knihovně (?) v dolnosaském Braunschweigu Mardoqueem W. Bernsteinem, je dnes nezvěstný. Dle Bernsteinova popisu celkem 170 položek, TT kolem první modlitby, *El melech jošev 'al kiše raḥamim*, [1a], a kolofon na posledním foliu za obsahem. Dle TT edice zjevně mířila i mimo lokální klientelu, vychází ovšem z ritu Staronové synagogy v Praze, který se právě vlivem katzovských vydání kajících modliteb měl rozšířit i mimo Čechy (Lucia Raspe, osobní komunikace, 2016).

TT:

חֲקַקְנוּ הַסְּלִיחוֹת כְּסֹדֶר \ בִּיהֶם וְכַמְנַהֵג אֲשַׁכְּנֶנּוּ וּפּוֹלֵן פֶּה קֶק פְּרָאגָּא \ עַל יְדֵי הָאֲחִים שְׁנֵי בְּנֵי גֵרְשָׁם זְצ״ל הַכֹּהֲנִים
\\ שְׁנַת א׳יִשׁׁ לְפֶרֶט קֶטָן לִיצִירָה \\

Explicit a kolofon:

תָּם וּנְשָׁלֵם הַסְּלִיחוֹת עַל הַסֹּדֶר הַנּוֹהֲגוֹת בְּקֶק פְּרָאגָּא בְּבֵית \ הַכְּנֶסֶת הַחֲדָשָׁה וּבְשָׂאֵר קֵהִילוֹת קְדוּשׁוֹת יוֹשְׁבֵי בְּהַמִּי \
מְעַרְהֵרֵן שְׁלַעֲזִיָּא וְאוֹשְׁטְרִיִּךְ \ שְׁבַח וְהוֹדִיָּה לְאֲשֶׁר בִּידוֹ פְּקֻדוֹן הַרוּחוֹת . אֲשֶׁר הָעִיר רוּחַ הָאֲחִים \ הַכֹּהֲנִים
מְצוּמְדִים כְּלוּחוֹת . וְתַמִּיד לִי״י עֵינֵיהֶם \ וִידֵיהֶם פְּרוּשׁוֹת וְשִׁטּוּחוֹת . הַבְּכָר מְרַדְכֵי רֵאשׁ \ הַקֵּהֵל לְשׁוֹנוֹ יִדְבֵר
צְחוֹת . וְאַחֲרָיו מִשֶּׁה נְדִיב לֵב \ וִידִיו פְּתוּחוֹת . אֲשֶׁר תַּמִּיד בְּמִלְאֶת \ הַדְּפוּס עֵינֵיהֶם פְּקוּחוֹת . לְהַצְדִּיק בּוֹ הַרְבִּים
\ וְלִהְצִילֵם מִבּוֹרוֹת וְשׁוּחוֹת . הַשְּׁלִימוֹ כֹּל יֵתֵר \ הַבְּקִשׁוֹת וְהַסְּלִיחוֹת . אֲשֶׁר בִּם לְפָנֵי ה' נִשְׁפּוֹךְ \ שִׁיחוֹת . בְּפִרְשֵׁת
וְאֲבָרַכְ ה' גִּם בְּרִוִ'ךְ יִהְיֶה נְשָׁלֵם בְּלִי [.] צְחוֹת וּפְרֵט קֶטָן בְּתוֹכוֹ [?] \ [..] אוֹתִיוֹת וְאֲבָרַךְ לְקוּחוֹת . וְכַפֵּל
הַבְּרַכָּה לְרַבּוּי \ שְׁפַע הַטּוֹבוֹת וְהַצְּלָחוֹת . לְמַחְקָקִים הַנּוֹכְרִים \ וִינַהֲלֵם עַל מִי מְנוּחוֹת . עַם כֹּל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁירוֹת \
וְרַנְנוֹת וְשִׁמְחוֹת . וְיִצְמַח קֶרֶן לְדוֹד וְיִמְהַר \ הַשְּׁנֵי לְהַסִּיר אֲנָחוֹת . וְיִמְצָאֵם בּוֹ יְשׁוּעוֹת פְּדוֹת וְרוּחוֹת . \ מְרַדְכֵי
ב״ר גֵּרְשָׁם הַכֹּהֵן זְצ״ל \ מִשֶּׁה ב״ר גֵּרְשָׁם הַכֹּהֵן זְצ״ל \\

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské patrně 4 mm a dvě menší; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace a zrcadlo neznámy • 23–24 řádků na plnou stranu sazby • kustod stránkový • zarovnání: v kolofonu invertovaná písmena.

D • bordura B9, [1b] • xylografovaná ligatura *el*, s vegetabilní výplní, [1a], jako v č. b. 11 ad. • kaligrafické aškenázské KP xylografované plné, s kvítky na dřících, pro incipit[y?]: *lecha* (viz reprodukce v Bernsteinově článku).

B • Zunz 0, *CLH* 0, Vinograd 0; *BHB* 333552 • Bernstein 1956 (popis dle jeho článku).

C • Braunschweig, Stadtbibliothek (?), nezvěstné.

[*]

[*Exodus, Jozue, Ezechiel, Píseň písní v jidiš*]

[Praha, 1553]

Edice známá pouze z literatury, ale pochybná: jidiš překlady a parafráze Bible jsou mezi pražskými hebraiky dochovány až od r. 1597 dále (z archivního pramene doloženy z doby před 1595).

B • Zunz 20; *CLH* pouze zmiňuje u 1184, dle Wolfa 2, s. 453 a 4, s. 199, který se odvolává na Buxtorfa, srov. *CLH Suppl.*, s. 485, *ad col.* 176, č. 1183 – vyd. *s.l. s.t.n. s.a.*, dle sazeče vydání z počátku 17. stol.; Vinograd 28 • Rosenfeld 1987: s. 125, č. 41, uvádí mezi pochybnými.

L • jid

C • nedochováno či neznámo.

27.

[*Tfilat roš ḥodeš*]

[Praha, [5]315 (1555)]

Modlitby pro novoluní, fakticky patrně sidur (srov. č. b. 24). Uvedeno v soupisu knih předložených mantovskými židy r. 1595 k cenzuře, majitelé aškenázského původu.

B • Zunz i *CLH* 0; Vinograd 29; *BHB* 0 • Baruchson 1990a: č. 197.

C • nelokalizováno, patrně nedochováno.

N • či snad pouze špatně zaznamenané datum vydání a totožné s č. b. 28?

28.

[*Tfilot mi-kol ha-šana. Šir ha-jihud*]

(Praha, Mordechaj, Moše a Jehuda, synové Geršoma ha-Kohena, Pesach ben Mordechaj ha-Kohen, tamuz [5]316 [9. červen – 7. červenec 1556])

4°, [184], [20] ff. doch.

Obsahuje modlitby pro celý rok a jako přitisk se samostatným číslováním složek *Šir ha-jihud* (tento dochován neúplný pouze v exempláři NLI). Bez komentáře. Dle vyd. 1536, mírně rozšířeno. Obsah: sl. 1–20 modlitby pro všední den, šabat, novoluní, *amidot* pro tři poutní svátky a modlitby k Purimu; 21,1a hagada; 25,3a Pirkej avot; 31,3a modlitby pro Vysoké svátky, *boša'anot* a *ma'arivim* pro svátky; 47,1b *We-ata adonaj magen be-'adi*; 47,4b *Be-šem adonaj elohej jisra'el (Jehi rašon po Šiv'im u-štajim psukim)*; 47,5b *baṭavat ḥalom*, ad.; končí

před kolofonem modlitbou za umírající, zesnulé a na hřbitově (v závěru *Bila^c ha-mawet la-nesaḥ*, s jidiš instrukcemi); *Šir ha-jiḥud*, 1–20 (fragment končí kustodem *bi*); 48,4b explicit a kolofon. Poprvé jako tiskař doložen Geršomův vnuk Pesach ben Mordechaj Katz (tj. třetí generace). Doplněn zavedený název. Letopočet chronogramem *nichmeru* (Gn 43, 30).

Explicit a kolofon:

ותהי השלמתו בחדש תמוז בשנת נכמר"ו רחמיו : \ ע"י האחים הכהנים ברית שלומיו : יצילנו האל ממחשבות
מתקוממיו : ויגאלנו מאויבינו ויוליכנו לארצנו ושם נקטיר \ קטורת בשמיו . ונקריב קרבנות איש איש בחטאיו
ובאשמיו : \ מרדכי ב"ר גרשם הכהן זצ"ל \ משה ב"ר גרשם הכהן זצ"ל \ יהודא ב"ר גרשם הכהן זצ"ל \ פסח
ב"ר מרדכי הכהן מחוקק שלי"ט \ \

L • heb a jid

T • 1, výjimečně 2 sloupce • textové KP aškenázské 4 mm / 88 mm 10 ř., KP aškenázské 2,5–3 mm / 58 mm 10 ř.; aškenázská polokurzíva JP2 1,8 mm / 23 mm 5 ř., [79b]; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • zrcadlo ca. 138 × 102 mm • kolace dle exempláře na pergameni NLI (zjednodušený zápis, hebrejské signatury převedeny na arabské číslice, latinkové neuváděny):
2⁴ 3² 4⁴ [0]² 5² 6+7^{6[?]} 8⁴ [0]⁴ 10⁴ [0]² 11² 12² [0]² 13² [14]⁴ [0]² 15² 16⁴ 0² 16bis² 18⁴ [0]² 19² 20–
25⁴ 26² 27⁴ [0]² 28² 29⁴ [0]² 30² 31⁴ [0]² 32² 33⁴ [0]² 34–35⁴ 36² 37⁴ [0]² 38^{6[?]} 40² 41⁴ [0]² 42^{3[?]}
43^{5[?]} 44² 45⁴ [0]² 46² 47⁴ [0]² 48⁴ 1–5⁴ (*BHB* uvádí kolaci v detailech odlišně, nemožno ověřit)
• signatury číslo složky na prvním listu složky KP 2,5 nebo 4 mm a latinským písmenem [A]–Z A–W (první složka nedochována), poslední složky latinkou neznačeny • kustody v exempláři NLI na konci složek; v exemplářích HAB, BLO ve sloučených složkách se původně koncové kustody dostaly způli dovnitř složek (podobně jako signatury složek), KP 2 mm • foliace v siduru není, v *Šir ha-jiḥud* KP aškenázské 2,5 mm • bez záhlaví • zarovnání: *litterae dilatabiles he, mem softit, reš*, mezery, odsazování, předjímaná písmena, invertovaná písmena *he, bejt* • ligatury *el* i znak pro Boží jméno běžně ve všech velikostech KP • instrukce *promiscue* různými velikostmi KP i JP2.

D • bordura B13, pro [42a] incipit *we-bu raḥum*, [81a] incipit *Ha ke-laḥma 'anija*, 173 × 116 mm • ručičky, [124a] aj. • xylografované trojlístky, [60a] • xylografované kaligrafické incipity (štočky): *baruch*, [9a], [29b], [124b], [132a]; *barchi*, [60a]; *šfoch*, f. [90b].

B • Zunz 0; *CLH* 7494 a *CLH Suppl.* s. 488, č. 308; Vinograd 17 (exemplář BLO, kol. 1530); *BHB* 308448 (8°, [184], 20 ff.; dle exempláře NLI) • Freimann 1911: č. 57; Yudlov 19 (1556) a 24 (ff. [1–4]; vyd. 1566, viz zde č. b. 31).

C • NLI RV 8° 91 A 515, pergamen, [184], [20] ff. doch., tj. sl. 2–48 a 1–20; vpředu doplněno ff. [1–4] z vyd. 1566 (č. b. 31), mikrofilm FI 9784 • HAB M: Le 29, papír, [121]

ff. doch. (HAB katalog: [120]), tj. sl. 15 (neúplná) a sl. 17–47; chybí: začátek, většina sl. 15 a patrně celá sl. 16, sl. 46 a 47 defektní, chybí celá sl. 48 a celý *Šir ha-jibud*; kolace: dvě až tři složky často sloučeny do složek po 8 listech (oproti pergamenovému exempláři NLI, srov. též č. b. 21), kolace (začátek není zcela jasný, pro jasnost odděluji jednotlivé splynuvší složky středníkem): [O *tet-vav*] P *tet-zajin*²⁺⁶ (většina v HAB chybí, doch. 1 list?); Q *tet-zajin*(*bis*; *recte jod-zajin*)+R *jud-chet*²⁺⁶; S *jud-tet*+T *kaf*⁴; V *kaf-alef*⁴; 0 *kaf-bejt*⁴; X *kaf-gimel*⁴; Y[?] *kaf-dalet*⁴; Z[?] *kaf-be*⁴; A *kaf-vav*+ [B] *kaf-zajin*²⁺⁶; C *kaf-chet*+D *kaf-tet*²⁺⁶; E *lamed*+F *lamed-alef*²⁺⁶; G *lamed-bejt*+H *lamed-gimel*²⁺⁶; J *lamed-dalet*⁴; K *lamed-be*⁴; L *lamed-vav*+N *lamed-zajin*²⁺⁶; M[!] *lamed-chet*+O *lamed-tet*²⁺⁶; P *mem*+Q *mem-alef*²⁺⁶; [0] *mem-bejt*+T[!] *mem-gimel*⁸; V *mem-dalet*+W *mem-be*²⁺⁶; a dále doch. f. [46], 2 [0] *mem-zajin*, 1, 4, 5 • BLO Opp. add. 4°. III. 12, 172 × 140 mm, pergamen, [37] ff. doch., sl. 11–20, kolace: [K *jud-alef*]+*jud-bejt*²⁽⁻¹⁾⁺⁶; M *jud-gimel*+N *jud-dalet*²⁺⁶; O *tet-vav*+P *tet-zajin*²⁺⁶; Q *tet-zajin* (*bis*; *recte jud-zajin*)+R *jud-chet*²⁺⁶; S *jud-tet*+T *kaf*⁴.

N • čísla folií odkazují na sekundární arabskou foliaci tužkou v exempláři NLI.

29.

[*Seder hagada šel pesah*]

(Praha, synové Geršoma ha-Kohena a Pesach ben Mordechaj ha-Kohen, [5] 316 [1556])

4°, [22] ff., ilustrace

Pesachová hagada s marginálním hebrejským komentářem (jidiš poznámka na okraji [1a]), s jidiš převodem hymnu *Adir bu: Almechtiger got*, [22a]. Bez TL, nebo nedochován, začíná bez titulu na [1a], [22a] kolofon, [22b] vakát. Vročení chronogramem *Wi-ḳar, Est 8, 16* (snad tištěno kolem Purimu?).

Kolofon:

נחלק פה ק'ק' פראג הבירה שנת ששון ושמה ויק"ר ע"י האחים \ בני גרשם הכהן זצ"ל : \ פסח ב"ר מרדכי
כ"ץ שלי"ט המחוקק \

L • heb a jid

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské a aškenázská polokurzíva JP2 (pro průběžný hebrejský komentář a jidiš poznámku na f. [1a]; vyznačovací KP aškenázské • kolace BL [1–5]⁴ [6]² • zrcadlo 150 × 128 mm (s komentářem) • signování složek není, až na sl. 3, značena X *kaf-gimel* (srv. č. b. 28) • bez foliace, záhlaví i kustodů • instrukce hebrejsky i jidiš KP 2,5 mm • sazba až do [15] jako v č. b. 28, dále odlišně.

D • bordura B13, [3a] • ilustrace: zčásti převzaté z č. b. 12, respektive č. b. 17, zčásti nově doplněné; nové: chlapec snad rozsévající setbu, [3b]; muž čtoucí knihu v křesle s baldachýnem, ff. [4a], [9b]; voják coby typ zlého člověka (jiný než v č. b. 12), [4b] • ručičky, [19a].

B • Zunz 0; *CLH* 2677; Vinograd 31; *BHB* 184726; Yaari 12; Yudlov 15 • Zedner 1867: 440; Freimann 1911: č. 74; Hill 1996: č. 191 (jidiš vysvětlivka na prvním listu); Hill 1989: č. 35; Yudlov 1998: č. 19; Abramsky 1978: s. 1–20, s. 6–9nn • faksimile *Two Prague Haggadahs* 1978.

C • BL c.49.b.14 Oriental, pergamen • Valmadonna Trust Library, pergamen, cenzorský záznam Camilla Jagela.

[*]

[Knihy královské v jidiš]

[Praha, 1556]

Nedochováno, či neznámo.

L • jid

B • Wolf 2, s. 456, exemplář bez TL; Zunz, *CLH*, Vinograd i *BHB* 0; Rosenfeld 1987: s. 125, č. 44, dle Wolfa, uvádí mezi pochybnými.

30.

[Modlitby pro minchu, maariv a různé modlitby]

[Praha, [5]322 (1562)]

Zachyceno v soupisu Oppenheimovy knihovny z roku 1782, dnes v BLO nezvěstné.

B • Zunz 21; *CLH* 2440; Vinograd 32; *BHB* 0 • *Rešima* 1782: 60a: „*tfil[at] minḥa we-ma'ariv im widujim u-tḥino[t] šonim*, Prag 322, 8°“.

C • nezvěstné.

31.

Tfila mi-kol ha-šana im jošrot we-šir ha-jihud ke-sidra ke-minbag ha-ga'on mbr“r Ajzek mi-Tirna

Praha, [Katzové], [5]326 [1566]

4°, ca. 20 ff. doch.

Modlitby pro celý rok (sidur), podle zvyklosti r. Jicchaka Ajzeka Tyrny (kol. 1380–85 – kol. 1445). S marginálním homiletickým a etickým komentářem a vysvětlivkami k *nusachu* (lokální zvyklosti či ritu). Dle TT obsahovalo kromě siduru též *jošrot* a *Šir ha-jibud*. Komentář odkazuje k „r. Avigdorovi zl“ (snad míněn Avigdor Kara?), [16b]; odkaz na *Igeret ha-tšuva* Jony Gerondiho a na Meira z Rothenburgu, [5b]; citován „r. Baruch ve jménu r. Judy Chasida“ (tj. Baruch ben Šmuel z Mainzu?), [5a]. V exempláři HAB dochovány pouze sl. 1–4 a dále listy 7,1–3 a 8,2 a minimální fragmenty, končí v amidě pro všední den požehnáním *u-li-[je]rušalajim ʿircha be-raḥamim*, [30b]; exemplář NLI je pouhý zlomek (ff. [1–4]), použitý pro doplnění neúplného exempláře vyd. 1556 (č. b. 28). Kolofon nedochován. V komentáři, [2b], snad první užití Raši písma v Praze.

TT:

תפלה מכל השנה עם \ יוצרות ושיר היחוד כסדרה \ כמנהג הגאון מהרר אייזק \ [מ]טירנא פה פרגא \ נדפס \ תחת ממשלת \ אדוננו הקיסר \ מקסמליאנוס \ יר"ה ותתגדל מלכותו כיר"א : \ שנת שכו לפק \ \

T • 1 sloupec textu s marginálním komentářem ([6b] 2 sloupce) • textová písma: KP aškenázské

3,8 mm, 2,5 mm, 1,8 mm ([34b]), aškenázská polokurzíva JP2 2 mm (pro komentář), Raši písmo 1,5–1,8 mm (pro komentář, pouze [2b], prvních 10 řádků); vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace (dochované listy, exemplář HAB) 1–4⁴ 7⁴⁽⁻¹⁾ 8⁴⁽⁻³⁾ • zrcadlo ca. 150–158 × 100–105 mm, s komentářem 118–119 • signování složek: první list ve složce značen arabskou i hebrejskou číslicí (KP 3,8 mm) • bez záhlaví i foliace • kustody na posledním listu složek • zarovnání: *litterae dilatabiles he, dalet, mem softit, reš, tav*, mezery, odsazování interpunkčních značek na konec řádku, předjímání písmen z následujících řádků; invertované *nun, tet, mem softit*, a osamoceně i neinvertovaná písmena (např. *pe* na [6a] v malém KP) • ligatura pro *el* i *adonaj* v KP 3,8 a 2,5 mm, *el* též v KP 9 mm, oseknuté *mem* [8b].

D • bordura B15 architektonicko-figurální plovoucí, [1a]: nahoře mezi fantaskními dračími hlavami pod jakýmsi organickým příkrovem vousatý klečící Samson v krátkém šatu rozevívá lví tlamu, dole dva diví muži s kyji přidržují štít s katzovským signetem, po bocích členité sloupy se šňůrovými závěsy a zvonečky, 132 × 80 mm (první doložený výskyt, užito ještě v *Minbagim* 1606 či v dnes nezvěstném *Birkat ha-mazon* z Wagenseilovy sbírky, sg. RAB-I 225, č. b. 277) • bordura B16 architektonicko-figurální, [1b], první doložené užití: v tympanonu orožený Mojžíš s deskami Desatera rozdělenými ve dvě, po stranách stojící andílci s kopími, po bocích místo sloupů polozvířecí postavy v pláštích, u jejich nohou putti se štíty se symbolem *magen dawid* (pravý) a levitské konvice (levý); dole dva čeští lvi podpírají štít s

katzovským signetem vyrůstajícím z obláčku, 173 × 120 mm (používána ještě koncem 17. století) • kaligrafické incipity: *ma*, [1b], 19 mm; *baruch*, [9a], 31 mm *bejt*, písmo s kvítky. B • Zunz 22; *CLH* 2087; Vinograd 33; *BHB* 308442 • Freimann 1911: č. 90; Yudlov 1998: č. 24.

C • HAB M: Le 30, defektní, doch. ff. [1–16], [25–27], [30] a minimální fragmenty, ca. 200 × 150 mm, papír • NLI RV 8° 91 A 515, fragment, zach. pouze ff. [1–4], pergamen.

N • v exempláři HAB přes štít otištěna (?) písmena *cade-lamed-ligatura alef-lamed*, tj. snad Colel, zkráceně za Becalel (?), a dále snad *bejt*, *mem*, *bejt* a *šin* (?). Může to být snad jméno majitele (srov. např. jméno Jicchak Bloch otištěné na horním okraji *Žalmů* 1606 v exempláři NLI)? Nebo jméno Becalela ben Mordechaje Kohena?

32.

Moše ben Jisrael Isserles (1520–1572), *Torat ha-‘ola*

Praha, Mordechaj ben Geršom Kohen (se syny Pesachem, Becalelem, Geršomem Jisraelem, Šlomem a Šmuelem), dokončeno v měsíci kislevu [5]330 [10. listopadu – 8. prosince 1569] 2°, [6], 172, [1] ff. (někdy značeno: [6], 173)

O podobě chrámu, o obětech a svátcích jejich významu ad., s referenčním aparátem k Bibli, dle Elchanana Reiner (Reiner 1997a: s. 95–96) filozofický spis podaný v homiletickém stylu a tradiční literární formě. Obsah: [1a] TL, [1b] vakát, [2a–6b], 1a–3b obsah; [4a] vakát, [4b] báseň na oslavu autora sepsanou jistým Manesem, „když pobýval v domě mistra [Isserlese] v Krakově“ po dokončení rukopisu díla roku [5]324 (1564) „v měsíci, kdy byl postaven Chrám“, 5a–171b text, 171b explicit a díkůvzdání autora s datem dokončení, 172a–b dodatek autora, 172b veršovaný kolofon tiskařů (Šmuel jako „nejmladší“), [1a–b] báseň s incipitem *Mevorach šem ha-‘el be-rov ḥasdo po‘el*, kterou avizuje explicit, 171b, v akrostichu *Moše bar Jiśra‘el šlj“t jeḥazeḳ (jeḥezak?)*, Davidson 3, s. 75–76, č. 139) a báseň uvedená záhlavím *‘Od le-daber šir le-ḥaber* s incipitem *Sod ha-miḳdaš po niḥadaš binjan ḳadoš maḳom nora* (Davidson 3, s. 238, č. 65), [1b] částečně rýmovaný kolofon podepsaný „Šmuel bar Reuven, *madpis*, přezdívaný Šmuel sazeč, Němec ze svaté obce Frankfurtu nad Mohanem“. Tento Šmuel bar Reuven je totožný se Šmuelem Drekslerem (viz č. b. 35) a podle *BHB* byl autorem veršů. V č. b. 36 vystupuje zjevně jako nakladatel; zde je užití *madpis* použito spíš snad jako označení profese, a nikoli aktuální role Šmuela v této edici, ale nejasné. Není evidován v *CLH*.

Výpravná edice typograficky na pomezí mezi velkorysou úpravou rukopisných aškenázských

kodexů a úspornějším typografickým pojetím. V impresu uveden pouze otec tiskař, v kolofonu též synové.

TT:

ספר \ תורת העולה \ אשר חיבר הרב החכם הכולל \ המקובל האלוף והגאון מהרר משה בן החבר \ ר' ישראל ז"ל הנקרא איסרל מק"ק קראקא הבירה \ ובו סדר כוונות על מדות אמות בית המקד' וכל כליו \ וגם טעמים חדושים [...] על הקרבנות ומועדים ושאר מצות [...] ועל מה הם מורים \ עם מרא' מקום מתורת אלקינו וגם מגביאים וכתובים [...] \ ונדפס תחת ממשלת אדוננו הקיסר מקסימיליאנוס \ [...] על ידי עושי \ המלאכ' הקצין כמ"ר מרדכי כ"ץ בשנת ש"ל לפ"ק \ \

Explicit a kolofon tiskařů:

הנה כי כן יבורך גבר . המתפלל על מה שעבר . \ ברוך שעזרני להשלים הספר . וזה תכלית עפר ואפר . \ לגנוז אוצרות למעלה . ולהשיב האבידה אל בעלה . \ היא הנשמה הטהורה . בעשותו מלאכת ה' כחמה ברה . \ היא מוצאת בתכלית היופי . ולא נמצא בה שמץ ודופי . \ ונגמר בכסליו החודש . \ בשנת ש"ל נעלך כי אדמ' קודש . \ בזמן שהכהנים נצחו ופיהם להלל ולהודות פצחו . \ נדפס על ידי הקצין הכהן הנרשם . היקר כמ"ר מרדכי בר גרשם . \ בצירוף בניו הכהנים ההוגים באמרת האל . כמ' פסח והר"ר בצלאל . \ ואחריהם הצעיר גרשם ישראל . ושלמה והקטן לאלף יחי' שמואל . \ ובזכות זה ה' יבנה היכל ואריאל . ובא לציון גואל . \ ויוציאו מתחת בעלי לצון . ונס יגון אנחה ופליצון . \ אמן וכן יהי רצון . \ \

Kolofon sazeče:

החובר חבר . אותיות הוה עתיד ועבר . ולמצא החפץ ולדבר דבר . ופדויי לציון ישובון . \ כה עתירת שמואל בר ראובן . זצ"ל המדפיס הנקרא \ שמואל זעזער איש אשכנזי \ מק"ק ורנקבורט \ דמאין . \ \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm, RP 1,8 mm pro marginální odkazovací aparát a dodatek autora na konci; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm • kolace 1⁶ 2⁴ 2bis⁶–28⁶ 29⁴ 30³ • zrcadlo ca. 222 × 123 mm • signatury v první půli složky (složka a list) KP 1,8 či 4 mm a arabskými a římskými číslicemi • foliace (ŽMP) [6], 1–3, [0], 5–42, 41bis, 44–54, 57, 56–58, 58bis–59, 61–100, 106, 102–169, 167, 171–172, [1] • kustody stránkové • záhlaví: na straně verso titul, na straně recto *ḥeleḳ* a číslo dílu.

D • bordura B17 architektonicko-figurální, s portrétem tiskaře Mordechaje Katze dole ve štítu přidržovaném dvěma anděly, po stranách sloupy kanelované, na nich zavěšeny medailony s cherubími hlavami, v dolních částech sloupů lvi přidržují se štíty s katzovskými signety a nápisem *Mordechaj kohen jš“w*, nahoře trojúhelný štít a na něm dva papouchové, TL, první doložené užití • viněta Jeruzalémského chrámu Ch1, 33b, 69a, první doložené užití • rámeček RT7, 44 × 65 mm, 34b, 70a, první doložené užití • ozdůbky: větvička s lístky 1, čtyřlístek 1 • dekorativní sazba, 69b, 69a, 33b–34a, 171b, 172b.

B • Zunz 23; CLH 6483,22; Muneles 10; Vinograd 36; BHB 109747 • k Šmuelu ben Reuvenovi [Drechslerovi] viz Zunz 1845: s. 266, v CLH nenalezen.

C • ŽMP sg. 29.703 • digitální kopie na webu NLI a hebrewbooks.org.

[*]

Johannes Fortius de Horta (1517–1519), [*Grammatica id est libellus de mystica litterarum significatione... Diḳduḳ lešon ha-ḳodeš...*] M. IOANNE FORTIO AVTORE. I. De Diuina visitatione nostri, qua DEVS antequam poenas meritas irroget, clementer nos ad resipiscendum inuitat [...]

Praha, Jan Kantor Had, 1570

4°, [36] ff. (dle ÖNB; *BCBT*: [40], patrně mylně)

Součástí spisu je gramatika hebrejštiny, v jejíž sazbě jsou použita katzovská písmena (KP hybridní 1,8 mm, KP aškenázská 2,5–3 a 4 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm), a ač je uveden pouze křesťanský tiskař, lze snad předpokládat větší podíl na výrobě tisku než jen zapůjčení písma; dle Lenky Veselé vysázeli hebrejskou část v Hadově dílně katzovští sazeči. Latinská část je nestandardně ukončena kolofonem na f. [E iv b], na f. a1b obsahuje hebrejskou předmluvu. V závěru latinské části, f. E iii b, se v souvislosti se sazbou akcentů vyjadřuje kriticky k neschopnosti místních křesťanských tiskařů hebrejsky číst, natož tisknout, jediného židovského tiskaře, který byl schopen jeho požadavkům vyhovět, označuje za „nepříliš zběhlého“ (*non admodum exercitatus*). Dle *BCBT* 40 listů, v exempláři ÖNB zdá se chybět titulní list, titul dle listkového katalogu oskenovaného v *BCBT* (název uvedený v *BCBT* je patrně jen rozpisem částí díla, f. A1r).

T • 1 sloupec, bez záhlaví a foliace, s kustody • kolace (ÖNB): latinská část o 22 ff., a² A–E⁴; hebrejská část o 14 ff.: *alef*–A – *g[imel]*–C⁴ *dalet*–D²; chyby v hebrejské části: *alef*–A4 jako *dalet*–D4, *bet*–B2 jako *bet*–B4 a naopak *bet*–B4 jako *bet*–B2, *gimel*–C3 jako *gimel*–C4.

D • v latinské části jedna xylografovaná iniciála S na šrafuře s listovím • xylografovaná zvláštní hebrejská písmena (*otijot mešunot u-lefufot*) v hebrejské části, používaná při psaní svitku Tóry.

B • Muneles 11; *BCBT* 37288 • Dobrovský 1782: s. 246–247 • Segert – Beránek 1967: s. 22–28 • Veselá 2012: s. 168.

C • ÖNB 20.J.10 (<http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ202701001>), defektní? • BLO Opp. 4° 1049 (*olim* 1322), defektní (pouze hebrejská část) • NK sg. 53 B 2, defektní?.

33.

Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609), *Gur arje*

Praha, Mordechaj ben Geršom Katz (se syny Becalelem a Šmuelelem), [5]338–[5]339 [1578–1579]

2°, 228 ff.

Suprakomentář k Rašiho komentáři k Toře. Kolem bordury TT verš Gn 49, 9, vztahující se k titulu a jménu autora. Obsah: [1a] TL, [1b] vakát, 228a kolofon tiskařů, 228b opravy a doplňky a kolofon sazeče Eliezera Lipmana ben Mešulama z^l „zvaného Lipman sazeč“ z Lublinu. V TT uveden jako tiskař Mordechaj Katz, v kolofonu též jako *dabrana de-umata* (mluvčí lidu, *šadlan*) a spolu s ním synové Becalel a Šmuel. V TT datace 378, v kolofonu 379.

TT:

ביאור \ שחבר הגאון האלוף נ"י כמהר"ר \ יהודה ב"ר בצלאל על פי רש"י ז"ל על חמשה חומשי תורה \ לבאר פירושו לתלמידים המעיינים כי ראשון הוא פירושו [...] לפרש \ הפשט גם כלול מתלמוד ואגדת מדרש רבות מכלתא ספרא וספרי \ גם לברר דבריו אם האמת אתו מה שהשיבו עליו הבאים אחריו ולברר \ כל מה שבא בדבריו מדברי רז"ל אם בהלכה לברר עומק ההלכה ואם \ באגדה לבאר אותה על פי סודה [...] עד שהחבור \ הזה הוא נאות לגדול והוא אריה בתורה וליניק וחכים גור בתור' לכן \ שם חבור הזה גור אריה [...] נדפס תחת ממשלת אדננו המיוחס הקיסר והמלך רודאלף \ [...] והוקם המלאכה ע"י ובבית הקצין \ הישיש היקר כמ"ר מרדכי בר גרשם כ"ץ זצ"ל מחוקק \ פה ק"ק פראג הבירה בשנת של"ה לפ"ק \

Kolofon tiskařů s chronogramem:

[...] על ידי ובבית הקצין הנעלה דברנא דאומתא הישיש בצירוף בניו הנרשמים למטה : \ שנת ש'שון ו'שמחה ישיגו ו'נסו י'גון ו'אנחה א'מן במהרה יבא גואלינו כיר"א . \ מרדכי ב"ר גרשם הכהן זצ"ל מחוקק \ הר"ר בצלאל ב"ר מרדכי הכהן שלי"ט מחוקק \ שמואל ב"ר מרדכי הכהן שלי"ט מחוקק \

Kolofon sazeče:

על ידי הפועל אליעזר ב"ר משולם זצ"ל הנקרא ליפמן זעצ"ר \ מק"ק לובלין \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní a RP, obě 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 a 4 a

2,5–3 mm, KP hybridní 2,5 mm (TT), impresum a kolofon sazeče JP2 • kolace [1]–38⁶ •

zrcadlo 255 × 153 mm • foliace KP 4 mm v zásadě pravidelná • záhlaví živá (názvy perikop) •

kustody sloupcové • signatury arabskými a římskými číslicemi i hebrejsky v první půli složek, dosti pravidelně.

D • bordura B18 architektonická s fantaskními stvořeními (mořské panny, triton ad.), TL • rámeček RT7, 2a, 66a, 120a ad. • ozdůbky: ručičky, čtyřlístek 1, lipový lístek, větvička s lístky 1, kvítek 3a (119b, ojedinělý výskyt), FO2.

B • Zunz 27; CLH 6153,4; Muneles 17; Vinograd 39; BHB 0138941; k sazeči CLH 8076.

C • ŽMP sg. 3.578; sg. 22.021 ad.

Sliḥot ke-seder u-ke-minhag Peḥem, Poln, Merbren, Austrech we-Šlezija

Praha, Mordechaj ben Geršom Katz (a synové Pesach, Becalel, Geršom, Šlomo a Šmuel), dokončeno ve čtvrtek 5. elulu [5]339 [27. srpna 1579]

2°, 84 ff.

Kajícné modlitby (*sliḥot*) dle ritu Čech, Polska, Moravy, Rakouska a Slezska. Dle popisu publikovaného J. D. Wilhelmem obsahuje 166 modliteb, včetně, na konci tisku, slichot r. Avigdora Ḳary, *Et kol ha-tela'a* a *El neḳamot hofi'a*, a oproti předchozím pražským edicím nově též *Ana elohej avraham* (č. 166, viz Davidson 1, č. 6111) r. Avrahama ben Avigdora z Prahy, složenou na připomínku vypovězení roku 302 (1542). Krátký marginální anonymní výklad, někdy se uchylující k jidiš vysvětlivkám. Dle Wilhelma byl zahrnut do komentáře ve vyd. *Sliḥot* 1585, taková edice ale neexistuje a jím citovaný TT odpovídá *Sliḥot im pejruš* 1608–1610, kde je skutečně jako vydavatel – a kompilátor – (mnohem delšího) komentáře jmenován Moše Katz. Dle *BHB* byly vysvětlivky k jednotlivým slichám později přetiskovány i jinde, například v ed. Krakov 1584. Obsah: [1a] TT, 1b *El melech jošev*, dále *sliḥot* pro měsíc elul až Jom kipur, 71a *šalmonit le-mila*, 73b *piḥmon le-mila* o *‘asara jmej tšuva*, 74b *sliḥot le-šeni ḥamiši we-šeni*, 75a *sliḥot* pro 10. tevet, půst Ester a 17. tamuz, 81–83b lokální pražské slichy, 83b kolofon sazeče Šmuela ben Reuvena [Drekslera], 83b–84b obsah, 84b kolofon tiskařů, kromě otce uvedeni synové Pesach, Becalel, Geršom, Šlomo a Šmuel. V TT kol znaku Starého Města pražského biblický citát Ž 104,4 (stejně pak v edici 1590–1592). Popis převzat z Wilhelmova článku.

TT:

כי עמך הסליחה למען תורא . \ שובו בנים שובבים ארפא משוּבו \ תיכם . כי לא אחפוץ במוֹת \ המת נאם ה' אלהים והשיבו וחיו . \ נדפסו הסליחות כסדר וכמנהג פיהם פולן מערהרן אויסטריך \ ושלעזיא תחת ממשלת אדוננו הקיסר רודאלפוס ירום הודו \ ותתנשא מלכותו קרית מלך רב פה קק פראג \ ע"י ובבית הנעלה וקצין הישיש כמ"ר מרדכי בר גרשם \ כ"ץ זצ"ל מחוקק \\\

Kolofon sazeče:

בעזרת אל נורא תהלות \ סימתי זו הסליחות \ השם יזכני להשלים מחזרים \ אשר לפני עיניי מאירים \ יפה וברה כחמה \ אשר מעולם לא נראה כהמה \ וגם נייר ודיו \ דוגמתו אינו \ בזכות זה נזכה לבנין אריאל \ עם שאר אחינו בית ישראל \ פדויי לציון ישובון \ כה עתיר שמואל בר ראובן \ זצ"ל זעציר \ הנקרא שמואל דרעקסלר \ בשנת יברכך ה' אלהיך בכל מעשה' יד'ך אשר תעשה : \\\

Kolofon tiskařů:

תשלם המלאכה מלאכת הקדש ביום ה' ה' לחדש אלול \ בפרשת למען יאריך ימים על ממלכתו הוא \ ובניו בקרב ישראל \ מרדכי ב"ר גרשם כ"ץ מחקק \ פסח בר מרדכי הכהן מחוקק שליטא \ הרר בצלאל [...] \ הרר גרשם [...] \ שלמה [...] \ שמואל בר מרדכי הכהן מחוקק שליטא \\\

Chronogram: יברכך ה' אלהיך בכל מעשה' יד'ך אשר תעשה

L • heb, trocha jid

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm a JP2 (impresum a vysvětlivky);
vznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace (odvozeno z popisu) [1]–10⁸ 11⁴ • signatury v první
půli složek latinskými písmeny a arabskými číslicemi a hebrejskými písmeny (např. *B1 bejt
alef*) • foliace s menšími chybami: značeno 30 namísto 28, 38 namísto 34, 33 namísto 35, 72
namísto 65, 71 namísto 66, 83 namísto 81, 84 namísto 82 • kustody stránkové.

D • celostránkový znak Starého Města pražského StM3, [1a], doplněno v roce 339 • bordura
B17, [2a] • xylografované kaligrafické incipity: *Lecha*, [2a] (více neznámo).

B • Zunz, *CLH* i Vinograd 0; *BHB* 310230 • Wilhelm 1962, s edicí komentáře.

C • KB Stockholm, v katalogu knihovny nenalezeno, dle Wilhelma v jeho době
nezkatalogizováno, 310 × 210 mm, vazba na dřevěných deskách bez potahu, kožený hřbet,
přídeští vylepeno listy „z historické knihy v češtině“, vlastnické přípisky: přední předsádka a
32b: Rikl bat Šmuel Kohen; opakovaně: Chanoch bar Baruch Weizl (srov. Hock 1892: col.
106b, č. 2531, k r. 1581); mladší latinské přípisky, 2a.

N • kromě této edice se v knihovně dle Wilhelma nacházejí také *Hagada* 1526 a *Machzor*
1534 – mohly by být součástí švédské válečné kořisti z doby třicetileté války?

35.

Anonym, *Orḥot šadiḳim*

Praha, (Mordechaj ben Geršom Katz a synové Becalel a Šlomo, dokončeno v měsíci tevetu
[5]341 [7. prosince 1580 – 4. ledna 1581])

4°, [58] ff.

Anonymní středověké nábožensko-etické pojednání ve dvaceti osmi kapitolách. V TT
poznámka nakladatele o užitečnosti a zároveň nedosažitelnosti textu, který nebyl „za našich
dnů vytištěn“, což jej vedlo k záměru ho vydat; jak vyplývá z formulace závěru, nakladatelem
je zde sám tiskař. Dle Elchanana Reinera (Reiner 1993a: s. 10, pozn. 2) autor francouzského
původu žijící v Itálii v 1. pol. 15. století. Obsah: [1a] TT, [1b] seznam kapitol, [2a–4a]
předmluva, [4b–57b] text, [58a] závěr a veršovaný explicit s kolofonem tiskaře Mordechaje
Katz, [58b] kolofon sazeče Šmuel bar Reuvena „zvaného Šmuel Dreksler“.

TT:

ספר \ אורחות צדיקים \ החיבור הקטן הזה מעט הכמות ורב \ האיכות הוא ספר אורחות צדיקים . \ ומידות
הנפש . \ המיוסד להורות ולהשכיל את לב האבן \ והטפש . ולהוציא מדרך טיט ורפש . \ [...] \ ויען אשר אינו
מצוי אצלינו . כי לא נדפס בימינו . \ לכן עלתה ברוחינו להשתדל בו ולהדפיסו כדי לזכו \ בו הרבים לקרות

וללמוד בו עד שיהא מורגל לו בפה \ [...] ויזכה לחיי נצחי ולרב טוב הצפון גם חלקת מחוקק \ שם יהיה ספון .
אכ"ר : \ נדפס פה ק"ק פראג המפואר' תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ רודלפוס יר"ה והדרו \

Kolofon tiskařů, s chronogramem:

ברוך ה' [...] \ שעזרני להתחלה הספר ולגמור . בחודש טבת שנת לקיים מקר"א באמור : \ ובא לציון גואל
[...] \ אלה דברי הישיש והקצין כמ"ר מרדכי ב"ר גרשם \ כ"ץ מחוקק זצ"ל . ובניו יצו \ הרר בצלאל בר
מרדכי הכהן מחוקק שליטא \ שלמה בר מרדכי הכהן מחוקק שליטא \

Kolofon sazeče:

על ידי העושה מלאכה נאם שמואל בר ראובן ז"ל \ זעציר הנקרא שמואל דרעקסלר \\
T • 2 sloupce • textové písmo RP 1,8–2 mm (též v TT); vyznačovací KP aškenázské 9 a 4 mm
a KP hybridní (1,5–1,8 a 2 mm) a JP2 (impresum, část TT) • kolace [1]–14⁴ 15² • zrcadlo 148
× 110 mm • signatury (pouze číslo složky) KP a arabskými, pouze první list ve složce, občas
chybně • kustody stránkové • bez foliace • v záhlaví názvy kapitol.
D • bordura B6, TL • dřevorez s motivem Chrámu Ch1, [58b] • ozdůbky: lipový lístek,
čtyřlístky 1 seskupené do ornamentů, větvička s lístky 1.
B • Zunz 29; CLH 3413; Vinograd 41; BHB 111528.
C • ŽMP sg. 12.993 • NLI sg. R 8° 35 V 3565; mikrofilm FI 8922.

36.

Šlomo ben Jechiel Luria (kol. 1510–1573; domnělý autor), *Menorat zahav ʔahav*

Praha, (Šmuel ben Reuven Dreksler v domě Mordechaje ben Geršoma Katze, dokončeno ve
čtvrtek 8. švatu [5]341 [12. ledna 1581])

4°, [4] ff.

Modlitby a výklady o mystickém významu symbolu menory. Dle obsáhlého TT opsáno
z rukopisu r. Šloma [ben Jechiela] Lurii z Ostrohu (kol. 1510 Poznaň – 1573 Lublin). Obsah
[1a] TT, [1b] xylografovaná menora s Ž 67 a vysvětlujícím textem sázeným kolem, [2a–b]
modlitby *ʔhinot* před a po bohoslužbě: *Ani ʔeraʔaticha ki taʔaneni* a *Jehi adonaj elobejnu ʔimanu*,
[2b–4b] vysvětlení smyslu [obrazu] menory s Ž 67 (*kawanat ha-mizmor we-ha-menora*); [4b]
kolofon nakladatele s datem dokončení. V TT není uveden tiskař ani nakladatel, dle
formulace kolofonu (*nidpas ʔal jdej Šmuʔel ... be-vejt Mordechaj...*) byl nakladatelem Šmuel
Dreksler, který se jako *madpis* (nakladatel) tituluje již v *Torat ha-ʔola* (č. b. 32). Vyšlo též
v Krakově, kol. 1585 a kol. 1595 (*BHB 178646 a 323936*).

TT:

מנורת זהב טהור \ הוא . \ מעט הכמות ורב האיכות . נוסף על סודותיו . \ רב התועלת להקורא בו : \ ראו בינו
כבוד אלהים חקור דבר . המנורה הטהורה וסוד המזמור : \ והתחינה הנעימה הכוללת רב תועלת : \ והם הם

דברי מקובלים הועתקו מכתב יד מופת הדור אלופינו הגאון \ מה"ר ר שלמה נ"ע מאוסטרא לוריא . \ ונתוסף בו פירוש מדות המנורה וכל ענייניה להבין ולהשכיל פירש רש"י . \ ולזכות הרבים נעתי חצני להדפיס . \ וגם הוגה בעיון רב . \ [...] \ פה ק"ק פראג

Kolofon:

נדפס על ידי שמואל בר ראובן ז"ל זעציר הנקרא שמואל דרעקסלר שלי"טא . \ היום יום ה' ה' לחדש שבט שנת את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכה א"ס"ש . \ בבית הקצין הישיש והיקר כמ"ר מרדכי \ בר גרשם הכהן מחוקק זצ"ל : \ \

T • 1–2 sloupce • textové písmo JP2 2 mm, RP 1,8–2 mm, KP hybridní 1,8 mm, KP aškenázské 2,5–3 mm (modlitby); vyznačovací KP hybridní 2 mm (nadpisy, kolofon) a KP aškenázské 4 a 9 mm (TT, záhlaví, incipity) • kolace [1]⁴ • zrcadlo 162 × 120 mm, šíře sloupce 57 mm • bez foliace • kustody stránkové • záhlaví *menorat zabav* (kromě [1b–2a]).

D • xylografovaná menorah s Ž 67 a dalšími texty (obvyklými na tabulkách šiviti), [1b] • ozdůbky: čtyřlístek 1, lipový lístek, ručičky, větvička s lístky 1, FO2, větvička s lístky 2 • xylografovaný (?) incipit *ze*, [2b], 12 mm výše, ozdobná aškenázská polokurzíva ovlivněná novogotickým latinským písmem a podobná JP4.

B • Zunz 28; *CLH* 6949,28; Vinograd 42; *BHB* 178645.

C • BLO Opp. 4° 792 (2) (*olim* 874), 190 × 145 mm • NLI Scholem R 487.

37.

[*Sidur*]

[Praha, [5]341 /1581/]

Modlitby pro všední den, sobotu a další příležitosti, „majitel aškenázského původu“, obsaženo v seznamu knih předložených r. 1595 mantovskými židy k cenzuře.

B • Zunz, *CLH* i *BHB* 0; Vinograd 29; Baruchson 1990a: č. 196.

N • nedochováno, či neznámo.

38.

Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609), *Druš na'e [...] be-šabat tšuva be-ḳ"ḳ Prag be-vejt ha-kneset ha-ḥadaša bi-šnat arje ša'ag mi jira*

(Praha, Mordechaj ben Geršom ha-Kohen a synové, [5344] [1583–1584])

2°, [8] ff.

Kázání pronesené v Nové (tj. Staronové) synagoze v Praze o *šabat tšuva* (8. tišri) roku 344 (24. září 1583). Titul doplněn z kolofonu, edice nemá TL ani jakékoli záhlaví, pouze vyznačený incipit *ba'azinu*. Obsah: [1a–7b] text, [8a] kolofon, [8b] vakát. S týmž vročením vyšlo vydání

v kvartovém formátu (č. b. 39). Lze se domnívat, že kázání vyšlo tiskem brzy po jeho pronesení, tj. ještě roku 1583. Patrně mělo být kompletováno s dalšími maharalovskými edicemi; proto nemá TL a je sázeno ve stejné úpravě jako ostatní Maharalovy tisky.

Kolofon:

סליק דרוש נאה \ ומשובח שדרש הגאון האלוף נ"י \ כמהר"ר יהודה ב"ר בצלאל זצ"ל \ בשבת תשובה בק"ק פראג בבית \ הכנסת החדשה \ דשנת אריה ש'א'ג' מ'י לא יירא \ נדפס פה ק"ק פראג על ידי מרדכי ב"ר גרשם \ הכהן צזל מחוקק ובניו שליט \ \

T • 2 sloupce • textové písmo KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm (incipity), v kolofonu užito 6 typů písma: KP aškenázské 9, 4 mm a 2,5–3 mm, KP hybridní, RP a JP (srv. TT vyd. in 4°, č. b. 39), vše 1,8–2 mm • kolace 1–2⁴ • signatury hebrejskou (číslo složky i listu) v první půli složky i arabskou číslicí (jen číslo složky) • bez foliace i záhlaví • kustody stránkové.

D • ozdůbky: lipové lístky, [8a].

B • Zunz i *CLH* 6153,5 i Muneles 20 uvádí jen kvartové vydání; Vinograd 45; *BHB* 138945.

C • NLI R 2° 75 A 34, výška 31 cm, mikrofilm FI 7506; online:

<http://web.nli.org.il/sites/nli/Hebrew/library/Pages/BookReader.aspx?pid=742502> (přístup 7. 12. 2015), unikum?

39.

Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609), *Druš na'e [...] be-šabat tšuva be-ḳ"ḳ Prag be-vejt ha-kneset ha-ḥadaša bi-šnat arje ša'ag mi jira*

Praha, Mordechaj ben Geršom ha-Kohen (se syny Becalelem a Šlomem), [5344] [1583–1584] 4°, [14] ff.

Kázání pronesené v Nové (tj. Staronové) synagoze v Praze o *šabat tšuva* (8. tišri) roku 344 (24. září 1583). S tímž vročením vyšlo vydání ve foliovém formátu (č. b. 38). Na rubu TL veršovaná exhortace ke zbožnosti a studiu se jménem Jehuda ben Becalel v akrostichu, ff. [2a–13b] kázání, [14a] kolofon sazeče Šmuela Drekslera, který se zde označuje jako *ba-‘ose mlacha*, „ten, kdo vykonává práci“ a jako *zecer* (sazeč), tj. jako výkonný pracovník (podobně jako v č. b. 35), nikoli jako *madpis*. Lze snad předpokládat, že edice kázání vyšla brzy po jeho pronesení, tj. ještě roku 1583.

TT, vročení chronogramem:

דרוש נאה \ ומשובח שדרש הגאון \ האלוף נ"י \ כמהר"ר יהודה ב"ר \ בצלאל זצ"ל \ בשבת תשובה בק"ק פראג בבית \ הכנסת החדשה \ בשנת אריה ש'א'ג' מ'י לא יירא \ נדפס פה קק פראג הבירה תחת ממשלת \ אדונינו הקיסר רומי רודאלפוס ירה : \ על ידי מרדכי ב"ר גרשם הכהן צזל מחוקק \ \

Kolofon tiskařů a sazeče, oddělené vinětou Chrámu:

נדפס על ידי האב ובניו בכמ"ר \ מרדכי בר גרשם הכהן זצל מחוקק \ הרר בצלאל בר מרדכי הכהן שליט מחוקק
\ שלמה בר מרדכי הכהן שליט מחוקק \ על ידי העושה מלאכה מאלכת הקודש נאם שמואל \ ב"ר ראובן זצל
זעזיר הנקרא \ שמואל דרעקסלר . \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací 4 mm (incipity, verše na rubu TL),
v TT použito 7 různých písem: KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, KP hybridní 1,8 mm, RP 1,8
mm a JP2 2 mm, JP3 3 mm • kolace [1]–3⁴ 4² • zrcadlo 149 × 118 mm, 56 mm šíře sloupce •
signatury KP hybridní 1,8 mm a arabská číslice, jen číslo složky a pouze na prvním listu • bez
foliace i záhlaví • kustody stránkové.

D • rámeček TL z ozdůbky mřížka 1 a větvička s lístky 1, dole lišta 10, 7 × 99 mm • ozdůbky
větvíčka s lístky 1, lístek lipový a čtyřlístek 1 • viněta s Chrámem Ch1, [14b].

B • Zunz 32; *CLH* 6153,5; Muneles 20; Vinograd 46; *BHB* 138946.

C • BLO Opp. 4° 853 (*olim* 1090), 180 × 137 mm, konvolut • ŽMP Jc 4.655, 180 × 145 mm,
razítka Bibliothek der jüdische Gemeinde Berlin, [1a], [1b].

40.

[*Maḥzor mi-kol ha-šana*. Díly 1–2] *Maḥzor mi-kol ha-šana* [*Maḥzor šel jamim nora'im*] [1.
díl] *Heleḳ maḥzor šeni* [2. dí]l

Praha, (Mordechaj ben Geršom Katz se syny Becalelem, Jisraelem Geršomem a Šlomem, ve 2.
díle též s vnukem Geršomem ben Becalelem, 1. díl dokončen 6. tišri [5]346 [29. září 1585],
2. díl 5. sivanu [5]346 [22. května 1586])

2°, [2], 2–164 (*recte* 161), 132 (*recte* 128) ff., ilustrace

Machzor pro celý rok „dle ritu Čech, Polska a Německa“ (TT 1. dílu) s obsáhlým
komentářem převzatým z lublinského vydání machzoru, který pro vyd. 1567 sestavili
Mordechaj Mordos (Mordus?) ben Juda Makabi a Naftali ben Joel Šachor, pro vyd. 1578
doplnil Cvi ben Chanoch Zundls a v krakovské edici 1585 dále Natan ben Šimšon Špira (viz
BHB 306659). Pro pražskou edici doplněno hojnými dodatky zkompilevanými editorem
Mošem ben Avrahamem ŠD, tj. Mošem Schedelem (pozdější zakladatel a majitel
schedelovské tiskárny, autor, editor a překladatel, zemřel v Praze na konci ledna roku 1607).
Dle *BHB* machzor dle západního aškenázského ritu s menšími změnami dle ritu Čech a
Polska a základem komentáře jsou výklady francouzských a německých učenců generace
tosafistů; dle Zunze zohledněn i poznaňský ritus (Zunz 1859: s. 75). 2 díly. Jména tiskařů a
název prvního dílu doplněny z kolofonů. V záhlaví folia [1b] 1. dílu (vlastně pokračování TT)

prosí tiskař Mordechaj Katz za zdar díla, tj. vydání machzoru s komentářem otištěným v lublinské edici, pro něž se rozhodl „hledat ve starých machzorech“ (*mahzorim ješan[im]*) a doplnit je o další „starobylé výklady“ (*pšaṭim atikim*). F. [2a–b] obsáhlý úvod tiskaře (incipit *amar ha-madpis*, přičemž *madpis* může označovat jak tiskaře, tak nakladatele, v tomto případě jde o jednu osobu; v závěru *ko atirat ha-meḥokek*, tj. prosba tiskaře), v deseti bodech vychvalující edici v porovnání s dalšími machzory a vysvětlující záměry a zásady ediční práce a typografická a další vylepšení včetně většího papíru. V ediční poznámce k 1. dílu, [164b], uvedeno (snad na obranu proti obviněním z neoprávněného přetisku či zcizení duševního vlastnictví), že komentář je převzat z lublinského vydání, ale doplněn zde o četné nové výklady (*ḥidušim rabim*) kompilované ze starých knih, které [tiskaři či editor] vlastní či měli k dispozici (*ašer be-jadenu*); tyto výklady pocházejí od *ḥachamim rišonim* (učenci 11.–15. století); přičemž nové dodatky nejsou nijak označeny z toho důvodu, že i komentáře zahrnuté v lublinském textu jsou obsaženy též ve starých knihách, které mají tiskaři pražské edice k dispozici, a mají tedy „jeden [společný] původ“, a také, byť [editor] převzal tu a tam i doplňky z dalších *sofrim* a knih, jsou tyto zanedbatelného rozsahu a v celkovém množství se rozplynou; navíc si je vědom, že i po něm přijdou další a doplní komentář o další hodnotné výklady (*dvarim re'ujim li-chtov*), jež nezná (*we-hem ne'elmin we-nistarim me-ʿejnaj*), a toto [postupné doplňování a obohacování] je ostatně ideálem učeného muže (*talmid ḥacham*), což platí obzvlášť v případě poezie (*divrej ha-pajṭanim*), jež jsou jako nekonečné vody a u nichž je obvyklé, že dokáží koncizně vyjádřit mnohé (*minḥagam le-ḥaḥzik bi-mu'at et ha-merube*) z „tajů moudrosti a majestátu Vozu“ (*mi-sodot ha-ḥochma we-ḥadrej merkava*) a jež je nemožné pochopit a proniknout jejich tajemství. Pisatelem byl evidentně Moše Schedel. Samotný veršovaný kolofon obsahuje kromě obvyklé chvály Hospodina a laudace a jmen tiskařů též jméno sazeče Šmuela Drekslera, jenž jim byl „ku pomoci“, podepsán (*ha-medaber*) Moše ŠD ben Avraham. Veršovaný TT 2. dílu obsahuje mnoha slovy zhruba totéž, též zdůvodnění editorova postupu – vynechání výkladů příliš jednoduchých jazykových významů, které jsou zřejmé každému, zahrnutí pouze těch, na něž jeho rozum nestačí, a zejména těch, jež byly vynechány v lublinském vydání –, podepsán opět Moše ŠD, datováno chronogramem 345 (1585). Kolofon 2. dílu, 132b, obsahuje báseň se jménem Moše bar Avraham [Schedel] v akrostichu, jako spolukorektor jmenován též Petachja Moše ben Josef *zš“l kotev tfilin sofer lp“k* (*sofer* též jako chronogram 346/1586), sekretář pražské židovské obce (viz č. b. 41), dole jména tiskařů, oproti 1. dílu menším písmem na konci uveden též Geršom ben Becalel.

Výpravny tisk s novými písmy (JP4 stylisticky podobné soudobému latinskému novogotickému písmu) a dekorativními prvky, mj. poprvé použity v budoucnu pravidelně užívané štočky se znakem pro Boží jména a ligaturou *[ba-]el* z vinuté pásky a znamení zvěrokruhu pro *tfilat ha-gešem*. Popis dle exempláře BLO Opp. fol. 1219, odlišnosti v exempláři HAB uvedeny níže. Reedice Moše Katz 1605–1606.

[1. díl] [*Maḥzor šel jamim nora'im*] pro Roš ha-šana, Jom kipur a Sukot. Titul dle závěrečné formule, 164b. Obsah: [1a] TT; [1b] prosebná modlitba tiskaře a dvě modlitby pro kantora před bohoslužbou; [2a–b] úvod tiskaře, [2b] *luaḥ šel minḥag we-seder aškenazim we-lo'azim* (tabulka k ritu a pořádku modliteb německých Židů a Aškenázů usazených v Itálii); 2a–164 text; 164b ediční poznámka a kolofon s chronogramem *Ž 72,17*. Exemplář HAB má na konci tři nefoliované listy, sl. [30³], s textem tiskaře (snad je jedním z těchto listů list vevázaný v Opp. fol. 1219 vpředu za TL?) a s doplněnými modlitbami dle aškenázského ritu pro *jošer la-šabat de-ḥol ha-mo'ed šel sukot, musaf le-šmini ašeret a jošer le-simḥat tora*.

[2. díl:] *Heleḥ maḥzor šeni [...]*: pro *Arba parašijot*, Purim, *Šabat ha-gadol*, Pesach a Šavuot (v TT jako *ašeret*). Obsah: [1a] titul kol bordury, uvnitř veršovaný TT editora; [1b]–132 text; 132b explicit a kolofon. Na polovičním listu mezi ff. 120 a 121 dotištěna modlitba dle aškenázského a *lo'ez* (italského aškenázského) ritu (pouze exemplář HAB). Dle tabulky, [2b], *luaḥ šel minḥag we-seder aškenazim we-lo'azim*, eviduje Zunz 37 a po něm Vinograd mylně vydání machzoru dle aškenázského ritu a ritu italských Aškenázů (k exempláři „Opp. fol. 1041“), omyl ale napraven již v *CLH* (*CLH* 2459a, col. 373).

TT1:

מחזור מכל השנה כסדרה / כמנהג פעהם פולן וגירמניא / נדפס שנת שמ"ה לפ"ק ליצירה / בק"ק פראג
המהללה ומעטירה : \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר רודאלף / יר"ה המיוחס והזוהר דוכס גדול מארץ אוישטריא
על ידי האב ובניו הכהנים עושי מלאכת הקודש וטהורה . אשר נקובים ונרשמים הם בשמותם בסופא דסיפרא \

Kolofon 1:

סליק מחזור של ימים נוראים \ [...] \ חלק מחזור הראשון . לניצורים באישון . [...] בחודש \ השביעי והוא
ראשון . [...] נגמרת ונעשית המלאכה . [...] על ידי ראש האומנים . עם בניו הסגנים [...] גם לא יחשובו
כספם והונם . [...] ועל ידם החזיק הזעציר כמר שמואל . \ דרעקסלר [...] שנת לפני שמש ינון [!] ש'מ'ו
לפ"ק . המדבר מ'קול ש'פל ה'תחינה משה שד בן לא"א הר"ר אברהם ז"ל ה"ה : מרדכי בר גרשם הכהן מחוקק
זצל \ הרר בצלאל בר מרדכי הכהן מחוקק שליט \ מהר"ר ישראל גרשם בר מרדכי הכהן מחוקק שליט \ שלמה
בר מרדכי הכהן מחוקק שליט \

TT2, s chronogramem:

חלק מחזור שני של ארבע \ פרשיות גם פורים ושבת הגדול כסדר \ ושני רגלים פסח ועצרת לא נעדר \ שנת
ביה ש'מ'ו לפ"ק \ [...] משה שד בן לא"א הר"ר אברהם ז"ל ה"ה הלן בצל א"ל שד"י לפ"ק \

Kolofon 2:

תם ונשלם בעזרת אל עולם \ בערב שבעות ש'מ'ו' לפק : \ מרום שומע לחשון : [...] \ הגדילו טובת' מחוקקי'
במשענות בני' ואבתם הכהנים : [...] \ חזקו זרועם זאת הפעם ויהי נועם למוכרים ולקונים \ הוגה בעיון רב על
ידי משה הנזכר למעלה . ועל ידי הרר פתחיה משה בן הרר יוסף זצ"ל כותב תפלין סופר לפ"ק : \ מרדכי ב"ר
גרשם [...] \ הרר בצלאל בן לאא מרדכי [...] \ מהרר ישראל גרשם בן לאא מרדכי [...] \ שלמה בן לאא
מרדכי [...] \ גרשם בן ההרר בצלאל כץ מחוקק שליטא \

T • 1–2 sloupce s marginálním komentářem • textové KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, KP hybridní 1,8–2 mm (instrukce), RP 1,8 mm (pro komentář), JP1 (1. díl: druhá modlitba pro kantora a kolofon, poznámka k liturgii a instrukce, např. 55a, 56a, 99b, 164b ad., výjimečně též komentář, např. 68b–69a); někdy na protilehlých stranách použito pro komentář jak JP1 tak RP, např. 1. díl, 67b–68a, 2. díl, 57b–58a (snad z nedostatku písmového materiálu?), JP2 (první modlitba pro kantora); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm (záhlaví a incipity), JP4 *samech* 11 mm, *lamed* 19 mm (1. díl: impresum, titulek, f. 99b, kolofon; 2. díl: 132b) • kolace, 1. díl: [1]⁷ (patrně druhý list – s úvodem tiskaře – bez protějšku) 2–8⁶ 9⁴ 10⁵ 11–12⁴ 13–17⁶ 18⁵ 19⁶ 20–23⁵ 24–28⁶ 29⁴ (dle *BHB* obsahuje exemplář HAB ještě složku [30]³); 2. díl: 1–5⁶ 6⁸ 7⁶ 9–22⁶ (v HAB vevázán navíc mezi sl. 20 a 21 nefoliováný poloviční list) • foliace KP 4 mm, 1. díl: [2], 2–4, [1], 6–37, 41, 39, 39*bis*, 41–52, 55–60, 62–69, 69*bis*, 71–103, 105–106, 108–109, 109*bis*, 110–114, 106, 117–119, 121–124, 124*bis*, 125–131, 131*bis*, 132–148, 159, 150–162, 164, 164*bis* (exemplář HAB: s menšími rozdíly, po f. 164*bis* následují [3] ff.); 2. díl: [1]–25, 29, 27–44, 49–100, 100*bis*, 102–124, 123, 126–132 (HAB s menšími rozdíly) • zrcadlo ca. 265 × 168 mm • signatury: 1. díl: arabskou a římskou číslicí a KP hybridním 1,8–2 mm, občas neúplné, či v arabských převrácena číslice (např. 9,2 devítka vzhůru nohama; 10,1 a 10,2 číslice 10 převrácena jako 01 ad.), či chybně (např. 26,5 jako 26,1; 28,1 v hebrejském číslování jako 27,1); 2. díl: KP hybridní a latinská abeceda A–Z (vynechána H, J /I/ a U), hebrejská 8 vynechána z číslování, tj. po G 7 následuje rovnou I 9; někdy neúplné: zřídka pouze signování hebrejské, či naopak pouze latinské, většinou ale pravidelně a správně • kustody stránkové (někdy pro text i komentář).

D • 1. díl: znak Starého Města pražského StM3, TL *recto* • bordura B17, TL *verso* • znamení zvěrokruhu, 155b–158a, 21–27 × 37–39 mm, snad recyklovaná, kromě znamení Raka a Ryb umístěných do oválného rámečku ze stočené větvičky s listy v rozích (a ohraničeného jednoduchou obdélnou linkou) patří ostatní znamení k odlišnému cyklu: jsou umístěna v nikách s vystínovaným pozadím i růžky (a rovněž obdélně ohraničená) • viněta s motivem Chrámu Ch1, 164*bis* b • ozdůbky flankující záhlaví a zakončující oddíly: FO1, FO2 (150b),

čtyřlístek 1, lipový lístek, větvička s lístky 1, větvička s lístky 2; větvička s lístky (rozpitá), 64a, 5 × 11 mm • kaligrafické xylografované incipity z vinuté pásky, *ha-melech*, 69b, *ha-el*, 131bis a, 139a, 55 mm a 70 mm s vokalizací • plná kaligrafická písmena s kvítkem na dřívku i prostá, pro incipity: *upar*, 15b, 24 mm; *u-netane*, 18b, 55a (jako v ed. 1549); *ansicha*, 23a, 28 mm; *ha-melech*, 40 mm, *lamed* 58 mm; *ha-ohez*, 57a, 27 mm; *abalela*, 58b, 37 mm, *lamed* 49 mm; *kol*, 55a, 29 mm; *az*, 69bis b, 26 mm; *šušan*, 100a, 32 mm; *ejtan*, 122a, 38 mm; *av*, 127a, 25 mm; *a'amis*, 139b, 24 mm; *ha-el*, 158b, 37 mm; *om*, 159a, 32 mm; *af*, 152b, 25–28 mm; *zachor*, 158 mm, 32 mm; *ašrej*, 160b, 26 mm • pletenec, 131bis b, 28 × 17 mm • rámeček RT7, 131bis b • ručičky 1 • francouzské lilie 2, 69bis a, 26 × 31 mm • 2. díl: bordura B18, TL • bordura B17, 100bis a • *[ha-]el* z vinuté pásky, 2a, 100b, 70 × 35 mm ligatura *el* • ozdůbky: čtyřlístek 1, větvička s lístky 1, větvička s lístky 2, ručičky, lipové lístky • francouzské lilie • pletenec • větvička rozkvetlá • slunce, 26 × 26 mm, a půlměsíc s hvězdami, 18 × 17 mm, 30b, flankují incipit *ot* • nekonečný uzel, manupropriová viněta Pavla Severina (doložená v tiscích z let 1535–1539), později užívaná Janem Kosořským (1547–1557), 132b, 25 × 51 mm (viz Voit 2013: s. 173, viněta 3, a s. 174, viněta 2) • kaligrafické xylografované incipity: *šochen*, 1b, 25 mm; *zachor*, 10b, jako v 1. dílu; *wa-je'ehav*, 17b, 31 mm; *om*, 24a, 30 mm; *ot*, 30b, 31 mm; *iti*, 39a, 23 mm; *ha-gibor*, 48b, 23 mm; *or*, 49a, 25 mm; *ba-da'ato*, 57b, 31 mm; *ha-el*, 64b, 90a, 119b, 27 a 42 mm; *apiq*, 65a, 31 mm; *wa-joša'*, 78a, 31 mm; *adon*, 100bis a, 34–39 mm; *az*, 119b, 26 mm; *ajelet*, 120a, 32 mm *alef*, 50 mm *lamed*.

B • Zunz 36 a 37; *CLH* 2459 a 2459a (exemplář na pergamentu); Vinograd 48 a 51; *BHB* 202700 • HAB katalog: hebraica ID UKOG05-B10005; Ehrenberg 1850: č. 31; k Mošemu Schedelovi viz *Gal-ed* 1856: č. 144, Sixtová 2012b: s. 47 a s. 55–56, další literatura v pozn. č. 121, s. 55 tamtéž.

C • BLO Opp. fol. 1219 (*olim* 1039), oba díly, f. [1a] 1. dílu špatně vevázáno titulem dovnitř; přívazek *Slihot* [5]347 (1587, č. b. 43), původní bílá celokožená vazba na dřevěných deskách se slepotiskem a kovovými sponami a původně též náročnicemi, vlastnické ad. zápisy, vpředu: Moše bar Benjamin Breit z "l z obce Obern...? Auburn..?, záznam o půjčce dvou rýnských zlatých půjčených proti tomuto machzoru zeti Mošemu ve Fornbachu?, a úmrtní záznam, rok nečitelný, místo snad Fürth, vše 16.–17. století; 18. století: Icek ben Jehuda Lejb; zadní předsádky: záznamy o narození (i úmrtí) dětí z 20. let 17. století a kupní záznam: zakoupeno v Norimberku, 1705, Jicchak ben Jehuda Lejb z obce Werda (Fuerth?), otisk pečeti na posledním foliu (viz u č. b. 43) • BLO Opp. fol. 1220 a 1221 (*olim* 1040?), 1. a 2. díl, tištěno

na pergamenu, kolorováno a zlaceno (takto snad jen 1. díl?, neviděno) • HAB M: Le 4° 5 • BLO Opp. fol. 1222 (?) (*olim* 1041?), 1. díl: chybí TT a doch. jen po f. 21, dále doplněno vyd. Lublin 1591, 2. díl kompletní • NLI R 2° 50 A 1473, mikrofilm MIC 3218.

N • Zunz 37 zmiňuje machzor dle aškenázského a italského ritu „Opp. fol. 1041“, v BLO ani v katalogu knihovny nenalezen.

41.

Petachja Moše ben Josef (zemř. 22. ledna 1599), *Tḥina zu nidpesa po k“k Prag ha-bir[a]...* Praha, (Šlomo ben Mordechaj ha-Kohen) v domě Mordechaje ben Geršoma, (dokončeno 14. adaru [5]346 [4. března 1586])

8°, [8] ff.

Hebrejská prosebná modlitba. Obsah: [1a] TT, [1b], veršovaná předmluva autora, [2a–b] úvod, [2b–7a] *tḥina*, [7a–8a] *ma‘agal kodes̄* (o etické výchově, viz k tomu Zafren), [8a] kolofon: Šlomo ben Mordechaj Kohen a datum dokončení, [8b] vakát. V TT uveden pouze rok, přesné datum dokončení doplněno z kolofonu. Autor byl též korektorem *Machzoru* 1585–1586 a *Slīḥot* 1590–1592 a také písařem a sekretářem pražské židovské obce, kantorem a snad i prvním autorem „anonymní“ kroniky z Prahy, vydané Abrahamem Davidem (heb. 1984, ang. 1993, český překlad s historickou studií Markéty Pniny Rubešové, David 2013). Jeho zeť David Aškenazi byl dle epitafu uměleckým rytcem (*jada‘ melechet ḥereš we-ḥošev ma‘aše uman*, viz SŽH E798, Hock 1892: col. 24b, zemř. 22. srpna 1624). Friedberg (Friedberg: s. 1058, č. 1228) uvádí pro tento rok dvojjazyčné vydání tchiny; jde snad ale o omyl (a jeho záznam zde není převzat).

TT:

תחנה זו \ נדפסה פה קק פראג הביר' \ תחת ממשלת אדונינו הקסר \ הגדול והמרומם ומיוחס \ רודאלף יר"ה
בבית \ הקצין הישיש בכמ"ר \ מרדכי בר גרשם הכהן מחוקק \ והפרט ביה שמ"ו \ \

L • heb a jid

T • textové KP hybridní (?); vyznačovací KP aškenázské 2,5–3 mm (impresum) a 4 mm (nadpisy a záhlaví), JP1 (TT), KP hybridní ca. 2 mm (jméno tiskaře) • ostatní neznámo.

D • bordura B15, TL • čtyřlístek, TL.

B • Zunz 0; *CLH* 0; Vinograd 52; *BHB* 328388 • Idelsohn 1927: s. 354; Zafren 1960: s. 142–144; Marx M. 1989 reprodukce; k autorovi viz Hock 1892: col. 233b; *Gal-ed* 1856: č. 152; Putík 2012a: s. 199, pozn. 85; Sixtová 2012b: s. 48; Putík 2013: s. 136–137.

C • HUC Cincinnati, signatura nezjištěna, 140 × 90 mm.

N • exemplář neviděn, pouze dle Zafrenova popisu a reprodukce TL (nemá přepis kolofonu).

42.

Jicchak ben Avraham Chajut (1538–1610), *Šiaḥ Jišḥaḳ*

Praha, (v domě Mordechaje Kace jeho synové Becalel a Geršom), adar [5]347 [březen–duben 1587]

4°, [20] ff.

Hymnus k pesachovému sederu, s výkladem souvisejících předpisů. Autor byl v době vydání vrchním pražským rabínem a hlavou ješivy. Obsah: [1b] chvalořeč na autora a dílo i kvalitu tisku od Josefa Jekutiela Kafmana ben Jaakova Judy ha-Leviho Wahla, tajemníka (*sofer*) pražské obce (dle epitafu jím byl po 42 let, zemř. 1624, viz dále u č. b. 53 a č. b. 165), zčásti veršovaná, v akrostichu Kafman a Jicchak *ben ha-ḥaver* Avraham, v závěru vyzývá ke koupi díla, [2a] předmluva autora, v níž se mj. ohledně volby žánru odvolává na starší autority – z *rišonim* (učenců 11.–15. století) na Meira z Rothenburgu, z *aḥaronim* (učenců mladší doby) na Šloma Luriu ad., kteří také předpisy k Pesachu vsadili do poetické formy ad.; podepisuje se jako *Jišḥaḳ ben Avraham mi-gez'a ḥasidej Proviṇša*. Vytištěno před pesachem 347 – viz TT a závěr básně –, dokončeno na konci adaru. Na TT dvakrát letopočet chronogramem (*we-safra, wa-asaper*), nakladatelské údaje na posledním listu dole, tamtéž kolofony sazečů: Jona bar Eliezer z Ivančic a Eliezer bar Benjamin z Prostějova. Autor dokončil hymnus „nedlouho před *ḥag ha-mašot* (dosl. „svátkem nekvašených chlebů“, tj. před Pesachem), z formulace vrocení v TT lze usuzovat, že bylo vytištěno v měsíci adaru [šeni] 347.

TT:

פתחו לי שערי צדק אבא במ \ וא'ס'פ'ר' מעשה יה : \ ש'ירו ל'ו ז'מרו לו שיח"ו בכל נפלאותיו \ ראה זה שיר
חדש הוא לזמר בליל התקדש חג הפסח \ [...] על כל הטובות אשר גמלנו בצאת ישראל \ ממצרים ביד רמים :
[...] \ ספר [...] אשר חבר ואזן ותיקן . \ הגאון המופלג אב"ד ורמ דקק פראג ה"ה כמהר"ר יצחק בן \ האלוף
כהר"ר אברהם ז"ל \ ונקרא [...] שיח יצחק להורות אל עין הקורא : כי \ אפילו שיחת חולין של ת"ח צריכים
תלמוד . [...] הוא חלק אחד מספר שי"ח יצחק [...] הוא חדש אדר ו'ס'פ'ר'א' לפ"ק בק"ק פראג \

Kolofon:

בעזר יוצר כל האמירה סיימתי זאת השירה . \ סמוך לחג מצות שמירה שנת ושלוה \ ליצירה . פה ק"ק פראג
הבירה . \
נדפס בבית הקצין והישיש כמ"ר מרדכי כ"ץ י"ץ \ וע"י בניו האלופים כהר"ר בצלאל וכמהר"ר גרשם \ כ"ץ
י"ץ מחוקקים \
אני יונה בר אליעזר זצ"ל מק"ק אייבשיץ אני אליעזר בר בנימין זצ"ל מק"ק פרוסטיץ זעציר \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm a RP 1,8 mm, [1b]; vyznačovací KP aškenázské 4 a 2,5 mm a JP1 (TT a kolofon) • kolace [1]–5⁴ • zrcadlo 168 × 120 mm • foliace ani záhlaví nejsou • kustody stránkové a sloupcové • signatury KP hybridní a arabskou číslicí, jen číslo složky na prvním listu.

D • bordura B6, TL • dekorativní sazba.

B • Zunz 40; *CLH* 5334,4; *CLH Suppl.*, col. 501 post č. 1102: BLO 2 exempláře, typografická varianta na [20b]; Muneles 22; Vinograd 54; *BHB* 133609 • ke Kafmanovi Wahlovi viz Hock 1892: col. 100a, č. 1403.

C • BLO Opp. 4° 1117 (*olim* 1398), 190 × 115 mm, jména dělníků sázena v pořadí Eliezer a Jona a pod sebou v levé části strany pod explicitem autora • ŽMP sg. 4.235, jména dělníků sázena v pořadí Jona a Eliezer v jednom řádku v šířce zrcadla, jinak se jeví totožné • ŽMP, sg. 12.968, vlastnický přípis na TT: Šlomo ben Uri z“l Bachrach.

43.

Sliḥot mesudar ke-fi seder u-minbag medinat Aškenaz we-lo‘azim

Praha, v domě Mordechaje ben Geršona Katze (Mordechaj Katz spolu se syny Jisraelem Geršomem a Šlomem), [5]347 [1587]

2°, 100 ff.

Kajicné modlitby podle ritu Německa a italských Aškenázů, s hebrejským výkladem Mordechaje ben Judy zvaného Mordos [ben Jehuda Makabi], který po jeho smrti dokončil jeho zeť Cvi [Hirš] ben Chanoch [Zundls], převzatý nejspíš z vyd. Krakov 1584 (*BHB* 310231). Pražskými tiskaři doplněn výklad dle „starých knih“ na patřičných místech, zejména pro ty slichy, které se nevyskytují v knihách dříve vytištěných v Polsku a Praze. Obsah: [1a] TT, 1b–90b slichot podle německého ritu a ritu *lo‘azim* (po č. 146, 90a–b), 90b malé díkyvdání a kolofon k ukončení slichot dle frankfurtského ritu; 91a–99b slichot č. 147–160 dle ritu Bamberku a Norimberka (viz záhlaví, 91a); 99b–100b pořádek *seliḥot* dle ritu *medinat RJZ* (tj. Ries, kraj v bavorské části Švábska; informace Lucia Raspe), v němž „se též najde“ ritus Bambergu, Švábska, Franské země (*Frankland*) a „ostatních zemí“, dole kolofon tiskařů. Editorские poznámky, např. 55b, varianty znění modliteb, např. 27b–28a. Značena č. 3–22 (23 vynecháno), 24–27 (*Elecha niḡra ajom we-nora*), 27bis (*Archan we-kašran*) – 34 (*Lecha adonaj ha-šdaḡa tilbošet*), 34bis (*Adon mišpaṭ be-ḡirbach*) – 35 (36 vynecháno), 37–63, 62, 61, 64–82,

85, 84, 86, 87, 83, 89–147. F. 66b midraš, inc. *Wa-jehi ba-boker we-bine šarej ha-adon ba'im ke-minbagam el ha-ḥašer*.

TT:

סליחות \ מסודר כפי סדר ומנהג בני מדינת אשכנז ולועזים יז"יא עם \ פירוש שהתחיל לחבר הגאון מהרר
מרדכי בר יודא ז"ל הנקר' \ ר' מארדוש [...] וחתנו הגאון מה"ר צבי \ בן מה"ר חנוך ז"ל מלא מקומו להשלים
אותו וגם הוגה על ידו \ וגם אנחנו המדפיסים [...] העיר ה' את \ רוחינו להגו' בו וללקוט בתר לקוטי להוסיף
במקו' הצריך \ ובפרט באותן הסליחות אשר לו נמצאו בהסליחות שנדפסו \ מקדם בארץ פולין ובפראג היינו
מוכרח לחפש ולבדוק ולעיין \ בספרים ישנים וללקוט שושנים
אחת הנה ואחת הנה [...] \ שנת שמז ליציר' לפק מנויה . \ נדפס פה \ פראג הבירה \ ובבית הקצין והישיש רבי
\ מרדכי בר גרשם הכהן זל \ המחוקק שליט \ \

Explicit, 90b:

סליק \ מנהג של קק וראנקבורט : \ ותשלם את המלאכה . שמורה בכל וערובה . לא נמצאת ככה . ועל זאת אשא
ברכה : \ והשם שעזרני עד כה . להדפיס עיקור הסליחות . הוא יעזרני \ להדפיס הענף ושובה . ובזכותם נעלה
מהגלות : \ כה תפילת המדפיס \ אכ"ר \ \

Záhlaví, 91a:

סליחות מנהג בומבורג ונירנבורג \ \

Záhlaví, 99b:

אלו הסימנים של מנהג מדינת ריז גם מתוכם תמצא מנהג מדינת בומברג שוואבין ורנקי לנד ושאר מדינות . \ \

Explicit a kolofon, 100b:

בסיעתא דשמיא נשלמו הסליחות . עם פירושים . יפים ערובות . ועלינו לשבח לאדון הכל בשירים ובתושבחות .
הוא ינהלינו על מי מנוחות \ ויצילינו מיגון ואנחות . ויתן לנו שנות חיים ושובע שמחות . ויכתבינו בספר
הסליחות \ (כה עתירת מדפיסים האב ובניו הכהנים הנרשמים למטה) \ מרדכי בר גרשם כץ מחקק זל \ מהרר
ישראל גרשם בר מרדכי הכהן מחוקק שליטא \ שלמה בר מרדכי הכהן מחוקק שליטא \ \

T • 1 sloupec s marginálním komentářem • textové KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm a a KP
hybridní (TT); hebrejský komentář pravidelně JP1, řidčeji RP 1,8 mm, vyznačovací KP
aškenázské 9 mm • kolace [1]⁴ 2–15⁶ 16² 17⁶ 18⁴ • zrcadlo ca. 255 × 165 mm • foliace [1], 2–
52, [1], 54–92, [1], 94–100; KP 4 mm (19 jako *teṭ jod* v opačném pořadí), drobné rozdíly
mezi exempláři • signatury (čísla složek i listů) KP 4 mm a arabskými a římskými číslicemi,
chyby a odlišnosti: 1,2 výjimečně značeno jako Aii; f. 15,2 v arabském i hebrejském jako 14,2
(nikoli v exempláři Erlangen, kde jako 15i a *jod he bejt*); 18,1 přehozeno jako 81i • záhlaví živá
(určení modliteb) • kustody KP aškenázským i hybridním pro hlavní text i komentář, někdy
stránkové, někdy foliové • jednotlivé slichy číslovány od č. 3 do č. 27 KP 4 či 2,5–3 mm nad
incipitem, od č. 27bis po stranách většinou KP 4 mm (č. 5 a 19 začínající nahoře na straně
nečíslovány) • oddíly vyznačeny nadpisy KP 4 či 9 mm; instrukce KP hybridním či RP.

D • bordura B17, [1a] • ligatura *el* (výška *lamed* 50 mm, *kaf* 31 mm) v rámečku z FO1, [1b] • větvička rozkvetlá flankuje xylografovaný incipit *lecha*, 2a, ca. 50 mm výše *lamed* • ligatura *el*, 40 × 25 mm • ozdůbky kol záhlaví a na koncích oddílů: čtyřlístek, ručičky, větvička s lístky 2 • ztrácející se sazba.

B • Zunz 39; *CLH* 2838; Cowley 566; Vinograd 53; *BHB* 182704 • Burnett 1996: s. 270, č. 11, 276, č. 36 (chybný popis).

C • BLO Opp. fol. 1219, přívazek k *Machzoru* 1585–1586, na konci rukopisně doplněny další modlitby, vlastnický záznam na zadním přidešti: zakoupeno 1705 v Norimberku (בִּירְנֹבֵרִיג), tj. v místě, jehož ritus je v edici obsažen! • JTSA 1760:4, pouze po f. 90 • Landesbibliothek Coburg, 100 ff. • UB Erlangen H61/Wagenseil.VK15, 100 ff., chybí ff. 93–94, na konci přivázáno několik listů se soudobou aškenázskou polokurzívou rukopisně doplněnými slichami *Ani ʔeraʔaticha ki taʔaneni, Efes arse le-hafgiʔa be-ʔadi* ad. • UB Basel FA IV:3, defektní: pouze po f. 90, knihovna J. Buxtorfa • NLI R 2° 90 A 554, kopie MIC 2005 F 360 • BLO Opp. fol. 1261, přívazek.

N • on-line v UB Basel <http://dx.doi.org/10.3931/e-rara-22881>; NLI

<http://web.nli.org.il/sites/nli/Hebrew/library/Pages/BookReader.aspx?pid=1079314>.

44.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

(Praha, Mordechaj ben Geršon Katz se syny Becalelem, Jisraelem Geršomem a Šlomem, 17. sivanu [5]348 [12. června 1588])

4°, defektní, [143] ff. doch.

Sidur s komentářem a hymnus *Šir ha-jibud*. Komentář dle *CLH* excerptován zejména z komentáře Cvi Herše ben Chanocha Zundlse. Defektní unikum BLO začíná sl. 9, v ranní modlitbě pro všední dny modlitbou *We-bu-raḥum* pro *šeni* a *ḥamiši* a chybí též další folia ve svazku a konec. Obsah: modlitby pro všední dny, sl. 12a pro šabat, 13,4b pro novoluní, 18,1b pro tři poutní svátky, 19,1a *biʔur ḥameš*, 19,2b hagada, 23,1a Pirkej avot, 28,2a modlitby pro Nový rok, Jom kipur, Pesach, Šavuot a Sukot včetně Šmini aceret (42,4b modlitba *Watik ḥadeš*, již končí vyd. 1515 v exempláři BLO), 42,4b kolofon Šloma ben Mordechaje, uveden jako *ha-ʔose mlacha mlechet ha-ḥodeš* (tj. byl činným tiskařem), 43,1a *Šivʔim u-štajim psuḳim*, 44,1a *ḥaḥavat ḥalom* (*Ḥalma tava ḥazaʔi* a *Ribono šel ʔolam ani šelcha*), *Jigdal elohim we-jištabaḥ*, *Ha-aderet we-ha-emuna*, *ḥadiš šalem*, 44,3–45,2b modlitby pro nemocné, za umírající a

zesnulé (*widuj šchiv me-raʿ, šiduḳ ha-din*, požehnání při odchodu ze hřbitova), modlitba pro *taʿanit šibur* (*Ribon kol ha-ʿolamim galuj we-jaduʿa*) a paraša k *taʿanit šibur*, 45,2b, kolofon tiskařů, 46,1a *šir ha-jihud* (incipit *Ašira we-azamra*), končí foliem 48,1 (dále chybí).

Kolofon Šloma ben Mordechaje:

על ידי העושה מלאכה מלאכת הקודש : נאום שלמה \ בן לא"א מרדכי הכהן מחוקק שליטא \\

Kolofon tiskařů (poškozeno):

תם ונשלם בעזרת אל עולם . שנת שמח ליצירה . ביום יז בסיון על ידי האב ובניו כ[הנים] \ מרדכי ב"ר גרשם
\\ הכהן מחוקק ז"ל \ הרר בצלאל ב"ר מרדכי הכהן \ ישראל גרשם ב"ר מרדכי הכהן \ שלמה ב"ר מרדכי הכהן \\
T • 1 sloupec, řídce 2 • textové KP 9, 4 a 2,5–3 mm; komentář JP2 sl. 9–14, sl. 18 JP2 i JP1,
sl. 17 a od sl. 19 dále JP1, RP snad jediné užití na f. 18,5a; KP hybridní 1,8 mm (instrukce a
záhlaví kolofonu, 42,4b) • kolace fragmentu 9⁴ 11⁴⁽⁻¹⁾ 12–13⁴ 14⁴⁽⁻¹⁾ 17⁴ 18^{6(?)} 19–44⁴ 45² 46–47⁴
48¹ (dále defektní); chybí sl. 1–8, sl. 10, 11,1, 14,4, sl. 15–16 a vše od 48,2 včetně dále •
zrcadlo 143–115 × 127 mm • signatury KP 4 mm a arabskou číslicí, pouze číslo složky • bez
foliace • kustody složkové jen pro hlavní text (výjimka 36,1b a 36,2a) • záhlaví v siduru nejsou
nebo oříznuta, v *šir ha-jihud* ano • úprava podobná jako v ed. 1556, ale sazba výrazně
úspornější.

D • RT7, 32,4a • ozdůbky: ručička, čtyřlístek, FO1, větvička s lístky 1, větvička rozkvetlá,
větvička s lístky 2, lístek lipový, orlíček (např. 28,3b) • xylografovaný incipit *Baruch*, 31,2a,
s kvítky na dřících, 32 mm výšky.

B • Zunz 41; *CLH* 2097; Vinograd 57; *BHB* 308538, 154 ff. (?).

C • BLO Opp. 4° 1166 (*olim* 1446 Q), 170 × 145 mm, defektní, původní bílá pergamenová
vazba s č. 41 a 1466 na štítcích a s hebrejským popisem na hřbetu.

45.

Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609), *Deruš [...] be-parašat šaw be-šabat ha-gadol šnat*
ŠMT lpḳ

Praha, v domě Mordechaje ben Geršoma skrze Becalela ben Mordechaje Katze, (dokončeno
v předvečer šabatu 48. dne [omeru] [4. sivanu] 349 [19. května 1589])

4°, [30] ff.

Kázání pronesené k paraše *Šaw* (Lv 6,1-8,36) o *Šabat ha-gadol* (tj. šabat před Pesachem) roku
349 (1589). Nakladatelem byl Becalel v otcově tiskárně. Kolofon, [30b], podepsán Geršonem
(tj. Geršomem) ben Becalelem Katzem (viz již v č. b. 40). Datum dokončení převzato
z kolofonu.

TT:

דרוש נאה \ ומשובח של ר' יהודה \ בן בצלאל ז"ל ה"ה \ בפרשת צו בשבת הגדול שנת \ שמיט לפק \ נדפס פה
קק פראג הבירה תחת ממשלת \ אדונינו הקסר רומי רודאלפס ירה \ בבית מרדכי בר גשרם הכהן זצל מחוקק \
על ידי הרר בצלאל בר מרדכי \ כץ מחוקק \

Kolofon:

תם ונשלם בעזרת אל עולם שנת אגל ואש"מ לפ"ק \ בערב שבת ח"ם למספר בני ישראל \ נאם גרשון בן הרר
בצלאל כץ מחוקק שליטא \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9, 4 a 2,5 mm, JP1 a

JP2 (TT) • kolace [1–7]⁴ [8]² • bez foliace, signování složek i záhlaví • kustody nepravidelné:

sl. [1] složkový, [2] zcela chybí, [3–4] stránkové, [4,3a] sloupcový, [4,4b] chybí, [5]

stránkové, [5,3a] sloupcový, [6–8] stránkové.

D • bordura B6, TL.

B • Zunz 42; *CLH* 6153,6; Muneles 23; Vinograd 58; *BHB* 138947.

C • ŽMP sg. 12.210, na [30b] záznam uživatele knihy, překrytý tmavým inkoustem: *Sefer ha-laz šajach le-ba'al bejti ha-kašim we-ha-nadiv km"r [...] David Jišbak... (?)*.

46.

Jicchak ben Avraham Chajut (1538–1610), *Drašá [...] be-ḳ"ḳ Prag be-v[ejt] h[a-kneset] ha-ḥadaša jom rišon šel pesaḥ*

Praha, v domě kmeta Mordechaje ben Geršoma Kohena skrze jeho syny Becalela a Šloma, [1589–1590?]

4°, [18] ff.

Kázání k pesachu a výklad třinácti článků víry, které autor proslovil v Nové (tj. Staronové) synagoze v Praze o prvním dni Pesachu neudaného roku. V Praze působil jako vrchní rabín v letech 1584–1587, pak byl hlavou ješivy v Prostějově (viz Adler). V *Šiaḥ Jišbak* 1587 (č. b. 42; tématicky se také váže k Pesachu) je titulován *ab" d de-ḳ"ḳ Prag* (předseda rabínského soudu, vrchní rabín), v *Seder haḡadot* 1590 (č. b. 47) jako *roš metivta* (hlava ješivy) bez dalšího určení, zde pouze veleben jako *ha-ga'on ha-aluf ha-ešel ha-gadol mofet dorejnu mbr"r*, ale bez konkrétní funkce. F. [18b] báseň od autorova syna Menachema Manese (Davidson 2, s. 77, č. 1710), jeho jméno též v akrostichu TT, jehož je tedy patrně autorem, stejně jako redaktorem edice; z jeho slov na konci – *bir'ot [...] jofi ha-mla'cha* („když jsem spatřil, jak krásné je toto dílo“) – vyplývá, že byl přítomen tisku a že kázání vyšlo na naléhání těch, kdo „touží poznat

stezky víry“. *CLH* datuje 1587–1590, *BHB* 1589, bordura byla v datovaném tisku poprvé použita r. 1590.

TT:

דרשה זו דרש הגאון האלוף האשל הגדול [...] \ מהרר יצחק חיות בן החבר רבי אברהם מגזע חסידי \ פרובינצה נ"ע בק"ק פראג בב"ה החדשה יום ראשן \ של פסח בין מנחה למערב והוא דרוש נפלא ונאה \ לליל שמורים . כלול מדיני פסח [...] \ מבאר ומפליש הי"ג עקרים [...] \ נדפס פה קק פראג הבירה \ בבית הישיש כמר מרדכי בר גרשם הכהן \ ע"י שני בניו היקרי' כהרר בצלאל כץ ואחיו שלמה כהן \

Kolofon:

הרר בצלאל בר מרדכי כהן מחוקק שליטא \ שלמה בר מרדכי כהן מחוקק שליטא \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9, 4 a 2,5 mm; JP1 a JP2 v impresu a kolofonu • kolace [1]–4⁴ 5² • zrcadlo 150 × 122 mm • signatury latinkou a KP 4 mm, třetí složka značena jen C, jen číslo složky na prvním listu • kustody stránkové • bez foliace a záhlaví.

D • bordura B19 figurální s Adamem a Evou po stranách, nahoře v jakémisi tympanonu či štítu ležící lev, po stranách ven otočené koňské hlavy, dole hlava muže v baretu ve štítu přidržovaném gryfý (?), 172 × 120 mm, první doložený otisk • čtyřlístek 1.

B • Zunz 33 (1584) a 73 (1600); *CLH* 5334,1 (1587–1590); Muneles 22; Vinograd 59; *BHB* 133606 (1589) • Adler 1997.

C • BLO Opp. 4° 326, 187 × 132, původní papírová obálka • NLI R 8° 35 V 3640 • JTSA: RB 118:17.

47.

Seder hagadot šel pesah

Praha, v domě Mordechaje ben Geršoma Katze skrze syny Becalela a Šloma, (dokončeno v úterý 21. adaru šeni 350 [27. března 1590])

2°, [40] ff.

Hebrejsky, aramejsky a jidiš. S komentářem (zkráceným) *Zevach pesah* Jicchaka Abravanela připraveným Jicchakem ben Avrahamem Chajutem (v TT uveden jako autor). V TT, psaném v *ich* formě (kým?), inzerován překlad celého sederu do jidiš; přeložena je v úplnosti první část vysvětlující pořádek sederu, [2a–3a]. V jidiš jsou rovněž podány instrukce k jednotlivým úkonům obřadu, *dinim* (předpisy) k pesachovému sederu, midrašické výklady k ilustracím, např. [8a], a též, vedle hebrejských originálů, i hymny *Almechtiger got* a *Eḥad mi jodea*. F.

[38b] šestiverší od Menachema Manese syna Jicchaka Chajuta (podepsán v akrostichu) a kolofon. Jidiš sázeno JP i KP.

TT, vročení chronogramem Nu 6,27:

סדר הגדות של פסח עם הבדיקה . וקדוש כחקה . והסדר וברכת המזון : וגם פירש נאה . קיצור זבח פסח שחיבר
הגאון האשל הגדול נ'ר'י ר'מ' מ'ה'ר'ר' יצחק בן ה'ר'ר' אברהם ז"ל : [...] אלזו האב איך עז ביטראכט פון
וועגן דער און וער שטענדיגי קנעכט דען גאנצין סדר פון לשון הקודש אויף טאייטשין גימאכט אך וער דיא
ווייבר אונ מיידליך האב איך עז אלזו גיריימט גאר ויין ביישיידליך דרום טוט אייני קאפין פון מיר ווא ווערט איר
אין סדר ניט איר . \ נדפס פה ק'ק' פראג הבירה בבית הקצין הישיש היקר כמר מרדכי בר גרשם הכהן מחוקק
ועל ידי השותפים שני בניו [...] הרר בצלאל כץ ואחיו שלמה כהן [...] ובפרט ושמו את ש'מ'י על בני ישראל
ואני אברכם : \

Chronogram závěrečné básně:

הש'נה ליצירה ה' ליצירה'

Kolofon:

תם ונשלם ביום ג' כ'א' אדר השני ש"ן לפ"ק ע"י הר"ר בצלאל בר מרדכי כהן שלמה בר מרדכי הכהן \

L • heb a jid

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 9, 4, 2,5–3 mm a KP hybridní 1,8, JP2 2 mm ([2a–3a]
a instrukce v jidiš) a JP1 1,8 mm (TT, pro hebrejštinu); vyznačovací novogotická polokurzíva
JP4 (titul, TT), RP pro impresum • kolace [1–6]⁶ [7]⁴ • zrcadlo ca. 242 × 168 mm •

signování: v prvních čtyřech složkách průběžné na prvních třech listech (pro jasnost odděleny
jednotlivé složky středníky): [A alef]–B bejt–C gimel; [D dalet]–E he–F waw; G zajin–H chet–J
tet; I jod–L jod-alef–M jod-bejt; dále standardněji [N 1 alef]–N ii jud gimel bejt–N iii jud-dalet;
O i tet zajin–O ii jod-zajin–O iii jod-chet; P i jod-tet • bez foliace i záhlaví • kustody složkové
(u třetí složky není).

D • bordura B17, [3b], [25a] • xylografované ilustrace některé převzaté z *Hagady* 1526, jiné
nově řezané či alespoň nově zde recyklované, včetně nových motivů: *bdiqat haṣeš*, nové, [1b],
výška 40 mm (šíře přelepena); hon na jelena: jelen pronásledovaný psy, za nimi troubící snad
jezdec na koni, recyklované (?), [1b], 25 × 143 mm; muž v křesle pozvedající pohár (*kiduš*),
nové dle vyd. 1526, [2a], [3a], [14b], [20a], [20b], [22b], [24a], [24b], [37b], 45 × 32 mm;
chlapec nalévající víno do poháru, převzato z *Hagady* 1526, [2a], [4a], [23a], [23b], [24a],
[24b]; hon na zajíce (pěší muž troubící na roh, honící psi a za sítí zající), nové či recyklované,
[3a], 53 × 96 mm; muž s motykou, z *Hagady* 1526, [4b], [19b]; bezvousý mladík gestikulující
a vykládající (*ma'ase be-rabi Eli'ezer*), nové, [5a], 45 × 30 mm; muž studující (píšíci?) knihu
ležící na pulpitu, nové, [5b], [16a], [16b], [20b], [21a], [23b], [24a], [24b], [25b], [26b],
[29b], [30b], [32b], [35b], [38b], 45 × 31 mm; nahá žena jako znamení Raka, recyklováno

snad z nějakého kalendáře či machzoru (ale nikoli vyd. 1585–1586), [5b]; sedící bezvousý muž se sepjatýma rukama, nové, [6a], [8b], [18a], [38b], 45 × 32 mm; voják jako ilustrace k *raša'*, nové, [6b], 68 × 27 mm; stojící muž poučující dítě, nové [7a], [19b], [23b], [38a], 64 × 27 mm; sedící muž s macesem, který vypadá jako zrcátko (odráží se v něm jeho tvář), recyklované (?), [7b], 46 × 31 mm; Abraham v loďce převážený dvěma muži, nové, snad recyklované?, [8a], šíře 50 mm, výše oříznuta; sedící žena s houfem nahých dětí k textu *revava ke-šemaḥ ha-šade*, nové, [10b], 45 × 31 mm; nahá ženská postava s bujnou kšticí, z *Hagady* 1526, [10b]; Pitom a Raamses, nově dle *Hagady* 1526, [11a], 66 × 31 mm; stojící mladík se sepjatýma rukama pozvednutýma k nebi, nové, [11b], [16a], [26a], [28a], 46 × 30 mm; vraždění dětí Izraelitů, z *Hagady* 1526, [11b]; dva bezvousí mladíci pracující na poli, jeden s motykou, druhý sbírá posekanou trávu či obilí či seno, patrně recyklované, [12a], 46 × 30 mm; vraždění izraelských dětí, z *Hagady* 1526, [12a]; bezvousý muž s napřáženými rukama (*bi-zeroa' neṭuja*), nové, [13a], 46 × 30 mm; muž s holí, z *Hagady* 1526, [13b], [15b], [32a]; gestikulující bezvousý mladík v talitu, nové, [14a], [16b], [26b], 45 × 32 mm; muž s jehňátkem, nově dle *Hagady* 1526, [18b], [23a], [40a], 67 × 30 mm; sedící muž s macesem u nohou, nově dle *Hagady* 1526, [18b], [22b], [39a], 46 × 29 mm; muž s pytlím přes rameno, nově dle *Hagady* 1526, [19a], 45 × 30 mm; muž s marorem, nové, [19a], [22b], [38a], 71 × 26 mm; rodina kol svátečního stolu, týž jako ve *Zmirot* 1514, [23a], 62 × 95 mm; troubící Eliáš přivádí Mesiáše na oslíku do Jeruzaléma, týž jako v *Mišlej ḥachamim* [1590] (č. b. 48), [25a], 38 × 63 mm; král David s harfou, nově dle *Hagady* 1526, [28a], [32b], [40a], 67 × 30 mm; dva muži rozmlouvající, jeden nese koš, nově dle *Hagady* 1526, [29b], 64 × 39 mm; muž s holí, z *Hagady* 1526, [34a], [35b], [38b] • typografické ozdůbky tvořící rámy a pásy i samostatně, větvička s lístky 1 a 2, čtyřlístky, hřídelky, větvička s lístky 2, ručičky, mřížka 1 • pletenec, [16b], 27 × 10 mm • recyklované lišty 11–15: [1b], [5b], [7b], [37b], [40b], 157 × 6 mm, 240 × 7 mm • lišta 16 filigránová [27a], [27b], [28b], [31a], [31b], [32a], [32b], [39a], [39b], patrný vliv edice Mantova: Ruffinelli, 1560, a Mantova 1568 • xylografované konturové iniciály (užité předtím jen v *Siduru* 1512, č. b. 1, a *Sliḥot* [1512–1522], č. b. 2): *he*, [3b], 26 × 30 mm; *waw*, [9b], [10b], [11a], [12b], 26 × 8 mm; *mem*, [27a], *mem* 28 × 27 mm; *alef* [38a], 27 × 23 mm • incipity ca. 25 mm kromě *nišmat* (38 mm).

B • Zunz 45; *CLH* 2683; Vinograd 60; *BHB* 184733; Yaari 24; Yudlov 32.

C • BLO Opp. fol. 1275 (*olim* 1107), 280 × 198 mm • NLI R 2° 93A 69, defektní, chybí ff. 23–24, digitalizováno.

48.

[*Mišlej ḥachamim. Tḥina*]

(Praha, Becalel ben Mordechaj Katz, Šlomo ben Mordechaj Katz, [1590])

8°, [16] ff.

Výběr přísloví z většiny převzatý ze *Sefer taḥkemoni* Jehudy ben Šloma Alcharizihho (zemř. před 1235) a opatřený jidiš překladem Jehudy ben Jisraele Regensburga přezdívaného Lejb Šebrel (*CLH*: Scheberl) z Lumpenburgu, [15a] doslov překladatele a nakladatele (?), v němž doufá vydat další svá pěkná díla, ať čistě hebrejská a nerýmovaná, čistě v jidiš anebo v hebrejštině i v jidiš zřymovaná, [15b] tchina (prosebná modlitba za slitování) uvedená záhlavním *dos iz ajn haupše tchine di man al tog zogn zol* s incipitem *Ode. Ich wil lobn unzrn libn bern*. Jména tiskařů na posledním foliu. 2. vydání (1. vyd. Benátky 1566). V exempláři BL chybí první dvě folia, dle exempláře HUC lze podle Shmeruka s jistotou datovat do roku 1590. V kolofonu vyznačena zkratka *šlj“ť* zvláštní značkou jen u jména Becalela, chápáno jako letopočet dává zkratka číslo 349 (1589)?

Nadpis tchiny:

תחינה \ דאש איז איין הויפשי תחינה דיא מאן אל טאג זאגין זאל \ אודה איך וויל לובן אונזרן ליבן הערן מיין
מונד זאל זאגן איין טייל פון זיין לוב...

Doslov překladatele:

איך יהודא בר ישראל רענגנשפורג המכונה ליב \ שיבריל מק"ק לומפנבורג האב אין איינם \ עברי בוך טון לעזן .
דז פופציג דיזר חכמים ריד זיין גיוועזן . \ און איך האב צוואנציג גיזעץ עברי און טייטש טון צו זעצן . \ איך
האף מן ווערט מיד ניט טון דארום בישוועצן . [...] איך האף צו גאט צו לאשן דרוקן ויל אנדרי \ ספרים מין .
דיא איך האב גימאכט דיא דא זיין גאר לושטיג \ אונ' גאר שין עטליכי דיא דא עברי זיין גאנץ און גאר . און \
נישט גריימט אומש גאר . און עטליכי זיין גאנץ טייטש \ גיריימט גאר וואל . און עטליכי זיין עברי און טייטש
גיריימט גאר שון אן צאל \ זיא זיין לושטיגר מין אז אל דיא לושט \ אין דער וועלט . און זיין נוצר דער זיל מין \
אז צילן געלט...

Kolofon:

הר"ר בצלאל בר מרדכי כ"ץ מחקק שלי"ט \ שלמה בר מרדכי הכהן מחוקק שליט \

L • heb a jid

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm pro hebrejštinu, KP hybridní 1,8–2 mm pro jidiš (i tchinu), JP2 2 mm pro jidiš záhlaví jidiš tchiny, hebrejština vokalizována • kolace fragmentu [1]⁶ 2⁸ • zrcadlo 119 × 68 mm • foliace textovým KP aškenázským pouze po f. 7, chybně: 3, 4, [0], 11, 7, dále bez foliace • jediná signatura *B b[et]* latinským písmem (bastarda?) a KP aškenázským 4 mm • záhlaví: *mišlej ḥachamim a tḥina*.

D • Eliáš troubící na roh, za ním Mesiáš na oslíku před branami Jeruzaléma (ME2), [16b] (TL neviděn).

B • Zunz 0?; *CLH* 5700,7 a 5720 (kol. 1581–9); Vinograd 49 (1585); *BHB* 300732 • Shmeruk 1982: s. 126, pozn. 48 (k dataci), s. 148, č. 16 (k obsahu).

C • BL 1980.b.2 (Sch. 8405), 135 × 80 mm, defektní, chybí první 2 ff.; mikrofilm NLI F I 4713 • Hebrew Union College Cincinnati, signatura nezjištěna a neviděno.

N • řazeno před následujícím *Šam ḥajim* a dalšími jen přibližně datovanými tisky, v nichž již Becalel není jako tiskař doložen.

49.

Avraham Aškenazi Apetekar (Apteiker, žijící autor), *Sam ḥajim*

(Praha, Moše ben Šabtaj z^l z Lokači – Šlomo ben Mordechaj v domě Mordechaje ben Geršoma, dokončeno v pondělí o *Isru ḥag šel Šavu'ot* (8. sivanu) [5]350 [10. června 1590]) 4°, [12] ff.

Příručka praktické etiky určená *ba'alej batim*, „hospodářům“, laickým příslušníkům obce, psáno z perspektivy komunitního života a jeho nápravy, zejména chování a jednání jejich představitelů světských i duchovních, ale i hlav domácností a rodičů (srov. začátek předmluvy – *seder minḥag ha-kehila*, „pořádek obyčejů obce“ – a jednotlivé pododíly, organizované analogicky k sociální hierarchii obce). Paralelně hebrejsky a jidiš, texty je podle Elbaum – Turniansky 2005 nejsou zcela totožné. Autor byl snad lékárníkem ve Volodymyru Volynském; knihkupec Moše ben Šabtaj z^l z Lokači (v orig. Loktše), ležícího 36 km JV od Volodymyru Volynského z Volyně (dnešní Ukrajina), byl dle svého závěrečného slova (v němž píše o svém poslání a povolání, nakladatelských ambicích i o své chudobě) nakladatelem či spolunakladatelem edice. Obsah: [1a] TT bez impresy („kniha přibyla z daleké země“), [1b] úvodní slova v hebrejštině a jidiš, druhé podepsané tiskařem ŠlOMEM ben Mordechajem, [2a] předmluva, [2b–12b] text, [12b] slovo knihkupce a nakladatele a kolofon tiskaře. Dle Zinberga první moralistní pojednání v jidiš vydané za autorova života. První obsáhlejší promluva pražského židovského tiskaře v jeho mateřském jazyce, který se obrací k ženám mužům a „všem, kdo umí číst“ a vyzvedává přínos knihy pro čtenáře. Nakladatelské údaje doplněny z kolofonu.

TT:

סם חיים \ למוצאי הוא נותן חיים . [...] מי האיש החפץ חיים . \ יבא הנה לקנות סם חיים שעשה הר"ר אברהם \ אשכנזי אפיטיקר מק"ק ולאדמיר ממדינת וואלין \ סם חיים איז דש ספר גינאנט . איז \ קומן אויז ווייטן

לאנד : אך הט עז גמאכט \ איין זעליג האנד . [...] ער שיקט עז \ דען עולם ור איין פריונד . דען עז ווייזט \ וויא זיך איטלכר זול היטן ור זינד אונ שאנד \ . אך וויא דען מענש רעכט וואל זאל זיין \ אין גטש דינשט בקאנד . דרום לאט עז ניט \ אויז אייר הנד דער דורך ווערט איר קומן \ אין דאש הייליג לאנד : \

Slovo nakladatele, kolofon:

תם ונשלם [...] ביום א באיסרו חג \ של שבועות שן לפק \ סליק \ איך משה בן הרר שבתי מקק לאקטש ממדינת וואלין . גיב די ספרים הין : מיין \ עיקר עיז ניט אוישן פון וועגן גוויין . איך טוז [!] נור דרום אז איך גאט דער מיט דינן . \ דען בין איך מקיים משה זכה וזיכה את הרבים : ווען איך גלייך ווינג האב בעונות הרבים \ דוך הוף איך צוגוטש גנאד : אורמט איז קיין שאנד איז מיר איין שאד . דרום \ אכט איך ביכר צו דרוקן . דען ח"ו גוט מאכט מיר דיא שאנץ אויף צוקן . דז \ מוסט איך זער ביסן . אזו וויל איך דען זכות גניסן . דרום לוט ענק ניט איין פאר \ פאציין ור דריסן . איך אורמר מאן טראג שווער אונ גיא צו ויסן . דרום דז איך וויל \ איין ברכה אין לנד גיסן . דר מיט וויל איכש בשליסן נאים [!] משה בן הרר \ שבתי ז"ל מק"ק . לאקטש . ממדינת וואלין המוכר ספרים . \ באמרי שפרים : העשויים בהידרים : מפי הגיבורים \ אשר כנירות מאירים . וכאשר חתמתי כן \ הוא : כי ידע שור קוניהו : \ נדפס פה קק פראג הבירה בבית הקצין הישיש היקר \ כמר מרדכי בר גרשם כהן מחוקק : \ ועל ידי העושה מלאכה מלאכת הקודש הצעיר צעירי הצאן היקר בכמר \ שלמה כהן בר מרדכי כהן מחוקק שליטא \

L • heb a jid

T • 2 sloupce • textové RP (úvodní slovo a předmluva), KP hybridní (text hebrejský), JP1 (jidiš text), vše 1,8–2 mm; vyznačovací RP (nadpisky, i pro jidiš), KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm a JP2 2 mm v TT • kolace [1]–3⁴ • zrcadlo 144 × 122 mm, šíře sloupce 58 mm • signatury latinskými písmeny (bastarda nebo fraktura?) a KP 4 mm • záhlaví mrtvá: titul • kustody stránkové • bez foliace.

D • bordura B19, TL • čtyřlístek 1.

B • Zunz 44; CLH 4183,1; JDL 0?; Muneles 26; Vinograd 62; BHB 111138 • Zinberg 1975: sv. 7, s. 154–157) • Schmeruk 1981: s. 48–52 • Elbaum – Turniansky 2005 (přepisují jméno jako Apteiker).

C • BLO Opp. 4° 913 (5) (olim 1150), 195 × 140 mm, konvolut, vlastnický přípis *Lazr*, [12b] • NLI mikrofilm MIC 265.

50.

Anonym, *Tḥina zu [...] we-ha-omra [...] jinašel mi-kol pega^c u-mevucha*

Praha, Šlomo ben Mordechaj v domě svého otce Mordechaje ben Geršoma, [1590?]

4°, [4] ff.

Prosebné modlitby anonymního autora na ochrany proti vší újmě a zmatení (*mevucha*).

Obsah: [1b–2a] modlitby v hebrejštině, [2b–4a] překlad v jidiš, [4a] poznámka anonymního překladatele a elegie tiskaře na smrt bratra a kolofon, [4b] vakát. V poznámce uvádí

překladatel, že překlad pořídil během jedné noci, 20. dne omeru o paraše *Emor* (bez udání roku), následuje mravní ponaučení dle Rašiho (velcí se nemají povyšovat nad malé) a dále autorův výklad o prospěšnosti této modlitby ad. V elegii na smrt bratra Becalela píše Šlomo, že bratr – jehož nazývá *meḥoḳeḳ* (tiskař), *mešorer* (básník) a *borer* (miní snad funkci obecního volitele?) zemřel během tisku *ze-ha-sefer Sam ḥajim*, tj. „této knihy *Sam ḥajim*“. Miní *Sam ḥajim* dokončený 10. června 1590 (č. b. 49), nebo s ním tato brožurka souvisí a měla se také jmenovat *Sam ḥajim*? Záhloví na ff. 2b–3a skutečně zní *Sam ḥajim*. *CLH* pochybuje o autorství Avrahama Apetekera (v *JDL* jako autor uveden). V akrostichu elegie *Šlomo bar Mordechaj ha-kohen meḥoḳeḳ* (Mordechaj psáno *mari dakaj*).

TT:

תחינה זו \ מהללה ומשובחה ערכה [...] זאגט איר דיא תחינה אל טאג גאר ויין \ אזוי ווערט איר בהיט פר אלי פוין . \ אונ ווען איר ווערט זעהן אין דער \ הקדמה איין דוא ווערט איר איינש ניט \ וועגן גאר קליין . אונ טוט יוא איינש \ קויפן . אי דער משה רייש פון הינן טוט \ איין וועק לויפן . \ נדפס פה קק פראג הבירה \ בבית הקצין הישיש כמר מרדכי בר גרשם הכהן \ ועי בנו הצעיר צעירי הצאן היקר כמר שלמה כהן \

Elegie:

עני עני ירדו מיים . על שאחי ירד בארץ מצרים . בתוך עבודת זה הספר סם חיים \ אוי לי על שמרי : \ אחי הרר בצלאל . בתשבחות היה מהולל . ועתה בא בצל אל : \ ואבד בע"וה סברי . \ על אלה אני בוכיה . כי זה לי מכה טרייה . השבר והשאיה . \ אורי כבודי אורי . \ ש'למה בשפתיו יבטח . שלמה אהיה כעוטיה . ראה ה' והביטה . \ ה' חלקי ישעי ואורי . \ ב'ר יאיר היה . בכוס רויה . הודה והילל יה . \ ה' תומך גורלי . \ מ'רי דכי צרור המור . באורן נראה אור . ושמו אתו בבור . \ והנה ככה נירי . \ ה' כהן הניגש אל ה' . על מکتני אוי . מלכי ואלהי . \ היה ממלא בורי . \ המחוקק והבורר . הכוהן המשורר . ה' תברר . \ ועשה לנו דרך ישר וברי : \

Kolofon:

ועל ידי העושה מלאכה מלאכת הקודש הצעיר צעירי הצאן היקר בכמר \ שלמה כהן בר מרדכי הכהן מחוקק שליטא \

L • heb a jid

T • 2 sloupce • textové KP hybridní pro hebrejštinu, RP pro jidiš, obojí 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm, JP2 2 mm pro nadpisy hebrejsky i jidiš, [1b] a [2b]; JP1 (TT) • kolace [1]⁴ • zrcadlo 146 × 123 mm • bez foliace a signatur • v záhlaví *tḥina* (*tcbine*), 2a, 3b–4a, *Sam ḥajim*, 2b–3a • kustody stránkové pouze 1b a 2a.

D • bordura B16, TL • čtyřlístky.

B • Zunz 47; *CLH* 3336; *JDL* 324; Vinograd 67; *BHB* 333471 • Weissler 1998: s. 23–24 a pozn. 56 (s. 202).

C • BLO Opp. 4° 1115 (11) (*olim* 1396), 177 × 138 mm, konvolut, vlastnický přepis Josef bar Menachem Aškenazi.

51.

Še'elot u-tšuvot ha-ge'onim

Praha, v domě Mordechaje bar Geršoma Katze (vytiskl Šlomo bar Mordechaj Katz), [kol. 1590?]

4°, [46] ff.

Podle vydání Konstantinopol 1575, s některými změnami: namísto původního rejstříku (*maftaḥot*) zde nový věcný rejstřík a doplněny poznámky v textu. Redaktor (*magiah*) pražského vydání Jechezkel Moše ben *ha-ga'on he-ḥasid* Jaakov, uvádí v ediční poznámce, že pokud by někdo našel chyby v tisku, pocházejí z prvního vydání, ale že se pro vysvětlení obtížných pasáží obracel na učence a případné opravy provedl podle nich. Obsah: [1a] TP, [1b] předmluva Šloma Kabuliho; [2a–7b] rejstřík (*simanim*); [8a–45b] text, celkem čtyři sta responsí; [45b–46a] dovětek a báseň Menachema Egoziho; [46b] poznámka redaktora; kolofon tiskaře Šloma bar Mordechaje (v impresu uveden pouze otec, tj. majitel tiskárny).

TT:

שאלות \ ותשובת הגאונים \ אשר נדפס בימי קדם בקרית מלך רב היא העיר \ קק קוסטאנדינא [...] שנמצאים בו ארבע מאות תשובות [...] עלתה ברוחינו להדפיסו שנית [...] פה קק פראג עיר ואם בישראל [...] בבית הקצין וישיש כמר מרדכי בר גרשם הכהן מחוקק שליטא \

Kolofon:

שלמה בר' מרדכי כהן מחוקק שלי'ט' \

T • 1 sloupec (*simanim* 2 sloupce) • textové KP aškenázské 2,5–3 mm, RP 1,8 mm (rejstřík a pasáže na konci), JP1 a JP2 (impresum a poznámka pražského redaktora); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–11⁴ 12² • signatury hebrejsky a arabsky, pouze číslo složky, složka 2 pouze arabskou číslicí • nefoliováno • kustody stránkové • záhlaví *ḥaḳdama*, *simanim*, *tšuvot ha-ge'onim*.

D • bordura B16, TL • samostatný štoček s českým lvem ve znaku, DBL, [1b], 53 × 49 mm • čtyřlístky.

B • Zunz 48; *CLH* 4053, „ex ed. I recusis, accedit Saadja ben Josef *Carmen de litteris*“ (*CLH* 6856,2); neuvedeno v *BHB* a ani neregistrováno v exemplářích (?); k redaktorovi *CLH* 8390 (jeho synem mohl být redaktor č. b. 246); Muneles 29; Vinograd 65 a 66; *BHB* 183386 (tamtéž 174551 podrobněji k obsahu).

C • YU Lutzki 184 • LC BM 522.A1S55 1590 • ŽMP sg. 2.958, defektní.

[*]

[*Sliḥot ke-minhag ha-medinot elu Pehm u-Poln u-Merhbren*]

[Praha, kol. 1590]

8°, neznámo

Kajicné modlitby dle zvyku Čech, Polska a Moravy. Formát je pro toto rané datum nezvyklý (srov. TT *Sliḥot* vydané Avrahamem Heidou r. 1618, č. b. 231). Jeví se pochybné.

B • *BHB* 333472, popis dle neúplné fotodokumentace.

C • v katalogu JTSA nenalezeno.

52.

[*Ha-sli*]ḥot hem 'al seder u-minhag medinat šel Pehem Mehrren Šlezija we-Eštrajch

Praha, zahájili Mordechaj ben Geršom a synové 15. avu [5]350 [15. srpna 1590], (dokončeno společníky *kohanim* [dále poškozeno] v neděli 24. avu [5]352 [2. srpna 1592])

2°, 84 ff.

Kajicné modlitby pro celý rok dle ritu Čech, Moravy, Slezska a Rakouska. F. 15b stručný komentář sázený JP1, totožný s komenářem obsaženým ve *Sliḥot* 1579 a publikovaným Wilhelmem (viz č. b. 34). Další listy v exempláři BLO s obsáhlým komentářem – ff. 9, 16, 80 a [2] ff. mezi ff. 67–70 – sázeným RP nejspíš nepatří k této edici, přestože text navazuje. Obsah: [1a] TT na způsob výkladu o Božím milosrdenství navazující na rámuující citát (tento totožný s citátem ve vyd. 1579, s malým rozdílem), 81–83b slichy Avigdora Kary a Abrahama ben Avigdora a slichy pro 17. tamuz, 83b explicit s vyznačeným jménem Šlomo ben Mordechaj ha-Kohen z“l a s datem „v neděli o paraše *anochi noten lifnechem bracha* roku *we-sofer*“, tj. 24. avu 5352, podepsán editor/korektor Petachja Moše *ha-magiah ben Josef kotev tflin* (viz č. b. 40 a 41), 83b–84b obsah, 84b kolofon: uvedení pouze *mešutařim ha-kohanim*, „společníci kněží“ (jména buď nejsou vidět kvůli přelepu). V době dokončení tisku byl Mordechaj již po smrti (za jeho jménem v explicitu korektora je zkratka pro blahorečení mrtvého, *zl*).

TT (bez dekoračního citátu kolem a obsáhlého výkladu uvnitř TT):

[...] [הסלי]חות הם על סדר ומנהג מדינת של פיהם מעהררין שלעזייה ואישטרייך ונדפסו בתכלית היופי על יד
הקצין והישיש כמר מרדכי בר גרשם הכהן ז"ל בצירוף בניו הכהנים ש"ן פתוחי חתם קודש \ חמשה עשר
ימים בחודש מנחם בשנת וירם קר"ן משיחו לפק בקרית מלך רב \ פה פראגא הבירה תחת \ [ממשלת?] קיסר
רודלפוס ירום הודו ותנשא מלכותו אמן \ \

Explicit Petachji korektora:

ש'לם [בכל] השלימות ל'ו לבד הרוממות . מ'ידו היתה זאת . ה'חזיק ידי הרפות . ב'עזרתו סייעני בזאת . נ'גמרה מלאכת \ יפות ה'רב מהולל הם הסליחות . מ'שמחות נפשות עגומות . ר'בי התלאות והיגיעות . ד'כ'י בשפלות ובזיונות . \ ה'ם כהני יי צבאות . כ'מוהם לויים וישראלים כבודם לזלות . ה'לא בסבת גודל הגלות . נ'פוצים זרוים \ בכל המדינות . ז'כרון כלנו יעלה למעונות . ל'פני ה' ויכפר עוונות . מ'חוקק ים זדונות עם שגיונות \ א'יומתי שבחר מכל האו[מ]ות . מ'שיחו ישלח במהרה ברננות . נ'פוצותינו יכנס מארבע \ פינות . נשלם יום א' פרשת אנכי נותן לפניכם ברכה שנת לפרט קטן רושם \ וסופ"ר פתחיה משה המגיה בן הר"ר יוסף כותב תפילין על טוב יזכר : \ \

Kolofon s datací:

בעזר העושה מלאכיו רוחות . סיימנו סדר הסליחות : \ ויזכינו להדפיס ספרים ברווחות . בלי פרץ יגון ואנחות : \ ונזכה לשפע שובע שמחות . לישועה רוח והצלחות : \ והמלאכה תם ונשלם בעזר אל עולם : היום \ יום א' כ"ד ימים [ל]חודש אב שנת ש'נ"ב \ לפק ולפרשת ירחי"ב י"י אלהי"ך את \ גבולך פה ק"ק פראג על ידי \ המשותפים הכהנים \ הנרשמים [?] פתוחי \ חותם קו[דש?] [?...]

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm, JP1 pro komentář (15b), KP hybridní 1,8 mm (explicit); vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace 1–10⁸ 11⁴ • zrcadlo 255 × 145 mm • foliace [1], 2–9, [1], 11–15, [16], 17–67, [2], 70–80, [1], 82–84 • kustody stránkové • signatury KP 4 mm a latinským písmenem a arabskou číslicí v první půli složky, *alef* A – *jud-alef* L • instrukce KP 4 mm.

D • TL pouze typografický • ligatura *el* z vinuté pásky, [1b] • bordura B17, 2a • ozdůbky: větvička s lístky 1, čtyřlístek, [1b], FO1, 2b • kaligrafické incipity (štočky): *lecha*, 1a, s kvítky na dříku, 50 mm *lamed*; *šomea'*, 2b, 24 mm; *ekra*, 10a, vokalizace kvítky, 26 mm; *aje*, 11a, s kvítky na dříku a vokalizace kvítky, 25 a 27 mm; *ejn*, 12b, 15b, 56b, 25 mm *alef*; *ani*, 14a, 25 mm ad.; znak pro Boží jméno, 17a, 49a, 64b, 37 mm; *az*, 28b, 26 mm; *elecha*, 36a, 25 mm; *ešet*, 40a, 25 mm; *ešet* 40a, 25 mm; *'am*, 43b, 25 mm; 71b *mi*, 25 mm; výjimečně jednotlivé písmeno coby iniciála: *šin*, 32b, 24 mm.

B • Zunz 46; *CLH* 2839 2940; Vinograd 61 a 68; *BHB* 334005.

C • BLO Opp. fol. 1262 (*olim* 1091), 310 × 195 mm, převazba.

53.

David Gans (1541–1613), *Šemaḥ Dawid* [1. a 2. díl]

Praha, (Josef Jekutiel Kafman ben Jaakov Juda Wahl *sl?*) – Šlomo ben Mordechaj a Moše [ben Josef Becalel] Kohen, 1. díl zahájen v úterý o novoluní sivanu 352, (dokončen v měsíci tišri 353 [12. května 1592 – září/říjen 1592]), 2. díl zahájen ve čtvtek 22. tamuzu 352, (dokončen 15. chešvanu 353 [2. července – 21. října 1592])

4°, 64, [6], 124 ff.

Historie židovská (1. díl) i obecná (2. díl), obě dovedené až do současnosti autora. Oba díly se

zvláštním TL. Obsah: 1. díl, TL *verso* (podobně i ve 2. díle), slovo ke čtenáři od nakladatele (či jen iniciátora edice?) Josefa Jekutiela Kafmana Wahla, sekretáře pražské židovské obce, kde zmiňuje, že se bude snažit vydat i další díla autora (*‘ad ašer oši la-or*), *Magen Dawid* a *Migdal Dawid*; ff. 2a–3b předmluva autora s dedikací díla – jež označuje jako *sefer zichronot* (f. 2a) – bratru Jehošuovi Zeligmanovi Gansovi (dle Putík – Polakovič – Šulc 2016: s. 23: z vděčnosti za podporu během přípravy knihy); posledních [6] ff. laudace Mordechaje Maisla a jeho veřejně prospěšných aktivit ve prospěch, rejstřík a kolofon. 2. díl: 1b slovo nakladatele, 2a předmluva autora, 117a–124b rejstřík, 124b kolofon. V kolofonu 1. dílu jsou jména otců obou tiskařů uvedena bez blahořečení pro mrtvého nebo požehnání pro živého a navíc Becalel je poprvé uveden jako Josef Becalel (což by mohlo vypovídat o změně jména za nemoci); ve 2. díle oba již mají za jmény zkratku *z“l* (tj. blahořečení pro mrtvého), podle explicitu v č. b. 52 musel Mordechaj zemřít již před 2. srpnem 1592, tedy během tisku *Šemaḥ Dawid*. Také poznámka tiskaře na f. 62b 1. dílu je formulována tak, že je zřejmé, že v době, kdy byla psána, byl již otec Mordechaj mrtev. Ani první díl již není tištěn *be-vejt ha-kašim*, tj. “v domě předáka” Mordechaje, tj. v době zahájení byla již tiskárna snad v rukou společníků Šloma a jeho synovce Mošeho. Dle Elchanana Reiner a Rachel L. Greenblattové byl mecenášem Ganse a tohoto jeho díla Mordechaj Maisela (Greenblattová 2016: s. 205).

TT 1. díl:

את צמח דוד עבדך מהרה תצמח \ ספר צמח דוד \ ראה זה דבר חדש שכבר לא היה לעולמים . קצור מופלג בדורות \ הקדמונים : [...] עד שנותינו ה' אלפים שנ"ב ליצירת עולמים . גם בחלק השני דברים \ גדולים רשומים . הנעשים בזמני מלכי בבל פרס יון ואדומי מעשי \ גדולים מכל הקיסרים [...] מיוליוס הקסר הראשון [...] עד זמן אדונינו הקסר רודולפוס יר"ה איש תמים . \ מאורעות מדינת צרפת ספרד ואיטליאה [...] אשכנז פולין פיהם \ ושאר עמים : סכסוכים מלחמות ושפיכת דמים . דברים \ חדושים נוראים וזעמים . אשר קראום ביבשה וימים \ דברים אשר לא נמצאו בדברי הימים . כי לא \ שערום גם אין אחד מן החכמים . \ במ יתענגו נפשות \ עגומים . \ חבר אותו איש משכיל חכם חרשים ונבון דעת כהרר דוד גאנו יצו \ וקרא שמו בישראל צמח דוד [...] נדפס פה ק"ק פראג הבירה [...] ע"י שני המשותפים בראש היק' כמר שלמה כהן ובן אחיו יניק וחכים הבחו' כמר משה כהן \ והיתה התחלתו ביום ג בר"ח סיון שנב לפק \

Kolofon 1. díl:

ותהי השלמת חלק הראשון מספר הזה בחודש תשרי שנת שנ"ג לפ"ק וסימן השנה \ קול ששון וקול שמח"ה [...] נדפס על ידי הכהנים היקרים המשותפים \ שלמה בן הרר מרדכי הכהן מחוקק \ משה בן מהרר יוסף בצלאל הכהן מחוקק \

TT 2. díl:

פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים \ ספר צמח דוד \ חלק שני \ אשר בו יתבארו מעשים הקדמוני' [...] בימי ארבע מלכיות [...] מקסרים מלכים דוכסים ואדונים [...] מעשים \ גדולים נפלאים ומשונים . להודיע חסד שוכן מעונים . [...] הכל נרשם לפי השנים . על \ פי שנות היצירה לסימנים \ חבר אותו איש תבונה . בעל מספרי ותכונה . \ על שם משפחתו מכונה . הרר דוד גאנו איש אמונה . [...] היתה התחלתו

Kolofon 2. dílu:

ותהי תשלמה חלק המספר הזה ביום המישי ט"ו יום לחודש מרחשוון שנת שמח"ה וששון ליהודיך \ פה בעיר פראג על ידי הכהנים היקרים המשותפים הנרשמים \ שלמה בן הרר מרדכי הכהן זל מחוקק \ משה בן מהרר יוסף בצלאל הכהן זל מחוקק \\

T • 1 sloupec, rejstřík 2, marginální anotace • textové KP hybridní 1,8 mm, RP v impresu, JP1 pro marginální anotace 2. dílu (pouze po sl. 3, dále KP hybridním 1,8 mm); vyznačovací KP aškenázské 2, 2,5–3, 4 a 9 mm • kolace [1]–17⁴ 18²; [1]–31⁴ • signatury 1. dílu KP hybridním 1,8 mm a arabskou číslicí, 2. dílu týmž KP a latinským písmenem *alef–lamed–alef* / A–Z, AA–HH • záhlaví titul, dílu a tisíciletí • foliace KP 2,5–3 mm • kustody stránkové.
 D • rámečky TL, 1. dílu, FO1; 2. dílu, žalud 1, žalud 2, hřidelky, kolečko mezi linkami • jména králů a významné události ozdobeny xylografovanými korunami 1, 2. dílu (zkraje dvěma malými litými korunkami, 4a) • ilustrace, 1. dílu, 4b • ozdůbky: čtyřlístky.
 B • Zunz 49; *CLH* 4805,3; Muneles 31; Vinograd 69; *BHB* 123275 • český překlad Šedinová 2015^a • monografie (autor a dílu) Šedinová 2015^b • k edici Sládek 2016 • ke Gansovi i k edici Putík – Polakovič– Šulc 2016; ke Kafmanu Wahlovi Putík 2013: s. 136–137.
 C • ŽMP sg. 4.142, Jc 4729 ad.

54.

Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609), *Druš [...]* *‘al ha-tora [...]* *we-‘al ha-‘avoda* Praha, Šlomo ben Mordechaj Katz a Moše (ben Josef Becalel) Kohen, zahájeno 14. sivanu – (dokončeno 5. tamuzu [5]553 [14. června – 5. července 1593])
 4°, 40 ff.

Kázání o Tóře pronesené v Poznani o svátku Šavuot roku 1592 a kázání pronesené v Prostějově či Mikulově před r. 1573 proti požívání nežidovského vína. Obsah: [1a] TT, [1b] báseň se jménem *Jiṣḥaq b[en] rabi Šimšon ha-kohen nizkar dino li-vracha* v akrostichu; [2a] báseň se jménem *Jehuda ben Bešalel z"l* [2b]–5b předmluva, 5b–32a kázání o Tóře, 32b–40b kázání o přikázáních (v záhlaví *druš ‘al ha-miṣwot*, odtud často uváděný název tisku). V redakci zetě autora, Jicchaka ben Šimšona Katze, který doplnil též odkazovací aparát k biblickým citacím a báseň. Autor v TT označen jako *mašiaḥ ba-šem*. Dva chronogramy v TT, jeden se jménem autora. Tisk zahájen v pondělí 14. sivanu 553 (titulní list) a dokončen 5. tamuzu 553 (poslední list verso). Jména tiskařů uvedena na titulním i na posledním listu.

TT:

דרוש דרש משיח ה' רוח אפינו . וגאון עזינו [...] מראנא ורבנא אב ב"ד הישראלי כבוד מהר"ר יודא ליווא ש"ן \ בן בצלאל ז"ל על התורה בגדרה וסדרה ועל העבודה החמורה וכבודה \ ובפרט חרט וירש לנגד יין שאסרו חז"ל . בק"ק פא"זנא המעטירה במתן \ תורה שנ"ב לאלף הששי ליצירה . והמציאו למלאכת הדפוס והגיהו \ חתן המלך כמהר"ר יצחק ש"ן בר שמשון כ"ץ ז"ל . ועוד הוסיף [...] ציונים מראה מקום תחנות כל מאמר \ ומאמר וכל מקרא ומקרא המוביאים בתוך הדרוש . [...] נדפס פה קק פראג הבירה \ על ידי שני המשותפים היקר כמר שלמה בן מרדכי כץ זצל מחוקק \ ומשה בן מוהרר בצלאל הכהן זצל מחוקק היום יום ב' י"ד סיון \ שנת כרע שכ"ב כ'א'ר'י וכלביאה מי יקימנו \ ושנת הגא'ון יהוד'ה ליווא' ב'ן ב'צלאל לפק \

Kolofon:

תם ונשלם בעזרת אל עולם היום יום ב' חמש"ה לתמוז לפ"ק \ סליק \ שלמה בן הרר מרדכי הכהן ז"ל מחוקק \ משה בן מוהרר יוסף בצלאל הכהן ז"ל מחוקק \

T • 1 sloupec, [2a] 2 sloupce, marginální referenční aparát • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9, 4, 2,5–3 a 2 mm (poslední spíše výjimečné), JP1 v impresu • kolace [1]–10⁴ • zrcadlo 143 × 103 mm • foliace [2], 3, [2], 6–22, 18, 24–26, 22, 28–40 • signatury KP 2,5–3 mm a latinským písmenem, pouze číslo složky na prvním listu, 1 A–10 K • kustody stránkové • záhlaví *baḳdamat ba-druš, draš 'al ha-tora, draš 'al ha-mišwot*.
D • rámeček TL z FO1, žalud 1, čtyřlístky • filigránová viněta FV1, 1b • dřvořez Chrámu Ch1, 2a • sazba v podobě poháru, 40b.
B • Zunz 50; *CLH* 6153,7; Muneles 32; Vinograd 70; *BHB* 138950 • k redaktorovi viz Muneles 1969: s. 106; Putík – Polakovič 2009: s. 60; k obsahu viz Reiner 1993a: s. 60–61.
C • BLO Opp 4° 853 (*olim* 1090), konvolut, 180 × 138 mm • ŽMP sg. 4.727, 19 × 155 mm • NLI digital
<http://web.nli.org.il/sites/nli/Hebrew/library/Pages/BookReader.aspx?pid=777002>.

55.

Jehuda ibn Tibon (1120–po 1190; domnělý autor), *Ruah ben 'im šnej perušej*

Praha, Šlomo ben Mordechaj Katz a Moše ben Becalel ha-Kohen, zahájeno 20. kislevu [5]354 (14. prosince 1593)

4°, [22] ff.

Vysvětlení filozofických termínů používaných v dílech středověkých židovských filozofů, doplněno dvěma komentáři, dle Davise „anonymní středověká popularizace aristotelské filozofie“. Připisováno i jiným autorům (viz *BHB*). Obsah: [1a] TT, [1b] předmluva autora s komentářem (či předmluvou) komentátora, [2a–21a] text, [21b–22b] *be'ur ha-šmot*, [22b] kolofon. TT odkazuje na předchozí vydání (dle *BHB* Benátky 1549), jehož je toto opravenou

reedici doplněnou o druhý komentář (1. vydání 1544 Benátky, další předchozí vydání Cremona 1566 a Köln 1555). Kolofon bez datace.

TT:

ספר רוח חן עם שני פירושי [!] \ נדפס פה בקק פראג הבירה \ בעיון רב ומוגה מכל טעיות [...] ועוד \ נוסף בו פירוש אחד כי בפירוש הראשון לא היה המעיין מעצמו \ מספיק בו [...] ע"כ כל מי שיבא ללמוד ולעיין מעצמו \ יעיין תחילה בפירוש הראשון ומה שלא יספיק פירוש \ ראשון ימצא מבוקשו בפירוש שני . \ חבר אותו גבר נבון [...] \ יהודה אבן תבון [...] \ ע"י שני המשותפים היקרים בכמר שלמה וכמר משה הכהנים \ התחלתו היום יום ג' כ"סליו . שנ"ד לפק \

Kolofon:

תם ונשלם ספר רוח חן וביאוריו השם יזכנו לדפוס שאר ספרים עד אין קץ ומלאה הארץ \ דיעה כמים לים מכסים . \ שלמה בן החבר רבי מרדכי כהן זצל מחוקק \ משה בן מהרר יוסף בצלאל כהן זצל מחוקק \

T • 1 sloupec obtékaný komentáři • textové KP hybridní, JP1 a RP, vše 1,8 mm; JP1, [2a], pro jeden z komentářů, dále oba RP; vyznačovací KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm • bez foliace • živá záhlaví • kolace 1–5⁴ 6² • zrcadlo 154 × 105 mm • signatury složek latinskou abecedou a KP 4 mm, značeno pouze pořadí složek (již na TL: *alef A*) • kustody pro jednotlivé vrstvy textu.

D • rámeček TL: FO1, hřídelky, kolečko mezi linkami.

B • Zunz 52; *CLH* 4040; Vinograd 73; *BHB* 106585 • Davis 2011: s. 81.

C • BLO Opp. 4° 906 (*olim* 1143), 185 × 145 mm, konvolut • NLI R 8° 42 A 1047 • LC BM545.D35R8 1593.

56.

Jaakov ben Jicchak ha-Levi Polak (zemř. [před] 1594), *Wa-jaķem 'edut be-Ja'aķov we-tora śam be-Jiśra'el tšuvat ha-ga'on mb"rr Ja'aķov Polak bar Jišķaķ zš"l... [Psaķ 'al 'aguna]*

Praha, společníci Šlomo ben Mordechaj a Moše ben Josef Becalel Katz, (v neděli 1. elulu [5]354 [17. srpna 1594])

4°, 20 ff.

Responsa ve věci statutu ženy nezvěstného manžela (*'aguna*). Obsahuje vyličení vyšetřování konkrétního případu vraždy v Polsku a v jidiš vyslechnutou výpověď svědka datovanou v pondělí 21. tamuzu 343 (1583, 1b–2b) a přetisk právních rozhodnutí Jehudy Levy ben Becalela (2b–7b) a Jaakova Polaka, který na úvod svého rozhodnutí uvádí, že konzultoval názor svého učitele *abd* v Praze, tj. Maharala. Dle TT měl autor *psaķ din* ještě za svého života v úmyslu vydat (míněno i nakladatelsky: *śam nafšo we-kapo*), a je nyní tudíž vydáván „dvěma jeho společníky“ proto, aby jeho jméno nebylo zapomenuto. Incipit TT dle Ž 78,5: „Stanovil

svědectví v Jákobovi, vydal zákon v Izraeli“ je dle *CLH versiculus ornamentarius*, zavedený titul je *Tšuva 'al 'aguna* či ještě častěji *Psak 'al 'aguna* (podle TT nebo dle záhlaví). F. 20b datum dokončení tisku chronogramem *šimḅu* (Ž 32,11) a nově pořízený signet tiskaře Šloma Katze (později užívaný Mošem Katzem) s jeho plným jménem vyřezaným v rámu kartuše a jménem rodiny uvnitř kol emblému. Autor je jmenovcem a snad vnukem učence téhož jména z první poloviny 16. století (viz *BHB*).

TT:

ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל \ תשובת הגאון מה"רר יעקב פולק בר יצחק זצל \ רך ומשוח במלחמה של תורה אברך רך בשנים וזקן \ בחכמ' [...] היה אחד מתופסי ישיבות במדינ' \ פולניא אשר שם נפשו וכפו בהיותו עוד בחיים להוצי' \ לאור פסק דין באריכו' מחמת אשה עגונה ואומלל' אשר \ בעלה אינו [...] רב בקיאותיו \ וחרפותיו [...] ולמען תהיינה שפתיו דובבות בעולמא וכדי שלא ישכח \ זכרו [...] נדפס פה קק פראג הבירה \ ע"י שני המשותפיו כמר שלמה וכמר משה כ"ץ \

Kolofon s chronogramem:

תם ונשלם תהלה לאל עולם \ היום יום א' בר"ח אלול והפרט ש'מ'ח'ו' בה' וגילו צדיקים \ והרנינו כל ישרי לב \

L • heb a jid

T • 1 sloupec • textové KP hybridní a RP (pro jidiš); vyznačovací KP aškenázské 2,5–3 a 2 mm; JP1 pro TT • kolace [1]–5⁴ • foliace [1]–13, [1], 14–15, [4] • zrcadlo 145 × 118 mm • signatury na prvním listu složky malým KP textovým a latinskými písmeny • kustody stránkové • v záhlaví *psak 'al 'aguna*.

D • bordura B19, TL • pletenec, 20a • žalud 1 a signet S8, 20b.

B • Zunz 53; *CLH* 5602,1; JDL 383 (vyd. Frankfurt n. M. 1717); Muneles 35; Vinograd 72; *BHB* 179745 • Yudlov 1987 (Maharalova responsa).

C • ŽMP sg. 4.778, 190 × 150 mm, TL hebrejský vlastnický záznam Kalmana Liebena.

57.

[*Ḥameš megilot v jidiš*]

[Praha, před 1595]

Uvedeno v seznamu knih, které jejich mantovští židovští majitelé r. 1595 předložili cenzorním úřadům, jako *Ḥameš megilot aškenazi. Dfus Praga*.

L • jid

B • Romer-Segal 1978: č. 13.

C • patrně nedochováno.

58.

Petachja ben Jaakov z Řezna (konec 12. – počátek 13. století), *Sibuv ha-rav rabi Petachja mi-Regenšpurg*

Praha, (Naftali ben Moše zvaný Herš z Kojetína – Geršom ben ben Josef Becalel Katz),
zahájeno [?] v úterý o novoluní sivanu [5]355 [9. května 1595]
4°, [10] ff.

Popis cesty r. Petachji ben Jaakova z Řezna přes Polsko, Ukrajinu, Krym, kypčacký chanát, Arménii, Mezopotámii, Persii a Sýrii do Palestiny a zpět do Evropy přes Řecko, sepsaný na paměť „zázraků a divů“, které Hospodin koná pro svůj lid. Vydáno (*bošeti [...] le-'ora*) ze „starobylého rukopisu“ nalezeného nakladatelem Naftalim ben Mošem zvaným Herš z Kojetína, a spolu s textem *Midraš Jona*, tj. midraše ke knize Jonáš (ke spojení obou textů viz studii Osnat Sharon). Obsah: [1b] předmluva nakladatele, [2a–7a] *Sibuv*, [7b–10b] *Midraš Jona*, [10b] kolofon. V předmluvě jmenování bratří r. Petachji, tosafista Jicchak ha-Lavan a Nachman z Regensburgu, a Jehuda Chasid. 1. vyd. Roku 1600 vyšel v Praze jidiš překlad textu.

TT, letopočet chronogramem:

סבוב \ הרב רבי פתחיה מרענגשפורג וחדושים \ ונסים ונפלאות שראה בארצות \ רבות הקרובים והרחוקים
והיה זה \ הרב ר' פתחיה בימי רבינו \ יהודה חסיד \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת רוממות אדונינו הקיסר \
ראדלוף יר"ה והתנשא מלכותו \ במהרה בימינו אכ"ר : \ היום יום ג' ר"ה סיון בשמ"חה לפ"ק \

Slovo nakladatele:

חדושי רבי פתחיה [...] הוצאתי מתעלומה לאורה כאשר מצאתי בספר \ ישן נושן . נאם נפתלי בן לא"א \
משה ז"ל מק"ק גוייטיין \

Kolofon:

תם ונשלם מדרש יונה . תהילה לשוכן מעונה . ויזכנו לעלות שלש פעמים בשנה . \ לציון קריה נאמבה . בגילה
וברננה . ובית נועם יסח ויציב גבול אלמנה . בשנת שנ"ה . \ נאום נפתלי בן לא"א משה ז"ל המכונה הירש
מק"ק גוייטיין \ גרשם בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוק"ק \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5 a 4 mm • kolace
[1]–2⁴ 3² • zrcadlo 152 × 107 mm • signatury, pouze číslo složky, KP hybridním a arabskou
číslicí na prvním listu složky 2 a 3 • kustody stránkové • záhlaví *Sibuv rabi Petachja, Midraš
Jona* • bez foliace.

D • bordura B6, TL • filigránová viněta FV2, [1b], 40 × 45 mm • rolverková kartuše RK1,
[2a], 43 × 65 mm • filigránová viněta FV3, [7a], 37 × 55 mm • chrám Ch1, [10b] • čtyřlístky
1.

B • Zunz 55; *CLH* 6728,1 a 3742; Muneles 37; Vinograd 77 a 75 (*Midraš Jona*); *BHB* 160240 • Stemberger 1999: s. 383, český překlad Šedinová 2002; k dílu a edici Sharon 2014, 2015 a 2016.

C • BLO Opp. 4° 542 (*olim* 506), 193 × 135 mm, konvolut • NLI R 8° 35 V 4451 C. 2 • ŽMP 12.614, defektní, chybí první a poslední dva listy ad.

59.

Bachja ben Ašer ibn Chalawa (kol. 1260 – kol. 1315), *Šulḥan arba*^c

Praha, *s.t.n.* (Moše Weisswasser nebo [Geršom Katz]?), zahájeno v měsíci tišri [5]356, (dokončeno v úterý 21. češvanu 5356 [24. října 1595])

4°, [20] ff.

Předpisy k požehnáním a počínání u stolu. Obsah: [1a] TT se čtyřverším autora, [1b–2b] předmluva, [2b–3b] obsah, [3b–20a] text, [20a] explicit a kolofon “skrže Mošeho ben Katriela Weisswassera“, [20b] vakát. Chronogram *ḵarno* (Ž 112,9) jako u dalších tisků z téhož roku. 1. vyd. Mantova kol. 1514; později r. 1595 vyšlo též v Lublinu. Beze jména tiskaře, vzhledem k použitému katzovskému typografickému i dekoračnímu materiálu lze přisoudit katzovské dílně a možná Geršomovi Katzovi (viz č. b. 60), či snad tisk v pronajaté katzovské dílně připravil Moše Weisswasser, který předtím působil v Mantově (1589–1590, 1594), v mantovských tiscích vystupuje jako činný tiskař a tituluje se navíc jako „tiskař (*meḥoḳeḳ*) z Prahy“?

TT:

ספר שלחן ארבע \ זה השלחן אשר לנפי י"י \ חברו הגאון רבינו בחיי זל \ הבתים האלו יסודם הרב המחבר
זצ"ל \ [...] \ נדפס בפראג העיר המהוללה . תחת ממשלת אדונינו \ הקיסר רודלפוס יר"ה בחדש תשרי שנת
קרנ"ו תרום בכבוד לפק \ \

Kolofon:

והיתה השלמת זה הספר יום ג' כא ימים בחדש חשוון שנת חמשת אלפים ושלוש מאות \ וחמשי' וששה פה פראג .
ה['] יזכנו לעשות ספרי' הרבה אין קץ אמן \ על ידי משה בכמ"ר כתריאל ווייש וושר ז"ל זעציר מק"ק פראג \ \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm,

kolofon RP • kolace 1–5⁴ • zrcadlo 148 × 118 mm, šíře sloupce 54 mm • bez foliace •

signatury KP hybridní a arabské číslice na prvním listu složky, pouze číslo složky • záhlaví

mrtvá *Šulḥan arba*^c • kustody sloupcové.

D • dřevořez Chrám Ch1, TL • korunky lité, TL.

B • Zunz 56; *CLH* 4525,19; Muncles 35a; Vinograd 82; *BHB* 122020 • k Mošemu Weisswasserovi *CLH* 8962 a *BHB* 304531, 308550, 304533, 200841, 150621 (mantovské tisky) ad., Zunz 1845: s. 259 k Mošemu Weiswasserovi.

C • BLO Opp. 4° 744 (3) (*olim* 827), 195 × 144 mm, konvolut • UKB Jud F 222 • NLI R 8° 23 V 4174 • JTSA 160:6.

60.

Moše ben Nachman (kol. 1194 – kol. 1270), *Draš a še-daraš [...] Moše bar Naḥman z“l mi-Gerona [...] liḥnej ba-melech we-ba-šarim be-Sarakuša*

Praha, (Geršom ben Josef Becalel Katz), zahájeno 21. češvanu [5]356 [24. října 1595] 4°, [11] ff.

Kázání o výtečnosti Tóry, jež měl dle TT Nachmanides přednést před králem v Zaragoze (takto též v 1. vyd.; pravděpodobně proneseno v synagoze v Barceloně krátce po disputaci roku 1263). Dále v TT anonymní vydavatel – snad tiskář samotný? – odkazuje k autorovu komentáři k Tóře: ten, kdo jej důvěrně zná (*ba-ragil*), pozná, že toto kázání či výklad (*druš*) pochází od něj. Proto se též, jak vysvětluje, neodvážil opravovat všechny chyby, které se místy nacházely v opisu, který měl před sebou, neboť se obával, že by mohl nerozumět autorově myšlence. Chronogram *ḵarno* (Ž 112,9). Kázání poprvé otištěno v *Nofet šufim* „ze staré knihy v aškenázském písmu“, Konstantinopol 1582 (*BHB* 105732); označováno dle svého incipitu jako *Torat ha-Šem tmima*.

TT:

דרשה \ שדרש הרב הגדול רבינו משה ב"ר נחמן \ ז"ל מגירונא מארץ קטלונניא : לפני המלך והשרים
בסרקושטא \ הוכיח בזה הדרוש מעלת התורה וישראל לעיני העמים . והרגיל בפירוש \ התורה אשר לרמב"ן
יכיר ויבין שכל דברי הדרוש הזה \ מפיו נאמר . ולכן יראתי לשלוח \ ידי בו ולא הגהתי כל הטעיות שנמצאו
בהעתק אשר לפני בקצ' המקומו' \ כי יראתי שלא אבין את דעתו \ ז"ל הובא לבי' הדפוס \ יום ג' כ"א \ חשוון :
פה קק פראג \ תחת ממשלת \ אדונינו הקיסר רודלפוס ירה \ שנת קר"נו תרום בכבוד \

Kolofon:

נאם גרשם בן כהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחו"קק \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9, 4 a 2,5–3 mm a KP hybridní 1,8 mm • kolace [1]–2⁴ 3³ • signatury RP a arabskou číslicí, pouze první list • zrcadlo 148 × 108 mm • kustody stránkové • záhlaví *drašat ha-Ramban z“l* • bez foliace.

D • TL pouze typografický • ozdůbky větvička s lístky 1 a čtyřlístky 2, žalud 1, dvojité w 1.

B • Zunz 58; *CLH* 6532,20; Vinograd 80; *BHB* 179174.

C • ŽMP sg. 12.993 • YU Strauss 1136A.

61.

Jona ben Avraham Gerondi (zemř. 1263), *Igeret ha-tšuva*

Praha, s.t.n. [Geršom ben Josef Becalel Katz?], chešvan [5]356 [4. říjen – 2. listopad 1595]
4°, [8] ff.

Epištola o pokání, jejíž týdenní četbu ustanovil ha-Roš (Ašer ben Jechiel, 1250 či 1259 – 1327). Dle TT vydáno ze „staré knihy“ a bohobojný čtenář si má četbu rozdělit na sedm částí a číst je v týdnu před Roš ha-šana. Dle *BHB* následuje text vyd. Krakov 1586 (1. vyd.

Konstantinopol 1548), vynechána však část *divrej ḥasidut* a rozděleno do sedmi částí. Totožná úprava jako v Nachmanidově kázání (č. b. 60), snad tedy týž tiskař (takto uvádí již Zunz). Bez kolofonu.

TT s chronogramem Ž 112,9:

אגרת התשובה \ להגאון והחסיד הרב רבינו יונה גרונדי ז"ל \ אשר עליה פקד וצוה הגאון הגדול הרא"ש ז"ל \
אביו של הגאון המופלג רבינו יעקב \ בעל הטורים ז"ל \ לקרותה בכל שבוע שחל ר"ה להיות בתוכה \ ונמצא
בספר ישן שהירא דבר ה' יחלקנו לשבעה חלקים ויקרא אותו מדי יום \ ביום בכל שבוע \ ולמען זכות בהם את
הרבים הובא \ אל בית הדפוס פה . \ ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודולפוס יר"ה \ בחדש חשון שנת
קרנ"ו תרומ בכבוד לפק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודולפוס יר"ה \ בחדש חשון שנת קרנ"ו תרומ בכבוד
לפק \ \

Explicit:

ע"כ מלאכת השבעה ימים \ \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9, 4 a 2,5–3 mm a KP

hybridní 1,8 mm • kolace [1]–2⁴ • zrcadlo 155 × 116 mm • kustody sloupcové • foliace není •
signatury složek RP a arabské číslice, jen první list ve složce • v záhlaví titul.

D • TL typografický • nad jménem císaře korunka litá, TL.

B • Zunz 57; *CLH* 5859,2; Vinograd 79; *BHB* 117140.

C • ŽMP sg. 12.993, konvolut.

62.

Šalom ben Šemarja Sfaradi (nezjištěno), *Šar šalom*

Praha, s.t.n., zahájeno ve čtvrtek 25. chešvanu [5]356 [26. října 1595]

8°, [19] ff.

Etika, objasnění, proč tak dlouho trvá vyhnanství, jakož i vysvětlení, proč jsou dobří navštěvování zlem a naopak, i poučení o věcech, které odvracejí přísný trest. Dle TT připojen výklad k příkázání „Nezneužiješ jména Hospodina“ (*gadol ha-šoneš mi-švu'at šaw*) a „pěkná

pišeň“ a příběh o Azarjovi (*dtto* v 1. vyd.). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–19a] text. Vročení chronogramem *ḵarno* (356), v datu drobná nesrovnalost: 25. češvan připadal r. 356 na sobotu, nikoli na čtvrtek (*jom he*), snad tedy správně ve čtvrtek 23. češvanu, tj. 26. října 1595? Dle *BHB* podle vydání Końskowola 1560, dle *CLH* pozměněno. Bez kolofonu; patrně souvisí s *Ḳuntres jeḵar ʿerech* (č. b. 63), který má tutěž úpravu a na tisku se tudíž mohl podílet Moše Weisswasser jako tamtéž.

TT s chronogramem *Ž* 112,9:

שר שלום \ חבור חדש יפה מאד חברו החכם השלם הר"ר שלם \ יצ"ו בן הר"ר שמריה ספרדי ז"ל וקרא שם
החבור שר \ שלום על שם שמו והוא יבאר הסבה מאורך הגלות גם כן יבאר סבת צדיק ורע לו \ רשע וטוב לו .
וכן יבאר ג' דברים \ המעבירין את רוע הגזרה \ כל זה בקצור ובלשון צח \ וקל להבין : \ גם נוסף בסוף הספר
גדול העונש משבועת שוא . \ ושיר נאה . ומעשה עזריה . \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר
רודולפוס יר"ה . \ שנת קרנ"ו תרום בכבוד לפ"ק : היום יום ה' כ"ה חשון \ \

T • 1 sloupec • textový KP hybridní 2 mm; vyznačovací KP aškenázský 3 a 4 mm • kolace
[1]–2⁸ 3³ • zrcadlo 105 × 65 mm • signatury KP a arabskou číslicí na prvním listu složky •
kustody stránkové • záhlaví *šar šalom*.

D • pás z ozdůbky mřížka 2, TL • rámeček z ozdůbky hřidelka mezi linkami, pro incipit, [2a].

B • Zunz 60; *CLH* 7112,2 („ed. auct., revera immutata“); Vinograd 83; *BHB* 316662 •

Yudlov 1984b (k 1. vyd.).

C • BLO Opp. 8° 498 (2) (*olim* 440), 138 × 90 mm.

63.

Jicchak ben Avraham Akriš (kol. 1489 – po 1578), *Ḳuntres jeḵar ha-ʿerech medaber bi-šdaḵa ʿal ʿinjan ḥešbon ha-adam im ḵono...*

Praha, *s.t.n.* (Moše ben Katriel Weisswasser?), *s.a.* [1595?]

8°, [5] ff.

Sbírka midrašů o zrození a smrti a posmrtných věcech člověka, vybraných Jicchakem Akrišem z knihy *Ḥibut ha-ḵever* (*BHB* 311531). Dle vyd. Konstantinopol, kol. 1570. Bez impresa, v kolofonu, [5b]: „skrže Mošeho ben Katriela Weisswassera, sazeče z Prahy“ – mohl být i tiskařem a/či nakladatelem? Datace dle účasti Mošeho Weisswassera na vydání (viz č. b. 59 a dále č. b. 66) a typografie (srov. č. b. 62), k souvislosti s č. b. 62 viz již *CLH* ad.

TT:

קונטרס \ יקר הערך מדבר בצדקה על ענין חשבון האדם עם קונו את פקודתו וחבוט הקבר ודין וחשבון שהוא
עתיד ליתן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה \ \

Kolofon:

ע"י משה בר' כתריאל ווייש וושר ז"ל זעציר מק"ק פראג : \\

T • 1 sloupec • textové KP hybridní a RP (předmluva, kolofon), obě 2 mm / 44 mm 10 ř.;
vyznačovací aškenázský KP 4 a 3 mm • kolace [1]⁵ • zrcadlo 105 × 65 mm • bez foliace i
záhlaví • kustody stránkové.

D • TL typografický, pás z ozdůbky kolečko mezi linkami • čtyřlístky 1 • pás z ozdůbky
mřížka 2, [5b].

B • Zunz 59 (a 233?); *CLH* 3528, k editorovi 5305, k obsahu 3527; Vinograd 74 (a 1575?);
BHB 311532.

C • BLO Opp. 8° 563 (4) (*olim* 501), 135 × 80 mm, konvolut • BLO Opp. 8° 498 (*olim* 440).

64.

Saadja Gaon (882/892–942), *Sefer ha-pedut we-ba-purkan*

Praha, *s.t.n. s.a.* [Geršom ben Josef Becalel Katz?, kol. 1595]

8°, [8] ff.

O vykoupení a osvobození, hebrejská parafráze autorova arabského díla *Sefer emunot we-de'ot*
(arabský originál *Kitáb al-amánát wa al-i' tiqádát*), traktát VIII, kap. 1 a 2. 1. vyd. Mantova
1566. Obsah: [1a] TT, [1b] chvála autora, [2a–8b] text. Bez uvedení jména tiskaře, dle
bordury a typografie tištěno v katzovské dílně. Bez kolofonu, pouze závěrečná formule *tam*
we-nišlam.

TT:

ספר \ הפדות והפורקן \ לרבינו סעדיה זל מעיר \ אפיס \ נדפס פה \ ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקסר \
רודלפוס יר"ה : \\

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9, 4 a 2,5–3 mm •
kolace [1]⁸ • zrcadlo 108 × 70 mm • signatury: [2a] značeno KP hybridním *alef bejt* • bez
záhlaví i foliace • kustody stránkové.

D • bordura B15, TL • rolverková kartuše RK1, [1b].

B • Zunz 0; *CLH* 6855,11, 1590–1596 dle vyd. Lublin 1597, kde je pražská zmíněna;
Vinograd 63 (1590) a 1551; *BHB* 314349 (kol. 1595) • k textu Kiener 1986.

C • BLO Opp. 8° 563 (5) (*olim* 501), 135 × 80 mm, konvolut, vlastnický přípis, [1b], Jaakov
ben Avraham, 17. stol.

65.

Jehuda Leva ben Becalel, (kol. 1525–1609), *Netivot 'olam*

Praha, s.t.n. [Katzové], zahájeno ve čtvrtek 18. ijaru 355 – (dokončeno ve středu 4. elulu [5]356 [27. dubna 1595 – 28. srpna 1596])

2°, 131 ff.

Pojednání o třiceti dvou cestách moudrosti, sepsáno na základě výroků učenců v Talmudu a *midrašim* vyložených autorem – viz ediční poznámka, [1b], kde je též zmíněno, že se jedná o druhý díl jednoho díla, jehož první díl představuje komentář k Avot, *Derech ḥajim* (Krakov 1589). Jméno autora uvedeno v kap. 9. Na konci oddílu *Netiv ha-tora* český heraldický lev ve štítu, který patrně symbolizuje autorovo jméno. Název dle Jr 6,16, téměř celý verš obklopuje TT, nahoře též Ž 119,105. Kap. 9 obsahuje mj. kritiku pomlouvačů (nactiutřhačů) a přetiskuje responsa několika učenců v této věci (mj. Mordechaj Jafe, Eliezer Aškenazi, Jaakov ben Moše ze Slavkova). Datum dokončení na 131a, 131b vakát.

TT s chronogramem:

חבור \ נתיבות עולם \ המה נתיבות יושר ודרכי המדות המשובחות . \ אשר נמצאו בדברי חז"ל : בהם ילך
האדם \ החי . ועל זה נאמר באורה צדקה חיים \ ודרך נתיבה אל מות . \ נדפס פה \ ק"ק פראג \ תחת ממשלת
אדונינו הקסר רודאלף יר"ה \ ותנשה מלכותו אמן . \ היום יום ה' ח"י אייר \ [...] \ ש'נה טובה לפק \ \

Ediční poznámka:

[...] סדר בעל המחבר הזה חבורו לשני חלקים . החלק \ הראשון הוא נקרא דרך החיים והוא פי' למסכת אבות
[...] והחלק השני הזה נקרא נתיבות עולם והוא מה ששאל וחקר המחבר י"ץ אחר ל"ב נתיבות חכמה בחפוש \
כל התלמוד וכל מדרשי חז"ל [...] וקבצם המחבר [...] וכיאר מאמריהם...

Kolofon:

תם ונשלם \ תהלה לבורא עולם \ יו' ד' אלול שנ"ו לפ"ק \ \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP 9, 4 a 2,5–3 mm, RP (v TT, číslování složek, vročení na konci) • kolace 17 2–20⁶ 21⁴ 22⁶ • zrcadlo 242 × 140 mm, 68 mm šíře sloupce • foliace KP 4 a 2,5–3 mm, [1], 2–5, 5bis, 7–9, 11, 10, 12–30, 9, 32–34, [1], 36, 33, 38–68, 68bis, 69, 71, 71bis, 73–99, 99bis, 102, 102bis, 103–121, 123, 123bis, 124, 128–129, 126, 129bis, 130–131, 131bis • signatury KP textovým a arabskými číslicemi, značena složka a list v první půli složky, chyby a nepravidelnosti: f. 1,2, sl. 2 jen KP, sl. 9,1–3 v arabských 9 vzhůru nohama • kustody sloupcové • v záhlaví příslušný *netiv* (oddíl, dosl. stezka) a *perek* (kapitola).

D • bordura B18 • samostatný štoček s českým lvem ve znaku, DBL, 23b • rolverková kartuše RK1, 23b.

B • Zunz 61; CLH 6153,13; Muneles 38; Vinograd 81; BHB 138985.

C • NLI R75A 962, R 14339 ad.

66.

Machzor mi kol ha-šana ke-minhag medinot Pehem we-Polen we-Aškenaz

Praha, s.t.n. (Moše ben Katriel Weisswasser?, 1. díl dokončen 13. tevetu [5]356 [15. prosince 1595], 2. díl 18. sivanu [5]357 [4. června 1597])

4°, 186 (*recte* 192), 112 ff.

Machzor dle ritu Čech, Polska a Aškenazu (Německa), s občasnými poznámkami k rituálním zvyklostem a k minhagu apod. 1. díl pro Vysoké svátky, 2. díl pro tři poutní svátky. První čtyři listy 1. dílu obsahují některé v dosavadních machzorech nedokumentované texty, 2a–3a *tochaḇat ha-nešama le-rabejnu Baḥja be-ḥasid* Bachji ibn Pakudy (Španělsko, přelom 11. a 12. století, text je součástí jeho spisu *Ḥovot ha-levavot*) a *viduj ha-gadol* (tj. *widuj ha-gadol šel rabejnu Nisim*, „velké vyznání našeho učitele Nisima“) s několika modlitbami *ribono šel ʿolam* (identita autora je nejistá, viz Nulman. Po nich následuje *tfila li-šliaḇ šibur le-jamim nora'im*, která zahajuje již machzor z r. 1585–1586 aj. 1. díl, 45b poznámka k minhagu v Aškenazu a liturgické instrukce; *dtto*, 67b, 70a, 72b, 102b k pražskému minhagu; 1. díl, 74b (*recte* 76b) námitka proti zvyku spát v synagoze v noci před Jom kipur; ve 2. dílu vysvětlení k *arba' parašijot* ad. Pod vlastním TT 1. dílu (2. díl TL nemá) výklad o pokání. Bez uvedení jména tiskaře, na konci 1. dílu v kolofonu „skrže Mošeho ben Katriela Weisswassera“ (srov. k němu č. b. 59 ad.). V TT 1. dílu vročení chronogramem *wa-jašem* (více biblických výskytů) 356; v kolofonu dokončení chronogramem Gn 49,10, tj. v pátek o perikopě Wa-jechi [5]356, tj. 13. tevetu; dokončení 2. dílu 18. sivanu [5]357. 1. díl, 119b: užití varianty *elodenu* namísto *elobenu*. Užito katzovského i dosud nedoloženého typografického i dekoračního materiálu, tj. snad tištěno v pronajaté katzovské dílně anonymními tiskaři? Některé z prvků se objevují v pozdějších tiscích schedelovských, sazba TT podobná následujícímu č. b. 67, *Sefer Ijov*.

TT:

מחזור \ מכל השנה כמנהג מדינות פיהם ופולין ואשכנז הכו[?] [...] \ עם חדושים רבים אשר מצאנו תחינות
[...] \ ישרות ונכוחות . לאמרן בימי הסליח[ות] [...] \ ועוד יותר חדושים שונים אשר לא \ נדפסו במחזרים
הראשונים \ דודי לי ואני לו ופסוק אחר אומר אני לדודי ודודי לי [...] \ נדפס פה ק"ק \ פראג שנת ויש"ם \
תחת ממשלת אדונינו הקיסר המרום [...] \

Kolofon 1:

ותשלם מלאכת עבודתינו עבודת הקדש לשם אלהינו ית' \ אשר היה בעזרתינו הוא מחו"קקנו \ [...] \ היום יום
ו ערב שבת פרשת ופרט \ לא יסור ש'בט מ'יהודה ומחק"ק מבין רגליו \ עד כי יבא ש"ילה במהרה בימינו \
כי"ר אמן סלה \ ע"י משה בר כתריאל ווייש וושר ז"ל זעציר דקק פראג \

Kolofon 2:

תם ונשלם בעזרת אל עולם \ יח ימים בחדש סיון שנז לפק \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 3,5 mm / 32 mm 4 ř., 2–2,5 mm / 57 mm 10 ř., 1,8–2 mm (též pro poznámky k minhagu), KP hybridní a RP, JP1 (vše 1,8 mm) a JP2 (2 mm), (liturgické instrukce, poznámky k minhagu, impresum, pro hebrejštinu); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace, 1. díl: [0]⁴ 1–13⁴ 14² 14bis–19⁴ 22⁴ 21–36⁴ 38⁴ 39² 39bis–47⁴; 2. díl: 1–16⁴ [0]⁴ 18–29 (*recte* 28)⁴; sl. 14 nefoliována, *jošer le-roš ha-šana jom bejt*, snad doplněna dodatečně?) • zrcadlo 145 × 110 mm • foliace, 1. díl: [6], 3–16, [1], 17, [1], 18, 21–52, [2], 53–73, 76, 75, 74, [1], 82–84, 81–97, 17, 99, 98, 101–137, [3], 141, 144, 143, 142, 149–152, 149bis–170, [1], 172–186; 2. díl: 1–9, 12, 11, 10, 13–15, [1], 17–50, 46, 52–59, 54, 61–77, 77bis–78, 80–82, 82bis, 84–89, 87, 92, 88, 97–98, 96, 99, 97–106, 108, 107, 109–112 mm • signatury KP aškenázským 2–2,5 mm nebo KP hybridním a arabskými číslicemi, pouze číslo složky na prvním listu, arabské číslice občas v obráceném pořadí nebo vzhůru nohama: v 1. díle 10 jako 01; 16 jako 19; 20 chybně jako *kaf bejt* 21; 22 v arabských číslicích jako 21; 41 v arabském číslování jako 140; 42 jako 240; 43 jako 34; ve 2. díle 16 jako 61; 25–28 v hebrejském číslování o jednu napřed, arabské odpovídá (25 *kaf vav*, 26 *kaf zajin*, 27 *kaf chet*, 28 *kaf tet*); pouze poslední složka arabskými číslicemi neznačena • záhlaví živá • kustody stránkové • písmo pro poznámky k minhagu používáno zdá se *promiscue*.

D • TL (pouze pro 1. díl) čistě typografický • rolverková kartuše RK1, 1. díl, ff. 13b, 82a, 81bis b, 180a, 2. díl, 45a, 99b • rolverková kartuše RK2, 1. díl, 151a, 159b, 2. díl, 80a • ozdůbky: rámečky z FO1 a mřížka 2, lístek lipový, větvička s lístky 1, čtyřlístek 2 (TL), čtyřlístek 1, větvička s lístky 2, svazek, žalud 1 (flankuje záhlaví), ručičky • xylografované kaligrafické písmo (štočky), některé katzovské, jiné dosud nedoložené, 1. díl: *ha-melech*, plné s kvítky, sl. 1,1a, 14 mm *mem*; *ha-melech*, konturové s vegetabilní výplní, 35a a nefoliovaný list mezi ff. 75 a 82, 16 mm *mem*; *u-netane*, 54a, 118a, 15 mm *tav*; *abalela*, 59b, 16 mm *he*; *baruch*, nefoliovaný list za f. 137, 15 mm *bejt*; *ejtan*, verso téhož, 15 mm *tav*; *av*, 149a, 16 mm *bejt*; *ha-el*, 151bis a, 159b, 166b, 179b, 15 mm *he*; *af*, nefoliovaný list za f. 170, 17 mm; 2. díl: *el* (= ligatura z *ha-el*), 2. díl, 1b, 22 mm výše; katzovské *zachor*, 2. díl, 11b, s kvítky na dřívku, *kaf* 29 mm; *ot*, 26b, 16 mm *tav*; *or*, 32b, 17 mm *reš*; *ha-el*, 45a, 68a, 78b, 99a (jako výše).

B • Zunz 0; *CLH* 2463, k *tochaḥat ha-nešama le-rabejnu Baḥja* 4526,18, k *widuj ha-gadol CLH* 6677,1; Vinograd 90; *BHB* 333737.

C • BLO Opp. 4° 1276 (*olim* 1550), 180 × 140 mm, unikum, původní celokožená vazba na dřevěných deskách.

67.

Sefer Ijov

Praha, [Jaakov ben Mordechaj Teplitz?] – *s.t.n.*, zahájeno v pátek 27. sivanu – (dokončeno 7. avu [5]357 [13. června – 22. července 1597])

4°, [68] ff.

Hebrejská kniha Jób s jidiš parafrází a hebrejským komentářem sestaveným Mordechajem synem Jaakova Teplitze (otec titulován jako *ha-ga'on he-ḥasid*, za jménem požehnání za mrtvé, *zš"l*). Vydal též parafrází Přísloví spolu s biblickým textem, Krakov 1582. Sazeč Jekutiel ben *ha-ḳadoš* David *bj" d z" l* zvaný Zalman Zecr z Prahy. Hebrejský TT se obrací zjevně na muže, „aby mohl každý učit svého syna“, druhá část v jidiš se v obrací na ženy a slibuje jim poučení ve srozumitelné podobě. Hebrejská předmluva, [1b], obsahuje nejprve chválu Hospodina, poté chválu knihy Jób a dále vysvětlení překladatelova postupu při kompilaci starších komentářů: jeho výklad je krátký – neb v obtížných dobách není čas studovat veliké množství komentářů – a blízký výkladu typu *pšaṭ* (tj. jednoduchému doslovnému výkladu) a pro větší užitečnost rovněž knihu přeložil do jidiš, aby se z ní mohli učit muži i ženy. Na konci každého *ma'ane* (výkladu) uvádí stručnou poznámku k významu (*mašma'ut*) verše, k jeho doslovnému výkladu i k výkladu *'al pi ha-midraš* (homiletickému), což označil písmeny *alef*, *bejt*, *gimel*, i odkazy na příslušné zdroje (*maḳom moša'o we-muva'o*; toto zdůrazňuje i v jidiš TT). Uvádí též, že kdekoli je napsáno *ka-nir'e* (jak se zdá), následuje jeho vlastní mínění. V úvodních verších v akrostichu je vyznačeno jeho jméno, v němž otce tituluje *ha-ga'on he-ḥasid*, a v tomto vydání je za otcovým jménem již formule za mrtvé, přičemž r. 1582 byl dosud naživu. Dle *CLH* 8346 byl nakladatelem edice syn autora, Jaakov ben Mordechaj Teplitz, leč v textu nenalezeno, dle Shmeruka byl otcem autora *der vrum rabi Jokev*, tj. Jokev ben Elje či Jaakov ben Elija ha-Levi z Teplíc, viz k němu č. b. 88 ad. a autor sám žil v Praze (Shmeruk 1977: s. 391, č. 15).

TT:

ספר איוב \ עם פירוש ל' הקודש בקצור מופלג ומנופ' ביג' נפות כדי שכל אדם יוכל ללמד לבנו מתוכו \ [...] והנה בלשון הקודש כתבתי פירושים שונים מה שהיו לפני פרושי' קדמונים \ אכן חיבור הפסוק כתבתי בלשון לעז שמתוכו תמצא גם ג"כ פירש המלות להמדקדק \ [...] ומה שיחסר זה ימלא זה [...] \ דאז ספר האב איך טון מאכין אויף טייטש שפראך . אין דר ווארטין דז איין איטליכי \ פראוויא זאל זיין דר נאך גאך . דען זיא ווערט פינדן פיל גוטי זכין . דז איר הערץ \ ווערט לאכן . אונ נאך איטליכן גיזעץ שטיט גישרבן אן . וואז מיר לערנן \ פון דעם מאן . [...] אונ' א ב ג אן גשריבן פר איין צייכן . דז זיא קאן ווישן \ פון וואגן מיר לערנן דאז גלייכן . וויא וואל דז זיא ניט \ ווערט אלש פר שטין וויא עז דרויז איז \ גיהערט . אונזרי חכמים האבין \ עש

דרויז ארקלערט . \ דרום זאל זיא נייערט אויף די ריד מערקין . דו ווערט זיך איר הערץ שטערקן \ נדפס פה קק פראג \ היום יו' ו' כ"ז סיון שנ"ז לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודולפוס יר"ה \\
F. 17,4b závěrečné slovo – shrnutí obsahu a smyslu knihy (*injan sefer Ijov*) – podepsané:

הקטון וטרוד מרדכי בן לא"א הגאון החסיד מהר[ר] יעקב זצ"ל ה"ה איש טויפליץ \\

Kolofon:

תמ ונשלם תהלה לבורא עולם \ ז' אב שנ"ז לפ"ק \ ע"י יקותיאל בן הקדוש רבי דוד הי"ד ז"ל הנקרא [זלמן]
זעציר ד"קק פראג \\

L • heb a jid

T • 1 sloupec biblického textu obtékany dvěma sloupci hebrejského komentáře a jidiš parafráze • KP aškenázské 2,5 mm / 58 mm 10 ř. pro biblický text, JP5 2 mm / 55 mm 10 ř. pro jidiš parafrázi, KP hybridní 1,8 mm / 20 mm 5 ř. pro hebrejský komentář; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–17⁴ • zrcadlo 156 × 118 mm • signatury pouze první list a jen číslo složky: sl. [1] nesignována, sl. 2 B–4 D latinským písmenem a JP5, sl. 5–9 pouze JP5, sl. 10–17 JP5 a arabskou číslicí • stránkové kustody pro jidiš komentář • bez foliace a záhlaví • KP 2,5 mm nemá *litterae dilatabiles*, zarovnání jen odsazováním.

D • TT typografický • mřížka 3, kvítek 3, větvička s lístky 2, čtyřlístek • sazba TT velice podobná *Machzoru* 1595–1597.

B • Zunz 64; *CLH* 325 (jméno autora komentáře jako Mardochai ben Isak), *CLH* 6232 (Mardochai ben Jacob) a col. LXXII, *ad* č. 325; *JDL* 366 (též 364 autor); *Muneles* 38a; *Vinograd* 85; *BHB* 304545 • *Shmeruk* 1977: č. 15.

C • BLO Opp.4° 149 (2) (*olim* 125), 185 × 140 mm, přívazek k *Mišle*, Krakov 1582, defektní: chybí f. 17,4.

68.

Jicchak ben Eliezer z Wormsu (kol. 1300 – kol. 1360, Jochanan ben Aharon Luria (nar. kol. 1440), *Sefer ha-gan we-gam hadracha šel mb“r Joḥanan Luria z“l* (Praha), Moše ben Jissachar ha-Levi z“l Sertels (?) – *s.t.n.*, (dokončeno v pátek 22. elulu 1597 [5. září 1597])

8°, [16] ff.

Sefer ha-gan Jicchaka ben Eliezera z Wormsu, etika dle aškenázského chasidismu (*ḥasidej Aškenaz*), obsahuje mravní ponaučení a příběhy (*ma‘ašim*), rozděleno pro četbu po sedm dní v týdnu. 1. vyd., následují: Benátky 1606, Praha: Bak, 1612 (č. b. 179) a mladší. TT láká mj. na *ma‘ašim* (dosl. „příběhy“), jejichž dějištěm byly Worms a Špýr. V závěru otištěna krátká

Hadracha („návod“, „instrukce“) pro náležité zbožné chování při modlitbě od Jochanana Lurii. Editor a pravděpodobně též nakladatel Moše Sertels (v kolofonu jako *Moše ben Jišsachar ha-Lewi z“l ha-mechune Moše Šertln*, k jeho rodinné a osobní historii viz č. b. 80 a další edice) vydává text nalezený „ve starobylém rukopisu“ (TT). Obsah: [1a] TT, v akrostichu vyznačeno jméno Moše bar Jissachar ha-Levi *zl*, [1a–b] předmluva Mošeho Sertelse; [1b–2a] předmluva autora; [2a–16a] text *Sefer ha-gan*; [16a–b] *Hadracha šel r. Joḥanan Luria*; [16b] kolofon kopisty a editora–nakladatele a kolofon sazeče: Jekutiel ben David *hjd zš“l*, zvaný Zalman Setzer z Prahy (v *CLH* 5343,2 jako *editor*). Sertels se v TT označuje jako *ma‘atik*, tamtéž je slovo *he‘etik* též použito k označení role Jicchaka ben Eliezera (*he‘etik ha-ga‘on kbr“j*). Výraz *ma‘atik* může označovat buď překladatele (*CLH: interpres*) nebo kopistu (*CLH: descriptor*). V případě Jicchaka ben Eliezera není užití výrazu jasné: sám ve své předmluvě uvádí, že knihu sepsal, a také dále v TT je označen jako *ba‘al ha-sefer* (tj. autor). Ohledně sebe Sertels bezpochyby míní, že si knihu opsal, podobně jako v případě dalších svých nakladatelských počínů, kdy vydával texty, které si opsal v mládí. Je tedy kopistou a nejspíš i nakladatelem, tiskař není uveden a Zalman Zecr byl nejspíš sazečem (či teoreticky spolunakladatelem). Dle *CLH* (6553,9 k *Di Rozn Gortn*) i Zinberga 1975: sv. 7, s. 153–154) byl text *Sefer ha-gan* původně sepsán v jidiš, přeložen do hebrejštiny a znovu do jidiš. Podle *BHB* je hebrejský text původní, v této verzi je doložen již ve starších rukopisech ze 14.–15. století, a Moše tudíž není překladatelem, ale pouze kopistou, editorem (a nakladatelem). Jidiš verze byla poprvé vydána (bez *Hadracha*) Jicchakem Prostitzem v Krakově r. 1579 (*CLH* 5343,1), v Praze pak [kol. 1658–1662] (č. b. 343). Dle starší literatury autor činný 1460–1480 ve Wormsu (např. Zunz 1845: s. 105); *BHB* a mladší literatura jej zasazují do let 1300–1360.

TT (pokračuje na [1b]):

ספר הגן \ וגם הדרכה של מה"ר יוחנן לוריא ז"ל \ מ'מכון ש'בתו ה'שגיה ב"ר לבב ינוח . יש \ שכר ה'הולך במפעליו . ל'רב טוב אשר צפון . \ ו'שמור לבעליו י' ושפר עליו . ז'כר צ'דיק ל'ברכה \ ומאלהיו ישא ברכה . אשר יקרא בספר הזה הנקרא \ גן יישר בכה . אשר מצאתי בספר אחד ישן נושן \ ויגעתי ליל וצפר . והעתקתי זה הספר הנותן אמרי \ שפר אותו שומר מצרת נפש [...] \ מי שמרגיל בזה החבור אשר \ העתיק הגאון כמהר"י ונמצא בחיבור הלז דינים \ ומעשים ישרים . [...] \ כאשר כתב בעל הספר הזה שערב בדבר כי נחמד \ מזהב ומפז רב נבחרים [...] \ הצעיר שפל \ האנשים משה בן לא"א יששכר הלוי ז"ל להה \

Kolofon kopisty (*ma‘ atik*) a sazeče:

סליק הדרכה \ נאום המעתיק . השופל וטרוד משה בן לא"מ \ יששכר הלוי ז"ל . המכונה משה שערטלן . \ היו' יו' כ"ב אלול שנ"ז לפ"ק \ ע"י יקותיאל בן הקדוש ר' דוד היד וצל הנקרא \ זלמן זעציר דק"ק פראג \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8–2 mm, vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • v záhlaví *sefer ha-gan* • bez foliace • jediná signatura *bejt* • kustody stránkové • kolace [1]–2⁸ • zrcadlo 109 × 62 mm

D • ručičky flankující znamení kozorooha, [1b] (podobné nalezeno ve fragmentu českého kalendáře pro rok 1592 použitým pro výlep přídeští Gansova *Šemaḥ Dawid*, sg. M: Le 40) • ztrácející se sazba.

B • Zunz 63; *CLH* 5343,2 a 6553,9, *ad* Jochanan Luria 5830; Muneles 40; Vinograd 87; *BHB* 136693 • Zfatman 63; Shmeruk 1981: s. 113.

C • BLO Opp. 8° 498 (4) (*olim* 440), 140 × 88 mm, původní pergamenová vazba, v konvolutu s *Toš'ot ḥajim*, Krakov [kol. 1600]; *Šar šalom*, Praha; *Kuntres jeḳar 'ereḥ*, Praha (obě 1595, viz výše, č. b. 60 a 63) • exemplář JTSA mylně datován, jedná se o vyd. Praha: Jaakov Bak, 1612.

69.

Josef ben Elchanan Heilprin (žijící autor), *Em ha-jeled / hu luḥ kol ha-pe'ulot lefi diḳduḳ ha-milot...*

Praha, (Josef ben Elchanan Heilprin?) – *s.t.n.*, [5]357 [1597]

8°, [28] ff.

Gramatika hebrejského slovesa, příručka pro učitele. Hebrejsky (paradigmata, příklady) a jidiš (vysvětlení). První v Praze doložené rabínské aprobace (*baskamot*): dvouřádková Maharalova (*mbr“r Lejb mi-Prag*) a obsáhlejší Mordechaje Jafeho (datovaná v úterý 26. menachemu [5]356), který knihu doporučuje jako věc novou a nevidanou a velikou pomoc pro učitele a dokládá její užitečnost na příkladu autorových žáků, které viděl schopny časovat hebrejské sloveso bezchybně ve věku sedmi let. Obsah: [1a] TL, [1b] text aprobací, dole obecná instrukce k práci s příručkou; [2a–3b] předmluva autora, podepsán Josef ben Elchanan Heilprin *me-ereṣ lo'ez* (tj. Itálie), *ger we-tošav* (tj. cizí host usedlý) v Poznani, v níž mj. odkazuje na Maharalovy *Netivot 'olam*; [28a] závěrečná poznámka o poslání knihy, [28b] vakát. Přetištěno v *Chumaši* 1614–1615, č. b. 196, a samostatně znovu v Praze roku 1702.

TT:

ראה זה דבר חדש \ ספר \ אם הילד \ הוא לוח כל הפעולות . לפי דקדוק המלות . \ לתת דעת ומזמה לנער קטן
בן שבע שנים להבינו \ פעולות כל מלה ומלה : ואותיות הגורמים כל הפעולה : \ ונוכח ונסתר עתיד ועבד ויחיד
ורבים וזכר ונקבה \ גם ישכיל ויבין מא [!] זה בנין או מאיזה גזרה מיוסד כל \ מלה ומלה מלבד התועלת הגדול
שירגיל לנער לדבר \ צחות ולכתוב לשון הקדש כפי דקדוק הלשון \ כאשר יעידון [...] גאוני \ עולם [...]
הגאו' הגדול מה"רר ליב מפראג \ וגם הגאו' מה"רר מרדכי יפה אב"ד דק"ק פוזנא \ אשר הם זרווני להביא

חיבורי זה לבית הדפוס [...] נדפס פה קק פראגא \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודאלפוס יר"ה \ שנת שנ"ז
לפ"ק \

Maharalova haskama:

אמת ואמונה כי מצוה גדולה היא להרגיל האדם את בנו ללמוד לשון הקדש ובדקדוק הלשון כמו שעשו קדמונינו
ז"ל

F. 3b, jméno autora:

יוסף בר אלחנן היילפרון ז"ל מארץ לועז גר ותושב בק"ק פוזנא

L • heb a jid

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm (paradigmata), RP 1,8 mm (gramatika v jidiš), JP2 (jidiš ekvivalenty hebrejských tvarů); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm (RP a JP2 též v impresu) • foliace ani záhlaví není • kustody stránkové • kolace 1–3⁸ 4⁴ • signatury včetně TL arabskými a hebrejskými číslicemi: 1,1–1,2, 1,4, 3,1–3; 2,1, 2,3 pouze hebrejsky; [1,3], [2,2] a [2,4] neznačeno • zrcadlo: 115–120 × 68 mm • závorky pro jidiš (tj. pro jazyk jiný než hlavní jazyk textu).

D • 0

B • Zunz 62; CLH 5926,1; Muneles 41; Vinograd 86; BHB 137812 (upravená reedice Krakov 1598 viz BHB 201255 • aprobace: Löwenstein č. 1907 (Maharal).

C • BLO Opp. 8° 373 (5) (*olim* 325), 143 × 85 mm, konvolut, vlastnický přípis Zusl ben Ziskind Katz (?), [28a] • BLO Opp. 8° 448 (5) (*olim* 373), 143 × 85 mm, defektní • NLI R 79 A 5356.

70.

Elija ben Ašer ha-Levi Aškenazi (Elija ha-Medakdek, Elija Bachur / Elje Bocher, 1468/1469–1549), *Pejruš ha-masoret / ašer ĥiber ha-rav rabi Elija ha-medakdek [...] meva'er bo kol rašej tejvot u-milot zarot ašer be-masora ktana we-ķara šmo Ša'ar šivrej luḥot...*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, kol. 1597?]

8°, [8] ff.

Vysvětlení všech zkratk a nezvyklých, zkrácených a neúplných slov v malé masoře, které se vyskytují na okrajích „chumašů, „které máme k dispozici“. Jedná se o poslední kapitolu knihy *Masoret ha-masoret* (Benátky 1538). Bez impresu, v roce tisku 326 (1566) se jeví jako nepravděpodobné již kvůli typografii i formátu tisku, který, má-li být pražský, musí být pozdější; snad mělo v kolofonu být 356 (1596)? Proč je vyznačeno slovo לע'בר'ים v TT, které sečteno dohromady dává 352 (1592)? Písmo se jeví totožné s písmem použitým v *Em ha-jeled* 1597, č. b. 69 (obdobný je i způsob sazby), s níž souvisí i obsahově. Reedice Praha 1610 (č. b.

158) s mírně pozměněným TT a doplněným komentářem editora Šmelkeho ben Chajima šamaše.

TT:

פירוש המסורת \ אשר חבר הרב רבי אליהו המדקדק ז"ל ה"ה \ מבאר בו כל ראשי תיבות ומלות זרות \ אשר
במסורה קטנה וקרא שמו \ שער שברי לוחות \ יען כי בו יתבארו כל מלות זרות ותבות קצרות \ חסרות
ושבורות הנמצאות \ בגליונות החומשים שבידינו \ לפני זקנים ונערים \ עינים לע'בר'ים \ ישתבה שם ה' לדור
דורנו אמן אמן \

kolofon:

תם ונשלם באלול שכ"ו לבריאת עולם \ רי"ל א"ו [?]

T • 1 sloupec • textové RP, KP hybridní, obojí 1,8–2 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 a 2,5 mm; [2a], [4a] použito v incipitech (vysvětlovaných zkratkách) KP hybridní 2–2,5 mm • kolace 1⁸ • zrcadlo 108 × 65 mm • kustody stránkové • bez foliace a signatur • závorky pro vysvětlovaná slova a citace.

D • TL pouze typografický.

B • Zunz 17 (1546); *CLH* 4960,24 jako [Benátky: Giorgio dei Cavalli 1566], v jednom z exemplářů BLO datum mylně jako 306, a ne 326 (odtud snad omyl Zunzův a Vinogradův); Vinograd 25 (1546); *BHB* 322417 (1566).

C • BLO Opp. 8° 448 (3) (*olim* 393), 135 × 87, konvolut; Opp. 8° 497 (4), 142 × 88 mm, vlastnický záznam *Jicchak Zelig le-vejt Katzenelenbogen* • BLO Opp. 8° 560 (3) (*olim* 498), 130 × 87 mm, konvolut, mj. s *Mabalach švilej ha-da'at*, Mantova 1563 (1), *Luah ha-dikduk* (tj. *Em ha-jeled*), Krakov 1598 (2) ad.

N • nemá být zkratka v závěrečné formulí *k[en] j[ebi] r[ašon] a[men] w[e-amen]?*

71.

Šmuel Eliezer ben Jehuda Eidels (Edels; kol. 1560–1631), *Zichron dvarim li-m'komot ha-'ijun* Praha, (Šmuel Eliezer ben Jehuda Eidels?) – *s.t.n.*, („dáno do tisku“ 13. švatu 358 [15. ledna 1598])

4°, [6] ff.

Novellae (*hidušim*) k první kapitole talmudického traktátu Jevamot, vyložené během studia v *ha-ḥavura ha-ḳdoša* („svatého bratrstva“, studijního kroužku) v Poznani, publikováno jako studijní materiál. Vydáno snad nákladem či alespoň z iniciativy autora; jak je uvedeno v explicitu, [6b], „přivezeno v dopise Šmuela Eliezera ben Judy ha-Leviho [Eidelse]“ a „dáno do tisku 13. švatu 358“. Text vytištěn ihned po ukočení studia první části traktátu, oproti

tomu edice *Ḥidušim mi mas[echet] JT u-mas[echet] Jevamot*, Basilej: Konrad Waldkirch, 1600, již pokrývá traktáty Jom tov a Jevamot (*BHB* 170870). Srov. též zde č. b. 90 (*BHB* 170871). Bez TL, začíná pouze nadpisem, tiskař neuveden, písmo snad katzovské, sazeč pražský.

TT:

זכרון דברים למקומות העיון משיטת עליה וקצת משאר \ סוגיות דפ"ק [דפרק קמא] דיבמות בקיצור מופלג \

Explicit:

דברי חכמי [...] מה שחקרו וחדשו בהן החבורה הקדושה \ אשר בק"ק פוזנא וקבעו מסמרות בכל דבר הקשה הביאם במכתב ארי שבחבורה \ הקדושה הרב הגדול האלוף מוהר"ר שמואל אליעזר בן מוהר"ר יודא הלוי ז"ל \ וכדי להאיר לב תלמידי נתנם לבלי הדפוס י"ג שבט שנ"ח לפ"ק \ ע"י הפועל יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר דק"ק פראג \

T • 1 sloupec s marginálním referenčním aparátom • textové KP aškenázské 1,8 mm;

vyznačovací *dtto* 3 mm • kolace [1]⁶ • zrcadlo 162 × 10 mm • signatury, foliace ani záhlaví nejsou • kustody stránkové.

D • 0

B • Zunz 65; *CLH* 7025,6; Muneles 48; Vinograd 94; *BHB* 180888.

C • BLO Opp. 4° 847 (*olim* 1085), 176 × 137 mm, vlastnický přípis Benjamin ben *ba-ḳadoš* Elijahu z^l Bloch (?) • NLI R 8° 85 A 593, mikrofilm FI 9570.

72.

Benjamin ben Avraham Anav (kol. 1210 – po 1282), *Ša'arej eš ḥajim*

s.l. [Praha], David ben Josef – s.t.n. [Katzové?], zahájeno 24. adaru šeni [5]358 [1. dubna 1598]

4°, [4] ff.

Pietistická poezie (*milej de-ḥasidut*) italského autora, dle TT určeno ke společnému zpívání v synagoze, studovnách nebo doma o samotě. Tamtéž jmenováno další dílo autora, *Ḳirjat 'oz*. TT uvádí nakladatele: *be-mišvat David ben ba-ḳadoš ḥḇ"r Josef zlh"b*, tj. nákladem Davida, syna mučedníka Josefa (*be-mišvat* = nákladem, viz *CLH*, col. LXVI a pozn. 33). TT *verso*: předmluva nakladatele zakončená osmiverším s vyznačeným akrostichem *David Ḥ* a datem zahájení tisku, rok chronogramem *javo mašia"ḥ lpḳ*. V tisku autor (dle *CLH*) jmenován jako Benjamin *mi-Fante* (*Pante?*). Katzovská typografie a bordura.

TT:

ספר \ שערי עץ חיים \ ראה זה חדש [...] מחובר על דרך שיר במשקל כולם מילי דחסידות [...] ונקרא
שערי עץ חיים שיש בו נ"א שערים [...] ושם המחבר ניכר מכותלי \ בית החרוז להקדמת השערים שמו
רבי \ בנימין שחיבר ספר קרית עוז כך שמעתי . \ במצות האלוף מהר"ר דוד בן קדוש הח"ר יוסף \ ז"ל ה"ה \

[1b]:

והיתה התחלתו ביום ד' כ"ד ימים בחודש אדר שנת יבא משי"ח לפ"ק \\

Kolofon:

נשלם שערי עץ חיים \ תהלה ותפארת לאלהים חיים \\

T • 1 sloupec • textové KP hybridní a RP, obojí 1,8 mm (RP v předmluvě); KP aškenázské vyznačovací 4 a 9 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo 138 × 112 mm • v záhlaví titul • kustody stránkové • bez foliace a signatur.

D • bordura B16, TL • čtyřlístek 1.

B • Zunz 67; *CLH* 4544,3; Vinograd 97 (a 1577?); *BHB* 302910 • Davidson 2, s. 59, č. 1370.

C • BLO Opp.4° 1000 (*olim* 1955?), 174 × 140 mm • NLI R 8° 93 A 1854.

73.

Jedaja ha-Pnini ben Avraham Bedersí (kol. 1280 – kol. 1340), *Ma'amar bḥinat 'olam [...]* 'im baḳaša me-ha-meḥaber...

Praha, Šlomo Zalman ben Jehošua (Aškenazi) – *s.t.n.*, zahájeno [po?] 5. nisanu [5]358 [po 11. dubnu 1598]

4°, [64] ff.

Filozofie, etika. Spolu s doslovem *Baḳaša ha-memin* [3,3b–5,2b] téhož autora a s předmluvou a komentářem Jom Tov Lipmana Hellera (uvádí jako své zdroje mj. komentáře Mošeho Chaviva a Josefa Francese a anonymní komentář vyd. Soncino 1485, viz *BHB*), zmiňuje též Maimonida. TT podepsaný editorem a nakladatelem (*bevi le-vejt ha-dfus; he'etaḳti we-beveti le-vejt ha-dfus*) Šlomem zvaným Zalmanem ben Jehošuou z“l Aškenazim s krátkou básní s jeho jménem v akrostichu *Šlomo*, datovaný 5. nisanu 358 (chronogramy *Jiśmaḥ* a *we-ha-gadol Jedaja ha-Pnini*), vydal též *Seder ma'aše ha-ḳṭoret* (č. b. 76). Jméno tiskáře neudáno, na konci kolofon sazeče Jekutiela syna mučedníka Davida, zvaného Zalman Zecr z Prahy.

TT:

מאמר בחינת עולם \ חברו החכם השלם [...] כהר"ר ידעיה הפניני בר אברהם הבדרשי המכונה אנבוניט אברם \ עם פי' מחמד [...] ועם בקשה מהמחבר הנזכר תחלה כל מילותיה במ"מ \ הביאו לבית הדפוס [...] הנעלה והאלוף כהר"ר \ שלמה הנקרא זלמן בן כמ' יהושע ז"ל ה"ה \\

Kolofon:

ע"י הפועל יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר דק"ק פראג \\

T • komentář obtéká hlavní text po vnější a spodní straně • hlavní text KP aškenázské 3 mm, komentář KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace: [1]⁶ 2–7⁴ [1–2]⁴

10–11⁴ [1–4]⁴ [5]² • záhlaví živá • signatury malé KP 1,8 mm • bez foliace • kustody stránkové.

D • TL pouze typografický • na úvod *Bakašat ha-memin* filigránové ozdůbky a ručičky.

B • Zunz 68; *CLH* 5670,7; Muneles 43; Vinograd 92 a 1548 (!); *BHB* 138549 • Davies 2011: s. 73–79.

C • ŽMP sg. 29.023 • ŽMP sg. 4.590, defektní.

74.

Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609), *Hesped al pširat ḥacham [...] ha-ga'on mbr“r Aḳiv[a] Wrankburt*

(Praha), Moše ben Jissachar Sertels – *s.t.n.*, zahájeno ve čtvrtek 24. nisanu [5]358 [30. dubna 1598]

8°, [8] ff.

Maharalovo smuteční kázání (*hesped*) k úmrtí r. Akivy ben Jaakova Günzburga (v TT jako Akiva Frankfurt), pronesené 17. ijaru 357 (1597). TT nakladatele (*hidpis*) Mošeho ben Jissachara Sertelna (tj. Sertelse), v němž velebí oba učence. Akivu Günzburga označuje za *gdol ha-dor ve-‘aniw we-ḥasid [...] daršan ha-gadol mi jam ‘ad jam* (největší své generace, pokorný a zbožný, velký kazatel od moře k moři); Maharala nazývá *roš ha-giborim še-bu av la-ḥachamim u-nevonim* (největší z hrdinů, otec moudrých a chápajících). Mohl být Akivovým žákem (srov. č. b. 80), a tedy být k uctění jeho památky osobně motivován. V kolofonu, podobně jako u o rok dříve vydané *Sefer ha-gan*, uvedeno *‘al jdej*, tj. skrze Jekutiela ben Davida zvaného Zalman Zecr: byl pouze sazečem, anebo knihu vydali spolu se Sertelsem v pronájmu v katzovské dílně? Chronogram *mašiaḥ*.

TT:

הספד על פטירת חכם \ אשר דרש הגאון נ"י מופת דורינו . ריש מתיבתא ודיינא [...] מהרר ליוא פה ק"ק פראג [...] ביום ב' י"ז אייר שנ"ז \ לפ"ק ביום הצום שדרש על הגאון מהר"ר עקיב' ורנקבורט ע"ה [...] גדול הדור ועניו וחסיד דרשן הגדול מים \ עד ים ואמרתי להדפיסו כדי לזכות את הרבים . [...] וכדי להזכירו תמיד [...] ולמה גוזר \ המיתה אדון עולם [...] מה שדרש ראש הגיבורים \ מ"י ש'הדפיס ה'דרשה : אשר שמי מש"ה . דהיינו ראשי תיבות \ משה שערטלן הלוי [...] וישלח \ משיחנו . במהרה בימינו . שנת \ משי"ה התפילה למש"ה \ יעלה . עד למעלה \ אמן סלה \ היום יום ה' כד' ניסן שנה לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס הקיסר רודלפוס יר"ה \

Kolofon:

ע"י יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר דק"ק פראג \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 2 mm; vyznačovací KP aškenázské 3 mm • kolace [1–2]⁴
• zrcadlo 150 × 119 mm • kustody tránkové • záhlaví mrtvá • bez foliace a signatur •
interpunkce či spíše značky pro cézury pouze v TT (tečka a nakloněná dvojtečka).
D • TL pouze typografický, ztrácející se sazba.
B • Zunz 69; *CLH* 6153,9; Muneles 45; Vinograd 93; *BHB* 138964.
C • BLO Opp. 4° 853 (6) (*olim* 1090), 183 × 135 mm, konvolut • JTSA RB 141:8.

75.

Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609), *Be'er ha-gola*

Praha, *s.t.n.* [Katzové?], [5]358 [1598]

2°, 46 ff.

Pojednání o exilu. V knize není uvedeno jméno autora, pouze naznačeno na 2b a 14b, podobně ani jméno tiskaře, stejně jako v *Netivot 'olam*. Bez předmluvy, pouze TL *verso* laudace tiskařů. Datace v TT chronogramem, bez kolofonu, 46b vakát. Nad bordurou a kol TT biblické citáty Nu 21,17 a 21,16.

TT:

עלי באר ענו לה \ היא הבאר אשר אמר ה' למשה אסוף העם ואתנה להם מים \ חבור \ באר הגולה \ פירוש על
מאמרים אשר עליהם בא השאלה \ מבני אדם אשר לא ירדו \ לעומק מצולה [...] נדפס פה \ פראג \ תחת
ממשלת אדינינו הקיסר \ רודלפוס ירה \ יש"מ"ח ישראל בעושיו לפ"ק \ \

T • 2 sloupce • textový KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázský 9, 4 a 2,5–3 mm •
kolace 1⁴ 2–8⁶ • zrcadlo 243 × 148 mm, sloupec 68 mm • foliace [1]–7, [1], 9–26, 28, 28bis,
29–34, 37, 36, 36bis, 38–40, 42, 42bis, 43–46 • kustody sloupcové • signování KP a arabskými
číslicemi, první půle složky, značeno číslo složky a listu, na prvním listu značena pouze číslo
složky, nepravidelnosti: sl. 5 a 8 a f. 6,2 značeny jen KP • záhlaví mrtvá.

D • bordura B18, TL • rolverková kartuše RK1, 2a • ozdůbka lístek lipový • schematická
ilustrace, 36bis b.

B • Zunz 66; *CLH* 6153,2; Muneles 46; Vinograd 91; *BHB* 184391.

C • BLO Opp. fol. 361 (3), 280 × 175 mm, konvolut (pouze maharalovské tisky), na konci
posledního přívazku (*Gvurot ha-Šem*) kresba nejspíš dětská a podpis *ne'um David ben le-a" a
ben mbur"r Elija* • ŽMP sg. 60.136.

76.

Jehosef ibn Šraga z Argentiny (zemř. 1509), *Seder ma'ase ha-ḳṭoret*

Praha, (Šlomo Zalman ben Jehošua Aškenazi) – *s.t.n.*, za vlády Rudolfa, [1598]

8°, [8] ff.

Modlitby, jejichž autorem byl, jak stojí v TT, kabalista Jehosef Šraga, který je sepsal v době moru, načež se epidemie zastavila; mají být proto říkány každodenně po ranní a večerní bohoslužbě, a ochrání tak člověka přede všemi zly a pohromami. S drobnými změnami dle textu vydaného v Avraham Jagel, *Mošiča ħusim*, Benátky 1587 (*BHB*). Alternativní název *Piṭum ha-kṭoret*. F. [1b] v akrostichu vyznačeno jméno *Šlomo*, v textu *Šlomo bar Jehošua*, nakladatelem a vydavatelem byl tedy Šlomo ben Jehošua Aškenazi, který vydal též *Ma'amar bḥinat 'olam* (č. b. 73). Chronogram není zcela jasný, zde dle *CLH*. Vydáno v reakci na epidemii moru v Čechách na konci 16. století, v předmluvě editor odkazuje na nařízení (*gazar*) Maharala vydané během kázání. Obsah: [1a] TT, [1b–3b] předmluva vydavatele, [4a–8b] text, [8b] autorovy verše po ranním a večerním jídle a kolofon sazeče Jekutiela ben Davida zvaného Zalman Zecr. Text modliteb jako ve fragmentu *Piṭum ha-kṭoret* v *Sefer ha-jir'a*, Praha 1606, exemplář JTSA (bez předmluvy), překlad do jidiš viz č. b. 94. Bez uvedení jména tiskaře, ale srov. s typografií *Machzoru* 1595–1597, č. b. 66, část typografického materiálu katzovská.

TT s chronogramem:

סדר \ מעשה הקטורת \ כפי הסדר שמצאתי שהתקין הרב המקובל כמה"ר ר' יהוסף \ שרגא זצ"ל בשעת הדבר
שהיה בימיו ונעצרה . עם כוונת \ וטעמי' מפורשים הטיב בקצרה הכן לבך תקשיב אזניך פעמי' \ ביום לאמרה
אחר תפלת שחרית וערב לגמרה \ ואז תנצל מכל צוקה יצרה' הן גזירות קלה וחמורה . \ גם הפסוקים שהרב
הזכר סדרה . לאמור \ אחר אכילת הבקר והערב מזונו \ בלי לחסרה . ובאכילה \ לא יבא תקלה ומארה \ חי
חי' יודך לפ'ק לשמרה \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודלפוס יר"ה \ \

Kolofon:

ע"י יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן \ זעציר דק"ק פראג \ \

T • 1 sloupec • KP hybridní 1,8–2 mm (předmluva), KP aškenázské 2,5–3 mm modlitby;
vyznačovací KP aškenázské KP 9 a 4 mm • kolace [2]⁴ • zrcadlo 118 × 72 mm • kustody
stránkové • bez záhlaví, signatur i foliace.

D • ozdůbky čtyřlístky, mřížka 3 a lístek lipový, TL.

B • Zunz 0; *CLH* 3277 (1. vyd. 3275); k autorovi 6007; Muneles 44; Vinograd 95; *BHB*
333470 • Zedner 1867: 447.

C • BL 1976.b.22, 138 × 85 mm, kupní záznam na TP: zakoupeno *mi-oreah eḥad be-'ad
e[ḥad] ... (?)*.

77.

Sefer Jona. Dos buch Jona

Praha, s.t.n. [Schedelové?], [5]358 [1598]

4°, [8] ff.

Knihy Jonáš v jidiš překladu se závěrečným komentářem, přeložená do jidiš (*fer tajšt*) na melodii *Šmuel buch* a vydaná překladatelem. Obsah: [1a] TT psaný v ich formě; [1b–7a] text knihy Jonáš; [7b–8b] komentář a poznámka k duchovnímu rozměru čtení knihy. Poslední list exempláře ÖNB poškozen, kolofon buď nebyl nebo nedochován, text končí formulí *amen we-chen jehi rašon*. Reedice synové Josefa Baka, před 1686, vnukové Mošeho Katze 1688–1715, Offenbach 1715 (text přepracován). Překladatelem a tiskařem by mohl být Moše ben Avraham Schedel (srov. jeho další práce a edice), či Moše Sertels (srov. *Jirmejo buch*, Praha 1602, č. b. 87, a příslušný Migschův článek).

TT:

ספר יונה \ דאש בוך יונה מיט פיל חדושים אונ' אלי מדרשים אויך די תפילה דיא ער \ האט גיבעטין אין דען גידערים פון דען פישן אונ' דיא גרוש תשובה די גיטון \ הבן דיא לייט פון דער גרושן שטאט נינוה אין לנד אשור אלש וואול \ פער טייטשט נאך דען בעשטן . אויש דיזן ספר איז צו לערנן \ דיא קראפט פון תפילה אונ' פון דער תשובה אונ' \ אויך וויא איינר זיין תשובה טון זול דיא זול אן גינעם \ זיין פער הש"י דרום האבן אונזרי חכמים \ מתקן גיוועזין דז מן דיא הפטרה זול זאגן \ צו מנחה אם יום כפורים : \ אויף דען ניגון פון שמואל בוך הב איך אייך גימאכט אונ' גידרוקט אלהיא \ אין דער קייזרליכי הויבט שטאט ק"ק פראג אלול שנת \ משי"ה לפ"ק \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP5 2 mm, vyznačovací KT hybridní 2,5–3 mm (titul, incipity oddílů)

• kolace patrně [1–2]⁴ • kustody stránkové • bez foliace i značení složek • čtyřcípé hvězdičky i *jod* jako interpunkční znaménka.

D • rolverková kartaše RK1, ozdůbky svazek a roztřepené čtyřlístky, TL

B • Zunz 0; *CLH* 0; JDL 359 0; Vinograd 0; *BHB* 0 • Soxberger 7; Migsch 2005.

C • ÖNB 20.H.42, f. [5] vevázáno vzhůru nohama.

78.

Anonym, *Še'elat ha-nešama achtcen arelaj freg un' entvort*

Praha, s.t.n. [Schedelové?], [5]358 [1598]

8°, [20] ff.

Dialog o duši v podobě osmnácti otázek a odpovědí. Do jidiš přeložil Jicchak ben Chajim zš“l, patrně z hebrejského vydání *Še'elat injan ha-nešama*, Lublin 1556, kde je jako vydavatel

uveden Jisrael ben Josef Katz z^l (BHB 168389) a kde je v předmluvě uvedeno, že autor není znám. Bez kolofonu, pouze závěrečná formule (*šlik šlik šlik*). Sázeno JP5 jako *Sefer Ijov* 1597.

TT s chronogramem:

ספר \ שאלת הנשמה \ אכטצעהן ארלייא פֿרעג אונ' ענטוורת אויף דער \ נשמה פער טייטשט אויף דאש אליר
בעשט דז \ עש פֿר שטין קאן . פֿרויא אונ' מאן \ דער דארין ווערט לייאן . דער \ ווערט זיך גוויש פֿר ייאן .
וויא זיך דיא נשמה טוט \ דער מייאן . איז ווארין פֿר טייטשט על ידי \ האלוף כהר"ר יצחק בר חיים זצ"ל : שנת
\ משי"ח לפ"ק פה ק"ק פראגא \

L • jid a trocha heb

T • 1 sloupec • textové písmo JP5 2 mm / 56 mm 10 ř. (novější *ajin*) pro jidiš i pro hebrejštinu, KP aškenázské 2,5 mm, [9a]; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm, název vokalizován • kolace nezjistitelná • zrcadlo 127 × 73 mm • záhlaví ani foliace nejsou patrné • bez signatur • kustody stránkové • ligatura *got* (s *vav*) na [19b], hebrejské pasáže orámovány závorkami.

D • větvička s lístky 1, TL.

B • Zunz 70; CLH 5332 jako autor uveden Jicchak ben Chajim a jako editor (nakladatel?)

Šlomo ben Josef Kohen, k němu CLH 9112; JDL 280; Muneles 47; Vinograd 96; BHB 0.

C • BLO Opp. 8° 415 (*olim* 364), 138 × 90 mm, vlastnický přípis, TL: Menachem bar Jicchak ha-Levi z^l [...?].

79.

Jehuda Leva ben Becalel, *Nešab Jišra'el*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno 14. tamuzu [5]359 – (dokončeno o perikopě Haazinu [5]360 [7. červenec 1599 – přelom září–října 1599])

2°, 63 (*recte* 64) ff.

Pojednání o vykoupení a eschatologických tématech. Obsah: [1a] TT, [1b] úvod, 2a–63b text, 63b kolofon. Na horním a dolním okraji podél titulního dřevorezu citát 1 Par 29,11 s nejasným, chybným chronogramem odpovídajícím letopočtu [5]301 (1540/41) nebo 346 (1585/1586). Úprava totožná jako v *Or ħadaš*, 1599–1600, č. b. 82.

TT s chronogramem Ž 51,10:

ספר \ נצח ישראל \ מדבר כי לא ימוש עמו אשר לעשות לו לעם הואל . ולא יעזוב חבל \ נחלתו אשר במ בחר
האל . ולא ישקר נצ'ח ישראל . וישלח לנו משיח \ הגואל . ויבנה במהרה בימינו בנין אריאל . החבור הזה חבר
\ יהודה ליווא בן בצלאל . בפראג המעטירה \ ומפוארה עיר ואם בישראל . \ נדפס פה ק"ק פראג תחת ממשלת
אדוננו הקיסר הרומי רודאלפוס יר"ה \ היום יום ד' י"ד ימים בחודש תמוז ששון ושמה"ה לפ"ק . \ ע"י משה בן
מהר"רי בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

Text kol bordury:

לך י"י הגדלה והגבורה והתפארת ויה'נצ'ה וההוד לפ"ק \\

Kolofon s datem chronogramem Dt 32,3 o perikopě *Ha'azinu* [5]360:

תם ונשלם בפרשת כי ש"ם י"י אקרא לפ"ק \\

T • 2 sloupce • textové KP hybridní; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3 mm, 4 a 9 mm) •

kolace 1⁴ 2–11⁶ • foliace [1]–42, 41, 44–45, 41, 46, 47, 47bis, 49–63 • signatury pouze

hebrejsky, číslo složky a listu v první půli složky; ve sl. 1 značen pouze list 2 • záhlaví

haḳdama, *Nešaḥ Jiśra'el* • foliace KP aškenázské 4 mm • kustody sloupcové.

D • bordura B18, TL • rámeček RT7, [2a] • ozdůbka mřížka 2, FO1.

B • Zunz 71; *CLH* 6153,11; Muneles 49; Vinograd 100; *BHB* 138974.

C • HAB M: Le 4° 42 (3), v konvolutu s *Or ḥadaš* • ŽMP sg. 37.325 (4) ad.

80.

Masechet Avot. Dize šoune tajtše proḳim

Praha, (Moše ben Jissachar Sertels, Avraham ben Josef ha-Levi – Moše ben Becalel Katz),

[5]359 [1599]

4°, [90] ff.

Mišnický traktát *Avot* v hebrejštině s jidiš překladem (*tajtše proḳim*) a s jidiš komentářem (*pejruš un' pšaṭim*) v edici Mošeho Sertelse. V TT vyzdvihuje vydavatel jedinečnost a původnost počinu – tj. paralelní bilingvní edici s komentářem – oproti dosavadním byť i jidiš edicím, které hebrejský text i s komentářem neobsahovaly. Překlad je odlišný od verzí publikovaných v Ichenhausenu 1544, Mantově 1562, Krakově [1590] a později v Praze. V roce 1599–1600 vyšel též jidiš překlad *Avot* v machzoru vydaném v Benátkách. V závěru cituje Moše Sertels výklad, který „obdržel“ (*kibalti*) od r. Akivy [Günzburga] z Frankfurtu a který od něj sám slyšel (*doz ich hob mišeli baj im gebert*). Na konci chvála společníků – tj. patrně spolunakladatelů – Mošeho ben Jissachara ha-Leviho [Sertelse] a Avrahama ben Josefa ha-Leviho iš *Emra* (či *Emda?*) a kolofon tiskaře. Dle TT je text je publikován z opisu rukopisu pocházejícího z Regensburgu, který vlastnila vydavatelova teta Cirl žijící v místě *Hof* nedaleko téhož města. Patrně se jedná o Stadtamhof, lokalitu ležící přes Dunaj naproti Regensburgu a dnes tvořící předměstí města, jež byla hebrejsky nazývána *ḥašer* (hebr. „dvůr“; viz *GJ* 3: s. 1403) a kde se r. 1519 měli usadit někteří Židé vyhnání z Řezna (emailová komunikace Lucia Raspe, 2015). Tento původní rukopis si roku 298 (1538) od své sestry opsal Jissachar přezdívaný Berman Würzburg, otec vydavatele, jemuž posléze tento opis dědictvím připadl.

Není zcela jasné, zda podle tohoto opisu vydává pouze *pejruš un pšařim*, anebo i překlad Avot. Zdá se, že spíš celý text, zejména jsou-li podmětem obsáhlého souvětí TT stále *dize šaune* (*šejne?*) *tajtše praktikim*. Dále v TT vyjmenovává vydavatel přínos knihy pro různé typy čtenářů: pro rodiče, kteří doma učí děti; pro ty, kdo chtějí žít jako zbožní (*hasid*); porozumět jí mohou dokonce i ženy a dívky, žádný muž se nemusí stydět přinést ji s sebou do synagogy; s knihou je možno trávit čas o šabat u atd. Knihu si mnozí (mnohé?) chtěli za zástavu půjčit k opsání, ale vydavatel ji půjčit odmítal; nyní ji vydává na naléhání žen, které mu nabízely do zástavy „prsten či pohár“, aby je mohl vydat (topos či reálný způsob financování tisku?), aby si tak skrze tuto pomoc zasloužily dlouhý život a všichni pak příchod Mesiáše a obnovení Chrámu, jak zní závěrečná vydavatelova modlitba. Na začátku, [2a–b], citát *TB Sanhedrin 10,1, Kol Jiśra'el ješ lahem ħelek le-olam ha-ba...*, kterým je pravidelně uváděna četba Avot, s výkladem. Poškozený podpis vydavatele v závěru předmluvy mohl začínat, jak je rekonstruováno, anebo jako např. v č. b. 68 aj.

TT:

מסכת אבות \ דיזי שויני טייטשי פרקים דיא דא \ אן טאג טון קומן . זיין וואר ניא אזו \ ווארדן ור נומן . וויא וואול זיין וואר \ אך אין טייטש אין דרוק גיברוכט . \ אבר ניא אזו גימכאט אודר גידוכט . \ דאז עברי אונ' דאז טייטשא הער \ נעבן . אונ' דאז פירש אונ' פשטים גאר היפש אונ' עבן . איצונדר טון \ איך אויך אנטפורן . דיא דא זיין \ גישריבן ווארדן פר פיל יארן . צו \ רעגנשפורג זי זיין גישריבן ווארין . \ נדפס פה ק"ק פראג הברה בשנת אשמח"י ל"ק \ \

Předmluva:

[א] יך טון אויך ניט ליגן . צירל פון הוב אצל רעגנשפורג נשמתה בגן עדן הוט זיא אין \ איר הנט טון קריגן . אדוני אבי מורי ז"ל הנקרא בערמן ווירצבורג ע"ה איר ברודר \ גוון . אזו בלד ער זיא טון לעזן . אויז טון שרייבן . אזו זיין זיא בירושה אין \ מיינר הנט טון בלייבן . שנת רצ"ח לפ"ק זיין זיא ווארדן גישריבן אויז . ווערט זיא \ גיוויסליך איין איטליכר קאפן אין זיין הויז . איר ווערט בישיידליך פינדן . איין \ איטליכר קאן זיא לערנן מיט זיינן קינדן . וועלכר זיא ווערט לייאן . ווערט זיך \ עז פרייאן . שפרעכן דיא חכמים וועלכר וויל איין חסיד זיין דער זאל הלטן \ וואא אין מסכת אבות שטיט דיא גוטן לער דיא גישריבן זיין אין איטליכם פרק \ וויא מן דא ווערט פינדן בישיידליך . פר שטיין זיא וואול אפילו ווייבר אונ' מיידליך \ ווערט זיך אך קיין מאן שעמן . זיא מיט אין שול צו נעמין . אודר אן שבת דינן דר \ [מ] ייאן . אלי צייט דרויז צו לייאין . אונ' ווערד האבן גרוש נחמה . אונ' ווערט \ [ט] ון וואל זיינר נשמה . קיין מענש ווערט פר צאגן . וויא אונז דיזי חכמים זאגן \ [א] ז איטליכר ישראל הוט איין טייל אן יענר וועלט . דארום שפארט קיין געלט . אונ' \ [ד] ורך דיזי פרקים פיל זינד אב שטיין . צו טון נימר מין . האבן זיא גערן פיל \ [ו] עלן לושן אויז שרייבן . אן שבת אירי צייט מיט צו פר טרייבן . וועלכר זיא האט \ [ו] עלן קריגן אין זיין הנט . הוט מוזן געבן איין גילדן רינג צו פפנט . גלייך ווידר צו \ [ש] טעלן . איך זיא נימנט אויז שרייבן לושן וועלן . נון זיין פיל ווייבר קומן צו טרעטן . \ [א] ו' נ' מיך העפטגי גיבעטין . אונ' מיט מיר טון שוועצן . וועלן מיר געבן רינג אודר \ [ב] עכר צו פר זעצן . דאז איך זיא קאן אין דרוק ברענגן . אל דיא דר צו העלפן \ ווערט גוט איר לעבן דער לענגן . דרום היב איך זיא אן בשם אלהי ישראל . \ דא הר דורך מיר ווערן זוכה זיין צו קומן דער גואל . ווערן מיר קענן \ רעכט געבן שבת ותהלה לאל . אונ' ער ווערט בויאן דאז בית \

המקדש מיט זיינר אייגני הנט . דאז פון \ אונזרי זינדן וועגן איז ווארדן פר \ ברנט . דאז ביט איך ארמיר \
קנעכט . אלי טאג \ [אונ'] נעכט . \ [נאום משה בר יששכר הלוי ז"ל המכונן] משה שערטלן פון לויים גישלעכט
\

Chvála společníků–spolunakladatelů a kolofon tiskaře:

אפריון נמטי לשני שותפים האלה ויגדלם השם עד למעלה . אמן סלה נא[ו] 'כהר"ר משה בר יששכר \ הלוי ז"ל
. וכמר אברהם בר יוסף זל הלוי איש עמ"רא [?] \ ע"י משה בן מהרר בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

T • 1 sloupec mišnického textu, překlad tištěn vedle, komentář pod ním • textové KP

aškenázské 4 mm pro biblický text, JP6 pro jidiš předklad a komentář; vyznačovací KP

aškenázské 9 mm, KP hybridní 1,8 mm v kolofonu • bez foliace i záhlaví • kustody sloupcové

• signatury patrně jsou, ale na fotodokumentaci nejsou zachyceny • kolace nezjištěna.

D • bordura B19 • filigránová viněta FV2, [2a] • incipit *Moše*, [2b], velká xylografovaná
písmena jako ve starších sidurech, kde byly tištěny Avot • pletenec (flankuje incipit Moše).

B • Zunz i *CLH* 0; *JDL* 241 0, ale zaznamenává podle Wolfa 2, s. 702, vyd. Krakov 1586 (?) a
dále „eine Uebers. Nebst Commentar um den punktirten Text sah Wf. in einem titellosen
Exempl.“, jako první má vyd. Krakov 1617; *BHB* 0 • Sixtová 2012b: s. 68–69, s chybou
v dataci opsání originálního rukopisu: *recte* má být 298, tj. 1538.

C • soukromá sbírka Los Angeles, 190 × 140 mm, unikum, neviděno, popis pouze dle
fotodokumentace.

N • starší (?) rovněž nejspíš biblingvní vydání vyd. Krakov [1590], NLI sysno 1242826, R 8=
93 A 1073; upravená reedice Praha 1713 <http://sammlungen.ub.uni-Frankfurt.de/jd/content/titleinfo/1763581>.

81.

Mahzor šel šaloš regalim

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]360 [1600]

2°, [20], 64 ff.

Sváteční modlitby v jidiš (*tajtš machzor*) pro Sukot (1. foliace) a pro Pesach a Šavuot (2.

foliace). Překlad Ašer Anšl ben Josef Mordechaj z Poznaně (podepsán na konci doslovu), 1.

vydání. Překladatel mohl být zároveň nakladatelem vydání. Obsahuje předmluvu, f. [1b] 1.

foliace, a hebrejský doslov překladatele a kolofon tiskaře, f. 64a 2. foliace. Datace v TT

chronogramem *im jor aḥaleḳ šala“l hob ich es tun šrajbn*, „toto jsem napsal v roce [360]“, se

může týkat vzniku překladu nebo redakce TT, datum patrně totožné s rokem vydání. Autor

TT zmiňuje rovněž modlitby pro Roš ha-šana a Jom kipur (narážá nejspíš na krakovské vydání

Ḳroves 1599), s nimiž si zájemce může tuto edici spojit – jak je tomu skutečně u exempláře HAB – a bude tak mít k dispozici překlad celého machzoru; vyzdvihuje též užitečnost překladu pro „učenou ženu“ (*gelernte frau*). V hebrejském doslovu, 64b, překladatel definuje svou metodu, v níž mu jde o význam slov i přetlumočení smyslu a v případě nejasnosti též o podání výkladu, a to buď podle *pejruše* (komentáře) vydaného v Praze (míní patrně vyd. 1585–86), který mu připadá jasný, pouze jeho občasná pochybení opravil porovnáním s rukopisy „na pergamenu“, anebo případně následuje „překladaatele *jamim nora'im*“, totiž překladaatele krakovského vydání machzoru pro Vysoké svátky (1. vyd. Krakov 1571, 2. vyd. 1599) Avigdora ben Mošeho z Eisenstadtu (*CLH* 2553, k výkladu metody *chibur*, na němž je založena, viz Turniansky 1988b). Vyjadřuje se k obtížnosti překládání do jazyka, který není tak blízký hebrejštině jako aramejšťina, kdy není možno zachovat původní pořadí slov, zvláště pak u překladu pijutů (básnických skladeb). Též se omlouvá za kvalitu překladu, při jehož přípravě nebyl pro panující neklidné časy pokojné mysli. V TT (...*cu dizem nojen jor...*) snad naznačeno i bližší datum vydání kolem Roš ha-šana? Pak by byl tento *tajtš machzor* vydán buď koncem léta 1600, anebo ještě na podzim 1599?

TT:

מחזור \ של שלש רגלים \ איר ליבן מאנן אונ' פרואן . טוט דאש מחזור אן שויאין . \ אל די עש ווערן לייאן . די ווערן זיכש פרייאן . עש איז \ גאר ניצליך פּר די זעלבן לייט . די ניט פּר שטין דאש \ פירוש אונ' ליגן עש אויף אן זייט . די מאגן זיך אויף דש \ סומך זיין [...] אים יאר אחקל של"ל האב איך \ עש טון שרייבן . זאל הש"י אונש ווידר הין טרייבן . \ דאש ווער וואר . צו דיזם נייאן יאר : \ נדפס פה קק פראג הבירה תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודאלפוס יר"ה \ ע"י משה בן מהרר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל \

Závěr doslovu překladaatele a kolofon:

[...] יתברך מאל אשר בשמים דודך וממני שפל ברך \ אשר אנשל בן לא"א כה"ר יוסף מרדכי ז"ל ה"ה מק"ק פוזנא \ א"י'ע'ס' \ תם ונשלם בעזרת אל עולם \ נאם משה בן יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוק"ק \

L • jid a heb

T • 1 sloupec • textové JP6 1,8–2 mm *bejt* / 57 mm 10 ř., KP 1,8–2 mm a malý KP 1,5 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–2⁶ 3⁸ [1]–10⁶ 11⁴ • zrcadlo 240–255 × 148 mm • foliace [2], 3–11, [1], 13–15, [2], 18–19, [1] (*verso* vakát), [2], 3–64 • signování JP a arabskými číslicemi vždy v první půli složky; v prvním signování sl. 3⁴ značena podivně, snad jako 4⁴ a pouze hebrejsky; ve druhém sl. 2,1 pouze hebrejsky, 7,1–3 arabská 7 stranově obrácena, 10,3 arabská 3 vzhůru nohama • kustody stránkové • záhlaví živá JP.

D • bordura B17, na začátku obou foliací • čtyřlístky • ztrácející se sazba • větvička rozkvetlá, 2a 2. foliace • xylografované písmo pro incipity: 1. foliace: *achtir*, 24 mm výše písmen, 2a; *nišmat* s kvítky na dříku, 37 mm, [17b]; 2. foliace: *or*, 32 mm, 2a.

B • Zunz 79; *CLH* 2554 (oba k exempláři HAB); JDL 144; Vinograd 105; *BHB* 0 • Burnett 1996: s. 270, č. 10; s. 275, č. 33.

C • HAB M: Le 4° 52 (2), 295 × 182 mm, přehozené pořadí listů na začátku, vyříznut list s bordurou na začátku 2. foliace, přívazek ke *Kroves* (machzor pro Vysoké svátky v jidiš), Krakov [5]359 (1599) • NLI R 2° 93 A 606 (NLI 1229507) • JTSA BM675.F45 A3 1600 • UB Basel FA IV 1:1, knihovna J. Buxtorfa.

82.

Jehuda Leva ben Becalel, *Or ḥadaš be'ur 'al megilat Ester*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]360 [1600]

2°, 60 ff.

Výklad k megilat Ester, nazvaný *Or ḥadaš* (2a–63a), a ke svátku Chanuka (53a–60a) s titulem *Ner mišwa*. Jméno autora na f. 57b. Vytiskl Moše ben Josef Becalel Katz (TT), v kolofonu uvedený Geršom byl bratrovým společníkem, nebo pro něj pracoval? Dále v kolofonu: Jekutiel ben David *hjd* zvaný Zalman Zecr z Prahy. Dle *BHB* v exempláři Geršoma Scholema chybí citát rámuující borduru TT a také chyby na protějším listu tohoto dvojlistu; dvojlist byl evidentně během tisku opraven. Verso TL a poslední list vakát.

TT:

חיבור \ אור חדש \ ביאור על מגילת אסתר כל המעיינים בו יהיו נהנים . ותמיד \ אליו יהיו פונים . כי בו נודעו דברי חכמים [...] בשנת לקרא בשם ה' לעבדו שכ"ם במהרה בימינו \ נדפס פה קק פראג המעיטרה : [!]
תחת ממשלת אדונינו \ הקיסר רודאלפס יר"ה \ על ידי משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כץ זצ"ל מחוקק \

Verš Est 8,16 rámuující borduru:

ליהודים היתה אורה \ ושמחה וששון ויקר \ \

Nadpis *Ner mišwa*, 53a:

חבור נר מצוה . על נר חנוכה חוצבה . \ נופת צופים . ומדבש עריבה \ \

Kolofon, 60a:

תם ונשלם תהלה לאל עולם \ נאם גרשם בן מה"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוק"ק \ ע"י הפועל יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא \ זלמן זעציר דק"ק פראג \ \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]⁴ 2–9⁶ 10⁸ • sl. 5 v arabské číslici značena celá mylně jako 7; 10,1 v arabské jen jako 1, signatury arabskými a RP, první tři listy ve složce, první složka neznačena • kustody sloupcové • foliace KP 4 mm • zrcadlo 242 × 147 mm, 69 mm šíře sloupce • v záhlaví *ḥaḳdama*, *or ḥadaš*, *ner mišwa*.

D • bordura B18, TL • rámeček se dvěma putti, RT7, 2a, 6a a 53a • filigránová viněta FV2, 60a • čtyřlístek 1.

B • Zunz 75 a 76; *CLH* 6153,1 a 12; Muneles 52; Vinograd 101; *BHB* 138914.

C • NLI R 2° 35V3236 a on-line • NLI R 14 331, ze sbírky Geršoma Scholema • ŽMP sg. 3570 ad.

83.

Elija ben Ašer ha-Levi Aškenazi (Elija ha-Medakdek, Elija Bachur / Elje Bocher, 1468/1469–1549), *Pereḳ Elijabu Lewi [...] Pereḳ šira*

Praha, (Jaakov ben Avraham) – Moše ben Josef Becalel Katz, [5]360 [1600]

16°, [32] ff.

Gramatika hebrejštiny pod názvem *Pereḳ šira*, kapitola vyňatá z díla *Pirḳej Elijabu* Eliji Bachura (někdy uváděno pod souhrnným názvem *Pereḳ šira*). Dle TT (kol bordury) 3. vydání; 1. vyd. Pesaro: Soncino, 1520; 2. vyd. in *Sefer ha-barkava*, Benátky: Bomberg, 1546; mezi předchozí vydání autor TT nezapočítává zjevně edici s latinským překladem *Pirḳej Elijabu. Capitula cantici...*, Basilej: Froben, 1527. Obsah: [1a] TL, [1b] vakát, [2a] předmluva nakladatele (*bišṭadalti le-badpiso...*) Jaakova ben Avrahama *zl*, v níž se odvolává na aprobaci Maharala; v akrostichu na začátku předmluvy jméno Jaakov, [2b] předmluva autora, [3a] obsah, [3b–32a] text, [32a] kolofon, [32b] vakát.

TT:

\\הא לכם] פרק אליהו לוי \\ שלישית להדפיסו הביא \\ דבריו כנביא המתנבא \\ בפרק שירה הזאת הדבר מתרבה \\
\\ פרק אליהו \\ נדפס \\ פה ק'ק' פראג \\ תחת ממשלת אדוננו \\ הקיסר רודאלפס יר"ה \\ בשנת שי"ן ס"מך לפ"ק \\
על ידי משה בן מה"ר יוסף בצלאל \\ כץ זצ"ל מחוק"ק \\

Kolofon:

[...] סליק פרק שירה [...] \\ נאם משה בן מהור"ר יוסף בצלאל כץ מחוק"ק זצ"ל \\

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm, KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm • kolace [1]–8⁴ • signatury: sl. 1 a 7 neznačeny, sl. 2 arabskou číslicí i hebrejsky, dále jen KP • zrcadlo 125 × 71 mm • bez záhlaví a foliace • kustody stránkové.

D • bordura B20, architektonická, nahoře dva putti troubí na dechové nástroje kolem půlkruhového tympanonu, po stranách sloupy patrně se šňůrami a štrápci, dole mezi sokly dva putti přidržují štít s katzovským signetem, 84 × 65 mm, [1a] • rámeček RT7, [3b] • čtyřlístky.

B • Zunz 77; *CLH* 4960,39 (jako in 8°); Vinograd 108; *BHB* 110320 (jako in 8°).

C • BLO Opp. 8° 393 (3) (*olim* 343), konvolut.

84.

Petachja ben Jaakov z Regensburgu (konec 12. – počátek 13. století), *Sibuv rabejnu Petahja*.

Di umringlung rabenu Pesachja he-chosid mi-Regenspurk

Praha, s.t.n. [Moše ben Josef Becalel Katz], jaro [5]360 [1600]

4°, [10] ff.

Jidiš překlad popisu cesty r. Petachji z Regensburgu do Svaté země a dále (původní hebrejský text vyšel v Praze 1595, č. b. 58). Jméno tiskaře a místo a datum vydání v kolofonu na [9b], TL bez impres. V TT jmenování kromě autora také jeho bratři Jicchak [ha-Lavan] a Nachman z Regensburgu, současníci Jehudy Chasida. Dále vychvalován obsah knihy: pouť po hrobech proroků, světců a učenců... , autor došel až k říčce Sa[m]batyon, kde žijí „naši bratři“, *di rotn judn* (rudí židé) ad. Na posledním zbylém listu vytištěn Ž 67 s *gematrijot*, jak jej nejmenovaný vydavatel (překladač *Sibuvu*?) obdržel od bratra Davida šj (snad), který jej slyšel od *mbr*“r Aby Aškenaziho šj a který se má říkat po *sfirat ha-‘omer*, jelikož obsahuje 49 slov a prostřední verš má 49 písmen [...], na rubu listu modlitba *Avinu malkenu jošrenu ha-’el ha-gadol ha-gibor we-ha-nora*, která se má říkat každý den z důvodu kabalistické gematrie písmen. Končí slovy *we-nizke li-re’ot bi-nehamot Jerušalajim*.

TT:

סיבוב רבינו פתחיה \ דיא אום רינגלונג רבינו פתחיה החסיד מרעגנשפורג \ דיא גראש וואנדרייכי הידושים פון רבי פתחיה פון רעגנשפורג רבינו יצחק דער \ דיא תוספות האט גימאכט אונ' רבינו נחמן פון רעגנשפורג זיין גיוועזן זייני \ ברידר [...] איז גיצוגן פון \ רעגנשפוג אונ' האט אום גירינגלט אלי לענדער ביז אן באך סבטיין וואו אונזרי \ ברידר דיא רוטן יודן זיין אונ' אלי הידושים אונ' ניסים פון הקב"ה דיא ער מיט זיין \ אויגן האט גיזעהן אונ' גיהערט [...] השם יתברך זאל אונש איר זכות גינישן לאשן \ אונ' אונש איין זאמלין פון פיר \ ענד דער וועלט ברחמיו \ אמן \ אדם קובל על אבוד דמיו . ואינו קובל על אבוד ימיו . דמיו חוזרין . \ וימיו אינן חוזרין . \ \

Kolofon:

נדפס פה ק"ק פראג והחודשו בזיו לפ"ק מש"ך חסדך לידעך וצדקתך לישרי לב \ ווען אונש השם יתברך ווערט שיקן דען גואל למען שמו באה'בה \ צו ווישן דו ער איז אחד ווערין מיר זעהן דו דאז \ ספר איז אמת . \ נאם משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחק"ק

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP6; vyznačovaci KP aškenázské ca. 4 mm • kolace [1]–2⁴ [3]² •

signování: značeno pouze 2,1 (*bejt*) • bez foliace • záhlaví mrtvá • kustody stránkové.

D • TL typografický • filigránová viněta FV3, [9b] • čtyřlístek 1.

B • Zunz, *CLH* 6728 i JDL 217 0; Vinograd 106; *BHB* 0 • Burnett 1996: s. 271, č. 23; s. 283, č. 146; Sixtová 2012b: s. 48–49 (ilustrace č. 16).

C • UB Basel FA VI 10a, knihovna J. Buxtorfa; on-line: <http://dx.doi.org/10.3931/e-rara-18558> (přístup 20. 10. 2015).

85.

[*Tḥines*]

Fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, kol. 1600?]

4°, [20] ff.

Tchines (v jidiš výslovnosti, hebr. *tḥinot*), prosebné modlitby v jidiš, uspořádané pro sedm dnů v týdnu a pro různé liturgické a životní příležitosti (např. před porodem, po porodu (*kinpet*), na hřbitově), číslovány [1?]-27, poslední nečíslována. Unikum v erlangenské knihovně defektní na začátku, chybí patrně pouze TT. Datace a atribuce na základě analýzy písma v porovnání se soudobými jidiš tisky (JP nepoužívá, až na jedinou výjimku, ligaturu *got* a *got* je pravidelně sázeno s *alef*, typické *un* s čárkou, typické *pe sofit* ad.). Modlitby nejsou snad určeny specificky pro ženy.

Fragment začíná:

...ולייש אונ' ואלר וואוירם אונ' אז איין שאטן אן דער וונט דער בלד ור גיט...

Končí:

...אונ' עש ווערט זיין ביווילגט די ערד בויר זיינם אולק סליק סליק סליק \\

L • jid

T • 1 sloupec • jediné použité písmo JP6 2 mm / 54 mm 10 ř. • kolace [1]-5⁴ • zrcadlo 154 × 124 mm • v záhlaví *tḥinot* • kustody stránkové • bez foliace • signatury: pouze číslo složky JP.

D • čtyřlístky (uříznuté) flankují nadpisy; v závěru tři sdružené čtyřlístky pod ztrácející se sazbu.

B • Zunz, *CLH*, JDL i *BHB* 0; Bobzin – Süß VK 197/2 (1650–80, 19 ff.) • k tchinot viz Faienstein 2009: s. 175 a pozn. 14.

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 197 [RAB-I 190(2)], 188 × 145 mm, defektní, chybí f. [1,1].

86.

Šmuel ben Pinchas Makšan Katz (žijící autor), *Tḥilat divrej Šmu'el*

Praha, (Šmuel ben Pinchas Makšan Katz) – Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno 20. adaru šeni [5]361 [24. března 1601])

4°, 76, [1] (*recte* 76) ff.

Komentář k aramejskému překladu biblické knihy Ester (*targum megilat Ester*) tištěný spolu s hebrejským a aramejským textem knihy Ester. V TT *haskama* Sinaje ben Becalela, datovaná v Praze ve středu o novoluní ijaru r. *dešen* (chronogramem 354), tj. 20. dubna 1594 (odtud omyl Zunze, který pracoval s nekompletním exemplářem), a Mordechaje Jafeho. V předmluvě autor zmiňuje mj. další svá díla a finanční těžkosti bránící jejich vydání a také se dovolává svého učitele Maharala, který mu dal povolení k tisku. Za korigendy explicit autora a kolofon tiskařů a tiskařských dělníků: Geršom ben Becalel Katz, Eliezer ben Mešulam zvaný Lipman z Lublinu, Chajim ben Šelomo ze Slavkova (*Austerlitz*). Obsah: [1a] TT s *haskamot*; [1b] vakát; 2a–7a předmluva; 8a–75b biblický text s komentářem; 76a–[1a] korigenda autora nadepsaná:

אמר המחבר שכחתי להדפיס זה כל אחד במקומו לכן דפסתי באחרונה

TT:

תחלת דברי שמואל \ ראיתי זה החיבור מהאלוף הנקרא כמה"ר שמואל \ מקשן כ"ץ י"ץ פירוש על התרגום מחמש מגילו' \ המגלה ומבאר כוונת התרגום על מה אדניו הוטבעו ומאין טעמו ונימוקו . ולפעמים הוא \ בדרך משא ומתן מקשה זהב כולו . באמת \ ימצא בו דברים טובים ונחמדים וכדי הו' לרוות \ השותה בצמא דברי התרגום וחושק לעמוד על \ יסוד חפץ ובתו' יושר נאם הקטן סיני בן לא"א \ בצלאל ז"ל ה"ה הכותב היום יום ד' ר"ח אייר \ דש"ן לפ"ק פה ק"ק פראג \ גם אנכי עברתי עליה וראיתי ראויה להביא \ לבית הספר להדפיסה דברי מרדכי נקרא יפה בן \ א"א בר [?] אברהם ז"ל ה"ה \ נדפס פה פראג \

Kolofon (poslední nečíslované folio):

נדפס פה בק"ק פראג על ידי משה בן מהר"ר בצלאל זצ"ל כץ \ ונשלם זה הספר היום יום ד' עשרה ימים בחדש אדר שני \ בשנת שס"א לפ"ק \ והפועלים הזעזיר גרשם בן מהר"ר בצלאל זצ"ל כץ מק"ק פראג \ ונאום אליעזר בר משולם זצ"ל הנקרא ליפמן מק"ק לובלין \ על ידי הפועל חיים בר שלמה זצ"ל מק"ק אוסטרליץ ממדינות מעררין \

L • heb

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm (aramejský text ad.), RP 1,8 mm

(komentář); JP6 v kolofonu • kolace [1]–19⁴ • zrcadlo ca. 152 × 104 mm • foliace 1–15, [1], 17, [2], 19, 21, [1], 23–49, [1], 51–70, 72–76, [1] • signatury KP 4 mm, pouze první list ve složce, číslo složky a listu • kustody stránkové • v záhlaví *megilot*, *pjrs*^m (tj. *pejruš* r. *Šmuel Makšan*); *pjrs*^m *al targum megilat ester*

D • bordura B19, TL.

B • Zunz 54 (1594); *CLH* 7053,3 a 341; *Muneles* 52a; *Vinograd* 112; *BHB* 182273.

C • BLO Opp. 4° 127 (2) • JTSA RB80:25, špatně svázano v pořadí: 1–4, 8, 6–7, 5, 9–12, 14, 13, [16], 15 • NLI mikrofilm 2004 F 467.

87.

Sefer Jirmeja

Praha, s.t.n. [Katzové?], (dokončeno v předvečer novoluní adaru (tj. 29. švatu) [5]362 [20. února 1602])

4°, [72] ff.

Biblická kniha Jeremjáš v jidiš překladu Mošeho ben Jissachara ha-Leviho Sertelse. Dle Migsche 2006 ovlivněno Lutherovým překladem Bible. [1a] TL, [1b] předmluva Mošeho Sertelse, [2a–72b] text, [72b] kolofon sazeče Jekutiela ben Davida zvaného Zalman Zecr a datum dokončení.

TT:

ספר ירמיה \ אין דרוק גיקומן . פאר ניא אויף טייטש \ ווארדן ור נומן . גאר שין גימאכט . \ וואול אויז גיטרכט . דער עש אין דרוק \ הוט גיבראכט : \ פאר נן אין דר הקדמה זיין נאמן גידאכט . \ פיל גיוועלטיגי \ שמועות ווערט איר דינן פינדן . \ דארום קאפט עש גישווינדן . לוט איך \ אייער געלט ניט גירויאן . ווערט הש"י \ דש בית המקדש בלד ווידר בויאן אמן \ נדפס פה ק"ק פראג הבירה \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודולפוס ירה \

Z předmluvy:

[זאגט?] משה בן לאא"מ יששכר הלוי ז"ל המכונה משה שערטלן דאז ספר ירמיה אויז \ דעם לשון הקודש אויף טייטש גימכט . מיט דעם חיבור אונ' שינגן פשטים ניקש \ פון מיר זעלברט גיטרכט . וויא איכש אין דען מפרשים האב גיפונדן . טון איך \ איך פר קינדן . אונ' וויא איכש אין מיינר יוגנט האב טון הערן פון קעשטליכן לייט...

Kolofon:

היום יום ד' בערב ראש חדש אדר שנת שס"ב לפ"ק \ ע"י יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר דק"ק פראג \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP6; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]–18⁴ • bez foliace • záhlaví patrné pouze na f. [2a] *Sefer Jirmeja* • kustody stránkové • signatury JP na prvním listu složky.

D • bordura B16, TL • rámeček RT7, [2a].

B • Zunz 0; CLH 1249; JDL 0; Muneles 54a; Vinograd 115; BHB 0 • Burnett 1996: s. 269, č. 4; s. 274, č. 14; Migsch 2006 a 2010.

C • ÖNB Wien 20.H.26, též přívazek v konvolutu 20.H.29 (bez TL) • UB Basel FA VI 26:1, knihovna J. Buxtorfa.

88.

Sliches in tajšn [...] doz du hot fr tajšt der cadik rajn [...] vrum r. Jokev bar Elija fun Teplíc
Praha, Chanoch šamaš ve Staronové synagoze – (Moše ben Josef Becalel Katz), v pátek o
novoluní adaru 362 – (v pátek o novoluní avu [5]362) [22. února – 19. července 1602]
2°, 66 ff.

Kajicné modlitby v jidiš v překladu Jaakova ben Eliji ha-Leviho z Teplíc (*frum r. Jokev*), 1.
vydání. TT podepsán Chanochem šamašem ve Staronové synagoze, který se v TT, v němž
nejprve obrací na ženy, označuje jako *drukr un' šrajbr*, a je tedy zjevně nakladatelem. O
překladači mluví v minulém čase: *vrum r. Jokev bar Elija vor er genant*, ale srov. č. b. 179.
Celkem 150 skladeb včetně pijutů Avigdora Kary, č. 148, *inc. Et el di midkajt baz du hot*
begegnit uns..., a č. 149, *inc. Got rechnung tu [?] der lajchtn...*, 65a–66a (na rozdíl od
hebrejských vydání s určením, že jsou součástí liturgie *Isru ḥag* po Pesachu, tj. byly recitovány
o výročním dni pogromu, zaznamenáno Lucií Raspe) a slichy Avrahama ben Avigdora, incipit
Zachor. Gedenk cu dajne knecht cu Avraham..., vlastní sliča č. 150 s incipitem *Ana ich bet dich*
got Avraham [...] fun uns du zolst veren..., 66a–b. Překladatel Jaakov ben Elija byl snad též
autorem oblíbených písní (viz č. b. 179, 287, 301 a 388).

TT:

סליחות \ אין טייטשן \ קומט הער איר ורומי ווייבר הערט צו מיר דרוקר אונ' שרייבר \ [...] איך האב גיזעהן
לנגי צייט די טייטשן סליחות \ ור טייטשט גאר היפש אונ' פין . דז דו הוט פר טייטשט \ דער צדיק ריין . זיין
נאמן איז אונטר דען לייטן וואל ביקנט . ורום \ ר' יאקב בר אליה הלוי פון טיפליץ וואר ער גינגט [...] \ ור
לייט די ניט ור \ שטינגן אין עברי וואז צט לעזין . עש דרפן זיכז מנין נאך וויבר ניט \ צו שעמין . אונ' מאגן
זעלכי סליחות ור זיך נעמן . זיא ווערן ור שטין \ וואש זי בעטן . וויא זיא אירי זינד ביקענן דז זיא עש נימר
טעטין . \ אונ' דיא תפילה ווערט גין אין הערצין . אונ' די תפלה ווערט גיהערט צו הנט . אונ' \ ווערן גיפירט אין
הייליגן לבד . זעלכיש טו איך ביטן נכט אונ' טאג . \ חנוך שמש אין דער אלט ניא שול צו ק"ק פראג : \ נדפס
פה קק פראג הבירה הבירה \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודאלפס יר"ה . היום יו' ו' בר"ח אדר שס"ב לפ"ק \
ומודה ועוז"ב ירוח"ם' . א"ו ישוב וניחם ל"פק \

Kolofon:

תם ונשלם . שבח לבורא עולם : ביום ו' בר"ח אב שס"ב לפ"ק \ ע"י משה בן מהר"ר בצלאל כץ זל מחוקק \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP6 i JP7 (zdá se namícháno, někde převažuje JP7, např. 2a), na f. 2
ojediněle JP9 pro variantu modlitby, KP hybridní 2–2,5 mm (hebrejská slova a citace v jidiš
textu); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm, v impresu KP hybridní 1,8 mm • kolace 1⁴ 2–
11⁶ 12² • zrcadlo ca. 245 × 148 mm • foliace [1], 2, [1], 4–26, 24, 28–40, 43, 42–59, 61, 61bis,

62–66 • signatury JP v první půli složky, číslo složky a listu • záhlaví živá, zpočátku JP, od f. 4a KP 4 mm • kustody stránkové.

D • bordura B18, TL • ručičky, čtyřlístky.

B • Zunz 80; *CLH* 2911 a *CLH* 5524 (k překladateli); JDL 228; Vinograd 119; *BHB* 0 • Burnett 1996: s. 276, č. 37.

C • BLO Opp. fol. 1273 (*olim* 1102), 290 × 175 mm • JTSA Rare Yidd. BM 675 S4 A3 1602, defektní: končí slichou č. 147 • UB Basel FA IV 1:2, knihovna J. Buxtorfa.

89.

Sefer Jechezkel in tajtšn

Praha, [Moše ben Avraham Schedel], (Avraham a Jehuda Leva synové Mošeho Schedela), v pondělí 24. adaru 1602 [17. března 1602]

4°, [80] ff.

Biblická kniha Ezechiel v jidiš. TT se obrací na ženy a dívky, *bochrim* (studenty ješiv či mládence) i *balebosim* (hospodáře). V nepodepsané předmluvě popisuje překladatel svou metodu a uvádí, že je sám autorem překladu a vytiskl jej „ve své tiskárně“, což stojí spoustu peněz i námahy, a vyzývá čtenáře, aby si proto knihu zakoupili, a potěšili tak své duše.

Překladatelem byl tedy zjevně Moše Schedel, otec tiskařů, srov. jeho úvodní text v *Jošrot* a předmluvu v *Helkat meḥokeḳ*. I později je označován jako *meḥokeḳ*, tiskař (srov. č. b. 97 aj.).

Obsah: [1b–2b] předmluva; [2b–80b] text, incipit (v záhlaví): *Wa-jehi bi-šlošim šana*, 13,2b ([50b]), nadpis: *Di nevues auf 'amon u-mo'ab* (k Ez 25); [80b] kolofon tiskařů a sazeče Jehudy ben Alexandra ha-Kohena zvaného Lejb Zecr.

TT:

ספר \ יחזקאל \ אין טייטשן וואול בישיידן \ . פר ווייבר אונ' מיידן \ . אך צו לייאן מיט פריידן \ . בחורים אונ' בעלי בתים \ אלי ביידן \ . איין טייל \ לערנר דארפן זיך אויך ניט \ שעמן \ . זי מיגן וואל דש \ בוך פר זיך נעמן \ . עש זיין פיל חדושים דינן \ . דער דא זוכט דער \ ווערט זי גיפינג \ נדפס פה ק"ק פראג \ יום א כד אדר שס"ב \ \

Z předmluvy, [2b]:

...דרום האב איך מיר ויר גינומן דאש ספר צו פר טייטשן נוך דין חיבור גימכט מיט \ גנצר פלייס אונ' גרושי אכט אויך נוך דין לשון הקדש ווארט אויף ווארט קיין מי \ דראן גישפארט אונ' אויף איין טייל ענדן האב איך מוסיף גוועזין מדרשים אויך \ פון חבור וועגן דז מן עניין זול ור שטען מוז מן צו וויילן מוסף זיין אז דר תרגום אויך \ אין פיל פסוקים טוט אדר ניט ווי אנדרי טייטשי ספרים איין טייל זיין גימכט נייארט \ ווארט אויף ווארט דז נימנט נישט ור שטין קאן דאש האב איך ניט וועלין טאן אונ' הוב \ איך איין רעכטר חיבור געבן אונ' חדושים דר נעבן [...] זעלברט האב איכש גימכט אונ' גידרוקט אין מיין \ דרוקרייא...

Kolofon (s mesianistickým výkladem k signetu):

צורת בית המקדש בחורבנו \ נזכה לראותו בבניינו \ נאום אברהם בן לא"א מה"רר משה שלי"טא \ פה פראג \
יהודה ליב בן לא"א מה"רר משה שלי"טא מחו"קק \ נאם יהודה בן אליכסנדר הכהן ז"ל נקרא ליב זעצר דק"ק
פראג \\\

L • jid

T • 1 sloupec • JP5 2 mm / 57 mm 10 ř., vyznačovací KP sefardské 4 mm • kolace [1]⁴–20⁴ •
zrcadlo ca. 165 × 120 mm • signatury s číslem složky a listu JP5 na prvním listu složky •
kustody stránkové • zarovnání: mezery a odsazování závěrečné dvojtečky na konec řádku • bez
záhlaví (2,1 *Jebezk'el g[imel]* flankované dvěma ozdůbkami je nadpisem kapitoly nikoli
záhlavím).

D • bordura B21 architektonická, recyklovaná (původně italská) či přeznaná?, se sloupy
ovinutými girlandami listoví a plodů, bez štítu, zakončená nahoře římsou a kladím, dole mezi
sokly podlážka s geometrickou výplní, 175 × 117 mm, TL (první užití) • TL verso pás z
ozdůbek FO1 a dvojité w 2 • čtyřlístky, 1,3a • signet S10 s českým lvem a jménem Jehudy
Levy Schedela uvnitř, 13,2a [50a] • dřevořez Chrámu Ch2, [80b] • ozdobný proužek
oddělující novou kapitolu: dvě linky členěné dalšími svislými, uvnitř čtyřlístky, 4,4a [12a],
jindy jen linka dělicí, např. 17,3b a 17,4a.

B • Zunz 81; *CLH* 1251; *JDL* 358; *Muneles* 54b; *Vinograd* 114; *BHB* 0 • Burnett 1996: s.
270, č. 5; s. 274, č. 15.

C • BLO Opp. 4° 167, 195 × 150 mm, vlastnické přípisy, na předsádce: *Elija Lewi Mešulamim
megora[š] Wina* (vyhnanec z Vídně), TL: zakoupeno v Benátkách, dále nerozluštěno, snad
opět příjmení Mešulamim? (k aškenázské synagoze v Benátkách zvané Mešulamim, viz
katalog IMHM sysno 169921, k příjmení Mešulamim viz ketubu z Benátek z roku 1716,
tamtéž, sysno 301981 • UB Basel FA VI 13:4, knihovna J. Buxtorfa.

90.

Šmuel Eliezer ben Jehuda Eidels (kol. 1560–1631), *Ḥidušim mi-masechet Nida*

Praha, (Šmuel Eidels) – Avraham ben Moše Schedel, 24. nisanu – (25. avu [5]362) [15.

dubna – 12. srpna 1602]

4°, [36] ff.

Novellae k talmudickému traktátu Nida a *ḥidušej agadot* (novellae k agadickým pasážím)

traktátů Nida a k Nedarim na konci „sešitů“ (*be-sof ba-ḥuntresim*), přednesené v *ḥavura kdoša*

v Poznani a vytištěné, aby doplnily již vydané novellae k traktátům Jom tov a Jevamot (viz TT
a srov. zde č. b. 71 a rozšířené vydání Basilej: Konrad Waldkirch 1599, *BHB* 170870). Učební

materiál, který dle veršovaného úvodního slova tiskaře Mošeho (Schedela) sebral, opsal a do Prahy na vlastní náklad k vytištění zaslal r. Šmuel Eidels, který studijní spolek vedl. Datum zahájení tisku 24. nisanu [5]362 v TT, datum dokončení „těchto *ḥidušim* k traktátu Nida“ 25. avu v kolofonu 1 (8,4b); kolofon 3 (9,4b) obsahuje jen závěrečnou formuli bez data. Datum v kolofonu 2 (9,2b) – „tento traktát jsme dokončili ve čtvrtek o novoluní adaru 362“ (21. února 1602) – se vztahuje k dokončení studia traktátu. Obsah: [1,1a] TT, [1,1b] slovo tiskaře, ediční poznámka, [1,2a]–8,4b *ḥidušim mi-masechet Nida*, [9,1a–9,2b] *ḥidušej agadot* k traktátu Nida, [9,3a–9,4b] *ḥidušej agadot* k traktátu Nedarim (nadpis na konci 9,2b za kolofonem 2).

TT:

חדושים \ ממסכת נדה \ נתחדשו בחבורה קדושה בק"ק \ פוזנא בס"ד ואמרו \ להעלותן על הספר למען \ צרף
 אותן עם הראשונים \ מסכת י"ט ומסכת יבמות אשר \ כבר באו בדפוס \ ועו' נוסף עליה' בזאת המסכת \ חדושי
 האגדות בסוף \ הקונטרסים \ נדפס פה קק \ פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ המרומם רודלפוס י"רה \
 כ"ד ניסן שס"ב \

Slovo tiskaře, TL *verso*:

גם אלה לחכמים [...] אלה חברו בעומק מסכת נדה הן בגופי הלכות גם \ בפלפולים [...] ועל ככה נתעורר
 ה"ה מוהר"ר שמואל בן \ מוהרר להודה הלוי הוא אשר אסף בעדרים ודבריהם \ היקרים הוא בירר האוכל מתוך
 הסולת והעלה על \ הכתב חדושים רבים אשר נתחדשו יום ומ בחבורה אשר \ אתו ושלחם הנה להדפיסן
 מהוצאת כספו והוננו \ לכבוד קונו וחפץ רצונו \ [...] נאום אברהם בן לא"א מהרר משה ש"י מחוקק בק"ק
 פראג \

kolofon 1:

הדרן עלך פרק תינקות \ סליקו להו חדושים ממסכת נדה היום יו' ב' כ"ה לחדש אב \ שס"ב לפק \

kolofon 2:

סיימנו זאת המסכתא בעזרת הבורא יתברך \ ביום ה' ר"ה אדר שס"ב לפ"ק : \

kolofon 3:

סליקו חידושי אגדות דמסכ' נדה ומס' נדרים \

T • sl. 1–8 1 sloupec, sl. 9 2 sloupce • textové písmo RP 2 mm; vyznačovací KP sefardské 4 mm • kolace [1]⁴ 3⁴ 3bis–8⁴ [9]⁴ • zrcadlo 155 × 103 mm • signatury RP, první a poslední složka neznačena, druhá chybně jako 3 • kustody stránkové • záhlaví živá, např. *nida perek kama*, 2a KP, dále RP • bez foliace.

D • bordura B21, TL • ozdůbky zubaté kramle, 1b.

B • Zunz 83; CLH 7025,7; Muneles 57; Vinograd 113; BHB 170871.

C • BLO Opp. 4° 696, 195 × 154 mm, vlastnický přípis, 8,4b: Simcha Ziskind *bla“a br“r*

Jissachar *z“l melamed le-‘a be-Auber Wezl* (Oberwesel?) • NLI R 8° 75 A 354, mikrofilm FI 9570 (provenience snad *Bejt ha-midraš šel sfaradim* v Amsterdamu) • JTSA RB69:9 (56515),

defektní, poslední složka doplněna v xerokopii • ChL 128-8, kompletní, přehozeno pořadí listů v poslední složce.

91.

Jom Tov Lipman Heller (1579–1654), *Šurat bejt ha-miḳdaš*

Praha, (Jom Tov Lipman Heller?) – (Avraham a Jehuda Lejb synové Mošeho Schedela),

úterý 1. sivanu [5]362 – (ve čtvrtek 8. tamuzu [5]362) [21. května – 27. června 1602]

4°, [36] ff., ilustrace, příloha

Popis budoucího Jeruzalémského chrámu podle Ezechiela, s plánem (půdorysem) Chrámu, opatřeným legendou, v rozkládací příloze. V předmluvě autora je avizováno zpodobení (*šura*) Chrámu, který sám nakreslil pro objasnění slov Bible, a soupis biblických veršů, které jednotlivé součásti Chrámu zmiňují, přičemž text je provázán s obrazem pomocí korespondujícího značení; spis sepsal na počest *bnej ḥavura* (tj. studijního spolku) a o Praze, v níž se usadil, mluví jako o městě *sofrim* a *ḥachamim*. Obsah: [1a] TL, [1b] vakát, [2a–3b] předmluva, [4a–4b] index biblických pasáží, [4b–33a] text, [33a] soupis chyb v komentáři Rašiho *ad locum* ve vyd. Benátky 328 (1568), [33b] výklad k *satum be-binjan Šlomo* (1 Kr 7), [34a] *we-ze ma'ase ha-menora*, [34b] *tiḳunej ha-ṭa'ujot še-be-pejruš Raši bi-mlachim alef, sof siman waw*, [35a] *errata*, [35b–36b] doslov autora, doplňky k textu, [36b] kolofon tiskaře, [1] list přílohy: ojedinělý formátem i propracovaným provedením jedinečný xylografovaný půdorys Chrámu s legendou, s detailním zpodobením zdí, bran, chrámového náčiní a vybavení, postavy proroka Ezechiela v podobě soudobého Žida zahaleného v talitu a s nasazenými *tfilin* a s popiskem *Jeḥezḳ'el ha-navi*, anděla na oblaku s provazem a holí v rukách s popiskem *we-bine iš u-ptil pištim be-jado u-ḳene ha-mida* (tj. zkrácený Ez 40,3) a ruky s kružidlem. Ve vzhledu knihy se pojí italské typografické inspirace tiskařů s lokálním stylem ilustrace.

TT:

צורת \ בית המקדש \ העתיד' הנראה ליחזקאל מאת \ אלהינו . שיבנה ויכונן \ במהרה בימינו . על ידי \ בן דוד
משיח צדקינו . היום \ כשנשוב מעוונינו \ חברו חד מן חבריא כפי \ שהורוהו מן שמיא . ה"ה האלוף \ המרומם
כהר"ר ליפמן לוי \ העלר וולרשטיין \ נדפס פה ק"ק \ פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקסר \ המרומם רודלפוס
יר"ה \ היום יום ג' ר"ח סיון שס"ב \ \

Z předmluvy, [3b]:

...בתמונה הכללית שדפסנוהו צורת כל הבנין ביחד עשינו כמו כן סימנים בסדר א"ב וכו' . ובמקום שתמצא
בכאן במשל סימן \ א' הוא ביאור הצורה הנסמנת בתמונה ההיא ג"כ בסי' א' [...] כותב לכבוד בני החבורא...

Kolofon:

על ידי המחוקק אברהם בן לא"א מהר"ר משה שלי"ט \ ה'י' יום ה' ה' ימים בחוד' תמוז שס"ב לפק \

Kolofon přílohy, uprostřed chronogram *ra'a Jehezkel*:

נדפס על ידי האחים אברהם ויהודא ליב בני מהר"ר משה שלי"ט מחוקק \ דברי הקטן שבישראל יום טוב הנקרא
ליפמן בן הר"ר נתן זלה"ה הלוי העלר מק"ק וולרשטיין פה ק"ק פראג \

T • 1 sloupec • textové RP 2 mm / 43 mm 10 ř.; vyznačovací KP sefardské 4 mm • kolace
[1]–9⁴ • zrcadlo 153 × 104 mm • signatury RP • kustody stránkové • foliace není • záhlaví
živá: *haḳdama, simanim, šurat ha-bajit*.

D • bordura B21, TL • xylografovaný schématický půdorys chrámu (podobně i v pozdějším
vydání Frankfurt n. M. 1714), [23a], 112 × 112 mm • jednoduchý typografický půdorys,
[31b], 105 × 83 mm • rozkládací příloha, ca. 160 × 380 mm, xylografovaný plán Chrámu se
dvěma postavami a dalšími motivy (viz výše) a s legendou • po stranách legendy sloupy,
jejichž sokly a hlavice složeny z ozdůbek FO1 a dvojitého w 2, dříky sloupů tvoří vlevo lišta 17
s rozvilinami a okřídlenou hlavičkou cheruba, 82 × 17 mm, vpravo lišta 17a s rozvilinami a se
dvěma putti, 84 × 16 mm, na spodním okraji linka • ozdůbky FO1, čtyřlístek 1, zubaté
kramle.

B • Zunz 82; *CLH* 5853,12; Muneles 56; Vinograd 120; *BHB* 127261 a *BHB* 301949 (plán
Chrámu).

C • BLO Opp. 4° 209 (7) (*olim* 194), 192 × 136 mm, defektní, chybí f. [36] a příloha,
konvolut • BLO Opp. 4° 626 (4), 186 × 140, defektní, chybí příloha, vlastnický přípis na
konci: *Šalom Leipnik* • NLI R 8° 75 A 1616; mikrofilm FI 9608 • J TSA BM655.H4 1602,
příloha neúplná, pouze spodní část s legendou • příloha, 2°, soukromá sbírka Izrael, jako
přívazek k reedici díla Frankfurt a. M. 1714.

92.

Aharon (?), *Sefer Brešit in ajn getlech gezang gemacht*

Praha, (Mordechaj z Libně) – Jehuda Lejb ben Moše Schedel, *s.a.* (před (5)363) [před 16.
zářím 1602]

8°, [10] ff.

Jidiš veršované převyprávění knihy Genesis „přepřacované ve zbožnou píseň“ (TT), do níž
autor „nic nepřimíchal“ (?) a již doufá *aj n pfenig gevin'n*, [1b]. První akrostich alfabetický, za
ním, [2b] dole, jméno autora, *Aharon bar [...?] am[e]n emaš we-ḥazaḳ* („Aharon syn [...?],
amen, nechť je odvážný a silný“, obvyklá závěrečná písařská formule za jménem), následují tři
(někdy neúplné) alfabetické akrostichy (propletené i s dalšími, ale nejasné) a na [10a] znovu

Aharon ha-kaṭan (Aharon malý, či mladší). Veršovaný explicit nakladatele, [10b], v němž vyslovuje přání, aby Bůh ochránil každého, kdo přebývá ve svém domě, a aby ani ty, kteří cestují po zemi, nepotkalo nic zlého, a „ty, kdo obcházejí všemi ulicemi měst“ (hauzírníky?), necht Bůh rovněž opatruje; uvádí své jméno, Mordechaj Minhogem (nejasné, od *minbagim*?), i adresu: *er vont cu k[ehila] k[kdoša] Libna in Pemr land* (bydlí ve svaté obci Libeň v České zemi). V závěru vyjadřuje přání, aby Bůh seslal Mesiáše, „v roce, kdy budeme číst letopočet [chronogramem] *Mašiah*“, vydáno tedy nejspíš krátce před začátkem roku 363, který připadal na 16. září 1602. Zcela na konci kolofon tiskaře.

TT:

ספר בראשית \ אין איין געטליך גיזאנג גימכט . וואל ביזונג מיט גרושר אכט . די פסוקים גיריימט גאר פרייא . אונ גוטי פשטים דר ביי . מיט ורייאר שטים טוט עש זינג אונ' לייאן . אל די עש הערן ווערן זיך גוטש ער פרייאן \ גדרוקט אלהי ק"ק פראג על ידי יהודה ליב בן מהר"ר משה מחוק"ק \

Explicit nakladatele a kolofon tiskaře:

נון איז דז שין געטליך ליד אויז [.]. גוט ית זאל אטליכש בהיטן אין זיין הויז . \ אונ' אך די דא רייזן איבר לנד זאל קיין ביז קומן צו הנד [.]. אונ' די אום גין אין \ אלין גסין אין דער שטאט זאל בהיטן דער ליב גוט דיא בית זאל גוט ית \ נעמן אן [.]. פון דעם דער אייך דאש ליד האט דרוקין לאן . \ גוט ית זאל אין גיווערן . אונ' איין איטלכן וויא ערש טוט \ ביגערן [.]. ווען איר אין וועלט קעני מרדכי מנהגם [?] טוט \ ער זיך נעני [.]. ער וואנט צו קק ליבנא אין פימר לנד \ גוט ית זאל אונש שיקין משיח \ דאש יאר אים לנד ווען \ מן ווערט דש פרט \ המשיח לייאן . \ נון וועלן מיר זיך אל דרויף פרייאן דאש קן זאל קומן ביהענד אונ' דאש גלות זאל נעמן איין ענד . אמן וכן יהי רצון : \ על ידי יהודה ליב בן מהר"ר משה שליט מחוק"ק \ פה ק"ק פראג הבריא [!]

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP5 58 mm / 10 ř. ca 2 mm *bejt*, vyznačovací KT sefardský 4 mm; v římse portálu též RP ca. 2 m • kolace 1–2⁴ 3² • zrcadlo 172 × 114 mm • signování JP v první půli složky vyjma [1,1], číslo složky a listu • záhlaví a foliace nejsou • kustody stránkové • čtyřcípé hvězdičky jako interpunkční znaménko.

D • bordura B21, TL • zubaté kramle flankují explicit, [10 b] • viněta s mřížkou a rozvilinou, [10b].

B • *CLH* 0: pod *CLH* 1205 uvádí vydání „17. stol „Bereschit rhythmis germ. per Ahron“ („foll. 16?“); JDL 352 (pouze podle Šabtaje Base a Wolfa, ovšem jako 8° *s.l. s.a.*); Bobzin – Süß VK 90/3: „Mutmaßlicher Verf.: Ahron ha-katan (incertus). Text jidd.; nicht die bei Steinschneider 1205 verzeichnete Ausgabe!“; *BHB* 0.

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 90 (3), stará sg. RAB-I 167(3), unikum.

93.

Dos lid šel mbr“r Moše Šorṭ

Praha, (Patšl bat Zanvil z“l ḥatan hr“r Zeligman Horowitz) – s.t.n. [Schedelové], (dokončeno v úterý 22. chešvanu [5]363) [5. nebo 6. listopadu 1602]

4°, [4] ff.

Zbožná píseň v jidiš, o stvoření, vyvolení, egyptském zajetí, vyvedení z Egypta atd. *Inc. Majn Got ich vil dich prajzn un' lobn ale tog...* V akrostichu *Moše bar Avraham zš“l Šorṭ*, [1a–b], v názvu na [1a] *Šorṭ*. F. [4b] kolofon, odkud převzaty nakladatelské údaje; 22. chešvanu 5363 byla středa, tj. dokončeno v předvečer dne, v úterý. V textu Hospodin na Egyptany inovativně sesílá i *francozen*, tj. francouzskou nemoc, syfilis, [2b].

TT:

דאש ליד של מהרר משה צארט \ \

Incipit:

מיינ גוט איך וויל דיך פרייזן אונ' לובן אלי טאג...

Kolofon:

דאש געטליך ליד האט אין דרוק \ גיבראכט . היקרה מרת \ פטשל \ בת הרר זנוויל ז"ל חתן הר"ר זעליגמן
הורוויץ \ הוים יו' ג' כ"ב ימים בחודש חשוון \ שס"ג לפ"ק \ פה ק"ק פראג \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP5; vyznačovací KP sefardský 4 mm • kolace patrně 1⁴ • kustody stránkové • bez foliace, signatur a záhlaví • čtyřcípé hvězdičky jako interpunkční znaménko.

D • titul flankován seskupenými FO1, incipit čtyřlístky, [1a] • pásy z FO1 rámuji kolofon, [4b].

B • Zunz, *CLH* i JDL 0; Vinograd 116; *BHB* 0 • jistý (o jednu až dvě generace starší?)
Zeligman Horowitz je zmíněn v Hock 1892: col. 90, č. 2958, k r. 1560 (v epitafu dcery);
Putík 2011: s. 250, 254, 255, 256 (Seligmann Avi Esri ben Jehuda ha-Levi [Horowitz]).

C • BSB RAR.110_Bbd 4 (Sigel 12), digitalizováno na <http://gateway-bayern.de/BV006094843> (přístup 30. 8. 2016).

94.

Jehosef ibn Šraga z Argentý (zemř. 1509), *Seder piṭum ha-ḳṭoret*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Schedelové, 1602?]

4°, [4] ff.

Modlitby v době moru v jidiš, text je překladem textu publikovaného například v *Seder ma'ase ha-ḳṭoret*, Praha 1598, č. b. 76. Patrně unikum v Bavorské státní knihovně je svázáno spolu s

Dos lid šel mbr“r Moše Šort, č. b. 93, která je datována 1602. Vzhledem k nepřítomnosti vyznačovacího písma může být i o něco starší, kol. 1600, nebo dokonce kol. 1598–1599, kdy morová epidemie v Čechách probíhala a mohlo být vydáno podobně jako č. b. 76. JP má navíc starou literu *ajin*, doloženou v *Sefer Ijov*, 1597 (č. b. 67). Dle informace kurátora BSB může ale fyzicky souviset s č. b. 93.

Titul:

סדר פטום הקטרת \\

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP5 • čtyřcípé hvězdičky a dvojtečky jako interpunkční znaménka • bez foliace, signatur i záhlaví • kustody stránkové.

D • rámeček titulu z ozdůbky dvojité w 2, [1a].

B • Zunz, *CLH*, JDL i *BHB* 0.

C • BSB RAR.110_Bbd 3, digitalizováno, viz <http://gateway-bayern.de/BV004402895> (přístup 30. 8. 2016).

95.

Ajn gor šejne tchine

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, „část zbožných žen“ – Schedelové, kol. 1602?]

4°, [4] ff.

„Velice krásná tchina“ (prosebná modlitba), *inc.*: *Gelobt zajsdu got unzr got kenig ibr di gance velt...*; *expl.*: *...doz mir zoln kumen cu do cu dajner hajlige vonung ci im imr mer un evig amen sela*. V podtitulu: tchina zůstávala po dlouhou dobu „tajemstvím“ části zbožných žen, které si ji ponechávaly pro sebe a nedovolovaly nikomu, aby si ji opsal, nyní se ale rozmyslely a vydávají ji tiskem (*habn zi in druk gebracht*). F. [4b] překlad (parafráze) Ž 27, *Got iz majn licht*, v záhlaví: pokud toto bude člověk říkat každé ráno, nemusí se obávat ničeho zlého. Bez impresa i kolofonu. Text modlitby prosí Boha o přijetí modlitby prosebníka a dovolává se modliteb pramáti a dalších biblických židovských ženských postav (Weissler). Jedno z nejstarších dochovaných vydání tchine pro ženy.

TT:

אין גאר שיני תחינה \ איז פיל צייט לנג אין סוד גיוועזין ביי איין טייל פרומי ווייבר האבן זיא בייא \ זיך לאשין בלייבן אונ' נימנט לאשין אויש שרייבן נון האבן זיא זיך בידאכט . אונ' הבן זי אין דרוק גיבראכט : \\

Incipit:

גילובט זיישדו גוט אונזר גוט קיניג איבר דיא גנציי וועלט...

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP5; vyznačovací KP sefardské 4 mm • záhlaví nemá • kolace 1⁴ • kustody stránkové • bez foliace, signatur a záhlaví • čtyřcípé hvězdičky jako interpunkční znaménko.

D • nadpis orámován pásem sestaveným z FO1, [1a] • čtyřlístky, [4a].

B • Zunz, *CLH*, JDL i *BHB* 0; Vinograd 110; Yudlov 1989 • k textu Weissler 1998: s. 24 a pozn. 58 (s. 202).

C • NLI R 8° 89 A 502, digitalizováno.

96.

[*Tfila mi-kol ha-šana*]

Fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, kol. 1602–1629?]

16°, [108] ff. doch.

Modlitby pro všední den, šabat ad. s liturgickými instrukcemi v jidiš. Defektní na začátku: dochováno od 3,5, začíná v *psukej de-zimra*, a dále obsahuje: 4,8b *keri'at šema' we-birkoteba*, 5,7a amida, 7,4b *seder kri'at ha-tora*, 7,8a *'alejnu*, 8,1a *tfilat 'arvit*, 9,1b *jošer le-šabat*, 10,4a požehnání nového měsíce, 10,5a musaf pro šabat, 11,1b mincha pro šabat, 13,2b *birkat levana*, 13,3b amida pro Roš chodeš, chanuku, Purim, Tiša be-av, 13,8a požehnání ke čtení Ester ad., 14,2a *halel*, 14,6b pro tři poutní svátky, 15,5a *šiv'im u-štajim psukim*, 16,4a *ribono šel olam [...]* *halom halamti*, 16,6a *tfilat ha-derech*, 16,6b *šiduk ha-din*, 16,8a kadiš, 16,8b požehnání po pohřbu a při odchodu ze hřbitova, 16,8b závěrečná formule a kolofon sazeče Jehudy ben Alexandra Katze. Ten je v pražských tiscích doložen v letech 1602–1635 (k r. 1602 odhadováno dolní datum intervalu; horní vztaženo k zákazu knihtisku). Formát se vyskytuje u Katzů od r. 1541, mj. v roce 1600 (*Perek Elijabu*), 1606 (*Sefer ha-jir'a*) aj.

Kolofon:

תם ונשלם \ ע"י הזעצר יהודא בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל \ \

T • 1 sloupec se vsazenými okénky pro instrukce ad. • textové KP aškenázské 2,5–3 mm; KP hybridní 2 mm a RP 1,8 mm pro instrukce; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace: doch. 3⁵ 4–16⁸, pokud měly sl. 1–3 rovněž 8 ff., pak ideálně 1–16⁸, tj. [128] ff. • zrcadlo 80 × 61 mm • signatury číslo složky KP 2,5–3 mm a arabskou číslicí na prvním listu, sl. 8–9 v hebrejštině též číslo listu (*chet alef*, *tet alef*), 16 v arabských jako 61 • bez foliace i záhlaví • kustody stránkové • liturgické instrukce a varianty sázeny *promiscue* různými písmi bez ohledu na jazyk.

D • čtyřlístky flankují záhlaví, 8,1a, 14,2a.

B • ? (neidentifikováno).

C • JTSA 111:16a, 92 × 70 mm, vedeno jako vyd. 1635 (viz č. b. 276), defektní na začátku, doplněno z jiné, nikoli pražské edice, chybí patrně 20 ff.

N • v původních poznámkách z JTSA je jako další písmo uvedeno i JP, ovšem chybí ve fotodokumentaci, dle níž je jidiš sázena KP či RP.

97.

Mordechaj ben Avraham Jafe (1530–1612), *Levuš ha-ora be'ur 'al Raši še-'al ha-tora*
Praha, (Avraham a Jehuda Lejb synové Mošeho Schedela) v domě Chajima ben Jaakova
Kohena, (dokončeno 8. kislevu [5]364) [12. listopadu 1603]

2°, 91, [9] ff.

Suprakomentář k Rašiho komentáři k Tóře, v němž se autor konfrontuje (*maša u-matan we-bitwakḥut*) s názory dalších vykladačů, zvláště Elijou Mizrachim, Maharalem a příležitostně i s dalšími (poznámka tiskařů, [1b]). Šestá kniha spisu *Levuš malchut*, volba titulu objasněna v předmluvě otištěné v *Levuš ha-tchelet*, Lublin 1590 (tamtéž). Doslov autora ke genezi díla, na němž začal pracovat po svatbě v roce 1553, a konfrontaci s Maharalovým *Gur arje*, jež původně neznal, a obtížích s financováním vydání desátého dílu *Levuše*, sbírky svých kázání, jenž má u sebe „uschován“ v rukopisu, datováno „v Poznani 18. tamuzu 363“ (27. června 1603), 91b. Explicit kopisty doplňků, sekretáře Josefa Sofera ben Šloma ha-Leviho z „l b“ z Poznane, datovaný v Poznani v pondělí 24. tišri 364 (29. září 1603), poslední složka, [8b]. Tyto doplňky (*ḥidušim*) byly autorem sepsány od prvního vydání (Lublin 1590) k otázce, „jež mu byla položena ohledně dvou *levušim*, to jest *Levuš ha-tchelet* a *Levuš ha-ḥur*“, a „ačkoli všechny tyto *ḥidušim* již byly vytištěny ve druhém vydání *Levuš malchut*“ (Lublin 1602; dle BHB 136554 je pražský text ovšem obsáhlejší), jsou zde vytištěny znovu, aby mohly být připojeny k *Levuš ha-'ora*, neboť se sobě oba (tento *kunṭras*, tj. složka, sešit, a *Levuš ha-'ora*) podobají“ obsahově (viz záhlaví, [1a], a explicit, [8b]). Pod tímto explicitem, [8b], kolofon tiskařů s datem dokončení tisku, ve středu 8. kislevu 364. Obsah: [1a] TT, [1b] ediční poznámka, 2a–91b text, [1a–8b] doplňky (*ḥidušim*), [9a] chvalořeč Josefa Sofera na autora a kolofon tiskařů a tiskařského dělníka Jehudy bar Alexandra ha-Kohena zvaného Lejb z Prahy, [9b] vakát. Výpravná edice byla vydána „v domě Chajima ben Jaakova ha-Kohena“, tj. Chajima Gel Jeklse (srov. dále u č. b. 100, jehož nakladatelem je tiskař Avraham Schedel

v domě Chajima Gel Jeklse: je tedy jeho dům pouze sídlem tiskárny, nebo má Chajim na těchto edicích nějaký užší finanční zájem?) Či byl nakladatelem autor? *BHB* považuje jednotlivé díly vydané v Lublinu, Krakově a Praze v letech 1590–1604 za jedno – první – vydání. Mapa „hranic země izraelské“ vytvořena podle výkladu, který autor obdržel (doslova „jak jsem je obdržel a jak se mi jeví, že jsem je obdržel“) „jménem *mbr*“r Avrahama (ben Avigdora) z“l z Prahy“ (vrchního pražského rabína, zemř. 1542; odkazuje k č. b. 22), 84a.

TT:

ספר \ לבוש האורה \ ביאור על רש"י שעל התורה . חברו איש \ נורא . נר מצוה ואור תורה . [...] \ הגאון הנעלה . מה"רר מרדכי יפה . ר"מ ואב"ד \ בק"ק פוזנא המפוארה : \ נדפס פה ק"ק פראג \ הבירה \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רדאלפוס \ יר"ה \ בבית הנעלה כמר חיים בר יעקב \ הכהן \

Úvodní slovo tiskařů, dřevořez Chrám, kol Iz 29, 1, dole jména tiskařů, [1b]:

הספר הזה הוא הלבוש הששי מספר לבוש המלכות \ [...] \ והוא באיור על \ פירוש' רש"י שעל התורה ומשא ומתן והתווכחות על קצת \ מפרשיו והם הרב מהר"ר אליהו מזרחי ז"ל . והרב הגאון \ כמהרר"י שי' בעל גור אריה בפרט גם לפעמים עם מפרשים \ אחרים [...] \ נדפס פה ק"ק פראג בשנת וירם קרן משיח"ו \ ע"י אברהם ויהודא ליב בני מוה"רר משה \ שעדיל מחוקק שלי"טא \

Objasnění ke zdrojům nákresu hranic Země izraelské, 84a:

... על כן אצייר לך אני צורת הגבולים \ כאשר קבלתים וכמדומה לי שקבלתים כן בשם מהר"ר \ אברהם ז"ל מפראג הוא שעשה ההגהות סביב ספר \ הוארח חיים הנדפס בק"ק פראג :

Explicit kopisty doplňků a kolofon tiskařů:

תם ונשלם \ ליקוטי הוספת המחבר [...] \ נאם המעתיק מכתבת ידו [...] \ היום יום ב' כ"ד תשרי שס"ד לפק פה ק"ק פוזנא \ נאם יוסף סופר בלא"א שלומה הלוי זלה"ה \ ותהי השלמת הדפסת הספר הזה יו' ד' ח' כסליו שס"ד לפ"ק \ ע"י אברהם ויהודא ליב בני מוה"רר משה שליט"א מחוקק \

Kolofon tiskařského dělníka, [9a]:

[...] על ידי הפועל יהודה בר אליכסנדר הכהן ז"ל הנקרא ליב מק"ק פראג הבירה \

T • 2 sloupce • textové RP 2 mm / 43 mm 10 ř.; vyznačovací KP sefardské 4 mm, KP

hybridní 2 mm v impresu • kolace 1–15⁶ 16² 1⁸ • zrcadlo 237 × 15 mm, šíře sloupce 71 mm •

foliace KP 4 mm, pouze ff. 2 a 5 RP: [1], 2–10, 8bis, 12–91, [9] • kustody sloupcové • záhlaví

živá (názvy perikop) • signování RP v první půli složky číslo složky i listu.

D • bordura B22 architektonická (přerézaná dle italských vzorů?), portál s předsunutými

sloupy se strápci či snad šišticemi, nahoře vázy flakují rozvilinový nástavec, 235 × 155 mm, TL

• chrám Ch2 s výjevem z Izajáše (se lvy a beránkem), TL verso • mapa putování Izraelitů, 84b,

184 × 142 mm • výjev se zvířaty („z Izajáše“), 89a • xylografovaný obraz dlaně, s názvy měsíců a

dnů v týdnu (?), poslední složka, [5b] • signet S10 se jménem Jehudy Lejba Schedela,

poslední složka, [9a] • xylografované kartušové konturové iniciály pro *sefer*, TL, 76a, 85a, 28 ×

8–20 mm • rolverková kartuše RK1, 2a, 9b a dále pro nadpisy částí oddílů, někdy doplněná

pásem ozdůbek • rolverková kartuše RK2, 39a, 64b, pro nadpisy biblických knih, kromě Nu • lišta 17 s cherubí hlavičkou v akantových rozvilinách, 84a, 83 × 13 mm • ozdůbky (flankují nadpisy ad., tvoří rámečky pro nadpisy či oddělovací pásy mezi oddíly): svazek, čtyřlístek 1, větvička s lístky 1, FO1, mřížka 3 (rozpůlená), trojlístek ornament, dvojité w 2.

B • Zunz 84; *CLH* 6229,14; Muneles 59; Vinograd 123; *BHB* 313674 a 136553 (celé dílo).

C • BLO Opp. fol. 229, 306 × 190 mm, původní celokožená vazba, vlastnický přípis na TL: *Jehuda Lejb ben Jehezķ'el sg"l mi-Broda* • ŽMP sg. 3.858, 310 × 185 mm, bílá vazba se slepotiskem (rámová kompozice, figurativní a ornamentální výzdoba s alegorickými figurami FIDES, IUSTICIA ad.), defektní: chybí poslední složka, na přideštích a předsádkách vlastnické přípisy, vpředu: *Moses Mendelsobn aus Berlin [...] 1773*, zadní předsádka: *Mainz 1773 Moyses Zacharias*, TL, hebrejsky: *Herc Wabl mi-Dessau be-Mannheim 502 / 1742*; nahoře *Jeħiel Michl* (tj. Michael Sachs) a další nečitelný; dole v rohu latinkou *Dr. Michael Sachs* (1808–1864, rabín, překladatel a badatel); a dále na 36a a 50a.

98.

[Tajš chumeš]

[Praha, 1603]

L • jid

C • žádný exemplář nelokalizován, pouze dle literatury.

B • Turniansky 2007: s. 11 a 19, č. 5: druhá reedice dle vyd. Cremona 1560.

99.

Ma'ase ješi'at Mišrajim

Praha, (Moše ben Avraham Schedel se syny Avrahamem a Jehudou Lejbem, dokončeno v úterý 6. nisanu [5]364 [6. dubna 1604])

4°, [33] ff. (UB Basel [34] ff.?)

Dle Sary Zfatman „jidiš paralela k *Midraš wa-joša'* – o Mojžišově písni a východu z Egypta –, jehož hebrejské vydání vyšlo v Praze kolem roku 1600“. Taková edice nenalezena, snad miní vyd. [1611–1612] (č. b. 161)? (Srov. *CLH* 3737.) Obsah: [1a] TL, [1b–2a] předmluva Mošeho Schedela, [2a–33b] text ([33a] *ma'ase milħemet 'Amaleķ*), [33b] datum dokončení a kolofony tiskařů a sazeče, Jehudy ben Alexandra ha-Kohena *z"l* zvaného Lejb Zecr z Prahy. Jsou známa dvě poetická zpracování tohoto midraše v jidiš ve vyd. Praha [1658–1662], č. b. 345 (*CLH* 3738 datuje před 1687) a dále Praha [1688–1715] (*CLH* 3739). Dle Cohna

rozděleno na dvacet čtyři kapitol, rozšířeno o agadické a midrašické motivy a v textu jsou patrné dialektické zvláštnosti specifické pro místo vydání.

TT:

מעשה יציאת \ מצרים \ דא רינן מוז זיין איין איטכלכר [!] בקנט עש זיי איין ייד אדר יידן גינט \ אז דער פסוק
גייט \ וזכרת כי עבד היית במצרים \ ושמרת ועשית את החקים האלה \ גוט ית"ש האט גיבאטן אין זיינר תורה דז
איטלכר שולדיג איז צו גדענקין אלי \ טאג אונ' נאכט דז אונזרי עלטרין פון אן פנג זיין אונטר טעניגי קנעכט \
גיוועזין [...] \ ... \ ...] נדפס פה ק"ק פראג \ \

Kolofon:

היום יום ג' ו' ניסן שס"ד לפק \ אברהם ויהודה ליב בני מוה"ר משה \ שלי"טא מחוקק \ נאום יהודה בן
אליכסנדר הכהן ז"ל נקרא ליב זעצר דק"ק פראג \ \

L • jid

T • 1 sloupec • JP5, KP vyznačovací sefardský 4 mm • kustody stránkové • bez foliace

(ostatek nezjištěn, stejně jako nebylo možné ověřit rozdíl v počtu folií uvedený v záznamu UB Basel a literatuře).

D • signet S10, [33b] • kartušové konturové iniciály • čtyřlístek.

B • Zunz, *CLH*, JDL i *BHB* 0; Vinograd 125 a 143 • Cohn 1914: s. 64–66, č. 10; Zfatman 19; Burnett 1996: s. 269, č. 2; s. 283, č. 143.

C • UB Basel FA VI 13:1, knihovna J. Buxtorfa, dle katalogu knihovny [34] ff. (Cohn: [33] ff.).

N • JDL 140 zmiňuje edici „deutsch in Reimen 4 und 8 (?) Prag s.a. (Opp. 153. 1201. Q).
Wf. II p. 1329 no. 336 kennt nur eine Ausg. 4 s.l. s.a.“. Ale *CLH* 3737 k exempláři Opp. 153Q není vedeno jako jidiš verze (v BLO neidentifikováno).

100.

Moše ben Mordechaj Braunschweig (zemř. 1611), *Tikunej zevaḥ. Tikun ha-bedeḥ*

Praha, Avraham ben Moše Schedel v domě Chajima Gel Jeklse [TT2], (dokončeno 6. elulu 364 [1. či 2. září 1604])

4°, [84] ff.

Předpisy a pravidla rituální porážky a komentář k *Šḥitot u-vidiḳot* Jaakova Weila a k suprakomentáři k témuž od Cviho Herše ben Jicchaka Jaakova. Autor působil snad v Krakově. Dvě části, v chronogramu 1. dílu *Tikunej zevaḥ*: letopočet [5]364 (1604); v chronogramu TL *Tikun ha-bedeḥ*: [zahájeno] ve středu 29. avu 364 (25. srpna 1604) a vytištěno „nákladem [*be-mišwat = sumptibus, iussu*] Avraham syna dajana [soudce] Mošeho Schedela v domě Chajima Gel Jeklse. Obsah: [1,1a] TT (s přáním, aby vláda Rudolfa II.

trvala, dokud nepřijde Mesiáš); [1,1b] upozornění na zákaz přetisku na deset let vydaný vedením obcí (*rašim we-manbigim* – snad tedy jen světským?) zemí Polska, Litvy a *Rusja* (Ruska? Či je *Rusja* zde ekvivalentem jindy používaného *Rajsn*, např. č. b. 114, a je míněna Červená Rus, tj. východní Halič?) a obce pražské a znění zákazu, který byl zapsán „do jejich knihy místním tajemníkem“; úvodní slovo autora s jeho zašifrovaným jménem; [1,2a] *haskamot*: Mordechaj Jafe (2. nisanu 362, 24. března 1602), Šlomo Efrajim Luntschitz, Jehonatan ben Mordechaj z Poznaně, Avra[ha]m Heilprin, Šmuel Eliezer ha-Levi (Eidels), Meir ben Gedalja z Lublinu (datováno ve čtvrtek o paraše *We-zot ha-bracha* roku 362 v Lublinu, 18. října 1601), Jicchak ben Natan Špira, Moše ben Ješaja Menachem Mendls zvaný Moše r. Mendls rabi Avigdors, David ben Jaakov Šebršin (Sczebrzeszyn), Juda Leva ben Ovadja Eulenburg z Brisku (Brestu Litevského) a jako poslední Maharal (viz *BHB*), uvedeni v pořadí, v jakém aprobace vydali; [1,2b–1,3a] předmluva; [1,3a–1,6a] rejstřík; [1,6b] poznámka autora k členění tématu; [2,1a–7,4b] *tiḱunej zevaḱ*; [7,5a] TL *tiḱun ha-bedeḱ*; [7,5b] předmluva autora; [7,6a] *errata* k *hilchot šḱiṭa* a kolofony tiskařů Jehudy ben Alexandra ha-Kohena z Prahy zvaného Lejb Zecr z Prahy a Ašera bar Naftaliho Zecra z Prahy zvaného Anšl ben Hercl Alt Schüler *šlj“t*; [7,6b] *haskamot* autorit tří zemí Polska, Litvy a *Rusja* a *rašim u-manbigim* Prahy, v plném znění, podepsáni Josef Jekutiel zvaný Kaufman (קויפמן) ben Juda [Wahl] (jindy též Kafman), sekretář pražské obce, a Benjamin Šmuel Sofer z Lublinu, pod tím datum „vytištěno ve středu [...] 28. menachemu 364 (24.–25. srpna 1604); v záhlaví: *haskamat šel rašej ha-medinot we-gzerotam*, [8,1a] *seder bdiḱot me-hilchot psuḱot*; [8,1b] text *tiḱun ha-bedeḱ*; [21,2b] kolofon: dokončeno ve čtvrtek 6. elulu [5]364 (6. elul byla středa); [21,3a–21,4a] *errata* k 2. dílu; [21, 4a] závěrečná formule a signet tiskaře; [21,4b] vakát.

TT1 s chronogram Dt 17,10:

ספר \ תקוני זבח \ חיבור יפה אף נעים [...] מחידושי דינים הן הן \ גופי הלכות הליכות עולם \ כמנהגו .
ונוסף גם הוא פירוש \ [...] על דברי ר"י ווייל [...] חלקתו לשלשה חלקים [...] נדפס פה ק"ק פראג
\ קה'לה אומ' כבוד תחת ממשלת \ אדונינו מלך מלכים רודולפוס \ קיסר רומי יר"ה ירבה ימים \ ממלכתו עד
ביאת מלכינו \ משיחינו אמן שנת \ ועשיתה על פי הדברים אשר \ יגיד"ו ל"ך מ"ן המקו"ם ההו' לפ"ק \ \

TT2 s chronogramem Dt 17,10:

ספר \ תיקון הבדק \ חידושי דינים מבוררים ופיסקי \ הלכות [...] עם פירו' \ [...] על דברי רבינו \ יעקב ווייל
מהלכות \ בדיקות \ נדפס פה פראג \ [...] \ במצות המחוקק אברהם בן לא"א הדיין מהר"ר משה שעדיל \
שלי"טא \ יום ד' לפ' ושמרת לעשות ככל \ אשר יורוך שס"ד לפ"ק \ בבית הנעלה כמר חיים \ געל יעקלש כ"ץ

\ \

Kolofon (zkráceno):

[...] היום יום ה' ו' אלול שסד לפק \ \

T • 2 sloupce • RP 2 mm; vyznačovací KP sefardské 2 a 4 mm • kolace 1⁶ 2–6⁴ 7⁶ 8–10⁴ 12–21⁴ (11 vynecháno z číslování) • záhlaví živá pro všechny vrstvy textu • signatury RP, číslo složky a listu, první list ve složce • kustody sloupcové • bez foliace.

D • bordura B21, oba TL • konturové iniciály, [6a] • viněta chrámu Ch2, [6b] • čtyřlístky 1, zubaté kramle • S10 (Jehuda Schedel) • ilustrace nůž a různé *uḳṣin*, poškozování, [30a].

B • Zunz 86; *CLH* 6443; Muneles 62b; Vinograd 128 a 129; *BHB* 130970 • k rodině Gel Jekls viz Hock 1892: s. 71; Löwenstein 1923: č. 1907 (haskama Maharal).

C • NLI R 8° 67 A 878, TL vlastnické přípisy, mj. Tia Weil • JTSA 127:15 a 16, 1. a 2. díl, 127:17 c.2 oba díly.

101.

Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels (zemř. 1614 nebo 1615), *Leḳaḥ tov*

Praha, (Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels?) – Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno [po] 22. elulu 364 [po 17. září 1604])

4°, [284] ff.

Jidiš glosář a hebrejský výklad (*be'ur*) k Prorokům a Spisům, včetně polemického výkladu k Žalmům Davida Kimchiho (na konci každé knihy Zadních proroků, hebrejsky). Obsah: [1,1a] TT, [1,1b] vakát, [1,2a–b] předmluva v jidiš, 1,3a Přední proroci, 12,4 vakát; 13,1a Zadní proroci, 39,3b vakát, 39,4a Spisy, 71,5b konec Paralipomenon, kolofon autora a báseň s jeho jménem v akrostichu, 71,6a doplněk k Par, 71,6b vakát. Sl. 52 (pouze 2 listy) polemické pasáže z Radaka: *elu ben ba-tšuvot še-‘aša Radaḳ la-nošrim ‘al ḳṣat ba-mizmorim*. Tisk patrně dokončen před *Be'er Moše*. V TT zmiňuje nedostatek knih – Bible, Rašiho, Radaka a ostatních výkladů – zvláště na vesnicích. V TL též jméno Jekutiela ben Davida zvaného Lejb Zecr: nebyl spolunakladatelem? Explicit hebrejsky a jidiš, [283b], s datem dokončení (patrně textu) 22. elulu 364; jidiš kolofon psán „v noci čtvrtéční“, hebrejský „v páteční den“, podepsán autor.

TT s chronogramem Ž 20,7:

ספר \ לקח טוב \ עיניכם תחזנה משרים . ביאור יפה בל"א על כל שם מלה ופעל וסימן שפמ"ה \ [...] על כ"ד ספרים . תועלת רב לזקנים עם הנערים . \ ומלמ"ד אדם דעת היושבים עם תלמדיהם [...] . ואין בידם \ בכל עת עשרים וארבע עם הפירושים והחיבורים . כגון רש"י ורד"ק ושאר \ ביאורים . בפרט היושבים בפרזות ובכפרים . הן עניים הן עשירים . וגם בו \ תמצא חידושים רבים [...] כאשר קבלתי וכתבתי לקוטי בתר לקוטי מגאוני \ עולם סיני ועוקר הרים וגם כל הנחמות שבעשרים וארבע באיזה ספר ואיזה \ קפיטל להשיב תכף לאנשי כפירים . ובפרט כל מה שחיבור [!] רד"ק \ על ספר תהילים לאיזה מזמורים . באותם עשרים וארבע \ שנדפסו מימים קדמונים . ולא נמצא באחרונים [...] \ וקראתי לזה הספר לקח טוב \ [...] כמבואר \ בהקדמה

אשר \ חברתי \ בל"א : \ עתה ידעתי כי הושיע ה" משי"ח לפ"ק \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת [...] רודולפוס [...] \ ע"י משה בן מוהרר"י בצלאל כץ ז"ל מחוקק \ ע"י הפועל במלאכת הקודש נאם יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר דק"ק פראג \

Explicit autora, [283b]:

נשלם דברי הימים \ בעזרת דר \ מעונים \ בריך רחמנא שמי[א?] שסיימתי זה ספר עשרים \ וארבע היום יום ו' כ"ב אלול \ שנת שס"ד לפ"ק נאם \ משה בן לא"א יששכר הלוי \ זצ"ל [...] איך דנק אונ' לוב גוט דער הערן . דער \ דיא גנץ וועלט שפייזט אונ' טוט דער נערין . מיר [...] אר ליהן זיין קרפט \ אונ' מאכט . היינט אויף דיזי נכט : איז דאז ספר פאלענד . ער אונז בלד \ משיח זענד \ ליל ה' כ"ב אלול שסד לפק \ בפרשת וילך מש"ה \

L • heb a jid

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 2–2,5 mm a 1,8 mm a JP6 namíchané s JP7; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • záhlaví živá (názvy biblických knih) • kolace 1–51⁴ 52² 53–70⁴ 71⁶ • signatury KP 4 mm a menším, většinou též arabskými číslicemi, chyby: obrácené pořadí číslic v arabském číslování ve sl. 21, 25, 56, 60, 70, 71; 22 v arabských jako 21 0; 33 jako 30 3, 34 jako 30 4, 71 jako 07 1, sl. 52 značena teprve na druhém listu • kustody stránkové.

D • TL typografický • sdružené čtyřlístky po stranách titulu, *dtto* k oddělení pasáží • incipity biblických knih v rámečcích z ozdůbek FO kapradí • filigránová viněta FV4, 1,2b a 24,4b, 35 × 41 mm.

B • Zunz 87; *CLH* 6553,10 „ed. unica rara“; JDL 134; Muneles 64; Vinograd 124; *BHB* 171792 (viz tamtéž literaturu k Radakovým polemickým textům).

C • ŽMP sg. 5.045, na konci defektní • HAB A: 38.1 Gram. (2): chybí sl. 52 s antikřesťanskou polemikou Radaka • on-line UB Frankfurt: <http://sammlungen.ub.uni-Frankfurt.de/jd/content/titleinfo/1702764> (přístup 12. 5. 2016).

102.

Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels (zemř. 1614 nebo 1615), *Be'er Moše / be'ur ha-milot 'al ha-ḥumaš we-ḥameš megilot...*

Praha, (Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels?) – Moše ben Josef Becalel Katz, 5365 [1604–1605]

4°, [104] ff.

Jidiš glosář (*pejruš ha-milot*) k Pentateuchu a Pěti svitkům, polemické výklady k určitým pasážím. Píseň písni má spíš podobu souvislého překladu než pouhého glosáře. V TL vročení 365, v explicitu chronogramem Ž 20,7 letopočet 364: vztahuje se snad k dokončení díla?

Obsah: 1,1a TT, 1,1b vakát, 1,2a–b předmluva, 1,3a–21,4a *ḥumaš*; 21,4a explicit autora, 21,4b

vakát; 22,1a–27,2b *ḥameš megilot* (záhlaví); 27,2b kolofon Mošeho Sertelse a sazeče Jekutiela ben Davida zvaný Lejb Zecr. V předmluvě mj. líčí, jak jeho učitel Chajim Friedberg, u něhož v mládí studoval, vyučoval Bibli své děti (*bat er mit zajnen kinder doz chumaš durch auz gelezn bat er tun bagern*). Populární dílo, které bylo přetištěno v mnoha reedicích v Praze i jinde (viz č. b. 173, 316 a 404 jen do r. 1669).

TT:

ספר \ באר משה \ באר המלות . על החומש וחמש מגילות . כל מלה הקלות עם חמורה \ וקשה . בהבנה מבוארת חרושה [...] אלך ואלקט בשבלי האומ"רים . כראב"ע \ ורד"ק ושאר מבארים . ואקצר דבריהם בקצור מופלא [...] \ בלישנא קלילה אשר בפומי דאשכנז מרגלא . ולפעמים איזה פשטים \ [...] ממנו נגלה . ישמחו בחורים ונערים . \ ומלמ"ד אדם דעת היושבים עם תלמדיהם [...] על כן לא יחושו על ממוניהם . ויהיו זלים זהב מכיסייהם [...] \ אנכי הצעיר משה בן \ לא"א יששכר הלוי ז"ל רש ועני . \ נדפס בדיוק רב וכונה . \ בשנ' חמש' אלפי' ושס"ה שנה \ פ"ה ק"ק פראג קריה נאמנה [...] על ידי משה בן מהר"רי בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק ה"ה \ \

22,1a záhlaví *Ḥameš megilot*:

בעזרת יושב תהלות . אתחיל חמש מגילות \ איין איטליכר קאן דרויש צו שוין . אונ' דארף צו קיינים ר' \ גין וויא אירש דא וינט . קאן איטליכר ואתיר דרויש \ לערנן מיט זיינים קינט . איין איטליכר \ מלמד קאן עז דרויז קנעלן . דיא ווייבר עז אך קאפין זולן . \ \

Exlicit autora a kolofon sazeče:

תם ונשלם אתן תהילה לאדון עולם \ שנת עתה ידעתי כי הושיע ה' מ"שי"חו \ לפ"ק \ נאם משה בן לאא"מ יששכר הלוי ז"ל \ המכונה ר' משה שערטלן סג"ל \ ע"י הפועל במלאכ' הקודש נאם יקותיאל בן הקדו' \ ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר מק"ק פראג \ \

L • heb a jid

T • 2 sloupce • textové písmo KP hybridní a JP6 a JP7 namíchané, obojí 2 mm, KP hybridní 1,8 mm (exegeze na konci jednotlivých perikop); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]² 2–26⁴ 27² • zrcadlo 150 × 125 mm • signatury arabskou číslicí a KP 4 mm, sl. 12–19 a 25–27 obrácené pořadí číslic v arabském číslování • kustody stránkové • záhlaví živá (názvy perikop) • bez foliace.

D • TP typografický • čtyřlístky • rámeček z ozdůbek FO kapradí a čtyřlístků pro nadpis *Brešit*, 1,3a, jinak nadpisy oddílů pouze flankovány čtyřlístky.

B • Zunz 90; *CLH* 6553,1 a 1213 (překlad Pis); Muneles 63; Vinograd 131; *BHB* 171789.

C • NLI R 8° 35 V 3110, R 8° 75 A 130, defektní na začátku • HAB A: 38.1 Gram. (1), kompletní, v konvolutu s *Lekah tov*, měkká pergamenová původní vazba s latinským ručně psaným titulem na hřbetu, vlastnické přípisky na rubu TL • on-line

<http://www.hebrewbooks.org/44634> (přístup 20. 7. 2014).

103.

Jicchak ben Naftali Kohen Bauking z Ostrohu (žijící autor), *Kišur Mizraḥi gam kol ha-be'urim rišonim we-aḥaronim ha-nimša'im 'al pejruš Raši z"l*

Praha, (Jehuda Lejb a Azriel synové Mošeho Schedela) v domě Chajima Gel Jeklse, [5]364–[5]368 [1604–1608]

2°, 267 (*recte* 263) ff., ilustrace, diagramy

Výtah ze suprakomentáře Eliji Mizrachiho (1452/1454 – kol. 1525) k Rašimu (*Pejruš 'al Raši*, Benátky 1527, později pod názvem *Elija Mizraḥi*) kombinovaný s dalšími výklady k Rašimu k Tóře zkompilevanými ze starších i současných učenců. V předmluvě jmenuje kompilátor mj. Natana Špiru (*Imrej šefér*), Maharala (*Gur arje*), Šimona (Aschenburga) z Frankfurtu (*Deveḳ tov*), Jicchaka ben Jehudu ha-Leviho (*Pa'aneah raza*, dílo vyšlo v Praze r. 1607, viz č. b. 123), jehož výklad mu poskytl Ješaja ha-Levi [Horowitz] *r[oš] m[etivta]* v Ostrohu, Šloma Luriu, Manoacha Hendla ben Šemarju, jelikož však je obsahově s Elijou většinou v souhlasu, nazval dílo *Kišur Mizraḥi* a jako vedlejší název též *Motnot 'ani*. Připojil dále *in margine* odkazy na Bombergovu edici Talmudu a do jidiš přeložil gramatické poznámky Rašiho (tamtéž a *BHB*). Vlastní TL pro Exodus, datován v pondělí v předvečer novoluní kislevu [5]369, tj. 9–10.

listopadu 1608 (1. kislevu 5369 byla neděle). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát; 2a–b předmluva; 3a text ([77a]–142b Ex; [79] (sl. 26,1)–195a Lv, 195a–234b Nu, 234b avizována mapa na konci knihy (která v dokumentovaných exemplářích není) vypracovaná autorem dle učení r. Šloma ben Jehudy [Lejba z Lublinu], jeho učitele, který sám byl žákem Šloma Lurii, v textu zmiňuje Maharala a jeho řešení *kušijot* (problémů, obtížných otázek) ohledně vytyčení hranic Země Izrael; 235a–267a Dt; 267a–b *errata*; 267b závěrečné slovo autora s jeho jménem v akrostichu, kolofon tiskařů a sazeče Jehudy ben Alexandra zvaného Lejb Zecr. Otec tiskařů Moše Schedel „přezdívaný Moše Daršan“ je na konci tisku již uveden jako zesnulý; jeho smrt byla možná důvodem zdržení prací?

TT:

ספר \ קצור מזרחי \ גם כל הביאורים ראשונים ואחרונים \ הנמצאים על פירוש רש"י ז"ל חברים וכללם \ החכם
הכלול מוהר"ר יצחק כהן \ מק"ק אוסטרא \ נדפס פה פראג \ היום יו' א' כ"ה ניסן \ שס"ד לפק \ תחת ממשלת
אדונינו הקיסר רודאלפוס \ יר"ה \ בבית הקצין חיים געל יעקלש כ"ץ יצ"ו \

Kolofon:

ע"י המחוקקין יהודא ליב ועזריאל בני מוה"ר משה שעדיל זצ"ל . המכונה מהר"ר משה דרשן זצ"ל \ וע"י
הפועל יהודא בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל המכונה ליב זעציר דק"ק פראג \

L • heb a jid

T • 2 sloupce • textové RP; vyznačovací KP sefardské (titulky, nadpisy, záhlaví) • kolace [1]–12⁶ 13⁴ 14–23⁶ 24⁵ 26⁶ 27⁵ 27bis⁶ 28–43⁶ 44⁹ (?) • foliace: KP 4 mm, kromě ff. 63–64 a 140–144 kde RP (dle *BHB* existují rozdíly mezi exempláři): [1], 2–76, [1], 78–79, 79bis, 81, 17, 85–98, 97bis, 100–104, 106, 106bis, 107–108, 129–134, 115, 135, 137, 138–140, 121–141, 149, 142, 139–149, 155–173, 176, 175, 176, 178, 178bis, 189, 180–209, [1], 211–214, 217–218, 217bis, 218bis, 209, 222, 224–247, 247–, 248–267 (začátek Lv – v exempláři HAB značeno 139, v exempláři NYPL 99) • signatury RP a arabskou číslicí, v hebrejském číslování číslo složky a pořadí listu v první půli složky, v arabském pouze číslo složky (a chybí u sl. 2–14; od sl. 15 značení i arabskou číslicí, ale někdy chybně vysázeno: 15 jako 51, 10,1–3 jako *jod* slovně; sl. 14,1 neznačena (TL Exodus), sl. 41,2 – v arabském číslování 4 vzhůru nohama a číslice i převrácena jako 14) • záhlaví živá: *haḳdama*, na f. 2b již *parašat brešit*, dále vždy název *paraši*, KP 4 mm i menším; na f. 210a záhlaví chybí (více textu?), od Ex záhlaví flankována čtyřlísky • kustody sloupcové, někdy opomenuty, či stránkové.

D • bordura B22, TL • konturové iniciály • incipit Lv flankován svazky, [1a] • čtyřlístek 1, zubaté kramle • ilustrace dřevořez, 237b, 240a, 256b.

B • Zunz 88; *CLH* 5374,1; Muneles 62a; Vinograd 127; *BHB* 136808.

C • HAB M: Le 4° 49 (1); HAB M: Le 4° 17 • ŽMP sg. 37.325.

104.

Chajim ben Becalel Friedberg (kol. 1520–1588), *Igeret ha-tijul*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno 23. sivanu [5]365 [9. června 1605])

8°, [20] ff.

Sbírka výkladů na různá témata dle učitelů autora. Biografická poznámka v úvodu, jmenuje svého učitele Jicchaka Sefardiho a epidemie v obcích Friedberg a Frankfurt [n. M.] v roce 329 (1569), kdy se studenti *ješivot* rozprchli (což mu ulevilo od povinností) a kdy se rozhodl toto dílo sepsat pro útěchu. Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–b] předmluva, [2b–19b] text, [19b] kolofon, [20a–b] vakát. V TT jmenován bratr autora Maharal.

TT:

ספר אגרת הטיול \ חברו החכם והגאון מהר"ר חיים . תהא נשמתו \ צרורה בצרור החיים . אחיו של הגאון הגדול \ שבישראל . מהר"ר יהודה בן בצלאל . הוא אדון כל \ השלמים . ה' יאריך שנותיו \ בנעימים \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודאלפוס יר"ה \ על ידי משה בן מוהרר"י בצלאל כץ ז"ל מחוקק ה"ה

\\

Kolofon:

תם ונשלם בעזרת אל עולם . היו' יום ה' כ"ג סיון שס"ה לפ"ק \\

T • 1 sloupec • RP 1,8 mm, vyznačovací KP hybridní 2–2,5 mm a aškenázské 4 mm • kolace [1]–5⁴ • zrcadlo 123 × 67 mm • signování na prvním listu složky číslo složky a listu • bez záhlaví a foliace • kustody stránkové.

D • čtyřlístky.

B • Zunz 91; CLH 4678,1; Muneles 66; Vinograd 130; BHB 320413.

C • BLO Opp. 8° 1067 (5) (*olim* 849), 137 × 95 mm, konvolut, vlastnické přípisy jinde v konvolutu: Meir ben Jicchak ש"ס de-ḳ"ḳ Brandeis, Jisrael ben Šmuel.

105.

Šmuel ben Jicchak ha-Sardi (1190–kol. 1256), *Sefer ha-trumot*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno v předvečer 1. avu [5]365 [15. července 1605])

2°, 105 ff.

Halacha; občanské právo, půjčky. Se dvěma básněmi autora, 1b a 105b. 2. vydání dle 1. vyd. Soluň 1596. V TT: vidouce úspěšnost díla a nedostupnost prvního vydání, „rozhodli jsme se“ vydat je znovu, s odkazovacím aparátem (*mar'e maḳom*) k Bibli a Talmudu a zdroji všech předpisů (*moša kol ha-dinim*). Vročení v TT chronogramem Ex 25,2, na konci uvedeno datum dokončení a kolofon sazeče Jekutiela ben *ba-ḳadoš* Davida *bj"ḏ* zvaného Zalman Zecr.

Vlastní investice tiskaře?

TT s chronogramem Ex 25,2:

ספר התרומות \ שחבר הרב רבי שמואל בן הרב רבי יצחק \ הסרדי תנ"צבה : \ עם היות כי ראה ראינו גודל מעלת [...] ספר הלז [...] נדבה רוחינו \ להוציא לאור [...] להדפיסו מחדש ביתר שאת מנופה בשלש \ עשרה נפות בעיון ובשקידה רבה [...] וביתר עוז מורה מקום ומוצא כל הדינים מכל \ הפסוקים ומכל שתא סדרה להפיק רצון כל \ מעיין [...] נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי רודאלפוס יר"ה \ בשנת ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי לפ"ק \ על ידי משה בן מוהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק ה"ה \\

Kolofon:

תם ונשלם [...] \ היום יום ו' בערב ראש חדש אב שנת שס"ה לפ"ק \ על ידי הפועל [...] יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר מק"ק פראג הדר לע"ע בק"ק רוידיניץ \\

T • 2 sloupce s marginálním komentářem • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5, 4 a 9 mm, KP hybridní 2,5 mm • kolace [1]–25⁴ 26⁵ • foliace [1]–46, 49, 48–105 • živá záhlaví (kapitola – *ša'ar* – a číslo) • kustody stránkové • zrcadlo 258 × 140 mm, 65 mm šíře sloupce • signatury RP (ve sl. 3 KP) a arabskými číslicemi v první půli složky.

D • bordura B17, TL • FO kapradí, [1b] • viněta FV4, 105b.

B • Zunz 89; *CLH* 7069,2; Muneles 70; Vinograd 135; *BHB* 170813.

C • ŽMP sg. 39.188 ad.

106.

[*Jošrot mi-kol ha-šana. Díly 1–2*] [1. díl] *Jošrot ḥeleḳ rišon gor šojn un' vol fer tajšt* [2. díl] *Jošrot ḥeleḳ šeni fun arba parašijot un' hafšakot un' purim*

Praha, Jaakov ben Geršon Wahl Bak, 1. díl zahájen v úterý 4. avu [5]365 [19. července 1605];

2. díl v úterý 20. adaru I [5]366 [28. února 1606]

8°, [24], [69] ff.

Jocrot, sváteční hymny, v jidiš. 1. díl pro *šabat brešit*, roš chodeš a Chanuku; 2. díl: pro Arba parašijot, *hafšakot* a Purim. První dva díly vytiskl Jaakov ben Geršon Wahl iš Bak (viz impresum 2. dílu: *u-bi dfuso*), 3. díl vydali Jehuda Lejb a Azriel, synové Mošeho Schedela, 4. díl vydali Schedelové a vytiskl Jaakov Bak (3.–4. díl proto vedeny samostatně, viz č. b. 120).

Versa posledních listů vakátní, bez kolofonu.

TL1

יוצרות \ חלק ראשון \ גאר שוין אונ' וואל פר טייטשט \ אונ' נאך דען חיבר אויך \ גאר וואל גימכט . איין \
טייל גריימט נאך דעם ניגן . \ גאר רעכט \ גידרוגט אלהיא \ ק"ק \ פראג \ על ידי יעקב בר גרשון בק זצל \
היום יום ג' ד' אב \ שנת שס"ה לפק \ \

TL2

יוצרות \ חלק שני \ פון ארבע פרשיות אונ' הפסקות אונ' פורים . וואל פר \ טויטשט אונ' גירוימט און שיעורים .
דעם חיבור \ נאך די זיך גאר וואל צו פר שטין . ניט \ נאך ווארט אויף ווארט דעם לשון \ הקדש נאך צו גין . \
גידרוקט היא ק"ק \ פראג \ ע"י כמ"ר יעקב בר גרשון וואל ז"ל איש ב"ק ובדפוסו \ היום יו"ם גי"מל"ך א"דר
ה' ראשון \ לפק \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP8 2 mm / 55 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 9 a 4 mm •

kolace pro oba díly společná (přechod mezi sl. 6 a 8; signování 1. dílu zcela pomatené, zde nahrazeno číselnou řadou): [1–6]⁴ 8–23⁴ 24⁵ • zrcadlo 155–162 × 109–115 mm • signatury:

v 1. díle značen jen první list složky, a to chybně: [0], 7,1, 3,1 (oba JP8), 5 (KP 4 mm), 5,1,

7,1 (oba JP8); ve 2. díle první dva listy pravidelně (kromě ff. [8,1], 9,2, 15,1, 18,2, 20,2, 21,2,

22,2, 23,2), buď JP, řidčeji KP (sl. 13,1, 16,1, a od sl. 18 všechny první listy složek) • bez

foliace • záhlaví patrné pouze na f. 14,2: *me'ora fun purim* • kustody stránkové, ale

nedůsledně.

D • TL1 pouze typografický, dosti neuměle členěný a rámovaný linkami, nahoře mezi dvěma linkami pás z tiskařských ozdůbek FO1, FO3, větvička s lístky 3, perlovec 1, růžek, lístek trojklanný 1 • TL2 rámeček z tiskařských ozdůbek, viněta s maskaronem 1 • 1. díl: nadpisy flankovány ozdůbkami • 2. díl: nadpisy rámovány ozdůbkami.

B • Zunz 92; CLH 2802; JDL 89; Vinograd 132; BHB 0.

C • BLO Opp. 4° 1298, 193 × 153 mm, spolu s díly 3 a 4, přípisky vlastnické na konci 2. dílu: *Moše bar Josef šlj“t* • kopie NLI Mic 315 (snad UB Basel?).

107.

Sliḥot ke-seder bejt ha-kneset ha-ješana. Sliḥot le-šeni we-ḥamiši we-šeni

Praha, Moše ben Avraham Schedel, (Jehuda Lejb a Azriel, synové Mošeho Schedela),
zahájeno v neděli 28. elulu [5]365 [11. září 1605]

2°, [91], [12] ff.

Kajicné modlitby (*sliḥot*) pro celý rok dle pořádku Staré synagogy v Praze. TT podepsaný „tiskařem Mošem ben Avrahamem“ Schedelem líčí okolnosti vzniku tisku, který byl vydán při dokončení přestavby Staré synagogy, kde byl Moše ben Avraham zároveň správcem almužnické pokladny, roku 365 (1605). Za kolofony a signetem na [91b] následují *Sliḥot le-šeni we-ḥamiši we-šeni* se samostatným číslováním složek vysázené ve stejné úpravě jiným sazečem, tištěné na papíru se stejnými filigrány (věžička, srdce s trojlístkem) a svázané s exempláři BLO a ŽMP sg. 2.607; jsou tedy nejpravděpodobněji přitiskem. Obsah: [1,1b]–2a úvodní modlitby; 2,1a–6,1a sliḥot pro sedm dnů v týdnu; 6,1a–9,4b pro Roš ha-šana; 9,4b–11,4a Com Gedalja, č. 50–58; sl. 11,4b–16,4a pro šeni až ḥamiši z deseti dnů pokání, č. 59–97, poslední od Avigdora Kary; sl. 16,4a–poslední list pro Jom kipur, č. 98–152, včetně sliḥy Avigdora Kary, č. 136, inc. *Efṭeḥa be-mašal pi abi’a ḥidot* (Davidson 1, č. 7230), [91a–b] závěrečná formule a sliḥa *Ha’azina adonaj tflatenu* opominutá na správném místě (patří za pizmon na 16,1b). Přitisk: 1,1a–1,4a *sliḥot le-šeni ḥamiši we-šeni (tinjana)*; 1,4a–2,1b sliḥot pro 10. tevet; 2,1b–2,3a pro půst Ester; 2,3a–2,4b pro 17. tamuz; 2,4b–3,2a: sliḥot Avigdora Kary *Et kol ha-tela’a a El neḥamot*; 3,2a–3,3a sliḥot recitované o Isru chag o Šavuot ve Staré synagoze za oběti *gzerat Pauker* (neidentifikované jméno, viz Lieben 1924: s. 242), inc. *Mi jodea’ jašuv jenaḥem wa-ḥaḥor* (Davidson 3, č. 1084) a pizmon *Mašud ‘anijim u-me’enkat evjonaj* (Davidson 3, č. 2547); 3,3a–3,4b *šalmonit le-mila inc. Al tafer britcha itanu a pizmon le-mila be-‘aseret jmej tšuva*, inc. *Zachor brit Avraham*; 3,4b kolofon sazeče Jehudy ben Alexandra

Kohena zvaného Lejb *zecz* z Prahy. Mezi jednotlivými exempláři existují rozdíly v číslování folií a pijutů, signování složek a uvedení či neuvedení jmen tiskařů v kolofonu, přítomnosti či nepřítomnosti signetu ad. Zunz uvádí též edici 1613 in 4° „Mittheilung von Dr. M. Sachs“ (CLH 2847 dle Zunze, s. 289, č. 150). Takto je katalogizován exemplář JTSA (velikostí spíše 2°), kde má otec tiskaře v kolofonu stále za jménem formuli za živé, a tisk tedy nemohl být vydán roku 1613 (Moše Schedel byl po smrti r. 1607), zdá se nemyslitelné, že by tiskaři toto patřičně neupravili. Vzhledem k rozdílům v sazbě se snad jedná o varianty jedné edice, či kombinaci fragmentů existujících sazeb, rozdíly jsou ale matoucí: kolofon a signet Jehudy Schedela je přítomen v obou exemplářích ŽMP a JTSA, v BLO není, a kolofon sazeče Iceka ben Aharona z Krakova – je doložen v Praze v letech 1606 a 1607, srov. č. b. 120 – je přítomen jen v exemplářích ŽMP sg. 2.607 a JTSA, zatímco v exemplářích ŽMP sg. 1.286 a BLO není. V exempláři BLO chybí tedy všechny tyto prvky, má ale totožný TT s oběma exempláři ŽMP. Foliace je v exemplářích JTSA a BLO mírně odlišná oproti oběma exemplářům ŽMP. Další rozdíly ve foliaci, signování složek, výzdobě a poškození štočků viz níže. *Sliḥot le-šeni we-ḥamiši we-šeni* jsou dochovány samostatně v JTSA a katalogizovány tam jako 1605, zatímco *Sliḥot ke-seder bejt ha-kneset ha-ješana* jsou tamtéž katalogizovány jako 1613.

TT:

סליחות \ סדר בית הכנסת הישנה \ כאשר מצאנו וראינו מנהג אבותינו בידינו \ סליחות ישנים מימים קדמינים \ אשר נהגו ב'כ"ה' הישנה היא הכנסת הראשונה \ פה קריה נאמנה לאל אמונה \ אלהים יכוננו עד עולם סלה \ ותהי ראשית מלאכתך ביום א כח אלול שסה לפק היא שנת \ השלמת בנין בית הכנסת הזאת שנתחדשה מן היסוד \ כלה ולא נשארו מחומתיה הראשונות רק קצת \ מכותלי מזרח ודרום ואני לכבוד המקום ב"ה ולכבוד \ בית הכנסת הזאת הנני מסדר סליחות מנהגם על \ נכון אשר יתלה בי זכות זה עם \ הזכות שהייתי המעורר והמחזיק לזרז \ את הצבור על נדבת הבנין בדרשה \ שדרשתי פ בא שסג לפק בהיותי \ גבאי צדקה בהתחלה ובהשלמה נאם המחוקק מ \ משה בן לא"א כהר"ר אברהם זצ"ל \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודאלפוס ירום הודו ומלכותו \ \

Záhlaví slichy Avigdora Kary, č. 136:

זכרונות \ פתיחה למנחה עשה מהרר אבגדור קרא הושיש [!] הנכבד ובעל הסבריא

Signet a kolofony v exemplářích ŽMP a JTSA (nikoli BLO), [91b]: pod koncem textu je umístěn signet S10 se jménem Jehuda Lejb ben Moše uvnitř, po stranách společný kolofon obou bratrů tiskařů a v exemplářích ŽMP sg. 2.607 a JTSA – tj. nikoli v exempláři ŽMP sg. 1.286 – po levé straně pod nimi též kolofon sazeče Jicchaka ben Aharona z Krakova zvaného Icek *Zecz* z Prahy:

יהודה ליב ועזריאל \ בני \ מהר"ר משה \ מחוקק שליט"א \ אני הפועל יצחק בר אהרון ז"ל \ מק"ק קראקא המכונה \ איצק זעצר דק"ק פראג \ \

Kolofon přitisku, 3,4b, sazeč Jehuda ben Alexandr Kohen přezdívaný Lejb Setzer z Prahy (v exemplářích BLO, ŽMP sg. 2.607 a JTSA):

על ידי הפועל במלאכת הקודש יהודא בן אליכסנדר הכהן ז"ל המכונה ליב זעצר דק"ק פראג \\

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm; RP 2 mm pro impresum, označení typu skladby (např. č. 63: *šalmonit*), liturgické instrukce (č. 76) a v přitisku; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–10⁴ 12–16⁴ 18¹ 9bis–10bis⁶ [1–3]⁶ 1–3⁴ • zrcadlo ca. 248–258 × 148 mm • signování na prvních dvou listech složky, KP 4 mm, pouze 9,1 KP 2,5–3 mm, nepravidelnosti v exempláři BLO: 4,1 pouze *alef* (*dalet* neotištěno; v obou exemplářích ŽMP správně), neznačeny signatury 5,1, 6,2 (v ŽMP sg. 1.286 značeno), 8,2, 12,1, 13,1–2 (v exempláři JTSA a ŽMP sg. 2.607 13,1 značeno), 15,1, 9,2, 10,2 (ŽMP: v obou exemplářích neznačeno 10,1; značeno 10,2); 11 a 17 vynecháno z řady; posledních 18 ff. nesignováno vůbec a v BLO ani v jiném exempláři nelze kolaci zjistit bez porušení vazby • foliace nepravidelná (možná kombinace různých již hotových sazeb?): BLO: [2], 3–12, [1], 14, [1], 16, [5], 26, [44], 61, [1], 63, 63bis, 64–65, [19]; [12]; ŽMP oba exempláře: [1]–9, [1], 11–12, [1] a dále totožné (JTSA doch. od f. 8 dále, totožné jako BLO) • kustody stránkové • záhlaví živá, KP 4 mm flakovaná čtyřlístkem (č. 103 bez záhlaví) • oddíly odděleny věcnými nadpisy KP 4 a 9 mm (3,1a: *ba lecha le-jom šeni*; 7,1a: *slihot le-‘erev roš ha-šana*; 15,2b: *le-jom ħamiši šel ‘aseret jmej tšuva* o flankován ručičkami; 18,1b: *slihot šel šħbrit jom kipurim* • číslování slichot nepravidelné po straně nebo nad, KP 4 mm (č. 60 menším KP 2,5–3 mm) do č. 47 a dále až od č. 51, někdy vynecháno, někdy chybně. D • čtyřlístky • xylografovaná písmena pro incipity • konturová písmena na pozadí vegetabilním či figurálním, 1,2a *šomea’*, 10bis,2a *šofet*, 28 mm výšky • ozdobná xylografovaná ligatura *el* s listky na dřících, 1,1b, 22 mm • xylografovaná značka pro Boží jméno, 6,1b a 9bis,1a, 44 × 22 mm • ručičky, 15,2b • signet S10, [3,6b].

B • Zunz 93; CLH 434, 2844; Muneles 65; Vinograd 134; BHB 182707 • k sazeči Jicchakovi ben Aharonovi viz CLH 8160 („Bak?“) a CLH 2802 (Bach); k možné edici 1613 Zunz 150 a CLH 435, 2847.

C • ŽMP sg. 1.286 • ŽMP sg. 2.607, přívazek Eliezer Aškenazi, [*Slihot u-pizmonim*], [Praha, Katzové, kol. 1666–1669?], viz č. b. 391 • BLO Opp. fol. 1271 (*olim* Opp. 1100F? – viz CLH 2949), 286 × 185 mm, konvolut s přívazky: 1) Eliezer Aškenazi, [*Slihot u-pizmonim*], fragment, viz č. b. 232; 2) *Slihot u-pizmonim* [...] *mb“rr Eli‘ezer Aškenazi*, spolu se *slihot le-šovavim TT*, [Praha, po 1673–1700?], CLH 2949; 3) *Tfila zu*, Praha 1704, reedice modlitby složené a zavedené Ješajou Horowitzem a toho času obnovené Avrahamem Brodou spolu

s *ba-alufim b[ejt]“d[in] mo[re] š[awe], inc. Ata seter li mešor tišreni...* a vlastní modlitba, jež v akrostichu dává *Prag*, snad proti moru či jiné epidemii (?), s vysvětlivkami (srov. č. b. 256), viz č. b. 201b; celokožená vazba se slepotiskem a zlacením na dvě spony na dřevěných deskách

- JTSA 1760:10, vedeno jako 1613 (pochybné vzhledem k formulaci pro živé za jménem otce tiskařů v kolofonu), defektní: chybí ff. 1,1–2,3.

108.

Mahzor mi-kol ba-šana ke-sidra ke-minbag Pehm Poln we-Germanja

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]366 (1. díl dokončen ve čtvrtek 14. kislevu [5]366 [24. listopadu 1605]; 2. díl v předvečer roš chodeš adar [5]366 [7. února 1606])

2°, 168, 132 ff., ilustrace

Machzor dle ritu Čech, Polska a Německa s komentářem Mošeho Schedela (*BHB*) dle vyd. 1585–1586 (č. b. 40) s malými obměnami a doplňky. Promluvy tiskaře na [1b] 1. dílu (chválí kvalitu lublinské edice a jejího komentáře, který přebírá a doplňuje podle starých knih dalšími výklady) a tamtéž, 168b, jsou (v prvním případě mírně zkrácené) převzaty ze starší edice a patří tedy Mordechaji Katzovi, respektive jeho komentátorovi Mošemu Schedelovi. V TT2 chválí Moše Katz kvalitu své edice (i zde ozvuky TT vyd. 1585–1586) a vyzývá obecnost, aby si ji zakoupilo. Obsah, 1. díl: modlitby pro Vysoké svátky a Simchat tora, 2. díl: modlitby pro Arba parašijot, Purim, Pesach a Šavuot. Dle kolofonu 1. dílu byli sazeči Moše Weisswasser a Jekutiel ben David zvaný Zalman Setzer z Prahy „t. č. bydlící v Roudnici“. Exemplář BLO doplněn složkami se slichot – verze pro kantora (srov. též č. b. 362).

TT1:

מחזור מכל השנה כסדרה \ כמנהג פעהם פולן וגרמניא \ נדפס שנת שס"ו לפ"ק ליצירה \ בק"ק פראג המהוללה
[ומעו]טרה \ [...] ע"י משה בן מהרר"י בצלאל [כץ זצ"ל]

Kolofon 1:

בעזרת אלי מלכי בקודש . נשלם מלאכת עבודת הקודש . \ ביום ה' בכסליו י"ד לחודש . \ בשנת ובפרשת קח נא את ברכתי אשר הובאת לך כי הנני אלהים : \ וכי י"ש ל"י כל . אתן שבח וגדולה לכל יכול : לפ"ק \ ע"י משה בן מוהרר"י בצלאל כץ זצ"ל מחוקק : \ ע"י הזעציר משה בר כתריאל ווייש וואשיר ז"ל \ ע"י הפועל במלאכת הקודש נאם יקותיאל בן הקדוש רבי דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר מק"ק פראג הדר לע"ע בק"ק רויזניץ \

TT2:

חלק מחזור שני של ארבע \ פרשיות גם פורים ושבת הגדול כסדר \ ושני רגלים פסח ועצרת לא נעדר \ שנת כ"י ש"ם ה' אקרא לפ"ק \

Kolofon 2:

תם ונשלם . בעזרת אל עולם . \ בערב ר"ה אדר . בשנת שס"ו לפ"ק \ משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל \ מחוק"ק \ על ידי הזעציר משה בר כתריאל ווייש וויר ז"ל \ ועל ידי הפועל במלאכת הקודש יקותיאל בן הקדוש רבי דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר \ מק"ק פראג הדר לע"ע בק"ק רוידניץ \

T • 1–2 sloupce s marginálním komentářem • textové KP aškenázský 2,5–3, 4 a 9 mm, RP 1,8 mm • kustody stránkové pro obě vrstvy textu • kolace, 1. díl: [1]⁶² 2–11⁶ 12–13⁴ 14–22⁶ 23–24⁴ 25–29⁶ 30⁴; 2. díl: [1]–5⁶ 6⁸ 7⁶ 8⁴ 9⁶ 10⁶ 10bis⁶ 12–22⁶ • zrcadlo ca. 270 × 160 mm • foliace [1–5?] 6–30, 32–73, 73bis, 75–92, 90bis, 94–98, 97bis, 100–135, 130bis, 137–152, 163, 154–158, [1], 160–168; [1]–100, 100bis–101, 103–132 (jednotka v číslici 66 ve 2. díle snad jen nedotištěna) • signatury téměř vždy KP 4 mm (výjimečně menším) i arabskými číslicemi, značena složka a list v první půli složky; nepravidelnosti: 1. díl: 4,2 v arabském číslování jen 4; 13,1 a 13,2 tamtéž jako 31; 19,1 jako 91, 19,2 jako 16, 19,3 jako 61; 21,1 jako 21,2 v obou číslováních; 28,2 v arabském jen 28; 2. díl: 10,1 jako 6,1 v obou číslováních; 12,1 a 12,2 v arabském číslování jako 21, 12,3 jako 11,3; 22,3 patrně neznačena) • záhlaví živá.

D • 1 díl (začátek chybí v BLO): znak Starého Města pražského StM3, [1a] • bordura B17, [1b] • signet S8, 168bis b • xylografovaný incipit *ha-melech* ze skládané pásky, 6a, 34a, 72b; podobně ligatura *ha-el*, 135a, 143a • xylografové incipity plné, prosté či zdobené kvítky na dřívku: *ma*, 2a, 22 mm; *upar*, 23b, 23 mm; *u-netane*, 26b, 49a, 33 mm (staré); *ansicha*, 27a, 27 mm; *ha-obez*, 51a, 24 mm; *ahalela*, 52b, 32 mm; *kol*, 59a, 31 mm; *az*, 73bis a, 24 mm; *šušan*, 104a, 34 mm; *u-netane*, 110b, 26 mm; *ejtan*, 126 mm, 38 mm; *av*, 135a, 26 mm; *achtir*, 135b, 26 mm; *a'amis*, 143b, 32 mm; *ha-el*, 162b, 28 mm; *om*, 163a, 30 mm; *af*, 156a, 24 mm; *zachor*, 162a, 31 mm; *ašrej*, 168b, 25 mm • znamení zvěrokruhu z jediného cyklu v obdélných rámečcích na šrafovaném pozadí, [159b]–162a, 19 × 307 mm (totožná jsou použita v následujících vyd. č. b. 187, 188 a 237) • francouzské lilie 2, 73bis a • čtyřlístky flankující záhlaví • 2 díl: bordura B18, [1a] • bordura B17, 100a • xylografovaná ligatura *ha-el* ze skládané pásky, 2a, 100b • pletence, 10b, 65a, výše ca. 40 mm • xylografované incipity plné, prosté i zdobené: *zachor*, 10b, 31 mm; *wa-je'ehav*, 17b, 31 mm; *ot*, 30b, 29 mm; *a'amir*, 39b, 31 mm; *ha-el*, 48b, 64b, 90a, 119b, 26 mm; *or*, 49a, 25 mm; *be-da'ato*, 57b, 32 mm; *apik*, 65a, 31 mm; *wa-joša'*, 78a, 31 mm; *adon*, 100bis a, 34 mm; *ajelet*, 120a, 32 mm; *az*, 132b, 24 mm • slunce a měsíc, kol incipitu *Ot u jošer le-parašat ha-ḥodeš*, 30b • ozdůbky FO1, čtyřlístek 1 (flankuje záhlaví ad.), ručičky.

B • Zunz 99; CLH 2469; Vinograd 133 a 140; BHB 172366 s komentářem Mošeho Schedela, s doplňky a změnami.

C • BLO Opp. fol. 1203 (*olim* 1026), 311 × 190, defektní, chybí v 1. dílu ff. [1,1] a [1,3–4(6?)], TL a [1,1] a [1,3–6] nahrazeny listy z vyd. *Machzoru* „za vlády císaře Leopolda“, dále doplněno 8 ff. za f. 18,2 (slichot pro šachrit jom kipur), 6 ff. mezi listy 120 a 121 (slichot pro musaf jom kipuru, dle dekoru po 1673) a 6 ff. mezi ff. 127 a 128 (slichot pro minchu jom kipur); přípisky f. 1. díl, TL a 47a, 2. díl, 78a: *ani Sorel ešet kbr“r Getsalk Raudnitz jš“w*, na ff. 9–32 (čitelné od f. 12) v levém horním rohu postupně vepsáno jméno Wolf ben Juzl Šulhof *šamaš de-vej dina [...? rn“a, dn“a, raba?] le-e[t] a[ta] katavti we-ḥatamti ba-jo[m] jom he jod bejt jamim ba-ḥodeš tamuz* • JTSA RBR SHF 1759:4, defektní na začátku, dále nekontrolováno • ŽMP sg. 43.091, vlastnický přípis 17. stol., Hilel *ben ha-aluf mbr“r Šmuel zcl* z Rousínova.

109.

Šlomo Zalman ben Jaakov Runkel [z Mainzu] (zemř. 1412 nebo 1413), *Ḥatan damim* Praha, Moše Sertels (?) – Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno [po] 10. tevetu 366 [20. prosinci 1605])

4°, [28] ff.

Kázání k oddílům Tóry, pronesená na svatbách a obřizkách, s kabalistickými prvky. Dle TT vydává Moše Sertels (je též nakladatelem?) ze starého rukopisu, který si opsal, když pobýval ve Frankfurtu (míněn Frankfurt nad Mohanem). V poznámce, 25a, uvádí vydavatel, že o doplnění chybějících výkladů ke dvěma oddílům Tóry, Va-jece a Va-jelech Moše, požádal Maharalova zetě r. Jicchaka ben Šimšona ha-Kohena. Explicit vydavatele: dokončeno 10. tevetu, ale neuveden rok – vztahuje se tedy k opisu či k vydání? Pokud k roku 366, pak dokončeno po 20. prosinci 1605. TL *verso* vakát.

TT:

ספר חתן דמים \ נדרשת על חתנו"ת וגם על התינוק הנימול לשמונה ימים . \ ראיתי בו פלא פלאות . בחכמת פרפראות . בראשי תיבות וס"ת \ בגמטריאות . על חמשה חומשי תורה . בדרך קצרה [...] \ אני משה בן לאא"מ יששכר הלוי ז"ל \ המעתיק זה הספר מספר ישן בהיותי בימי \ חורפי בק"ק ורנקפורט [...] \ ושמעתי \ שהני מילי מעליותא אשר דרש הגאון הדרשן \ הגדול מים עד ים מהר"ר זלמן רונקיל \ ע"ה על שמחת חתנים וכלות וגם על סעודת מילת \ [...] \ נדפס פה קק פראג \ בשנת בכור שורו הדר לו וקרני"ו ראם קרני"ו לפ"ק \ [...] \ על ידי משה בן מוהרר"י בצלאל כץ זצ"ל מחוקק \

Kolofon:

בעזרת האל סיימתי בעשור לחדש טבת היא תענית צבור . שבו התחיל מלך בבל על ירושלים \ להתגבר . יבנה במהרה בימינו אל גיבור . כה מעתיר המדבר . נאם משה בן לאא"מ יששכר \ הלוי ז"ל המכונה משה שערטלן :

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm a vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–7⁴ • zrcadlo 151 × 104 mm, šířka sloupce 49 mm • signatury RP a arabskými a římskými číslicemi, první list složky, číslo složky a listu • bez foliace • záhlaví mrtvá (titul) • kustody stránkové.

D • TP rámeček z FO1 • čtyřlístek 1 • ručičky.

B • Zunz 94; *CLH* 6974; Muneles 69; Vinograd 138; *BHB* 180336 • k autorovi viz *BHB* a Yudlov 1991.

C • ŽMP sg. 4.898 • Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 184.

110.

[*Seder hagada šel pesah*]

Praha, fragment *s.t.n.* [Moše ben Josef Becalel Katz?], dokončeno v úterý 11. nisanu [5]366 [18. dubna 1606]

4°, [20] ff. (?), ilustrace

S výkladem Josefa ben Jaakova z Padovy. Bez písní *Eḥad mi-jodea'* a *Ḥad gadja*. Ve snad unikátně dochovaném exempláři BLO chybí první složka, začíná na f. 2,1a. Ilustrace zčásti jako v *Hagadě* 1590, zčásti nové (viz dále). F. [20b] datum dokončení a kolofon tiskařského dělníka Jehudy ben Alexandra Katze zvaného Lejb Zecr. Vydáno těsně před Pesachem.

Katzovská typografie i dekor.

Kolofon:

ותשלם מלכאת הקודש היום יום ג' י"א ניסן ש"ו לפק \ על ידי הפועל במלאכת הקודש יהודא בן אליכסנדר
כ"ץ ז"ל המכונה ליב זעצר דק"ק פראג הבירה \

T • 1 sloupec, příležitostně s marginálním komentářem • textové KP aškenázské 4 a 2,5 mm, RP 2 mm pro komentář; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace 2–5⁴ (sl. 1 nedochována, tj. 2 až 4 listy) • zrcadlo 155–165 × 135 mm • bez záhlaví a foliace • kustody stránkové • signatury KP 4 mm, sl. 2 jen číslo složky, dále číslo složky i listu • popisky i jidiš hymnus *Almechtiger got* sázeny RP.

D • xylografovaný incipit *ba*, 2,1a, 26 mm *be* • rámeček z FO1 pro všechny listy • pletenec, 2,1a • dřevořezové ilustrace, zčásti jako v *Hagadě* 1590, zčásti nově pořízené; z Hagady 1590 převzato: sedící muž ukazující na maces, 2,1a, 4,1a; dva bezvousí muži sklízějící obilí, 2,1b; sedící muž se sepjatýma rukama, 2,2a, 3,1a; voják s halapartnou, 2,2b; tři muži v loďce, 2,3a; města Pítom a Raamses, sedící žena s dětmi, nahá ženská postava, 2,4b; kráčející a gestikulující bezvousý muž, 3,1b; gestikulující zahalená postava, Mojžíš s holí, 3,2a; muž pozvedající pohár, 3,2b, 4,1b; studující sedící muž, 3,3b; muž s marorem, 4,1a; muž nalévající

víno do poháru, 4,2b; král David s loutnou, 4,4a; dva bezvousí muži rozprávějící, jeden nese koš, 4,4b • ilustrace nově pořízené: muž studující knihu v křesle s baldachýnem, 2,3b, 3,3a, 63 × 31 mm; štoček s neurčeným motivem, 3,3b, 22 × 21 mm (recyklováno); znamení Raka, 3,4a, 39 × 30 mm (recyklováno); pijáci, 4,2a, 41 × 48 mm (recyklováno) • dekor použitý ze staršího katzovského materiálu: sloup z bordury B6, 3,4b; část bordury B3, 4,2b; Eliáš s Mesiášem, týž jako v *Mišlej hačhamim* [1590], 4,3a, 39 × 83 mm • čtyřlístky 5 x 5 mm, ručičky 8 × 4 mm.

B • Zunz 97; *CLH* 2686; Vinograd 136; *BHB* 184742 • Yaari 33; Yudlov 44.

C • BLO Opp. 4° 1340, 178 × 152 mm, defektní, bílá pergamenová vazba, chybí první složka, unikum?

111.

Jicchak ben Jošia (žijící autor), *'Olat Jišbaq [...] ħidušim nifla'im [...] dinim jafim [...] mi-sefer ha-Zohar*

Praha, (Jicchak ben Jehošua?) – *s.t.n.* [Moše ben Josef Becalel Katz?], [5]366 [1606]

4°, [14], 9–68 (*recte*: 52) ff.

Předpisy (*dinim*) „potřebné každý den“ v podobě *remazim* (alegorií?) či *ħidot* (hádanek) a jejich výkladů, uspořádané podle *Arba' turim* (*CLH*). Excerpováno mj. ze Zohar (viz TT).

Obsah: [1b–2b] předmluvy a úvodní verše, [2b–14a] podrobný obsah, [14b] vakát, 9–12, 21–

68b text, 68b *haskama* Šlomo Efrajima Luntschitze a veršovaná *haskama* Jicchaka ben

Šimšona Katze (vyjadřují se pouze k obsahu díla) a kolofon Judy ben Alexandra Katze

zvaného Lejb Setzer z Prahy. Podle předmluvy, [2a], píše autor pro sebe a *ħaverim*, jako je on

sám, a nikoli pro velké rabíny, o nichž ví, že jejich moudrost je nekonečná, že takovéto věci

jsou vepsány v jejich rozumu, a nepotřebují tudíž vykladače a „překladače“ (*lo jištarchu la-*

mefaršim u-la-ma'atikim). Také Luntschitz píše ve své *haskamě* o užitku díla pro „lid“ (*ra'inu*

rov divre ha-sef[er] ha-ze [...] bnujim al 'adnej ha-šechel le-ħamšich lev ha-'am le tor[atenu]...), a

podobně Katz označuje za cílové publikum členy laických studijních spolků (*jiķnu ħochma*

jelide ha-ħavurot). Dědem autora byl „*be-ħacham r. Avraham rofe ne'eman*“ (mudrc r. Avraham,

spolehlivý lékař). Dle *JE* byl autor lékař a *parnas* (představený obce, primas) v Praze (?).

TT:

ספר עולת יצחק \ מי לה' אלי לשמוע חדושים נפלאים \ מתורת אלהינו \ אשר הוצאתי [...] ומובטח בו
שיזכור \ למודו כל מי שילמד ממנו . דנינם יפי' מפורשי' בטעמם \ שאנו צריכים להן כל ימינו : ובשם חדושים

נוראים \ ומופלאי' מספר הזוהר הידוע אצלינו : [...] \ בשנ' ובפרשת אשר יק'ריבו ל"ה לעולה שס"ו לפק \
פה ק"ק פראג \

[1b] předmluva autora s jeho jménem (v akrostichu veršů jméno Ajzek, znovu celé jméno autora a titul knihy):

אמר הקטן אסקופא הנדרסת יצחק בן כבוד לא"א האלוף החסיד ר' יושיע נ"ע בן כבוד א"מ \ זקיני החכם מומחה
המובהק ר' אברהם רופא נאמן מ"כ...

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקדש יודא בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל הנקרא ליב זעצר דק"ק פראג \

T • předmluva v 1 sloupci, obsah a text ve 2 • textové RP 2 mm; vyznačovací KP hybridní 2–
2,5 mm a KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm • kolace 1–3⁴ 4² 5–17⁴ • foliace [14], 9–12, 21–29,
29bis, 31–37, 39, 39bis–68; KP 2,5–3 mm • kustody v obsahu sloupcové, v textu stránkové •
signatury od sl. 2 pouze na prvním listu RP, chyby: sl. 5 jako 3,1 a 3,2; sl. 6 jako 5, s
následující sl. 7 číselná řada opravena • záhlaví: mrtvá (titul), v předmluvě nejsou • koncepce
sazby jiná na ff. 9–12, kde je jako KP pro mezitulky použito KP hybridní ca. 2 mm, na ff. [1–
9] a 21–68 KP aškenázské 4 mm • nakloněné dvojtečky.

D • bordura B16, TL • čtyřlístky, f. [14a].

B • Zunz 96; CLH 5370; Muneles 71; Vinograd 145; BHB 136762.

C • ŽMP sg. 28.561, vlastnický přípis Jehuda lejbn ben Jaakov z^l z Třebíče, působící jako
učitel v „Halštat“ (Hollstadt?, Hallstadt?), snad 1712 • HAB M: Le Sammelbd 3 (1) • BLO 3
exempláře Opp. 4° 150 (4), Opp. 4° 661 (2), Opp. 4° 832 (5).

112.

Jona ben Avraham Gerondi (zemř. 1263), *Sefer ha-jir'a we-sod ha-tšuva we-ḳorban ta'anit we-igeret ha-tšuva le-ba-ḥasid ha-rav rabejnu Jona z^l b^h*

Praha, Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels – Moše ben Josef Becalel Katz, [5]366 [1606]

16°, [103] ff.

Čítanka pietistické literatury a modliteb; též předpisy rituální čistoty pro ženy (*nida*). V edici a společným nákladem Mošeho Sertelse, který je menším písmem uveden na TT pod jménem Mošeho Katze (CLH 6553). Obsah: [1,1a] TL, [1,1b] vakát, [1,2a]–6,6b *Sefer ha-jir'a*, 6,6b–7,8a *Sod ha-tšuva*, 7,8b–9,1b *Ḳorban tamid*, 9,1b–13,1b *Igeret ha-tšuva* (alternativní název *Jesod ha-tšuva*), 10,8a *Ha-draš ha-šeni*; 13,1b–13,7b *Drašat ha-našim*, 13,7b explicit. Patrně následuje (snad) 1. vyd. v této sestavě Konstantinopol 1565, BHB 301284 (srov. též BHB 301285, rozšířené krakovské vydání Šabtaje ben Jicchaka Sofera z Przemyslu z r. 1612 pod

titulem *Šloša sfarim*). 1. vyd. prvních dvou textů obsažených ve sbírce Leiria kol. 1495; ke zpochybnění atribuce *Sefer ha-jir'a* Jonovi Gerondimu viz u tohoto vydání, *BHB* 139373. V titulu chybně *Ḳorban ta'anit*, má být *Ḳorban tamid* (opraveno již v nadpisu samotného textu). Reedice viz č. b. 390 [1666–1669?]. Fragment *Piṭum ha-ḳṭoret* dochovaný v exempláři JTSA za posledním listem sbírky, může, nebo nemusí být součástí edice; jelikož není avizován v TT a sbírka je zakončena závěrečnou formulí na 13,7b, je evidován samostatně jako č. b. 118.

TT (BLO):

ספר \ היראה וסוד התשובה וקרבתן \ תענית ואגרת התשובה להחסיד \ הרב רבינו יונה ז"ל ה"ה : \ נדפס פה
ק"ק פראג היום יום ג' ט"ו סיון שנת \ שס"ו לפ"ק \ ע"י משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל \ וע"י משה
שערטלי סג"ל \ \

záhlaví pro *Igeret ha-tšuva*:

אגרת התשובה \ להרב רבינו יונה החסיד זצ"ל \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm / 63 mm 10 ř., s vokalizací; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm, RP 1,8 mm v TT a pro požehnání a podtituly oddílů • kolace [1]–12⁸ 13⁷ (či více?) • zrcadlo textu ca. 76 × 80 mm • signatury KP aškenázské 2,5–3 mm číslo složky a listu, pouze první list ve složce • kustody stránkové • bez záhlaví a foliace • zarovnání mezery, *litterae dilatables alefchet mem sofit, reš, he*, předjímání písmen z následujícího řádku, invertovaná *mem sofit, he, tav, bejt* • zvláštní znaky pro Boží jméno a proligaturu *el*.

D • 0

B • Zunz 95; *CLH* 5859,18 jako 24°, *CLH* 6553; *CLH* 3230 ke *Ḳorban tamid*; Vinograd 139; *BHB* 333998 (16°).

C • BLO Opp. 12° 232 (*olim* 180.A.), 96 × 75 mm, celokožená vazba se slepotiskem, původně na dvě spony, vlastnické přípisy (Josef ben Lejzr) a pamětní zápisy o úmrtí příbuzných; přípisky v textu, snad rukou cenzora či obecněji rukou křesťanskou?: zaškrtnuté slovo *goj*, 1,3a; *gvina* ... *šel goj*; 11,3b; *mešumad, 'arel*, 12,4b ad. • NLI R 0 23 V 4315 8° sysno 1930869 • JTSA 1909:23 c. 2, 92 × 70 mm, defektní, doch. 100 nebo 103 ff., chybí ff. [1,1–3], za 13,7 (téměř celé utrženo) následují dva neznačené listy, tj. buď 13,8 a neznačené 14,1, anebo první dva listy jiného tisku, *BHB* ani *CLH* fragment nekommentuje.

113.

[*Tfiḳlot mi-kol ha-šana. Parašijot. Sliḳhot*]

[Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, 5366 /1606/]

4°, [144], [46] ff.

Modlitby pro celý rok, spolu s perikopami Pentateuchu pro roční cyklus předčítání (*parašijot*) a kajícími modlitbami (*sliḥot*), nedochované či nelokalizované vydání (záznam pouze dle starších bibliografií). Další součásti *Jošrot* (č. b. 114), *Tebilim* (č. b. 115), *Ma'amadot* a *Ḳinot* (č. b. 116) a *Minbagim* (č. b. 117) mají samostatné TL i číslování složek. V konvolutu dochovaném v NLI (bez prvních dvou částí) je většina knih nedatována, pouze *Ḳinot* mají v TT vnoření 366.

B • Zunz 0?; *CLH* 7486 (1606), popisuje vydání siduru spolu s *parašijot* a *sliḥot*, *jošrot*, *tebilim* (*CLH* 1054), *ma'amadot* (*CLH* 2395), *ḳinot* a *minbagim*; snad totožné s *CLH* 2395, jež datováno 1600–1610 (většina TL celku nemá vnoření); Vinograd 144; *BHB* 0 (odkazuje na vydání u ostatních součástí celku).

C • žádný exemplář tohoto vydání ani vydání 1600–1610 *CLH* 2395 nelokalizován a nedokumentován. Exemplář M. Wienera, který zmiňuje *CLH* 7486, který měl začátek nahrazen z vyd. 1613, nemůže být snad totožný s exemplářem v NLI, přestože oba mají některé části tištěny na pergamentu, neboť tento vůbec neobsahuje sidur.

114.

Jošrot ke-minbag ba-medinot ba-elu Pebem u-Polen u-Merhren we-Rajsn

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5366 /1606/]

4°, 99 ff. doch.

Hymny vkládané do ranní modlitby o šabatech podle ritu Čech, Polska, Moravy a *Rajsn* (jedna ze Čtyř zemí – *Arba' arašot* –, které tvořily židovskou správní federaci ve východní Evropě v 16.–18. století (dle Frauke von Rohden in Tiktiner 2008: s. 6, Podkarpatská Rus; dle jiných zdrojů oblast Východní Haliče, tzv. Červená Rus, jejímž centrem byl Lvov; jindy též definováno jako Malorusko). Datace dle *Ḳinot* 1606, č. b. 116.

TT:

יוצרות \ כמנהג המדינות האילו \ פיהם ופולין ומערהרין \ ורייסן \ : נדפס פה פראג \ ע"י משה בן מוהרר"י
בצלאל \ כץ ז"ל מחוק"ק

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2 mm / 10 ř. 57 mm, a RP a KP hybridní, obě 1,8 mm (impresum a podtitul); vyznačovací KP aškenázské 4 (incipity) 9 mm (titul), též RP a KP hybridní (impresum a podtitul) • kolace fragmentu [1]–12⁸ 13³ • zrcadlo 145 × 92 mm • foliace [1], 2–6, 17, 8–80, [1], 22–80, 80bis, 81, 83–88, 88bis, 90–99, dále chybí • signatury

na prvním a třetím listu složky (kromě sl. [1]), značeno KP 4 mm a arabsky • záhlaví živá (liturgické určení, např. *jošer le-parašat ha-ḥodeš*) • kustody stránkové.

D • bordura B15, TL.

B • Zunz 78 a 223; *CLH* 2797 a 7486; Cowley 565; Vinograd 104 a 152 (mylně jidiš); *BHB* 0.

C • BLO Opp. 8° 965 (*olim* 756 O?), 172 × 125 mm, defektní na konci, 93 ff. doch., končí ve sl. 13,3, unikum?

115.

Sefer tehilim

(Praha), Moše ben Josef Becalel Katz, [5366 /1606/]

4°, [1], 33, 33–46, [1] (*recte* 49) ff.

Kniha Žalmů rozčleněná pro cyklus četby po jednotlivých dnech týdne. Datace dle *Ḳinot*, č. b. 116.

TT:

[בשם ה'] \ ספר תהילים \ מסודר כפי ימי \ השבוע והאומר \ בכל יום מובטח \ לו שהוא בן עולם הבא \ ע"י
משה כ"ץ מחוקק \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר רומי רודאלפוס יר"ה \ \

T • 1 sloupec • text KP aškenázské 2,5–3 mm; vyznačovací KP 4 a 9 mm, v TT též RP •

kolace 1–3⁸ 4⁹ 5–6⁸ (poslední list sl. 4 značen 4,9, foliován 33, následuje 33*bis*) • foliace [1], 1–3, [1], 5, [1], 7–15, 15*bis*, 18–22, 26, 24–33, 33*bis*–42, 45, 44, 46, 46*bis*, 46, [1] • záhlaví živá, např. *le-jom rišon* • signatury hebrejskými i arabskými číslicemi, značen první a druhý nebo třetí list ve složce (ve sl. 1 první neznačen, třetí chybně jako 2,1 • kustody stránkové • rub TL a poslední list vakát.

D • bordura B23 • incipity v rámečcích z ozdůbek FO1 • čtyřlístek.

B • Zunz 226; *CLH* 1054 a 2395 (*s. a.*, 1600–1610) a 7459 (souvisí s edicí siduru, *CLH* 7486, kde datováno 1606); Vinograd 109 a 150; *BHB* 304554 (foliace jako [1], 33, 33–47).

C • NLI RV 8° 91 A 597, konvolut, pergamen, vlastnické přípisky na předsádce a TL: Avraham Jechiel Michl ben *mburr* Avraham Bloch; v TT vysázeno (?) hebrejsky jméno majitele Jicchak Bloch • BL Asia, Pacific & Africa c.49.b.16.?

N • *CLH* uváděné edice 1054 a 7459 se jeví jako totožné.

116.

Seder ma'amadot. Ḳinot

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]366 [1606]

4°, 122 (*recte* 82) ff.

Ma'amadot, sbírka biblických, mišnických a talmudických úryvků, rozčleněná pro četbu v jednotlivých dnech týdne, a *kinot*, elegie pro Tiša be-av, dle ritu Polska, Moravy, *Rajsn* (viz č. b. 114) a *Aškenazi* (*sic*, Německa). Obsah: [1a] TL *ma'amadot*, [1b]–85a text, [1a] TL *kinot* (*recte* 46a), [1b] instrukce, 2a–122b (*recte* 82b), text. Zvláštní TL pro každou část (ale signování jedině), vřočení a místo vydání v TL2: Praha a [5]366 (1606) a tamtéž jméno sazeče Mošeho ben Katriela Weisswassera (nezvyklé umístění; nemohl být spolunakladatelem?). Na konci *ma'amadot* kolofon 1 se jménem Mošeho Katze; na konci *kinot*, 122 b, kolofon sazeče Jekutiela ben Davida zvaného Zalman Zecr z Prahy, „t. č. sídlícího v Roudnici“. Titulní bordura se zdá mít totožného řezáče jako bordura použitá Sixtem Palmou Močidlanským ve *Skrejši zlaté Boha nejvyššího*, 1612, KPS K06807, a jako bordura B24 použitá Geršomem Katzem v *Kli hemda* 1610 a jeho bratrem Mošem ještě ve 20. letech 17. století, např. v *Levuš ha-buš we-argaman*, 1623. Dochovány exempláře tištěné na pergameni i na papíru.

TT:

בשם ה' \ סדר מעמדות \ מסודר כפי ימי \ השבוע והאומרו \ בכל יום מובטח \ לו שהוא בן עולם \ הבא \ ע"י
משה כ"ץ מחוקק \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר רומי רודאלפוס יר"ה \ \

Kolofon 1:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם פה קק פראג \ על ידי משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק : \ \

TT2

בשם ה' \ קינות \ כמנהג המדינות \ האילו פולין \ ומערהרין ורויסן \ וגם אשכנזי \ נדפס פה \ קק פראג \ שנת
שס"ו לפ"ק \ ע"י משה בן מהרר"י בצלאל \ כ"ץ זצ"ל מחוקק : \ וע"י הזעציר משה בר כתריאל ויישוושר זל \ \

Kolofon 2:

תמו ונשלמו הקינות . שבח לשוכן מעונות \ ע"י הפועל במלאכת הקודש יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל
הנקרא זלמן זעציר מק"ק פראג הדר לע"ע בק"ק רוידיניץ

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm, RP pro liturgické instrukce ad.;

vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace 1–10⁸ 11² • foliace [1], 2–19, [20], 21–40, 81, 82, 80, 81, 85, [1], 87–96, 96bis, 98–115, 115bis, 117–122 (v řadě vynechána 41–80; 102 jako

בק) • záhlaví živá (liturgické určení – den v týdnu, např. *ma'amad le-jom rišon* • signatury

hebrejskými i arabskými číslicemi, číslován první a druhý nebo třetí list ve složce; sl. 1

značena chybně jako 2; 4,3 jako 4,2; 5,3 jako 5,2 • kustody stránkové.

D • bordura B23 (téměř totožná s hrubším dřevorezem používaným v téže době v Krakově, viz např. *Sefer kol ha-ḥore* 1603) • čtyřlístky • rolverková kartuše RK3.

B • Zunz 0?; *CLH* 7486 (pod *Maamadot*, col. 428, neuvádí) a 2395?; *Zedner* 1867: 127 (BL C.49.16); *Vinograd* 142; *BHB* 306749 • Hill 1996: s. 202 (1600).

C • NLI RV 8° 91 A 597, v konvolutu spolu s *Minbagim* a *Tebilim*, sl. 1–6 tištěny na pergamenu, dále papír, sl. 11 přivázána před sl. 10 (ff. 121–122) • UB Rostock Fb-1217, fragment na pergamenu (uvádí samostatnou foliaci pro každou část?) • BL Asia, Pacific & Africa c.49.b.16. (dle katalogu BL obsahuje *Tebilim*, *Ma'amadot* a *Minbagim*, „3 pts, 4 vo“?).

N • *CLH* 7846 uvádí stejné chyby ve foliaci, jaké má exemplář NLI (u „post frontisp. 87–182“ jde bezpochyby jen o tiskovou chybu, *recte* má být 122).

117.

Jicchak Ajzek Tyrna (kol. 1380–1385 – kol. 1445), *Minbagim šel kol ha-medinot ha-elu Pechem we-Polen we-Merhren we-Aškenazi*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5366 /1606/]

4°, 56 ff.

Rituální zvyklosti pro Čechy, Polsko, Moravu a Německo (*Aškenazi, sic*). Od f. 54 dále etická závěť (*šawa'a*) r. Ašera ben Jechiela, *Orḥot ḥajim* (v záhlaví *Orḥot ḥajim*, v nadpisu jako *Hanbaga*) (viz *CLH* 4455,1 a 3: tištěno spolu s *Minbagim*, 1578 ad., v Praze též 1626 s jidiš překladem Jom Tov Lipmana Hellera). Datace dle TT *Ḳinot*. Poslední strana vakát.

TT

מנהגים \ של כל המדינות האילו \ פיהם ופולן ומערהרין ואשכנזי : \ שחבר הגאון מהר"ר אייזק \ טירנא \ נדפס
פה קק פראג \ ע"י משה בן מוהרר"י בצלאל \ כץ ז"ל מחוקק"ק \ \

Kolofon:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם מנהגים מכל השנה : \ על ידי משה בן מהרר"י בצלאל [!] כ"ץ זצ"ל מחוקק :
\\

T • 1 sloupec, s poznámkami (*ḥagabot*) někdy sazba prakticky dvousloupcová • textové KP a RP (pro *ḥagabot*), od 13a i Tyrnův text RP; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, KP hybridní 1,8 mm v TT • kolace 1–14⁴ • foliace [1], 2–24, [25], 26–37, [38], 39–54, 54bis, 56 • záhlaví živá (liturgické určení, např. *minbag šel ḥol*) a mrtvá pro *Orḥot ḥajim* • kustody stránkové • signatury hebrejskými i arabskými číslicemi, občas v arabské signatuře obrácena číslice vzhůru nohama, číslován první a třetí list ve složce.

D • bordura B15, TL • čtyřlístek.

B • Zunz 0?; *CLH* 7486; *Vinograd* 141; *BHB* 134604 • Freimann 1911, č. 98; Hill 1996: s. 202.

C • NLI RV 8° 91 A 597, konvolut s *Ma'amadot*, *Ḳinot* a *Tebilim*, pergamen • BL Asia, Pacific & Africa c.49.b.16. (viz též u č. b. 115).

118.

[Jehosef ibn Šraga z Argentý (zemř. 1509)], *Piṭum ha-ḵṭoret*
Fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Katzové, kol. [5]366 /1606/?]
16°, 2 ff. doch.

Modlitby v době moru. Samostatný tisk či přítisk přivázaný za *Sefer ha-jir'a* 1606 (č. b. 112) v exempláři JTSA 1909:23 c. 2. V Praze vydáno poprvé 1598 (viz č. 76), zde bez předmluvy (jde ovšem nejspíš o fragment, jemuž může chybět začátek). Bez TT, pouze nadpis *Piṭum ha-ḵṭoret*.

Titul:

פְּטוּם הַקְטָרֶת

T • 1 sloupec • KP aškenázský vokalizovaný 2,5–3 a 4 mm a RP 2 mm • nesignováno • oseknuté *mem*, ligatura pro *el*, zvláštní značka pro Boží jméno • zarovnání *litterae dilatabiles* reš, invertované koncové *cade*.

D • čtyřlístky flankující titul (jako např. u *Siduru* 1606–1629)

B • *CLH* 0?; Vinograd 0?; *BHB* 0?

C • JTSA 1909:23 c. 2, 92 × 70 mm, defektní, pouze [2] ff., unikum?

119.

Helḵat meḵoḵeḵ le-seder hagada šel pesaḥ

Praha, Moše ben Avraham Schedel, (Jehuda Lejb a Azriel synové Mošeho Schedela), středa 9. sivanu [5]366 – (čtvrtek 9. adaru [5]367) [14. června 1606 – 8. března 1607]

2°, [56] ff., ilustrace

Pesachová hagada s hebrejským komentářem kompilovaným a sepsaným Moše [Schedelem] ben Avrahamem, „synem Mošeho Fišla“; jím byl rovněž formulován a podepsán TT (tj. v době zahájení tisku byl naživu, k datu dokončení již po smrti, viz kolofon). Obsah: [1a], TL, [1] hebrejské úvodní slovo komentátora a verše se jménem Moše v akrostichu, [2a–6b] hebrejská předmluva téhož, jež je, ve druhé části, osobním vyznáním či vyrovnáním Mošeho Schedela, [7a–9a] *Hilchot pesaḥ bi-ḵsara* a *minbagim we-dinim šel pesaḥ*, stručné předpisy a obvyče v jidiš pro neučené vesničany (*jišuvim lajt*, kteří se ale, dle autora, v otázkách předpisů mají též obracet na rabína), dle Shmeruka obsahuje též některé pražské zvyklosti, [9a] *hagada*,

na konci *Almechtiger got* v jidiš, *Eḥad mi-jodea* a *Ḥad gadja* (hebrejsky a jidiš) a kolofon se signetem. Bohatě ilustrováno – dle Shmeruka „pro děti, aby neusnuly“ –, ilustrace převzaty zčásti z edice *Minbagim*, Benátky 1593, zvěšiny nově pořízeny, některé kopírují ilustrace z vyd. Praha 1526 (č. b. 12), případně vyd. 1590 (č. b. 47). Inspirováno úpravou vyd. 1526 i mladšími edicemi, použita původně italská kartušová písmena, velké aškenázské kaligrafické písmo ad. a další dekorační materiál. S menšími změnami a jiným TT přetištěno roku 1624 Avrahamem Heidou Lembergerem (č. b. 258).

TT:

חלקת המחוקק \ לסדר הגדה של פזח \ אשר חברתי דרשתי וחקרתי \ ומה' שאלתי חסד וחנינה דעת ובינה \ להשכילני יבינני יורני ובדרך אמת \ ינחני להשיב באמרים נכונים \ וישרים באלו המאמרים יגעתי \ ומצאתי קח נא את ברכתי \ אשר לך הבאתי \ אני המחבר והמחוקק משה שעדיל בן \ לא"א כהר"ר אברהם בן כהר"ר משה פישל \ זצ"ל ה"ה : \ ותהי ראשית מלאכתו היום יום רביעי ט סיון \ שס"ו לפ"ק \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודאלפוס יר"ה \

Kolofon:

תם ונשלם \ היום יום ה' ט' אדר שנת שס"ז לפ"ק \ על ידי המחוקקין . יהודא ליב ועזריאל בני מהר"ר \ משה שעדיל זצ"ל \ ועל ידי הפועל \ יהודא בן אליכסנדר הכהן ז"ל . המכונה ליב כ"ץ \

T • 1–2 sloupce • textové KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, JP5 2 mm / 55 mm 10 ř.; RP 1,8 mm / 45 mm 10 řádků (úvod, komentář): vyznačovací KP aškenázské 4 i 9 mm • kolace 1–14⁴ • zrcadlo proměnlivé 240–250 × 150–170 mm • foliace [1], 2–5, [1], 7–10, [1], 12–17, 17bis, 18–19, [1], 21–22, 26, 25, 25bis, 26bis, 28, [1], 30–33, 35, 35bis, 35ter, 36, [3], 42, [15] • signatury RP či KP, značena složka a list v první půli složky (*jod dalet alef, jod dalet bejt*) • kustody sloupcové či stránkové • záhlaví *ša'ar ha-knisa, bilchot pesaḥ bi-kšara, minbagim we-dinim šel pesaḥ, hagada šel pesaḥ*.

D • xylografované ilustrace: kázání v synagoze (benátské), 7a, 67 × 63 mm; muž nesoucí obilí do vodního mlýna (benátské), 7a, 65 × 62 mm; košerování nádobí na Pesach (benátské), 7b, 68 × 62 mm; vymetání chamecu (benátské), 7b, 68 × 63 mm; pálení chamecu, 8a, 68 × 28 mm; pečení macesů (benátské), 8b, 67 × 64 mm; zapalování lampy (tzv. *judenšternu, dtto*), 66 × 78 mm, 9a, [42a]; muž pozvedající pohár vína, 65 × 39 mm, 10a, [11a], 32a, [39b], 43b, 54a]; muž nalévající víno, 68 × 28 mm, 10a, [11a], 13b ad.; hon na jelena, 56 × 114 mm, [11b]; muž s motykou, 68 × 27 mm, 15b, 25bis b, ad.; muž s knihou, 68 × 28 mm, 17b, 18a, 35a, 36a; muž se sepjatýma rukama v baretu, 62 × 27 mm, 18a, 26a, [43b, 47a, 52a, 54a]; voják s halapartnou, 68 × 28 mm, 18b, [51b, 53a]; muž učící malého chlapce, 68 × 28 mm, 19b, [39a, 43b]; tři muži ve člunu, 28 × 68 mm, [20b]; nahá žena se zakrytými vlasy obklopená dětmi mezi rozhrnutými závěsy, 49 × 58 mm, 25b; otrocké práce v egyptských

městech, 30 × 113 mm, 25bis b; farao koupající se v krvi židovských děťátek, 44 × 125 mm, 26b; anděl s mečem, 63 × 30 mm, [29a], 31a; muž s holí (Mojžíš) 68 × 28 mm, 31b; Mojžíš přebírá z mraků z Hospodinových rukou desky Zákona (benátské), 67 × 63 mm, 35ter a; chrám Ch2 s nápisovou páskou, 48 × 51 mm, 35ter b, [54b]; egyptské vojsko topící se v moři a Izraelité vedení Mojžíšem s napřaženou holí, 44 × 105 mm, 35ter b, [40b]; muž s beránkem, 71 × 28 mm, 36b, [42a], [52a, 52b, 54a]; muž s macesem 68 × 28 mm, [38a], [41b], [42a], [52a]; muž s rancem a holí, 67 × 28 mm, [38b]; muž s marorem (hořkou bylinou), 68 × 28 mm, [38b, 42a]; Eliáš uvádějící Mesiáše do Jeruzaléma (jiný než v č. b. 47 a 48 a 110), 36 × 80 mm, [44a]; král David s harfou, 72 × 28 mm, [47a]; muž s košem zavěšeným na holi potřásající si ruce s mužem v dlouhém plášti a baretu před branami města, 66 × 39 mm, [48a] • lišta 18 s buclatými květy v rozvilině, 12 × 89 mm, TL • lišta 19 s ptáky v rozvilině, 18 × 250 mm, 9a, 11b, 33b, 35a, 35bis, 35ter a–b, 36a–6b, a dále (většinou s korunou) • lišta 20 s veverkou a úponky, 17 × 90 mm, 10a, [11a, 39a, 47a, 51b] • negativní lišty 21 a 22 s lidskou postavou (jedna s rukama nad hlavou a jedna snad s nohou nahoru) a květinami, DBL, 9 × 105 mm, 10b a opakovaně od [43b] dále • osově symetrická lišta 23 s vegetabilním motivem a hady, štrápci, lvími hlavami a vázami, DBL, 91 × 17 mm, [39a, 50b] • ručičky, 6 × 3 mm, např. 2b, 35bis • koruna 2, 27 × 18 mm, opakovaně nad lištou s ptáky a rozvilinami • růže, 19 × 19 mm, např. [51a], [52b], [53a] • malé ozdůbky: čtyřlístek průběžně, svazek (13a), zubaté kramle, FO1 • konturové kartušové iniciály, 27 × 13–17 mm, TL, 16a, 18a, 20a, 25bis b, 26a • signet Jehudy Levy ben Mošeho tiskaře (S10, L8), TL *verso*, [56b] • plná xylografovaná písmena, 13a, 13b, 15b, 18a, 18b, 19a, 21a, 21b, 30–34 mm průměrné výšky, *lamed* 53 mm. B • Zunz 98; *CLH* 2687; Cowley 559; Muneles 72; Vinograd 137; *BHB* 184743 • Yaari 34; Yudlov 45; Shmeruk 1984: č. 2; k autorovi *Gal-ed* 1856: č. 144 a Zunz 1845: s. 266, 276, 283.

C • BLO Opp. fol. 1277, 305 × 185 mm • NLI R 91 A 595, defektní; mikrofilm 2007 F 169 • on-line hebrewbooks.org/4928 (přístup 3. 6. 2015).

120.

[*Jošrot mi-kol ha-šana. Díly 3–4*] *Jošrot še-bejn pesaḥ le-šavu'ot* [3. díl] *Jošrot le-aḥar šavu'ot* [4. díl]

Praha, 3. díl vydal Moše ben Avraham Schedel (se syny Jehudou Lejbem a Azrielem), zahájeno v předvečer šabatu 3. češvanu [5]367 [3. listopadu 1606]; 4. díl vydali Jehuda Lejb

a Azriel synové Mošeho Schedela – vytiskl Jaakov ben Geršon Bak, patrně dokončeno [5]367 [1607]

8°, [82] ff.

Jocrot (sváteční hymny) v jidiš překladu, 3. díl pro období mezi Pesachem a Šavuot, a 4. díl po Šavuot. V TT obou dílů uvedeno, že autorem překladu je Moše ben Avraham Schedel, v TT 3. dílu si Moše nárokuje i autorství překladu a vydání prvního dílu „ve své tiskárně“. Míni nejspíš *ḥeleḳ rišon* i *šeni* dohromady, které vytiskl Jaakov Bak v letech 1605–1606, č. b. 106, a v nichž se Schedelovo jméno nevyskytuje. Dle impresy vytiskli 3. díl Jehuda Lejb a Azriel synové Mošeho Schedela, a skutečně je také tištěn schedelovskými písmi, v impresu 4. dílu je uvedeno „skrze“ (*al jdej*) bratry Schedelovy a „vytiskl“ (*nidpas al jdej*) Jaakov Bak. Fakticky je 4. díl zpočátku sázen schedelovským JP5, ale dokončen bakovským JP8 (přechod nemohu uvést přesněji vzhledem k nedostatečné fotodokumentaci). Třetí díl má na [1b] signet sazeče Jehudy Lejba ben Alexandra Katze. Dle impresy byl Moše Schedel době tisku 3. dílu ještě naživu: v impresu jako „tiskař, nechť se dožije dlouhých a dobrých dní“. V době tisku 4. dílu byl již mrtvev: v TT je za jeho jménem – Moše Daršan – formule za mrtvé *zš“l*. V kolofonu na konci 4. dílu uveden sazeč Jicchak ben Aharon Bach (בך), který sázel také *Sliḥot ke-seder bejt ha-kneset ha-ješana*, 1605, a v obou tiscích lze shledat podobnosti: např. tam incipit *Šofeṭ* a zde incipit *Wa-joša*, [2a] (a srov. též užití ozdůbek v *Levuš ha-ora*).

TT 3. dílu:

יוצרות \ שבין פסח לשבועות \ חבר גם כן המחוקק מהר"ר \ משה בן כה"ר אברהם וגם \ חלק ראשון חבר
הוא גם כן \ ונדפס בדפוס שלו : \ היו' בערב שבת ג' ימים בחדש \ חשון שנת שס"ז לפ"ק \ נדפס פה ק"ק \
פראג \ על ידי יהודא ליב עזריאל בני \ מוה"ר משה מחוקק שלי"טא \ הנ"ל \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \
רודאלפוס יר"ה \ \

Kolofon sazeče (?) s dřevořezovým signetem s motivem žehnajících kněžských rukou, uvnitř

Lejb Katz, 3. díl, 1b:

כתר כהונה \ על ידי \ הזעזר \ במלאכת \ הקדש \ נאם יהודה ליב בן אליכסנדר הכהן זל \ \

TT 4. dílu:

יוצרות \ לאחר שבועות \ גאר וואל וער טייטשט אונ' \ נאך דען חבור אך גאר וואל \ גימאכט . אונ' גריימט נאך
\ דען ניגן גאר רעכט \ גידרוטקט אלהי ק"ק \ פראג \ על ידי המחוקקין יהודא ליב \ ועזריאל בני מהר"ר משה \
דרשן זצ"ל \ נדפס על ידי יעקב בן \ גרשון וואל ז"ל \ \

Kolofon sazeče 4. dílu (nad tím poznámka k obsahu):

על ידי הפועל יצחק בן אהרן בך זצל \ \

L • jid a trocha heb

T • 1 sloupec • text ve 3. díle sázen JP5 (Schedel), ve většině 4. dílu JP8 (Bak), RP 1,8 mm (oba TL); vyznačovací KP aškenázský 2,5–3 a 4 mm • kolace BLO, oba díly signovány dohromady, přechod mezi 3. a 4. dílem ve sl. 37 a [0]: [1]⁶ 2–4⁴ [1]⁴ 36⁴ 37⁵ [0]⁴ 32–34⁴ 38–39⁴ 41⁴ 41bis⁴ 42–43⁴ 44² 45^{4(5?)} 46⁵ • zrcadlo 3. díl ca. 160–165 × 118 mm; 4. díl ca. 145–155 × 118 mm • signatury od sl. 2, ve 2. řadě vynechána čísla 35–37 a 40, značena složka a první list, výjimečně též 38,2, 39,2 (JP8), po sl. 39 JP, od sl. 41 KP • 3. díl bez záhlaví, ve 4. dílu živá, např. *jošer le-brit mila, abava le-šabat naḥmu* • bez foliace • kustody stránkové.

D • bordura B21, oba TL • signet sazeče S11, 3. díl, [1b] • kartušové konturové inciciály, tamtéž, [2a] • ozdůbky 3. díl: čtyřlístky, zubaté kramle, mřížka 3 (rozpůlená), trojlístek ornament; 4. díl: větvička s lístky 3 (jako 1.–2. díl).

B • Zunz 92; CLH 2802; JDL 89; Cowley 565; Vinograd 132; BHB 0.

C • BLO Opp. 4° 1298, 193 × 145 mm, soudě podle nenavazujících kustodů defektní, chybí ve 3. dílu f. [1,4] a ve 4. dílu snad poslední list ve sl. 45?; vlastnické přípisy, na konci 3. dílu kupní záznam s cenou: *ḵaniti be-ʿad tolar me...[?]* (zakoupil jsem za tolar od) *Moše bar Josef šljt*“a z Lumpenburgu.

121.

Josipon dos hoch gelobt buch hot gemacht [...] Josef ben Gorion

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, ve čtvrtek 4. švatu [5]367 [1. února 1607]

4°, [348] ff. (?), ilustrace

Židovská historie od roku 586 př. n. l. do roku 70 n. l. (období Druhého chrámu),

anonymní, připisováno Josefu ben Gorionovi, v jidiš překladu. Kapitoly uvedeny stručným obsahem, ilustrováno dřevořezy napodobujícími předlohy z Curych 1546. Obsah: [1,1a] TL, [1,1b–1,4b] obsah, [2,1a–348b] text.

TT:

יוסיפון \ דאש הוך גילובט בוך האט גימאכט . איין געטלכר \ מאן אונ אין ירושלים וואל גיאכט . איז גיוועזן
איין \ כהן ומשוח מלחמה . אר' איר ווערט לעזין פון זיינר \ חכמה יוסף בן גוריון הכהן \ איז ער גיננט . פיל מאל
פון קידוש השם וועגן איז \ ער גיוועזן אין פיינר הנט . אונ' די גרושי ניסים ונפלאות . \ ווערט אייך ניט גרייאן
אייער מעות . \ אונ' אונש הש"י ווירד בויאן . דש בית המקדש דש \ מיר גערן שוואן . אמן : \ נדפס פה קק
פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר הרומי רודלפוס יר"ה \ היר' יר' ה' ד' ימים בחודש שבט שס"ו לפ"ק \ ע"י
משה בן מוהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל מחוק"ק \

L • jid a heb

T • 1 sloupec • textové JP7 2 mm / 57 mm 10 ř. a JP9 1,5–1,8 mm / 43 mm 10 ř. (popisky, ff. 66,3b–67,2b), KP aškenázský 2,5–3 mm (hebrejské pasáže či slova v textu, záhlaví), RP 1,8

záhlaví kapitol; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, KP hybridní 2,5 mm (impresum)
• kolace snad [1]–66⁴ 67² 1–9⁴ 76–86⁴ 87² (v exempláři HAB chybí sl. 2, sl. 1 má 4 ff.,
v exempláři BLO i JTSA chybí sl. 1–3) • zrcadlo 172 × 123 mm • záhlaví *Josipon* plus číslo
kapitoly • foliace pouze ff. 10–16, chybně: 11, 12, 10, 13–16, zčásti KP 4 mm, zčásti malým
KP (13–16) • kustody stránkové • signatury na prvním listu JP7, značena složka a list (sl. 8,
13, 22, 30, 76–86 pouze číslo složky) a arabskými (od sl. 5, pouze číslo složky),
nepravidelnosti: obrácené pořadí arabských číslic ve sl. 12 (jako 21), 14, 26, 28, 29, 30; sl. 79
a celé 2. číslování složek (1–9) pouze JP7 na prvním listu složky (složka a list, sl. 1 pouze číslo
složky).

D • bordura B16, TL • roloverková kartuše (? , nedokumentována), 3,1a, 43 × 71 mm •
čtyřlístky • ilustrace: poprsí krále s taseným mečem, 11,1a, 35 × 32 mm, קיניג נקתניבור; *dtto*
19,2b, פליפוס הרשע; *dtto* 48,1b, קיניג ארבוליוט; *dtto* 65,1b, קיסר אספסיאנוס; hlava muže
s věncem či šátkem ve vlasech, 18,1a, 36 × 32 mm, אנטונינוס; *dtto* 53,1b, קיסר תיבוריאוס; hlava
v helmici s korunou a pérem, 18,3a, 36 × 32 mm, אליאורוס; *dtto* 42,1b, אנטונינוס; Jeruzalém
obléhaný Herodem a jeho vojsky, 40,2b, 90 × 54 mm, *dtto* 59,3b jako dobytí Jotapaty;
Vespasianovo tažení v *eres Jebuda* - bitevní scéna, 56,4a, 91 × 53; 8bis,2a, 54 × 90 mm, válka
mezi *folk Jisrael* a *folk Amalek* • ručička, 8bis,2a, 7 × 4 mm • chrám Jeruzalémský Ch1, 87,2b •
čtyřlístky.

B • Zunz 100; *CLH* 6033,12; Cowley, s. 332; Vinograd 151; *BHB* 0 • k 1. vyd. Curych 1546
viz Shmeruk 1986.

C • JTSA Rare Yidd DS 122 Y5 819 1607 c. 2, 193 × 150 mm, defektní, chybí sl. 1–3, končí
f. 86,4, konec textu doplněn rukopisně • HAB M: Le 59, 210 × 160 mm, defektní, chybí sl. 2
a 23, tj. [340] ff. doch.; původní polokožená vazba na dřevěných deskách, předsádky ze dvou
ff. z téhož tisku (f. 23,2 a 22,4), 225 × 170 mm, kupní záznam Avrahama bar Eliezera z^{“l}:
zakoupeno za 3 toлары 12 grošů ve středu (?) 5. češvanu 382 (1622) • UB Erlangen
H61/WAGENSEIL.VK 176 • BLO Opp. 4° 1401, 270 × 155 mm, defektní, chybí sl. 1–2 a od
sl. 86 dále, vlastnický přípis na prvním dochovaném listu: dole: *Ani Hind bat hr“r Baruch zš“l*
mi-Ḳoblenc, nahoře: *dtto* a dále: *Ani Hind ešet hr“r Zanvil Openheim [še-jihje le-orech?] jamim u*
šani[m].

N • neviděn žádný kompletní exemplář.

Mlochim buch. Dos mlochim buch vol vr tajšt

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno ve čtvrtek 4. švatu [5]367 – (dokončeno v úterý o Taanit Ester [13. adaru] [5]367) [1. února – 12. března 1607]

4°, 120 ff.

Příběhy krále Šalamouna a jeho následovníků v jidiš obohacené o midrašické prvky, 1. vyd. Augšpurk 1543, 2. vyd. Krakov 1582, ve čtyřřádkových strofách, určené ke zpěvu, dle Turniansky – Timm 2003: s. 12 vznikl překlad patrně v Itálii v 15. století. Obsah: [1a] TL, [1b] anonymní předmluva, přítomná pouze v pražském vydání, v níž se uvádí, co vše se čtenář v knize dočte (přetištěná v Fuks 1965: s. 39–40), 120b kolofon. Zahájeno vzápětí po dokončení Josiponu. Dle TT se v knize nemusí stydět číst ani rabín či *chaver*, opět tak jako v Šmuel buchu (č. b. 147) zahrnuje tedy tiskař (jiný) mezi čtenářstvo knihy i muže, které láká na zahrnuté *midrašim* a *pšaṭim*. Převzato doslovné znění explicitu z krakovské reedice (a též 1. vyd.), s pozměněnými údaji.

TT:

ספר מלכים \ דאש מלכים בוך וואול ור טיישט איך מיר \ טוא ויר נעמין . מאג זיך רב אודר חבר \ ניט שעמין .
מיט מדרשים אונ' \ פשטים ביידידליך . אויך צו לייאן ור \ ווייבר אונ' מיידליך . \ נדפס פה קק פראג \ תחת
ממשלת אדונינו הקיסר הרומי רודלפוס יר"ה \ היו' יו' ה' ד' ימים בחדש שבט שס"ז לפ"ק \ ע"י משה בן
מהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל מחוק"ק \ \

kolofon:

נשלם ספר מלכים בעזרת מלך מלכי המלכים \ ויהי יציאתו היום יום ב' באסתר תענית \ בשנת שס"ז ליצירה .
פה קק פראג הבירה \ \

T • 1 sloupec • textové JP7; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3 a 4mm • kolace [1]–30⁴ •

foliace [1], 2–120 • signatury hebrejsky a arabsky, první list ve složce, číslo složky, sl. 9 značen i první list (9,1 *ṭeṭ alef*) • záhlaví a foliace KP 2,5–3 mm.

D • bordura B16, TL • čtyřlístek.

B • Zunz 101 (defektní exemplář J. Ch. Wolfa, Hamburger Stadtbibliothek); *CLH* 1245 (ÖNB Wien); JDL 0; Muneles 72a; Vinograd 153; *BHB* 0 • k dílu i edici viz Falk – Fuks 1961: s. 25–30; Fuks 1965, k rukopisu a tištěným edicím, sv. 1, s. 27–41; Turniansky – Timm 2003: s. 12.

C • ÖNB Wien 20.K.82, defektní, chybí složka 22, ff. 85–88.

123.

Jicchak ben Jehuda ha-Levi (13. století), *Pa'aneah raza pejruš jafe 'al ḥamiša ḥumšej tora*

Praha, Jaakov Stabnitz *sgl* a Jaakov Bak [v katzovské tiskárně?], (dokončeno 13. nisanu 5367 [10. dubna 1607])

4°, 88 ff.

Výklad k Tóře. V předmluvě, [1b], autor zmiňuje učitele, jejichž výklady v díle zahrnul, mj. Josefa z Orléansu, Josefa Bechor Šora, Jehudu ben Šmuela he-Chasida (z knihy *Gan bošem*) a Eleazara ben Jehudu z Wormsu (z nichž uvádí „trochu *gematrijot*“, výkladů založených na číselné hodnotě písmen), a u jejichž výroků také uvádí patřičný zdroj. Pokud uvádí své mínění, označuje je „Levi“. Dle podrobného TT nakladatelů vydáno z rukopisů, přičemž existující četné opisy byly plné chyb a natolik nevyvážené v délce výkladů a i jazyk sám o sobě nepřesný a až nesrozumitelný, pročez si k redakci finálního textu zjednali kopistu a editora, jímž byl dle akrostichu v jeho vlastní předmluvě na [1b], Jicchak ben Šimšon Katz. Jeho úmyslem bylo odstranit dodatky a chyby předchozích kopistů (*sofrim, ma'atikim*) i z vlastního textu vše, co se nachází v pramenech (viz tamtéž a podrobnou ediční poznámku na 88a). Kolofon s datem dokončení, 88a; 88b vakát. Dle *BHB* zbyla po redakčním zásahu méně než půle původního textu. Existují malé rozdíly v exemplářích (úprava TL a sazba první složky – snad pouze estetická záležitost?). Jméno Stabnitz podle vsi Stebnice v západních Čechách, nebo spíš Stopnice v Polsku? Typografie se jeví jako katzovská (srov. např. se soudobým *Klijakar* či *Olat Jišbak*): snad Jaakov Bak se společně vydali dílo svým nákladem v katzovské tiskárně? Bak neměl v této době vlastní RP (poprvé dokumentováno v č. b. 185); Stabnitz byl, tak jako ve svém dalším podniku (č. b. 236), pouze nakladatelem. 1. vydání.

TT:

ספר פענח רזא \ פירוש יפה על חמשה חומשי תורה \ הקדמת המדפיסים \ ידוע תדעו כי זה הספר פענח רזא נמצא בכתב יד ורבו בו העתקות פנים שונים \ עלו בו קמשונים [...] בדברים בלתי מובנים ומגומגמים ודילוגים [...] גם בגמטריאות וחשבונות [...] נוסף על כי הלשון בעצמו בלתי מובן מדוייק ומיושר עד כי כמעט לא היה \ אשפר לעמוד על מכוון [...] ומה גם מעט מזעיר שהיה מובן \ בקושי מתוכם היה מהנמצא בדברי בעל הטורים ושאר החברים ומדרשים מלאים באופן שלא \ היה בו תועלת כלל . בכך אנחנו המדפיסים [...] הערנו רוח עצה רוח \ דעת הרב המעתיק ללקוט [...] ולק'צר באמ'רים [...] העתקה אחת יפה \ [...] בשפה ברורה ומבוארה גירסה קצרה יש ברירה לברור האוכל לפי שכלו הזך [...] גם בידו להוסיף נופך משלו ולהציב ציונים להוספתו בחציי עיגולים \ כזה ( ) מזה ומזה למען שפתי צדיק וצדיק הקורא בו ידעון רצון ממי יצא דבר ודבר \ כאשר נעשה גם בשכבר בחבור הזה להבחין ולהפריז בין בעלי השמועות [...] בכך הרב הזה י"ץ הרכין ראש \ לבקשתינו [...] נדפס פה קק פראג \ ע"י השותפים כמר יעקב סטאבניץ סג"ל וכהר"ר יעקב בק יץ \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר רומי רודאלפוס ירה . \\\

Kolofon:

ותהי השלמתו בשלשה עשר לחדש הראשון בשלישי \ לפרשת וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם . \ השס"ז לפ"ק

T • 2 sloupce • textové RP 2 mm / 43 mm 10 ř.; vyznačovací KP 9 a 4 mm • kolace [1]–22⁴ • zrcadlo 153 × 122 mm, šíře sloupce 57 mm • foliace (exemplář Erlangen) [1]–17, [1], 19–21, [1], 23–70, 91, 72–88 • poslední folio vakát • kustody stránkové • signování složek RP a arabskými číslicemi, první list složky, sl. 1 neznačena, sl. 17, 18 přehozeno pořadí arabských číslic: 71, 81, sl. 20 arabská 20 vzhůru nohama; podobně sl. 22 • v záhlaví titul a název perikopy (KP 3 mm aškenázské katzovské) • výrazné závorky, nakloněné dvojtečky, kolečka místo obvyklé čárky (*gereš*, *geršajim*) pro chronogram v impresu.

D • TL typografický, v jedné verzi rámeček z čtyřlístků, ve druhé z FO1 • podobně rámečky incipitů: exemplář Erlangen, např. 34a, *Šemot* FO1; 49a, incipit *Wa-jikra* rámeček ze čtyřlístků; 61a *Ba-midbar* FO1; 74,1: *Ele* FO1.

B • Zunz 102; *CLH* 5362,1; Muneles 72b; Vinograd 154; *BHB* 136757.

C • ÖNB 20.H.93, on-line <http://data.onb.ac.at/rec/AC10454451> (28. 7. 2016) • ŽMP sg. 5.490, defektní, chybí posledních 5 ff. • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 184 (6).

124.

Psakim bi-dvar ha-ḥališa psula

s.l. s.t.n. s.a. [Praha?, [5]368 /1607–1608/]

4°, [9] ff.

Pamětní tisk ke zvěčnění památky mučedníka a sebrané halachické decize ohledně platnosti provedeného obřadu chalica jako výstraha a návod pro řádné jednání. Titul dle TT, v záhlaví *Psakim bi-dvar ḥadaš šel ḥališa psula*. Bez impresu, místo vydání odvozováno z formulace na [1a] dole: „a hlas byl zaslechnut zde v Praze v domě [...] *ab“d ha-jisra’eli* [...] *kmvhr“r r. Lejb* (tj. Maharala) *nru“*. Vyšlo ke konci r. 1607 nebo r. 1608. Po eulogii na mučedníka Eliezera Lipmana ben Jaakova ha-Leviho Wallersteina, [1a–b], shrnuje úvodní text obsah tisku, jímž jsou decize ve věci obřadu chalica, který byl proveden mezi bratrem zesnulého, Avrahamem Frenklinem Wallersteinem, zetěm Maharala a synem *ba-kašin we-ba-nadiv* Jaakova *zš“l* přezdívaného Kafa Wallerstein (Jaakov byl synem Mošeho Hellera ha-Leviho Wallersteina, děda Jom Tov Lipmana Hellera) a vdovou po mučedníkovi paní Merel, dcerou Jaakova ben Jicchaka Cviho přezdívaného Kopl Nersem. K chalici se vyjadřují *psakim* a responsa Mordechaje Jafeho, *abd* Poznaň, [2a–b], datováno v úterý 22. tamuzu 5367); Šmuela Eliezera ben Jehudy ha-Leviho Eidelse, hlavy ješivy v Chelmu, [2b–3a], stejné datum; Josefa ben Šloma Kitzingena z města *Ḳazal* (קזאל) v Itálii (Casale Monferrato?), zetě Davida Altschula,

[3a–6a] (Josef žil nejspíš v Praze, zemřel ve věku 23 let a v *erratech* je jméno jeho otce opraveno na Jisrael); Jehudy Lejba Saravala z Benátek, jemuž byly *psaḳim* zaslány do Itálie, [6a]; podruhé Mordechaje Jafeho, [6a–b], datováno v pondělí o novoluní chešvanu 369, v *erratech* v exempláři BL opraveno na 368, tj. *recte* 22. října 1607; a Šmuela ben Josefa Josky *zl*, zetě Benjamina Luntschitze z Poznaně, [7a], datováno v Boleslavi 5368 (viz k němu *Leḥem rav*, č. b. 127). Chalica byla prohlášena za neplatnou. V exempláři BL London je doplněn *luaḥ ha-ṭa'ujot*, [9a] a provedeny mírné změny v textu a sazbě, [9b] (např. použito KP aškenázské vyznačovací 4 mm pro incipit). Pokurzívní textové písmo není v Praze jindy doloženo a identita tiskaře a s ní i místo tisku je problematická. Zvěřejnění případu včetně konkrétních jmen se děje pro výstrahu a poučení ostatním, což se dle TT koná na výslovné přání bratra a švagra a aktéra zneplatněného obřadu (a Maharalova zetě). Ze závěrečného slova, [9b], nevyplývá, kdo je nakladatelem, TT i tento doslov jsou ale formulovány v první osobě plurálu. Pisatel doslovu se vyjadřuje velice negativně o ženách a viní je, zdá se, z vědomé neposlušnosti a zlehčování zákona. Doufá, že otec ženy a žena (*jevama*) ponесou *din tora* statečně a že švagr (*javam*) bude moci dáti své švagrové novou řádnou chalicu. Mohlo by vydání nějak souviset s Maharalem?

TT ([1a–1b]):

פסקים בדבר חדש של חליצה פסולה . מהגדולים אשר בארץ המה \ לתפארת ולתהלה . ונקבו בשמותם איש על דגלו לאותיותיו \ הרמות בקצה היריעה . וקולם נשמע ברמה כקול התרועה : [...] וכדי שידע כל ישראל להזהר מגחלת רשפי ערוה עלתה ההסכמה . משוכני רומה . לנקוב \ היבם והיבמה בשמותם [...] והקול נשמע פה \ ק"ק פראג בבית מופת דורינו . גאון עוזינו . נזר תפארתינו . ריש גלותינו . אב"ד הישראלי \ כמהורר ליב נר"ו . והעיד עליו שהוא במחיצת עשרה הרוגי מלכות . וכל זאת העלנו על \ הספר בכמות ואיכות . ליקרא דשכבא . אשר קדש שם שמי' לשעבר ולהבא . וגם כדי להפקח \ רצון אחיו הר"ר אברהם הנ"ל שבקש מאתנו להזכיר קדושת אחיו המת על הספר [...] באמרנו מאחר שאין נוהגין בדורות הללו לייבם אשת המת להקים שם אחיו בישראל \ לכן יזכר קדושת האל . שקידש בתוך העמים . ובזה בכח שמו שיהיה לו שם ושאר בבית \ ישראל עולמים . ויהיה לו שם טוב מבנות ומבנים [...] ואלו שמות הגבורים . ראשי המורים . שפסלו החליצה . בטוב טעם של תורה ועצה...

Doslov:

[...] ויתפלל לאל \ שוכן מעונה . שיטה שכם אבי היבמה והיבמ' לסבול דין תורה . ואזי היבם ילך לזקני העיר \ השערה . ויתן ליבמתו מחדש חליצה כשרה . ובזה יסיר המכשלה הזאת מישראל . ונזכה לביאת הגואל . במהרה בימינו : \

T • 1 sloupec • JP10 2 mm / 54 mm 10 ř., v exempláři BL London též KP aškenázské 4 mm jako vyznačovací • kolace [1]–2⁴ [1]¹ • zrcadlo 172 × 117 mm • signování složek: patrné pouze *bejt alef*, jinak nejspíš oříznuto • kustody stránkové • záhlaví přítomna na ff. [1,3a], [1,4a],

[2,1a–3,1a] *Psakim bi-dvar ħadaš šel ħališa psula*; v exemplári BL London na f. [3,1b] záhlaví není, v BLO není patrno (ztráty) • foliace není patrná.

D • orámování titulního záhlaví ozdůbkami FO1, [1,1a].

B • Zunz 229; *CLH* 4007; Muneles 75; Vinograd 180; *BHB* 334681 • Muneles 1988: s. 307–308 (k Avrahamovi Frenklinovi); Davis 2011: s. 52, pozn. 5.

C • BLO Opp. 4° 1115 (15) (*olim* 1396), 180 × 137 mm, konvolut • BL London 1931.c.9, 185 × 145 mm.

125.

Šlomo Efrajim ben Aharon Luntschitz (kol. 1550–1619), *Kli jaħar [...] nidpas pa'am šenit* Praha, (Avraham ben David, Uri ben Ašer, Pinchas ben Aharon) – Moše ben Becalel Katz, zahájeno o Lag ba-omer [18. ijaru] [5]368 [4. května 1608]

2°, 141 ff. (*recte* 139 ff.)

Výklady a kázání k Tóře, druhé vydání (1. vyd. Lublin 1602). [1a] TL, [1b] vakát; 2a–b předmluva autora, 3a text, 141b chvála (*apirjon*) společníků–nakladatelů Avrahama bar Davida z“l b“b, zetě Zalmana Schnurdrehera z Prahy, Uriho bar Ašera z Krakova a Pinchase bar Aharona zš“l b“b zvaného Zelig z Prahy (zemř. 1639; viz Hock 1892: 376; v epitafu: *mocher sfarim*, knihkupec), zetě Avrahama Schnurdrehera (tamtéž); dole kolofon tiskařských dělníků Jekutiela ben Davida zvaného Zalman Setzer z Prahy, t. č. bydlícího v Roudnici, Mošeho bar Jaakova Gelhaara (z rodiny Geršuni, tj. Katzovské, viz Hock 1892: col. 70b, b. č., k r. 369 /1609/, snad jej pouze zaznamenává?) a Jony bar Jehudy šlj“t z Prahy. Moše Katz snad pouze tiskařem, podobně jako v č. b. 126? Bylo patrně tištěno současně s následujícím č. b. 126 a částečně týmiž nakladateli.

TT:

ספר \ כלי יקר \ חברו החכם פופת הדור [...] אשר חבר ספר עיר הגיבורים וספר \ עוללות אפרים וספר אורח לחיים הלא \ הוא הגאון מוהר"ר שלמה \ אפרים בן מוהר"ר אהרן \ זצ"ל איש לונטשיץ : \ נדפס פעם שנית בעיון נמרץ . גם בתכלית היופי בנייר ובדיו . כיד ה' הטובה עליני . והמלאכה \ ומבזה ונמס אותה החרמנו : \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר רומי רודאלפוס ירום הודו ותנשא \ מלכותו אמן \ על ידי משה בן מהרר יוסף בצלאל כץ מחוקק \ ותהי ראשית מלאכתו ביום א' ל"ג בעומר שנת שסח לפ"ק : \

Kolofon:

ואפריון נמטייה להיקרים הנעלה כמ"ר אברהם בר דוד ז"ל \ ה"ה חתן זלמן שניר דרעהר מפראג ושותפו אורי בר אשר \ מקראקא . וכמ"ר פינחס בר אהרון זצ"ל ה"ה הנקרא זעליג \ מפראג חתן אברהם שניר דרעהר . אשר שמו נפשם ומאודם \ בכפם . להביא הספר מכל טעות : באשר \ נפלו בו מקדם . לזכות בא [!] את הרבים . \ בכך זכות הרבים תלוי בהם . וצדקתם יעמוד להם . את אשר \ יחפצו \ בידיהם . יצליחיהו השם בכל דרכיהם

אמן \ ע"י הפועל במלאכת הקודש נאם יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד \ זצ"ל הנקרא זלמן זעצר מק"ק פראג
הדר לע"ע בק"ק רוידניץ \ ע"י הפועל במלאכת הקודש נאם משה \ בר יעקב געל האר ז"ל מק"ק פראג \ וע"י
הפועל במלאכת הקודש יונה בר יהודא שליטא \ מק"ק פראג \\
T • 2 sloupce • textové RP; vyznačovací KP 9, 4 a 2,5–3 mm • kolace [1]–16⁶ 17⁸ 19–23⁶ 24⁵ •
foliace KP 4 [1]–48, 51–115, 16, 116, 118–141 • zrcadlo 240 × 148 mm, šíře sloupce 66 mm •
záhlaví živá (titul a perikopa) • signatury RP a arabskými číslicemi, číslo složky a listu, první
půle složky, 1,2 v RP jako 2,2 • kustody stránkové.
D • bordura B17, TL • rámeček RT7 pro názvy perikop, střídá se s rámečky z ozdůbek FO1 •
větvička rozkvetlá, rámuje incipit Dt • pletenec • čtyřlístky • incipity jednotlivých knih
Pentateuchu velkými ozdobnými xylografovanými písmeny s kroužky na dřících (srov.
Chumaš 1610) rámovány ozdůbkami, kromě Dt.
B • Zunz 103; *CLH* 4898,4; *Muneles* 55; *Vinograd* 156; *BHB* 170542.
C • NLI R 2° 45 A 889 • ŽMP sg. 5.064 (2), svázáno spolu s *Šu"t Maharam*, č. b. 126 •
ŽMP sg. 33.562, defektní, chybí TL, razítko Bibliothek der Isr. Cultusgemeinde Wien.

126.

Meir ben Baruch z Rothenburgu (kol. 1220–1293), *Še'elot u-tšuvot [...] mi-Maharam [...]*
we-nosaf 'alejhem taḳanot r[abejnu] G[eršom] u-še'ar ha-ge'onim we-gam Darcbej tšuva
Praha, [Uri ben Ašer a Pinchas Zelig ben Aharon] – Moše ben Josef Becalel Katz,
(dokončeno v neděli 24. sivanu [5]368 [8. června 1608])

2°, 2, 5–114 ff. (*recte* 112 ff.)

Responsa Meira z Rothenburgu (Maharam). Ve veršované předmluvě společníků–nakladatelů
je kromě chvály výjimečnosti autora a díla děkováno Chajimovi z Ulmu (*rav narkot iš emunot*
ze rabi Ḥajim iš Ulma mi-ḳ"ḳ Pauerd, tj. Fürth), majiteli rukopisné předlohy edice, a
uváděno, že vydavatelé nechtěli mařit peníze na vydávání nových knih (*le-'abed hon li-dfos*
ḥadašim mi-ḳarov ba'u sfarim). Na konci uznání korektorovi (*we-gam Ḥarbona zachur la-ṭov*
[...] ašer lo natan šejna le-'ejnaw we-mit'aseḳ 'imo be-chol koḥaw) Avrahamovi ben Davidovi z^l
h"b, jenž je nejspíš totožný se spolunakladatelem z č. b. 125. V akrostichu předmluvy jméno
editora vydání Jicchaka ben Šimšona ha-Kohena, uvedené citátem Ž 22,7, který byl též
autorem TT (viz veršované záhlaví nad titulem). Obsah: [1a] TL, [1b] vakát, 2a–b
předmluva; 5a–13a rejstřík, 13b vakát, 14a–111a Maharamova responsa, 111b–113a: *taḳanot*
rabejnu Tam (Jaakov ben Meir, zemř. 1171) a *taḳanot rabejnu Geršom Me'or ha-gola* (Geršom
ben Jehuda, 2. pol. 10.– 1. pol. 11. stol.); 113b–114b *Darcbej tšuva* (?), 114b kolofon tiskaře

spolu s datem dokončení tisku, pod tím jména společníků–nakladatelů Uriho bar Ašera *mi-Kroḳus* (z Krakova, srov. č. b. 125) a Pinchase ben Aharona zvaného Zelig (*dtto*) a kolofon sazeče Jekutiela ben Davida zvaného Zalman z Prahy, t. č. sídlícího v Roudnici. V TT datum, tiskař ani nakladatelé neuvedeni. Z TT se zdá vyplývat, že bylo tištěno z rukopisu, tj. nikoli dle první edice Cremona 1557 (k tisku a autorství respons viz podrobně články Simchy Emanuela).

TT:

[...] ויזרע יצחק בשנה ההיא מאה שערים שנים שנים באו אל הת'יב'ה \ ספר \ שאלות ותשובות . [...] פסקים ודינה"בות [...] ממחר"ם נכתבות [...] ונוסף עליהם תקנות ר"ג מאור הגולה ושאר גאונים . וגם דרכי תשובה שנמצא עמם בכתב לא ימושו מפה . \ נדפס פה קק פראג תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי רודאלפוס יר"ה \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי רודאלפוס יר"ה \

Kolofon:

היום יום א' כ"ד ימים בחדש סיון שנת שס"ח לפ"ק \ ע"י משה בן מוהר"ר יוסף \ בצלאל כ"ץ זצל מחוקק \ ע"י היקרים כמר אורי בר אשר מקראקוס וכמר פינחס בן \ הה"ר אהרן נקרא זעליג השותפים המדפיסים אשר נתנו \ רוחם אותם להביא ספר הנכבד הזה לבית הדפוס . \ ירצה ה' פעלך בכללם . אמן \ ע"י הפועל במלאכת הקודש \ יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד \ זצ"ל הנקרא זלמן זעצר מק"ק פראג הדר לע"ע בק"ק רוידיניץ . \

T • 2 sloupce • textové RP; vyznačovací KP 9, 4 a 2,5–3 mm, KP hybridní ca. 1,8–2 mm

(akrostich) • kolace [1]² 2–4⁴ 5–19⁶ 20⁸ • zrcadlo ca. 254 × 143 mm • foliace KP 4 mm, [1], 2,

5–114 • signatury RP a arabskými číslicemi, značeny složka a list ve složce v první půli složek

• v záhlaví *še'elot u-tšuvot Maharam* • kustody stránkové.

D • B17 • čtyřlístky • ručičky.

B • Zunz 104; *CLH* 6323,3; *Muneles* 73; *Vinograd* 161; *BHB* 145201 • Emanuel 1988.

C • ŽMP sg. 5.064; sg. 1.487 ad.

127.

Šmuel ben Josef [Joska] z Lublinu (též: z Boleslavi; žijící autor), *Leḅem rav*

Praha, (Šmuel ben Josef Joska z Lublinu) – v domě Avrahama ben Šaloma vytiskli Jehuda

Lejb a Azriel Schedelové, synové Mošeho Daršana, (dokončeno ve středu v předvečer Roš ha-šana [5]369, tj. 29. elulu 368 [10. září 1608])

4°, 66 (*recte* 63) ff.

Novellae k předpisům Šulchan aruchu, oddíl Orach chajim, s odkazy na zdroje k předpisům,

které byly vynechány (*nišmeṭu*) Moše Isserlesem a Josefem Karem, sebrané autorem a

doplněné z Talmudu a *poškim* a ad., a které se autorovi jevily významné. V předmluvě se

kriticky vyjadřuje ke způsobu studia *Šulchan aruchu*, neboť mnozí nechtějí studovat jeho

předpisy se zdroji, odkud pocházejí, a odvrhují (dosl. *jim'asu*, „jsou přesyceni“, „mají dost“) *Bejt Josef*, kde jsou tyto zdroje uvedeny, a dochází tak k úpadku porozumění a též k „velkému zapominání“, neboť nestudují *Bejt Josef's Arba'a turim*. Proto se rozhodl sepsat stručné kompendium všech zdrojů předpisů Šulchan aruchu (*kišur muflag 'al kol dat we-din ha-nizkar be-š"ca mi-maḳor šelo*). Vydávané dílo je tedy pouze součástí velkého celku, který pokrývá celý *Šulchan aruch* a jeho prameny a zdroje, který nazval *Tšuvato ha-ramata* („vznešená odpověď“, dle 1 Sam 7,17), na němž začal pracovat roku [5]363 (1603), když pobýval v Hnězdně, odkud přesídlil do Osoblahy ve Slezsku, kde jej dokončil. Mj. uvádí, že *Šulchan aruch* je velice rozšířený, podrobně vysvětluje svou metodu a výslednou podobu díla. Maharal ve své aprobaci jmenuje Kara i Isserlese a užitečnost a potřebnost jimi vynechaných *dinim*, které jsou zde sebrány, a dává výslovný souhlas k tisku „dle vši libosti“ autora; *haskama* jeho zetě Jicchaka ben Šimšona Katze je pouhou ozvěnou Maharalových slov a doporučením díla. Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, 2a–3b předmluva autora, 3b *haskamot* Maharala a jeho zetě Jicchaka Katze, 5a–66b text, 66b explicit a kolofon tiskařů a sazeče Jehudy ben Alexandra ha-Kohena zvaného Lejb z Prahy s datem dokončení. Autor pocházel z Lublinu, byl zetěm Šmuela Luntschitze z Poznaně, [2a], v době vydání byl *abd* a *rm* (vrchním rabínem a hlavou ješivy) v Boleslavi (TT) a byl patrně i nakladatelem svého díla. Nejasná je role Avrahama Šaloma: byl majitelem domu, kde tiskárna sídlila, jejím podílníkem, či dokonce vlastně nakladatelem?

TT:

ספר לחם רב \ ראו זה דבר חדש חידושי דיני \ חדשיל \ גם ישנים השייכין לשלחן \ ערוך שנשמטו משם .
והמציא \ אותם ולקט אותם [...] הגאון מוהר"ר שמואל \ בן מוה"ר יוסף איש לובלין \ ריש מתיבת'
ואב"ד דק"ק \ בומסלא במדינות \ פיהם : \ נדפס פה קק פראג \ ע"י המחוקקי' יהוד' ליב ועזריאל \ בני מוהר"ר
משה דרשן זצ"ל \ בבית הנעלה כהר"ר אברהם \ בן שלום ז"ל : \ \

Kolofon:

תם ונשלם \ על ידי המחוקקין יהודא ליב בן מוהר"ר משה דרשן ז"ל המכונה מהר"ר משה שעדיל זצ"ל \ ואחיו
עזריאל בן מוהר"ר משה דרשן ז"ל המכונה מהר"ר משה שעדיל זצ"ל : \ ועל ידי הפועל במלאכת הקודש יהודא
בן אליכסנדר הכהן ז"ל \ המכונה ליב זעצר דק"ק פראג \ היום יום ד' בערב ראש השנה שנת ובפרט אשרי העם
יודעי תרועה \ באו"ר פני"ך יהליכון \ \

T • 2 sloupce • textové RP 2 mm / 45 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 2,5, 4 a 9 mm •
kolace [1]³ 2–16⁴ • foliace [1], 2–3, 5–9, 9bis, 11–48, 51–66 • signování složek: na prvním
listu složky arabskou číslicí číslo složky a RP číslo složky a listu, na druhém listu pouze RP
dtto • kustody stránkové • záhlaví živá: *šulḥan 'aruch oraḥ ḥajim* a číslo paragrafu.
D • bordura B21, TL • ozdůbky tvořící rámečky nadpisů oddílů: FO1, lístek trojklanný 2,
dvojitě w 2.

B • Zunz 105 a 118; *CLH* 5940,22 a 7044; Muneles 78b; Vinograd 162 a 175; *BHB* 180901; Cowley 611 • Löwenstein 1923: č. 140 (haskama Jicchak Katz).

C • BLO Opp. 4° 489, 197 × 162 mm, původní papírová obálka • NYPL **P (Samuel ben Joseph. Leḥem rav. 1608), dar Louise M. Rabinowicze (štítek na předním přičešti), značka Jc 17619 tereziánské knihovny • HAB M: Le Sammelbd 3 (2).

128.

Doz bichlajn bajst der Rozn gortn

(Praha), Jehuda Lejb a Azriel synové Mošeho Schedela, v úterý 27. tišri [5]369 [7. října 1608] 8°, fragment, [6] ff. doch.

Eschatologický anonymní text o deseti znameních příchodu mesiáše a postavení duše po smrti, o ráji a pekle v jidiš.

TT:

דז ביכליין היישט \ דער רוזן גארטן \ אזו וואול דער דא גיט איין שיין רוזן גארטן \ דער ווערט גאר לוישטיג אונ' ער שטרקט איין \ מענשן זיין הערץ אזו אויך דער דא לאייט אין \ דען ביכליין דעם ווערט אך גישטרקט ווערין \ זיין [ה..] אין גוטש וארכט אונ' זיין זיל ווערט \ [?...] פון אלי זינד די ביזן . אונ' ווערט \ זוכה זיין דורך דען משיח בן דוד אויז \ דעם גלות צו דר ליזן אמן : \ על ידי המחוקקין יהודא ליב ועזריאל בני מהר"ר \ משה דרשן ז"ל : \ היום יום ג' כ"ז תשרי שסט לפ"ק \ \

L • jid, trocha heb

T • 1 sloupec • textové JP5 2,5–3 mm / 56 mm 10 ř., vyznačovací KP aškenázské 4 (TT) a 2,5–3 mm (hebrejské výrazy v textu) • bez foliace i záhlaví • signování JP5, [2a], *alef bejt* • kolace nezjistitelná bez narušení tisku • zrcadlo 127 × 75 mm.

D • dřevořez s výjevem příchodu Eliáše a Mesiáše k branám Jeruzaléma s popiskou (jako v č. b. 119), TL • ozdůbky FO1, dvojité w 2, čtyřlístky jako rámeček a flankující.

B • Zunz 116; *CLH* 4035; JDL 276; Muneles 9 (1568); Vinograd 183 (též Vinograd 34 mylně k r. 1569, k čemuž jej snad vedlo nedotisknuté *samech* v impresu); *BHB* 0 • viz též Yudlov 1989: s. 457.

C • BLO Opp. 8° 460 (5) (*olim* 405), 152 × 84 mm, konvolut, TT poškozen, unikum.

129.

Šlomo ben Jechiel Luria (kol. 1510–1573), *Jeri'ot Šlomo [...]* 'al mb"rr Elija Mizraḥi Praha, (Jechiel Michl ben Mešulam z Wroněk?) – Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno v úterý 18. češvanu [5]369 [28. října 1608]

4°, 38 ff.

Komentář – v předmluvě označeno jako *bagahot* (emendace, glosy) s doplňky – Šloma Lurii k suprakomentáři Eliji Mizrachiho k Rašihovo komentáři k Toře, jakož i editorem doplněný výklad pasáží, které ani jedna z autorit nekomentovala. V předmluvě editor (a nakladatel?) Jechiel Michl ben Mešulam *mi-Wroniḳ* (Wronki, kraj poznaňský) zmiňuje, že jej sice již svým dílem *Kišur Mizraḳi* předešel Jicchak ben Naftali ha-Kohen (Bauking; viz č. b. 103, tištěné Schedely mezi lety 1604–1608), jeho text je ale věrnější a lépe připravený. A ač mu oba velikáni neponechali téměř nic, kde by sám mohl něco přičinit, přece však zbylo několik takových případů, kdy oni považovali vysvětlení za zbytečné, ale lidé menších schopností jako je on a jemu podobní, nikoli; svá slova pak vyznačuje v textu *ken nir'a li* (tak se mi jeví).
Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a] předmluva editora, 3–37b text, 37b kolofon tiskaře, 38a–b *errata*, 38b kolofony tiskařských dělníků Mordechaje ben Jaakova z Prostějova a Jony ben Judy z Prahy.

TT:

ספר \ יריעות שלמה \ שאיזן ותיקן והגיה הרב מהר"ר שלמה לוריא \ זצ"ל על הרב הגדול מהר"ר אליה
מזרחי זצ"ל גם \ במקום אשר לא שת לבו הרא"ם זצ"ל לפרש דברי \ רש"י ז"ל הסתומין האיר הוא עיני ישראל
בפירושו \ והחוט המשולש לא המהרה ינתק במקום אשר \ שני המאורות הגדולים לא השגיהו לפרש והם \
מפורשים בתוך החיבור הזה . \ והיתה התחלתו היום יום ג' ח"י ימים לחדש חשון \ שס"ט לפ"ק . \ פה קק פראג
\ ע"י משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל המחוקק : \ \

Kolofon tiskaře:

סליק וזאת הברכה . שבח לאל אדון \ כל המערכה . \ על ידי משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ \ זצ"ל מחוק"ק :
\ \

Kolofon tiskařských dělníků:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם מרדכי בן לא"א יעקב צצל זעציר \ מקק פרוסטיץ : \ וע"י הפועל במלאכת
הקודש נאם יונה בן לא"א יהודא שלי"ט מק"ק פראג : \ \

T • předmluva 1 sloupec, text 2 • textové RP (předmluva) a KP hybridní, obojí 1,8 mm / 43 mm 10 ř.; vyznačovací KP 4 a 9 mm, malé JP9 1,8 mm (pouze TT) • kolace [1]–9⁴ 10² • zrcadlo 162 × 117 mm, šíře sloupce 55 mm • foliace [2], 3–13, 13*bis*, 15–38 • signatury v první půli složky KP hybridním 1,8 mm i arabskými a římskými číslicemi, číslo složky a listu • záhlaví živá • kustody stránkové.

D • bordura B16, [1a] • ozdůbky čtyřlístky, ručička, perlovec 1 • filigránová viněta FV3, 38b.

B • Zunz 106; *CLH* 6950,18; Vinograd 169; *BHB* 143807 • Burnett 1996: s. 284, č. 155.

C • BLO Opp. 4° 906 (7) (*olim* 1143), 185 × 140 mm, konvolut • BLO Opp. 4° 250 (2) (*olim* snad 233), 183 × 148 mm, konvolut • HAB M: Le Sammelbd 1, 195 × 154 mm, v konvolutu

s krakovskými tisky • UB Basel FA V 37:3, knihovna rodiny Buxtorfovy • on-line
hebrewbooks.org/11727 (přístup 20. 7. 2016).

130.

Šlomo ibn Verga (zemř. kol. 1510), *Šveṭ Jehuda*

Praha, Geršom ben Josef Becalel Katz, v neděli první den novoluní kislevu [5]369 [9.
listopadu 1608]

4°, 50 ff.

Židovská historie v diaspoře („v zemích národů“), v TT jsou vyzdvížena některá dále
pojednávána témata: pronásledování Židů, křivá protižidovská nařčení, náboženské polemiky,
chrámový kult a podoba Chrámu ad. F. 50b kolofon dělníků, tiskařových synů Mordechaje a
Šloma. 3. vydání dle předchozího 2. vyd. Sabionetta, kol. 1567, vynechána krátká předmluva
autora (1. vyd. Adrianopole 1554).

TT s chronogramem *po Praga* („zde v Praze“):

שבט יהודא \ חברו החכם הרופא הה"ר שלמה \ בן וירגא זל הה : \ זה הספר תולדות ישראל ממאורעות וצרות
ותלאות שעברו על היהודים \ בהיותם בארצות העמים . וכן יספר מכמה וכמה עלילות [...] על היהודים
ונגלה ונתפרסם השקר [...] וגם איזו כוונות יפות על איזו אגדות חמורות . וכן מדבר מוויכוחים \ בענין
הדת עברו לפני מלכים . וכן סדר הקמת הנשיאים \ וכן צורת המקדש לפני ולפנים . וכן סדר כהן גדול בבואו \
ללישכה שלו סמוך ליום הכפורים . וכן סדר הקרבת \ קרבן פסחים [...] נדפס פה ק"ק \ פראג תחת ממשלת
אדונינו הקיסר ראדולפוס יר"ה ותתנשא \ מלכותו במהרה בימינו אמן : \ ע"י גרשם בן מהר"ר יוסף בצלאל \
כ"ץ צל מחוק"ק \ היום יום א' בר"ה כסליו שס"ט לפ"ק \

Kolofon:

על ידי מרדכי בן גרשם כהן מחוקק \ שלמה בן גרשם כהן מחוקק \ פה' פ'ר'א'ג' לפ"ק \

T • 2 sloupce • textové RP 44 mm 10 ř. / 1,8 mm *bejt*; vyznačovací (záhlaví atd.) KP

aškenázské 9, 4 a ca. 2,5 mm • kolace 1–12⁴ 13² • zrcadlo 162 × 123 mm • foliace [1]–17, 20,
19, 18, 25, 22, 27, 24, 25*bis*, 26–50 • signatury RP a arabskými číslicemi, sl. 1 značena na f. 2:
alef bejt, sl. 2 značena *bejt alef*, sl. 3–13 pouze číslo složky v RP i arabských číslicích • v záhlaví
šveṭ Jehuda.

D • rámeček z ozdůbky FO1, TT • lístek trojklanný 2 flankuje záhlaví • žalud 2 a kotvička 1,
50a.

B • Zunz 114; *CLH* 6982,3; Vinograd 184; *BHB* 300811.

C • HAB B: 10.4° Helmst. (3), 192 × 147 mm.

131.

Saadja ben Josef Gaon (882/892–942), *Pejruš rav Sa'adja Gaon zl*

Praha, Šalom ben Moše David *zš*^l z Kolomyje – Moše ben Josef Becalel Katz, ve středu 11. kislevu [5]369 [19. listopadu 1608]

4°, 8 ff.

Komentář k Písni písní, vydáno *be-mišvat*, „na příkaz“, tj. nákladem Šaloma ben Mošeho Davida z Kolomyje. Dle vyd. Konstantinopol, kol. 1577 (pod titulem *Šloša pejrušim 'al Šir ha-širim*). K autorství viz *BHB* 154665. Obsah: [1a] TK, [1b] vakát, 2–8 text, 8a kolofon tiskařských dělníků Mordechaje ben Jaakova z Prostějova a Jony ben Judy z Prahy, 8b vakát.

TTs chronogram Pís 4,4:

פירוש \ רב סעדיא גאון ז"ל \ על מגילת שיר השירים אשר \ הועתק מלשון ערבי ללשון \ הקדוש \ היום יום
ד' י"א ימים לחדש כסליו שנת בנוי לתלפיות \ אלף המגן תלוי עליו כ'ל שלט"י הגברים לפ"ק : \ פה קק פראג \
על ידי משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל \ מחוק"ק : \ במצות הר"ר שלום בר משה דוד זצ"ל מק"ק
קאלמיא : \ \

Kolofon:

תם ונשלם [...] על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם מרדכי בן לא"א יעקב זצל זעציר \ מקק פרוסטיץ : \ וע"י
הפועל במלאכת הקודש נאם יונה בן לא"א יהודא שלי"ט מק"ק פראג : \ \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 / 44 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 2, 4 a 9 mm •

kolace 1–2⁴ • zrcadlo 164 × 126 mm • foliace KP 4 mm, [1]–8 • v záhlaví KP 4 mm *rabejnu*

Sa'adja • signatury RP a arabskou a římskou číslicí (číslo složky i listu) v první půli složky •

kustody stránkové.

D • bordura B16, TL • čtyřlístky 5 × 5 mm • vinětka filigránová FV3, 8a.

B • Zunz 107; *CLH* 6855,19; Muneles 74; Vinograd 178; *BHB* 154658.

C • BLO Opp. 4° 241 (*olim* 225), 205 × 150 mm, v konvolutu s *Wa-jizra' Jišpaq*, Krakov [kol. 1640] ad. • HAB M: Le Sammelbd 6, v konvolutu s italskými tisky.

132.

Jaakov Baruch ben Jehuda Landau (zemř. 1493), *Sefer haizon [...] we-hu haša'ot bidot we-pitronot*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, kislev [5]369 [9. listopadu – 8. prosince 1608]

4°, [4] ff.

Halachické hádanky a jejich řešení, součást halachického spisu *Agur*. Obsah: [1a] TL, [1b–2a] předmluva, [4b] kolofon tiskařských dělníků Mordechaje ben Jaakova z Prostějova a Jony ben Judy z Prahy. Patrně dle benátského vydání 1545–1546.

TT:

ספר חזון \ אשר חבר ויסד החכם מהר"ר יעקב בן \ מהר"ר יהודה לנד"ו ז"ל : \ והוא הצעות חידות ופותרונם .
וליודעי דת ודין נתנם . \ כזהב אופיר הם משובצים . אלהים לא \ ישו כל הפצים : \ נדפס פה ק"ק פראג \ העיר
הגדולה : המהוללה . אשר תחת אדונינו הקיסר רודאלפוס יר"ה : \ הגדול ותנשא מלכותו : אמן : בחודש כסליו
: שנת שס"ט : ליצירה . \ ע"י משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק : \

Kolofon:

על ידי משה בן מוהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ ע"י הפועל במלאכת הקודש נאים מרדכי בן לא"א
יעקב זצ"ל זעציר מק"ק פרוסטיץ \ ועל ידי הפועל במלאכת הקודש נאים יונה בן לא"א יהודה ליב מק"ק פראג
\\

T • 2 sloupce • textové RP 2 mm / 42 mm, vyznačovací KP aškenázský 2,5 4 a 9 mm, KP
hybridní 1,8 mm • kolace 1⁴ • zrcadlo min. 170 (oříznuto) × 124 mm, šíře sloupce 59 mm •
kustody stránkové • bez signatur • v záhlaví *baḳdama, baša'ot ba-ḥidot*.

D • dřevořez Chrám Ch1, TL • čtyřlístky flankují záhlaví a mezititulky.

B • Zunz 120; *CLH* 5564,5; Vinograd 167; *BHB* 178450 (1. vyd. Neapol 1490 v *Sefer agur*).

C • BLO Opp. 4° 1108 (*olim* 1390?), 180 × 140 mm, konvolut • NLI R 8° 89 A 573 • HAB

A: 3b.4° Helmst. (2), v konvolutu s *Šofnat pa'aneah*.

133.

Sliḥot 'im pejruš / minbag de-ḳ"ḳ Pozna jš"v

Praha, Avraham ben Juda *sgl* z Hnězdna – Moše ben Josef Becalel Katz, [5]368 [1608]

2°, 134 ff.

Kajicné modlitby s komentářem dle poznaňského ritu, na konci *sliḥa 'al ba-ḳdošim* složená roku 356 (1596) za dva mučedníky, bratry, Mošeho a Jehudu, kteří položili svůj život k posvěcení Jména ve Varšavě, incipit *El ele dalfa 'ejni ḳi chašal koḥi ba-'awoni*, alfabertický akrostich, dle *CLH* (tento dle Zunze) autorem Šmuel Eidels. V TT vyzdvihováno nad předchozí lublinskou edicí a chválen editor a nakladatel (spolunakladatel?) Avraham ben Juda *sgl* [...?] *we-a"b* z Hnězdna (TL přelepen a titulatura je nejasná, dle *CLH* s odvoláním na Wolfa a Plantavitia „archisynagogus“, tj. představený synagogy? Nebo snad vrchní rabín – viz zkratku *a"b[d?]*). Obsah: [1a] TT, [1b] modlitba pro kantora, 2a–132b pravidelné slichot (poslední číslována 164), 132b–134a *sliḥa 'al ba-ḳdošim*, 134a–b obsah, 134b kolofon tiskáře. Dle *CLH* podle vyd. Lublin 1603 (ovšem tam na konci otištěna jiná sliḥa na tytéž mučedníky). Komentář je dle *BHB* v podstatě totožný s výkladem Mordechaje Mordose ben Judy Makabiho poprvé publikovaným ve vyd. Krakov 1584; přetištěn byl již s úpravami ve vyd. Praha 1587, č. b. 43, začátek s menšími změnami týž jako v této edici. TT patrně

unikátně dochovaného exempláře Bodleiany poškozen. Datum dokončení chronogramem Dt 12,10, perikopa Ree – možná dokončeno v týdnu mezi 3. a 9. srpnem 1608. Viz též č. b. 40.

TT:

סליחות \ עם פירוש \ מנהג דק"ק פוזנא יצ"ו : \ ראה זה דבר חדש ומפני חדש תוציאו הישנים . אשר און ותיקר \ ותיקן נופך משלו על הראשונים . אין בי"ת אשר אין שם \ מתחדש תל[י] תלין אשר לא נראה ונשמע מקדם \ בדפוס לובלין . זאת ועוד מכיסו זהבים \ זלים . לרוכב בערבות בשיר ותושבחות \ מהללים האלוף והגאון \ מהר"ר אברהם בן מהר"ר יודא \ סג"ל \ [...?] \ וא"ב דק"ק גניזן יצ"ו : \ תחת ממשלת הקיסר הרומי \ רודאלפוס ירום \ [הודו] \ פה קק פראג [...?] \ על ידי משה בן מהרר יוסף בצלאל \ כץ זצ"ל מחוקק \

Kolofon:

בעזרת עושה מלאכיו רוחות . סיימתי הסליחות . ונזכה לשובע שמחות בשנת וב[פרשת?] \ והניח ה' לכם מכל אויביכם מס'ביב ויש'בתם בטח' : \ על ידי משה בן מהררי בצלאל כץ זצל מחוקק . \

T • text liturgický v 1 sloupci obtékán po vnější a spodní straně komentářem • textové KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, RP 1,8–2 mm pro komentář, KP hybridní ca. 2 mm v impresu • kolace u prvních dvou až tří složek nezjistitelná (ff. [1]–14), dále 3–7⁶ 8–28⁴ 29⁶ • zrcadlo 255 × 150 mm • foliace [1], 2, 2bis, 3–7, 9, [1], 11–23, 26, 26bis, 27, 27bis, 28–55, 50, 57–97, 96, 99–114, 110, 116–122, [1], 124–134 • signatury KP 4 mm a arabskou a římskou číslicí (složka a list) v první půli složky, 28,1 neznačeno • kustody sloupcové • záhlaví živá (liturgické určení slichot).

D • bordura B17, TL • xylografovaná konturová ligatura *el* z vinuté pásky, 2a • čtyřlístky 5 × 5 mm • ručičky • perlovec 1, 2a • větvičky rozkvetlé, 2bis.

B • Zunz 108; *CLH* 2845 a 2971 (*sliḥa 'al ha-ḳdošim*); Cowley 566; Vinograd 159; *BHB* 334004 • k poznaňskému minhagu viz Perles 1865: s. 33–34, pozn. 34.

C • BLO Opp. fol. 1268, 302 × 190 mm, poškozený TL, unikum?

N • *Sliḥa nitjasda 'al ha-ḳdošim* autora Josefa ha-Leviho, sekretáře rabínského soudu v Poznani, ve vyd. Lublin [1597], s haskamou Mordechaje Jafeho (*BHB* 135552) má jiný incipit, ač připomíná tytéž bratry Mošeho a Jehudu jako modlitba podobného jména otištěná zde. K téže události se vztahuje i sliĥa Menachema Manese Chajuta, vyd. Lublin [1597] (*BHB* 313558), rovněž s jiným incipitem. U sliĥy registrované *CLH* 2962, s týmž názvem a k téže události, není uveden incipit, jako autor Moše Mordechaj Margalijot ben Šmuel (dle *BHB* 333791 vyšlo např. ve vyd. Lublin 1603, incipit je odlišný). *Sliḥa 'al ha-ḳdošim* v přívazku v Opp. 4° 1373 (*CLH* jako *Birkat ha-mazon*, Praha 1579, ve skutečnosti není Praha, snad Krakov, kol. 1636), má jiný incipit (viz *BHB* 334683) a vztahuje se k jiné události.

134.

Masechet Nida

Praha, Jehuda Leva ben Becalel– *s.t.n. s.a.* [Moše ben Josef Becalel Katz?, 1608?]

4°, fragment, [8] ff. doch. (Heller: 9?)

Babylonský talmud, traktát Nida, vydáno „podle“ Maharala (či na jeho příkaz? – *‘al pi*) a jeho nákladem (TT) bez komentářů jako studijní materiál. Unikátně dochovaný fragment JTSA má zachovány pouze necelé první dvě kapitoly. Bez datace, za vlády císaře Rudolfa. Vzhledem k tituluře před a požehnání za Maharalovým jménem v TT muselo být vytištěno po jeho instalaci do úřadu a před jeho smrtí v srpnu roku 1609. Maharal je titulován i jako vrchní rabín i jako hlava ješivy; první funkci sice ztratil již r. 1604, ale jelikož je i později takto titulován, nepředstavuje tento údaj ani zde podklad pro přesnější dataci. Dle Marvina J. Hellera nelze tisk atribuovat žádnému pražskému tiskaři, zde přisouzeno Mošemu Katzovi na základě shlednutí originálu v JTSA, ale možná mylně (vzhledem k nedostatečné dokumentaci nelze ověřit); není vyloučeno, že kniha byla vytištěna anonymními tiskaři konce 16. století (i právě proto, že Heller nedokázal identifikovat písma tisku, přičemž jejich tisky používají jak katzovské, tak dosud nedoložené vybavení), pak by bylo ovšem lépe datovat [1597–1608].

TT:

ראה זה חדש בעינינו . אשר כבר היה בימי אבותינו \ מסכת נידה \ המשנה והגמרא . יפה וברורה . נדפס בהדרה
על פי הגאון \ הגדול מופת דורינו . עטרת ראשינו . מהר"ר ליב ש"ן אב"ד ור"ם \ דק"ק פראג המעטירה \
אשר בנפשו ובמאודו רצה לזכות את ישראל \ זקנים ונערים . ללמדם דרך חיים ותוכחות מוסרים . שיכנסו
בברית \ תורה שבעל פה באשר תהיה להם גמרא מיוחדת . אשר כל איש \ בידו ישאנה . ועל אצבעותיו
יקשרנה . ואז על לבו יחקקנה . כמו \ שאמר שה"עה קשרם על אצבעותיך . כתבם על לוח לבך . וילך בדרך \
אשר דרכו אבותינו לחזור על למודם תמיד בכל עת ובכל שעה . עד \ שתהיה שגורה בפיו ורגיל בכל מה שלמד .
כי כן ציונו ע"י משה \ עבדו שימא בפיהם [?] . ויהי גועם ה' אלהינו . ומעשה ידינו . \ כוננהו . ויהיה ה' בעזרנו
להתחיל ולגמור \ בחפצנו . להגדיל תור' ולהאדיר . ויבא משוח \ צדקינו . ויגאלינו במהרה בימינו . \ אמן : \
פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס הקיסר רוד"לפוס יר"ה . \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské ca. 2,5 a 9 mm; RP 1,8 mm • foliace nedokumentována • kustody sloupcové • jediná signatura na f. 5a hebrejsky, na prvním listu složky • v záhlaví číslo kapitoly a název: *perek rišon šemaj, perek šeni kol ha-jad* • zrcadlo 151 × 117 mm, šíře sloupce 54 mm.

D • pouze typografický TL.

B • Zunz 0?; *CLH Suppl.*, s. 488 *ad CLH*, col. 263 (1805); Vinograd 158; *BHB* 318735 • Yudlov 1987: s. 265; Heller 1998–1999: s. 134–150 (vit tamtéž, s. 302, k dataci, 304–305 k atribuci písem určité tiskárně); Yudlov 2009: s. 144; reprodukce TL Putík – Polakovič 2009: s. 106.

C • JTSA RB 5724 1878:18, unikum.

135.

[*Tajtš chumeš*]

[Praha, 1608?]

2°, neznámo

Pentateuch, megilot, haftarot v jidiš překladu. Dle *CLH* „rozšířené vydání“ s otazníkem, připravené Jicchakem ben Šimšonem Katzem. Není znám žádný dochovaný exemplář; ve třetím vydání překladu, Frankfurt n. M. 1687, je snad – dle *CLH* 1194 – přetištěn kolofon sazeče Jehudy Lejba ben Mošeho Jaakova *zš“l* z Lipníka, který je v Praze doložen od r. 1613 dále (č. b. 185, viz k němu *CLH* 8468). Překlad Jehuda ben Moše Naftali (1. vyd. Cremona 1560).

B • Bass, s. 86, *Taw*, č. 63; Zunz 109; *CLH* 1192 (a srov. 1194); Muneles 72c; Vinograd 155; Turniansky 2007: s. 19, č. 6; *BHB* 0.

C • žádný exemplář nelokalizován.

136.

Slichot im pejruš ke-fi ha-minbag Pehm Merhoren Šlezija we-Estrajch jš“w

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, 7. tevetu [5]369 – (15. avu [5]370) [14. prosince 1608 – 4. srpna 1610]

2°, 103, [1] (*recte* 102) ff.

Kající modlitby podle ritu Čech, Moravy, Slezska a Rakouska, s komentářem Mordechaje Mordose ben Jehudy Makabiho (Krakov 1584) doplněným samotným tiskařem (TT), dle obsahu celkem 165 položek. Datum zahájení tisku vyjádřeno mesianistickým chronogramem [*jom alef*] *Ki javo šilo* (Gn 49,10, perikopa Va-jechi, k roku je třeba připočíst i vyznačené *alef* pro neděli), tj. 7. tevetu [5]369. Impresum obsahuje výrazné blahorečení císaře Rudolfa. Exemplář BLO tištěn na pergameni. Znovu vydáno v Praze [1658–1662] (č. b. 346) a [1673–1696]. V TT chvála kvality tisku, kde jsou doplněna i jména autorů jednotlivých pijutů, jakož i tiskaře Mošeho Katze, který u vědomí chabé znalosti slichot vyhledal staré komentáře či si vyžádal výklady od žijících autorit (*ša'al lo ke-miš“pačo be'u“rim bema ha-mo“rim ha-me'orot ha-gdolim*), až se mu podařilo uspořádat komentář ke všem slichot, podepsán Ber Chazan v Praze, tj. Jissachar Ber ben Šimon Chazan. Na posledním foliu *verso* báseň téhož

pojednávající o stvoření, bohoslužbě a vrcholící chválou tiskaře, jehož zásluhou je možno správně konat bohoslužbu, s vlastním výkladem básně, v akrostichu *Jiśsachar niķra Ber Ḥazan*. V Modlitbách pro kantora Staré synagogy, Ms ŽMP 114, f. [7a], je v jeho hazkaře (pamětní modlitbě) uvedeno, že byl kantorem v Maiselově a Staré synagoze a velikým gramatikem (*ba'al diķduķ gadol*) „a vyhotovil pěkné pojednání podle gramatiky [...] zvané *Em ha-masora*“ (*we-ʿasa ḥibur jafē ʿal pi ha-diķduķ we-niķreta Em ha-masora*; v *Gal-ed* uvedeno, že spis *Em ha-masora* vydal, *moši la-or*), kromě dalších spisů (snad) uložených u jeho synů, tj. Zanzvila š“š, Avrahama, Šimona a Jicchaka. Ber zemřel 4. prosince 1625, dle epitafu, *Gal-ed* 1856, č. 140, navíc „vyučoval poznání ve výkladu machzoru [a?] slichot“ (viz poněkud nejasné: *limed da'at be-pejruš mahzor sliḥa le-chol jod'ej mezima*), byl znalcem Talmudu, mišnajot a midrašů, gramatiky i *šorašim* (lexikografie) a „velikým básníkem“ (*mešorer*). Nebyl tedy kompilátorem doplňků k výkladu v tomto vydání slichot spíše on, než tiskař Moše Katz (podobně jako Moše Schedel v *Machzoru* 1585–1586)? Obsah: [1a] TT; [1b]–3b úvodní modlitby; 3b–103a 165 číslovaných slichot, ve skutečnosti chybí č. 141 a 140. Podrobně: 3b pro dny *rišon až ševi'i*, 21b *roš ha-šana*; 36b *šom gedalja* (č. 42–50); 40b *jom šeni až šel ʿaseret jmej tšuva* (č. 51–87); 60b *jom kipur* (č. 88–139); 90a *šalmonit le-mila* (č. 147 *El tafer*, dle obsahu č. 142; *Jab ajom* č. 143; *Zachor brit Avraham* č. 144 též v obsahu); 92a slichot pro dny *šeni ḥamiši we-šeni* (č. 145–154); 96a *le-ʿasara be-ṭvet* (č. 155–156); 97a *ta'anit ester* (č. 157–159); 99a *le-šiv'a ʿasar be-tamuz* (č. 160–162); 100b–102a slichy Avigdora Kary *Et kol ha-tela'a* a *El neķamot* (č. 163 a 164 dle obsahu); 102a–103a slichy Avrahama ben Avigdora *Ana elobej Avraham* (č. 165); 103a–[1a] obsah; [1a] explicit a kolofon 1, datum dokončení (vročení chronogramem) a jméno tiskaře; [1b] báseň Bera Chazana, *inc. Ješ me-ejn bara lo be-koah u-gvura raķ be-dibur we-amira* (Davidson 0), a kolofon 2 tiskařských dělníků Jekutiela ben Davida zvaného Zalman Zecr, t. č. bydlícího v Roudnici a Mošeho ben Jaakova Gelhaara.

TT:

סליחות \ עם פירוש כפי המנהג \ פיהם מערהרין שלעזייא ואיסטרייך יצ"ו : \ רב סליחות . אשר במדינות אלו שטוחות . שמקדם היו נערכות . מימיהם \ לא היו פתוחות . כי עיני עבר"ים היו טוחות [...] כי לא \ נמצא חרות על הלחות . פירוש מספיק [...] לא בקצרה ולא באריכו' : \ גם בפנים כמעט אין בית . אשר לא עלה בו שמיר ושית . [...] והספוקים כהווייתם . נשתנו מראיתם . בטעמם \ ובנקודותם \ גם שמות המחברים . היו נסתרים . והוא מעכב גאולת עם \ נצורים . [...] בכך קם [...] רבי משה כ"ץ מחו"קק \ [...] וחיפש ומצא כל הפירושים אשר נדפסו מקדם גם \ שאל לו כמש"פטו באו"רים המה המו"רים [...] עד \ שהוציא לאור הפירוש על כל הסליחות' גם השתדל לתקן \ כל הטעיות [...] דברי \ המתפלל בעד 'עמו רחמים \ שואל \ בער חזן בפראג המעוטר : \ נדפס פה פראג : \ [...] ותהי התחלתו בשנת ובפרשת יום א' כי יב"א שיל"ה' לפ"ק : \ על ידי משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחו"קק : \

Explicit a kolofon 1, text převzat z č. b. 52 (vyd. 1590–1592), zde zkráceno:

[...] סיימנו סדר הסליחות [...] תם ונשלם [...] \ היום יום ד' טו ימים לחודש אב \ שנת שע לפק
ולפרשת \ כ"י ע"ל כ"ל מ'וצא פי' \ ידוד י'חיה האד"ם \ לפק : \ על ידי משה בן מוהרר יוסף בצלאל כץ זצל
מחוקק \ \

Kolofon 2:

ע"י הפועל במלאכת הקודש יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר מק"ק פראג הדר לע"ע
בק"ק רוידיניץ \ על ידי הזעציר משה בר יעקב געל האר ז"ל \ \

T • 1 sloupec s marginálním komentářem po vnějším a dolním okraji • textové KP

aškenázské 4 mm / 88 mm 10 ř., 2,5–3 mm / 29 mm 5 ř.; KP hybridní 1,8 mm / 44 mm 10

ř., RP 1,8 mm / 43 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace 1⁶ 2² 3–23⁴, 24⁶ 25⁴

• zrcadlo ca. 262–275 × 169 mm (BLO) • foliace BLO [1], 2, [3], 6, [1], 6, 9–10, 9bis, 11, 13–69, 72–103, [1]; foliace HAB odlišná na začátku, tj. [1], 2–3, 5, 5bis, 6, [1], 7 (nebo 6), 9–10 a dále stejná jako BLO • signatury hebrejskými (KP 4 mm ve sl. 1–2; od sl. 3 dále KP 2,5–3 mm) a arabskými číslicemi v první půli složky; nepravidelnosti: 2,2 neznačen; u 10,2, 14,1, 20,2, 23,2 v arabské desítce přehozeno pořadí číslic • záhlaví živá, flankovaná čtyřlístky, KP 4 mm • kustody sloupcové.

D • bordura B17, TL (nahore již poškozená) • čtyřlístky flankující nadpisy a záhlaví •

xylografovaná ligatura *el* ze skládané pásky, [1b], 66 (72 s vokalizací) × 32 mm • xylografovaný incipit *lecha*, 2a, 52 a 36 mm výše • štočky rozkvetlých větévek, 2a • ručičky, 9bis a, 40b, 7 × 4 mm.

B • Zunz 119; *CLH* 2846; Cowley 567; Vinograd 177; *BHB* 334002 • *ad* Ber Chazan viz Muneles 1988: č. 193, a *Gal-ed* 1856: č. 140.

C • BLO Opp. fol. 1263, 330 × 220 mm, pergamen, původní celokožená vazba, četné rodinné přípisy příslušníků pražských rodin Poppers Katz a Epstein ad. na předsádkách a prvním a posledním listu. TL: Jicchak ben Lipman Chazan; na konci, [1a–1b]: vlastník Benjamin ben *mešorer ba-gadol* Eliezer Lipman Chazan (srov. č. b. 330), záznam o Benjaminově úmrtí 1703, záznamy provedené mj. jeho synem Uriem zvaným Lipman ben Benjamin Katz Poppers (169–); Avraham ben Benjamin Katz z^{“l} Poppers – pamětní záznam učiněný v den jeho sňatku s Šendl, 14. tamuzu 1693 (?); a záznamy o narození synů Lipmana i Abrahama 167– (?) a 1680 • HAB M: Le 4° 16, 324 × 193 mm.

137.

Jissachar Ber ben Moše Petachja z Kremence (žijící autor), *Pitḥej Jab*

(Praha, Jissachar Ber ben Moše Petachja z Kremence [?] – Geršom ben Josef Becalel Katz, dokončeno v pátek 16. adaru I [5]369 [20. února 1609])

4°, 16 ff., ilustrace

Vysvětlivky ke knize *Zohar* a textům Mošeho Cordovera. Pojmenováno na počest autorova otce a jako úvod k dalšímu vlastnímu velkému dílu, výkladu (*be'ur*) k Zohar, který doufá vydat, jak již k tomu obdržel schválení autorit (snad se jedná o spis *Meḳor ḥochma* spolu s *Imrej bina*, viz dále č. b. 153 a 154). Viz dále č. b. 138. Obsah: [1a] TT, bez impresa, [1b]–16a text v deseti kapitolách, 16a kolofon tiskaře s datem chronogramem Iz 66,10 a kolofon tiskařského dělníka Jehudy ben Alexandra Katze, přezdívaného Lejb Zecr, 16b vakát.

Kremenec: snad Kremjanec (Krzemieniec Wołyński).

TT:

ספר \ פתחי יה \ אמר הצעיר יששכר בער בכמהר"ר פתחיה משה זצ"ל . מרומם הוא [...] אשר [...] השמיע [...] בחכמה הנפלאה [...] של הקדוש האלקי רשב"י זצ"ל [...] שזיכה האל יתברך [...] הגאון מוהר"ר משה קורדוואירי זצ"ל והרבה לעשו' ספרים [...] העמיק דבריו עד מאוד עד שהוא מן הצורך להוסיף לקח ולסדר ענייני דבריו \ [...] בכך אזרתי כגבר חלצי [...] לסדר ענייני דבריו בסדר יותר נאה מבאור לעין כל הרואים והוספתי עליו כמה עניינים נאים [...] ובזה יכנס המעיין אל חיבורי הגדול בביאורי לספר הזוהר ...

Vyjádření autora ohledně obdržení aprobačí:

ובזה יכנס המעיין אל חיבורי הגדול בביאורי לספר הזוהר שחיברתי בעזה ית' אשר תוחלתי ליי' לביאור אל בית הדפוס כאשר הסכימו עליו גאוני ארץ כנודע להדפיסו בעט ברזל [...]

Kolofon:

תם ונשלם [...] \ היום יום ו' ט"ז אדר הראשון שנת שמח"ו את ירושלים וגילו ב'ה לפ"ק \ ע"י גרשם בן מהרר"י בצלאל כץ זצל מחוקק \ וע"י הפועל במלאכת הקודש יהודא בן אליכסנדר כ"ץ זצ"ל המכונה ליב זעצר דק"ק פראג \

T • 2 sloupce • textové RP 2 mm / 42 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 2, 4 a 9 mm • kolace 1–4⁴ • zrcadlo 157 × 118 mm, šíře sloupce 57 mm • foliace KP 4 mm včetně prvního listu • kustody stránkové • záhlaví živá: *ša'ar alefaž jod* • signování KP 4 mm na prvním listu složky (s výjimkou složky 1), na druhém listu složky RP, ve složce 3 a 4 navíc signatury také arabskými číslicemi na prvním listu složky (3,1 a 4,1).

D • TL typografický • ozdůbky: větvička s lístky 3 a kvítek 4, kvítek 5 a kvítek 6; dále FO3 a FO4, žalud 2 • ilustrace: sefirotický strom, 10b, 75 × 57 mm • diagram typografický, tamtéž.

B • Zunz 113; CLH 5286,6; Muneles 80; Vinograd 181; BHB 140146.

C • BLO Opp. 4° 913 (2) (*olim* 1150), 195 × 140 mm, konvolut.

138.

Jissachar Ber ben Moše Petachja z Kremence (žijící autor), *Ješ sachar / ħibur mi-kol ha-dinim ba-nimša'im ba-sefer ha-ḳadoš ha-Zohar...*

Praha, (Jissachar Ber ben Moše Petachja z Kremence?) – Geršom ben Josef Becalel Katz, (dokončeno v týdnu 18.–24. adaru I [5]369 [22.–28. února 1609])

4°, 79 ff.

Rituální předpisy k oddílu Chošen mišpat excerptované ze Zohar a uspořádané dle *Šulchan aruch* s komentářem autora. Obsah: [1b] úvodní slovo autora s ediční poznámkou, 2a–74b text, 74b kolofon 1: dokončeno o perikopě *we-ha-melacha hajta dajam we-gomer adar rišon* (Dt 36,7, paraša *Wa-jakbel*) a explicit autora s ediční poznámkou, 75a–78b obsah, 79a–b *errata*, 79b kolofon 2 tiskařských dělníků Becalela ben Geršoma Katze a sazeče Jehudy ben Alexandra ha-Kohena zvaného Lejb Setzer z Prahy. Název dle Jr 31,15 či 2 Par 15,7. Navazuje na předchozí č. b. 137.

TT:

ספר \ יש שכר \ חיבור \ מכל הדינים הנמצאים בספר הקדוש הזוהר [...] \ מסודרים כסידור נאה כאשר נסדרו הדינים \ בשלחן ערוך שהמציאו הגאונים \ עם ביאור נחמד ליישב דבד דבר על אופניו [...] \ חברו האלוף [...] \ א"ב בחכמה . \ ורך בשנים מוהר"ר יששכר בער בכמהר"ר \ פתחיה משה זצ"ל \ הדר בק"ק קרעמניץ [...] \ נדפס פה ק"ק פראג \ עיר ואם בישראל שס"ט לפק \ ע"י גרשם בן מהרר"י בצלאל כ"ץ מחוקק" \

Kolofon 1:

ע"כ נמצאו הדינים טור ח"מ בספר הזוהר"ר ותשלם \ כל המלאכה בעזה"י פרשת והמלאכה היתה דים \ וגומר אדר הראשון שס"ט לפ"ק \

Kolofon 2:

ע"י בצלאל בן גרשם הכהן שליטא מחוקק \ וע"י הפועל יהודא בן אליכסנדר הכהן ז"ל הנקרא ליב זעצר דק"ק פראג \

T • 1 sloupec textu obtékaný komentářem • textové RP 2 mm; vyznačovací KP aškenázské 2, 4 a 9 mm • kolace [1]–19⁴ 20³ • zrcadlo 163 × 117 mm • foliace KP 4 mm, [1]–19, 21, 21bis, 22–29, 31, 31bis, 39–79 • kustody sloupcové • signatury většinou v první půli složky KP hybridní, od sl. 13 KP 4 mm a RP a v arabských číslicích jen první list, sl. 10–11 první list v obou číslováních (hebrejsky malým KP hybridním) • záhlaví živá (témata výkladů).

D • rámeček a výzdoba TL a dále: kotvička 1, FO1, FO3, FO4, kvítek 5 a 6; větvička s lístky 3, žalud 2.

B • Zunz 112; *CLH* 5286,3; *Muneles* 79; *Vinograd* 170; *BHB* 140139.

C • *ŽMP* sg. 30.106.

139.

Josef ben Jissachar Berl Mikles (zemř. 1654), *Josef da'at. Ĥeleķ rišon*

Praha, (Josef ben Jissachar Berl Mikles) – Geršom ben Becalel Katz, zahájeno o novoluní ijaru roku [5]369 [v úterý 5. května 1609]

4°, 152 ff., ilustrace

Emendace, variantní čtení a poznámky k textu Rašiho komentáře k Tóře, sebrané z rukopisů a starších vydání (dle TT opravy chyb, které tiskaři způsobili ve starších vydáních Rašiho).

Cituje své učitele Maharala, Mordechaje Jafeho, Efrajima Luntschitze, dále Eliju Mizrachiho, Natana Špiru a Jaakova ben Ašera (*BHB*). Datum v TL chronogramem udává 369, předmluva datována 368. Výpravny tisk s četnými nově pořízenými ilustracemi. Autor, který zemřel během měsíce ijaru 504, tj. na jaře 1654, se někdy podepisuje jako Josef Prag Mikles, v epitafu (Hock 1892: col. 210b, č. 6272, a 211a, pozn. 1) má funkci *dajan ha-ķebila* (soudce obce), u dcery Chvaleš (*tamtěž*, 210b, č. 9473) *dajan we-daršan* (soudce a kazatel). Kromě autorství *Josef da'at* byl též editorem *Dimjon arje* 1616 (č. b. 217) a editorem *Zichron torat Moše* 1623 (č. b. 255; zde jako *Josef ben Jišsachar mi-Prag*). K roku 1648 byl přísežným písařem (Brom 2016: č. 1399). Otec Jissachar Ber Mikles byl po smrti roku 1632 (Hock 1892: col. 210a, č. 306/5277); první manželka Mirjam zemřela 1630 (*tamtěž*, 210a, b. č.), druhá, téhož jména, roku 1662 (*tamtěž*, 210b, č. 9499). Je pravděpodobné, že autor písně o požáru v Náchodě (č. b. 376) Cvi Herš ben Berl byl jeho syn (srov. Hock 1892: col. 211b, č. 10663: dcera Hadas, otec Herš ben Josef Berl *dajan s“d* v Praze). Sbíрка liturgických a halachických textů z majetku rodiny je dochována v londýnské Montefiore Library, č. 226 (viz katalog rukopisů NLI 186616). Obsah: [1b] *haskamot* Maharala, Š. E. Luntschitze, Jicchaka ben Šimšona Katze (pouze jména), 2a–6b předmluva autora, 5–152b text, 152b kolofony tiskařských dělníků Mordechaje ben Jaakova z Prostějova a Jaakova ben Mošeho Jehudy zvaného Lejb Picker z Prahy (Hock 1892: col. 271a, pozn. 2) a tiskařů Geršoma Katze a Anšla ben Geršoma (soudě dle kolofonu v č. b. 149 by neměl být synem Geršoma).

TT:

ספר \ יוסף דעת \ חלק ראשון \ לב נבון יקנה דע"ת [...] הוא התיקונין \ לתקן המעוות והטעת . שנפלו
מהמדפיסים מאז ומקדם בבלי \ דע"ת . בפירוש המאור הגדול רש"י ז"ל על חמשה חומשי \ התורה ונביאים
וכתובים וחמש מגילות . אשר בכל \ הדפוסים שלפנינו חדשים גם ישנים . לימד \ [...] איזן וחקר תקן \ האלוף
התורני \ מהר"ר יוסף בר יששכר איש פראג \ ותהי התחלת הדפוס בראש חודש אייר \ פ"ה פר"אג ל"פק \ תחת
ממשלת אדונינו הקיסר רודולפוס יר"ה : \ ע"י גרשם בן מהר"ר בצלאל כ"ץ ז"ל \ מחוקק \

Kolofon:

ע"י הפועל במלאכת הקודש מרדכי בן לא"א יעקב זצ"ל זעציר מק"ק פרוסטיץ : \ ע"י הפועל נאם יעקב בן לא"א משה יהודה הנקרא בפה כל ליב פיצקר שלי"טא זעציר מק"ק פראגא : \ ע"י גרשם בן מהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק : \ על ידי אנשל בן גרשם כ"ץ מחוקק \\

T • 1 sloupec, marginální odkazy po obou stranách • textové RP 2 mm; vyznačovací KP 1,8–2, 2,5, 4 a 9 mm • záhlaví živá: *seder* plus název perikopy • kolace [1]⁴ 2² 3–15⁴ 16² 17–38⁴ • zrcadlo 244 × 85 mm • foliace [1], 2–6, 5, 8–12, 8, 14–42, 33–38, 49–60, [1] (rozkládací příloha), 65–66, 57, 68–79, 75*bis*, 81–83, 83*bis*, 85–114, 101, 115 (116?), 117–127, [1], 129–141, 141*bis*, 143–152 (139 jako *kuf tet lamed*) • signování na prvních dvou listech složek RP a arabskými číslicemi, chyby a nepravidelnosti: 10,1 i 10,2 jako 01,1, 01,2; sl. 2, 13, 16 a 18 značena jen na prvním listu složky, 20,1 jako 02,1, 21,1 i 21,2 jako 2,i a 2,2 (?), 23,1 i 2 jako 32, 24,1 i 2 jako 42; 26,1 jako 62,1; 27,2 jako 72,2; 28,1 značena v arabských číslicích jen 1; 28,2 jako 81, 29,1 jako 2,1; 29,2 jako 92,2, 30,1 i 2 jako 03, 31,1 jako 13.

D • rámeček TL složen z ozdůbek FO1, FO3, FO4 • větvička s lístky 3 flankuje záhlaví ad. • žalud 2 • ilustrace dřevorezové, s legendami: Aronův náprsník, rozkládací list vevázaný mezi ff. 60 a 65, 320 × 187 mm (exemplář ÖNB, kompletní též v ChL, jinde poškozeno nebo chybí); žebřík stoupající do nebe, se jmény izraelských kmenů 25b; menora, 58b; půdorys Chrámu, 73b; *šurat ha-katef šurat ha-netef šurat 'olelot* (?), 87a; hrozen upevněný mezi čtyřmi tyčemi ve tvaru čtverce, 109a; hrozen upevněný mezi čtyřmi překříženými tyčemi, 109b; mapa země izraelské, 128a, 164 × 113 mm (podobné, jen menší jako v *Levuš ha-ora*, Praha 1603, č. b. 97), schémata vesmírného uspořádání (?), 133a a 134a; protínající se kružnice jako v *Brantšpigl*, zde jako hranice země Izrael (?), 141a (*recte* 142a) • filigránová viněta FV5, 97b a 127b.

B • Zunz 111; *CLH* 5928; Muneles 78; Vinograd 168; *BHB* 135506 • Löwenstein 1923: č. 887 (aprobace Luntschitz).

C • ŽMP sg. 1.157, defektní, 190 × 160 mm • ÖNB Wien 20.H.46 • YU New rare 87–011 • ChL 125–10.

140.

Josef ben Moše z Kremence (žijící autor), *Be'ur 'al sefer Ša'arej Dura*

Praha, *s.t.n.* [Josef ben Moše z Kremence – Moše Ben Josef Becalel Katz?], v neděli 20. ijaru [5]369 [24. května 1609]

4°, [22] ff.

Výklad ke knize Jicchaka ben Meira z Durren, *Isur we-heter ša'arej dura* (1. vyd. Krakov 1534).

Dvě krátké předmluvy na TL verso, v první chvála autora (zní téměř jako *haskama*, ale chybí

podpis), druhá autorova, kde uvádí, že výklad obdržel od svých učitelů Jicchaka Kohena a Eliezera, *abd* lvovské obce. Otec autora titulován *ha-ḳadoš* (mučedník). Kolofon, [22b], sazeče Mošeho bar Jaakova Gelhaara. V *Sefer nehmad u-be'ur jafe*, Praha 1614 (č. b. 195), uvádí Josef jako své učitele Jechiela Luriu, Jicchaka Kohena a r. Mordose, hlavu ješivy v Ostrohu. Předtím vydával též v Benátkách (komentář k *Sefer mišvot gadol* a povolení mikve v Rovigu, viz *BHB*).

TT:

ביאור \ על ספר שערי דורא / חברו כמהר"ר יוסף יצ"ו בן הקדוש \ ר' משה מקרעמניץ זצ"ל \ נדפס פה פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי רודולפוס יר"ה \ היום יום א' ד' ימים בחדש אייר שס"ט לפ"ק \

Kolofon:

תם ונשלם בעזרת אל עולם \ על ידי הזעציר משה בר יעקב געל האר ז"ל \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm / 42 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 9 a 4 mm, KP hybridní 2,25 mm a RP 1,8 mm • kolace [1]–5⁴ 6² • zrcadlo 162 × 105 mm, sloupec 50 mm šíře • signatury KP hybridní 1,8 mm pouze první list ve složce, sl. 3 a 6 též arabskou číslicí, pouze číslo složky, sl. 5 arabskou i římskou (5 i) • kustody stránkové • v záhlaví *be'ur ša'arej dura* • bez foliace.

D • bordura B16, TL • rolverková kartuše RK3, [2a], incipit *bašar* • ozdůbky: čtyřlístky.

B • Zunz 121; *CLH* 5945,3; Vinograd 164; *BHB* 135520.

C • BLO Opp. 4° 468 (*olim* 442), 180 × 138 mm, konvolut • NLI R 8° 75 A 321 (původně wroclawský seminář), též Osef Mehlman; mikrofilm 2002 F 713.

141.

Mordechaj ben Avraham Jafe (kol. 1525/1530 – 1612), *Levuš malchut*

Praha, (Josef Sofer ben Šlomo ha-Levi, Moše ben Meir *sgl* Brandeis, Moše ben Zecharja Mendl Ebers, Josef ben Moše Brandeis) – Moše ben Josef Becalel Katz, [5]369–[5]370 [1609] Halachické části souborného desetisvazkového díle autora, 3. vydání (viz 1. díl, 2a). Předchozí vydání: poprvé vyšel 1. a 2. díl v Lublinu 1589; kompletně vyšlo postupně v letech 1590–1604 v Lublinu, Krakově a Praze (viz č. b. 97); r. 1602 v Lublinu reedice 1. a 2. dílu s dodatky (v *Levuš ha-ora* označeno Josefem Soferem za druhé vydání). Ve všech dílech pražského vydání je na začátku otištěna předmluva nakladatele Josefa Sofera ben Šloma ha-Leviho z Poznaně (většinou TL *verso*, v 1. dílu, 2a). V *Levuš ha-tchelet*, 2a, jsou v úvodním slově spolunakladatele Mošeho ben Meira *sgl* Brandeise zmíněni další podílníci: jeho zeť Mima (Moše ben Zecharja Mendl Ebers) a Brandeisův syn Josef. Tamtéž, 243a, uvádí autor v

explicitu, že obdržel dopis od „mudrců jeruzalémských“ (*bachmej Jerušalajim*), kteří se rozhodli každodenně po odchodu ze synagogy studovat z *Levušim* v *havruta hevera kadiša* (společně ve svatém bratrstvu), a vyzývá i další, aby tak činili, mj. na jeho památku, datováno v pátek o *Lag ba-omer* 369, tj. 18. ijaru (22. května 1609). Z doslovu v *Levuš 'aṭeret zabav gdola*, 189b, vyplývá, že autor si též sám tuto pražskou edici redigoval. V závěru *Levuš 'ir šušan*, f. 210b, líčí autor obtíže s financováním tisku, s nimiž se potýkal nakladatel Josef Sofer Bergel[e]? [ברגילי], dokud v hostinci v Benátkách nepotkal Mošeho Brandeise, jeho zetě a jeho syna, kteří se rozhodli vydání spolufinancovat (*la-ʿazor le-boši*), a aby Josef Sofer nepřišel o svůj zisk, vydává tímto na jeho ochranu zákaz přetisku díla na dobu deseti let, datováno v pátek o Purimu 369 v Poznani. K Josefu Soferovi viz *CLH* 8616 (jako vydavatel jiného tisku; jeho podíl v *Levušich* neregistrován; jistý Josef Bergl byl autorem *Ajn šejn getlech lid*, viz č. b. 302, *CLH* 5889 a 3639); k Mošemu Brandeisovi, zemř. 1631, představenému pražské židovské obce, viz Hock 1892: col. 52a, č. 94/5065, Muneles 1988: č. 175; k jeho zeti Mimovi, *gabajovi de-mata*, zemř. 1639, Hock 1892: col. 2a, č. 1930 (dle něj jako by v epitafu bylo vydání díla třemi společníky výslovně uvedeno, ale nic takového nestojí v opisu náhrobku SŽH E 476) a Muneles 1988: s. 265; k Josefovi Brandeisovi viz Muneles 1988: č. 175.

[1] *Levuš malchbut. Ha-levuš ha-rišon. Levuš ha-tchelet. Levuš ha-šeni. Levuš ha-ḥur*, dokončeno v měsíci ijaru] [5]369 [koncem května 1609], 2°, 247 ff., ilustrace

První a druhý díl. Předpisy obsažené v oddílu Orach chajim *Šulchan aruchu*. Obsah: [1a] TL, [1b] předmluva autora (označuje se za ba'al ha-hagahot), 2a úvodní slovo Josefa Sofera a *dtto* Mošeho Brandeise, 2b vakát, 3a–82b *Levuš ha-techelet*, 83a–243a *Levuš ha-ḥur* (bez TL), 243a explicit autora, rok chronogramem *Mordechaj Jafe*, 243b–247a obsah, 247a kolofon tiskaře a dělníků Mošeho bar Katriela Weisswassera, Jekutiela ben Davida zvaného Zalman Zecr z Prahy, t. č. sídlícího v Roudnici, a Mošeho bar Jaakova Gelhaara z Prahy.

TT, rámovaný citátem Est:

לבוש התכלת \ והוא הלבוש הראשון מעשרה לבושי \ המלכות אשר חבר הגאון מה"רר מרדכי נקרא יפ"ה יצ"ו
 \ כמו שיבאר בהקדמה על שם הכתוב \ והוא כולל כל הדינים הכלולים בחלק הראשון מטור \ האורח חיים \
 \ וטעמיהם והוא אשר קראו בעל הטור \ סדר היום \ פה ק"ק פראג \ על ידי משה בן מה"רר יוסף בצלאל כ"ץ \
 זצ"ל מחוקק \\\

Kolofon:

על ידי משה בן מוהרר יוסף בן בצלאל כץ זצ"ל מחוקק \ ועל ידי הזעציר משה בר כתריאל ווייש וואשיר זצ"ל \
 על ידי הפועל במלאכת הקודש יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר מק"ק פראג הדר לע"ע
 בק"ק רוידיניץ \ ועל ידי הזעציר משה בר יעקב געל האר ז"ל מק"ק פראג \\\

[2] *Levuš malcbut. Ha-levuš ha-šliši. Levuš 'aṭeret zahav gdola*, úterý v předvečer 1. sivanu 369 – středa 12. avu [5]369 [2. června – 12. srpna 1609], 2°, 192 ff.

Třetí díl; předpisy obsažené v *Šulchan aruch*, oddíl Jore dea. F. 189b explicit korektora (*magiah*), dole kolofon tiskaře s datem dokončení; 192b kolofon dělníků Jekutiela ben Davida, zvaného Zalman Zecr z Prahy, a Mošeho bar Jaakova Gelhaara z Prahy.

TT:

ספר \ לבור עטרת זהב גדולה \ והוא הלבוש השלישי מלבוש המלכות [...] והוא כולל כל דבר הנקרא \ הוראה והוא אשר כלל וצלל בעל \ הטור יורה דעה כמו \ שנתבאר עם שנים לבושים הראשונים [...] נדפס פה ק"ק פראג הבירה \ [...] \ היום יום ג' בערב ראש חדש סיון שס"ט לפ"ק \ על ידי משה בן מהר"רי בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

Kolofon tiskaře:

עי משה בן מהררי בצלאל כץ זצל מחוקק \

Kolofon dělníků:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאי' יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר מק"ק פראג הדר לע"ע בק"ק רוידניץ \ וע"י הזעציר משה בר יעקב גער האר ז"ל \

[3] *Levuš malcbut. Levuš ha-revi'i. Levuš ha-buš we-argaman*, 12. avu 369 – v předvečer Nového roku v pondělí [29. elulu] [5]369 [12. srpna 1609] – 28. září 1609), 2°, 116 ff.

Čtvrtý díl; komentář k předpisům talmudického oddílu *Našim* obsaženým v *Šulchan aruch*, oddíl Even ha-ezer. F. 114b responsum autora ohledně sňatku kohena s rozvedenou ženou, datované v Poznani 369 (1609); 114b datum dokončení: předvečer Roš ha-šana, v pondělí, r. 369 malého počtu; 116a dole kolofon tiskaře a dělníka Jekutiela ben Davida zvaného Zalman Zecr z Prahy, 116b vakát.

TT:

ספר \ לבוש הבוץ וארגמן \ והוא הלבוש הרביעי מלבוש המלכות [...] והוא כולל כל דיני סדר נשים המבוארים בטור אבן \ העזר [...] \ נדפס פה ק"ק פראג הבירה \ [...] \ היום יום ד' י"ב ימים בראש חדש אב שס"ט לפ"ק \ על ידי משה בן מהר"רי בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

Kolofon:

על ידי משה בן מוהררי בן בצלאל כץ זצל מחוקק \ על ידי הפועל במלאכת הקודש נאי' יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר מק"ק פראג הדר לע"ע בק"ק רוידניץ \

[4] *Levuš malcbut. Ha-levuš ha-ḥamiši. Levuš 'ir Šušan*, 3. tišri – 30. kislevu [5]370 [21. září – 26. prosince 1609], 2°, 210 (*recte* 208) ff.

Pátý díl; předpisy obsažené v *Šulchan aruch*, oddíl Chošen mišpat, občanské (obchodní) právo. F. 210b doslov autora, signet a kolofon tiskaře a sazeče Jekutiela ben Davida zvaného Zalman Zecr z Prahy, 207a–210a obsah, 210b zákaz přetisku vydaný Mordechajem Jafem a kolofony.

TT:

ספר \ לבוש עיר שושן \ הוא הלבוש החמישי מלבושי המלכות [...] כולל כל דיני ממונות ומשא \ ומתן ההווים ונעשים בין בני עיר המלאה לה שוש"נים \ ומתנהגים על פי התורה אשר יורום כמו שהם \ כלולי בטור חשן המשפט [...] נדפס פה קק פראג \ [...] \ על ידי משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

Kolofon:

על ידי משה בן מוהררי בן בצלאל כץ זצ"ל מחוקק \ על ידי הפועל במלאכת הקדש נאם יקותיאל בן הקדוש ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר מק"ק פראג הדר לע"ע בק"ק רוידיניץ \

T (společné pro všechny díly) • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5, 4 a 9 mm a KP hybridní ca. 2–2,5 mm • signatury hebrejskými a arabskými/římskými číslicemi v první půli složky • kolace: [1]: 1–40³ 41⁵ (9,2 v arabských jako 6,2); [2]: 1–32³ (30v arabských jako 03, 30,0 v heb jako 33,3); [3]: 1–16³ 17⁴ 18–19³ (10,3 v arabských jako 01,3, 16,1 jako 17,1, 19,1 jako 16,1); [4]: 1–32³ • foliace, [1]: [1]–184, 186, 186bis, 187–189, 188bis, 191–199, 199bis, 201–238 (? , v exempláři chybí list), 249, 240–247; [2]: [1]–192; [3]: [1]–57, 57bis, 59–116 (43 jako 47); [4]: [1]–11, 11bis, 13–32, 32bis, 33, 35–174, 176, 176bis, 177–192 (137 jako 134) • zrcadlo, [1]: 255 x 147, sloupec 70 mm; [2]: 256 x 147 mm, sloupec 70 mm; [3]: 260 x 147 mm, sloupec 70 mm; [4]: 262 x 153 mm, sloupec 72 mm • živá záhlaví • kustody stránkové • [1] a [3] poslední folio verso vakát.

D • bordura B18, TL1 • bordura B17, TL2–4 • ilustrace, [1], 38a, 73a, 148a, 155a–b, 220a, 221a, 222a • rolverková kartuše RK3, [1], f. 83a • signet S8, [1], f. 247a; 2., f. 116a; [3], f. 206b • čtyřlístky • filigránová viněta FV4, [3], f. 114a.

B • souborně *CLH* 6926,6, *BHB* 136555; samostatně: Zunz 122–125; Muneles 28, 33, 51, 41; Vinograd 173, 174, 172, 192.

C • ŽMP: [1], sg. 33.706, razítko knihovny Rabínského semináře v Budapešti, 302 x 195 mm; [2] a [3], sg. 33.708, razítko Modlitební nadace Abrahama Herze v Holešově, inv.č. 60.361, cenzorní razítka z 18. století, přípisky vlastnické a marginální poznámky, 320 x 205 mm; [2], sg. 2.891, 310 x 200 mm, TL: vlepené cenzorské upozornění s předtištěným textem (*aku"m*), číslované perem 7893, konec 17.–18. století, vlastnické přípisky: Simcha Neustadt; po straně tužkou hebrejsky snad „Tausig“; [4], sg. 33.572, inv. č. 25.522, vlastník Jiří Loewit

(viz u č. b. 252), záznamy o narození dětí, 18. století, 295 × 195 mm • HAB M: Le 4° 2“1, M: Le 4° 2:2, konvoluty, celá edice.

142.

David ben Jaakov z Sczebrzeszynu (zemř. před 1609), *Pejruš 'al targum Jonatan we-Targum jerušalmi*

Praha, (Moše Juda ben Jaakov Weil) – v domě Geršoma ben Josefa Becalela Katze, zahájeno ve čtvrtek 11. elulu [5]369 [10. září 1609]

4°, 59 ff.

Komentář k targumům Pseudo-Jonatan a Jeruzalémskému (tj. aramejským překladům) k Pentateuchu. TT z pera nakladatele (*divrej ha-madpis*), předmluva autora komentáře, kde uvádí, že jelikož se mnozí targumy zabývají, usoudil, že je vhodné sepsat výklad a opravit chyby v tištěném vydání, a že jej sepsal pro ty, kdo jsou ještě „menší“ než je on sám (*pḥutim mimeni*), neboť nedokáží všichni hledat v skrytých zákoutích midrašů (*le-ḥapeš be-mašpunej midrašim*). Obsah: [1a] TT, [1b] předmluva komentátora, 2a–47a *pejruš 'al targum jonatan we-targum jerušalmi*, 47b–58b *targum šeni*, 58b kolofon tiskaře, 59a–b *errata*, 59b explicit nakladatele Mošeho Judy ben *mbr“r* Jaakova Weila a kolofon sazeče Jehudy ben Alexandra zvaného Lejb Zecr. V době psaní explicitu Mošeho Judy Weila byl autor již po smrti; vydání má dáti pokoj jemu i jeho duši. Krátce nato posloužil Davidův komentář při kompilaci vysvětlivek (*be'ur*) k targumům v edici hebrejské bible, Hanau 1611–1614 (*BHB* 201640).

TT:

פירוש \ על תרגום יונתן ותרגום ירושלמי / נאם הגבר הוקם על מלאכת יי' להוציא לאור תעלומות . דברים \ שהן זמן רב סתומות . לבאר באיזה מקום הם רשומי' . \ וידי פרושות השמימ' לאל שיסייעני בנעימות . אלה \ דברי המדפיס הנרצ' לעבודת הקדש בתמימו' . \ תהי ראשית ממלאכתו היום יום ה' י"א אלול שנת ובפרט \ פ"ה פרא"ג לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רודאלפוס יר"ה \ בבית גרשם בן מהררי בצלאל כץ זצל מחוקק \

Kolofon 58b:

על ידי גרשם בן מהררי בצלאל כץ זל מחוקק \

Kolofon 59b:

סליק ביאורים של מהר"ר דוד שעברשין ז"ל היום יום ו' בערב שבת ט' חשוון שנת ובפרט \ צמ"ח דוי"ד יצמי"ח ויגא"ל אותנו אמן : \ בעזר הכל יכול . להתאפק לא אוכל . להדפיס זה \ הספר היקר מכל אבקת רוכל . פרוי מתוק לחיך \ וטוב למאכל . ובו תקנה שכל . ליכנס לפני' מן ההיכל \ הקונה והקרא בו בכל שבועה . יהא לו ולנפשו מרגוע \ והש"י ישלח לנו הגאולה השועה . אלה \ דברי משה יודא בן מהר"ר יעקב ז"ל ווייל . \ ועל ידי הפועל במלאכת הקודש יהודא בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל המכונה ליב זעצר דק"ק פראג \

T • 2 sloupce, předmluva 1 sloupec • textové RP 2 mm / 10 ř. 43 mm; vyznačovací KP aškenázské 1,8, 2,5, 4 a 9 mm • kolace JTSA, BLO 1–14⁴ 15³ (NLI 1³ 2–14⁴ 15³ – snad defektní?) • zrcadlo 147 × 123 mm • foliace [1], 2, [1], 4–39, 50, 41–51, 42, 45–48, 57–59, KP 4 mm • signování RP od druhé složky (číslo složky a listu) a arabskými číslicemi (jen číslo složky), jen první list ve složce, sl. 1 neznačena, nepravidelnosti: arabská 12 jako 21 • kustody sloupcové • v záhlaví [1b] *haḳdama, 2a pejruš 'al targum jonatan we-jerušalmi, 48a targum šeni, 59a–b luaḥ ha-ṭa'ujot.*

D • ozdůbky FO1, FO3, FO4 pro rámeček TT a incipit, 2a • viněta FV5, 1b • ozdůbky flankují záhlaví ad.: větvička s lístky 3, kvítek 6, kvítek 5, mřížka 3, lístek trojklanný 1.

B • Zunz 126; *CLH* 4816,1, zmiňuje rukopis díla z roku 1609, BLO Mich. 683, nakladatele zdá se nemá registrována (podobně jako *BHB*); Muneles 77; Vinograd 179; *BHB* 125227.

C • BLO Opp. 4° 250, 183 × 148 mm, konvolut, vlastnický přípis, přední přidešti: zakoupeno od Gumpla *š[as] n[e'eman]*, podepsán Aharon ben Gavriel Luria ze svaté obce Hamburku, 17. stol. • NLI R 47 A 1140, mikrofilm FI 9915 • JTSA 75:18, 183 × 145 mm, špatně svázáno a defektní, sl. 4 dvakrát • UB Rostock Cic-3725, fragment.

143.

Matatja ben Moše (1. polovina 15. století), *Bgidat ha-zman*

Praha, (v domě Mošeho ben Josefa Becalela Katze), [5]369 [1609]

8°, [24] ff.

Eticko-filozofická alegorie o čase ve veršované próze. Vydáno v domě (*be-vejt*) Mošeho Katze, tedy snad jiným nakladatelem? Obsah: [1a] TP, [1b] podlepeno, nejasné, [2a–24b] text, [24b] kolofon. První vydání Thiengen 1560. Autor dle *BHB*.

TT:

בגידת הזמן \ משכיל כל דבר ימצא טוב \ ובוטח בי"י אשריו : \ שכל טוב חן יתן ודרך בוגדים \ אתן . אביעה
רוחי ומשל \ להמון . אודיע דברי בגידת הזמן \ נדפס פ'ה' פ'ר'א'ג' ל'פ"ק \ \

Kolofon:

נדפס בבית משה בן מה"ררי יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוק"ק ה"ה \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní a RP, obě 1,8 mm / 42 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 mm nakloněné, KP hybridní 2,5 mm • kolace 1–3⁸ • zrcadlo 110 × 72 mm • signatury KP hybridní 1,8 mm pouze první list složky • kustody stránkové • záhlaví *bgidat ha-zman*, KP 4 mm.

D • bordura B22, TL • čtyřlístky.

B • Zunz 117; *CLH* 6271,2; Vinograd 163; *BHB* 300764.

C • BLO Opp. 8° 497 (2) (*olim* 439); Opp. 8° 563 (4), 135 × 80 mm, defektní, chybí TL.

144.

Avraham ben Efrajim Niederlander (žijící autor), *Brit Avraham [...] kol ha-ḥešbonot klulim*
Praha, (Avraham ben Efrajim Niederlander?) – Geršom ben Josef Becalel Katz, ([5]369
[1609])

8°, [8] ff., tabulky

Příručka aritmetiky s praktickými tabulkami, hebrejsky s arabskými číslicemi. Autor, jak uvádí v předmluvě, byl Maharalovým sekretářem, při psaní příručky čerpal jak z židovských, tak z latinkou tištěných knih (*sifrej glahot*, v jid. výslovnosti *galches*, „mnišské“, tj. latinské knihy“, podle mnišské tonzury, *galahat*). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–b] chvála praktičnosti příručky a efektivnosti metody, jež není jako jiné metody, jež jsou tak zdlouhavé, že nakonec k výpočtům „nestačí stůl“, [2b–8b] text. Datace v předmluvě (*Po Prag*), která musela být tištěna ještě za života Maharala. Autor byl též kopistou rukopisu, který opsal pro Jom Tov Lipmana Hellera, *Sefer ha-pli'a*, dnes v knihovně univerzity Bar-Ilan.

TT:

ספר ברית אברהם \ ערובה לפני קטנים וגדולים זקנים ונערים וילדים יספיקו בחמשה שערים אשר בהם כל
החשבונות כלולים ולהיותו מעט הכמות ורב האיכות לכן גושו עושו חושו קנות בדמים מעוטי' אלה הלקוטים \
ע"י גרשם בן מהררי בצלאל כץ זצל מחוקק \

Předmluva, 2b:

אברהם בר אפרים שליטא נדר לענדר סופר של הגאון הגדול אב"ד הישראלי מוהרר"ל ש"ן פ"ה פרא"ג לפ"ק

T • 1 sloupec • textové RP 2 mm / 44 mm 10 ř.; vyznačovací KP 4, 2,5 a 2 mm; arabské
číslice 2–4 mm výšky • kolace 1⁸ • zrcadlo 110 × 72 mm • bez záhlaví, signatur i foliace •
kustody stránkové.

D • FO1, FO3, FO4 pro rámeček TL; kvítek 4 a kvítek 5 tamtéž.

B • Zunz 43; *CLH* 4317,1; Muneles 76; Vinograd 165; *BHB* 152289.

C • BLO Opp. 8° 497 (5) (*olim* 439), 142 × 90 mm, konvolut • JTSA RBR RB144:12 • UB
Basel FA VIII 31:7.

N • z popisu *BHB* se zdá, jako by existovala variantní podoba TT; snad pouze vinou
transkripce?

145.

Dani'el buch / in tajtšn šproch hipš un' bešajdlech cum andern mal gedrukt

Praha, (Jehuda Lejb a Azriel synové Mošeho Schedela), [5]369 [1609]

4°, [24] ff.

Knih Daniel v jidiš. Dle TT kratochvilné čtení pro paní a dívky. Dle předmluvy převzaté z první edice je provedeno (*getan*) jako *tajtš Šmuel* (tj. *Šmuelbuch*, viz č. b. 147), „takže ji může zpívat ten, kdo zpívat umí“ (či snad, že ji může zpívat přímo na melodii *Šmuelbuchu*, podobně jako inzerováno v některých písních?). Datace v impresu chronogramem *Po Prag*. Obsah: [1a] TL, [1b] předmluva, [2a–24a] text a kolofon, [24b] vakát. V TT uvedeno jako druhé vydání, odkazuje nejspíš na první vydání Krakov 1588 (*CLH* 1296). Otec tiskařů uveden jako *Moše šd*. TT:

ספר \ דניאל בוך \ אין טייטשן שפראך היפש \ אונ' בישיידליך . צום \ אנדרן מאל גידרוקט גאר \ קורץ ווייליג
דארינן \ צו לייאן פר \ ווייבר אונ' \ מיידליך \ נדפס פ"ה פרא"ג לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ רומי
רודאלפוס יר"ה \ \

Konec předmluvy:

[...] דאש בוך היישט דניאל דער וואר פרום אונ' וואל גיטאן . וויא דאז טייטש שמואל \ בוך האט עש ווייז אונ'
גידאן . אזו מאג מן עש זינגן דער \ זינגן קאן . גוט יתברך זאל אונש גילינגן \ נון היבט זיך דאש בוך אן : \ \

Kolofon:

על ידי המחוקקים יהודא ליב ועזריאל בני מהר"ר משה שד זל \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP5; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, RP 1,8–2 mm v
impresu • kolace [1]–2⁴ 4–6⁴ [1]⁴ (3 vynecháno z číslování) • zrcadlo 163 × 118 mm •
signatury JP5 • kustody stránkové • v záhlaví *Dani'el* • bez foliace.

D • bordura B21, TL • čtyřlístky.

B • Zunz 0; *CLH* 1296A edici nezná, uvádí dle „anonymus suspectus“ (tj. [Carmoly] 1850:
sešit 36, col. 566); Muneles 75b; JDL 373 0; Vinograd 166; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 4° 1429, 192 × 140 mm, [1b] podpis ženy–vlastnice Gitl bat Jaakov ha-Levi,
roš chodeš švat 442 (10. ledna 1682) • kopie NLI MIC 225.

146.

Rivka bat Meir Tiktiner (zemř. 13. dubna 1605), *Meneket Rivka*

Praha, (Azriel Ziskind ben Šmuel zvaný Zanvil Tajmer z Poznaně) – Geršom ben Josef
Becalel Katz, [5]369 [1609]

4°, 36 ff. (?)

Pojednání pro ženy o zbožném, mravném a náležitém chování (vůči manželovi, rodičům, příbuzným, dětem, snachám, domácímu personálu) v sedmi kapitolách (první kapitola obecná náboženská etika). S četnými narativními, homiletickými a exegetickými pasážemi. Autorka byla *rabanit* a ženskou kazatelkou. V TT zdůrazněno, že autorkou je žena a že kniha je vydávána na počest všech žen a na připomínku toho, že i žena může být autorkou mravních ponaučení (*divrej musar*) a dobrých výkladů (*gute pšatim*), jako leckteří muži. Nakladatelem vydání byl Azriel Ziskind ben Šemuel zvaný Zanvil Tajmer (viz Tiktiner 2008: s. 13) z Poznaně. Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, 2a *haḳdamat ha-rabanit Meneket Rivka wa-jeniḳebu dvaš mi-sela*‘, DT 32,13, veršovaná modlitba, dole poděkování nakladateli, 2b–33 (*recte* 35) text; dále je unikátní exemplář UB Erlangen defektní (končí listem 9,3).

TT:

מנקת רבקה \ הערט צו איר ליבן קעשטליכה פרומה פרויאן . איר מעכט דאש \ טייטש ספר וואל איבר לייאנן אונ' אנ שויאן . דז מן זאל זעצין צו \ גו [!] דען אלמעכטיגן זיין טרויאן . אונ' אין אל זייני ווערקן אויף אין \ בויאן . ווייל איר האט דר קענט דיא אישה החשובה הרבנית \ הדרשנית מרת רבקה זל . בת הגאון מהר"ר מאיר טיקטינר ז"ל \ די דאש ספר האט גיטראכט . אונ' גימכט . אונ' איר כוונה אויף \ אייטל יראת שמים גיוועשט טאג אונ' נכט . אונ' איר מחשבה \ לגמרי ניט גיוועזן אויף פרכט . אודר ווער האט דאש חידוש מין \ גיהערט אודר גיזעהן . דז אין איביגן יארן איז מין גישעהן . דז \ איין אשה העט אויש אירן קאפ וואש מחבר גיוועזן . אונ' העט \ פסוקים אונ' מדרשים צו הויף גילעזן . דרום האב איך עש לאזין \ דרוקן . דז איין איקליכי פרויא דיא דארינן ווערט לייאנן ווערט \ איינש קויפן אונ' צוקן . אונ' האט דאש ספר גיהיישן \ מנקת רבקה) איר צו איין גידעכטניש אונ' לכבוד אלי נשים . \ דז איין אשה אויך קאן מחבר זיין דברי מוסר אונ' גוטה \ פשטים אזו וואל אז מענכי אנשים . אונ' האשט \ גיטיילט אויף שבעה שערים . גאר קורץ \ אונ' ניט מאריך גיוועזן בדברים . בזכות \ זה ווערט איר זוכה זיין צו דר \ גאולה פון משיח דז דיא \ שכונה ווערט זיך אונטר ישראל ווידר דר מייאן אמן וכן יהי רצון \ פ"ה פרא"ג לפ"ק \ ע"י גרשם בן מהרר בצלאל כץ זצל מחוקק \

Chvála nakladatele v závěru předmluvy autorky (s níž nejspíš nesouvisí), 2a:

[...] הקדמת הרבנית \ מנקת רבקה ויניקהו דבש מסלע \ ראה ראיתי . בלבבי הגיתי . קולי הרימותי וקראתי . הנה עתה באתי : \ והיום יצאתי . ובאר מים מצאתי . והאבן בגדולה מן הבאר גליתי . \ וממנו שתיתי . ועוד צמתי : ואמרתי בלבבי . אלכה ואביא . לקרובי \ ולקרובתי [...] \ ואפריון נמטי להנעלה ר' עזריאל נקר' זיסקינד בן הרר שמואל המכונה ר' זנוויל טיימר מק"ק \ פוזן אשר שם נפשו בכפו והזיל כסף מכיסו עד אשר הוציא הספר הזה לאורו כדי \ לזכות בו רבים : \

L • jid, trocha heb

T • 1 sloupec • textové písmo JP11 ca. 2,5 mm / 56 mm 10 ř., RP 2 mm / 43 mm 10 ř pro hebrejskou předmluvu; hebrejský text v jidiš sázen JP11 vokalizován a uzávorkován; vyznačovací KP aškenázský 9 (*sefer*, TL) a 4 mm (TT, záhlaví, foliace, nadpisy a incipity v textu) • kolace [1]–9⁴ (poslední list či více chybí) • zrcadlo ca. 157 × 113 mm • foliace

fragmentu, KP 4 mm, [1]–20, [1], 19–29, 31–33 • záhlaví živá, KP 4 mm, *ša'ar rišon* ad. • signování JP, jen první list složky • kustody stránkové.

D • rámeček z FO1, FO3, FO4, kotvička 1, TL • ztrácející se sazba, FO1, větvička s lístky 3 (flankují záhlaví i začátky kapitol), žalud velký, 2a • větvičky s lístky flankují záhlaví.

B • Zunz 110; *CLH* 6817,1; Muneles 78a; Vinograd 176; *BHB* 0 • Bobzin – Süß VK 90/1; k autorce Muneles 1988: č. 61 (též k dílu a jeho ohlasům v křesťanské hebraistice); Tiktiner 2008 (kritická edice s překladem do angličtiny).

C • UB Erlangen H61WAGENSEIL_VK090, stará sg. Rab-I-167 (1), defektní, chybí snad 1 f.?

147.

Sefer Šmu'el

Praha, Jaakov ben Geršon Bak a Mordechaj ben Jaakov *zecz* z Prostějova, 369 [1609]

4°, 67 ff. doch.

Knihy Samuelovy ve veršovaném jidiš překladu. Určeno ke zpěvu; mnohé jidiš písně mají v záhlaví uvedeno, že jsou složeny a mají být zpívány na melodii *Šmu'el buch* (*be-nigun Šmu'el buch*). Dle Turniansky – Timm 2003: s. 12 vznikl překlad v Itálii v 16. století a „může být považován za »národní epos« obce mluvčích jidiš“. V TT pražského vydání zahrnuje Jaakov Bak mezi čtenářstvo, na něž vydání cílí, též muže (na rozdíl od krakovského vydání). Nezvykle je i zde, tak jako v dalších bakovských tiscích, v impresu uveden i sazeč Mordechaj ben Jaakov *zecz* z Prostějova; mohl mít na vydání též podíl finanční? Exemplář z Hamburské státní a univerzitní knihovny popsáný Falkem byl neúplný a v r. 1988 byl dle Eriky Timmové (Timm 1988: s. 31) ztracený (v katalogu nenalezen). Fragment z genizy ve Veithöchsheimu pochází z katzovské tiskárny a liší se i textově (viz Timm 1988, *loc. cit.* a zde, č. b. 297b).

K předchozím edicím Augšpurk 1544 (1. vyd.) a Krakov 1578 a 1593 a zpochybnované mantovské edici evidované Wolfem viz Falk – Fuks 1961: s. 19–25, Timm 1988: s. 30–31 a pozn. 2 a odkazy tam.

ספר \ שמואל \ דאש שמואל בוך אין טייטשר שפראך היפש בישיידליך גאר קורץ \ ווייליג דארינג צו לייאן
ווייבר אונ' מאנג אונ' יונגן מיידליך \ גידרוקט אין דען יאר דז מן צילט דרייא הונדרט אונ' \ ניין אונ' זעכציג יאר
: \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רדולפוס (?) יר"ה \ פה פראג \ נדפס בדפס יעקב בר גרשון וואל ז"ל איש ב"ק
\ וע"י הפועל מרדכי בן לא"א יעקב ז"ל זעציר מק"ק פראסטיץ . \ \

L • jid

T • neviděno, dle Falka složky číslovány hebrejskými písmeny a chyběl poslední list (68), na každé straně otištěno dvanáct strof, hebrejská slova většinou ozávorkována a textově blízké předchozí krakovské edici; na rozdíl od *CLH* je dle Falka vyd. foliováno.

B • Zunz 115; *CLH* 1240 „ed. castrata 4°, unpaginiert“, pouze dle Wolfa a Zunze; Muneles 75a; Vinograd 185; *BHB* 0 (srov. č. b. 297b) • k dílu viz Falk – Fuks 1961 (včetně reprodukce *ed. pr.*), k pražské edici *tamtéž*, sv. I, s. 23–24.

C • Staats- und Universitäts Bibliothek Hamburg, patrně ztraceno.

N • neviděno, pouze dle literatury.

148.

[*Sefer ha-ḳana*] *Ḳene bina*

Praha, (Eleazar ben Avraham Chanoch Altschul-Perels?) – *s.t.n.* [zahájeno Geršomem ben Josefem Becalelem Katzem, dokončeno Mošem Utitzem a Avrahamem Heidou], zahájeno 26. kislevu [5]370 – dokončeno v pátek o perikopě Dvarim [5. avu] [5]371 [22. prosince 1609 – dokončeno 15. července 1611]

4°, 40 ff.

Komentář a doplňky k anonymní *Sefer ha-ḳana* (vznik kladen buď do Španělska, 14. století, nebo do Byzance/Řecka, 15. stol., více viz *BHB*), částečně tištěno spolu s textem, s četnými odkazy na díla učenců Jicchaka Lurii, Menachema Recanatiho, Mošeho Cordovera, Naftaliho Herce Trevese. Jak vyplývá z poznámek v textu a jasně z explicitu v *Zevaḥ toda*, 1615 (č. b. 203), editorem, komentátorem i nakladatelem byl Eleazar ben Avraham Chanoch Altschul-Perels, zeť Jicchaka ben Jekutiela Kusese Katze (viz 14a a též 33b, kde odkazuje na knihu *Diḳduḳ Jišḥaḳ*, kterou uspořádal dle tchánova učení). V TT je uvedeno, že se knihu *Sefer ha-mišwot*, tj. *Sefer ha-ḳana*, rozhodli (v plurálu) vydat proto, že je dochováno jen málo jejích opisů, navíc s mnoha chybami (*ḳimšonim*). Z obsahu: 13b–14a, na úvod výkladu k pasáži ze Zohar k perikopám Pinchas a Va-etchanan poznámka „vykladače a editora“ (*ba-meva'er we-ha-magiah*), kde zmiňuje svého otce Avrahama a vysvětluje, že „jelikož jsme si zasloužili, aby byly odhaleny (*nitgalu*) kabalistické knihy, které byly až do této naší generace skryty“, rozhodl se „odhalit“ a uveřejnit též *Ḳane ha-rišon Ḳene bina*. Knihu si opsál již před více než patnácti lety zde v Praze, svém rodném městě, v roce 355 (1595), z knihy v „písmu francouzském“, která byla napsána roku 303 (1543) a byla plná chyb. Opisoval ji pouze „za noční samoty“ (*be-bitbodedut ha-lajla*) a opravil ji přes svůj chabý rozum, neboť není studovny (tj. výkladu), která

by nepřinesla něco nového (*ki ejn bejt midraš ašer ejn šam ħiduš*). Ode dne, kdy se mu dostala do rukou, se knihu usilovně snažil opravit, a pídil se proto po jiných opisech a verzích (*ba'ataḳot we-nuṣḥa'ot*) této svaté *Sefer ha-ḳana* a zakoupil si hodně kabalistických knih a shromáždil mnoho pomocných materiálů (*kinasti we-kibaṣti et maftaḥot ha-ḳabala, harbe ħidušim ḳṣat mi-pi sofrim u-ḳṣatam mi-pi sfarim*), kabalistických rejstříků (?) a výkladů tištěných i netištěných a zvláště výklady (*klalej u-pratej imrej bina*) Jicchaka Lurii Aškenaziho obsažené v knize *Kanfej Jona* a též několikero *ma'amarim* (výroků, výkladů) obsažených v *midraš ha-Zohar*, od otce všech posledních kabalistů, autora *Pardes rimonim*, Mošeho Cordovera, z opisu jeho velkého díla *Or jaḳar*, které dosud nebylo vytištěno (*ašer 'adajin 'eṭ 'oferet lo ra'ahu*). Podepsán *ze'ira de-min ha-ḥavura, Ele'azar ben kvod a[doni] a[vi] h[a-]ḥ[aver] r[abi] Avraham Ḥanoch zš"l* z Prahy, z rodiny Altschuler, roku 370 šestého tisíciletí, zeť velikého chasida [...], rabína, soudce (?) (*more šedeḳ*) a gramatika (*medaḳdeḳ*), *mbr"r* Jicchaka ben *ḥḥr* Jekutiela Katze *š[liah] ṣ[ibur] zl*, který zemřel 9. chešvanu 360 (28. října 1599) a byl „pohřben se svými předky zde v Praze“. F. 25b další poznámka vydavatele na úvod opisu *mi-ḳṣat rašej tejvot, gemaṭri'ot we-remizotaw we-pe'ulotaw šel šem šel 'a"b [otijot]* (textu zabývajícího se esoterním výkladem sedmdesátidvoupísmenného Božího jména), kterýžto text má u sebe skoro více než dvacet let od té doby, co si jej opsal z pergamenového [rukopisu] napsaného starým písmem před několika sty lety, který objevil mezi knihami svého otce Avrahama, jenž, jak mu sdělil, jej našel za dnů svého jinošství (*baḥruto*) *'al b[ejt]"h[...?] ḳadiša* (nad synagogou? v genize? nad domem chevry? na hřbitově? Reiner 2000: s. 234, překládá jako „v synagoze“) ve Wormsu. A jelikož toto tajemství (*ze ha-sod*, esoterní výklad) nenašel u nikoho zmíněno, pojal záměr je publikovat. V poznámce na f. 28a cituje Meira z Padovy ad. Ff. 32b–33a závěr *Sefer ha-ḳana* a další editorské poznámky a editorem doplněné výklady k Božímu jménu ad., 40b kolofon: „Dokončeno v pátek o paraše *We-ele ha-dvarim divrej šalo"m [...]* 371 malého počtu“, tj. o perikopě Dvarim. Dle užitých písem zahájil tisk díla Geršom ben Josef Becalel Katz, a to nejprve svými původními písmi, ve sl. 3–4 novějšími (ale nekvalitními) písmi použitými poprvé roku 1610 v *Kli ḥemda*. Tisk byl dokončen (od sl. 5 dále) písmi doloženými v *Manoaḥ maša ḥen*, vytištěném roku 1611 Moše Utitzem a Avrahamem Heidou (č. b. 168, srov. též č. b. 155). Epitaf editora, který se narodil kolem r. 1578 a zemřel r. 1639, viz Hock 1892: col. 282a-b k r. 39–; rok úmrtí upřesněn v Putík – Polakovič 2009: s. 33).

TT:

קנה חכמה \ ספר \ קנה בינה \ הוא קנה הראשון משבעה קני המנורה עילאה . [...] והן הם המ"ט קנים ושערי' אשר נחלק \ ספר המצות של הקדוש קנ"ה . [...] וכבר היה לעולמים משנת \ אלף הרביעי בתשלום . והיה נסתר ובאוצר מלכי רבנן נגנו ונעלם . וכמעט \ שלא נמצא כי אם אחד במדינה ושנים או שלשה בכל העולם . ואף גם הם . עלו \ כלו קמשונים . וכסו פניו חרולים . מרוב הטעויות ותיבות הבלויים . [...] לכן עוררנו ואמרנו \ להחזיק [...] ולהגיהו ולבארו . [...] ולזכות גם עתה את הרבים . בהדפסת הקנה הראשון אשר הוא חיוב ליחיד \ ולרבים . בידיעה משכלת כללית בהקדמת ספר הקדוש . באחדות השם \ המפורש הקדוש . בקבלה אמיתיות וסודות [...] . בפסוק שמ"ע \ ישר"אל ה' אלה"ינו ה' אח"ד . [...] ובר"ך ש"ם \ כבו"ד מלכותו לעו"לם וע"ד . [...] ולכן נקרא שמו קנה בינה . ועל שם המחבר \ הקדו' קנה ועל הבנת דבר מתוך עומק וקיצור דבריו נקרא הביאו' \ וההג"ה בינה ועל שם הפסוק (במשלי ד') קנ"ה חכמ"ה \ קנ"ה בינ"ה [...] נדפס פה פראגא המהוללה יום ג' כו' ימים בחודש כסליו שנת לש"ם ולתה"לה לפ"ק \ \

Kolofon:

תם ונשלם . בעזרת אלהי עולם . ביום ו' פרשת ואלה הדברים דברי שלו"ם : \ וברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם : שלמ"א לפ"ק \ \

T • 1 sloupec • písma: sl. 1–2 textové RP 2 mm / 42 mm 10 ř., vyznačovací KP aškenázské 4 mm (starší písma Geršoma Katze); sl. 3–4 textové KP hybridní (vykládaný text) i RP (výklad v závorkách) 2 mm / 44 mm 10 ř., vyznačovací KP 4 mm (mladší písma Geršoma Katze); sl. 5–10 systém sazby stejný: vykládaný text KP hybridní 2 mm, výklad RP 1,5 mm, vyznačovací KP aškenázské 4 a 2,5 mm (písma používaná Utitzem–Heidou v r. 1611 ad.) • kolace 1–10⁴ • zrcadlo 156 × 122 mm (1b), 154 × 116 mm (9a), 152 × 111 mm (17a) • foliace [1], 2, [3], 6, [1], 8–40 • signování: sl. 1 značena RP *alef* na f. 1,2a, dále pravidelně na prvních listech: sl. 2: *bejt* 2, sl. 3–10 jen hebrejsky pravidelně na prvním listu: *gimel alef*, *dalet alef* atd., s výjimkou sl. 3, která je značena RP i na druhém listu (*gimel bejt*); signatury nejprve KP aškenázským 4 mm (sl. 3–4) a dále KP hybridním (sl. 5–10) • kustody stránkové • záhlaví po stranách mrtvá: *recto* (zleva) *kana bina kana hochma*, *verso*: *kana hochma kana bina*, uprostřed živá (název oddílu), do 8,4b většinou KP 4 mm, živé záhlaví někdy – snad pro nedostatek místa – KP hybridním 2 mm, od sl. 9 celé KP hybridním.

D • ozdůbky pro rámeček TL: kvítek 5, kvítek 6, větvička s lístky 3, FO1, FO3 a FO4 (po f. 8b odpovídá i výzdoba Geršomovi Katzovi).

B • Zunz 134; *CLH* 4032 a 4921,2 (dle *CLH* mohl být bratrem Mošeho Henochse, autora č. b. 149); Vinograd 198; *BHB* 154944; k editorovi viz Reiner 2000.

C • BLO Opp. 4° 818 (*olim* 899), konvolut, 185 × 145 mm • ŽMP sg. 13.664, 180 × 150 mm • NLI R 8° 35 Y 3755 • online www.hebrewbooks.org/44557 (přístup 16. 4. 2015).

Moše ben Chanoch Altschul (Moše Henochs Altschul Jerušalmi, žijící autor, nar. kol. 1546),
Brant špigl
Praha, Geršom ben Becalel Katz [dotištěno bratry Schedelovými či Mošem Utitzem –
Avrahamem Heidou], (dokončeno ve čtvrtek 9. adaru [5]370 [4. března 1610])
4°, [204] ff.

Etika, jejíž četba, jak autor slibuje v TT, zaručí člověku – ať jde o muže, ženy nebo dívky – život věčný a radostné posezení v ráji jakož i dožití se stáří na tomto světě. Jidiš a hebrejsky. Autor se v TT jmenuje jako *Moše iš Jerušalmi* zvaný obecně *Moše Henochs* (v epitafu syna Chanocha, zemř. 1633, jako *Moše r. Hene*, viz Muneles 1988: č. 203). Obsah: [1a] TT, [1b] předmluva, [2a–3a] úvod, [3b–203a] text, [203a] kolofon, [203b–204b] obsah. 1. vyd. Krakov 1596 (Shmeruk: 1597), 2. vyd. Basilej 1602. Oproti basilejskému vydání z r. 1602 rozšířeno z šedesáti osmi na sedmdesát čtyři kapitol. Kniha pro ženy dle Gudemanna a Erika (k vlivu knihtisku na život ženy viz Zinberg 1975, sv. 6, s. 115, a sv. 7, s. 157), dle autora ale pro všechny *amej ha-areš* (nevzdělané lidi) dychtivé poučení (viz předmluva), jež se jim zde podává v přístupném jazyce. Dle *JE* hebrejský originál *Mar'e ha-šorefet* přeložil do jidiš Pinchas ben Juda Heilprin, Basilej 1602; v TT této edice uveden ale jako *boši la-'or*, tj. nakladatel (případně též editor). V kolofonu pod Geršomovým jménem uvedený *mehoček* Anšl ben Geršom Katz má za jménem otce formuli za mrtvé (*zš"l*), byl tedy synem jiného Geršoma Katze (viz č. b. 196 a 237). Sl. 50 a 51 tištěny JP5 a s jinými ozdůbkami: zatímco první část je sázena materiálem Geršoma Katze, konec původně schedelovskými písmi a ozdůbkami, které dále použili Moše Utitz a Avraham Heida Lemberger v č. b. 155 a 168, srov. též č. b. 148.

TT:

ספר ברנט \ שפיגל \ איר פרומא לייט קומט הער . אונ' קויפט מיינה \ אונטר ווייזונג אונ' לער . די איז אזו גוט
אונ' עבין . \ אונ' ברענגט דען מענשין צוא איביגן לעבן . אים \ גן עדן צו זיצן מיט גראשן וריידן . עז זיי מאנגן
ווייבר \ אודר מייידן . ווער זיך נייארט וויל דר נאך הלטן . \ אויך אויף דער וועלט ווערט ער אלטן . \ דאז דוא
האט מחבר גיוועזן החבר ר' משה איש \ ירושלמי הנקרא בפי כל ר' משה הענוכש \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר
רודלפס \ נדפס פה קק פראג \ עי גרשם בן מהררי בצלאל כץ צל מחוקק \

Výzva k subskripci:

וכן יצא כרוז בקול חיל פה ק"ק פוזנא בכל בתי כנסיות כמודיע לרבים כל מי אשר ידבנו לבו יבוא על החתום
לקנות הספר [...] ואל חי ית' יתן לו כח עוז [...] יצלה להשלים חפצו [...] במלאכת עבודת הקודש וזריזים אשר
יקדימו עצמם למצוה יבוא על החתומת צדקתם יעמוד לעד לקנות הספר במקוה הראוי ישמח הקונה ויגיל המוכר
[...]

Kolofon s chronogramem:

תם ונשלם תהלה לאל בורא עולם . הוא יברך את עמו בשלום : \ ביום ה' ט ימים בחדש אדר שנת של"ם לפ"ק \
ע"י גרשם בן מהרר יוסף באלאל כץ זצ"ל מחקק \ נאם אנשל בן גרשם כץ מחוקק זצ"ל \

L • jid

T • 1 sloupec • JP11, ke konci JP5 2 mm / 56–57 mm 10 ř., RP 2 mm (impresum a předmluva); vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace 1–51⁴ • zrcadlo ca. 168 × 124 mm • foliace KP 4 mm pouze na ff. 2–5, 7–8, 10 jako 20, 12 jako 9 • signatury JP a arabskými číslicemi na prvním listu složky, pouze číslo složky, chyby a nepravidelnosti: sl. 10,1 též číslo listu a hebrejská 10 rozepsána jako *jod*; sl. 14 pouze jako *dalet*; sl. 15, 25 v arabských číslicích obráceně jako 51, 52 • kustody stránkové • záhlaví živá (např. *perek alef*), ne vždy odpovídají příslušné kapitole, viz např. 201b–203b, [204a–b] bez záhlaví.

D • rámeček z ozdůbek, TL: FO3, FO4, kvítek 5, kvítek 6, větvicka s lístky 3, mřížka 3 • od 50,1a ozdůbky čtyřlístek, FO1, dvojité w 2 a lístek trojklanný 2 (vše schedelovské) • hrozny zavěšené na úponcích a tyčích, *verso* TL, 51 × 37 mm • xylografované tři propojené kružnice (jako v *Josef da'at* 1610), [203a], s textem nerozluštěným (ani Steinschneiderem!), 95 × 48 mm.

B • Zunz 25 a 145; *CLH* 6473,2 (odmítá Zunzem evidované vyd. 1572 jako omyl); Muneles 84b; Vinograd 189; *BHB* 0 • k autorovi *Gal–Ed*, č. 106; Hock 1892: s. 234, pozn. 1; Muneles 1988: č. 203 (syn, zemř. 1639) • Riedel 1993 (edice transkribovaného textu); Faierstein 2012; Shmeruk 1977: s. 398, č. 33, k 1. vyd. evidovanému dle Buxtorfa.

C • BLO Opp. 4° 934 (*olim* 1199b), 197 × 180 mm, defektní na konci; přípisky na přideštích: Jehuda bar Eliezer, Šalom Heilprun, Aharon ben Moše *sgl* ze Zloczowa v Polské zemi nedaleko Kamence Podolského ad. • HAB M: Le 61, kompletní • JTSA RBR YI BJ1287.A447 B7 1610 defektní: chybí celé sl. 1–6 a ff. 7,2–3, 8,2–3, 22,2–3 • ÖNB 20.E.28, digitalizováno a přístupno on-line, <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ202339804> (přístup 12. 7. 2016).

150.

Eliezer ben Natan (kol. 1090 – kol. 1170), *Even ha-‘ezer. Sefer Raban*

Praha, (Jicchak ben Aharon Šmuel Aškenazi) – Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno 1. nisanu roku [5]370) [25. března 1610]

2°, 154 ff.

Halachický spis jednoho z významných *rišonim* (aškenázských učenců 11.–15. století) a tosafistů. Obsah: [1a] TL, [1b] „slovo autora“ (?), pod ním poznámka Josefa Sofera ha-

Leviho, sekretáře rabinátu v Poznani, který na příkaz níže podepsaných rabínů tuto poznámku (*be'ara zu*), datovanou 13. avu 5369 (13. srpna 1609), sepsal. Vyzývá čtenáře, aby se rozhodli podpořit nakladatele a vydavatele Jicchaka ben Aharona Šmuela (Aškenaziho) ve vydání knihy. Ten text nalezl ve Frankfurtu coby starobylý – „nějakých pět set let“ starý – rukopis (pocházející snad z Mainzu, kde autor působil) uschovaný v koutě (*be-keren zawit nehba el ha-kelim*) mezi knihami (*ginzej sifrej*) velikého učence, *mh"rr* Eliezera Trevese. Jicchak Aškenazi studoval v domě synů rabiho Trevese a „těšil se z jeho knih“ a text se rozhodl vydat, k čemuž jsou mu dány aprobace. Josef zmiňuje též vyvolání v synagogách v Poznani s výzvou k zájemcům o knihu, aby vydání knihy subskribovali (*javo al ha-ḥatum*) a mohli si ji posléze zakoupit za vhodnou či náležitou cenu (*li-ḵnot ha-sefer be-miḵaḥ ha-ra'uj*), a tak vydání předem podpořili (viz v prvním řádku *jigdal na koḥ kol ḵore we-ba-mesajea' le-boši la-'or*). Dole jména aprobantů: Mordechaj Jafe, Josef bar Avraham Špira (viz Hock 1892: col. 196a, č. 6297), Šmuel Eliezer ben Jehuda ha-Levi [Eidels], David bar Jicchak, Avraham *le-vejt Lewi* ben Jehuda *sl*, Elijahu ben Mordechaj, (a za pražský rabinát) Šlomo Efrajim Luntschitz, Jicchak bar Šimšon Katz, Moše bar David ha-Levi (Horowitz) a Mordechaj ben Elija Lipschitz; [2a] předmluva nakladatele (*madpis*), kde děkuje svému tchánovi Chajimovi bar Šalomovi, *ḵašin jašiš we-nadiv*, že jej finančně podpořil, a uvádí, že objížděl města a učence, aby si získal jejich podporu pro svůj projekt (a snad i subskribenty); [2b] *šijunim mi-Jerušalmi*, 3a–4a obsah; 4b–154a text, 154a kolofon s datem dokončení (totéž datum i v TT, jenž byl tudíž tištěn na závěr). Dle poznámky na [1b] přišel nakladatel do Poznaně „z dále“ (*ja'uf elejnu mi-merḵaḵim*).

TT:

אבן העזר \ ספר ראב"ן \ ראה זה ספר נכבד ישן וחדש חידוש הוא אשר כבר לא היה \ מעולמים : ואם שעד עתה לא נדפס בדפוס : [...] מאיזה סיבות וגזירות : היה טמון וגנוז וכמוס . רבים מלזכות . כחמש מאות שנים מימי \ דורות הקדמונים . ושאלנו ולא שמענו משום אדם שראה או \ ששמע [...] ממהות זה הספר [...] : הנקרא אב"ן העזר שחיבר הרב רבינו אליעזר . בר נתן : הנקרא ראב"ן . בפי כל הפוסקים . ראשונים וגם אחרונים . אשר חיבר ספר זכרון [...] דברים חדושים [...] בפסקים דינים ומשפטים [...] \ וגם פיר' עמקי הלכות ושיטות בכל שיטות התלמוד באשר שהם \ סדורים . וגם גילה בו טעמי סודי סתרי דינין : ומנהגי מנהג \ ותיקון מקדמונים : [...] ע"פ הגמרא \ ושיטת התלמוד בששה סדרים : [...] נדפס פה קק פראג הבירה \ תחת ממשלת [...] רודולפוס יר"ה [...] \ היום יום ה' ראש חדש ניסן ש"ע לפ"ק \ על ידי משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

Kolofon:

היום יום ה' בראש חדש ניסן שנת של"ם לפ"ק \ ע"י משה בן מוהרר יוסף באלאל \ כץ זצ"ל מחקק \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní 1,8–2 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5, 4 a 9 mm, RP v impresu • kolace [1]²2⁴3–26⁶27⁴ • zrcadlo 261 × 148 mm, 71 mm šíře sloupce • foliace KP 4 mm: [2], 3–11, 13, 13*bis*, 14–20, 27, 25, 23, 24, 28, 27*bis*, 27*ter*, 28*bis*, 29–31, 33, 32, 34–74, 77, 76, 77*bis*, 78–154 • kustody stránkové • signatury KP hybridní (složka a list) a arabské číslování (složka, ve sl. 2–4 většinou i list) v první půli složky, TL nesignován, hebrejská 10 jako *jod*, arabská 16 jako 61 (16,1), 17 jako 71 (17,3), 25 jako 52 (25,2 a 3), 26 jako 62 (26,3) • záhlaví mrtvá: *sefer Raban*.

D • bordura B17, [1a] • čtyřlístky • sazba ve tvaru poháru, 154a.

B • Zunz 136; *CLH* 5004,1; Muncles 84; Vinograd 186; *BHB* 120673 • Löwenstein 1923: č. 1410 (Katz); Heilprin 1945: s. 26.

C • BLO Opp. fol. 718, 310 × 195 mm, konvolut, na TT: *Ne'um Zusman ben mbr"r ba-daršan Efrajim mi-[...?]* • ŽMP sg. 33.051, 305 × 205 mm.

N • *BHB* eviduje reklamní leták k edici, viz dále.

[150a]

[*Reklamní leták k přechozímu*]

[Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, 1610]

Pouze dle *BHB*. Nemůže jít o samostatně vytištěnou výše uvedenou výzvu ke kupujícím, vyhlášenou v poznaňských synagogách?

B • Haberman 1980: s. 202; Heller 2008: s. 245–257 (s. 249).

151.

Ĥamiša ĥumše tora im kšat pejruš Raši u-midrašim

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno ve čtvrtek o novoluní elulu [30. avu] [5]370)

[19. srpna 1610]

2°, 76, 200 (*recte* 102) ff.

Jidiš překlad Pentateuchu (*tajtš chumes*) „s trochou výkladu Rašihovo a midrašim“ (vše v jidiš), pět svátečních svitků a oddílů z Proroků (bez komentáře). Dle starších názorů přeložil

Maharalův zeť Jicchak ben Šimšon Katz (*CLH* s otazníkem; srov. Zinberg 1975: sv. 7, s. 129–130). Doslovný překlad biblického textu uprostřed strany, po stranách komentář a midrašim vpravo a Raši vlevo, obé v jidiš. Kolofon, 200b, tiskaře, dělníka Jony ben Jehudy z Prahy a sazeče Eliezer ben Chajima. V TT zdůrazněno, že jednotlivé verše jsou očíslovány v textu i v

komentářích, aby byly snadno k nalezení. Podle Zinberga nemělo dílo velký úspěch a brzy je nahradila *Cene-rene*; dle Chavy Turniansky je tato edice rozšířenou reedicí (o excerpta z midrašů přeložené do srozumitelné jidiš) vydání Augšpurk 1543, respektive již upravené a rozšířené reedice téhož vydané r. 1560 v Cremoně Jehudou Lejbem Breshem (Turniansky 1988b: s. 46 a Turniansky 2007: s. 19, č. 3).

TT:

חמשה חמשי \ תורה \ עם קצת פירוש רשי ומדרשים \ ועם ההפטרות אחר כל סדרא וסדרא \ וגם ההפטרות
מהמועדים וחמש מגילות : \ שמנו עיננו על ההעתק והוספנו עליו בכמה מקומות אשר היה חסר \ מאד כאשר עין
הקורא יראה וישמח ויגל כי המצא ימצא \ בידו הספר מוגה בתכלית ההגהה כפי כוח \ האפשר : וברכתם גם
אותנו . \ ואף גם זאת כל הפסוקים מסומנים : א ב ג ו כ מו כן בפירוש רש"י \ ז"ל ובמדרשים למען יוכל המעיין
למצוא מבוקשו בהרף עין : \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדוננו [...] רודאלפוס \ [...] על ידי משה
בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ \

Kolofon:

תם ונשלם תהלות לאל עולם \ ביום ה' ראש חדש אלול שנת ש"ע לפ"ק \ על ידי משה בן מהר"ר יוסף בצלאל
כ"ץ זצ"ל מחוקק : \ על ידי הפועל במלאכת השמים נאם יונה בר יהודה שליטא מק"ק פראג : \ וע"י הזעזיר
אליעזר בר חיים שליטא \ \

L • jid

T • text Pentateuchu obtékaný komentáři 3 sloupce; svitky a haftarot v 1 sloupci bez komentářů • textová písma: biblický text JP7 / 57 mm 10 ř., komentáře JP9 / 45 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm; KP hybridní a RP v TT, též JP • kolace 1⁴ 2⁶ 3–17⁴ 18⁶ 1–3⁴ 24⁴ 5–12⁴ 13–15⁶ 16–24⁴ • foliace trojí: [2], 3–22, [1], 23–24, 26, 26bis, 27–39, [1] (*inc. Ex*), 41–73, 75, 75bis, 76; [1] (*inc. Lv*), 2–4, [2], 7–22, [1], 24–46; [1], 47–52, [2], 55–85, 83bis, 87–94, 193–200 • složky KP 4 mm či menšími a arabskými a římskými číslicemi (v první složce jen KP); nové signování složek začíná v Lv; chyby: místo 4,1 je ve druhém signování 24,1 v arabských i hebrejských, ale 4,2 už správně; 24,1 v arabských jako 23 • kustody sloupcové • záhlaví pro biblický text i komentáře, např. *sefer brešit, raši, midrašim*, KP 4 mm a menším.

D • bordura B17, TL • názvy některých biblických knih v rámečcích z tiskařských ozdůbek, uvnitř velká xylografovaná KP písma ca. 23 mm, I/[2a] *brešit* [40a] *šemot*, II/[1a] *wa-jikra*, II/55a *ele* (plné písmo s kroužky kol dříků); II/81a *šir* (plné písmo s kroužky kol dříků) • *šir* flankováno dvěma rozkvetlými větévkami.

B • Zunz 130; CLH 1193; Vinograd 190; BHB 0 • Turniansky 2007: s. 11 a s. 19, č. 7.

C • BLO Opp. fol. 110 • NLI R 2° 40 A 1241, R 2° 75 A 23 • on-line UB FaM

<http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/jd/content/titleinfo/1699670>.

152.

Šlomo Efrajim ben Aharon Luntschitz (kol. 1550–1619), *Šiftej da'at*

Praha, (Šlomo Efrajim ben Aharon Luntschitz?) – Moše ben Josef Becalel Katz, čtvrtek 1. elulu 370 – (čtvrtek 2. kislevu [5]371) [19. srpna – 18. listopadu 1610]

2°, 122 ff.

Sbírka autorových výkladů a novellae k jednotlivým perikopám Bible. Na konci předmluvy autor objasňuje důvody, proč na rozdíl od knih, které vycházejí (např. *Kli ħemda* – reaguje nejspíš na pražskou edici dokončenou v prosinci téhož roku, viz č. b. 155 – a biblický komentář Mošeho Alšecha, který roku 1616 vydal Avraham Heida, č. b. 218, ale který zamýšlel vydat již v době vydávání *Kli ħemda*), volil raději stručnost než obsírnost, neboť knih vychází obrovské množství a lidé takové knihy nečtou, neboť by pak mohli strávit celý život s jednou knihou, a také kde by pak vzali čas věnovat se halaše (*sifrej poskim*), která je esenciální, a proto je obsírnost na škodu, neboť jen výjimečně někdo takové knihy studuje. Obsah: [1b]–2b předmluva autora; 3a–121b text; 121b explicit s datem dokončení tisku; 121bis a–122b rejstřík; 122b explicit a kolofony tiskařských dělníků Jony bar Jehudy z Prahy a Eliezera ben Chajima. Kol bordury citát Př 8,9 a 20,15 (jako u foliových tisků Maharala z konce 16. století); dvakrát chronogram v explicitu, 121b.

TT:

ספר \ שפתי דעת \ זה הספר כלו אומר כבוד מעלת המחבר הלא הוא מורנא ורבנא \ פאר הזמן [...] נשיא הוא
בישראל ר"מ דק"ק פראג \ הגאון מהר"ר שלמה אפרים נר"ו [...] וליקט מן כל הדרשות \ והחדושים אשר
חידש בכל פרשה פשטים נכונים למבין [...] \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת [...] רודאלפוס \ ותהי
ראשית התחלתו יום חמשי בר"ח אלול שנת ש"ע לפ"ק \ ע"י משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק :
\\

Kol bordury:

וכלי יקר שפתי דעת \ כלם נכוחים למבין \ וישרים למוצאי דעת \ יש זהב ורב פנינים \\

Kolofon:

ע"י הפועל יונה בר יהודה שליט"א מק"ק פראג \ וע"י הזעציר אליעזר בר היים שליט"א \\

T • 2 sloupce, marginálie • KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenáské 2,5, 4 a 9 mm;
marginální odkazovací aparát RP a KP 2,5 mm, RP v impresu 1,8 mm • kolace 1² 2–29⁴ 30⁶
31² • zrcadlo 246 × 143 mm, šíře sloupce 66 mm • foliace [1], 2–20, 24, 22–32, 28bis–29bis,
35–85, 89, 87–88, 94, 90–106, 108–121, 121bis–122 • záhlaví živá: *Šiftej da'at* [název
perikopy] *ma'amar* [číslo] • kustody stránkové • signatury KP hybridní 2,5 mm a arabské
číslice, číslo složky a listu v první půli složky; 13,2 v arabských i hebrejských špatně jako 12,2.

D • bordura B18, TL • čtyřlístky kol záhlaví, pro zakončení oddílů aj. • signet S8, 2b • incipity biblických knih kaligrafickým písmem: *brešit*, 23 mm, prosté, vokalizace čtyřlístky, 3a; *we-ele*, ca. 30 mm, s kroužky kol dříků, stožár *lamed* uříznut, 28a; *wa-jiqra*, *dtto*, 51a; *wajedaber*, *dtto*, 25–26 mm, 69a; *ele*, *dtto*, 29–31 mm, 94a (*recte* 89) • rolverková kartuše RK3 pro začátky oddílů (vzhůru nohama na 91b) • filigránová viněta FV2, 50b, 68b • rámečky pro incipity: kvítek 6, FO1, čtyřlístky • ztrácející se sazba zakončovaná čtyřlístky, celkově krásně vypravený tisk (př. 88b, 121b 118b).

B • Zunz 137; *CLH* 4898,13; Muneles 83; Vinograd 200; *BHB* 170578.

C • HAB M: Le 4°12, kompletní • NLI R 2° 23 V 6221 • JTSA Rare Book

Room OVERSIZE BS1225.X3 E67 1610 RBR, defektní, chybí poslední dva listy s rejstříky, TL poškozen • NLI mikrofilm 2004 F 38.

153.

Jissachar Ber ben Moše Petachja z Kremence (žijící autor), *Meqor ḥochma*

Praha, (Jissachar Ber ben Moše Petachja z Kremence) – Moše ben Josef Becalel Katz,

novoluní kislevu 370 – (čtvrtek 14. tevetu [5]371) [17. listopadu 1610 – 30. prosince 1610]

4°, 38 (*recte* 40) ff.

Překlad pasáží a výkladů ze Zohar uspořádaný dle biblických perikop, dle doslovného významu (*pšaṭim*), s odkazy na příslušné pasáže dle vyd. Cremona 1559–1560. Jak autor objasňuje v předmluvě (viz též *CLH*), tvoří celek s jeho dílem *Imrej bina* (č. b. 154), jež obsahuje *ḥochmat ha-ḳabala* (kabalistickou „moudrost“, „vědu“). F. 38a–b *haskamot* rabínů: Menachem Azarja mi-Fano, Reggio, 10. švatu 369 (15. ledna 1609); Mordechaj Jafe (ve čtvrtek „blízko“ svátku Šavuot, 5. sivanu 363?!, 15. května 1603); Jehuda Lejb ben Chanoch AŠ [Altschul], Volodomyr Volynskyj; Juda Lejb ben Natan ha-Levi, Kremenec; Ješaja ha-Levi Horowitz, *ab“d we-r“m* v Ostrohu (אוסטרא); Moše ben Juda Katz z Krakova, *ab“d we-r“m* Luck (לויצק); Gedalja ben Moše Cordovero ze Svaté země (*BHB*: Safed); Jisrael Luria Aškenazi ze Svaté země (*BHB*: Safed); a *šiv‘a ‘amudej ‘olam mi-Mišrajim*, dosl. „sedm sloupců světa z Egypta“ (?) a taktéž r. Josef Maaravi (Josef ibn Tabul, původem z Maroka, jeden ze safedských kabalistů? viz *BHB*), dole datum dokončení tisku a kolofon sazeče Mošeho ben Jaakova Gelhaara.

TT:

ספר \ מקור חכמה \ באשר הוא נחל נובע מקו"ר חכמ"ה להבין \ ולדעת אמרות טהורו' מזוקק שבעתי' \ מפשטי
הזוה"ר אשר דבריו מתוקי' . מנופת צופי' \ על כל התורה . יסדו גם חברו החכם הנעלה . [...] האלוף התורני

מוהר"ר יששכר \ בער במהור"ר משה פתחיה \ זצ"ל \ הדר בק"ק קרעמניץ המעטירה \ נדפס פה ק"ק פראג \
והתיה התחלתו בר"ה כסליו שע"א לפ"ק \ ע"י משה בן מהרר בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

Kolofon:

והתיה השלמת ספרי זה יום ה' י"ד טבת שע"א לפ"ק פה ק"ק פראג \ על ידי הזעציר משה בר יעקב געל האר ז"ל
\

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm, KP hybridní 2 mm v impresu • kolace [1]–9⁴ 10² • zrcadlo 148 × 110 mm • foliace [3], 4, 6–9, 11–19, [1], 21–35, 31bis, [1], 40, 39, 38 • záhlaví živá: názvy perikop • kustody stránkové • signování v první půli složek (sl. 10 pouze první list) KP hybridním 1,8 mm a arabskými a římskými číslicemi, složka i list (*alef bejt* 1 ii ad.).

D • bordura B16, [1a] • čtyřlístky.

B • Zunz 139; *CLH* 5286,4; Muneles 81; Vinograd 204; *BHB* 140143 • k Josefu ibn Tabulovi viz *BHB* 103553 (databáze autorit a viz literaturu tam); ke Gedaljovi Cordoverovi Heller 2008: s. 280.

C • BLO Opp. 4° 906 (*olim* 1143), 185 × 135 mm, konvolut • ŽMP sg. 1.035, z knihovny Š. J. Rapoporty.

154.

Jissachar Ber ben Moše Petachja z Kremence (žijící autor), *Imrej bina*

Praha, (Jissachar Ber ben Moše Petachja z Kremence?) – v domě Mošeho ben Josefa Becalela Katze, 12. kislevu – (28. kislevu [5]371) [28. listopadu – 14. prosince 1610]

4°, 44 ff.

Glosář k Zohar, dle autora „na způsob krátkého výkladu“ (srov. *Meḳor ḥochma*, č. b. 153, předmluva), s odkazy na příslušné pasáže k Zohar k vydání Cremona 1559–1560 a k další literatuře (*Tikunej Zohar*, *Pardes rimonim*, *Ma'arechet ha-'elohut*; viz explicit) a soupis všech příběhů (*ma'asijot*) v Zohar. Na začátku předmluva, báseň (Davidson 2, č. 2520) a výklad básně autora, 4b báseň Šimona Labiho (לביא) (*tamtéž*, č. 1340); 44b explicit autora a kolofon. Vytiskněno *be-vejt* – v domě – Mošeho Katze, snad nákladem autora (v předmluvě děkuje Bohu, že mu pomohl vydat „skrytosti“ knihy Zohar).

TT:

ספר \ אמרי בינה \ לדעצ חכמה ומוסר להבין אמר"י בינ"ה . \ והוא ביאור מספיק על כל מלות זרות \ הנמצאי
בכל ספר הזוה"ר וכמעט שהוא פ"י קצר \ לכל מביני דעת . יסדו גם חברו החכם הנעלה \ [...] האלוף התורני
מוהר"ר יששכר \ בער במהור"ר משה פתחיה \ זצ"ל \ הדר בק"ק קרעמניץ המעטירה \ נדפס פה ק"ק פראג \
והתיה התחלתו ביום א' י"ב כסליו שע"א לפ"ק \ ע"י משה בן מהרר בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

Z předmluvy:

אמר המחבר ברוך ה' [...] אשר עזרני עד כ"ה להוציא לאור תעלומות דברי הזו"ה במלות זרות ומאמרים כפולים גם מקור מוצ' הדברים בתיקונים ובשאר הדברים כמו בפרדס ובמער' אלוקות עם ביאורו מנחת יהודה...

ותשלם כל המלאכה [...] יום ג' כ"ח \ כסליו שע"א לפ"ק בפרשת זאת ע'ש' \ וחיו בבית הנעלה הר"ר משה בן מהר"ר \ יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק ה"ה \ פה ק"ק פראג המהוללה \ והמעטירה . \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm, KP hybridní

2 mm v impresu • kolace [1]–11⁴ • zrcadlo 148 × 110 mm • foliace [1], 2–32, 30, 34–44 •

záhlaví živá: titul a názvy perikop • kustody stránkové • signování v první půli složek KP

hybridním 1,8 mm a arabskými a římskými číslicemi, složka i list (*alef bejt* 1 ii ad.).

D • bordura B16, [1a] • čtyřlístky.

B • Zunz 138; *CLH* 5286,1; Muneles 82; Vinograd 201; *BHB* 140138.

C • BLO Opp. 4° 906 (9) (*olim* 1143), 185 × 135 mm, konvolut • ŽMP sg.1.035, konvolut, a sg. 12.248.

155.

Šmuel ben Avraham Laniado (zemř. 1605), *Kli hemda*

Praha, Geršom ben Josef Becalel Katz (a společníci Moše Utitz ben Eliezer, Avraham ben Šimon Heida zvaný Avraham Lemberger, Geršon ben Šlomo Poppers Katz), zahájeno [5]370 [1610] – (dokončeno v neděli 10. tevetu [5]371 [26. prosince 1610])

2°, [282] ff.

Výklady k Tóře doplněné pasážemi z *Midraš raba*. 1. vyd. Benátky 1594–1595. Doplnky oproti první edici. Podle explicitu, 268a, vydali společníci Moše Utitz, Avraham Heida Lemberger, Geršon ben Šlomo Poppers *meḥoḳeḳ* a Geršom ben Josef Becalel Katz „v jeho tiskárně a domě“ (*bi-dfuso u-be-vejto*, tj. Geršoma Katze). Unikátní – v pražských hebrejských tiscích – hebrejská poznámka, 268a, pro *kol ro'ej ba-sefer* (všechny, kdo knihu vidí) a zejména pro knihvazače (*ba-omani[m] še-korchi[m] we-ogdi[m] ha-sfari[m]*) o počtu listů ve složkách: všechny mají 6 listů, kromě složky 24, která má 8, složky 25–32 jen po 2, 33 a 34 po 4, 51–53 po 2. Na posledním foliu *verso* slovo tiskařů ke čtenáři obsahující chválu díla a také děl Mošeho Alšecha, jež se dále chystají vydat – pisatelem je zjevně Avraham Heida. Dále objasňuje strukturu knihy, rady, jak studovat (společně s Alšechovým dílem?); srov. kritickou poznámku k příliš obsírným textům z pera Šloma Efrajima Luntschitze na konci jeho předmluvy k *Šiftej da'at* (viz č. b. 152). Na závěr vyzvedá hodnotu nákladného a záslužného

podniku a doufá vydat ještě mnoho knih. Pod slovem tiskařů jsou v některých exemplářích (srov. např. hebrewbooks.org/45471, 44316, 11559) vysázeny kolofony tiskařských dělníků, sazeče Mošeho ben Katriela iš *Weisswasser* a Jehudy ben Alexandra ha-Kohena zvaného Lejb Zecr z Prahy a datum dokončení; např. v exempláři ŽMP sg. 33.985 je zde pouze datum dokončení tisku. Exempláře s kolofony mají zároveň osm posledních folií za f. 268 foliováno takto: [4], 272–274, [1], jiné exempláře mají namísto toho [8] ff.; patrný jsou i další rozdíly v sazbě. Obsah: [1a] TL; [1b] slovo autora ke čtenáři; [1b] kolofon tiskaře Jehudy ben Alexandra Katze zvaného Lejb Zecr z Prahy; 2a–b předmluva autora; 3a–268a text; 268a explicit s kolofonem spolunakladatelů a poznámka pro knihvazače; 268b–274b rejstříky (*maftaḥot*), 274b–[1b] *klalej darcej ha-midrašim* (v záhlaví *klalej midraš raba*); [1b] slovo tiskařů ke čtenáři a kolofony dělníků.

TT:

כלי חמדה \ מגיד מראשית אחרית את תכנית \ תבנית \ איש חמודות הוצב להבו' באשישות הצובות מתחת \ כסאות [...] \ הלא הוא החכם \ השלם כמהר"ר \ שמואל לנייאדו ז"ל \ [...] \ נדפס שנית פה ק"ק פראג \ [...] \ ש"ע לפ"ק \ על ידי גרשם בן מהררי בצלאל כץ זצל מחוקק \

Kolofon sazeče, 1b:

על ידי הפועל במלאכת הקודש יהודא בן אליכסנדר כ"ץ המכונה ליב זעצר דק"ק פראג \

Kolofon nakladatelů a tiskaře:

[...] נדפס ע"י השותפים היקרים והנעימים ותיקים תמימי' דעים האלוף כמוהר"ר משה אוטיץ בכמ"ר אליעזר ז"ל \ והשני ש"ב והנעלה כהר"ר אברהם בן ל"א א"א כהר"ר ש'מעון ז"ל ה"ה א"יש היידא לפ"ק הנקרא בפי כל ר"א לעמבורגר \ והשלישי הוא גרשון בן שלמה פאפר כ"ץ ז"ל מחוקק וע"י המחוקק גרשום בן מהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל בדפוסו ובביתו \

Kolofon dělníků a datum dokončení:

ע"י הזעצר משה בר כתרילאל ז"ל איש וויש וואשר \ וע"י הפועל במלאכת הקדש יהודה בן אליכסנדר הכהן ז"ל המכונה ליב זעצר דק"ק פראג \ תם ונשלם מלאכת הקדש שנת היום יום א' וע'ש'רה בטבת לפ"ק \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm (jako v *Ḳene bina*), vyznačovací KP aškenázská 2 a 4 mm, KP hybridní v TT • kolace [1]–23⁶ 24⁸ 25⁶ 26–27² 28² 29–32² 33–34⁴ 35–40⁶ 41⁸ 42–50⁶ 51–53² 54⁴ (dle ex. ŽMP a ChL, BLO nemá sl. 28, sl. 35–50⁶) • foliace nepravidelná [1]–58, 58bis, 60–67, 69, 69bis, 70, 69, 72–74, 76, 76bis, 77–132, 135–140, 147, 142–144, 269, 148, 148bis, 146–160, 158–159, 161–162, [4], 161, [1], 164–166, 168–176, 177, 177bis, 179–274, [1];

číslice 265: *r[ēš] s[amech] h[e]* jako *r[ēš] h[e] s[amech]*, 272: *ra'av* jako *'erev* (*'arev*) • záhlaví: vpravo název knihy (*Ba-midbar raba* ad.), vlevo název perikopy (*parašat Balaḳ* ad.) • kustody stránkové • signatury RP 1,8 a arabskou číslicí v první půli složek (v arabském číslování někdy chyby, např. 14,1 jako 41,1 apod.).

D • bordura (či rám) B24 se signetem S12 sestavená ze dvou, respektive tří prvků, TL: architektonická bordura s tordovanými sloupy ovinutými úponky vinné révy, v tympanonu s okřídlenou hlavou cheruba a vázami po stranách (srov. podobný charakter bordury B23, č. b. 115, a bordury *Skrejše zlaté boha nejvyššího*, Praha 1612) je rozříznuta na dvě části, část se sloupy je otočena vzhůru nohama a nad ní je nepřesně nasazena horní část bordury s tympanonem, dole doplněno štočkem se signetem Geršoma Katze (spíše než obecně „katzovským“, neb si jej v této době nejspíš objednal); řezáč se jeví jako totožný s řezáčem bordury *Skrejše* a také menory v *Josef da'at* • lístek trojklanný 1 flankuje záhlaví.

B • Zunz 127; *CLH* 7051,2; Vinograd 191; *BHB* 142288.

C • HAB M: Le 4° 30, kompletní • HAB M: Le 4° 29 (1), defektní: chybí [8] ff. rejstříků (nahrazeny ff. 121–122 patrně ze *Šiftej da'at* (srov. kolofony tiskařů: Jona ben Jehuda *šlita* z Prahy a sazeč Eliezer ben Chajim *šlita*) a chybějící listy ve svazku doplněny volnými listy, zčásti dopsáno pěkným soudobým písmem, svázáno s *Ginat egoz*, Hanau 1615 • ŽMP sg. 12.283, chybí TL a 2 poslední listy rejstříků • ŽMP sg. 33.985, 310 × 215 mm, chybí TL.

156.

Šem Tov ben Josef ibn Falaquera (kol. 1225 – po 1290), *Igeret ha-wikuah*

Praha, (Nachum ben Jošia) – Geršom ben Josef Becalel Katz [dokončeno Jehudou Levou Schedelem či Utitzem a Heidou], ([5]370 [1610])

8°, [15] ff.

Obrana filozofie a její slučitelnosti s Tórou ve formě dialogu mezi filozofem a zbožným mužem (viz předmluva). 1. vyd. v *Igeret ogeret*, Konstantinopol, kol. 1577 (*BHB* 156171 jako kol. 1570). TT z pera nakladatele, který píše, jak byl knihou unesen, a když se ji rozhodl vydat, našel též muže znalého, aby ji připravil k vydání. Tímto mužem byl editor (*magiah*) Šmuel Šmelke ben *be-ḥasid* Chajim Šamaš *šlj“t*, který ve svém podepsaném doslovu, [15a], uvádí jméno autora (jako *Balaḳera*) i plné jméno nakladatele (*be-mišwat*), Nachuma ben Jošii. Šmelke redigoval též soudobou edici Bachurova *Pejruš ha-masoret* (č. b. 158) a později publikoval jednak vlastní příručku aritmetiky, *Bo'u ḥešbon* (č. b. 210), jednak populární knihu pro ženy *Seder našim vajbr buch* (č. b. 274 k 1. vyd. 1629; reedice [1673–1696] a 1705). Byl snad sluhou či sekretářem ješivy (srov. výraz *le-šamšeh rabanan we-talmidehon* v úvodu doslovu)? V impresu je uveden tiskař Geršom Katz, na konci signet Jehudy Schedela. Od f.

[9a] dokončeno schedelovskými písmi (srov. též č. b. 148 a 155). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [15a–b] doslov editora, [15b] signet Jehudy Levy ben Mošeho Schedela.

TT:

אגרת הויכוח \ אמר נחום גם זו לטובה שמצאתי דאתא \ לידי ספר הנכבד אגרת הויכוח . \ ונתתי אליו עיני ולבי עם המוח . והיה \ עלי טעמו וריחו כריח הניחוח . [...] מליצותיו משכילים מזהירים \ להמציא חן ושכל טוב לכן אמרתי . \ אעזור כגבו' חלצי להוציא לאור תעלומי' \ חכמה ואף גם זאת נתתי אותו ביד \ איש בקי בחזרי תורה . להוציא אותו \ לאורה . [...] להגיע \ הטעיות שבו וכן עשה [...] הצליח ובירר אוכל מתוך הפסולת . \ ככל האפשרי ובכל היכולת אז אמרתי \ אתן אותו להדפיסו כדי להודיע \ מה אחריתו לכן אל תחסו על \ הממון הנמאס וקנו דברי \ מוסר צדק ואמת . \ ע"י גרשם בן מהרר"י בצלאל כ"ץ מחוקק \

Kolofon s chronogramem *Po Praga*, [15b]:

אמר בעל המגיה [...] ובמצות כה"ר נחום בר יושיע \ נתתי עיני ולבי לתור ולתקן בעיון רב [...] ותבענה \ שפתי אמת . להזכיר שם המחבר אשר הוא מת . [...] כמהר"ר שם טוב בר יוסף בן בלקירה . [...] דברי שמואל הנקרא \ שמעלקי בן לא"א החסיד חיים שמ"ש ליי"ט מקהילה \ המהוללה . אשר היא לש"ם ולתהילה . \ פ"ה פרא"גא לפ"ק :

T • 1 sloupec • textové RP 2 mm / 43–44 mm 10 ř. (po ff. [8b] geršomovské, dále

schedelovské, rozměry takřka stejné); vyznačovací KP 4 mm (ve druhé části opět

schedelovské) • kolace [1]⁶ 2–3⁴ 4¹ • zrcadlo 113 × 71, 120 × 71 mm • bez foliace i signatur •

[2a–8b] záhlaví *Igeret ha-wikuaḥ*, dále buď není, nebo oříznuto • kustody stránkové.

D • ozdůbky FO1, FO3, FO4, kvítek 5 a kvítek 6 tvoří rámeček TT, žalud 2 flankuje titul •

lístek trojklanný 3 flankuje záhlaví, [5b], [6b], [7a] • signet S10 Jehudy Levy Schedela, [15b].

B • Zunz 128; *CLH* 7124,2; Vinograd 187; *BHB* 333546 • k editorovi viz *CLH* 7019; *Gal-ed*

1856: č. 153, se soupisem Šmelkeho děl; Muneles 1988: č. 211, odmítá Hockovu identifikaci v *Gal-ed*.

C • BLO Opp. 8° 373 (1) (*olim* 325), 143 × 85 mm, konvolut.

157.

Šmuel ben Jicchak Aripol (16. století), *Mizmor le-toda*

Praha, (v domě Mošeho ben Josefa Becalela Katze), [5]370 [1610]

4°, 97, [62] ff.

Komentář k Žalmům 119–134, tištěno spolu s biblickým textem. Podle vydání Benátky 1576

(*BHB* 304511), autor žil v Safedu. TL tiskaře neuvádí, kolofon [62b]: „v domě (*be-vejt*)

Mošeho ben Josefa Becalela Katze“, zdá se, že kniha měla vlastního nakladatele odlišného od tiskaře.

TT:

ספר \ מזמור לתודה \ שיסדתי אני הדל באלפי באלפא ביתא \ רבתי והבאתי : \ שיר המעלות ממעל לה \ ועטרת
זהב מאמרי רז"ל [...\...\] לבאר \ דבריהם [...\...\] הקטן שמואל בן לא"א כה"ר \ יצחק בנמה"ר יום טוב \
אריפול זל"הה . \ נדפס פה ק"ק פראג לפרט ויבא יעקב של"ם \ \

Kolofon:

נדפס בבית משה בן מהור"ר יוסף בצלאל כ"ץ מחוקק : \ \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské a KP hybridní ca. 2,5 mm •
kolace [1]–39⁴ 40³ • foliace [3], 4–37, 39, 39bis, 41, 41bis, 42–73, 73bis, 75–76, [1], 73, [1],
80–84, [1], 86–97, [62] • signatury: sl. [1]–4 v arabském číslování jen číslo složky, v RP číslo
složky i listu, na první listu složky, sl. 5 signován též druhý list, jen RP, od složky 6 do konce
jen číslo složky v arabských a KP hybridním; drobné nepravidelnosti: 19 jako 16 v arabských
číslicích, 23 jako 22 v obou, 36 jako 30 v hebrejském, jako 3 v arabském • záhlaví živá.

D • bordura B16, TL.

B • Zunz 133; *CLH* 7005/3; Muneles 82a; Vinograd 195; *BHB* 304557.

C • ŽMP sg. 26.932, signatura terezínské knihovny Jc 16404 B, původně v Bibliothek der Jüd.
Gemeinde Berlin • ŽMP sg. 5.488.

158.

Elija ben Ašer ha-Levi Aškenazi (Elija ha-Medakdek, Elija Bachur / Elje Bocher, 1468/1469–
1549), *Pejruš ha-masoret ašer ha-rav rabi Elija ha-Medakdek [...] meva'er bo kol rašej tejvot u-*
milot zarot ašer be-masora kṭana we-ḳara šmo Ša'ar šivrej luḥot

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Šmuel Šmelke ben Chajim Šamaš (?) – Geršom ben Josef Becalel Katz
(?), 1610]

8°, [8] ff.

Vysvětlení všech zkratk a nezvyklých, zkrácených a neúplných slov v malé masoře, které se
vyskytují na okrajích „chumašů, „které máme k dispozici“, třetí část díla *Masoret ha-masoret*.
TT formulovaný v 1. osobě plurálu se zdá naznačovat, že jde o druhé vylepšené vydání (viz č.
b. 70), chválí práci editora, jímž byl Šmelke [...] *ba'al gematrijot ben l[e] a[doni] a[vi] Ḥajim*,
tj. Šmuel Šmelke ben Chajim Šamaš (viz k němu více v č. b. 156) – byl snad společně
s Geršomem Katzem spolunakladatelem?

פירוש המסורת \ אשר הרב רבי אליה המדקדק ז"ל ה"ה מבאר בו כל ראשי \ תיבות ומלות זרות אשר במסור'
קטנה ובו יתבארו כל \ המלות זרות ותבות קצרות חסרות ושבורת הנמצאו' \ החומשי' שבידינו [...] בגליונות \
[...] ובזה הטיב חסד האחרון מן הראשון . בכתב ובלשון . \ באנו להדפיסו . עם חידושו . פי' המסורת \ על
כל דבר קשה [...] ואחד בא להוסיף [...] וכותב ספרי' ומגי"ע . הלא הוא היודע להמליץ על כל מילי
\ מילן . תילי תילין . ועל כל אות ואות פלאות . כהר"ר \ שמעלקי בעל גמטריאות . בן לא"א חיים [...] \ \

Kolofon s chronogramem *le-saper*:

לספ"ר בציון שם ה' לפ"ק

T • 1 sloupec • textové RP 1,8 mm / 42 mm 10 ř. (jako *Kli hemda*); vyznačovací KP hybridní 2 mm a KP aškenázské 2,5 mm (pouze [1a]) • kolace [1]⁸ • zrcadlo 109–118 × 68 mm •
záhlaví, foliace ani signatury nejsou • kustody stránkové.

D • lístek trojklanný 1 flankuje titul.

B • Zunz 129, *CLH* 7019,5 (ke Šmelkemu) a *CLH* 4960,25; Muneles 84a; Vinograd 197;
BHB 0.

C • BLO Opp. 8° 373 (10) (*olim* 325), 144 × 90 mm, konvolut, unikum?

159.

Sefer Ben Sira in tajšn gedrukt vordn

Praha, Geršom ben Josef Becalel Katz, [5]370 [1610]

4°, [8] ff.

Apokryfní Sírachovec v jidiš překladu (z němčiny?). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–8b] text, [8b] kolofon Ašera Anšla ben Geršoma Kohena (za jménem otce není ani formule za živé, ale ani formule za mrtvé jako v č. b. 149), impresum s chronogramem *po Praga*. TT se obrací výslovně na ženy a dívky, jejichž srdce se četbou potěší a jež zakoupením knihy jednak umožní nakladateli vydat další knihy a jednak uspíší příchod Mesiáše. Dle *CLH* 1376 (sg. 20.H.13, která ale neodpovídá dnešní signatuře exempláře ÖNB) není textově totožné s *Ma'ase Ben Sira*, *CLH* 1376a (a JDL 27), BLO Opp. 8° 460 (6) (*olim* 405), „Praha nebo Krakov, 17. století“ (toto vydání bezpochyby pražské není vzhledem k ozdůbkám nedoloženým v Praze, ale v Krakově).

TT:

ספר \ בן סירא \ אין טייטשן גידרוקט ווארדין . פון הינטן ביז פארנין . \ גאר שין גימאכט . אונ' וואל ביטרעכט
אויז טייטש וואל \ בישיידין . פר ווייבר אונ' מיידין . ווען דיא ווערדין דרינגן \ לייאן . איר הערץ ווערט זיך
פרייאין אונ' דז געלט ווערט \ איך ניט גירייאין . דרום קפט איר עז בלד אונ' ביהענד \ דר מיט מיר מער ספרים
דרוקין אן שיעור אונ' אן ענד . \ אונ' דז אונז גאט י"ת משיח זענד . \ אמן \ נדפס פ"ה ק"ק פראג"א לפ"ק \ עי
גרשם בן מהררי' בצלאל \ כץ זצל מחוקק \

Kolofon:

נאם אשר המכונה אנשיל בן גרשם כהן מחוקק

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP11, vyznačovací KP aškenázské 4 mm, RP v impresu • kolace buď [1]–4² nebo [1]–2² 3⁴ • signování: sl. 1 nečíslována; *bejt, gimel*, dále není patrné • v záhlaví *sefer ben sira* • bez foliace • kustody stránkové.

D • rám TL z FO 1, FO 4, FO 3, žaludy, lístek trojklanný 1, kvítek 5, kvítek 6 • větvíčka s lístky 3, [8b].

B • Zunz i JDL 0; *CLH* 1376 (uvádí signaturu 20.H.13, pod níž dnes v katalogu ÖNB figuruje *Sefer tehilim*, Wien 1804); Muneles 82b; Vinograd 188; *BHB* 0 • Soxberger 6.

C • ÖNB 20.H.29 (Soxberger: 20.H.28? – pod touto signaturou jsou v katalogu ÖNB *Pirkej avot* v jidiš, Krakov: Jicchak Prostitz 1586), svázáno se *Sefer Jirmeja*, Praha 1602, unikum?

160.

Sefer ma'amadot [...] in tajtšn in der vortn doz ale frume vajbr kenen ez fr šten

Praha, Jaakov ben Geršon Bak, [5]370 [1610]

4°, [40] ff.

Čítanka biblických, mišnických a talmudických pasáží pro jednotlivé dny v týdnu a recitovaných před ranní boholužbou v jidiš překladu. Patrně 1. vydání v jidiš, dle obsáhlého TT určeno explicitně pro ženy, neboť je psáno jazykem, jemuž všechny zbožné ženy mohou rozumět, a budou je říkat ještě raději (?), a budou-li je říkat každé ráno, vyženou z domu každé zlo a budou-li je říkat s náležitou intencí (*kawana*), bude to pro ně dobrou „korekci“ (*tašana*). V době, „jak se často můžete dočíst“ (či „jak jste často čítaly“), kdy existoval Chrám, přinášeli zhřešivší oběti, a hříchy jim byly díky oběti doprovázené výčitkami svědomí či lítostí (*ħarata*) prominuty, když jsme však Chrám pro vlastní hříchy ztratili, není oltáře ani kněžského ani kadidla, které by přineslo odpuštění, a modlíme se tedy k Hospodinu, tak jako když v Chrámu hořely obětiny; v závěru vysloveny obvyklé mesianistické naděje. Reedice viz č. b. 365 [kol. 1661–1668]. Obsah: [1a] TT, [1b–40a] text, [40b] vakát. Bez kolofonu. Dle Faiersteina vyšly *ma'amadot* v jidiš překladu ve Veroně r. 1594 (Faierstein 2009: s. 179), podle nichž by mohla být připavena Bakova edice.

TT:

ספר מעמדות \ דא הט איר די מעמדות אין טייטש אין דער ווארטן דאז אלי פרומי ווייבר \ קענן עז פר שטיין
[...] \ על ידי המחוקק הר"ר יעקב בר גרשון בק ז"ל נדפס פה ק"ק פראג ש"ע ל'פ"ק \ \

L • jid

T • 1 sloupec • JP8 2 mm / 57 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]–2⁴
4–11⁴ • zrcadlo ca. 165 × 120 mm • signatury: sl. 1 neznačena, sl. 2 první list neznačen, druhý

bejt bejt, 3 vynecháno z číslování, následuje sl. 4 značená pouze na prvním listu *dalet alef*, sl. 5 číslována v první půli složky *he alef he bejt*, sl. 6 obdobně, sl. 7 *zajin alef, zajin 0*, sl. 8–11 číslována složka i list na prvních dvou listech • záhlaví živá JP: liturgické určení • kustody stránkové • bez foliace.

D • sdružené FO1 po stranách titulu, větvička s lístky 3 flankuje impresum, TL • dvě větvičky s lístky 3 flankují nadpis (*ma'amadot le-jom šeni*), 5,1a, 7,1a, 8,2a, 9,2b, 10,2a • větvičky s lístky 3 v závěru, 11,4a.

B • Zunz a *CLH* 0; JDL 155 0 (až Praha 1688); Vinograd i *BHB* 0 • Bobzin – Süß VK 90/2 • k recitaci *ma'amadot* i doporučení autora Brantšpiglu ohledně jejich recitace viz Fairstein 2009: s. 178–180.

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 90 (2), stará sg. RAB-I 167(2), unikum?

161.

Midraš Wa-joša'

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Jaakov ben Geršon Bak, 1610–1612?]

4°, [4] ff.

Midraš k Písni moře a východu z Egypta, Ex 14,30–15,18. Určení tiskaře a přibližná datace dle typografie. Textově totožné s vyd. [Konstantinopol, kol. 1515] (*BHB*). Tištěno bez TL, inc.: *Wa-joša' ba-[Šem] ba-jom ba-bu, expl. [4b]: We-chol Jiśra'el ḥaverim bi-chlal ha-vrach[a] amen we-chen jebi rašon.*

Inc.:

ויושע ה' ביום ההוא [א] \ וכול' וכי ישראל היו מסורים ביד המצרי'...

T • 2 sloupce • textové KP hybridní bakovské (jako v *Ṭaḳanot* 1611) ca. 1,8 mm / 43 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • bez signatur, záhlaví i foliace • kustody sloupcové [1a–2a], stránkové [3a], dále chybí • kolace 1–2² • zrcadlo 151 × 96 mm, šířka sloupce 45 mm • *hagaba* s incipitem zvýrazněným pomocí *litterae dilatabiles*, [1a] • ligatura *adonaj* ve vyznačovacím KP, [3a], 6,8 × 3,5 mm, v malém jako dva *jody* a mezi nimi *geršajim* (stejně jako *ḥk"bb*) • některé incipity textovým, jiné vyznačovacím KP.

D • [4b] ztrácející se sazba.

B • Zunz 244; *CLH* 3737; Vinograd 194; *BHB* 334003; Cowley 435 • Zfatman 19 zmiňuje toto vydání jako hebrejskou verzi *Ma'ase ješi'at Mišrajim* (viz č. b. 99) • k textu viz též Zinberg 1975: sv. 7, s. 103–106.

C • JTSA RB117:15 má na prvním dvoulistu filigrán se znakem Starého Města pražského (podobný jako kodaňské unikum *Hagady* [kol. 1530–1540], č. b. 17), 34 mm šíře v horní části věží • BLO ? (*CLH* eviduje exemplář Opp. 153Q, v katalogu BLO nenalezeno).

162.

Moše ben Jakar Aškenazi (16. století), *Petaḥ 'ejnajim [...] we-od nosaf 'alaw kawanat el ginat egoz jaradti*

(Praha), Jaakov ben Geršon Bak, s.a. [1610–1612?]

4°, [6] ff.

Etika, četba pro sedm dnů v týdnu. 1. vyd. Istanbul [kol. 1551], přetištěno dle některé z edicí (Krakov [kol. 1570], Soluň 1602). V defektním exempláři ChL (chybí snad 1 list) končí text *Petaḥ 'ejnajim* neúplný na [4b]: *lo naga' bi be-eṣb'a kt[ana]*, kustod *amru*. F. [6a] kabalistický text *Sod ha-egoz* (popis merkavy dle středověké aškenázské mystiky), inzerovaný v TT, dole kolofon sazeče Jehudy ben Alexandra Katze zvaného Lejb Zecr z Prahy, [6b] vakát. Přibližná datace dle písma a výzdoby.

TT:

זה החיבור מעט הכמות ורב האיכות \ חברו הר"ר משה יקר אשכנזי זצ"ל \ וקראו פתח עינים \ לפתוח עינים
עורות ועוד נוסף עליו \ כוונת אל גינת אגוז ירדתי \: [...] ע"י הר"ר יעקב בן גרשון ב"ק מחוקק \

Kolofon:

סליק בעזרת האל מגדל עוז . סיימתי סוד האגוז . בצירוף הפתח עינים \ . השם יזכה אותנו לבנין ירושלים :
אכ"י \ ע"י הפועל במלאכ' הקדש יהודה בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל הנקר' ליב זעצר מק"ק פראג \

T • 2 sloupce • textové KP ca. 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace snad [1]⁴

2² • kustody stránkové • záhlaví mrtvá: titul díla, na posledním listu spíše jako nadpis: *Be-šem el migdal 'oz efareš sod ha-egoz* • bez foliace • signatury nebyly nebo oříznuty.

D • TL perlovec 1, kolečka mezi linkami, ztrácející se sazba • [6a] větvička s lístky 3 a trojlístek ornament, žalud 2, kolečka mezi linkami flankují nadpis a kolofon.

B • Zunz 0?; *CLH Suppl.*, s. 505 *ad CLH* col. 1833, 6484 („saec. XVII“; omylem uvádí Katz místo Bak, pod autorem, č. 6484, neuvádí; 6484,1 vyd. Krakov, 1587–1612); Vinograd 160; *BHB* 300715 (jako 8°, 6 ff. a 1607?) a literaturu k *Sod ha-egoz* u krakovské edice, *BHB* 150532.

C • ChL 125–80, defektní, doch. sl. 1⁴ a poslední list, vlastnický přípis: *Jechiel Michl ben Moše sgl mi-Gloga* • Schocken Library Jerusalem (signatura nezjištěna).

163.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

[Praha, Moše ben Josef Katz?, kol. 1610–1626]

4°, 1 f. doch.

Modlitby při vstupu do synagogy (dle *Knihy Zobar*), patrně součást neznámého siduru.

Identifikace a datace odvozena typografie, zejména JP9 s novějším *ajin* doloženým od *Tajtš chumeše* 1610. Obsahuje verš *Wa-ani be-rov ḥasdecha avo bejtecha...* a modlitby *Ma ṭovu et ohalecha Ja'aqov* a *Jigdal elohim ḥaj we-jištabaḥ*.

Inc. (instrukce):

פר שרייבט דער זוהר אין פרשת ויקרא ווען מן וויל אין דיא שול הניין גין...

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 mm; aškenázská polokurzíva JP9 pro instrukce; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • jeví se nefoliováno.

B • neidentifikováno (*CLH 2073 ad Tfilot mi-kol ha-šana* 1536 nekomentuje).

C • BLO Opp. 4° 1163, přivázáno mezi ff. [1] a [2] v uniku *Tfilot mi-kol ha-šana* 1536, č. b. 20.

164.

Megilat šir ha-širim im pejruš be-ḥacham rabi Avraham Tamach z"l / we-nosaf 'alaw ejze be'urim le-ha-ḥacham ibn Šu'ef z"l

Praha, v domě Geršona bar Šloma Popperse Katze, za vlády císaře Rudolfa a krále Matyáše, (dokončeno 27. elulu [5]371 [5. září 1611])

8°, [44] ff.

Píseň písní s komentářem Avrahama ben Jicchaka ha-Leviho (16. století) a excerpty z komentáře Jehošuy ibn Šuajba (kol. 1280 – kol. 1340). Dle vyd. Sabioneta 1558. Obsah: [1a] TL, [1b] vakát, [2a] věnování Josefu ben Chajimovi Aškenazimu z Ancony ve Ferrare, [2b–3b] úvod autora, [3b] předmluva ke způsobu výkladu, [4a–44a] text, [44a] datum dokončení a kolofon sazeče Jehudy ben Alexandra Katze z Prahy, [10b–12b] aj. poznámky vydavatele původní edice Rafaela Josefa ben Jochanana Trevese k oběma komentářům. Biblický text bez vokalizace.

TT:

מגילת \ שיר השירים \ עם פירוש החכם רבי \ אברהם תמך ז"ל \ ונוסף עליו איזה ביאורים להחכם אבן \ שועף ז"ל \ נדפס פה ק"ק פראגא \ תחת ממשלת אדוננו הקסר רודאלפוס ואדוננו המלך מאטייש יר"ה \ בבית הנדיב כהר"ר גרשון בר שלמה פאפרש כ"ץ מחוקק \

Kolofon (pod ním, zdá se, ještě oříznutý text):

ובכן נשלם הספר הנחמד הזה בעצם היו' הזה כ"ז אלול שע"א לפ"ק \ ע"י הזעזר יהוד' בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל
דק"ק פראג \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní (biblický text) a RP (komentář), obé 2 mm / 44 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 mm a KP sefardské 5 mm, RP 2,5 mm (impresum a [2a]) • kolace [1]–11⁴ • zrcadlo 133 × 75 mm • signatury KP hybridní, jen číslo složky na prvním listu • kustody stránkové • bez foliace a záhlaví.

D • lístek trojklanný 1 a 3 • xylografovaná kobercová orientální viněta, [44b], 125 × 72 mm (srov. obdobnou *Midraš raba*, Krakov 1608) • ztrácející se a dekorativní sazba, 41a, 43a.

B • Zunz 140; *CLH* 392 a 4236: „non Tamach vel Zemach“ (Tamach: zkratka za *tebi menuḥato kavod*); Muneles 84c; Vinograd 206; *BHB* 182283.

C • BLO Opp. 4° 808 (4) (*olim* 890), ca. 150 × 90 mm (jednotlivé listy nalepeny na listy kvartového formátu), konvolut • NLI mikrofilm 99 F 143, razítko Bibliotheca Sephardica Ets Haim (Amsterdam).

165.

Taḳanot haḥmej u-manhigej k"q Prag

Praha, Jaakov ben Geršon Bak, [po] 7. tišri [5]372 [14. září 1611]

4°, [3] ff.

Taḳanot (ustanovení) představených (dosl. „mudrců a předáků“, tj. duchovního i světského vedení) pražské židovské obce za účelem očištění mravního života obce v době moru, který je vnímán jako trest za panující nemrav a hříšnost. Ustanovení se týkají studia včetně četby *gojteleche tajtše bichr* (zbožných knih v jidiš), pro ty kdo nemohou studovat knihy v hebrejštině, přísah a slibů a nevhodného chování žen a dívek ad. a měly být po celý rok až do měsíce tišri 373 předčítány ve všech pražských synagogách. Opis přímo z textu stanov (*guf ha-ktav*) podepsaných hlavou ješivy Šlomo Efrajimem Luntschitzem a *bejt din more šawe* společně s *bejt dina raba* (nejvyšším rabínským soudem) a Kafmanem Soferem (tj. Josefem Jekutielem Kafmanem Wahlem ben Jaakovem Judou, více k němu u č. b. 53) na příkaz světského představenstva (*kšininim r[ašim we-] t[ovim]*) vyhotovil Moše ben Jicchak *zš"l sofer d[e] b[ejt] d[in] m[ore] š[awe]* ve středu 7. tišri 372. Z explicitu vyplývá, že vydání tiskem muselo následovat bezprostředně po vydání výnosu. Epitaf Mošeho Jicchaka, který byl sám později soudcem *bejt din more šawe* a zemřel roku 1646, publikován v *Gal-ed* 1856: č. 117.

TT:

תקנות חכמי ומנהיגי [ק"ק פראג יצ"ו] \ שתקנו בחדש תשרי שע"ב לפ"ק \ ע"י המחוקק הר"ר יעקב בר גרשון
וואל זצ"ל איש ב"ק \ הפ [!] ק"ק פראג הברה \ \

Explicit, 3b:

אונ' די [א] דאזיגן גדרים אלי זאלין בגזרתינו אלי חדש גיליאנט ווערין \ בכל בתי כנסיות פה קהלתינו הקדושה
אן נעכשטן יום החול דער \ נוך ר"ח איז אין איטלכם חדש צו . הננין כל חדשי שנה זו עד תשרי \ שע"ג לפק
הבע"ל לחיים לשמחה ולשלום . דרנאך ווערט מן ווידר \ מתבונן זיין אונ' פון ניטן טוט וייטר צו לייאין מידי
חודש בחדשו בבתי \ כנסיות פה קהלתינו וה' יגן עלינו . ברחמים ובחסד כל ימינו . וישלח \ לנו את משיחינו .
אמן . נעשה היום יום ד' ז תשרי שעב לפק הועתק \ מגוף הכתב שבו חתום הגאון מהר"ר אפרים ר"מ והאלופים
ב"ד מ"ש \ בצירוף בי' דינא רבה וגם כהרר קפמן סופר בפקודת הקצינים ר"ט \ עקרים מוררים [?] י"ץ . \ נאם
משה בן החבר רבי יצחק זצ"ל סופר דב"ד מ"ש \ \

L • heb (úvodní text) a jid (stanovy)

T • 1 sloupec • textové JP8 pro jidiš, KP hybridní (bakovské) pro hebrejštinu; vyznačovací KP
aškenázské 4 mm • kolace 1³ • záhlaví, signatury ani kustody nejsou.

B • Zunz a *CLH* 0; Vinograd 222; *BHB* 333452 • Rivkind 1926 (edice); Davis 2011: s. 91–
93; *k bejt din more šawe* viz Kook 1963: s. 179–184.

C • JTSA 72187 • NLI mikrofilm FI 3006 (8).

166.

Josef ben Jicchak ha-Levi z Prahy (žijící autor), *Giv'at ha-more*

Praha, (Josef ben Jicchak ha-Levi z Prahy) – Geršon ben Šlomo Poppers Katz, v neděli o
novoluní kislevu [5]372 [6. listopadu 1611]

4°, [30] ff., ilustrace

Filozofie, oprava nedostatků Maimonidových důkazů Boží existence. S *bagahot* a marginálním
referenčním aparátem Jom Tov Lipmana Hellera a jeho předmluvou. Dle explicitu autora –
zvaného v TT „božský“ či „Boží filozof“ (*ha-filosof ha-elohi*) – bylo dílo dokončeno 6. elulu 371
(15. srpna 1611). *Haskamot* Šloma Efrajima Luntschitze, Jicchaka ben Šimšona Katze
(datováno 4. češvanu 372, 11. října 1611) jsou skutečně formulovány jako povolení k tisku
(*rešut*), nikoli jako pouhá doporučení. Mordechaj bar Elija Lipschitz dává svolení. Luntschitz
se knihou „trochu zabýval“ (*‘ijanti bo be-miḳṣat*), odvolává se na svědectví „velkých mudrců z
naší obce“ (*ḥachamim gdolim mi-ḳebilatejnu*). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–2b] *haskamot*,
[2b] předmluva Lipmana Hellera, [30b] explicit autora a kolofon sazeče Jehudy ben
Alexandra Katze. Tisk byl zahájen v Praze a buď zde byl také dokončen, ale zbaven začátku a
konce, tj. TL, *haskamot* a kolofonu, anebo tu nebyl vůbec dotištěn: zkoumané kompletní
exempláře BLO mají oba lublinskou borduru doloženou např. v tisku *Ḥidušeḡ halachot* Josefa

Delakruta, Lublin kol. 1610 (BLO Opp. 4° 906) či *Ktonet pasim* samotného Josefa Jicchaka ha-Leviho, Lublin 1614 (BLO Opp. 4° 847) a na začátku a na konci též písma, která nejsou pražská. Přinejmenším pro tyto exempláře byla tudíž po nuceném odchodu autora z Prahy v Lublinu (znovu?) dotištěna první složka s *baskamot* a poslední složka s kolofonem sazeče (tento kolofon pražského sazeče naznačuje možnost, že kompletní pražské exempláře existovaly, podle nichž byl pak byl dotisk pořízen). Ke kontroverzi kolem tohoto díla i k jeho obsahu se vztahuje i další publikace autora, již zmíněná *Kutonet pasim*.

TT:

\ ספר \ גבעת המורה \ אשר איזן וזיקר הפלוסוף האלהי א"ב בחכמה \ ור"ך בשנים כהר"ר יוסף בר יצחק הלוי \ ממדינות ליטא : \ נדפס פה קק פראג \ היום יום א' בראש חדש כסליו שנת \ שע"ב לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקסר רודאלפוס השם \ יגדל מלכותו \ הר"ר גרשון בר שלמה פאפר כ"ץ ז"ל \ בהנא \ \

Z úvodu:

כוונתינו בזה המאמר \ הקצר לגלות מום הביאור שחשב החכם ר' משה בר מיימוני בקיום מציאות הסבה \ הראשונה והרחקות הגשמות ממנה והיותה אחת וכלל המאמר הזה כוונה שנית \ והוא לבאר חיוב קיום אלו של השאלות... \

Kolofon:

תם ונשלם ע"י הפועל במלאכת הקדש יהודה בן אלכסנדר כ"ץ זל הנקרא ליב זעציר דק"ק פראג \ \

T • 1 sloupec, do něj vsazovány příležitostné Hellerovy *bagahot* (nadepsány *amj^t*) • sl. 2–7: textové KP hybridní, *bagagot* a marginálie RP, obojí 2 mm / 42 mm 10 ř.; vyznačovací KP sefardské 2,5 a 5 mm pro záhlaví a nadpisy a incipity kapitol (typografie Lublin, sl. [1] a sl. 7: textové RP 2 mm / 43 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 mm pro incipity a nadpis, KP sefardské 3 mm pro záhlaví) • kolace [1]² 2–3⁴ 3bis–7⁴ (sl. [1] a 7 Lublin) • zrcadlo 142 × 98 mm (Lublin 147 × 10 mm) • signatury KP hybridní (sl. 7: RP) • kustody stránkové • bez foliace • zarovnání mezery i invertovaná písmena.

D • část tištěná v Praze: ozdůbky žalud 2, FO1, FO3, FO6, mřížka 4, lístek trojklanný 1 • diagramy, dřevořez, 13b, 14a, 21a, 23b–25a • Lublin: [1a] architektonická bordura se sloupy ovinutými girlandou, vázami nahoře a rolverkovou kartuší mezi sokly sloupů; [30b] větvíčka s lístky.

B • Zunz 141; *CLH* 5930,1; Muneles 84d; Vinograd 211; *BHB* 135501 • Löwenstein 1923: č. 1410 (aprobace Katz); Davis 2011: s. 87–96.

C • BLO Opp. 4° 847 (1) (*olim* 1085), 175 × 140 mm, kompletní, konvolut • BLO Opp. add. 4°. IV. 520, 189 × 142 mm, kompletní • ChL 128–70, dochováno od f. 2,2 (kopie tohoto na www.hebrewbooks.org/24777).

167.

Moše ben Avraham Mat (1540–1606), *Ho'il Moše*

Praha, (Avraham ben Moše Mat) – Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno v neděli nebo prvního dne novoluní kislevu [5]372 [6. nebo 7. listopadu 1611])

2°, 80, [8], 86–130, [2], 126–146, [1]–5, [1], 7–14 ff., ilustrace

Komentář k Pentateuchu a pěti svátečním svitkům pod názvem *Be'er ha-tora* a suprakomentář k Rašimu k Tóře pod názvem *Be'er hejtev*. Tištěno bez biblického textu. Dílo bylo dokončeno v Lubomle (Ljubomla) v pondělí 26. tamuzu 356 (22. července 1596).

Nakladatelem a editorem byl autorův syn Avraham, který jak píše, utratil za vytištění knihy více, než si mohl dovolit, jen aby otcovo dílo vydal (*kamti u-ke gever azur ḥalašaw ḥagarti u-ma'ot mi-kisi zalti joter mi-kdej jacholti le-boši la-'or [...] miḥarti le-hadpiso...*). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, 2a předmluva editora (jeho jméno v akrostichu úvodních veršů), 2b vakát, 3a–146a komentář k Pentateuchu (3b doslov autora?), 146b doplněn komentář k perikopě Va-etchanan, 146b, datum dokončení a kolofon dělníka Anšla ben Hercla zvaného Ašer bar Naftali Altschuler *šlj“t*, nová foliace: [1]–14 komentář ke svitkům, 14b kolofon Mošeho Katze.

TT:

ספר \ הואיל משה \ ראה זה חדש ישמח לב מבקשי ה' כי ימצא \ בא"ר מים חים שחיבר החכם הכולל \
[...]. הגאון המופלא כמהר"ר \ משה מת זצ"ל \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר הרומי
רודאלפוס ירום הודו \ ותתנשא מלכותו אמן כי"ר : \ על ידי משה בן מהר"רי בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק" \

Explicit autora, 146a:

נשלמו חמשה הספרים : [...]. ותהי השלמתו פה ק"ק לובומלא היום יום ב' כ"ו תמוז בפרט לא ימו"ש \ ספר
התורה הזה מפך...

Kolofon 1:

תם ונשלם [...] ביום א' בר"ח כסליו בפרשת ויצא יעקב מבא"ר שב"ע לפ"ק \ על ידי הזעזר אנשיל בן
הערציל שליט המכונה אשר בר נפתלי אלט שילר שליט \

Kolofon 2:

על ידי משה בן מהררי בצלאל כץ מחוקק ה"ה \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní (*Be'er ha-tora*) a RP (*Be'er hejtev*); vyznačovací KP
aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]² 2–30⁴ 31–32² 32bis–35⁴ 36² 1–3⁴ 4² • foliace různá v HAB
(viz záhlaví) a v ŽMP ([1]–50, 43, 42, 43, 54–57, 60, 59, 60–62, 64, 64bis–78, 78bis, 80, [1],
81, 84, 86–87, 84–93, 93bis, 95–99, 99bis–130, 130bis, 127, 126, 127–146, dále exemplář ŽMP
defektní), KP 4 mm • zrcadlo 245 × 136 mm • signování KP a arabské číslice, první list

neznačen • záhlaví živá: uprostřed název perikopy či svitku, po stranách *Be'er ha-tora / Be'er Moše a Be'er hejtev*.

D • bordura B17, TL • vinětka FV4, TL • signet S8, 146a • ilustrace: žebřík a země Izrael (jako v *Josef da'at* 1609, jen schematické, 31a; schematická mapka Země Izrael vytvořená z typografických prvků, 61b • ozdůbky FO1, čtyřlístky, francouzská lilie 2, kvítek 6.

B • Zunz 153; *CLH* 6416,1; Muneles 86; Vinograd 213; *BHB* 151623.

C • ŽMP sg. 29.683, defektní: chybí první 2 a posledních 15 ff. • HAB: M: Le 4° 36 • on-line: hebrewbooks.org/44716 (přístup 16. 4. 2016).

168.

Manoach Hendl ben Šemarja (kol. 1540–1611), *Manoach maša hen*

Praha, (Moše ben Manoach Hendl Šemarja) – Avraham Lemberger ben Šimon Heida a Moše Utitz v domě Eliji ben Jicchaka Schleifera, za vlády císaře Rudolfa a krále Matyáše, zahájeno 17. tevetu [5]372 [23. prosince 1611]

2°, 10 ff.

Vysvětlivky ke komentáři Bachji ben Ašera ibn Chalawy ke knize Genesis s marginálními odkazy, kabalistické povahy. Dle své přemluvy plní vydáním editor a nakladatel Moše vůli svého otce, v TT titulovaného *ba-meḳubal ha-elobi* („božský“ či „Boží“ kabalista), který měl v úmyslu svá díla vydat, ale zemřel předčasně (dle *BHB* ve Vídni, předtím žil dlouhou dobu v Polsku a r. 1603 v Mikulově), tj. jak je uvedeno v č. b. 171, roku 372 (dle *BHB* 22. tamuzu 371). Začíná tímto malým spisem, ale hodlá vydat všechna otcova díla k Bibli, Talmudu a také ke kabalistickým a astronomickým knihám (*sifrej ḳabala we-tchuna*) a dalším. Vysvětluje též referenční aparát v knize, který odkazuje na benátské vydání Bachjova komentáře, a on, přestože toto vydání není moc rozšířené, zachoval odkazy, jak byly napsány v otcově rukopisu dle *dfus lo'ez* (míní snad „italský tisk“, není však jasné, které vydání, Bachjův komentář vyšel v Benátkách vícekrát), navíc slyšel, že krakovské vydání *ḥidušim* (míněn snad opět Bachjův komentář k Tóře, Krakov 1592–1593) je folio po foliu sázeno stejně jako *dfus lo'ez*, který otec měl k dispozici a čítal v něm každý den. Obsah: [1a] TT; [1b] předmluva autorova syna; 2a–10a text; 10a kolofon tiskařského dělníka Jehudy ben Alexandra Katze zvaného Lejb Setzer z Prahy; 10b vakát. Chronogram, týž jako u č. b. 171, odpovídající roku 345 (1585), je špatně značen, opraveno již *CLH*.

TT:

[ביאורי' כבדו יי] ספר \ מנוח מצא חן \ כשמו כן הוא [...] מבאר ומפרש בים \ הגדול' מים שאין להם קץ [...] על כן [...] ראו גוד' תועליו' מושגי' מביאורי' \ הל"ז הנדפסים בזריזות ובבקיאות בלי טעויות והוגה \ בעיון דק [...] ע"י המחוקקים כה"ר \ אברהם לעמברגר בן לא"א כה"ר שמעון ז"ל איש \ הייד"א : והשני מוה"ר משה אוטיץ : \ פה ק"ק פראג ותהי התחלתו טו"ב טבת שנת ויאסף \ אל עמיו המחבר הג'א'ו'ן הו"א מנו"ח הענדי"ל ז"ל \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי רודאלפוס יר"ה \ והמלך המהולל מאטייש יר"ה ותנשא מלכות' אכ"ר \ בבית הנעלה כמר אלי' בן יצחק שלייפר ז"ל \ \

Kolofon:

תם ונשלם בעזרת אל עולם \ על ידי הפועל במלאכת הקדש יהודה בן לא"א אליכסנדר כ"ץ ז"ל . המכונה ליב זעצר מק"ק פראג הבירה \ \

- T • 2 sloupce (předmluva 1) • textové KP 1,8 mm (již v *Ḳene bina* a též *Kli ḥemda*);
 vyznačovací KP sefardské 4 mm, RP 1,8 mm v impresu a kolofonu • kolace [1]–2⁴ 3² •
 zrcadlo 256 mm × 15 mm, šíře sloupce 72 mm • signatury: malé KP vždy první dva listy ve složce *alef alef*, *alef bejt* • kustody stránkové • záhlaví *Manoaḥ maša ḥen be'ur 'al rabejnu Baḥja*.
 D • bordura B22, TL • chrám Ch2, [1b] • kartušové konturové incióaly, TL • čtyřlístky.
 B • Zunz 35 (dle chybného chronogramu); *CLH* 6209,5 (otec omylem jako „Schemaja“);
Muneles 85; *Vinograd* 217; *BHB* 148413.
 C • NLI R 1956 Scholem • JTSA 1765:10 • JTSA 1765:9, špatně svázáno (f. 9 mezi ff. 4 a 5).

169.

Šimon ben Jehuda ha-Levi Günzburg (16. století), *Minbagim [...] ale minhogim in Aškenaz durch doz ganc jor och Velš land Polen Pehem Merrn*

Praha, Moše Utitz, [5]371 [1611]

4°, [100] ff., ilustrace

Rituální zvyklosti v jidiš, jak jsou praktikovány v Německu, Itálii (*velš land*), Polsku, Čechách a na Moravě, volně podle hebrejského textu Jicchaka Tyrny sepsal Šimon Günzburg. Sleduje vyd. Benátky 1593, včetně využití ilustrací, formulace a podoby TT s menšími změnami (podrobně viz Shmeruk), dle Baumgartena 1. vyd. v Benátkách u Giovanniho di Gary r. 1589 (Baumgarten 2010: s. 244). Obsah: [1a] TT; [1b] hebrejská poznámka tiskaře, avizováno doplnění o *dinej nida* – „jak se má muž chovat k ženě, když je nečistá“ – a *dinej ḥilukim bejn ḳodem jmej libuna we-aḥarej jmej libuna* (předpisy týkající se menstruace a rituální čistoty před a po ní); [2a] předmluva, [2b–100] text, [100b] posměšný explicit sazeče (?) Anšla ben Geršoma Katze *jš“w*: „ačkoli tiskař (*drukr*, zde: nakladatel) ohlásil (*fr hajsen*), že vypíše mnohé *dinim fun nide* (předpisy týkající se menstruuujících žen), já v tom nevidím nic záslužného (*abr ich fr majn es iz kajn mide*), protože [už] naši učenci píší, že naše ženy jsou na sebe přísné (*auf*

zich habn machmir gevezn), a když zahlédnou [krve] zvící zrnka hořčice, odmítají se k manželům přiblížit, takže to necháme být a nebudeme o tom nic psát, a jelikož tu sám [nakladatel] není, nebudu se s tím namáhat. Každá žena se má učit se svými děvčaty (*majden*), tak si zasloužíme velikou radost, budeme ochráněni od všech strastí a dočkáme se seslání Mesiáše za našich dnů...“ Přislíbený dodatek nebyl tedy otištěn čirou zvláštností neuctivého sazeče. Ilustrováno dvaceti šesti štočky z vyd. *Minbagim*, Benátky 1593 (použitými v Praze dříve bratry Schedelovými v *Helkat mebokeq* 1606–1607, č. b. 119, a později Avrahamem Heidou a Baky), opatřenými popiskami. Benátské štočky znamení zvěrokruhu jsou nahrazeny jinými.

TT:

מנהגים \ ויל הויפער דען דיא ערשטן זיין גיוועזן \ דאז ווערט מן וואול מערקן אם לעזן \ פון אלי מנהגים אין אשכנז דורך דז גנץ יאר . אך וועלש לנד . פולן \ פיהם . מעררן גור וואר : אונ' ויל דינים גיזעצט גאר עבן . דז \ איר ווישט אין גוטש דינשט צו לעבן . \ אך איז ניט פור געשן . ויל דינים פון נידה וואול גימעשן : \ פיל ארלייא טון אונ' זכין דיא דא קומן צו הנד . וועלכש אין דוא ערשטן \ ניט איז גישטנדן \ ועד הוא ינחם \ אלהים אלהים עולם \ ע"י משה אוטיץ מחוקק \ שע"א לפ"ק \ נדפס פה קק פראג המהוללה והמעוטרה \ \

Kolofon:

אני אנשעל בן גרשום כץ יצו \ \

T • 1 sloupec • JP5 pro jidiš text (2 mm *bejt*, 58 mm / 10 ř.) a KP aškenázské 2 velikostí pro hebrejštinu: 2,5–3 mm KP pro liturgické texty, záhlaví, mezititulky, menší bakovské hranaté ca 2 mm (hebrejšтина v textu); zčásti vokalizováno; vyznačovací KP sefardské 4 mm schedelovské (nápisy, též v textu významná slova; opatřeno v Itálii spolu se štočky?) • kolace [1]–17⁴ 16bis⁴ 18–24⁴ • zrcadlo 160 × 107 mm • foliace [1]–2, [3], 4–21, [1], 23, [9], 33, [1], 35, [1], 37–44 a dále neznačeno • signatury JP, sl. [1] nesignována; sl. 2–6 jen na prvním listu číslo složky a listu (př. *gimel alef* / 0; ve sl. 2 pořadí obráceno: *alef bejt* místo *bejt alef*), složky 7–8 jen číslo složky na prvním listu (*zajin* 0 / 0, *bet* 0 / 0), sl. 9–11 na prvních dvou listech (*tet* 0 / *tet bejt*, *jud alef* / *jud bejt*, *jud alef alef* / *jud alef bejt*), od sl. 12 dále jen na prvním listu a většinou jen číslo složky (*jud bejt* / 0, *jud gimel alef* / 0; *jud dalet* / 0, *tet vav* / 0, *tet zajin* / 0, *jud zajin* / 0, *tet zajin bis* / 0, *jud bet* / 0 a dále pravidelně takto až do sl. *kaf dalet*) • záhlaví živá KP (ne vždy sedí s textem) • kustody stránkové • závorky.

D • konturové iniciály na rostlinném pozadí, TL • písmena z lomené pásky (původně italská, používaná předtím bratry Schedelovými), TL • viněta s andělem, 1,1a • ilustrace: 1,3b *havdala*; 3,2a, 17,2a zapalování judenšternu; 5,3a *kiduš ha-levana*; 5,4b, 17,1a kázání v synagoze (k *šabat ba-gadol*); 6,1a muž nesoucí obilí do vodního mlýna (k *pesachu* – *maša*); 6,1b vyvařování nádobí o *Pesachu* (*vi man zol kašren*); 6,3a, 6,3a úklid před *Pesachem* (*mišwa waser*); 7,2a pečení macesů; 11,4b stříhání vlasů (*lag ba-omer*); 12,2a, 16bis, 3a *matan tora*

(Šavuot); 13,1a znamení raka (*r“ḥ tamuz*); 13,2a, 15,1a beran nebo kozoroh? (*r“ḥ av*, Roš ha-šana); 13,2b *tiš'a be-av* (židé v synagoze na zemi sedící); 14,2a, 15,4b trubení na šofar (*r“ḥ elul*, Roš ha-šana); 17,3b *kaparot*; 18,1a stavění suky; 18,2b prodejce lulavů s kupujícím; 19,4a dva muži, jeden bezhlavý (*hošana raba*); 20,3b rodiče s kupou dětí, kterým matka sype ovoce a pochoutky (*šimḥat tora*); 21,1a zapalování svícnu sedmiramenného (Chanuka); 21,4a stůl obložený plody mezi stromy (*asara be-ṭevet*); 22,1a muž s váhami, z mraků ho napomíná prst boží; 22,1b muž v brnění s bambitkou, v pozadí dělo a za ním vojsko (Purim?); 22,3a obětování býčka (*parašat para*); 22,2b pozorování nového měsíce (*parašat ha-ḥodes*); 22,3b muzicírující šašci (Purim); 23,1b svatba pod chupou; 23,3b obrázka, 23,4b pohřeb.

B • Zunz 0, ke spojení mezi Mošem Utitzem a Heidou Zunz 1845: s. 263; CLH 3819 a 8589 0; CLH 8959 ad Moses Utitz „ed. soc. 1610, 1612“; Vinograd 203; BHB 0; Bobzin – Süß Vk 197 • Süß 1980: s. [9–10]; Shmeruk 1984: č. 5; k autorovi, který byl zároveň tiskárenským dělníkem v Thannhausenu viz Baumgarten 2010: s. 47 a 71 a Baumgarten 2003.

C • UB Erlangen, H61/WAGENSEIL.VK 197 (1) [stará 4° Rab. I. 190], 186 × 147 mm, online <http://www.nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:29-bv013649347-3> (přístup 16. 8. 2016), unikum.

170.

Šem Tov ben Josef ibn Falaquera (kol. 1225–1295), *Šori ha-jagon*

Praha, (Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels) – Jaakov ben Geršon Bak, (dokončeno v neděli 11. švatu [5]372 [15. ledna 1612])

4°, [20] ff.

Etika; útěcha v neštěstí. Nakladatel Moše Sertels vydává podruhé, tj. jako 2. vyd. po 1. vyd.

Cremona 1557 (TT). Obsah: [1a] TT, [1b] úvodní slovo, [2a–20b] text, [20b] explicit

s chválou Mošeho Sertelse a vročení chronogramy: *abava we-šimḥa, ben Jišaj a Dawid mašiaḥ*.

TT:

ספר \ צרי היגון \ כושל יקימון מליו . וברכים כושלות יאמץ . \ סגולת ספר צרי היגון . להשקיט הנפש מדאבון
 [...\...] . כבר נדפס בק"ק קרימונה . זה יותר מחמשי' שנה . ולא נמצא \ [...] אמרתי להדפיסו עוד [...\...]
 נדפס שנית פה קק פראג \ ע"י המחוק"ק כה"ר רר יעקב בר גרשון ב"ק ז"ל \ \

Chvála nakladatele (?) a kolofon:

ואפריון נמטי להאלוף הר"ר משה שערטיל סג"ל אשר הביא פעם שנית \ להדפיס זה הספר המעולה . אשר ליגון

הוא סגולה . ורפואה \ לנפש ולנשמה כל מי שקרא בו יש לו נחמה : ויקבל עליו \ יסוריו באהבה ובדיצה

[...\...] ותשלם מלאכת הקדש יום א' יא' שבט לפרט אהבה ושמ"חה \ ויקרב ב"ן יש"י שהוא ד"וד מש"יח

לפ"ק \ \

T • 1–2 sloupce • textové KP hybridní ca. 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9, 4 a 2 mm; impresum JP8 2,5 mm • kolace [1]–5⁴ • zrcadlo 134 × 98 mm • signatury hebrejsky *alef* až *dalet*, sl. 5 neznačena • kustody sloupcové i stránkové • záhlaví mrtvá (titul).

D • lišty 24 a 25 s proroky Sofonjášem a Abakukem, s latinskými popiskami, 34 × 73 mm, TL nahoře a dole • lišty 26 a 27 vegetabilní s vázami, 19 × 153 mm, po stranách TL.

B • Zunz 149; *CLH* 7124,2 (1610); Vinograd 218; *BHB* 106471 • k autorovi viz Harvey 2007.

C • ŽMP sg. 13.214, 175 × 145 mm.

171.

Manoach Hendl ben Šemarja (kol. 1540–1611), *Hochmat Manoah*

Praha, (Moše ben Manoach Hendl Šemarja) – Jaakov ben Geršon Bak Wahl, zahájeno 17. adaru (rišon či šeni?) [5]372 [20. února nebo 21. března 1612]

4°, 147 ff. [*recte* 144], ilustrace

Poznámky a emendace k Talmudu babylónskému dle vyd. Krakov (*CLH* 1408). Vydal syn autora Moše, v předmluvě zmiňuje smrt svého otce roku 372 (1611–1612), kdy se na jeho památku rozhodl vydávat jeho dílo, počínaje *be'ur 'al r. Bahja* (viz č. b. 168, *Manoah maša ben*). Datum na TT vyjádřeno špatně vyznačeným chronogramem. F. 147b kolofon tiskařského dělníka Jehudy Lejba ben Alexandra ha-Kohena zvaného Lejb Zecr z Prahy.

Datace dle bibliografií.

TT:

ספר \ חכמת מנוח \ הועתק מהגהת שיטא סידרי של [...] הגאון ריש מתיבתא [...] כמה"ר מנוח \ המכונה הענדל ז"ל אשר ירד וצלל במים אדירים הוא \ ים התלמוד ובכל מסכת' אשר למד בשיבתו עם חברים \ תלמידים המקשיבי' לקולו ירד עד עמקי תהו' לעומק' \ של הלכה [...] ולרוב תועלת נדפסו בכרך קטן \ כדי שכל אחד יוכל לשאת אותו בחיקו ובאפונדתו \ נדפס פה קק פראג \ על ידי המחוקק הר"ר יעקב בר גרשון ב"ק זצ"ל וואל \ ותהי התחלתו טו"ב אדר לפרט ויאסף אל עמיו המחבר \ הג'א'ו'ן' הו"א מנו"ח הענדי"ל ז"ל \

Kolofon:

ע"י הפועל במלאכת הקודש \ יהוד' בן אליכסנדר הכהן ז"ל הנקרא ליב זעצר מק"ק פראג הבירה \

T • 1 sloupec, marginální poznámky (odkazy k pramenům) • textové KP hybridní bakovské 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]–32⁴ 34–37⁴ • foliace [1]–23, [1], 25–53, 55, 55bis, 56–63, 59, 65–137, 142–147 • zrcadlo 144 × 100 mm, s margináliemi 118 mm • záhlaví živá (název traktátu a kapitoly) • kustody stránkové • signatury KP 4 mm i KP 1,8 mm v první půli složek.

D • průběžně FO1, FO3, FO4, žalud, větvička s lístky 3 • lišty vegetabilní s vázami 26 a 27, lišty s proroky Sofonjášem a Abakukem 24 a 25, TL • ilustrace: f. 24a–b, 36a–b, 37a–b, 38, 61b–62b • český lev ve znaku s bohatou korunou, kol listoví, doplněný hebrejským nadpisem *Gur arje Jebuda*, snad jako signet tiskaře, 35a • viněta s maskaronem 2, 44b, 101b • král David modlící se v Chrámu, po boku opřenu harfu s popiskou *Dawid melech Jiśra'el*, 147b, křesťanského původu, původně otištěno v Martin Kuthen ze Šprinsberka – Matouš Collinus z Chotěřiny (corr.), *Wokabularž Latinsky / Cžesky y Niemecky*, Praha: Jan Kantor Had, 1550, 8°, KPS K16614 (anonymně), Praha, KNM, sign. 26 E 22/5, unikum (emailová komunikace Petra Voita, 2013).

B • Zunz 34; *CLH* 6209,1; Muneles 90; Vinograd 214; *BHB* 148411.

C • ŽMP sg. 3.788, 195 × 160 mm.

172.

David Gans (1541–1613), *Magen Dawid*

Praha, (David Gans) – Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno v úterý o novoluní elulu [30. avu] [5]372 [28. srpna 1612]

4°, [10] ff.

Astronomie, kosmografie. Předmluva a zkrácený obsah spisu *Neḥmad we-na'im*, jako pilotní pokusná edice, ke zjištění reakce publika a případné obchodní úspěšnosti. Obsah: [1b–2b] *baskamot* Šlomo Efrajima Luntschitze, Jicchaka ben Šimšona Katze, zetě *mbr“r* Levy (Maharala) a Mordechaje ben Elijahu Lipschitze dajana, [2a] *‘edut* („svědectví“), obhajoba studia světských věd, Jom Tov Lipmana ha-Leviho Hellera, datovaná v pátek o paraše *Hen le-adonaj Eloķecha ha-šamajim u-šmej ha-šamajim* (srov. 1 Kr 8,30 a 1 Par 6,6) roku 372, [3a–4b] předmluva autora, [5a–9a] obsah spisu, [9a] poznámka tiskaře (*madpis*) Mošeho Katze: autor výtah vydává na zkoušku (*cu ajner prob*), aby viděl, jak budou lidé reagovat a pokud uvidí, že se jim dílo zalíbí, nebude se obávat vydat své peníze a „předá mi celou knihu k vytištění“, proto tiskař doufá, že každý člověk obdařený rozumem a inteligencí si knihu koupí; tj. nakladatelem David Gans.

TT:

ספר מגן דוד \ [...] השמי' מערבת [מערכת?] המזלות עם שאר כוכבי שמים הקימים \ [...] בצרוף תכונת
שבעה רקיעים לשבעה כוכבי לכת חדושים \ [...] ונפלאים מאוד . גם מתוקן כלי מחזה אחד אשר בו ימודר
גובה ציר העולם שמש וירח \ ושאר הכוכבים : [...] \ [...] חיבר אותו גברא דנהירין ליה שבילי דשמיא ושבילי
דארעא הוא הזקן המופלג בחכמה ובזקנ' \ כמהר"ר דוד בן כמר שלמה זלה"ה אוו"א הנקרא רבי דוד גאנו \

נדפס בהסכמת גאוני עולם הנרשמים מעבר לדף פה ק"ק פראג תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ מטיאס יר"ה . על ידי הרר משה בן מהרר בצלאל כ"ץ זצ"ל \ והיתה התחלתו יום ג' ר"ח אלול שע"ב לפק : \\
Datace Hellerovy haskamy, Ž 17,15:

ולפרט א' שב"ע ה' בהקייז תמו'נתיך

Závěrečné slovo tiskaře (reklama):

אמר המדפיס הנה הזקן המחבר מהר"ר דוד גאנו י"ץ לא נתן כעת להדפיס מספרו רק \ אלו הדפין שלמעלה (צו איינר פרוב) ר"ל לבחינה ונסיון לשמוע [...\...] מה יאמרו ומה ידברו . \ וכאשר יראה שרוח הבריו' יהיה נוחה המנו [...\...] אז לא ימנע טוב מבעליו . ולא יחיש על הוצאת כספו ויתן כל הספר לידי להדפיסו [...\...] אלה דברי הקטון משה בן מהר"ר בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \\
T • 1 sloupec • textové KP hybridní, Hellerovo „svědectví“ RP; vyznačovací KP hybridní ca.

2,5 mm a KP aškenázské 4 mm • kolace 0⁴ 1⁴ 2² • poslední strana vakát • signování: první složka neznačena, složky 2 a 3 KP • kustody stránkové • bez foliace • záhlaví *haḳdamat ha-meḥaber a Magen Dawid*

D • ilustrace (tvar nebeských těles?, větrná růžice?, *šloša kadurej ḥama?*) s popiskami. TL • viněta FV4, [2b] a [9a] • čtyřlístky a FO1.

B • Zunz 144; CLH 4805,1; Muncles 88; Vinograd 215; BHB 200529.

C • BLO Opp. 4° 417 (4), unikum.

173.

Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels (zemř. 1614 nebo 1615), *Be'er Moše*

Praha, (Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels? – Moše ben Josef Becalel Katz), [5]372 [1612] 4°, [98] ff.

Jidiš glosář k Pentateuchu a Pěti svitkům, 2. vydání. Oproti prvnímu vydání, č. b. 102, rozšířeno o gramatické poznámky a další výklady a novou předmluvu, v níž mj. uvádí, že se učil chumaš s dětmi Chajima Friedberga, zmiňuje pedagogické působení Maharala na učitele a příklady špatných překladů do jidiš. Obsah: [1a] TT, [1b] patrně vakát, [2a] předmluva, [2b–4b] stručná gramatika, [5a–98b] text, [98b] kolofon tiskaře a sazeče Jekutiela ben Davida *zecer de-ḳ“ḳ Prag*.

TT, chronogram, srov. Ž 16,11 a Iz 35, 10:

ספר באר משה \ באר המלות . על החומש וחמש מגילות . כל \ מלה הקלות עם החמורה וקשה . בהבנה \ מבוארת חרושה . [...\...] בלישנא קלילה . אשר בפומי \ דשכנו מרגלה . ולפעמים איזה פשטים [...\...] ישמחו בחורים \ ונערים . ומלמד אדם דעת היושבים עם \ תלמידהם בפתח אוהל ישרים . ובעזרת הבורא \ כל העשרים וארבע עד גמירה . למלאות מה \ שבראשונה חסירה אנכי הצעיר משה בן לא"א \ יששכר הלוי ז"ל רש ועוני פה פראג קריה נאמנה \ נדפס פה קק פראג בפעם שנית \ ונוסיף על הראשונה . בדיוק רב וכונה \ בשנת שב"ע שמחות ונסו יגון ואנחות : \\
524

Kolofon:

תם ונשלם [...] על ידי משה בן מוהרר יוסף \ בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ [ע"י הפועל במלאכת הקדש נאום?] יקותיאל בן הקדו' \ [ר' דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן?] זעציר מק"ק פראג \

L • jid a heb

T • předmluva 1 sloupec, text 2 sloupce • textové JP7 a KP hybridní 2 mm / 55 mm 10 ř.;
vyznačovací KP 2,5, 4 a 9 mm • kolace [1]–24⁴ 25² • zrcadlo 162 × 123 mm, šíře sloupce 56
mm • signatury KP 2 mm a arabská číslice, pouze číslo složky na prvním listu • záhlaví ani
foliace nejsou • kustody stránkové.

D • bordura B16, TL • viněta FV4, [3b] • rolverková kartuše RK3, [4a] • ozdůbky: trojlístek
3 a lístek trojklanný 3 flankují incipit *brešit*, čtyřlístky ostatní incipity.

B • Zunz 143; *CLH* 6553, 2; Muneles 63; Vinograd 210; *BHB* 171790.

C • BLO Opp. 4° 1043, 190 × 145 mm, kupní přípis, TL: zakoupeno za půl zlatého, Jaakov
ben Šneur Ziskind z Krakova, 17. století, a pouhý podpis téhož, [4b].

174.

Anonym, *Igeret ha-purim šel mor we-badasa*

Praha, Šmuel ben Avraham ha-Levi – Jaakov ben Geršon Bak, [5]372 [1612]

8°, [4] ff.

Výklad ke svitku Ester (též *remazim ve-gematrijot*), ze starého rukopisu opsal a vydal Šmuel
ben Avraham ha-Levi, vnuk Lejzra Aškenaze. Dle *CLH*: „zčásti kabalistické výklady“. Datace
chronogramem *abava we-šimḥa*.

TT:

אגרת הפורים \ של מור והדסה \ והוא חבור נאה על קצת מגילת אסתר ונקרא \ מור והדסה [...] ולפי
שראתי אני \ שמואל בן לא"א הר"ר \ אברהם סג"ל זצ"ל \ נכד ליזר אשכנזי זה החבור אשר הוא טוב \ מכל
בשמי' . ומר דכיה והוא נתון באוצר \ כתוב וחתום . ותחת כפות המנעול סתום . \ בספר ישן נושן . אמרתי בלבי
להעתיקו \ ולהביאו אל דפוס למען זכות בו את הרבים [...] שנת אהב"ה ושמח"ה לפ"ק \ על ידי הר"ר
יעקב ב"ק שליט"א מחוקק \

T • 1 sloupec • textové KP ca. 1,5–1,8 mm / 44 mm 10 ř., JP8 v impresu; vyznačovací KP
aškenázské 4 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo ca. 108 × 73 mm • signatury, foliace a záhlaví nejsou
• kustody stránkové.

D • rámeček TL z ozdůbek FO1, FO3, FO4, větvička s lístky 3, kolečka mezi linkami • viněta
s maskaronem 2, [4b].

B • Zunz 147; *CLH* 3387; Muneles 87; Vinograd 208; *BHB* 333482 • Zfatman 147.

C • BLO Opp. 8° 454 (2), 152 × 82 mm.

175.

Elchanan ben Becalel Uri Lipman Chafec z Poznaně (žijící autor), *Ḳirjat Ḥana [...] be'ur 'al Pirḳej avot u-midrašim jaftim*

Praha, (Elchanan ben Becalel Uri Lipman Chafec z Poznaně?) – Moše ben Josef Becalel Katz, [5]372 [1612]

4°, [2], 42 ff.

Výklad k traktátu Avot, *una cum textu*. V TT haskama Šloma Efrajima Luntschitze, který byl též redaktorem či editorem (*bugah 'al jado*). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–b] předmluva autora, 3a–41a text, 42a kolofon tiskařského dělníka Anšla ben Hercla AŠ [Altschulera] *šlj“t*, 42b vakát.

TT:

ספר \ קרית חנה \ אשר איזן וחקיקר ותקנה . לדעת מי מנה . [...] ביאור על פרקי אבות \ ומדרשי יפים .
[...] כמוהר"ר אלחנן בן האלוף הגדול מוהר"ר בצלאל \ אורי ליפמן חפץ זצ"ל מפוזנא \ הובא לבית הדפוס
בהסכמת מורנא ורבנא \ הגאון ר"ם דק"ק פראג מוהר"ר שלמה אפרים \ י"ץ והוגה על ידו \ נדפס פה ק"ק
פראג שע"ב לפ"ק \ ע"י משה בן מוהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאים אשר בר נפתלי המכונה אנשיל בן הערציל א"ש שליט \

T • 1 sloupec výrazně převažujícího komentáře, v něm vsazována okénka s mišnickým textem

• komentář RP, mišnický text KP hybridní, obojí 1,8 mm / 44 mm 10 ř.; vyznačovací KP

aškenázské 2,5 a 4 mm; KP hybridní ca. 2,25–2,5 mm, [2a] • kolace [0]² 1–9⁴ 10⁶ • zrcadlo

159 × 114 mm • foliace [2], 1–42 • záhlaví živá, titul a kapitola • signatury hebrejskými

číslicemi pouze na prvním listu složky (složka a list) • kustody stránkové.

D • bordura B16, TL • čtyřlístky • ztrácející se sazba, [2a], 42a.

B • Zunz 146; *CLH* 1455 a 4927; Muneles 89; Vinograd 219; *BHB* 151145.

C • BLO Opp. 4° 468 (2) (*olim* 442), 180 × 138 mm, konvolut • YU New rare 87–116, 185 × 141 mm • NLI R 8° 23 V 5055, mikrofilm FI 10213.

176.

Anonym, *Orḥot ḥajim ašer šiwa rabi Eli'ezer ha-gadol le-Horḳenos bno*

Praha, Šlomo ben Geršon Poppers Katz z rodiny Geršonovské (*mišpaḥat Geršini*; dokončil snad Moše ben Josef Becalel Katz?), [5]372 [1612]

8°, [12] ff.

Etická závěť. Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–12a] text, [12a] Šlomo Alkabec, *Lecha dodi*, v akrostichu vyznačeno jméno *Šlomo* (patrně jeden z prvních dokladů pijutu v Praze?; 1. vyd. evidované v *BHB* 135571 Soluň 1568; *CLH* Benátky 1584), [12b] vakát. Na rozdíl od jiných edicí obsahuje i (od [5b]) druhou část textu, popis ráje, *inc. Šaloš ḥomot ješ lo le-gan 'eden...* (viz *BHB* včetně bibliografie k textu). Prvních osm folií tištěno jedním tiskařem, zbylá čtyři jinou typografií (Moše Katz?). *Orḥot ḥajim* v TT připisovány Eliezerovi ben Horkenos, v *CLH* Eliezerovi Velkému z Wormsu, v *BHB* citující Scholema okruhu autorů kolem *Knihy Zohar* (není totožné s *Orḥot ḥajim* Ašera ben Jechiela s alternativním názvem *Hanbaga*). Dle impresa „roku 372 za vlády našeho pána císaře Rudolfa a našeho pána krále Matyáše“ lze upřesnit dobu zahájení tisku na dobu mezi Roš ha-šana a úmrtím Rudolfa II., tj. mezi 8. zářím 1611 a 20. lednem 1612.

TT:

ספר \ אורחות חיים \ אשר צוה רבי \ אליעזר הגדול \ להורקנוס בנו \ בשעת פטירתו \ פה קק פראגא בשנת
שעב לפק \ תחת ממשלת אדננו הקסר רודלפוס ואדוננו \ המלך מטיאש יר"ה \ שלמה בן"הר"ר גרשון כ"ץ
פאפר \ מחוק"ק משפחת גרשיני \ \

T • 1 sloupec • textové [2a–8b] KP hybridní (ca. 2 mm / 44 mm 10 ř.), [9a–12b] menší KP hybridní ca. 1,8 mm a RP 1,8 mm pro *Lecha dodi*; vyznačovací KP sefardský 5 a hybridní 2,5 mm (TT), 2 velikosti RP v impresu: 1,8 a 2 mm • kolace [0]⁸ [1]⁴ • zrcadlo [8b] 121 × 69 mm, [9a], 124 × 69 mm • foliace není • kustody stránkové • prvních 8 ff. nesignováno, jediná signatura na f. [9a]: *alef*.

D • rámeček TL z ozdůbek FO1, FO3, FO4, *sefer* v TL flankuje žalud 2.

B • Zunz 148; *CLH* 4986,4 a 8118, kde pochybuje, zda v impresu nejsou jména přehozena a nejde ve skutečnosti o Geršona ben Šloma Popperse, tiskaře *Giv'at ha-more* a *Megilat šir ha-širim*, obě 1611; Vinograd 207; *BHB* 313131.

C • BLO Opp. 8° 448 (4) (*olim* 393), 135 × 87, konvolut, poslední čtyři ff. jsou tištěna na odlišném papíru • BLO Opp. 8° 426 (*olim* 377), 147 × 92 mm, defektní, chybí poslední list.

177.

Jicchak ben Eliezer z Wormsu (kol. 1300 – kol. 1360), Jochanan ben Aharon Luria (nar. kol. 1440), *Sefer ha-gan we-gam hadracha šel r. Joḥanan Luria z"l*
Praha, (Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels?) – Jaakov ben Geršon Bak, [5]372 [1612]
8°, [8] ff.

Etika dle *ḥasidej Aškenaz* (aškenázských pietistů) rozdělená do sedmi kapitol pro sedm dnů v týdnu. Následuje pražské vydání z r. 1597 (č. b. 68, viz tamtéž podrobně k obsahu) včetně TT, kde je až na minimální odchylky pouze aktualizováno datum chronogramem *ahava we-šimḥa*, a kolofonu, kde je datum odstraněno. Kopista (*ma'atīq*) a editor Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels (v explicitu jako Sertln) zemřel v roce 1614 nebo 1615, mohl být tedy i nakladatelem tohoto druhého vydání; v roce 1612 vydal u Baka *Šori ha-jagon*, č. b. 170, a u Mošeho Katze reedici vlastního *Be'er Moše*, č. b. 173. Obsah: [1a] TT, [1b] předmluva autora, [2a–8a] text, [8b] *Hadracha šel r. Joḥanan Luria* a explicit Mošeho Sertelse.

TT:

ספר הגן \ וגם הדרכה של מה"ר יוחנן לוריא ז"ל \ מ'מכון ש'בתו ה'שגיה בר לבב ינוח . י"ש'שכר ה'הולך במפעליו . ל'רב טוב' \ אשר צפון . ו'שמור לבעליו יושפר עליו . ז'כר צ'דיק ל'ברכה ומאלהיו ישא ברכ' \ אשר יקרא בספר הזה הנקרא גן יישר ככה . אשר מצאתי בספר אחד ישן נושן \ ויגעתי ליל וצפר . והעתקתי זה הספ' הנותן אמרי שפר [...] מי שמרגיל בזה החבור אשר העתיק הגאון כמהרר"י ונמצא בחיבור הלז \ דינים ומעשים ישרים [...] כאשר כתב בעל הספר הזה שערב בדבר כי נחמד' מזהב ומפז \ רב נבחרים [...] ובזכות זה ה' יגאלינו . \ וישלח משיחנו . ויבנה בית מקדשנו \ כה עתירת הצעיר שפל \ האנשים משה בן לא"א יששכר הלוי זלה"ה \ נדפס פה ק"ק פראג הבירה \ על ידי המחוקק הר"ר יעקב בר גרשון ב"ק זצ"ל וואל \ לפרט אהבה ושמחה לפק \

Kolofon:

סליק הדרכה \ נאום המעתיק . השופל וטרוד משה \ בן לאא"מ יששכר הלוי ז"ל . המכונה \ משה שערטלן \ T • 2 sloupce • textové KP 2 mm / 44 mm 10 ř., JP8 v impresu; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace 1–2⁴ • zrcadlo 142 x 100 mm, šíře sloupce 47 mm • kustody pouze na ff.

[3b], [4b], [5b] • bez foliace a signatur • záhlaví živá: [2a–8a] *le-jom rišon až šiši*, [8b]

hadracha šel r. Joḥanan Luria; [7a] *le-jom* v exempláři JTSA vysázeno obráceně (zleva doprava)

• zarovnání *litterae dilatabiles alef, he, mem soft, tav*.

D • lišty vegetabilní s vázami 26 a 27, TL • ozdůbky FO1, FO3, FO4.

B • Zunz 145; *CLH* 5343,3 (tamtéž vysvětlení omylu Zunze 72, pro exemplář Opp. 173Q), *CLH* 6553,9; Vinograd 212; *BHB* 313682.

C • BLO Opp. 4° 941 (*olim* 1085), 173 x 137 mm • JTSA 155:13, defektní, chybí začátek, 7 ff. doch.

178.

Jaakov ben Jehuda Weil (kol. 1390–1453), *Šḥiṭot u-vdiḳot*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]372 [1612]

8°, defektní, 22 ff. doch.

Předpisy k rituální porážce, s glosami (*bagabot*) Cvi Herše bar Jicchaka Jaakova z Krakova a editováno či revidováno/korigováno (*bugab*) podle Mošeho Isserlese (s tímto aparátem vyšlo poprvé v Krakově 1577, *CLH* 5631,11). Neúplná kopie dochovaná v knihovně univerzity Bar-Ilan. V záznamu knihovny uvedeno, že se jedná o sedmé vydání (patrně dle TT, přitom ale mají chybět první tři ff.?), *Bdikot* mají vlastní TL (f. 9). Záznam pouze dle *BHB* a katalogového záznamu knihovny univerzity Bar-Ilan.

TT:

שחיתות ובדיקות \ של [...] ר' יעקב ווייל [...] עם הגהות והחדושי שלי קט ואסף הר"ר צבי בר יצחק יעקב
[...] והוגה אות באות על פי [...] ר' משה איסורליש ז"ל.

T • ? (neviděno).

B • Zunz 0; *CLH* 5631 0 (uvádí až vyd. 1625, *CLH* 5631,21); Vinograd 220; *BHB* 323489.

C • Universitat Bar-Ilan, R A563.1, defektní, na začátku chybí 3 ff., na konci patrně 2 ff.

179.

Jaakov ben Elija z Teplíc (16. – počátek 17. století?), *Gor ajn šon nojen tojre lid*

Praha, Sorl bat Jaakov ben Elija z Teplíc – Jaakov ben Geršon Bak, s.a. [kol. 1612?]

8°, [8] ff.

Píseň o Tóře oblíbeného autora Jokeva ben Eljeho z Teplíc (viz též č. b. 88, 287, 301, 388), vydáno nákladem autorovy dcery Sorl. *Inc.: Tojre. Alzo erlech bistu gevezn un' cort. E [?] noch himl un' erd bešafn vord.* Obsah: [1a] TL, [1b] vakát, [2a–8a] text, [8a] impresum, [8b] vakát. V č. b. 88, *Sliches in tajšn* 1602, mluví vydavatel o autorovi v minulém čase (?), zde za jménem zkratka blahořečení za živé *js“w*. Přesto zde datováno přibližně k roku 1612, jelikož edice odpovídá spíše mladší typografii Jaakova Baka: výzdoba TL podobná jako u *Jefe nof* 1612 (bez lišt), nový slitek pro *un* jako v *Taḳanot* 1611 a dále v *Tḥinot u-baḳašot* 1615 ad.

TT:

גאר איין שון נויאן \ תורה ליד \ עז איז לנג אין אוצר גילעגן . \ אז וויא דיא תורה אי ער זיא \ ישראל הוט
גיגעבן . און מן \ הוט טון לנג דער נון ורוגן . \ ביז אל דיזן צייט עבן . דאז \ תכלית איז מעכטיג גרוש . \ וואז
אין דען ליד שטייט און \ מוס . לוט אויך דאז ניט זיין \ איין מער . דז הוט גטראכט \ ורום ר' יאקוב פון טיפליץ
יצו \ גינגט איז ער . \ גיברוכט אין דרוק דורך זיין \ טאכטר שרל מבת \ בדפוס ר' יעקב בר גרשון בק \

Kolofon:

נדפס פה פראג \

L • jid

T • 1 sloupec • textový JP8 2 mm / 57 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázský 4 • kolace [1]⁸ •
zrcadlo 107 × 67 mm • bez signatur, kustodů, foliace i záhlaví.

D • rámeček z ozdůbek čtyřlístky a perlovec 1, TL.

B • Zunz 175; *CLH* 3700, [1605–1615], k autorovi 5524; JDL 302b; Muneles 68; Vinograd 234 a 264; *BHB* 0 • Polakovič 2001: s. 123.

C • BLO Opp. 8° 460 (1) (*olim* 405), 152 × 84 mm, konvolut.

180.

Anonym, *Le-to'alat ha-talmidi[m] kdej de'u li-fros šlomim be-igarotehem [...] hu'ataḵ ze mi-nof ha-sefer ha-niḵra Jefe nof*

Praha, Jaakov ben Geršon Bak, s.a. [kol. 1612?]

8°, [8] ff.

Průručka k psaní dopisů určená pro studenty (*talmidim*). Hebrejsky. Různé formulace oslovení a závěrů dopisů dle postavení a významu adresáta či vztahu pisatele k němu. Dle TT excerpováno z knihy *Jefe nof* pro mládence i staré (patrně Benátky, [po 1572], *BHB* 136613).

Datováno na základě dekoru; lišty 24 a 25 s proroky poprvé v datovaném tisku použity r.

1612. V TT zmíněn anonymní *madpis*, není jasné, zda je totožný s tiskařem či nikoli.

TT:

לתועלת התלמידי' כדי שידעו \ לפרוס שלומים באגרותיהם הן \ בהתחלת בכתב וחתימ' הכתב \ והן על גבי הכתב לאיש ואיש \ כפי מעלתו ומדרגתו החכם \ בחכמתו והעשיר בעשרו והעני \ בשיו [צ.ל. בעניו?] הועתק זה מנוף הספר \ הנקרא יפה נוף \ למען שיחולו על ראש המדפיס \ ברכת נערים וזקנים ובחורים \ גם המה יבורכו מפי עליון \ יוצר הרים אמן \ נדפס פה פראג ע"י ר' יעקב ב"ק \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní ca. 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]⁸ • zrcadlo minimálně 132 × 70 mm (oříznuto) • bez záhlaví i foliace • kustody patrně nebyly či oříznuty.

D • lišty s proroky 24 a 25, s nápisy ABAKVK a SOFONIASS, šíře 37 mm (oříznuto) • čtyřlístky a perlovec 1 • lišta 28 s ptáky, cherubí hlavou a rolverkem, 17 × 58 mm, [8b].

B • Zunz 0; *CLH* 3560: excerpováno z vyd. Benátky 1564–1576, *CLH* 3559; Vinograd 0?; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 8° 563 (12), 135 × 80 mm, konvolut.

181.

Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels (zemř. 1614 nebo 1615), [*Šir ha-širim v jidiš*]

[Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, 1612?]

4°, neznámo

Píseň písní v jidiš překladu Mošeho Sertelse. Vydání uvádí Šabtaj Bass, žádný exemplář nelokalizován, zdá se ale nepravděpodobné, že by si Bass vymyslel přesné vročení. Roku 1612 vytiskl Moše Katz reedici celého *Be'er Moše*, z níž mohla být část se *Šir ha-širim* vyňata a vydána samostatně, neboť Píseň písní má v *Be'er Moše* skutečně spíš podobu souvislého překladu doplněného výkladem, než pouhého glosáře (č. b. 173 a srov. u č. b. 102). *CLH* 1213 uvádí Sertelsův překlad jako součást *Be'er Moše* 1604–1605 a následujících vydání, zmiňuje jej i v *JDL* 370.

L • jid a heb

B • Bass, s. 86, *Tav*, č. 64: Praha 372, 4°, s výkladem v jidiš, Moše Sertln; *CLH* 1213; *JDL* 370; Vinograd 221; *BHB* 0.

C • žádný exemplář nelokalizován.

N • *JDL* 370 uvádí u jidiš vydání Písně Krakov 1579 jako možného překladatele Mošeho Sertelse, který napsal předmluvu k *Sefer ha-gan* „spolu s tím vydané“; u záznamu krakovské edice v *NLI* 1182378 (R 8° 92 A 504) Píseň neuvedena (viz též *NLI* MIC 269).

182.

Tanḥuma ha-niḡra Jelamdenu we-bu midraš al ḥamiša ḥumšej tora

Praha, Jaakov ben Geršon Bak a Jehuda Lejb ben Alexandr Katz (?), 5. ijaru [5]372 – (ve středu o Taanit Ester [5]373) [7. května 1612 – 6. března 1613]

2°, 100 ff.

Midraš k Pentateuchu připisovaný r. Tanchumovi ben Aba, podle incipitu zvaný *Jelamdenu*. Dle vydání Mantova 1563 včetně předmluvy Menachema Azarji z Fana (1548–1620, sestavil rejstříky ad.). Dle TT je toto již druhé vydání tiskařem Jaakovem Bakem; první vydal ve Veroně roku 1595. V TL i na f. 100a: jména tiskaře i tiskařského dělníka Jehudy ben Alexandra ha-Kohena zvaného Lejb Zecr; z formulace *impresa* by se dalo usuzovat, že se Jehuda ben Alexandr na vydání podílel i finančně jako vydavatel, ale kolofon působí běžným dojmem (srov. podobně u *Midraš Šoḥer ṭov* 1613, č. b. 185 a jasně v č. b. 186). V TT vročení chronogramem, dle *BHB* odpovídá 20. dni omeru, tj. 5. ijaru 372.

TT s chronogramem Iz 12,2 a Dt 32,2

תנחומא \ הנקרא ילמדנו והוא מדרש \ על חמשה חומשי תורה \ הובא אל תכלית שלמותו די מחסורו אשר חסרו
הראשונים [...] \ ובתוספת כמה פרשיות . ובפרט כל פרשה ויקרא . וצו \ ושמיני . וילך . ורוב פקודי . ועקב .
וראה . ושופטים . \ ומדרשים יפים מהמחבר ז"ל . בנראה בגליוני \ הספר מצויינים [...] \ ונוסף על זה קצת
ביאור מילות זרות : \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדוננו המלך מאטייש יר"ה : \ ותהי ראשית ממלאכתו

[!] הנה אל ישועתי אבט"ח ולא אפחד \ למספר בני ישראל \ . שנת אהבה ושמחה לפק \ והביאו בדפוס זה פעמיים הנעלה כהר"ר יעקב בן גרשון ב"ק ז"ל מחוקק \ וע"י הפוע' יהודא בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל נקרא ליב זעצר דק"ק פראג \

Kolofon:

תם ונשלם \ תהלה לאל בורא עולם \ והשבח וההודאה לאל שזכנו להשלי' ספר תנחומא [...] ועם תוספת אלו השלש לוחות מהדינים והמעשים והמשלים \ מה שלא היה בראשונים [...] ותהי השלמתו בימי פורים \ אחוה ושמחה לפ"ק [...] ותשלם מלאכת הקדש היום יום ד בתענית אסתר שעג לפ"ק \ על ידי הר"ר יעקב בן גרשון ב"ק המחוקק איש ווא"ל \ ועל ידי הפועל במלאכת הקדש : יהודא בן אליכסנדר הכהן ז"ל הנקרא ליב זעצר מק"ק פראג \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní bakovské 2 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–13⁶ 14–17⁴ 18⁶ • foliace [1]–11, [1], 13–44, 40, 46–79, 60–61, 82–100, KP 4 mm • 100b vakát • zrcadlo 257 × 158 mm, šíře sloupce 76 mm • záhlaví živá (*parašat* a název perikopy) • signatury hebrejsky i arabsky, složka i číslo složky v první půli složky, arabské číslice občas otočeny či převráceny • kustody stránkové.
D • lišty 26 a 27 vegetabilní s vázami v TL a na počátcích a koncích oddílů • rámečky z FO1, FO 3, FO4 (6), listek trojklanný 3, trojlístek ornament, žalud 2, větvička s lístky 3.
B • Zunz 152; *CLH* 3800; Muneles 91; Vinograd 216, *BHB* 146619.
C • ŽMP sg. 5.892, 305 × 200 mm.

183.

Elija ben Ašer ha-Levi Aškenazi (Elija ha-Medakdek, Elija Bachur / Elje Bocher, 1468/1469–1549), či z jeho okruhu, *Pariz un Viene*

Praha, *s.t.n. s.a.* [Jaakov ben Geršon Bak, 1612–1615]

4°, [44] ff.

Příběh lásky Parize a Vieny a protivenství, jež se jí staví do cesty, jidiš přepracování rytířského románu o Paridovi a Vienně (původně katalánský originál ze 14. století, starofrancouzská verze Pierra de la Cépède (15. stol.). Připisováno Elijovi Bachurovi, nebo okruhu kolem něj (Timm – Beckmann 1996). Pravděpodobně reedice vyd. Verona 1594, včetně upravené formulace TT, vynechána předmluva, „Cantoschlussverse“ a konec (Timm – Beckmann 1996: s. XVII); předchozí vyd. (možná nikoli první) Sabionetta 1556 nedochováno, pouze zmíněno v soupisech knihoven mantovských Židů z r. 1595. Na základě Soxbergova popisu, podle něhož je záznam vytvořen (edice je nedostupná), posunuto zde přibližné datum pražského vydání dle použitých výzdobných prvků k roku 1612.

TT:

דאז ספר היישט \ פאריז און וויענה \ עז שטינגן שינה שמועות דרינה . ווער עז ווארט לייאן \ דער ווערט עז דארינה גיפנה . און' איז אנדרה מולט \ ווארדן גידרוקט אבר ניא אין זוילכן גישטלט נאך \ זוילכה לעטרז הויפש און' בייידליך מיט \ אלי זכין אז איר ווערט וואול זעהן \ אין גוטש נאמן זול עז זיין אמן \ גידרוקט אלהי אין דער קייזרליך הייפט שטאט \ פראג \\\

L • jid

T • tištěno bez ohledu na strofické členění (tj. jako próza) • JP8 (viz Timm – Beckmann 1996: s. XVII) • často chybí kustod.

D • dle Soxberga „nur das Titelblatt weist Figuren auf, die aber nicht in Zusammenhang mit dem Text stehet. Vielmehr ist es recht plump aus Teilen von verschiedenen Druckstöcken zusammengestellt“, část výzdobných prvků jako v TT *Ḳroves* 1615–1618 (č. b. 213 a 228) a tyto lišty („Zierleiste“) mají být v *Pariz un Viene* méně opotřebovány. V TT *Ḳroves* jsou kromě ozdůbek použity pouze lišty s vázami 26 a 27 doložené v datovaných tiscích Jaakova Baka od roku 1612, které ale nemají žádné „Figuren“, snad míněno volněji, anebo jde o omyl a miní recyklované dřevořezové lišty s proroky 24 a 25?

B • Zunz, *CLH*, JDL, Vinograd 0 (?) i *BHB* 0 • Weinreich 1928: s. 172–191; Soxberger 17; Soxberger 1994; Timm – Beckmann 1996 (edice a studie), k pražskému vydání s. XVII–XVIII; Dauber 2010: s. 218ff. a pozn.; k italským vydáním viz Turniansky – Timm 2003: č. 69, s. 134–135, a č. 91.

C • ÖNB WIEN 20.K.22, 195 × 150 mm, defektní, chybí snad jedna složka na konci, vlastnický přípis, TL: *Hendl bat Moše Berach šliṭa ešet br“r Herš Linš mi-geza‘ Auerbach*, dnes nezvěstné (emailová komunikace s knihovnou 2016), foto nedostupné.

184.

Ḥamiša ḥumšej tora im ḥameš megilot we-haḥṭarot mi-kol ha-šana

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, za vlády císaře Matyáše, s.a. [1612–1619]

16° (BLO 12°), 400, 90 ff.

Pentateuch s pěti svátečními svitky a oddíly z Proroků (*haḥṭarot*). Obsah: [1]–354b

Pentateuch; 355a Pět svátečních svitků; 399b–400 požehnání před a po čtení haftary; 2.

foliace, 1–90, *haḥṭarot* (včetně některých „dle ritu sefardů“, 78a). Bez vročení, v TT uvedeno

pouze „za vlády císaře Matyáše“. Kolofon tiskařského dělníka Anšla ben Hercla Altschulera z

Prahy, 2. foliace, 90a. Sazba podobná *Chumaši* 1618 (viz např. incipit *Haḥṭarot*), dle prvního

doloženého výskytu ozdůbky FO5 by bylo možné datovat od r. 1614–1615 dále.

TT:

חמשה חומשי תורה \ עם חמש מגלות והפטרות \ מכל השנה \ תחת ממשלת אדוננו הקסר מטיש \ יר"ה \ ע"י
הר"ר משה בן מהר"ר יוסף \ בצלאל כץ זצ"ל מחוקק \

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקדש אנשיל בן \ הערציל אלט שילר מק"ק פראג \

T • 1 sloupec • KP hybridní 1,8 mm / 44 mm 10 ř.; KP a RP ca. 1,2 mm; vyznačovací KP
aškenázské 2,5 a 4 mm • kolace 1–11⁸ 11bis–36⁸ 40–52⁸ 1–11⁸ 12² • zrcadlo 76 × 50 mm •
foliace [1]–57, 57bis, 59–169, 70, 171–179, 80, 181–242, 244–245, 245bis, 246–267, [1], 269–
357, 58, 359–384, 85, 386, 87, 388, 89, 390, 91, 392–396, [1], 398–400; [1]–17, 19, 19bis,
[1], 21–23, [1], 25–90; chyby: 281 jako *reš* 'ajin jod, 374 jako *šin* 'ajin dalet • signování složek
hebrejsky a arabsky, pouze číslo složky na první straně, chyby a nepravidelnosti: sl. 11bis
značena *jod-alef bejt* 11 2, 15 v arabském číslování jako 51, 36 jako *lamed tet*, 49 jako *samech*
tet; *haftarot*: nové číslování: sl. 1–2 značeny *bejt alef* a *bejt bejt*, tj. značena též řada číslování, od
sl. 3 již pouze číslo složky, bez čísla řady, tj. *gimel* 3 ad. • kustody stránkové • záhlaví živá.
D • FO1, FO5, lístek trojklanný 3: rámeček na TL a pro incipity.
B • Zunz 174 (viz tiskaře) a 189 (viz signaturu); *CLH* 1012 (vysvětluje bibliografické
zmatení); Cowley 86; Vinograd 257 (k Zunz 174; 1616) či 284 (k Zunz 189, 1620); *BHB* 0 či
neidentifikováno.
C • BLO Opp. 12° 55 (*olim* 40), 93 × 65 mm.

185.

Midraš Šoḥer ʔov midraš Tebilim u-Mišlej ravta im Midraš Šmuʔel ravta

Praha, Jaakov ben Geršon Bak a Jehuda Lejb ben Alexandr Katz (?), (dokončeno v úterý 8.
tevetu [5]373 [1. ledna 1613])

2°, 86 ff. [recte 102 ff.]

Midraš k Žalmům (*Midraš Šoḥer ʔov*), k Příslovím a ke knihám Samuelovým. Midraš k
Žalmům (v záhlaví *Midraš tebilim*) pokrývá pouze Ž 1–118, midraš k dalším Žalmům doplněn
dle 2. vyd. Soluň 1515 s komentářem (v záhlaví *Midraš alfa bejta*), jehož autorem je Matitja
ben Moše ha-Jichari (Jiṣhari) ze Saragossy; celé přetištěno dle vyd. Benátky 1546–1547 včetně
explicitu, 77b (*BHB* 146598), a doplněno komentářem Jicchaka ben Šimšona ha-Kohena
(vyznačen závorkami) a v jeho redakci. V TT zdůrazněno, že kniha nebyla vydána šedesát
sedm let. V kolofonu, 86b, jmenování tiskařští dělníci Jehuda Lejb ben Alexandr Katz a
Jehuda Lejb ben Moše Jaakov [z Lipníka], Jehuda Lejb ben Alexandr Katz uveden zároveň
v impresu TT, jako by byl spoluvydavatelem (srov. též u *Midraš tanḥuma* 1612–1613, č. b.

182 a u *Sliḥot le-jom šeni be-adar*, č. 186). Pod kolofonem explicit Jicchaka Katze s ochranou copyrightu: po dokončení tisku byl vydán zákaz („veliká a mocná klatba“, *ḥerem gadol we-bazak*) přetisku do roku Roš ha-šana 385 (podzim 1624), formulováno nezvykle *buṭal ḥova 'alejnu*, tj. byla nám uložena povinnost. Je možné, že Jicchak byl spolunakladatelem edice, a tato zvláštní formulace je volena proto, že byl zároveň i členem orgánu (rabinátu), který cherem vydal.

TT:

מדרש שוחר טוב \ מדרש תהלים ומשלי רבתא עם מדרש \ שמואל רבתא מוגהי' עם עיון \ רב [...] מפי ספרי' וסופרים \ . אם ספרים (כואת אמת) וילקוט וזולתן \ ספר גויל כתוב ישן נושן . עם סופרים ה"ה \ הגאון מהר"ר יצחק בר שמשון כ"ץ ז"ל הוא \ [...] איזן חיקר ותיקן \ את כל גם לפעמי' במלות קצרו' ייעד פירו' \ או זולת זה באיזה דבר מחודש להבין אמרי \ בינה משל ומליצת המדרש וכל יקר ראתה \ עינו לציין שני הצאה לבנה וביניה' המבוקש \ המחודש על איזה תיבה או ענין \ באופן שהספר [...] לא יחסר \ כל בו [...] וזה לו ס"ז שנה שלא נדפס . על כן לקנותו ירוצו [...] נדפס שני' בלבונה זכה פה פראג המעטירה \ ע"י המחוקק הר"ר יעק' בר גרשון ז"ל איש ב"ק \ וע"י הפועל יהודה ליב בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל \ שנת זכו נזירה מש"ל ל"פ"ק \ נדפס פ'ה' פ'ר'ג'ה' ל"פ"ק \ \

Vyhlášení k zákazu přetisku:

אחרי גמר הספר [...] הוטל חובה עלינו לידע ולהודיע ולהודיע לרחוק ולקרוב שנעשה חרם גדול וחזק שלא להדפיסו שום אדם בעולם עד ראש השנה שי"ן פ"א ה"א הב"על לכן יז[הר?] כל אדם מלהילכד חלילה במצודת החרמים דברי הקטן יצחק בר שמשון כ"ץ ז"ל \ \

Kolofon:

והיתה השלמת מדרשים האלו ביום ג ח לחדש טבת \ בפרשת ובשנת לא יסור שבט מיהוד"ה ומחוק"ק מבי"ן \ רגליו לפק \ על ידי הפועל יהודא ליב בר משה יעקב צל : \ אחרי גמר הספר הנכבד הזה הוטל חובה עלינו לידע להודיע ולהודיע לרחוק ולקרוב שנעשה חרם גדול וחזק שלא להדפיסו עוד שום אדם בעולם \ עד ראש השנה שי"ן פ"א ה"א הבע"ל לכן יז[הר?] כל אדם \ מלהילכד [?] חלילה במצודת [ה]חרמים . דברי הקטן \ יצחק בר שמשון כ"ץ ז"ל \ \

T • 2 sloupce • KP hybridní textové 2 mm, *dtto* a RP 1,8 mm (od f. 72a) pro komentář

(tištěn v textu mezi závorkami), KP hybridní 2,5–3 mm v incipitu TT; vyznačovací

aškenázské KP 4 a 9 mm, v kolofonu a na f. 75a též nové (?) tučné KP ca. 3 mm • kolace [1]–

7⁴ 9–25⁴ 26⁶ • foliace [1]–19, [1], 21–28, [1], 30–31, [1], 37–60, 62, 62bis, 63–88, 69–79, 60,

81–86 • zrcadlo 260 × 150 mm, šíře sloupce 71 mm • signatury hebrejsky v první půli složky,

sl. 1–3 též arabsky • kustody stránkové • v záhlaví *Midraš tehilim*, *Midraš alfā bejta*, *Midraš*

Mišlej, *Midraš Šmu'el*, v různých knihách též živá.

D • lišty s vázami 26 a 27 po stranách TL, nahoře a dole uzavřeno pásy z FO1, FO3 a FO4,

uvnitř trojlístek ornament • rámečky z ozdůbek pro nadpisy • TL aj. též kolečka mezi linkami

a žalud, lístek trojklanný 1, perlovec 1, FO8 • větvička s lístky 3 flankuje záhlaví.

B • Zunz 151; *CLH* 3791; *Vinograd* 225; *BHB* 146599.

C • ŽMP sg. 3.866, 300 × 190 mm.

186.

Šlomo Efrajim ben Aharon Luntschitz (kol. 1550–1619), [*Sliḥot le-jom šeni be-adar*]

Praha, Jaakov ben Geršon Bak a Jehuda ben Alexandr ha-Kohen zvaný Lejb Zecr,

(dokončeno v pátek o novoluní adaru [5]373 [22. února 1613])

2°, 3 ff.

Kající modlitby pro 2. adar na paměť ušetření židovské komunity za vpádu pasovských do Prahy roku 1611: slichy *Ele ezkera we-ešpecha 'alaj nafši, Tola'at Ja'akov al-tir'i ki itcha go'alcha we-šurcha* a pizmon *Lecha adonaj ha-šdaqa ki šamta be-nafšejnu mu'aqa*. Tisk byl zahájen ve čtvrtek 1. dne novoluní adaru 373 (1a) a dokončen následujícího dne – tj. tištěno těsně před první ustanovenou liturgií. TT připomíná vpád Pasovských a ustanovení kajícího půstu pro Prahu a okolí ve výroční den události jejich autorem se souhlasem předáků obce i rabínského soudu v Praze. V akrostichu první slichy jméno autora. V impresu je opět spolu s Jaakovem Bakem jmenován i Jehuda Lejb ben Alexandr Katz.

TT:

ויהי באלף השישי שנת חמשת אלפי' ושלש מאו' ושבעים ואחד לבריוא' \ עולם בשני ימים לחודש אדר ביום שלישי היתה פה ק"ק פראג מהומה \ גדולה בין כל שרי המדינה עם חיל פסויאר אשר באו לכבוש העיר ולא עלתה בידם וביום זה היתה מלחמה עצומה ביניהם ומהומה גדולה \ היתה בעם וישראל היו בחרדה עצומה גדולה מאוד וה' הצילים ברחמי \ ית' על כן קימו וקבלו עליהם כל יושבי ק"ק פראג ואגפיה לזכור חסד \ ה' מידי שנה בשנה ביום זה לזכרון בהיכל ה' בכל הגמלוהי [?] אשר גמל \ אתם בעיתים הללו ולומר ג' סליחות אילו תוך תפילת י"ח \ ולהתענות ביום זה עד חצו' ולבקש מלפני ה' על עמו \ שיעשה עמנו אות לטובה בכל דור ודור אכ"ר : \ חבר הסליחו' האלו הגאון הגדול נשיא בישראל ראש המדברים בכל \ מקום ריש מתיבתא דק"ק פראג מהר"ר שלמה אפרים י"ץ בן מהר"ר \ אהרן זצ"ל בהסכמת הקצינים ראשים וטובים ומנהיגי הקהלה \ ובהסכמת האלופים הבתי דינים דק"ק פראג הנ"ל \ חברה גם יסדה הגאון הנ"ל שנת נשי"א הו"א \ בישראל וחתם שמו בסוף סליחה ראשונה שלמה אפרים חזק ואמץ \ נדפס פה ק"ק פראג שע"ג לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר מאטייש ירה [...] \ ותהי ראשית ממלאכתו היום יום ה' בראש חדש אדר שע"ג ל"ק \ ע"י המחוקק הר"ר יעקב בר גרשון איש ב"ק ז"ל \ וע"י יהודה בן אליכסנדר הכהן ז"ל : הנקרא ליב זעצר מק"ק פראג \

Kolofon:

ותשלם מלאכתו ביום ו' בראש חדש אדר \

T • 1 sloupec • textové KP 4 mm a 1,8–2 mm; vyznačovací KP 9 mm • nesignováno, kolace patrně [1]² a [2]¹ • zrcadlo ca. 227 × 135 mm • foliace [1], 2–3 • kustody stránkové • záhlaví mrtvá: *Sliḥot le-jom šeni be-'adar* • značka pro vyznačení akrostichu jména autora: čárka zakončená kroužkem nad písmenem (jako v *Midraš šoḥer tov*).

D • lišty s vázami 26 a 27, TL • ozdůbky FO1, FO3, FO4 doplňují rám TL • větvicka s lístky 3 flankuje záhlaví • listek trojklanný 3 flankuje nadpis, 3a.

B • Zunz 0?; *CLH* 0, k autorovi *CLH* 4898,7 a odkaz na 2945–6 (jiné edice); Vinograd 228, 4 ff. (?); *BHB* 0 • Jiřina Šedinová (poznámka a překlad druhé slichy) in Davis 2011: s. 423–424, 426–428.

C • JTSA 1760:9.

187.

Machzor mi-kol ha-šana ke-sidra ke-minhag Aškenaz we-lo'ez

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno ve čtvrtek 16. sivanu [5]373 [1. díl] a ve čtvrtek 15. tamuzu [5]373 [2. díl] [tj. 5. června a 4. července 1613])

2°, 172 (*recte* 173?), 136 (*recte* 128) ff., ilustrace

Machzor dle aškenázského a italského aškenázského ritu s komentářem, 1. díl pro Roš ha-šana, Jom kipur a Sukot a 2. díl pro Arba parašijot, Pesach a Šavuot, včetně tří svátečních svitků (Kazatel, Píseň Písní, Rút). Dle vydání Praha 1606. Dle TT 3. rozšířené vydání. Téhož roku vyšla další edice machzoru dle ritu Čech, Polska a Německa (*BHB* 306669) 1. díl dokončen ve čtvrtek o paraše *we-šamu et šmi 'al bnej Jišra'el* (Nu 6,27), tj. parašat Naso 373 (16. sivan); 2. díl ve čtvrtek 15. tamuzu 373. S komentářem otištěným již ve starších edicích: Lublin 1567, Krakov 1608 i Praha; autoři Naftali ben Joel Šachor, Mordechaj Mordos ben Jehuda Makabi, Cvi Hirš ben Chanoch Zundels, Moše Schedel, Natan ben Šimšon Špira i doplňky připravené „tiskařem“ (srov. starší pražské edice, zejména 1605–1606). V explicitu 1. dílu dle vyd. 1605–1606 vysvětleno, že odkazy na prameny příslušných *ħidušim* nebyly uvedeny proto, že většina těchto výkladů se již nachází ve starých knihách, a to i včetně všeho, co již bylo vytištěno v Lublinu, i toho mála, jež sám [tiskař či Moše Schedel] doplnil podle *sofrim* a *šfarim aħerim* (jiných učenců a knih), neboť si je vědom, že po něm přijdou další, kteří rovněž objeví věci, jež si zaslouží být zapsány, jak totiž pravili učenci, že ten přidá trochu a ten trochu, až vyjde věc *joše ke-min levanon* (srov. *Midraš Šir ha-širim raba*, paraša 5), obzvláště pokud jde o slova *pajťanim* (autoři pijutů), jež jsou jako vody bez konce. Tiskařští dělníci: kolofon 1, 172b: dělník Jekutiel ben David *ħj“d* zvaný Zalman Zecr z Prahy, sídlící t. č. v Roudnici; kolofon 2, 136b: týž Jekutiel ben David a dále Moše ben Jaakov Gelhaar a Jisrael ben Šlomo *zecr* Altschul. Sazby obou minhagů byly patrně připravovány současně tak, aby

mohly být maximálně využity v obou edicích; viz nedosažené strany a též upozornění vedle signatur (*Aškenaz*).

TT1:

\ מחזור מכל השנה כסדרה \ כמנהג אשכנז ולועז \ נדפס שנת שעג לפק ליצירה \ בקק פראג המהוללה ומעיטרה \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר מטיאש יר"ה \ המיוחס והזוהר דוכס גדול מארץ אוישטריא \ על ידי הרר משה בן מוהררי בצלאל כ"ץ זצל מחוקק משפחת הגרשוני \ נדפס פעם שלישית ונתוסף בו חידושים רבים התפלה ככל הצורך למועדים ולרגלים גם השלוש מגילות \

Explicit a kolofon 1 (až na datum jako v č. b. 108):

מהלל שם ה' [...] אשר עזרנו להשלים המחזור עם כל הפירש הרחב הנדפס כבר \ בלובלין : ועוד נתוסף בזה חידושים רבים [...] שמצאנו בספרים ישנים [...] והמציאו שלטי הגבורים חכמים ראשונים [...] בעזרת אלי מלכי בקודש . נשלם מלאכת עבודת הקודש . \ היום ה' בפרשת ושמ׳ א'ת ש׳מי ע'ל ב'ני ישראל ואני אברכם לפק \ ע"י משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ על ידי הפועל במלאכת הקודש יקותיאל בן הקדוש רבי דוד היד זצל הנקרא זלמן \ זעציר מקק פראג הדר לעע בקק רוידיניץ \

TT2 (až na dovětek pod jménem tiskaře jako v č. b. 108):

חלק מחזור שני של ארבע \ פרשיות גם פורים ושבת הגדול כסדר \ ושני רגלים פסח ושבעות לא נעדר \ שנת כ"י בש"ם ה' א'קרא לפ"ק \ מ'מכון ש'בתו ה'שגיה ב'ורא רוחות [...] הן דברי משה בן מוה"ר יוסף בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \ ואלה מוסיף על הראשונים המגילות של שלש רגלים גם התפלות כאשר \ עיניכם תחזנה משרים :

Kolofon 2 patrně jako v č. b. 188 (nedokumentováno).

T • 1 sloupec; oproti dřívějším vydáním sl. 1 (modlitby pro šachrit) sázeny ve 2 sloupcích • textové KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm, komentář RP; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace BLO, 1. díl: 1–2⁶ 3⁵ 4–11⁶ 12–13⁴ 14–22⁶ 23–24⁵ 25–27⁶ 28² 28bis–29⁶ 30⁴ (JTSA rozdíly: 1–11⁶ a 30⁵, jinak totožné); 2. díl (BLO i HAB): 1–5⁶ 6⁸ 7⁴ 9–12⁶ 13⁸ 14–22⁶, sl. 8 patrně vynechána z číslování • zrcadlo ca. 265–275 × 160 mm • foliace, 1. díl (BLO): [1]–6, 10–19, 21–49, [1]*, 51–54, 53bis, 56–77, 77bis, 79–96, 94, 98–102, 101bis, 104, 104bis, 106, 107, 109, 109bis, 109ter, [1], [1]*, 113–125, [1]*, 127–131, 124, 132–138, 138bis, 139–154, 154bis, 156, [2], 167, 158–159, 60, 161–164, 164bis, 166–172 (listy označené * jsou oboustranně vakátní); 2. díl (BLO): [1]–42, 49–65, 60, 67–77, [2], 78–93, 93bis, 94, 94bis, 95–100, 100bis, 101, 103–119, 100ter, 121–126, 131, 131bis, 134, 134bis, 135–136 (exemplář HAB: [1]–42, [1], 43–77, [2], 78–88, 59, 90–100, 100bis, 101, 103–126, 131, 131bis, 134, 134bis, 135–136); BHB: 42, 49–77, [2], 78–126, 131–136 • signatury v první půli složky KP a arabskými číslicemi (složka a list, první list značen někdy jen hebrejsky), v 1. dílu KP 2,5–3 mm, ve 2. dílu KP 4 mm snad až na f. 22,3; nepravidelnosti: 1. díl: f. 2,2 v hebrejštině chybně jako 1,2; 12,2 značena jen hebrejská 12 (též JTSA); 21,3 nesignováno; 23,3 v hebrejštině jako 23,2 (v arabštině nečitelné, též JTSA); 25,1 chybně jako 24,1 v obou

číslování; 8,6, 19,6 a 22,2 oboustranně vakátní (ve foliaci započítána tj. ff. 50, 112 a 126 – a text navazuje (též JTSA); 2. díl, v arabském číslování: sl. 8 – číslice 8 složena za dvou kroužků (HAB, v BLO chybí); 10,1 jako 01, 11,1 jako 10,1, 12,1 jako 2,1, 12,2 jako 21, 12,3 jako 3; 14,1 jako 41, 22,2 neznačena, 22,3 jako 2,3; 11,3 v obou jako 10,3; 12,3 v hebrejském číslování jako 11,3 • záhlaví živá • kustody sloupcové • v exempláři BLO před velkou částí signatur upozornění *Aškenaz* (na rozlišení od machzoru dle českého ad. ritu, který tiskli téhož roku).

D • 1. díl (BLO): znak Starého Města pražského StM3, [1a] • bordura B17, [1b] • signet S8, 172b • xylografovaný incipit *ha-melech* ze skládané pásky, 10a, 38a, 77b; podobně ligatura *ha-el*, 139a, 147a, *verso* nefoliovaného listu před 167a • xylografové incipity plné, prosté či zdobené kvítky na dřívku: *ma*, 2a, 22 mm; *upar*, 23b, 25 mm; *u-netane*, 26b, 28 mm; *u-netane*, 53a, 34 mm (staré); *ha-omez*, 53bis, 24 mm; *kol*, 63a, 30 mm; *az*, 77bis a, 24 mm; *šušan*, 109a, 34 mm; *av*, 135a, 26 mm; *achtir*, 139b, 26 mm; *a'amiš*, 147b, 32 mm; *om*, 167a, 30 mm; *af*, 60a, 24 mm; *ajom*, 166a, 29 mm; *ašrej*, 168b, 25 mm • rolverková kartuše RK3 pro incipit *divrej* (Kohelet), 156b, 42 × 70 mm • znamení zvěrokruhu, 163b–166a, 19 × 307 mm • francouzské lilie 2, 77bis • čtyřlístky flankují záhlaví • 2. díl (BLO): bordura B18, [1a] • bordura B17, 100a (dole prasklá) • xylografovaná ligatura *ha-el* ze skládané pásky, 2a, 99b • pletence, 10b, 65a • xylografované incipity plné, prosté i zdobené: *wa-je'ebav*, 17b, 31 mm; *ot*, 30b, 29 mm; *or*, 49a, 31 mm; *be-da'ato*, 57b, 32 mm; *ha-el*, 64b, 90a, 119b, 26 mm; *apik*, 65a, 31 mm; *wa-joša'*, 78a, 31 mm; *adon*, 100a, 34 mm; *ajelet*, 100ter a, 32 mm; *az*, 132b, 24 mm • slunce a měsíc, kol incipitu *Ot* u *jošer le-parašat ha-ḥodeš* • čtyřlístky.

B • Zunz 0; *CLH* 2471; Vinograd 0; *BHB* 306668.

C • BLO Opp. fol. 1204 (*olim* 1027), 320 × 195 mm, původní celokožená vazba na dřevěných deskách se dvěma sponami; f. II/16,3 omylem vevázáno dvakrát • JTSA SHF 1759:5, defektní, chybí ff. 1 a 19, ff. 123–129 a 126 (vakát bez komentáře i signatur i kustod); Rare Book Room OVERSIZE BM675.F45 A3 1613 • ŽMP sg. 65.511, snad hybridní celek sestavený ze dvou edicí: *BHB* 306668 a 306669.

188.

Maḥzor mi-kol ha-šana ke-sidra ke-minḥag Peḥem Poln we-Germanja

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno ve čtvrtek 16. sivanu [5]373 [1. díl] a ve čtvrtek 15. tamuzu [5]373 [2. díl] [tj. 5. června a 4. července 1613])

2°, 172, 136 (*recte* 134?) ff., ilustrace

Machzor dle ritu Čech, Polska a Německa, oba díly, s komentářem (viz č. b. 187 ke komentátorům). Téhož roku vyšla další edice machzoru dle aškenázského a italského aškenázského ritu (*BHB* 306668, č. b. 187). 1. díl dokončen ve čtvrtek o paraše *we-šamu et šmi 'al bnej Jišra'el* – Nu 6,27 – parašat Naso 373/1613 – 16. sivanu (5. června); 2. díl ve čtvrtek 15. tamuzu 373 (1613). Tiskařští dělníci: kolofon I, 172b.; dělník Jekutiel ben David *bj" d* zvaný Zalman Zecr z Prahy, t. č. sídlící v Roudnici; kolofon II, 136b: Jekutiel ben David, Moše ben Jaakov Gelhaar a Jisrael ben Šlomo *zecr* Altschul.

TT1:

מחזור מכל השנה כסדרה כמנהג פעהם פולן וגרמניא נדפס שנת שעג לפק ליצירה בקק פראג המהוללה ומעיטרה \ תחת ממשלת [...] מטייאש יר"ה \ המיוחס והזוהר דוכס גדול מארץ אוישטריא על ידי הרר משה בן מוהררי בצלאל כץ זצל מחוקק משפחת הגרשוני \ נדפס פעם שלישית ונתוסף בו חידושים רבים התפלה ככל הצורך למועדים ולרגלים גם השלוש מגילות

Explicit a kolofon 1. dílu totožné jako v č. b. 187, včetně sazeče.

TT2 totožný jako v č. b. 187.

Kolofon 2:

תם ונשלם בעזרת אל עולם : \ ביום ה' ט"ו ימים בר"ח תמוז בשנת שע"ג לפ"ק \ על ידי הפועל במלאכת הקודש יקותיאל בן הקדוש רבי דוד הי"ד זצ"ל הנקרא זלמן זעציר מק"ק \ פראג הדר לע"ע בק"ק רוידניץ \ על ידי הפועל [...] משה בן לא"א יעקב געל האר ז"ל זעציר מק"ק פראג \ ועל ידי הפועל [...] ישראל בר שלמה זעצר אלט שול \

T • 1 sloupec obtékaný komentářem; sl. 1, 1. díl, s modlitbami pro šachrit sázena ve dvou sloupcích a malým KP • kolace (HAB) 1. díl, 1–11⁶ 12–13⁴ 14–20⁶ 21⁴ 20bis² 22⁶ 23–24⁴ 25–27⁶ 28² 28bis–29⁶ 30⁴; 2. díl, 1–5⁶ 6⁸ 7⁶ 8⁴ 9–12⁶ 13⁸ 14–22⁶ (popis v HAB: 1–5⁶ 6⁸ 7⁴ 8⁰, sl. 8 vynechána beze ztráty textu, dále stejně, celkem 128 ff.) • foliace 1. dílu v uniku HAB opominuta, 2. díl: [1]–41, [1], 43–77, [2], 78–88, 59, 90–100, 100bis, 101, 103–126, 131, 131bis, 134, 134bis, 135–136 (chyby: 66 jako 60, 120 jako 100) • signatury v první půli složky hebrejsky a arabsky, chyby: 1. díl: 12,2 – 12 jako 21; 13,1 v arabštině jako 31; 19,1 jako 91; 19,2 v arabských jako 6,0 (obrácená 9); 21,2 jako 12; 22,3 jako 2,3, 23,2 jako 3,1 (?), 25,1 jako 24,1 v obou číslováních; 26,2 v arabském jen 26; 28,1 jako 23,1; 28,2 nečitelné; 2. díl: sl. 8 – číslice 8 složena za dvou kroužků; 10,1 jako 01; 11,1 jako 10,1; 11,3 v obou jako 10,3; 12,1 v arabském jako 2,1; 12,2 jako 21; 12,3 jako 11,3 v hebrejském číslování. a pouze číslo listu 3 (nikoli číslo složky) v arabském; 14,1 v arabském jako 41; 22,2 jen hebrejsky; 22,3 v arabském jako 2,3 • záhlaví živá • kustody pro text i komentář.

D • znak StM3, TL1 • bordura B17, TL1 *verso* • signet S8, díl 1, 172b • znamení zvěrokruhu, díl 1 • čtyřlístky flankují záhlaví ad. • francouzské lilie 2 • bordura B18, TL2 • měsíc a slunce • xylografované *el* • čtyřlístky.

B • Zunz 153; *CLH* 2471, zmiňuje exemplář HAB; Vinograd 226; *BHB* 306669.

C • HAB M: Le 4° 6, 322 × 192 mm, kompletní; mezi ff. 100 a 100bis vložen vzkaz snad s pozvánkou na obřízku (?) 97 × 205 mm, ruční papír, 17. století (?) • ŽMP sg. 65.511: *BHB* 306668 a 306669 patrně hybridní exemplář.

N • neúplný exemplář uvedený v <http://hebrewbooks.org/45861> je jako Praha 1613 uveden chybně, jedná se patrně o katzovskou edici z poslední čtvrtiny 17. století.

189.

Jehuda Aharon Moše ben Avraham Chanoch Altschul (kol. 1555–1630), *Wa-jeḥal Moše* Praha, (Jehuda Aharon Moše ben Avraham Chanoch Altschul) – Moše ben Josef Becalel Katz, čtvrtek 18. ijaru [5]373 – (čtvrtek 21. tamuzu [5]373) [9. května – 10. července 1613] 4°, 74 ff. [*recte* 78 ff.]

Etika, pokání, bázeň Boží na základě Bible, Talmudu, midrašů a pietistických a kabalistických spisů. První část pod souborným názvem díla, *Wa-jeḥal Moše*, druhá s názvem *Torat ha-ašem*. Autor byl hlavou ješivy a rabínem v Moravském Krumlově kol. 1600–1613. Obsah: TL *verso* *haskamot* Judy Levy Eulenburga, moravského zemského rabína a *abd* Mikulova (ke třem spisům, zde obsaženy první dva, k poslednímu, gramatickému výkladu k *Ha-michlol* David Kimchiho pod titulem *Baḥurej ḥemed*, *haskama* dána s předstihem), dále jmenováni: Šlomo Efrajim Luntschitz, Jicchak [ben Šimšon] Katz, zeť Jehudy Lejba (Maharala) a rabínský soudní dvůr (*bejt din*) v Praze; 2–4b předmluvu autora, 5a–34b *Wa-jeḥal Moše*; 35a–74b *Torat ha-ašem*; 74b explicit autora s datem dokončení, datováno v Praze, byl tedy nejspíš přítomen tisku; kolofon sazeče Jehudy ben Alexandra ha-Kohena z“l a Ašera bar Naftaliho, přezdívaného Anšl ben Hercl Altschuler *šl“t* (jeho kolofon též na 34b). Datum v TT chronogramem *lag ba-omer*. Bratrem autora byl Eleazar Perels-Altschul (Hock 1892: col. 282a, k roku 163– a v poznámce k oběma). Podle Šabtaje ben Jicchaka Sofera z Przemyslu jsou avizované poznámky ke Kimchimu, *Baḥurej ḥemed*, jeho vlastním dílem, jež si měl Moše přivlastnit (viz *CLH*, srov. též Bass, 12a, *Bejt*, č. 40: *Baḥurej ḥemed* Šabtaje Sofera, a dále k Šabtajovi zde u č. b. 225; Reiner 2000: s. 239–240).

TT:

ספר \ ויחל משה \ חיבור כולל כל דברי היראה והמוסר והתשובה והקדושה . \ אשר במקרא משנה ובתלמוד
מפורשה . ובמדרש הלכה ואגדה \ משורשה . ואשר בספר הזוהר והתיקונים וכל שאר ספרי \ החסידים
והמקובלים לנו מורשה [...] ואחריו חיבור ענייני [...] תיקוני התשובות \ על כל עבירה [...] ספר
תור"ת האש"ם [...] כל אלה [...] חברו \ ויסדו האלוף התורני ה"ה מוהר"ר יהודה אהרן משה נר"ו אלט \
שוליר ריש מתיבתא ואב"ד דק"ק קרומנויא בן הח"ר \ אברהם חנוך זצ"ל ה"ה \ והיתה התחלתו ביום החמישי
ח"י אייר ל"ג לעמ"ר לפ"ק \ ובפרשת אמור אל הכהנים [...] על ידי משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ
זצ"ל מחוק"ק \ נדפס פה קק פראג \

Kolofon:

וזאת תור"ת האש"ם אשר הקרבתי \ לה' והשלמתיו ביום כהיום \ אשר התחלתיו בו בחמיש"י כ"א \ להחדש תמוז
לפ"ק . ובפרש' והנה פרה מטה אהר"ן \ ויוצא פרה ויצץ ציץ ויגמל' ש'קדים לפ"ק : \ פ"ה בפראג"א א'להים
יכוננה \ ויחננה עד עולם סלה לפ"ק : סליק \ ע"י הזעצר יהודא בן אליכסנדר הכהן ז"ל \ ועל ידי הפועל
במלאכת הקודש אשר בר נפתלי \ המכונה אנשיל בן הרציל אלט שולר שליט \

T • předmluva a aprobace v 1 sloupci; text ve 2 sloupcích • textové RP 1,8 mm; vyznačovací
KP aškenázské 4 mm, v TT též *dtto* 9 mm, KP hybridní 1,8 mm, RP 1,2 mm a KP 2,5–3 mm
(text kol TT) • kolace [1]–8⁴ 9² 10–20⁴ • foliace [1]–58, 61–75, [3], 78, 74 • signatury sl. 1–
12 jen číslo složky na prvním listu hebrejsky i arabsky, od sl. 13 nebo 14 i na druhém listu jen
hebrejsky (RP) • zrcadlo 148 × 110 mm • záhlaví živá: názvy obou částí knihy a čísla oddílů.
D • rámeček z FO1, TL, kolem biblické citáty hebrejské • rámeček z FO1, 35a • čtyřlístky.
B • Zunz 154; *CLH* 5682,1 a 6868 k Šabtajovu tvrzení; Muneles 93; Vinograd 224; *BHB*
110192.
C • ŽMP sg. 3.763, 200 × 150 mm • digitalizováno
web.nli.org.il/sites/nli/Hebrew/library/Pages/BookReader.aspx?pid=455105 (přístup 3. 2.
2016).

190.

Immanuel ben Šlomo ha-Romi (kol. 1261 – kol. 1335), *Maḥberet ha-‘eden we-ha-tofet*

Praha, Avraham Heida Lemberger (v domě Šmuela Maisela?), [5]373 [1613]

8°, [24] ff.

Popis pekla a ráje na způsob Dantovy *Božské komedie*. Úvodní slovo, [1a], tiskaře Avrahama

Lembergera, *inc.*: *amar Avraham ha-meḥoḳeḳ le-‘avodat ha-šem mištoḳeḳ*, v chronogramu

vyznačeno 373 a snad i zároveň (bez písmene *vav* psané) jméno *Šmu’el*, v narážce na jméno

Šmuela Maisela, v jehož „domě“ Heida tiskl č. b. 195, 209 a 212? Dle *CLH* 3. vydání (1. vyd.

Brescia 1491, 2. vyd. Istanbul 1535 – toto nemá *BHB*). Bez kolofonu. Jidiš překlad viz č. b.

363.

TT:

אמר אברהם המחקק : לעבודת ה' משתוקק : \ בראותי זאת המחברת : גדולות מדברת : אהבת השם מעוררת :
את ה' לעבוד ולשרת : כי מעשה אנוש ותחבולותיו מזכרת [...] \ חברו המליץ הגדול הרב ר' עמנואל
[...] \ ונקרא מחברת : העדן והתופת [...] \ בכך באתי \ להדפיסו לזכות את הרבים [...] \ לפרט עושר
וכבוד בשמ"אל 'בקיום 'שלוח 'מנות 'איש 'לרעהו \ \

T • 1 sloupec • text RP 1,8 mm / 42 mm 10 ř.; vyznačovací KP hybridní 2 mm (*pe*
s výběžkem uprostřed), [1a] • kolace 1–3⁸ • zrcadlo 122 × 71 mm • signatury RP, značen jen
první list složky číslem složky i listu (např. *alef alef*) • bez foliace i záhlaví • kustody stránkové.
D • 0

B • Zunz 0? • *CLH* 5269,3; *Vinograd* 229; *BHB* 0, pouze reedice Frankfurt n. M. 1713, *BHB*
155987.

C • BLO Opp. 8° 448 (7) (*olim* 393), konvolut, defektní, chybí ff. 1,1, 2,8, 3,1 a 8 • BLO
Opp. 8° 497 (6) (*olim* 439), 142 × 90 mm, konvolut, defektní, chybí f. 2,1.

191.

Seder tehilim. Sefer ma'amadot

Praha, (Moše ben Josef Becalel Katz), [5]373 [1613]

16°, [152] ff. (151?) ff.

Žalmy uspořádané pro četbu pro sedm dnů v týdnu. Obsah: [1,1a]–10,7a žalmy, 10,7b–19,7a
(?) *ma'amadot*, občas dosti podrobné instrukce, 19,7b kolofon tiskaře a sazeče Jehudy ben
Alexandra Katze zvaného Lejb Zecr. Popis pouze dle digitální kopie.

TT:

סדר תהלים \ מסודר כפי ימי \ השבועה על הסדר . \ והאומרו בכל יום \ מובטח לו שהוא בן \ עולם הבא :
שנת שע"ג לפק \ פה קק פראג \ \

Kolofon:

תם ונשלם תהלה לאל בורא \ עולם פה ק"ק פראג \ ע"י הר"ר משה בן מהר"ר בצלאל \ כ"ץ זצ"ל מחוקק \ ע"י
הפועל במלאכת הקדש יהודה בן אליכסנדר \ כץ זל נקרא ליב זצר מקק פראג \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm, RP 1,8 a 1,2–5 mm pro instrukce; vyznačovací
KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm • kolace 1–18⁸ 19⁸⁽⁻¹²⁾ • signování sl. 7–8 složka a číslo prvního
listu, sl. 1–5 a 9–19 jen číslo složky, KP hybridní; občas chyby v arabském signování: 13 jako
31 apod. • kustody stránkové • bez záhlaví a foliace.

D • bordura B25, nahoře a po stranách rozviliny, dole dvě fantaskní postavy s rybími ocasy
drží vyšrafovaný štít, TL *Tehilim* i TL *Ma'amadot*, 10,7b (rozměry neznámý) • rámečky
z FO1 pro incipity obou knih • hrozen na tyčích, 19,7b, konec *ma'amadot*, jako v *Josef da'at*
1609.

B • Zunz, *CLH*, Vinograd 0; *BHB* 330666, uvádí jiný počet ff. (zde dle digitální kopie), v textu zmiňován podobný další žaltář z roku 1621 • Kestenbaum 2005: s. 37, č. 69.

C • BSB München A.hebr.559, přívazek k *Tfilot mi-kol ha-šana* 1613, č. b. 192; digitální kopie: <http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10239851-9> (přístup 6. 8. 2016).

192.

Tfilot mi-kol ha-šana ke-minbag ha-medinot ha-elu 'im parašijot we-jošrot we-slihot šir ha-jihud u-tšinot

Praha, (Moše ben Josef Becalel Katz), [5]373 [1613]

16° (BLO: 12°)

Modlitby pro celý rok, *parašijot*, *haftarot* a *parašijot* pro svátky a *slihot* (první signování) a *jošrot* (druhé signování). Hebrejské i jidiš instrukce, vzácně poznámka k minhagu v Praze a v Krakově (*Tfilot*, sl. 17,4) či Čechách a Brně (*Jošrot*, u č. 69). Dle kolofonu, 11,4b, celé pod názvem *Tfilat šel roš-ḥodeš* (srov. č. b. 24, 27, 37). V TT inzerované *Tšinot* nejsou (celé?) obsaženy ani v exempláři BLO ani v exempláři BSB München, ale srov. složku značenou 6 (8 ff., signatura *vav alef 6 i*) přivázanou na konci *Jošrot* Opp. 12° 388 a mezi ff. 6,1 a 6,2 *Tfilot mi-kol ha-šana* BSB München A.hebr. 559, která obsahuje modlitby *Ani ma'amin*, *Ata hu elohajnu ba-šamajim wa-areš*, *Ha-aderet we-ha-emuna*, *tšina Jebi rašon [...] še-titen li ha-jom ha-ze matana tova we-parnasa tova*, *Ribono šel olam selah le-ḥol ḥaṭotaj*, *Tšina šlišit. Ana adonaj elohaj we-elohaj avotaj bore beratani. Šochvej batej ḥomer lama tiš'u 'ajin*, *Ezkera jom moti u-me'ajin bati* a *birkat kohanim*, s jidiš instrukcí k Ž 67. Je to snad pozůstatek těchto avizovaných *tšinot*? Exempláři BLO chybí TL, porovnání s on-line dostupnou mnichovskou kopií ukazuje, že jde o totéž vydání, a může tak být upřesněn záznam *CLH*. *Jošrot* uvedeny v TT siduru, proto zde evidováno společně.

[*Tfilot mi-kol ha-šana, parašijot, haftarot, slihot*]

16° (BLO: 12°), [260] ([264?]) ff.

Obsah: 1,1b–11,4b modlitby pro všední den, šabat, novoluní tři poutní svátky, *ḥaṭavat ḥalom*; 11,2a *šiduk ha-din*; 11,3b *tfilat ha-derech* a *widuj li-šchiv me-ra'*; 11,4b kolofon 1; 12,1 Pirkej avot; 14,3a modlitby pro Roš ha-šana, Jom kipur, *boša'anot*, *ma'arivim* pro tři poutní svátky; 20,8b *Šir ha-jihud*, *Šir ha-kavod*; 23,5a kolofon 2; 23,5b vakát; 23,6a *seder ha-parašijot*

(perikopi Pentateuchu) pro celý rok a *parašijot* a *baḥarot* (oddílů z Proroků) k různým příležitostem (Pesach, Chanuka, Purim, Sukot, Tiša be-av, *ta'anit šibur*); 31,5a *šlihot le-šeni ḥamiši we-šeni*; 32,3a–33,8a, slichot pro *jom šeni tinjana*, *‘asara be-ṭevet*, *ta'anit ester*, *šiv'a ‘asar be-tamuz*; 33,8b vakát. Kolofony, 11,4b a 23,5a, sazeč Moše ben Jaakov Gelhaar z^l z Prahy a sazeč Avraham ben Kalonymos *šl“t* z Hanau (zde poprvé doložen v Praze, dále 1614).

Hebrejské i jidiš instrukce, vzácně poznámka k minhagu v Praze a v Krakově (17,4).

TT:

תפלות \ מכל השנה \ כמנהג כל המדינות האילו \ עם פרשיות ויוצרות וסליחות \ שיר היחוד ותחינות ושאר דברים \ אשר לא נדפסו בשאר סידורים מקדם [?]: \ נדפס פה קק פראג \ שנת שע"ג לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי \ מטיאש יר"ה \ ע"י משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל \ מחוקק \\\

kolofon 1 i 2 totožné:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאום משה \ בן לא"א יעקב געל האר ז"ל זעציר \ מק"ק פראג \ על ידי הפועל במלאכת הקודש אברהם בן \ לא"א קלומימוס שליט זעציר מק"ק הענה : \\\

T • 1 sloupec, výjimečně 2 (sl. 4,1a) • KP hybridní 1,8–2 mm / 42 mm 10 ř., pro jidiš

instrukce JP9 1,8–2 mm (výjimečně RP); hebrejské instrukce KP hybridní a RP; vyznačovací KP aškenázské 2 a 4 mm (incipity) • kolace, exemplář BLO 1–10⁸ 11⁴ 12–33⁸ • zrcadlo 72 × 52 mm • záhlaví živá • kustody stránkové • signatury KP na prvních dvou listech, číslo složky i listu; arabskou číslicí jen na prvním listu, číslo složky, ve sl. 12 a 13 špatně vysázeno jako 21 (s dvojkou vzhůru nohama) a 31 • bez foliace.

D • čtyřlístky, FO1, kvítek 6 (rámeček TT ad.).

B • Zunz 0?; CLH 2396b (16°, 1611–1616); Cowley 554 (1611–1621); Vinograd 205; BHB 334128 (kol. 1620).

C • BLO Opp. 12° 315 (*olim* 255), 92 × 65 mm, pergamen, defektní, 244 ff. doch., chybějící sl. 1 a 8 nahrazeny rukopisně na pergamenu; 11,8b vlastnický záznam Jicchak Ajzek ben Josef *sgl šliṭa* Brandeis – snad SŽH K198 (5959) 432 (1672)? Či C829 (2172) 434 (1674)?; 23,5b vlastnický záznam o úmrtí matky 10. avu roku 372 (8. srpna 1612) • BSB München A.hebr.559 (v katalogu BSB ID 1792707 a 11471153), defektní, doch. pouze po 23,5, mezi ff. 6,1 a 6,2 vevázána složka 6 o 8 ff. (signatura *vav alef* 6 i, není totožná s vlastní sl. 6 siduru) s dodatečnými modlitbami (viz výše); v katalogu BSB München uvedeno [264], [152] ff.) a pojímáno zjevně společně s téhož rolu vydanými *Tehilim*, které jsou zde evidovány samostatně jako č. b. 191 (nejsou uvedeny v TT č. 192); on-line kopie: <http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10239851-9> (přístup 3. 7. 2016).

[*Jošrot mi-kol ha-šana*]

16° (BLO: 12°), [134] ff.

Hymny vkládané do ranní bohoslužby o šabat. Formátem i sazbou podobné s *Tfilot mi-kol ha-šana* 1613, jejichž TT jocrot inseruje. Nemá vlastní TL (a tedy ani vřočení), pouze nadpis *Jošrot* flankovaný čtyřlístky. Končí pijutem č. 70 *Ezkerá mi-keđem pil'eča*. Liturgické instrukce k minhagu v Čechách a v Brně, č. 69: *ofan ze omrim be-Behem u-be-Bruna: Jehid ereš jasad ereš*. Další instrukce např. 13,8b. Na konci kolofon tiskaře Mošeho Katze a dělníka Ašera ben Naftaliho zvaného Anšl ben Herzl AŠ (Altschul[er]) *šlj"ť*. Složka značená 6 a přivázaná zde na konci (viz výše) je totožná se složkou chybně vevázanou v *Tfilot mi-kol ha-šana*, 1613, exemplář BSB München, což obě edice časově blíže provazuje, a unikum BL je zde proto evidováno jako v TT avizovaná součást siduru.

Kolofon:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם יוצרות \ מכל השנה \ : על ידי משה בן מהררי בצלאל כץ וצל מחוקק : על ידי הפועל במלאכת הקודש אשר \ בר נפתלי המכונה אנשיל בן הערציל א"ש שליט \ :

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,5–1,8 mm / 6 mm 2 ř., RP pro instrukce; vyznačovací KP aškenázské 2 a 4 mm • kolace 1–16⁸ 17⁶ • zrcadlo 78 × 52 mm • signatury KP a arabskou číslicí, jen první list složky, pouze číslo složky • foliace ani záhlaví nejsou • kustody stránkové. D • čtyřlístky.

B • Zunz ?; *CLH* 2396b: „rit. pol., 1611–1616“; Vinograd 202?; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 12° 388 (*olim* 302), pergamen, na konci přivázaná sl. 6 (8 ff., signatura *vav alef 6 i*), vevázaná rovněž mezi ff. 6,1 a 6,2 v *Tfilot mi-kol ha-šana* 1613 BSB München (viz výše).

[*]

[*Šlihot ke-seder bejt ha-kneset ha-ješana*]

Viz u č. b. 107. Žádný exemplář nelokalizován, edice se zdá nepravděpodobná, Schedelové tiskli v Praze naposledy r. 1611, přinejmenším část jejich výbavy převzali téhož roku jiní tiskaři.

B • Zunz 150; *CLH* 2847; Vinograd 227; *BHB* 0.

C • žádný exemplář nelokalizován.

193.

Jehuda Zeligman ben Moše Šimon Ulma z rodiny Günzburg (zemř. 1615), *Sefer Mar'e musar Der cucht špigl*

Praha, Avigdor ben Eliezer ha-Kohen Hildesum, Saadja ben Avigdor Katz zvaný Ješaja z Krakova – Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno v neděli 17. sivanu [5]374 [25. května 1614])

4°, [1], 33 ff.

Etika, obsahuje 510 přísloví v aramejštině s jidiš parafrází, sebraných většinou z Talmudu a midrašů, méně ze středověké literatury, a lidových rčení. Dle TT nákladem Avigdora ben Eliezera ha-Kohena zvaného Lipman Hildesum s přičiněním jeho syna Saadji ben Avigdora Katze zvaného Ješaja z Krakova. Druhé, rozšířené vydání (a dle katalogu *BHB* do konce 18. století doloženo dalších šest). V TT odkazuje autor na první edici, která měla příliš malý náklad, a proto ji vydává podruhé. První vydání dle *CLH* 7172,1 Hanau 1610–13 (s otazníkem), v tamní tiskárně autor působil jako korektor v letech 1610–1615. Obsah: [1a] TT, předmluva [1b], 2a–33b text, 33b kolofon sazeče Avrahama ben Kalonyma z Libně. Autor se v předmluvě podeisuje jako *Zelikman Ulma fun Gincburg gešlecht*.

TT:

ספר / מראה מוסר / דער צוכט שפיגל / איין געטליך אונ' וועלטליך ספר אויז דברי חכמים גינומן . דז \ זיינע גלייכן איז ניא אין דרוק גיקומן . איז גיקלויבט גיווארדן \ אויש גנץ ששה סדרים . אונ' זונשט אויז אנדרי ספרים : \ אלי שפרים ווערטיר דורך צוכט גימכט . וואול פר טייטשט \ [...] נאך דעם אלף ב'ת מסדר \ גיוועזין [...] \ הביא אל הדפוס היקר והנעלה ר' אביגדור בן לא"א החסיד אליעזר הכהן ז"ל נקרא \ ליפמן הילדסיס . גם בנו שיתף עמו סעדיה בר אביגדור כ"ץ שליט \ נקרא ישעיה מק"ק קראקא : \ אני אביגדור הכהן הדפסתי הספר הלז מקדמת דנא אך ורק מיעוטים המה \ אשר היו לפני עד אשר מצאתי גם את זאת לעומת זאת והוספתי דברים הרבה [...] \ פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר מאטייש [...] \ שנת דשע לפק \ על ידי הרר משה בן מהררי בצלאל כץ זצל מחוקק \

Kolofon, 33b:

תם ונשלם בעזרת אל עולם \ ביום א' י"ז ימים בחדש סיון דש"ע לפ"ק \ על ידי הפועל במלאכת הקודש אברהם בר קלונימוס שליט זעציר מקק ליבנא \

L • jid, heb, aram

T • předmluva 1 sloupec, text 2 sloupce • textové JP7, aramejské biblické citace KP

aškenázský vokalizovaný, hebrejské odkazy RP; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, KP hybridní ca. 1,8 a 2,5 mm, RP 1,2 a 1,8 mm v TT a impresu • kolace [1]–8⁴9² • foliace, první list nezapočítán, [1], 1–33 • zarovnání mezery • kustody stránkové • záhlaví mrtvá KP, titul • signatury: sl. 1 neznačena, další KP 2–9.

D • TP rámeček z typografických ozdůbek FO1, též dále.

B • Zunz 135; *CLH* 7172,2 jako autor; 9254 jako korektor; JDL 208; Muneles 95a; Vinograd 230; *BHB* 107937 • Steinschneider – Cassel 1938: s. 51b; Roback 1928: col. 386–393, zvl. col. 387–388; Zinberg 1958: sv. 6, s. 133–136; Soxberger 13.

C • ÖNB Wien 20.E.64, kompletní • NLI mikrofilm 2008 F 64 (2), z defektní kopie.

194.

Josef ben Efrajim Karo (1488 – 1575), Jošua Falk ben Alexandr ha-Kohen (zemř. 29. 3.

1614), *Šulchan 'aruch mi-tur Hošen ha-mišpat 'im ha-be'ur Me'irat 'ejnajim*

Praha, (Sendr Katz a Juzpa Katz synové Jošuy a ben Alexandra ha-Kohena) – Moše ben Josef Becalel Katz, elul [5]374 – (čtvrtek 13. češvanu [5]375) [srpen – 16. říjen 1614]

2°, 321, 20 ff., ilustrace

Šulchan aruch, oddíl Chošen mišpat s poznámkami Mošeho Isserlese a komentářem *Me'irat 'ejnajim* Jošuy Falka ben Alexandra ha-Kohena (psáno *Walk*; 1555–1614, byl představeným ješivy ve Lvově) a marginálním poznámkovým aparátem, editor Benjamin Wolf ben Moše Jechezkel רב חזקוני (?) ze Lvova, žák autora. V klatbě (*berem*) na ochranu nakladatelských práv, 321b, zmíněna jména nakladatelů tisku, Sendra (Alexandra) Katze a Juzpy (Josefa) Katze, synů autora. Klatba zemských předáků (?) a polských a českých rabínů (*ba-alufim we-hage'onim di-mdinat Polen jš" w be-sejruf ha-ge'oni' de-Pebem*) nad každým, kdo by knihu nechal vytisknout, ať židy i nežidy, s výjimkou vydání, připravovaného právě v Praze z rukopisu autora, a to na deset let ode dne dokončení tisku, vydáno během sněmu *Wa'ad 'arba arasoš* na výročním trhu v Jaroslavi 5374 (kolem Nanebevzetí Panny Marie, tj. v srpnu 1614). Obsah: [1a] TT, zmíněny aprobace (*baskamot*) polských a ruských rabínů, jejich naléhání, aby autor dílo vydal, a zaslání knihy do Prahy k tisku; autor zemřel, než byl tisk zahájen, svým synům v závěti přikázal, aby jeho pozůstalost použili jedině na studium a na redakci a tisk jeho komentářů k *Arba'a turim*, ke konci apel na kupující, jelikož jeho pozůstalost dosahuje pouze poloviny výše nákladů na tisk; [1b]: seznam zkratk připravený editorem; 2a–4b předmluva autora, na konci předmluva editora; 5a–321a Chošen mišpat s komentáři; 321a explicit a kolofon s datem dokončení tisku, poznámka editora (neměl dost času pečlivě výtisk pročíst, připojuje tedy jen *errata* nalezená při běžném čtení, v klidu domova pak bude další hledat pečlivě, též místy připojil ve formě poznámky výklad ke slovům svého učitele); 321b klatba (*berem*) polských a ruských a pražských rabínů, jmenování Jaakov ben Eljakim Heilprin, Moše Mendels ben Ješaja Menachem, Alexandr Ziskind ben Moše

Kohen Aškenazi, Jaakov Kopl ben Ašer Katz, Menachem Manes ben Jicchak Chajut, Aharon Zelig ben Naftali Hirc, Avraham ben Joel Aškenazi, Šimšon ben Jicchak Bochner, Šlomo ben Jicchak Avraham *sgl*, datováno v Jaroslavi o paraše *la-mevarech ba-brit* (?), Efrajim Luntschitz a Ješaja Horowitz se zákazem nového vydání na deset let; 1a–20b *simanej ha-sefer* (obsah); 20b kolofon tiskařských dělníků: Jehuda ben Alexandr Katz, Moše ben Jaakov Gelhaar, Avraham ben Kalonymos (dříve z Hanau, nyní již) z Libně, a kolofon 2 datovaný v předvečer novoluní elulu roku [5]374, tj. 4. srpna 1614, tj. obsah dokončen dříve než samotný text. Profesionálně připravená edice, viz odkazy, seznam zkratek, obsah na konci. Chronogram TL, 321a a 20b. 2. vyd. vyšlo v Praze roku 1628, č. b. 270. Brisman 2000: s. 116–117, tento seznam zkratek nezmiňuje, jako nejstarší práci na téma uvádí Avraham ben Jechiel Porto, *Ḥawot Ja'ir*, Benátky 1628 (možná ale byl takový seznam např. v italských tiscích běžnou záležitostí?). *BHB* zmiňuje exemplář, kde je po stranách aprobačí vytištěno: „Toto je kniha, kterou dal můj otec vytisknout v mém jménu (*li-šmi*). Pravidl Arje zvaný Lejb syn Benjamin Wolfa *šljt's* z Lublinu“, tj. syn editora knihy.

TT:

שלחן ערוך מטור חשן המשפט עם הביאור \ מאירת עינים \ והוא ביאור חדש להיאר [...] בקיצור דברי מחברי הש"ע \ והגהותיו מוהרר יוסף קארו ז"ל ומוהרר משה ר' איסרלוז ז"ל גם יתבאר בו חידושים \ רבי' בביאור דברי הפוסקי' [...] וגם מראה מקו' מוצא כל דין ודין [...] וכמבואר בהקדמת המחבר [...] החכם החסיד השלם מוהרר יושע \ ולק בן הרר אלכסנדר כ"ץ זצ"ל [...] והוא מוגה [...] ע"י הנעלה מוהרר בנימין וואלף יזי"א מלבוב \ תלמידו דמר הגאון הרב המחבר מוהר"ו כ"ץ ז"ל הנ"ל : \ נדפס פה ק"ק פראג תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי מטייש יר"ה [...] \ על ידי הר"ר משה בן מה"ררי בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוק"ק \ בפרשת בקרובי אקד"ש ועל"ש פני' כל' העם אכבד לפ"ק \

Klatba na ochranu nakladatelů:

[...] ע"כ גזרנו אומר על כל אשר בשם ישראל יכונה בגזירת נחש חויא דרבנן ובארור בו שמתא בו קללה בו נידוי לבל יתעסק שום אדם להביא ספר זה אל בית הדפוס לא ע"י ישראל ולא ע"י ערלים להבדיל בין בארצותינו בין בארצות זולתן ולא בשום תחבולה ומצדיקי בעולם זולת ההדפסה הזאת הנעשית כעת בפראג בספר הקודש הנדפס מכתבת הרב המחבר ז"ל ה"ה [...]

Kolofon 1:

[...] והיתה השלמת הספר היקר הזה אור ליום חמישי י"ג ימים בחדש חשון שנת הנה ה' אלקים בחזק יבא וזרועו מש"לה לו \ \

Kolofon 2:

היום יום ב' בערב ראש חודש אלול בפרשת ושפט'ו א'ת הע"ם מ'שפט' צד"ק לפ"ק \ על ידי הפועלים במלאכת הקודש \ יהודא בן אליכסנדר הכהן ז"ל . נקרא ליב זעצר כ"ץ מק"ק פראג . \ נאים משה בן לא"א יעקב געל האר ז"ל זעציר מק"ק פראג \ אברהם בר קלונמוס שליט זעציר מק"ק ליבנא \ \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní a RP pro komentář, obojí 1,8 mm / 10 ř.; vyznačovací

KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm; KP hybridní 2,5 mm; referenční aparát *in margine* RP 1,5 mm

• kolace [1]–79⁴ 80⁵ 1–5⁴ • zrcadlo 265 × 150 mm • foliace 1–70, 72, 72bis, 77, 74–92, 95, 94–120, 191, 122–131, 32, 133–172, 176, 174–221, 220, 223–273, 273bis, 275–291, 294, 293–310, 313, 312–314, 309, 316–321, 1–12, 15, 14, 9, 16–20; číslovka 275 jako רהע, aby se vyhnuli negativnímu obsahu • signování KP a arabskými číslicemi v první půli složky, [1,1] neznačen, [1,2] jako *alef alef* 1 1; nepravidelnosti: 16 v hebrejštině jako *jod vav*; 20,1 obráceno pořadí arabské desítky (02), podobně v 50,1, 60,2, 70,1, 70,2, 80,1; 25,2 neznačena; 27,2 v arabštině 2 jako malá 5; *dtto* ve 30; ve 36,1 arabská 6 vzhůru nohama, podobně 4 v 54,1, 6 v 61,1; 62,2 jen hebrejsky; 77,1 je v arabských pouze 7,1; 80; ve druhém signování 3,1 značeno pouze hebrejsky • živá záhlaví • kustody sloupcové (tj. text i komentář).

D • bordura B17, [1a] • ozdůbky čtyřlístky • ručičky • ilustrace a diagramy: 164a, 165a, 199a, 199b, 201b ad.

B • Zunz 155; *CLH* 5940,82; Vinograd 233; *BHB* 200793.

C • BLO Opp. fol. 889, 308 × 202 mm, přípisky na TL ad. • HAB M: Le 4°40.

195.

Josef ben Moše z Kremence (žijící autor), *Sefer nehmad u-be'ur jafe 'al pejruš Raši u-psukej ha-tora*

Praha, (Josef ben Moše z Kremence) – Avraham Heida Lemberger v domě Šmuela Maisela, ve středu 28. tišri 375 [1. října 1614]

4°, 46 ff.

Výklad k Rašimu k Tóře a k veršům Tóry samotným (*psukej ha-tora*). Obsah: [1a] TT; [1b] *haskamot (ge'onim we-rašej ješivot)* Šlomo Efrajim Luntschitz, Ješaja ben Avraham Horowitz; Jicchak ben Šimšon Katz; předmluva autora, v níž zmiňuje své učitele, jejichž slova zde tlumočí: Šloma Luriu, Jicchaka Kohena, rabi Mordose (v jehož ješivě v Ostrohu pobýval), jakož i některé *paršanim* (exegety), z nichž čerpá; zdůrazňuje, že nic není z jeho hlavy (dosl. srdce), byť své prameny nezmiňuje; 1a–46a text; 46a závěrečná formule bez kolofonu; 46b vakát. Viz též č. b. 140 téhož autora.

TT:

ספר \ נחמד ובאור יפה . על פירוש רשי \ ופסוקי התורה . חברו כמה"ר ר' יוסף יצ"ו בן הקדוש רבי משה \ מקרעמניץ זצ"ל : \ נדפס פה פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ מטייס יר"ה \ נדפס על ידי המחק"ק הר"ר אהרם \ היידא הנקרא הר"ר אברם לעמברגיר \ היום יום ד' כח' תשרי שע"ה לפ"ק \ בבית הקצין כמר שמואל מייזל \\\

T • *haskamot* v 1 sloupci, text ve 2 • textové KP hybridní 2 mm / 43 mm 10 ř.; RP 1,5 a 1,8 mm; vyznačovací KP hybridní ca. 2,5 mm a KP sefardské 5 mm • kolace 1–11⁴ 12² • zrcadlo 152 × 103 mm, 48 mm sloupec • foliace [1], 1–7, 9–36, 39, 38, 41, 40, 41–46, KP sefardské • signování: sl. 1–3 jen číslo složky, od sl. 4 číslo složky i listu jen na první straně složky, 10 jako *jod* • kustody stránkové • v záhlaví *be'ur 'al Raši*.

D • bordura B21, TL • a s chrámem Ch2 a výjevem se zvířaty, 46a • čtyřlístky (rámeček pro incipit *Amar*, 1a, a flankují záhlaví).

B • Zunz 158; *CLH* 5945,2; Vinograd 236; *BHB* 135521.

C • JTSA RB 73:11, 169 × 130 mm • YU Strauss 548, defektní, foliace: po f. 9 totožné, dále: 9*bis*, 11, 11*bis*, 13 a dále totožné, 170 × 135 mm • BLO Opp. 4° 209 (1), defektní, chybí ff. [1]–3, 177 × 130 mm, vlastnické a dlužní záznamy Šmuel ben Pinchas z Ivančic (*Ajbšic*), 1644 (?) • BLO Opp. 4° 212, 170 × 128 mm, defektní, chybí f. 46.

196.

Ḥamiša ḥumšej tora im ḥameš megilot we-ha-haftarot [...] we-šulaw mle'im parpera'o[ti] le-va'er bi-lešon Aškenaz

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno v úterý o novoluní kislevu [5]375 [3. nebo 4. listopadu 1614]

4°, 298 (*recte* 296?), 30 ff.

Pentateuch, pět svátečních svitků a haftarot (oddíly z Proroků) v praktickém příručním vydání (viz TT), marginální vysvětlivky (glosář) v jidiš podle Rašiho a targumu, jako učebnice pro děti a sebevzdělávání. Předestlána stručná gramatika s časováním hebrejského slovesa převzatá z knihy *Em ha-jeled* (viz č. b. 69) a upravená nakladatelem/tiskařem (*madpis*) pro potřeby žactva a učitelů i pro sebevzdělávání dospělých. Nakladatel byl s největší pravděpodobností sám tiskař, jednak jiný subjekt v tisku uveden není, jednak je toto odvoditelné z hrdé aluze na Dt 4,44, která implicitně obsahuje jeho jméno, Moše: *we-zot ha-tora ašer sam ha-madpis lifnej jeladim kṭanim*). Chumaš v této podobě se rozhodl vydat vzhledem k chabé znalosti gramatiky dokonce i mezi velkými učenými (*lamdan*) „v těchto zemích“ a jejich neschopnosti správně hebrejsky „skládat (gramaticky správně?), mluvit a psát“ (*le-ḥaber u-le-daber u-lichtov šaḥot bi-lšon 'ivri*) i kvůli tomu, že i mládenci se žení, aniž by rozuměli Bibli, což je důsledkem buď lenosti učitelů hledat v knihách a vykládat žákům gramatiku, anebo jejich nevzdělanosti v gramatice. Proto – též jelikož sám není znalcem

gramatiky – připojuje tabulky (paradigmata) hebrejštiny jakož i přehled kantilačních značek (*ta'amej ha-miḳra*). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–4b] stručná gramatika hebrejštiny, [5a]–68b Gn, 69a–122a Ex, 122b–159b Lv, 160a–213b Nu, 213b–260a Dt, 260a kolofon tiskařských dělníků Mošeho ben Katriela Weisswassera, Geršoma ben Josefa Becalela Katze, Jehudy ben Alexandra Katze zvaného Lejb Zecr z Prahy, 260b–298b pět svátečních svitků, 1–30 *haḏarot* a požehnání ke čtení Tory. V dataci mírný posun: 2. den novoluní kislevu připadal toho roku na pondělí, tj. 3. listopadu. Nejdelsším výkladem je opatřena Píseň písní, začíná jako Sertelsův glosář k Písni (*Šir Ajn gezang iber ale gezang ajn ander gezang iz kodeš, dos gezang iz kodeš kodašim*), ale dále se částečně odlišuje, jde zdá se o souvislý výklad; hebrejščina (nikoli incipity, ale v textu) je tu sázena též jidiš písmem mezi závorkami! Obsáhlý výklad či parafráze též v Kazateli.

TT:

חמשה \ חומשי תורה \ עם חמש מגילות וההפטרות \ ותוכלן שאת חפץ ה' בידכם כי קטן הוא \ לטובתכם ולהנאתכם \ ושוליו מלאים פרפראו' לבאר בל"א מלות זרות לפי תרגום ורש"י ז"ל [...] ראה זה דבר חדש זאת התורה אשר שם המדפיס לפני בניו קטנים \ מישראל לפרש להם ע"פ הדקדק בל"א וגם הוסף לוח מיוחד \ מחכמת הדקדק וטעמי המקרא בעבור אשר לא יחסר כל . \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדוננו המיוחס בקיסר מטיאש יר"ה \ ותהי ראשית מלאכתן יום ג' בר"ח כסליו שע"ה טובה לק"ק \ על ידי הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

Kolofon:

על ידי הזעציר משה בר כתריאל ז"ל איש וויש ווישיר : \ על ידי גרשם בן מהר"ר יוסף בצלאל מחוקק זעצר \ וגם אני עש"ה במלאכת הקדש לפ"ק : \ יהודא בן אליכסנדר לפ"ק כ"ץ ז"ל : נקרא ל[י]ב זעצר דק"ק פראג \

T • 1 sloupec obtékaný vysvětlivkami • textové JP9 a KP hybridní; vyznačovací KP aškenázské 9 a 4 mm, • kolace [1]–74⁴ 1–74⁸ • foliace chybná (zejména na začátku) • živá záhlaví • kustody stránkové • signatury hebrejsky a arabskými číslicemi, někdy na prvních 2 listech, někdy jen na prvním listu složky.

D • rámeček TL z ozdůbek FO5 oči, FO se srdíčkem, kotvička 1, žalud, FO kombinace, růžička, FO snítka • čtyřlístky (oddělují poznámky na f. 192b i celé knihy – celý řádek čtyřlístků jako lišta dělicí mezi Nu a Dt); flankuje záhlaví, uzavírá text na posledním foliu) • větévky rozkvetlé • rolverková kartuše RK3 • xylografovaná písmena s kvítky i kroužky na dříku (srv. *Tajtš chumeš* 1610) • francouzské lilie 2 (incipit *Ele ha-dvarim*) • vinětka FV2 (konec Kazatele) • ručičky ukazují k vykládanému místu.

B • Zunz 157; *CLH* [402]: “Biblia seu Pent. Cum Glos. [fict.]”, v existenci edice zdá se nevěří, odkazuje na vyd. in 8° 1624, *CLH* 443, kde referuje o dalších edicích; Vinograd 239; *BHB* 0.

C • ÖNB Wien 1.E.34, dostupné on-line skrze <http://data.onb.ac.at/rec/AC09710119>
(přístup 6. 7. 2016).

197.

Anonym, *‘Ejn mišpaṭ ḥibro e[ḥad] min ha-gdolim [...] hidrich ‘anawim be-mišpaṭ*

Praha, Avraham ben Šimon Heida v domě Šmuela Maisela, 5375 (dokončeno v úterý o paraše Šemot [14. tevetu] [5]375 [14. prosince 1614])

8°, 70 (*recte* 72) ff.

Veršované kompendium ke čtvrtému dílu *Šulchan aruch*, díl Chošen mišpaṭ. Dle předmluvy vydáváno z rukopisu, který si editor – totožný s tiskařem Heidou – opsal v mládí ve Lvově (psáno *Lvov*); jméno autora mu není známo, slibuje ale, že pokud je ještě na živu a jeho jméno se dozví, otiskne je v první knize, kterou vydá. V redakci a s dopňky editora. Haskamot spolu se zákazem nového vydání na pět let podepsány Šlomo Efrajimem Luntschitzem a Ješajou Horowitzem s chválou díla a tiskaře–nakladatele; Luntschitz se dle vlastních slov po knize všemožně pídil (*ze ha-sefer ḥipasti we-mišašti ana we-ana...*). Obsah: [1a] TT, [1b]–2a předmluva tiskaře, 2a dole aprobace, 2b–70a text, 70a vlastní doplněk tiskaře: *‘a[d]“k[an] be‘etaḳti mi-kan we-ajlach mi-šeli hošafti* („potud jsem opsal, odtud dále jsem doplnil podle sebe“); 70b kolofon tiskařských dělníků Moše ben Katriela Weisswassera a Anšla ben Hercla (Altschulera), datace chronogramem Ex 2,2.

TT:

ספר \ עין שמפט \ חברו א' מן הגדולים . איש חי רב פעלים [...] \ הדריך ענוים \ במש"פט וילמדם דרך
סלולים [...] \ נדפס ע"י המחקק הר"ר אברהם בן לא"א \ כהרר שמעון ז"ל איש היידא \ תחת ממשלת
אדונינו הקיסר רומי \ המיוחס מטיאש ירה \ שנת הש"ע טובה לפ"ק \ בבית הקצין כמר שמואל מייזל \

Z předmluvy:

[...] \ בכך קמתי להדפיס הספר הזה אשר היה גנוז אתי [...] \ זה כמה העתקתי אותו בק' לבוב והוא שיר נאה
\ פשוט ומרו"ב תועליותיו [...] \ על כל הח"מ כאשר נזכרים \ ונעשי' בש"ע בקצרה וחרוז . ובלשון צח כי היא
מביאה \ לידי זכרון [...] \ ואלום שם המחבר נעלם ממני [...] \ יודיעני \ המחבר עם עודנו בחיים חיותו
אענדנו לראשי והספר הראשון \ שאדפיס עודיענו לרבי' באתרא דאין מכירין אותו להוה . ועל טוב אזכיר שמו
[...] \ ואשתיק אותו מרוגזו ואם כבר \ נתבשק בישיבה ש"מ שפתותיו יהו דובבות : \

Haskama Š. E. Luntschitze:

ואפרין נמטייה להמדפיס ובממון לפייסו . כי הוא מעט הכמות ורב החכמות . כל א' יקנהו ובחקו ישארו ואז ימלא
הארץ חכמה ודעת [...] \

Kolofon:

ותשלם המלאכה מלאכת הקדש בכס"ף ישאו יום ג' פר' \ ותרא אותו כ'י ט'וב ויב'או הט'ובים ויק'בלו ט'וב עין
הוא \ יבורך לפ"ק : \ ע"י הפועלים [...] \ משה בר אכתריאל ז"ל \ וע"י אנשיל בר הערציל שליט \

T • 1 sloupec, číslování paragrafů *in margine* • textové KP hybridní 1,8 mm / 43 mm 10. řádků, *pe* s výběžkem uprostřed; vyznačovací KP hybridní 2 (záhlaví) a 4 mm (titul); dvě RP 1,8 mm a 2 mm (impresum a kolofon) • kolace [1]–9^s • zrcadlo 122 × 67 mm • foliace [2], 3–20, [1], 22, 15, 24–29, 31, 31*bis*, 32–46, 37, 48–63, 62–70; nepravidelnosti: 10 rozepsáno jako *jod*, 23 jako *tet vav* • kustody stránkové • signatury: hebrejsky číslo složky a listu, arabsky jen číslo složky, pouze na prvním listu složky • záhlaví živá: názvy oddílů.

D • rámeček TL ze čtyřlístků oseknutých.

B • Zunz 164; *CLH* 3995; Muneles 94; Vinograd 251; *BHB* 179662.

C • BLO Opp. 8° 197 (3), 150 × 92, ff. 13 a 34, marginální přípisy snad rukou Oppenheimovou, první se týká peněz za půjčování knih; na TL vlastnický přípis kohosi z Vídně; v konvolutu s dalšími tisky Praha 17. stol., sidur kol. 1688 (s četnými přípisky, modlitbami) a *Lekeť Josef*, *JTSA* 1876:35, 188 × 140 mm, defektní, chybí ff. 1–3, 7–9 • BL Asia, Pacific & Africa 1960.a.1.

198.

Jehuda Arje ben Jicchak z Modeny (1571–1648), *Sur me-ra'*

Praha, (Jaakov ben Matitjahu z^l Treves z Wormsu) – Moše ben Josef Becalel Katz, (kol. 18. tevetu [5]375 [20. prosince 1614])

8°, [10] ff.

Dialog o hazardních hrách. Vydává (*niḳravti le-zot ha-melacha le-bavi le-vejt ha-defus*, [1b])

Jaakov ben Matitjahu z^l Treves z Wormsu, když užíval *tiḳun* (náprava, „nápravné opatření“) – tj. nejspíš zákaz hazardních her – zde v Praze nově ustanovený novým vrchním rabínem

Ješajou Horowitzem (*ba-melech be-ḥadaš neši Jiśra'el*). Slovo pražského vydavatele datováno o

paraše *Wa-jehi ki jor'u ha-mejaldot et ha-'elohim wa-ja'as labem batim be-ša'a tova wa-'et le-bašlich avanim lp^q*, tj. Ex 1,21, paraša Šemot 12.–18. tevetu 375, tj. 14.–20. prosince 1614

(chronogramy ve slovech *be-ša'a* a *le-bašlich*). Podle prvního vydání Benátky 1595 (*BHB*

315876). Obsah: [1a] TT; [1b] slovo pražského vydavatele; [2a] slovo „prvního tiskaře“

Avrahama ben Šlomo Chajima Chaver Tova *jš^w*; [2b–10b] text (8b–9b dvě básně o hře

v kostky); [10b] závěrečná formule bez kolofonu. V tympanonu portálu verš *Lo ki šahaḳta*

(Gn 18,15). Jaakov ben Matitja zemřel r. 1639 a dle epitafu byl „vykladačem Bible a znalcem

několika věd a gramatiky“ (*doreš miḳra'ot baḳi be-kama ḥochmot u-ve-diḳduḳ*; Hock 1892: col.

161b, č. 2739).

TT:

סור מרע \ שנים יחד מדברים על דבר הצחוק זה יצדיק וזה ירשיע. ובכלל דבריהם כי אין טוב באדם כי אם להרחיק מעליו דרכו. \ מוסר נחמד לכל אדם בלשון צה ונעים. \ נדפס שנת שע"ה לפ"ק תחת ממשלת [...] מטייש [...] ע"י הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כץ מחו"ק"ק \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm / 43 mm 10 ř., RP téže velikosti, [1b–2a], a RP ca. 1,5 mm / 28 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 2 mm • kolace 1⁸ 2² • zrcadlo 122 × 74 mm • kustody stránkové • záhlaví, od [2b] dále, *sur me-ra*^c • signatury ani foliace nejsou.

D • bordura B23, TL • čtyřlístky, [1b–2a].

B • Zunz 159; *CLH* 5745, 23; Vinograd 247; *BHB* 138686.

C • BLO Opp. 8° 448 (6), 142 × 88 mm, konvolut • JTSA 158:24, 140 × 93 mm.

199.

Bachja ben Josef ibn Pakuda (2. polovina 11. – počátek 12. století), *Ḳiṣur ḥovot ha-levavot* Praha, Jaakov Katz ben Avraham *melamed* ve Velké klauze (?) – Avraham [ben Šimon Heida Lemberger], [5]374 [1614]

16°, [80] ff.

Etika. Nakladatelem (*huva le-vejt ha-dfus*) byl Jaakov Katz ben Avraham učitel (*melamed*) ve Velké klauze. Ve své předmluvě zmiňuje ustanovení pravidelné četby knihy (*we-ḳava'nu le-omram be-jom ha-šabat*). Dle TT druhé vydání; dle *BHB* vzhledem k četným rozdílům není přetištěno dle vyd. Konstantinopol kol. 1520, tj. přestože se jedná o tutéž zkrácenou verzi díla, předlohou musela být edice dnes neznámá. V předmluvě Jaakova Katze datace 375 (1615), datace 374 (1614) obsažena dle *CLH* v básni v TT. Obsah: [1a] TT s básní (Davidson 3, s. 345, č. 377) připisovanou někdy autorovi předmluvy, jindy autorovi zkrácené verze, či (*BHB*) kopistovi předlohy první edice; [1b–4a] předmluva Jaakova Katze (celé jméno v akrostichu na konci) se dvěma písněmi (Davidson 3, s. 474, č. 1443; Davidson 2, s. 364, č. 2272), [4a–6b] předmluva autora, [7a–79b] text, [80a–80b] báseň se jménem Bachja bar Josef v akrostichu, [80b] kolofon sazeče Ašera Anšla ben Hercla Altschulera. K nakladateli, jenž měl zdá se vlastní studovnu – a jejího studijního kroužku by se pak týkalo ustanovení zmíněné v předmluvě – viz snad SŽH J173, zemř. 10. tišri 380, tj. 18. září 1619, a též Hock 1892: col. 175b, č. 4912: 30 let se postil! (...*ha-aluf be-ḥasid* [...] *kol kol Ja'aḳov be-vejt midrašo* [...] *šam zoreah or tora* [...] *l[amed] šanim jašav be-ta'anit*).

TT:

קצור חובת הלבבות \ קנה ספר ואל תמכור ולו תאות תהלתי [...] הביאו לבית הדפוס הנעלה כמוהר"ר
יעקב \ כ"ץ מלמד בב"ה הגדול קלויז : \ נדפס שנית פה ק"ק פראג תחת ממשלת \ אדונינו הקיסר רומי מטיאש
יר"ה : \ על ידי המחקק הר"ר אברהם לעמבורג י"ץ \

Kolofon:

נאם אשר בר נפתלי המכונה אנשיל בן הערציל \ אלט שוליר שליט מק"ק פראג : \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm / 42 mm 10 ř. a RP 1,8 mm (báseň, předmluva, TL); vyznačovací KP aškenázské 4 mm (incipity, nadpisy sl. [1], 7a, 1,3a a 1,6b – později v knize již nepoužíváno) • kolace [1]⁸ 1–3⁸ 5–10⁸ • foliace není nebo oříznuta • signován vždy pouze první list ve složce (číslo složky a listu, první složka neznačena, ve sl. 10 tištěno v opačném pořadí: *alef – jud*; číslo 4 (*dalet*) v řadě vynecháno • kustody stránkové • interpunkce dvojtečka, tečka; závorka

D • rámeček z čtyřlístků, TL • tytéž tvoří dále rámečky nebo flankují nadpisy).

B • Zunz 0?; *CLH* 4526,16; *Vinograd* 232; *BHB* 300790, 79 ff., v popisovaném exempláři snad chyběl poslední list? • Bobzin – Süß VK 295.

C • JTSA RB 1909:26 • UB Erlangen VK 295, stará sg. RAB-I-258.

200.

Mišnajot im pejruš ha-ga'on muhr"r r. 'Ovadja mi-Bertinoro we-'im tosfot Jom Tov
Praha, (Jom Tov Lipman Heller) – Moše ben Josef Becalel Katz, 30. tišri [5]375 – (23.
tamuzu [5]377) [4. října 1614 – 26. července 1617]

4°, 86, 111, 108, 132, 117, 160 ff.

Mišna s komentářem *Ovadji* z Bertinora (zemř. kol. 1510) a s novým komentářem *Tosfot Jom Tov* Jom Tov Lipmana Hellera (1579–1654), v Hellerově redakci a jeho nákladem (viz Luntschitzovu aprobaci). TT až na název oddílu a datum zahájení tisku totožný ve všech šesti dílech; za jménem Hellerova otce vždy uvedeno též jméno jeho tchána, „kmeta“ (*ha-jašiš*) Aharona Aškenaze z Prahy. Rámeček TT obklopují biblické citáty. V TL *verso* všech dílů kromě prvního (zde v rámci *ptiḥa* na [3b]) pravidelně otištěna modlitba před a po studiu *mišnajot*, tj. modlitba Nechunji ben Hakany při vstupu do a odchodu z *bejt midraše*, a úvodní slovo autora k danému oddílu (jednotlivosti viz níže). V 1. oddílu *Seder Zera'im* předmluva tiskaře Moše Katze, [1b], a *haskamot* Šlomo Efrajima Luntschitze a Ješaji Horowitze, 2a, se zákazem přetisku na čtyři roky; z formulace zároveň vyplývá, že autor–nakladatel knihy též sám prodává, [2b–3b] předmluva autora. Odlišní dělníci v různých exemplářích (viz níže). 2.–5. díl bez kolofonu, v závěru vždy pouze explicit autora. 5. oddíl, TL *verso*: poděkování Judovi

Lejbovi ben Davidovi ha-Kohenovi z Buden (Budín?, tj. Budapešť?), který k němu – tj. Hellerovi – přišel „zdáli“, za to, že mu poskytl svou kopii Maimonidova výkladu k *Mišnajot* a ediční poznámky (Juda Lejb, který zemř. 1617, patrně pobýval v Safedu, viz č. b. 207, v Soluni a v Krakově; vydal *Tikunej šabat* dle Ariho, jak je v textu v *Mišnajot* doslova uvedeno v závorce [míněna nejspíš edice Krakov, kol. 1613, *CLH* 5704 a 3098], jeho pražské nakladatelské či vydavatelské projekty viz dále u č. b. 206 a 207). 6. oddíl, TL *verso*: poděkování Šimonu Wolfovi Oppenheimovi, který mu při psaní komentáře k *Tohorot* poskytl svou knihu s komentáři různých autorů k tomuto oddílu, jež pak Heller začlenil do svého výkladu. Zmiňuje mj. Meira ben Barucha z Rothenburgu i Šimona Wolfa Oppenheima samotného. F. 160b: explicit (*ḥatima*) autora, datovaný ve středu 22. češvanu 317 ve věku 38 let a dvě básně téhož s jeho jménem v akrostichu.

(1. oddíl) *Mišnajot / seder Zera'im*. Zahájeno o novoluní češvanu [5]375 [tj. pátek 30. tišri; 4. října 1614]

Obsah: [1a] TT; [1b] předmluva tiskaře; [2a] *ḥaskamot*; [2b–3b] předmluva autora; [3b–4b] *ptiḥa*, 5a–86b text, 86b závěrečné díkůvzdání a kolofony dělníků: exemplář NLI: Avraham ben Kalonymos *šlj"t zecr* z Prahy [z] rodiny Reumolt a Jehuda bar Jicchak Judls Katz z^l zvaný Lejb z Prahy z rodiny Geršuni; odlišně HAB: Moše ben Jaakov Gelhaar z Prahy a Avraham ben Kalonymos z Libně.

TT:

משניות \ סדר זרעים \ עם פירוש הגאון מוהר"ר עובדיה מברטנורה \ ועם תוספת יום טוב \ [...\...] חברם
מהר"ר יום טוב הנקרא ר' ליפמן וולרשטיין נר"ו בן האלוף \ כהר"ר נתן זלה"ה בן [...] האלוף מהר"ר משה \
וולרשטיין זלה"ה לוי העלר \ חתן הישיש המרומם כהר"ר אהרן אשכנזי יצ"ו פה ק"ק פראג . \ והוגהו ע"י
המחבר התוספת בעצמו [...] \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדוננו המיוחס הקיסר מטיאש יר"ה \ ותהי ראשית
מלאכתן ר"ח חשון שע"ה טובה לפ"ק \ על ידי הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

Kolofon NLI (flankován žaludy; nad a pod čtyřlístky):

ועל ידי הפועל במלאכת הקודש נאום אברהם בר קלונימוס שליט זעציר מק"ק פראג \ משפחת רוימולט \ על ידי
[...] יהודה בר יצחק יודלש כ"ץ ז"ל המכונה ליב [...] מק"ק פראג ממשפחת הגרשוני \

Kolofon HAB (jen čtyřlístky):

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאים משה בן לא"א יעקב געל האר ז"ל זעציר מק"ק פראג \ ועל ידי הפועל
במלאכת הקודש נאים אברהם בן לא"א קלונימוס שליט זעציר מק"ק ליבנא \

(2. oddíl) *Mišnajot / seder Mo'ed*. Zahájeno v úterý o novoluní nisanu [5]375 [31. března 1615], TT:

משניות \ סדר מועד [...] ותהי ראשית מלאכתן היום יום ג' בר"ח ניסן שע"ה טובה לפ"ק...

(3. oddíl) *Mišnajot / seder našim*. Zahájeno v úterý o novoluní elulu 375 [25. srpna 1615], TT:

משניות \ סדר נשים [...] ותהי ראשית מלאכתן יום ג' בר"ח אלול שע"ה טובה לפ"ק

(4. oddíl) *Mišnajot / seder Neziḳin*. Zahájeno v pondělí o novoluní ijaru 376 [18. dubna 1616].

TT:

משניות \ סדר נזיקין [...] ותהי ראשית מלאכתן היום יום ב' בר"ח אייר שלו"ם לפ"ק...

(5. oddíl) *Mišnajot / seder Ḳodašim*. Zahájeno ve středu 6. tevetu 377 [14. prosince 1616]. TT:

משניות \ סדר קדשים [...] ותהי ראשית מלאכתן היום יום ד' ו' טבת שנ"ה טוב"ה לפ"ק...

(6. oddíl) *Mišnajot / seder Tohorot*. Pondělí 13. adaru šeni 377 – (ve středu 23. tamuzu 377)

[20. března – 26. července 1617]. TT:

משניות \ סדר טהרות [...] ותהי ראשית מלאכתן היום יום ב' יג' אדר שני שנ"ה טוב"ה לפ"ק...

Kolofon:

נשלם בדפוס יום ד' כ"ג תמוז שנ"ה טוב"ה לפ"ק \\

T • 1 sloupec obtékaný dvěma komentáři • textové KP hybridní (Mišna) a RP komentáře;

vyznačovací KP aškenázské a KP hybridní • kolace 1–21⁴ 22²; 1–27⁴ 28³; 1–27⁴; 1–33⁴; 1–29⁴,

30¹; 1–40⁴ • foliace (většinou s chybami): [4], 5–86; [1]–111; [1]–108; [1]–132; [1]–117;

[1]–160 • signování hebrejskými i arabskými číslicemi, v první půli složky (arabské jen na

prvním listu) • kustody pro všechny vrstvy textu • záhlaví živá: traktát a číslo kapitoly

uprostřed a po stranách názvy komentářů.

D • totožný široký rámeček z FO oči, FO se srdíčkem, FO kombinace, růžička, listek

trojklanný 3, kotvička 1 ve všech dílech • signet S8, 1. díl, [4b] • ozdůbky čtyřlístky, žalud 2 a

lístek trojklanný 3 flankující či sdružené, kol paratextů a na konci knih • 2. díl, [1b]: chrám

Ch1.

B • Zunz 176; *CLH* 1991; Muneles 95; Vinograd 246; *BHB* 150624.

C • HAB Le 18:1, Le 18:2 • ŽMP sg. 1.899, pouze 6. oddíl • kompletní exemplář NLI on-line.

201.

David Tevl ben Šmuel Šimon Auerbach (zemř. [před] 1620), *Ele divrej Dawid ha-rišonim*

s.l. s.t.n. s.a., za vlády císaře Matyáše [Praha, David Tevl ben Šmuel Šimon Auerbach – Moše

ben Josef Becalel Katz, 1614–1619]

8°, 18 ff. doch.

Etika, pokání; krátká veršovaná kázání k vybraným veršům Žalmů na způsob etické závěti (viz

hebrejská i jidiš předmluva) v jidiš. V hebrejské předmluvě autor – dle jidiš předmluvy více

než šedesátiletý, tj. narozen kol. 1550 – ospravedlňuje volbu jazyka, neboť „i děti a ženy si zaslouží *divrej ħidušim*“ (míněno výklady Tóry), a dovolává se povolení rabínských autorit; v jidiš předmluvě též volbu žánru – rýmovanou prózu –, neboť když je něco rýmovaného, „nalepi se to na člověka, jako by byl pomazán kliehem“, a konečně uvádí nejdůležitější důvod volby jidiš – a opírá se tu o to, co sám od lidí slyší –, totiž skutečnost, že lidé ani netuší, že hřeší, neboť nevědí, že to či ono je v Tóře považováno za přestupek, a jidiš ponaučení je proto pro ně zásadní. I zde se ozývá soudobý dojem obrovského množství knih, jimiž je člověk zahlcen a neví pak, kterou si vybrat (srov. Luntschitzovu předmluvu k *Šiftej da'at*). Pro jidiš knihu zcela jedinečná aprobace vrchního rabinátu podepsaná Šlomo Efrajimem Luntschitzem, Ješajou Horowitzem a Davidem Miklesem (psáno Miklez, v Hockovi nenalezen), jež klade důraz na rovnost práv žen a mužů, aby si zasloužili onen svět (tj. v přístupu k poznání Tóry), a proto „přikazujeme“ (!) knihu vydat. Jméno autora v akrostichu přemluvy. Obsah: [1] TT, [1b] haskama, [2a] předmluva, [2b] a dále text. Defektní ve sl. 2 a 3. Syn autora, rabi Šimon Wolf ben David Tevl Auerbach, vrchní rabín a představený ješivy v Poznani a Vídni ad., ke konci života český zemský rabín, zemřel v listopadu r. 1631 (*Gal-ed* 1856: č. 149; Hock 1892: col. 6b, č. 2386; Muneles 1988: č. 201, odkud převzat i údaj o přibližném datu úmrtí otce Davida Tevla). Vdova po Davidovi, Rivka se r. 1620 chystala z Poznaně odejít do Palestiny; po manželovi zdělila svitek Tóry se stříbrnými nástavci, který sloužil jako záruka v transakci, která jí měla v Palestině poskytnout finanční jistotu (Muneles 1988: č. 201, s. 306).

TT:

ספר \ אלה דברי דוד \ הראשונים \ זאל איך אייך דאש ספר פיל \ לובן טאן . זיכט גייערט \ מייני עדים אן .
דעם דאש ספר הלט אין \ זיינר הוט . דער מאג האבן \ איין פרייאן מוט . דז מיט דר \ צייט . ער איז גוויש צו
עולם \ הבא בירייט . תחת ממשלת אדוננו הקסר \ מטייש השם יגדל מלכותו כיר"א : \

L • jid, předmluva a haskama heb

T • 1 sloupec • textové JP7 a KP aškenázské 2,5–3 mm, hebrejská předmluva a haskama RP; vyznačovací KP aškenázské 4 mm a KP hybridní 2,5 mm, TT a veršiky v záhlaví stran JP9, impresum malý RP • kolace [1]⁸ 2–3⁵ • bez foliace a záhlaví • kustody stránkové • signování malým KP aškenázským (sl. 2) a JP7 (sl. 3).

D • bordura B23, TL • čtyřlístky

B • Zunz, *CLH*, JDL, Vinograd i *BHB* 0 • Soxberger 18.

C • ÖNB 20.L.56, defektní unikum, digitalizováno na <http://data.onb.ac.at/rec/AC09802468> (přístup 20. 12. 2016).

[201b]

Ješaja ben Avraham Horowitz (ca. 1565 – 1630), [*Pedut šilaḥ le-‘amo*]

[Praha, 1614–1621?]

Formát neznám, patrně jeden list.

Nedochované vydání modlitby na ochranu proti moru (či jinému ohrožení?), kterou ustanovil Ješaja Horowitz. Existence vydání je odvozena z reedice z r. 1704 (zachované jako poslední přívazek v BLO Opp. fol. 1271), kdy byla modlitba „znovu vytištěna“ a její recitace v Praze nařízena rektorem Ješivy Avrahamem Brodou v součinnosti s rabínským soudem *b[ejt] d[in] m[ore] š[awe]* na záchranu pražské obce a celého Izraele (viz záhlaví). Po úvodních verších, *inc. Ata seter li mišar tišreni ranej palet* (Ž 32, 7), následuje hlavní modlitba, jež má pro posílení působnosti v akrostichu *Prag* (v reedici jsou nad písmeny umístěny malé korunky), *inc. Pedut šalaḥ le-‘amo šiwa le-‘olam brito kadoš we-nora šmo* (Ž 111, 9). Srov. obdobně jednolistové vydání č. b. 256. Životní data dle *YIVO*.

B • *CLH* 0 (?), Davidson 0.

C • neznámo (dle reedice přivázané v BLO Opp. fol. 1271, viz č. b. 107).

202.

Tḥinot u-bakašot

Praha, Jaakov ben Geršon Bak, adar I [5]375 [únor 1615]

8°, [18] ff. (dle *CLH*; v exempláři ÖNB jen 14 ff. doch.)

Modlitby za Boží slitování (*tḥinot*) a prosebné modlitby (*bakašot*, dle TT pocházející od *tana'im we-amora'im we-ḥasidej 'eljon* a mladších autorit (zmiňuje Jehudu Chasida, který je snad měl sebrat, upravit a uspořádat pro šest dnů týdne), recitované po amidě, po *Elobaj nešor lešoni me-ra'*, hebrejsky a jidiš včetně TT i předmluvy. Dle předmluvy 3. vydání (starší není *CLH* ani *JDL* známo, mohlo i nemuselo být pražské), oproti dřívějším opravené, doplněné a uspořádané. V TT: *nidpas me-ḥadaš*, tj. znovu vytištěno či vytištěno (a o něci výše: „vyšlo již jednou či dvakrát“). Dle hebrejské předmluvy určeno mužům i ženám; pokud tchina obsahuje nějaký text navíc oproti svému znění v gemaře, je to uvedeno v závorkách (heb. *ḥaša'ej 'igul ke-levana*; jid. *halbe levones*), takže si čtenář (oslovovaný ve druhé osobě) může vybrat, zda je říkat všechny a dle pořádku v gemaře či nikoli; tam, kde existovaly textové varianty, sledují vydavatelé znění gemaře; též je u těch, které pocházejí z gemaře, uvedeno jméno toho, kdo

danou modlitbu říkal, aby čtenář věděl, koho svou praxí následuje ad., též převzali „některé věci“ (*ejze dvarim*) z prvního vydání a ponechali je, jak byly, pouze je edičně upravili. Jidiš předmluva se obrací na ženy, je rýmována a podobného obsahu, tj. včetně uvedení zdrojů (*gemary*), Jehudy Chasida, ediční práce a způsobu prezentace mimotalmudických dodatků! Obsah: [1b–2b] předmluvy, [3a–14b] tchinot (konec chybí). V exempláři ÖNB sg. XX.L.44, následují dva listy s modlibami (krakovský nebo lublinský tisk), nejspíš část siduru, sázeno jiným písmem, začíná nahoře vprostřed požehnání *Šim šalom*, pokračuje *Elohaj nešor lešoni me-ra*⁶, patrně přivázáno sekundárně k prvnímu tisku, neb tchinot mají být říkány právě po této modlitbě (další přívazek *Ḳinot le-tiša be-av*, snad benátský tisk?). *CLH* odkazuje na jinou signaturu ve vídeňské knihovně a zdá se, že Steinschneider měl v ruce kompletní exemplář.

TT:

תחנוות \ בקשות מתנאים ואמוראים וחסידים עליון נדפסו \ כבר פעם או שתיים מלאים קמשונים פנים מפנים \
 שונים ועתה באנו לתקנם [...] ובסדר וחדוש נמרץ כאשר יעויין תוך ההקדמה בלשון קדש ואשכנז
 [...] עטליך קוישטליכי תחנוות אונ' גיבעט פון \ מענכי אמוראים אונ' זונשט קוישטליכי לייט \ זיינן פאר
 איין מאל צוויים גידרוקט ווארדן . \ מיט פיל גרייז אונ' אין רעכטי ווערט אונ' \ לשונות נון האבן מיר זי
 איצונד גאר שוין ור \ ריכט מיט מענכם היפשן סדר אונ' חדושים \ וויא מן אין דער הקדמה ווערט זעהן . \ נדפס
 מחדש בחדש אדר ראשון בשנת ופרשת \ וימלא אותו רו"ח אלהים" בהכ"מה לפ"ק \ ע"י הר"ר יעקב בר גרשון
 ב"ק \ פה ק"ק פראג המעטירה \ \

L • heb, jid

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2 a 4 mm pro hebrejštinu, JP8 pro jidiš; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • bez foliace a záhlaví i kustod • signatury: sl. 1 neznačena, sl. 2 *bejt* KP 4 mm na prvním listu, dále neznačeno a ze scanu není možné sklad složek poznat.

D • rámeček z FO1, FO3, TL.

B • Zunz 0?; *CLH* 3337 (18 ff., ÖNB sg. XX.Z.35) a 3179; JDL 0 (u č. 329 neuvádí?);

Vinograd 254; *BHB* 0 • Soxberger 16.

C • ÖNB 20.L.44, jako 1613, dostupné on-line skrze <http://data.onb.ac.at/rec/AC10369239> (přístup 6. 7. 2016).

203.

Lecha ezbaḥ zevaḥ toda

Praha, Eleazar ben Avraham Chanoch Altschul-Perels – Avraham ben Šimon Heida

Lemberger, zahájeno v pátek 4. elulu [5]375 [28. srpna 1615]

8°, [16] ff.

Modlitby kabalistické. Dle *CLH* obsahuje velkou prosebnou modlitbu („precationem magna“, *CLH*) a prosebnou modlitbu Šloma Lurii pro Jom Kipur, Deset dnů pokání i ostatní dny roku, třináct prostrací Avigdora Kary a prosebnou modlitbu Jišmaela [ben Eliši]. Název dle Ž 116,17. Z obsahu: [1b] *be-ašmoret ḳodem ha-tfila* (modlitba před ranní bohoslužbou), [8b] *ze ha-widuj jomar le-aḳar ha-tfila šaḅrit gam le-aḳar ḳri'at šema' ḳodem še-jiškav 'arvit* (vyznání po ranní modlitbě a před uložením k spánku), [11b–13a] modlitby o slitování (*tḥinot*) Šloma Lurii, které vydává dle opisu, který si z malého siduru s autorovým výkladem pořídil od jeho syna Wolfa, [13b] třináct prostrací (*hištaḥwa'ot*) Avigdora Kary při příchodu do synagogy, [16a] prosebná modlitba (*baḳša*), kterou je dobré říkat každý den před modlitbou či po ní, díky níž člověk nezapomene slova Tóry ani nad ním nebude mít vládu zlý pud, [16b] explicit nakladatele–vydavatele, kde zmiňuje svou předchozí vydavatelskou činnost (*Ḳene bina* 1609–1611, č. b. 148) a vyjmenovává další texty, které doufá vydat: *Miṭato šel Šlomo*, výklady Rašiho k Tóře, *Pitura' de-dabba'*, *pejruš we-diḳduḳej we-sodot sidur tfila* a knihu *Diḳduḳ Jišḅaḳ* o čtení *psuḳim* [Tóry] a modliteb dle gramatiky (*diḳduḳ*) a masory, kterou sepsal roku 360 (viz též u č. b. 148). Název dle Ž 116,17. 4. elul připadal na sobotu, zahájeno patrně v pátek 3. elulu (28. srpna). Celá krásná kniha má v Praze jedinečný „italský“ vzhled.

TT:

לך אזבחה / זבחה תודה / ובשם ה' אקרא [...] תפל"ה גדולה [...] \ גם תחינה ע"פ סוד אותיות של שם ע"ב מסודרה . \ מהאשל ה [ג]און הגדול רבינו שלמה לוריא . \ ליום הכיפורים [...] ולעשרת ימי תשובה [...] גם לכל יום ויום מימיות השנה נאמרה [...] וכל המתפלל אותם בכוונה בסודרה . \ במדה במשקל ובשיעורה . ישא ברכה מאת ה' \ ותקובל תפל"ה ישרה : כמנחה [...] וכזב"ח תוד"ה [...] כה תפלת זעירא דמן החבורה : אלעזר בן כבוד א"א \ כמ"ר אברהם חנוך זצ"ל א"ש מק"ק פראג המעיטר' : \ חתן חסיד [...] מהר"ר יצחק כ"ץ ש"ץ זצ"ל היה \ מדקדק גדול במצות ובתורה : [...] אתחיל היום יום ו' ד' אלול להוציא \ לאורה . פרשת ושמרת לעשות ככל אשר ירוך על \ פי התור' : על ידי המחוק"ק הנעלה והאלוף כהר"ר אברהם לעמבורגיר \ פה ק"ק פראג הבירה \ שנת ול"א יש"כ את ברית אבותיך לפ"ק ליצירה \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר רומי המיוח' מטיאש ירה \ \

Kolofon:

ע"י הפועל במלאכת הקודש אשר בר נפתלי אלטשילר שליט \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní (sefardské) 2 mm / 57 mm 10 ř.; vyznačovací sefardský KP 4 mm, RP 1,8 mm / 42 mm 10 ř. (pro instrukce, TT a explicit) • [1]–2⁸ • zrcadlo 128 × 71 mm • jediná signatura základním KP textovým *bejt alef* • kustody stránkové • bez záhlaví i foliace.

D • rámeček TL z FO3.

B • Zunz 160; *CLH* 3241; Vinograd 237; *BHB* 159831.

C • BLO Opp. 8° 873, 14 × 88 mm, unikum?

204.

Šaul ben David (žijící autor), *Tal orot*

Praha, (Šaul ben David?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [1615]

2°, 3, 73, [1] ff. [*recte* 77 ff.]

Pojednání o třiceti devíti typech činností zakázaných o šabatu. Autor dle TT hlavou ješivy a vrchním rabínem „z Ruské země“ (*r“m we-ab“d mi-medinat Rusija*). TL *verso* aprobace: Šlomo Efrajim Luntschitz, Jehuda ben Chanoch Altschuler (dle *BHB* Jehuda Lejb ben Chanoch Altschul z Volodymyru Volynského, nikoli Jehuda Aharon Moše ben Avraham Chanoch, autor *Wa-jeḥal Moše*), Aharon Zelig ben Naftali Herc (roku *li-šmah*), Meir ben Jicchak ha-Levi Aškenaz, Ješaja ben Avraham Horowitz, Šmuel Eliezer ben Juda ha-Levi [Eidels] (středa 11. tamuzu 375) a Benjamin ben Chajim (dle *BHB*) Morawczik z Poznaně (pondělí 22. menachemu 375). Není uveden rok vydání, přibližné vročení podle datovaných aprobací a bibliografií, bez kolofonu, poslední folio *verso* vakát.

TT:

ספר \ טל אורות \ דט"ל אבות המלאכו' בו מסודרות [...] חכם ה"ה \ ר"מ ואב"ד ממדינת רוסיא
שמו מוהר"ר \ שאול בן כהר"ר דוד ז"ל : \ על ידי המחוקק הנעלה אברהם היידא \ הנקר' אברם לעמברגיר \
נדפס פה פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ רומי מטייש יר"ה \ \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm, *haskamot* KP hybridní 2 mm, vyznačovací KP sefardské 5 mm • kolace [1]³ 1bis–3⁴ 4–10² 14–19² [1]² 21–31² 33–38² • foliace [1]–3, 1–35, 35bis, 37, 37bis, 38, [1], 41–66, [1], 68, [1], 70–73, [1] • zrcadlo 243 × 142 mm, 68 mm šíře sloupce • záhlaví živá (téma) • kustody sloupcové.

D • vinětka s Chrámem Ch2, TL *verso*.

B • Zunz 165; *CLH* 7097,2; Vinograd 240; Muneles 97b; *BHB* 168353.

C • ŽMP sg. 18.905, 295 × 190 mm, TL a poslední folio *verso* vlastnický přípis: Jaakov ha-Kohen T[h]ein (?), hebrejská polokurzíva 17.–18. století; TL dole, hebrejský přípis, podle něhož knihu Staré synagoze (v Mikulově) odkázal moravský zemský rabín Geršon Chajut.

205.

Jaakov ben Avraham Šlomo Daršan *šjnna* (žijící autor), *Ma'ane lašon*

Praha, (Jaakov ben Avraham Šlomo Daršan?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger,
[5]375 [1615]

8°, [20] ff.

Modlitby za nemocné a zemřelé, na hřbitově a na hrobech *šadiķim*. Dle TT druhé vydání, první neznámo (viz *CLH*) a nemuselo být nutně pražské. Obsah: [1b–4b] předmluva autora, [5a–20] text, na konci *ħidušej dinim* (příslušné předpisy a jejich výklady). F. [17a] *ħagaba* autora, v níž cituje odpověď Maharaše (Šlomo ben Jehuda Lejbuš z Lublinu, zemř. 1591?) jeho vlastnímu otci ve věci držení smutku. V závěru textu vyznačeno jméno autora, Jaakov ben Avraham Šlomo Daršan *šjanna*. Tutéž zkratku používá za jménem svého otce *ħa-Roš šjanna*, [1b], a *CLH* i *BHB* ji chápe jako jméno (aram. *šinana* může být vykládáno ve smyslu „muž ostrých zubů“, tj. pronikavého ducha a inteligence). Dle *CLH* byl pražským kazatelem. Jistý Šlomo Daršan zemřel roku 1617, srov. Hock 1892: col. 84a, č. 1335 (tamtéž, č. 822/5793 zmiňován též Zalman Daršan *iš Kališ* (z Kališe).

TT:

ספר \ מענה לשון \ יקרים מפנינים ומפז שפר : \ עד אין חקר ועד אין מספר : \ קול קול יעקב בל יופר :
בתחינות של 'שוכני עפר' : \ 'המגינים בזכותם \ עלינו לפ"ק \ נדפס שנית פה ק"ק פראג \ ע"י הר"ר אברהם
לעמבורג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס \ קיסר רומי מטייש יר"ה \ \

T • 1–2 sloupce • textové KP hybridní 2 a 1,8 mm / 42 a 54 mm 10 ř.; vyznačovací KP sefardské 4 mm, RP 2 mm v TT • kolace [1]–2⁸ 3⁴ • zrcadlo 122 × 70 mm • foliace částečná 1–4, 7, 6, 5, 8–12, [8], číslovka 10 rozepsána jako *jod* • kustody stránkové • signatury KP 1,8 mm, sl. 3 též arabskou číslicí: *bejt alef, gimel alef* 3, první složka neznačena • v záhlaví *ħaħdama, tħina*.

D • čtyřlístky, rámeček TL.

B • Zunz 166; *CLH* 5492,1 (č. 5 není patrně dílem tohoto autora, viz zde č. b. 341); Muneles 97; Vinograd 244; *BHB* 302281.

C • BLO Opp. 8° 497 (8) (*olim* 393), 145 × 88 mm, konvolut • BLO Opp. 8° 582 (2) (*olim* 520), 142 × 90 mm, konvolut • Ms Opp. 357 (Neubauer 481).

N • nakladatel či editor podobného jména viz *Pereķ Elijabu* 1600 (č. b. 83; bez Šlomo), či Jaakov ben Avraham Katz (bez Šlomo) *melamed* ve Velké Klauze, nakladatel *ħovot ħa-levavot* 1614 (č. b. 199; byl ale kohen, což u tohoto autora není uvedeno).

206.

Seder piķum ħa-ķtoret

Praha, (Jehuda Leva ben David ha-Kohen) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, ([5]375 [1615])

8°, [12] ff.

Modlitby a zvyklosti v době moru a epidemie (*dever we-magefa*) dle Ariho, předloha dle TT „přivezena ze Safedu“ – snad *via* Saloniki, kde vydavatel a nakladatel pobýval, [3b]. TT plynule přechází na další stranu a dále; na [1b] v závorce uvádí tiskař Avraham Heida, že vydavatel, „muž Boží“ Jehuda Leva ben David ha-Kohen se rozhodl vydat je v Praze (*ha-mevi le-vej ha-dfu[s] iš eloqi ‘avar ‘alejnu le-š[abeah?] oto [...] mwbr“r Jehuda Lewa [...] le-zakot et ha-rabim [...] we-chen na‘ar hošno le-hadpiso po Prag...*). Obsah: [1b–11a] text *pišum ha-ktoret* s výkladem k liturgii, [11a–12a] *seder korbantot*, [12a] kolofon tiskaře a dělníka Ašera Anšla Altschulera, [12b] vakát. K vydavateli a nakladateli viz též č. b. 200 a 207; pobýval v Soluni a Krakově, kde kol. 1613 vydal *Tiḳunej šabat* dle Ariho. Text sestavený z úryvků výroků tanaitů, žalmů ad. je jinak tradičně součástí modlitby a je mu připisována ochranná moc právě před morem podle verše Nu 17,12–13. Srov. č. b. 76, 94 a 118, jejichž uspořádání je připisováno Jehosefovi ibn Šragovi

z Argentiny.

TT:

סדר פיתום הקטורת \ אשר הובא מארץ צבי ארץ ישראל כלילת יופי משוש כל הארץ צפת \ תוב"ב יעא' והוא בקבלה פה אל פה מגדולי עולם אנשי השם [...] מהמאור הגדול כמה"ר יצחק אשכנזי לוריא ז"ל \ ומכל החכמים אשר היו בדורו דור דעה . והוא הנהגה נפלאה \ ונשגבה [...] לאמרה בזמן הדבר ומגפה ב"מ . בכל יום ערב ובוקר ...

Kolofon:

נדפס פה ק"ק פראג בדפוס הנעלה כה"ר אברהם \ לעמבורגר י"ץ \ בפרט ע"ל ה'צרה ש'לא תבא . ש'די ה'יה ע'מנו לפ"ק :

על ידי הפועל במלאכת הקודש אשר בר נפתלי המכונה אנשיל בן הערציל אלט שילר שליט מק"ק פראג \

T • 1 sloupec • textové KP sefardské (hybridní) 2 mm (modlitby), RP ca. 1,8 mm (výklad);
vyznačovací KP sefardské 5 mm a KP hybridní 1,8 mm; RP ca. 2 mm v kolofonu (snad
původně písmo Geršoma Katze?) • kolace 1⁸ 2⁴ • zrcadlo 122 × 68 mm • signatury *alef alef* I a
bejt alef 2 • kustody stránkové • foliace a záhlaví nejsou.

D • čtyřlístek oseklý flankuje titul a sdružený na konci.

B • Zunz 0?; *CLH* 3280; *Vinograd* 252; *BHB* 179372.

C • BLO Opp. 8° 797 (*olim* 668), 140 × 85 mm • knihovna David Montezinos Amsterdam (NLI fotokopie R 8° 2000).

207.

Seder we-tiḳun ḳri'at šema' še-'al ha-miṭa [...] we-tiḳun ha-ašmorot 'im ḳri'at šemot

Praha, (Jehuda Leva ben David ha-Kohen?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5]375 [1615]

8°, [70] ff.

Kabalistické modlitby (*tiḳunim*) před spaním, v čase půlnočním a po probuzení dle Mošeho Cordovera (1. vyd. *Seder ḳri'at šema' 'al miṭato*, patrně Benátky 1583, *BHB* 319959) a Jicchaka Lurii (Ariho), jakož i *ḳri'at šemot* (čtení Božích jmen) dle Ariho, to vše s komentářem a patrně i nákladem Jehudy ben Davida Kohena Aškenaziho (viz k němu též č. b. 200 a 206). Dle TT i *CLH* první vydání; možná míněny určité části, či konkrétní sestava textů v knize, či s tímto komentářem). Obsah: [0,1a] TL, [0,1b–2a] předmluva autora komentáře a nakladatele (*ḳamti we-nit'odadi [...] le-ḥoši la-or [...] 'im haskamat ha-geoni[m]...*), [0,2a] aprobace Šloma Efrajima Luntschitze (*ab“d u-r“m*) a Ješaji ben Avrahama Horowitzze (*more šedeḳ de-ḳ“ḳ Prag*), [0,2b] dodatek k *widuj šel ḳri'at šema'*, 1,1a *tiḳun seder ha-lajla we-ḳri'at šema' še-'al ha-miṭa*, 7,2b *seder we-tiḳun ašmorot ha-boḳer a[']“p[i] derech ha-ḳabala*. Bez kolofonu, pouze explicit a díkůvzdání.

TT:

סדר \ ותיקון ק"ש שעל המטה מהשני המאורות \ הגדולים [...] ה"ה כמהר"ר משה קורדיוואר ז"ל ומה שהוסי' \ מן דיליה [...] כמהר"ר יצחק \ לוריא אשכנזי ז"ל ותיקון האשמורות עם \ קריאת שמו"ת מארי' דבי עילאי הארי' ז"ל \ [...] סודו נעלמים \ אשר היו חתומי' וסתומי' עד היום הזה . ועם \ ביאור נחמד [...] מהאלוף כמהר"ר יהוד' בן מהר"ר \ דוד הכהן אשכנזי ז"ל : \ נדפס ראשונ' ע"י המחק"ק הנעלה כהר"ר \ אברהם לעמבורגר יצ"ו \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי \ מטייאש יר"ה \ בשנת שע"ה לפ"ק \ \

T • 1 sloupec • textové RP 1,8 mm / 43 mm 10 ř. a KP sefardský (či hybridní, ale výrazněji sefardizující než obvyklá pražská písma) 2 mm / 29 mm 5 ř.; vyznačovací KP sefardské 5 mm • kolace [0]² 1–8⁸ 9² • zrcadlo 121 mm × 71 mm • bez foliace a záhlaví • kustody stránkové • signování RP (složka a list) a arabskou číslicí (pouze složka) • krásná ligatura *el* v KP.

D • čtyřlístky (rámeček TL, flankují nadpisy apod.)

B • Zunz 163; *CLH* 3082 a 5704,2; Cowley 571; Vinograd 255; *BHB* 307885, 68 ff.?

C • BLO Opp.8° 1031 (*olim* 813), 140 × 83 mm, chybí ff. 4,1–5,1 • BL Asia, Pacific & Africa 1970.c.29 • NLI R 0° 35 V 3478.

208.

Tfila mi-kol ha-šana

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]375 [1615]

4°, fragment, pouze 10 ff. doch.

Sidur s jidiš instrukcemi. Necenzurováno, viz požehnání *še-lo 'asani goj*, [3a].

TT:

תפלה \ מכל השנה \ כמנהג פיהם פולן ומעררין \ ואשכנז יצ"ו \ פה ק"ק פראג \ נדפס שנת שע"ה לפ"ק \
תחת ממשלת אדוננו הקיסר \ מטייש השם יגדל מלכותו כיר"ה : \ ע"י הר"ר משה בן מהרר"י \ בצלאל כ"ק \
ז"ל מחוק"ק \

L • heb a jid

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm, jidiš instrukce JP9 jen na f. [1b]), jinak RP či KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm (incipit, 2a) a KP hybridní ca. 2–2,5 mm, v impresu též RP ca. 1,5–5 mm • kolace: patrně složky po 4 listech, doch. [1]–2⁴ 3² • signování KP aškenázské 2,5–3 mm, číslo složky a listu na prvním listu *bejt alef, gimel alef* • záhlaví živá • kustody stránkové • foliace patrná od f. 5, předtím oříznuta, pravidelně KP aškenázské 2,5–3 mm.

D • bordura B23, TL, kol portálu biblické citáty Ž 102,1 a 51,19 • čtyřlístky rozeklané • incipit *Ma* starým xylografovaným kaligrafickým písmem, ca. 23–26 mm, [1b].

B • Zunz 0; *CLH* 2120 (XX.F.37); Vinograd 249; *BHB* 323603.

C • ÖNB Wien 20.K.88, 175 × 128 mm, chybějící část doplněna ze siduru *Mle'a ba-areš kvodo* s komentářem Naftaliho Herce Trevese, Thiengen 1560 (*BHB* 309388), jíž chybí 25 listů na začátku a 11 na konci, začíná 6,2 *Jehi kvod adonaj le-olam*, na konci přivázány listy k doplnění textu, doplněny pouze modlitby při vstupu do synagogy a před bohoslužbou po *Ma tovu (Ani kera'aticha* atd. – viz podobně doplněn pražský sidur 1536, dochovaný v BLO, č. b. 20 a 163).

209.

Jicchak Ajzek ben David Schick (žijící autor), *Zeri'at Jišbak*

Praha, (Jicchak Ajzek ben David Schick?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger v domě Šmuela Maisela, [5]375 [1615]

4°, [1], 56 ff.

Výklady k Tóře zkompileované „ze starých i nových knih“ a částečně doplněné autorem.

Obsah: [1a] TT, [1b] předmluva autora (kde líčí, jak mu shořel všechn majetek a další pohromy, jež jej postihly a jak se dílo rozhodl sepsat uprostřed těchto zkoušek jako díkůvzdání hospodinu, žil patrně na Moravě, vedl vlastní ješivu), 1a–56b text, 56b explicit a kolofon tiskařského dělníka Ašera Anšla ben Naftaliho Alschulera.

TT:

ספר / זריעת יצחק / חברו הנעלה כמוהר"ר יצחק \ אייזק בן כהר"ר דוד שיק יצ"ו כפי \ אשר זרע ומצא בספרים ישנים גם \ חדשים הוסיף מדיליה [...] על ידי המחק"ק הר"ר אברהם היידא \ הנקרא הר"ר אברם לעמברגיר \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ רומי מטייש יר"ה \ פה ק"ק פראג \ לפרט 'ויזרע' יצחק 'בארץ' ההיא \ 'וימצא מ'אה' 'שערים' 'ויברכהו' \ בבית הקצין כמר שמואל \ מייזיל \

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקוד' אשר בר נפתלי המכונה אנשיל בן הערציל אלט שילר שליט נדפס פה פראג לפרט
\\

T • 2 sloupce (předmluva 1 sloupec) • textové KP hybridní 1,8–2 mm, marginální aparát RP 1,8 mm; vyznačovací KP sefardské 5 mm; RP 1,8 a 2 mm v impresu • kolace 1–14⁴ [1]¹ • zrcadlo 152 × 116 mm, 57 mm šíře sloupce • foliace KP 4 mm [1], 1–40, [1] • záhlaví živá KP 4 mm • signování pravidelně arabskou číslicí (složka) a KP hybridním (složka a list), kromě sl. 14: zde v hebrejských číslicích 14,1–3; v arabských 14,1–2, 15,3, dva poslední listy neznačeny • kustody stránkové.

D • bordura B21 • [1,1a] čtyřlístky oseklé flankují záhlaví a nadpisy perikop a tvoří rámečky pro nadpisy biblických knih.

B • Zunz 167; *CLH* 5428; Muneles 97a; Vinograd 238; *BHB* 175999.

C • BL Asia Pacific & Africa 1948.a.11, 170 × 128 mm • NLI mikrofilm FI 9511.

210.

Šmuel Šmelke ben Chajim Chazan [Šamaš] (žijící autor), [*Bo'u hešbon*]

Fragment, *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Šmuel Šmelke ben Chajim Chazan – Moše ben Josef Becalel Katz?, kol. 1615?]

8°, 111 ff. doch., tabulky

Příručka aritmetiky. K autorovi viz již č. b. 156 a 158 a dále 274, tituluje se *baḥur*, mládenec.

Titul snad dle Nu 21,27 *Bo'u hešbon* (*CLH* má בַּא)? Obsah: [chybějící začátek–18,3b] přehled násobků od 2 do 1000, [18,4a] tabulka násobení od 1 do 10, nadepsáno *ha lecha luaḥ hešbon be-derech ḵšara* se slovním vysvětlením pod tabulkou, [18,4b]: báseň *li-chvod ha-baḥurim ha-mefo'arim*, veršovaná hádanka „proč jsi nazýván jménem *baḥur*“, postavená na *gematrijot* (číselných korespondencích mezi slovy) a násobení, nadepsaná *baḥur*, v akrostichu Šmelke, v záhlaví *Šmelke mi-Prag*; [18,5a] řešení hádanky, [18,5b] několik veršů na způsob explicitu se jménem autora v akrostichu (v uniku BLO stránka obrácena, takto se ale jeví správněji). Na předposledním listu verso v závěru hádanky zkratka *Tav 'Ajin Bejt* (2?). Soudě dle adresátů

básně určeno pro „mládence“ (*baḥurim*), studenty ješivot. Atribuce tiskaři s otazníkem, nicméně v tisku se nevyskytuje specifické bakovské či heidovské písmo.

Explicit:

ש'או . מ'נוחתי . ו'חידתי . א'שר לימדתי . ב' [ר]צון . \ . נ'פשי . ח'דשתי . י'דרשו . י'למדו . מ'ופתי . ז'כר ל'כל \
ה'עמים ה'צנתי . \ דברי הנכר בראשי דלתו"ת החידה שמואל בקראי \ שמו שמעלקי בן חיים ז"ל ה"ה מעיר
גדולה לאלקים \ ק"ק פראג : \ \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní („sefardský“) 2 mm (násobky) a RP a KP hybridní obě 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázský 4 mm • kolace fragmentu [0]³ 1–18⁵ • zrcadlo 118 × 62 mm • signatury patrné pouze ve druhé dochované složce (značené *alef* 1) a ve sl. 13–17, značeno KP 2 mm a menší arabskou číslicí • kustody ani foliace nejsou • záhlaví ve formě řádových číslovek nad tabulkou násobků • sloupce odděleny svislou linkou.

D • lístek trojklanný 1, [18,4b] • čtyřlístky, [18,5a] • tabulka, [18,4a].

B • Zunz 222; *CLH* 7019,1; Muneles 54; Vinograd 235; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 8° 1046 (*olim* 827), 128 × 78 mm, chybí začátek, tj. 1–3 ff. (?), [18,4] duplicitně, unikum.

211.

Avraham ben Šabtaj Šeftel Horowitz (před 1550 – před 1615), *Ḥibur Ješ noḥalin*

Praha, (Jaakov ben Avraham ha-Levi Horowitz z Sczebrzeszynu?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5]375–[5]376 [1615–1616]

4°, 40, [1] ff.

Etická závěť. Autor, kabalista, byl žákem Šloma Lurii, působil v Krakově a ve Lvově. V edici a s *bagabot* autorova syna Jaakova ben Avrahama ha-Leviho Horowitze z Sczebrzeszynu (zemř. 1622). [1b]–2a *haskamot*: Wolf ben David Tevele Auerbach, hlava ješivy v Przemyslu (syn autora č. b. 201), Joel ben Šmuel Sirkes, hlava ješivy v Belzu, Josef ben Matatja Delakrut z Sczebrzeszynu, Šmuel Eliezer ben Juda ha-Levi Eidels z Lublinu, Jehošua ben Alexandr Kohen Falk, bývalý vedoucí ješivy ve Lvově, Mešulam Fejviš ben Jisrael Šmuel, hlava ješivy v Krakově, a Šlomo Efrajim Luntschitz; 2b předmluva editora (*magiah*), datovaná 375, 3a–5a přemluva autora, dále text; 19a kolofon 1. foliace: explicit s datem dokončení spisu, v pátek 13. tamuzu 358 (17. července 1598); 19b–20: *tfila 'al ha-ḥurban*; 20b obsah *simanej ha-šawa'a*, ediční poznámka tiskaře ke kompozici edice, sazbě a značení poznámek (*bagabot*), 21a–[41b] *bagabot* autorova syna; 41b poznámka téhož s příslibem vydání celých *bagabot*, v čemž mu nyní bránil tlak času, zakončená chronogramem *šalom*, tj. 376 (vyšly ještě téhož roku – viz č.

b. 212), a kolofon tiskaře Anšla ben Hercla Altschula. Dle *CLH* dokončeno 22. avu [5]375 (17. srpna 1615), v knize nenalezeno.

TP:

[בשם ולשם ה' אל עולם יתברך שמו \ ויקרא אבר"ם בשם ה' אל עולם : \ כי ידעתיו למען אשר יצו"ה את בניו ואת ביתו אחריו וגומ'] \ חבר \ יש נוהלין / הוא צוואת ותולדות אדם גדול בתורה ובחסידות : מדובר בו נכבדות . [...] בהנהגות ישרות ומדות חמודות . [...] חברו החכם השלם [...] האלוף האלוקי מהה"ר אברהם הלוי זלה"ה \ אשר היה נקרא בפי כל רבי אברם שעפטילש \ בן איש חי רב פעלים מדברנא דאומתי [...] כבוד ר' שבתאי הלוי זלה"ה איש הורוויץ מתושבי ק"ק פראג הוגה \ על ידי בנו אנכי תולעת יעקב ולא איש שנת אכ"ן יש' ה' במקום ה'זה \ לפ"ק ליצירה . \ נדפס ראשונ' ע"י המחוקק [...] כהר"ר אברהם לעמבורגיר \ פה ק"ק פראג \ המעטירה . העיר רבתי עם בחכמה וגבורה . במלחמתה של תורה . וביראת ה' \ טהורה . נגילה ונשמחה ב"ך לחודש אב לפרשת וברכך ה' אלוקיך בכל אשר תעשה . \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר רומי מטיאש יר"ה \ \

Kolofon 1, 19a první foliace (dokončení díla):

ותהי השלמתו יום ו' י"ג תמוז פרשת כי ברוך הוא וישראל עושה חיל שנ"ח לפ"ק \ \

Kolofon 2, 41b (chronogram *Alt Šul*):

ע"י הפועל במלאכת הקדש נאם אנשיל בן לא"א הערציל המכונה אשר בר נפתלי אל"ט שו"ל לפ"ק \ שליט מק"ק פראג \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm, marginálie RP a vyznačovací KP; vyznačovací KP sefardské 5 mm, KP aškenázské 9 mm (titul) • foliace [1]–40, [1] • záhlaví živá, KP s ozdůbkami po stranách • kolace 1–10⁴ 11¹ • signatury KP hybridní (složka a list – i ve složce 11) a arabské číslice (pouze list) • kustody stránkové • zrcadlo 152 × 115 mm.

D • rámeček TL FO1 a lístek trojklanný 1 (týž TL u exempláře BL) • incipit začátku díla v rámečku z ozdůbek u všech variant • čtyřlístky

B • Zunz 162; *CLH* 4233,8 (uvádí pouze jednu variantu); Muneles 96 (pouze jeden záznam); Vinograd 241; *BHB* 119585.

C • BLO Opp. 4° 948, 182 × 147, konvolut s *Migdal Dawid* • NLI R 8° 75 A 551 • BL Asia, Pacific & Africa 1933.b.52, jen titulní list, zbytek delší verze • NLI mikrofilm NLI FI 10086.

212.

Avraham ben Šabtaj ha-Levi Horowitz (před 1550 – před 1615), *Sefer Ješ noḥalin*

Praha, (Jaakov ben Avraham ha-Levi Horowitz z Sczebrzeszynu?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger v domě Šmuela Maisela, [5]375 – sivan [5]376 [1615 – květen–červen 1616]

4°, 29, 10–12, 12–31 ff. (s chybami ve foliaci)

Etická závěť (k autorovi a editorovi viz u č. b. 211). Druhé, rozšířené vydání s kompletními synovými *bagahot*. Kratší verze má v záhlaví *ḥibur* (spis) namísto *sefer* (kniha). Korpus textu totožný až po začátek *bagahot*, s menšími variantami ve jménech aprobantů. Obsah: 1b–2a *baskamot*, dále totožné až po f. 20b; 21a–31a *bagahot*, 31a explicit editora, 31a–b opomenutý text k f. 25. Chronogram, 31a, „v měsíci, kdy byla Izraelitům dána Tóra“, tj. v měsíci sivanu, na který připadá svátek Matan tora, tj. Šavuot, chronogram, 31b, *le-hajim u-le-šalom*, vyznačeno *šalom*, tj. 376.

TT:

[בשם ולשם ה' אל עולם יתברך שמו] \ ספר יש נוחלין \ זה הספר תולדות אדם גדול בתורה ובחסידות . מדובר בו נכבדות . [...] בהנהגות ישרות \ ומדות חסידות . [...] חברו החכם השלם [...] האלוף החסיד מה"ר אברהם הלוי זלה"ה \ אשר היה נקרא בפי כל רבי אברם שעפטיליש בן איש חי [...] החסיד העניו כבוד ר' שבתאי \ הלוי זלה"ה איש הורוויץ מתושבי ק"ק פראג והוגה על ידי בנו אנכי \ תולעת יעקב ולא איש שנת אכ"ן י"ש' ה במקום הזה לפ"ק ליצירה \ נדפס ראשון' ע"י המחוקק הנעלה והאלוף כהר"ר אברהם לעמבורגיר \ פה ק"ק פראג \ [...] \ בבית הקצין כמר שמואל מייזיל \ \

Kolofon, 19a, první foliace (totožný s první verzí):

ותהי השלמתו יום ו' י"ג תמוז פרשת כי ברוך הוא וישראל עושה היל שנ"ה לפ"ק \ \

Explicit editora, 31a, s chronogramem sivan 376, tj. květen–červen 1616:

[...] נכתב ונחתם על ידי הקטן והתם יעקב בן לא"מ מהר"ר אברהם הלוי \ הרוויץ [!] מק"ק שעברשין בחודש אשר ליהודים היתה אורה . זו קבלת התורה [...] בפר"ט וישם לנו ולכל ישראל שלו"ם \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm, marginálie RP a KP 5 mm; vyznačovací KP sefardské 5 mm (též pro marginálie), KP aškenázské 9 mm (titul) • kolace 1–13⁴ • foliace (dle kopie hebrewbooks/45430): [1]–13, [1], 15–29, 10–12, 12–15, [1], 16, 19, 18–26, [1], 28–31, chybná • signatury hebrejsky a arabskou číslicí; chyby např. 12 jako 21, 13 jako 31; po sl. 10 značeno v hebrejském číslování složka a první list, v arabském jen složka, dále jen číslo složky • kustody stránkové • záhlaví živá KP 5 mm, v *bagahot* již mrtvá (*bagahot le-ḥibur ješ noḥalin*) D • TL v rámečku z FO1, lístek trojklanný 1, čtyřlístky, podobně v textu (začátek spisu, 3a). B • Zunz 162; *CLH* 4233, 8 (pouze jedna varianta); *Muneles* 96 (pouze jeden záznam); *Vinograd* 242; *BHB* 301915.

C • BL Asia, Pacific & Africa 1933.b.52, exemplář má TT jako č. b. 211 (v záhlaví *ḥibur*), zbytek jako č. b. 212, též jména aprobantů jako v kratší verzi, patrně zkompletováno z obou vydání • BL Asia, Pacific & Africa 1934.e.26 • NLI R 8° 81 A 1439 • NLI R 8= 99 A 385 • on-line: hebrewbooks/45430 (16. 7. 2016).

213.

Ḳroves dos iz rošej teves ḵol rina wi-ješu'a be-'ohalej šadiḵim

Praha, Jaakov ben Geršon Bak [dokončeno syny?], [5]375 – [v pátek o novoluní sivanu [5]378?] [1615 – 25. května 1618?]

2°, 110, 33–53 ff.

Modlitby pro svátky pro celý rok v jidiš. Název v záhlaví vykládán jako akronym *ḵol rina we-ješu'a be-'ohalej šadiḵim* (akronym verše Ž 118,15), nebo odvozen od označení poetických skladeb *ḵerovot* (CLH 2552). 2. vydání; 1. vyd. Krakov 1571 (*maḥzor aškenazi*), jen pro Vysoké svátky, se zajímavým doslovem překladatele; pražské vydání snad zkombinováno dle vyd. machzoru pro Vysoké svátky, Krakov 1599, a machzoru pro tři poutní svátky, Praha 1600, č. b. 81, obé jidiš. TT uvádí, že „nic takového nebylo nikdy vytištěno, co svět existuje“, a o pár řádků dále v impresu, že jde o druhé vydání (nemusí nezbytně jít o 2. vydání v Praze), a hovoří o důležitosti překladu modliteb pro obyčejného člověka (*gemajne lajt*). Obsah: [1a] TL, [1b] předmluva; 2a *jošrot* pro Roš ha-šana; [29a] *Kol nidrej* (viz formulku na konci předchozího listu); 36b *jošer šel jom kipur*; 66a *Ne'ila*; 68a *Avinu malkenu*; 68b *jošer šel Sukot*; 74b *jošer fun Šmini ašeret* (*gešem* v záhlaví); 79b *jošer fun Šimḥat tora*; 82a *jošer šel pesaḥ* (pro první den v záhlaví *ḵal*; 2. den 90b ad.); 110a kolofon 1 sazeče Alexandra ben *ha-ḵadoš* Jechezkela z^{“l} zvaného Gutkind z^{cer} z obce Pila (Polsko?), 110b vakát; 33a *jošer fun ersten tog Šavu'ot*; 53b kolofon 2 dělníků Jehudy Lejba ben Mošeho Jaakova z^{“l} (z Lipníka) a týž Alexandra Gutkinda s datem dokončení v pátek roš chodeš sivan 378 (chronogramem). Oba známé exempláře HAB i ÖNB mají v TT vročení chronogramem 375 (1615) a v kolofonu datum dokončení v pátek o novoluní sivanu 378 (1618) a např. sazba na ff. 110a i 33a je v obou exemplářích totožná. Exemplář HAB se od exempláře ÖNB odlišuje na začátku: je buď sestaven ze dvou různých vydání, tj. 1615 a 1618 (takto jej eviduje CLH i Vinograd), anebo jde o vydání jediné, započaté 1615 a dokončené 1618. Tisk mohl být – například z důvodu onemocnění Jaakova Baka, který je jako aktivní tiskař doložen naposledy právě v TT tohoto tisku (č. b. 220 je vydáno „v domě Jaakova Baka“) a který zemřel v pouhých 45 letech v měsíci tišri 5379 (mezi 20. zářím a 20. říjnem 1618) – přerušen a dokončen teprve roku 1618, přičemž přinejmenším pro část nákladu byl či mohl být rovněž novým písmem přesázen obsahově totožný TT a začátek knihy. V exempláři HAB je totiž zpočátku použito písmo JP8 (od TL včetně), dále JP12 (přechod snad mezi sl. 2 a 3; nedostatečná fotodokumentace); v této druhé části je již totožný s exemplářem ÖNB. Exemplář ÖNB je celý vysázen JP12, přitom má ale totéž vročení v impresu i text impresa (1615) a zcela totožný kolofon (1618), a

začátek tisku je tedy evidentně v tomto exempláři přesázen novějším jidiš písmem JP12 a lišty použité v rámu TT jsou doplněny jinými ozdůbkami než v exempláři HAB; v TT jsou zde oproti exempláři HAB navíc patrné ortografické odlišnosti a změny: jsou zde opraveny gramatické a ortografické chyby a syntax, hebrejská slova jsou sázena KP a vokalizována, TT je sázen ztrácející se sazbu a ve jménu otce tiskaře je chyba (*grwn* namísto *gršwn*). I podle impresy se zdá, že jde o edici jedinou, započatou otcem roku 1615 a dokončenou již syny roku 1618; varianta jediné edice se jeví pravděpodobnější i vzhledem k tomu, že není znám žádný kompletní exemplář vydání sázeného výhradně starším bakovským jidiš písmem JP8. Viz též č. b. 228.

Veršík na konci oddílu pro *roš ha-šana*, 28b:

דא איז אויז דאז מחזור פון ראש השנה : נון וועלין מיר אן היבן כל נדרי מיט גוטר כוונה \\
TT, exemplář HAB, sázeno JP8, chronogram 1 Kr 8,57:

קרובץ \ דאז איז ראשי תיבות \ קול רינה וישועה באהלי צדיקים \ דאז טייטש מיינט . מין שטים גיזנג אונ' הוילף . גיצעלט \ פון צדיקים \ אלי פרומי לייט דיא ווערן זיך משמח זיין מיט דעם מחזור \ דען עז איז איין גרוש ניצליך זך פר גימייני לייט אונ' ווייבר \ אונ' חדוש דז ניא איז ווארדן גידרוקט ווייל דער עולם שטיט \ אז נייארט איין מאל אונ' איז בתכלית וואל ור טייטשט אונ' \ דאז איין איטליכר מאג פאר שטין דאש מחזור אויף דאז אלר \ בעשט גיקלויבט אויז אלין מפרשים דאש בעשט אונ' דאש \ פר שטענדליכשט אך פיל טעיות דיא אים מחזור זיין אים \ עברי האב איך דא אינג ביטייט וויא איך זיא אין פרמנטין \ מחזורים גיפונדן האב אז איר זעלברט ווערט מרקן אי"ה \ נדפס פעם שנית פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר מאטיש יר"ה \ בשנת יהי ה' אלהנו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל \ יטשנו"ו לפק \ על ידי הרר יעקב בר גרשון ב"ק זצל מחוקק \\

kolofon 1 (JP12):

על ידי הפועל במלאכת הקדש \ אלכסנדר בן הקדש רבי יחזקאל זל \ נקרא בפני כל גוטקינד זעצר \ מקק פילא \\
kolofon 2 (JP12), chronogram Zach 14,9:

תם ונשלם . תהלות בורא עולם : \ היום יום ו' בראש חודש סיון \ בשנת ה' אח"ד ושמ"ו אח"ד לפק \ על ידי הפועל יהודא ליב בר משה יעקב זצל : \ ועל ידי הפועל במלאכת הקדש אלכסנדר בן הקדש יחזקאל ז"ל . \ המכונה גוטקינד מק"ק פילא במדינת פולין \\

T • 2 sloupce • textové jidiš písmo: HAB zpočátku JP8 2 mm, později JP12 pro jidiš; ÖNB celé JP12; v obou KP aškenázské 2 mm pro hebrejská slova v textu; vyznačovací KP aškenázský 4 a 9 mm (někdy poněkud brutální, např. 19a, *baruch*) • kolace ÖNB 1–27⁴ 28² 9–13⁴ [0]¹ (poslední list sirotek) • zrcadlo 260 × 154 mm (sl. 2), 265 × 156 mm (sl. 3); 272 × 157 mm (2. signování, sl. 9,1) • foliace ÖNB [1], 2–6, [2], 9–13, 13*bis*, 15–23, 20 25–28, [1], 30–49, 49*bis*, 51–108, 111, 110, 33–53 • signatury: na začátku JP; od sl. 3 dále KP 4 mm, vždy první dva listy ve složce s výjimkou 27 a 28 (pouze první list), pouze hebrejskými číslicemi • kustody stránkové • záhlaví živá, sl. 1 základním JP, bez ozdůbek, sl. 3 a dále KP 4 mm, od sl.

10 (f. 37a) flankována ozdůbkami (větvička s lístky 3), ve druhé foliaci bez ozdůbek • nadpisy oddílů hebrejsky, záhlaví jidiš, instrukce v jidiš tištěny JP a KP (př. 66a).

D • lišty s vázami 26 a 27 (též na 51b, 110a), TL • pásy z ozdůbek pro incipity • ornamenty složené z ozdůbek, 2. foliace, 33a a 53b • ozdůbky HAB: větvička s lístky 3, čtyřlístky, FO3, FO4, FO1 oříznutý; perlovec 3 × 7 mm; kvítek mezi linkami, lístek trojklanný 1 (flankuje záhlaví) • ozdůbky ÖNB: FO1, FO6, FO9, FO3, perlovec 1, žalud, osekane FO1, čtyřlístek, větvička s lístky 3, lístek trojklanný 1.

B • Zunz 161 (k roku 1615, u 1618 nemá); *CLH* 2555, k roku 1615, „Ed. II. [non integra?]“, TT odvozen od krakovského vyd., a *CLH* 2556, k roku 1618; JDL 144; Vinograd 253 a 277; *BHB* 0 (ale viz 334686, 1. vyd.) • k 1. vyd. Krakov 1571 viz podrobně Šmeruk 1981: s. 80–82, č. 9.

C • ÖNB 20.P.40, kompletní • HAB M: Le 4° 53 (1) a (2), 320 × 203 mm, v katalogu jako vydání 1615 a (1) a 1618 (2), na výlep přidešty použity listy 49 a 51 vydání *Gvurot ha-šem*, Krakov 1582, figurativní kolky na hřbetníku alegorické *fides, iustitia* ad.

214.

Šlomo ben Jechiel Luria (kol. 1510–1573), *Jam šel Šlomo*

Praha, Eleazar ben Avraham Chanoch Altschul-Perels – Avraham ben Šimon Heida

Lemberger, středa 19. češvanu [5]376 – (pondělí 4. sivanu [5]378) [11. listopadu 1615 – 28. května 1618]

2°, 46, 49–166 ff. [*recte* 164 ff.]

Novellae k talmudickému traktátu Bava kama. Nakladatelem (*madpis*), kopistou a editorem byl Eleazar Perels (ca. 1578–1639) z rodiny Altschul, zeť Jicchaka (ben Jekutiela Kuskese) Katze, který text vydává z opisu, který, jak uvádí v textu, si rukopis opsal za svého mládí v Lublinu. V TT Eleazar vyjmenovává množství vydaných i nevydaných děl autora, vyslovuje přání vydat i ostatní jeho komentáře k Talmudu. TL *verso* aprobace rabínského soudu v Praze, podepsáni Ješaja ben Avraham Horovitz, Šlomo Efrajim Luntschitz, Jicchak ben Šimšon Katz, Moše ben David *mi-bejt* Levi (Horowitz), Mordechaj ben Eliezer Lipschitz a Jom Tov Lipman Heller, a rabinátu ve Frankfurtu n. M., podepsáni Aharon ben Jehošua Moše Luria, Moše ben Menachem Bachrach, Šmuel ben Avraham Alisum (?), Azriel Mühlhausen (?); tamtéž báseň autora s názvem díla v akrostichu, datovaná v pátek 24. češvanu 306 (30. října 1545); 2a–b předmluva autora; 165a explicit a omluva kopisty–

editora, datováno 376 (1615–16); 165b kázání Mošeho Isserlese k dokončení studia traktátu; 166b prohlášení rabinátu v Praze k vyvolání ve všech pražských synagogách na podporu prodeje a na ochranu obchodních práv Eleazara Altschula–[Perelse], který učinil obchodní dohodu (*‘aša [...] meḳaḅ ‘im ha-ḳonim*) s kupujícími zde v Praze i v jiných zemích, že si zakoupí knihu za dva rýnské zlaté, a nyní když je dílo dokončeno, vyzývají rabíni, aby si tito dle dřívějšího ujednání (*de-minuj ḳadmajcho*) knihu od nakladatele zakoupili, a spolu s tím vydávají zákaz nového vydání na pět let, podepsáni Ješaja ben Avraham Horowitz, Šlomo Efrajim Luntschitz, Jicchak ben Šimšon Katz, Moše ben David *mi-bejt* Levi, Mordechaj ben Eliezer Lipschitz a Jom Tov Lipman Heller a za *rašim ḳšinim we-ṭovim*, tj. světské vedení obce podepsán Jekutiel Kafman ben Jaakov ha-Levi (Wahl) a dále obecně jmenování představení moravských ješiv (*rašej ješivot*) a (světští?) předáci moravského židovstva (*rašej ha-medina*), datováno v pondělí 4. sivanu 378 (28. května 1618); tamtéž kolofon. Prohlášení zmiňuje, že podobně bylo učiněno vyvolání v synagogách v Poznani, ve velkých obcích na Moravě a ve Vídni.

TT:

ספר \ ים של שלמה \ ראה זה חידוש על מסכת בבא קמא . הוא החיבור הגדול [...] כל סוגיות התלמוד עם סתימת פירוש רשי ותוספות [...] . ויתר דברי \ כל המחברים ופוסקים [...] הוא המחבר הגאון רבינו שלמה בן כבוד \ הגאון מהרר יחיאל לוריה [...] שש עשרה מסכתות שלמות על ים \ התלמוד שעשה שלמה . הגם בשכבר זכינו שנדפס שני פעמים שאלותיו ותשובותיו \ והוראותיו בתורתו התמימה . [...] גם האיסור והיתר \ והגהותיו עטר"ת שלמה . וביאורי הסמ"ג הנקרא עמוד"י שלמ"ה [...] והעתיקו העתקה אחר העתקה תלמידיו [...] \ ביאוריו וחידושו [...] על דברי רבינו יעקב בארבעה טורים . [...] בהקדמת והסכמת האלופים הגאוני"ם [...] כו יעתר המעתיק והמגיה [...] הטרוד והנעלב \ זעירא דמן החבורה . אלעזר בן כבוד א"א החר' אברהם חנוך ז"ל מק"ק פראג הביירה . \ ממשפחת אל"ט שו"ל לפרט קטן ליצירה . חתן החסיד מהר"ר יצחק כ"ץ ז"ל היה מדקדק \ גדול במצות ובתורה . המתחיל בסיעתא דשמיא ביום ד' יט חשון שנת משביע \ שלו"ם מבשר ישועות משמיע טוב במהרה : ים של שלמה שמו כי שלו שלו"ם \ נדפס ראשונה על ידי המחוקק הנעלה והאלוף כמהר"ר אברהם בן לא"א כהר"ר שמעון \ ז"ל איש היידא \ פה ק"ק פראג המעטירה \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי המיוחס מטיאש יר"ה \ \

Kolofon:

תם ונשלם [...] היום יום ב' ד' סיון שנת בחר ה' בציון \ אוה למוש"ב לו קריה נאמנה \ [...] \ וביור' ההוא יהיה ה' אח"ד ושמ"ו אח"ד \ ומלאה הארץ דעה... \ \

T • 2 sloupce, předmluva a omluva editora, 166a–b 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm, RP 1,2 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm (titul), KP sefardské 5 mm (záhlaví ad.) • kolace [0]² 1⁴ 3² 4–12⁴ 13²⁽³⁾ 14–15⁴ 16² 17–18⁴ 19² 20² 20bis⁴ 21² 21bis⁴ 22–42⁴ 43² • foliace [1]–13, 15, 14, 16–46, 49–76, 76bis–77(?), 75–76, 81–166; KP 4 mm, jen 166 KP hybridní 1,8 mm • zrcadlo 260 × 142 mm, šíře sloupce 68 mm • občasné chyby v signování (sl. 6 jako 5, sl.

8,2 jako 7,2) • v záhlaví *Jam šel Šlomo, Bava ħama* a název oddílu • hebrejské signování: značena složka a list v první půli složky • kustody stránkové.

D • rámeček z ozdůbek FO1, FO3, FO4 a lístek trojklanný 1, čtyřlístky, TL • viněta s chrámem Ch2, 166b.

B • Zunz 168; *CLH* 6950,8; Vinograd 259; *BHB* 143801 • Reiner 1993a: s. 65–66; Reiner 2000: s. 236–237; Reiner 2009: s. 289–294; k rodině Altschul-Perels viz Putík – Polakovič 2009.

C • ŽMP, sg. 2.856, 29 × 20 cm • on-line <http://hebrewbooks.org/11724> (přístup 12. 4. 2015).

215.

Šabtaj Šeftl ben Akiva ha-Levi Horowitz (1566–1619), *Nišmat Šabtaj ha-Lewi*

Praha, (Šabtaj Šeftl ben Akiva ha-Levi Horowitz) – Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno ve středu 20. adaru roku [5]376 [9. března 1616])

4°, [29] ff.

Kabala, o podstatě duše a metempsychóze, nákladem autora, jenž je v TT titulován *rofe mumḥe*, tj. lékař. Obsah: [1a] TT, [1b–2b] předmluva, [3a] poznámka autora k členění díla, [3a–3b] obsah, [4a–4b] úvod, [4b]–29a text, 29b *errata*, aprobace Šlomo Efrajima Luntschitze, Ješaji ben Avrahama Horowitz: ochrana nakladatelských a obchodních práv autora, zákaz nového vydání do 1. nisanu 380 (jaro 1620), explicit s datem dokončení a kolofon sazeče Moše ben Jaakova Gelhaara z“l sazeče (*zacr*) z Prahy.

ספר \ נשמת שבתי הלוי \ מדבר גדולות ונפלאות מסורות [...] סתרי נשמה הקדושה \ שנתחדשו על פי שאלות בניו תלמידיו חביריו ורבותיו חברו וגם \ יסדו חכם גבר בעז האלוף המרומם רופא מומחה לרבים מהר"ר \ שבתי בן הקדוש ר' עקיבא סג"ל ממשפחת רם הורוייץ \ כשכבר נתגדל ונתפרסם שמו בישראל ר' שעפטל הורוייץ \ מפראג בחבורו הקדוש קודש קדשים שפע טל [...] וכל דבריו מיוסדים על ארבעה אדני פז [...] \ ובהקדמת המחבר \ המה בכתובים ובשמותיהם נקובים [...] \ נדפס פה קק פראג תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי מטיש יר"ה \ ע"י הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

Aprobace:

עיניכם הרואות זה הספר תולדות אדם גדול \ שחיבר הרב המובהק המקובל האלוף \ מהר"ר שבתי בן הקדוש ר' עקיבא סג"ל זלה"ה . \ הינה גם נגלהו בתכלית היופי הן מצד הנייר . \ הן מצד האותיות וע"כ רבתא ההוצאה עליו . \ בכך שאל מאתנו שאלה הגונה מאחר שרבים \ המתאווים אליו . אולי יקפוץ אחר ויתנו בדפוס \ שנית קודם שימכור המחבר אותם שתחת ידו . \ ושאלתו שלא יודפס בקירוב ימים . והשואל \ כהוגן משיבין לו כהוגן בכך גוזרים אנחנו בתוקף \ גזירת נחש שלא יודפס עד ר"ח ניסן שי"ן פ"א לפ"ק [...] \

Kolofon:

ותהי השלמתו היום יום ד' ד' אדר שנת ומלא \ האר"ץ דע"ה א'ת ידוה כמים לים מכסים לפ"ק \ ע"י הפועל
[...] משה בן לא"א \ יעקב געל האר ז"ל זעציר מק"ק פראג \

T • 1 sloupec pro předmluvu (1b–3a), dále 2 sloupce s *bagahot* vsazovanými v okénkách v hlavním textu • textové KP hybridní 1,8 mm pro hlavní text; RP 2 mm pro *bagahot* a část *impresa*; vyznačovací KP aškenázské 2,5 a 4 mm; KP hybridní ca. 2,5–3 mm, KP sefardské (pouze *sefer* v TT) 5 mm • kolace [1]–7⁴ 8² (8,2 vakát) • zrcadlo 153 × 118 mm • foliace [1], 2, [6], 9–29 • kustody stránkové, případně sloupcové • signatury: sl. 1 neznačena, sl. 2–8 na prvním listu KP hybridní a arabskou číslicí, pouze číslo složky • záhlaví živá, KP hybridní 3 mm: *baḳdama*, číslo „brány“ a téma, *luaḅ ha-ṭa'ut*.

D • široký rámeček z ozdůbek pro TL, jako v *Mišnajot* 1614–1617 • čtyřlístky.

B • Zunz 173; *CLH* 6865,1; Muneles 102; Vinograd 263; *BHB* 137588.

C • BLO Opp. 4° 818 (9) (*olim* 899), 185 × 145 mm, konvolut, ad.

216.

Maḅzor mi-kol ha-šana ke-minbag Aškenazim jš“w

[Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno ve čtvrtek o perikopě *Wa-jašem lecha šalo“m* /tj. 10. sivanu/ [5]316 – (dokončeno ve středu 22. češvanu roku [5]317) 26. května – 2. listopadu 1616]

16°, verze 1 [252] ff.; verze 2 [256] ff.

Modlitební kniha pro svátky pro celý rok v kapesním vydání. Na začátku pravidelné modlitby, amida pro tři poutní svátky a pro Vysoké svátky, dále pro ostatní svátky. Roš ha-šana začíná ve sl. 7,1 (verze 1); Kol nidrej ve sl. 14,1; Sukot 25,2; Pesach 29,1 a Šavuot 36,6. Oba chronogramy Nu 6,26 odkazují k perikopě Naso, rok zahájení *šalom* v *impresu*, jako *šana tova* v kolofonech. Pouze dle bibliografie. *BHB* uvádí samostatně dvě vydání se stejným imprintem i kolofonem, ale jinou foliací. Ve verzi 2 mají mít sl. 24 a 42 po 10 listech, zatímco ostatní po 6; u verze 1 není uvedeno. U druhé verze je v *BHB* uvedeno, že *in margine* prvního listu složek je vedle signatur většinou uvedeno Aškenaz: vydávali tedy patrně dvě verze *machzoru* jako v roce 1613, č. b. 187 a 188, jednu dle českého, moravského a polského ritu (exemplář s tímto titulem se ale nedochoval) a druhou dle aškenázského ritu?

TT, verze 1.

מחזור מכל השנה כמנהג אשכנזים יצ"ו . גם התפלות לאותות ולמועדים לרגלים ולימים נוראים [...] והיתה
התחלתו יום ה' פ' וישם לך שלום לפ"ק \

Kolofon:

TT, verze 2:

מחזור מכל השנה כמנהג אשכנזים [...] גם התפלות [...] לרגלים ולימים נוראים [...] מעולם לא נראה במעט הכמות ורב האיכות [...] לשאת אותו איש תחת מעילו [...] ותהי התחלתו יום ה' פ' וישם לך שלו"ם

Kolofon:

תם ונשלם ביום ד כב חשוון שנ"ה טוב"ה \\

B • Zunz 0; *CLH* 0; Vinograd 262; *BHB* 202251 (verze 1) a 306673 (verze 2; soukromá sbírka).

C • nelokalizováno, unika?

217.

Jehuda Lejb ben David Pisk (zemř. před 1616), *Dimjon arje*

Praha, (Josef ben Jissachar Prag Mikles?) – Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno ve středu 6. tamuzu [5]376 – (dokončeno po 22. tamuzu [5]376) [21. nebo 22. červen – po 7. červenci 1616]

4°, [18] ff.

Responsum ve věci rozdělení podílu na nákladech, které židovská obec v Mikulově vydala na povolení zákazu užívání nežidovského vína (*jejn nesech*), mezi příslušníky obce či židovské výrobce a prodejce vína (*ba'alej ha-jajin, mochrej jajin, ba'alej paṭisin mochrej ha-jajin*). Autor působil v Mikulově (snad zde pohřben jeho syn, zemř. 1640). K datu zahájení: 6. tamuzu bylo úterý, tedy buď v úterý 6. nebo ve středu 7. tamuzu, tj. 21. nebo 22. června 1616, dokončení dle kolofonu editora. F. 1b *haskamot*: Jehuda Lejb Eulenburg, rektor ješivy a vrchní rabín v Mikulově – udělení aprobace již zesnulým rabínem potvrzuje podepsaný Šlomo ben Avraham Luria; *ha-ge'onim alufej Prag*, tj. vedení pražského rabinátu: Šlomo Efrajim Luntschitz, Ješaja ben Avraham Horowitz, Mordechaj ben Elijahu Lipschitz, Pinchas ben Jisrael ha-Levi Horowitz, Jom Tov Lipman Heller, Jošia Hešl ben David, *ha-ša'ir* Jicchak ben Ašer *sgl* Horowitz; [2a] předmluva editora (*ha-rav ha-magiah*) Josefa ben Jissachara Praga (Miklese) s básní dole s dvojitým akrostichem s jeho jménem, vysvětluje, co jej vedlo k tomu, aby přispěl svým podílem k edici, tj. kvalita práce i to, že sám býval žákem Lejba Eulenburga, který k vydání dal svou aprobaci, datováno *le-seder we-hajta le-'edat bnej Jiśra'el le-mišmeret šalo* "m lp"q a *errata* (viz k němu č. b. 139 a 255); [2b] obsah, [3a] text, [16b] explicit autora, [17a] responsa Š. E. Lunschitze a Ješaji Horowitze k výroku Lejba Piska, [17b] *ma'ane* (odpověď, *išuva*) Mošeho ben Davida ha-Leviho [Horowitze], datovaná v neděli 11. tamuzu 376, pod

tím emblém českého heraldického lva, snad na počest autora, s biblickými verši kolem, v akrostichu *Josef* a kolofon editora (*anochi ha-magiah saviv Arje ramuz...*), datováno 22. tamuzu *šalom*, [18a] vyjádření Mordechaje Lipschitze, 18. tamuzu 376; a Pinchase Horowitzze, [18b] vyjádření Jom Tov Lipmana Hellera, datované ve středu 21. tamuzu 376 (6. července 1616):

יום ד' א"ך טוב בחדש תמוז שלו"ם על דייני ישראל בפי' פינחס ראשון שגור על יינם

TT:

דמיון אריה / הכינו וגם חקרו . אלוף בתורה ומנהיג בדורו [...] מגיד לאדם יושרו . בשאלה ותשובה תוכן דברו . בפלפול וחרifות גדול ביאורו [...] פסק דין שיצא לאורו [...] בסוף דבריו חתם שמו וזכרו . ה"ה כמהר"ר ליב פיסק נר"ו . קצין העם וגבירו \ דק"ק ניקלשפורג : \ הובא לבית הדפוס ע"י החכם השלם מוהר"ר יוסף בר יששכר \ פראג והוגה על ידו בעיון נמרץ ותהי התחלתו לסדר אשר אין \ בה מום יום ד' ו' תמוז שלו"ם לפ"ק \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדוננו המיוחס הקיסר רומי מטיאש יר"ה \ על ידי הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

[17b], Nu 25,12:

אנכי המגיה סביב האריה רמוז / בסיומ' נגילה ונשמחה ב"ך תמוז ה' . לכן אמור הנני נותן לו ברותי [!] שלו"ם לפ"ק \

T • 1–2 sloupce • textové KP hybridní a RP 1,8 mm; vyznačovací KP hybridní v záhlaví 2,2–5 mm; KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm • kolace [1]⁴ 2–3⁴ 4⁶ (patrně, v exempláři JTSA nelze určit) • zrcadlo 153 × 112 mm, šíře sloupce 52 mm • foliace není • signatury hebrejsky a arabsky, pouze první strana • kustody sloupcové • v záhlaví KP s ozdůbkami po stranách *baḡdamat ha-rav ha-magiah a dimjon arje*.

D • široký rámeček z více druhů ozdůbek jako *Mišnajot* 1614–1617, TL • samostatný štoček s českým lvem ve znaku (na počest autora?), DBL, [17b] • čtyřlístky.

B • Zunz 169; *CLH* 5763; Muneles 100; Vinograd 256; *BHB* 158102 • Heller 2011: sv. 2, s. 339 • Löwenstein 1923: č. 1266 (haskama Heller) • Davis 2011: s. 144–152.

C • NLI R 2° 75 A 4491 • JTSA 113:15.

218.

Moše Alšech (1520–1593), *Torat Moše*

Praha, (Aharon Zanvil Šmu'el ben Jisrael?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, (dokončeno kolem 16. avu [5]376 [30. července 1616])

2°, 330 (*recte* 337) ff.

Komentář k Tóře. 4. vydání (1. vyd. Belveder u Konstantinopole 1593, 2. vyd. Benátky 1600, 3. vyd. Benátky 1601). F. 328b slovo tiskaře ohledně kvality rejstříků, které převzal z

benátského vydání, omluva, že není schopen vylepšit jejich nedostatky, mj. též z důvodu neschopnosti vlastních dělníků. F. 330a *ḥerem*, klatba na ochranu obchodních práv tiskaře na pět let: dílo nesmí nikdo, ani žena ani muž, přetisknout ani sám ani prostřednictvím druhých, ať židů či nežidů, což platí pro blízké i daleké tiskaře, předáci obcí a zemí jsou povinni na dodržení tohoto zákazu tiskaři dohlédnout, a pokud by byl přesto porušen, nesmí takovou edici nikdo kupovat, a aby toto vešlo ve známost ve všech obcích a zemích, bude to vyhlášeno ve všech synagogách v Praze, podepsán Šlomo Efrajim Luntschitz, k tomu dodatek Ješaji Horowitze: zákaz pod hrozbou exkomunikace (*gozreni be-tokef gzerati gzerat nah*“aš; tj. akronym *niduj ḥerem šamta*). F. 330b explicit tiskaře datovaný *samuch le-šabat* o paraše *ata bor'eta la-da'at* (Dt 4,35, perikopa Va-etchanan), vročení 376 chronogramem jako v TT, přičemž šabat připadl t. r. na 16. avu (30. července); dole poděkování mecenáši či nakladateli (*ba-nadiv*) Aharonu Zanvilovi Šmuelovi ben Jisrael z“l (jeho syny byli snad Meir ben Zanvil r. Jisrael Chazan, Hock 1892: col. 126a, 8400, zemř. 1659, a Jisrael ben Zanvil Chazan, zemř. 1670, *tamtéž*, 7542?). Obsah: [1a] TT, [1b] úvod autora, 2a–328b komentář k Toře: 2a–87a Gn, 87b–88b rejstříky; 89a–168b Ex; 168b–219a Lv; 219b vakát; 211a–253b Nu; 254a–328b Dt, 328b–330a rejstříky k Ex–Dt; 328b slovo tiskaře; 330a *ḥerem*; 330b explicit tiskaře a poděkování mecenáši. Komentář ke svitkům viz č. b. 226, vydal rovněž Heida; komentář k Předním prorokům, č. b. 241, vydali jiní nakladatelé v tiskárně Mošeho Katze.

TT:

[...\\...]\ [הואיל משה באר את התורה] \ ספר \ תורת משה \ כשמו כן הוא נאה דורש ונאה מקיים באמרו \ [...\\...]\ [מפרש בים הגדו] \ [הוא הגאון] \ [...\\...]\ [משה אלשיך זצ"ל] \ ולא ידע איש ההמוני את גבורתו \ [...\\...]\ [כי לא נמצא רק ביחידי סגולה] . בכך קמתי בעזרת \ עילת כל עילה . לזאת הפעולה . להדפיס הספ' \ על צד היותר מעולה . גם חמש מגל' וכ"ד כולה \ [...\\...]\ [ע"י המח"ק] : אשר לעזרת ה' משתוקק . אברהם \ בן לא"א כהר"ר שמעון ז"ל ה"ה איש היידא \ נ"ש פה ק"ק פראג . בשנ' שו"כן 'ירושלים ל"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיס"ר רומי המיוחס \ מטיאש יר"ה \ [...]

T • 2 sloupce • textové RP a KP hybridní, obé 1,8 mm, vyznačovací KP hybridní a KP

sefardské 5 mm • kolace 1⁶ 2–21⁴ 22² 23–33⁴ 34⁵ 35–54⁴ 36–65⁴ • zrcadlo ca. 260 × 165 mm,

šíře sloupce 80 mm • foliace [1]–16, 18, 18*bis*, 19–41, 43, 43*bis*, 44–84, 86–91, 91*bis*, 93–131,

134–212, 208, 214–217, [1], 219, 211–230, 234, 232–249, 249*bis*, 251–256, 258, 258*bis*, 259–

267, 263, 269–273, [1], 275–285, 285*bis*, 286–292, 283, 295–299, 100–101, 300, 303–309,

307, 311–325, 325*bis*, 327–330 • zvláštnosti ve foliaci: 270 jako *‘ajin reš* aby se vyhnuli slovu

r‘a zlý; 304 jako *dalet šin*, aby se vyhnuli slovu *šed* • signatury: RP a arabskými číslicemi v

první půli složky, chyby: 10 v arabských obráceně jako 01, *dtto* ve sl. 13, 15, 16,2, 18, 19,

24,1, 36,2, 41,1; v 50,1 vypadla číslice 5; nové signování: 37,2 jako 36,2, 49,1 jako 46,1; 51

jako 501, 52 jako 502, 53 jako 503 • v záhlaví *torat moše parašat* a název perikopy • kustody stránkové.

D • bordura B22, TL • chrám Ch2, 330b • prasklá rolverková kartuše RK2 pro incipit, 168b, 75 × 95 mm • incipit Ex, Nu: rámečky z filigránových odzúbek, 5 × 5 mm • čtyřlístky oseknuté 4 × 4 mm

B • Zunz 172; *CLH* 6431,3; Muneles 101; Vinograd 265; *BHB* 120888.

C • HAB M: Le 4° 10, 315 × 195 mm, ad.

219.

Šaul ben David (žijící autor), *Ḥanukat ha-bajit*

Praha, (Šaul ben David?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5]376 [1616]

4°, 34 ff.

Veršované předpisy k chanuce a chanuková píseň. Autor dle TT *r“m we-ab“d mi-medinat Rusja* (viz též č. b. 204). Obsah: [1a] TT, [1b]–3b předmluva autora, 4a–34a text, 34a explicit korektora (*magiab*) Mošeho ben Cviho, kde se omlouvá a vyvazuje ze zodpovědnosti za chyby, které způsobují dělníci, ať je čtenář přičte na vrub „nefunkčnosti výkonných nástrojů“ (*be-kiḵḵul klej ha-pe‘ula*). Poslední strana vakát. Bez kolofonu.

TT:

ספר חנוכת הבית \ צף למעלה בשמן זית . היא העולה \ למעלה . בפאר ותהילה [...] חברו \ האלוף
המרומם נודע בשערים . \ שמו מוהר"ר שאול בכה"ר דוד ר"י \ ור"מ ממדינת רוסיא \ שנת שלום לפ"ק \ על
ידי המח"קק הר"ר אברהם היידא \ הנקרא הר"ר אברם לעמבורגיר \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ רומי מטייש
יר"ה \ נדפס פה פראג \ \

T • 2 sloupce • textové RP a KP hybridní, obojí ca. 1,8 mm; vyznačovací KP sefardské 5 mm a KP aškenázské 9 mm, 1b • kolace 1–8⁴ 9² • zrcadlo 152 × 105 mm • foliace KP 4 mm • signatury KP (složka/list) a arabskou číslicí (složka), pouze první list • kustody stránkové • záhlaví mrtvá.

D • bordura B21, TL • záhlaví flankovaná čtyřlístky • ztrácející se sazba, 34a.

B • Zunz 171; *CLH* 7097,1; Muneles 97c; Vinograd 258; *BHB* 168352.

C • BLO Opp. 4° 906 (3) (*olim* 1143), 185 × 145 mm, konvolut.

220.

Jechiel, *Klalej Ḥošēn ha-mišpaṭ kol din we-din mi-Ḥošēn ha-mišpaṭ bi-lešon kišur kolel*

Praha, syn (?) autora – v tiskárně Jaakova ben Geršona Baka, [5]376 [1616]

8°, [8], 9–18, [2], 21–24, [11] ff.

Halachická příručka; veršované zkrácené předpisy *Šulchan aruch*, oddíl Chošen mišpat.

Autor v TT jmenován jako *a[vi] m[ori]* („můj otec a učitel“) *mbr“r Jeḥi’el z“l*, tj. vyšlo nákladem autorova syna (zkratka *am* ovšem může znamenat i *adoni mori*, „můj pán a učitel“).

Obsah: [1,1a] TT, [1,1b] přemluva k *dinej dajanim*, fragment končí v *hilchot ḥovel* (?) slovy *we-chen ha-bošet ha-kol le-fi ha-mevaješ we-ba-mitbaješ nikarim*, [5,3b]. V impresu „vytištěno v domě Jaakova Baka“, tj. v jeho tiskárně, nikoli jím samým.

TT s chronogramem *šalom*:

כללי \ חושן משפט \ אתן שבח והודיה ליתברך האל \ שזכני להדפיס הספר מה שגמר \ א"מ מהר"ר יחיאל ז"ל
כדי לזכות \ הרבה בישראל . וימצא כל דין ודין \ במהרה מבואר בקיצור כאשר \ שואל . [...\...] הדיני'
מחושן המשפט בלשון \ קיצור כולל . [...\...] והמעו' שיתנו בעד \ זה בוודאי לא יחלל . הן לנער הן \ לזקן
יועיל [...\...] שנת שים שלו"ם טובה וברכה ל"ק \ נדפס פה פראג \ בדפוס הנעלה הר"ר יעקב ב"ק \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní (bakovské) 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace fragmentu [1]–4⁸ [5]³ • zrcadlo ca. 123 × 70 mm • záhlaví živá • kustody stránkové • signování: sl. 1 neznačena, sl. 2–4 značeny v první půli složky KP hybridním, ve sl. 3 chybně 4,1, 4,4, [4,3?], 4,4, ve sl. [5] listy oříznuty tak, že signatury nejsou patrné, *dtto* u [4,3] • foliace nepravidelná.

D • 0

B • Zunz 0?; *CLH* 5647 „(incertus), defuncto auctore edidit filius, Mich. 1902 a f. 35 impf. suppl.“; Muneles 99; Vinograd 260; *BHB* 135716.

C • BL Asia, Pacific & Africa 1960.b.4, 147 × 95 mm • JTSA SHF 1876:35.

221.

David ben Jehuda (žijící autor), *Migdal Dawid*

Praha, (David ben Jehuda) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5]376 [1616]

4°, 40 ff.

Usmíření kritických poznámek (*bašagot*) Mordechaje Jafeho k *Bejt Josef* Josefa Kara a glos Mošeho Isserlese k němu (*CLH*), s rozhodnutím, podle které autority se řídit. Autor, hlava ješivy, sídlí t. č. v Rusku (*ba-gar le-‘e[t] ‘a[ta] be-ereš Rusija*). Obsah: 1a TT; 1b aprobace: Šlomo Efrajim Luntschitz, Ješaja Horowitz, Jicchak ben Šimšon Katz a ediční poznámka; 2a–3b předmluva autora, v níž mj. zdůvodňuje, proč ačkoli se během psaní dozvěděl o podobném díle *Me’irat ‘ejnajim* Jošuy Falka Katze (Praha 1614, č. b. 194), se svou prací rozhodl dokončit

a publikovat; 4a–40b text; 40b explicit autora. Vročení v impresu vyznačeno chronogramem ve jménu tiskaře: 376.

TT:

[מגדל עוז שם יהיה בו ירוץ צדיק ונשגב] \ ספר \ מגדל דוד \ יסדו על אדני פז ואבני שיש . טהור הוא הזקן
[...]. האלוף המרומם ה"ה ר"מ מהר"ר דוד בר יהודא . אסף וקיבץ כל ההשגות \ שהשיג הגאון מוהר"ר
מרדכי יפה ז"ל על פסקי ב"י . ועל הגאון מוהר"ר משה איסרלזו ז"ל . ובסוף כל דין כת' כדת מי לעשו' ועל מי
יש לנו לסמוך [...] והסכימו להדפיסו פה [...] נדפס ראשונה פה ק"ק פראג תחת ממשלת אדונינו
המיוחס הקיסר \ רומי מטייאש יר"ה [...] ע"י המחקק אברהם בן לאא 'כבוד הר"ר 'שמעון זל'ה' איש \
'היידא לפ"ק \

T • 2 sloupce • RP 2 mm, vyznačovací KP hybridní (sefardské) 2 mm, KP sefardské 4 mm a
KP aškenázské 9 mm (1a *sefer*) • kolace 1–10⁴ • zrcadlo 153 × 118 mm • záhlaví živá • foliace
KP • kustody stránkové • signatury hebrejsky složka/první list • poslední list vakát.

D • záhlaví flankovaná lístkem trojklanným 1 • rámeček TL z FO1, lístek trojklanný 1 •
chrám Ch2, 3b.

B • Zunz 170; *CLH* 4817; Muneles 98; Vinograd 261; *BHB* 125218.

C • BLO Opp. 4° 492, 178 × 146 mm, 30a vlastnický přípis: písař Elkana ben Jicchak z^s“l z
Boskovic, ve středu o perikopě Va-jikra roku 442 (1682) a kresba *magen Dawid*; BLO Opp.
4° 948, defektní, chybí ff. [1]–3.

222.

Eleazar ben Arach (1. stol. n. l., domnělý autor), *Zu ha-tfila [...] ħubar ‘al pi ha-tana Ele‘azar
ben ‘Arach*

Praha, Pinchas ben Reuven Naim – Avraham Heida Lemberger, [5]316 [1616]

8°, [4] ff.

Modlitba „nalezená v hrobech odpočívajících v Hebronu“, vydaná Pinchase synem Reuvena
Naima (?). *Inc.: Ha-šem elobej Jiśra‘el jehi rašon mi-lifnej kise kvodcha še-jitgalgal raĥamecha ‘alaj
we-‘al nařši we-‘al nefařot bejti* (Davidson 1, s. 35, č. 706). Na konci přitištěna modlitba
s incipitem *Ana ħaj ‘olamim jořev al kise raĥamim ga‘ur we-řavur we-natuř* (tamtéž 4, s. 99, č.
1701). Popis pouze dle fotografií.

TT:

זו התפילה \ הביאה אל הדפוס [...] ר' פנחס בכמהר"ר ראובן נעים ז"ל ה"ה אשר מצא אותו באמתחות החכמה
וחובר על פי התנא ר' אלעזר בן ערך [...] ולזכות את הרבי' הוציאה הנזכר לאור [...] בשנת יהי שלו"ם
בחיילך ושלוה בארמנותיך \

T • 1 sloupec • textové RP; vyznačovací KP sefardské heidovské 4 mm a KP hybridní (téže velikosti jako RP) • kolace 1⁴ (značeno 1,2 RP) • bez záhlaví • kustody stránkové • bez foliace.

D • rámeček TT z ozdůbek FO3 a FO4, čtyřlístek sdružený uzavírá pasáže.

B • Zunz 0; CLH 0; Vinograd 266; BHB 200416.

C • Rosenthaliana Amsterdam OTM: RON A-3076 (4).

223.

Šlomo Efrajim ben Aharon Luntschitz (kol. 1550–1619), *Amudej šeš*

Praha, (Šlomo Efrajim ben Aharon Luntschitz?) – Moše ben Josef Becalel Katz, čtvrtek 18.

chešvanu 378 – (středa 22. kislevu 378) [16. listopadu – 20. prosince 1617]

2°, 40 ff.

Kázání pronesená v Praze, tématicky rozdělená do „šesti sloupů“ (název díla) . Obsah: [1a] TT s laudací autora – *šadiq a roš ha-medabrim* (spravedlivý a největší z kazatelů (?)) – i jeho děl *‘Olelot Efrajim, ‘Ir giborim a Oraḥ le-ḥajim a Kli jaḳar a Šiftej da‘at*; [1b] poznámka autora: doba dlouho nebyla příznivá vydání této knihy (*lo baja mistajea‘ milta*), jež chce Hospodina očistit od stížností těch, kteří si stěžují na délku exilu, neboť toto není jeho vinou, ale vinou naší; předmluva k ní byla napsána již roku 1607, ale pro nedostatek času a množství práce v záležitostech [vedení] ješivy v Praze, do nichž byl zapleten a jež mu „visely na krku“ (*meḥamat godel toraḥ ‘eseḳ ha-ješivot ašer jištargu ‘alaj ‘alu ‘al šawari be-ḳebila ḳdoša zu ḳ“ḳ Prag*) se jí může věnovat teprve nyní...; [2a–b] předmluva obsahující biografické údaje: jak kázal v polských obcích a zvláště o výročním trhu v Lublinu proti rabínům i předákům obcí, až si mnohé znesvářil, a jak měl nakonec dost času na psaní, když se nemusel věnovat obecním záležitostem ani břemeni vyučování v ješivě (? *maša ha-ješivot*); jak byl v roce 366 pozván ze Lvova do Prahy, aby vedl ješivu, což je ještě náročnější, jak je nemožné skloubit povinnosti hlavy ješivy a rabína s psaním knih, jak v měsíci tišri roku 367 došlo k morové nákaze (dosl. pomstě boží na národech, *umot*), takže všichni „bohatí a moudří“ utekli do městečka Byšice čtyři parasangy od Prahy (Byšice u Mělníka, kde žil David Gans, a kde tedy patrně byla předmluva psána); 3a–40b text; 40b kolofon tiskařských dělníků Ašera Anšla ben Hercla Altschulera a Avrahama ben Kalonyma z Hanau bydlícího v obci Libeň.

TT:

ספר \ עמודי שש \ שוקיו עמודי שש מיוסדים . חכו ממתיקים וכלו מחמדים . \ מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק ולראש המדברים [...] לעומת מחברתו [...] הלא המה בכתובים ש"ש היריעות אשר חובר

[...]. הוא הזקן ונשוא פנים הגאון ותפארת ישראל אשר בצלו נחיה נשיא \ הוא בישראל ה"ה כמוהר"ר שלמה אפרים בן מהר"ר \ אהרן זצ"ל איש לונטשיץ יצ"ר ר"מ \ דק"ק פראג \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר הרומי מטייש [...]. ותהי ראשית מלאכתו ביום ה' ח"י חשוון בשלו"ם לפ"ק \ על ידי הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

Kolofon:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם \ ביום ד' ב"ך כסליו בשלום לפ"ק \ על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם אשר בר נפתלי שליט המכונה אנשל בן הערציל \ אלט שוליר מק"ק פראג \ ועל ידי הפועל במלאכת הקודש נאם אברהם בר קלונימוס שליט מק"ק הענא הדר בק"ק ליבנה \

T • 2 sloupce; poznámka autora na rubu TL v 1 • textové KP hybridní 1,8–2 mm;
vyznačovací KP aškenázské 2,5, 4 a 9 mm; RP poznámky in margine (číslovány KP 2,5 mm),
impresum a poznámka na [1b] • kolace [1]–10⁴ • zrcadlo 242 × 140 mm • foliace [1]–40 KP 4 mm • signatury: KP hybridní a arabské číslování (sázené v pořadí hebrejském, tj. zprava doleva) v první půli složky (složka a list) • kustody stránkové • záhlaví živá, příslušný *‘amud, ma’amar a perek*.

D • bordura B24, TL • signet S8, 2b • rolverkové kartuše RK3 pro incipity oddílů ad. • čtyřlístky.

B • Zunz 177; CLH 4897,12; Muneles 103; Vinograd 275; BHB 303336 • Putík – Polakovič – Šulc 2016: s. 34–35.

C • NYPL **P (Ephraim Solomon ben Aaron. ‘Amude shesh. 1617) • HAB M: Le 4° 37, v konvolutu s *‘Olelot Efrajim* • BLO Opp. fol. 718 (2), 310 × 185 mm, konvolut.

224.

Anonym (žijící autor), *Šofnat pa‘aneah*

Praha, (autor?) – Moše ben Josef Becalel Katz, s.a. [kol. 1617?]

4°, [4] ff.

Abecední rejstřík kapitol Mišny sestavený (a vydaný?) anonymním autorem pro potřeby studentů ješiv, jeho vrstevníků (*ba-baḥurim bnej gili*), srov. č. b. 210. Též v explicitu označeno jako *sidur ha-praḥim šitat ba-talmid*, tj. míněno jako učební pomůcka pro studenty. TT psán v *ich* formě, ale nepodepsán, titul dle Gn 41,45 (odtud by se možná dalo soudit, že se autor jmenoval Josef). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–4b] text, [4b] explicit a kolofon sazeče Mošeho ben Jaakova Gelhaara. Datace dle CLH.

TT:

צפנת פענח \ טעמו וראו זה הספר [...]. וכבר הייתי נחבא אל \ הבלים . להסתלק מעלי תלונות . אמנם לרוב הפצרות חבירי \ ותשוקתם הוכחתי למלאות משאלותם [...]. ולהיות כי אין כל \ אדם זוכה לקנות כל

הספרים . אשר בזה הספר נכללים [...] . אבל בזה \ יכול את כולם ומה שיאבד זמן להטריח לבקש איזי פרקים בכל הספרים בנקל \ יבוא למקום הפצו בזה הספר [...] ותלמוד כל \ הספרים בידו . והנני אסדר אותו ע"פ אל"ף בי"ת [...] ולהיות כי יום יום יצטרכו הבחורים בני גילי בגפ"ת לזה הספר ע"כ \ כתבתי בעיטי [...] נדפס פה קק פראג \ ע"י משה בן מוהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

Explicit a kolofon:

חסל סידור הפרקים שיתת התלמיד . כל אחד ואחד במסיכתו נרשם ונקוד . [...] סדר הסדרים של שיתא ששה סדרי [...] \ על ידי הזעציר משה בר יעקב געל האר ז"ל \

T • 3 sloupce • textový KP hybridní 1,8–2 mm / 43 mm 10 ř.; vyznačovací KP 2,5–3 a 4 mm

• zrcadlo 158 × 131 mm • bez signatur i foliace • kustody v exempláři BLO nejsou patrný

(oříznuto) • v záhlaví *Šofnat pa'aneah*.

D • FO1 pro rámeček, TL • čtyřlístky.

B • Zunz 224; *CLH* 4027; Vinograd 267 (a 1574, mylná atribuce?); *BHB* 180036.

C • BLO Opp. 4° 1037 (*olim* 1307), 173 × 145 mm • HAB A 3b.4° Helmst. (1), 193 × 152 mm, v konvolutu se *Sefer ḥazon*, Praha, a *Ben da'at*, Hanau.

225.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

[Praha, 1617?]

Sidur v edici a poznámkami (nikoli komentářem) Šabtaje Sofera. Edice doložená pouze v literatuře: dle *BHB* 308453 je v předmluvě k vyd. *Tfilot mi-kol ha-šana*, Lublin 1628, které Šabtaj ben Jicchak Sofer z Przemyslu zredigoval podle starého, emendovaného (*metukan*) a „kabalistického“ (*meḳubal*) siduru, jenž se nacházel v rukách r. Šloma Lurii, uvedeno, že sidur v této redakci byl poprvé vydán v Praze s *haskamot ge'onej 'olam* (aprobacemi rabínských autorit, rabinátu), kteří editora podpořili, byl však zcela vyprodán; text standardního vzorového siduru, dle něž by měl kantor vést bohoslužby a každý kongregant korigovat svůj sidur, byl připraven na základě výslovného rozhodnutí účastníků sněmu *Wa'ad arba' arašot* v Lublinu r. 1610 (podrobně viz Reif 1979: s. 39). Šabtaj, *medaḳdeḳ*, gramatik, a *sofer*, písař, žák Mordechaje Jafeho, byl dle vlastních slov v Praze roku 1617 (viz jeho předmluvu k *Mahalach švilej ha-da'at*, Lublin 1622, *CLH* 5682 a *BHB* 164675 a viz zde č. b. 189), aby zde vytiskl svůj sidur. K 2. březnu 1618 byl sidur již vytištěn, jak vyplývá z jednání *Wa'ad arba' arašot* (Reif 1979: s. 41, viz tamtéž podrobněji k historii vydání). V předmluvě k siduru píše, že v Praze studoval vzácné knihy, mj. sidur na pergameni v Maiselově synagoze či sidur vytištěný r. 1515 a redigovaný r. „Avrahamem z Prahy“ (Kaufmann 1889: s. 127–128). Sidur

v Šabtajově redakci vyšel v Praze později roku 1669, č. b. 408; a srov. též *Ḳiṣur šeni mi-rešit ḥochma*, [1658–1669], č. b. 347.

B • Zunz 0; *CLH* 0; *BHB* 0 (ale viz 308453) • k Šabtajovi viz Kaufmann 1889; *CLH* 6868; k siduru Reif 1979 (a viz tamtéž soupis starší literatury); k lublinskému vydání siduru *BHB* 308453; dále k Šabtajovi: *BHB* 151624: chvalozpěv k *Mate Moše*, Krakov 1591; *BHB* 301285 *Šloša sfarim*, Krakov 1612, jejichž byl nakladatelem (tak možná i v předchozí edici), *BHB* 164675 *Mabalach švilej ha-da'at*, Lublin 1622; edice siduru Satz – Jicchaki, *Sidur [...] mb“r Šabtaj Sofer b. r. Jiṣḥaq mi-Premišla talmid ha-Levuš jaša la-or ‘al-pi ktav jad Bejt din be-London [...]*, díly 1–3 a [4] (úvod), Baltimore: Ješivat Ner Jiśra’el, 1987–2002 (neviděno).

C • žádný exemplář nelokalizován; první dvě strany lublinské edice s ediční poznámkou na f. [1b] jsou dostupny v kopii zde: <https://www.otzar.org/wotzar/book.aspx?104996> (přístup 17. 2. 2017).

226.

Moše Alšech (kol. 1520 – kol. 1593), *Šošanat ha-‘amaḳim*

Praha, (Alexandr ben Chajim Aškenaz) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, 11.

chešvanu [5]378 – ([5]378) [29. října 1617 – zima 1617/1618?]

2°, 22, 22, 18, 18, 31 ff.

Komentář k pěti svátečním svitkům, tištěno spolu s biblickým textem. Pět samostatných částí s vlastní foliací, obsah: 1. foliace, 1b předmluva; 2a–22b komentář k Písni písní *Šošanat ha-‘amaḳim*, na konci rejstříky a poděkování (spolu)nakladateli Alexandru ben Chajimovi Aškenazovi; 2. foliace, 1a–22b komentář k Rút s názvem *‘Ejnej Moše*; 3. foliace, 1a–18b komentář k Pláči s názvem *Dvarim niḥumim*; 4. foliace, 1a–18b komentář ke Kazateli s názvem *Devarim ṭovim*; 5. foliace, 1a–31b komentář k Ester s názvem *Masa‘ot Moše*; 31b další poděkování Alexandru Aškenazovi a kolofon dělníka Jehudy ben Jicchaka Judlse Katze z rodiny *Geršuner* (tj. Katzovské). 1. vydání Benátky 1591 (*CLH* 296). Chronogram vročení v impresu vyznačen jen před *šin* a *ajin*, snad vypadlo označení u *chet*? 1. díl dokončen v úterý o novoluní kislevu 378 (30. chešvanu), tj. 28. listopadu 1617, v dalších nejsou uvedena přesná data. Viz též č. b. 218, komentář k Chumaši, na něž tato edice navazuje, a č. b. 241.

TT:

ספר \ שושנת העמקים \ עמוק עמוק מאור תורתו [...] והוא ביאור מגלת שיר השירים להרב הגדול \ עמוד הגולה מוהר"ר משה אלשיך "זל ה"ה. \ ראש גולת אריאל איתן מושבו היה בצפת \ תובב [...] נדפס שנית והוגה בעיון נמרץ יותר מהראשונים. אשר עלו עליהם קמשונים. \ וביחוד במגילת אסתר. פני ההגהה הסתיר \

הסתר. וכמעט אין שיטה. אשר לא מדרך \ ההגהה נטה. כאש' יראה המעיין בעיון שכלו. \ ע"י המחקק אברהם היידא. \ פה ק"ק פראג תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ רומי המיוחס מטייאש יר"ה [...] \ אחד עשר ימים בחדש חשוון לפרט \ ח[']בור ש'ושנת ע'מקים \\\

Poděkování (spolu)nakladateli, 1. foliace, 22b:

תודות והלל לה' אשר נתן כזה 'בלב' הנעלה 'הרר אלכסנד"ר בכמ"ר חיים אשכנזי יץ להפריזו על מדותיו ולהוציא הוצאות הכנסות \ קרי ליה לזכות הרבים להדפיס ה' מגלות אשר חיבר [...] מהר"ר משה אלשיך ז"ל. נשלם ביום ג' ר"ה כסלו [...] בשנת 'אני אלכסנד"ר 'בר הקצין כמר חיים יץ \ לפרט קטן \\\

Dtto a kolofon, 5. foliace, 31b:

ואפרין [...] להנעלה כהר"ר אלכסנדר בן היקר כמר חיים אשכנזי יץ אשר פזר מממונו [...] להוציא לאור \ באורי הרב הגדול מוהר"ר משה אלשיך ז"ל על חמש מגלות [...] בכך אמרתי על טוב יזכר שמו במודי"ם מודי"ם ואין משתקין אותי כה דבר המחק"ק אברה"ם היידא \ ע"י הפועל במלאכת הקדש נאום יהודה בר יצחק כ"ץ ז"ל משפחת הגרשינור [!]

T • 2 sloupce • biblický text KP, komentář RP • kolace [1]–5⁴ 6² 1² 2–6⁴ 1² 2–5⁴ 1² 2–5⁴ 1² 2–7⁴ 8⁵ • foliace (exemplář ŽMP) [1]–2, 6(?), 4–17, 19, 16, 20–22, 1–22, 1–18, [1]–2, [1], 4–5, 7, 11, 8–11, 15, 15bis, 14, 15, 17, 17bis, 18, 1–11, 13, 13bis, 14–31 • zrcadlo 268 × 160 mm, šíře sloupce 76 mm • samostatná foliace i signování, každá kniha zakončena kolofonem • záhlaví v jednotlivých knihách různě, v *Šošanat ha-‘amaqim* mrtvá, dále titul a věcný název (*‘Ejnej Moše – Midraš Rut; Dvarim niḥumim – Be‘ur Ejcha; Masa‘at Moše – a název části; Dvarim ṭovim – Be‘ur Ḳobelet*) • kustody stránkové.

D • rámečky z FO3 pro incipity • lístek trojklanný 1 flankuje záhlaví, dále čtyřlístky, ručičky • chrám Ch2 s výjevem se zvířaty a citátem Ag 2,9, 1b a 22b 1. foliace a 22a 2. foliace • ilustrace interiér synagogy s modlícími se postavami a plameny prošlehávajícími skrze dveře, 3. foliace, 18b • čtyři samostatné a nestejnorodé štočky s popiskami z hagady a z *Minbagim*, částečně benátského původu (viz *Helkat meḥokeḳ* 1606, č. b. 119): kázání v synagoze, požehnání nad vínem, zbrojnoš s halapartnou, anděl s mečem, 5. foliace, 31b.

B • Zunz 132 (1610); *CLH* 415 (1617) a 6431,5; Muneles 103a; Vinograd 269; *BHB* 201639 (1615–1616).

C • ŽMP sg. 2.375, 310 × 210 mm ad.

227.

Ḥamiša ḥumšej tora ‘im targum we-pejruš Raši we-pejruš Ḥizḳuni

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno ve středu o novoluní ijaru [5]378 [tj. 30. nisanu, 25. dubna 1618]

4°, 309, [1] (*recte* 308), 22 ff.

Pentateuch s aramejským překladem a pět svátečních svitků, obojí s komentáři Rašiho a Chizkiji ben Manoacha (1. vyd. Benátky: Bomberg 1524), a haftarot bez komentáře. Chizkija ben Manoach, kol. 1250 – kol. 1310 Francie, je dle svého kabalisticky zbarveného komentáře označován též jako Chizkuni. Obsah: [1a] TT tiskaře, v němž uvádí, že Rašiho komentář převzal z vyd. Praha 1530 (č. b. 16), redigovaného (*bugah*) Avrahemem ben Avigdorem „synem Avigdora Kary“, který předčí všechny od té doby vydané verze; [1b] předmluva komentátora Chizkiji ben Manoacha; 2a–279b Pentateuch; 282a–309b Pět svitků; [1] požehnání k haftarě, 1–22 haftarot. F. 279b poznámka tiskaře (editora?) na konci Dt, s vysvětlením, které si vyžádal od Jom Tov Lipmana Hellera, k pasáži, která mu byla v komentáři Chizkuni nejasná a kterou Heller vysvětlil jako chyby kopistů; kolofony tiskařských dělníků: 309b a 22b 2. foliace Ašer ben Naftali Altschul *šlj“t* a Avraham ben Kalonymos z Hanau *šlj“t*; [1b] Moše ben Katriel *iš Weisswasser* a Jekutiel ben David z Prahy, t. č. bydlící v Roudnici.

TT:

חמשה \ חומשי תורה \ עם תרגום ופירש רש"י ופירש חזקוני \ וחמש מגלות עם תרגום ופי' רש"י . ואחריהו
ההפטרות \ מכל השנה : \ ולשלמות מלאכת הקדש העתקתי פירש"י מתוך החומשים הנדפסים \ פה פראג שנת
רצ"א לפ"ק שהוגה ע"י הגאון [...?] מהר"ר אברהם בן \ מהר"ר אביגדור קרא זלה"ה אשר כל רואה יראה מה
טובו ויופיו \ ומעלותיהו פנות קדימה על כל המאוחרים מכל פירש"י הנדפסי' מאז \ ועד עתה כי אין ב' או ג'
דיבורי אשר [...] שם מתחדש נוסחאתו מנוסחת \ פירש"י שבידינו וכל משכיל יבי' [...] עריך מערכת מול
מערכה . לקרוא \ את זה ל[...] עין בעין יראה ויחזה : \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר מטיאש
יר"ה \ ותהי ראשית מלאכתן היום יום ד' [ב?] ר"ח אייר שע"ה לפ"ק \ על ידי הר"ר משה בן מהר"ר יוסף
בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

Kolofony 1 (3 jako 1):

על ידי הפועל במלאכת הקודש אשר בר נפתלי המכונה אנשיל בן לא"א הערציל אלט שוליר שליט מק"ק פראג
הבירה \ ועל ידי הפועל [...] אברהם בן לא"א קלונימוס שליט זעציר מק"ק הענה הדר בק"ק ליבנא \

Kolofon 2:

על ידי הזעציר משה בר כתריאל ז"ל איש ווייש וויר : \ על ידי הפועל במלאכת הקדש נאים יקותיאל בן
הקדוש רבי דוד היד זצל הנקרא זלמן זעציר \ דקק פראג הדר לעע בקק רוידיניץ \

T • 2 sloupce (paralelní text hebrejský a aramejský) • text KP aškenázské 1,2 mm / 46 mm 10
ř. vokalizovaných, vyznačovací 2,5 a 4 mm, sefardský KP na titulu 6 mm *mem*, komentáře RP
1 mm / 31 mm 10 ř., záhlaví ad. vyznačovacím • kolace 1–77⁴ (kolace haftarot nezjištěna) •
signatury hebrejsky a arabsky jen na prvním listu složky, chyby: 76 jako 67 v arabském
číslování • foliace [1]–43, 46, 51, 46*bis*, 47–79, 90, 89, 82–129, [1], 131–178, 181–183, 174,
185–189, 189*bis*, 191–195, 195*bis*, 197–279, [1], 282, 281, 284, 283–309, [1]; 1–2, [2], 5–7, 1,

8–22; chyby: *jud šin* místo *jud chet*, 270 jako *reš samech jud* (aby se vyhnuli slovu „zlý“) • zrcadlo ca. 163 × 127 mm, haftarot 153 × 114 mm.

D • rámeček TL z filigránových ozdůbek (jako *Mišnajot* 1614–1617) • kartuše rolverkové RK3 pro incipity biblických knih.

B • Zunz 178; *CLH* 4746 (Chizkuni) a 421; Cowley 87; Vinograd 271; *BHB* 201653.

C • BLO Opp. 4° 33 (*olim* 25), Gn a Ex; BLO Opp. 4° 34 (*olim* 26), Lv a dále • ŽMP sg. 26.578, 205 × 150 mm, defektní, rozdíly ve foliaci oproti *BHB*.

228.

Ḳroveš dos iz rošej teves / ḳol rina wi-ješu'a be-'obalej šadiḳim

[Praha, Jaakov ben Geršon Bak, dokončeno v pátek o novoluní sivanu [5]378 /25. května 1618/]

Viz podrobně u č. b. 213. Ponecháno zde z úcty k Moritzovi Steinschneiderovi, zdá se ale, že neexistovaly dvě edice 1615 a 1618, ale spíš jedna 1615–1618, jak ostatně sám naznačuje k č. b. 213, viz *CLH* 2555 (ed. II. „[non integra?]“).

B • Zunz 0; *CLH* 2556; JDL 144 0; Vinograd 277; *BHB* 0.

229.

Eljakim Gotschalk ben Gedalja Rothenburg (kol. 1575 – kol. 1640), *Ge'ulat ha-ger*
Praha, (Eljakim Gotschalk ben Gedalja Rothenburg) – Avraham ben Šimon Heida
Lemberger, [5]378 [1618]

4°, 20, 6, 8, 16 ff.

Výklad k aramejskému překladu (*Targum Onkelos*) pěti svátečních svitků; autor – dle TT z rodiny Meira z Rothenburgu – vícekrát cituje Maharala, jehož označuje za svého učitele. Obsah: [1a] TT, [1b] úvod autora, ediční poznámka k referenčnímu aparátu, zmiňující, že autor sepsal výklad k celé Tóře, ale vydává nejprve tuto část (zde též vyznačeno jméno autora, jinak v knize neuvedené), aprobace: Šlomo Efrajim Luntschitz (aprobace vydána předem na celé autorovo dílo), Ješaja Horowitz, zákaz nového vydání na pět let; 2–11b výklad *ad* RP; 12a–20a *ad* Kaz; 20a, kolofon sazeče Mošeho ben Avrahama *zacr* z Lipníka; 20b vakát; 1a–6b *ad* Pís; 1a–8b *ad* Pl; 1a–14b *ad* Est; 15a–16b *ad* *Targum šeni* k Est.

T:

ספר \ גאולת הגר \ ביאור נחמד לתרגום חמש מגילות . \ ובפסוקים עצמן מבוארים [...] עם שאר הידושי רבים \ ותיקון טעויות שנפלו בספרים [...] חברו חד מחבריא \ ממשפחת רם . \ עשירי להגאון \ מאור

הגולה מהר"ם . זכרוננו לברכ' \ מפורסם . באשירי ובמרדכי \ ושאר פוסקי' ברוטנבורג \ היה בית מדרשו \ קם :
 \ נדפס פה ק"ק פראג \ בשנת בשלום לפ"ק \ ע"י המחזק"ק אברהם בן לא"א כהר"ר שמעון ז"ל איש היידא \
 תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ רומי המיוחס מטיאש יר"ה \ \

Kolofon, 20a:

על ידי הפועל במלאכת הקדש נאם \ משה בר אברהם זעציר מק"ק לייפניק \ \

T • 2 sloupce • textové RP a KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP hybridní 2 mm a KP sefardské 5 mm • kolace 1–4⁴ 4bis⁴ 1⁴ 2² 1–2⁴ 1–4⁴ • zrcadlo 150 × 113 m, šíře sloupce 53 mm, 133 mm s odkazovacím aparátem na obou okrajích • signování složek samostatné pro jednotlivé části, RP, první signování: sl. 1 nesignována, sl. 2 jen číslo složky, sl. 3–4bis číslo složky i prvního listu složky; druhé signování číslo složky i první list, třetí: sl. 1 jen číslo složky, sl. 2. číslo složky i listu, čtvrté: číslo složky i listu, sl. 1 nesignována • samostatná foliace pro Rút–Kaz a dále pro každou část.

D • bordura B21, TL • 20a chrám Ch2 • FO3 pro rámeček incipitu k Rút • porůznu kol nadpisů či explicitů FO1, čtyřlístky a lístek trojklanný 1.

B • Zunz 180; CLH 5026; Muneles 104a; Vinograd 270; BHB 167251 • k autorovi: Hock 1892: col. 336a, pozn. 1 k epitafu dcery Brajndl, zemř. 1686, č. 6638.

C • JTSA RB 78:1.

230.

Mordechaj ben Eliezer Jona ze Lvova (žijící autor), *Ptil tchelet*

Praha, (Mordechaj ben Eliezer Jona) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5]378 [1618] 4°, 36 ff.

Homiletický výklad ke třem *parašijot* Pentateuchu *Šma' Jisra'el* (Dt 6,4, perikopa Va-etchanan), *We-haja im šamo'a* (Dt 11, 13, Ekev) a *Šišit* (Nu 15, 37–41, Šelach lecha). V TT: 1. vydání. Obsah: 1a TL; 1b aprobace: Šlomo Efrajim Luntschitz, Ješaja Horowitz a světské vedení obce (*ba-kšininim rašim we-ṭovim*), podepsán tajemník Jekutiel Kafman Wahl ben Avi Ezri *sg"l z"l s"d (sija'ta di-šmaja*, „pomocí Boží“?, nebo *sofer/safra de-kehila*, tajemník obce?), z textu vyplývá, že autor je zároveň nakladatelem tisku: „...kupujte tuto knihu, aby mohl dokončit i vydání dvou dalších spisů“ – dle explicitu autora se jedná o komentáře k Tóře a k *Ejn Ja'aqov*; 2a–3a předmluva autora (jméno v akrostichu na 2a); 3b–36b text; 36b explicit. TT:

[... \ זה] \ ספר \ פתיל תכלת \ על כנפי בגדינו ולדורותינו . ונראה ונזכור את כל מצות ה' אלהינו [...] \ ...
 שלא לילך אחר ממונינו כי זה היצה"ר מרקד בינינו . כי יצה"ר \ של ע"ז וזנות הסיר ה' מבשרינו . גם שנקבל
 מאהבה יסורינו [...] \ את כל אלה תמצא בפרוש אלו ג' פרשיות עם כל מדרשי חכמינו . והם \ שמע ישראל

[...] והיה אם שמוע בחדש תשמע [...] ופרשת ציצית על כנפינו . והוא פתיל א' מפתילי ומחבורי \ שחיבר על כל תורתינו . ולבסוף מבאר מאמר א' [...] ומלקח מחיבורו השני שחיבר על כל אגדותינו [...] ונזכה לגמור להדפיס אותם ב' חיבורים \ הנ"ל [...] ה"ה האלוף כמהר"ר מרדכי בכמ"ר אליעזר \ יונה ז"ל איש לבוב לבב \ נדפס \ ראשונה פה ק"ק פראג תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי המיוחס \ מטייאש יר"ה \ ע"י המחק"ק אברהם בן כהר"ר שמעון ז"ל ה"ה איש היידא . \ בפרט כי מרדכי היהודי גדול ליהודים ורצוי לכל אחיו דורש \ ב'טוב א'ל ע'מו ו'דבר בשלו"ם לכל לפ"ק . \ \

T • předmluva 2 sloupce, text 1 sloupec, marginální aparát • KP hybridní 1,8 mm, marginálie RP 2 mm; vyznačovací KP sefardský 5 mm a KP hybridní ca. 2,5 mm • kolace [1]–9⁴ •

zrcadlo 150–165 × 110–123 mm • foliace, KP 4 mm, [1], 2–6, [1], 8–11, [1], 13, 15, 14, 16, 18, [1], 20–23, 23bis–26, [1], 28–36 • na začátku živá: *baskama*, *baḳdama*, *šma' Jiśra'el*, od 4b mrtvá: *Ptil tchelet* • kustody stránkové • signatury pouze hebrejské (složka a první list), značeno od 2,1 • některé listy nefoliovány, aby ušetřili místo a zrušili proto jak foliaci, tak záhlaví.

D • rámeček z ozdůbky FO1, TL • čtyřlístky flankují záhlaví.

B • Zunz 181; *CLH* 6223; Muneles 104b; Vinograd 276; *BHB* 149562.

C • BLO Opp. 4° 626 (3), 186 × 135 mm, konvolut • ChL 125–80, defektní, chybí TL.

231.

Sliḥot mi-kol ha-šana ke-minbag Pebem u-Polen u-Merbren

Praha, Avraham ben Šimon Heida Lemberger, 5378 [1618]

8°, [48], [7] ff. doch.

Kajícné modlitby dle českého, polského a moravského ritu a též ty, „které jsou recitovány zde Praze“: slichy pro 20. adar od Efrajima Luntschitze a slichy Eliezera Aškenaziho pro případ různých nebezpečí a pohrom. Dle reklamy tiskaře v TT „poprvé vydáno v této podobě“ (*nidpas rišona be-zot ha-tmuna*): buď má na mysli doplnění Luntschitzových a Aškenaziho pijutů, nebo kapesní osmerkový formát pro privátní čtení a rozjímání (*jišahu be-ḥejko we-jinbag bam*), jelikož dosavadní pražské edice slichot jsou všechny foliového formátu, anebo konečně podrobnější instrukce, respektive „itinerář“ modliteb, viz např. [47b] pro předvečer Jom kipur. Obsah: [1b–2b] úvodní pasáže, [3a] slichy pro první až sedmý den, [16a] slichot pro předvečer Roš ha-šana, [28b] pro Com Gedalja, [32b] pro druhý den Deseti dnů pokání, [36a] pro třetí den slichy, [40a] pro čtvrtý den (nadpis), [44a] pro pátý den, [48a] pořádek slichot pro předvečer Jom kipur, [48b] sliča č. 90, *Jeraše šom 'amcha* a nadpis *sliḥot le-šəḥrit Jom kipur* – dále defektní, tj. chybí slichy pro Jom kipur a vše ostatní, stejně jako pijuty Š. E. Luntschitze a Eliezera Aškenaziho. Na dalším listu „obyčej Země polské (*minbag medinat*

Polen) otištěný ve formě „pořádku“ (*seder*) s odkazy na příslušné slichy v rámci českého ritu, přičemž ty, které v něm nejsou obsaženy, jsou otištěny celé (posledních [7] ff.); i tato část je fragment a také končí vprostřed slichot pro Deset dnů pokání. V letopočtu skutečně vyznačeno před chronogramem páté tisíciletí. V požehnání (f. 2a) verze še-‘*asani Jiśra’el*. Po slichu č. 90 souhlasí např. se *Slichot* Mošeho Katze, 1608–1610.

TT:

סליחות \ מכל השנה \ כמנהג ק"ק פיהם ופולן ומערהרן יצ"ו \ גם הסליחות שאומרים פה ק"ק פראג \ כ' אדר
שיסדם הגאון נ"י מוה"רר \ אפר"י ש"ן ונתוסף עליהם גם הסליחות \ מהגאון מ"ה מוה"רר אליעזר אשכנזי ז"ל \
לאומרם על כל צרה שלא תבא . נדפסו בתכלית היופי . [...] ישאהו בחקו וינהג בם . [...] גם כי הוגהו
בעיון נמרץ : \ על ידי המחוקק אברהם היידא \ נדפס ראשונה . בזאת התמונה : פה ק"ק פראג הבירה . \ ה'
בשלו"ם ליצירה : \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי \ המיוחס ומהולל מאד מטיאש יר"ה \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 2 mm / 45 mm 10 ř.; vyznačovací KP hybridní 2,5–3 mm mm a KP sefardské 5 mm, na ff. 1b–2a použito ozdobné KP aškenázské 8,5 mm, RP 1,8–2 mm • kolace 1–12⁴ (dále patrně defektní), [1]⁴ a 2⁴⁻¹ (tj. nové signování složek pro *minbag medinat Polen*) • zrcadlo 131 × 75 mm • signatury v prvním signování oříznuty, viditelná pouze *be*, ve druhém sl. 1 neznačena, druhá jako *bejt*, dále defektní • bez foliace • živá záhlaví • kustody stránkové.

D • FO10 a kotvička 2, rámeček TL • čtyřlístky flankují nadpisy • xylografované incipity, 1b: ligatura *el* jako v *Machzoru* 1597, 22 mm výše.

B • Zunz 179; *CLH* 2849; Cowley 567 („small 4°“); Muneles 104?; Vinograd 273; *BHB* 310232.

C • BLO Opp. 4° 1222 (3), 148 × 100 mm, konvolut, svázáno s *Ḳabalat šabat* [Praha 1673–1690] a s defektním lublinským sidurem (1678).

232.

Eliezer Aškenazi (1512–1584), *Sliḥot we-pizmonim*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]378 [1618]

2°, [8] ff.

Modlitby pro případ různých nebezpečí a pohrom, sepsané Eliezerem Aškenazim. F. [1a] slovo autora zdůvodňující sepsání a určení čtyř *tḥinot li-tšuva* (kajících modliteb prosících o slitování Boží, v záhlaví použit ekvivalent *sliḥot*) a čtyř *pizmonim li-tfila* (písní s opakujícím se refrémem k modlitbě) a dále *haskama* pražského vrchního rabinátu a soudního dvora, která se odvolává na starší aprobaci Josefa Katze, vrchního rabína v Krakově, jenž dal souhlas ke

krakovskému vydání, a aprobejuje nové vydání a vydává zákaz přetisku na ochranu obchodních zájmů nakladatele (totožného s tiskařem) na jeden rok. Vydáno se souhlasem a na příkaz představeného ješivy (*r“m*) Šloma Efrajima Luntschitze a vrchního rabína (*ab“d*) Ješaji Horowitze a členů rabínského soudu (*ba-alufim b“d m“š*, tj. *bejt din more šawe*), podepsán Šlomo bar Ašer, tajemník vrchního rabína a rabínského soudu. F. [8b] kolofon sazeče Ašera ben Naftaliho přezdívaného Anšl ben Hercl Altschuler. Vydání reaguje na nebezpečí, jež obci hrozila v souvislosti se stavovským povstáním roku 1618. 3. vyd. (1. vyd. Krakov, nedochováno, dle Friedberga 1583, viz *BHB* 200462 ad 2. vyd. Lublin 1614).

TT:

סליחות ופזמונים אשר איזן ותיקן וחבר כבוד הגאון מהר"ר אליעזר אשכנזי \ הוא אשר הרביץ תורה לרבים בישיבותיו ובחבוריו ספר מעשה ה' וספר יוסף לקח \ בראותי בגלות החל הזה רבו התלאות [...] ואין כחנו אלא \ בפינו ובו צפינו לצעוק אל אלהי אבותינו על נפשותינו [...] דברי התחנה והתפלה אשר אותה השעה \ צריכה זולתי \ הפזמונים והתחנות המתקנות לימי הצומות [...] על כן [...] סדרתי ארבעה \ תחנות וארבעה פזמונים כפי הזמנים שונים על ארבע' מיני צרות [...] כה מעתיר הצעיר אליעזר אשכנזי בן כמר רבי אליה הרופא ז"ל ה"ה : \ בהיות כי ראה ראיון שבעו"ה [...] שמתחדשים [...] פגיעות ומאורעות \ שצריכים תמים להתפלל אל אלהי הרוחות [...] וראינו שכבר נדפסו \ בק"ק קראקא מקדמת דנא סליחות [...] מהר"ר אליעזר אשכנזי [...] גם הגאון מהר"ר יוסף כ"ץ שהיה אב"ד בק"ק קראקא הסכים אז להדפיסם [...] ע"כ הסכמנו שיחזרו לדפו' אותם שיהיו שכיחים \ ומצויים ביד כל לאומרם בציבור כשהשעה צריכה לכך [...] עוד נדפסו שנית בק"ק לובלין בצווי הגאונים שמה . \ ועכשיו נדפסו שלישיית בצווי הגאון ר"מ מוהרר אפרים והגאון האב"ד מוהר"ר ישעיה הורוויץ והאלופים \ ב"ד מ"ש יצ"ו פה ק"ק פראג \ ע"י שלמה בר אשר זצ"ל שמש דהגאון והאלופים הנ"ל \ נדפס פה קק פראג שנת שע"ה לפ"ק \ ע"י הר"ר משה בן מהררי בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם אשר בר נפתלי שליט המכונה אנשיל בן הערציל אלט שיליר שליט \ \ T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm, KP hybridní 1,8 mm a ca. 3 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace [1]⁶ 2² • zrcadlo 240 × 144 mm • signatury KP 4 mm v první půli složek kromě [1,1], 0 • v záhlaví *slīḥot* • bez foliace.

D • čtyřlístky (celé) flankují záhlaví.

B • Zunz 0?; *CLH* 2947 (1604–1623); Muneles 62; Vinograd 126 a 274, 12 ff. (?); *BHB* 334817 k exempláři ŽMP a *BHB* 200425 k fragmentu BLO (1606?).

C • ŽMP sg. 1.286, přívazek, kompletní • JTSA 1760:11, kompletní • BLO Opp. fol. 1271, přívazek 1, defektní: pouze složka *bejt* (značeno 2,1 jen na prvním listu), [2] ff., obsahuje *Pizmon le-tḥina ha-nizkeret, inc. Adonaj be-‘uzcha jīsmah melech jagil me’od bi-ješu‘a*, [2,1a]; *slīḥa limšo ḥen be-‘ejnej ha-melech we-ha-nešī‘im*, [2,1b]–2b; a kolofon.

233.

Tuvija ben Avraham ha-Levi (16.–17. století), *Hen ʔov*

Praha, (Tuvija ben Avraham ha-Levi?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger v domě Judy bar Jaakova Katze z rodiny Geršuni, [5]378 – (5. elulu [5]384) [1618 – 20. srpna 1624] 2°, 4, 356 ff.

Výklady (*be'ur, drušim*) k Pentateuchu, autor ze Safedu, hojně cituje Ariho a Šloma Sagise. Redaktorem tiskař *be-ašmo* (viz TT a 1b), který na naléhání mnohých zanechal vši ostatní práce a začal dílo tisknout. Dle TT 2. vydání a autor dosud žijící (1. vyd. Benátky 1605, *BHB* 134033). Obsah: 1a TT; 1b úvodní slovo Tuviji ben Avrahama a slovo tiskaře (a redaktora?) Avrahama Heidy; 2a–4b předmluva autora; 2a–104a Gn; 104a–202a Ex; 202b–238a Lv; 238a–296a Nu; 296a–354a Dt; 354a závěrečné slovo Tuviji ben Avrahama ha-Leviho, kolofon tiskaře, dle něhož vytištěno v domě Judy bar Jaakova Katze z“l z rodiny Geršuni (zemř. 1639, SŽH C637); 354b–356a rejstříky, kolofon tiskařských dělníků Jehudy ben Jicchaka (Judlse) Katze z rodiny Geršuni a Mordechaje ben Geršoma Katze Impresora (*meḥoḳeḳ*; otec bez formule za zemřelé), 356b vakát. Tisk byl snad přerušen válečnými událostmi.

TT:

ספר \ חן טוב \ והוא ביאור מחודש טוב ונחמד [על ה]ומש חדש שנתחדשו חדושו בדרושים [...] חברו
החכם השלם כמה"ר ר טוביה הלוי נר"ו איש צפת תו"ב מבני חובב [...] הוגה בעיון נמרץ ע"י המחוקק
בעצמו אברהם \ בן לא"א כהר"ר שמעון ז"ל איש היידא \ נדפס שנית פה קק פראג הבירה \ בשנת ה' יברך את
עמו בשלום \ \

Kolofon tiskaře s datem dokončení a jménem majitele domu, kde tiskárna sídlila (?):

נשלם היום יום שנב"ו כי טוב שני פעמים . ה' אלול שפ"ד לפ"ק ב' למען ייט"ב לך והארכת ימים \ נדפס בבית
היקר והנעלה כמר יודא בר יעקב כ"ץ ז"ל ממשפחת הגרשוני \ \

Kolofon dělníků:

על ידי הפועל במלאכת הקודש יהודה בר יצחק כ"ץ ממשפחת הגרשוני \ ועל ידי הפועל [...] נאום מרדכי בן
לא"א גרשם כ"ץ מחוקק ממשפחת הגרשוני \ \

T • 2 sloupce • textové RP 2 mm; vyznačovací KP hybridní 2,5–3 mm a KP sefardské 5 mm •
kolace [1]–90⁴ • zrcadlo 265 × 258 mm, šíře sloupce 76 mm • foliace [1]–3, [1], 2, 2bis, 3–76,
78, 78bis–284, 286, 286bis–334, 336, 336bis–344, 341bis, 346–356; KP 4 mm po f. 136
(výjimkou sl. 2: KP 2,5–3 mm), dále KP 2,5–3 mm; číslovka *šin mem dalet* (hebr. *šmad*) na f.
344 sázena v převráceném pořadí jako *dalet šin mem*, aby se vyhnuli negativnímu obsahu •
signování RP i arabskými číslicemi v první půli složky od f. 1,2, značena složka a list, sl. 10
rozepsáno jako *jod*, nepravidelnosti: 29,1 v arabských mylně jako 39,1, 54 *ditto* jako 53,1,

arabská 4 v 64,1 vzhůru nohama • záhlaví: KP 4 mm po 136b s výjimkou složky 2 (totéž jako u foliace), a kromě předmluvy v podobě: *ḥen tov parašat* a název paraši a flankováno ozdůbkami; od 137: *Ḥen tov* – kniha Pentateuchu, *Šemot* až *Dvarim* – *parašat* a název perikopy, bez ozdůbek, KP 2,5–3 mm (srov. viz u foliace), resjtríky: *maḥṭaḥot divrej ḥachamim*, *maḥṭaḥot ha-poškim* • kustody stránkové.

D • bordura B22, TL • čtyřlístky, lístek trojklanný 1, FO7 pro rámečky incipitů knih • nekonečný uzel 2, 254a.

B • Zunz 206; *CLH* 7306,1; Vinograd 312 (1624); *BHB* 134034.

C • BLO Opp. fol. 311, 302 × 190 mm, původní kožená vazba na dřevěných deskách se dvěma sponami • LC BS 1225.T64 1617.

234.

Tiḳunej šabat me-iš eloḳi [...] kmbr“r Jišḥaḳ Luri[a] Aškenazi

Praha, Avraham (ben Šimon Heida Lemberger), s.a. [po 1618? – před 1629]

4°, 18 ff.

Kabalistické modlitby a obřady pro šabat, dle TT dle Jicchaka Lurii (k obsahu a původu textů viz Liberman a *BHB* 201629), *seder moša'ej šabat*, *lejl šavu'ot* a *lejl boša'ana raba*, s výklady a také s poznámkami původního vydavatele textu Jehudy Levy ben Davida ha-Kohena z Budína (*bwdwn*; *CLH* 5704). Dle Libermana pečlivě připraveno tiskařem. Obsah: 1a TT, 1b–17a text, 17a–18a *tiḳun lejl šavu'ot ve-lejl boša'ana raba*, 14a doplněna mišna z traktátu Kelim avizovaná v TT a 18a doplněny *tiḳunej šabat* r. Avrahama ha-Leviho Beruchima (*CLH* 4260) převzaté z *Rešit ḥochma ha-kašer*, Benátky 1600 (v krakovském vyd. není), 18b kolofony tiskaře a sazeče. Kromě zmíněných doplňků a s vynecháním předmluvy nakladatele a editora Jehudy Levy ben Davida (ale nikoli jeho poznámek) celé textově i typograficky sleduje vyd. Krakov kol. 1613, *BHB* 201629. Jehuda Leva ben David vydal v Praze u Heidy v roce 1615 *Seder we-tiḳun kri'at šema'* a *Seder piṭum ha-ḳṭoret*; možná s tím toto vydání *Tiḳunej šabat* časově souvisí, či snad čekal Heida několik let (pět?), než dílo vydané v Krakově přetiskl, aby nemohl být popotahován? Celé jméno tiskaře uvedeno na f. 18b, v TT pouze vyznačeno *Avraham* kvadrátním písmem uprostřed textu vysázeného jinak RP. V kolofonu sazeč Ašer bar Naftali Setzer zvaný Anšl ben Hercl Altschuler *šlj“t*: pro Heidu pracoval poprvé r. 1614 (č. b. 199, kde je navíc použito i KP aškenázské v TT, jinak Heida spíš používal KP sefardské, ale srov. např. *Seder hagada šel pesaḥ* 1625) a naposledy r. 1623 (č. b. 253), jeho otec byl naživu

ještě r. 1623 a on sám ještě 1629 a později, byť po r. 1623 není jako sazeč doložen. Přibližná datace podle stavu bordury, kterou Heida použil poprvé v č. b. 195 a která se zde jeví poškozenější než v č. b. 229 (a ovšem i než v č. b. 265). Datem *ad quem* je úmrtí tiskaře (leden 1629). V explicitu 2. dílu *Ejn Ja'akov*, 1621–1622, č. b. 250, používá Heida výraz *samuch le-šabat malketa* – nemohl se mu do pera vnutit právě proto, že na *tiḳunim* právě také pracoval? Srov. též č. b. 265.

TT:

ב"ה \ תיקוני שבת \ מאיש האלקי קדוש יאמר לו \ מבוצינא קדישא נהורא עמיה \ שרי כמהר"ר יצחק לורי' אשכנזי \ ז"ל . ונוסף על דגלו סדר מוצאי \ שב' ותקון ליל שבועו' וליל הושענ' \ רב' ונדפ' כב' בקק"ק אבל באמת \ שרי לי מריה דאברהם תלי ביה \ בוקי סריקי . כי רבו מארב"ע \ טעיו' בכל שיטה אין נקי . כי לא \ סימן [?] כמ"ה דמטי קמן בכך אנכי \ אברה"ם עבד ה' תקנת"י תיקון \ שבת כראוי מרישא עד לקמן . \ והוספתי עליו עו' פ' א' ממס' כלי' \ והחזרתי העטר' לישנ' כה [?] עמנו \ היום ק"ק פראג י"ץ המקבלים \ שבת בזמר' ושירה בב"כ ובבתי \ מדרשי' התורה . כי הם הראשונים \ לכל דבר שבקדוש' וטהרה' וממנו \ יראו וכן יעשו לדורו' שה פזור' :

Kolofon:

כ"ת המחוקק אברבם בן לא"א כה"ר רר שמעון ז"ל איש היידא \ על ידי הפועל במלאכת הקדש נאם אשר בר נפתלי זעציר המכונה אנשיל בן הערציל אלט שילר שליט \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské ca. 2,5–3 mm pro modlitby, KP hybridní a RP ca. 1,8 mm obé pro výklad; vyznačovací KP aškenázské ca. 2,5–3 a 4 mm • kolace 1–4⁴ 5² • foliace KP [1]–18 snad pravidelně • v záhlaví *tiḳunej šabat malketa*, KP aškenázské ca. 2,5–3 mm flankované čtyřlístky • kustody sloupcové • signatury RP na prvních dvou ff. složky • TT uveden zkratkou *b[e-‘ezrat]“h[a-šem]* (v Praze v této době nepřilíží obvyklou).

D • bordura B21, TL, dole zachovalá, vlevo v oblouku zub.

B • Zunz 0?; CLH 0?; Vinograd 329; BHB 304146 • Liberman 9.

C • ChL 126–400 (není totožné s UB Erlangen Wagenseil VK 184/15).

N • krakovské vyd. viz

<http://web.nli.org.il/sites/nli/Hebrew/library/Pages/BookReader.aspx?pid=455338> (přístup 20. 7. 2015).

235.

Jom Tov Lipman Heller (1579–1654), *Ma‘adanej melech [...] be‘urim ‘al sefer Rabenu Ašer we-sefer Ḳišur Piškej ha-Roš [Piḷpula ḥarifta]*

Praha, (Jom Tov Lipman Heller?) – Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno ve čtvrtek 6.

nisanu [5]319 [21. března 1619]

2°; 58, [2], 8, [10] ff.

Výklad ke kompendiu talmudické halachy Ašera ben Jechiela a výtahu z decízi téhož, *Ḳiṣur Piškej ha-Roš*, připisovanému jeho synu Jaakovovi ben Ašerovi, 4. díl ze čtyř avizovaných v TT, nazvaný *Pilpula ḥarifta*, k TB, oddílu *Nezikin*; 1. díl vyšel v Praze 1628 (č. b. 271), 2. a 3. díly nevyšly tiskem nikdy. Obsah: první signování a foliace, [1a] TL, [1b] vakát, 2a–2b úvod, 3a–16,2b text, 16,2b: kolofon sazečů Šloma ben Eliji Chanocha *zš“l* zvaného Zalman ben Henle (?) Noske a Mordechaje ben Geršoma Katze (ml.) a autorova syna Jehudy Lejba, který se na redakci podílel; druhé signování a foliace, 1,1a–3,2b (ff. 1–8, [2]): *Ḳiṣur Piškej ha-Roš* k oddílu *Nezikin*; třetí signování, 1,1a–2,4a *simanej Piškej ha-Roš*.

Kolem TT citát z Pís zakončený aramejským: הוא מגלה עמוקתא ומסרתתא בפלפולא חריפתא, vlastní TT začíná:

[מאשר שמנה לחמו והוא יתן] \ מעדני מלך \ פרי מגדים נפת צופים \ אישיות פלפולא חריפתא \ כלם ברורים
כלם ביאורים על ספר רבינו אשר וספר קצור \ פסקי הרא"ש ונחלקו בארבעה חלקים כאשר תראו בהקדמת
מחברם הלא הוא \ מהר"ר יום טוב הנקרא ר' ליפמן וולרשטיין נר"ו בן \ כהר"ר נתן זלה"ה בן נודע בשערים
שמו האלוף מהר"ר \ משה וולרשטיין זלה"ה לוי הליר \ הוא בעל תוספות יום טוב \ חתן הישיש המרומם
כהר"ר אהרן אשכנזי פה ק"ק פראג \ והוגה ע"י המחבר בעצמו [...] \ נדפס פה ק"ק פראג \ ותהי ראשית
מלאכתן יום ה' ו' ניסן \ ב"א שלו"ם לפ"ק \ על ידי הר"ר משה בן מהר"י בצלאל זלה"ה כץ מחוקק \ \

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקודש שלמה בר אלי' חנוך זצ"ל הנקרא בפה כל אדם זלמן בן הענלה נאסקי ז"ל זעצר
דק"ק פראג \ וע"י הפועל [...] מרדכי בן לא"א גרשם כץ זעצר דק"ק פראג \ גם יעמוד על הברכה יניק וחכים
יהודה ליב בן הרב המחבר נר"ו אשר נעשה לאביו סניף בהגהות הדפוס ויקרא לפניו בספר הש"י יגדלהו ויזכהו
לתורה ולחופה ולמט"א \ \

T • 2 sloupce • textové RP; vyznačovací KP aškenázské 2,5, 4 a 9 mm a hybridní • kolace 1–15⁴ 16² 1–2⁴ 3² 1–2⁴ • zrcadlo 270 × 145 mm • foliace [1]–10, [1], 12–16, 18–19, 19bis, 21, 25, 22–24, 29–30, 27, 32, 29–42, 42bis, 44–56, 55–58, [2], 1–4, 9, 6–8, [10], KP 4 a 2,5 mm • signatury KP a arabskými číslicemi, vždy v první půli složky, ve sl. 5 chybí; TL neznačen; arabské číslování vynecháno u ff. 2,3, 3,1, sl. 4 a 5; 6,1 v obou číslováních chybně jako 7,1; 7,2 jako 8,2; 9,1 arabská 9 vzhůru nohama; 14,1 v arabském jako 41; ve 2. kolaci: sl. 3 značena jen číslem složky • záhlaví živá a titul díla • kustody stránkové.

D • bordura B24, signet S12, TL • čtyřlístky.

B • Zunz 183; *CLH* 5853,8; Muneles 106; Vinograd 279; *BHB* 127258.

C • HAB M: Le 4° 32, 320 × 193 mm, původní vazba, na výlep použito listů machzoru (?) in 8° Praha • ÖNB Wien 20.0.6, bez cenzurních zásahů • BLO Opp. fol. 838, 285 × 175 mm, defektní, chybí ff. 5–7.

236.

Avraham ben Jicchak Chajut (zemř. po 1634), *Ktav nivḥar le-amen jdej ha-baḥurim we-ba-ne'arim*

Praha, (Jaakov Stabnitz *sgl sofer*) – [synové Jaakova Baka?], o perikopě Toldot [5]380 [3.–9. listopadu 1619]

8°, [4] ff. zach.

Příručka k psaní dopisů, formule pro různé příležitosti. V úvodním slově nakladatel uvádí plné jméno a titulaturu autora (*be-'aluf ha-torani mbr"r Avraham ben ha-ga'on be-ḥasid mbr"r Jiṣḥaḳ Ḥajut zṣ"l b"b*), u něhož si dílo objednal, jelikož viděl jeho vynikající spisy a neboť je znám jako *safra raba* (vynikající „písař“, tj. pisatel, spisovatel, srov. jidiš *šrajbr* v č. b. 239 aj.), a dále slibuje, že v případě úspěchu u čtenářů se pokusí vydat (*le-hadpis*) další autorovy knihy. Vročení chronogramem Gn 26,5 udává rok i perikopu Toldot. Obsah: [1a] TT, [1b] úvodní báseň autora s jeho jménem v akrostichu, [1b] úvodní slovo nakladatele, [2a] a dále text. *CLH* toto dílo autora neuvádí; podobně jako *BHB* 133599 uvádí pouze *Holech tamim*, Krakov 1634. Nakladatel se tituluje skromným *ša'ir* (dosl. „mladý“), ačkoli už r. 1607, č. b. 123, spolupracoval s Jaakovem Bakem na vydání *Pa'aneḥ raza* (patrně není totožný s Jaakovem (Jeklem) *soferem*, který sestavil jidiš komentář k Bibli 1620–1628, č. b. 242; ten se neoznačuje jako *sgl*, levita). Vytisknuto bakovskými písmi. Srov. *Ktav nivḥar*, Krakov: Moše ben Jaakov Kopl Katz, 1659, *BHB* 328440, podobného TT a obsahu (vyšlo též v Praze 1705).

TT:

ישמחו' הבחורים' וירננו' הנערים' \ כתב נבחר \ לאמן ידי הבחורים והנערים . בכתב \ נבחר לשון צדק מישרים' . להרגלים' \ בלשון צה זך לשון הקודש דבר חדש \ אשר כבר לא היה לעולמים תמצאו בו \ ענייני' חידושי' . למוצאיהם למוצאיה' \ מבוקשים מסודרים בסידור נאה \ חרוזות ע"פי אלפא ביתא ואחריהם \ החרוזות סוף הכתב . ואחריהם \ איגרות ואגרות עולה ויותר שאלות ותשובות שואל אל האבות ותשובה \ אל הבנים עניינים נכונים . וקראתיו \ בשם כתב נבחר למען שירגילו \ בכתבים נבחרים וזכות הרבים . \ יעמוד לי לדור דורים : \ נדפס פה פראג \ לפרט ובפרשת ע'קב א'שר ש'מע \ א'ברהם ב'קולי ו'ישמור וגו' \ \

T • 1 sloupec • textový KP hybridní bakovské 1,8 mm; vyznačovací KP hybridní 2 mm (TT) a KP aškenázské 4 mm (TT a dále) • kolace: patrně jedna složka o 4 ff., bez signatur • zrcadlo 120 × 72 mm • foliace a záhlaví nejsou, nebo oříznuty • kustody stránkové • v textu zvýrazněny iniciály, nikoli incipity oddílů.

D • ozdůbky FO1, FO3 a FO4, TL.

B • Zunz, *CLH*, Vinograd i *BHB* 0?; *CLH* 4205 k autorovi • k Jaakovu Stabnitzovi viz Zunz 1845: s. 264 a *CLH* 8391.

C • JTSA 129:13a, 136 × 90 mm, defektní, jen 4 ff. doch, z knihovny Meira Sulzbergera (v katalogu Deinard 1896 nenalezeno).

237.

[*Maḥzor mi-kol ha-šana. Díly 1–2*] *Maḥzor mi-kol ha-šana ke-minhag Pebem Poln we-Germanja* [1. díl] *Ḥeleḳ maḥzor šeni* [2. díl]

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, (1. díl dokončen /HAB/ 21. adaru šeni [5]380 [26. března 1620], 2. díl /HAB i BLO/ v úterý 17. tevetu [5]380 [24. prosince 1619])

2°, 172 (BLO; HAB *recte* 168?; UB Erlangen 170), 136 (*recte* 134?) ff., ilustrace

Machzor dle ritu Čech, Polska a Německa (TT1), s komentářem, 1. a 2. díl. Sazba dle vydání 1613 (respektive 1606), s menšími změnami. Dle TT1 4. doplněné vydání, jmenovitě o slichot pro *jom kipur* a pro každý pijut o intenci (*kawana*) autora i jeho jméno, dle TT2 doplněny též mnohé nové výklady předpisů (*ḥidušej dinim rabim*) dle benátských vydání machzoru. Mezi dochovanými exempláři existují rozdíly: v některých chybí určité modlitby dle aškenázského ritu, případně jsou doplněny na zvláštní složce (viz níže T a C); zjevně jde o „personalizované“ exempláře vydání dle odlišných ritů. Odlišný TT a kolofony v exemplářích BLO a HAB; odlišní jsou též tiskařští dělníci i drobnosti v sazbě a ve foliaci, též v ozdůbkách flankující záhlaví či části impresy. V TT1 BLO, datovaném 320 (1619–20), uvedeno „za vlády císaře Matyáše“, který ale zemřel již 20. března 1619, v exempláři HAB TT beze jména panovníka. V kolofonu 1. dílu exempláře BLO, 172b, chybí datum dokončení a jako dělníci jsou uvedeni: Avraham bar Kalonymos z Prahy z rodiny Reumolt, Jehuda ben Jicchak Judls Katz z rodiny *Geršuni* (Katzovské) a Jisrael bar Šlomo AŠ (Altschul) *zl.* Tamtéž je v exempláři HAB jako datum dokončení uveden čtvrtek o perikopě Šmini (chronogramem *bi-ḳrovi aḳadeš we-‘al kol pnej ha-‘am achabed*, Lv 10,3), tj. 21. *we-adar* 380 (26. březen 1620), a jako dělníci sazeč Avraham bar Kalonymos z Hanau, sazeč Šlomo ben Elija Chanoch *zš“l* zvaný Zalman ben Henle Noske a Mordechaj bar Geršom Katz z rodiny *Geršuni* (Katzovské). V TT2 mají oba exempláře různé chronogramy. V kolofonu 2. dílu, 136b, mají exempláře datum totožné, v úterý 17. tevetu 380 (24. prosince 1619), ale dělníci jsou odlišní: v exempláři BLO jsou jmenováni Avraham ben Kalonymos z Prahy z rodiny Reumolt a Jehuda ben Jicchak Judls Katz z rodiny *Geršuni*; v exempláři HAB Geršom (tj. *recte* Geršom) ben Josef Becalel Katz a jeho syn Mordechaj Kohen sazeč a Avraham ben Kalonymos z Hanau nyní bytem v Libni.

TT1, BLO (v HAB totožné až na vynechané jméno panovníka a drobné rozdíly v interpunkci, *Pebm* sázeno s ajin):

מחזור מכל השנה כסדרה \ כמנהג פיהם פולן וגרמניא \ נדפס שנת שפ לפק ליצירה \ בקק פראג המהללה ומעטירה \ נדפס פעם רביעית ונתוסף בו חידושי רבים והתפילה ככל הצורך למועדים ולרגלים גם השלש מגילות \ זאת ועוד נתוסף על הראשונים סלחיות מי"כ השייך במקומו וחידושי דינים רבים ממענלי צדק \ גם כמעט בכל פיוט ופיוט כוונת המחבר על מה הוסד הפיוט ושם המחבר \ עין לא ראתה כל אלה בשום מחזור כאשר עיניכם תחזנה במשרים : \ על ידי הרר משה בן מוהררי בצלאל כץ זצל מחוקק משפחת הגרשוני \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר מטייאש יר"ה \

Kolofon 1, BLO.

בעזרת אלי מלכי בקודש : נשלם מלאכת עבודת הקודש \ ע"י הר"ר משה בן מוהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \
על ידי הפועלים במלאכת הקודש \ אברהם בר קלונימוס שליט זעציר מקק פראג ממשפחת רוימולט \ יהודה בן הר"ר יצחק יודלש ז"ל כ"ץ זעציר מק"ק פראג ממשפחת הגרשוני \ ועל ידי הפועל המלאכת הקודש ישראל בר שלמה א"ש ז"ל \

Kolofon 1, HAB:

בעזרת אלי מלכי בקודש . נשלם מלאכת עבודת הקודש . \ ביום ה' בפרשת בקרובי' אקדש' ועל' כל' פני' העם אכבד לפ"ק \ ע"י הר"ר משה בן מוהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם אברהם בן לא"א קלונימוס שליטא זעציר מקק הענה \ ע"י שלמה בר אלי' חנוך זצ"ל הנקרא בפה כל אדם זלמן בן הענלה נאסקי זעציר דק"ק פראג \ וע"י מרדכי בר גרשם כ"ץ מחוקק זעציר משפחת הגרשוני מק"ק פראג \

TT2, BLO:

חלק מחזור שני של ארבע \ פרשיות גם פורים ושבת הגדול כסדר \ ושני רגלים פסח ועצרת לא נעדר \ שנת 'ושמו' את 'שמי' על 'בני' ישראל לפ"ק [...] הן הן דברי \ המעתיר \ משה בן מוהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ ואלה מוסיף על הראשונים המגילות של שלש רגלים והתפילות [...] גם לרבות שנתחדשו ונתוספו חידושי דינים רבים הנוהגים למועדים ולרגלים \ כאשר נדפסו במחזורים ויניציאה . \

TT2, HAB, totožný až na chronogram:

[...] שנת 'שלום' על 'ישראל' לפקהן...

Kolofon 2, BLO:

תם ונשלם . בעזרת אל עולם : \ ביום ג' טו"ב טבת בשנת ש"פ לפק \ על ידי הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ על ידי הפועלים אברהם בר קלונימוס שליט זעציר מקק פראג ממשפחת רוימולט \ יהודה בן הר"ר יצחק יודלש ז"ל כ"ץ זעציר מק"ק פראג ממשפחת הגרשוני

Kolofon 2, HAB, totožný až na jména dělníků:

[...] גרשון בן מהררי בצלאל כץ זצל מחוקק ובנו מרדכי כהן זעציר \ ועל ידי הפועל במלאכת הקודש נאם אברהם בן לא"א קלונימוס שליט זעציר מק"ק הענה \ הדר לע"ע בק"ק ליבנה \

T • 1 sloupec, na začátku (modlitby pro šachrit) 2 sloupce, marginální komentář • textové KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm, RP pro komentář, KP hybridní pro instrukce a ediční poznámky (jména autorů, intence, s jakou pijut složili ad.), obě písma 1,8–2 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm, KP hybridní 2,5–3 mm (kolofon) • kolace BLO 1. díl 1–11⁶ 12–13⁴ 14–22⁶

23–24⁴ 25–26⁶ 27⁸ 28–29⁶ 30⁴; 2. díl 1–5⁶ 6⁸ 7⁶ 8⁴ 9–12⁶ 13⁸ 14–22⁶ (oproti popisu v katalogu BLO napočítáno ve sl. 7 2. dílu pouze 6, nikoli 8 listů) • v exempláři UB Erlangen v 1. díle totožně až na sl. 18 1. dílu: zde 18² a 18bis • v exempláři HAB chybí 2 ff. ve sl. 18 1. dílu (a sl. 25–29 mají všechny 6 ff.?) • foliace BLO 1. díl: [1]–5, 5bis, 7–31, [1], 59, 34–38, 32, 40–51, 54, 53, 54bis–81, 80bis, 83–92, 91, 94–97, 96, 99–107, 111, 109–130, 136, 132–144, 147, 143bis, 145–146, 149–169, 70–71, 172; 2. díl jako HAB s těmito rozdíly: číslována i ff. 8, 90; 108 a 108bis, 109; místo 120 pouze *ḵuf*, místo 126 pouze *ḵuf vav* • foliace HAB 1. díl: [1], 2–4, 6, [1], 7, [1], 11–31, [1], 33–34, 36, 36bis, 30, 38–54, 53, 56, 49, 58–65, 64, 67–77, 77bis, 79–81, 88, 83–100 (text chybí, ale podle kolace v pořádku, v exempláři UB Erlangen zde ff. 101–102 s textem), 103–104, 104bis, 106, 107, 109, 109bis, 110–119, [1], 121–147, 143, 149–156, [2], 167, 158–172; 2. díl [1]–7, [1], 9–60, [1], 62–77, [2], 78–89, [1], 91–100, 100bis, 101, 103–110, 48, 112–126, 131, 131bis, 134, 134bis, 135–136 (120 jako 100: vypadlá litera) • signatury (BLO): v první půli složky KP 2,5–3 a 4 mm a od sl. 1,2 též arabskými číslicemi (HAB: od sl. 2,2), poměrně četné chyby (převrácené pořadí arabských číslic apod.) • záhlaví živá, v HAB flankovaná čtyřlístky s uříznutým koncem, v BLO lístkem trojklanným 1 • kustody sloupcové.

D • 1. díl, [1a] znak Starého Města pražského StM3, prasklý, orámovaný pásy z ozdůbek v HAB: FO1 a lístek trojklanný 1 a 3; BLO: FO1, lístek trojklanný 1 a mřížka 2 na spodním okraji, lístek trojklanný 3 flankuje jméno panovníka • [1b] HAB bordura B24, podloženo filigránovými ozdůbkami; BLO tamtéž bordura B18 • xylografovaná písmena pro incipity (čísla odkazují na BLO; v HAB posunuto o dvě až tři ff.): 1. díl f. 2a incipit *ma* (poškozené); 8a, 36a (ve vyd. 1613 f. 10a), 75b *ha-melech* ze skládané pásky; 21b *upar* 24 mm *pe*, kol lilie 2, 25 × 20 mm; 29a *ansicha*, 51a *u-netane* 33 mm *nun*; 54b *abalela* 31 mm *be*; 76a *az*, 26 mm; 106a *šušan* 32 mm *šin*, 133a *av* 25 mm *bejt*, 137a, 156b ligatura *ha-el*; 137b *achtir*, 147a *dtto*, 147b *a'amış*, 32 mm *mem*; 157a *om*, 32 mm *mem*, 166a *zachor*, 30 mm, 168b, *ašrej*, 23 mm, 167a *om* 32 mm *mem*, 160 *af*, 26 mm (v rámečku z filigránových ozdůbek) • HAB: 77bis b incipit *az* v kartuši s rostlinným motivem (nedokumentována), 63 × 80 mm, orámovaný po stranách filigránovými ozdůbkami a čtyřlístky (BLO, 76a incipit *az*, 26 mm, v rámečku z FO1) • 156b rolverková kartuše pro incipit *divrej*, 42 × 70 mm (RK3? nedokumentováno) • 163b–166a xylografovaná znamení zvěrokruhu k modlitbě *gešem* 20 × 38 mm, *gedi* jiného stylu, 26 × 30 mm • ručičky • 172b, signet S8 • 2. díl [1a] B18, prasklina dole, doplněna o čtyřlístky v horních rozích 6 × 6 mm; 2a ligatura *ha-el* ze skládané pásky; 10b *zachor* s

pletenci po straně *zajin* 30 mm, pletence 26 × 16 mm; 17b *va-jeebav* 30 mm *bejt*; 24a *om* 31 mm *mem*; 30b *ot* 28 mm *tav* flankovaná měsícem 9 mm a sluncem, 25 mm; 39b *a'amis* jako v 1. dílu; 49a *ba-el* ligatura černý typ 26 mm *be*, *or* 31 mm *reš*; 57b *be-da'ato* 31 mm *bejt*; 65a *ba-el* jako 49a, *apik* s pletenci jako 10b, 73b *abuwajich* v rámečku z ozdůbky perlovec 2 a flankované rozkvetlými větvičkami; HAB: nefoliované f. před 78: ozdůbka rostlinná 4 × 3 mm; 78a *ba-el* jako 49a, *wa-joša'* 30 mm *šin*, čtyřlístky, 100bis a *ba-el* jako 49a, *adon* 32 mm *dalet*.

B • Zunz 186; CLH 2473; Cowley 535; Zedner 1867: 466; Vinograd 287; BHB 306674.

C • BLO Opp. fol. 1223, 240 × 210 mm, kompletní (jako vyd. 1613), původní celokožená vazba se slepotiskem, na dvě nedochované spony a náročnice • HAB M: Le 4° 7, 340 × 215 mm, 1. díl chybí text mezi ff. 100 a 103, patrně tedy 2 ff: oproti Machzoru 1613 chybí pijuty (*josrot*) pro Jom kipur dle aškenázského (německého) ritu: *U-ve-chol tokef je'amen* (Machzor 1613, f. 91b), *Malchutam tikon malchutcha* (dtto 91b–92a), *Me'ejn kamocha* (dtto 92a), *Ha-azurim be-abav omrim* (dtto 92b), *U-we-chen ten paḥdecha* (dtto 93a) • UB Erlangen Wagenseil RAB-A 6 (Alte Sign.: RAB-I 19), 1. díl, ff. 101–102 doplněny na zvláštní složce 18 o dvou listech (s modlitbami jako výše), za níž následuje sl. 18bis.

238.

Šlomo Efrajim ben Aharon Luntschitz (kol. 1550–1619), *Olelot Efrajim*

Praha, Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5]379 – 12. švatu roku [5]380 [podzim 1618 – 17. ledna 1620]

2°, 140 (*recte* 138) ff.

Sbírka kázání a homiletických výkladů, 2. vyd. Dle TT tištěno z předlohy poskytnuté tiskaři autorem a opatřené mnoha jeho poznámkami (*bagabot*), které jsou v textu nového vydání uvedeny v závorkách, na odlišení od textu 1. vyd. Lublin 1590. Tisk zahájen za autorova života a dokončen po jeho smrti (viz explicit tiskaře); autor zemřel 21. února 1619. *In margine* číslované *ma'amarim*, tj. tématická hesla shrnující obsah pasáže. Editorem byl sám tiskař Avraham Heida (podobně jako v mnoha dalších vlastních projektech). Obsah: [1a] TT, [1b]–2b předmluva, 129a chvála autora, 129b–134b, rejstřík tématický (*ma'amarim*) a rejstřík biblických pasáží komentovaných v jednotlivých kázáních, 135a výklad dopisu Raby Bar Bar Chany, 136b kázání pro šabat před Novým rokem, 140b explicit tiskaře, datum dokončení tisku chronogramem Ex 15,25 a kolofon sazeče Jehudy bar Jicchaka (Judlse) Katze z rodiny

Geršiner (Katzovské). Vročení 319 v TT chronogramem, který je citací přání, jež se vyslovuje v rámci liturgie Deseti dnů pokání, „dej nám dobrý nový rok“, a vztahuje se tedy k nadcházejícímu roku 319, tj. tisk byl zahájen na konci září 1618 (za života autora, viz výše, a také za života Matyáše, který zemřel 20. března 1619). V explicitu prosí tiskař Hospodina, aby mu dal splnit slib (*neder*), že vydá spis *Mar'ot ha-šov'ot* Mošeho Alšecha, který zahájil krátce na to (1620–1621, viz č. b. 241) a zdá se, že (slovy verše Nu 8, 24) vyzývá případné podpůrce jeho projektu (finančníky? subskribenty?), aby se přihlásili.

TT:

ספר \ עוללות אפרים \ אשר חיבר הרב המובהק [...] טהור הוא וגם פירושו וחיבוריו [...] עי"ר
גיבורים בעלילותיו [...] אורחו"ת חיי"ם יק"ר מכל"י פז מיוסדים על אדני ועמוד"י ש"ש [...] שפת"י
דע"ת [...] הגאון הגדול מוהרר \ שלמה אפרים בן אהרן לונטשיץ י"ץ \ נדפס שנית פה ק"ק פראג תחת
ממשלת אדונינו \ הקיסר רומי המהולל מאד מטיאש יר"ה [...] על ידי המחקק אברהם היידא י"ץ \ והוגה
בעיון נמרץ ע"י המחוקק בעצמו מתוך ספר הגאון \ הנ"ל אשר זיקק אותו [...] עם הרבה הגהות שהוסיף \ נופך
בזקנותו זקן ויושב הישיבה \ בשנת חדש 'עלינו 'שנה 'טובה \

Explicit tiskaře a kolofon tiskaře:

אמר המחק"ק אשר לעזרת ה' משתוקק \ ברוך ה' אלהי הארץ ושמים . אשר הנחני בדרך אמת והצליחני
להתחיל ולסיים . הספר הנחמד הנקרא עוללות אפרים . שחיבר מ"ו הגאון הגדול בישראל מוה"ר אפרים . זכר
צדיק לברכה אשר בעולם הנצחי והקיים . עומד ומשרת למעלה האלו בחיים [...] והוא ז"ל זרזוני בחיים
חיותו להדפיס הספר הנ"ל בזירוז ולא בעצלתיים . כי לתושיה תקבל שפר [...] לים . זכותו יעמוד \ לעמוסי חצי
בטן ומעים [...] היום יום ו' יב שבט לפרט ובפרשת מש"ם שם לו חוק ומשפט וימתקו המים \ ואפרוש כפי
אל ה' יזכני להדפיס ספרים אין קץ ו ביחוד להשלים נדרי אשר נדרתי להדפיס המראות הצבאות \ התחלתי בו .
ומי אשר הפץ לצבוא צבא . יבא אלי פתח אהלי . \ ע"י הזעצר במלאכת הקודש נאם יהודה בר יצחק כ"ץ ז"ל
משפחת הגרשינר דק"ק פראג \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm, vyznačovací KP hybridní ca. 2–2,5 mm, KP sefardské 5 mm i aškenázské 9 mm, v TT též malé KP hybridní heidovské 1,8–2 mm, RP 1,8 a 2 mm • kolace [1]–3² 4⁴ [1]⁴ 8⁴ 10–39⁴ • foliace (HAB) [1]–23, 25–43, 45–140 • záhlaví živá • kustody stránkové.

D • bordura B22, TL • FO1, FO3, FO10 a FO7 tvoří rámečky pro incipity • lístek trojklanný 1 flankuje záhlaví • čtyřlístky, FO10, 18a (exemplář NYPL).

B • Zunz 184; *CLH* 4898,9 (1619–1620); Vinograd 281; *BHB* 170555 • Muneles 1988: č. 188 k úmrtí autora.

C • ŽMP sg. 2.591 • HAB M. Le 4³⁷, v konvolutu s *Amudej šeš*, Praha 1618, 300 × 200 mm, ad.

239.

Jicchak ben Eljakum זש"ל z Poznaně (žijící autor), *Lev ʔov*

Praha, (Jicchak ben Eljakum זש"ל z Poznaně?) – synové Jaakova Baka, (dokončeno v úterý 24. den omeru [9. ijaru] [5]380 [12. května 1620])

2°, 135 ff.

Náboženské předpisy a etika v jidiš, jméno autora (označuje se jako *šrajbr*) na konci jeho předmluvy, 2a. 1. vyd., dvě varianty edice (viz níže). Dle autora v knize čtenář nalezne *ganc jidiškajt* (celé židovství). Dle Eriky Timmové je autorova morálka přísná, dle Maxe Erika je „zahořklý“ a „dogmaticky rigidní“ (Timm 1988: s. 37 a odkaz tamtéž). Členěno do tématických kapitol: *hilbot tfila* (též *hilbot bejt ha-kneset*), 27a *hilbot tšuva*, 37b *hilbot šdaqa*, 45a *hilbot derech ereš*, 52a poznámka k *iša ra'a*, 52a předmluva k *ḥelek šeni*, 52b *hilbot šabat*, 75b *hilbot jom ʔov*, 76a *dinej ha-ʔiš be-jom ʔov*, 77a *hilbot ḥol ha-mo'ed* (podle úvodní poznámky i *hilbot roš ḥodeš*), 77b *hilbot 'anawa*, 81a *hilbot kibud av wa-em*, 83b *hilbot gidul banim*, 87a *hilbot nešu'e iša*, 93b *hilbot talmud tora* (včetně *hilbot sefer tora*); 97b *hilbot maša u-matan*, 99b *hilbot mišpaṭ šedeḳ*, 100b *hilbot abavat ḥaverim u-gmilut ḥasadim*, 104a *hilbot ha-ka'as we-ha-ḥama*, 105b *hilbot lešon ha-ra' we-nibul*, 107b *'injan ḥanifut lejšanut škarim*, 112b *sod ḥavercha lo tigale*, 113b *'injan li-šmoaḥ be-ḥelko*, 107b *hilbot le-ḳajem ha-mišvot*.
Obsah: 1a TT, 1b–2a úvod, 2b–[134b] text, [134b] explicit s datem dokončení a formule vybízející čtenáře k zakoupení knihy, 135a obsah a kolofon tiskaře a dělníků. Existují dvě varianty edice: varianta BLO Opp. fol. 130 (identifikována Konstanze K. Kunst) s jiným dekorem TL a s jinými tiskářskými dělníky a typografickými a ortografickými rozdíly oproti exemplářům JTSA a UB Erlangen. V JTSA a UB Erlangen jsou jako dělníci uvedeni Jehuda Lejb ben Moše Jaakov z Lipníka a Celius Hene z Basileje, sazeč „umělecké knihtiskárny“ (*zecer der kunst buch druckeraj*), kterého CLH 8129 v Praze eviduje až k r. 1624 (viz č. b. 257). V exempláři BLO jsou drobné ortografické rozdíly v TT, dále prohlédnuto jen zběžně, textově vypadá totožně, ale přesázeno a sazba se celkově jeví čistší; v kolofonu jsou jmenováni dělníci Jehuda Lejb ben Moše Jaakov z Lipníka, Moše ben Jaakov Gelhaar sazeč z Prahy, Alexandr ben *ha-ḳadoš* r. Jechezkel zvaný Gutkind sazeč z Pily v Polsku. V TT datum chronogramem udávajícím r. 380 (1620).

TT exemplářů JTSA a UB Erlangen:

ספר לב טוב \ איר אלי מנן אונ' פרויאן . אונ' אלי דיא פון בישעפר זיינן גיהויאן \ דיא דיא אונ' יעני וועלט
וואוילן בויאן . קומט אל דאש הערליך \ בוך אן צו שוואן [...] דער עש דורך אויש לייאט . דער פינט דרינג
דיא גנץ יודשקייט . נאך דער \ לענג אונ' דער ברייט . גאר פר שטענדיקליך מיט גוטם בישייט . \ אין צוונציג
פרקים אויש גישפרייט [...] אלי דעש מענשן דינים \ וויא מן זיך הלט . פון זיינר גיבורד ביז ער גאר פר

אלט . אונ' אלי \ הנהגות אין אליר גישטלט [...] עש איז אך גוט פפיר אונ' טינט . עש זיכטש איינר דר \ גלייך ווער הלב בלינט . נעמטש פר אייך אונ' פר וויב אונ' קינט [...] בשנת 'שלה לנו' משיחני 'ויגאלינו \ במהרה 'בימינו לפ"ק \ על ידי האחים בני הרר יעקב בק זצל \

Explicit, *dtto*, sázeno KP hybridním bakovským 1,8 mm (v BLO totožné, jen sázeno KP aškenázským 2 mm, a jinak členěno):

סליקא לקיים המצוות פרק העשרים וספר לב טוב ובכן קנו \ מהרה לרוב [...] והיתה השלמתו ביום שנאמר בו ב' \ פעמים כי טוב . כד לספירה \ שף ליצירה . \

Kolofon tiskařských dělníků, JTSA a UB Erlangen:

על ידי הפועל במלאכת הקודש יהודא ליב בר משה יעקב זצל מק"ק לייפניק \ צעליוס העני פון באזיל זעצר דער קונשט בוך דרוקרייא

TT, exemplář BLO:

ספר לב טוב \ איר אלי מנן אונ' פרויאן . אונ' אלי די פון בישעפר זיינן \ גיהויאן . דיא די אונ' יעני וועלט וואוילן בויאן . קומט אל \ דאש הערליך בוך אן צו שוואן [...] דער עש דורך אויש לייאט . דער פינט דרינג דיא \ גנץ יודשקייט . נאך דער לענג אונ' דער ברייט . גאר פר \ שטענדיקליך מיט גוטם בישייט . אין צוונציג פרקים אויש \ גישפרייט [...] אלי דעש מענשן \ דינים וויא מן זיך הלט . פון זיינר גיבורד ביז ער גאר פר \ אלט . אונ' אלי הנהגות אין אליר גישטלט [...] עש איז אך גוט פפיר \ אונ' טינט . עש זיכטש איינר דער גלייך ווער הלב בלינט . נעמטש פר אייך אונ' פר וויב אונ' קינט [...] בשנת 'שלה לנו' משיחני 'ויגאלינו \ במהרה 'בימינו לפ"ק \ על ידי האחים בני הרר יעקב בק זצל \

Kolofon tiskařských dělníků, *dtto*:

תם ונשלם \ בעזרת אל עולם : \ על ידי הפועל במלאכת הקודש יהודא ליב בר משה יעקב זצל מק"ק לייפניק \ ועל ידי הפועל [...] נאם משה בן לא"א יעקב געל האר ז"ל \ זעצר מק"ק פראג \ ו ל ידי הפועל [...] אלכסנדר בן הקדוש רבי יחזקאל זצל \ הנקרא בפי כל גוטקינד זעצר מק"ק פילא במדינת פולין :

L • jid

T • 2 sloupce • textové JP12 2 mm / 57 mm 10 ř.; další KP aškenázské 2 mm pro biblické citace; vyznačovací KP hybridní 1,8 mm; KP aškenázské 3,5 mm a 8 mm • kolace 1–33⁴ 34³ • zrcadlo 270 × 154 mm, 75 mm šíře sloupce • foliace [1], 2–22, 24, 24bis, 25–89, 91, 91bis, 92–133, [1], 135 • signatury na prvních 2 ff. složek (číslo složky a listu) KP 4 mm • kustody stránkové • záhlaví živá, 4 mm KP, někdy jen titul díla a kapitola (*Lev ʔov perek rišon*), jindy i věcný obsah *hilchot bejt ha-kneset* atp. • přechod v textu není někdy vyznačen, jindy ano: 25a *tʔilat minḥa*, někdy chyby: předchozí záhlaví pokračuje či se znovu zopakuje u další kapitoly.

D • varianta JTSA a UB Erlangen: rámeček z ozdůbek FO1 a FO8, lístek trojklanný 1, čtyřlístek, TL (srov. 1613 *Midraš šoḥer ʔov*) • pás z FO1, 2a • lístek trojklanný flankuje záhlaví a uzavírá oddíly • rámečky kol nadpisů z FO3 • ztrácející se sazba, 2a, 80b • varianta BLO: bakovské lišty 26 a 27 s vázami a perlovec 1, FO1, FO3, FO6, FO9, TL • nekonečný uzel 3, 2a • kol nadpisů rámečky z FO3 a FO6 • čtyřlístky, lístek trojklanný, trojlístek ornament, 135a • záhlaví flankuje větvička s lístky 3.

B • Zunz 185; *CLH* 5344,1 má chybně datum (26. *sefirae*); Vinograd 285; *BHB* 0 • Zinberg 1975: sv. 7, s. 159n. • k dílu viz Berger 2013b: s. 53–55; Rubin 2006 a 2008 • k sazeči Celiovi Hene, doloženému v exemplářích JTSA a UB Erlangen, viz *CLH* 8129 – eviduje jej k r. 1624 (*recte* 1623, č. b. 257), Steinschneider – Cassel 1938: s. 31, pozn. 75; Friedberg 1935: s. 20; pracoval též u Konrada Waldkircha a později Ludwiga Koeniga do r. 1619; Heller 2011: sv. 2, s. xlii (Friedberg 1937: s. 6–8); Reske 2007: s. 348 (informace Konstanze K. Kunst).

C • JTSA RARE YIDD BM 675 S4 A3 1602, ca. 300 × 180 mm, silně poškozený, 3 poslední ff. přehozená sazba (pořadí listů odpovídá, nicméně text na nich špatně): 133a, [134a], 133b, [134b], 135a, 135b vakát; 133b špatně vysázeno záhlaví: *lamed* vzhůru nohama, ozdůbka na špatné straně (ozdůbky jsou vůbec neuspořádané) a navíc v levém vnitřním rohu číslice 127 (?); rozdíly v sazbě: JTSA má explicit sázen bakovským KP, varianta BLO KP aškenázským • UB Erlangen Wagenseil VK 19, stará sg. RAB-I-66 • BLO Opp. fol. 1130, 215 × 180 mm, pergamenová vazba, kompletní.

240.

Eleazar ben Jehuda ha-Rokeach z Wormsu (kol. 1145 – kol. 1225), Jicchak ben Moše Eles (? [אליס], 16. století?, kompilátor), *More ḥaṭa'im ba-derech / [...] we-nikra sefer ha-kaparot ḥibro mbr“r Eliezer mi-Germajza z“l [...] we-nosaf‘al ha-rišonim tfilat ha-šav be-chol koḥo ke-fi ašer nimša be-Roḳeah*

Praha, Šlomo ben Moše Avraham Anav – *s.t.n. s.a.* [Moše ben Josef Becalel Katz, kol. 1620?] 8°, [8] ff.

Pietistická literatura, pokání a mravní čistota jakožto obrana proti moru, „který nás stihá rok za rokem již čtyřicet [dva?] let“. Dle TT alternativní název *Seder kaparot*. Kompilace Jicchaka ben Mošeho Elese (?) na základě *Sefer ha-Roḳeah* Eleazara z Wormsu, 1. vyd. Krakov kol. 1585, dále Benátky 1589 pod titulem *Jesod tšuva*. Oproti předchozím edicím doplněno „modlitbou kajícího se ze všech sil“ dle Rokeacha. V TT vysvětluje nakladatel Šlomo ben Moše Avraham Anav *šlj“t* svůj nakladatelský záměr: ...jelikož jsou *po‘alim* (činní, pracující lidé?) líní hledat v *sifrej ḥasidi[m]*, *sifrej musar* a *anšej ma‘ase* (tj. knihách zbožných autorů, etické literatuře a u praktikujících zbožných?), rozhodl se vydat text v malém formátu, aby jej každý mohl mít u sebe. *BHB* datuje kol. 1620; může se vztahovat k některé z morových epidemií, např. roku 1611 (srov. např. *Taḳanot ḥachmej u-manhigej k“k Prag* 1611 (č. b. 165), 1613 nebo z let 1622–1623. F. [1a–b] impresum a předmluva nakladatele, [1b] dole čtyřverší se jménem Šlomo v akrostichu, [2a–7b] text, [8a] *tfila ha-šav be-chol koḥo*, [8b] vakát.

Jistému Henochovi ben Avrahamovi Anavovi, jenž mohl být bratrem Šloma, zemřeli roku 1613 na mor dva synové (emailová komunikace Alexandra Putíka, leden 2017).

TT:

ספר \ מורה חטאים בדרך \ החיבור הקטן הזה [...] הוא \ ספר מורה חטאים ונקרא ספר הכפרות חברו מהר"ר
אליעזר . מגרמיז"א ז"ל \ והנה הוא מיוסד להורו' ולהשכיל את לב האבן והטפש : \ ולהוציא מדריך טיט
ורפש . ויען אשר נגעה יד ה' \ בקהלתינו הקדושה אודות הדבר ב"ם שנה אחר שנה . \ [...] ובפרט לע"ע טוב
ונכון \ שיפושפוש כל אדם במעשיו ויחבור בתשובה שלימה על כל \ עון ועון ואז טוב לא ויזכה לחיי העולם הזה
ולחיי העולם \ הבא . \ ולכן [...] אמרתי להדפיסו בכרך קטן להיות \ מצוי ביד כל אדם [...] דברי \ הקטן
שלמה בן לא"א הר"ר משה אברה' עני"ו שליטא"ס \ ונוסף על הראשונים תפילת השב בכל כחו כפי אשר \
נמצא ברוק"ח \ נדפס פה ק"ק פראג הבירה \

T • 1 sloupec • úhledný RP 2 mm / 43 mm 10 ř., titul KP aškenázský 4 mm, impresum *dtto*
2,5 mm • kolace patrně [1]⁸ • zrcadlo 122 × 75 mm • foliace není • v záhlaví *more ḥaṭa'im*, KP
2 mm • kustody stránkové.

D • rámeček FO1, ručička, TL • sdružené čtyřlístky.

B • Zunz 231; *CLH* 4924,3 eviduje edici „saec. XVI?“ a tento exemplář 5 jako „ca. 1713“;
Muneles i Vinograd 0 (?); *BHB* 333408, kol. 1620 • k rodině Anav (Oneff) viz Muneles 1988:
č. 104.

C • BLO Opp. 8° 448 (1) (*olim* 393 O), 135 × 87 mm, vlastnický přípis *Ani Šalom ben le-a“a*
Moše Toṭers šlj“ṭ a“s (k rodině viz Hock 1892: col. 133a–134b) • UB Basel FA VIII 31:5,
„Prag, [Gers. b. Bezalel, 1600]“, ale totožné s oxfordským exemplářem.

241.

Moše Alšech (1520–1593), *Mar'ot ha-šov'ot Pejruš 'al nevi'im rišonim*

Praha, Jaakov ben Moše Chajat zvaný Jekl *sofer* (a Menachem Mendl ben Zalman Gels z“l
z Prahy) – Moše ben Josef Becalel Katz, zahájeno v úterý o perikopě Kdošim [25. nisan]

[5]380 – (dokončeno 19. švatu [5]381) [28. dubna 1620 – 10. únor 1621]

2°, 112 ff.

Přední proroci s komentářem Mošeho Alšecha, dle vyd. Benátky 1603. Exemplář YU
obsahuje navíc f. 112, se začátkem Zadních proroků (Izajáš) s komentáře, avizovaných
v explicitu na f. 111b; zdá se, že jde o unikátně dochovaný zlomek a edice možná nebyla nikdy
dokončena v celém zamýšleném rozsahu. Editorem (*magiab*) a patrně též – dle formulace
v TT – nakladatelem byl Jaakov ben Moše Chajat zvaný Jekl *sofer* (viz též č. b. 242); jméno
dalšího spolunakladatele Menachema Mendla ben Zalmana Gelse z Prahy vyplývá z poznámky
editora na f. [1b] dole. Obsah: [1a] TT s promluvou editora a nakladatele, v akrostichu

vyznačeno *Moše a Ja'akov*, [1b] přetištěna poznámka editora benátského vydání Jicchaka Geršona a doplněna nová poznámka pražského editora, v níž zmiňuje zachránění Hospodinem v „naší době“ (viz též níže, k f. 111a), též pražské vydání Alšechova komentáře k Pentateuchu a pěti svátečním svitkům (č. b. 218 a 226), jakož i povolení rabinátu i světského vedení obce (*be-barmanat ge'onim we-alufim u-kšinej ha-kehila*) k vydání knihy, dole chvála spolunakladatele, knihkupce (který „obchází zemi, aby prodával knihy“) Menachema Mendla ben Zalmana Gelse z“l z Prahy (srov. znění impresa: vytištěno *be-vejt ha-watiq*); 2a–111a biblický text s komentářem; 111a dole explicit s datem dokončení a s historickou poznámkou ohledně dobytí Prahy (tj. bitvy na Bílé hoře) a záchranu Židů Ferdinandem roku 1620 a s díkůvzdáním za Boží ochranu, datováno chronogramem *paraša ktov zot zikaron ba-sefer we-šim 381* (chronogramem), tj. o perikopě Be-šalach, v týdnu 9.–15. švatu (31. ledna – 6. února 1621); 111b *haskamot* Ješaji Horowitze a Chajima ben Jicchaka Katze z“l, v níž pod hrozbou exkomunikace zapovídají nové vydání na pět let na ochranu obchodních zájmů nakladatelů, zdůrazňují velké výdaje právě v této pohnuté době a apelují na kupující, zmiňují další záměry nakladatelů, kteří chtějí vydat též Zadní proroky a Spisy; tamtéž závěrečné díkůvzdání editora, kolofony dělníků sazeče Avrahama ben Kalonyma z Prahy a Mordechaje ben Geršoma Katze sazeče z rodiny Geršuni a editorská úvodní formule k následujícím *Nevi'im aḥaronim*, datováno ve středu o paraše *wa-jomer el ha-šam heju nechonim* (perikopa Jitro), rok 381 vyplývá z explicitu na f. 111a, tj. 19. švatu 381 (10. února 1621); 112a–b Zadní proroci s komentářem, pouze začátek Izajáše, dále nedochováno.

TT:

ספר מראות הצובאות \ פירוש על נביאים ראשונים \ להרב המופלא שבסנהדרין ועתיק יומין הגאון מוה"ר משה אלשיך זצו"קל והוא פירוש \ וחיבר הפלא ופלא על נביאים ראשונים אשר נדפס כבר בק"ק ויניציאה ע"י האנשים \ לשמים ונכבדים הלא המה בכתובים מעבר לדף בהערת המגיה כבר \ בדיו כתוב על נייר חדש כדבר אלהים חיים : \ כה 'יעזרני 'האל 'ויתמכני 'הגואל ויורה משפטין ליעקב המבקש [...\...] להדפיס שנית את החיבור הקדוש [...\...] אנכי תולעת יעקב בן א"א הישיש כמר משה חייט שליטא מתושבי קק פראג [...\...] נשאתי ידי בתוצאה רבה וגדולה להוסיף על הראשונים ולהדפיס כל גוף הפסוקי' נאמרים \ בנביאים ובכתובים וסביב וסמך להם פירושו וחיבורו [...\...] הוגה בעיון רב ותהי תחלת מלאכתו פה ק"ק פראג בבית הנעלה \ הותיק ע"י הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כץ ז"ל מחוקק \ יום ג' מסדר קדושים שנת ויבא \ יעקב של"ם לפ"ק

\\

Chvála spolunakladatele, 1b:

וחיים היא למח[זיקים בה] הגבר המחזיק והאזור כגבר חלציו לילך ולסבב הארץ למכור הספרים והביא הצרור הכסף \ בידו לכל המלאכה לעשות אותה והותר ה"ה הר"ר מההם מענדל בכמר זלמן געלש ז"ל מתושבי פראג .

\\

Explicit:

תם ונשלם . בעזרת בורא עולם . בשנה אשר היינו לנס עמים בזכות וישכב במקום ויחלום . \ מוצב ארצה סולם . מלכי אלקים עולים . היא השנה שאדונינו הקיסר רומי המיוחס \ המהולל פרדונניס יר"ה כבש העיר הגדולה פה פראג וכל סביבותיה בכללם . ואת עמו \ ישראל יברך ה' בשלום . פרשה כתוב זאת זכרון בספר ושיים לפ"ק : \ \

Kolofon tiskařů a úvodní formule k *Nevi'im aḥaronim*:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם אברהם בר קלונימוס שליטא זעציר מק"ק פראג \ וע"י הפועל [...] מרדכי בן לא"א גרשם כ"ץ מחוקק משפחת הגרשוני זעצר דק"ק פראג \ ואלה מוסיף על הראשוימי . נתחיל מראות הצובאות מנביאים אחרונים . בעזרת \ אלהי אלהים ואדון האדונים . הוא יהיה עמנו בכל עת וזמן ועיונים . לעשות פעולתינו באמת ובתמים כמשפט הראשון יסיר כל \ מעוות וקמשונים . היום יום ד' פרשה ויאמר אל העם \ היו נכונים . \ \

T • 2 sloupce, [1b] 1 sloupec • biblický text KP aškenázské 1,8 mm vokalizované / 44 mm 10 ř., komentář za biblickým textem tištěn RP 1,8 mm; vyznačovací KP hybridní 2,5 mm a KP aškenázské 4 mm • kolace 1² 2–13⁴ 14⁶ 15–28⁴ • zrcadlo ca. 260 × 145 mm, šíře sloupce 69 mm • foliace BLO (poslední dva listy dle exempláře HAB): [1], 2–5, 7, 7bis 8–12, 14, 14bis, 15, 20, [2], 21, 20bis–26, 28–47, 47bis, 49–50, 4, 52–74, 73bis, 76–8, 77, 80–87, 87bis, 89–112; KP 4 mm (kromě f. 2) • nepravidelnosti a chyby: f. 5 v exempláři YU neznačeno • signatury: sl. 2–3 malé KP, první půle složky, od sl. 4 též arabskými číslicemi, značena složka a list; chyby: 10,1 i 2 jako 01; 14,2 má 4 vzhůru nohama; 15,2 jako 51; 16,1 i 2 jako 17 v arabských; 20,2 jako 02; 25,1 i 2 jako 52; 26,1 i 2 jako 92 • kustody stránkové • záhlaví živá: titul + kniha + biblická kapitola • zarovnání: *prolongatae mem softit*, *he*, k zarovnání použito též zdvojení či ztrojení *rafe*, viz např. 65b, mezery, invertovaná písmena (*he* na 65b).

D • bordra B24, TL • rolverková kartuše RK3 pro incipity, [2a], [32b] • lístek trojklanný 1 a 3 • ztrácející se sazba, [28b–29a].

B • Zunz 187; *CLH* 430, *CLH* 6431,9; Cowley s. 87; Vinograd 289; *BHB* 304567: nezmiňuje *Nevi'im aḥaronim*, uvádí 111 ff. a jako poslední list s *haskamot* • *ad* Menaḥem Mendl Gels viz Hock 1892: col. 70b, č. 7815: Mendl ben Zalman Gels z“*l šliaḥ bejt din* („posel“ (sluha?) rabínského soudu) 411 (zemř. 19. února 1651, SŽH L1317); dcera Jaakova Sofera viz Hock 1892: col. 234a, č. 6595, zemř. 1646, otec již mrtev.

C • YU New rare 87–210, 300 × 190 mm • HAB 2 exempláře: M Le: 4°19; A 25c. Helmst.2 • BLO Opp. fol. 211, defektní, chybí ff. 110–112, původní polokožená vazba na dřevěných deskách, přípisky (snad majitel ze Lvova, konec 17.–18. století).

Ḥamiša ḥumšej tora 'im še'ar ḥelkej ha-'esrim we-'arba' [...] kšur p[ejruš] Raši u-pej[rus] kašar [...] we-tarjag mišwot [Díly 1–3]

Praha, (Jaakov ben Moše Chajat, Benjamin Kohen z rodiny Geršuni) – Moše ben Josef Becalel Katz, [5]380–[5]389 [1620–1628]

8°, 196, 36; 109, 200–234, 233–372; 104 (*recte* 156) ff.

Hebrejská bible s krátkým výkladem dle Rašiho k Tóře a Rašiho a Radaka k Prorokům a Spisům a s jidiš vysvětlivkami (*bi-lešon Aškenaz ha-murgal be-pinu wa-anaḥnu mevinim*) a dle TT a předmluvy též s *Tarjag mišwot* (613 náboženskými příkázáními, jak jsou vyvozována z biblického textu), který sestavil Jaakov ben Moše Chajat *šlj"t* zvaný Jaakov (v č. b. 241: Jekl) *sofer mi-tošavej Prag* (písař, Pražan) a byl zároveň editorem vydání (*ha-melaḳeṭ we-ba-magiah*, př. 1. díl, 1b). Editoval a nakládal též *Mar'ot ha-šov'ot*, č. b. 241, přičemž právě Přední proroky tiskli současně spolu s komentářem tam i zde (mohli využít tutéž sazbu). Ve Spisech označuje svůj komentář jako *Kafjerech Ja'aḳov* (Gn 32,26), tamtéž poděkování (spolu?) nakladateli tohoto posledního dílu Benjaminu Kohenovi z rodiny Geršuni (Katzovské); dle formulace textu byl Jaakov patrně též nakladatelem vydání. Na konci Předních proroků další doslov redaktora a sestavovatele Jaakova Chajata (*amar ha-magiah melaḳeṭ u-me'asef tušija*), kde zmiňuje jako své zdroje Rašiho a Radaka a *ha-watikim* (dosl. starce, staré a ctěné authority?) Avrahama Kremenetze (*Ḥiburej leḳeṭ*, Lublin 1611–1612, *BHB* 176570) a Mošeho Sertelse (*Be'er Moše* ad. viz č. b. 102 a 101). Vyšlo v pořadí: Proroci (2. díl) 1620–1621; Pentateuch, Pět svitků, haftarot (1. díl) 1624; Spisy [1628?] (3. díl). *CLH* i *BHB* pojednává edici jako čtyřdílnou, ale jednak díly nejsou jako takové značeny, jednak Proroci mají společnou foliaci i kolaci, zde jsou tudíž chápáni jako jeden (2.) díl a edice jako trojdílná. Souborný název dle TT Pentateuchu.

1. *Ḥamiša ḥumšej tora*. Zahájeno v pondělí *sefer emor el ha-kobanim* roku 384 (10. ijaru) [5]384 (29. dubna 1624). 8°, 196, 36 ff.

Pentateuch, Pět svitků, haftarot. Obsah: [1a] TT, [1b] předmluva sestavovatele a redaktora (zčásti totožná jako v Předních prorocích), technická poznámka ke značení vysvětlovaných slov v textu a komentáři; 2a–171b Pentateuch (41b, konec *Gn*, kolofon s datací: v pátek o paraše *Zot ḥuḳat ha-tora* roku 384, tj. 4. tamuzu, 21. června 1624); 172a–196b Pět svitků; 2. foliace, 1a–36a haftarot; 36a kolofon sazeče Avrahama ben Kalonyma *šlj"t* sazeče (*zecr*)

z Prahy; 36b požehnání. Závěrečné formule se jménem sestavovatele vysvětlivek v akrostichu: 103a, 196b.

2. *Nevi'im rišonim. Nevi'im aḥaronim*. V pondělí o paraše Emor (1. ijaru) [5]380 – [5]381 (4. květen 1620 – 1620/1621). 8°, 109, 200–234, 233–372 ff.

Proroci. Samostatné titulní listy, ale společná foliace i kolace. Obsah: [1a] TT, [1b] předmluva sestavatele a editora výkladu, 225a kolofony tiskařských dělníků Avrahama ben Kalonyma *šly"t* sazeče z Prahy a Ašera ben Naftaliho Altschulera zvaného Anšl ben Hercl, sazeče z Prahy, 225b doslov sestavovatele a editora, datováno o perikopě *ba-ḥodeš ba-ze lachem roš ḥodašim rišon hu lachem* (perikopa Bo) s chronogramem 381 (24.–30. ledna 1621); 226a TL Zadní proroci, impresum v pondělí o perikopě *Nora tehilot 'oš"e pele* (paraša Be-šalach), tj. 10. švatu, 1. února 1621), 226b chvalozpěv editora, 372a explicit téhož s jeho jménem v akrostichu, 372b vakát.

3. *Ktuvim*. (tišri [5]389 [září–říjen 1628]) 8°, 104 (*recte* 156) ff.

Spisy s krátkým výkladem jako výše. Bez impresum, [1b] předmluva, poděkování (spolu?)nakladateli tohoto dílu Benjaminu Kohenovi z rodiny Geršuni, datováno *ba-ḥodeš šofar ba-kese le-jom ḥagenu ḥok le-jiśra'el mišpaṭ le-elohej Ja'aḳov* (viz Ž 81,4–5, *kese* tištěno zde s *alef*), tj. tišri 389; delší prodlevě odpovídá i jiná výzdoba tohoto dílu. Exemplář BLO neúplný, chybí poslední folio.

TT 1. díl, *Chumaš*:

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב \ חמשה מומשי תורה \ עם שאר חלקי העשרים וארבע יצאו לאורה . \ ככל הנדפסים מאז בנקודו' וטעמים קרי וכתוב \ מזמן ומעידונים . ואלה מוסיף על הראשונים . \ [...] קיצר פרש"י \ ופי' קצר [...] ותרי"ג מצות \ אשר נדפס מימי' ישנים . והיה נעלם מהעינים \ [...] גם כל מלות זרות ושונים . \ פירושו בלשון אשכנז המורגל בפניו ואנחנו \ מבינים [...] ותהי התחלת מלאכתו יום ב' מסדר אמור אל \ הכהנים . שנת ויקרא יעק"ב 'שם המקום \ פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים . לפ"ק \ נדפס פה קק פראג תחת ממשלת \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר המהולל מאד פרדיננוס יר"ה \ ע"י הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \ \

Kolofon 1. díl, 41b:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם אברהם בר קלונימוס שליט זעציר מק"ק פראג \ \

TT 2. díl, *Nevi'im rišonim*:

[ברוך אשר בחר בנבאים טובים] \ נביאים ראשונים \ מוגהים ומדוייקים על אדני פז הפלא ופלא [...] ככל הנדפסים מימים ושנים אשר ראה ראינו . בציוני הקפיטולי והפסקות \ ההפטרות ואותות"ם אות"ות עשינו . קרי \ וכתוב ופתוחות וסתומות [...] \ נקודות וטעמים ודבר מהם לא נשכה מלבינו . \ [...] כל מלות זרות ושונים . פירושו בלשון אשכנז יראו המבינים [...] ותהי תחלת מלאכתו יום ב' מסדר אמור אל \ הכהנים . שנת

ויקרא יעקב שם המקום פניאל \ כי ראיתי אלהי פניאל פני . ותנצל נפ"ש לפ"ק \ נדפס פה ק"ק פראג \ על ידי הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל מחוק"ק \

TT 2. díl, *Nevi'im aḥaronim*:

[ברוך אשר בחר בנבאים טובים] \ נביאים אחרונים \ מוגהים ומדוייקים [...] נתחיל בעזרת האל טוב וסלה \ יחיש מעשנינו \ ופעולתינו יצלח . י'ורונו ה'דרך ו'יישר אורח . \ לעשות כזאת וכאלה . כהיום יום ב' פ' נורא \ תהלת עוש"ה פלא . לפ"ק : \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת [...] פרדונניס יר"ה \ על ידי הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

Explicit 2. díl, 372a:

לאלהי יעק"ב אהלל ואזמרה : שעזרני נביאים אחרונים לגומרה . \ ואחלה פני יושב הכרובים : יזכני לחלות ספרי כתובים : \

TT 3. díl, *Ktuvim*:

[הלא הם כתובים] \ כתובים \ מוגהים ומדוייקים [...] נדפס פה ק"ק פראג תחת ממשלת [...] פרדונניסיר"ה \ על ידי הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל מחוק"ק \

T • společné pro všechny díly: 1 sloupec, textové KP hybridní ca. 1,8 mm / 44 mm 10 ř.

marginální komentář RP ca. 1,2 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm, též KP hybridní ca.

2,5 mm, RP 2 mm, KP aškenázské a RP 1,2 mm • kolace, 1. díl 1–49⁴ 1–9⁴; 2. díl [1]–71⁴; 3.

díl [1]–39,4 (ideálně, v exempláři BLO chybí jeden list) • zrcadlo ca. 130 × 80 mm • foliace,

1. díl 1–71, 74–73, 74–82, [1], 84–151, [1], 153–154, [1], 156–189, [1], 191–196; 2. díl 1–

109, 200–234, 233–340, 342, 342bis, 343–372; 3. díl (dle exempláře BLO, *BHB* uvádí jinak):

[1]–52, [1], 2, 56, [1], 58–59, 61, 60, 62–69, 18–33, 33bis, 34–64, [1], 66–103 (ideálně plus

chybějící 104) • foliace vesměs správně, chyby: např. 1. díl 10 vzhůru nohama; 2. díl 350

místo 330 • signování na prvním listu hebrejsky a arabsky, občasné chyby v arabském

číslování složek, např. 1. díl 43 v arabských jako 34, zvláštní signování pro haftarot v 1. dílu •

kustody stránkové • záhlaví živá (názvy knih nebo perikop).

D • 1. díl, TL rámeček perlovec 2 a FO1, kol biblické verše • rolverková kartuše RK3

poškozená pro incipity jednotlivých knih • čtyřlístky • 2. díl, rolverková kartuše RK3

nepoškozená v *rišonim* • rolverková kartuše RK3 poškozená v *aḥaronim* • 3. díl, TL FO1,

lístek trojklanný 1 • rámečky pro incipity FO1 (Žalmy) • filigránová viněta FV6, konec

Žalmů a konec Nehemjáše • rolverková kartuše RK3 poškozená, Přísloví • jen lístkem

trojklanným flankovaný titul u Paralipomenon.

B • Zunz 188, 190, 197, 218 (2. vyd. 1629); *CLH* 429 a 443 (uvádí 285 ff. pro Přední proroky

a 104 ff. pro Zadní proroky, Spisy bez uvedení foliace), *CLH* [450] (Zunz 218) jako „ed.

fict.“, *CLH* 5623 sestavovatel komentáře, *CLH* 3948 k *Tarjaḡ mišwot*; Muneles 108;

Vinograd 290 (Proroci) a Vinograd 292 celé; *BHB* 313690.

C • Pentateuch: BLO Opp. 8° 35 (*olim* 26), pergamenová vazba • Přední proroci a Spisy: BLO Opp. 8° 64 (*olim* 47), 150 × 92 mm, poslední chybějící folio dolněno rukopisně • BL Asia, Pacific & Africa 1904.a.2 (dle katalogu 4 sv.).

243.

Jaakov ben Jehuda Weil (kol. 1390–1453), *Šḥiṭot šel mbr“r Ja‘aḳov Weil z“l ‘im haḡabot jafoṭ [...] den aler best ‘a[l]”j[edej] he-‘aluf hr“r Moše j“š niḳra r. Moše šoḡeṭ u-bodeḳ*

Praha, za vlády císaře [Ferdinanda (?), Moše ben Josef Becalel Katz, 1620–1624? (1637–1650?)]

4°, [12] ff., ilustrace

Předpisy k rituální porážce s poznámkami Cviho, tj. dle *CLH* 7422 Cviho bar Jichaka Jaakova z Krakova (1. vyd. 1577), a s jidiš překladem Mošeho Šocheta *jš“w* z Krakova. První edice Weilova textu s paralelním jidiš překladem. Na konci *dinej niḳur ha-bašar* dle Rašiho s poznámkami *Ba‘al ha-‘iṭur*, tj. Jicchaka bar Aba Mariho (12. stol.). Text začíná jako vyd. 1625. Poškozený TL, bez vrocení, pod jménem císaře bylo zdá se i jméno tiskaře (obojí poškozeno). Obsah: [1a] TL, [1b] *derech šḥiṭa bi-kšara*, [1b–7a] *šḥiṭot*, [7b] *dinej bdiḳot*, [8a–12b] *bdiḳot*, [12b] *hilchoṭ niḳur*. Bez kolofonu, nekvalitní hadrovitý papír, ale písmo JP9 a pěkný stav kartuše RK3, podle nichž přibližně datováno: kartuše v tomto stavu je doložena v letech 1606–1621, naposledy v *Mar‘ot ha-šov‘ot*, č. b. 241 (srov. též Bibli 1620–1628, č. b. 242, kde je RK3 nepoškozená jen v Prorocích vydaných roku 1620 a v ostatních dvou dílech z let 1624 a 1628 je již poškozena; také vydání *Šḥiṭot* 1625, č. b. 262, má RK3 poškozenou). Jidiš písmo JP9 je naposledy doloženo v *Siduru* 1626, č. b. 268. Srov. též písma a dekor ve vydání *Šḥiṭot*, č. b. 294, z roku 1646. Formulace *u-ve-barmana de-malka* (s povolením krále či obecněji úřadů) není jinak doložena (srov. impresum v *siduru* 1635, č. b. 276, které sděluje, že *sidur* byl korigován – tj. patrně „cenzurován“ – na příkaz císaře, a má tedy jiný význam); toto nezvyklé vyjádření a nekvalitní papír by mohly podporovat pozdější dataci, tj. [1637–1650?]; *BHB* datuje [kol. 1640] a Chone Shmeruk kolem poloviny 17. století.

TT:

שחיטות \ של מהר"ר יעקב ווייל ז"ל עם הגהות יפות \ [...] \ [...] דען אליר בעשט ע"י \ האלוף הר"ר משה י"ץ
נקרא ר' משה שוחט ובודק \ ובדוק ומנוסה בקק"ק \ ובהורמנה דמלכא להביא אות' אל הדפוס \ פה ק"ק פראג \
תחת ממשלת אדונינו הקיסר [...] יר"ה \ \

L • heb a jid

T • 1 sloupec (textu obtékán komentáři) • textové KP hybridní, RP pro komentář, JP9 pro jidiš překlad, všechna tři písma 1,8–2 mm / 44 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 mm a KP hybridní („sefardský“) 2–2,5 mm • kolace 1–3⁴ • zrcadlo 157 × 117 mm • foliace není • kustody sloupcové • živá záhlaví: *hilchot špiṭot*, *hilchot bdiḳot*, komentář a překlady nadepsány *hg“b* (*hgh*) a *tajtš*.

D • bordura B16, TL • ilustrace (ostrří nože), [5a–5b] • čtyřlístky, TL ad. • rolverková kartuše RK3, [8a], pro začátek *hilchot bdiḳot*, incipit *amar*.

B • Zunz 0?; *CLH* 5631,67, „saec. XVII“, ke komentátorovi 7422, k překladateli 6564; *JDL* 286; Cowley kol. 1640; Vinograd 380; *BHB* 301991, kol. 1640 • Shmeruk 1978: s. 14 a pozn. 8 tamtéž.

C • BLO Opp. 4° 570 (1) (*olim* 532Q), 188 × ca. 137 mm, TL poškozen, první v konvolutu tisků (dále Lublin, Benátky, Krakov, Hanau, 1. pol. 17. století).

244.

[*Tfiḳlot mi-kol ha-šana. Parašijot*]

Fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, 1620–1624?]

4°, [9], [2] (jednotlivé listy), 20 ff.

Fragment či fragmenty přivázané k *Siduru* 1536 v exempláři BLO Oxford Opp. 4° 1163 (viz č. b. 20, 21 a 163). Začíná formulemi k *bazkarot* (*mazkir nešamot*), [106a], za nimiž následuje *Šir ha-jihud*, [106b]–114a (108 chybně jako *lamed chet*), celkem 9 ff. Následují 2 ff. s modlitbami k šabatu z téhož či jiného tisku, začíná slovy ...*ḳodšecha ki ata hu ba'al ha-ješu'ot u-ba'al ha-neḥamot / Le-šabat / Az ba-jom ha-švi'i naḥta jom ha-šabat 'al ken barachta...*, [2a] *an'im zmirot we-širim e'erog...*, končí ...*birkati tena'anea' li-roš we-ota ḳaḥ lecha...* Jako poslední přivázaný *parašijot* (perikopy Pentateuchu), 20 ff. Datováno přibližně dle písem, ozdůbek a výskytu rolverkové kartuše RK3 v nepoškozeném a poškozeném stavu (srov. č. b. 242 a 293); možná sestává z fragmentů více (až tří) edicí, přičemž *parašijot* by mohly být starší, též jejich papír je lepší kvality, *Šir ha-jihud* by mohl pocházet až z doby kol. 1640 (srov. stav kartuše v č. b. 293).

T • textové KP aškenázské 2,5–3 mm; KP hybridní 1,8 mm; KP vyznačovací 4 mm; JP9 v *parašijot* pro jidiš liturgické instrukce • kolace *parašijot* 1–11²; chybí 1,1 a patrně 10,1.

D • rolverková kartuše RK3 poškozená a listek trojklanný 1 a čtyřlístky pro nadpisy oddílů (*Šir ha-jihud*) • rolverková kartuše RK3 nepoškozená a čtyřlístek (*parašijot*).

B • v bibliografiích neidentifikováno.

C • BLO Opp. 4° 1163, přívazky 3–5 k *Tfilot mi-kol ha-šana* 1536, č. b. 20.

245.

Moše ben Jaakov Cordovero (kol. 1522 – 1570), *Tomer Dvora*

Praha, (Jicchak Elija ben Uri Katz) – Moše ben Josef Becalel Katz, (dokončeno v neděli 10. sivanu [5]381 [30. května 1621])

8°, [20] ff.

Etika dle kabaly. V edici a nákladem Jicchaka Eliji ben Uriho Katze, jak vysvítá z *haskamy* Ješaji Horowitze, který vydává zákaz přetisku na tři roky na ochranu nakladatele a doporučuje, aby si od Jicchaka lidé knihu kupovali. Dle TT byl Jicchak též redaktorem textu. Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a] *baskama*, [2b–20b] text, na konci kolofon s datací. Dle 1. vyd. Benátky 1588–1589 (2. vyd. Krakov 1592).

TT:

ספר \ תומר דבורה \ ספר קדוש ונחמד \ מאד מאד מהרב הגדול \ המקובל האלדי כמה"רר \ משה קורדוואירו
ז"ל \ בדרך ישרה שיבור לו האדם \ והתבודדותו ותכליתו והתבוננותו \ דרכיו ויראת שמים וכל הקורא בו \
מובטח לו שהוא בן הע"הב \ והוגה בתכלית הדיוק ע"י \ האלוף ר' אלי' כ"ץ יצו \ תחת ממשלת אדוננו הקסר \
פרדיננוס יר"ה \ ע"י הרר משה כ"ץ מחוקק \

Kolofon (bez fotodokumentace):

היום יום א' י' סיון שפ"א לפ"ק \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 2 mm / 43 mm 10 ř., RP 1,8 mm / 42 mm 10 ř.

(*baskama*); vyznačovací KP aškenázské 4 mm, KP hybridní 3 a 1,5 mm (TT) • kolace 1–2⁸ 3⁴

• zrcadlo 116 × 71 mm • signatury: sl. 1 neznačena, sl. 2: *bejt alef 2, bejt bejt*, sl. 3 jen *gimel alef*

• záhlaví živá • kustody stránkové

D • bordura B23, TL • čtyřlístky.

B • Zunz 191; *CLH* 6452,12 a k editorovi 8251; Vinograd 299; *BHB* 303121.

C • BLO Opp. 8° 532 (6) (*olim* 470), 137 × 90 mm, konvolut.

246.

Avraham Galante (zemř. kol. 1588), *Ḳol bochim*

Praha, Jaakov ben Jechezkel Moše – Moše ben Josef Becalel Katz, Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5]381 [1621]

4°, [9], 2–16, 15–44, [2], 45–66 (*recte* 70) ff.

Komentář k *Ejcha* s názvem *Ḳinat starim* Avrahama Galanteho, žáka Mošeho Cordovera, s marginálními odkazy ke knize *Zohar*. Tištěno spolu s biblickým textem. Obsah: [1a] TT; [1b–2a] předmluva nakladatele a editora Jaakova ben Jechezkel Mošeho (jako nakladatel a editor již v TT); [2b] *ḳina* Mošeho Alšecha o exilu Šchiny (*inc. Hiḳabšu we-šim'u benej Ja'akov kulchem*, Davidson, *Ošar* 2, s. 159, č. 1004); [3a–7a] komentář k *Megilat Ejcha me-ba-Zohar*; [7b–8b] excerpta ze *Zohar ḥadaš*, Krakov 1602, uvedená poznámkou podepsanou editorem (*Ja'akov r. Jeḥezk'elš*); 64a kolofon tiskařů Mošeho bar Katriela Weisswassera, sazeče, a Jehudy bar Jicchaka Judlse Katz z rodiny *Geršiner* (Geršonovské) z Prahy; 64b doslov editora, kde cituje svého strýce Mošeho Charifa, vrchní rabín a hlava ješivy v Kremenci; 65a–66 rejstříky; 66b vakát. Prvních osm nefoliovaných listů vytiskl Moše ben Josef Becalel Katz, ostatek tisku Avraham ben Šimon Heida Lemberger (viz jeho poznámku, 66a). Podle vyd. Benátky 1589, se změnami (viz *BHB*). *CLH* editora ztotožňuje s editorem č. b. 241 a 242, jeho otcem mohl být redaktor č. b. 51.

TT:

קול בוכים \ ספר נקרא קינת סתרים . לסגולי הדור היחידים . לעם ה' השרידים . \ הנה הוא פלא פלאים .
בסודות גדולים [...] בוכה ומבכה \ בקול נהי תמרורים . בחורבן המקדש וגלות ישראל בתחתונים . כמו \ כן
בחורבן המקדש וגלות שכניה ומלאכי רחמים עליונים [...] הכל מפור' בכתב אמת [...] מהתנא הרשב"י
וחביריו \ הנעימים עם מראה מקום כבודו מכל עמוד ודף מהזוהר [...] \ וסתרי תור' וספרי קדמאי ותקוני' .
חברו הגאון המקובל האלקי' הר"ר אברה' \ גלאנטי תלמד הגון [?] דהגאון הגדול המקובל האלקי' מהר"ר משה
קורדואירו \ אשר כבוד אור תורתם היה זורה בארץ הקדושה \ צפת תובב נב"ת : \ ואחר שמצאנו וראינו מאמר
רעיא מהימנא נשא דף נ"ט עמוד רל"ו [...] אמרתי להדפיסו החיבור הזה עוד [...] כה תפילת הקטן
יעקב בן החסיד מהר"ר יחזקאל \ משה ז"ל \ שנת בשוב 'אלקי' 'שבות' עמו 'יגל יעק"ב ישמח ישראל \ על ידי
הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצאלאל כ"ץ מחוקק \

Kolofon:

תם ונשלם לעזרת אל עולם \ ע"י הזעצר משה בר כתריאל ז"ל . איש ווייש וושר \ ועל די הפועל במלאכת
הקודש יהודה בר יצחק יודלש כ"ץ ז"ל משפחת הגרשינר \ מק"ק פראג \

Poznámka Avrahama Heidy:

נדפס הספר הנחמד הזה על ידי המחק"ק אברהם בן לא"א שמעון ז"ל זולת ההקדמה \ ותשובתו וחזרתו רמה .
והרואה יבין . \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 pro komentář, KP hybridní 1,5–1,8 mm a jako vyznačovací

KP aškenázské 4 mm a KP hybridní ca. 2,5 mm (impresum) v katzovské části tisku •

v heidovské části tisku textové RP pro komentář a KP hybridní ca. 2,5 mm jako textové pro

biblický text (toto též jako vyznačovací pro záhlaví), též KP hybridní ca. 1,8–2 mm v kolofonu

• kolace 1–2⁴ 1–17⁴ 18² • foliace [9], 2–16, 15–44, [2], 45–66 • signování složek hebrejsky i

arabsky • záhlaví živá (názvy oddílů) • kustody v katzovské části stránkové, v heidovské sloupcové.

D • perlovec 2, žalud 2, rám TL • ozdůbky lístek trojklanný 3, čtyřlístky • rámeček pro incipit z ozdůbky FO5, [3a] (katzovská část) • pás z ozdůbky FO3, 64b (heidovská část).

B • Zunz 192; *CLH* 433, 4225,2 („et eundem puto ac Jackel Sofer“); Muneles 109; Vinograd 298; *BHB* 304569.

C • ŽMP sg. 5.828 • BLO Opp.4°119 (*olim* 96), 205 × 160 mm.

247.

Seder tehilim. Ma'amadot

Praha, s.t.n. [Moše ben Josef Becalel Katz], [5]381 [1621]

16° (BHB: 32°), [79] ff. doch.

Žalmy v hebrejštině pro celý rok uspořádané pro četbu v jednotlivých dnech týdne; [79] TL *Ma'amadot*, za ním v jediném známém exempláři zhruba 50 volných listů, buď tedy vůbec nevytištěno, nebo snad spíš nedochováno. Dle bordury vytiskl pravděpodobně Moše Katz: obdobně použita v r. 1613, č. b. 191. Záznam pouze dle publikovaného popisu, neviděno.

TT:

סדר תהלים \ מסודר כפי ימי \ השבועה על הסדר . \ והאומר בכל יום \ מובטח לו שהוא בן \ העולם הבא : \
שנת שפא לפק \ פה קק פראג \ \

D • bordura B25, TL žalmů i *ma'amadot*, [1a] a [79b].

B • Zunz, *CLH* i Vinograd 0?; *BHB* 201654 • Kestenbaum 1998: s. 18–19, č. 38.

C • neznámý majitel (neviděno, pouze dle aukčního katalogu).

248.

Jom Tov Lipman Heller (1579–1654), *Slihot le-jod dalet be-ḥešvan*

[Praha], za vlády císaře Ferdinanda, s.t.n. s.a. [Moše ben Josef Becalel Katz, 1621?]

2°, 3 ff.

Kajicné modlitby Jom Tov Lipmana Hellera pro 14. češvan, výročí šťastného vyvážnutí pražských židů z nebezpečí hrozícího obci po bitvě na Bílé hoře r. 1620. Obsah: [1b] *Anusa le-'ezra* a [2b] *Archu ba-jamim*, 3a pizmon s incipitem *Ele ba-rechev we-ele ba-susim* nadepsaný pizmon ze *mešanuhu be-seder slihot jašan katuv be-ḳlaf*, jméno v akrostichu: Šimon bar Jicchak (Davidson 1, č. 4279). Obsáhlý nedatovaný narativní úvodní text, [1a], začíná slovy *Wa-jebi bi-[je]mej Matias ha-kešar*, tj. ve stylu biblické knihy Ester a tzv. lokálních svitků, které

připomínají typově podobné (pro obec či jedince) nebezpečné situace s dobrým koncem, jenž je připisován Božímu zásahu. V prologu je zmíněno stavovské povstání proti císaři a jeho následky, válečné přípravy obou stran. Detailněji jsou líčeny události po smrti císaře Matyáše, volba Fridricha Falckého, tažení vojsk ku Praze, bitva na Bílé Hoře, nucená účast židů na opevňování Prahy, výsledek bitvy a odpor Pražanů poddat se císaři i obavy židů, příkaz císaře, aby se vítězné vojsko židů nedotýkalo ani na životě ani na majetku, díky němuž na rozdíl od ostatních unikli měsíčnímu drancování a díky Boží ochraně a spáse šťastně vyvázli ze všech nebezpečí války i okupace města. Recitace slichot jakožto výroční pamětní liturgie (*jom zikaron le-nifla'otaw*) byla ustanovena mudrci, staršími a předáky svaté obce pražské (dosl. *ħachmej Prag rašeba we-manhigeba*, míněno duchovní i světské vedení?) se schválením vrchního rabína Ješaji Horowitzze, „který odcestoval do svaté země“, tj. tištěno již po jeho odchodu počátkem roku 1621. Součástí připomínky a díkůvzdání má být dobrovolný dar (dosl. *kofeř nefeš*, výkupné) na vykoupení zajatců, který bude rozdělen světskými předáky obce (*manbigenu ba-ksinim*), půst, přičemž postit se mají muži i ženy – „neboť i jim se onen zázrak stal“, či jej „byly účastny“ (*ki afhema hajū be-ota ha-nes*) –, a ti, kteří se postit začali, se mají postit až do večerní minchy (v závorce upřesněno: *minħa gdola*), poté má následovat radostná oslava. Oba známé exempláře JTSA i ŽMP mají oba tři listy a jsou úplné. Dle ozdůbky perlovec 2 i písma byl tiskařem bezpochyby Moše Katz. Viz dále vyd. č. 248b a srov. č. b. 186 a 231.

TT:

ויהי בימי מטיאס הקיסר רומי אשר מלך באשכנז ואונגריאה וביהם . בשנת שע"ח נסע מכסא \ מלכותו אשר
 בפראג הבירה לווינא העירה [...] על כן \ על כל דברי האגרת הזאת אשר הצילנו האל [...] מהצרות הגדולות
 אשר עברו עלינו כל עוד \ ימי המלחמה על הארץ [...] קיימו וקיבלו עליהם חכמי פראג ראשיה ומנהיגיה עם
 הסכמת האב"ד הגאון מוהרר ישעיה סג"ל אשר נסע לארץ הקדושה לעשות את יום הארבעה עשר יום לחדש
 חשון יום \ זכרון לנפלאותיו ית' [...] תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי פרדיננדוס יר"ה \

T • 1 sloupec • textové RP 1,8 mm, 1a, KP aškenázské 4 mm pro Hellerovy slichot, incipity pravidelných modliteb doprovázející slichot KP aškenázské 2,5–3 mm, ediční poznámka, 3a, KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • foliace [*alef*]-*gimel* • bez signatur • kustody stránkové, na posledním listu dole není kustod, a zdá se tedy, že exempláře jsou kompletní, byť chybí závěrečná formule • v záhlaví *slīħot*.

D • rámeček z ozdůbky perlovec 2, TL • záhlaví flankována čtyřlístky • úprava stejná jako ve vydání *Slīħot we-pizmonim*, Praha 1618.

B • Zunz 0?; *CLH* 7523; Vinograd 293; *BHB* 0? • k autorovi *CLH* 5854,10 • Davis 2011: s. 171, 178–183 • poznámka a překlad Jiřiny Šedinové *tamtéž*, s. 424–425 a 129–436.
C • JTSA 1760:12, přívazek: jednolistová sliha *Mošel ba-‘eljonim* Mošeho ben Ješaji Menachea Mendlse, viz č. b. 256 • ŽMP sg. 1286, přívazek, *in margine* poznámky hebrejskou rukou 19. století (Š. J. Rapoport?).

[248b]

Šlomo Efrajim ben Aharon Luntschitz (kol. 1550–1619), *Slihot le-jom šeni be-‘adar*
Jom Tov Lipman Heller (1579–1654), *Slihot le-jud“dalet be-ḥešwan*
s.l. s.t.n s.a. [Praha, kol. 1621 či koncem 17. století?]

8°, [6] ff.

Kajicné modlitby Šlomo Efrajima Luntschitze k 2. adaru, k výročí vpádu Pasovských roku 1611 do Prahy (1. vyd. č. b. 186) a kajicné modlitby Jom Tov Lipmana Hellera ke 14. češvanu, k výročí vyvážnutí z nebezpečí po bitvě na Bílé hoře (1620), 1. vyd. č. b. 248. Na ff. [3a–4a] přetištěn úvodní narativní text z 1. vyd. Hellerových slichot. *CLH* i *BHB* datují 1621 s otazníkem, vydání se ale jeví typografií i formátem jako podstatně mladší, byť za Hellerovým jménem stojí zkratka *nrv*, tj. blahorečení pro živého, a bylo by nezvyklé, kdyby takto bylo přetištěno i po jeho smrti r. 1654 (leďa z opomenutí?). Nejzazší datum *ad quem* je doba, kdy se edice dostala do Oppenheimerovy sbírky. Sefardizující (či spíš „amsterdamské“) textové KP i formát se pro 20. léta jeví jako nepravděpodobné, nedokumentovány ani podobné (a podobně postavené) značky pro zkratky a další podivnosti tisku; snad navzdory Hellerovu *nrv* vytištěno až koncem století?

T • 1 sloupec • textové KP hybridní (sefardské) 2,5 mm / 60 mm 10 ř., KP 1,8 mm / 19 mm 5 ř., RP 1,8 mm / 41 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 2,5 a 4 mm • kolace 1⁴ 2² • signatury *alef* a *bejt*, KP 1,8 mm • zrcadlo 128–135 × 83 mm • záhlaví živá • kustody stránkové.

B • Zunz 0?; *CLH* 2945 (datováno „1621?“, ovšem jeví se mladší) a 2956 (a viz též 2951); Muneles 110; Vinograd 294; *BHB* 333384; u Basse nenalezeno.

C • BLO Opp. 8° 988 (*olim* 779), 150 × 87 mm, původní vazba, přívazek k *Slihot bišvil jeladim kṭanim*, Krakov?, *CLH* 2951, Vinograd 344 (dle KP 4 mm nejsou pražské).

249.

Tfilot mi-kol ha-šana [...] im parašijot we-sliḥot we-tḥinot we-šir ba-jihud we-tebilim u-ma'amadot

Praha, Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5]381 [1621]

16°, 400, 143 ff. (druhá část defektní)

Modlitby pro všední dny, šabat a další příležitosti, žalmy a maamadot. Zvláštní TL pro každou část, v TT siduru avizovány i Žalmy a maamadot, jedná se tedy o jedinou edici.

Tfilot mi-kol ha-šana. 16°, 400 ff.

Obsah: [1,1a] TT; [1,1b]–12,4b sidur (*tfila šel roš ḥodeš*); 12,4b závěrečná formule a avizo následující části (*sliḥ tfila šel roš ḥodeš we-natḥil pirkej avot*) a kolofon dělníka Jehudy ben Jicchaka Judlse Katze z rodiny *Geršiner* (Gersonidovské) z Prahy; 13,1a *Pirkej avot*; 25,1a *parašijot*, 30,7a čtení pro Pesach; 31,3b Chanuku, 31,8a–32,1a Purim; 32,1b–32,7b *ḥol ha-mo'ed Sukot*, *Tiša be-av*, *ta'anit šibur* ad.; 32,8a–35,3a *sliḥot le-jom šeni, ḥamiši, jom šeni tinjana*, 10. tevet, *ta'anit Ester*, 17. tamuz, 35,3b–52,4b *jošrot* a další pijuty, číslování alespoň zčásti, 44,1 pijut č. 24, *jocer pro šabat ha-gadol, inc. A'amir mistater bi-me'on ḥevjon* uveden poznámkou k minhagu: *bi-Prag u-bi-kšat meḳomot omrim jošer ze*, sl. 52,4b kolofon k *jocrot*: dělníci Moše bar Katriel iš Weisswasser a Jehuda ben Jicchak Judls Katz z rodiny *Geršini*.

Seder tebilim. Seder ma'amadot. 16°, defektní, 143 ff. doch.

Obsah: [1–79a] žalmy v hebrejštině pro celý rok uspořádané pro četbu v jednotlivých dnech týdne, [79b–konec] maamadot, tj. biblické, mišnické a talmudické pasáže čtené po ranní modlitbě (někdy tištěny spolu s Žalmy jako součást siduru, jindy samostatně). Nové číslování složek; samostatný TL pro maamadot, 10,7b. Defektní, končí v *perek šliši mi-masechet Tamid perek Bi-zman* kustodem *et*.

TT1:

תפלות \ מכל השנה \ כמנהג המדינות האלו עם \ פרשיות וסליחות ותחינות \ ושיר היחוד ותהלים ומעמדות \ ושאר דברים . אשר לא נדפסו \ מקדם בשאר סידורים . \ נדפס פה ק"ק פראג \ שנת שפ"א לפק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ רומי האדיר ורדיננוס יר"ה \ ע"י המחוקק אברהם בן לא"א \ כהר"ר שמעון ז"ל איש היידא \

Kolofon *jocrot*:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם יוצרות \ מכל השנה : \ על ידי הפועל במלאכת הקודש משה בן כתיאל \ איש ווייש וושיר \ ועל ידי הפועל במלאכת הקודש יהודה בר \ יצחק יודלש כ"ץ ממשפחת הגרשיני \

TT2:

סדר תהלים \ מסודר כפי ימי השבוע \ על הסדר . והאומרו בכל \ יום מובטח לו שהוא בן \ העולם הבא : \ שנת שפ"א לפק \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו \ הקיסר ורדיננוס יר"ה \

TT3:

סדר מעמדות \ מסודר כפי ימי השבוע על \ הסדר . והאומרו בכל יום \ מובטח לו שהוא בן העולם \ הבא \ :
שנת שפ"א לפק \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ ורדינוס יר"ה \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 1,8 mm, instrukce v jidiš RP, v hebrejštině KP;
vyznačovací KP sefardské 5 mm, KP hybridní ca. 2,5–3 mm, KP aškenázské ca. 3,5–4 mm a
RP ca. 1,8 mm, v Žalmech nadpisy hebrejské instrukce RP • kolace sidur [1]–11⁸ 12⁴ 13–23⁸
25–51⁸ 52⁴ (24 v číslování vynecháno); Žalmy a maamadot 1–17⁸ 18⁷, dále chybí • signatury:
v siduru značen první list ve složce základním KP (složka a list), na začátku sl. 47 kromě
signatury též slovní označení *jošrot*; chyby: 21 jako 81, 48 jako 45; v Žalmech značeno jen
číslo složky, sl. 10 slovně *jod* • nefoliováno • kustody stránkové KP menším i větším nebo RP
podle toho, kterým je předjímané slovo tištěno dále, nebo u RP ve shodě s typem použitým
na stránce těsně před kustodem • záhlaví pouze u *parašijot* od 25,1a–32,7b, KP hybridní 1,8
mm • v sazbě maamadot prohozen text na 17,7b a 8a.

D • sidur: rámeček TL z ozdůbky FO3 • FO3 složená na konci oddílů, 30,6b, 52,4b, *ditto*
pro rámečky incipitů, 21,4a *ašira*, 25,1a *brešit* • na koncích oddílů též čtyřlístky 6 mm, např.
32,7b, 35,3a • nadpis *Jošrot* flankován dvěma páry čtyřlístků, 35,3b • *Tebilim* a *Ma'amadot*:
TL s rámečkem z ozdůbek FO1, rámeček pro incipity z FO3, 1,2a *ašrej*, 10,8a *brešit*.

B • Zunz, *CLH*, Vinograd i *BHB* 0 • Sixtová 2010: s. 82.

C • VKOL 55.272, 97 × 73 mm, bílá kožená vazba na dřevěných deskách na dvě kovové
spony, na hřbetě z větší části stržené štítky a nápis *A...* (?); provenience: (TL) *Domus*
Probation[is] Soc[ieta]tis Jesu / Brunae Catalogo inscriptus 1666 (?); (TL) razítko *Bibliotheca*
Caes. Reg. Olomucensis; dole škrtnutý nápis *Domus Probationis Societ. Jesu*, na předním
přídeští stará signatura 27847 a přípis tužkou; f. 1,8 omylem vlepeno mezi ff. 1,1 a 1,2;
dostupné on-line <http://eod.vkol.cz/55272/55272.pdf>.

250.

Jaakov ben Šlomo Ibn Chabib (kol. 1445 – 1516), [*Ejn Ja'akov. Díly 1–2*] *Ejn Jišra'el* [1. díl]
Ejn Ja'akov [2. díl]

Praha, Avraham ben Šimon Heida Lemberger, středa 2. dne novoluní o perikopě [Šoftim, tj.
1. elulu] [5]381 – 6. elulu [5]382 [18. srpna 1621 – 12. srpna 1622]

2°, 6, 194; 189, 8 ff.

Kompendium agadických pasáží (*agadot*) Babylonského talmudu s komentáři Rašiho (Šlomo
Jicchaki), tosafistů, Rambana (Moše ben Nachman) a Ritby (Jom Tov Išbili) ad. a doplňky

kompilátora (podrobně viz *BHB*), dle TT doplněny agady Jeruzalémského talmudu, jak byly sebrány v knize *Jefe mar'e* Šmuela Jafeho Aškenaziho, a výklad dle *He-ʿaruch* Natana ben Jechiela z Říma (obé již v edici *ʿEjn Jaʿaḳov*, Krakov 1613–1614). Dílo vyšlo poprvé v Soluni 1516–1522 pod souhrnným názvem *ʿEjn Jaʿaḳov*, zčásti v redakci autora (*BHB* 119940), 1. díl byl později vydáván pod označením *ʿEjn Jiśraʿel*, druhý též pod titulem *Bejt Jaʿaḳov*. Pro toto vydání doplněny tiskařem rejstříky. Obsah: 1 díl: [1a] TT; [1b] úvodní slovo nakladatele (*madpis*), přetištěné snad dle krakovského vydání 1603, vyjadřující se k významu díla, k autorem vypracovanému abecednímu tématickému rejstříku a k referenčnímu aparátu (*mar'e maḳom*), který byl doplněn vydavateli. Pod ním vsuvka Avrahama Heidy ohledně jeho edičního plánu, jímž bylo vydat všechny komentátory Tóry, kteří za autorova života ještě nebyli na světě. Následující poděkování Jehudovi z Ljubomle je převzato z vyd. Krakov 1603: zmiňuje, že se v edicích (*ʿEjn Jaʿaḳov*) vyskytuje více chyb a různocení než v „našem Talmudu“, ale že editora Hospodin přivedl do domu rabiho Jehudy ben Eliezera z Lubomle (Ljuboml, dnes Ukrajina), a dostal se mu tak do rukou jeho exemplář emendovaný na základě *sofrim* a *sfarim* (učenců a knih) a opatřený Jehudovými vlastními poznámkami i k Jeruzalémskému talmudu. Datace zahájení tisku chronogramem o perikopě *we-katav lo mišne ha-tora ha-zot* (Dt 17,18, perikopa Šoftim); 2a–6b předmluva autora, na konci slovo tiskaře s obhajobou studia agadot i autorova díla a ediční poznámkou (jakým způsobem hodlá uvádět či nikoli agady Jeruzalémského talmudu, případně z jakých zdrojů čerpá, zmiňuje díla *Jefe mar'e* a *Hen tov*, č. b. 233) a výzvou ke kupujícím, aby jej podpořili; 164a kolofon 1, dělníci Moše bar Katriel iś Weisswasser, sazeč z Prahy, Jehuda bar Jicchak Judls Katz z rodiny *Geršuni* (Katzovské); 194b přetištěna omluva autora dle vyd. Saloniki, dole explicit tiskaře; 2. díl: 189b explicit tiskaře datovaný v pátek před šabatem *ke-šavto ʿal kiśe mamlachto...* (Dt 17,18, perikopa Šoftim) s vyznačeným chronogramem 382 a kolofon 2: dělníci Moše ben Katriel Weisswasser, Anšl ben Hercl (Altschuler), Jehuda bar Jicchak Katz; 2. foliace [1]–8 odkazy (*simanim li-mešo divrej hefes*) ke komentářům autorit k daným agadám uspořádaný dle talmudických traktátů, [1a] poznámka tiskaře k otiskovanému referenčnímu aparátu; zmiňuje chystanou edici *Zichron torat Moše*, již se právě zabývá (vyšlo 1623, č. b. 255). Reedice č. b. 405.

TT1:

עין ישראל \ ספר מאסף לכל האמונות ואגדות ומדרשים \ המפוזרים בכל ששה סדרים ואצל כל מאמר \ ומאמר פרש"י ז"ל ותוספות רבותינו הצרפתים \ ז"ל . וחדושי הרמב"ן והר"יטבא והר"ן ז"ל . \ כל אלה חוברו על ידי החכם רבי יעקב בר \ שלמה ן' חביב תנצב"ה . וקרא לו בשם \ עין ישראל להיות הוא כלי חפץ מקיף כל \ קטרי

מאמרים המתחלקים לשנים עשר \ חלקי עמודי דרושים לכל חפציהם . למספר \ שבטי בני ישראל : \ ועוד
הוספנו עליו אחר כל מסכת' ומסכת' כל \ אגדות ירושלמי כאשר נדפסו בספר יפה \ מראה עם פי' מספיק גם
הוספנו פירש על \ המלות חמורות מספר הערוך וחדושים \ אחרים אשר לא היה בראשונים . עיניכם \ תראנה
חרות בהקדמה מיוחדת : \ נדפס פה קק פראג \ שנת שפ"א לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר המהולל מאד \
ורדינגדוס יר"א ות"ם אכיר"א \ ע"י המחק"ק אברהם בן לא"א כהר"ר שמעון ז"ל \ איש היידא \\
Chronogram v poznámce tiskaře, 1b:

[...] יום ד' ב' דר"ח אלול בשנת ובפרשה וכתב ל"ו מ'שנה' \ התורה הזאת : \\
Kolofon 1:

Kolofon 1:

על ידי הפועל [...] משה בר כתריאל ז"ל איש ווייש וושיר זעצר דק"ק פראג \ ועל ידי הפועל [...] יהודה בר
יצחק יודלש כ"ץ משפחת הגרשוני \\
Explicit tiskaře, 1. díl:

א[מר]א[ברהם] ברוך ה' אלהי אברהם אשר עזרני עד כה להשלים החלק הראשון [...] נשלם ביו' הששי
שבעה ימים בחדש הראשון . בעזרת אל אחרון וראשון בפ' צו ואין צו אלא זירוז כי הוא מזורז ומלובן \ מכל סיג
וטעות ומזוקק שבעתים ומוגה מאוד ואלו באתי להציב ציונים במקו' שהגהתי חדל הספור מספר יר"חיס [?]
TT2 (až na drobné odlišnosti v sazbě a nahrazený titul totožné):

חלק שני \ עין יעקב [...] נדפס פה קק פראג שנת שפ"ב לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר המהולל מאד
\ ורדינגדוש יר"א ות"ם אכיר"א \ ע"י המחק"ק אברהם בן לא"א כהר"ר שמעון ז"ל \ איש היידא \\
Explicit tiskaře, 2. díl:

ברוך ה' אלקי אברהם [...] עזרני עד כה להשלים הספר עי"ן יעקב ובי"ת יעקב [...] כ"ד המחוקק אברהם
[...] הכותב יום ו' סמוך לשבת מלכתא שלא יצא \ הלבול בקולמוסו בפ' ובפרט 'כשבתו' על 'כסא' ממלכתו
'ו'כתב' לו 'משנה' 'התורה' 'הזאת' 'והיתה' 'עמו' 'כל' 'חייו' 'למען' 'בו' 'ילמד' 'וגו' . \\
kolofon 2:

ע"י הפועלים משה בר כתריאל ז"ל . וכמר אנשיל בן הערציל א"ש שליט . וכמר יהודה בר יצחק כץ משפחת
הגרשוני : \\
T • 2 sloupce • textové KP hybridní a RP 1,8 mm *mem* / 46 mm 10 ř., vyznačovací KP
hybridní 2,5 mm a KP sefardské mm, RP 1,5 mm (impresum) • kolace 1. díl 1⁶ 1bis⁴ 2⁸ 3–9⁴
10² 11–48⁴; 2. díl 1–47⁴ 1–4² • zrcadlo ca. 245 x 140 mm, šířka sloupce 70 mm • foliace
(BLO), 1. díl [1]–6, 1–8, 8bis–9, [1], 11–66, 63, 68–78, 70, 80–96, 94, 98–111, 109, 113–116,
118 (v exempláři BLO týž list dvakrát, buď omyl, nebo 117 vypadlo ze sazby?), 119–166, 163,
168–180, 171, [1], 183–190, 190bis, 192–194; 2. díl [1]–59, 1, 61–155, 157, 159–181, 179,
186, 184, 186bis–187, 187bis–189, 1–8 • signatury hebrejskými (RP nebo později KP) a
arabskými číslicemi v první půli složek, v druhém signování ve 2. díle jen hebrejsky RP;
některé arabské číslice v přehozeném pořadí: 1. díl, 21,1 místo 12, 51,1 místo 15, 16,2
neznačeno, 19,1 jako 16, 31,2 jako 32,2, 53,1 místo 35,1, 48,1 číslice 4 vzhůru nohama •
foliace KP • záhlaví živá • kustody stránkové.
D • bordura B22, oba TL • pásy a rámečky pro incipity FO1.

B • Zunz 193; *CLH* 5518,8; Cowley 294; Vinograd 301; *BHB* 333734 • Bobzin – Süß VK 17/1 17/2.

C • BLO GG. 17. ARP. Seld., kompletní • BLO Opp. fol. 709 (*olim* 505), defektní, chybí první 2 ff. v 1. dílu • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 17, stará sg. RAB-I 39.

251.

Ḳroveš dos iz rošej teves / ḳol rina wi-ješu'a be-'obalej šadiḳim

Praha, synové Jaakova ben Geršona Baka, zahájeno v pátek 34. dne omeru [19. ijaru] o perikopě [Emor] [5]382 [22. dubna 1622]

2°, 130, [1] ff.

Modlitby pro svátky v jidiš. Přetisk vydání 1615–1618 (viz č. b. 213 a 228), včetně TT (s menšími ortografickými změnami) a informace, že se jedná o 2. vydání. Vročení chronogramem Lv 23,15, perikopa Emor. K obsahu viz č. 213. Kolofon dělníka Jehudy Lejba ben Mošeho Jaakova *zš"l* (z Lipníka), [1a]. F. 68b vakát (po konci modliteb pro Jom kipur).

TT:

ק'ר'ו'ב'ק' \ דאז איז ראשי תיבות \ קול רינה וישועה באהלי צדיקים \ דאז טייטש מיינט איין שטים גיזנג און
הילף גיצעלט פון צדיקים [...] \ תחת ממשלת אדונינו קיסר פרדיננוס יר"ה
יום ששי ע"ש ל"ד לספירה ובפרט ובפרשה וספרתם לכם ממחר"ת השב"ת מיום הביאכם עומר ה'תנופה' שב"ע
שבתות \

Kolofon:

תם ונשלם : תהלות לאל בורא עולם \ על ידי הפועל יהודא ליב בר משה יעקב זצל : \

T • 2 sloupce • textové JP12 2 mm 58 mm / 10 ř., vokalizované KP aškenázské 2 mm pro hebrejský text v textu; vyznačovací KP aškenázské 4 mm (záhlaví, incipity, TT), KP hybridní bakovské ca. 1,8 mm (impresum ad.), KP aškenázské 9 mm (titul v TT a incipity) • kolace 1–19⁴ [1]⁴ 21–32⁴ 33³ • zrcadlo ca. 273 × 167 mm, šíře sloupce 81 mm • foliace [2], 3–5, 7, [2], 9–13, 13bis, 15–23, 20, 25–28, [1], 30–31, [1], 33–37, [1], 39–42, 40, [1], 45–49, 49bis, 51–54, [1], 56–75, 70, 77–88, [1], 90–109, 113, 111, 12, 113–130, [1], KP 4 mm • signatury KP 4 mm, složka a list, 1. list neznačen, následuje *alef bejt*, dále pravidelně až po sl. 19, sl. 20 neznačena, sl. 21 jen druhý list *kaf alef bejt*, sl. 32 první list jen číslo složky *lamed bejt*, sl. 33 neznačena, anebo sl. 32 o 8 ff.? • záhlaví živá KP 4 mm • kustody stránkové.

D • rámeček z ozdůbek FO1, FO8, perlovec 1, lístek trojklanný 1, TL • čtyřlístky sdružené jako ozdůbka mezi TT a impresem • pás z FO1, 1b • bakovské lišty 26 a 27 s vázami, 1b, 2a, 113a • pásy a rámečky pro incipity z ozdůbek FO1, FO8, čtyřlístek, lístek trojklanný 1,

perlovec a jejich kombinací • ztrácející se sazba, [1a], [1b] • záhlaví flankována větvičkou s lístky 3, př. 30a, ručičkami, např. 83a ad. • linky.

B • Zunz, *CLH*, JDL 144, Vinograd i *BHB* 0 • Bobzin – Süß VK18, „1622 (eventuell 1617)“.

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 18, stará sg. RAB-I 29.

252.

Mordechaj ben Avraham Jafe (kol. 1525/1530 – 1612), *Levuš malchut* [Díly 1–5]

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [3]383–[5]384 [1622–1624]

2°, 238, 108, 174, 192 ff.

Halacha. Dle vyd. Praha 1609, č. b. 141, bez předmluvy autora. Kromě prvního svazku ve všech ostatních přetištěna předmluva Josefa Sofera ben Šloma ha-Leviho z Poznaně (TL *verso*) jako ve vyd. Praha 1609. TT z většiny totožný ve všech dílech. Seřazeno chronologicky dle data v impresu či kolofonu.

[1] *Levuš malchut. Ha-levuš ha-rišon. Levuš ha-tchelet. Levuš ha-šeni. Levuš ha-ḥur*. Zahájeno 3. tetvetu [5]383 (6. prosince 1622). 2°, 238 ff., ilustrace

Obsah: *Levuš ha-tchelet* ([1]–76b) a *Levuš ha-ḥur* (77a–233a), komentář k předpisům oddílu Orach chajim *Šulchan aruch*; 233a–234b vybrané *minbagim* (rituální zvyklosti) dle Jicchaka Ajzeka Tyrny; 235–238 rejstříky; 238b kolofony tiskaře a dělníků sazeče Avrahama ben Kalonyma Reumolta, sazeče Jehudy ben Jicchaka (Jüdlse) Katze z rodiny *Geršuni* a sazeče Mordechaje ben Geršoma Katze z rodiny *Geršuni*.

TT:

ספר \ לבוש מלכות \ חברו הגאון מוהר"ר מרדכי יצ"ו נקרא יפה . עשרה לבושי מלכות והלבוש \ הראשון נקרא לבוש התכלת . בו לבוש ערומים העשרה לבושי קדש \ בחמשה הראשונים מהם הוא מלבוש מערומי כל המתפרנסים וסמוכים על שולחני \ הערומים משני פרנסי ישראל הגדולים הלא המה האלוף הגאון רבינו יוסף קאר"ו \ ז"ל . משביר בר לבב בספרו הגדול בבי"ת יוס"ף . ומורינו ורבינו רועה \ נאמן רבי משה איסרלז ז"ל [...\...] והוא מוגה מכתבת יד המחבר . וגם ניתוספו בו כמה חידושים \ שהוסיף המחבר כאשר הם רשומים בלוח בסוף הספר : \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי פרדיננוס יר"ה ותתנשא מלכותו אכ"ר \ על ידי הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ היום יום ג' ג' טבת שנת שפ"ג לפ"ק \

Kolofon:

על ידי הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ על ידי הפועל הפועל במלאכת הקודש אברהם בר קלונימוס שליט זעציר מק"ק פראג משפחת רוימולט \ ועל ידי הפועל [...\...] יהודה בר יצחק כ"ץ זעציר מק"ק פראג משפחת הגרשוני \ ועל ידי הפועל [...\...] מרדכי בן לא"א גרשם כ"ץ זעציר מק"ק פראג משפחת הגרשוני \

[2] *Levuš malcbut. Levuš ha-revi'i. Levuš ha-buš we-argaman. Zahájeno v úterý 8. ijaru* [5]383 (8. či 9. května 1623). 2°, 108 ff.

Komentář k předpisům talmudického oddílu *Našim* obsaženým v oddílu *Even ha-ezer Šulchan aruch*. F. 108b kolofony sazeče Avrahama ben Kalonyma (Reumolta), zetě Geršona (Katze) Impresora (*meḥoḳeḳ*), a sazeče Mordechaje ben Geršoma Katze z rodiny *Geršuni*. 8. ijar připadal na pondělí, zahájeno tedy v pondělí 8. ijaru nebo v úterý 9. ijaru.

TT:

ספר \ לבוש הבוץ וארגמן \ והוא הלבוש הרביעי מלבוש המלכות [...] והוא כולל כל דיני סדר נשים המבוארי \ בטור אבן העזר כמבואר בהקדמה הראשונה \ הנדפסת עם שני לבושים הראשונים \ אשר המה לבוש התכלת \ ולבוש החור \ ע"ש ע"ש \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי פרדיננוס יר"ה [...] \ על ידי הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוק"ק \ היום יום ג' ח' אייר שנת שפ"ג לפ"ק \ \

Kolofon:

על ידי הר"ר משה בן מהר"ר בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ על ידי הפועל במלאכת הקודש אברהם בר קלונימוס שליט זעציר מק"ק פראג חתן גרשון מחוקק \ ועל ידי הפועל [...] מרדכי בן לא"א גרשם כ"ץ זעציר מק"ק פראג משפחת הגרשוני \ \

[3] *Levuš malcbut. Ha-levuš ha-šliši. Levuš 'aṭeret zabav gdola. Zahájeno 1. marchešvanu* [5]384 (15. října 1623). 2°, 174 ff.

Komentář k předpisům oddílu *Jore dea Šulchan aruch*. F. 174b kolofony dělníků jako v [1], Jehuda ben Jicchak včetně příjmení Judls.

TT:

ספר \ לבוש עטרת זהב גדולה \ והוא הלבוש השלישי מלבוש המלכות [...] והוא כולל כל דבר הנקרא \ הוראה והוא אשר כלל וצלל בעל הטור בטור יורה דעה [...] נדפס פה ק"ק פראג הבירה תחת ממשלת [...] פרדיננוס [...] \ היום יום ג' בראש חדש מרחשון שפ"ד לפ"ק \ על ידי הר"ר משה בן מהר"ר בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \ \

[4] *Levuš malcbut. Ha-levuš ha-ḥamiši. Levuš 'ir Šušan. Zahájeno v úterý 17. tevetu* [5]384 – dokončeno mezi 4. a 10. nisanem [5]384 (9. ledna 1624 – 24.–30. března 1624). 2°, 192 ff.

Komentář k předpisům oddílu *Chošen mišpat Šulchan aruch*. F. 192b datum dokončení o paraše Cav roku 384 chronogramem Lv 6,3 a kolofony dělníků jako v [1] a [3].

TT:

ספר \ לבוש עיר שושן \ והוא הלבוש החמישי מלבושי המלכות [...] והוא כולל כל דבר ממונות ומשא' ומתן ההויים ונעשים בין בני עי"ר המלאה לה שושנ"ים \ ומתנהגים על פי התורה אשר יורום כמו שהם \ כלולי'

בטור חשן המשפט [...] \... \ נדפס פה ק"ק פראג הבירה \ תחת ממשלת [...] פרדיננדוס יר"ה [...] \ היום יום ג'
י"ז טבת שפ"ד לפ"ק \ על ידי משה בן מהר"רי בצלאל כ"ץ זצ"ל מחוקק \

Datum dokončení:

ותהי השלמת מלאכת הקדש בשנת ופרשת ולבש' הכ"הן מד'ובר \

T • 2 sloupce (s výjimkou předmluvy Josefa Sofera) • textové KP hybridní 1,8 mm, RP 1,8 mm a menší KP hybridní i RP ca. 1,2 mm; vyznačovací KP hybridní ca. 2,5–3 mm, KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace: [1]: 1–12⁶ 13⁴ 14–40⁶; [2]: 1–18³; [3]: 1–29³; [4]: 1–32³ • signování hebrejskými a arabskými číslicemi • foliace: [1]: [1]–238; [2]: [1], 2–3, 5, 5bis, 6–108 (105 jako 95); [3]: [1], 3, 3bis, 4–27, [1], 36, 30–174 (49 jako 39); [4]: [1]–11, 11bis, 13–32, 32bis, 33, 35–174, 176, 176bis, 177–192 (87 jako 57, 137 jako 134, 142 jako 152), KP 4 mm • zrcadlo: [1]: 258 × 152 mm, šíře sloupce 72 mm; [2]: 252 × 150, sloupec 72 mm; [3]: 258 × 152, sloupec 72 mm • kustody stránkové • záhlaví živá, titul a název oddílu.

D • [1] B24, TL • signet S8, 238b • ilustrace např. 33a, 121b–124b, 148a–b, 211b–214a • RK3 poškozená, 77a • [2] bordura B24, TL, kolem biblické citáty • signet S8 • [3] bordura B18, kolem biblické citáty, TL • lístek trojklanný 1 • [4] bordura B18, kolem biblické citáty, TL • ozdůbka k flankování záhlaví ad. čtyřlístek, ve všech dílech.

B • Zunz 198–202; *CLH* 6229,8; Vinograd 306, 307, 314, 315; *BHB* 136557.

C • [1] ŽMP sg. 33.068, defektní, provenience Bibliothek der Lehranstalt für die Wissenschaft des Judenthums v Berlíně, 300 × 190 mm • [2] ŽMP sg. 38.728, inv. č. 25.521, 300 × 190 mm, chybí f. 108; razítko *RAB. J. Loewit*, tj. Jiří Loewit, nar. 1913 v Trutnově, v lednu 1943 deportován do Osvětimi; studoval na rabínském semináři ve Wrocławu v letech 1936–38, poté rabínem v Luži • [2] a [4] sg. 33.543, razítko knihovny Rabínského semináře v Budapešti, 310 × 195 mm • [3] a [4] sg. 33.718 (1), 300 × 195 mm, vlastnický přípis, TL [3], *j"b [?] boreni u-tilmdeni dine ba-levuš Jehuda ben le-a" a Josef sg"l z"l Horowitz*, vyznačen akrostich *jhwdh*, tetragram.

N • opis TT 1. dílu dle kopie nabízené v aukci č. 098 Winners Auctions and Exhibitions, Jerusalem, 23. března 2017.

253.

Jona ben Avraham Gerondi (zemř. 1263), *Igeret ha-tšuva*

Praha, Avraham ben Šimon Heida Lemberger, dokončeno v měsíci švatu [5]383 [2. – 30. ledna 1623]

4°, [8] ff.

Etika, pokání, četba pro sedm dnů týdne, který připadá před Roš ha-šana, viz již č. b. 61 a 112. Obsah [1a] TT (jako v č. b. 61), [1b–8b] text, [8b] kolofon sazeče Ašera bar Naftaliho zvaného Anšl ben Hercl Altschuler. Dokončeno v měsíci švatu roku 383; vročení chronogramem *le-šimḥa*.

TT:

אגרת התשובה \ להגאון והחסיד הרב רבינו יונה גרונדי ז"ל \ אשר עליה פקד וצוה הגאון הגדול הרא"ש ז"ל \ אביו של הגאון המופלג רבינו יעקב \ בעל הטורים ז"ל \ לקרותה בכל שבוע שחל ר"ה להיות בתוכה \ ונמצא בספר ישן שהירא דבר ה' יחלקנו לשבעה חלקים ויקרא אותו מדי יום \ ביום בכל שבוע \ ולמען זכות בהם את הרבים הובא \ אל בית הדפוס פה \ ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר פרדיננדוס יר"ה \ בחדש שבט שנת לשמחה לפק \ נדפס ע"י המחוקק אברהם בן לא"א שמעון ז"ל \

Kolofon:

ע"י הפועל במלאכת הקדש אשר בר נפתלי \ הנקרא אנשיל בן הערציל אלט שילר שליט \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm / 46 mm 10 ř.; vyznačovací KP hybridní 1,8 mm (TT a [8b]), KP hybridní 2 a 5 mm, KP aškenázské 9 mm • kolace 1–2⁴ • zrcadlo 162 × 130, šíře sloupce 55 mm • bez foliace • jediná signatura, 5a, hebrejskou a arabskou číslicí (*bejt 2*) • v záhlaví titul • kustody stránkové.

D • čtyřlístky v TL a na konci.

B • Zunz 195; *CLH* 5859,5; Vinograd 303; *BHB* 117141.

C • JTSA *Na 154:20, 188 × 125 mm, unikum?

254.

Jicchak ben Moše Katzenellenbogen, *Moladot Jišḥak*

Praha, (Jicchak ben Moše Katzenellenbogen) – synové Jaakova [ben Geršona] Baka, zahájeno (?) v úterý 11. nisanu [5]383 [11. dubna 1623]

4°, [8] ff., diagramy

Příručka k výpočtu kalendáře s poučením o křesťanském kalendáři, dle TT výklad k *Evronot* („interkalace“), anonymnímu pojednání o výpočtu kalendáře (1. vyd. Riva di Trento 1560; *Evronot* v redakci Eliezera ben Jaakova B[e]lina vyšly poprvé, rovněž s poučením o křesťanském kalendáři, v Lublinu 1615). Výpočet kalendáře je v TT označován za „naše [zvláštní] vědění a moudrost v očích národů.“ V TT autor uveden jako *ba-ga'on ba-gadol ba-zaken* (velký učenec kmet) z Neustädtlu (?). Obsah: [1a TT], [1b] *haskamot* a privilej na tři roky a ochrana obchodních zájmů nakladatele, jímž je dle znění aprobace autor sám, podepsáni Moše ben Ješaja Menachem zvaný Moše r. Mendls, Mordechaj ben Elija Lipschitz, Moše ben David *mi-bejt* Levi [Horowitz], [2a–7b] text, [6b–7b] poučení o křesťanském

kalendáři včetně rozdílu mezi kalendářem *papisten* a *luterin* (tj. katolíků a luteránů, vzniklým zavedením gregoriánského kalendáře), [8a] doplněna (k zaplnění alespoň jedné strany zbylého listu?) chvála praktičnosti příručky, podle níž si může potřebné tabulky sestavit i dítě, jakož i omluva za případné chyby, které padají na hlavu tiskařů, případně korektora, nikoli autora, podepsán Josef ben Jaakov Bak, [8b] vakát. Snad poprvé u bratří Baků doloženo RP.

TT:

ספר \ מולדות יצחק \ פירש על עברונות \ ראה זה חדש תחת השמ"ש [...] להאיר בו \ עיני העוריי"ם והסתומים . קיצור מופלג לחשוב תקופות \ ומולדו"ת וחדשים ושנים חסרים שלמי"ם ותמומים . \ מימים ימימים . \ כי זה הוא חכמתינו ובינתינו לעיני העמים . והנה הוא המחבר [...] ה"ה הגאון הגדול הזק"ן שקנה חכמה כמהור"ר \ יצחק בן הנעלה הר"ר משה זצ"ל קצינעלבוג"ן מק"ק ניישטעטל [...] חיבר זה הספר [...] כדי שבנקל יוכל האדם לחשוב כל \ התקופות ומולדות [...] וגם \ חיבר בתכלית הקיצר לידע ההפרש בין החגאות של אמונת לוטרי"ן \ לאמונת הפאפיסט"ן . [...] \ נדפס פה קק פראג \ היו' יו' ג' י"א לחדש ניסן בפרש' יעשה אותם האדם וחי יש"ע ב"א לפ"ק \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר רומי המהולל מאד פרדיננוס יר"ה \ על ידי בניו של הרר יעקב ב"ק זצ"ל \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní a RP, obé 1,8–2 mm / 43 mm 10 ř.; vyznačovací KP hybridní 2,5 mm a aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–2⁴ • zrcadlo 145 × 115 mm • kustody stránkové • jediná signatura *bejt* KP 4 mm • záhlaví KP 2 mm • bez foliace.

D • rámeček TL z ozdůbek FO 1 a lístek trojklanný 1.

B • Zunz 198; *CLH* 5372,1 (k *Evronot* viz 3989 a 4988); Muneles 111; Vinograd 308; *BHB* 161860 • aprobace: Lowenstein č. 459.

C • BLO Opp. 4° 941 (2), 170 × 132 mm, konvolut • BL Asia, Pacific & Africa 1937.c.15.

255.

Josef ben Moše Figo (zemř. 1570), *Zichron torat Moše*

Praha, Josef ben Jissachar Mikles (a společníci Ajzek Breznitz, Aba Mari z Vídně, Moše z Vídně) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5]383 [1623]

2°, 128, 45 ff.

Index k agadot a midrašům Talmudů babylonského i jeruzalémského a k *Midraš raba*, s odkazy na komentáře autorit (podrobně *BHB* 179813). Dle 1. vyd. Konstantinopol 1554 včetně explicitu, dle nějž dílo dokončeno r. 1553. V TT uveden kromě tiskaře Heidy též Josef ben Jissachar *mi-Prag* [Mikles]: *huva le-vejt ha-defus we-buga 'al jado*; byl tedy jak nakladatelem, tak editorem (viz k němu č. b. 139 a 217). První část (první foliace) obsahuje tematicky a alfabetycky uspořádané indexy dle agadot Babylonského talmudu s odkazy na příslušné paralely v Jeruzalémském talmudu, druhá část (druhá foliace) alfabetycký index

k agadot, které se vyskytující pouze v Talmudu jeruzalémském. Obsah: [1] TL, [1b] předmluva autora k 1. vydání, ediční poznámka editora (*magiah*) Josefa Miklese, v níž vyzdvihuje, že kniha je užitečná zejména „třídě kazatelů“ (*kat ba-daršanim*) a vysvětluje, proč navíc k autorovým odkazům k foliím a stranám Talmudu doplnil ještě odkazy k *Ejn Ja'aqov* a *Bejt Ja'aqov*: „neboť Talmud není tak běžný jako *Ejn Ja'aqov*“ (*ba-š[isā]s[idrej] [...] ejnam benimša kol kach kemo ha-'Ejn Ja'aqov*) a objasňuje systém a značení odkazů, 128a kolofon sazeče Mošeho ben Jaakova Gelhara, 128b vakát (?); 2. část: 1a začátek textu, 45a explicit autora, explicit editora–nakladatele, jmenování tři společníci–spolunakladatelé Ajzek Breznitz, Aba Mari z Vídně (Chalfan?) a Moše z Vídně, 45b vakát. Srov. ediční poznámku tiskaře před závěrečnými rejstříky v Heidově vydání *Ejn Ja'aqov* 1621–1622, č. b. 250.

TT:

ספר \ זכרון תורת משה \ למה שראינו כלי חפץ מקיף כל קטרי \ מאמרי תלמודינו הבבלי והירושלמי למצא \ בקל' מאמר הנרצ' ומוצאו ומובאו במפרשי' \ הנמצאים בידינו הלא הם הרמב"ם ז"ל בספ' \ מור' הנבוכי' והר"ן ז"ל בדרשיותיו והרב בעל \ העקיד' ז"ל והרב בעל העקרים ז"ל וגם הרב \ בספר דרך אמונה והרב בספר נוה שלום [...] חיברו הרב ר' \ משה בן [...] כהר"ר יוסף פי"ג ז"לה"ה אמרנו \ להדפיסו [...] \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשל' אדונינו הקיסר ורדינוס יר"ה \ שנת שפ"ג לפ"ק \ הובא לבית הדפוס ע"י האלוף כמר יוסף \ בר יששכר מפראג והוגה על ידו בעיון נמרץ \ כמוזכר מעבר לדף. \ ע"י המחזק"ק אברהם בן לא"א כהר"ר שמעון ז"ל \ \

Kolofon, 128a:

על ידי הפועל במלאכת הקודש משה בן \ לא"א יעקב געל האר ז"ל זעציר \ מק"ק פראג \ \

Explicit, 45a:

אתן שבח לאל ית' בטהרה ובקדושה. \ שעזרני לגמור ספר זכרון תור' משה. \ גלגל זכות ע"י זכאים שותפין שלשה. \ אייזק ברעזניץ סג"ל ואבא מרי מווין \ ומשה מווין \ נאם יוסף בן בעריל מיקליש מפראג \ \

T • 2 sloupce orámované linkami pro přehlednost, odkazy *in margine* • text RP 2 mm;

vyznačovací KP hybridní ca. 2 mm heidovské, KP aškenázské 4 mm, KP sefardské 5 mm, též

RP 1,2 mm v TT, druhá foliace tištěna bez rámujičích linek • kolace [1]–32⁴ 1–10⁴ 11⁵ •

signatury hebrejskými i arabskými číslicemi, v první půli složky, značena složka i list; mírně chyb (např. 10 v arabských jako 01, 20 jako 21) • foliace KP • záhlaví živá (téma) • kustody stránkové.

D • bordura B22, TL • čtyřlístky, linky.

B • Zunz 196; *CLH* 6463,2; Muneles 113; Vinograd 304; *BHB* 179814; k editorovi Hock 1892: col. 210b, č. 6272, k r. 414 (1654), dle *BHB* provedl též zásahy do textu • k rodině Chalfan (Aba Mari) Muneles 1988: č. 158 a odkazy tam.

C • ŽMP sg. 2600 • on-line <http://www.hebrewbooks.org/45462>.

256.

Moše ben Ješaja Menachem zvaný Moše r. Mendls, 1574–1641), *Mošel ba-‘eljonim*
s.l. s.t.n. s.a. [Praha, synové Jaakova Baka, kol. 1623?]

2°, [1] f.

Pizmon (píseň s opakujícím se refrémem) Mošeho r. Mendlse, *inc. Mošel ba-‘eljonim*, sepsaný
dle záhlaví (*pizmon [...] la-‘ašor le-vaṭel ha-mawet ha-ba be-‘awon ha-mevo’ar le-maṭa...*)
k zastavení a odvrácení morové epidemie (dosl. „smrti, která přichází za hřích[y] objasněn[é]
níže), patrně v letech 1622–1623. Příležitostný a aktuální tisk vydaný pro použití při veřejných
kolektivních kajících bohoslužbách a privátní meditaci v čase epidemie, nejspíš 1. vyd.

Nezvyklá edice: pijut je opatřen marginálními odkazy k Talmudu a Šulchan aruchu,
k místům, kde jsou jednotlivé v textu vypočtené hříchy pojednávány. Záhlaví vybízí k
intenzivnímu rozjímání nad těmito hříchy a k pokání, jež soudě dle zahrnutí odkazů mají být
prohloubeny dalším studiem. V akrostichu nejprve jméno Moše, následuje abecední akrostich
a poté celé jméno *Moše ben mbr“r Ješa’ja Menaḥem z“l ḥazaq* (Davidson 3, s. 107, č. 834).

Autor Moše r. Mendls byl vrchním rabinem v Praze v letech 1622 (na podzim toho roku mu
v Praze zemřela žena, viz *Gal-Ed*, č. 165), 1623 (kdy ve funkci aproboval č. b. 254) a v Praze
byl přítomen ještě nejspíš k 28. lednu 1626 (viz aprobaci k č. b. 266). Předtím působil mj. ve
Frankfurtu n. M. a v Poznani a aproboval již pražské edice č. b. 100 (1604) a č. b. 194 (1614).
Srov. č. b. 186, slichot Š. E. Luntschitze z r. 1613; č. b. 248, slichot a pizmon Jom

Tov Lipmana Hellera vydané patrně 1621, k nimž je tento jednolist unikátně dochovaný v
knihovně JTSA přivázán; a č. b. 232, *Slichot we-pizmonim* Eliezera Aškenaziho z r. 1618, a viz
též č. b. 165. Reedice Krakov 1668, *BHB* 327637 a *s.l. s.a.*, *BHB* 327638 (patrně se vztahuje
k Opp. 8° 988, určeno jako Praha kol. 1680, ale viz níže) a zahrnuto do pozdějších vydání
machzoru dle českého, polského a moravského ritu (viz např. vyd. Sulzbach 1758, 2. díl, 18b,
s částečně přetištěným původním záhlavím). Datace zejména dle RP, které měli Bakové
k dispozici nejpozději (a možná poprvé) roku 1623 (srov. č. b. 254, výjimečně je doloženo ke
konci č. b. 185), odpovídá navíc biografii autora a historickým okolnostem. Bakové nevydali
žádný kompletní pořádek hebrejských slichot sázených těmito písmi.

Záhlaví:

פזמון בניגון חנינו ה' לעצור ולבטל המות הבא בעון המבואר למטה . על כן כל אדם יהרהר בתשובה בכל לבו
בזכרו \ אותו עון ויתקן מעשיו ומיוסד ע"פ א"ב ושם המחבר \ \

T • 2 sloupce • KP aškenázský 4 mm, KP hybridní ca. 2,5 mm (refrén), KP hybridní 1,8 mm (marginálie); záhlaví RP 1,8 mm • bez foliace, signatur, záhlaví, kustod není patrný.

D • svislé linky k oddělení marginálií.

B • Zunz i *CLH* 0, k autorovi 6490; Vinograd a *BHB* 0 • k pijutu *CLH* 2951; přetištěno v *Sliḥot bišvil jeladim ḳṭanim*, dle *CLH* „Crac., seu Prag. saec. XVII“, snad se vztahuje k exempláři BLO Opp. 8° 988 (*olim* 779) (což ale bezpochyby není pražský tisk) • k pijutu Davidson 3, s. 107, č. 834; Zunz 1865: s. 430, Greenblattová 2016: s. 191–192 (mylně jednolist považuje za součást tisku č. b. 248) • k autorovi Klemperer 2008: s. 63–65; Putík 2003–2004; Davis 2011: s. 18 a s. 194, pozn. 2 (Davis i Klemperer se mj. zmiňují i o liturgickém užití slichy).

C • JTSA 1760:12, přívazek, unikum.

257.

Jissachar Ber ben Jisrael Lejzr Parnas Eulenburg (kol. 1550 – před 1623), *Šejda la-derech* Praha, (Chajim ben Jissachar Ber Eulenburg z Lipníka) – synové Jaakova Baka, čtvrtek 10. sivanu [5]383 – pondělí 15. švatu [5]384 [8. června 1623 – 5. února 1624]

2°, 218 (*recte* 217) ff.

Suprakomentář k Rašimu k Tóře, hojně také k dalším exegetům, mj. Elijovi Mizrachimu (viz *BHB*). Autor, poznaňský rodák, byl rabínem v Gorici, roku 1611 se měl přesunout do Prahy (viz hebrejská wikipedie), dle TT byl rabínem ve Slavkově a v Rousínově, na doporučení Mošeho Galanteho jej aškenázská obec v Safedu r. 1621 chtěla jmenovat do čela ješivy tamtéž (viz dopisy přetištěné v knize), což také, jak uvádí v předmluvě, inspirovalo název knihy, která mu měla být „zásobou“ na cestu do Safedu před Hospodinem, aby jej ochránil. Autor však zemřel ve Slavkově dřív, než se mohl do Safedu vydat (tj. před 8. červnem 1623). Mj. zapsal komentář k Zohar Jisraele Saruka, vydal spis *Be'er ševa*^c (Benátky 1614, doplňky k Babylonskému talmudu pro ty traktáty a pasáže, k nimž neexistují *Tosafot*, s haskamou Jicchaka ben Šimšona Katze), studoval v Mantově u Ezry ben Jicchaka z Fana, v mládí byl žákem Mordechaje Jafeho a Jošuy Falka Katze. Obsah: [1a] TL; [1b] slovo autorova syna Chajima ben Jissachara Bera z Lipníka (snad byl rabínem tamtéž?), editora a nakladatele, který knihu se svolením *rabim we-nichbadim rašej 'am ḳodeš* (pouze rabinátu, či také světského vedení?) v Praze vydává, jak mu bylo uloženo poslední vůlí otce; 2a předmluva autora; 2a–2b dopisy rabínů ze Safedu, první datovaný chronogramem (snad) v pondělí o paraše Va-jechi

381 (4. ledna 1621), druhý v pondělí 3. švatu 381 (25. ledna 1621); 3a–218b text (3a Gn; 34a Ex; 89b Lv; 155b Nu; 187a Dt); 218b datum dokončení a kolofon tiskaře: „Celius Hene z Basileje, sazeč umělecké knihtiskárny“ (*zecz der kunst buch drukeraĵ*).

TT:

[קחו בידכם צידה לדרך] \ ספר \ צידה לדרך \ ישר לפני איש לשון חשיבות הוא הרב המופלא [...] מהר"ר בער בעל ספר באר שבע זצ"ל \ אשר מקרוב היה אהלו תקוע במקום נאמן בק"ק אויסטרליץ וק"ק \ רויסטיץ לר"מ ואב ב"ד ושם נתבקש בישיבה של מעלה נתפס בעון \ הדור מדבר באופל יהלוך אשר שולח שם אז . ב"מ . איזן וחקיקר תקנו \ וחברו על פירוש רבינו הגדול רש"י ז"ל אשר על חומשי התורה ועל \ רבים ונכבדים אשר באו אחריו לפרשו ולהתווכח עמו . [...] נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת הקיסר פרידיננוס יר"ה אכ"ר \ והיתה התחלתו ביום ה' עשרה ימים לחדש סיון בפרשה ובפרט ושמו \ את 'שמי' על 'בני ישראל ואני אברכם \ על ידי האחים בני המדפיס הר"ר יעקב ב"ק זצ"ל מחוקק \\\

Kolofon:

סליק סליק סליק ותהי השלמתו יו"ם ב' ט"ו שב"ט לפרט היצירה \ צעליוס הענה פון באזיל זעציר דער קונשט בוך דרוקרייא \\\

T • 2 sloupce • textové RP, incipity pododdílů KP hybridní, obojí ca. 1,8 mm; KP
vyznačovací aškenázské 2, 3–4 a 8–9 mm • kolace [1]² 2–9⁴ 10² 11–54⁴ 55⁵ • foliace KP [1]–
36, 39–52, 54, 54bis, 55–60, 62, 62bis, 63–98, 99, 99bis, 102, 101, 103, 103bis, 102 (?), 105–
106, 108–148, 150–152, 149, 141, 143, 152–153, 151, 155–218 • signatury hebrejskými a
arabskými číslicemi na prvních dvou listech složky, chyby: 7,2 přehozeno jako 2,7; 9,1 jako
1,9; přehozeny číslice v desítkách 13,1 jako 31,1, 12,1 jako 21,1, 47,2 jako 42,7; sl. 10 slovně
jod • záhlaví živá: názvy *parašijot*, KP • kustody stránkové.

D • široký rám TL z ozdůbek FO kombinace (jako *Dimjon Arje* 1616), zámotky, lístek
trojklanný 1, FO kotvička 2, FO 1, FO 5, růžička, FO snítka, FO se srdíčkem, FO 8, ručičky,
čtyřlístek • podobně rámečky pro incipity kapitol a na konci tisku, 12b, 20a, 25b ad. •
ztrácející se a dekorativní sazba, 52b, 186b, 218b.

B • Zunz 203; *CLH* 5279,4; Muneles 112; Vinograd 309; *BHB* 109528 • k sazeči viz u č. b.
239.

C • NYPL **P+ 90-5103 ad.

258.

Seder bagada šel pesaḥ 'im pejruš na'e [...] Moše daršan u-meḥoḳeḳ z"l [...] Heḳkat meḥoḳeḳ
Praha, Avraham ben Šimon Heida Lemberger, zahájeno v úterý o perikopě Bo [5]384 [23.
ledna 1624]

2°, 47 ff., ilustrace

Pesachová hagada s komentářem Mošeho ben Avrahama Schedela, dle vydání *Ḥelkat meḥokeḳ*, Praha 1606–1607 (č. b. 119) včetně zvyklostí a předpisů v jidiš, se změnami v typografii, výzdobě i obsahu (na začátku vynechána báseň a předmluva komentátora). Dekorační prvky a ilustrace totožné s původně schedelovskými použitými v *Ḥelkat meḥokeḳ*, podobně jako písmo JP5. Zajímavý TT: adresáty edice a zejména jejího komentáře jsou *ba-ḥachamim we-ba-maškilim be-chol mada*‘, „učenci a vzdělanci zběhlí ve všech vědách“. Exemplář NLI je na konci defektní, *BHB* uvádí počet listů 46, [3] ff., katalog NLI 47 ff.

TT:

סדר \ הגדה של פסח \ עם פ' נאה ומתקבל ומתישב על לבות \ החכמים והמשכילים בכל מדע . ובתוכו \ הביא דעת מכל אשר היו לפניו . ובירר \ [...] וזיקק אותם [...] הוסיף מדיליה [...] ה"ה מוהר"ר משה דרשן ומחקק \ ז"ל וקראו חלקת מחקק \ ובכך שפר קדמי להדפיס אות' שני [!] \ והוספתי בו דברי' מועילי' לקטני' ולגדולי' \ נדפס ע"י המחקק אברהם בן לא"א הר"ר \ שמעון זצ"ל איש היידא : \ פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי \ ורדיננדוס יר"ה ות"מ : \ ותהי ראשית מלאכתו יום ו' פ' בא שפ"ד ל"ק \

L • heb a jid

T • 1 sloupec s komentářem • textové KP aškenázské ca. 4 a 9 mm (hagada), RP ca. 1,8 mm (komentář, instrukce hebrejské), KP hybridní ca. 2,5 mm (instrukce hebrejské, např. 5a), JP5b (jidiš); vyznačovací KP aškenázské ca. 4 a 9 mm a KP hybridní ca. 2,5 mm • kolace ani zrcadlo nezjištěny (exemplář neviděn) • foliace snad [1]–47 (ale viz výše) • kustody stránkové • v záhlaví *sefer šel pesaḥ, minḥagim we-dinim šel pesaḥ*.

D • bordura B22, TL • ozdůbky čtyřlístek, FO1, kvítek 7b flankující nadpisy, závěrečné formule apod. • svazek (*Machzor* 1595–1597) • lišta 19 s ptáky (původně schedelovská), *passim* • incipity *ha, 'avadim, amar* xylografovanými písmeny (*Ḥelkat meḥokeḳ* 1606–1607), 6b, 10a, 15b (?) • roloverková kartuše RK2 (*Machzor* 1595–1597), 7a • koruna 2 (*Ḥelkat meḥokeḳ* 1606–1607) • xylografované iniciály kartušové s vegetabilním pozadím (schedelovské), incipit *ma'ase*, 8b nebo 9b, 47b (?) • ilustrace jako v *Ḥelkat meḥokeḳ* 1606, např. košerování nádobí a vymetání chamecu, 2a; pálení chamecu, pečení macesů, 2b; hon na jelena, 4b; mladý holobrádek nalévající víno do poháru, 7a; *matan tora* (darování Tóry); muž pozvedající pohár s vínem, muž s beránkem, muž se sepjatýma rukama, 47b (?) (soupis ilustrací není úplný z důvodu neúplné dokumentace).

B • Zunz 0; *CLH* 0 (srov. *CLH* 2687: „ed. 1624 [...] maxime suspecta“); Vinograd 311; *BHB* 184745 • Yaari 40; Yudlov 54; Shmeruk 1984: č. 3.

C • NLI R 2° 47 A 724, unikum?

259.

Meir ben Šmuel Benveniste (16. století), *Ot emet*

Praha, Avraham ben Šimon Heida Lemberger, zahájeno v úterý 26. elulu [5]384 [10. září 1624]

2°, 70 (*recte* 90) ff.

Emendace k midrašům s odkazy (*mar'e mekomot*) k pramenům, reedice 1. vyd. Soluň 1565, doplněná pro toto vydání s pomocí nejmenovaného editora „pro tyto země“, podle knih, které „se vyskytují mezi námi“ (viz úvodní slovo tiskaře ke čtenáři, [1b]). Tiskař vysvětluje, proč se rozhodl znovu vydat pozapomenuté a nedostupné autorovo dílo a na jaké obtíže přitom narazil: autor totiž pracoval s jinou edicí midraše *Jalkuṭ (Šim'oni)*, která neodpovídá *šitot* (způsobům, systému) běžnými „mezi námi“ a kterou se mu přes veškerou snahu a velké náklady nepodařilo sehnat, až se mu poštěstilo najít *ḥad min ḥavraja*, „jednoho z druhů“, který to, co bylo zapsáno v knize *Ot emet*, sladil s tiskem a *šitot* používanými „mezi námi“ a podobně i emendace k *Midraš raba* a svátečním svitkům doplnil incipity příslušných pasáží midrašů, aby je mohl čtenář snáze najít (neboť autor odkazoval na benátské vydání, jež opět neodpovídá verzím, jež „máme k dispozici“) ad. Z editorovy – doslova „kopistovy“ (*ma'atik*) poznámky před oddílem emendací k *Jalkuṭ Šim'oni*, 57b, se zdá vysvítat, že ačkoli jej tiskař nejprve požádal, aby v této části autorovy odkazy přizpůsobil a některé emendace, které jsou ve zde dostupných knihách již nepotřebné, zcela vynechal, po úvaze z obavy z toho, aby neoprávněně nezasahoval do cizího díla, od tohoto záměru upustil (podobně viz též v jeho poznámku na úvod autorových emendací k siduru, 86b, kde doplnil odkazy na aškenázský ritus). Obsah: [1a] TT, [1b] slovo tiskaře ke čtenáři (*el 'ejn ha-ḳore*); 1b–2b předmluva autora; 3a–70a text: 3a ad *Mechilta*, 6a *Torat kobanim*, 7a *Sifrej*, 11a slovo Meira sestavovatele, začátek *Midraš raba*, 32a *Midraš Ḥazit* (tj. *Midraš rabot* k *Pis* a *Kaz*), 36a *Midraš Rut*, 38a *Midraš Ester*, 39b *Midraš Ejcha*, 43a *Midraš Ḳohelet*, 46a *Midraš rabi Tanḥuma*, 50b *Midraš Šmu'el*, 52b *Midraš Tehilim*, 56b *Midraš Mišlej*; 57b slovo „kopisty“ (*amar ha-ma'atik*), tj. editora současného vydání, 58a *Jalkuṭ me-ha-tora (Šim'oni)*; 71a *ḳuntres aḥaron*, 71b *Jalkuṭ Nevi'im*, 77a *Jalkuṭ Tilim*, 81b *Jalkuṭ še'ar ha-ktuvim*, 86b *Seder ḳduša*, emendace k *seder tflot* (tj. siduru, viz též úvodní poznámku editora i ohledně názvu); 70b (*recte* 90b) explicit editora (*magiah*) a chvála Šloma ben Jicchaka ha-Leviho (*ba-zaḳen*) a jeho báseň dle prvního vydání, kolofony tiskařských dělníků Jehudy ben Jicchaka Judlse Katze z^l a Mordechaje ben Geršoma Katze *meḥokek*.

TT:

ספר \ אות אמת \ יעשה דרכו דרך ישר לפניו חכמים ינחנו \ והוא פירוש פירושים נחמדים וביאור \ המלות והגהה על כל המדרשים הנמצאים \ בדפוס ה"ה . המכילתא . סיפרא . סיפרי . \ ומדרש רבה . ותנחומא . ומדרש שמואל . \ ותלים . ומשלי . והילקוט מהתורה ונביאים \ וכתובים . ופירוש והגה' על סדר תפלות . \ הכל מפורש [...\...\] ונדפס ראשונה בסלוניקא בשנת \ שכ"ה ועתה נדפס שנית : \ על ידי המחקק אברהם בן לא"א כה"ר \ שמעון ז"ל ה"ה איש היידא \ פה ק"ק פראג תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ ורדינגדוס יר"ה \ ותהי התחלתו יום ג' ד'ו אלול \ שפ"ד לפ"ק \\\

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם יהודה בן יצחק יודלש כ"ץ ממשפחת הגרשוני מק"ק פראג \ ועל ידי הפועל [...] מרדכי בן לא"א גרשם כץ מחוקק ממשפחת הגרשוני מק"ק פראג \\\

T • úvod ve 2, text 3 sloupcích (úvod 2) • textové RP 1,5 mm / 44 mm 10 ř. a výjimečně KP, např. 70b (*recte* 90b); větší RP (1b, *amar Avraham*) 1,8 mm / 44 mm 10 ř.; vyznačovací KP hybridní 1,8 a 2,5 a KP aškenázské 4 mm • kolace 1–22⁴ 23² • zrcadlo 262 × 155 mm, šíře sloupce 47–48 mm • foliace [1]–69, 90; po f. [10] KP 4 mm, 11a–70 KP 2 mm, bez chyb s výjimkou posledního folia: 70 místo 90 • signatury RP a arabskými číslicemi, první dva listy ve složce, [1,1a] neznačena; chyby v arabských číslicích: 4,2 jako 4,1; 10,1 i 10,2 jako 0,1 a 0,2; 12,2 jako 22,2; 21,2 jako 12,2 (převozená písmena) • záhlaví živá, někdy nepřesně, názvy midrašů, např. na 6a již *Torat kohanim*, ale ve skutečnosti ještě *Mechilta*; 7b chyba *pisrej* místo *Sifrej*; *Sifrej* jinak někdy *plene*, jindy nikoli; u *Midraš raba* v záhlaví název perikopy plus *raba*, podobně u *Tanḥuma*, 52b *Tehilim s tet*, 54b, 55b a 56b *Midraš tilim*, *Jalḳuṭ*: v záhlaví *Jalḳuṭ*, *Jalḳuṭ tora* + názvy perikop, *ḳunṭres aḥaron* (71a), *Jalḳuṭ nevi'im* + kniha biblická, *Jalḳuṭ tilim*, *Jalḳuṭ ktuvim* (v textu nadepsáno *Jalḳuṭ še'ar ktuvim mišlej* ad.), *Seder ḳduša* na 87b chybně jako *kdu'a*, sázena po 10b KP aškenázským 4 mm, dále KP 2,5 mm • kustody stránkové.

D • bordura B22, TL • nekonečný uzel 2, 70b • ozdůbky čtyřlístky a lístek trojklanný 1.

B • Zunz 205; *CLH* 6294,2; Muneles 113a; Vinograd 310; *BHB* 301199 (srov. *BHB* 122712, 1. vydání).

C • BLO Opp. fol. 1141, původní pergamenová vazba, 297 × 185 mm • JTSA 1749, defektní, chybí ff. 21, 48, 64, 306 × 178 mm.

260.

Sefer rabot

Praha, synové Jaakova Baka, dokončeno ve druhém týdnu chešvanu [5]385 [20.–27. října 1624]

2°, 302, 130 ff., ilustrace

Midraš raba s komentářem *Motnot kehuna* Jissachara ben Naftaliho ha-Kohena s odkazy na kapitoly biblických knih (*sefer simanej ha-kapiṭole*) věrně podle *sefer ha-ḵonḵordansja* (biblické konkordance?); 1. vyd. s tímto komentářem Krakov 1587–1588, dle *BHB* zde přetištěno přesně dle vyd. Krakov 1608–1609 včetně TT (a předmluvy tiskařů?) Obsah: [1b] předmluva tiskaře Josefa ben Jaakova Baka, v níž uvádí, že měl k dispozici krakovské a benátské vydání, zčásti opatřená poznámkami a emendacemi velkých učenců (*gdolej ʿolam*), podle nichž svou edici redigoval, a pokud byl na pochybách, dotazoval se učenců (*gdolim*); pochopil též, že předtím, než byl k dispozici výklad zde vydávaný, nebylo často vůbec možné dobrat se správného textu pro množství chyb a různočtení, které se nacházejí ve starších edicích, tj. *Midraš raba*, kritizuje též práci sazečů a nekvalitně sázené marginální biblické odkazy v těchto edicích; 2a–b předmluva komentátora, 2b přetištěny aprobační z edice Krakov 1587–1588 (srov. *BHB* 146429); 1. foliace 3a–302 *Midraš rabot* k Pentateuchu (164b, konec Ex, kolofon 1 dělníka Jehudy Lejba ben Mošeho Jaakova); kolofon 2, 302b, s letopočtem 384 (1624) v akrostichu, dělník Jehuda ben Alexandr Katz zvaný Lejb sazeč (*zecer*); 2. foliace midraš k Pěti svátečním svitkům, vlastní TL, v impresu: zahájeno v pondělí o perikopě *kol ha-maḥala ašer šamti be-Miṣrajim lo ašim ʿalecha*, Ex 15,26, tj. 13. avu 324 (29. července 1624); 130a explicit, letopočet chronogramem *Wa-avarcha mevarchecha*, Gn 12,3, tj. perikopa Lech lecha, 7.–13. češvanu [5]385, a kolofon 3: dělníci Jehuda ben Alexandr Katz a Jehuda Lejb ben Moše Jaakov z Lipníka.

TT:

ראה זה חדש \ ספר רבות \ דומות למריבות . ואינם למשא . מאירים לסומא בארובות . מדרשות על \ חמשה חומשי תורה [...] וחמש מגילות [...] עם מראה מקום מהפסוקים רשומים [...] סדר סימני הקפיטול"י [...] בכל ספרי הרבות הנדפסים מקדמותם . עשויים הכל כתקון על פי הקונקורדנסי"א [...] תוספות הוראות מראה מקום כמעט בכל דף ודף [...] מתוקן הכל היטב [...] עם פ"א נאה [...] אשר איזן וחקר \ ותקן [...] בלשון צה ורחב [...] מותנות כבונה \ על שם המחבר [...] מהר"ר יששכר \ בער בן נפתלי משעברשי"ן כהן צדק [...] אשר הוציא מפי תלמוד בבלי וירושלמי ומספרים רבים [...] נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר פרדיננדוש יר"ה \ בשנת ובפרשת כל המחלה אשר שמתי ב'מצרים ל"א אש"ים \ עליך לפ"ק \ על ידי האחים בני הר"ר יעקב ב"ק זצ"ל \

TT2: (zčásti totožné s TT1)

מדרש \ חמש מגילות רבתא \ והוא גלי עמיקתא ומסתרתיא \ צבי לכל המדרשים [...] עם' פ"א נאה [...] על כל הדברים קלים וחמורים . וכל גירסות ונוסחאות . מהופכות וזרות חסירות [...] נדפס פה פראג [...] היום יום ב' י"ג אב בפרשה ושמר ה' אלהיך לך את הברית שפ"ד לפ"ק : \ על ידי האחים בני הר"ר יעקב ב"ק זצ"ל \

Kolofon 1:

על ידי הפועל במלאכת הקדש יהודא ליב בר משה יעקב זצ"ל :

Kolofon 2:

סליקא ליה ספר דברים [...] \ ב'זה מ'עשה ידי ל'התפאר ב'מלאכת ש'מים לפ"ק : יהודה בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל
: הנקרא ליב זעצר דק"ק פראג \

Kolofon 3:

[ותשלם המלאכה] יום ופרשת ואברכה מברכך שפה לפק \ [ע"י] הפועל במלאכת הקודש יהודא ליב בר
אליכסנדר כ"ץ ז"ל זעצר מק"ק פראג \ על ידי הפועל במלאכת הקדש יהודא ליב בר משה יעקב זצ"ל מק"ק
לייפניק \

T • 2 sloupce, na spodu strany komentář v 1 sloupci • KP hybridní a RP 1,8–2 mm / 10 ř. 44 mm, vyznačovací KP aškenázské 2,5, 4 a 9 mm • kolace 1–49⁶ 50⁸ 1–21⁶ 22⁴ • zrcadlo ca. 260–265 × 145 mm • foliace dosti chybná a často nečitelná, v závěru ale odpovídá • signatury v první půli složky KP hybridní a arabskými číslicemi (složka a list), neznačeny listy 35,3, 36,3, 41,1 omylem jako 40,1 v arabských číslicích • záhlaví k textu živá, ke komentáři mrtvá • kustody sloupcové.

D • ozdůbky kotvičky, zámotky, trojklanné lístky 1 a kombinace filigránových ozdůbek sdružené do pásů a rámců pro rámečky TL a incipitů • vlasy 29 a 30 s puty a maskaronem, 28 × 136 mm, TL1 i TL2 dole (patrně recyklované): 1. foliace, 1a, 3a, 115b, 116a, 164b–165, 208b–209a; 2. foliace, 1a, 2a • bakovské lišty s vázami 26 a 27, 1. foliace, 114b, 285a • ilustrace, 1. foliace, 33b • xylografované konturové iniciály s vegetabilním pozadím, 2. foliace, 2a, 28–30 × 10–21 mm • ozdůbky FO8 a perlovec 1 • dekorativní sazba v podobě poháru, 1. foliace, 33a, 2. foliace, 130b.

B • Zunz 204; *CLH* 3762 (dle *CLH* předmluva tiskaře snad převzata a upravena z vyd. Krakov a Josefem pouze podepsána, ale ve vyd. nenalezeno); Vinograd 316 (157 se patrně vztahuje k vyd. Krakov 1608–1609); *BHB* 146433.

C • BLO Opp. fol. 141, 285 × 180 mm, f. 4,6, celá sl. 5 a f. 6,1 vevázány mezi ff. 7,4 a 7,5, původní celokožená vazba, vlastnické přípisky Jicchak Henich Zelig syn Jicchaka zvaného David Altschul, primase české země a primase kolínského, datace (?) ad.

261.

Sefer ješira [...] 'im d[alet] be'urim [...] pej[ruš] ha-ga'on rabejnu Sa'adja u-pejruš r. Eli'ezer mi-Germajza u-pejruš ha-Ramban u-pejruš ha-Ra'bad we-'im pejruš ha-rav r. Moše Boṭarel zš"l [Praha], (Jaakov Moše ben Kafman) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger, [5324 či 5325 / 1624 či 1625]

4°, 17 (recte 16) ff. doch.

Anonymní *Sefer ješira* s komentáři (dle předmluvy) Saadji Gaona, Eliezera z Wormsu, Rambana, Rabada a Mošeho Botarela (dle *BHB* 154964 je výklad Saadjovi připisován mylně, výklad Rambana je ve skutečnosti výkladem Azriela z Gerony a výklad Rabada výkladem Josefa ben Šaloma Aškenaziho). TL *verso* předmluva „nakladatele a kopisty“ (*ba-madpis we-ba-ma'atik*), akrostich dává jméno Jaakov Moše (Zeev?) ben *kmbr*“r b“b Kafman. 2. vyd. podle 1. vyd. Mantova 1562, editorem doplněny marginální odkazy k biblickým veršům. Z textu předmluvy je snad možné usuzovat, že si vyžádal aprobaci, a bezpečně to, že je nakladatelem knihy (*madpis*). Ani Libermanovi není jasný význam slova *ma'atik* (kopista), jímž se nakladatel označuje v záhlaví své přemluvy; snad biblické odkazy odněkud převzal, nebo si opsal tištěnou předlohu edice? Datum vydání vyplývá z údaje tamtéž, tj. že tuto „perlu“ vydává poté, co více než šedesát dva let zůstávala skryta (tj. od 1. vyd.). V impresu poškozen jeden řádek (viz výpustku), snad s letopočtem, který rekonstruoval Chajim Liberman dle toho, že nakladatel uvádí v předmluvě, že od 1. vyd. uběhlo již více než 62 let.

TT:

זה השער לה' צדיקים לבאו בו \ ב"ה \ ספר יצירה \ המיוחס לאברהם אבינו ע"ה \ עם ד' באורים נחמדים מזהב \ ומפז רב אשר יסדום אבירי \ הרועים הרועים בשושני \ החכמה האמתית יפוצו \ מעיינותיהם חוצה \ להשביע נפש שוקקה \ נדפס שנייה \ [...] \ תחת ממשלת אדונינו הקיס' מהולל \ מאד וורדינגנוס יר"ה ות"מ אכיר"א \ ע"י המחק"ק אברהם בן לא"א \ כה"ר שמעון איש היידא \ \

Předmluva nakladatele a kopisty:

הקדמת המדפיס והמעתיק \ אלופי נשיאי ישראל הגאונים קצינים טובי נרי ישראל יעצתי עצתי קטנה בהעתקת מרגלית שכל הרואה זאת בראיה בתורה נתרפא [...] מה שהיה טמון יות' מס"ב שנה . הוא הספר הנכבד ספר יצירה המיוחס לשר הבירה . ואני השפל אלך בעקבי הרועה אותי מעודי עד היום הזה לזכותו ובריתו של אברהם אבינו ע"ה [...] עם ה' ביאורים [...] פ' הגאון רבינו סעדיה ופירוש ר' אליעזר מגרמיזא . ופירוש הרמב"ן . ופירוש הראב"ד ועם פירוש הרב ר' משה בוטירל זצ"ל להועיל למעניינים ולהקל עליהם משא וטורה ולבקש הפסוקי' [...] בגלל כן הוספתי שנית ידי להדפיס עם מראה מקום של כל הפסוקים...

T • ? (neviděno)

D • vzhledem k záhlaví *Ze ša'ar*... před vlastním titulem (viz Liberman) patrně použita

bordura B21, jinak neznámo (záznam pouze dle Libermana).

B • Zunz 0; *CLH* 0; Vinograd 313; *BHB* 0 • katalog NLI 3601152 • Liberman 1980: s. 352–354.

C • NLI R 8° 2014 A 5715, z knihovny Chajima Libermana, defektní, ff. 17–90 doplněny z 1. vyd. Mantova 1562, unikum.

262.

Jaakov ben Jehuda Weil (kol. 1390–1453), *Hilchot šḥiṭot u-vdiḳot*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]325 [1625]

8°, [8] ff., ilustrace

Předpisy k rituální porážce. Obsah: [1a] TT, [1b] *derech šḥiṭa bi-kṣara a derech ha-bdiḳa bi-kṣara*, [2a–5a] *hilchot šḥiṭot*, [5b–8b] *hilchot bdiḳot*, [8b] kolofon sazeče Avrahama ben Kalonyma z Prahy.

TT:

הלכות \ שחיטות ובדיקות \ של מהר"ר יעקב ווייל ז"ל \ עם הגהות יפות ונוסף \ עליהם כהנה וכהנה עם \ סדר
השחיטה ובדיקה בדרך \ קצרה : \ פה קק פראג \ שנת שפ"ה לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ הרומי
פרדיננדוס יר"ה \ ע"י הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל \ כ"ץ ז"ל מחוקק \

Kolofon:

על ידי הפועל במאלכת הקודש נאם אברהם בר קלונימוס שליט זעציר מק"ק פראג \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní vokalizované 1,5 mm / 28 mm 10 ř. (f. [1,1b]) a 1,8–2 mm / 44 mm 10 ř. (Weilův text), RP 1,5 / 29 mm 10 ř. (*bagabot*); vyznačovací KP hybridní 1,8–2 mm a 2–2,5 mm, RP 2 mm (TT), KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm • kolace [1]–2⁴ • zrcadlo ca. 130 × 78 mm • záhlaví živá *hilchot šḥiṭot*, *hilchot bdiḳot* • bez foliace • kustody sloupcové • signatura (*bejt 2*) na prvním listu sl. 2, KP hybridním a arabskou číslicí.

D • bordura B23, TL • rolverková kartuše RK3 poškozená, [2a] • ilustrace poškození ostrí nožů, [4a–b] • čtyřlístek.

B • Zunz 208; *CLH* 5631,21; Vinograd 319; *BHB* 301986.

C • BLO Opp. 8° 582 (3) (*olim* 520), 140 × 88 mm, konvolut.

263.

[*Birkat ha-mazon. Bentšerl*]

Fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Avraham Heida Lemberger, kol. 1625?]

4°, fragment, [49] ff. doch. (ideálně min. [60] ff.)

Požehnání po jídle s Hagadou a dalšími obřady s jidiš překladem tištěným po straně hebrejského textu, celá sbírka je označována jako *Bentšerl* (od *bentšen*, recitovat požehnání po jídle). Obsahuje *birkat ha-mazon*, modlitby k Chanuce, Purimu, obřady *seder nišu'in*, *seder brit mila*, *seder pidjon ha-ben*, požehnání pro *ejruv taušilin*, *seder ha-kaparot*, *seder kariat ha-lajla*, *kiduš le-šaloš regalim*, pesachovou hagadu od sl. 12,1a do konce (neúplně); 14,4a–b: *Almechtiger got*, překlad hymnu *Adir hu*. Chybí TL i kolofon. *BHB* datuje podle I. Yudlova kol. 1580, Chava Turniansky datuje 1600/1609–1625 na základě obsahu v porovnání

s edicemi Basilej 1600 a 1609, horní datum odhadem s ohledem na úpadek pražského knihtisku v době třicetileté války. Dle typografie se jedná bezpochyby o tisk Avrahama Heidy, který je s velkou pravděpodobností datovatelný kolem r. 1625: JP5 se objevuje poprvé koncem století, s inovovaným slitkem *got* ale mnohem později, právě v Heidově *Hagadě* 1624, č. b. 258, která je zároveň prvním dokumentovaným Heidovým tiskem s jidiš i s JP5, a celkově je typografie obou tisků velice podobná. Unikát v Mehlmanově sbírce (NLI) je defektní: fragment začíná slovy *kvod adonaj 'alajich ke-'or zarah*, končí v modlitbě *Min ha-mešar kera'aticha adonaj slovy ze ha-ša'ar la-'adonaj šadiķim...* (*šadiķim* již jako kustod). Kompletní edice měla nejméně [60] ff., patrně více: podle novodobého popisu na předsádce chybí na začátku 9 a na konci 12 ff.; dle Chavy Turniansky chybí na začátku ca. 10, na konci ca. 12 ff.

L • heb, jid

T • 1 sloupec s komentářem • textové KP aškenázské 4, KP hybridní 1,8 mm (s výběžkem uprostřed horní lišty), KP hybridní 2,5 mm a JP5 2 mm s inovovaným slitkem *got* s vlnovkou (srov. *Hagada* 1624), RP pro hebrejské instrukce (např. 11,1b); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • bez záhlaví • kolace fragmentu patrně 3–15⁴, chybí celé sl. 1–2 a 11,2–3 a 15,4 • signatury KP, někdy RP, někdy, ale ne vždy, též arabské a římské číslování, pouze na prvním listu složky, arabská též pro list ve složce, např. 6 I; 10,1 jako *jod alef* menším KP, 10,2 velkým KP • kustody pro hlavní text i pro komentář.

D • čtyřlístky sdružené na konci oddílu (před *hagadou*).

B • Zunz a *CLH* 0; Vinograd 40 (chybně ztotožňuje s *CLH* 2600 k BLO Opp. 4° 1373 (*olim* 1632), což není pražský tisk, ale snad Krakov); *BHB* 306192, kol. 1580 (jelikož edice kopíruje model z r. 1514 ad.) • Harrassowitz 1931: s. 356, č. 6449; Yudlov 1985: č. 271 (jako 8°, sg. 1613; kolace a defekty dle něj); Yudlov 28; Turniansky 1982: č. 5; NLI záznam č. 1734590.

C • NLI R 8° 75 A 1613, defektní; provenience: značka terezínské knihovny Jc 4714 na předeštlí, původně knihovna židovské obce v Berlíně.

N • popisy fragmentu se liší co do dochovaného počtu listů a defektů: dle Yudlova chybí 2 ff. ve sl. 11, a fragment má 48 ff. doch.; dle Turniansky 49 ff. doch.; NLI uvádí ff. [10–49] doch. v záhlaví záznamu, k Mehlmannově originálu R8° 75A1613 al jinak: ff. [10–59] doch., chybí ff. 42–43 a konec; dle původních poznámek autorky z NLI: doch. ff. 3,2–15,3, přičemž chybí f. 14,1. Bez originálu neřešitelný rébus. Záznam dle fotografií laskavě pořízených Ossnat Sharon.

264.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

[Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, kol. 1625?]

4°, fragment, doch. ff. 61–69

Fragment v bývalé Gasterově sbírce, velice podobná sazba jako v č. b. 268, pouze jiné ozdůbky flankují mezititulek *siman le-seder hagada šel pesaḥ* (fotodokumentace pouze k f. 61, signatura 16,1).

T • 1 sloupec • textové KP 2,5–3 a 4 mm, KP hybridní 1,8 mm a RP 2 mm, JP9 pro jidiš instrukce • signatura KP 2,5–3 mm a arabskou číslicí, pouze číslo složky.

D • žalud 2.

B • Zunz 207?

C • dříve Valmadonna Library, původně sbírka M. Gastera, 2.8.08 (?).

265.

Tikunej šabat me-iš ha-'eloḳi [...] r. Jišḥaḳ Luria

Praha, s.t.n. s.a. [Avraham Heida Lemberger?, kol. 1625–1629?]

4°, 26 ff.

Kabalistické modlitby a obřady pro šabat, doplněné o *seder moša'ej šabat, lejl šavu'ot a lejl boša'ana raba* s komentářem dle Ariho. K obsahu viz č. b. 234. V TT dvakrát zvýrazněno jméno Avraham kvadrátním písmem, bez impresa i kolofonu. Obsah: 1a TL, 1b–24b *tikunej šabat malketa*, 25a–26b *tikun lejl šavu'ot ve-lejl boša'na raba*; inc. *Amar ha-madpis* (vztahuje se k nakladateli 1. vydání zmiňuje *kemo še kibalti be-Saloniki*, „jak jsem obdržel v Soluni“); 25b inc. *We-ele*, poslední věta, zde: *wa-ani Avraham ha-ma'atik* (v č. b. 234 pouze *Wa-ani ha-ma'atik*). F. 26b, konec textu bez kolofonu. Tisk je Heidovi připsán na základě použité bordury a analýzy písma: k jeho používání KP aškenázského srov. *Ha-bentšerl* kol. 1625, č. b. 263, a *Hagadu* 1624, č. b. 258; KP hybridní ca. 2,5 mm viz v *Ejn Ja'aḳov* 1621–1622, č. b. 250, v *Hagadě* 1624 a mladších tiscích; mezi písmy ale zcela chybí Heidovo typické malé KP hybridní ca. 1,8 mm s výběžkem uprostřed horní lišty *pe* (naposledy zaregistrováno v *Ha-bentšerl*), čtyřlístky či jakýkoli dekor kromě bordury. Edice by mohla spadat spíše do pozdních let Heidova působení (nebo být dokonce vydána jiným tiskařem až po jeho smrti?).

TT:

תיקוני שבת \ מאיש האלקי קדוש יאמר לו \ מבוצינא קדישא נהורא עמיה \ שרי כמהר"ר יצחק לורי' אשכנזי \ ז"ל . ונוסף על דגלו סדר מוצאי \ שב' ותקון ליל שבועו' וליל הושענא' \ רבה ונדפ' כב' בק"ק אבל באמ' \ שרי לי מר' דאברה"ם תלי ביה \ בוקי סריקי . כי רבו מארב"ע \ טעיות בכל שיטא אין נקי כי לא \ תיקן כמ"ה דמטי קמן . בכך אנכי \ אברה"ם עבד ה' תקנתת"י תיקון \ שבת כראוי מרישא עד לקמן . \ והוספתי עליו עוד פ' א' ממסכ' \ כלי' החזרתי העטר' לישנה פה \ עמנו היום ק"ק פראג י"ג \ המקבלים שבת בזמרה ושירה \ בב"כ ובבתי מדרשי התורה . כי \ הם הראשוני' לכל דב' שבקדוש' \ וטהרה . מהם יראו וכן יעשו לדורות שה פזורה :

T • 1 sloupec • textové KP 4 mm a KP hybridní ca. 2,5 mm (modlitby), RP ca. 2 mm (komentář); vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]–6⁴ 7² • foliace KP aškenázské 4 mm, pravidelně, pouze f. 3 nefoliováno, tj. [1]–2, [1], 4–26 • záhlaví mrtvá: *Tikun šabat malketa*, KP aškenázské 4 mm (nikoli katzovské), *tikun* sázeno bez *jod* a s *vav* • kustody stránkové • signatury RP nebo KP dle sazby bezprostředně předcházející na straně, značena první půle složky a jen hebrejsky, sl. 1 značena pouze na druhém listu RP jako *alef bejt* • ligatura *el* v menším KP pro modlitby, ale chybí znak pro *adonaj* (*j"j*); v KP 4 mm je obojí (znak pro *adonaj* např. 9a, 23b, není ale užito např. na f. 8a) • zrcadlo 151 × 120 mm.

D • bordura B21, TL.

B • Zunz i *CLH* 0?; Vinograd 329?; *BHB* 201501, kol. 1630 • Bobzin – Süß VK184/15, kol. 1625, „Ähnlich: Zedner 470 Prag 1624?“; není totožné s Liberman 9 (viz u č. b. 234) – toto vyd. nemá kolofon.

C • UB Erlangen H61/Wagenseil.VK 184 (15), stará sg. RAB-I 197(15) • ChL 113–400, defektní, chybí TL a potrháno.

266.

Ašer ben Jechiel (kol. 1250–1327), *Orḥot ḥajim*. Jom Tov Lipman Heller (1579–1654), *Drašá* Praha, (Jom Tov Lipman Heller) – Moše ben Josef Becalel Katz, ve středu 1. švatu [5]386 [28. ledna 1626]

4°, 20 ff.

Kázání k perikopě Chajej Sara, které Jom Tov Lipman Heller pronesl ve vídeňské synagoze, poté co mohl opět vyjít z domu, kde byl uvězněn kvůli morové karanténě. Následuje etický text *Orḥot ḥajim* Ašera ben Jechiela (alternativní název *Hanhaga*, 1. vyd. Fano 1503, více viz *BHB*) v originálu a jidiš překladu. V záhlaví TT pouze titul *Orḥot ḥajim*. TT zmiňuje nejprve rozdělení textu *Orḥot ḥajim* k četbě pro každý den v týdnu, jak bylo „pro ulehčení čtenáři“ provedeno Lipmanem Hellerem jakožto vídeňským vrchním rabínem a hlavou ješivy, který též nařídil zahrnutí jeho recitace do ranní bohoslužby ve vídeňské obci, a dále opatření textu

překladem do jidiš, pořízeným samotným Hellerem, pro „nevědoucí a ženy, které nerozumějí ponaučení a moudrosti ve svatém jazyce“. Dále vyzdvihuje paralelní otištění obou jazykových verzí v přítomné edici a nakonec uvádí důvod „toho všeho“, jenž je vyložen v Hellerově kázání otištěném dále: vydání má být připomínkou šťastného vyvážnutí ze smrtelného nebezpečí morové rány. S aprobačí Mošeho ben Ješaji Menachema zvaného Moše r. Mendls (viz k němu č. b. 256) vztahující se k Hellerovu ustanovení četby a k rozdělení textu do příslušných úseků a autoritativně nabádající (*amarti le-orer*) k osvojení týdenního cyklu četby každým „mužem i ženou“, tak aby každý den, než se uloží k spánku, dokončil člověk jednu část; tj. na rozdíl od původní instrukce nemusí onu část číst v kuse, nýbrž i postupně, kdykoli má v průběhu dne volno. Aprobace je datována ve středu o novoluní měsíce švatu roku *le-ša“meaḥ bo’*, tj. téhož dne jako impresum a byla tedy patrně vydána v Praze; k tomuto datu mohl tedy Moše r. Mendls ještě být vrchním rabínem v Praze. Aprobace je doložena pouze v exempláři BLO, v exempláři v NLI v Jeruzalémě otištěna není: mohla být část nákladu určena pro Prahu a část pro Vídeň? Obsah: [1a] TT, [1b] *haskama*, 2a–4b *draša*, 5a–20b *Orḥot ḥajim*. Bez kolofonu.

TT:

ספר \ אורחות חיים \ חברו רבינו אשר אביו של רבינו יעקב בעל הטורים \ זצ"ל ה"ה \ והמה דברי תוכחת מוסרים [...] \ וירא כי טוב . הרב מוהר"ר יום טוב . והוא בעל תוספות יום טוב . \ לחלקו לחלקי שבעה כדי להקל על הקוראי ויצו לאמר חלק א' דבר יום \ ביומו בקהילתו הקדושה והמפוארה אשר כעת הוא שמה אב["] ד' ור"מ \ הלא היא ק"ק ווינא וגזר אומ' קודם ברוך שאמ' אחר שהעם מעוטפים \ בציצית ומעוטרים בתפילין שיעמוד אז החזן ויאמר בקול רם ואתו עמו \ כל העדה ולאשר חפץ צדקו להצדיק אף לבלתי מביני' מדע והשכל בלשון הקודש ע"כ העתיקו \ ג"כ ללשון אשכנז ויהיו לאחדים צמודים על \ דף א' בשני עמודים והסיבה אשר ממנה \ התעורר לכל זה תמצאו חפץ \ בדרוש שמעבר לדף : \ נדפס פה קק פראג יום ד' בר"ח שבט דו"ד ב"ן יש"י יבא ויגאלנו לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי פרדיננוס יר"ה \ ע"י הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ ז"ל מח[ו]קק \ \

L • jid, heb

T • 2 sloupce • textové RP (kázání), vokalizované aškenázské KP 2,5 mm / 59 mm 10 ř.

(hebrejský text hanhagy) a překlad JP7 2 mm (jidiš překlad), hebrejské výrazy v jidiš textu KP hybridní 2,5 mm, poznámky překladatele malým RP či KP 1,5 mm (chybí otodokumentace); vyznačovací KP hybridní 1,8 mm, 2,5 mm a KP aškenázské KP 4 mm • kolace [1]–5⁴ •

zrcadlo 148 × 107 mm • foliace [1], 2–20, KP 2 a 4 mm • kustody sloupcové • v záhlaví *draša*, *orḥot ḥajim* • signatury hebrejsky JP nebo RP (dle písma převládajícího na straně), vždy první dva listy ve složce.

D • rámeček z FO1, TL • čtyřlístky • chrám Ch1, 4b.

B • Zunz 209 a 210; *CLH* 4455,5 a 5853,1; Muneles 114; Vinograd 321 a 317 (kázání samostatně); *BHB* 301125; Davis 2011: s. 189–193, s. 199–200.

C • BLO Opp. 4° 924 (1) (*olim* 1191), 185 × 142 mm.

267.

Šlomo Zalman ben Jaakov z Poznaně (žijící autor), *Šir ha-širim ašer li-Šlomo*
Praha, (Šlomo Zalman ben Jaakov z Poznaně?) – Avraham ben Šimon Heida Lemberger,
v pátek 22. adaru [5]386 [20. března 1626]

4°, [4] ff.

Tchina (prosebná modlitba o slitování) a písně s výkladem, jejichž účelem je probudit srdce (k pokání, zbožnému životu). Dle TT 1. vyd., v akrostichu zvýrazněno *Šlomo*. V akrostichu v básni samotné nejprve abeceda, poté *Šlomo ben mbr“r Ja‘akov z“l*, na konci [4a]: explicit s celým jménem autora *Šlomo Zalman ben kmvbr“r Ja‘akov z“l b“h iš Pozna* (dle *CLH* autor z Prahy), [1a] TT, [1b–3b] *tšina*, [4a] *šir ‘al ha-tšuva*, [4b] vakát. Chronogram Ex 36,8 v impresu odkazuje k perikopě Va-jakhel–Pekudej.

TT:

שיר \ השירים אשר לשל"מה מצב ארצה ויגיע השמימה [...] שכלו ליראת שמים לקדמה . ולפרוש מכל מדה פגומה [...] ולכן אל תחוס עיניכם . על מעט כספכם . ולהביאו אל בתיכם . חושו מהרו עצמכם . \ [...] כי חייבים אתם לראות עצמכם . \ בכל יום בתחינה זו לשבור לבבכם [...] נדפס ראשונה פה ק"ק פראג \ יו' ו' לפרט ובפרשה ויעשו כל חכם לב ב עו"שי המלאכה \ ע"י המחוק"ק אברהם בן לא"א כהר"ר שמעון ז"ל איש היידא \

T • 1 sloupec s marginálním komentářem, v TT 2 sloupce • textové KP hybridní vokalizované 2 mm / 55 mm 10 ř., komentář RP 2 mm / 46 mm 10 ř., poznámky k prozódii RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm (TT), KP sefardské 5 mm (incipity atd.) • kolace [1]⁴ • zrcadlo 168 × 139 mm • kustody sloupcové • záhlaví *tšina we-šerot le-‘orer levavot*, 4a *šir ‘al ha-tšuva* • bez foliace.

D • rámeček TL: kombinace ozdůbek FO1 a FO7, kotvička 2 a čtyřlístek • čtyřlístky flankující • ztrácející se sazba.

B • Zunz 211; *CLH* 6931; Muneles 115; Vinograd 323; *BHB* 333376.

C • BLO Opp. 4° 792 (8) (*olim* 874), 190 × 145 mm, konvolut.

268.

Tfilot mi-kol ha-šana ke-minbag kol ha-medinot ha-elu Aškenaz Pebem Polen Rajs n Merbren im parašijot, jošrot, sliḥot, šir ha-jibud, tehilim, ma'amadot, ḳinot u-minbagim

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]386 [1626]

4°, 116, 80, 98, 44 ff. (dle katalogu UB Erlangen: 197, 98 ff.)

Modlitby pro celý rok dle ritu Německa, Čech, Polska, *Rajs n* (viz č. b. 114) s dalšími liturgickými náležitostmi a *minbagim* dle Jicchaka Ajzeka Tyrny. Instrukce v jidiš. Zvláštní TL pro sidur, *Tehilim* i *Minbagim*, ale všechny součásti uvedeny v TT siduru, pro zde evidováno jako jeden celek). Celá edice v UB Erlangen, v NLI pouze *Minbagim* (defektní exemplář, dochováno pouze po f. 42; na f. 42b začínají *Orḥot ḥajim* Ašera ben Jechiela). Z obsahu: 1. foliace, [1b]–115b sidur (cenzurovaný: viz 2a, *baruch še-ʿasani Jišraʿel*), 22b–26a *Šiv'im u-štajim psuḳim*, 116a–b kabalat šabat (*Šalom ʿalejchem*, verše Ž 91,11 a upravený Ž 121,8), *Ribon kol ha-ʿolamim adon kol ha-nefašot* a *Ešet ḥajil*, 2. foliace *parašijot, haftarot, sliḥot, jošrot*; 3. foliace [1b]–37a Žalmy, 37b vakát, 38a začátek *ma'amadot*, 72a konec *ḳinot*; 4. foliace *minbagim* dle Ajzeka Tyrny s poznámkami ([1b] *ḥagaba* Davida Landshuta *zl*, k minhagu ohledně četby *haftarot*), 42b–44a *Orḥot ḥajim*, včetně 23 závěrečných bodů jako v samostatném vyd. 1626. Na konci siduru a na konci *Minbagim* kolofony dělníků Avrahama ben Kalonyma z Prahy z rodiny Reumolt, Jehudy ben Jicchaka Judlse Katze zvaného Lejb *zacr* z Prahy z rodiny *Geršuni* (Katzovské). Podrobnější instrukce a výklad u kabalat šabat před *Šalom ʿalejchem* se zdají naznačovat, že jde o praxi nově zaváděnou, či alespoň dosud výklad vyžadující, v aškenázském prostředí poprvé otištěno v *Tiḳunej šabat*, Krakov kol. 1613 (*BHB* 201629; jinak 1584 Benátky ve sbírce modliteb pro sefardský ritus, *BHB* 333571); v Praze v Heidových *Tiḳunej šabat*, č. b. 234 a 265, srov. též samostatné vydání č. b. 291 a texty pro *Ḳabalat šabat* v redakci Menachema Manese Chajuta, Lublin 1620 (*BHB* 330867).

TT sidur:

תפלות \ מכל השנה \ כמנהג כל המדינות האלו אשכנז \ פיהם פולין רייסן מערהרין \ עם פרשיות ויוצרות
וסליחות שיר הייחוד ותהילים \ ומעמדות וקניות ומנהגים ותהילים ושאר \ דברים אשר לא נדפסו בשאר
סידורים מקודם : \ נדפס פה ק"ק פראג \ שנת שפ"ו לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי פרדיננדס יר"ה
ע"י הר"ר משה בן מהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \

TT *Tehilim*, kol bordury Ž:

ספר \ תהילים \ מסודר כפי ימי \ השבוע והאומר \ בכל יום מובטח \ לו שהוא בן עולם \ הבא :

TT *Minbagim*:

מנהגים \ מכל השנה \ כמנהגי של כל המדינות האלו פיהם \ פולין רייסן מערהרין ואשכנז \ שחבר ואיזן ותיקן
הגאון מהר"ר אייזיק טירנא זצ"ל \

Kolofon 2:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם מנהגים מכל השנה : \ על ידי הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל מחוקק \
על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם אברהם בר קלונימוס [!] שליט זעציר מק"ק פראג \ משפחת ריומולט \ ועל
ידי הפועל [...] יהודה בר יצחק יודלש כ"ץ ז"ל המכונה ליב זעציר \ מק"ק פראג ממשפחת הגרשוני \

T • 1 sloupec • textové KP 2,5–3 a 4 mm, KP hybridní 1,8 mm a RP 2 mm (TT, impresum, komentář v *Minbagim* ad.), JP9 pro jidiš instrukce, f. 1b; vyznačovací KP aškenázské 9 mm, KP hybridní ca. 2,5 mm • kolace 1–29⁴ 1–11⁴ 12² 13–15⁴ 16² 17–22⁴ 1–24⁴ 25² 1–11⁴ • zrcadlo ca. 158 × 112 mm • 1. foliace [1]–15, [1], 17–32, [1], 34–59, [1], 61–62, 64, 64bis–116, 2. foliace 1–80; 3. foliace [1]–9, 12, 11, 13, 13bis–27, [1], 29–89, 86, 91–96, 94, 98; 4. foliace [1]–44 • záhlaví živá • kustody stránkové.

D • 1. foliace, rámeček TT1 složený z ozdůbek FO1, perlovec 2, lístek trojklanný 1, kotvička, mřížka 2 • xylografovaná písmena 18 mm (1b) • čtyřlístek flankuje incipity • lístek trojklanný či čtyřlístek flankuje nadpisy oddílů • žalud 2 flankuje kolofon dělníků • 2. foliace: začátek *parašijot*: kartuše rolverková RK3 poškozená • lístek trojklanný flankuje záhlaví a nadpisy *jošrot* počínaje f. 39a 2. foliace • 3. foliace: bordura B23 rámovaná citátem a perlovcem 2, v rozích čtyřlístky, TL • začátek *Tehilim*, 1b, i *Ma'amadot*, 38a, kartuše rolverková RK3 poškozená • lístky trojklanné flankující • 4. foliace: TL jako TL1 • lístek trojklanný porůznu • na konci *Minbagim* sdružené čtyřlístky.

B • Zunz 0; *CLH* 0; Vinograd 0 (322 *Minbagim*?); *BHB* 333550 (sidur), 333551 (žalmy), 134606 (*Minbagim*).

C • UB Erlangen H00/4 RAB-I 178, stará signatura 4°RAB-I 178, provenience: Adam Zanner, ve 2. foliaci dvakrát ff. 59 a 60 • NLI R 8° 54 A 2587 (katalog NLI uvádí *Minbagim* jako 8°, patrně omyl, jinak souhlasí s popisem *BHB*).

269.

Jicchak ben Šmu'el ha-Levi z Poznaně (žijící autor), *Šiaḥ Jišḥak*

Praha, Jehuda Lejb ben Šimon – Avraham ben Šimon Heida Lemberger „v jednom z domů Jaakova B[a]Š[eviho]“, zahájeno v neděli 7. češvanu [5]388 [17. října 1627]

4°, 60 ff.

Gramatika hebrejštiny, v komentáři výklad *te'amim ḥadašim* (nová zdůvodnění gramatických pravidel), výklad gramatických jevů v Bibli, i nepravidelných, v TT i v předmluvě inzerován též autorův spis *Brit ha-Lewi*, který ale nakonec vytištěn nebyl. Autor žil v Poznani (*ba-jošev [...] be-Pozna*). Nákladem autorova tchána (*ḥoten*), předáka a mecenáše Jehudy Lejba ben Šimona. Obsah: [1a] TL, [1b] aprobace Jom Tov Lipmana Hellera, [2a] aprobace Šimona

Wolfa ben Davida Tevlse Auerbacha vztahující se k užitečnosti díla (*to'elet [...] le-havin be-nikudim*), Jehudy ben Chanocha AŠ (Altschula z Volodymyru Volynského), Aharona Benamina ben Chajima Morawczyka, datovány 387 (1627); 2b–3b předmluva, 3b–5b úvod (*ptiḥa*), 5b–6a *pitḥej še'arim* (výklad některých obecných jevů), 6a zkratky, 6b–60a text, 60a kolofony tiskařských dělníků Jehudy ben Alexandra Katze zvaného Lejb Zecr a Gitl dcery Lejba Zecra Katze (tj. dcery předchozího), datace chronogramem „I já [Gitl] konám svatou práci“, 60b *errata*. Formulace *impresa* vytištěno „v jednom z domů *ha-kašin [...] ha-nadiv* Jaakova BŠ“ snad vyznačuje pouze sídlo tiskárny, a nikoli užší nakladatelský podíl Jaakova BŠ (tj. Baševiho z Treuenbergu). Basilejské či pseudo-basilejské vydání (viz *CLH* 5420,1 a <http://hebrewbooks.org/22734>) je opravenou verzí prvního vydání, jež je převzato i s aprobacemi, doplněnou o rejstřík a omluvu korektora na konci tisku, který se vyjadřuje k prvnímu vydání „zde v Praze“ coby nedostatečně korigovanému; je možné, že by Heida chystal druhou edici a zemřel předčasně a autor text nechal vydat v Basileji či jinde? Tento korektor tvrdí, že je všeobecně znám, a zůstává v anonymitě.

TT:

ספר \ שיח יצחק \ הכולל כל עניני דקדוק לשון הקדש [...] \ וגם סביב למחנהו [...] הביאור לפרש ולהטעים בטעמים חדשים [...] \ בחכמה הזאת . [...] \ ונלוה אליהם ספר ברית הלוי אשר בו נכללו כל מלות המורכבות והמסופקות שבכל תורה ונביאים וכתובים . [...] \ כל אלה חברו [...] \ כבוד מוהר"ר \ יצחק בן מוהר"ר שמואל הלוי היושב בשבת תחכמוני בעיר [...] \ פוזנן [...] \ ורב ברכות לראש [...] הקצין הראש והמנהיג כהר"ר יהודא ליב בן הר"ר \ שמעון מק"ק פוזנן חותן הרב המחבר י"ץ אשר הזיל זהב מכיסו להוציא תעלומות ספר זה לאור הדפוס [...] \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר [...] פערדיננדוס יר"ה \ ותהי התחלתו יום א' ז' ימים בחודש חשוון לפרט הש"ף ה' את זרועו קדשו \ בבית אחד מבתי הקצין והראש והנדיב כמר יעקב ב"ש י"ץ \ ע"י המחוקק אברהם בן לא"א כהר"ר שמעון היידא זלה"ה \

Kolofon:

על ידי הפועל יהודה בן אליכסנדר כ"ץ זל : הנקרא ליב זעצר כ"ץ מק"ק פראג \ וגם א'ני עו'ש'ה' במלאכת השמים לפ"ק : גיטל בת ליב זעצר כ"ץ מק"ק פראג : \

T • 1 sloupec s rozšířeným výkladem po stranách, marginální biblické reference • textové KP a RP 1,8–2 mm / 43 mm 10 ř., *bagahot* a marginální aparát RP 1,5–1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5, 4 a 9 mm • kolace [1]–16⁴ • zrcadlo 160 × 107 mm, s marginálními poznámkami šíře 122, šíře sloupce 50 mm • foliace [21], 3–11, 13–19, 19bis, 21–60 • signatury: na prvním listu složky KP hybridním číslo složky a listu, arabskou číslicí pouze číslo složky, na druhém listu jen RP, sl. 1 neznačena, sl. 2 RP • foliace KP 4 mm po f. 6, dále KP 2,5 mm • kustody stránkové • záhlaví živá.

D • rámeček z FO11, uvnitř kvítek 7b, trojlístek ornament, čtyřlístky, TL • nekonečný uzel 2, [1b] • viněta Chrámů Ch2 s výjevem Izajášova vidění, [2a] • ozdůbky FO11, kvítek 7b, trojklanné lístky 1, mřížka 2 (pás na f. 3b), trojlístek ornament, čtyřlístky.

B • Zunz 213; *CLH* 5420 (1627); Muneles 116; Vinograd 328; *BHB* 136840 • Löwenstein 1923: č. 1266 (haskama Heller) • Davis 2011: s. 199; k Baševimu *passim*; k Baševimu Gal–Ed, č. 28, s. 23–28; Muneles 1988: č. 197.

C • BLO Opp. 4° 1087 (*olim* 1360), 150 × 185 mm, původní celokožená vazba • ChL 125–300, chybí TL • www.hebrewbooks.org/11892 (přístup 6. 5. 2016).

270.

Josef ben Efrajim Karo (1488–1575), Jošua Falk ben Alexandr ha-Kohen (zemř. 29. března 1614),

Šulchan 'aruch mi-tur Hošen ha-mišpat 'im ha-be'ur Me'irat 'ejnajim

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, dokončeno v úterý 28. tevetu [5]388 [4. ledna 1628] 2°, 320, 20 ff., ilustrace

Oddíl Chošen mišpat, 4. část kodexu *Šulchan aruch* Josefa Kara s glosami Mošeho Isserlese a s komentářem Jošuy Falka ben Alexandra ha-Kohena ze Lvova. Tištěno podle kopie – patrně prvního vyd. Praha 1614 (č. b. 194) – korigované Meirem bar Menachemem Ganzem (Ganssem), viz explicit. Dle 1. vydání, bez původní předmluvy a závěru redaktora (Benjamina Wolfa ben Mošeho Jechezkel a klatby. Obsah: 1b seznam zkratk, 2a–4b předmluva autora, 5a–320b text, 320b závěrečné díkůvzdání tiskaře, beze jména, 1a, nová foliace: obsah (*simanej ha-sefer*), 20b kolofon dělníka: Zalman bar Josef *sgl* z Náchoda z rodiny Horowitz, dokončení tisku chronogramem: v úterý o perikopě *U-vi-šfatim gdolim lp“k*, tj. Va-era, 4. ledna 1628. V TT uveden Ferdinand jako třetí!

שלחן ערוך מטור חשן המשפט עם הביאור \ מאירת עינים \ והוא ביאור חדש [...] בקיצור דברי הגאונים מחברי הש"ע והגהותיו מוהר"ר \ יוסף קארו ז"ל ומוהרר משה איסרלז ז"ל גם יתבארו בו חידושים רבי' דברי הפוסקים [...] וגם מראה מקו' מובא כל דין ודין שבהן נוסף על הראשוני' [...] המחבר [...] מוהר"ר יושע ולק בן הר"ר אלכסנדר כ"ץ זצ"ל [...] בק"ק לעמבורג [...] וגם הפצירו בו חכמי פולני' ורוסי' להביא לבית הדפוס [...] וישלחו [...] אל ק"ק פראג להדפיסו [...] התקשר על בניו יזיי"א בכל תוקף בצוואתו שיתמידו בלימודים ושלא יגעו בעזבון שלו \ כ"א להוצאת הלימוד והגה והדפסת ספריו שחיבר על ארבעה טורים [...] ודעו וראו שעזבון שלו אינו \ מגעת לחצי ההוצאה ע"כ עושו חושו לקנות [...] כי היכי דלמטו כולוהו לבית הדפוס [...] נדפס פעם שנית פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר [...] פרדיננוס שלישי [...] על ידי הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כ"ץ ז"ל מחוק"ק \

Explicit a kolofon dělníka:

סליק [...] \ יום ג' פ' ו'ב'ש'פ'טים גדולים לפ"ק \ להודיע ולהודיע שחקרנו וחפשנו אחר הספר סמ"ע מוגה להדפיס \ אחריו . בכך מצאנו וראינו ספר זה מוגה מאוד ע"י האלוף \ מה"רר מאיר בר מנחם גנו י"ץ . וכדי לסמוך \ עליו ולטוב יזכר שמו וזכות הרבים \ תלוי בו : \ על ידי הפועל במלאכת הקודש זלמן בר יוסף סג"ל מק"ק נאחד משפחת הארוויץ \

T • 2 sloupce, marginální aparát odkazový • KP a RP, obě 1,8 mm, komentář KP hybridní 1,2 mm; vyznačovací KP hybridní 2,5 mm a KP aškenázský 4 mm • kolace [1]⁴ 2–3⁶ 4–79⁴ 1–5⁴ • foliace pravidelná, KP 4 mm • zrcadlo 266 × 146 mm • signatury hebrejským KP 2,5 mm a arabskými číslicemi v první půli složky • záhlaví živá • kustody sloupcové.

D • bordura B18, TL • signet S8, 4b • ozdůbky: kvítek 7a a 7b, FO1, čtyřlístek, lístek trojklanný 1 a 3.

B • Zunz 214; *CLH* 6042,6 a 5940,83; Vinograd 326; *BHB* 200796.

C • ŽMP sg. 33.817, 320 × 210 mm.

271.

Ašer ben Jechiel (kol. 1250–1327), Jom Tov Lipman Heller (1579–1654), *Ḥeleḳ rišon mi-sefer Rabejnu Ašer / 'im pejruš [...] Raši we-'im tosfot šnej ḥiburim Ma'adanej melech we-leḥem ḥamudot*

Praha, (Jom Tov Lipman Heller?) – Moše ben Josef Becalel Katz, 23. ijaru [5]388 (26. května 1628)

2°, [2], 2–7, 7–320 ff.

Výklad ke kompendiu talmudické halachy Ašera ben Jechiela (*Sefer rabejnu Ašer*), k traktátu Brachot Babylonského talmudu, k dietetickým předpisům a k předpisům týkajícím se rituální čistoty žen, svitku Tóry ad. S komentářem Rašiho (k Talmudu) a dvěma komentáři

Ma'adanej melech a *Leḥem ḥamudot* Jom Tov Lipmana Hellera. F. 320b: explicit korektora, autorova syna Avrahama, jenž podobně – jako v roce 1619 Hellerův starší syn Jehuda Lejb, viz č. b. 235 – korigoval dílo otce snad ve věku třinácti let; kolofon dělníků Avrahama ben Kalonyma z Prahy z rodiny Reumolt, Jehudy ben Jicchaka (Judlse Katze) zvaného Lejb *zacr* z Prahy z rodiny Geršuni. Impresum chronogramem Lv 26,6, perikopa Be-chukotaj.

Podrobněji k obsahu viz *BHB* a Davis, k cenzorní aféře ve vztahu k pražskému židovskému knihtisku Putík 2012a a 2012b.

TT:

חלק ראשון מספר \ רבינו אשר \ עם פירוש [...] רש"י ועם תוספות שני חיבורים \ מעדני מלך ולחם חמודות \ חברים [...] האב בית דין וראש הישיבה דק"ק פראג והוא \ בעל תוספות יום טוב [...] הגאון הגדול מוהר"ר יום טוב הנקרא ליפמן נר"ו בן [...] נתן [...] בן [...] משה \ וואלרשטיין לוי העלר זלה"ה \ חתן הישיש המרומם

כמהר"ר משה אהרן אשכנזי זצ"ל: [...] בחלק הראשון הזה מסכת ברכות . הלכות קטנות . והם אלו . הלכות ספר תורה . הלכות מזוזה . הלכות תפילין . הלכות ציצית . \ הלכות טומאת כהנים . הלכות חלה . הלכות כלאים . והם כלאי זרעים . וכלאי הכרם . וכלאי בהמה . \ והלכות ערלה . מסכת חולין . מסכת בכורות . מסכת נדה . והלכות כלאי בגדים כלול בה בפרק האשה . \ וגם בסוף המסכתא יש הלכות מקוואות : \ נדפס על ידי המחוקק הר"ר משה בן מוהר"ר יוסף בצלאל כ"ץ ז"ל \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת [...] פרדיננדוס יר"ה \ [...] היום ו' פרשת ונתתי שלום ב'ארץ לפ"ק \ \

Explicit korektora:

ברוך ה' שזיכני . ולשנת שלש עשרה הגיעני . ואא"מ הגאון המחבר חנכני . ולהגיה זה הספר בדפוס ציוני . ומקסת הסופר אשר לפני . \ אחזתי את הקולמוס בימיני . ומעת התחלת הספר עד גומרו שם הייתי אני . להגיה ולתקנו תמיד היו שם לבי ועיני . כה אזכה \ להיות מפי אא"מ תלמודי והגיוני . ולראות בנחמת ציון והלבנת השני . אנכי העבד אברהם בן תחכמוני . הגאון הגדול \ מוהר"ר י"ט ליפמן לוי העלר נר"ו אב"ד ור"י דק"ק פראג \ \

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקודש אברהם בר קלונימוס שליט זעציר מק"ק פראג משפחת ריומולט \ ועל ידי הפועל [...] יהודה בן הר"ר יצחק כ"ץ המכונה ליב זעצר מק"ק פראג ממשפחת הגרשוני \ \

T • text obtékán třemi komentáři • text KP hybridní, ca. 2,5 mm, a komentář RP, ca. 1,8–2 mm, marginální poznámky (Raši) malé KP ca. 1,2 mm • kolace: 1⁴, 2–13³, dále exemplář ŽMP defektní • signatury hebrejsky a arabskými/římskými číslicemi, první půle skožky • foliace: [1], 2–3, 5,4–7, 7bis, 8–9, 9bis, 11–75, dále defektní • záhlaví živá, názvy kapitol, KP 4 mm, a mrtvá s tituly komentářů, KP hybridní, ca. 2,5 mm • kustody sloupcové.

D • typografický, TL • trojklanné lístky 1, čtyřlístek, kvítek 7a • xylografované konturové iniciály na rostlinném pozadí • filigránová viněta FV2, konec předmluvy a 320b.

B • Zunz 215; CLH 5853,5; Muneles 117b; Vinograd 325; BHB 112388 • Schwarz 1923 (k cenzorním zásahům); Davis 2011: s. 200–207; Putík 2012a: s. 205–207, Putík 2012b.

C • ŽMP 5.871, 330 × 220 mm, cenzurovaný exemplář, červenou tužkou označeny vybrané pasáže, defektní, doch. pouze po f. 75, chybí TL, marginální přípisky • ÖNB 20.O.6 (dostupné na <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ158346006>), *Ex libris Sebastiani Tengnageli ... 1629* (TL), cenzorní zásahy (viz Schwarz 1923) • ChL 111–40 • NLI 2° 23 V 7980.

272.

Jaakov ben Jehuda Weil, (kol. 1390–1453), *Šḥiṭot u-vdikot*

Praha, (Jehuda Liberman ben Josef) – *s.t.n.* [Avraham Heida Lemberger], [5]388 [1628]

4°, 16 ff. doch. (defektní)

Předpisy k rituální porážce s hebrejským komentářem *Zevaḥ tov* Jehudy Libermana ben Josefa z^s“l, který býval šochetem a bodekem v Praze (viz předmluva, též v akrostichu), uvádí, že ještě

nemá povolení (*harmana*) Jom Tov Lipmana Hellera, leč „ještě než zavolá, on mu odpoví“ (dle Iz 65,24). Obsah: 1a TT (chybí), 2a předmluva autora, 2b–9a *šḥiṭot*, 9b–16a *bdiḳot*, 16b a dále *dinej niḳur* v jidiš, „aby rozuměl každý, kdo si v nich čte“, dle Šmeruka první vydání v jidiš. Na konci defektní. Chronogram v předmluvě: *de-ḳ. Prag*, tj. 388. Reedice Praha 1646–1647, č. b. 294.

Z předmluvy:

[...] וידריכני ה' [...] ויהא לי לעזר [...] להתחבר [...] דיני השחיט' עם פירושיה כהלכתן . והבדיקות אחריהן [...] בדרך קצרה . בלשון אשכנז להיות מבין לדעת [...] מטעם זה קראתיו בשם זבח טוב [...] ועוד טעם \ עמי היודע שמי [ה]קטן ליברמן עולה למנין שחיטה הוא רמז שמי ליברמאן שוחט [...] בגי' בדיקת סכין [...] כתבתי דברי אלה [...] בהפצרת \ שוחטים המצוי בקהילה . \ חברו עלי בהפצרות [...] להוציא לאורה כל חידושי המאורע . \ ועדיין אין לי רשות מן המורה . \ טרם אקרא הוא יענני . ליתן לי רשות כרצוני . הגאון הגדול [...] אב"ד \ ור"י דק"ק פראג [...] מהר"ר יום טוב ליפמן סג"ל וולר שטיין [...] אשר חידושי רוב פסקיו יוצא לאורה . ועל טוב יזכר שמו לחנן נפש עבדו ליתן \ הרמנא באם יטוב בעניו [ליבר] מן שוחט בן החבר ר' יוסף זצ"ל אשר היה שוחט \ ובודק דק' פראג לפ"ק : \ \

T • 2 sloupce • textové KP 2 mm / 59 mm 10 ř. pro hlavní text, RP 1,8 mm / 45 mm 10 ř.

pro hebrejský komentář i pro jidiš výklad; vyznačovací KP 4 mm • kolace fragmentu 1–4⁴ •

zrcadlo 158 (171) × 115 mm • záhlaví živá *baḳdama*, *bilchot šḥiṭot*, *bilchot bdiḳot*, *dinej niḳur* •

foliace KP 4 mm • signatury v první půli složek hebrejsky.

D • ozdůbky flankující záhlaví a titulky: kotvička 1 nebo 2 (možná totožné), čtyřlístky

uříznuté heidovské, lístek trojklanný 1, trojlístek ornament (srov. č. b. 269).

B • Zunz 212; *CLH* 5631,22 „cum Liebermann b. Josef comm.“, ke komentátorovi *CLH*

6160; Muncles 117; Vinograd 327; *BHB* 301993 • Shmeruk 1978: s. 14 a pozn. 6 • Hock

1892: col. 366a, 1164: Chaje dcera Libermana šocheta zemř. 1684.

C • BLO Opp. 4° 574 (*olim* 535), 183 × 142 mm, chybí TT a konec, unikum?

273.

Jom Tov lipman Heller (1579–1654), [*Brit melah*]

[Praha, kol. 1628?]

2°, [1] ff. (?)

Jidiš příručka ke košerování masa určená ženám. Nedochováno. Není jisté, zda bylo vydáno v Praze. Edice známá pouze z literatury, zmíněná ve vyd. Amsterdam 1718 (*BHB* 127239):

v jeho první, hebrejské předmluvě (2a–11b) vydavatel Moše ben Jehuda Pozner zmiňuje

nejprve pohromu, kdy se málem s rodinou utopili a kde se rozhodl na způsob poděkování za

záchranu něco podniknout pro druhé a jelikož měl v brašně (*amtachat*) jeden list s knihou

Brit melah, kterou sepsali nejprve Jom Tov Heler a po něm jeho strýc (*dodi zikni?*) *mbwr*“L a po něm *ha-ga'on Naḥlat Benjamin*, rozhodl se toto doplnit a vydat jako knihu; druhá, jidiš předmluva (téhož, tj. vydavatele–nakladatele, 12a–15a) mluví o hostině, kterou Hospodin uspořádá pro spravedlivé a o duchovně-eschatologickém rozměru stravovacích předpisů a jejich důležitosti, zmiňuje, že proto je nechal Heller vydat a posléze je jeho strýc (či prastrýc?), *dodi zikni* Arje Lejb Jehuda, vrchní rabín a hlava ješivy v Krakově, když již po léta nebyly k vidění, nechal vytisknout znovu, a po něm je nechal vytisknout ještě *Naḥlat Benjamin* (Jicchak Benjamin Zeev Wolf ben Eliezer Lipman Aškenazi?), když již opět nebyly k dostání. Zatímco původní verze byla vytištěna na jednom listu, a proto se potrhala, nechává ji nyní vydavatel tisknout ve více stranách a doplňuje je o *dinim* dle *Šulchan aruch*, hlavně pro lidi na vsích, kteří se nemají koho dotázat, a v malém formátu, aby si ji lidé mohli přivázat k nějaké jiné užitečné *tajts* (jidiš) knize. V TT amsterdamské edice též poděkování Jonatanu Emdenovi za finanční pomoc.

B • *CLH* 5853,2 : „zmiňovány jsou tři starší edice, druhá od Arje Lejba rab. Krakova před 1671, všechny neznámé“; Friedberg 1, s. 172, č. 1516,1: Praha, 2°, 1 f., s.a.; jako 2. vyd. uvádí Krakov 1665, s doplňky Jicchaka Benjamina Wolfa; Bass ani Wolf pražskou edici nemaj; Vinograd 1550; *BHB* 0 • Greenblatt, Rachel L., *To Tell Their Children*, s. 178 a pozn. 37; Davis 2011: s. 200 s. 361, č. 55.

N • viz též http://web.nli.org.il/sites/NLI/Hebrew/collections/jewish-collection/parashat_hashavoa/Pages/%D7%A4%D7%A8%D7%A9%D7%95%D7%AA/kra-ch.aspx (přístup 20. 7. 2016).

274.

Šmuel Šmelke ben Chajim z Prahy (žijící autor), *Seder našim vajbr buch*

[Praha, Šmuel Šmelke ben Chajim z Prahy – synové Jaakova Baka?, po 23. adaru /5/389, tj. po 18. březnu 1629)]

4°, [36] ff. (NLI: 36 s.?)

Předpisy týkající se ženských rituálních povinností (*hilbot našim*) *nida*, *ḥala*, *badlaḳa* v jidiš.

Určeno ženám, dle TT *Vajbr buch* „nově poněmčený“ (či se jedná o upravený text Benjamina Slonika, *Ajn šon frauen bochlajn* [*Sejder micves nošim*], 1. vyd. Basilej 1602, reedice Hanau 1627?) Originál neviděn, záznam dle mikrofilmu v NLI a zčásti doplněn dle vyd. Praha 1705, BLO Opp. 4° 938 (*olim* 1201), vydaný „syny Jehudy Baka za vlády Leopolda“, kde je přetištěn

úvod autora s akrostichem jeho jména datovaný v pondělí 23. adaru 389 (1629). Na konci tohoto veršovaného úvodu autor uvádí, že knihu vydává na památku, když odchází z Prahy. Viz též Šmelkeho starší nakladatelské a autorské projekty, č. 156, 158, 210).

[ספר סדר נשים \ ווייבר בוך פר טייטש אויף ניא [...] נדה חלה הדלקה [...] אונ' אנדרי דינים מער דער בייא
[...] אונ' [...] חדושים [...] הר"ר שמעלקי בן חיים שמש מפראג .]

Z předmluvy (dle reed. 1705):

[פתיחה \ שויאט הער איר ליבן פרומן ווייבר . וואש איך טוט זאגן דיזר שרייבר : [...] בשורש איז אלז אין
דיזן בשריבן . אויז פיל געטליכי (ספרים) גקליבן : [...] מן מוז הא[בן?] [...] זעליך בוך אין הויז . [...] דו
מן ווייש דיא (דינים) צו לייטנן דרויז : [...] מן זאל זיך אויף זיינר (דיעה) ניט (סומך) זיין : אונ' זאל
פארט זעהן איין : \ שמעלקי בן חיים שמש איז ער גננט . דער דאז בוך האט לאזן אויז גין : \ זאל איינר געדענקן
צויגוטן . ער טוט דרום ניט פיל געלט אן מוטן : \ לאט איך דו בוך זיין פר איין זכרון . צו פאר ער פון פראג
טוט וועק פארן : \ החותם ביום א' כ"ג אדר לפרשת זכרון לבני ישראל \ שנת ה'א"שמואל"ל לפ"ק : בקראי
שמו שמעלקי \ בן חיים שמש מעיר ה[גדו]לה של חכמים וסופרים \ ק"ק פראג יא"עא :

L • jid, heb

T, D • neznámo

B • Bass, s. 55, *Samech*, č. 7 (389/1629); Zunz 217; *CLH* 7019,2 (k autorovi) a *CLH* 4543,6 (k Benjaminu Slonikovi; Šmelke zmiňován u vyd. Frankfurt a. M. 1714); Muneles 118; Vinograd a *BHB* 0; NLI sysno 2173855 • Romer–Segal 1986: s. 55, č. 14; Shmeruk 1978: s. 18 (s. 17–18 se zabývají jidiš verzemi *hilchot našim*) • Hock 1892: col. 369b: Serke dcera Meira, žena Šmelkeho Chajima Šamaše zemřela v tevetu 390 (prosince 1629 až leden 1630).
C • v BLO nelokalizováno • mikrofilm NLI Mic 266, dle údajů na mikrofilmu „Schweiz“ (v souborném katalogu swissbib nenalezeno).

275.

Ḳroves

Praha, synové Jaakova Baka, [5]389 [1629]

2°, 132 ff. (*recte* 131)

Modlitby pro svátky v jidiš. Reedice 1. vyd., Praha: Jaakov Bak 1615–1618 (podrobněji u č. b. 213 a 228, viz též č. b. 81; a vyd. č. b. 251 (1622), č. b. 334 (1657) a č. b. 374 (1663). Obsah: [1a] TT; 1b předmluva; [2a]–28b modlitby pro Roš ha-šana; 28b kolofon 1; 29a–68a Kol nidrej (Jom kipur); 69a–82a Sukot a Simchat tora; 82a–110a Pesach; 110a kolofon 2; 69a (*recte* 111a) – 132a (*recte* 131a) Šavuot; 132b kolofon 3, titíž dělníci ve všech třech kolofonech: sazeč Šimon ben Ašer zvaný Šimon ben Anšl Hercls Altschuler a jeho bratr, Naftali ben Ašer zvaný Hercls ben Anšl Hercls Altschuler; 68b a 110b vakát. Nad TT

v borduře obvyklý citát Ž 118,20. Drobné ortografické rozdíly oproti předchozím edicím, TT takřka totožný.

TT:

קרובץ \ דאז איז ראשי תיבות \ קול רנה וישועה באהלי צדיקים \ דאז איז טייטש איין שטים גיזנג אונ' הילף גיצעלט פון צדיקים : \ אלי פרומי לייט דיא ווערן זיך משמח זיין מיט דעם מחזור דען עז איז איין \ גרוש ניצליכה זך פר גימייני לייט אונ' פר ווייבר אונ' איין חדוש דז ניא איז \ ווארן גידרוקט ווייל דער עולם שטיט אז נייארט איין מאל אונ' איז בתכלית וואל \ פר טייטשט אונ' דז איין איטליכר מאג פאר שטין דז מחזור אויף אל דאז אלר בעשט \ גיקלויבט אויז אלי מפרשים דאז בעשט אונ' דאז פר שטנדליכשט אך פיל \ טעות דיא אים מחזור אין עברי זיין דא האב איך דא אינן ביטייט \ וויא איך זיא אין פרמנטן מחזורים גיפונדן האב אז איר \ ווערט מרקן אי"ה : \ נדפס פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר פרדננוס יר"ה \ על ידי בני הרר יעקב בק זל \ שנת שפט לפק \\\

Kolofon 3:

על ידי הפועל במלאכת הקדש \ נאים שמעון בר אשר נקרא \ שמעון בן אנשיל הערצילש אלט \ שילר שליט זעציר \ דק"ק פראג : \ על ידי הפועל במלאכת הקדש \ נאים נפתלי בר אשר נקרא \ הערציל בן אנשיל הערצילש אלט \ שילר שליט זעציר \ דק"ק פראג : \\\

T • 2 sloupce • textové JP12 1,8–2 mm / 57mm 10 ř.; KP aškenázské 2, 4 a 9 mm, RP 1,8 bejt (67b); KP hybridní ca. 2,5 mm (podobné katzovskému, v impresu) • kolace 1–27⁴ 28² 29–33⁴ 34¹ • zrcadlo 270 × 165 mm, 80 mm šíře sloupce • foliace [1]–9, 11, 11bis, 12–49, 49bis, 51–52, 51bis, 54–61, 64, 63–79, 79bis, 81–93, 95, 95bis, 96–110, 69, 112–114, 116–124, 127, 126, 127–132 • kustody stránkové • záhlaví živá.

D • lišty 19 s rozvilinou a ptáky po stranách, pásy z ozdůbek dole: prsíčka, trojlístky, perlovec 1, nahore: lístek trojklanný 1, TL • rolverková kartuše RK2, TL (puklá) • ozdůbky FO snítka, lístek trojklanný, čtyřlístky, FO8 • lišty s vázami 26 a 27, lišta 31 s cheruby a rozvilinou, DBL, a lišta 32 s kozly, DBL, [1b], 110a • ilustrace troubení na šofar, [1b] • rámeček pro incipity ad.: prsíčka, trojlístky, perlovec 1, FO snítka, čtyřlístky, lístek trojklanný, obloučky, FO 1, zámotky (69a) • ztrácející se sazba, 132b.

B • Zunz 217; CLH 2557; JDL 144; Vinograd 330; BHB 0 • Shmeruk 1984: č. 11.

C • BLO Opp. fol. 1238 (olim 1055), 302 × 187 mm.

276.

Tfila šel roš hodes

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, [5]395 [1635]

8°, [128], [16] ff.

Modlitby pro novoluní, tj. sidur, dle zvyklosti Čech, Polska, Moravy a Německa. Podobný název modlitební knihy, která obsahově odpovídá siduru, viz již 1541, č. b. 24 ad., mimo

Prahu např. vyd. Mantova 1557, *BHB* 308447. Dle formulace v TT *buga be-šiwuj [...] ha-kejsar Werdinanus jr“b taḥat memšel[et] [...] ha-melech Werdinanus*, „korigováno“ či „revidováno“ (zde ve smyslu cenzurních nařízeních) na příkaz císaře Ferdinanda (II.) za vlády krále Ferdinanda (III.). Termín *presncibr* (srov. něm. *Pressenzieher*) v kolofonu tiskaře Jehudy ben Alexandra ha-Kohena zvaného Lejb *presencibr* z Prahy užit v datovaném tisku poprvé. V kolofonu vyznačena datace chronogramem 395. Obsah: modlitby pro všední den (v ranních požehnáních verze *še-‘asani Jiśra’el*), od 9,5a pro šabat, 15,7b *ḥaṭavat ḥalom*, 16,1a *šiduḥ ha-din*, 16,2b *tḥilat ha-derech*, 16,3b přechodová formule *šliḳ tḥilat [tḥilot?] šel roš hodeš we-natḥil birkat ha-mazon*, 16,4a–16,8b *birkat ha-mazon*; nové signování 1,1a *Pirkej avot*, 3,4a modlitby pro šabat, 4,1a *šir ha-kavod*, 4,2a *ma-še-ḳorin be-ta’anit šibur*, s haftarou 4,2b–4,3a, 4,3a kolofon, 4,3b instrukce *nach Ma tovu zogt man Ani ḳera’aticha ki ta’aneni, nach der tḥile zogt man di tchine un den mizmor in der menore*, následuje dřevořez menory s Ž 67.

TT:

תפלה של ראש חודש \ כמנהג פיהם פולין ומעררין ואשכנז ית"ו \ הוגה בציווי אדונינו הקיסר ורדינגוס יר"ה
תחת ממשל' אדונינו המלך ורדינגוס יר"ה פה ק"ק פראג שנת שצ"ה לפ"ק ע"י הר"ר משה כ"ץ מחוקק \

Kolofon:

ו'זה' מעשה ידי להתפאר 'במלאכת' שמים לפ"ק \ יהודא בן אליכסנדר הכהן זל הנקרא לייב פר[סין] \ ציהר
מק"ק פראג \

L • heb, trocha jid

T • 1 sloupec • text KP hybridní 1,8 mm pro hebrejštinu a RP 2 mm; vyznačovací KP

hybridní 2,5 mm KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–16⁸ 1–4⁴ • bez foliace • 1. signování bez záhlaví, ve 2. signování záhlaví živá • signatury složek jen na prvním listu, číslo složky KP 4 mm.

D • bordura B23, TL, dole prasklá • ozdůbky čtyřlístky, listek trojklanný 1 • menora 3, druhé signování, f. 4,4b.

B • Zunz 0?; *CLH* 2133A; Vinograd 335; *BHB* 323601.

C • ÖNB Wien 20.L.80, 150 × 93 mm, unikum.

N • formátem odlišné, ale obsahem a počtem listů nejspíš totožné s neúplným exemplářem v JTSA (kde katalogizováno jako 1635), viz č. b. 96.

277.

Birkat ha-mazon we-zmirot we-gam ma-še omrim be-vejt ha-ḳvarot be-erev Roš ha-šana u-be-erev Jom ḳipurim

Praha, za vlády císaře Ferdinanda, *s.t.n. s.a.* [Katzové, kol. 1637–1650?]

8°, neznámo

Požehnání po jídle a hymny pro šabat, též modlitby na hřbitově v předvečer Roš ha-šana a Jom kipur. V jediném známém exempláři svázáno společně s *Hagadou*, č. b. 278, jež má samostatné číslování složek a není avizována v TT *Birkat ha-mazon* (a oproti ostatním bibliografiím je zde proto evidována samostatně). Chava Turniansky datuje do let 1620–1630 podle prvků v TL a signetu (který je součástí titulní bordury) a připisuje je s otazníkem dílně Geršoma ben Josefa Becalela Katze, Geršom jednak ale v těchto letech není již jako aktivní tiskař doložen a navíc se zdá, že není důvod datovat vydání do 20. let, kdy nebylo zvykem tajit jméno tiskaře (v době, kdy byl hebrejský knihtisk povolen). Starou borduru B15, poprvé doloženou v r. 1566 a naposledy dokumentovanou k r. 1606 (která zabavení mohla uniknout právě proto, že byla kdesi jako nemoderní odložena a zapomenuta), byl Moše Katz spíš nucen recyklovat po zabavení vybavení tiskárny r. 1629 (Putík 2012a: s. 206); použil ji r. 1648 ve vydání *Minbagim*, č. b. 296. Srov. též podobnou sazbu TT u č. b. 279, 280 a 310. Císařem Ferdinandem, uvedeným v neúplném impresu, může být do r. 1637 míněn Ferdinand II., poté jeho syn Ferdinand III., do doby jehož vlády, která po nejstriktnějším zákazu židovského knihtisku po Hellerově aféře snad přinesla jisté oživení, je zde tisk spíše datován (neuvedení roku by navíc případně dovolovalo tvrdit, že vyšla za vlády císaře Ferdinanda II. ještě před zákazem). Unikum ve Wagenseilově sbírce je dnes nezvěstné a fotodokumentace až na TL nedostupná.

TT:

ברכת המזון וזמירות \ וגם מה שאומרים \ בבית הקברות בערב \ ראש השנה ובערב \ יום כיפורים : \ פה פראג
\ תחת ממשלת אדוננו המיוחס מאוד \ הקיסר פרדיננוס יר"ה \

T • KP aškenázské 4 a 2 mm a impresum KP hybridní ca. 1,2–1,5 mm.

D • bordura B15 se signetem S5, TL, poškozená.

B • Zunz 0; *CLH* 0?; Vinograd 0?; *BHB* 301360 (1619–1637; spolu s *Hagadou*); Yudlov 1997: č. 52 • Turninanski 1982: s. 53 a pozn. 13; Bobzin – Süß VK 282/1–3, již „vermißt“.

C • UB Erlangen stará sg. RAB-I 225, nezvěstné unikum, svázáno spolu s č. b. 278.

278.

Hagada šel pesaḥ

Praha, *s.t.n. s.a.*, za vlády císaře Ferdinanda, [Katzové, kol. 1637–1650?]

8°, [24] ff.

Vydáno samostatně či spolu s *Birkat ha-mazon*, č. b. 277, ale není uvedeno v jejím TT. Písně *Adir hu*, *Eḥad mi-jodea'* a *Ḥad gadja* s překladem do jidiš. K dataci viz u č. b. 277. Unikum ve Wagenseilově sbírce je dnes nezvěstné a fotodokumentace až na TL nedostupná, popis pouze dle literatury.

TT (neúplné, dle *BHB*):

הגדה של פסח \ אור לארבעה עשר בודקין...

T • zvláštní signování složek i foliace pro *Hagadu* i *Birkat ha-mazon*.

D • bordura B15 se signetem S6, TL.

B • Zunz 0; *CLH* 0?; Vinograd 0; *BHB* 301360 (16°, 1619–1637) • Turniansky 1982: s. 53 (1620–1630); Yudlov 52; Bobzin – Süß VK 282/1–3, již „vermišt“.

C • UB Erlangen, stará sg. 8°Rab I 225, nezvěstné unikum, svázáno s č. b. 277 (v NLI zdá se dostupný mikrofilm?).

279.

Mahzor mi-kol ha-šana

Praha, *s.t.n.*, za vlády císaře Ferdinanda [Katzové, kol. 1637–1650?]

8°, [20], [12], [236] ff.

Machzor pro celý rok dle ritu Čech, Polska, Moravy a Německa. Sazba velice podobná jako v Pirkej avot v *Siduru* 1635, pouze zde v impresu již jen „za vlády císaře Ferdinanda“ (k dataci této skupiny tisků viz u č. b. 277). Kolofon, 59,4b: sazeč Naftali bar Jaakov Ašer zṣ^l zvaný Hercl ben Anšl Hercls Aš (Altschuler) *zecz a presncibr de-ḳ“ḳ Prag* byl sazečem spolu s bratrem u Baků r. 1628 a znovu je zmiňován k r. 1649 v nedokumentované edici, č. b. 297; srov. též termín *presncibr*, který je v Praze poprvé doložen v č. b. 276. Obsah: [1,1b] *šaḥbrit* (text amidy cenzurován: *še-ašani Jiśra'el*), sl. 4,1a modlitby pro Roš ha-šana *le-minḥa u-le-jošer* a *musaf*, modlitby pro Jom kipur (1.–2. signování); *šaḥbrit* pro roš ha-šana až *musaf* pro druhý den *šavu'ot* (3. signování).

TT:

[!] מחזור \ מכל השנה \ כמנהג פיהם ופולין \ ומעררין ואשכנז \ יצ"ו \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדווינו
המיוחס \ מאוד הקיסר פרדיננוס יר"ה \ \

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקודש : נאם נפתלי בר יעקב אשר \ צ"ל : הנקרא הערציל בן אנשל הערצילש . א"ש
שלי"ט : \ זעצר ופרסן ציהר דק"ק פראג : \ \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 2,5 mm / 59 mm 10 ř. vokalizovaných; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, KP hybridní ca. 2,5 mm a ca. 1,2–1,5 mm; RP pro poznámku k minhagu, 50,4b, jinak instrukce malým KP hybridním • kolace [1]–5⁴ 4–6⁴ 1–59⁴ • zrcadlo 128 × 83 mm • bez foliace • kustody stránkové • signatury KP nejmenší velikosti či 2 mm, jen číslo složky a jen hebrejsky • odlišná sazba a odlišné textové písmo v 1.–2. a ve 3. signování (1.–2. signování: hybridní, též záhlaví větším typem než u 3. foliace, která má jako textové KP aškenázské 2,5–3 mm; snad využity různé již existující sazby?).

D • bordura B23, TL, dole prasklá a opotřebovaná • čtyřlístek • kvítek 7b flankuje záhlaví (3. signování, 1,1a aj. • lístek trojklanný 1 flankuje záhlaví, 4,1a aj. • na konci lístek trojklanný sdružený a čtyřlístek (srov. zhruba. soudobé písně v Opp. 8° 1058, též *Jidšer štam*, a *Slišot* Opp. 8° 974).

B • Zunz 0?; *CLH* 2546; Cowley 554 (1619–1656); Vinograd 278; *BHB* 333752.

C • BLO Opp. 8° 951 (*olim* 744), 150 × 90 mm, unikum.

280.

Slišot mi-kol ha-šana

Praha, *s.t.n.*, za vlády císaře Ferdinanda [Katzové, kol. 1637–1650?]

8°, [112] ff.

Kajicné modlitby pro celý rok, celkem 145 pijutů, včetně kajicných modliteb Avigdora Kary a Avrahama ben Avigdora. Obsah: 1,1a TT; 1,1b–6,2a slichot pro sedm dnů v týdnu; 6,2b–10,4a pro předvečer Roš ha-šana; 10,4a–12,2a pro Com Gedalja; 12,2a–18,1b pro druhý až pátý den z Deseti dnů pokání; 18,1b–27,1a pro Jom kipur; 27,1a–27,3b *Šalmonit le-mila*; 27,3b–28,2a *Sliša še-jasad mbr“r Avigdor Ķara al gzerat Prag...* a instrukce (slichy *Et kol ha-tela'a* a *El neḳamot*); 28,2a–28,3b *Sliša še-jasad mbr“r Avraham mi-Praga ben mbr“r Avigdor Ķara [!]* *zš“l (Ana elobej Avraham elobej Jišḅak)*; 28,4a–b *simanim* (obsah). Bez kolofonu, pouze závěrečná formule *sliḳ be-‘ezrat ha-‘oše mal’achaw ruḅot...* (podobná formulace v katzovských slichot č. b. 52, 136 ad. – patrně tištěno dle nich?). K dataci viz u č. b. 277.

TT:

סליחות \ מכל השנה \ כמנהג המדינות \ אלו פיהם ופולין \ ומערהרין יצו \ נדפסו בתכלית היופי לא \ יכול אדם לתת בו דופי \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס \ מאוד הקיסר פרדיננוס יר"ה \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm, KP hybridní 1,8 mm (standardní a pouze odkazované pasáže a jidiš instrukce); KP hybridní ca. 1,2 (instrukce, obsah, impresum); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm; RP 1,8 mm a KP hybridní ca. 2,5 mm (oba v TT) •

kolace [1]–28,4 • záhlaví živá (jednotlivé oddíly, určení, 27,4a–28,2a: *šlīḥot šel mbhr Avigdor Ḳara*; 28,3a–28,3b: *šlīḥot šel rabi Avraham* • kustody stránkové • bez foliace • signatury od sl. 2 KP, sl. 10 rozepsáno *jod* • instrukce někdy hebrejsky (1,2a; 20,4b), jindy jidiš (sl. 3,2b), obé KP, někdy RP (18,1b) • oddělení oddílů vyznačovacím KP 4 mm (4,1a).

D • bordura B23, TL, puklá dole • viněta FV4, [112b].

B • Zunz 0; *CLH* 2899, „rit. pol. typi crassiores ut Machsor s.a. N. 2546“; Vinograd 280; *BHB* 333728.

C • JTSA SHF 1878:30 RB 5737, 130 × 80 mm, přívazek viz č. b. 321, unikum.

[280b]

[*Hagada šel pesaḥ*]

[Praha, Katzové, ca. 1637–1650?]

4°, fragment, 2 ff. doch.

Pesachová hagada s jidiš překladem. Fragment prodaný aukčním domem Kestenbaum v New Yorku r. 2014 (aukce 63). Popis a identifikace dle reprodukce v aukčním katalogu. Ilustrace dříve použity v katzovské *Hagadě* 1590 (č. b. 47) a 1606 (č. b. 110). Jidiš písmo nelze přesně identifikovat, ale stav kvadrátního aškenázského 4 mm písma odpovídá stavu katzovského písma po r. 1635.

L • heb a jid

T • jeden sloupec textu obtékaný překladem • textové KP aškenázské 4 mm a JP9? pro překlad; vyznačovací KP aškenázské 9 mm (a bezpochyby další písma) • vlevo dole začátek kustodu či signatury, dále poškozeno.

D • dvě dřevorezové ilustrace, jedna s bezvousým mužem se sepjatýma rukama sedícím a modlícím se (*Hagada* 1606, č. b. 110, sl. 2, l. 3a) a s vojákem s halapartnou (tamtéž, sl. 2, l. 3b).

B • Kestenbaum 2014, č. 92, dostupné na

<https://www.kestenbaum.net/content.php?item=4794&pos=91> (přístup 11. června 2017).

C • fragment prodaný aukčním domem Kestenbaum neznámému vlastníkovi.

[280c]

Minbagim mi-kol ha-šana

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, za vlády císaře Ferdinanda, s. a. [1637–1650?]

4°, [29] ff. doch.

Rituální zvyklosti pro celý rok dle ritu Čech, Polska, *Rajsn*, Moravy a Německa. Bez vrocení; soudě dle jména panovníka, nepřítomnosti data vydání a použitého písma (viz např. impresum a srov. s č. b. 296) a zejména bordury bylo vytištěno nejspíš po hellerovské aféře r. 1629 a zabavení katzovského materiálu, což vysvětluje zcela ojedinělé použití bordury B21, která se naposledy předtím objevuje u Heidy (č. b. 229 a další, leč nedatované výskyty, nejpozději č. b. 265, 1625–1629), dále v č. b. 295, *s.n. s.a.* ([Bakové, datované 1647–1652]) a posléze po r. 1650 u Baků (č. b. 306, synové Jaakova Baka, 1650–1655]). Textově je patrně totožné s č. b. 296 (1648), sazba je ale odlišná a je neověřitelné, zda edice rovněž obsahovala *Orḥot ḥajim* Ašera ben Jechiela jako č. b. 296.

TT:

מנהגים \ מכל השנה \ כמנהג כל המדינות האלו \ פיהם פולין רייסן \ ומערהריין ואשכנז \ שחבר איזן ותיקון
הגאון \ מהר"ר אייזק טירנא זצ"ל \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו \ הקיסר פרדיננוס יר"ה \ ע"י
הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל \ כ"ץ זצל מחוקק \\\

T • tištěno v jednom sloupci obtékaném komentářem • textové KP hybridní ca. 1,8 mm (text) a RP 1,8 mm (komentář); vyznačovací KP aškenázské ca. 2,5–3 mm, v TT též KP aškenázské 4 mm a v impresu KP hybridní 1,2–1,5 mm • kolace [1]–7⁴ 8¹, dále defektní • signatury RP nebo KP aškenázské ca. 2,5–3 mm • foliace [3], 4–7, [1], 9–14, [1], 16, [1], 18, 79, 20, 22, 22bis, 23, [1], 25–27, *bet bet* (?), 29, dále chybí • kustody stránkové • záhlaví živá (*minḥag šel šabat* apod.) • zrcadlo neměřeno.

D • B21, původně schedelovská, poté heidovská a později bakovská, ve stavu před č. b. 306 datovaném [1650–1655]; ojedinělé užití katzovskou dílnou!

C • NLI R 8° 53 A 420, defektní, končí v *bilchot lulav*, na titulním listu červené razítko M. Gaster a číslo 653 N (?), nahoře hebrejskou kurzívou *mi-sifrej M. Gaster*.

281.

Jaakov ben Jicchak Rabenu Aškenazi z Janówa Lubelského (kol. 1560 – jaro 1623), [*Cenere*]

Praha, za vlády císaře Ferdinanda, [1637–1657?]

2°, ?

Jidiš rozvedení Pentateuchu, pěti svátečních svitků a haftarot (uspořádání je obdobou vydání částí hebrejské Bible pojatých do liturgie) na základě midrašů. Název dle Pís 3,11. Záznam

pouze dle literatury, žádný exemplář nelokalizován. Viz dále č. b. 297 a 373. Nejstarší dochované vydání z roku 1622, patrně Hanau, zmiňuje tři předchozí edice.

L • jid

B • Zunz 0; *CLH* 5545,7 s odvoláním na Wolfa 3, s. 477 (srov. *CLH* 5545,9: 1649, viz zde níže č. b. 297); Muneles 107?; Vinograd 282; *BHB* 0; k dílu viz YIVO, <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Tsene-rene>, a odkazy na literaturu tamtéž (přístup 30. 12. 2016) a srov. též *BHB* 201656 k datu autorova úmrtí ad.

C • nelokalizováno.

282.

Jicchak ben Noach Kohen, *Ptiḥat lev*

s.l. s.t.n. s.a [Praha, Jicchak ben Noach Kohen – synové Jaakova Baka, kol. 1640?]

4°, [40] ff.

Zkrácená verze výkladů k Pentateuchu pod názvem *Harḥavat lev*, které autor nemohl v úplnosti vydat pro nedostatek financí. Obsahuje 22 výkladů k Tóře (*drušim*), většinou kabalistického charakteru. V záhlaví TT verš Ž 36,4. Výzdoba i písmo použité v tisku jsou bakovské; srov. též č. b. 283 a 284, s nimiž bylo pravděpodobně tištěno. Bez kolofonu.

TT:

ספר \ פתיחת לב \ חיבור נאה מתוקן ומקובל מפי הגאון [...\...] כמה"ר ר' יצחק כ"ץ אב"ד ור"מ דק"ק \ מעזיריטש והוא בן מהר"ר מוה בן הגאון הגדול \ ר"מ ור"ג [...\...] מוהר"ר יצחק \ כהן והחיבור זה נקרא פתיחת \ הלב והוא קיצור מספר הרחבת לב שחיבור [!] האלוף כמה"ר ר' יצחק הנ"ל \

T • 1 sloupec • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm, bakovské KP hybridní ca. 2,5–3 mm (záhlaví TT) • kolace [1]–10⁴ • zrcadlo 145 × 115 mm • kustody stránkové • bez foliace • záhlaví živá (částečně se opakují).

D • podobná úprava jako č. b. 282 • rámeček TL složený z ozdůbek prsíčka, FO1, lístek trojklanný 1, pás zámotky odděluje záhlaví a vlastní titul, dole lišta 33 s chrpou a rozvilinou a čtyřlístky • nekonečný uzel 3, [1,1b] • lístky trojklanné flankují záhlaví • pás FO1, [10,4b].

B • Zunz 0?; *CLH* 5403,4; Vinograd 347; *BHB* 171422.

C • BLO Opp. 4° 473 (3) (*olim* 447), 175 × 145 mm.

283.

Jicchak ben Noach Špira Kohen, *Sefer zikaron*

s.l. s.t.n. s.a [Praha, Jicchak ben Noach Kohen – synové Jaakova Baka, kol. 1640?]

4°, [24], [30], [19], [3] ff. (celkem [76] ff.)

Mnemotechnické kompendium k Josefu Karovi, *Šulchan aruch*. Dle TT autor rabínem a hlavou ješivy v Międzyrzeczu (snad Międzyrzec Podlaski v Lublinském kraji?), totožný s autorem č. b. 282. Čtyři části (zvláštní TT k prvním třem oddílům spisu), *haskamot* a ostatek díla přetištěny z 1. vydání Krakov kol. 1635 (*BHB* 171420), se změnami v působišti aprobantů; odtud a s ohledem na biografii týchž odvozena datace *BHB*. Aprobanti: Natan ben Šlomo Špira, Krakov (zemř. 1633); Jicchak Ajzek ben Avraham Katz, Horodna; Chajim ben Šmuel Aškenazi (*iš Šwi*), Kremenec; Jaakov ben Efrajim Naftali Herš, *abd* Brisk (Brest Litevský, k tomu srov. *Ḳol Jehuda*, kde je uveden jako *abd* v Lublinu); Josef ben Benjamin Kohen, Pinsk; Elija ben Avraham Kalmankes z Lublinu, hlava ješivy ve Lvově; Šlomo Mordechaj ben Moše; Chajim Menachem Man ben Jicchak, Szydlów; Šmuel ben Josef Joska (z Boleslavi / z Lublinu); Šlomo ben David; Refael Azriel ben Avraham; Meir ben Moše Kohen Aškenazi. Na konci 1. dílu poděkování *ba-ḳašin be-aluf* Baruchovi ze svaté obce Korec, snad spolunakladatel (*šutaf li-dvar mišwa*). Záhloví jako č. b. 282, bez kolofonu.

TT:

כי עמך מקור חיים באורך נראה אור \ נקרא זה הספר ספר זכרון ליראי ה' \ מכנה הארץ זמירות שמענו בשיר פשוט מרובע רובע \ ונקי מעלה מעלה [...] החיבור' נאה מתוקן ומקובל מפי \ איש בר [...] אלוף ותורני [...] רך וטוב בשנים כמהו"ר יצחק א"ב ד"ר"ם דק"ק מעזריטש [...] בן נח [...] בן [...] יצחק כהן ר"מ ור"ג... \\

T • 1 sloupec • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm, bakovské KP

hybridní 2,5–3 mm (záhloví TT) • kolace [1]–6⁴ [1]–7⁴ 8² [1]² 2–6⁴ • zrcadlo 145–148 × 115 mm • kustody stránkové • bez foliace • záhloví živá (částečně se opakují).

D • rámečky z ozdůbek prsíčka, FO1, lístek trojklanný 1, na titulem pás z ozdůbky zámotky, 1.–3. signování, [1,1a] (kniha má pro 1.–3. díl samostatné TL) • lístky trojklanné flankují záhloví • pás lístek trojklanný, 8,2b • lišta 34 s květem a hruškami v rozvilině, 20 × 58 mm, 3. signování, [1,1b] • pás FO1 a lístek trojklanný, 3. signování, 6,4b • lišta 35 s rozvilinou, rohem hojnosti a karafiátem a lišta 33 s chrpou a rozvilinou, obě 60 × 20 mm, a výřez štočku český lev ve znaku s bohatou korunou, kol listoví (viz č. b. 171), 60 × 43 mm, na konci 3. dílu, 3. signování, 6,1b.

B • Zunz 237 (238 a 239?); *CLH* 5403,1; Vinograd 339; *BHB* 171421 • Heller 2011: s. 520 (kol. 1632–1640).

C • BLO Opp. 4° 473 (2) (*olim* 447), 175 × 140 mm • ŽMP sg. 13.449 defektní: chybí sl. [1] (4 ff.); on-line <http://www.hebrewbooks.org/45038> – vedeno jako Krakov 1635, ale jde o pražské vydání, s rozdíly oproti prvnímu zaznamenanými v *BHB* (přístup 6. 7. 2016).

284.

[*Sidur*]

s.l. s.t.n. s.a [Praha, synové Jaakova Baka, kol. 1640?]

4°, [14] ff.

Modlitby pro všední den dle polského ritu (*BHB*), určeno jako úvod k jinému textu (podobně *Sidur 'im tikunej šabat* [1673–1690] nebo *Šulḥan 'aruch* 1688, jimž *sidur* předchází jako součást tisku). Nemá titul ani jiné záhlaví (pro titul použit zavedený název). *Inc.*: *Adon 'olam ašer malach be-ṭerem kol ješir nivra. Expl.*: *A"m 'aše le-ma'an šimcha ha-gadol ha-gibor we-ha-nora še-nikra 'alejnu. Sliḳ.* Text amidy necenzurován (*še lo ašani goj*); srov. naopak obdobné tisky a jejich textové verze v *Siduru* [1673–1690] v NLI (Mehlmanova sbírka, *BHB* 308476, v katalogu sbírky Yudlov 1985: č. 210, jako Krakov [kol. 1600] a *Sidur 'im tikunej šabat* [1690–1695] BLO Opp. 4° 1220, které jsou obě cenzurovány. Dle *CLH* mohly být tento *sidur* a *Sefer zikaron* i *Ptiḥat lev* tištěny společně, dle *BHB* tomu nasvědčují exempláře dochované v BLO a JTSA (totožné konvoluty, papír stejné kvality). Srov. také ŽMP sg. 5.491, č. b. 350, takřka totožné, jen jako ozdůbky užity jehličky a text amidy je cenzurován.

T • 2 sloupce • textové malé RP, vyznačovací KP aškenázské 9 mm, [1b], incipity KP hybridní 2 mm • kolace 1–3⁴ 4² • zrcadlo 152 × 118 mm, šířka sloupce 56 mm • kustody stránkové • foliace ani záhlaví nejsou • signování malé KP či RP.

D • lístek trojklanný 1.

B • Zunz 0?; *CLH* 2389; Vinograd 0?; *BHB* 308479 (kol. 1640).

C • BLO Opp. 4° 473 (1) (*olim* 447); kupní záznam Davida Oppenheima 1686 a ještě jeden starší jiného vlastníka (Menachem Man...?); svázáno se *Sefer zikaron* a *Ptiḥat lev*, kol. 1640.

285.

[*Sefer Jehudit we-sefer Juda Makabi we-sefer Ṭovija*]

[Praha, kol. 1640?]

Apokryfní knihy Judit, Juda Makabi (1. Mak.?) a Tóbit v jidiš. Datace dle Sary Zfatmanové, nelokalizováno, záznam pouze dle literatury.

L • jid

B • Zunz 0?; *CLH* 0? (srov. 1393); Friedberg 319,2 uvádí kromě vyd. Amsterdam též vyd. Praha, s.a. 4°; Vinograd 0 (1566?) • srov. Zfatman 22 (dle Friedberga).

C • žádný exemplář nelokalizován.

286.

Ajn šejn getlech lid

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, synové Jaakova Baka, kol. 1640–1650?]

8°, [4] ff.

Dvě zbožné písně, první *inc.*: *Velt ir uns niks fr ibl babn es kumen Jaakov zajn kindr cu drabn...*; *expl.* ...*azo gor mi ale štikn zajn herlech kajt iz untn un obn mašiach zol er unz šikn omen sela.*

Druhá uvedena v záhlaví, [4a]: *Do hot ir noch ajn getlech lid, inc.*: *Mich nemt ajn gros vundr, menš fun dir bazundr...*, *expl.*: ...*Got zol uns mašiach zendn.* Datace přibližná, ozdůbka prsíčka se objevuje v datovaném tisku poprvé r. 1629 a dále v č. b. 282 a 283 (k nimž zhruba datováno) a č. b. 291. Nelze ale vyloučit, že některé tisky z následující skupiny datované zde kol. 1640–1650 a dle typografie náležející bakovské tiskárně (č. b. 286–291) mohly vzniknout již koncem 20. let 17. století.

Nadpis, [1a]:

... איין שיין געטליך ליד \ וועלט איר אונש ניקש פר איבל האבן.

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP12; vyznačovací KP aškenázské 4 mm svislé • kolace [1]⁴ • zrcadlo 132 × 73 mm • signatury, kustody, záhlaví ani foliace nejsou • *jod* někdy jako interpunkční znaménko • *got* s čárkou.

D • pás z ozdůbky prsíčka, [1a] • trojklanné lístky 1 flankují nadpisy, [1a], [4a] • [3b] pás FO8.

B • Zunz 0; *CLH* 3629; JDL 112; Vinograd 0 (?); *BHB* 0.

C • BLO Opp. 8° 624 (7) (*olim* 562), 150 × 95 mm, v konvolutu spolu s č. b. 287 a 290, unikum.

287.

Jaakov ben Elija z Teplic (16. – počátek 17. století?), [*Ajn šejn štraflid*]

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, synové Jaakova Baka, 1640–1650?]

8°, [4] ff.

Zbožná píseň, *inc. Unzrn Got veln mir bešen en iz vol ern vert...; expl.: ...azu tunen mir bagern omen sela*. Jméno autora v akrostichu za prvním akrostichem abecedním: Jaakov ben Elija ha-Levi. Mohlo být tištěno současně s *Judšer štam*, č. b. 290 (tisk nemá žádný titul či záhlaví). K dataci viz č. b. 286. Viz též další autorovy písně (č. b. 179, 301 a 388) a překlad slichot (č. b. 88).

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP12; vyznačovací KP aškenázské 4 mm svislé (incipit *Unzrn*) • kolace [1]⁴ • zrcadlo 136 × 73 mm • bez záhlaví i foliace a signování • kustody stránkové • *jod* někdy jako interpunkční znaménko.

D • pás FO8, [4b].

B • Zunz 0?; *CLH* 3662; *JDL* 108; *Muneles* 53? (srov. č. b. 301); *Vinograd* 286 (1620); *BHB* 0.

C • *BLO Opp.* 8° 624 (3), 144 × 85 mm, unikum, v konvolutu následuje *Judšer štam* podobné sazby; bez titulu; srovnej s *Opp.* 8° 1058 (7), kde je v záhlaví plný titul.

288.

Dos zajn di cvaje un zibcik psukim

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, synové Jaakova Baka, 1640–1650?]

4°, [8] ff.

Modlitba „Sedmdesátidvou veršů“ a další modlitební texty v jidiš. Dle *CLH* připisováno toto uspořádání veršů vybraných z Bible Nachmanidovi, vkládáno do ranní bohoslužby a v hebrejské verzi obsaženo v mnoha sidurech a dalších modlitebních knihách (viz zde hebrejsky v č. b. 20, 28, 44, 96, 268 a 400 a srov. v *BHB* benátské, mantovské, krakovské, basilejské a hanavské edice siduru od 40. let 16. století dále). Oproti *CLH* předatováno dle typografie, srov. písmo JP13 a ozdůbky v mladším vydání č. b. 318. K dataci viz č. b. 286.

Záhlaví:

דאש זיין דיא צווייא אונ' זיבציק פסוקים . אין איטליכן שטיט דער שם קיגן \ דען (שם הגדול של ע"ב) אונ'
דר נאך דען מזמור זאל מן זאגן פיר מאלט \ דרום דז דרינגן שטיט אכטצעהן מאל דר שם אונ' פיר מאלט
אכטצעהן מאכט \ אויך צווייא אונ' זיבציק אונ' דער נאך דען (יהי רצון) דרויף אונ' אנדרי גוטה \ פסוקים אונ'
לוב צו הש"י אונ' תחינות אז וויא זיא זיין אין אנדרי \ סדורים : \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP12; vyznačovací KP aškenázské 4 mm (nakloněné) • kolace 1–2⁴ • zrcadlo 155 × 115 mm • signování složek KP 4 mm, první list, číslo složky • *jod* jako interpunkční znaménko (spolu s dalšími) • bez foliace • kustody stránkové.

D • 0

B • Zunz 230?; *CLH* 3307 (1661–1668); *JDL* 282?; Vinograd 445 (544?); *BHB* 0.

C • BLO Opp. 4° 974 (4) (*olim* 1232), 178 × 143 mm, konvolut (obsahuje tři amsterdamské tisky z r. 1649, 1–3), unikum.

289.

Fun cvaje majsim vundr berlech di do gešen zajn in cajten doz do gelebt hot man morenu ha-rav rebe Jicchok Luria Aškenazi

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, synové Jaakova Baka, kol. 1640–1650?]

8°, [20] ff.

Příběh z okruhu vyprávění o rabi Jicchaku Luriovi, patrně první překlad *Šivhej ha-Ari* do jidiš; od [10a] dopis Jaakova ben Eliezera ze Safedu o království kněze Jana, řece Sambation a „rudých Židech“ (*rote judn*) dle vyprávění vyslechnutého ve Cfatu (psáno *Šofet*) roku 1579 (bližší viz Zfatman). F. [4b] citován zdá se Chajim Vital. F. [20b] vakát. K dataci viz č. b. 286.

TT:

פון צוויי מעשים וואנדר בערליך דיא דוא \ גישעהן זיין אין צייטן דז דא גילעבט האט \ מאן מורינן הרב יצחק לוריא אשכנזי \ מן זאל זעהן וויא הש"י זיין אויגן גיב[ט] אויף \ דיא עינים אונ דיא צו אים שרייאן \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP12 2–2,5 mm / 57 mm 10 ř. • kolace 1–2⁸ 3⁴ • zrcadlo ca. 126 × 75 mm • signována pouze sl. 3, *gimel* • bez záhlaví a foliace.

D • lístek trojklanný 1, rámeček titulu, [1a] • nekonečný uzel 2, [20a].

B • *CLH* 3926; *JDL* 179; Vinograd 376; Zfatman 29; srov. *BHB* 303390 (*midraš 'ešer galujot*) a literaturu tam.

C • BLO Opp. 8° 1058 (4) (*olim* 840), 144 × 85 mm, konvolut, unikum.

290.

Judšer štam

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, synové Jaakova Baka, 1640–1650?]

8°, [4] ff.

Veršované převyprávění obětování Izáka (*ʿaqēdat Jiṣḥaq*) jako exemplum zbožnosti a základu Boží ochrany pro lid Izraele (obsahově zcela odlišné od *Jidšer štam*, č. b. 302). *Inc.: Judšer štam fun rechter art der fun Avraham avinu geborn vord..., expl.: ...an štat Jicchok tet in Got bagern libr Got zend unz bald mašiach loz unz cu Jeruſalajim firn omen slik slik slik.* Mohlo být tištěno současně s č. b. 287. Přetištěno v letech 1680–1700 pod titulem *Ajn šejn lid [...] judšer štam*, BLO Opp. 8° 796 (1). K dataci viz č. b. 286.

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP12 2–2,5 mm / 57 mm 10 ř., vyznačovací KP aškenázské 4 mm svislé pro incipit *judšer* • kolace [1]⁴ • zrcadlo 138 × 80 mm • bez kustodů, záhlaví, foliace i signatur • *jod*, tečka i dvojtečka jako interpunkční znaménko.

D • 0

B • Zunz 0; *CLH* 3641 (3640 verze se záhlavím *Ajn šejn lid...*, které zde chybí); Muneles 197? (k mladšímu vydání [1680–1700]); Vinograd i *BHB* 0.

C • BLO Opp. 8° 624 (4), 150 × 95 mm, konvolut, unikum.

291.

Ḳabalat šabat

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, synové Jaakova Baka, kol. 1640–1650?]

4°, [8] ff.

Modlitby a liturgické instrukce pro obřad *ḳabalat šabat* v jidiš včetně *Lecha dodi*, s ilustracemi (dle Šmeruka ukazují na to, že edice je zaměřena na děti). K obřadu viz více u č. b. 268.

K dataci viz č. b. 286.

TT:

קבלת שבת אוף טייטש צו האבן . דר מיט צו לאבן : דר ווייל דז[ין?] זיך האבן לאזן \ הערן : אונ פון מיר טון בגערן . דיא פרומן ווייבר דיא גאט דינן \ גערן . צו ווישן בשיידליך וויא מן דען שבת זאל ערן . מיט בעטין אונ מיט גזנגין . \ וויא מן דען שבת מיט אנטפפנג[ן] . דא וויל איך איר בעט גווערן . אונ וויל ניט פר \ מיידן דאש גוטש פון איר הערן . און וויל אין דיא מזמורים אונ דאז גזנג אונ דיא \ גבעט בשיידן . אן וואש טיפי זכיל[ן] זיינן וויל איך פר מיידן . \

L • heb a jid

T • 1 sloupec • textové JP12 2–2,5 mm / 55 mm 10 ř.; záhlaví (kromě titulu) a popisky k ilustracím RP 1,8–2 mm; KP hybridní 2 mm (hebrejský incipit), [1a]; vyznačovací KP aškenázské 4 mm (signatura); hebrejský text), [5a] • kolace 1–[2]⁴ • zrcadlo 165–168 × 118

mm • signování, [1a], KP aškenázské 4 mm, číslo složky • kustody stránkové • bez foliace a záhlaví • *jod* a dvojtečka jako interpunkční znaménko.

D • ozdůbky FO1, FO8, prsíčka pro rámeček s titulem a podtitulem, [1a] • ilustrace z *Minbagim*, Benátky 1593: zapalování judenšternu, [5a], 64 × 65 mm, havdala, [8b], 65 × 65 mm, obě s popiskami.

B • Zunz 0?; *CLH* 3162; Vinograd 377?; *BHB* 0 • Shmeruk 1984: č. 9.

C • BLO Opp. 4° 1223 (*olim* 1506?), 183 × 145 mm, unikum.

292.

Majse Brio ve-Zimro

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, synové Jaakova Baka, kol. 1640–1650?]

8°, [12] ff.

Milostný příběh z doby Druhého chrámu. Obsah: [1a] TT, [1b–11a] *Majse Brijō ve-Zimro*, [11b] *Noch ajn šejn majse vi ire cvaje zoltn nebn anandr zicn in gan eden* (převzato z *Majse buch*, viz Zfatman), *expl.*: ...*fatr un mutr in dos do lang lebn blajbst*. Dle Sary Zfatmanové textově odlišná verze od 1. vyd. Benátky: Jaakov ben Geršon Bak Wa[h]l, t. č. bydlící v Praze, u Giovanniho di Gary, 1597 (Zfatman 15; Turniansky – Timm 2003: č. 67); toto benátské vydání obsahovalo kromě titulního příběhu též „bajku a vyprávění převzaté z Gemary [...] a také [etickou] závět Jehudy Chasida“. K dataci viz č. b. 285. Další pražská edice *s.t.n.*, BLO Opp. 8°1100, Zfatman 26 (datuje obě kol. 1665), č. b. 305, se zejména dle výzdoby (kotvička 3) a nového vyznačovacího písma jeví mladší než tato.

TT:

מעשה \ בריאה וזמרה \ איך טוא אייך זאגן איין שין מעשה איר \ זעהן ווערט מיט אייארי אויגן וויא זימרא \ האט לאזן חכמה זעהן קאם איינר מיט \ צווייא קעפפן בייא אין גינעהן דאז כהן \ גדול טאכטר גערן גיהט צו איינם ווייב . \ דרום קאמן זיא אום אירן לייב [.]. ווייל ער \ זיא ניט קאנט דער ווערבן . מושט זיא אל \ בייד שטערבן . אויף יענר וועלט טעט \ מען זיא צו אנדרן געבן . ווייל זיא האט \ גישווארן בייא אירן לעבן . איר ווערט \ הערן שינה זכין . איר ווערטש וואול לייאנג \ מאג ניט לנג מכין . \ על ידי בני הר"ר יעקב ב"ק זל \ נדפס פה קק פראג \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP12 2–2,5 mm / 58 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm, RP 1,8 mm • kolace [1]⁸ 2⁴ • zrcadlo 133 × 78 mm • bez záhlaví i foliace • kustody stránkové • první text takřka bez interpunkce, v TT tečky.

D • rámeček TL z ozdůbek FO1 a FO8 • pás z FO1, [12b].

B • Zunz 0; *CLH* 3914; JDL 159; Muneles 132 (obě vyd.); Vinograd 409 (datuje [1657]) • Zfatman 25; Timm 1973; Frakes 2004: 357–367; Dauber 2010: s. 218f a pozn. 32, 34 a 35; k prvnímu vydání Benátky 1597 viz Shmeruk 1982: č. 23; Turniansky – Timm 2003: č. 67 (s. 131).

C • BLO Opp. 8° 1058 (12) (*olim* 840), 143 × 9 mm, konvolut, defektní, chybí f. 8, unikum.

293.

Jehuda Lejb ben Josef Rofe Nantua (žijící autor), *Ḳol Jehuda*

Praha, Jehuda Lejb ben Josef Rofe Nantua – synové Avrahama ben Šimona Heidy

Lembergera, [5]401 [1641]

2°, 74 ff.

Kázání ke knize Genesis pronesená autorem v Praze; dle aprobace Jom Tov Lipmana Hellera byl autor kazatelem (*daršan*) v Praze ustanoven v době, kdy zde byl Heller vrchním rabínem a představeným ješivy (tj. 1627–1628). Vročení chronogramem Dt 33,7 v kladí římsy. Obsah: [1b]–2a předmluva, v níž autor zmiňuje, že už je to třináct let, co působí v Praze jako kazatel; 2a aprobace polských rabínů, účastníků sněmu během trhu v Lublinu: Jaakov ben Efrajim zvaný r. Herš, Lublin; Joel ben Šmuel Sirkes, Krakov; Natan Neta ben Moše Mordechaj Kahana, Ostroh; 2b Avraham ben Meir ha-Levi Epstein, Brisk (Brest Litevský); Jom Tov Lipman Heller, Volodymyr Volynskyj; Jošia ben Josef, Lvov, a klatba se zákazem přetisku po dobu pěti let; 3a text; 74a explicit autora, doufá vydat ostatek díla (tj. kázání k celé Tóře), nařiká nad velkými náklady, které mu je nedovolují vydat najednou, ale totéž se stalo i velkým autorům, jako je Moše Alšech, a dílům, jako je *Jefe to'ar* a *Torat Moše*, a rozhodl se tedy vydat prozatím jenom část. Dle *Gal–Ed*, s. 39, pozn. 110, byl otec autora Josef Rofe Nantua lékařem v Praze k r. 1616; k rodině viz Hock 1892: col. 231a a pozn. 3.

TT:

שמע אלקים] 'קול יהודה לפ"ק \ ספר \ קול יהודה \ הלא חכמה תקרא ותבונה תתן קולה [...] קול קורא ומדבר בראש \ הומיות בפתחי שערים [...] מבשר צדק בקהל רב אשר דרש דרש טוב לעם \ ה' [...] סדרתי מ"ה הקב"ה ה"ה האלוף \ [...] מה"ר יהודה ליב דרשן יצ"ו בן האלוף \ [...] אביר הרופאים [...] מה"ר יוסף רופא ננטואה זצ"ל \ בעיר ואם בישראל [...] \ "ק"ק פראג ללמד את בני יהודא קשיות הלא הם \ כתובים על ספר הישר הזה [...] דרשותיו על ספר בראשית אשר דרש \ בקהילה הקדושה הנ"ל [...] בנויות על דברי חכמינו כביאור נכון לפני כל יודעי דת ודין \ ע"י המחוקקין בני מה"ר אברהם ז"ל לעמברג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר פרדננדוס יר"ה \ נדפס פה קק פראג \ \

T • 2 sloupce s marginálním poznámkovým aparátom • textové RP 2 mm, rejstřík a

marginální odkazy RP 1,8 mm, vyznačovací KP aškenázské 4 mm a hybridní ca. 2 mm •

kolace [1]–17⁴ 18–20² • zrcadlo 255 × 132 mm • foliace pravidelně KP 4 mm • signatury KP 4 mm většinou i druhý list, tj. první půle složky (značena složka a list) • kustody stránkové.

D • bordura B22, 2b • nekonečný uzel 3 (exemplář na hebrewbook.org/44379 bez uzlu), 2b • trojklanné listky 1 (flankují záhlaví a závěrečnou formuli, tvoří rámečky incipitů) • rolverková kartuše RK3 poškozená, 3a.

B • Zunz 247; *CLH* 5727,1; Muncles 121; Vinograd 352; *BHB* 138891.

C • ŽMP sg. 13.577, 295 × 190 mm, ad.

294.

Jaakov ben Jehuda Weil (kol. 1390–1453), *Šḥiṭot u-vidiḳot*

Praha, s.t.n. [Katzové], v neděli 17. kislevu [5]417 [po 25. listopadu 1646]

4°, [12] ff.

Předpisy k rituální porážce s hebrejským komentářem *Zevaḥ tov* Jehudy Libermana ben Josefa Teplitze z^s“l (1. vyd. Praha 1628, č. b. 272). V TT avizované *hilbot niḳur a dinej meliḥa* v jidiš nevytištěny. Obsah: [1a] TT, [1b] veršovaná předmluva autora a haskama vrchního pražského rabína Aharona Šimona ben Benjamin Wolfa Špiry (zemř. 1679; *Gal-Ed*, č. 31, Hock 1892: col. 380a, č. 340, N31), datovaná 17. kislevu 407 (25. listopadu 1646) se zákazem přetisku na tři roky, [2a–12a] text, [12b] dovětek komentátora. Datum – patrně zahájení – v TT totožné s datací haskamy.

Předmluva podepsána:

יודא ליברמן שוחט בן החבר ר' יוסף זצ"ל אשר הוא שוחט ובודק דק"ק פראג

TT:

הלכות \ שהיטות ובדיקות \ שך מהרר"י ווייל עם פירוש וחידושים \ רבים שנתופסו ע"י היקר גדול מרב שמו \ הנקרא בכבודו ר' ליברמן שוחט . וגם \ נתוסף עליו הלכות ניקר וגם דיני מליחה \ בלשון אשכנזי : \ פה ק"ק פראג \ היום יר' א' י"ז כסליו ת"ז לפ"ק \ \

L • heb, jid

T • 1 sloupec obtékaný komentářem • textové KP hybridní ca. 2,5 mm pro komentovaný text, RP 1,8–2 mm pro komentář, KP hybridní 1,8–2 mm pro předmluvu a haskamu;

vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]–3⁴ • zrcadlo ca. 152 × 118 mm • kustody sloupcové • záhlaví živá • foliace není • signování KP 4 mm, jen KP 4 mm číslo složky.

D • bordura B16, TL • filigránová vinětka FV4, [12b] • poškození ostrí nožů, [4a–b].

B • Zunz 0; k autorovi *CLH* 6160 (uvádí jen 1. vyd. 1628); Vinograd 356; *BHB* 130973.

C • BL London 1961.c.41, 188 × 130 mm, vlastnický přípisek, TL: *ani Jicbak bar Josef zl*, 17. stol.

295.

Šmuel ben Avraham Aboab (1610–1694), *Sefer ha-zichronot*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Šmuel ben Avraham Aboab (?) – Bakové, 1647–1652?]

4°, [4], 86 ff.

Pojednání o náboženských příkázáních, „připomínky“ (*zichronot*) náboženských příkázání (*mišvot*), která jsou dle autora zanedbávána. Obsah: [1a] TT, [1b] úvod, [2a–4b] předmluva a obsah, [5a]–83a text, 83b dodatek k poslednímu oddílu, v záhlaví se autor odvolává na druhý díl responsí Elijahu ben Barucha ibn Chajima, který vyšel r. 1647 (spolu s Elijou Mizrachim, *Sefer majim 'amuḳim*, *BHB* 147454), tamtéž cituje Maharala (*Druš [...] 'al ha-tora*, 1593). Bez nakladatelských údajů. Zunz, *CLH* i *BHB* datují 1631–1651, katalog NLI [1650?]). Zunz zakládá dataci na tom, že v díle je již citován spis Joela Sirkese k *Arba ṭurim* (1631–1640, dle YIVO), a doplňuje, že anonymní autor kázání publikovaného v *Rešit bikurim*, 26ff, sepsaného po r. 1649 a patrně mezi lety 1660 a 1670, nazývá *Sefer zichronot* „das jungste Sittenbuch“. Pozdější datum, tj. blíže k polovině století, podporují detaily výzdoby a typografie (poškození bordury, sazba podobná jako v č. b. 326 a jako v tiscích z r. 1657, č. b. 331 a 333) i datum narození autora. Dle TT mohl být autor nakladatelem (*beḥzaḳti et libi li-dfos*), byl-li ovšem jeho autorem.

TT:

ספר הזכרונות \ יבואו בו לדפוס הספר זכרונות . כי \ ה' החזקתי את לבי לדפוס . הדברים \ הראויים . לגדולים ולקטנים . ולכל איש ישראל . ליתן לב עליהם . ועל \ תקונם . [...\...] ושליח רחמנא \ אני . לעשות רצון ה' . כאשר \ חפצתי לדפוס . ובטוח אני שתהיה \ משאת הן בעיני כל רואיה [...\...] לעשות רצון קונם . ומלכאת שמים זו . \ מבורכת . ה' תהיה \ בעיניכם : \ \

T • 1 sloupec • textové RP, živá záhlaví a nadpisy KP; vyznačovací aškenázské KP 4 mm

(TT); menší KP hybridní „rozvlněné“, 1b, 2a • kolace [1]–22⁴ 23² • foliace [5], 2–86 •

kustody stránkové • záhlaví živá, *Sefer zikaron pereḳ eḩad až jod*.

D • bordura B21, TL, poškození: pouze zub (v roce 1652 *Šicbeḩat leḩeṭ* naprasklá, 1653 či 1656 *Pesikṩa rabati* již zcela puklá) • ozdůbky: FO1, lístek trojklanný, trojlístek 4 (jedinečné užití?).

B • Zunz 240; *CLH* 5367; Vinograd 367 (1650); *BHB* 105263 (a literatura k autorovi a dílu tam).

C • ŽMP sg. 2.405, 195 × 150 mm.

296.

Jicchak Ajzek Tyrna (kol. 1380–1385 – kol. 1445), *Minbagim mi-kol ha-šana*. Ašer ben Jechiel (kol. 1250–1327), *Orḥot ḥajim*

Praha, Moše ben Josef Becalel Katz, za vlády Ferdinanda, ([5]408) [1648]

4°, [44] ff.

Rituální zvyklosti zemí Čech, Polska, *Rajsn* (viz č. b. 114), Moravy a Německa. Obsah: [1a] TT, [1b–2a] předmluva, 2a–42a, text, 42a–44a Ašer ben Jechiel, *Orḥot ḥajim*, [44b] *Orah ḥajim le-ma'ala le-ma'an sur mi-še'ol maṭa* (23 zásad zbožného a etického chování, aby se člověk vyhnul Šeolu, dodatek k *Orḥot ḥajim*, otištěný např. ve vyd. 1626) a kolofony tiskaře a dělníků Jehudy ben Alexandra Katze zvaného Lejb *presncibr* z Prahy, Mešulama ben Josefa zvaného Zalman *zocr* ben Jesl (Jesil, Jesel?) *sgl* z Prahy, Jicchaka ben Jehudy Katze *z"l* zvaného Icek *zocr* ben Lejb Judls z rodiny *Geršuni* (Katzovské). Datum 408 vyznačeno chronogramem v kolofonu Jehudy ben Alexandra.

TT:

מנהגים \ מכל השנה \ כמנהג כל המדינות האלו פיהם \ פולין רייסן ומערהרין ואשכנז \ שחבר איזן ותיקון
הגאון מהר"ר \ אייזק טירנא זצ"ל \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ פרדיננוס יר"ה \ ע"י
הרר משה בן מהררי בצלאל כ"ץ \ זצל מחוקק \\\

Kolofon:

תם ונשלם [...] \ על ידי הר"ר משה בן מהרר"י בצלאל כץ זצ"ל מחוקק \ ז"ה מ'עשה יד"י לה'תפאר ב'מלאכת
ש'מים לפ"ק \ יהודה בן אליכסנדר כ"ץ ז"ל הנקרא ליב פרעסין ציהר מק"ק פראג \ נאם משולם בר יוסף ז"ל
הנקרא זלמן זעצר בן יעס[י]ל סג"ל מק"ק פראג \ נאם יצחק בר יהודה כץ ז"ל הנקרא איצק זעצר בן ליב יודלש
משפחת הגרשוני \\\

T • většinou 2 sloupce, občas okénko pro *bagahot* • textový RP a KP hybridní, obé 1,8 mm pro *Minbagim*; KP hybridní 2 mm pro *Orḥot ḥajim*; vyznačovací KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm a KP hybridní 1,2–5 mm • kolace [1]–11⁴ • zrcadlo 155 × 113 mm • foliace [3], 4–5, [3], 9, [3], 13, [1], 15–16, [4], 21–23, [3], 27–28, [3], 32–33, [1], 35–37, 28, [1], 2 (?), [4] • signatury: jen číslo složky, s výjimkou sl. 3 a 8, kde i číslo listu *alef* • kustody sloupcové • záhlaví živá: *minbag šel...* (a příslušný svátek apod.) a *Orḥot ḥajim*.

D • bordura B15, TL • perlovec 2, TL • FO se srdíčkem, FO1, mřížka 2, kotvička 1, lístek trojklanný flankuje nadpisy.

B • Zunz 253; *CLH* 2145, Vinograd 358; *BHB* 333582.

C • BLO Opp. 4° 924 (2) (*olim* 1191), 155 × 138 mm • NLI R 8° 53 A 420.

[296b]

Aharon Šimon Špira-Wedeles (zemř. 1679), [*Sliḥot*]

[Praha, 1648]

Neznámý formát i rozsah.

Nedochované příležitostné kající modlitby sepsané vrchním rabinem Špirou-Wedelesem a vytištěné během švédského obléhání Prahy r. 1648, jak zaznamenal autor *Milḥama be-šalom* (viz č. b. 299), Jehuda Lejb ben Jošua Porges.

B • Greenblattová 2016: s. 216–217.

297.

Jaakov ben Jicchak Rabenu Aškenazi z Janówa Lubelského (kol. 1560–1623), [*Cene-rene*]

[Praha, 1649]

2°, 244 ff.

Jidiš parafráze Pentateuchu, s haftarot a pěti svátečními svitky. Dle J. Ch. Wolfa tiskařem Naftali Hercl ben Ašer Anšl Altschuler, který je jako sazeč uveden v *Kroves* 1629 a jako *presncibr* a *zscr* v *Machzoru* kol. 1637–1650?). Záznam pouze dle bibliografie, exemplář je patrně zničen a role Naftaliho neověřitelná. Předchozí vyd. viz č. b. 281, další č. b. 373.

L • jid

B • Zunz 254 (dle Wolf 3, s. 470); *CLH* 5545,9; Vinograd 362; *BHB* 0.

C • sbírka J. Ch. Wolfa, „nunc Hamburgi“ (*CLH*), dnešní Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg (v katalogu nenalezeno).

[297b]

Sefer Šmu'el

[Praha, Katzové, kol. 1650?]

4°, fragment neznámého rozsahu

Jidiš parafráze knih Samuelových. Fragment nalezený v genize synagogy Veitshöchheimu.

Záznam podle Eriky Timmové, předatováno. Titulní bordura B19 naposledy doložena k r.

1601, č. b. 86, nepoškozená, zde je poškozena podobně jako v *Seder tikunej šabat*, č. b. 298, ale prasklina vlevo je méně výrazná, vpravo ještě není štoček opravován, ale je pouze naprasklý.

Patrně recyklována po zabavení katzovského typografického materiálu po Hellerově afěře r.

1629, písmo JP7 a hybridní kvadrátní podobně jako ve snad soudobém *Jidšer štam* (č. b. 302), s nímž sdílí též zvlášti spojku *un, lamed* bez stěžně, neregistrováno před r. 1629; písmo užívané v *Orḥot ḥajim* 1626 (č. b. 266) se zdá být daleko ostřejší a kvalitnější; trojlístek doložený u Mošeho Katze k r. 1628 (viz č. b. 270). Vzhledem k malému počtu datovaných jidiš tisků z katzovské tiskárny nelze vyloučit, že tisk je starší (podobně jako i zmiňovaný *Jidšer štam*), ale stav štočku i písma tomu příliš neodpovídá. Arabská foliace naposledy u Katzů doložena r. 1628 (č. b. 270). Z TT dochována jen čtyři slova.

TT:

[...] היפּש בשיידלך [...] \ ספר שמואל

L • jid

T • 1 sloupec • JP7 (podobný stav jako v *Jidšer štam*, č. b. 302, srov. *un*); vyznačovací KP aškenázské 4 mm pro titul a KP ca. 2,5 mm (?) pro záhlaví • záhlaví patrně mrtvá (titul) • signatura KP ca. 2,5 mm a arabské (složka i list) KP ca. 2,5 mm • kustoda stránková.

D • B19 (poškozená) • lístek trojklanný 3 flankuje titul.

B • Timm 1988: č. 29, s. 31 a 53, il. XXXIII-XXXIV, datuje 1590–1630 na základě typografie.

C • geniza Veitshöchheim.

298.

Seder tikunej šabat im pejruš Minḥat Ja'akov

Praha, s.t.n. s.a. [Katzové?, po 18. kislevu [5]411 / po 12. prosinci 1650]

4°, [46] ff.

Kabalistické modlitby pro šabat podle Ariho s komentářem *Minḥat Ja'akov* Jaakova ben Rafaela ha-Leviho, zete Jicchaka Šchada zvaného Jicchak Pardes, dle výkladu učení Mošeho Cordovera (viz úvod nakladatele (*madpis*, přejato z 1. vyd. či jiného?). Obsahuje též žalmy pro šabat, *Lecha dodi*, Píseň písni s mišnickými úryvky, *zmirot* Ariho, komentátorem doplněných 13 *tikunej šabat* dle Ariho ad. (podrobně viz Liberman). Obsah: [1a] TT; [1b] *haskamot*: Šabtaj ben Ješaja *sg“l z“l* Horowitz zvaný Šeftl, datováno v Poznani, tišri 411 (podzim 1650); Moše ben Avraham ha-Levi *z“l daršan* obce Poznaň; David [Benjamin] ben Mordechaj *z“l* ze Lvova a Juda Lejb ben Jisrael *zš“l* z Krakova; Jicchak ben Avraham Moše Jisrael *z“l h“b* Eulenburg, Leszno, v pondělí 18. kislevu *šnat šam nišme“ḥa b“o* (Ž 66,6), tj. 411, tj. 12. prosince 1650; [1b–2a] úvod tiskaře/nakladatele (*madpis*), který vyzývá čtenáře, aby knihu zakoupili, neb viděl četné útrapy, které postihly autora, než mohl své dílo realizovat (na konci

vyznačeno *Josef*, což by mohlo být jméno dotyčného tiskaře či nakladatele); [2a–2b] předmluva komentátora (*meḥaber*), datovaná *le-jošna*, 401 (1641); [2b–46a] text; [46a–b] *tiḱun lejl šavu'ot a lejl hoša'na raba* uvedené slovem nakladatele (*madpis*, dle edice Krakov kol. 1613); [46b] explicit autora komentáře s datem dokončení spisu, 403 (1643), v básních porůznu opakovaně vyznačeno jeho jméno. Data v knize 396, 401, 403, podstatné je datum Eulenburgovy haskamy. Odstraněna většina úvodů a výkladů Jehudy Lejba ben Davida ha-Kohena z Budína, editora vyd. Krakov kol. 1613. Reedice viz č. b. 398.

TT:

סדר תקוני שבת \ עם פירוש מנחת יעקב \ אשר און וחקר ותיקן דבר חדש [...] לראש תמצא פירוש נאה
[...]\...] גם לרבות על המלת הזרים \ פירוש בל"א כדי שקטן וגדול שם הוא . ואף גם זאת \ פירושים [...]\
מקובלים על הזמירות והתשבחות \ שיסד [...] כמוהר"ר יצחק לוריא נ"ע ושאר \ דברים [...] כל זה יסד
ביסודי התורה חד מחברי' זקן ושבע \ ימים ושנים . האלוף התורני הותיק כמוהר"ר יעקב \ בר רפאל לבית לוי
מק"ק פוזנא חתן כמוהר"ר יצחק \ שחד הנקרא בפי כל ר' יצחק פרדס נ"ע : \ נדפס פה ק"ק פראג \

T • 2 sloupce (většinou) • textové KP aškenázské 2,5 mm / 52 mm 10 ř. (modlitby, s vokalizací), KP hybridní 2,5 mm, RP 1,8–2 mm (komentář); vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]–11⁴ 12² • zrcadlo 158 × 125 mm • signatury KP 4 mm, pouze číslo složky • kustody sloupcové • záhlaví *haḱdama*, *Tiḱunej šabat malketa* • bez foliace.

D • bordura B16, TL • čtyřlístky, lístek trojklanný 1.

B • Zunz 248 (1641); *CLH* 3101 (1641); Cowley 574; Muneles 122 (1643); Vinograd 387; Zedner 1867: 471 (1643); *BHB* 304152; Liberman 1.

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 95 (6) • BLO Opp. 4° 1115 (16), 175 × 140 mm, konvolut.

299.

Jehuda Lejb ben Jehošua [Porjes] (po 1649), *Milḥama be-šalom*

Praha, *s.t.n. s.a.* [Jehuda Lejb ben Jehošua Porjes? – Bakové, kol. 1650]

8°, [16] ff.

Hebrejské vyličení obléhání a dobytí Prahy švédskými vojsky roku 1648, končí popisem olavy druhého výročí události. Autor – dle *CLH šamaš*, dle Hocka 1892: 269b, *sofer*, tj. sekretář, vrchního rabína Šimona Špiry–Wedelese; kronika mohla být sepsána i z iniciativy vedení obce. Obsah: [1a] TT, [1b] předmluva, [2a–12b] text. Dle Šedinové pocházel autor z rodiny Porges (Porit/Porjes).

TT:

ספר \ מלחמה בשלום \ בו יכירו וידעו כל באי עולם . \ סיבות ומאורעות . יגונות \ ותלאות . פה ק"ק פראג \ שעברו עלינו . וכי ראה ה' \ בענינו . ויהי בקרא יהודי \ ספר הלזה . יברך ברוך שעש' \ לנו נס במקום הזה ישתעשע \ הקורא בשמועה טובה מארץ \ מרחק . כל השומע יצחק . ויתן \ שבח והודיה . לאל העונה \ במרחב
יה : \

T • 1 sloupec • textové RP předmluva, KP hybridní bakovské 2 mm text; vyznačovací KP rozvlněné hybridní 4 mm a KP aškenázské 4 mm • kustody stránkové • bez foliace • kolace [1]–4⁴ • signována pouze sl. 2, KP aškenázské 4 mm.

D • bordura B26, architektonická, s tordovanými sloupy ovinutými vinnou révou, nahoře na štítu dvě vázy, dole mezi sokly černobílé dláždění, přeřezaná podle katzovské bordury B23, a srov. též bordury 27 a 28, podobně rustikální) TL • na konci ozdůbky FO1 a FO8.

B • Zunz 242; *CLH* 5730; Muneles 124; Vinograd 361; *BHB* 178101 • Bobzin-Süß VK283/3; latinský překlad J. Ch. Wagenseil, *Exercitationes sex varii argumenti*, Altdorf 1687 • Hock 1892: col. 269b, b. č. k r. 409; Šedinová 1987a a 1987b; Greenblattová 2016: s. 214n.

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK283, stará sg. RAB-I 223(3), 142 × 92 mm, unikum.

300.

Anonym, *Švedeš lid*

s.l. s.t.n. s.a [Praha, synové Jaakova Baka, kol. 1650]

8°, [6] ff.

Píseň o tom, co postihlo pražské židovské město za obléhání Prahy Švédy roku 1648. *Inc.*, [1b]: *Liber got in himl rajch der di lajt al cajt not helfn ven ez zi get um glajch... Expl.: ...azu bert unz der liber got der unz al cajt gebolfn hot in eret Jisroel firn hinajn*. Datováno dle soudobých tisků, zejména samostatného užití ozdůbky typické pro tyto roky a zároveň blíže k vyprávěné události. Vyd. BLO Opp. 8° 635 (*olim* Opp. 567 O), k němuž se vztahuje *CLH* 3660, je mladší než toto vydání dochované ve Wagenseilově sbírce, dle vnějších znaků až po r. 1673, a patrně až mezi lety 1700–1710 (srov. výzdobu *Ajn šejn majse Prog*, [kol. 1705], *Menora* 1709 a *Keter malchut* 1709).

TT:

שווידיש ליד \ איין שין ליד נייא גימאכט . אונ' וואול \ ביטרכט . ווער עש לייאנט זיין הערץ \ אים לכט . פון שווידין איין לויפן . דרום \ טוט זיא קויפן . אונ ניט דר פון לויפן . \ זוא ווערט איר זעהן . וואז צו פראג \ פר . וואונדר אונ' צייכן איז גישעהן \ וויא מן האט טאן דיא הייפט שטאט \ דער הלטן אן שטוקן . דרום \ טוט זיא פר צוקן . ווייל \ מן האט זיא נאך \ ניא טאן לאזן \ דרוקן : \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP12, vyznačovací KP aškenázské nakloněné v nadpisu TT a incipitu *Liber* • kolace není z mikrofilmu jasná • bez záhlaví i foliace • kutody stránkové.
D • kotvička 3 tvoří dvojitý rám TT a sdružená do trojúhelníku na konci TT a v závěru textu.
B • Zunz 241 (k mladší edici?); *CLH* 3660 (*dtto*); JDL 283; Cowley 666; Muneles 125; Vinograd 363; *BHB* 0; Bobzin – Süß VK 282/6 • Šedinová 1987a a 1987b; Neuberger 2000; Keil 2011;
C • UB Erlangen Wagenseil Sammlung VK 282/6, stará sg. RAB-I 225(6), nezvěstné • kopie NLI MIC 293.

301.

Jaakov ben Elija z Teplíc (16. – počátek 17. století?), *Ajn šejn štraf lid vi zich der menš zol haltn s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Katzové, kol. 1650–1655?]

8°, [4] ff.

Zbožná píseň, nové vydání č. b. 287. V akrostichu Jaakov ben Elija, tj. Jaakov ben Elija z Teplíc, zvaný *der frum r. Jokev* (viz též další autorovy písně, č. b. 179, 287 a 388, a překlad slichot, č. b. 88. *Inc.: Unzern got veln mir bešen en er iz vol ern vert... Expl.: ...azu tunen mir bagern omen sela fun hercn gern.* Jidiš písmo jako *Pirkej avot YU*, datováno k polovině 17. století zejména porovnáním s datovaným č. b. 326 ad.

TT:

איין שין שטראף ליד \ וויא זיך דר מענש זאל הלטן . אזו ווערט אין גאט לאזן \ אלטן . אונ וויא ער זאלשט עץ
גידענקן אן גאטש נאמה \ אזו ווערט זיין וואול אים אונ' זיין נשמה : \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP (snad směsice JP7 a dalších písem?) 2 mm / 56 mm 10 ř.;
vyznačovací KP aškenázské 4 mm a KP hybridní 2,5 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo 135 × 76 mm
• bez záhlaví, signatur i foliace • kustody stránkové.

D • 0

B • Zunz 0; *CLH* 3662; JDL 108; Muneles 53? (srov. č. b. 287); Vinograd 0?

C • BLO Opp. 8° 1058 (7) (*olim* 840), 144 × 85 mm, unikum.

302.

Josef ben Juda Heilbron, *Jidšer štam.* Josef Bergl (týž?), *Ajn šejn getlech lid s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Katzové?, kol. 1650–1655?]

8°, [8] ff.

Satirický spisek o zanedbávání náboženských povinností (obsahem odlišné od *Jidšer štam*, č. b. 290), a jako přitisk zbožná píseň *Ajn šejn getlech lid*. Obsah: [1a–5b] *Jidšer štam*, jméno autora na konci. *Inc.: Jidšer štam fun rechter art, ich hob mich biz albie gešpart... Expl.: ...man zol es nemen cu hercn un nit šlagn auz der acht amen. Josef bar Juda z“l mišpachbat Hail Bron ajner fun den alten (?); [5a–8a] Ajn šejn getlech lid*, s alfabetickým akrostichem, *inc.: Ab rajcher Got in dajnem zal helf uns barendn (?) mat un cal den jecer ha-ra cu becvingn. Expl.: ...ojs unzerem galut vidr firen un bejt mašiach der kvikn*; [8b] explicit autora s požehnáním, *dos lid is noch dem alef bejt gemacht...*, v němž se autor jmenuje jako Josef Bergl (בירגל); dle *CLH* není totožný s autorem *Jidšer štam*. Josef Heilbron jmenuje v textu některé knihy (jichž se v jeho době vyskytuje pouze málo?): *Bḥinat ‘olam* (vyšlo mezi lety 1550–1650 ve zhruba desítku vydání), *Divrej šalom* (vyšly naposledy v Benátkách 1597), *Rešit ḥochma* (vyšlo mezi lety 1550 a 1650 vícekrát), *Šdaḳa la-derech* (nedohledáno), *Švil emuna* (*dtto*, snad *Švilej emuna? Derech emuna?*), *Derech ereš ba-olam* (?), *Milḥamot [ba-Šem?]*. Datace nejistá, zde zejména dle nízké kvality písma a tisku a hojného použití většího hybridního KP coby textového písma (srov. *Tikunim bagunim* 1654, č. b. 326) a dle viněty s chrámem (srov. *Pirḳej avot YU* a *Sliḥot ‘al gzerot Ukrajina*, č. b. 307 a 321–322). Srov. ale též sazbu podobné *Orḥot ‘olam* 1626, č. b. 266. Edice může být tedy i starší (20. léta 17. století?), anebo může být starší přinejmenším první text a vydání jeho reedicí. Josef Bergel (Bergele?), nakladatel č. b. 141, snad s tímto Josefem Berglem nesouvisí.

TT:

... יידשר שטם \ פון רעכטר ארט . איך הב מיך ביז אלהיא גישפארט...

L • heb a jid

T • 1 sloupec • textové JP7 2,5 mm a KP hybridní 2,5 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm (záhlaví, akrostich) • kolace 1–2⁴ • zrcadlo ca. 133 × 75–80 mm • signování složek JP, jen číslo složky • kustody stránkové • bez foliace.

D • lístek trojklanný 1 flankuje záhlaví • čtyřlístek oseklý flankuje záhlaví písně • viněta chrám Ch1.

B • *CLH* 3639 (17. stol.), k autorům 5927 a 5889; *JDL* 84; *Muneles* 193; *Vinograd* 369 (viz též chybně 1555); *BHB* 0; *Bobzin* – Süß VK282/5a.

C • *BLO* Opp. 8° 449 (*olim* 394), 145 × 92 mm • *UB* Erlangen sg. RAB-I 225(5a).

303.

Jaakov ben Šlomo Daršan (?), *Ma'ane lašon*

Fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Katzové, kol. 1650–1655?]

8°, [12] ff.

Modlitby (*tḥinot*) na hřbitově, na hrobech zesnulých předků, rabínů a přátel, též při nemoci. Srov. č. b. 205, autor Jaakov ben Šlomo Daršan, dle (neúplné) dokumentace se pořádek modliteb jeví totožný, v tomto vyd. vynechán výklad, obsahuje pouze krátké jidiš instrukce, začíná: *mi še-lo haja al kivrej Jiśra'el be-toch šlošim jom omer ze...* a následuje modlitba *Baruch ata adonaj elohenu [...] ašer jašar etchem ba-din...* F. [12b] instrukce v hebrejštině, v ní vyznačeno jméno Jaakov (snad Jaakov ben Šlomo Daršan?). K písmu v záhlaví srov. písmo *Ajn šejn štraflid*, č. b. 301 a k dataci viz též č. b. 302.

TT:

ספר מענה לשון \ אם לא היה על קברי ישראל בתוך שלשים יום אומר זה עד \ לתחיית המת' אבל בתוך שלשים מתחיל צדיקי יסודי עולם \

L • heb, trocha jid v instrukcích

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5 mm, jidiš instrukce [2b, 7b, 8b aj] KP hybridní ca. 1,2 mm; vyznačovací KP aškenázský 4 mm (spíš vyšší než čtvercový) a KP hybridní ca. 2,5 mm (srov. vročení ve *Sliḥot 'al gzerot Uḵraina*, 2. vyd.) • kolace 1–3⁴ • záhlaví mrtvá: *tḥina* • kustody stránkové • bez foliace • signatury“ pouze číslo složky KP textové.

D • filigránová vinětka FV4, [12b], opotřebovaná (srov. *Sliḥot* 1637–1650 JTSA).

B • CLH 5492 (Jaakov ben Šlomo Daršan) ani 5010 (Eliezer Liebermann Sofer) 0 • Bobzin-Süß VK236/7, autorská atribuce se jeví mylná: „Elieser (Liebermann) ben Jiftach: [*Sefer ma'aneh lašon, s.l., s.a.* (Prag? Krakau? letzte Hälfte 17. Jahrhundert)] nur Kopftitel“.

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 95/7, stará sg. Wagenseil ALT-I 611(5), 155 × 94 mm, unikum.

N • UB Erlangen má ještě další katzovské *Ma'ane lašon* VK236/8, vydané v „nové tiskárně“ Mošeho Katze *zl*, a srov. též BLO Opp. 8° 892, [Bakové] 1658, s výkladem, č. b. 341.

304.

Ma'ase šel ruaḥ be-ḵ"ḵ Koreš bi-še'at ha-ra'aš milḥama

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1650–1655?]

8°, [16] ff.

Veršované vylíčení vymítání ducha v čase války ve městě Korec. Dle Sary Zfatmanové se odehrává kolem r. 1655; anebo spíš za třicetileté války? Datováno dle užitého písma JP12 (není doloženo v tiscích datovaných po 1654) a přibližného data líčené události.

TT:

מעשה של רוח בקק קארץ \ בשעת הרעש המלחמה \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP12 2,5–3 mm mm / 57 mm 10 ř.; vyznačovací pěkné KP aškenázské 4 mm nakloněné • kolace [1]–4⁴ • zrcadlo 133 × 78 mm • bez foliace a záhlaví • kustody stránkové.

D • lístek 1 trojklanný, [1a] • lišta 34 s rozvilinou, květem a hruškami, [16b], 58 × 20 mm.

B • Zunz 0; *CLH* 3922; *JDL* 169; *Vinograd* 465 • *Weinreich* 1928: s. 254–261; *Zfatman* 34 (kol. 1665); *Zfatman* 1982b: s. 17–65 (včetně edice textu); *Nigal* 1983: s. 77–85.

C • BLO Opp. 8° 460 (9) (*olim* 405), 153 × 87 mm, konvolut, unikum.

305.

Majse Brio ve-Zimro

Praha, [Bakové, kol. 1650–1655?]

8°, [12] ff., ilustrace

Příběh lásky z doby Druhého chrámu. Obsah: [1a] titul, [1b–11a] text, [11b–12b]: *Noch ajn šejn majse vi ire cvaje zoltn nebn anander zicn in gan eden*. Jeví se mladší než vyd. [kol. 1640–1650], č. b. 292, přibližná datace zejména dle ozdůbky. Dle Sary Zfatmanové až na drobné ortografické rozdíly totožné s předchozím vydáním č. b. 292. Datace dle užitého JP12 (viz č. b. 304) a ozdůbky.

TT:

מעשה \ בריאה וזימרה \ איך טוא אייך זאגן איין שין מעשה \ איר זעהן ווערט מיט אייארי אויגן \ וויא זימרה
האט לאזן חכמה זעהן \ קום איינר מיט צוויי קעפפן ביי אין \ גינעהן דז כהן גדול טאכטר גערן \ גיהט צו איינם
ווייב . דרום קומן זי \ אום אירן לייב ווייל ער זי ניט קונט \ דער ווערבן . מושט זי אל בייך \ שטערבן . אויף
יענר וועלט טעט מן \ זי צו אנדר געבן ווייל זי הוט גישוורן \ ביי אירן לעבן איר ווערטש הערן \ שינה זכין איך
מאגש ניט לנג מאכין \ פה קק פראג \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP12; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]⁸ [2]⁴ • zrcadlo 132 × 75 mm.

D • ilustrace: svatba pod chupou, původně *Minhagim*, Benátky 1593, [12b] • ozdůbka kotvička 3.

B • Zunz 221; *CLH* 3915; JDL 159; Muneles 132 (obě vyd.); Vinograd 0 • Timm 1973 (včetně edice textu); Zfatman 26 (kol. 1665); Shmeruk 1984: č. 8 (datuje po 1660); Berger 2012a: s. 180 (tamtéž, ilustrace č. 04, datováno dle starší literatury).

C • BLO Opp. 8° 1100 (*olim* 882), 147 × 97 mm, unikum.

306.

Jicchak Ajzek Tyrna (kol. 1380–1385 – kol. 1445), *Minhagim [...] dorch doz ganc jor in Aškenaz och Velš land Polen Pebem Merren*

Praha, synové Jaakova Baka, [kol. 1650–1655?]

4°, [76] ff., ilustrace

Rituální zvyklosti Ajzeka Tyrny v jidiš překladu Šimona ben Jehudy ha-Leviho Ginzburga.

TT podle pražského vyd. 1611, č. b. 169, s menšími změnami v obsahu, jeho uspořádání i ortografii (vynechán byl i přídržlý explicit sazeče). Přítisk (přívazek?) se záhlavím *Sakana tḳufa fr di mit eser*: několik *refu'ot* (*refues*), léčebných receptů–zařikáadel a soupis zdraví nebezpečných období roku s vysvětlením (konkrétně v souvislosti s požíváním vody?). Datace kol. 1665 odvozena Šmerukem z *CLH* dle působení tiskařů, zde upřesněno zejména dle poškození bordury a přítomnosti ozdůbky kotvička 3.

TT:

בשם ה' \ מנהגים \ פון אלי מנהגים דארך דאז גנץ \ יאר אין אשכנז אך וועלש לנד \ פולן פיהם מעררן פר וואר.
אונ' \ פיל דינים גיזעצט גאר עבן . דז \ איר ווישט אין גוטש דנשט צו לעבן \ אך איז ניט פר געשן . פיל דינים \
פון נידה וואול גימעשן . מיט פיל \ ארלייא טון אונ' זאכין דיא דא קומן \ צו הנדן . וועלכש אין דיא ערשטן \ ניט
איז גשטנדן פיל היפשי ציורים \ דען דיא ערשטן זיין גיוועזן דאז \ ווערט מן וואול מערקן אים לעזן \ נדפס פה
פראג \ על ידי בני הרר יעקב בק ז"ל \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 58 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské nakloněné 4 mm a KP hybridní rozvlněné ca. 2,5 mm (TL a jinde) • kolace [1]–3⁴ 4³ 5–19⁴ [1]¹ • zrcadlo ca. 156 × 121 mm • signování KP 4 mm, složka a list, pouze první list složky • bez foliace • kustody stránkové • slitek *got* z písma JP12.

D • bordura B21, TL, vlevo v oblouku zub, nahoře nepoškozená, dole v podlážce naprasklá, ale dosud méně než v *Pesikta rabati* 1653/1656) • ilustrace: znamení zvěrokruhu [37b] rak; [38a] lev (český heraldický lev ve věnci; [43b] váhy; [8b] kiduš (muž sedící a pozvedající pohár, nikoli benátské) • původně benátské štočky z vydání 1593, užité Schedely v *Helkat meḥoḳeḳ* 1606 a dále ve vyd. *Minhagim* 1611: [3a] havdala; [7b], [51a] rozsvěcení judenšternu;

[14b] posvěcení měsíce; [16a] kázání v synagoze, [16b] vodní mlýn (k Pesachu), [17a] košerování nádobí; [18a], [18b] vymetání chamecu; [19b] pálení chamecu; [20a] pečení macesů; [34b] stříhání vlasů (Lag ba-omer); [35a], [54b] darování Tóry na Sinaji; [39a], [49b] Tiša be-av; [41b] troubení na šofar; [50a] kaparot; [55b] suka; [56b] muž a chlapec s větvemi pro lulav; [61a] dva muži s lulavy, jeden bezhlavý; [63b] rodiče rozdělují dětem pamlsky; [64b] rozsvěcení sedmiramenného svícnu; [67a] nový rok stromů, 15. švatu; [67b] *parašat škalim*; [68a] *parašat zachor*; [68b] *parašat para* a *parašat ha-ḥodeš* (2 dřevořezy); [69b] purimové masky (šašci); [71a] chupa; [72b] obřízka; [73b] pohřeb • porůznu ozdůbky kotvička 3, lístek trojklanný 1 a FO1 • viněta s mřížkou a rozvilinou, [15b], rámovaná pásy z kotvičky 3 • ornament čtyřlístkový (unikátní), [23b], ca. 3 × 2 mm • [54a] lístek trojklanný 1 a 2 • nekonečný uzel 2 po stranách rámovaný pásy z FO1, [76b].

B • CLH i JDL 0 (CLH 3824 a JDL 149 se vztahují k vyd. 1665); Bobzin – Süß VK95/1 • Süß 1980: s. [9–10] (datuje 1665?); Shmeruk 1984: č. 6 (dle jeho popisu nemůže být totožné s vyd. 1665, č. b. 377)

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 95 (1), stará signatura 4° Rab. I. 169¹.

N • pokud lze *Sefer ha-zichronot*, v nichž podlážka portálu není ještě vůbec poškozena, datovat 1647–1652, patřily by tyto *Minhagim* mezi ni a *Pesikta rabati* 1653 (1656?), kde je zjevně již puklá.

307.

[*Pirkej avot*]

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Katzové, kol. 1650–1655?]

4°, [30] ff. doch.

Mišnický traktár *Avot* v jidiš. Text se jeví totožný s následujícím vyd. Praha: vnukové Mošeho Katze, 1688, a odlišný od Sertelsova vydání z r. 1599 (viz č. b. 80). F. [30a–b] výzva tiskaře ke čtenářům: „každá žena i muž“, pokud nejsou *Pirkej oves* (dle jidiš výslovnosti) schopni porozumět v hebrejštině, mají číst *tajtše prokim* v jidiš a přidává vysvětlení z *Midraš Šmuʿel*, proč má člověk traktát *Avot* číst po Pesachu, protože měsíc ijar, to jest máj, je krásný a svůdný čas, kdy sílí zlý pud, a také čas nejvhodnější k léčbě těla pomocí *refues* (lidových receptů–zařikáadel, a léčí-li člověk tělo, je povinován léčit i duši, k čemuž jsou *Pirkej oves* zvláště vhodné. Defektní na začátku. K dataci viz č. b. 301 a 302; písmo jako *Ajn šejn štraflid* a *Tikunim hagunim* 1654 (č. b. 301 a 326 respektive), ale některými rysy se blíží i tiskům

z počátku století; datováno dle písma KP a JP, špatné kvality tisku a též dle dřevorezu Chrámu (srov. *Sliḥot 'al gzerot Uḵrajina* ad., č. b. 321 a 322).

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP7 (či jakási směsice písem) 2 mm / 58 mm 10 ř. pro jidiš a KP 2,5–3 mm pro hebrejštinu; vyznačovací KP aškenázské 4 mm a 9 mm (závěrečná formule *tam venišlam*, [30b]) • záhlaví živá • kustody stránkové • signatury složek KP • bez foliace • kolace ideálně 1–7⁴ 8² • zrcadlo 156 × 118 mm • v záhlaví f. [1a] *Pirḵej avot pereḵ rišon*, dále oříznuto.

D • viněta jeruzalémského chrámu Ch1, [30b].

B • *CLH* a JDL 241 0; Vinograd 302 uvádí vyd. „s jidiš“ k r. 1623 (aniž by patrně edici viděl) s odkazem na Benjacoba (Benjacob, s. 497, č. 1190), který ale (po krakovském vyd. 1586) eviduje jen vyd. „s.l. 1623“ a jako pražská teprve vyd. 1688 a 1717, a na Friedberga (Friedberg 2, s. 697, č. 4118,3), který ale uvádí vyd. „v jidiš [Praha] 1623“ (a toto nejisté či fiktivní pražské vydání zde tedy neevidují); *BHB* 0.

C • YU Rare Lutzki 187, 176 × 142 mm, defektní: doch. ff. 2,2–3; 3,4; 4,2–4, celé sl. 5–7 a f. 8,2, unikum?

308.

Sliḥot mi-kol ha-šana

Praha, *s.t.n. s. a.*, za vlády císaře Ferdinanda [Katzové, kol. 1650–1655?]

8°, [112] ff.

Kajicné modlitby pro celý rok. Obsah: [1,1a] TT, [1,1b–6,2a] slichot pro *jom rišon* až *švi'i*, [6,2b] předvečer Roš ha-šana, [10,4a] Com Gedalja, [12,2a] druhý až pátý den Deseti dnů pokání, [18,1b] předvečer až mincha o Jom kipur, [27,1a] *šalmonit le-mila*, [27,4a] slichot Avigdora Kary (*Et kol ha-tela'a* a *El neḵamot*) a [28,2a] Avrahama ben Avigdora (*Ana elohaj Avraham*), v záhlaví jmenován jako *mbr“r Avraham zš“l mi Praga ben mbr“r Avigdor Kara zš“l* (!); [28,4a–b] *simanim*, celkem 145 položek. Nezvyklý TT (srov. doposud nedoložené *kise ha-šchina*).

TT:

סליחות \ מכל השנה \ לגוי צדיק שומ' אמונה \ תבקע שערי מעונה . \ ותגיע לכסא השכינה \ להיות לנו למגן
וצנה : \ כמנהג המדינות אלו פיהם \ ופולין ומערהרין יצו \ פה קק פארג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס \ מאוד
הקיסר פרדיננוס יר"ה : \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm / 60 mm 10 ř., KP hybridní 1,2–5

impresum a instrukce v textu; vyznačovací KP aškenázské 2,5–mm (záhlaví), 4 a 9 mm, KP

hybridní 2,5 mm (TT a obsah) • kolace [1]–28⁴ • zrcadlo ca. 130 × 85 mm • bez foliace •
kustody stránkové • signatury: pouze číslo složky KP 2,5 mm • záhlaví živá.

D • bordura B23, [1a], puklá (srov. u č. b. 279?) • čtyřlístek 3 hustý, mírně roztřepený a
sdružený po třech, 7 × 7 mm.

B • Zunz 0?; *CLH* 2899; Cowley 569; Vinograd 280; *BHB* 333728.

C • BLO Opp. 8° 974 (*olim* 765), 152 × 90 mm, unikum.

N • podobně sázen *Maḥzor* [1637–1650], č. b. 279, a srov. též *Sliḥot* [1658–1669], č. b. 351,
za vlády císaře Leopolda, s týmž TT. Patrně starší *Sliḥot* [1637–1650], č. b. 280, jsou sazbu
velice podobné, ale mají „klasičtější“ TT a detaily sazby. Srov. též *sidur* 1635, č. b. 276, a
naopak sazbu *Tikunim bagunim* 1654, č. b. 326 (mnohem více využívá KP hybridní 2,5 mm
pro souvislý text).

309.

Jaakov ben Jehuda Weil (kol. 1390–1453), *Šḥiṭot [...] im hagahot jafot...* [1. TL] *Bdiḳot šel*
mb“rr Jaakov Weil z“l [2. TL] [*Šḥiṭot u-vdiḳot*]

Praha, *s.t.n.*, za vlády císaře Ferdinanda [Katzové, kol. 1650–1655?]

4°, [8] ff., ilustrace

Předpisy k rituální porážce. Zvláštní TL pro *Šḥiṭot* [1b–3a] i *Bdiḳot* [3b–8b]. Na konci, [8a–
b], *dinej niḳur ha-bašar le-Raši* s poznámkami Jicchaka bar Aba Mariho (*Ba‘al ha-‘iṭur zl*, 12.
století, *CLH* 5291,4, avizováno na [3a]). K dataci viz č. b. 301 a 302 a srov. sazbu *Tikunej*
šabat, po 12. prosinci 1650, č. b. 298, *Tikunim bagunim* 1654, č. b. 326 ad.

TT:

שחיתות \ של מה"רר יעקב ווייל ז"ל \ עם הגהות יפות . ונוסף עליהם כהנה \ וכהנה סדר השחיתה בדרך קצרה
\ . פה ק"ק פראג \ תחת ממשמלת אדוננו המיוחס מאוד \ הקיסר פרדיננוס יר"ה : \ \

TT2:

\ . בדיקות \ של מה"רר יעקב ווייל זל \ עם הגהות יפות . ונוסף עליהם כהנה \ וכהנה סדר בדיקה בדרך קצרה .
\ . פה ק"ק פראג \ תחת ממשמלת אדוננו המיוחס מאוד הקיסר פרדיננוס יר"ה : \ \

Formule závěrečná, 3a:

והנה נשלמו ההגהות מהשחיתות של מה"רר יעקב ווייל ז"ל . ועתה נתחיל בעזרת השם יתברך הבדיקות עם
ההגהות מה"ר"ב הנ"ל וסדר הניקור לרש"י עם הגהות בעל העיטור ז"ל. השם יתברך יזכינו להדפיס ספרים
הרבה עד אין קץ אמן וכן יהי רצון \ \

T • 1 sloupec obtékany komentářem po vnějším i dolním okraji • textové KP hybridní ca. 2,5
mm a RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm • kolace [1]–4² • bez foliace •
kustody pro text i komentář, stránkové • živá záhlaví • signatury: jen číslo složky KP 4 mm.

D • bordura B19, TL1, poškozená • bordura B16, TL2, poškozená • ilustrace ostří nožů a tvary vrubů, [3a] • rámeček RT7, [4a] (naposledy v *Kli jaḳar* 1608) • ozdůbka lístek trojklanný 1 • tři trojklanné lístky sdružené, [2a] • čtyřlístek oseklý a dva trojklanné lístky sdružené, [8b].

B • Zunz 0; *CLH* 0? (není totožné s 5631,67, č. b. 243); Vinograd 0?; Bobzin – Süß Vkl84/14.

C • Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 184 (14); stará sg. RAB-I 197(14), vlastnický přípis na TL1: Šimon bar Chajim *šlj“t*.

310.

Šomrim la-boker

Praha, *s.t.n.*, za vlády císaře Ferdinanda [Katzové, kol. 1650–1655?]

8°, [94] ff.

Kajicné modlitby pro každý den a pro neděli až pátek, kdy se neříkají tchinot, pro novoluní a pro předvečer novoluné (*‘erev roš ḥodeš „še-hu jom kipur ḳaṭan*), modlitba pro nemocné (*tḳilat ḥolim*), pořádek zproštění slibu (*seder batarat nedarim*) a „ještě jedna modlitba“ pro dny, kdy se neříkají tchinot, Žalm 121, 94a–b četba o půstu (*ma še-ḳorin be-ta’anit*) a *ḳadiš de-rabanan*.

Bez kolofonu. Jedná se snad o modlitby spolku pro ranní bohoslužbu Šomrim la-boker

(„ranní hlídka“, dosl. „dodržující ráno“). Např. dle Hocka 1892 je existence spolku v Praze dokumentována k roku 1633 (sl. 38b, 41/5012), 1635 (sl. 187b, 40/5011), 1640 (sl. 220b, 451/5422). Datace dle typografie a stavu štočku bordury, může být o něco starší. Srov.

spolkové modlitby v *BHB* 174486, Benátky 1597, *BHB* 182658, Mantova 1612, *BHB* 174032, Benátky 1614, *BHB* 307513, Benátky 1638, a též *BHB* 333435, Lublin 1647 ad.

TT:

[זהלציב] \ שומרים לבוקר \ משומרים לבוקר \ נדפס בתכלית \ היופי לפני זקנים \ ונערים כאשר \ עיניכם תחזנה \ במשרים : \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס \ מאוד הקיסר פרדיננוס יר"ה : \

Po stranách TT:

נפשי לאדוני \ שומרים לבוקר

L • heb, jid

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3, 4 mm a 9 mm s vokalizací; vyznačovací KP hybridní 2,5 mm a KP hybridní 1,8 mm pro instrukce v jidiš i hebrejštině • kolace [1] až 23,4, 24,2 • zrcadlo 133–143 × 80 mm • záhlaví KP 2 mm, [94a–b] nejmenším KP

aškenázským 1,2 mm • značka pro Boží jméno 9 mm • bez foliace • kustody stránkové • signatury jen hebrejsky KP 4 mm.

D • bordura B23, puklá • roztřepené čtyřlístky (jako *Sliḥot* [kol. 1650–1655], č. b. 308).

B • Zunz 0; *CLH* 3019, „lit. max.“ a „sub Ferdinando“ (a viz též 3020); Cowley 571; Vinograd 379 (ale vztahuje se k *CLH* 3020, což je nejspíš vyd. Lublin 1647, *BHB* 333435, ovšem v záznamech *CLH* panuje jakási nejasnost); *BHB* 333988 (kol. 1640).

C • BLO Opp. 8° 747 (*olim* 650⁷), 153 × 93 mm, výlep hřbetu dobovým českojazyčným tiskem, TL nahoře: vlastnický záznam z roku 1657 David ben Šalom z Kolína, *š[liah]“š[ibur]* v Pohořelicích; ve sl. 20 chybí 2 vnitřní ff., nahrazeny rukopisně; za sl. 21 vevázán dvoulist s vlastnickým záznamem Eliezera ben Cvi Herše z Hořovic (?), t. č. u strýce Davida *š[liah]“š[ibur]* v Náchodě, 334 (1674), a tištěným textem, který snad ze sazby vypadl?; na konci podpis Eliezer ben David z Náchoda.

311.

Šlomo Singer (Zingr) ben Naftali Herš Porges z Prahy (zemř. 1662), *Zemer na'e me-'arba' ge'ulot*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Katzové, kol. 1650–1655?]

8°, [2] ff.

Píseň o čtyřech vykoupeních složená na melodii *Es ligt ejn šlesl in Esterajch*, hebrejský *inc.*:

Šem'a ḳoli be-maḥanot la-menaseaḥ ba-neginot...; jidiš: *Lauter majn gezang mit heler klang...*;

hebrejský *expl.*: *...le-bodot le-badliḳ ba-nerot le-orech jamim...*, jidiš: *...cu zingn un cu šalen di licht gebrant cu kumen cu hant in hajligen land noch unzer vol gefalen akj“r.* *CLH* i *BHB* uvádějí

bez autora a datují kol. 1700, v akrostichu je ale pravděpodobně obsaženo jméno Šlomo

z[i?]ngr mi-Prog (oříznuté incipity, [1b]: *ze, ?, negdenu, gor*) a jidiš písmo se jeví podobné

písmu užitému v č. b. 301, 302, 307 a srov. čtyřlístek i KP v č. b. 310. K autorovi více u č. b.

361.

TT:

זמר נאה מארבע גאולות

L • heb, jid

T • 1 sloupec • textové KP hybridní ca. 2,5 mm pro hebrejštinu, JP7 pro jidiš (bez slitku pro *got*), KP aškenázské 2,5–3 mm pro hebrejštinu v jidiš textu, [2b]; vyznačovací KP aškenázské

4 mm (nadpis) • kolace [1]² • zrcadlo nezjištěno • kustody stránkové • bez foliace i záhlaví •

jod a *zajin* (?) jako interpunkční znaménka v jidiš.

D • čtyřlístek roztřepený (týž jako v č. b. 310).

B • Zunz 0; *CLH* 3676; JDL 63 (dvě vydání?); *BHB* 333480 (kol. 1700) • Idelsohn 1927: s. 351; Hock 1892: col. 263b k r. 422 (1662), č. 10422, a též náhrobek jeho dcery Rezl, která zemřela při porodu v měsíci adaru r. 421 (1661).

C • BLO Opp. 8° 460 (21) (*olim* 405), konvolut.

312.

Jicchak ben Ovadja Luria z Vilna, *Ajn got forchtig lid hob ich Jicchok mi-Vilno gemacht*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1650–1657]

8°, [4] ff.

Zbožná píseň o pomíjivosti a posledním soudu člověka. *Inc.: Och menš gedenk cu dizr frist doz du ajn frgenglich kretauer bist...* V akrostichu *ani Jišbak* (dále nerozluštěno). *Expl.: ...un vert unz bald doz galut enden.* F. [4b] vakát. Datováno dle typografie a ozdůbky, JP13 poprvé v datovaném tisku r. 1654 (č. b. 325). Autor dle *CLH*.

TT:

איין גאט פרכטיג ליד \ האב איך יצחק מווילנא גימאכט \ האב עז לכבוד דיא ווייבר \ אונ' מיידן גיטראכט . צו
לייאנגן דרויש \ טאג אונ' נכט . וויא מיט דען מענשן \ ווערט גין . ווען ער ווערט פר אונזר \ הער גאט שטיין .
אונ' פון וואש דער \ מענש טוט שטערבן . אונ' וויא ער \ דאש גן עדן טוט דער ווערבן . מיט \ דען ניגן איי מענש
איי מענש וואז האשטו \ פיר . דוא לויפשט דוא רענשט וואז \ זאל עז דיר . דרום טוטש דז \ ליד בלד קויפן ווערט
\ משיח קומן צו \ לויפן . \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2–2,5 mm / 56 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské nakloněné 4 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo 120 × 75 mm • bez záhlaví i foliace a signatur • kustody stránkové • interpunkční znaménka v TT i místy dále: *jod* (místo tečky) a *zajin* (místo dvojtečky).

D • kotvička 3 pro rámeček TL • tři sdužené lístky trojklanné 1, TL.

B • Zunz 0; *CLH* 3631 (17./ začátek 18. století; JDL 117; Muneles 191; Vinograd 337 (viz též 1556).

C • BLO Opp. 8° 1058 (8) (*olim* 840), 144 × 85 mm, konvolut.

313.

[Jehuda] Lejb Lemberger, *Ajn bipš getlech bichlajn [Hibuṭ ha-ḳever]*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1650–1657?]

8°, [10] ff.

Poslední věci člověka a jeho trestání po smrti. Na f. [4b] autor sama sebe jmenuje Lejb Lemberger (*CLH*: snad syn Abrahama Heidy?, není v Hockovi). *Inc.*: *Hert cu libn vajbr un manen ale cu zamen...* *Expl.* z mikrofilmu nečitelný. K dataci viz č. b. 312.

TT:

איין היפש געטלך \ ביכליין גאט צו \ אליר ערן גמאכט אויז דר \ גמרא . אונ' אויז מדרשים \ אונ' אויז אנדרה
מער ספרים \ דר דאכט . ווער דא ווערט \ דרינגן לעזן טאן . דר ווערט \ דרינגן פינגן . וויא דר מענש \ זאל לידיג
ווערן זיינה זינגן \ אונ' אנדרה \ געטליכה זאכן מין \ וויא דר מענש \ לעולם הבא \ טוט גין \ אמן \ \

L • jid

T • 1 sloupec • JP13 2,5 mm / 56 mm 10 ř. • kolace [1]⁸ [2]² • zrcadlo 125 (129) × 72 mm •
kustody stránkové • bez záhlaví a foliace i signování • interpunkční znaménka v TT i místy
dále: *jod* (místo tečky).

D • kotvička 3, rámeček TT.

B • Zunz 0; *CLH* 5736,1; *JDL* 64 a *JDL* 43; Muneles 190; Vinograd 366; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 8° 1058 (5) (*olim* 840), 144 × 85 mm, konvolut.

314.

Ajn šejn lid fun dem kenig fun Rom

s.l. s.t.n. s.a [Praha, Bakové, kol. 1650–1657?]

8°, [4] ff.

Píseň o římském králi. *Inc.*: *Ich fer kent ejch naj mere un volt ir mich fer štan cu Rom do vor ajn bere ajn grof gor vol getan.* *Expl.*: ...*azu vert menche fraue ob gešniten ir getroj un ir er.* K dataci viz č. b. 312; dnes nezvěstné, dostupno jen na mikrofiši.

TT:

איין שין ליד פון דעם קיניג פון ראם \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13; vyznačovací KP aškenázské 4 mm nakloněné pro TT a incipit
Ich • kustody stránkové • bez záhlaví i foliace • kolaci ad. nemožno z mikrofiše zjistit.

D • ozdůbka kotvička 3, pro rámeček nadpisu, [1a] • sdružená trojúhelníkovitá ozdůbka
z týchž, [4b].

B • Zunz 0; *CLH* 0; *JDL* 0 • Bobzin – Süß 282/7.

C • UB Erlangen stará sg. RAB-I 225(7), nezvěstné unikum.

315.

Ajn šejn majse cu hant

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1650–1657?]

8°, [8] ff.

Vyprávění o dobrodružstvích, která zakusil ve světě jeden prostý venkovan, kterého žena poslala do města, aby se něčemu přiučil, neboť byl nevzdělanec a nevěděl nic o židovské víře.

Označováno také jako *Majse Vestindija. Inc.: Majse gešach ajn mol an ajnem man der vor ajn grosr am borec un vost gor niks fun judn glaubn... Expl.: ...un doz gan eden fr dint un ging im vol fil besr ge es uns bi-mbera be-jamejnu amen sela*. K dataci viz č. b. 312, k ozdůbce viz u č. b. 316.

TT:

איין \ שיין מעשה צו הנט . איז \ גיקומן פון ווייטן לנד . \ וושטינדיה איז עז גיננט . דען \ פיל לייט אין דער וועלט . טואן עז \ היישן דיא נייא וועלט . וויא איין \ פרויא האט אירן מאן . לערן לאזן \ אין פרעמדן לנדן גאן . דען ער \ איז ניט פיל בייא לייטן גיוועזן . \ דרום האט ער נעביך אין ביכרן \ ניט קענן לעזן . אונ וואז אים איז \ צו גיקומן אויף דען פעלד וויא \ ער איז גיקומן ווידר מיט \ תורה אונ געלט \ דרום טוט צו לויפן \ אונ טוטש \ קויפן : \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 55 mm 10 ř. • kolace 1⁸ • zrcadlo 123 × 72 mm • kustody stránkové • bez záhlaví i foliace.

D • kotvička 3 pro rámeček TT.

B • Zunz 0; *CLH* 3942; *JDL* 186; *Muneles* 137; *Vinograd* 461; *BHB* 0 • *Zfatman* 33 (kol. 1665); *Erik* 1929: s. 344; *Zfatman* 1993: s. 95–152.

C • *BLO Opp.* 8° 1058 (3) (*olim* 840), 144 × 85 mm, konvolut.

316.

Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels (zemř. 1614 nebo 1615), *Be'er Moše*

Praha, synové Jaakova Baka, [kol. 1650–1657?]

4°, [56], [18] ff.

Jidiš glosář (někdy přecházející ve výklad či překlad) k Pentateuchu a Pěti svátečním svitkům s předmluvou Mošeho Sertelse, 1. vyd. viz č. b. 102, 2. vyd. č. b. 173. Vynechány gramatické poznámky doplněné autorem pro 2. vyd.; TT a předmluva jako v 1. vydání. F. [1b] předmluva autora, poslední folio kolofon tiskařů bez datace. Datace dle typografie a užitých ozdůbek: srov. č. b. 325 k JP13 (*Cvaj klag lidr* 1654) či též *Pejruš 'al mizmor p"g* a *Deruš nae*, obé 1657

(č. b. 331–332). Ozdůbka kotvička 3 tu není kombinována s jinou, takto sama se naposledy vyskytuje r. 1657 a po r. 1660 není v datovaném tisku doložena. Není-li zároveň uvedeno jméno císaře, bylo patrně tištěno před nástupem Leopolda I. a před povolením židovského knihtisku, kdy utajování identity tiskaře již nebylo nutné (srov. Putík 2012a: s. 191 a 209).

TT:

ספר באר משה \ באר המלות . על החומש וחמש מגילות . כל מלה הקלות עם \ חמורה וקשה [...] אנכי
הצעני משה בן לא"א \ יששכר הלוי ז"ל רש ועוני . נדפס \ בדיוק רב ובונה [?] \ נדפס פה פראג על ידי בני
הר"ר יעקב ב"ק \ \

Kolofon:

תם ונשלם אתן תהילה לאדון עולם \ ע"י המחוקקים בני הרר יעקב בק \ \

L • heb a jid

T • 2 sloupce, s výjimkou předmluvy • textové JP13 2 mm a KP hybridní rozvlňené;
vyznačovací KP 4 mm • kolace (zvláštní signování pro svitky): [1]–12⁴ 14⁴ 14bis⁴ 1–4⁴ 5² •
zrcadlo 159 × 120 mm, šíře sloupce 57 mm • záhlaví živá • bez foliace • kustody stránkové •
signatury na prvním listu složky hebrejsky; nepravidelnosti: sl. 5 neznačena, *vav* a *zajin*
slovně, 13 omylem jako 14, následuje 14bis • *jod* používáno v TT místo interpunkčního
znaménka.

D • ozdůbka kotvička 3 pro rámeček TT a incipity.

B • Zunz 220; *CLH* 6553,3; Vinograd 398; *BHB* 317009.

C • BLO Opp. 4° 1041, 190 × 152 mm, unikum?

317.

Be-nigun Šmuel buch šejne naje ħidušim

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1650–1657?]

8°, [8] ff.

Zbožná píseň o Jóbovi zpívaná na melodii Šmuel buch. *Inc.: Ajn land Uc vor fr handn ajn man
in ale gebot fun got jitbarach tot er gan...* Expl.: ...doz mir zol zoche zajn fun Livjatan un šor bar
ach cu genisn omen sela slik slik. K dataci viz č. b. 312 a 316.

TT:

ביגון שמואל בוך \ שינה נייאה חדושים ווערט איר דא הערן \ וואז מיר האבן טאן אב קלערן . וויא הש"י \ האט
מגלה גיוועזן צו (איוב) וואנדלכי \ זכן . ווער עז ווערט לייאנן דען ווערט זיין \ הערץ לאכן . עז רעט פון הימל
אונ' ערד \ פון וואלקן אונ' וואשר . פון (גהנום) אונ' \ פון ליכט אונ' פינשטר [...] אונ' זונשט פון \ אנדרי
גיבערד . דרום קויפטש ביהענד [...] דרום אלייט אונ קויפטש \ גערן . גאט טוט דר מיט גהייליגט ווערן \ \

L • jid a heb

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 55 mm 10 ř. • kolace 1⁸ • zrcadlo 130 × 75 mm •
kustody stránkové • bez záhlaví, foliace i signování • *got* s čárkou.

D • kotvička 3 pro rámeček TT.

B • Zunz 0?; *CLH* 1293; Cowley 116; JDL 368; Vinograd 0 (?); *BHB* 0 • Bobzin – Süß VK
282/9.

C • BLO Opp. 8° 1058 (13), 144 × 85 mm, konvolut • UB Erlangen RAB-I 225(9), ztraceno,
přístupno na mikrofiši.

318.

Dos zajn di cvaje un' zibcig psukim

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1650–1657?]

4°, [8] ff.

Modlitba Sedmdesátidvou veršů a další modlitby v jidiš. Starší vyd. kol. 1640–1650, č. b. 288.

K dataci viz u č. b. 312 a 316, složená ozdůbka na konci (cípatý pás) jako v *Šicheḥat leḳeṭ* 1652.

TT:

דאש זיין דיא צווייא אונ' זיבציג פסוקים . אין איטליכן שטיט דער שם קיגן דען (שם הגדול של ע"ב) \ אונ' דר
נאך דען מזמור זאל מן זאגן פיר מאלט דרום דז דרינגן שטיט אכטצעהן מאל דר שם אונ' \ פיר מאלט אכטצעהן
מאכט אויך צווייא אונ' זיבציק אונ' דער נאך אלי תחינות וויא אין זיא [!] סידורים \ שטיט כסדר אך פיל תחינות
מער דר צו גימאכט אז רבון אונ' אנא אונ' שוכני בתי חומר אזכרה \ יום מותי אונ' פיל שיני זכין אלז אין גיריים
גישטעלט וויא עז אין לשון הקודש שטיט אז אין דיא \ פארגיגן ניט איז גישטנדן . \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm (slitek pro *got* z JP12, jako i jinde); vyznačovací KP

aškenázské 4 mm • kolace 1–2⁴ • zrcadlo 164 (170 s kustodem) × 125 mm • sl. 1 značena jen
na prvním listu KP 4 mm, *alef alef*; sl. 2 na prvních dvou listech *bejt alef bejt bejt* • bez záhlaví i
foliace • kustody stránkové.

D • pásy z ozdůbky kotvička 3 rámuji nahoře a dole TT, [1a] • cípatý pás z téže, [8b].

B • Zunz 230?; *CLH* 0 (*CLH* 3307 = č. b. 288); Vinograd 544 (445?); *BHB* 0 • Bobzin – Süß
VK184/11 („mit keiner der bei Steinschneider 3305 ff. erwähnten Ausgabe identisch“).

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 184 (11), stará sg. RAB-I 197(11), unikum.

319.

Jehuda Chasid ben Šmuel, *Šawa'at rabi Jehuda Ḥasid*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1650–1657?]

8°, [4] ff.

Etická závěť duchovního učitele aškenázského chasidismu, přeloženo z hebrejštiny. K dataci viz u č. b. 312 a 316.

TT:

צוואת רבי יהודה \ חסיד \ אונזרי חכמים ז"ל זאגן אין דיא גמרא \ דז עז איז איין גרעשרי עבירה אונ' \ איז הרביר אונ' מן האט איין גרעשרין \ עונש ווען איינר טעט עפזי וואז אים \ אדר איין אנדרן איין סכנה ווער מער \ אז ווען מן טעט וואז אסור איז צו טאן \ דרום זיין מיר שולדיג מקיים צו זיין \ דיא גרושי מצוה דז איטליכר זאל \ ווישן די צוואת פון דען חסיד דער \ הייליג רבי יהודה דער דא האט \ גווישט אלי סודות פון דיא ישיבה של \ מעלה אונ' ער האט אנטפלקט צו די \ לייט וויא זיא זאלן זיין בהיטן פר אלי \ ביזי בגיגניש זיין זכות זאל כל ישראל \ גניסן אמן סלה : \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 55 mm 10 ř.; vyznačovací KP 4 mm • kolace [1]⁴ •

zrcadlo 130 × 75 mm • kustody stránkové • bez záhlaví, signování i foliace.

D • kotvička 3 pro rámeček TT, doplněno lístkem trojklanným.

B • CLH 5701,12; JDL 247; Vinograd 0 (?); BHB 0.

C • BLO Opp. 8° 1058 (16) (*olim* 840), 144 × 85 mm, konvolut.

320.

Natan ben Jicchak Jaakov Bon z Frankfurtu, *Šicheḥat leḳeṭ*

Praha, (Natan ben Jicchak Jaakov Bon z Frankfurtu?) – synové Jaakova Baka, [5]412 [1652]

4°, [20] ff.

Doplňky k *Jalkuṭ ḥadaš* Jisraele ben Benjamina z Belzecu (Bežec). Obsah: [1a] TP, [1b] předmluva autora, kde vysvětluje, proč a z jakých zdrojů doplňuje *Jalkuṭ ḥadaš*: zejména ze *Sefer ha-peli'a* a *Sefer ha-tmuna*, [2a–20a] text, 20a kolofon dělníka Jehudy ben Jicchaka z Pisku, [20b] závěr nakladatele (*madpis*, není totožný s autorem): píše, co slyšel z úst „svatého“ Natana Bona ohledně pokání.

ספר \ שכחת לקט \ מילקוט חדש מלא ישן נושן אשר \ לקט לקוטא בתר לקוטא והפרישן \ ומה שנמצא בספר הפליאה \ והתמונה הוסף על הראשון האלוף \ המרומם ראש לכל הדרשנים \ מהר"ר נתן דק"ק פרנקפורט לע"ע \ אב"ד ור"מ דק"ק המלבורג יא"ע \ בשנת ב"ית ישראל ברכו את יי לפ"ק \ נדפס פה פראג \ על ידי בני הר"ר יעקב ב"ק זצ"ל \ \

Kolofon:

ע"י הפועל במלאכת הקודש יהודה בן ל"א יצחק \ זצ"ל מק"ק פיסק \ \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní bakovské 2 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm, KP

hybridní rozvlněné ca. 2,5 mm (záhlaví a nadpisy) • kolace [1]–10² • zrcadlo 155 × 116 mm •

bez foliace • kustody stránkové • záhlaví živá (téma a titul knihy) • signatury: číslo složky na prvním listu, KP 4 mm.

D • bordura B21, TL dole puklá, prasklina nahoře v kladí • kotvička 3 sdružená a v pásu, TT a [1b] • pásy z kotvičky 3 a kvítku 8, [1b], [20b] • pásy z kotvičky 3 doplněné lístkem trojklanným 1, [20a] • kvítek 8 flankuje záhlaví a třikrát sdružený, [20b].

B • Zunz 256; *CLH* 6624; Muneles 126a; Vinograd 391; *BHB* 121805.

C • ŽMP, sg. 27.949 • H61/WAGENSEIL.VK 95 (5)

321.

Jom Tov Lipman Heller (1579–1654), *Slichot 'al gzerot Uḵrajina*

Praha, s.t.n. s.a. [Katzové?, 1652]

8°, [4] ff.

Kajicné modlitby na paměť pogromů (*gzerot ra'ot*, dosl. zlých výnosů, trestů – ve smyslu navštívení Božích –, a *ḥurbanot gdolot*, velikých katastrof, zničení) na Ukrajině roku 1648, sepsané vrchním krakovským rabínem Jom Tov Lipmanem Hellerem. V TT uvádí tiskař, že zhruba (*kmo*) přede dvěma roky byly tyto slichy vytištěny v Krakově (1650–1654 dle *CLH* 2957, dle *BHB* 183252 a dle TT samotné edice vyšlo r. 1650), neboť bylo světskými předáky Čtyř zemí (*ba-aluḥim ba-ḵšinim ba-išim we-ba-manḥigim arba' arašot*) a rabínskými autoritami (*ge'onim*) ustanoveno, že mají být každoročně recitovány o Jom kipur, a oznamuje (*bati le-bodia'*), že mu bylo přikázáno (*ništaweti*) vytisknout je v Praze podruhé, aby byly i zde recitovány o Jom kipur, a dále že aby naplnil vůli autora, musí důrazně oznámit (*bušrachti le-bodi'a be-moda'a raba*), že slichu *Elohim be-oznenu šama'nu* našel autor napsánu starým písmem (*ḥaḵuḵ be-ēṭ barzel we-oferet bi-ktav jašan nošan*) – dle předmluvy krakovského vydání ve staré knize slichot psané na pergamenu před více než 250 lety – a tuto slichu s alfabetickou kompozicí od písmene *pe* nahradil novými verši, jež v akrostichu dávají *Polen* a ještě dalšími verši, které líčí současné události, a důvod, proč první část slichy až do písmene *pe* ponechal nedotčenu, je podrobně vysvětlen v úvodu ke krakovskému vydání (*CLH* má omylem „pražskému“). V textu zvýrazněn chronogram *zot* (408 / 1648) a místní jméno Němirov, [2b], [3a]. Slavismy v textu (*ḵoses a poštelez*, kosal a sandále či pantofle) byly v pozdějším amsterdamském vydání odstraněny (Šmeruk, *Sifrut jidiš*, s. 81). Obsah: [1a] titul, úvodní text a začátek slichy *Elohim be-oznenu šama'nu avotenu sipru lanu* (Davidson 1, č. 4678); [2b–4b] *Ele ezkera bi-dma'ot* (*tamtéž*, č. 6268). Jsou známa dvě vydání dochovaná

v unikátních exemplářích, ke druhému, BLO Opp. 8° 975 (2), viz č. b. 322. Dle *BHB* i *CLH* vyšla obě pražská vydání v témže roce. Přibližná datace odvozena z TT dle data krakovského vydání. Typograficky velice podobné *Sliḥot* za vlády Ferdinanda [kol. 1637–1650?], č. b. 280, k nimž jsou Hellerovy slichy v exempláři JTSA přivázány.

TT:

סליחות על גזירות אוקריינא \ סליחות אלו על אדני פז המה מיסודים . לשונם חר"ב חד"ה מעשי [...] \ הברם ויסדם הגאון מהר"ר יום טוב הלוי נר"ו בעל תוספות יום טוב \ ר"מ ואב"ד דקק"ק על הגזירות רעות והורבנות גדולות שהיו במדינות \ דאוקריינא [...] ואני הנני עתה באתי להודיע שנצטוותי פה ק"ק פראג להדפיסם \ שנית כדי לאומרם גם כן פה ק"ק פראג בי"ה כנ"ל [...] \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm (modlitby) a RP 1,8–2 mm / 42 mm / 10 ř. (úvod), KP hybridní ca. 1,5–1,8 mm a ca. 1,2 mm (instrukce); vyznačovací KP aškenázské 4 mm a KP hybridní 2,5–3 mm (impresum) • kolace [1]⁴ • zrcadlo 130 × 80 mm • foliace ani signatury nejsou • záhlaví *sliḥot 'al gzerot Uḵrajina* (*gzerot* sázeno *plene*, pouze na posledním listu bez *vav*) • kustody stránkové • *jod* jako interpunkční znaménko.

D • dřevořez chrámu Ch1, [4b].

B • *CLH* 2958, k autorovi 5853; Vinograd 389; *BHB* 183266 • Yudlov 1985: č. 416, k Chmelnického masakrům Davis 2011: s. 326–353.

C • JTSA 5739 1878:32 • NLI R 0° 75 A 688 (?).

322.

Jom Tov Lipman Heller (1579–1654), *Sliḥot 'al gzerot Uḵrajina*

Praha, *s.t.n. s.a.* [Katzové?, 1652?]

8°, [4] ff.

Jako č. b. 321, v závěru úvodního textu doplněn řádek: *nidpas pa'am šenit po k"q Prag* (vytištěno podruhé zde ve svaté obci Praze). Údaj se může vztahovat i k prvnímu krakovskému vydání (nikoli nutně k prvnímu vydání pražskému) a mohl být do sazby doplněn dodatečně (v tom případě by oba exempláře byly verzemi jednoho vydání), anebo může být skutečně míněno 2. vyd. pražské. Oproti exempláři JTSA se tato verze liší v detailech sazby, např. slovo *še'aka* (JTSA), [2b] dole, je zde vokalizováno *ša'aka* a sazba vyskakuje z řádku. Typograficky velice podobné *Sliḥot*, k nimž je přivázáno, v jejichž impresu sice stojí za vlády císaře Leopolda (tj. 1658 a dále), viz č. b. 351, ale jež jsou snad až na první složku totožné se starším vydáním [kol. 1637–1650?] (srov. též č. b. 321).

TT:

סליחות על גזירות אוקריינא \ סליחות אלו על אדני פז המה מיסודים . לשונם חר"ב חד"ה מעשי [...] \ חברים
 ויסדם הגאון מהר"ר יום טוב הלוי נר"ר בעל תוספות יום טוב \ ר"מ ואב"ד דקק"ק על הגזירות רעות והורבנות
 גדולות שהיו במדינות \ דאוקריינא [...] \ ואני הנני עתה באתי להודיע שנצטויתי פה ק"ק פראג להדפיסם
 \ \ שנית כדי לאומרם גם כן פה ק"ק פראג בי"ה כנ"ל [...] \ נדפס פעם שנית פה ק"ק פראג \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm (modlitby) a RP 1,8–2 mm / 42 mm / 10 ř.
 (úvod), KP hybridní ca. 1,5–1,8 mm a ca. 1,2 mm (instrukce); vyznačovací KP aškenázské 4
 mm a KP hybridní 2,5–3 mm (impresum) • kolace [1]⁴ • zrcadlo 130 × 80 mm • kustody
 stránkové • záhlaví jako titul • foliace ani signatury nejsou.

D • dřevořez chrámu Ch1, [4b].

B • *CLH* 2958, k autorovi 5853; Vinograd 389; *BHB* 183266 • Davis 2011: s. 326–353.

C • BLO Opp. 8° 975 (2), 152 × 90 mm, přívazek k *Sliḥot* za vlády Leopolda [1658–1669?].

323.

[*Hagada šel pesaḥ*]

Fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Bakové, kol. 1652–1662?]

4°, [24] ff. doch.

Sbírka požehnání s pesachovou hagadou s jidiš překladem. Fragment bez TT začíná
 požehnáním nad vínem (pro šabat, Roš ha-šana a tři poutní svátky), od f. [2b] hagada. Končí
 uprostřed písně *Eḥad mi jodea'*. Oproti předchozím vydáním neobsahuje *hilchot pesaḥ* (zákony
 či předpisy k Pesachu). Ilustrace částečně původně z *Minhagim*, Benátky 1593, použité již
 Schedely spolu s nově pořízenými (či recyklovanými) v *Ḥelkat meḥoḳeḳ* roku 1606, č. b. 119,
 roku 1611 Utitzem v *Minhagim*, č. b. 169, a dále Heidou v reedici Schedelova vydání *Hagady*
 ad. Možná použita sazba nějaké sbírky požehnání (*ba-bentšerl*, či siduru) a vydáno jako
 samostatný tisk? Ozdůbky kotvička 3 a kvítek 8 se v této kombinaci poprvé v datované edici
 vyskytují v *Šicheḥat leḳeṭ* 1652, naposledy v *Pirḳej rabi Eli'ezer* [1661–1662]. Hrubé
 vyznačovací KP 9 mm je doloženo ještě v *Minhagim* 1692 (a vzhledově včetně formátu tak tisk
 připomíná ještě mladší vydání).

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 mm; KP hybridní 1,8 mm bakovské (popisky
 obrázků, textové varianty modliteb), RP 1,8 mm a KP hybridní rozvlněné ca. 2–2,5 mm pro
 instrukce a nadpisy, JP13 (slitek pro *got* z JP12) pro jidiš výklad; vyznačovací KP aškenázské 9
 mm (hrubé, opotřebované?) • doch. sl. 1–6⁴ (sl. 1 značena *alef*, tj. vyjmuto možná ze sazby
 rozsáhlejšího celku; nějaké nedochované edice *Bentšerl*?) • kustody stránkové pro text i výklad
 • bez foliace • signatury KP 4 mm, značena jen čísla složek.

D • ozdůbky kotvička 3 (pásky po stranách ilustrací) a kvítek 8 (flankující, pásky po stranách ilustrací), výjimečně lístek trojklanný (4,2a) • ilustrace: směs štočků z benátských *Minbagim* 1593 a *Helkat meḥoḳeḳ* 1606–1607 (vyskytují se ještě po pol. 18. století) • chrám Ch2, 4,1b, 6,4b.

B • *BHB* 188293; Yaari 13 • Abramski (faksimile) 1590–1605 • Shmeruk 1984: s. 48, č. 4, datuje po 1665 • Turniansky 1982: č. 5.

C • původně Valmadonna Library, r. 2017 sbírka získána pro Národní knihovnu Izraele.

[323b]

Cene-rene

[Praha, Bakové, kol. 1652–1662]

2°, fragment neznámého rozsahu

Parafráze Pentateuchu, Pěti svátečních svitků a haftarot. Fragment nalezený v genize synagogy Veitshöchheimu. Záznam podle Eriky Timmové, předatováno dle ozdůbky (srov. č. b. 323), která není doložena po r. 1661–1662 (č. b. 364).

L • jid

T • dva sloupce, JP13 se starou ligaturou *got* z JP12, KP aškenázské 4 mm nakloněné • foliace KP 4 mm • záhlaví živá (reprodukováný list: *midraš megilat Ester*) • kustody stránkové • signatura KP 4 mm (reprodukováný list: 13,3, tj. složky patrně po 6 listech).

D • kotvička 3.

B • Timm 1988: s. 31–32 (datuje po 1657) a s. 53, il. XXXV.

C • geniza Veitshöchheim.

324.

Pesikta rabati

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Jicchak ben Chajim Katz – Bakové, 1653?]

4°, [1], 74 ff.

Pozdní midraš, sbírka výkladů ke svátkům a zvláštním šabatům, dle TT vydáno nakladatelem a editorem Jicchakem Katzem z rukopisu nalezeného mezi ostatními spisy a výklady jeho otce Chajima (dle Ganse, *Šemaḥ Dawid*, žil v Praze k r. 1586; viz *CLH* 8177). Nakladatel byl snad vnukem Jicchaka ben Šimšona Katze, zetě Maharala (*CLH* 8177 a 5431)? Dle typografie bakovská tiskárna, datace dle *BHB* (odpovídá i stavu štočku a dekoru).

TT:

פסיקתא רבתי \ בשם ה' \ אשר העתיקו' חכמים ז"ל מאמרים עתיקים \ ותקין [...] אשר יצא מפי \ התנאים והאמוראים אשר זולתו \ מי ימצאים : \ והבאו לבית הדפוס האלוף התורני [...] מהור"ר יצחק כ"ץ \ בן הגאון הגדול ר"מ ואב"ד \ כמהר"ר חיים [...] בן הגאון מהורר יצחק \ כ"ץ זצ"ל שהוא היה מצא הספר הלז בתוך \ גנזיו אצרות אצל שאר חבורים וביאורים \ [...] אשר ירד וצלל במים \ אדירים אביו הגאון הגדול מהרר חיים כ"ץ \ זצ"ל ועוד הוסיף שנית ידו להטיב [...] \ והגיה אותו כפי הכרח הענין על פי \ חיפש ועיון רב.

T • 2 sloupce • textové RP a KP; vyznačovací KP aškenázské 4 mm nakloněné a KP hybridní rozvlhčené ca. 2,5 mm • kolace [1]¹ 1–16⁴ 18⁴ 18bis⁴ 19² • signování KP i RP, pouze číslo složky, 10–14 *jod* slovně, 15–16 číslovkou, 18, 18bis a 19 slovně • foliace KP 4 mm, 25–26 pomocí *kaf soft*, 60 jako *nun jod* • kustody foliové • v záhlaví *Pesikta rabati* i *Pesikta rabta*.
D • bordura B21, TL, puklá • kotvička 3, TL.

B • Zunz 243; *CLH* 4002 (text, datuje kol. 1655) a 5333 (editor), k nakladateli 8177 (*dtto*); Muneles 131; Vinograd 415; *BHB* 158663: datace dle M. Sanderse (Sanders 1961: s. 99–101) a viz též Stemberger 1999: s. 355–362, datuje 1653 nebo 1656.

C • ŽMP sg. 1.042, sg. 13.605 (1657) • JTSA RB117:35-a • RB117:36a (1655?) • NYPL bez titulního listu (1655) • digitální kopie <http://www.hebrewbooks.org/44486> (přístup 6. 7. 2016).

325.

Cvaje klog lidr auf den jungn melech zajn tot

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, po 9. červenci 1654]

8, [4] ff.

Dvě elegie na smrt Ferdinanda IV. (1633 – 9. července 1654), první *inc.*: [1a] *O tot mit dajnem bogen mit dajnem šnelen fajl...*, *expl.*: *...alzo zer zi kannst nit mer vendn vajl es got alzo begert*; druhá, nadepsaná *Des andere klag lid*, [3a], *inc.*: *Trauer himl trauer in lajd...*; *expl.*: *...der kenig aler kenig hot dich erst recht gekrent un mit der kron den glore [?] in evigkajt bešent.*

Bez TL, [4b] vakát.

TT:

(צווייא קלאג לידר אויף דען יונגין מלך זיין טוט) \\

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 / 57 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo nemožno změřit • bez foliace • kustody stránkové.

D • kotvička 3 sdružená v pásech [2b], [4a]; flankuje nadpisy [1a], [3a].

B • Zunz 0?; *CLH* 3648; Muneles 127; Vinograd 394; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 8° 1103 (37) (*olim* 885).

326.

Tikunim bagunim tovim we-ješarim

Praha, s.t.n. [Katzové?], 21. elulu [5]414 (3. září 1654)

4°, [5] ff.

Ustanovení vyhlášená představenými obce v 18 bodech v souvislosti s nařízením o pardonové dani. F. [5b]: pod pohružkou klatby vyhlášeno se souhlasem hlavy ješivy a vrchního rabína Aharona Šimona Špiry ve dvou synagogách a ustanoveno s vědomím a svolením české komory (*ba-šrara šarej ha-ḥeder*). Datace v TT ve čtvrtek o paraše Nicavim (chronogramem Dt 29,9–10), tj. 21. elulu roku 414 (chronogramem Iz 1,19), tj. 3. září 1654. Typografie katzovská.

TT:

תקונים הגונים טובים וישרים \ המה לנפש עיפה כמים קרים . אשר תקנו האלופים הקצינים המפוארים \ ראשים וטובים מבוררים ועיקורים . לתקן בהם פרצות ולגדור גדרים \ בעזרת האל המאיר לארץ ולדרים : \ יום ה לסדר הנגלות לנו \ ולבנינו והמפורסמת לכל באי שער עירנו [...] פה ק"ק פראג \ בפרשת ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל לעבדו \ בברית ה' אלהיך ובאלתו : \ ובשנת אם תאבו [!] ושמעם טוב ה'ארץ ת'אכלו לפ"ק \ \

Haskama:

ועל הנל האט מן מארר ומקלל \ גיוועזן בשני בתי הכנסיות ביום \ ה הנל על כל מי שיעבור בהם בהסכמת \ הגאון הגדול מוהר"ר שמעון נר"ו \ ר"מ ואב"ד פה פראג ואגפיה \ ולשומע יונעם ותבא עליך ברכת \ טוב : \ התקנות הנל נעשו בידיעת וברצון \ השררה שרי החדר יר"ה \ \

L • heb, jid

T • 2 sloupce • textové KP aškenázské 2,5–3 mm a JP7 2 mm / 57 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 mm a KP hybridní ca. 2,5–3 mm • kolace 1–2² 3¹ • zrcadlo 155 × 125 mm, 60 mm šíře sloupce • signatury pouze hebrejsky • bez foliace • kustody sloupcové • v záhlaví *taḳanot*.

D • lístek trojklanný 1 flankuje nadpis.

B • Zunz 257; *CLH* 4109; Vinograd 395 (a 392 i 450?); *BHB* 333735 • k pardonové dani viz Putík 2000: s. 11–14.

C • BLO Opp. 4° 557 (6).

327.

Jissachar Ber ben Jehuda Teller (zemř. 8. tevetu 448 / 12. prosince 1687), *Be'er majim hajim*
Josef Šlomo ben Elijah Delmedigo (1591–1655), *Pirkej Ipokrates*
Praha, (Jissachar Ber ben Jehuda Teller) – s.t.n. s.a. [Bakové, před 15. tišri 416 (16. říjnem
1655)]

8°, [52] ff., 1 ilustrace

Příručka domácího léčení pražského autora Bera Tellera v jidiš a Hippokratovy *Aforismy* v hebrejském překladu Josefa Šloma Delmediga, připojené dle TT pro větší autoritu či moc knihy (*koah*, dosl. moc, sílu). Dle TT přeloženo z řečtiny (*CLH*: z latiny). Dle hebrejské i jidiš předmluvy je příručka určena zejména pro chudé a pro *gemajnen man* a psána v jidiš, aby jí rozuměli i ženy a muži (a staří i mladí a mládenci i panny), a recepty jsou spolehlivé, neboť jsou autorem po několik let zkoušené. Podle J. Šedinové dopsal Teller svůj text roku 1655; za jménem J. Š. Delmediga, jenž je označován za Berova učitele, je v TT blahorečení pro živé, tj. muselo být vydáno před 15. tišri 5416, kdy „Jašar z Candie“ (jak je v TT jmenován) zemřel. Na f. [2b] jedinečný dřevořezový portrét Bera Tellera s popiskou *Ber Rofe ben m“g šanim* („Ber Lékař stár 42 let“); srov. portrét J. Š. Delmediga v *Sefer elim*, Amsterdam 1629. Obsah: [1,1b–1,2a] veršovaná Tellerova předmluva v hebrejštině a další neveršovaná v jidiš, [1,2a] zákaz přetisku na pět let, aby nakladatel nepřišel k újmě, vydaný pražským rabínským soudem (*jošvej al ha-din*); [1,2b–1,3a] jidiš předmluva; [1,3a] začátek Tellerovy příručky, [5,3a–b] veršovaná závěrečná promluva autora se jménem v akrostichu, z níž vyplývá, že byl i nakladatelem, [5,4a] Hippokratovy *Aforismy* (*Pirkej roš ha-rofim Ipokrates*), [7,4b] *errata*.

TT:

באר מים חיים \ כולל רפואות תעלות . ומבחר סגולות . \ בו ימצא הקורא צרי לכל המחלות . \ בקצור דברים .
בלי הוצאות [וסכנות ופירי] \ בלשון מובן לנשים ולנערי . כלם סנונים [...] \ אמתיים ו[...] . כולם
ברורי ונכונים . חברו . \ יסדו [...] . הכינו וגם חקרו . איש חיל זריז במלאכתו . \ רופא ואומן נודע שמו
בשערים . הנעלה כהר"ר \ יששכר בער בן הר"ר יהודה שטן ז"ל הנקרא בפי \ כל ר' בער טעליר . ולהגדיל כח
החבור הזה \ ולהאדיר . תועלתו צירף לו הספר הנכבד הנקרא \ פרקי ראש הרופאים (איפוקרטיס) שהם \
תרופות [...] מדות אותו [...] \ וכוללים בקצור כל חכמת הרפואה כפי \ שהעתיקם רבו כמוהר"ר יש"ר \
מקנדי נר"ו מלשון יון ללשון הקודש \ כי לא שזפתם עין אדם בדפוס \ עד היום ויקויים בנו \ על ידו הכתוב \
ומלאה הארץ \ דעה וגו' \ נדפס פה פראג \ \

L • jid, heb

T • 1 sloupec • textové JP13 1,8 mm (slitek pro got JP12) v jidiš části, KP rozvlněné 2,5 mm
/ 45 mm 10 ř. pro veršovanou hebrejskou předmluvu, RP 1,8 mm / 42 mm 10 ř. pro

Hypokrata a *gzeru* na f. [2a]; vyznačovací KP aškenázské nakloněné 4 mm • kolace [1]–6⁸ 7⁴ •

zrcadlo *refius* 123 × 77, *Ipoḳrates* 130 × 76 mm • kustody stránkové • signatury KP 4 mm, pouze číslo složky na prvním listu • bez záhlaví i foliace.

D • kotvička 3 tvoří rámeček TL • portrét autora, dřevořez, [2b], 64 × 64 mm.

B • Zunz 0?; *CLH* 5288,1 (Teller, před 1657) a 5960,5 (Delmedigo); Muneles 130; Vinograd 396; *BHB* 325686; k autorovi a k překladateli Muneles 1988: č. 224 a 220 • faksimile Leibowitz 1968 a s anglickým překladem Teller c1988; Šedinová, J., „Teller, Yisakhar Ber“, in: *YIVO*, www.yivoencyclopedia.org/aRPicle.aspx/Teller_Yisakhar_Ber, přístup 24. 6. 2015; Baumgarten 2009.

C • BLO Opp. 8° 1034, 150 × 90 mm, pergamenová vazba • BLO Opp. 8° 338 (*olim* 285), defektní, pouze *Pirḳej Ipoḳrates*.

328.

[*Luah li-šnat Taw Jud Waw lp“k*]

[Praha, *s.t.n.*, 1655?]

Kalendář na rok 5416, v redakci Šimona Kohena ben Chajima. Rozsah a formát neznámý.

B • Zunz 258; *CLH* col. 557, dle Zunze vyd. zmiňuje, ale nezahrnuje („de fragm. non obvio, cujus indoles ignota“); Vinograd 397; *BHB* 0.

C • nelokalizováno, pouze dle literatury.

329.

Kine gor šejn gemacht auf tajtš

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, (po) 1655]

8°, [4] ff.

Píseň v žánru žalozpěvu, která se dle Shmeruka se váže k událostem za rusko-polské války 1654–1655 (datováno k těmto událostem). *Inc.: Ir libr vajbr vajst az di kine gor šejn gemacht auf tajtš... Expl.: ...oj lanu ki ḥaṭanu omen sela.* Akrostich alfabertický, dále buď nedává smysl, nebo nerozluštěno. TT je pouze reklamou knihy a její eschatologické prospěšnosti.

TT:

איר ליבן ווייבר וויישט . אז דיא \ קינה גאר שין גימכט אויף טייטש \ דר מיט אז מען עז זאל ור שטיין . \ דז עז
די לייט זול צו הערצן גין . \ גוט שטראף פר זיך זעהן . \ זיך צו \ גאטש פארכט גינעהן . דרינגן \ ווערט איר
אלש לעזן . אז ווען איר \ ווערט דר בייא גיוועזן . תשובה תפילה צדקה צו טאן . אז עש זאל \ איין מאל איין
אויף הערונג לאן . \ אונ' זאל אונש בהיטן פר פיין . אונ' זאל אונש פירן \ אין הייליגן לנד \ אננין אמן \

L • jid a heb

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 56 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo 126 × 72 mm • kustody stránkové • bez záhlaví i foliace.

D • kotvička 3 pro rámeček TT • ilustrace: voják u kanonu, [4b], 67 × 67 mm (původně *Josipon*).

B • Zunz, *CLH*, JDL, Vinograd i *BHB* 0 • Weinreich 1928: s. 194–19, 215–218; Shmeruk 1984: č. 10.

C • BLO Opp. 8° 1058 (2) (*olim* 840), 143 × 85 mm, konvolut.

330.

Heršl ben Jehuda Lejb Tausk zvaný Heršl Weinschenk, *Be-nigun Bruns lid ajn šejn lid fun mbw“rr Lipman š“š*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1656?]

8°, [4] ff.

Píseň o Lipmanu Chazanovi (celým jménem Lipman Chazan Kohen Popper, [2b], tj.

Poppers Katz) složená na melodii *Bruns [שׁוּבֵי לֵב] lid*. Líčená historie vrcholí v měsíci tišri a o novoluní chešvanu 416 (konec října 1655). Autor nejprve líčí náhlou smrt Lipmanovy první ženy i jeho veliký zármutek, jak mu byly nabízeny *šiduchim*, až se nakonec rozhodl znovu oženit, ale jak když šel o Simchat tora od nevěsty domů, překračoval *pitš* (*fetš*, *fitš*?) přede dveřmi svého domu a padl na něj přitom děs (?), a v pátek (29. tišri 416 / 30. října 1655) mu ve tři hodiny v noci krátce po svatbě puklo srdce a byl pohřben v neděli o roš chodeš chešvanu. Dále je líčeno všeobecné truchlení nad jeho odchodem a jeho zásluhy: byl nejenom chazanem, mohelem a písařem svitků Tóry, ale také gabajem spolku *malbiš ‘arumim* („oblékající nahé“), spolku pečujícího o výběr prostředků na vykupování zajatců (*pidjon švujim*) a jeho hlas byl tak krásný, že když vedl modlitbu, lidé si přáli, aby byl *di šul cajt* (čas modliteb v synagoze) delší... *Inc.: Got iz geachpert un der hoben darum zol men im al cajt loben. Expl.: ...doz uns got behit for bezen un auz dem galut der lezn bald in unzern togn darauz veln mir omen omen zogn*; následuje kolofon autora, obé [4b]. Lipman Chazan, dle epitafu „hlava zpěváků“ (tj. ve funkci prvního kantora?) a učený v Tóře, výkladu Rašiho i Gmaře ad. a *gabaj* (pokladník) spolku *mohalim* (mohelů, obřezavačů), *pidjon švujim* (viz výše) *we-bikur holim* (spolku pro navštěvování nemocných), byl prapravnukem zakladatele katzovské tiskárny Geršoma ben Šloma Katze (jeho otec Moše byl synem Šloma ben Mošeho ben Geršoma), jeho potomci vlastnili luxusní exemplář *Slihot* 1608–1610 tištěný na pergamenu (viz č. b.

136). Reedice před 1674 (takto *CLH*, spíše zdá se po tomto datu, zde nezahrnuto) viz BLO Opp. 8° 652 (24).

TT:

בניגן ברוגש ליד \ איין שין ליד פון מהור"ר ליפמן ש"ץ גימאכט . מיט איין \ שינן ניגן גריימט אונ' גיטרקט \
ניט אז פיל לייט טונן זינגן . אונ' \ פיל זאכין זאגן אונ' איז אייטל ליגן . \ נייארט געטלכה זכן האב איך טון \
שרייבן . וואז דא איז מיט איטלכם \ צו ווייזן . ווען איינר מיינט איך האב \ וואש פר געשן . ניין נייערט איך \
האב מיך טון דער פון פר מעסן . \ נייארט זיין מעשים טובים \ האב איך טאן זאגן . דר \ מיט הק"בה אונז \
משיח זענד \ אין אונזרן טאגן . \

Kolofon:

דאז ליד האט גיטרקט אויז אני הירשל בן יהודא ליב \ טויסק . וועלט איר מיך רעכט קענן . צו פראג \ טוט . מן
מיך הירשל וויין שענק נענן : \

T • 1 sloupec • textové JP13 (slitek *got* z JP12); KP aškenázské nakloněné bakovské pro incipit, [1a] • bez záhlaví i foliace • kustody stránkové.

D • ozdůbka kotvička 3 tvoří dvojité rámeček a flankuje záhlaví TT.

B • Zunz, Vinograd i *BHB* 0?; *CLH* 5228 k autorovi; *CLH* 3651 (viz též col. LXXXIV *ad* 3651, kde /nesprávně/ vyvozuje datum úmrtí Lipmana chazana) a patrně i JDL 104 se vztahuje k 2. vyd., BLO Opp. 8° 652 (24); Muneles 144 • Bobzin – Süß VK282/8; převod (přepis) do němčiny viz Wagenseil 1674: „Correctiones Lipmannianae“, s. 83–88 (k dataci viz s. 456 tamtéž); Ben-Chorin – Edlinger 1969 (přetisk Wagenseilova německého převodu s vysvětlivkami); k Lipmanovi Chazanovi Hock 1892: col. 254b, č. 9591, k roku 416 (1656), jeho žena tamtéž, č. 9590, k r. 1655 (zemř. 28. tamuzu 415).

C • UB Erlangen RAB-I 225(8), ztraceno, dostupno na mikrofiši.

331.

Jaakov ben Šlomo, *Druš na'e we-jafe li-zkenim u-ne'arim*

s.l. s.t.n. [Praha, Jaakov ben Šlomo – synové Jaakova Baka], dokončeno 21. adaru [5]417 [6. března 1657]

4°, [4] ff.

Výklad k *midraš parašat wa-ješev* [1b] a k oddílu (*seder*) *mi-keš* pro *šabat hanuka* [2a–4b] a novellu k traktátu *Moed katan* [4b]. V předmluvě, v jejímž úvodu oslovuje *rašej bejt Ja'akov u-ksinim rašej bejt Jišra'el* (předáky domu Jaakovova a domu Jisraele), zmiňuje autor drahotu a finanční potíže, které mu brání vydat další jeho díla (k nimž již obdržel aprobace) a nutí ho k publikování pouze tohoto krátkého spisku, a též si stěžuje, že lidé nekupují *divrej ha-brit* (dosl. „slova smlouvy“, náboženskou literaturu či výklady?), leda je-li to *sefer gadol* (dosl.

„veliká kniha“, kniha velkého autora?). Jméno autora Jaakov označeno v TT v 1. a 2. řádku a v závěru celé i s titulaturou otce: *Ja'akov ben le-a'a be-ḥasid muḥr"r Šlomo zš"l h"b ger me-ereš Polen we-tošav le-ē"ā be-ḳ"ḳ Prag* – tj. z Polska, t. č. usazený v Praze (*tošav*). Tamtéž datace, 21. adaru, ale rok v chronogramu nevyznačen: v *CLH* navržené *ba-mašiaḥ*, tj. 363 (1603), je vzhledem k typografii nemožné, typografii tisku naopak odpovídá, čteme-li jako chronogram *be-Elijahu ba-mašiaḥ*, tj. 417 (1657). Autor nebude tudíž totožný s autorem *Ma'ane lašon*, Jaakovem ben Avrahamem Šlomem *šjnn* (č. b. 205); jistý Jaakov ben Ziml Polen zemřel v Praze r. 1682 (náhrobek SŽH C300, ale titulatura otce neodpovídá).

TT:

דרוש נאה ויפה לזקנים ונערים לחופתם \ שמעו נא ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל [...] בחודש אדר
א"ך ימים א"ך טו"ב לישראל \ בסימון טוב לשנת גאולה באה באליהו המשיח נאים הכותב תולעת \ יעקב בן
לא"א החסיד מוהר"ר שלמה זצ"ל ה"ה גר מארץ \ פולין ותושב לע"ע בק"ק פראג הבריא :

T • 1 sloupec • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm, incipit [1a] a KP hybridní 2 mm (záhlaví a ostatní incipity) • kolace [1]⁴ • zrcadlo 153 × 116 mm • kustody stránkové • jako interpunkční znaménko *jod*, někdy tečka • záhlaví [1b] *druš na'e 'al midraš parašat Wa-ješev*, [2a–4b] *druš na'e le-seder mi-ḳeš le-šabat ḥanuka* • foliace a signatury nejsou.
D • kotvička 3, jednotlivě i dvojitý pás nahoře, [1a].

B • Zunz 225; *CLH* 5492,5 (1603); Cowley s. 287, datuje 1603?; Muneles 58 (1603); Vinograd 121, *BHB* 302280 (1603) • Elbaum 1996: s. 171–172 a pozn. 14; Elbaum 1990: s. 245, pozn. 71.

C • NLI R 8° 56 A 1818 • JTSA 118:18 • BLO Opp. 4° 321, 173 × 136 mm.

332.

Chanoch ben Avraham z Hnězdna (kol. 1603 Poznaň – 1663 Německo), *Pejruš na'e u-meḥudaš 'al mizmor p"ḡ*

[Praha], *s.t.n.* (Chanoch ben Avraham z Hnězdna) – [synové Jaakova Baka], dokončeno ve čtvrtek 13. ijaru [5]417 [28. dubna 1657]

4°, [4] ff.

Výklad k Žalmu 83, „který se v této zemi říká každé ráno i večer“ a který autor vybral ze svého „velikého spisu“, na jehož vydání se mu toho času nedostává prostředků. F. [4b] detailní explicit autora: z výkladu čtenář pochopí, jak je důležitá správná výslovnost, a nebude jako ti, kdo synagoze řvou a vřeští jako ptáci. Datováno ve čtvrtek 13. ijaru roku *agila we-éšmeḥa bo*, slovo *agila* sice neznačeno, ale spolu s ním odpovídá chronogram čtvrtku 26. dubna 1657, a

tedy i biografii autora a typografii tisku. Autor sám sebe jmenuje *ba-ša'ir 'afar wa-efer Ḥanoch ben be-ḥasid mbr"r Avraham zš"l daršan mi-Poznan ašer hugla be-roš golim mi-medinat Polen ba-gar le-ē"ā po k"q Prag*, tj. je jedním z vlny polských exulantů migrujících na západ (srov. u autora č. b. 331, též Natana Hannovera či Šabtaje Basse a další). Jméno autora dle *BHB* 136202 aj.: ač v Poznani rozen, přízvisko má podle svého působiště v Hnězdně, kde byl vrchním rabínem a hlavou ješivy. Otec autora byl kazatelem (*daršan*), snad v Poznani.

TT:

פירוש נאה ומחודש על מזמור פ"ג שיר מזמור לאספ שנוהגין לומר בקר וערב בסוף התפילה \\

Explicit:

אלה הדברים אשר האצלתי מתוך חבורי הגדול על מזמורי תהילים אשר חברתי ויסדתי וכעת אין לכסף \ מוצא להפיץ מעיינותי החוצה ואכרתה משם [?] זמורה אחת הוא מזמור פ"ג שאומרים במדינה זו בקר \ וערב בסוף התפלה וכל קורא בפירושי זה המזמור ויבין ויבין עד היכן הדברים מגיעים בלי ספק \ יכוין לאומרו בכוונה ובמתון מתון בחתוך האותיות כהלכתן ולא כמרימי קול ושואגים כעופות \ המצפצפים ומהגים ואהיה בכלל מזכ' הרבים דברי הצעיר עפר ואפר חנוך בן החסיד מהר"ר אברהם \ זצ"ל דרשן מפוזנן אשר הגלה בראש גולים ממדינת פולין הגר לע"ע פה ק"ק פראג יום ה' י"ג אייר שנת \ אגילה ואש'מחה ב"ו לפ"ק \\

T • 1 sloupec • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP hybridní rozvlňené 2 mm, signatura *alef*
KP aškenázské 4 mm f. [1a] • kolace 1⁴ • zrcadlo 167 × 116 mm • *jod* nebo tečka jako
interpunkční znaménko.

D • 0

B • Zunz 236; *CLH* 4724,3 (1657); Muneles 128; Vinograd 414; *BHB* 138258 (1657) •

k migraci východoevropských Židů viz Shulvass 1971.

C • BLO Opp. 4° 923 (2), 180 × 140 mm, unikum.

333.

Jisrael ben Benjamin z Belzece (17. století), *Jalkuṭ ḥadaš*

Praha, synové Jaakova Baka, [5]417 [1657]

4°, [2], 1–76, 76–161, [12] ff.

Rejstřík agadických témat excerpovaný Jisraelem ben Benjaminem z Belzecu ze *Zohar*, *Zohar ḥadaš*, *Tikunej Zohar*, *Jonat ilem*, *Sefer ha-kawanot*, *ʿÁsara maʿamarot*, *Galja razja*, též z Galanteho, *Megale ʿamuḳot*, *Sefer ḥasidim*, „*Jalkuṭ ha-gadol*“ [*Jalkuṭ Šimʿoni*] a *Pirḳej r. E[liezer]*, tj. „vše, o čem je možno kázat či vykládat veřejně, a skrytostmi (*nistarot*, tj. mystickými tématy či výklady) se nezabýváme“. 2. vyd. Na začátku dvě básně a předmluva Naftaliho Herce ben Šimšona ha-Leviho Aškenaziho se jménem Naftali v akrostichu, převzatá spolu s referencemi k *haskamot* (neotištěny celé) z 1. vyd. Lublin 1648 (*BHB*

139503), [2a] předmluva, posledních [12] ff. *pejruš psukim u-ma'amarej we-otijot we-ta'amej nekudot*, 161b a [12b] kolofony dělníků: sazeč Jaakov ben Jehuda Bak, sazeč Chajim ben Jehuda Lejb, zeť Josefa Melameda z Brisku na Litvě a *presncibr* Moše Menachem Nachum ben Jehuda Lejb, *mešaret de-ḳahal* v Krakově (Chajim je v prvním kolofonu uveden jako zeť r. Josefa, ve druhém slovo *ḥatan* vynecháno?). K 1. vyd. *Jalkuṭ ḥadaš* (Lublin 1648) píše Friedberg 1950: s. 59, že bylo vytištěno s pomocí mj. „*presncibra* Jaakova ben Jehudy Baka“ a dalších dvou výše jmenovaných, kteří se v pražském vydání objevují jako tiskárenští pracovníci. Dle *BHB* 139503 by mohli být oněma třemi společníky–nakladateli, jež zmiňuje Naftali Herc na konci svého úvodu v lublinské edici. Nemohl mít ale spíš Friedberg v rukou podobný kompozitní exemplář, jaké popisuje Yudlov (Yudlov 1984a) a které jsou zkompletovány z mladších edicí Wilhermsdorf 1673 a Praha 1687?

ספר ילקוט חדש \ והוא נלקט בלשון מפורש ושום שכל מכל ספר זוהר הגדול . \ וזוהר חדש . ותיקוני זוהר . ויונת אלם . וספר כוונות . \ ועשרה מאמרות . וגליא רזיא וצפונות . כל מה שניתן לדרוש \ ברבים ואין לנו עסק בנסתרות : גם חדושי מדרשים \ הנמצאים בגלאנטי ובמגלה עמוקות . \ וחדושי עניינים מספר חסידים גם מדרשים \ תמוהים מילקוט הגדול . ופרקי ר[בי]א[ליעזר] \ והוא הנקרא ישראלי \ נדפס פה פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר פרדיננדוס השם ירום הודו ויגדל \ מלכותו למעלה מעלה אמן : \ על ידי המחוקקים בני הר"ר יעקב ב"ק ז"ל \ שנת תיז לפ"ק \ \

Kolofon, [12b]:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאים יעקב בן המחוקק כהר"ר יהודא ב"ק שלי"ט זעצר דק"ק פראג \ על ידי הפועל [...] נאם חיים זעצר בן מהר"ר יהודא ליב הנקרא ר' ליב ר' יוסף מלמד מק"ק בריסק דליטא : \ על ידי הפרעסן ציהר במלאכת הקודש משה מנחם המכונה נחום בן כמר יהודא ליב זצ"ל משרת הקהל דק"ק קראקא : \ \

V kolofonu na f. 161b jméno Chajima takto:

...חיים זעצר בן מהור"ר יהודא ליב הנקרא ר' ליב חתן ר' יוסף...

- T • 2 sloupce • textové KP bakovské hybridní 1,8 mm, vyznačovací KP kvadrátní 2 mm, KP hybridní 2,5 mm rozvlněné, KP aškenázské 4 mm a 9 mm • kolace [1]² 2–15⁴ 16⁸ 17–40⁴ 41² 1–6² • foliace 2, 1–76, 76–89, 70–72, 93–141, 41, [3?], 146–161, [12] • kustody stránkové.
- D • FO1 a kotvička 3 tvoří rámeček TL a dále kotvička sdružená na [2b] • lišta 37, 1b.
- B • Zunz *CLH* 5451,1 a 3554, Vinograd 406; *BHB* 139504 • ke kompozitním exemplářům vyd. Wilhermsdorf 1673 a Praha 1687 viz Yudlov 1984a: s. 138–139; k edici z hlediska cenzurní politiky viz Putík 2012a: s. 209.
- C • ŽMP sg. 27.949, svázáno spolu s s *Šichebat leket*.

Ḳroves

Praha, synové Jaakova Baka, [5]417 [1657]

2°, 132 (*recte* 131) ff., ilustrace

Modlitby pro svátky v jidiš, s předmluvou překladatele Avigdora ben Mošeho Eisenstadta (*CLH* 4171,1) podle prvního vydání Lublin 1571, v Praze vydáváno již počtvrté (1615–1618, 1622, 1629). Z obsahu: 1a TT (dle předchozích edicí, pouze ortografické odchylky); 1b předmluva; 2a–132b text (68*bis*b vakát); 69a Sukot; 110a konec modliteb k Pesachu, 110b *hazkarat nešamot, mi še-berach*; 132b závěrečné požehnání a kolofony dělníků: *zecr we-presn cibr* Mordechaj ben Benjamin z Krakova, Chajim *zecr* ben Jehuda Lejb zvaný Lejb Josef Melamed z obce Brisk (Brest Litevský) na Litvě, *presncibr* Moše Menachem ben Jehuda Lejb Katz z“l *mešaret de-k“k Ḳraḳa*. Poznámky k *minbagu*: 3a *in Aškenaz zogt man doz nicht* apod. *Za hazkarat nešamot* následuje *jošer der erst tog* pro Šavuot, foliováno 69a, signatura hebrejsky 29,1.

זה השער לה' צדיקים יבואו בו \ קרובין \ דאש איז ראשי תיבות \ קול רנה וישועה באהלי צדיקים \ דאש איז טייטש מיין שטים גיזנג אונ' הילף גיצעלט פון צדיקים \ אלי פרומי לייט דיא ווערן זיך משמח זיין מיט דעם מחזור דען עז איז \ איין גרושי ניצליכה זך פר גימייני לייט אונ' פר ווייבר [...] נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר פרדיננדוס יר"ה \ על ידי בני הר"ר יעקב בק ז"ל \ שנת תיז לפק \

Kolofon:

תם ונשלם תהלות בורא עולם \ ע"י הזעצר ופרסן ציהר במלאכת הקודש מרדכי \ בן מה"ר בנימין זצ"ל מקק קראקא \ על ידי הפועל במלאכת הקודש חיים זעצר בן \ מהורר יהודא ליב הנקרא ר ליב יוסף מלמד זצל \ מקק בריסק דליטא \ ע"י הפרעסין ציהר במלאכת הקודש משה מנחם בר יהודה ליב כץ זל משרת דק"ק קראקא \

L • jid, trocha heb

T • 2 sloupce (v předmluvě 1) • textové JP13 1,8–2 mm / 56 mm 10 ř. (slitek *got* z JP12);

hebrejščina KP hybridní rozvlňené ca. 2,5 mm (pasáže vokalizované); vyznačovací KP

aškenázské 4 a 8 mm (nadpisy, 1b, 2a, 69a) • kolace 1–27⁴ 28² 29–33⁴ 34¹ • zrcadlo 262 × 151

mm, šíře sloupce 71 mm • foliace (dle exempláře na webu frankfurtské univerzity, viz níže):

[1], 2–9, 11–12, 12*bis*, 13–40, 37*bis*, 42–46, 49, 48, 49*bis*, 49–50, 52, 51, 54–61, 64, 63, 64*bis*,

65–66, 68, 68*bis*, 69–79, 79*bis*, 81–93, 95, 95*bis*, 95*ter*, 97–98, 109, 100, 108, 102, 102*bis*

(nebo 108?), 104, 108, 107, 107*bis*, 108–110, 69, 112–114, 116–121, [1], 123–132; chyby: 55

jako *he nun* obráceně, 97 jako *zajin cade* obráceně, 102 a 102*bis* chybně místo *ḳof* je *kaf* •

signatury: značeny první dva listy ve složce, KP 4 mm • záhlaví živá: jednotlivé svátky či části

liturgie, někdy špatně: 114b místo *šavu'ot* je *pesaḥ* • kustody stránkové.

D • bordura B27 s kohenskou symbolikou a obětováním Izáka, v trojúhelníkovém štítu

cherubí hlava a po stranách dvě vázy na rolverkových soklech, TL • ilustrace a dekor

podobně, ale nikoli totožně jako ve vyd. 1629: trubení na šofar, lišta 32 s kozly a lišta 36 s cherubí hlavou a rolverkem a lišta 27 s vázami, [1b] • rámečky pro incipity, flankování nadpisů a dekorativní pásy z ozdůbek kotvička 3, FO1 a kvítek 8, 110a, 132b aj.

B • *CLH* 2559; *JDL* 144; *Vinograd* 416; *BHB* 0 • Shmeruk 1984: č. 12.

C • *JTSA* BM 675.F45 A3 1657, 284 × 175 mm, 36b, 68bis b a 69a vlastnický přípis • *BLO* Opp. fol. 1240 (*olim* 1057) • Universitätsbibliothek J. C. Senckenberg, Zentralbibliothek, Frankfurt, Jud. Germ. 38, online <http://sammlungen.ub.uni-Frankfurt.de/jd/content/titleinfo/1711597> (přístup 7. 4. 2016).

335.

Sliches in tajšn ke-minbag Pebem Mebrren Polen we-Aškenaz

Praha, synové Jaakova Baka za vlády císaře Ferdinanda, s.a. [kol. 1657?]

2°, 64, [2] ff.

Kajicné modlitby v jidiš překladu Jaakova ben Eliji ha-Leviho z Teplíc (*der frum r. Jokev*), dle 1. vyd. Praha 1602, č. b. 88, včetně TT Chanocha šamaše ze Staronové synagogy, pouze ortografické odchylky. Slichy Avigdora Kary č. 148 a 149, Avrahama ben Avigdora, č. 150. Bez kolofonu, pouze závěrečná formule. Datace posunuta k roku 1657 zejména dle stavu bordury a dekoru; srov. impresum předchozího č. b. 334, první úplně po mnoha letech!

TT:

סליחות \ אין טייטשן \ כמבהג פיהם מעהררן פולין ואשכנז \ קומט הער איר פרומי ווייבר : הערט צו מיר \ דרוקר אונ שרייבר [...] חנוך שמש אין דר אלט ניא שול צו ק"ק פראג : \ נדפס פה ק"ק קראג תחת ממשלת \ אדונינו הקיסר פארדיננוס יר"ה \ על ידי בני הר"ר יעקב בק \

L • jid, heb

T • 2 sloupce • textové JP13 (slitek *got* z JP12) a KP hybridní bakovské 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm a KP hybridní rozvlněné, impresum RP • kolace [1]–16⁴ 17² • zrcadlo 258 × 152 mm, šíře sloupce 70 mm • záhlaví živá • kustody stránkové • foliace vcelku pravidelná • signatury hebrejsky v první půli složek KP 4 mm, značena složka a list.

D • bordura B22, TL, puklá • nekonečný uzel 2, 1b • jehličky flankují záhlaví (v datovaném tisku poprvé doloženy k r. 1658) • kvítek 8 (poprvé *Šichebat leket* 1652).

B • *Zunz* 219; *CLH* 2912; *JDL* 228 (s. a.); *Vinograd* 291 a 324; *BHB* 0 • *Yudlov* 1985: č. 446.

C • *BLO* Opp. fol. 1274 (*olim* 1103), 295 × 190 mm, pergamenová vazba; *NLI* Mehlman 744 • <http://www.hebrewbooks.org/43196> (přístup 6. 1. 2016).

336.

[*Minbagim*]

4°, fragment neznámého rozsahu

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1657]

Fragment nalezený v genize synagogy ve Veitshöchheimu. Záznam podle Eriky Timmové. R. 1665 vydal Jehuda další *Minbagim*, poškození jsou podobná.

L • jid

T • jeden sloupec • JP13, KP aškenázské ca. 2,5–3 mm • záhlaví živá.

D • ilustrace k pečení macesů (původně benátský štoček).

B • Timm 1988: s. 27–28 a s. 52, č. 28b, il. XXVIII; Vinograd 408.

C • geniza Veitshöchheim.

337.

[*Hagada šel pesah*]

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, po 1657]

4°, fragment neznámého rozsahu

Fragment ilustrované pesachové hagady s jidiš překladem nalezený v genize synagogy ve Veitshöchheimu. Záznam podle Eriky Timmové. Datováno vzhledem k ozdůbce jehličky, doložené poprvé kol. 1657.

L • heb a jid

T • jeden sloupec • JP13, instrukce KP hybridní ca. 2 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • záhlaví živá.

D • ilustrace k pečení macesů (původně benátský štoček).

B • Timm 1988: s. 22–23 a č. s. 51, il. XXV; Vinograd 400.

C • geniza Veitshöchheim.

[337b]

Jicchak ben Eljakum *zš“l* z Poznaně (žijící autor), *Lev ʔov*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, po 1657]

2°, fragment neznámého rozsahu

Etický spis, k obsahu viz č. b. 239. Fragment nalezený v genize synagogy ve Veitshöchheimu. Záznam podle Eriky Timmové, datováno v souladu s ní dle ozdůbky po 1657.

L • jid

T • dva sloupce • JP13; vyznačovací KP aškenázské 4 • záhlaví živá.

D • jehličky flankují záhlaví.

B • Timm 1988: s. 37 a s. 53, č. 37a a il. XXV; Vinograd 400.

C • geniza Veitshöchheim.

338.

Eleazar ben Avdel Jicchak, *Tikun sofrim*

Praha, (Eleazar ben Avdel Jicchak) – *s.t.n.* [synové Jaakova Baka], za vlády krále Leopolda, ve středu 15. tamuzu 318 [16. nebo 17. července 1658]

4°, [36] ff.

Předpisy a zvyklosti psaní svitku Tóry. Dle slova nakladatele/tiskaře (*madpis*) v TT byl autor rabínem v několika obcích v Polsku (v ostrožském kraji dle předmluvy) a byl donucen k emigraci, až se usadil na Moravě v Holešově (srov. č. b. 331) a pro nedostatek prostředků a zejména jelikož se bez meškání a zdržování chystá odejít do Svaté země do Jeruzaléma, jakož i na svou památku v „naší“ zemi vybral do tisku ze svého velikého spisu *Ben mešek* vybral pouze tento krátký text; autor tak dle své předmluvy (přetištěné v Yudlov 1985: č. 803) doufá získat prostředky na vydání celého spisu, k jehož tisku již obdržel aprobace. Datováno ve středu 15. tamuzu 318, což bylo úterý, nikoli středa, tj. míněno buď úterý 16. nebo středa 17. července. Obsah: [1a] TT, [1b–2a] předmluva autora (uvádí, že jeho *tikun* je spolehlivý, neboť pochází od sofera r. Wolfa *ha-zaken* (starého) ze Sczebrzeszynu ad.), [2a] zkratky, [2b–34a] text, [34b–36a] *errata* se stížností na mizernou práci sazečů a s vysvětlením způsobu, jakým je uvedeno, kolik které slovo potřebuje *tagin*, [36a] explicit autora s přáním o požehnání pro sebe a svou ženu Brajndl, aby se jim podařilo dostat se do Jeruzaléma a aby byť i po smrti mohl vydat (*le-badpis*) svůj velký spis, [36b] vakát.

TT:

תיקון סופרים \ ועיטור סופרים וזיוגן וכל הנמסר' במסורות בחסירות ומלאות . ואותיות \ הכפולות ועקומות ומשונות בציריהן ואותיות הגדולות והקטנות : ושאר \ דינים המבוארים בטור יורה דעה וכאשר פוסקים קבלה איש מפי איש עד \ מדע"ה הלכה למשה מסיני . עם שאר תיקונים הנמצאי [!] בטור חשן משפט \ וכללי מיגו הנמצאים שם בטור הועתק מתוך הספר אשר עדין לא הובא \ אל הדפוס הנקרא בן משק מחלק שני אשר יסדו ואשר חברו \ הרב [...] זקן ונשוא פנים \ וישב בישיבה בכמה קהלות במדינ' פולין ובמדינת מעררין בק"ק העלשויה \ [...] הוא [...] מוהר"ר אלעזר איש פולניא מפני חסרון כיס וביותר כי מתאו' לילך לארץ הקדושה \

לקרתא דירושלם תוב"ב בלתי איחור ועיכוב [...] רק העתיק מקצת עניינים הללו מחבורו הגדול [...] תהיה לו מזכרת שמו להשאיר זכרון \ שמו בארצינו [...] והביא ספר הלז \ [...] לבית הדפוס [...] כה דברי המדפיס כותב וחותם \ בים ד' ט"ו תמוז שנת לבן משק חשק יחש"ק לפ"ק \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו המלך לפאלטוס השם ירום הודו ויגדל מלכותו \ מעלה מעלה אמן : \

Explicit:

אל עזרני עד כה להתחיל ולגמור זה הספר [...] כה יעזרני ז"ה אל"י צור"י וגואל"י א"ב \ לי ולאשתי המשכלת \ בריינדל עקרת ביתי . לעלות לירושלים תוב"ב מהירה ויזכני להדפיס גם \ חבורו [!] הגדול הזה ואף כי אחרי מותי . \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní bakovské 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm nakloněné, KP hybridné rozvlněné, TT • kolace [1]–18² • zrcadlo 162 × 116 mm • foliace [4], 5–36 • kustody stránkové • záhlaví živá.

D • ozdůbky kotvička 3 a kvítek 8 tvoří široký rám TT • na konci roztřepený lístek.

B • CLH 4914; BHB 110764 s dalšími podrobnosti, včetně atribuce Eliezerovi ben Šmuelovi z Opatówa, autorovi *Damešek Eli'ezer*, Benjacobem; Muneles 132a; Vinograd 424 • Yudlov 1985: č. 803.

C • BLO Opp. 4° 802 (2) (*olim* 884), 176 × 133 mm; NLI 8= 75 A 1414.

339.

Ajn šejn lid vi es cu gangen iz cu Frankfurt an Majn mit der val un' krebug [krenung?] šel ha-kejsar jr"b

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, synové Jaakova Baka, po 18. červenci/1. září 1658]

8°, [4] ff.

Zpráva a píseň o volbě císaře Leopolda I. ve Frankfurtu n. M. (18. července 1658), na prvním listu zmíněn rok 418 (1658). Obsah: [1b–2a] seznam volitelů a avizo písně, [2b–4b] píseň, *inc.: Majn cung dich šving fun hercen zing...*; *expl.: ...lost uns al zamen got lobn un prajzn in zajnem namen darauf velen ir zagn omen.* Dle záhlaví se píseň měla zpívat na melodii písně Šloma Singera Kristala (*be-nigun fun lid fun r. Šlomo Zingrs Kristal*), srov. zde č. b. 311 a 361 (byl ovšem zjevně autorem více písní a není jasné, která je zde míněna, její nápěv bychom ale ani tak nezjistili...).

TT:

איין שיין ליד \ וויא עש צו גנגין איז צו פרנקפורט אן מיין מיט \ דער וואל אונ' קריבונג של הקיסר יר"ה \ בניגון פון ליד פון ר' שלמה זינגרש קרישטאל \

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 55 mm 10 ř., KP aškenázské vokalizované ca. 2,5–3 mm nakloněné pro latinu a cizí jména (*Zaksen ad.*), vyznačovací KP aškenázské nakloněné 4 mm,

impresum RP ca. 1,2 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo 123 × 80 mm • kustody stránkové • bez záhlaví, signování i foliace.

D • kvítek 8 • hrozen na tyčích (původně v *Josef da'at* 1609), [4b].

B • *CLH* 3650; *JDL* 121; *Vinograd* 422; *BHB* 0.

C • *BLO* Opp. 8° 1058 (11) (*olim* 840), 144 × 85 mm, konvolut.

340.

Ber Jeiteles (sestavovatel), *Luaḥ šnat Taw Jud Teṭ ḵ*

Praha, [1658?]

16°, [16] ff.

Kalendář pro rok 5419 se všemi (křesťanskými?) svátky, podle ritu Čech, Polska, Moravy, *Rajsn* (viz č. b. 114) a Litvy a se všemi výročními trhy ve všech těchto zemích sestavil Ber Jeiteles, *dajan* (soudce) v Praze. TT a popis pouze dle *BHB*. Na konci varování a vysvětlení, proč si má člověk ve čtyřech obdobích roku dát pozor na konzumaci vody (viz též č. b. 306).

TT:

לוח שנת תי"ט \ עם כל החגים כמנהג פיהם פולין מעררין רייסן ליטא ועם כל הירידים שחלים בכל המדינות
הנ"ל [...] נעש' ע"י [...] ר' בער ייטלש דיין

B • *Vinograd* 421; *BHB* 303494.

C • nelokalizováno, neviděno.

341.

Eliezer Liberman Sofer ben Jehuda Lejb Rofe z Prahy (Chalfan, zemř. před 1689), *Ma'ane lašon*

Praha, *s.t.n.* [Bakové], [5]418 [1658]

8°, [80] ff.

Modlitby a obřady na hřbitově při veřejném půstu (*ta'anit šibur*), na hrobech svatých, rodičů a dalších příbuzných za uzdravení, obživu atd., hebrejsky, jidiš instrukce a obsah. Skutečný obsah odporuje obsahu otištěnému na začátku knihy (viz *CLH* i *BHB*); *BHB* předpokládá, že je vydání tištěno podle nějaké dnes neznámé starší edice, z níž je obsah doslova převzat, která ale nakonec nebyla přetištěna v úplnosti (tomu by mohla odpovídat i poznámka u č. 43, kde je vynechán text části obřadu, jelikož „již byl vydán“). Pro podrobnosti a srovnání s úplnějším vyd. Amsterdam 1678 viz *BHB*. Datace dle chronogramu na konci úvodu (418). Obsah: [1a] TT, [1b] úvod, [2a–3a] obsah, dále text, na konci četba pro postní dny (v záhlaví *derech 'ec*

ḥajim we-‘injaney ta’anit). Eliezer Sofer využil starší sbírku Jaakova ben Avrahama Šloma Daršana *šjanna* (viz *CLH* 5492 a *BHB*), která vyšla r. 1615 v Praze (č. b. 205), mnohé ze zde otištěných modliteb ale nově sepsal sám; akrostich jeho jména v č. 46 (dle *BHB*, nebo č. 38 a 47 dle *CLH*, nedokumentováno). Do konce 17. století několikrát v Praze i jinde znovu vydáno, včetně čistě jidiš verze. Eliezer, původem z Mainzu, je též autorem *Tfilot u-bakašot* (č. b. 396) a *Zemer na’e* (č. b. 399). Patrně autorova manželka Hendl, „žena Libermana ben Lejba“ a dcera Šmuela Bachracha, *abd* ve Wormsu, zemřela r. 1641 (Hock 1892: col. 84a, č. 476), manželovo jméno je v epitafu uvedeno bez formule za zesnulé, podobně jako u dcery „panny Rivky“, která zemřela roku 1669 a kde je otec jmenován jako „Liberman *daršan sofer de-ḳ“ḳ Prag*“ (*tamtéž*, sl. 84b, č. 8887); když roku 1689 zemřel syn Ješaja (*tamtéž*, č. 8926) byl otec již po smrti.

TT:

לאדם מערכי לב ומי"י \ מענה לשון \ סדר תפילת תענית על בית עלמין \ על כל צרה שלא תבוא לעלמין \ מתולדות מקרי הזמן ומאורעותיו \ מעשיו חקיו ומשפטיו וגזירותיו \ מסודרים כל אחד ואחד על מכונן \ [...] \ ובתוכם הרבי תפילות ובקשות \ לבטל כל גזירות רעות וקשות \ מיוחסים לאנשים גדולי הערך \ כגון התנא רבי אלעזר בן ערך \ ושאר אנשים חכמים [...] \ סידרם איש וותיק ישר ונאמן \ לעבודת השם תמיד מוכן ומזומן \ חד מן קאמייא דמן שיתין זריז \ דהוא קרויי תנויי ופייטנא וחריו \ ספרא דווקנא ידו בכל עלאי \ לא תשאל לשמו והוא פלאי \ יגיל וישמח בהן הרואה אותן \ כי עד הנה לא נמצאו כמותן \ נדפס פה קק פראג \

Chronogram, konec úvodu:

שׁוֹאֲלִין עַל הַחַיִּים : וְאִין \ שׁוֹאֲלִין לַמַּתִּים לַפִּי"ק : \

L • heb a jid

T • 2 sloupce • textové KP hybridní rozvlněné vokalizované ca. 2,5 mm / 61 mm 10 ř. pro hebrejštinu; RP (pro jidiš, TT), KP hybridní bakovské 1,8 mm předmluva; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace 1–20⁴ • signatury: pouze čísla složek, pouze hebrejsky • bez foliace • kustody sloupcové • zrcadlo 127 × 83 mm, šíře sloupce 40 mm • záhlaví: *tfilat ta’anit ‘al bejt ‘almin siman a[leḥ] až siman m“w*; na konci *derech eš ḥajim we-‘injanaw siman m“z*.

D • jehličky tvoří rám TT a trojúhelníkovou ozdůbku za koncovou formulí.

B • Zunz 0 (jiná autorova díla viz č. 246 a 249); *CLH* 5010,2; Cowley 178 „enlarged by Eliezer sofer“; Muneles 133; Vinograd 423 (autor Jaakov ben Avraham Šlomo Daršan *šjanna*); *BHB* 202809 • Greenblattová 2016: s. 273.

C • BLO Opp. 8° 892, 146 × 95 mm.

342.

Ajn šejn majse buch / komt her ir liben manen un frojen tut dos šejn majse buch an šojen. Mit draj bundrt un etleche majsim di do zajnen aus di gmara gemacht...

Praha, synové Jaakova Baka, za vlády Leopolda [kol. 1658–1662?]

4°, [148?] ff.

Příběhy převzaté a převyprávěné z Talmudu, midrašů, *Sefer ḥasidim* ad. Dle Sary Zfatmanové až na vynechání předmluvy a ortografické změny totožné s 1. vyd. Basilej 1602. Dle *CLH* „editio castrata“, pouze 254 příběhů (v TT avizováno „tři sta a něco“ *majsim*). Téměř totožný začátek TT zde a u *Midraš Wa-joša*^c. Předatováno dle znění impressa: kromě pro dataci podstatnějšího názvu firmy srov. též dekor a také blahorečení u jména císaře, které je totožné se zněním v č. b. 333. Exemplář je neúplný, obtížně určitelná kolace: na začátku 7 ff. obtížně určitelných, následuje sl. 5, 7–15, 17, 19, 21, 23, f. 26,1 a 26,4, 27, 29–30, 32,1 a 32,4, 33–34, 36; chybí sl. 16, 18, 20, 22, 24–25, f. 26,2–3, 28, 31, f. 32,2–3, 35?; končí č. 247.

TT:

איין שיין מעשה בוך \ קומט הער איר ליבן מאנג אונ' פרויאן . אונ' טוט דאש שיין מעשה בוך אן \ שויאן . מיט דרייא הונדרט אונ' עטליכה מעשים . די דא זיינן אלי \ אויש דיא גמרא גימאכט . אונ' אך אויש דען רבתי אונ' בחיי גימאכט . \ אונ' אך רבי יהודא החסיד מעשים ווערט אייך אך [ז?] יינג גאר טון \ פעלין . אונ' אך אויש דען ספר חסידים אונ' אויש דען ספר מוסר \ אונ' אויש דעם ילקוט וויא איר ווערט הינטן אין דיא סמנים טון \ פינדן . דרום איר ליבן פרויאן איר האט נון דיא טייטשי \ ביכר אלי פאר . איצונדר האט איר אך דיא \ טייטשי גמרא אזוא ווערט איר האבן \ כל התורה כולה גאר : \ נדפס פה פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר רומי לעפאלטוס ירום הודו ויגדל מלכותו \ למעלה מעלה אמן \ על ידי בני הרר יעקב ב"ק זצ"ל איש וואל \

L • jid

T • 1 sloupec • JP13 pro text, KP aškenázské pro nadpisy a incipity, v TT též KP hybridní bakovský.

D • kvítek 8, kotvička 3 tvoří rámeček TT (trojitý po stranách, po šesti řadách ozdůbek nahoře a dole, ozdůbky též flankují impresum, zakončují TT • bez záhlaví i foliace (nebo oříznuta?) • kustody stránkové.

B • *CLH* 3894; Vinograd 460; *BHB* 0; Zfatman 24 (kol. 1665 a viz tam další literaturu), Zfatman 1978; Meitlis 1987.

C • Schocken Library, defektní exemplář, snad totožný s ex. NLI R 8° 91 A 534, f. [1b] razítko Stadtbibliothek Frankfurt am Main.

N • popis dle mikrofilmu NLI 2003 F 304.

343.

Jicchak ben Eliezer z Wormsu (kol. 1300 – kol. 1360), *Doz hoch gelobt sefer ha-gan*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1658–1662?]

4°, [14] ff.

Etika. K textu a jeho verzím viz u vyd. 1597, č. b. 68. Obsah: [1a] TT, [1b–2a] předmluva, [2b–14a] text, [14b] vakát. Dle začátku textu patrně přetisk z předchozího jidiš vyd. Hanau, kol. 1620 (*CLH* 5343,7), 1. jidiš vyd. snad Krakov 1578 či 1579; hebrejsky vyšlo v Praze v letech 1597 a 1612 (č. b. 68 a 177 respektive). Datace dle stavu štočku (srov. s č. b. 344 a 345, po *Pesikta rabati* [1653 (1656)?] a před *Pirkej rabi Eli'ezer* 1661–1662) a dle xylografovaného hroznu užitého v č. b. 339.

TT:

דאז הוּךְ \ גלובט ספר הגן \ טוט לייהן די הקדמה . וואו עז \ טוט הער קומן : פון איינם \ קעשטלכר איין פרומן .
דר טוט \ ור ברגן . זול קיינר זורגן . וועלכר \ דז ספר פר אגן הלטן . ווערט דז \ גיהנם ניט אן אים הבן גוואלט .
\ נייארט אים גן עדן זיצן אובן אן \ דר שפיצן . דארום היישט זיין \ נאמן גן . דז מיינט דז גן עדן . \ אך אזו פיל
סדרות אין חומש זיין \ אז די צאל פון גן . גלייך אז לערנט \ מן דז חומש אלי וואך אויז ידרום \ קפט איטלכר
אין זיין הויז . אין \ זיינר הקדמה טוט ער זגן דר \ לינגן . וואש פער נויץ [?] עש טוט \ ברענגן אמן : \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13; vyznačovací KP aškenázské nakloněné 4 mm • zrcadlo 155 × 128 mm • kolace [1]–3⁴ 4² • záhlaví živá *baḳdama le-Sefer ha-gan, le-jom rišon až le-jom švi'i* • kustody stránkové • bez foliace.

D • bordura B21, puklá (v kladí římsy i dole), TL • jehličky flankují nadpisy a záhlaví • hrozen, [2a], dřevořez (původně v č. b. 139).

B • *CLH* 5343,8, kol. 1657 dle vinětky hroznu; JDL 41 (originál hebrejský); Vinograd 399; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 4° 940 (*olim* 1202), 192 × 143 mm.

344.

[*Jošrot. Díly 1–2*] *Jošrot heleḳ rišon*. [1. díl] [*Jošrot heleḳ šeni*] [2. díl]

Praha, synové Jaakova Baka, za vlády císaře Leopolda, s.a. [1658–1662?]

4°, [136] ff.

Hymny pro svátky v jidiš. Samostatné TL pro 1. a 2. díl. Obsah: 1. díl: *jošrot, zulatot, ahavot* a *ořanim* pro *šabat brešit, parašat Wa-jera, šabat roš ḥodeš, šabat ḥanuka* 1 a 2 a *šabat Be-šalah*; 2. díl: pro *arba' parašijot, hařaḳot* a *purim*; 19,4b *jošrot še-bejn pesaḥ le-šavu'ot*; 29,3a *jošer le-šabat še-liřnej roš ha-šana*; 32,4b *jošer le-ḥatuna*, 33,4b *le-brit mila*. Bez kolofonu, použe

závěrečná formule. Datováno dle ozdůbek a stavu titulní bordury, horní datum k poslednímu doloženému tisku firmy „synové Jaakova Baka“ (1662).

TT1 (TT2 nedokumentován):

יוצרות \ חלק ראשון \ גאר וואול פר טייטשט אונ' \ נאך דען היבור אויך \ גאר וואול גימאכט . איין \ טייל
גריימט נאך דען ניגון \ גאר רעכט \ נדפס פה קק \ פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר \ לעפאלטוס יר"ה \ ע"י
בני הר"ר יעקב ב"ק ז"ל \ \

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 57 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 9, 4 a 2,5–3 mm, ligatura *el* 9 mm, [1,1b]; KP hybridní 2 mm (bakovské), 8,1b • kolace [1]–5⁴ [1]⁴ 7–34⁴ • zrcadlo ca. 163 × 127 mm, jindy 172 × 120 mm • signatury KP 4 mm pouze číslo složky, 10 rozepsáno jako *jod* • bez foliace • kustody stránkové • záhlaví nejsou nebo oříznuta (ve sl. 14: *jocer fun der ander hafsa*, KP 2,5 mm).

D • bordura B21, TL1 i TL2, puklá dole a naprasklá v kladí římsy • jehličky flankují nadpisy jednotlivých pijutů a tvoří ornament na konci 1. i 2. dílu • ručičky 5 × 3 mm, 8,1b.

B • Zunz 223?; *CLH* 2803 [1657–1660]; *JDL* 89; Cowley 565; Muneles 138; Vinograd 405; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 4° 1296, 190 × 150 mm, chybí patrně ff. 13,2–3, původní celokožená vazba, vlastnické přípisy [1,1b] Aharon ben Jaakov *zlb*“*b*; [34,4b] Lejb ben Michl *zš*“*l*, datováno *hajom jom a[lef] be-parašat Ha'azinu TL*“*A lpk* (1671) • HAB M: Le 58, na konci 2. dílu doplněna chybějící část s pijuty pro *ḥatuna* a *brit mila* z jiné, neidentifikované edice, s kolofonem a jmény dělníků: Menachem Man ben Jicchak sazeč z Prahy (*CLH* 8787) a Eliezer ben Josef z Lisku v Malopolsku (*CLH* 8071); snad *CLH* 2804, synové Jehudy Baka, [1674–1680], nebo 2805 FFaO [1693–1700?]; na výlep přidešití použity listy z č. b. 368 nebo 369 (v katalogu HAB vedeno jako vyd. 1605–1606, což neodpovídá skutečnosti).

345.

Midraš Wa-joša^c

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1658–1662 či později?]

4°, [6] ff.

Výklad (*midraš*) k Mojžíšově písni (Ex 14,30–15,18; o zázracích, které Hospodin učinil v Egyptě), datovaný do konce 11. stol., v jidiš překladu. Obsah: [1] 1a TT, [1b–3b] *midraš Wa-joša*^c, [4a–6b] targum k Ester. Srov. č. b. 99.

TT:

מדרש ויושע \ איר ליבן מאנן אונ' \ פרויאן . טוט דאז \ שין געטליך ליד אן שויאן . דז \ מן טוט מדרש ויושע
נענן . \ גוטש קראפט ווערט איר \ דרינגן דר קענין . דרום נעמט \ אייך דז שין ליד אין אכט . גוט \ צו לובן טאג
אונ' נכט . אויף די \ ניסים דז ער אונש האט אין \ מצרים אונ' ביי דען ים גיטאן . \ דאז ווערט איר דרינגן פינגן \
ווער נאר לעזין קאן . בזכות \ זה ווערט אונש הש"י ווידר \ דער קוויקן . אונ' ווערט \ אונש סלד משיח שיקן . \
אמן : \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 57 mm 10 ř. (starý slitek pro *got* z JP12); vyznačovací KP
aškenázské 4 mm • kolace [1]⁴ [2]² • zrcadlo 155 × 121 mm • signatury nejsou (?) • bez
záhlaví i foliace • kustody stránkové • čtyřcípé hvězdičky jako interpunkční znaménka.

D • B21 puklá v římse a dole (stav před *Pirkej r. Eli'ezer* [kol. 1661–1662]) • dřevořez s
Mojžišem a Izraelity a topícím se egyptským vojskem (původně č. b. 119), [3b], 105 × 35 mm
• štoček se šašky (původně benátské *Minbagim* 1593), [6b] • ozdůbky jehličky, kvítek 11 (v
datovaném tisku dokumentován poprvé r. 1674, ale naopak bordura B21 se po r. 1669
neobjevuje).

B • Zunz 244; *CLH* 3738 *ante* 1687 (?); JDL 140; Vinograd 558 • srv. též Zfatman 19;
k textu viz Stemberger 1999: s. 399; Shmeruk 1984: č. 16, s. 39.

C • BLO Opp. 4° 938 (3 a 4); též dle Zunze „Berliner Bibliothek“.

346.

Slīḥot 'im pejruš ke-minbag Pehem Polen Mebrren we-Eštrajch

Praha, synové Jaakova Baka za vlády císaře Leopolda, *s.a.* [kol. 1658–1662?]

2°, 103, [1] (*recte* 102) ff.

Kajícné modlitby podle ritu Čech, Polska, Moravy a Rakouska s rozšířeným komentářem
Mordechaje Mordose ben Jehudy Makabiho (1. vyd. Krakov 1584), dle pražského vydání
1608–1610 (č. b. 136), tj. včetně chvály Mošeho ben Josefa Becalela i básně Jissachara Bera
ben Šimona chazana. Ff. 103a–104a obsah, 165 číslovaných modliteb, bez kolofonu. Horní
datum vztaženo k poslednímu doloženému tisku firmy „synové Jaakova Baka“ (1662).

TT:

סליחות \ עם פירש כמנהג \ פיהם פולין מעהררן ואיסטרייך \ רב סליחות . אשר במדינות אלו שטוחות .
מימיהם \ לא היו פתוחות . כי עיני עבר"ים היו טוחות . כי לא \ נמצא חרות על הלחות . פיר' מספיק [...] \ ...
בכך קם הנעלה רבי משה כ"ץ \ מחו"קק [...] \ וחיפש ומצ' כל הפירוש' \ אשר נדפסו מקדם גם שאל לו
כמשפט"ו באורי"ם \ [...] \ עד שהוציא \ לאור הפירוש על כל הסליחות גם השתדל לתקן כל הטעיות [...] \ ...
דברי המתפלל בעד \ עמו רחמים שואל : \ בער חזן בפראג המעוטר \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת
אדונינו הקיסר לאפלטוס יר"ה \ ע"י בני הר"ר יעקב ב"ק \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 mm, komentář RP; vyznačovací KP aškenázské nakloněné 9 mm • kolace [1]–23⁴ 24⁶ 25⁴ • signatury KP mm, první dva listy složky, nepravidelnosti: sl. 1 neznačena vůbec, sl. 2 až *bejt bejt* • foliace [1], 2–3,5, 5*bis*, [1], 6, 6*bis*, 9, [1], 9*bis*, 11, 13, [1], 15–9, [1], 21, [1], 23, [1], 25–68, [1], 72–103, [1] • kustody sloupcové • signování v první půli složek KP 4 mm.

D • bordura B22, puklá • jehličky po stranách záhlaví a na konci sdružené do trojúhelníkové ozdůbky • zavinilina s kvítky 1 a 2, 2a • xylografovaná ligatura *el* z vinuté pásky.

B • *CLH* 2901 (1657–1660); Cowley 569; Vinograd 412; *BHB* 333730.

C • BLO Opp. fol. 1256 (*olim* 1085).

347.

Elijahu de Vidas, *Kišur šeni mi-Rešit ḥochma we-hu Toš'ot ḥajim*

s.l. s.t.n. s.a. za vlády císaře Leopolda [Praha, Bakové, kol. 1658–1669 či mladší?]

8°, [44] ff.

Etika dle kabaly, kompendium knihy *Rešit ḥochma* Elijahu de Vidase pod názvem *Toš'ot ḥajim*, připravené Jaakovem Luzzatem (*CLH* 5571). Od sl. 8,2 následuje nový text, *inc. Šavti u-ra'o ki-ṭov le-sader u-le-taken ma še-ra'uj še-jitnabeg bo ha-adam...*, o patřičném počínání člověka od chvíle, kdy vstane, až do doby, kdy vyjde ze synagogy; dle *BHB* by mohl být autorem textu, který obsahuje i komentář k modlitbám a požehnáním, Šabtaj ben Jicchak Sofer z Przemyslu, který formuluje *šavti we-ra'o* (Kaz 9,11, „opět jsem viděl“), kterou je možno volněji číst i ve smyslu „i viděl Šabtaj“, používá (viz k němu č. b. 225). Datováno dle ozdůbky, ale s určitou nejistotou.

TT:

ספר קיצר שני מראשית \ חכמה \ והוא תוצאות חיים כי מוצאי \ מצא חיים ויפק רצון מה' \ ספר זה מיוסד על
אדני \ פז מן ראשית חכמה \ הארוך והקצור מלוקט מכל ספרי \ מוסר גם הרבה כווננו' על התפילו' \ הכל בדרך
קצרה [...] והוא דרוש [...] \ הכולל עיקרי התורה והדרך ישרה \ להדריך לאנשים בדרך סלולה \ ונדפס
בדרך קטן למען יוכל אדם \ לשאת אותו בידו ואל יהיה עלוי \ למשא ויהיגה בו תמיד [...] תחת ממשלת
אדונינו הקיסר \ המיוחס לעפאלטוס יר"ה \

T • 1 sloupec • textové RP a KP hybridní bakovské 1,8 mm / 44 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm • kolace [1]–11⁴ • zrcadlo 130 × 73 mm • bez foliace • kustody stránkové • signatury KP 4 mm číslo složky a pouze na prvním listu.

D • jehličky tvoří dvojitý rámeček TL.

B • *CLH* 4973,11 (1657–1688); Vinograd 418; *BHB* 333438.

C • BLO Opp. 8° 497 (1) (*olim* 439), 143 × 90 mm, rukou doplněné korunky nad slovy, konvolut s rukopisnými doplňky, včetně opisu *Moladot Jišbak*, Praha 1623 (č. b. 254).

N • srov. též titul *Toš'ot hajim* Šabtajova žáka Chajima Bochnera, který vydal i další texty zjevně související s Šabtajovými zájmy a činností (viz např. *BHB* 178647 či 121756, a srov. též název dalšího jeho počinu *Orḥot hajim*, *BHB* 121758), nemůže s ním souviset i tato edice, vzhledem k titulu i přidruženému textu?

348.

Megilat Antiochos

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1658–1669?]

8°, [8] ff.

Jidiš převyprávění zázraku, který se stal s olejem při obnově chrámového kultu po vítězství Makabejských nad Seleukovci, přeloženo z hebrejštiny. F. [1b] začíná nadpisem *Megilat Antiochos ha-raša'*, vlastní text *inc.: Got den bern vil ich lobn...*; [8] vakát. 1. vyd. hebrejské kol. 1480, 1. vyd. v jidiš snad Benátky 1548 či 1558 (viz *BHB* 303429 a Zfatman, níže).

TT:

מגילת אנטיוכס \ [פון] חנוכה טוטש קויפן . אונ' טוטש ניט דר [פ]ון לויפן : אז עטל גוטש וואונדר אלט הערן \
ער עז ניט האט גזעהן . וויא אונזרי עלטרן \ איז גשעהן . ווי ער זי אויז פיינטש הענדן הוט \ גהאלפן : אונ' דען
פיינטן פר זיא גמכט \ לויפן [...] אונ' דז ניט מיט \ איין קריגל איל פון איין נכט . אז עז האט \ גיברענט טאג
אכט : דרום טון מיר הנוכה \ מכין . טוט עז לעזין וורט איר ווישן אלי זכין . \ אונ' וורט גדענקן אן גוט אל צייט .
וויא ער \ אכפרט אלי פרומה לייט . זאל \ ער אונז אך טון אלי טאגן . \ דארויף וועלן מיר \ אמן זאגין : \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 (slitek *got* z JP12); vyznačovací KP aškenázské nakloněné 4 mm
• zrcadlo 135 × 77 mm • kolace nezjištěna, bez signatur, snad tedy [1]⁸ • bez záhlaví • kustody stránkové.

D • jehličky tvoří rám TT • flankují nadpis, [1b] • sdruženy do trojúhelníkové ozdůbky, [7b].

B • *CLH* 1392; *JDL* 136; Vinograd 1561 • Zfatman 0? (srov. 1, 7 a 105).

C • BLO Opp. 8°1103 (30).

349.

Jehuda Jicchak ben Jaakov Zausmer (žijící autor?), *Sefer sgula le-bašil nefišot we-gam an šproch*
s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, 1658–1669?]

4°, fragment, [7] ff. doch.

Léčebné předpisy a zaříkávadla; defektní, končí číslem 42. Autor dle *CLH*, podle níž 1. vyd. Amsterdam 1651 obsahuje 45 receptů. Jméno autora dle *CLH*. Bez TL, pouze nadpis.

Nemohlo být tištěno spolu s *Kenig Artus hof*, č. b. 389, jak je (snad dle Wolfa?) zmiňováno v *CLH*: jiné písmo i odlišné číslování složek.

TT:

ספר סגולה להציל נפשות וגם אן שפראך

L • jid

T • 1–2 sloupce • textové JP13 2 mm / 57 mm 10 ř. (slitek *got* z JP12); vyznačovací KP aškenázské 2,5 a 4 mm • kolace fragmentu [1]⁴ 2³ • zrcadlo 165 × 125 m, šířka sloupce 60 mm • signatury KP 4 mm • v záhlaví *mašil nefášot* • kustody stránkové či sloupcové • bez foliace.

D • jehličky flankují titul.

B • *CLH* 5721,4 (viz též *CLH* 6024,6); JDL 204; Vinograd 386.

C • BLO Opp. 4° 1422 (2) (*olim* 1696), 177 × 14 mm, defektní, v konvolutu s *Kenig Artus Hof*.

350.

[*Sidur*]

[Praha, Bakové, kol. 1658–1669?]

4°, [14] ff.

Obsahuje každodenní modlitby, dle *BHB* dle polského ritu, *inc.*: *Adon 'olam ašer malach...*, tištěné nezvykle Raši písmem a bez vokalizace, patrně určeno jako doplněk k nějakému textu, před jehož studiem je recitováno (srov. *Sidur 'im tikunej šabat* [1673–1690] nebo též *Šulḥan 'aruch* 1688, oba v BLO, jimž podobný sidur předchází jako součást tisku, a též č. b. 284, tištěné patrně společně s č. b. 282 a 283). Obsah: modlitby pro všední den, šabat a *moša'ej šabat*, novoluní, amida pro tři poutní svátky a modlitba pro postní dny (*ta'anit*, končí modlitbou *Avinu malkenu* a závěrečným *slik*). Cenzurovaný text amidy, *baruch ata [...] še 'asani Jišra'el*, [1a] (ve vyd. [kol. 1640], č. b. 284, je znění pasáže necenzurováno, stejně jako – alespoň dle popisu v sysno NLI 1283939 (a *BHB* 308476?) – ve vydání z Mehlmanovy sbírce v NLI; naopak v *Sidur 'im tikunej šabat* [1690–1695], BLO Opp. 4° 1220 /*olim* 1504⁹/ je znění cenzurováno. Bez jakéhokoli nadpisu, začíná incipitem *Adon*. Doplněn zavedený titul.

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm, instrukce KP hybridní bakovské 1,8–2 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm, [1b] • kolace 1–3⁴ 4² • signatury: sl. 1–4 číslo složky na prvním listu

- složky KP 4 mm; sl. 1–2 číslo složky i listu na druhém listu RP ve sl. 1, KP hybridním ve sl. 2 • bez záhlaví a foliace • kustody stránkové.
- D • jehličky flankují nadpis na [1b] a instrukci *jehi rašon we-chul.*, [2b]
- B • Vinograd 0?; *BHB* 308476? (nezmiňuje ozdůbky, datuje c. 1670; katalog NLI, sysno 1283939, datuje c. 1640).
- C • ŽMP sg. 5.491, svázáno s *Tikunej šabat*, Praha, společníci v tiskárně Mošeho Katze zl, [5]445 (1685) • NLI R 8° 75 A 763 (viděna fotokopie S R 8° 75 A 763, pokud to je fotokopie téhož, záznam je poněkud nejasný) • NLI VAL 8° 2017 A 4286.

351.

Sliḥot mi-kol ha-šana

Praha, *s.t.n. s.a.* [Katzové – korpus, Bakové – titulní list?], za vlády císaře Leopolda [1658–1669?]

8°, [112] ff.

Kajícné modlitby pro celý rok. Obsah: [1,1a] TL, [1,1b–6,2a] slichot pro *jom rišon* až *ševi'i*, [6,2b] pro *erev roš ha-šana*, [10,4a] *Šom gedalja*, [12,1a] *jom šeni* až *ḥamiši šel 'ašeret jmej tšuva*, [18,1b] *erev až minḥa šel Jom kipur*, [27,1a] *šalmonit le-mila*, [27,4a] slichot Avigdora Kary (*Et kol ha-tela'a a El neḳamot*) a [28,2a] Avrahama ben Avigdora (*Ana elobej Avraham*) – v záhlaví jmenován jako *mbr“r Avraham zš“l mi Praga ben mbr“r Avigdor Kara zš“l*; [28,4a–b] *simanim*, celkem 145 položek. Kromě f. 1,1 a snad též protilehlého listu 1,4 (k němuž chybí fotodokumentace) se korpus edice zdá být totožný s katzovským vyd. *Sliḥot* [1637–1650] (č. b. 280, exemplář JTSA), včetně vinětky a malého KP užitého pro *simanim*; srov. např. rozdíly a shody na ff. 1b a 2a. Znění TT je, kromě jména císaře, totožné s TT oxfordského exempláře *Sliḥot* [1650–1655?] (č. b. 308, BLO Opp. 8° 974). V TT je použito snad bakovské KP hybridní rozvlněné a textové KP 2,5–3 mm na f. [1b] je podobné textovému KP bakovského vyd. *Tfilot ha-derech* 1660 (č. b. 356). V unikátním exempláři BLO se skvrny na TL a následujícím listu nekryjí a je zřejmé, že korpus knihy vystupoval po nějakou dobu pod jinou identitou s jiným TT, anebo bez TT. Je možné, že první (a možná též čtvrtý) list první složky byl dotištěn v bakovské tiskárně, byť s katzovskou bordurou B23, tj. že by byl – k exemplářům vydaným za Ferdinanda v katzovské dílně a doposud neprodaným – v době nečinnosti katzovské tiskárny související s úmrtím Mošeho Katze r. 1659 u Baků (Baky, kteří

by zbytek nákladu odkoupili?) dotištěn pouze obměněný titulní list, resp. nový vnější dvoulist první složky?

TT:

סליחות \ מכל השנה \ לגוי צדיק שומ' אמונה \ תבקע שערי מעונה . \ ותגיע לכסא השכינה \ להיות לנו למגן
וצנה . \ כמנהג ומדינות [!] אלו פיהם \ ופולן ומערהרין יצו : \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו \ המיוחס
מאוד הקיסר \ לעפאלטוס יר"ה \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm / 60 mm 10 ř., KP hybridní 1,2–1,5 mm a 1,8 mm, RP 1,8 mm (instrukce, též impresum); vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm, KP hybridní 2 (impresum) a 2,5 mm (rozvlněné bakovské?; text TT) • kolace [1]–28⁴ • zrcadlo 130 × 81 mm • signatury KP 2,5 mm, jen číslo složky • bez foliace • kustody stránkové • záhlaví živá.

D • bordura B23, opotřebovaná, TL • na konci filigránová viněta FV4.

B • CLH 2900; Cowley 569; Vinograd 413.

C • BLO Opp. 8° 975 (1) (*olim* 766), 153 × 90 mm, na poslední straně jidiš pamětní přípis, přívazek viz č. b. 322.

352.

Jehuda Lejb ben Naftali Katz, *Toldot Jehuda*

Praha, (autor či syn?) – synové Jaakova Baka, za vlády Leopolda, *s.a.* [1659–1662?]

4°, 29, [1] (*recte* 32) ff.

Biblické odkazy k veršům citovaným v *Jalkuṭ Šim'oni*. Autor (či jeho otec?) býval vrchním rabínem a představeným ješivy (*abd* a *rm*) v Lublinu a přilehlých obcích (*agafeba*). [1a], [1b–2a] předmluva, datace na konci předmluvy: dílo dokončeno r. 419 (1659). V závěru pouze závěrečná formule, bez kolofonu. Poslední list vakát. Datum mezi datem dokončení díla a rokem 1662 (viz u č. b. 344).

TT:

ספר תולדות יהודה \ והוא מורה מקום מהפסוקים הנדרשים \ בספ' ילקו' השמעוני כסדרן ושלא \ כסדרן
במקומן ושלא במקומן \ לידע מוצאן ומובאן ואותן \ מקומן של שבחים שבח \ שפר ספר הילקוט \ חיברו האלוף
מר \ ינוקי כמוהרר \ יהוד' ליב בן \ הגאון הגדול \ מוהרר \ נפתלי כ"ץ ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק לובלין
ואגפיה \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר לעפאלדוס יר"ה \ על ידי בני הר"ר יעקב בק \ \

Chronogram na konci předmluvy:

חברתי חיבור הלז לפרט ה'ספר מ'ראה מ'קום ש'ל ה'פסוקים \ ה'נדרשים ב'ספר י'לקוט ה'שמעוני ב'שני ה'חלקים

\ \

T • 3 sloupce, předmluva 1 • textové KP hybridní bakovské 1,8 mm, vyznačovací KP aškenázské a hybridní rozvlněné ca. 2 mm • kolace [1]–13² 14–15¹ (či snad 14²?), 15bis–16² • zrcadlo 144 × 120 mm • foliace [1]–8, [2], 11, [1], 13–15, [1], 17–20, [1], 22–28, [1], 30, 29, [1], KP 4 mm • kustody stránkové • záhlaví živá, titul a paraša, KP 4 mm.

D • kvítek 8, kotvička 3 (s jedním lístkem trojklanným) tvoří rámeček TT a sdružené do ozdůbky, 2a.

B • *CLH* 5752,1; *Muneles* 134; *Vinograd* 425; *BHB* 141474 • Bobzin – Süß Vk 95/2.

C • UB Erlangen H 61/WAGENSEIL.VK 95 (2) [stará signatura RAB-I 169(2)].

353.

Elia ben Ašer ha-Levi Aškenazi (Elia ha-Medakdek, Elia Bachur / Elje Bocher, 1468/1469–1549), *Bovo buch*

Praha, (Moše Menachem ben Jehuda Lejb z Krakova) – synové Jaakova Baka, dokončeno 13. nisanu [5]420 [25. března 1660]

8°, [96] ff., ilustrace

Veršovaný román, jehož hrdinou je rytíř Bovo d'Antona, přepracovaný autorem z italského originálu spřízněného se středověkým anglickým rytířským románem *Sir Bevis of Hampton*. 1. vyd. Isny, 1541 (viz reprodukce v Turniansky – Timm 2003: s. 105–107). Nakladatelem (*drukr*, srov. již v roce 1602 výraz *drukr un šrajbr*, č. b. 88) pražské edice byl dle explicitu Moše Menachem ben Jehuda Lejb z Krakova přišedší do Prahy *in šveden vezen*, který knihu doporučuje pro ukrácení chvíle ženám, dívkám a mladým chlapcům, jež všechny potěší, když jsou unaveni prací (a udrží je doma a nebudou tak běhat po ulicích), a slibuje vydat mnohé další pěkné kousky (*fil šejne štikn*), kromě jiného *Doz buch fun der šejn Glikn*, a přivést na svět mnohá dobrodružství (*abentojr*), příslib vydání knihy o krásné Glikn převzal nejspíš z vyd. Isny 1541, vydaného vnuky Eljeho Bochera (viz Turniansky – Timm 2003: č. 97 a reprodukci explicitu vyd. Isny č. 51). Obsah: [1a] TT, [1b–2a] předmluva, [2b–93b] text, v závěrečné formuli označeno jako *Istorije šel Bovo dantona*, [94a] slovníček italských výrazů *velšen verter* (Elijův?), [94b–95b] explicit s kolofonem a datem dokončení, [96a–b] vakát.

TT:

בבא בוך \ איז עז גינט . טוטש בלד \ קויפן צו הנט . זיא קומן \ זונשט אין פרעמדי לנד . עז \ רעט פון איינע
ריטר אונ' \ קיניגש טאכטר צו הנט . \ דרום טוטש בלד דער נאך \ לויפן . אי מן זיא \ טוט פר קויפן : \ פה פראג
על ידי בני הר"ר יעקב ב"ק ז"ל \ \

Kolofon a explicit:

אויז גדרוקט מיט גנצער פלייש אין י"ג ניסן ת"ך פה ק"ק \ פראג . איך אידר וועלטן זאג . ווער וואש וויל דרוקן \ לאשן . דער זאל זיך בלד מכן אזיף דער שטראסן . \ אי הער קען פראג זאל ער קומן גירנט . זו ווערט \ אים גהאלפן מיט רעכטר הנט . דרויף \ מיר ווערטן אלי דז משיח זול קומן \ אונ' דער ליזט אונש אונ' \ אלי פרומן \ גלובט זייא גוט דר אונז גהולפן האט . דז מיר דאז בוך \ אויז גדרוקט האבן . פר ווייבר אונ' מיידן \ יונגי קנאבן . איר קורץ ווייל דא מיט צו פר טרייבן . דא מיט זיא דר היים זולן בלייבן . ווען זיא זיין מיסיג פון \ אירר ערבטן אונ' לעזן . זולן זיא מיט דען ביכליין האבן \ איר וועזן . אונ' ניט לופן אויף דער גסין . אונ ניט שפילן \ נאך נשין . נון וויל איך ערשט רעכט צו שיקן . צו \ דרוקן פיל שיני שטיקן . אונ דאז בוך פון דר שין גליקן . \ פיל אבנטייאר וויל איך ברענגן אין דער וועלט . וואז \ מיסיג גיארנש וואל גיפעלט . אויך דיא שון אויף איר \ ערבט זיין גפליסין . דיא מוז דאך צו \ וויילן איר לושט ביסן . דרום \ לושט אייך דאז געלט \ ניט פר דריסין \ דען דרוקר וויל איך אייך נענין . ווען איר אין אנדרשט \ בגערט צו קינין . משה מנחם טוט ער זיך \ מעלדן . בר יהודא ליב ז"ל דען העלדן . \ מק"ק קראקא איז ער קומן אין \ שוויידן וועזן . גוט זאל \ אונז פון אלי צרות \ מכין גנעזן : \ אמן \

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 55 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázské 9 a 4 mm, KP hybridní bakovské 1,8 mm • kolace [1]–12⁸ • zrcadlo 130 × 73 mm • kustody stránkové • signatury hebrejsky pouze na prvním listu složky • foliace není.

D • kotvička 3 a kvítek 8, rámeček TL a sdružené do ozdůbek na ff. [95a–b] a jinde jednotlivě • xylografovaný medailon s poprsím muže obklopený nápisem *Albertus Romanorum Imperator Archidux Austriae* ve čtvercovém rámečku s rohy vyplněnými akanty, [2a], 61 × 61 mm • signet S10 se lvem L8, [95b] – původně Jehudy Schedela, zde nejspíš Jehudy Baka.

B • Bass, *Bejt*, č. 33, 0; *CLH* 4960,2; Vinograd 426 • Weinreich 1928: s. 149–171; Erik 1929: s. 179–202; Zinberg 1975: sv. 7, s. 69; Rosenzweig 2015 (kritická edice s úvodem); Turniansky – Timm 2003: s. 102–107.

C • BLO Opp. 8° 1058 (1) (*olim* 840), 143 × 85 mm, konvolut.

354.

Avraham Reuven ben Hoške Katz (kol. 1605 – jaro 1673), *Jalkuṭ Re'uvēni*

Praha, Avraham Reuven ben Hoške Katz (?) – synové Jaakova Baka, [5]420 [1660]

4°, [162] ff.

Encyklopedie kabalistických konceptů a výroků excerptovaná z kabalistických knih, Talmudu

ad. Autor, povoláním *sofer* (písař či tajemník, notář), zeť r. Šloma Efrajima Luntschitze;

v epitafu zmíněna jeho díla *sefer Jalkuṭ ha-Re'uvēni we-sefer Jalkuṭ 'al ha-tora* (tj. *Jalkuṭ*

Re'uvēni ha-gadol, další viz Muneles). Obsah: [1a] TT, [1b] vakát, [2a–b] předmluva, [3a–

158a] text se závěrečnou formulí, [158b] rejstřík hesel, [159b–162b] *errata*, závěrečná

formule. Vročení v TT chronogramem *liḳuṭa ha-Re'uvēni*. Bez kolofonu. V rukopisu Ms

Zurich – Zentralbibliothek Heid. 11–13 je dochován opis uvedený neotištěnou předmluvou a

básní autora a aprobacemi vrchního pražského rabína Aharona Šimona Špiry, datovaná r. 1657, Šabtaje ben Ješaji Horowitze (Vídeň), Jehošuy Hešla ben Jaakova (Vídeň), Jony ben Ješaji z Prahy (Vídeň), Jaakova Šimona Bunemse z Prahy (Metz, 1649), „pět podpisů z Prahy z roku 417 (1657)“ a aprobací Geršona Aškenaziho sídlícího v Hanau (1659).

TT:

ילקוט ראובני \ ילקוט ראובני \ כלם מאמרים מספרי קבלה \ ורזי ד'אוריית' לפ"ק \ אלה דברי קבלה מדברי סופרי"ם אשר יגע ומצא ולקוט \ האלוף מהר"ר ראובן בן האלוף מוהר"ר האשקי כ"ץ ז"ל \ ה"ה סופר אשר היה חתן הגאון [...] מוהר"ר אפרים זצ"ל איש לונטשיץ [...] חבור כמה ספרי \ ומקו' הניחו אבותיו למהר"ר ראובן להתגדר בו ויצא ללק"וט במאמרי"ם \ בסודות נסתרים : מן ספרי קבלה ומהרבה ספרים ומן ששה \ סדרים : תוספת דיבורים : מעין אגדה נאה והדורים \ לזכות בו רבים זקנים ובחורים יזכהו ה' לעשות אין \ קץ הרבה ספרים \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר לעפאלטוס ירום הודו \ ויגדל מלכותו למעלה אמן : \ נגמר יום ו' א' אלוף בשנת לקוט"א הראובני"י \ ע"י המחוקקים בני הר"ר יעקב ב"ק ז"ל \ \

T • 2 sloupce ohraničené linkami • textové KP hybridní bakovské 1,8 mm, předmluva a rejstřík RP; vyznačovací KP aškenázské 4 mm, KP hybridní rozvlněné ca. 2,5 mm • kolace [0]² 1–40⁴ • signatury KP 4 mm (kromě první neznačené složky) nepravidelně: sl. 1: 1,0, 1,2; sl. 2: 2,1, 2,2; podobně sl. 15: 15,1, 15,2; sl. 3–14 a 16–32: značen pouze první list číslem složky a listu, např. 14,1; sl. 33–40 pouze první list a pouze číslem složky • kustody stránkové • jednotlivá hesla po stranách číslována • záhlaví živá • bez foliace.

D • kotvička 3, kvítek 8 tvoří široký rám TL • pás z kvítku 8 ukončuje předmluvu • na konci z kotviček složené trojúhelníkové ozdůbky.

B • CLH 6824,2; Muneles 136; Vinograd 428; BHB 141371 • k autorovi *Gal-Ed*, s. 36, č. 83, Muneles 1988: č. 221 (otec autora byl kantor Hoške Katz, viz Muneles, tamtéž, a Idelsohn 1927: s. 354).

C • ŽMP sg. 28.535, 190 × 150 mm.

355.

Natan Neta ben Moše Aškenazi Hannover (zemř. 1683), *Šafa brura* Praha, (Natan Neta Hannover) – synové Jaakova Baka, [5]420 [1660] 4°, [44] ff.

Slovník hebrejsko–jidiš–italsko–latinský uspořádaný v tématických okruzích do dvaceti kapitol, vhodný „pro každého“: ženy i muže, staré i starce a chlapce i mládence, učitele i obchodníky a pro prosté (nevzdělané) lidi (*amej ha-arašot*) na cestách (explicit a TT). TT obsahuje též náboženské zdůvodnění studia jazyků formulované biblickým jazykem (DT 11,19) i mesianistický argument. Dle předmluvy obsahuje ekvivalenty všech slov, které se

nacházejí v hebrejské Bibli a též trochy talmudických výrazů, excerptované dle *sefer kōnqordansies* (biblické konkordance?; srov. č. b. 250) a *Mirkevet ha-mišne* (biblické konkordance – *kōnqordasjo* – a hebrejsko-jidiš slovníku, 1. vyd. Krakov [kol. 1534]); dále v přemluvě poznámky k latinské výslovnosti a jejímu vyznačení v příručce; italštinou že je míněn jazyk toskánský, jímž v Itálii hovoří vládci a králové; k tomu, že při převodu do *lešon Aškenaz* (jazyku Německa) nepřihlíží příliš k *lešon Aškenaz šel gojim* (němčině nežidů), ale podává ekvivalenty hebrejských slov v „našem jazyce“, tj. v jidiš; a k volbě ekvivalentů, buď dle nejdůležitějšího významu známého každému, nebo je volen ekvivalent vysokého stylu, aby byl člověk schopen mluvit s vládci a králi. Studijní i konverzační příručka či onomasiologický slovník (definice Konstanze K. Kunst) či svého druhu *orbis pictus* bez obrázků: kapitoly, jak je jejich obsah shrnut na začátku knihy (ač zejména ke konci knihy nenaplněn), pokrývají vše od nebe, Tóry, země a zeměpisu, rostlinstva, plodin, stromů a ovoce, koření, bylin, moře a ryb a lodí a jejich druhů a druhů vodstva, ptactva a hmyzu, domácích i divokých zvířat, člověka a lidských druhů, povolání, nemocí a pohrom a všelikých strastí a vad, lidských orgánů, „věci“ a jejího opaku, druhu obětí (?) a násilných smrtí (zde též zahrnuty úřední doklady a úkony), oblečení, drahokamů, kovů a mincí, nástrojů válečných, pracovních, hudebních a dalších, národů a jejich jazyků a jak mluvit s vládci a králi a s každým dle jeho hodnosti, obchodní terminologie a jak vyprávět příběhy, (obchodního) jednání a cestování, chronologii a kalendář a časomíru, čísla a počty, všechna cizí slova (*milot zarot*) v alfabetském pořádku dle *sefer kōnqordansies* až po gramatiku. V explicitu autor zmiňuje okolnosti vzniku díla, podíl dvou mládenců, Jokeva Šebršiner z Litvy a Gavriela Blanes (Belanise?) z Itálie, a i důvod, proč jej sepsal a vydává namísto svého kabalistického spisu: „neboť v Polsku dosud trvají nebezpečné časy a nikdo nekupuje kabalistické knihy“, na jejichž vydání doufá touto cestou vydělat. Obsah: [1a] TT, [1b–2a] předmluva autora a obsah, [2a–43b] text, [43b–44b] *errata* pro každý jazyk zvlášť, [44b] explicit. Vročení v TT chronogramem *ha-ḳdoša*.

TT:

ספר שפה ברורה \ הביטו וראו זה דבר חדש אשר לא היה לעולמים : לשון הקודש \ ולשון אשכנז ולשון איטליאה ולשון לטינא מפורשי' בתמימות : \ והוא טוב לפני נשים ואנשים . זקנים וישישים : \ נערים ובחורים : מלמדים וסוחרים . וגם \ לפני עמי הארצות : ההולכים \ בכל הארצות . ולמדתם \ אותם את בניכם : \ לדבר במ למען ירבו \ ימיכם : ובזכות \ זה ישלח לנו \ משיחנו : \ במהרה \ בימנו \ אמן \ סלה : \ נדפס פה פראג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס מאד הקיסר רומי המהולל \ לעפאלטוס השם ירום הודו ויגדל מלכותו \ למעלה מעלה אמן \ על ידי המחוקקים בני הר"ר יעקב ב"ק ז"ל \ השם יזכה אותנו לבא במהרה לארץ הקדוש"ה \

Explicit:

הנני באתי לחלות פני כל המעין בספר הזה אם ימצא עוד בו איזה טעות אל ידוני לכף חובה כי כן דרך \ הדפוס כנודע סהדי במרומים שעסקתי בספר הזה בדקדוק רק עם שני תלמידי בחורים חשובים שם \ האחד יאקב שעבירשינר ליטיינר ושם השני גבריאל בלאניס מאיטליא מעיר אליפייאני ולא זה היה כוונתי רק \ להדפיס ספר קבלה שחברתי רק משכתי ידי ממנו כי יש עדין שעת חירום במדינת פולין ואין קונה על ספרי \ קבלה ול[מ]צא טרף לביתי חברתי דבר השווה לכל אדם כ"ד המחבר זעירא דמן חבריא נתן נטע בן \ הקדוש מוהר"ר משה הנובר זצ"ל היד אשכנזי שהיה מקדם מתושבי ק"ק זסלב \

T • 4 sloupc (slovník), 1 sloupec (předmluva, *errata* ad.) • textový KP aškenázské vokalizované 2,5 mm mm, KP hybridní bakovské 1,8–2 mm, RP 1,8 mm v předmluvě; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]–10⁴ 11–12² • zrcadlo 170 × 132 mm • kustody stránkové • bez foliace • signatury v první půli složek KP, pouze číslo složky.

D • rámeček TT: kotvička 3 a kvítek 8, též dále v textu.

B • *CLH* 6637,23; *Muneles* 135; *Vinograd* 435; *BHB* 177625 • k autorovi a k dílu Shulvass 1971 a *Kunst* c2010 (nepublikovaný text).

C • BLO Opp. 4° 1091, 189 × 150 mm, pergamenová vazba, přípisky: Ašer Jicchak ben *kmr* Avraham Bach (?) *jš“w šlj“t*.

356.

Tfilot ha-derech

Praha, *s.t.n.* [Bakové] [5]420 [1660]

8°, [12] ff.

Modlitby a *sgulot* (ochranné modlitby, jakési slovní amulety či zaříkávadla) na cestu lesem, po moři atd., dle TT tradované kabalisty (*meḳubalim mi-ba'alej ha-ḳabala iš mi-pi iš*). Obsah: [1a] TT, [1b] *sgulot we-tfilot ha-šajachim ḳodem šeto la-derech u-bi-še'at še-bu 'al ha-derech*, [2a] modlitba připsaná Rabejnu Tamovi; [5a] Ž 67 v podobě menory, [5b] *tfilat ha-derech*, [7b] *tfilat ha-ja'ar* [8a] *tfilat ha-jam*, [10a] *seder tfilat ha-derech* přepisovaný „mudrcům ze Země Izraelské“, [11a–12a] *dinej tfilat ha-derech*, [12b] vakát. Bez kolofonu.

TT:

תפלות הדרך \ סגולות נפלאות וגדולות מאד השייכים למי \ שיוצא על הדרך והם מקובלי' מבעלי הקבלה \ איש מפי איש ויש בתוכם דברים בדוקים \ ומנוסי' לכל מי שיעשה אות' בכוונה וברעותא \ דלבא שניצל מכל פגע רע ומכל נזק בין בגופו \ בין במאודו ומפני שרבים אינם נזהרים \ בתפילת הדרך מפני שאינם רגילים בפיהם \ אמרתי בלבי כדי לזכות את הרבי' להדפיסו \ בכרך קטן כדי שכל אדם יכולין לשא' בחיקם \ ובאמתחתם כשהולכים בדרך [...] וה' אלהי \ ישראל : יבנה חורבות אוריאל : ובא \ לציון גואל [...] נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר לפאלטוס יר"ה \ בשנת 'אז 'תצלח 'בדרכיך 'והוא 'יישר 'אורחותיך לפ"ק \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm, RP a KP hybridní bakovské 1,8–2 mm pro hebrejské instrukce; vyznačovací KP aškenázské 4 mm; písmo v menoře KP hybridní

(sefardizující) 2,5 mm a KP aškenázské *dtto* • kolace [1]–3⁴ • zrcadlo ca. 125 × 78 mm • bez foliace a záhlaví • kustody stránkové • signatury na prvním listu složky KP aškenázské 2,5 mm.

D • rámeček TL dvojitý, kvítek 8 a kotvička 3 • kvítky 3 flankují nadpisy v textu • Ž 67 sázený v podobě menory, [5a] • ztrácející se sazba.

B • CLH 3354; Vinograd 384; BHB 333449 • Bobzin – Süß VK 236/6.

C • UB Erlangen H61/WAGENSEIL.VK 236/6 (4), stará sg. ALT-I 611(4) • BLO Opp. 8° 933 (*olim* 726), 152 × 90 mm, defektní, chybí TL • UB Rostock.

357.

Jaakov Meir ben Šimon Werters (zemř. 1693), *Ajn šejn naj lid [...] 'Ašeret ha-dibrot fr tajšt* Praha, s.t.n. s.a. [Bakové, kol. 1660?]

8°, [4] ff.

Zbožná píseň o darování Tóry na hoře Sinaj, složená na melodii *Jidšer štam* (TT), převedená z hebrejského *Ašeret ha-dibrot* (?). *Inc.: Ich vil an hebn cu lobn got der uns al gemajn gešafn hot... Expl.: ...in der cajt ven dos galut vert hoben ajn end almechtiger got (mašiach) bald zend amen...* Následuje explicit autora: *...li-chvod ha-š[em]“j[itbarach] hob ichs an berajt Meir ben r. Šimon Vertr hot geneht dos klajd levuš malchut*. Akrostich nejprve abecedický, poté Meir ben Šimon. V roce 1688 vydal Meir modlitby *Tfila le-‘ani*, v explicitu se označuje jako *ha-ša‘ir* (může jít o reedici, nebo o výraz skromnosti) a též jako ten, kdo ve Staronové synagoze vyučuje (Rašiho komentář k Tóře?) (*der in der Alt naj šul tut šurim zogn*). Snad vzhledem k tomuto pozdějšímu dílu datuje CLH kol. 1686, ale úpravou se tisk jeví starší: datováno k *Bovo buch* dle výzdoby.

TT:

איין שׂין נײא ליד \ איר ליבן מאנין אונ' פרויאן . \ טוט דאז געטליך ליד \ אן שׂויאן . דער דא ווערט דרינגן \ לאיין . דען ווערט זיין געלט ניט \ גרייאן . דיא (עשרת הדברות) \ פר טייטשט גאר שׂין . אך וויא מיר \ טעטן בײא דען ברג סיני שׂטין . \ גאר היפש נאך דען אלו"ף בית איז \ עז ביטראכט . אויף דען ניגון פון \ ידשר שׂטם גימאכט . בזכות זה \ ווערט גשעהן . דז מיר ווערן זוכה \ זיין דיא (לוחות) פון \ ספיר ווידר צו זעהן : \ נדפס פה ק"ק פראג \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 55 mm 10 ř. (*got* slítkem z JP12 i jednotlivými literami s *alef*); vyznačovací KP aškenázské nakloněné 4 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo 125 × 72 mm • kustody stránkové • bez záhlaví, foliace i signování složek • interpunkční znaménko též *jod*.

D • kotvička 3 a kvítek 8 tvoří rámeček TT.

B • *CLH* 3686 (kol. 1686); JDL 236; Muneles 163; Vinograd 543 (uvádí 5 ff.) • k autorovi Hock 1892: col. 120a, č. 8712.

C • BLO Opp. 8° 1058 (10) (*olim* 840), 144 × 85 mm, konvolut.

358.

Jaakov Meir ben Šimon Werters (zemř. 1693), *Binjan bejt ha-miḳdaš*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1660?]

8°, [8] ff.

Zbožná píseň o podobě Chrámu. *Inc.: Ir libn manen un frauen merkt eben auf voz doz buch tut šrajbn. Tut ez vol an šauen... Expl.: ...tog un nacht fri un špot, zajne mir berajt mir voltn gern šauen di gebau un gevelbr. Ich šrajbr och zelbr Meir ben r. Šimon iz er genant hi in Prag iz er vol bekant. Cu got hob ich gutn trauen.* A popisek k obrázku: *mizbeaḥ ḳorban*. Datováno dle výzdoby k *Bovo buch* (též Shmeruk datuje „před 1665“); k autorovi viz u č. b. 357.

TT:

בנין בית המקדש \ ווער דאריני ווערט לייאן . ווערט זיך זיין \ הערץ פרייאן . ווען אירש ווערט זינגן \ אויז .
וויא עז איז גבויט דאז הייליג הויז . \ אונ' ווערט דרינגן הערין . דיא כלים דיא \ דער צו קערן . איר ווערט אך
וואונדר \ לעזין וויא דער אויף צוק שיז [צ.ל. איז] גוועזן . אונ \ וואז עז גישטני האט . אונ' וויא דער כהן \ גדול
דיא עבודה טאט . בזכות זה ובא \ לציון גואל . \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 56 mm 10 ř. (*got* slitkem z JP12 i jednotlivými literami s *alef*); vyznačovací KP aškenázské nakloněné 4 mm • kolace [1]⁸ • zrcadlo 131 × 77 mm • bez záhlaví, signování i foliace • kustody stránkové.

D • vinětka chrám Ch2, TL • kotvička 3, kvítek 8, rámeček TL • obětování býčka, [8b], 66 × 62 mm (původně *Minbagim*, Benátky 1593).

B • *CLH* 6330,1 (datuje 1685–88); JDL 24; Muneles 162; Vinograd 541 • Shmeruk 1984: č. 1 (a viz tamtéž další literaturu k dílu).

C • BLO Opp. 8° 1058 (14) (*olim* 840), 144 × 85 mm, konvolut.

359.

Jaakov Meir ben Šimon Werters (zemř. 1693), *Doz getlech lid tut reden fun menš an fang biz cu šterben*

Praha, *s.t.n. s.a.* [Bakové, kol. 1660?]

8°, [8] ff.

Zbožná kratochvilná píseň o osudu člověka „od počátku až do smrti“ „na nápěv písně o císařovně, nechť je vyvýšen její majestát“ (*auf nigun fun der kejsarit jr^b*). Inc.: *Unzern got veln mir loben, er iz vol lobn vert... Expl.: ...nu ir libn lajt nemt azo fr gut icundr auf dizr cajt nit anders iz majn mut cu hajligen gotes namen gelobt iz er al cajt darauf zogt al omen. Meir hot es an berajt*. Datováno dle výzdoby k *Bovo buch*; k autorovi viz u č. b. 357.

TT:

דאז געטליך ליד \ טוט רידן . פון מענש אן פנג ביז צו \ שטרבן אלי בידן . דר זעלבג מענש \ פרום אונ' בידר .
ווערט דרינגן פינדן \ וויא ער בשפין ווערט מיט אלי זייני \ גלידר . וואונדר בערלך ווערט ער \ דרינגן לייאן . זיין
הערץ ווערט זיך \ גויש פרייאן . גאר קארץ וויילג אלש \ פר מעלט . אויף ניגון פון דר קיסרת \ יר"ה איז עז
גישטעלט . דער עז איין \ מאל ווערט הערן . ווערט עז גויש \ מין וועלן בגערן . דרום קויפט עש \ בהענדין . עז
ווערט גויש קיינר \ שענדן . בזכות זה ווערט אונז גוט \ משיח בלד זענדן [...] \ פה קק פראג \

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm (slitek got z JP12); vyznačovací KP aškenázské nakloněné

• kolace [1]⁸ • zrcadlo 125 × 75 mm • bez záhlaví i foliace a signování složek • kustody stránkové • got s čárkou

D • kotvička 3, kvítek 8 (srov. *Bovo buch*) • nekonečný uzel 2, [8b], 100 × 54 mm.

B • *CLH* 3626; *JDL* 114; *Muneles* 170?; *Vinograd* 573.

C • *BLO Opp.* 8° 1058 (6) (*olim* 840), 144 × 85 mm, konvolut.

360.

Šlomo Molcho (zemř. 1532), *Ḥajat kana*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, po 1660?]

4°, [8] ff.

Historie Davida Reubeniho a Šloma Molcha, v edici a s poznámkami Avrahama ben Josefa Juzpy z Rothenburgu. Dle *CLH* zkrácená reedice amsterdamského vydání, které datuje [1660–1670], *BHB* 167242 upřesňuje rok vydání na 1660 dle chronogramu v jedné z poznámek, 419, [5b], který pražské vydání neobsahuje (snad poškozen nebo záměrně vynechán). Dle *CLH* oproti původní edici nevyznačen ani akrostich v poznámce na [1b]. Název cituje Ž 68,31, „divá zvěř v rákosí“, dle vidění Šloma Molcha (TT odkazuje na *Knihu Zohar*, Ba-midbar) a též naráží na Přís 23,23: „pravdu získej“; snad v první souvislosti volen dřevorez na f. [8b], erb Ondřeje Ungnáda ze Suneku se psy a českými nápisovými páskami „GEDNOTA“ a „WONDRZEY VNGNAD SWOBODNI PAN Z SVNEKV A NA HLVBOKY“, poprvé otištěný Pavlem Severinem v Praze roku 1537 v spisku *O ukrutném a*

hanebném břichu opilství (KPS K02576), f. ¹A1^b a ²A1^b, a roku 1541 v *Rozjímání o umučení Krista Pána* (KPS K01625), f. A1^b (identifikace Petra Voita). Srov. podobnou sazbu v *Pejruš 'al mizmor* a *Druš na'e we-jafe*, obé 1657, téhož roku byla znovu užita i viněta s nekonečným uzlem 2, a lze snad tedy s velkou pravděpodobností datovat nedlouho po r. 1660. TT až na detaily přetištěno dle 1. vyd.

TT:

חית קנה \ מראות נוראות . שראה הקדוש כמלאך ה' צבאות . הפורטוגאלי ר' שלמה \ מולכו שמו . ואין להבין
לגלות עומק סתומו . ואם שמץ מיני אמרתי \ כוונתי . מחוות דעי זחלתי . פן אבא לידי מעילה [...] אענה
חלקי גם אני . כאשר מן השמים יראוני [...] הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע להתעלומות [...] ועל שם אמת קנה...

T • 1–2 sloupce • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm a KP hybridní rozvlčné ca. 2,5 mm (TT) • kolace [1]–2⁴ • zrcadlo 151 × 108 mm • záhlaví mrtvá • bez foliace • kustody sloupcové • jediná signatura *bejt*.

D • viněta nekonečný uzel 2, [1a] • erb Ondřeje Ungnáda ze Suneku, [8b], 131 × 106 mm.

B • Bass, s. 24, písmeno *Chet*, č. 38; *CLH* 6959,7 datuje [1670–1679]; Vinograd 483?; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 4° 931 (2) (*olim* 1197), pergamenová vazba, svázáno s amsterdamským tiskem *Sefer urim ve-tumim* [1653?], vlastnický přípis Menachem Mendl *dajan*, TL.

361.

Šlomo Singer ben Naftali Herš Porges z Prahy (zemř. 1662), *Ajn gots forchtig lid in den nigun Ez fri* [?] *zich aus ajn jungn mark grof*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1660 – před 27. únorem 1662?]

8°, [4] ff.

Zbožná píseň, složená na nápěv *Ez fri* [?] *zich aus ajn jungn mark grof, inc.: Ich efn majn mund an ale špot cu zingn un cu lobn den almechtign got...* První akrostich alfabtický, druhý Šlomo ben hr“r Naftali šldh [?] *mi-k“k Prog*; v závěrečných verších se autor dvakrát výslovně jmenuje: *...doz vinšt Šlomo Zingr fun Prog [...] ich vil mich zu dizzen mal nenen do mit ir mich vert kenen Šlomo Zingr tut man mich nenen fr ojch zikaron tue ich es ejch šenken*. Dle explicitu možno usuzovat, že vyšlo ještě za autorova života. Dle epitafu (SŽH) zemřel 8. adaru 422 (27. února 1662). Reedice (včetně explicitu) v tiskárně vnuků Mošeho Katze r. 1692, BLO Opp. 8° 653-1. Datace dle obdobného *Gebinom ve-gan eden bichl* a dle užitého písma a použitého signetu. Dle Basse a *CLH* 6979 má být Šlomo Singer Kristal též autorem písně *Zemer na'e, inc.: Šadaj*

brešit kol bara we-himši'o me-ejn..., který se za zvuku harf a varhan zpíval v Maiselově synagoze před Lecha dodi (CLH 6979 a Kaufmannova poznámka in Hock 1892 a REJ) a má být otištěn v siduru vyd. Amsterdam 1678 (dle BHB 306820 reedice vyd. Frankfurt n. M. 1665–1666, nenalezeno). Další jeho skladbou je pravděpodobně *Zemer na'e me-arb'a ge'ulot*, viz zde č. b. 311. Je zřejmé, že jeho písně byly v Praze slavné již r. 1658, kdy byla píseň o volbě nového císaře ve Frankfurtu nad Mohanem, č. b. 339, složena na nápěv jedné z nich, *be-nigun fun lid fun r. Šlomo Zingrs Kristal*.

TT:

איין גאטש פארקטיג ליד \ אין דען ניגון עז פריא זיך אויז איין יונגר מרק גראף \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13, vyznačovací KP aškenázské 4 mm nakloněné • kolace 1[4] • zrcadlo 125 × 75 mm • bez signatur, foliace i záhlaví • kustody stránkové.

D • signet S10, [1a], patrně pro jméno Jehuda Bak (původně Jehuda Leva Schedel).

B • CLH 3628, reedice 3627, k autorovi CLH 6979 a též 3650; JDL 116; Muneles 177

k mladšímu vyd. 1692; Vinograd ? • Hock 1892: col. 263b, 10422, a Kaufmannova pozn. č. 1 tamtéž, k záznamu dcery-novorodičky, zemř. 1661; Idelsohn 1927: s. 351.

C • BLO Opp. 8° 460 (4) (*olim* 405), 152 × 84 mm, konvolut.

[*]

Berachja ben Natronaj ha-Nakdan (12. – 13. století), *Mišlej šu'alim [...] PARABOLAE VLPVIM RABBI BARACHIAE NIKDANI. Translatæ ex Hebraica in Linguam Latinam. OPERA R.P. MELCHIORIS HANEL SOCIETATIS JESU [...]*

Praha, Jezuitská tiskárna, 1661

8°, [16], 435, [1] s. + [1] tab.

TT:

משלי שועלים \ לרבי ברכיה \ הנקדן \ המועתקים מלשון עברי \ ללשון רומי \ על ידי \ המעתיק מלכיארור הנאל \ מחבורת יהושוע [...] \

Bajky středověkého židovského autora s latinským překladem Melchiora Hanela. Hebrejská část je tištěna, přinejmenším zčásti, typografickým materiálem (a snad s aktivním podílem personálu?) bakovské tiskárny. V KNM je evidováno vydání z r. 1652 (?).

T • 1 sloupec • písma podobná bakovským či s nimi totožná: malé kvadrátní hybridní a rozvlňené, obojí ca. 1,8–2 mm (kvadrátní aškenázské 4 mm není bakovské, a patrně ani nejmenší kvadrátní ca. 1,2–1,5 mm).

D • frontispis s mědirytem se skupinou zvířat a hebrejským titulem signovaný „Jo: Ch: Smischeck“ (Jan Kryštof Smíšek) • xylografované latinské iniciály.

B • *CLH* 4575,2; Muneles 126; Vinograd 443; BCBT37926, BCBT31155 • Veselá 2012: s. 173–174.

C • ŽMP sg. 1.399, 1.399b, 2.204b ad. • dostupné na <https://books.google.cz/books?id=LyxfAAAAcAAJ&pg=PR10#v=onepage&q&f=false> (přístup 16. 1. 2017).

362.

[*Maḥzor mi-kol ha-šana. Díly 1–2*] *Maḥzor mi-kol ha-šana ke-sidra ke-minbag Pehem Polen Merbren we-Aškenaz [...] ḥeleḳ rišon* [1. díl] *Maḥzor ḥeleḳ šeni* [2. díl]

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, [5]421–[5]422 [1661–1662]

2°, 171, [1]; 136 (*recte* 134) ff., ilustrace

Sváteční modlitby pro celý rok dle ritu Čech, Polska, Moravy a Německa, s komentářem uspořádaným Mošem Schedelem pro vyd. 1585–1586. 1. díl s vročením 422 (1662), 2. díl s vročením 421 (1661).

1. díl: Modlitby pro Vysoké svátky a Sukot, [1b] modlitba pro kantora uvedená poznámkou citující Mordechaje Jafeho, na posledním listu přetištěna poznámka editora vyd. 1585–1586, tamtéž kolofony tiskaře a dělníků Mošeho Menachema ben Jehudy Lejba zvaného Nachum bar Lejb Katz, *mešaret ha-ḳabal* (sluha vedení obce?, obecní sluha?) v Krakově, Judy ben Jicchaka z Pisku v Litvě poblíž Grodna a Chajima ben Jehudy Lejba Melameda zvaného Lejb, zetě Josefa Melameda z obce Brisku na Litvě (Brestu Litevského). V exempláři BLO jsou na příslušných místech vevázány kajicné modlitby pro šachrit, musaf a minchu Jom kipur rozdělené v pěti signovaných, ale nefoliovaných složkách (dle Konstanze K. Kunst exemplář pro kantora, srov. též vlastnický přípis, viz též č. b. 108, exemplář BLO Opp. fol. 1203). 2. díl pro *arba parašijot*, Purim, Šabat ha-gadol, Pesach a Šavuot. Kolofon dělníků, 136b, Mošeho Menachema ben Jehudy Lejba Katze a Judy ben Jicchaka z Pisku (viz 1. díl). Nápodoba úpravy a výzdoby starších katzovských machzorů (naposledy 1619–1620, č. b. 237.

TT1:

מחזור מכל השנה כסדרה \ כמנהג פיהם פולין מערהרין ואשכנז \ נדפס שנת תכב לפק ליצירה \ [פה] קק פראג
המהללה ומעיטרה \ מחזור חלק ראשון \ אז תפקחנה עיני עברים בראותם \ באספקלריא המאירה הזאת אשר \
כמוה לא נהייתה [...] הכל בא במלאכת מחשבת הזאת בתכלית השלימות ועוד נוסף \ עליהם דברים רבים
האחד על ראש כל \ כל פיוט שמנו בקיצור מופלג כוונת הפיוט על מה אדניו הטבעו ומבטן מי יצא אשר לא \

שערום הראשונים [...] תחת ממשלת אדונינו הקיסר לפאלטוס יר"ה \ על ידי המחוקק הר"ר יהודא בן הר"ר יעקב \ ב"ק ז"ל \ \

Kolofon 1:

בעזרת אלי מלכי הקודש : נשלם מלאכת עבודת הקודש : \ ע"י הר"ר יהודא בן הר"ר יעקב ב"ק ז"ל מחוקק \ על ידי הפועל במלאכת הקודש משה מנחם בר יהודא ליב זצל המכונה \ נחום בר ליב קץ משרת הקהל יץ דקק קראקא הבירא \ על ידי הפועל הזעצר ופרסין ציהר במלאכת שמים \ יודא בן לאא כהרר יצחק זצל מקק פיסק ממדינת \ ליטא סמוך הארדנה גדולה \ על ידי הפועל הזעצר במלאכת שמים חיים כץ בן לאא מהרר יהודא ליב מלמד \ הנקרא ר ליב חתן יוסף מלמד מקק בריסק דליטא \ \

TT2:

חלק מחזור שני של ארבע \ פרשיות גם פורים ושבת הגדול כסדר \ ושני רגלים פסח ועצרת לא נעדר \ שנת ואל שדי יברך א'ת'ך' לפק \ מחזור חלק שני \ מה נאמר ומה נדבר לפאר לרומם \ את מלאכת מחשבת הספ' הזה [...] הלא הוגד לכם מראש בראשית \ מלאכת החלק ראשון שם הודענו כמה \ מעלות טובות לספר הנכבד הלזה [...] לכן תהיו מן הזרזים \ [...] לצאת לעזרת בגבורים [!]: לקנותו \ חוש מהר פן יקדמו אחרים [...] ובכן יוצר \ הרים : יקבץ נפזרים : \ יהודה וישראל \ חברים : \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר לפאלטוס יר"ה \ על ידי המחוקק הר"ר יהודא בן הר"ר יעקב \ ב"ק ז"ל \ \

Kolofon 2:

זה מעשה ידי להתפאר נאים משה מנחם בר יהודא ליב קץ זל משרת הקהל יץ דקק קראקא הבירא הנקרא נחום פרעסין \ ציהר מקק קראקא ועוסק במלאכת הקודש לעע בקק פראג הבירה \ על ידי הפועל הזעצר ופרסין ציהר במלאכת שמים יודא בר \ יצחק ז"ל מקק פיסק ממדינת ליטא סמוך לק"ק הארדנה \ \

T • 1–2 sloupce • textové KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm, RP pro komentář, KP hybridní bakovské ca. 1,8–2 mm (TT a [1b]); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace, 1. díl [1]–11⁶ 12–13⁴ 14–17⁶ 18² (BLO: vloženy sl. 1⁴ 2⁵ se slichot pro šachrit Jom kipur) 18bis⁴ 19–21⁶ (BLO: vloženy sl. 3⁴ 4⁵ se slichot pro minchu Jom kipur), 22⁶ 23⁴ (BLO: vložena sl. 5⁷ se slichot pro minchu Jom kipur) 24⁴ 25–27⁶ 28² 28bis–29⁶ 30² 31²; 2. díl (ŽMP) [1]–5⁶ 6⁸ 7⁶ 8⁴ 9–12⁶ 13⁸ 14–22⁶ • foliace, 1. díl, BLO: [2], 3, [3], 10–21, [1], 23–31, [1], 33–34, 36, 36bis, [1], 38–42, [1], 44–49, [1], 51–52, [3], 56, 49, 58–59, [1], 61–65, 64bis, 67–70, [1], 72–77, 77bis, 79–102, [9]*, 103–104, [1], 106–118, 116bis, 119, 121, 118, [1], 123, [9]*, 132–134 (chybně vevázáno, patří za 131, navíc bez komentáře, pochází patrně z jiné sazby, nebo dle jiného minhagu?), 125–126, [1], 128, [1], 129, 131, [7]*, 135–137, 134, 139–146, 131bis (bez komentáře, z jiné sazby?), 148–156, [2], 167, 158–171, [1] (* označeny vložené listy s dodanými slichot, bez foliace); 2. díl [1]–77, [2], 78–101, 101bis, 103–119, 100, [1], 122–126, 131–131bis, 134, 134bis, [1], 136, KP 4 mm • signatury KP 4 mm v první půli složek; zvláštní číslování složek se slichot, vždy v první půli složky číslo složky a listu (*alef*, *alef-bejt*; *bejt*, *alef-gimel*; *gimel*, *alef-bejt*; *dalet-alef-gimel*; *be*, *alef-dalet*); chyby: 1. díl, 7,2 v hebrejském číslování značena 3,2; 7,3 jako 3,3; 17,1 nečíslována; 21,1 v hebrejském číslování 21,2; 21,2 jako 21 2 2 ad. • kustody stránkové pro text i komentář • záhlaví živá, KP 4 mm.

D • bordura B22, TL1 i 2, puklá • nahoře vlys 30 s maskaronem a putti, po stranách lišty úzké 38 a 39, dole lišta 36 s cherubí hlavou a rolverkem a lišta 37 se lví hlavou uprostřed a dvěma velrybími hlavami a rolverkem po stranách, DBL, rám z jehliček, TL1 *verso* • signet S10 (původně Jehuda Schedel, zde Jehuda Bak), [1b] • ilustrace: znamení zvěrokruhu, 164b–166a, 1. díl, sestaveno z různorodého materiálu; odlišné od štočků používaných v katzovských vyd. až na znamení Ryb, které se jeví totožné se štočkem použitým v katzovském č. b. 47 a podle nějž jsou snad také řezány i některé ze zde otištěných štočků, tj. štočky s rámečkem ze svinuté větvičky s listy v rozích; opotřebované štočky se sloupky po stranách jsou patrně recyklovány z křesťanských kalendářů; rustikální štočky se šrafurou v pozadí dořezány snad podle druhého katzovského cyklu použitého v č. b. 108) • xylografovaná kaligrafická písmena pro incipity: 1. díl po f. 138: *ma*, 31 mm *mem*, 2a; *ha-melech* ze skládané pásky, 120 mm šíře, 10a; *upar*, 31 mm, 23b; *u-netane*, 33 mm *nun*, 114b; *ahalela*, 30 mm, 56a; *kol*, 30 mm, 63a; *šušan*, 32–35 mm *šin*, 108a; 2. díl: 2a, 101a, 119b, ligatura *el* ze skládané pásky, incipity dřevořezové plné: *zachor*, 30 mm, 10b; *wa-je'ehav*, 30 mm, 17b; *om*, 33 mm, 24a; *ot*, 33 mm, 30b; *a'amir*, 30 mm, 39b; *be-da'ato*, 30 mm, 57b; *wa-joša'*, 33 mm, 78a; *adon*, 31 mm, 101a; *ajelet*, 31 mm, 100a [recte 120a]; *az*, 22 mm, 136b • jehličky flankují záhlaví, sdružené tvoří drobné ozdůbky na koncích úseků ad. • značka pro Boží jména, vložená sl. 1,1a • ručičky flankují titul, TT1.

B • *CLH* 2477; Vinograd 440 (Vinograd 457 se vztahuje k *CLH* 2481, vyd. z r. 1665, kterou již *CLH* považuje za fiktivní – s otazníkem –, která nebyla dokumentována a není zde zahrnuta); *BHB* 172375.

C • BLO Opp. fol. 1224 (*olim* 1043), v 1. dílu mezi sl. 21 a 22 špatně vevázána ff. 23,2–4 (ff. 132–134) a dále vevazovány složky se slichot, v TT1 přípis: Moše Kafka *š de-...?* • ŽMP sg. 5.872, 1. díl defektní, chybí ff. 1–138, vlastnický přípis Jisrael ben Mordechaj ha-Levi Ungar, 205 x 310 mm.

363.

Immanuel ben Šlomo ha-Romi (kol. 1261 – kol. 1335), *Gehinom ve-gan eden bichl s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, 1661–1662?] 8°, [64] ff.

Popis pekla a ráje na způsob Dantovy *Božské komedie*, v jidiš. Překlad hebrejského originálu (viz č. b. 190, *Mahberet ha-eden we-ha-tofet*, 1613). Popis ráje (6,1a–8,4b) s vlastním

záhlavím, *Ša'arej gan eden*. Tištěno (8,5a–8,8a) spolu s příběhem líčícím případ vymítání ducha, který vstoupil do jedné vdovy za časů Izáka Lurii, exorcistou Chajimem Vitalem, s titulem *Ajn vundr šejn majse [...] auz ajn sefer (kəbole) genumen hajst ('Emek ha-melech)*. Příběh obsažený v *Šivhej ha-Ari* (verze Šlomo Šlomela ze Strážnice) je zde převzat a přeložen z Naftali Bachrach, *'Emek ha-melech*, Amsterdam 1648 (BHB 115931). Inc.: *Majse iz gešehn in der cajtn ha-rav ha-gadol mbr"r Jicbok Luria...*, expl.: *...hot der rabi Chajim ajn mezuzza arajjn gezect in dit tir azu iz der gor nit vidr kumen*. F. 8,8a–b: veršovaný apel ke čtenáři: *Darum libn lajt nemt ejch dos majse cu dem hercn az ez zoln aufejch nit kumn grose šmercn tut tšuve tfile un cdoke un majsim tovim der nebn...* V kolofonu tiskařští dělníci Moše Menachem bar Jehuda Lejb zvaný Lejb Katz z Krakova a *zecr u-presncibr* Jehuda ben *kbr"r* Jicchak z Grodna (psáno *Hrodnja*) v Litvě, dle nichž (společně viz *Maḥzor* 1661–1662, č. b. 362) a dle ozdůbek datováno.

TT:

גיהנם וגן עדן ביכל \ עש רעט וויא מן דיא (נשמות) אין \ גיהנם טוט פלאגן אונ' ברענגן . דז \ איטליכר קאן דז זעלבר דר קענגן . \ איטלכר נאך זיין פר דינשט נאך . \ טוט מן אים אן גרושה שמאך . אך \ פיל פר בארגן זכן . ווערט אים \ אונטר זיין פנים גישטראכן . אך \ וויא מן די זילן אין גן עדן טוט פירן . \ אונ' וויא זיא דיא מלאכים מיט שינה \ חופות טונגן צירן . אך רעט עז פון \ צדיקים אונ צדקניות ווען זיא פון \ דר וועלט שיידין . וויא זי די מלאכים אונ' איר אבות אנטקיגן ארצייגן \ דרום היט אויך פר זינגן . אונ' זיכט וויא מן דיא זינדיגה נשמות \ טוט פינגן . דרום טוא דש ביכליין \ קויפן אונ' לעזן . ווערט ענקרי \ נשמות פון גיהנם זיין גינעזן \

Záhlaví *Ajn vundr šejn majse*:

איין וואונדר שין מעשה \ איז ניט ווארן גידרוקט אל זיין טאג . איז ווארן אויז איין \ ספר (קבלה) גינאגן היישט (עמק המלך) \

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקודש משה מנחם בר \ יהודא ליב הנקרא ליב קץ מק"ק קראקא \ על ידי הפועל הזעצר ופרעסן ציהר \ יודא בן כהרר יצחק זצל מקק \ הראדניא ממדינת ליטא \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2–2,5 mm / 55 mm 10 ř., KP hybridní bakovské 1,8–2 mm

v kolofonu; vyznačovací KP aškenázské 4 mm a 2,5–3 mm nakloněné • kolace [1]–8° •

zrcadlo 132 × 70 mm • bez záhlaví i foliace • kustody stránkové • signatury KP aškenázské 4 mm, první strana složky a číslo složky.

D • ozdůbka kvítek 8 tvoří dvojité rámeček TL a flankuje nadpisy ad., [49a], [64b] • signet S10, [64b], (jakožto signet Jehudy Baka).

B • CLH 5269,5 a 3918 (*Ajn vundr šejn majse*); JDL 42; Vinograd 427 a 429 • Zfatman 28.

C • BLO Opp. 8° 460 (23) (*olim* 405), 152 × 88 mm, konvolut.

364.

Pirkej rabi Eli'ezer

Praha, za vlády císaře Leopolda, *s.t.n. s.a.* [Bakové, 1661–1662?]

4°, [42] ff.

Midraš k Tóře s agadickými prvky, přisuzovaný tradičně Eliezerovi ben Horkenos, vzniklý patrně v Palestině v 8. stol. n. l. Obsah: [1a] TT, [1b] obsah, [2a–42b] text, [42b] kolofony tiskařských dělníků sazeče Chajima ben Jehudy Lejba z Brisku na Litvě (Brest Litevský) a Jehudy ben Jicchaka z Pisku na Litvě (*presncibr*). Datováno dle působení dělníků v Praze i ozdůbek a stavu štočku, vzhledem ke kupnímu záznamu z r. 1667 bezpochyby před tímto datem. 1. vyd. Konstantinopol 1514.

TT:

זה השער לה' צדיקים יבא [ו] בו \ בשם ה' \ פרקי רבי אליעזר \ הוא ר' אליעזר בן הורקנוס הנקרא \ ר"א הגדול והיה מכת חכמי \ המשנה המקבלים והיה בדור היא \ בזמן הנשיא רבן גמליאל השני בנו \ של רשב"ג וזה ר"א הגדול היה בעל \ אחותו של רבן גמליאל הנשיא \ וחכמי דורו רבי יהושע בן חנניה \ ר' יוסי הכהן ר"ש בן נתנאל רבי \ אלעזר בן ערך ואנקלוס הגר ורבי \ יוחנן בן נורי ורבי יוסי בן \ ברוקה ושמאל הקטון \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ לעאפאלדוס ירום הודו ותנשא \ מלכותו אמן וכן יהי רצון . \ נדפס פה ק"ק פראג \

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת הקודש חיים בן לאא מהור"ר יהודא ליב זצ"ל מק"ק \ בריסק דליטא \ על ידי הפועל הזעצר ופרעסין ציהר יהודא בן הר"ר יצחק זצל מק"ק פיסק \ ממדינת ליטא \

T • 2 sloupce • textové KP hybridní bakovské 1,8 mm; vyznačovací KP 4 mm, impresum RP, záhlaví TT KP hybridní rozvlněné ca. 2,5 mm • kolace [1]¹ 1–10⁴ 11¹ • zrcadlo 155 × 114 mm, 53 mm šíře sloupce • bez foliace • záhlaví živá KP 4 mm • kustody stránkové.

D • bordura B21, TL, nahoře puklá, chybějící podlážka dole nahrazena prázdným obdélníkem • kvítek 8 flankuje záhlaví • kotvička 3 sdružená v pásech a trojúhelníkových ozdůbkách, [42b].

B • *CLH* 4014; Vinograd 431; *BHB* 160139 (1661 dle Friedberga 1935: s. 21).

C • BLO Opp. 4° 191, 180 × 142 mm, pergamenová vazba, na předsádkách podpisy Davida Oppenheima a hebrejské věnování Šlomo Zalmana ben Meira z rodiny Meizels z obce Hildesheim Davidovi (Oppenheimovi) zeti Lipmana (Behrense) (1683? či 1703?; podepsán též na TL), a německý přípis z Mikulova; TL: kupní záznam *Šlomo dajan ben [...] mi-gisi mbur“r Naḥman Ber be-‘ad j“b t[...] šnat tk“z* (1667).

365.

Sefer ma'amadot

Praha, za vlády císaře Leopolda, *s.t.n. s.a.* [Jehuda ben Jaakov Bak, kol. 1661–1669?]

4°, [40] ff.

Maamadot, tj. biblické, mišnické a talmudické pasáže čtené po ranní modlitbě (někdy tištěny spolu s Žalmy jako součást siduru, jindy samostatně) v jidiš. TT s vysvětlením smyslu modlitby coby náhrady za chrámový obětní kult. Obsah: [1a] TT, [1b–40a] text, závěrečná formule bez kolofonu, [40b] vakát. 1. vyd. v Praze v jidiš viz č. b. 160, hebrejsky č. b. 116.

TT:

ספר מעמדות \ דא האט איר די מעמדות אין טייטש דר וואר[...]\ דז אלי פרומי \ ווייבר קענן עז פר שטיין דא ווערן זיא עז נוך אזו גערן זאגן \ אונ' בפרט אז אונרי [אונזרי?] חכמים זאגן אל דיא דא זאגן מעמדות אלע טאג \ די זענן גוויש פון די דא האבן חלק לעולם הבא [...\...]\ ווען איר \ ווערט זיא אלי מארגנש זאגן . זא ווערט איר אלי ביז אויז דען הויז \ יאגן [...\...]\ זאל אונז בלד דער קוויקן . אונ' ווערט אזנז [אונז?] משיח שיקן : \ נדפס פה קק \ פראג תחת ממשלת אדונינו הקיסר לפאלטוס ירום הודו ותנשא מלכותו אמן : \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 1,8– 2 mm / 56 mm 10 ř. (slitek got z JP12); vyznačovací KP aškenázské 4 mm, impresum RP 1,5 mm • kolace [1]–9⁴ 10⁴ • zrcadlo 163 × 115 mm • živá záhlaví • kustody stránkové • bez foliace.

D • jehličky a kvítek 8 tvoří rámeček TT • jehličky flankují nadpisy oddílů.

B • CLH 2824; JDL 155; Cowley 566; Vinograd 441.

C • BLO Opp. 4° 1190 (3) (*olim* 1468), svázáno s *Tfilot mi-kol ha-šana* (1) a *Tebilim* (2), viz č. b. 368 a 370, a dále *Thinot* (patrně Krakov, nikoli Praha) • BLO Opp. 4° 168 (2), chybí f. [40].

366.

Odom ve-Chave lid

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, *s.a.* [1661–1669?]

8°, [4] ff.

Dvě zbožné písně o Adamovi a Evě, na melodii písně Abel a Kain (*Hevel we-Ḳajn*), první *inc.*: *Kum ber du menš un laz dich štrafn...*, *expl.*: *och vi [vej?] och vi varum zol man zind tan*; druhá, nadepsaná *Doz ander lid*, *inc.*: *Ajn vasr flus Babiljon do zasn mir mit šmercen...*, *expl.*: *...er [...?] un šlag cu [...?] štajn dos mit dajn vert fr gesn* (špatně čitelné).

TT:

אדם וחוה ליד \ בניגון חבל וקין \ צווייא שינה געטליכי לידר . דז \ זאל קויפן איטליכר יוד \ כידר [?] . פון אדם וחוה וואו [?] דר נוט איז \ הער קומן . אונ' [?...] דען פסוק אונ' \ מדרש גינומן . דז איין איטלכר זאל \

גדענקן . דז גוט דר הר אים דען טוט \ ניט טוט שענק[?] : עש זייא ארום אודר \ רייך . גילט בייא אים אלש
גלייך : דרום \ קויפט אונ' ניט דער פון לויפט : \ נדפס פה פראג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס מאד הקיסר \
רומי המהולל לעפאלטוס יר"ה \ ע"י המחוקק הר"ר יהודא בן הרר יעקב ב"ק ז"ל \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm (staré got z JP12) / 57 mm 10 ř.; vyznačovací KP

aškenázské 4 mm (titul a incipity), KP hybridní bakovské 1,8 mm (impresum) • kolace patrně
[1]⁴ • zrcadlo ca. 115 × 71 mm • bez foliace a záhlaví • kustody stránkové.

D • jehličky tvoří rámeček TT • Adam a Eva, dřevořez, [4b].

B • CLH 3669; JDL 8; Vinograd 439.

C • BLO Opp. 8° 1103 (17) (olim 885), konvolut.

367.

Anonym (Itálie, 16. století), *Sefer ha-jašar*

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, za vlády císaře Leopolda, s.a. [1661–1669?]

4°, [84] ff.

Židovské legendy. Bass datuje 1668, pro to však není v tisku opora. Obsah: [1a] TT, [1b]

předmluva tiskaře (*madpis*) z vyd. Benátky, [2a–84] text, [84b] vakát. Bez kolofonu.

TT:

ספר הישר \ והוא ספר כולל כמה ספורים \ ומדרשי רז"ל על חמשה חומשי \ תורה וקצת ספר יהושע \ ושופטים
: \ בל"צה וערב מושך לבות בני האד' \ להכיר נפלאות ה' וחסדיו : \ שאו וראו ספר חדש מדרשים ישנים \ מלא
וגדוש ספר כשר בעיני אלהים \ ואדם ישר : \ נדפס פה פראג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס מאוד \ הקיסר רומי
המהולל לעפאלטוס \ ירום הודו ויגדל מלכותו אמן : \ על ידי המחוקק הר"ר יהודא בן הר"ר \ יעקב ב"ק זל"ה
\\

T • 2 sloupce • textové KP hybridní bakovské 1,8 mm, RP 1,8 mm pro úvod tiskaře a až po
[3a]; vyznačovací KP hybridní rozvláčené ca. 2,5 mm (záhlaví, TT), KP aškenázské 4 mm (TT,
incipity, nadpisy) • kolace [1]–21⁴ • zrcadlo 150 × 115 mm, šíře sloupce 56 mm • bez foliace •
kustody sloupcové • signatury KP 4 mm, číslo složky na prvním listu • záhlaví živá *parašat*
plus název perikopy.

D • bordura B21, TL, puclá dole i nahoře (srov. stav v č. b. 361: pokud by náhrada
poškozeného štočku tam nemohla být dočasná, muselo by toto být tištěno dříve) • viněta s
mřížkou a rozvilinou, 21,4a • jehličky, 2,2a, 20,4b.

B • Bass, písmeno *Jod*, č. 92, 1668; Zunz 245 odvozuje datum od začátku Lepoldovy vlády po
smrti otce a zmiňuje exemplář BLO *olim* 1687Q, kde je uveden rok 1668 (to je však dle CLH
připis rukou na vazbě právě dle Basse); CLH 3583 (1661–1668); Muneles 139; Vinograd 470;

BHB 154854 (1657–1668), na základě panování Leopolda, ten byl ale císařem – jak je uvedeno v impresu – korunován až 1658.

C • JTSA BS 1830 J2 H4 1661, 175 × 135 mm (1661), vlastnické přípisky na titulním listu: Wolf... Herc Stibl, vzadu: vlastnický přepis Aharon ben Daniel a jeho záznam o úmrtí matky ve středu 17. chešvanu 339 (2. listopadu 1678) • ChL 121–10 (1668).

368.

Sidur tfil[la] mi-kol ha-šana

Praha, za vlády císaře Leopolda, s.t.n. s.a. [Jehuda ben Jaakov Bak, kol. 1661–1669?]

4°, [108] ff.

Modlitby pro všední den a šabat a další příležitosti pro celý rok v jidiš. Z obsahu: modlitby pro všední den a sobotu, 12,2a hagada, 14,1b Pirkej avot, 17,1a amidot pro svátky, 19,2b *hoša'anot*, 25,2a *Šir ha-jihud*. Na poslední straně dole poznámka k překladu a významu *Šir ha-jihud*: překladatel (*šrajbr*) vysvětluje, proč neudělal překlad hymnu na způsob *chibr* (tj. dle jidiš syntaxe), neboť kdyby jej chtěl takto udělat, tak aby mu rozuměl obyčejný člověk, nestačily by ani stovky listů, neboť z něj toho tolik plyne a obsahuje veliké taje (*den es iz fil daraus joce un grose sodot zajnen darinen*), že je příliš hluboký pro pochopení i pro vzácné učence, proto překlad příliš nerozváděl (*nit zer maarich gevezn*), nechť si je však člověk vědom toho, že v hymnu je obsažena veliká chvála a opěvování Hospodina (*ajn groser ševach un šir fun ha-kb“h iz begrifen in den šir ha-jichud*). Zcela dole poznámka k totožnosti překladatele hymnu, jímž byl Avigdor Sofer z Eisenstadtu, „který do jidiš přeložil také jidiš machzor“ (tj. *Kroves*, 1. vyd. 1571 a viz č. b. 81 a další pražské reedice). TT doplněn dle *Sidur tfila*, soukromá sbírka New York, č. b. 369, kde je uveden tiskař, a též podle impresy *Tebilim*, vydaných zhruba současně a svázaných se sidurem v jednom konvolutu, v němž je Jehuda Bak jmenován.

TT:

[סי] דור תפילה \ מכל השנה \ [נאך טייטשין] אונ' פולשין מנהג נאך . מיט אלי [שמנה עשרה פון שלוש רגלים
. אונ' אויך פון ימים נוראים [...?] מיט פרקים . אונ' מיט מעריבים . אונ' שיר היחוד [...?] גאר וואול אונ' רעכט
פער טייטשט [...?] דרום איר מאנן אונ ווייבר אונ מ[יידן?] \ קומט הער אונ טוט דיא שין נייאה טייטשי \
תפילה אן שוואן . אונ קויפט זיא \ אייאר געלט ווערט אייך \ ניט גרייאן \ נדפס פה קק פראג [תחת ממשלת
אדוננו הקיסר] המיוחס מאד לעפאלטוס יר"ה [...?]

Explicit:

דאש האט פר טייטשט מהרר אביגדור סופר מקק אייזן שטאט דער דאש טייטש מחזור \ האט אויך פר טייטשט :

\\

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 56 mm 10 ř. (slitek *got* z JP12); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm; záhlaví KP hybridní rozvlněné ca. 2,5 mm • kolace [1]–27⁴ • bez foliace • záhlaví živá • kustody stránkové • signování KP 4 mm na prvním listu složky • zrcadlo 165 × 123 mm.

D • TL poškozen a přelepen, rám není patrný • průběžně v knize flankující jehličky.

B • *CLH* 2419 (1661–1688), viz též 2416 a 4171,2 (srov. též *Zunz* 227); Cowley, s. 556 (jako *machzor*?); *Vinograd* 444 (neuvádí, že jde o jidiš vydání); *BHB* 0.

C • BLO Opp. 4° 1190 (*olim* 1468), 171 × 135 mm, dvě ff. ze sl. 18 přehozeny na konec sl. 17, konvolut s *Tebilim* a *Ma'amadot* (Praha) a *Tšinot* (patrně Krakov; viz v Praze nedoložená bordura s rozvilinou i ozdůbky vadžry) • fragmenty (ff. 2,1 a ?) této edice nebo č. b. 369 nalezeny použité na výlep přídeští *Jošrot. Ĥeleķ rišon. Ĥeleķ šeni* [1658–1662], exemplář HAB, viz č. b. 344.

369.

Sidur [tfila] mi-kol ha-šana

Praha, Jehuda ben [Jaakov Bak], kol. 1661–1669?]

4°, fragment neznámého rozsahu

Modlitby pro všední den a šabat a další příležitosti pro celý rok. Velice podobné exempláři BLO Opp. 8° 1190, č. b. 368 (dle nějž doplněn TT), ale soudě dle posunuté sazby jde o jinou edici.

TT:

סידור תפילה \ מכל השנה \ נאך טייטשין אונ' פולשין מנהג נאך [מיט אלי שמנה] עשרה פון שלוש רגלים .
אונ' אויך פון ימים נוראים] מיט פרקים . אונ' מיט מעריבי[ם] . אונ' שיר היחוד] גאר וואול אונ' רעכט פער
טייטשט [...] נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר המיוח[ס מאד לעפאלטוס יר"ה] \ עי ידי [!]
הרר יהודא בן [יעקב בק] \ זל מחוק[ק]

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 56 mm 10 ř. (slitek *got* z JP12); vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm, KP hybridní bakovské 1,8 mm v impresu, v záhlaví KP hybridní rozvlněné snad ve směsici s KP aškenázským ca. 2,5 mm • kolace snad [1]–27⁴ (dle č. b. 368) • bez foliace • záhlaví živá • kustody stránkové • signování KP 4 mm na prvním listu složky.
D • jehličky a kvítek 8 tvoří rám TL (jako *Maḥzor* in 8° 1662) • jehličky flankují incipity ad.
B • ? (neidentifikováno, patrně nevidováno)

C • soukromá sbírka New York, fragment vyňatý z vazby jiné knihy • fragmenty této edice nebo č. b. 368 nalezeny použité na výlep přídeští *Jošrot. Heleḳ rišon. Heleḳ šeni* [1658–1662], exemplář HAB, viz č. b. 344.

370.

Sefer tehilim

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, s.a. [kol. 1661–1669?]

4°, [50] ff.

Žalmy v jidiš pro jednotlivé dny v týdnu. TT se odvolává na gemaru, podle níž je třeba číst si v Žalmech každý den, protože nemá člověk šetřit penězi a běžet si knihu koupit, neb mu to zaručí podíl v budoucím světě (viz podobně ve vyd. 1688). F. 50b vakát. 1. vyd. jidiš Žalmů v překladu Eliji Bachura, Benátky 1545; v následujících různě pozměňovaných vydáních včetně tohoto nebývá překladatel uveden (*CLH* 1268).

TT:

בשם ה' \ ספר תהילים \ גאר וואל פֿר טייטשט גימאכט \ איין קעשטליכר מאן האט עש \ גיטראכט . גאר וואול
צו פֿר שטין אויד דער מאסן . קויפט \ בלד טוטש קיינר ניט פֿר לאסן . \ דען מיר גפינדן אין דיא גמרא \ . דער
אלי טאג זאגט אויז ספר \ תהילים בטעם ובסברא : דער \ גיפינד איין גוט חלק אויף \ יענר וועלט . דרום לאשט
איין \ ניט פֿר דריסן דאש געלט \ דרום טוטש בלד קויפן ווערט \ משיח קומן הער צו לויפן : \ נדפס פֿה קק
פֿראג \ נדפס על ידי הר"ר יהודה בן הר"ר יעקב \ בק זצ"ל \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 (slitek *got* z JP12) 2 mm / 55 mm 10 ř.; vyznačovací KP
aškenázské 4 a 2 mm (místo vydání), impresum RP 1,2–5 mm • kolace [1]–12⁴ 13² • zrcadlo
160 × 125 mm • signatury KP 4 mm, jen číslo složky na prvním listu • kustody stránkové •
bez foliace.

D • bordura B21, TL, vlevo výrazný zub, dole v podlážce puklá, ale nikoli vypadlá, prasklina
nahore není vidět kvůli přelepu • jehličky tvoří trojúhelníkovou ozdůbku, [50a] • rolverková
kartuše RK4 a dvě zaviliny s kvítky, pro incipit, snad 7,1a.

B • *CLH* 1272 (viz též 2419); Vinograd 446 (zjevně chybně uvádí „s jidiš“); *BHB* 0?

C • BLO Opp. 4° 1190 (2) (*olim* 1468), 170 × 135 mm, svázáno se *Sidurem a Ma'amadot*
(Praha, [1661–1669]) a *Thinot* (patrně Krakov, nikoli Praha) • BLO Opp. 4° 169 (*olim* 145).

N • BL vlastní exemplář Asia, Pacific & Africa 1945.f.10 definovaný jako [Zurich, Prag,
[1660?], neviděno.

371.

Mahzor mi kol ha-šana

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, zahájeno o novoluní sivanu [5]361 [19. května 1662]

8°, [16], [239] ff.

Machzor pro celý rok dle ritu Čech, Polska a Moravy v kapesním formátu (což TT nikoli zcela pravdivě inseruje jako novinku, srov. č. b. 216 a mimopražské edice).

TT:

מחזור \ מכל השנה \ כמנהג פיהם פולין \ מעררין \ גם התפלות לאותות ולמועדים ולרגלים \ ראה זה דבר חדש
אשר מעולם לא נראה במעט \ בכמות ורב האיכות לטובתכם ולהנאתכם . \ לשאת אותו איש תחת מעילו \ נדפס
פה ק"ק \ פראג תחת ממשלת אדונינו הקיסר לעפאלטוס ירה \ והיתה התחלתו בראש חודש סיון תךב לפק \ ע"י
המחוקק הר"ר יהודא בן הר"ר יעקב בק ז"ל \ \

T • 1 a 2 sloupce • textové KP hybridní rozvlňené 2 mm / 59 mm 10 ř.; vyznačovací KP

aškenázské 9, 4 a 2,5–3 mm, malé KP hybridní rozvlňené 1,5 mm, RP 1,8 mm (TT) • kolace

[1]–4⁴ 4bis–7⁸ 8⁴ 9–15⁸ 16¹² 17–28⁸ 29⁷ • zrcadlo 128 × 80 mm • bez foliace • kustody

stránkové • signatury jen číslo složky a KP rozvlňené (25 jen jako *be*), u několika posledních složek též číslo listu *alef* • záhlaví živá KP rozvlňené.

D • rámeček z ozdůbek jehličky a kvítek 8, TL • signet S10 (původně signet Jehudy Schedela, zde Jehudy Baka), poslední strana • porůznu jehličky sdružené a flankující.

B • *CLH* 2478; *Vinograd* 447; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 8° 949, 152 × 88 mm, defektní, chybí ff. 21,3–6.

372.

Natan Neta ben Moše Aškenazi Hannover (zemř. 1683), *Ša'arej Šijon*

Praha, (Natan Neta Hannover) – synové Jaakova Baka, [5]422 [1662]

4°, [38] ff. doch. (kompletní [40] ff.?)

Modlitby a obřady dle luriánské kabaly sebrané a uspořádané autorem dle knihy *‘Eš Həjim*

Chajima Vitala. 1. vydání, nakladatelem patrně autor. Obsah: [1a] TT, [1b], vakát, [2a]

aprobace: Jicchak ben Avraham [z Poznaně], *abd* Luck (Volyň), Nachman ben Meir Katz

Rapoport, 14. kislevu 422 (6. prosince 1661), Kremnitz (Krzemieniec; Kremenec, Ukrajina?),

Šmuel Šmelke ben Meir [Za“k], Ostraha (v záhlaví, Ostroh, Ukrajina?), Torczyn (v podpisu),

Jisrael ben Aharon Bencijon, Satanów, [2b–3b] předmluva a obsah, [3a] *tiḡun ḡašot*, [12a]

tiḡun nefeš, [15a] *tiḡunej tfilot*; [24b] *tiḡun ḡri’at ha-tora šemot* (?), [27b] *tiḡun ha-limud*, [29a]

tiḡun ḡri’at šema‘ ‘al ha-miṡa, [34b] *tiḡun ‘erev roš ḡodeš*, [35a] *tiḡun seder ha-malkot we-batarat*

nedarim, [36b] *seder ha-dajanim*; [38a] *seder ha-limud šel lejl šavu'ot we-boša'ana raba*, [38b] *tiḳun lejl boša'ana raba* (dále chybí dle vyd. 1695 patrně 2 listy: *seder tfilat ha-derech*, *seder ḳadiš we-barchu*, *zemer na'e ke-še notnin sefer tora le-vejt ha-kneset*). Vročení chronogramem Ž 104,16. Autor byl v době vydání vrchním rabínem ve valašském Iași (Jasy, dnešní Rumunsko), později v Uherském Brodě, kde byl r. 1683 zabit kuruckými vojáky. Výběr z této edice znovu vyšel v Praze již r. 1666, viz č. b. 382, další vydání jen v Praze následovala v letech 1682 (Opp. 4° 1234), 1688 (Opp. 4° 1238 [2]) a 1692 (Opp. 12° 377). Reedice Amsterdam 1671 je dle *BHB* podstatně rozšířena.

TT:

\ ספר שערי ציון \ אלה דברי קבלה מפי סופרים ומפי ספרים ספר \ עץ חיים טועמיה חיים זכו שחבר תלמוד [!] \ מובהק של האר"י ז"ל ה"ה ושמו מהר"ר חיים וויטל ז"ל ה"ה וקצת \ מקומות קוראין אותו מהר"ר חייל קלפירז ז"ל ה"ה וקם אחריו \ תלמיד תלמידו והעתיק ספריו וחבר ז' תקונים אלו א' תיקון חצות \ לילה : ב' תיקון הנפש : ג' תיקון קריאת התורה שמו"ת וסדר \ הלימוד : ד' תיקון התפלות : ה' תיקון ק"ש על מטתו : ו' \ תיקון ערב ר"ה שהוא יח"כ קטן וסדר ז' באדר : ז' תיקון \ מלקיות בערב ר"ה ויה"כ והפרת נדרים בערב יה"כ וסדר הלימוד \ של הושענה רבה וחג השבועות וסדר תפלת הדרך וקצת יחודים \ מן האר"י זלה"ה לכוין בדרך : וקרא שמו שער"י ציון חבר הר' \ מהר"ר נתן נטע בן הקדוש מהר"ר משה הנובר זצ"ל הי"ד אשכנזי \ אב"ד ומורה צדק לע"ע בק"ק יאס הבירה \ במדינת וואליחייא \ שנת ישבעו עצי י"י א'רזי ל'בנון א'שר נ'טע' לפ"ק \ נדפס פה פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר המיוחס מאוד לעפאלטוס יר"ה \ ע"י בני הר"ר יעקב ב"ק ז"ל \

T • 1 sloupec • textové KP hybridní bakovské ca. 1,8 mm a RP pro výklad, KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm pro modlitby; vyznačovací KP aškenázské 4 mm a KP hybridní rozvlněné ca. 2,5 mm • kolace BLO [0]¹ 1² (značeno *alef alef*) 1bis–5² 6¹ 7–18²; chybí snad pouze sl. 19² • zrcadlo 145 × 112 mm • signování na prvním listu složky KP 4 mm číslo složky, s výjimkou sl. 1 (viz výše) • bez foliace • kustody stránkové.

D • ozdůbky kvítek 8 a jehličky tvoří rámeček TT • sdružené na posledním listu • ozdůbky jehličky a FO svazček flankují záhlaví.

B • *CLH* 5637,6, jako tiskař „synové Jehudy Baka“, opravuje u hesla Bak Josef, *CLH* 2846); Cowley 505–506 („selections: Opp. 8° 1074 (6) 1666 [Prag]; Opp. 4° 557 (1) [Prag 1688?]“); Vinograd 449; *BHB* 301343 • Teller 2010.

C • BLO Opp. 4° 1235 (*olim* 1516/3), 180 × 145 mm, vlastnický přípis 17.–18. stol., Avraham Šmuel Zanvil *ben le-a“a ha-aluf kbr“r* (beze jména otce).

[372b]

[Šmuel Šmelke ben Chajim z Prahy, *Seder našim vajbr buch*]

[Praha, Bakové, kol. 1662 či mladší]

2°, fragment neznámého rozsahu

Předpisy pro ženy v jidiš, k obsahu viz č. b. 274. Fragment nalezený v genize synagogy ve Veitshöchheimu. Záznam podle Eriky Timmové, předatováno dle ozdůbky (k jejímu prvnímu výskytu a dále).

L • jid

T • jeden sloupec • JP13; vyznačovací KP aškenázské 4 • záhlaví patrně živá.

D • ozdůbka svazček flankuje mezititulek.

B • Timm 1988: s. 27 a s. 52, č. 26 a il. XXVII; Vinograd 411.

C • geniza Veitshöchheim.

373.

[Jaakov ben Jicchak Rabenu Aškenazi z Janówa Lubelského (kol. 1560–1623)], *Ḥamiša ḥumšej tora [Cene-rene]*

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, [5]463 [1663]

2°, [240] ff.

Jidiš parafráze Pentateuchu, haftarot a pěti svátečních svitků. Obsah: [1,1a] TT, [1,2a] chumaš, 29,1a Svitky, 33,6b haftarot, 40,8b explicit kolofon. Na konci Pláče kina r. Eliezera Kohena (pravidelná součást?). Předchozí pražská vyd. viz č. b. 281 a 297. V kolofonu datum dokončení a jména dělníků: Avraham ben Aharon z^l *h^j“d* vrchn rabín a představený ješivy (*ab^{“d} a r^{“m}*) obce Uman, Chajim bar Jehuda Lejb *šlj“t* zvaný Chajim ben Lejb Goldschteper, *presncibr*, Jaakov ben Benuš Ergler (?) z Krakova, *presncibr*, Jicchak ben Ašer, *zocr*, z Prahy, a Chajim ben Jona Coref *šlj“t*, *zocr* z Prahy.

TT:

חמשה \ חמשי תורה \ שעוטר לכם איש חי רב פעלים : אשר פעל ועשה פירוש על התורה \ מעול' לא נשמע ולא נהיה כמהו ה' העיר את רוחו לאמר לו כה תאמר \ לבית יעקב אלו הנשים בלשון רבה לסבר את האוזן כפי מה שהוא גם \ כי איש אשר תש כחו בנקיבה ששת הימים יעבוד להביא טרף אל ביתו \ וביום השביעי ישבות וימצא מרגוע לנפשו בקראו בספר הזה ומלאה \ הארץ דעה אשר און וחקר ותקן גבר תמים [...] האלוף \ החסיד הר"ר יעקב בן הרר יצחק ז"ל ממשפחת רבינו אשר נטע אהלו \ לשבת בק"ק יאנווה וכל הנשים יתנו יקר ותפארת לספר הזה כי כולם \ מקטנים ועד גדולים ידעו ויבינו את כל דברי התורה הזאת \ ואלה מוסיף על הראשונים כל הפסוקים ומלות זרות דפסנו \ בכתב כתיבה [?] ונקודות וגם חמש מגילות והפטרות \ של ימים טובים ונוראים ופירוש על איכה ושבת וחורבן בית המקדש \ [...] \ נדפס פה פראג \ על ידי המחוקק הר"ר יהודא בן הר"ר יעקב ב"ק ז"ל \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס מאוד הקיסר לעפאלטוס יר"ה \ \

Kolofon s chronogramem Ex 19,3:

ותשלם מלאכת הקודש בשנת כה תאמר לבית יעקב ותגי"ד לבני ישראל לפ"ק \ ע"י הפועל במלאכת הקודש אברהם בן הגאון הקדוש מהרר אהרון ז"ל הי"ד א"בד ור"מ מק"ק אומן לע"ע חונה פה ק"ק פראג \ ועל ידי

הפועל במלאכת הקדש חיים בר יהודה ליב שליט נקרא חיים בן ליב גאלד שטעפר פרסין ציהר בק"ק פראג \ על ידי הפועל במלאכת הקודש פרעיסן ציהר יעקב בן כהרר בינוש ארגלר זצל מק"ק קראקא \ על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם יצחק בן לאא כמר אשר שלי"ט זעצר מק"ק פראג \ ועל ידי הפועל במלאכת הקודש נאם חיים בן לאא כמר יונה צורף שליט \ זעצר בקק פראג הבירא במדינת \ פהים . \ \

T • 2 sloupce • textové JP13 (slitek *got* z JP12), KP rozvlněné hybridní pro hebrejské citace vokalizované uvnitř jidiš textu, KP hybridní bakovské (TT); vyznačovací aškenázské KP 4 a 9 mm • foliace pouze po f. 4, KP 4 mm • živá záhlaví: *parašat* a názvy perikop, dále *Midraš Šir ha-širim*, *Midraš Rut*, *Midraš Ejcha*, *hurban bejt elohejnu*, *Ḳohelet* nebo *Midraš Ḳohelet*, *Midraš megilat Ester*, *haftarot* nebo *haftarat* a název perikopy, KP 4 mm • kustody stránkové • kolace [1]–12⁶ 13⁸ 14–27⁶ 28⁴ 29–30⁶ 31⁴ 32–39⁶ 40⁸ • signatury v první půli složek, KP 4 mm, složka a list, sl. 13 značena *jod gimel alef alef*, *jod gimel alef*, *jod gimel bejt*, *jod gimel gimel* • zrcadlo nezjistěno (popis dle mikrofilmu).

D • bordura B27, TL • jehličky flankují záhlaví a tvoří rámeček incipitu knih Rút a Ester a pás v záhlaví Pís • jehličky a fragment FO snítka (?) tvoří rámeček incipitu Gn • rolverková kartuše RK4 pro incipity Ex, Lv, Nu, Dt, Kaz a pro začátek haftarot, sl. 33,4b.

B • *CLH* 0?, *JDL* 244 0 (?); Vinograd 0; *BHB* 0.

C • BSB Mnichov 1544849 2 A.hebr. 104 1544849 2 A.hebr. 104 • dostupné on-line:

<http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10209917.html>

<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10209917-8>

374.

Ḳroves

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, [5]423 [1663]

2°, [131] ff.

Modlitby pro svátky v jidiš překladu, reedice, viz č. b. 213 (228), 251, 275 a 334 a též č. b. 81.

Obsah: [1,1a] TT, [1,1b] předmluva, [1,2a] modlitby pro Roš ha-šana, [8,1] *Kol nidrej*,

[9,4b] jocer pro Jom kipur, [14,2a] musaf pro Jom kipur, [17,4b] vakát (jako ve vyd. 1657),

[18,1a] Sukot, [19,2a] Šmini aceret, [20,4a] Simchat tora, [21,2a] Pesach, [29,1a] Šavuot

(stejně jako ve vyd. 1657 za *hazkarat nešamot*); 34,1b: kolofony dělníků: Mešulam ben Josef

sgl zvaný Zalman, *zscr u-presncibr* ze svaté obce Praha z rodiny Horowitz; Chajim ben Jehuda

Lejb, *presncibr* z Prahy v zemi české; Jaakov ben Benuš, *presncibr*, z Krakova z rodiny Ergler

(?), Jicchak ben Ašera *šlj“t*, sazeč z Prahy.

זה השער לה' צדיקים יבואו בו \ קרובין \ דאש איז ראשי תיבות \ קול רנה וישועה באהלי צדיקים \ דאש איז טיישט שטים גיזנג אונ' הילף גיצעלט פון צדיקים [...\...] נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס מאוד הקיסר לעפאלטוס יר"ה \ על ידי יהודא בן הר"ר יעקב ב"ק מחוקק מפראג \ שנת תכז לפק \\\

Kolofon:

תם ונשלם תהלות לאל בורא עולם \ על ידי הפועל במלאכת הקודש משולם בר יוסף סגל הנקרא זלמן זעצר ופרעסין ציהר \ מק"ק פראג משפחת הורוויץ : \ ועל ידי הפועל במלאכת הקודש חיים בר \ לאא יהודא ליב זצ"ל פרעסין ציהר מק"ק פראג \ הבירה במדינת פהים . \ על ידי הפועל במלאכת הקודש \ יעקב בן הרר בינוש זצל פרעסין \ ציהר מקק קראקא משפחת ארגלר \ על ידי הפועל במלאכת הקודש יצחק בן לאא כמר אשר שלי"ט \ זעצר מק"ק פראג הבירה במדינת פהים \\\

T • 2 sloupce • textové JP13 56 mm 10 ř. / 2 mm a KP hybridní 1,8 mm, KP rozvlněné hybridní pro hebrejské citace vokalizované uvnitř jidiš textu; vyznačovací KP aškenázské 2,5–3, 4 a 9 mm • kolace [1]–10⁴ 11² 12–33⁴ 34¹ • foliace jen na ff. 3 a 5–8 • kustody stránkové • záhlaví živá (jako ve vyd. 1657, ale bez chyb) • zrcadlo 260 × 156 sloupec 74 mm.

D • bordura B27, TL, jako ve vyd. 1657 • dřevořez troubení na šofar v synagoze (z *Minbagim*, Benátky 1593), [1,1b], 66 × 63 mm • ozdůbky jehličky, kvítek 8 flankují záhlaví ad. • lišta 36 s cherubí hlavou a křídly, 65 × 11 mm, [1,1b] • lišta 37 se zvířecími hlavami, 66 × 11 mm, [1,1b] • rolverková kartuše RK4 pro incipity, [1,2a], 8,1a, 9,4b, 14,2a, ad., 70 × 45 mm • zavilina s kvítky, [1,2a] a dále u větších oddílů flankuje kartuši, 36 × 18 mm • lišta 40 úzká, 7,4b, 9,4b, 28,2a, 34,1b, 153 × 5 mm • lišta 41 úzká, 34,1b, 146 × 3 mm.

B • *CLH* 2560 (1. vyd. 1571 Krakov, 2552); Cowley, s. 556; Vinograd 454 • Shmeruk 1984: č. 13.

C • BLO Opp. fol. 1241 (*olim* 1058), 305 × 182, kompletní, poškozený poslední list • JTSA Rare Yid BM 675.F45 A3 1663, 297 × 175 mm, defektní, chybí TL.

375.

Jaakov ben Jehuda Weil (kol. 1390–1453) – Ber ben Lejb r. Šlomes ha-Kohen Natan Chazan (zemř. 1676), *Šḥiṭot u-vdiḳot*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, [5]423 /1663/]

8°, 9 ff.

Předpisy Jaakova Weila k rituální porážce, ve zkrácené verzi. Dle Brillova popisu (exemplář bez TL) na konci tisku citován zákaz přetisku *Šḥiṭot u-vdiḳot* ve zkrácené verzi podle Bera ben Lejba r. Šlomeše po dobu tří let vydaný vrchním rabínem. Dle Hocka 1892: s. 366, č. 7752b, zemřel autor v měsíci chešvanu 437 (podzim 1676), označován jako *lamdan muflag we-šoḇeṭ mumḥe Ber ben Lejb r. Šalom Katz zl*, tj. velký učenec a mistr šochet“, pohřben spolu se

synem (zemřel v měsíci adaru 437); Rivka, žena Bera ben Lejba r. Šaloma *zl*, zemřela 1673.

Nelokalizováno, pouze dle bibliografie.

TT:

שחיטות ובדיקות בקיצור על דרך בער בן ליב ר' שלומש הכהן נתן חזן [...] שנת 'וש'ח'תם בו"ה לפ"ק

B • *CLH* Suppl. s. 500, č. 769 (4488): „ff. 9, destituto tit.?“; Vinograd 455; *BHB*?

C • ? (žádný exemplář nelokalizován).

376.

Cvi Herš ben Josef Mikles zvaný Herš Chazan (žijící autor), *Al sreifat k"q Naḥod s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Cvi Herš ben Josef Mikles (?) – Jehuda ben Jaakov Bak, (po) 1663] 8°, [4] ff.

Píseň o požáru v Náchodě ve čtvrtek 10. ijaru 423 (11. května 1663). *Inc.: Got der her iz rachum we-CHANUN ve-erech apajim...; expl.: ...doz zol gešehn in korcen togen darauf veln mir omen zogn omen ve-chen jebi racon.* V závěru autor udává své jméno, Herš Chazan, [4a], celé vysázeno v explicitu kolem viněty Chrám: Cvi Herš ben Josef Mikles, [4b]. Autor byl patrně synem Josefa ben Jissachara Bera Miklese (zemř. 1654), viz k němu č. b. 139.

TT:

על שריפת ק"ק נאחד \ ביום ה' יוד אייר תאו כף גימל לפ"ק \

Jméno autora, [4a]:

דא ערמיט וויל איך טאן דאז ליד בשלישן . אונ' ווען \ איר וועלט גערן דען שרייבר ווישן . ר' הירש \ חזן טוט ער זיך מיט זיין נאמן נענן : צו ק"ק נאחד \ האט מן אין גנץ וואול טאן קענן ...

Jméno autora kol viněty:

נאם צבי הירש בלאא \ האלוף המרומם מהורר \ יוסף מיקלש זל"ה : \

T • 1 sloupec • textové JP13 (slitek *got z* JP12); vyznačovací aškenázské KP 4 mm • zrcadlo 130 × 73 mm • bez foliace i signatur • kustody stránkové.

D • jehličky flankující nadpis, [1a] • viněta s chrámem Ch2, [4b].

B • *CLH* 3697; Vinograd 453; *BHB* 0? • k požáru viz Jakobovits 1938, píseň zmíněna na s. 295, pozn. 12.

C • BLO Opp. 8° 1103 (26), konvolut.

377.

Šimon ben Jehuda ha-Levi Günzburg (16. století), *Minbagim [...] dorch doz ganc jor in Aškenaz och Velšt land Polen Pehem Merren Estrajch*

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, [5]425 [1665]

4°, [70] ff., ilustrace

Rituální zvyklosti, jidiš a hebrejsky. Překlad hebrejského originálu Šimon ben Jehuda ha-Levi Günzburg. Ilustrace z vyd. Benátky 1593 a Praha 1611, č. b. 169. TT jako č. b. 306 s ortografickými změnami. Bez kolofonu, pouze závěrečná formule.

TT:

מנהגים \ פון אלי מנהגים דארך דז גנץ יאר אין אשכנז אך וועלשט לנד פולן פיהם \ מעררן איסטרייך פר וואר :
אונ' פיל דינים גיזעצט גאר עבן . דז איר \ ווישט אין גוטש דינשט צו לעבן אך איז ניט פר געשן . פיל דינים פון
\ נדה וואול גימעשן מיט פיל ארלייא טון אונ' זאכין דיא דא קומן צו הנדן \ וועלכש אין דיא ערשטן ניט איז
גשטנדן פיל היפשי ציורים אך דיא \ ברכות גפינטלט פיל היפער אז דיא ערשטן זיין גיוועזן דז ווערט מן \ וואול
מערקן אים לעזין : \ נדפס פה פראג \ תחת \ ממשלת \ אדוננו \ המיוחס \ הקיסר \ רומי \ המהלל \ לעפאלדוס \
השם ירום \ הודו ויגדול \ מלכותו \ אמן \ על ידי \ המחוקק \ הר"ר יהודא \ בן הר"ר \ יעקב בק ז"ל \ שנת
תכ"ה לפק \ \

L • jid a heb

T • 1 sloupec • textové JP13 a KP aškenázské 2,5–3 mm; KP hybridní bakovské pro záhlaví a kustody a impresum; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–17⁴ 18² • zrcadlo 180 × 132 mm • bez foliace • kustody stránkové • živá záhlaví • signatury KP 4 mm.

D • štoček s andělem, který drží štít pro letopočet(jako v *Minbagim* 1611), TL • jehličky a kvítek 8 tvoří rámeček TT • každá strana orámována rámečkem z jehliček • ilustrace jako v č. b. 169 a č. b. 306 (původ benátské *Minbagim* 1593): havdala, 1,2b; zapalování judenšternu, 2,3b, 12,4a; muž pozvedající pohár (kiduš), 2,4b, 6,1b; posvěcení nového měsíce, 4,2a, 16,4a; kázání v synagoze, 4,3a, 12,2b; muž nese obilí na do vodního mlýna, k Pesachu, 4,3b; vyvařování nádobí na Pesach, 4,4a; vymetání chamecu, 5,1b; pálení chamecu, 5,2b; pečení macesů, 5,3a; stříhání vlasů, k Lag ba-omer, 8,4b; darování Tóry na Sinaji, 9,1b, 13,3b; muži sedící na zemi a čtoucí z knih v synagoze, jejímiž dveřmi prošlehávají plameny, k Tiša be-av, 9,4b; troubení na šofar, 10,3a, 11,3b; obřad *kaparot*, 12,3a; suka, 13,4a; dva muži s *aravot*, k Sukot, 14,1a; dva muži s lulavy, jeden bezhlavý, 15,1a; rodiče rozhazují dětem pamlsky, 15,2b; zapalování sedmiramenného svícnu, k Chanuce, 15,4b; stůl s ovocem a sad v pozadí, k Tu bi-švat, 16,2b; voják s bambitkou, v pozadí kanón a vojsko, k *parašat zachor*, 16,3b; dva muži kolem obětního oltáře s býčkem, k *parašat para*, a tři muži v krajině, jeden ukazuje na měsíc, k *parašat ha-ḥodeš*, 16,4a; purimové masky (šašci), 17,1a; svatba pod chupou, 17,2b; obřizka, 17,3b; pohřeb, 17,4b.

B • CLH 3824; Cowley s. 638; Vinograd 458 • Shmeruk 1984: č. 7.

C • BLO Opp. 4° 1009 (*olim* 1273?), 187 × 152 mm.

378.

Ma'ase rabi Adam 'im ba-kejsar we-rabi Jose bar Hanina

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, kol. 1665?]

8°, neznámo

Nedochovaná edice vyprávění o rabi Adamovi a císaři a o rabi Jose bar Chaninovi. Dle Zfatmanové (Zfatman 35*) obsahovala první část sbírky *Majse Odam baal šem*, tj. vyprávění o zázračném rabínovi Adamovi z Bingen, který své magické schopnosti prokázal ve Vídni, kam si jej pozval císař Maxmilián II. Vydání je známo pouze z literatury; datace dle Zfatman, která sama již exemplář v BLO nenalezla. Dle dochovaných reedici (viz Zfatman 62 a 75) se ústřední adamovské vyprávění odehrává v Praze r. 1571 za návštěvy židovského města císařem. Titul mladšího pražského vydání zní: *Ajn mechtig šejn majse vos gešehn iz cu Vien un cu Prog dorch ajn (baal šem) der hot gebajsn (rabi Adam) fun Ving baj Frankfurt doz vor zajn gebor štat*. Toto jediné dochované pražské vydání, unikum BLO Opp. 8° 1120g (CLH 3911, olim Opp. 876⁷ G), připisuje Zfatmanová (Zfatman 75) tiskárně vnuků Mošeho Katze [1688–1715], čemuž skutečně typograficky odpovídá. Jak tato mladší pražská tak i o něco starší amsterdamská edice (Zfatman 62) obě uvádějí, že „dosud nebylo nikdy vytištěno“, snad dle původního titulního textu? Místní jméno „Ving [wjng] u Frankfurtu“, které Sara Zfatmanová ztotožňuje s Bingen, bylo též (bez souvislosti s r. Adamem) určeno jako Winnig, tj. Windecken u Frankfurtu nad Mohanem, což se zdá vzhledem k určení v titulu i zeměpisnému určení místa pravděpodobnější.

Přepis TT mladšího vyd. BLO Opp. 8° 1120g:

איין מעכטיג שיין מעשה \ וואש גישעהן איז צו וויאן . אונ' צו פראג דארך איין (בעל שם) דער האט גהיישן)
רבי אדם) פון ווינג בייא פרנקפורט דאז וואר זיין גיבאר שטאט

T • ?

B • CLH ? a 3911; JDL 183 (CLH má omylem 193); Benjacob 1880: č. 1801; Vinograd 464 a 371; BHB 0 • Zfatman 35* a 75; Shmeruk 1981: s. 120, pozn. 3 (v *Ḳobelet Dawid* nenalezeno); k místnímu jménu Winnig viz Mayer 1933: s. 394–395.

C • ? (žádný exemplář nelokalizován).

379.

Ajn vundr šejn majse auz den Zobar parašat lech lecha...

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1665–1675?]

8°, [2] ff.

Obsahuje dva příběhy. První o r. Šimonu bar Jochajovi, který se chtěl dozvědět o osudu zbožných žen ve světě budoucím, *inc.: Ajn majse in der cajt do rabi Šimon ben Jochaj in der hel iz gezesn un gelernt jom wa-lajla...*, *expl.: ...un voz der malach hot mer gezogt fr sodot doz man nit tor megale zajn cu rabi Šimon ben Jochaj man tor ništ ofn baren*; druhý, *Ajn šejn majse aus den midraš*, o hodnotě mlčení, *inc.: Ajn majse gešach ez štund ajn mol ajner auf der gasen...*, *expl.: ...nit mir haben gefunden ajn beserung cum lajb az švajgn*, převzatý a přeložený z *Alfa bejta debben Sira*, písmeno *Ḥet* (vyd. Konstantinopol 1519, Benátky 1544).

TT:

איין וואונדר שיין \ מעשה אויז דען זוהר \ פרשת לך לך \ \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 54 mm 10 ř.; vyznačovací KP aškenázský nakloněný 4 mm a menší KP 2,5–3 mm • zrcadlo 130 × 75 mm • kustody stránkové.

D • jehličky tvoří rámeček titulu, [1a] • hrozen, [2a], dřevorez (poprvé v *Josef da'at*, 1609).

B • CLH 3941; Vinograd 459 • Zfatman 30.

C • BLO Opp. 8° 460 (14) (*olim* 405), 153 × 88 mm, konvolut.

380.

Noach Avraham Ašer Zelig ben Chizkija Altschul (zemř. 1692), *Kauft den zemer git kajner der fun vos / hot gemacht r. Zelig r. Chizkija Chazan zon*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1665–1675?]

8°, [2] ff.

Píseň o smyslu a významu Purimu, *inc.: Hert mir cu ir libn lajt last ejch zagn vos Purim betajt...*; *expl.: ...der mit vern mir zoche zajn cun bevigen [evigen?] lebn omen*. Autor byl roku 1675 korektorem *Ša'arej šamajim*. Je též autorem písně k Chanuce, viz č. b. 381; další jeho píseň, *Ajn bipšer zemer fr chosn un kale*, CLH 3674 (Muneles 149, Vinograd 505), BLO Opp. 8° 460 (18), vypadá dle typografie mladší ([kol. 1675]) a stejně jako *Zemer* na počest císaře, císařovny a novorozeného prince Josefa I. z r. 1676, CLH 3673 (Vinograd 508), BLO Opp. 8° 460 (17), není v této bibliografii zahrnuta. Jeho otcem byl snad *ha-mešorer ha-gadol* (veliký zpěvák) Chizkija (Jechezkija) Chazan ben Chanoch Sofer Altschul, zemř. 1639 (SŽH L16, Hock 1892: col. 125b, č. 6530, Muneles 1988: č. 203). V *Ajn bipšer zemer fr chosn un kale* je o autorovi řečeno, že „předčítá ve Staronové synagoze“ (jako *ba'al kri'a?*): *r. Zelig r. Chizkija Chazans doz in di alt naj šul tut lajen...* Byl tedy, jak vyplývá i z jeho epitafu (SŽH L10),

kantorem stejně jako jeho otec. Zemřel r. 1692, jeho žena a zároveň jeho sestřenice Patschele Sofer r. 1680; otcové obou byly syny téhož Chanocha, syna Moše Hene Altschula, autora *Brantšpiglu* (jeho epitaf viz Muneles 1988: č. 203).

TT:

קויפט דען (זמר) גיט קיינר דר פון וואש \ האט גימכט ר' זעליג ר' חזקיה חזן זון \

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 54 mm 10 ř. (nemá slitek pro *got*); vyznačovací KP aškenázské nakloněné 4 mm a menší KP aškenázské 2,5–3 mm • zrcadlo 130 × 75 mm • kustody stránkové • záhlaví ani foliace nejsou.

D • jehličky tvoří rámeček titulu, [1a] • hrozen, [2a].

B • *CLH* 3675; *JDL* 61d; k autorovi *CLH* 6680; Muneles 148; Vinograd 507 • Zfatman 30.

C • BLO Opp. 8° 460 (19) (*olim* 405), 153 × 88 mm, konvolut.

381.

Noach Avraham Ašer Zelig ben Chizkija Altschul (zemř. 1692), *Kauft den zemer jungn un majdn voz hot gemacht r. / Zelig r. Moše r. Henochs ajdn be-nigun Ichlu mašmanim*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1665–1675?]

8°, [2] ff.

Píseň o smyslu a významu Chanuky, *inc.: Mir veln cu zingn hebn an un veln di lajtn visn lan varum ezen mir Chanuke han...; expl.: ...darum zol man gance acht tagen (zmirot) un (halel) zogen ven er glajch ništ tut fr mogen fr mogen vert (Mašiach) kumn in unzer togen.* V titulu je zdůrazněno, že autor je „zetěm Mošeho syna Henochse“, tj. Mošeho ben Chanocha Schulkleppera (nar. kol. 1611, zemř. 1681, SŽH K051, viz č. b. 149 a Muneles 1988: č. 203), vnuka autora *Brantšpiglu* Moše Hene Altschula, který byl sám autorem dvou spisů (viz Muneles) a šamaše obce. Viz též č. b. 380.

TT:

קויפט דען (זמר) יונגן אונ' מיידן וואז דא האט גמכט ר' \ זעליג ר' משה ר' הענוכש איידן בניגון אכלו משמנים :
\\

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm / 54 mm 10 ř. (slitek pro *got* z JP12); vyznačovací KP aškenázský nakloněný 4 mm • zrcadlo nezjištěno • kustody stránkové • záhlaví ani foliace nejsou.

D • 0

B • *CLH* 3672; *JDL* 61b; Vinograd 504; Muneles 147.

C • BLO Opp. 8° 1103 (18) (*olim* 885), konvolut.

382.

Natan Neta ben Moše Aškenazi Hannover (zemř. 1683), *Ohev adonaj ša'arej Šijon we-gomer re'u ze likutej parpera'ot [...] sefer Ša'arej Šijon*

s.l. s.t.n. [Praha, Natan Neta Hannover (?) – Katzové?], [5]426 [1666]

8°, [20] ff.

Výběr kabalistických obřadů a modliteb z *Ša'arej Šijon* (viz č. b. 372): sliby, zproštění slibů, očistění po noční poluci, modlitby před vstupem do synagogy, pro předvečer novoluní a postní dny, hebrejsky a jidiš. K autorovi viz č. b. 372 a 355. Vročení chronogramem Ž 113,9. K určení tiskárny srov. písmo „katzovských“ částí *Machzoru* 1666–1669, č. b. 385.

TT:

אױהב ה' שערי ציון \ וגומר \ ראו זה ליקוטי פרפראות חכמ[?]. [?] [...] \ ספר שערי ציון כגון התרת [נדרים?]. \
ושאר תיקוני ומעלות מ[ועילות?]. לגוף \ ונפש דברים ברורים . [גם] איזה \ תחינות ובקשות ביום הת[ענית]
לשפוך \ לפני יוצרינו יוצר הרי[ם?]. \ שיחים ודברים . כאשר \ עיניכם תחזינה \ משירים : \ מושיבי ע'קרת
ה'בית א'ם ה'בנים \ ש'מחה ה'ללויה לפק \ \

L • heb a jid

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 a 4 mm, KP hybridní a RP 1,8–2 mm;

vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 • kolace [1]⁴ [2]^{6(?)} 2⁴ 3⁴ 4² • signatury v první části chybí nebo oříznuty, dále KP 2,5 mm • zrcadlo nelze zjistit (oříznuto) • kustody stránkové • bez záhlaví i foliace • interpunkční znaménka v TT a dále v KP hybridním hvězdičky pěticipé.

D • ozdůbky špice a půlměsíce tvoří rámeček TT, uvnitř sdružený čtyřlístek 4 hustý (též na konci) • dále lístek trojklanný 1 a čtyřlístek 4 hustý flankují nadpisy ad.

B • *CLH* 6637,21; Vinograd 466; *BHB* 0.

C • BLO Opp. 8° 1074 (6), 138 × 90 mm, konvolut, vlastnické a kupní přípis v TT:

zakoupeno od Kafmana Firidy (Fürth), vlastník Abraham ben *br“r* Juda [?] *šlj“t* [...?].

383.

Tikun 'erev roš ḥodes

[Praha, 1666]

8°, rozsah neznám

Vydání – reedici vyd. Amsterdam 1666? – eviduje *CLH*.

B • *CLH* 2768 („ed. recenset cat. Ms“); Vinograd 467.

C • žádný exemplář nelokalizován.

384.

Tikun kri'a le-chol jom

s.l. s.t.n. [Praha, Katzové?], [5]426 (1666)

8°, 53 ff. doch. (BHB: [78] ff.)

Kabalistické modlitby a obřady uspořádané Natanem z Gazy (BHB s odvoláním na G. Scholema). Obsah: [1,1b–5,2a] *tikun ha-lajla*, [5,2a–9,4a] *tikun ha-jom*, [9,4a–10,1b] Pirkej avot, 1. kapitola, [10,1b–10,3a] tchina, která se říká po každé kapitole [Avot]; [10,3a–13,4a] ostatní kapitoly Pirkej avot, [13,4a–b] kapitola *Ješi'ot ha-šabat* z traktátu Šabat, k dalšímu obsahu viz BHB, která dle nelokalizovaného kompletního exempláře uvádí též tiskařské dělníky: Avraham ben *ha-ḳadoš ab“d mbr“r* Aharon *bj“d mi-Prag*, Chajim ben Jehuda Lejb (74b) a Jicchak ben Ašer (na konci). Šabatiánský tisk (spolu s č. b. 382 a 386)? Dle BHB obsahují poslední čtyři folia tisku *Tfila zu mi-Jerušalajim*, které dokumentované exempláře BLO nemají; vydání téhož textu pocházející z jiné (bakovské) tiskárny než tento tikun viz č. b. 386.

TT:

[בשם ה'] \ תקון קריאה לכל \ יום \ : לכונן כל אדם מצעדי דרכו דרך ישר \ לפני אל ולשוב אל י"י לרחם עלינו \ לחזות בנועם י"י ולבקר בהיכלו . \ גם התחינה ובקשה מה שאומרים מיד \ לאחר תיקון הלילה . ולאחר \ תיקון היום : \ אומרים חומש ועשרים וארבע בניגון טעמים \ : [ה'נה] א'נכי ש'לה מ'לאך ל'פניך ל'שמרך \ ב'דרך ו'להביאך א'ל ה'מקום א'ישר \ ה'כנתי לפ"ק \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 2,5–3 mm, KP hybridní ca. 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace BLO Opp. 8° 821 [1]⁵ 2–13⁴ (dále defektní) • zrcadlo 122 × 76 mm • záhlaví živá • kustody sloupcové • bez foliace • signatury jen hebrejsky a jen číslo složky • interpunkční znaménka obrácená *jod* i pěticipé hvězdičky.

D • půlměsíce a špice 1 tvoří rámeček TT, uvnitř čtyřlístek 4 hustý • žalud a čtyřlístek 4 hustý flankují záhlaví ad.

B • CLH 3040, oba exempláře poškozeny; Vinograd 468, 572; BHB 201595 uvádí 78 ff. a necituje chronogram (?) • Scholem 1989: s. 551 (zmiňuje frankfurtské edice).

C • BLO Opp. 8° 821 (*olim* 679/3), 162 × 96 mm, defektní, doch. [53] ff., dále chybí • BLO Opp. 8° 823, defektní, začíná f. 4,1.

385.

[*Maḥzor mi-kol ha-šana. Díly 1–2*] *Maḥzor ḥeleḳ riṣon* [1. díl] *Maḥzor ḥeleḳ šeni* [2. díl]
Praha, za vlády císaře Leopolda, *s.t.n.* (1. díl) – Jehuda ben Jaakov Bak (2. díl), *s.a.* [kol.
1666–1669]

2°, 170, [2]; 136 (*recte* 134) ff., ilustrace

Sváteční modlitby dle ritu Čech, Polska, Moravy a Německa, s komentářem uspořádaným Mošem Schedelem pro vyd. 1585–1586, 1. a 2. díl. Částečně jako předchozí vyd. 1661–1662, k obsahu viz tam (č. b. 362). Obsahuje též tři sváteční svitky, Kohelet, Píseň písní a Rut. Bez kolofonu, jen závěrečné formule. Vydání se jeví jako výsledek práce – spolupráce? – dvou dílen (dokumentováno je též u sidurů z 80. let 17. století), či snad je důsledkem finančních obtíží jedné z nich (krach, odkoupení nákladu)? V obou dílech je užíván jak materiál používaný v bakovské tiskárně, tak v dílně „katzovské“ (která je ovšem od první poloviny 50. let anonymní) a z neúplné fotodokumentace se zdá zřejmé, že tento typografický materiál je kromě titulní bordury užíván odděleně a neprolíná se. Katzovské dílně, která kromě odlišných písem používá jiné ozdůbky, tj. lístek trojklanný, filigránové špice a čtyřlístek 4 hustý a srdcovitou vinětku, náleží např. sazba TL1, první složky 1. dílu s modlitbami pro šachrit a konce obou dílů; bakovské dílně např. f. 109*bis* 1. dílu, listy s *tfilat ha-gešem* a dřevořezy znamení zvěrokruhu (týmiž jako ve vyd. 1661–1662, sazba ale není totožná, jde tedy o jiné vydání), TL2 a dále. Rozdíl je na protilehlých stranách jasně patrný například na ff. 109*b* a 109*bis*a 1. dílu (písma i ozdůbky) či ve 2. dílu na nefoliovaném předposledním listu *verso* (použití KP bakovského hybridního pro komentář, ozdůbky) a následujícím 136*a* (analýza je z důvodu omezené fotodokumentace neúplná). Datace dle působení Jehudy Baka a dle dekoru, přičemž zejména čtyřlístek 4 hustý a filigránové špice se poprvé objevují v anonymních tiscích z roku 1666 (viz č. b. 382 a 384), ve vyd. *Kenig Artus hof* datovaném analogicky k nim zhruba od 1666 dále, jehož tiskařem (či jen dělníkem?) byl Jisrael ben Jehuda Katz, a dále v tiscích katzovské tiskárny ze 70. a 80. let (špice jsou ovšem doloženy i u Baků). Viněta s vázou a květinami je zde – v tisku do r. 1669 – dokumentována ojedinele; srdcovitá viněta je v datovaném tisku poprvé doložena r. 1669 v *Luah ha-ḥajim* (č. b. 406), v nedatovaném např. v *Kenig Artus hof* a později ještě v 80. letech 17. století v katzovské dílně. Matoucí je stav titulní bordury: v datovaném *Machzoru* 1661–1662 je podlážka mezi pilastry nahrazena jehličkami, zde je otištěna: mohla být ve starším vyd. pouze vykryta? Puklina v horní části bordury je ve vyd. 1661–1662 zdá se ještě méně rozevřena (v tomto vyd. je ve 2. dílu začerněna, snad vyspravena?).

TT1:

מחזור \ חלק ראשון \ אז תפקחנה עיני עברים בראותם \ באספקלריא המאירה הזאת [...] הכל בא \ במלאכת מחשבת הזאת בתכלית השלימות \ ועוד נוסף עליהם דברים רבים האחד \ על ראש כל פיוט שמנו בקיצור [...] \ כוונת הפיוט [...] ומבטן \ מי יצא [...] נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר לאפאלטוס יר"ה \

TT2:

מחזור \ חלק שני \ מה נאמר ומה נדבר לפאר לרומם \ את מלאכת מחשבת הספ' הזה [...] הלא הוגד לכם מראש בראשית \ מלאכת החלק ראשון שם הודענו כמה \ מעלות טובות לספר הנכבד הלזה [...] נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר לפאלטוס יר"ה \ על ידי המחוקק הר"ר יהודה בן הר"ר יעקב \ ב"ק ז"ל \

T • 1 sloupec, zřídka 2 (např. modlitby pro šachrit, 1. díl) • KP aškenázské vokalizované 4 a 2,5–3 mm (dva druhy písma), KP hybridní bakovské 2 mm / KP hybridní „katzovské“ 1,8 mm (např. TT, popisky k obrázkům ad.), komentář RP ca. 1,8 mm (dva druhy); vyznačovací KP 9 mm • kolace, 1. díl [1]–11⁶ 12–13⁴ 14–17⁶ 18² 18bis⁴ 19–22⁶ 23–24⁴ 25–27⁶ 28² 28bis–29⁶ 30⁴; 2. díl [1]–5⁶ 6⁸ 7⁶ 8⁴ 9–12⁶ 13⁸ 14–22⁶ • zrcadlo ca. 260–270 × 162 mm • foliace nepravidelná a chybná: 1. díl [7], 10–21, [1], 23–34, 36, 36bis, [1], 38–42, 41bis, 44–49, [6], 56, 49, 58–59, [1], 61, [1], 63–65, 64, 67–69, [2], 72–75, 73, 77, 77bis, 79–105, [2], 109, 109bis, 110–116, [1], 118, 115bis, 119, 121, 118, [1], 123, [1], 126, 123, 124, 129, 129bis, 131–133, 132bis, 135–136, 133bis, [2], 140–143, 142, [2], 131, [1--?], 149–153, 15 (neotištěno *dalet*), 155–156, [2], 167, 158–164, [1], 168–170, [2]; 2. díl [1], 2–55, [2], 58–77, [2], 78–88, [1], 90–101, 101bis, [1], 104–111, [1], 113–114, [1], 116–119, 100, [1], 122–126, 131, 131bis, 134, 134bis, [1], 136; chyby: 1. díl, otočeno pořadí 103 *gimel kuf* • signování KP 4 mm či menší v první půli složky, chyby a nepravidelnosti: 1. díl: 9,1 neznačena; 2. díl 12,3 jako 11,3 • záhlaví živá • kustody sloupcové.

D • bordura B22, TL1 i TL2, puklá, ve 2. dílu spravena (nebo jen začerněna?) •

xylografovaná kaligrafická písmena plná, výše zhruba 32 mm pro incipity, 1. díl: *ma*, 2a; *upar*, 23b; *u-netane*, 26b, 9,3a, 114,b; *ansicha*, 31b; *abalela*, 56b; *kol*, 63a; *achtir*, 25,1b; *a'amis*, 131b; *zachor*, 166a; *om*, 167a; 2. díl: *zachor*, 10a; *wa-je'ebav*, 17b; *ot*, kol slunce a měsíc, 26 a 17 mm výše, 30b; *a'amir*, 39b; *be-da'ato*, 10,3b; *adon*, 101a; *az*, 119b • dřevořezové *ha-melech* z vinuté pásky, 1. díl, 10a, 38a • ligatura *el* z vinuté pásky, 1. díl, 25,1a, 131a, 28,2b • *ha-el* z vinuté pásky, 2. díl, 101a 119b • znamení zvěrokruhu, 1. díl, ff. 163b–166b, 34–39 × 20–25 mm • srdcovitá vinětka, 1. díl, 1b • viněta s vázou a květinami, 1. díl, 109a • rolverková kartaše (nedokumentována), 1. díl, 156b • francouzské lilie 2 (u *Kol nidrej*), 12,3a, 1. díl • ozdůbky čtyřlístek 4 hustý, filigránové špice, lístky trojklanné 1 („katzovské“) flankují nadpisy, instrukce a záhlaví • jehličky (bakovské) flankují nadpisy a záhlaví či sdružené

vytvářejí výplně volných míst pod kratším marginálním komentářem, rámují [1b] 2. dílu • ručičky.

B • *CLH* 2547, datuje 1662–1668; Cowley 554; Vinograd 448; *BHB* 172377 datuje kol. 1665.

C • BLO Opp. fol. 1235 (*olim* 1054A), 307 × 195 mm, ff. 165–166 1. dílu s *tfilat gašem* chybně vevázána mezi ff. 82 a 83; vlastnické přípisy, TL1, dcera jakéhosi gaona Mešulama, pěkné pravopisné chyby.

386.

Tfila zu mi-Jerušalajim tovav

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, 1666–1669?]

8°, [4] ff.

Kajícné a prosebné modlitby a vyznání (*widujim*) vztahující se k Jeruzalému, obnově chrámu apod., patrně kabalistické, k recitaci po ranní a večerní modlitbě. Nadpis, [1a], oříznut, ale bezpečně rekonstruovatelný jako *Tfila zu mi-Jerušalajim*, v podtitulu pokračuje *Man di tfile an hebt un zol er nemn ajn prute in zajn hant...*, první modlitba *inc.: Ana adoni haṭati ‘awiti paša’ti lefanecha*, poslední skladba, [4b], *expl.: ...we-li-šmoaḥ be-šimḥat gojecha u-tehalal im naḥalatecha amen sela*, zakončeno instrukcí *tfila zu omrim aḥar haṣot ‘a“p tiḡun ha-navi* – je-li míněn Natan z Gazy, pak by datum vydání muselo pocházet z r. 1666 či později – a výzvou, aby poté každý jednotlivc zaslíbil *pruṭa aḥat* (jednu prutu) na dobročinnost, podobně jako na začátku. Tamtéž kolofon tiskařského dělníka, Jicchaka ben Ašera z Prahy: činný od *Kroves* 1663 po 1674 ad., od *Daniel Buch* 1673 jako Moše Jicchak ben Ašer. Viz též č. b. 384. TT (pouze záhlaví, skutečně takto, a nikoli jak je uvedeno v *CLH*, srov. poslední list instrukci):

תפלה זו מירושלים תובב \\

Kolofon:

על ידי הפועל במלאכת השמים נאים יצחק \ בן לאא אשר שליטאס \\

L • heb, instrukce jid i heb

T • 1 sloupec • textové KP hybridní rozvlněné 2,5 mm, KP aškenázské 4 mm, KP hybridní bakovské 1,8–2 mm, JP13 2,5 mm, jen [3a]; vyznačovací KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm (toto v kolofonu) • kolace [1]⁴ • zrcadlo nelze změřit (oříznuto) • záhlaví, foliace, signatury i kustody nebyly či oříznuty.

D • jehličky kol kolofonu tiskaře.

B • *CLH* 3338 datuje kol. 1674 dle tiskaře; Vinograd 386?; *BHB* 201595 uvádí týž titul jako součást *Tikun keri'a le-chol jom* 1666: buď měl katalogizátor před sebou jiné vydání, nebo se zmýlil a jedná se ve skutečnosti o přívazek a tuto edici.

C • BLO Opp. 8° 563 (13), 135 × 80 mm, konvolut.

387.

Anonym, *Ajn šejn lid fun Josef ha-cadik*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Katzové, kol. 1666–1669 nebo mladší?]

8°, [6] ff.

Zbožná píseň o biblickém Josefovi. *Inc.: Fun Josef den cichtigen heldn den bilch lobt di gance velt...; expl.: ...biz got vert machn lebendig der vajl veln mir zajn der kvikt un mašiach zol uns di hajlig land erbn.* Datace dle ozdůbky a písma, které je sice v datovaných tiscích doloženo teprve k r. 1682, ale většinou se již kombinuje s novějšími ozdůbkami.

TT:

איין שׂין ליד פון יוסף הצדיק \\

L • jid

T • 1 sloupec • textové JP14; KP aškenázské vyznačovací 4 mm • zrcadlo 140 × 82 ca mm • hvězdičky pěticipé a *jod* jako interpunkční znaménka.

D • čtyřlístek 4 hustý flankuje titul a sdružen jako ozdůbka na konci.

B • *CLH* 3678, Vinograd 0 (?).

C • BLO Opp. 8° 1103 (20) (*olim* 885).

388.

Jaakov ben Elija z Teplic (16. – počátek 17. století?), *Frum rabi Jokevs lid*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Katzové, kol. 1666–1669?]

8°, [4] ff.

Zbožná píseň. *Inc.: Mir veln cu zingn hebn an vi ez cum lectn vert den gan...; expl.: ...un zol gebauet vern doz bejs ha-mikdaš hipš un fajm omen sela.* K dataci viz č. b. 387. Viz též další edice autorových písní (č. b. 179, 287 a 301) a překlad slichot do jidiš (č. b. 88).

TT:

פרום רבי יאקבש ליד \ מיר וועלן צו זינגן היבן אן \\

T • 1 sloupec • textové JP14; KP vyznačovací aškenázské 4 mm • zrcadlo 124 × 80 mm • hvězdičky pěticipé a *jod* jako interpunkční znaménka.

- D • čtyřlístek 4 hustý sdružený na konci.
- B • *CLH* 3638 a viz 3637; Muneles 188.
- C • BLO Opp. 8° 1103 (43) (*olim* 885), Vinograd 652.

389.

Kenig Artus Hof

[Praha, Jisrael Katz *meḥokek*, kol. 1666–1669 (či mladší?)]

4°, [40] ff.

Artušovský román v jidiš, též známý jako *Widuwilt*, adaptace německého veršovaného románu *Wigalois* z doby krátce po r. 1200. Jiná, anonymní verze než vyd. Amsterdam 1683 (*CLH* 6024,2). Rýmováno v osmiveršových strofách (*ab ab ab cc*) a „hodí se zpívat na melodii Bovo buch“, [1b]. Obsah: [1a] TT, [1b–40b] text, [40b] kolofon Jisraele ben Jehudy Katze „tiskaře zde v Praze“, patrně Jisraele ben Jehudy Lejba Katze, vnuka Mošeho Katze, který měl firmu převzít po smrti děda spolu s Dorou Heršlovou (Volf 1925a: s. 2). Anebo je *meḥokek* užito jako přízvisko, respektive příjmení ve smyslu Impressor, a Jisrael byl jen dělníkem v tiskárně? K dataci viz č. b. 387. V exempláři (uniku?) BLO TL takřka z poloviny chybí.

TT:

קינג ארטש הוף \ טוט זיך בוך נעגן . גרוס צייכן אונ' וואונדר דרינגן \ שטעגן . דז מן הוט קיין טאג עשין טארן .
 ביז דז מן \ האט נייאה צייטונג דער פארן . צווייא טאג איז דער \ קינג אונ קינגן און געשן גוועזן מיט אל אירן
 גזינדן . \ ביז דז מן האט נייאה צייטונג טון פינדן . הר נאך איז \ איין קינג קומן גינגן . דער בראכט איין גערטל
 \ [?..] \ טראגן אויף איינר שטנדן . וויא זיא דאז נייא צ[?..] \ האבן פר נומן . זו האבן זי ווידר עשן ב[?..] \
 קינג ארטש ראט פראג אוב זי די [?..\..]

Kolofon:

על ידי הר"ר ישראל בן הר"ר יהודא כץ מחוקק פה ק"ק פראג \

T • 1 sloupec • textové JP14, RP 1,8 mm (kolofon a instrukce k nápěvu); KP aškenázské vyznačovací 9 mm • kolace [1]–10⁴ • signatury KP 4 mm číslo složky, 1,2a též číslo listu (*alef bejt*) • zrcadlo 168 × 118 mm • bez foliace či záhlaví (nebo oříznuty?) • kustody stránkové • hvědička, puntík i dvojtečka jako interpunkční znaménka.

D • filigránové špice 1 pro jednoduchý rámeček TT, [1a] • srdcovitá viněta, [40b] • čtyřlístek 4 hustý průběžně.

B • Bass, s. 67, *Kof*, č. 39 (tj. před 1680); *CLH* 6024,6, *sub* Jakob Witzzenhausen; pražská edice: *s.a.* (1652–1669?), dle *CLH* snad má být tištěno spolu s knihou *Mašil nefášot*, tj. *Sgula le-hašil nefášot*, což je nemožné: jedná se o bakovský tisk (viz č. b. 349); k tiskaři viz *CLH* 8681, činný 1652–1679 (snad jeho dcera Chana bat Jisrael Katz Mechokek zemřela r. 1680,

kdy otec ještě žil, SŽH K 191); Vinograd 388; *BHB* 0 • Zinberg 1975: sv. 7, s. 54; Jager 2000; k textu viz Turniansky – Timm 2003: č. 68 (s. 132–133).

C • BLO Opp. 4° 1422 (*olim* 1696) (1), 172 × 140 mm, konvolut, poškozený TL a f. 2, na TT nahoře jidiš darovací přípis: *ich šenke ejch...*

N • kopistou jednoho ze tří dochovaných rukopisů z první poloviny 16. stol. byl Šeftl z Kojetína, který rukopis opsal pro Brendln, ženu Jekutiela Katze syna Mošeho Jaakova z Benátek (Ms Cambridge, Trinity College Library F.12.44 (Cod. Loewe Nr. 135), viz Turniansky – Timm 2003: s. 132.

390.

Jona ben Avraham Gerondi (zemř. 1263), *Sefer ha-jir'a we-ḳorban ta'anit we-'igeret ha-tšuva* Praha, *s.t.n. s.a.* [Katzové, kol. 1666–1669?]

16°, [96] ff.

Sbírka pietistické literatury a modliteb. Obsah: [1,1a] TT, [1,1b] vakát, [1,2a]–6,3a *Sefer ha-jir'a*, 6,3a–7,4a týž, *Sod ha-tšuva*, 7,4a–8,4b *Ḳorban tamid*, 8,4b–12,2b, *Igeret ha-tšuva* (alternativní název *Jesod ha-tšuva*), 10,2a *Ha-draš ha-šeni*; 12,2b–12,8a *Drašat ha-našim*, 12,8b vakát, pouze vinětka. Bez kolofonu, jen závěrečná formule na předposlední straně. Reedice č. b. 112 z roku 1606, včetně chyby v TT, kde je uvedeno *Ḳorban ta'anit* namísto správného *Ḳorban tamid* (takto již v nadpisu samotného textu); toto vydání je své předloze velice podobné, ale ozdůbkami i opotřebovanými písmy i bordurou spadá do druhé poloviny 60. let 17. století (viz např. srdcovitou vinětu doloženou v datovaném tisku r. 1669 v *Luah ha-ḥajim*, č. b. 406).

TT:

ספר היראה \ וקרבת תענית וסוד \ התשובה ואגרת \ התשובה להחסיד \ הרב רבינו יונה \ ז"ל ה"ה : \ פה ק"ק
פראג \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské ca. 2,5 mm s vokalizací mm (též požehnání v závěru textu); KP vyznačovací 4 mm (TT, incipity); KP hybridní 1,8–2 mm (impresum); RP 1,5–8 mm (8,4b) • kolace [1]–12⁸ • signování: sl. 10 značena jako *jod*, jinak KP textové, pouze první list ve složce a jen číslo složky • foliace není nebo oříznuta • bez záhlaví • kustody stránkové • zrcadlo 80 × 59 mm.

D • bordura B20, TL, 83 × 62 mm (1600 *Pereḳ elija*) • žalud 3 flankuje nadpisy oddílů, např. 10,2a, kol *sod ha-tšuva* ad. • sdružený čtyřlístek 4 hustý, 12,8a • srdcovitá vinětka, 12,8b.

B • *CLH* 0 (pouze 5859,18, vyd. 1606); Vinograd 0; *BHB* 0.

C • JTSA 1909:22 copy 1, 191 × 74 mm, katalogizováno jako 1606 s otazníkem.

391.

Eliezer Aškenazi (1512–1584), *Sliḥot we-pizmonim*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Katzové, kol. 1666–1669?]

2°, [7] ff.

Kajicné modlitby pro různé příležitosti sepsané Eliezerem Aškenazim, viz č. b. 231 a 232.

Kratší než vyd. [1673–1690], BLO Opp. fol. 1271 a 1259; neobsahuje *Sliḥot le-šovavim tatnu*.

Na konci formule pouze *tam we-nišlam ševaḥ le-el bore 'olam* flankovaná dvojicemi čtyřlístků.

TT:

סליחות ופזמונים אשר תיקן וחבר כבוד הגאון \ מהרר אליעזר אשכנזי \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 mm a 2,5–3 mm, KP hybridní 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 9 mm • kolace 1–3² 4¹ • zrcadlo 255 × 140 mm • kustody stránkové • signatury KP 4 mm • v záhlaví *sliḥot rabi Eli'ezer* (nikoli *sliḥot r. Eli'ezer*, jak stojí v *CLH*) • hvězdička pěticipá jako interpunkční znaménko.

D • čtyřlístek 4 hustý flankuje oba řádky titulu a záhlaví a dvojice čtyřlístků flankuje též první řádek závěrečné formule.

B • *CLH* 2948: „forsan 1680, ultima errore dalet signato“ (nikoli omylem, řádná signatura složky); Vinograd 473?; *BHB* 0.

C • BLO Opp. fol. 1257 (*olim* 1086), 293 × 178 mm, přívazek k *Sliḥot*, Praha: synové Jehudy Baka, [1673–1696] • ŽMP sg. 2.607, defektní, chybí poslední list; přívazek k *Sliḥot*, Praha: Schedelové, 1605 (č. b. 107), z knihovny Šlomo Jehudy Rapoporty.

392.

Jehošua ben Levi (připisováno), *Ša'arej gan eden*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Bakové, kol. 1666–1669?]

8°, [2] ff.

Popis ráje připsaný r. Jehošuovi ben Levimu v jidiš překladu. *Inc.: Amar Er zogt rabi Jehošua ben Levi cvaj torn fun edl geštajn zenen in gan eden...; expl.: ...kajn aug hast nit gezebn an der gut voz er vert ton cu dirn hofn cu dir omen sela.* Následuje explicit vydavatele: *Nun ir libn frume manen un vajbr un bachurim un majdn...*; vyzývá obecnost ke koupi knihy, která jim prospěšně přibližuje, jak se bude dít zbožným lidem v ráji, a uzavírá: *...mir kanen bic nit mer šrajbn fun di zachn darum dints ha-šem jitbarach šmo mit frajden un mit lachn.* Datace dle písma

a ozdůbky: poprvé dokumentována roku 1666; písmo JP13 používáno do druhé poloviny 80. let, od r. 1674 s novým slítkem pro *got*.

TT:

ספר שערי גן עדן \ \

L • jid, trocha heb

T • 1 sloupec • textové JP13 2 mm (slítek pro *got* z JP12); vyznačovací KP hybridní rozvlňené 2,5 mm (titul), KP aškenázské 4 mm (incipit) • zrcadlo 130 × 78 mm • kustody stránkové • bez záhlaví a kustodů.

D • ozdůbka FO žalud 3 flankuje záhlaví na začátku a sdružená na konci, poprvé dokumentována roku 1666.

B • *CLH* 4074 (*s.l. s.a*); *JDL* 298; *Vinograd* 0; *BHB* 0.

C • *BLO* Opp. 8° 460 (12) (*olim* 405), 153 × 87 mm, konvolut.

393.

Anonym, *Štajer mark*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Katzové, kol. 1666–1669?]

8°, [7] ff.

Píseň o rytíři ze Štýrské Marky jménem Trinian a královské dceři z Dánska jménem Flort dibel (Fleur de Belle, Flor de Bella?); „komu je [tento nápěv] znám“, má píseň zpívat na nápěv *Hercogn Ernst. Inc.: Ach rajcher got in zajnem zal helf mir probirn an mas un cal dizelbn rajben cvingn...*; *expl.: ...got geb doz unz geleng [?] un geb unz ajn in zajn getlech rajch ver doz begert šproch omen* a závěrečné *sliḳ sliḳ sliḳ*. Na nápěv písně se měl zpívat také hymnus otištěný na konci *Tiḳunej šabat* č. b. 410 a 411.

TT:

שטייאר מרק \ איין שין נייא ליד פון איינם \ ריטר אויז דר שטייאר מרק \ טריניאן טיט גינגט . אונ פון \ איין קינגש טאכטר אויז \ טעני מרק פלארט דיבעל \ גינגט אין הערצגן \ ערנשט ניגן וועם \ ער איז בינקט \ \

T • 1 sloupec • textové JP14; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • zrcadlo 130 × 85 mm • [1]⁷

(?) • nové *got* s vlnovkou • hvědička, puntík i dvojtečka jako interpunkční znaménka.

D • rámeček TT půlměsíce a filigránové špice 1, čtyřlístek 4 hustý • srdcovitá viněta na konci (*dtto viz Kenig Artus hof* aj.).

B • *CLH* 3661; *JDL* 287; *Muneles* 199; *Vinograd* 1557 • k nápěvu viz *Zfatman* 57 a 147.

C • *BLO* Opp. 8° 1103 (35), konvolut.

394.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*] *Ma'amadot. Kīnot. Minbagim mi-kol ha-šana*

[Praha, Katzové, 1666–1669?]

4°, [54], [40] ff. doch.

Fragment zachovaný od sl. 67, obsahuje *ma'amadot*, *kīnot* a *Minbagim mi-kol ha-šana* s vlastním TL. V impresu *Minbagim* pouze „za vlády císaře Leopolda“. Bez kolofonů, pouze závěrečné formule. Číslování složek odpovídá popisu *BHB* 202701 (1668), ale srov. č. b. 401 a 402. Může jít o stejné vydání jako následující č. b. 395, ale nelze ověřit.

TT *Minbagim*:

מנהגים \ מכל השנה \ כמנהגי של כל המדינות האלו \ פיהם פולין רייסן מערהרין \ ואשכנז \ שחבר ואיין
ותיקון הגאון מהר"ר איזק \ טירנא זצ"ל : \ נדפס פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו המיוחס מאוד הקיסר
לעפאלטוס יר"ה :

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské ca. 2,5 (modlitby), KP hybridní ca. 1,8 mm (biblické reference, instrukce), RP ca. 1,8 a KP hybridní ca. 2,5 mm v *Minbagim*; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm, KP hybridní ca. 2,5 mm • záhlaví živá • kustody stránkové • bez foliace.

D • bordura B16, TL *Minbagim* • špice 1 tvoří rámeček incipitu *Ma'amadot* • žalud 3 flankuje záhlaví • žalud 2 a listek trojklanný flankují nadpisy • na konci *Ma'amadot* pás z ozdůbek půlměsíce a špice • ručička 3 flankuje nadpis *Kīnot le-tiš'a be-av* • na konci *Kīnot* trojúhelníková ozdůbka z ozdůbek špice 1 a motýli • čtyřlístek 3 hustý roztrpený (?) v TT *Minbagim*.

B • *CLH* ? (2169 odpovídá bakovskému č. b. 401 a 402); Vinograd 475?; *BHB* 202701? (odpovídá bakovskému vydání č. b. 401 a 402 i tomuto).

C • ŽMP sg. 28.156, defektní.

395.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

Fragment *s.l. s.t.n. s.a.* [Praha, Katzové?, 1666–1669?]

4°, fragment o několika listech (zhruba dvě neúplné a nesouvisející složky)

Patrně fragment modliteb pro celý rok, zachována část s *Pirkej avot* a *jocrot*, kolem f. 110 a sl. 28. Menora na rubu *jošer li-brit mila*. Nalezeno v genize synagogy v Luži na konci 2. tisíciletí. Může jít o stejné vydání jako č. b. 394, ale nelze ověřit (nejsou zachovány stejné listy).

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské ca. 2,5 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • záhlaví živá (kapitoly Pirkej avot, *perek revi'i* a *perek ḥamiši*, *jošer la-ḥatan*, *ofan le-ḥatuna*, 28,1a, *zulat le-šimḥat tora*, *jošer li-brit mila*) • foliováno KP textovým, Pirkej avot zdá se bez foliace • kustody stránkové.

D • menora 1 • žalud 3 flankuje záhlaví Pirkej avot • čtyřlístek 4 hustý flankuje nadpisy kapitol Pirkej avot lístek trojklanný flankuje nadpis *jošer li-brit mila*.

B • ? (neidentifikováno).

C • ŽMP Geniza Luže.

396.

Eliezer Liberman Sofer ben Jehuda Lejb Rofe z Prahy (zemř. před 1689), *Tfilot u-baḳašot na'im*

Praha, za vlády císaře Leopolda, *s.t.n. s.a.* [Eliezer Liberman Sofer ben Jehuda Lejb Rofe z Prahy? – Katzové, kol. 1666–1669?]

4°, [7] ff.

Prosebné modlitby (*baḳaša lomar ḳodem tehilim...*) před čtením Žalmů, [1b], a po čtení Žalmů, [2b]; *Perek šira*, [5b–7a], v záhlaví *Pirkej šira*; [7a] *be'ara ḳṭana* k následujícímu *seder ḥašot ba-lajla* a *seder ḥašot ba-jom* (liturgie půlnoční a polední), [7b]. V akrostichu modlitby na ff. [1b–2a] jméno autora a editora *Eli'ezer ha-mechune Liberman sofer*. Vydal též *Ma'ane lašon*, č. b. 341 (a viz tam k autorovi), a *Zemer na'e*, č. b. 399. V TT zdůrazněna ochranná moc hymnu *Perek šira* a jeho každodenní recitace.

TT:

תפלות ובקשות נאים \ לאומרם קודם ואחר תהילים . יזהיר לב המשכילים . כוללות רוב \ צרכי בני אדם בפרט
ובכלל כחוט השני משוררת לו מהלל . \ בפום רברבן ממלל . למען דעת כל עמי ארץ על מה הם מתפללים .
ומשוררים ומהללים . בלשונות של שבח וזמר . שבהם ספר תהילים \ נאמר [...] וכל \ בעלי השיר יוצאין
ונמשכין בשיר [...] הוא השיר שיש \ בו פלאי פלאות . מסודות עמוקות [...] אמרו דוד המלך \ עליו השלום
(בספר תהילים סימן קמ"ה) ולא פרשוהו . ובאו \ חכמים ז"ל ופרשוהו . ולזכות הרבים הדפסנו פרק שירה
[...] \ לאומרה בכל יום בתהילה . ופוק חזי מאן גברא רבא קא מסהיד עלוהי . \ רבי אליעזר הגדול התנא האלהי
. שכל העוסק בו ואמרו בעולם הזה \ זוכה לומר שירה לעולם הבא [...] סדרה [...] חכם \ וסופר [...] שמו
נודע בשערים [...] דהוא מן חברייה . גבר שלים משמש בית אולפנא \ בעשרה דברייא . \ הוציאה לאורה
לבקשת איזה יחידי סגולה [...] \ פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר לעפאלטוס ירה : \

T • 2 sloupce • textové KP aškenázské 2,5 mm, vokalizované, KP hybridní a RP ca. 1,5 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace [1]–² ³ • signování KP 2 mm, pouze číslo složky

• záhlaví živá • kustody sloupcové • zrcadlo 160 × 116 mm, 55 mm šíře sloupce • hvězdičky pěticipé a *jod* jako interpunkční znaménka.

D • FO špice 1 a půlměsíce tvoří rámeček TL • dále čtyřlístek 4 hustý, žalud 3 flankují záhlaví a nadpisy.

B • Zunz 246; *CLH* 3349, „paullo post 1657“, a 5010,25; Vinograd 420; Cowley 580 a též Cowley 179: *Tḥinot u-baqašot Eli'ezer Sofer* Opp. 4° 220 (5), omylem místo (6); *BHB* 0?

C • BLO Opp. 4° 220 (6) (*olim* 205), 178 × 134 mm • ChL 62-40, defektní, chybí poslední list, svázáno s *Mar'e Jehezq'el katan*, Praha 1695.

397.

Tikun seder ha-ṭvila

s.l. s.t.n. s.a. [Praha, Katzové, kol. 1666–1669]

8°, [8] ff.

Modlitby k rituální očiště a *kawanot* Božích jmen (jejich písmenných permutací a intencí při jejich vyslovování). Hebrejsky, pouze TT a instrukce jidiš. Oproti starším bibliografiím předatováno dle ozdůbek a kvality tisku; počátku 17. století neodpovídá. Nekvalitní tisk.

תיקון סדר הטבילה \ וויא מן זאל זיך טובל זיין . אונ' וויא מן זאל די שמות \ מתכוון זיין . דאש ווערשטו \ גפינן
אינן וויניג פר צייכנט \ פיין . דער דאו ווערט (מקיים) \ זיין דער ווערט הינטן נאך \ האבן קיין פיין : \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské 4 a 2,5 mm, RP 1,8–2 mm pro jidiš v TT a pro instrukce v textu; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • foliace, kustody a signatury nejsou patrné (ořez) • hvězdičky pěticipé jako interpunkční znaménka v TT.

D • FO špice 1 a půlměsíce tvoří rámeček TT • uvnitř čtyřlístek 4 hustý.

B • *CLH* 4094 (16. – počátek 17. století); Cowley 581; Vinograd 111 (1600); *BHB* 333451 (kol. 1600).

C • BLO Opp. 8° 560 (8) (*olim* 498), 135 × 85 mm, konvolut.

398.

Tikunej šabat im pejruš Minḥat Ja'aqov

Praha, za vlády císaře Leopolda, *s.t.n. s.a.* [Katzové?, kol. 1666–1669 či mladší?]

4°, [42] ff. (?)

Kabalistické modlitby pro šabat podle Ariho s komentářem *Minḥat Ja'aqov* Jaakova ben Rafaela ha-Leviho, zetě Jicchaka Šchada zvaného Jicchak Pardes, dle výkladu učení Mošeho Cordovera. Reedice vydání č. b. 298, s menšími změnami (viz Liberman). Obsah: [1a] TT;

[1b] *haskamot* dle prvního vyd., odstraněna data; [1b–2a] podrobný úvod nakladatele (*madpis*), oproti prvnímu vydání není na konci vyznačeno jméno Josef; [2a–b] předmluva komentátora s uchovaným chronogramem dle 1. vyd. *le-jošna*, 401 (1641), [2b]–konec, text, poslední folio a–b *tiḳun lejl šavu'ot a lejl boša'na raba*, v závěru explicit autora komentáře dle prvního vydání s uchovaným chronogramem *tavo* (תבא). Jedinečně užitá či doložená bordura B28 (srov. podobně hruběji řezané bordury B26 pro osmerkový formát a B27 pro foliový). Počet folií dle katalogu knihovny (nezapočítali i fragmenty jiné edice na konci?), až na tento údaj odpovídá Libermanovu popisu (Liberman 2 a viz níže). Nekvalitní tisk.

TT:

סדר תיקוני שבת \ עם פירוש מנחת יעקב \ אשר און ותקן דבר חדש [...] \ לראש תמצא פ'י נאה [...] ג
 לרבות על המלת הזרים פ'י בל"א \ כדי שקטן וגדול שם הוא . ואף גם זאת פירושים \ נאים ומקובלים על
 הזמירות והתשבחות שישד \ [...] כמוהר"ר יצחק לוריא נ"ע ושאר \ דברים [...] כל זה יסד [...] הד
 מחברי' זקן [...] האלוף התורני הותיק \ כמוהר"ר יעקב בר רפאל לבית לוי מק"ק פוזנא \ חתן כמוהר"ר יצחק
 שחד הנקרא בפי כל רבי \ יצחק פרדס נ"ע . \ פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ לעפאלטוס יר"ה :

T • 2 sloupce • textové RP a KP hybridní ca. 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské ca. 2,5 mm pro modlitby; vyznačovací KP aškenázské 4 mm a KP hybridní ca. 2,5–3 mm (podtitul v TT)
 • bez foliace • v záhlaví kromě předmluv *Tiḳunej šabat malketa (plene)* • kustody stránkové • počet listů dle katalogu knihovny (vlastní popis neúplný).

D • bordura B28, architektonická v podobě svatostánku, se sloupy ovinutými girlandami listoví, pole pro TT tvořeno tělem opony zavěšené na římse, nahoře v trojúhelníkovém štítu rolverková kartuše v tympanonu, dole mezi sokly rolverková kartuše pro impresum, rozměry neznámy, TL • čtyřlístek 4 hustý sdružený na koncích oddílů i v závěru • žalud 3 flankuje záhlaví.

B • Liberman 2? (popis odpovídá až na počet ff.; má být totožné s exempláři v Schocken Library a v „semináři v New Yorku“, tj. nejspíš JTSA, ale v katalozích knihoven nenalezen žádný exemplář tohoto vydání; vyd. identifikovaná v JTSA jsou obě bez komentáře *Minḥat Ja'akov*, viz č. b. 410 a 411); k Libermanovi 2 odkazuje Vinograd 419, zároveň ale také k *CLH* 3147, což je opět vyd. *bez komentáře* (viz Liberman 11 a 12, č. b. 410 a 411); srov. Vinograd 451 (ovšem datováno 1662).

C • ChL 51–400, datováno „1690 (?)“, unikum?, doplněno 2–3 ff. z jiné edice, přívazky.

399.

Eliezer Liberman Sofer ben Jehuda Lejb Rofe z Prahy (zemř. před 1689), *Zemer na'e le-šabat šaḥrit kodem kri'at šema'*

Praha, za vlády císaře Leopolda, s.t.n. s.a. [Katzové, kol. 1666–1669?]

4°, [13] ff.

Hebrejské písně a poučná vyprávění v hebrejštině a v jidiš. Obsah: [1a] TT, [1b předmluva, [2a–5a] písně pro *šabat šaḥrit*, [5b–6b] *Ma'ase rav šir ḥadaš mejusad al ma'ase še-era' le-ḥad me-ha-ḥasidim ha-rišonim tov le-zamro be-moša'e šabat...*, tj. příběh, který se stal jednomu z prvních *ḥasidim* („zbožných“) a který je dobré zpívat o šabatu, následovaný překladem do jidiš, aby rozuměly i ženy a děti; dle Sary Zfatmanové příběh zchudlého zbožného muže, který potká proroka Eliáše v převleku za Araba, převzato z *Midraš Rut raba* (jiný překlad příběhu v *Majse buch*, č. 147); [7a–8b] *zmirot le-moša'e šabat*, [8b–12a] písně pro svátky, [12a–13a] pro Purim, [13a–b] omluva (*hitnašlut*) básníka, kde zdůvodňuje žánr, který si zvolil: v písních jsou obsaženy různé halachické předpisy a *tušbaḥot* (chvalozpěv, velebení Boha) a jsou tak přístupné všem a proto jsou také překládány do jazyka, který je v těchto místech obvyklý, odvolává se na Jicchaka Chajuta (Chajese) a jeho píseň o Pesachu a Josefa Taubelese (Munelese?). V akrostichu první a poslední písně *Ani Eli'ezer Liberman ha-sofer ḥazaq*. Na konci doslovu uvádí plné jméno svého otce *Eli'ezer ha-mechune Liberman Sofer ben... ha-ḳadoš b"b kmw"brr Lejb Rofe Daršan zlb"b ab"d we-r"m de-ḳ"ḳ Magenša* (Mainz), kde r. 404 (1644) zemřel a byl pohřben blízko Šimona Velikého. K autorovi viz u č. b. 341; další díla *dtto* a č. b. 399. Datace dle takřka totožného rámečku TT u *Be'er Moše* 1669, může být i mladší.

TT:

זמר נאה \ לשבת שחרית קודם קידושא רבא . וגם \ שירים יפים למוצאי שבת המדברים מעניני \ הצלחה של
יראי ה' חושבי [?] שמו . ועוד שירה \ חדשה הכוללת כל מעשי אליהו הנביא \ הנמצאי בדברי חכמינו ז"ל כי
דבר זה הוא \ מסוגל מאד להצלחת האדם במעשיו . ישמח \ ישראל בעושו . ועוד שירים מעולים . לימי
הפורים . ולמועדי הרגלים : \ פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו הקיסר \ לעפאלטוס יר"ה : \

Těž text kol TT

שירות ותושבחות וזמירות \ בלשונות יפות וברורות לשחרית שבת ולמוצאו \ כשחר נכון מוצאו \ ולמועדים
וימי הפורים כוללים פקודי ה' הישרים \

L • heb, jid

T • 2 sloupce • textové KP aškenázské 2,5–3 mm / 60 mm 10 ř. a RP 1,8–2 mm / 44 mm 10 ř. (paratexty, hebrejská verze vyprávění na ff. [5b] ad.), jidiš překlad příběhu JP14;

vyznačovací KP aškenázské a 4 mm • kolace [1]–2⁴ 3² 4³ • zrcadlo 165 × 123 mm, 59 mm šíře sloupce • živá záhlaví • kustody sloupcové • bez foliace • signatury KP 2,5–3 mm pouze číslo složky.

D • složitý rámeček TT z ozdůbek FO pŭlměsíce, FO motýli, čtyřlístek 4 hustý, lístek trojklanný 1, žalud 3 (těž flankuje záhlaví), kotvička 4 (prvně v *Be'er Moše* 1669) • čtyřlístky husté flankují nadpisy či sdruženy jako ozdůbky.

B • *CLH* 5010,1 = *CLH* 3161; Cowley 178 (*Ma'ase rav*); Vinograd 410 = 403; *BHB* 200409 • Zunz 1865: s. 432–433; Zfatman 27.

C • BLO Opp. 4° 211 (1) (*olim* 196), 190 × 140 mm, konvolut, první přívazek má vlastnický záznam Josefa Chajata ben Aharona z Lipníka.

400.

[*Tfilot mi-kol ha-šana*]

Fragment *s.l. s.t.n. s.a* [Praha?, kol. 1666–1690?]

4°, fragment, 36 ff. doch.

Modlitby pro celý rok, cenzurovaný text (viz amida: še 'asani *Jisra'el*), začíná f. 1,2a, modlitbou *Adon 'olam*, končí v mincha pro šabat. Za šachritem následují *Šiv'im u-štajim psukim*, 5,4a–5bis 3b; *tšina šlišit* (incipit *šochnej batej omer*), 5bis 4b; *ba'avat halom*, 6,1b; *birkat kobanim*, *birkat levana*, *widuj li-šchiv me-ra'*, *šiduk ha-din*, *tfilat ha-derech*, 6,2a–6,3b; *ma'ariv šel hol*, 6,3b; *ma'ariv šel šabat*, 7,1a; *šahrit až le-šabat* (*Nišmat kol haj*), 7,4a; *musaf šel šabat*, 10,3a; *minha šel šabat*, 10,4b, dále doplněno pseudopražským sidurem (viz níže C). Sestava písem je matoucí a není jisté, zda je tisk vůbec pražský. Doplněn zavedený název.

T • 1 sloupec • textové KP hybridní 2,5, 2 a 1,8 mm (připomíná bakovské písmo), RP 1,8 mm pro instrukce (sl. 4,3b); vyznačovací KP aškenázské 9 (*adon*, 1,2a) a 4 mm pro incipity (ostatní) • kolace fragmentu BLO [1]⁴⁻² 2⁴ 3⁴⁻² 4–5⁴ 5bis⁴ 6–8⁴ 10⁴ 11⁴; chybí [1],1 a 4, 3,2–3, číslo 9 vynecháno z číslování, sl. 7, 8 a 10 vevázány dvakrát za sebou • zrcadlo 147 × 105 mm • kustody stránkové • záhlaví živá • foliace není patrná, snad nebyla • signatury pouze na prvním listu složku, arabskou číslicí (složka) a KP hybridním 2–2,5 mm (složka a list).

D • žalud 3 flankuje záhlaví (vyskytuje se od 1666 nejméně do 90. let 17. století; dále nedokumentováno) • čtyřlístek 4 hustý flankuje incipit *adon* (vyskytují se od 1666 nejméně do 80. let 17. století).

B • *CLH* 2127b; Vinograd 0 (?); *BHB* ?

C • BLO Opp. 4° 1170 (*olim* 1450), 180 × 130 mm, fragment, bez TT, svázáno s pseudopražským sidurem, 134 ff., *Slihot le-šeni we-ħamiši we-šeni* (a další slichot), 22 ff., *Tfilat roš ha-šana*, 34 ff., *parašijot*, 24 ff., *Sefer tehilim*, defektní, 47 ff. doch. Pouze *Tehilim*

mají TL: *Sefer tebilim / mesudar 'al pi jmej ha-šavu'a [...] / nidpas im rav ha-ijun we-buga be-ijun nimraṣ po 'ir wa-em / be-Jiśra'el k"q / Praga*. Dle typografie Hanau.

401.

Jicchak Ajzek Tyrna (kol. 1380–1385 – kol. 1445), *Minbagim mi-kol ha-šana*

Praha, s.t.n. [Jehuda ben Jaakov Bak?], [5]428 [1668]

4°, [42] ff. doch.

Rituální zvyklosti Izáka Tyrny s komentářem, dle zemí Čech, Polska, *Rajsn* (viz č. b. 114),

Moravy a Německa, na konci, sl. 11,2a–4b, Ašer ben Jechiel, *Orḥot ḥajim*. Spolu

s následujícími *Tebelim* mohlo být součástí siduru, snad s titulem *Tfilot mi-kol ha-šana*,

vzhledem k samostatnému číslování složek evidováno odděleně.

TT:

מנהגים \ מכל בשנה \ כמנהגי של כל \ המדינות האלו פיהם \ פולין רייסן מערהרין \ ואשכנז \ שחיבר ואיזן
ותיקן הגאון מהר"ר \ אייזק טירנא זצ"ל \ פה ק"ק פראג \ תחת ממשלת אדונינו המיוחס \ מאוד לעפאלטוס
יר"ה \ בשנת תכה לפק \ \

T • 1 sloupec obtékaný komentářem, *Orḥot ḥajim* bez komentáře • textové KP hybridní bakovské, komentář kol něj RP, obé ca. 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 2,5 a 4 mm • kolace [1]–10⁴ 11² (dále defektní) • zrcadlo 158 × 112 mm • kustody pro text i komentář • záhlaví živá • bez foliace • signatury hebrejsky i arabsky (tyto chybí ve sl. 2 a 7), jen číslo složky.

D • bordura B29 architektonická s pilastry po stranách, bez štítu a tympanonu, doplněná akantovými rozvilinami a nahoře dvěma cheruby, 150 × 103 mm; TL, poškozená • jehličky flankují nadpisy.

B • CLH 2169; Vinograd 471; BHB 202701 (odpovídá číslování složek i přepis TT).

C • BLO Opp. 4° 220 (8) (*olim* 205), chybí f. 10,4 (začátek *dinej kol ha-šana*) a od 11,3 dále včetně (snad pouze dva listy?).

402.

[*Tfilot mi-kol ha-šana?*] *Sefer Tebilim mesudar ke-fi jemej ha-šavu'a*

Praha, s.t.n. [Jehuda ben Jaakov Bak?], [5]428 [1668]

4°, [36] ff.

Žalmy uspořádané pro všechny dny v týdnu, součást nedokumentovaného vydání siduru. Kol bordury verše Ž 24,7 a 100,4. Vzhledem k vysokým číslům signatur dochovaných složek bylo patrně součástí siduru.

TT:

ספר תהילים \ מסודר כפי ימי \ השבוע על הסדר \ והאומרו בכל יום \ מובטח לו שהוא בן \ עולם הבא \ פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו המיוחס \ מאוד לעפאלטוס יר"ה \ בשנת תכ"ח לפ"ק \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské ca. 2,5 mm, impresum RP ca. 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm • kolace 58–66⁴ • zrcadlo 158 × 110 mm • kustody stránkové • bez foliace • signatury hebrejsky i arabsky.

D • bordura B29, TL, 150 × 103 mm, poškozená • jehličky flankují nadpisy a sdruženy do závěrečné ozdůbky.

B • CLH 2169 (odpovídá signaturám složek) a CLH 558; Cowley p. 91; Vinograd 475?; BHB 202701 (odpovídá číslování složek i přepis TT).

C • BLO Opp. 4° 136 (*olim* 113), 177 × 140 mm.

403.

Tikun kri'at šema^c

s.l. s.t.n. [Praha, Jehuda ben Jaakov Bak?], [5]428 [1668]

8°, [12] ff.

Kabalistické modlitby a výklady ke čtení Šema na lůžku (noční modlitbě) dle Jicchaka Lurii.

Obsah: [1a] TT, [1b] předmluva editora (sestavovatele, *mesader*), [2a–12b text]. Nekvalitní tisk.

TT:

תיקון קריאת שמע \ על הסדר כפי שסידר עיר וקד[ו]ש מן \ שמיא [...?] איש אלקי קדוש הוא \ מוה"ר יצחק לוריא זל"ה ולקט \ שושנים מגן נעול מעיין חתום איש \ ביהודה נודע מסודר בתכלית \ היופי איש על דגלו באותיות [...]\ \ שנת תכה לפק \ \

T • 1 sloupec • textové KP aškenázské ca. 2,5 a mm, RP a KP hybridní bakovské ca. 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 a 9 mm • kolace [1]–6² • zrcadlo 143 (152) × 107 mm • signatury KP textové, pouze číslo složky • bez foliace • mrtvá záhlaví • kustody stránkové.

D • bordura B29, TL, poškozenější • Boží jména složená ze zvláštních znaků, [3b–4a] • šestcípé hvězdičky flankují nadpis na [1b] • jehličky, kvítek 8 a ručičky flankují závěrečnou formuli • konturové iniciály (původně schedelovské?), 26–28 × 15–21 mm, [2b–3a].

B • CLH 3085; Vinograd 477; BHB 0?

C • BLO Opp. 4° 1209 (3) (olim 1501), 190 × 145 mm, konvolut.

404.

Moše ben Jissachar ha-Levi Sertels (zemř. 1614 nebo 1615), *Be'er Moše be'ur ha-milot 'al ha-tora we-ḥameš megilot [...] we-ʿele mosif [...] kol klalej ha-diḳduḳ [...] še-nilḳeṭu [...] 'al jdej [...] kbr“r Šabtaj Mešorer jš“w*

Praha, s.t.n. [Katzové?], dokončeno v neděli 18. ijaru roku [5]429 [19. května 1669]

4°, [47] ff.

Jidiš glosář k Pentateuchu a Pěti svitkům se stručnou gramatikou Šabtaje ben Josefa Basse (1641 – 1718). Obsah: [0,1a] TT, [0,1b] původní předmluva Mošeho Sertelse a dvě Bassovy předmluvy, hebrejsky a jidiš, [1,1a–2b] Bassova gramatika (1. vyd.), [2,1a–13,3a] text, [13,3a] kolofon, [13,3b] vakát. Šabtaj se podepisuje jako *mešorer* (zpěvák) v Nové (tj. Staronové) synagoze, [0,1b], jméno zároveň slouží jako chronogram 429, 1669. Předchozí vyd. č. b. 102, 173, 316.

TT:

ספר \ באר משה \ באר המלות . על תורה וחמש מגילות . כל מלה חמורה \ וקשה . מבוארת חרושה . כאשר בקבלה מפי משה . ה"ה \ האלוף מהר"ר משה שערטילש זצ"ל . שחיבר וליקט מתרגום \ ומרש"י ורמב"ן ורא"ב בע ורד"ק ודומיהם ז"ל \ ואלה מוסיף על הראשונים . כל כללי הדקדוק \ בהקדמה ציונים . כל הקורא בהם כלם \ אומרים ועונים . הטיבות מאוד לאחרונים . שנלקטו \ מתוך ספרים חדשים עם ישנים . על ידי איש אמונים . \ שפתי רננים . כהר"ר שבתי משורר יצ"ו \ פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר \ לעפאלטוס יר"ה : \ \

Závěr Bassovy předmluvy:

לפרט אני ש'בתי ב'ן ה'קדוש מ'הר"ר יוסף ה'שם ינקום ד'מו מ'שורר ב'בית ה'כנסת ה'חדשה לפ"ק \ \

Kolofon:

תם ונשלם אתן תהילה לאדון עולם \ היום יום א ח"י אייר שלשים ושלשה ימ'ים' ב'עו'מ'ר' לפ"ק \ \

T • 3 sloupce, předmluvy 2 sloupce • textové KP hybridní pro hebrejštinu a RP 1,8–2 mm pro jidiš; vyznačovací KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm • kolace [0]² 1–3² 4–12⁴ 13³ • zrcadlo 164 × 118 mm • bez foliace • kustody stránkové • signatury na prvním listu složky KP 4 mm • záhlaví živá (vždy titul a příslušný oddíl: *baḳdama*, dále název perikopy) • interpunkční znaménko obrácené *jod* i hvězdička pěticipá.

D • rámeček TT z ozdůbek: pŭlměsice, motýl, lístek trojklanný, špice 1, žalud 3, kotvička 4, čtyřlístek 4 hustý • rámečky nadpisů knih špice a pŭlměsice • žalud 3 flankuje záhlaví • čtyřlístek 3 hustý flankuje nadpisy a uzavírá oddíly.

B • CLH 6553,4 a 6862 (Šabtaj Bass); Vinograd 478; BHB 317010.

C • BLO Opp. 4° 853 (4) (*olim* 1090), 185 × 135 mm, konvolut.

405.

Jaakov ben Šlomo Ibn-Chabib (kol. 1445 – 1516), *‘Ejn Ja‘akov [Dily 1–2]*

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, [1. dí]l dokončen v neděli 16. adaru rišon [5]429 (17. února 1669); [2. dí]l dokončen [5]429 (1669)

2°, 194, 189 [*recte* 188], 8 ff.

Kompendium agadot Babylonského a částečné též Jeruzalémského talmudu (pouze 1. dí]l). Na konci 2. dí]lu 8 ff. rejstříků (*simanim limšo divrej befeš*); dle *CLH* od Avrahama Heidy, dle *BHB* z vyd. Krakov 1588–1590, vyřazeny rejstříky k Pirkej avot. Reedice vyd. 1621–1622, č. b. 250. Konec 1. dí]lu: kolofon tiskařských dělníků: Jicchak ben Ašer šlj“t AS (zkratka *amen sela?* či příjmení?) sazeč z Prahy, Menachem zvaný Man ben Jicchak AS *zacr* z Prahy. Kolofon Jehudy ben Jaakova Baka na konci 2. dí]lu datovaný chronogramem 429 (1669). Nakladatelem byl Wolf ben Ziskind Torna se společníky (viz Putík 2012a: s. 210). Vydání bylo příčinou kauzy, která vedla k uzavření židovských tiskáren v Praze r. 1669 a ke zpřísnění cenzurního dohledu nad hebrejským knihtiskem po jejich znovuootevření roku 1672 (první doložené tisky z r. 1673). Fragmenty z 1. dí]lu nalezené ve vazbě knihy ze sbírky Městské knihovny v Praze (sg. H 96, ff. 194, 190 a 150, s kolofony tiskaře a dělníků) pocházejí snad ze zabavené části nákladu?

TT1 dle exempláře BLO (TT2 nedokumentován):

עין יעקב \ ספר מאסף לכל האמונות ואגדות ומדרשים \ המפוזרים בכל ששה סדרים ואצל כל מאמר \ ומאמר
פרש"י ז"ל ותוספות רבותינו הצרפתים \ ז"ל . וחדושי הרמב"ן והר"יטבא והר"ן ז"ל . \ כל אלה חוברו על ידי
החכם רבי יעקב בר \ שלמה ה' חביב תנצב"ה . וקרא לו בשם \ עין יעקב להיות הוא כלי חפץ מקיף כל \ קטרי
מאמרים המתחלקים לשנים עשר חלקים \ עמודים דרושים לכל הפציהם . למספר \ שבטי בני ישראל : \ ועוד
הוספנו עליו כל אגדות ירושלמי כאשר \ נדפסו בספר יפה מראה עם פי' מספיק \ גם הוספנו פירש על המלות
חמורות (?) מספר \ הערוך וחדושים אחרים אשר לא היו בראשונים \ עיניכם תראנה חרות בהקדמה מיוחדת : \
נדפס פה קק פראג \ שנת תכ"ח לפ"ק \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר המהלל מאד \ לעפאלטוס יר"א ות"ם
אכיר"א \ ע"י המחוקק הר"ר יהודה בן הר"ר יעקב ב"ק ז"ל \ \

Kolofony tiskařských dělníků, 1. dí]l, 194a:

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאם יצחק בן לא"א כמר אשר שלי"ט א"ס \ זעצר מק"ק פראג הברירא \ ועל ידי
הפועל במלאכת הקודש מנחם נקרא מן בן לא"א יצחק שלי"ט א"ס זעציר דק"ק פראג הברירא : \ \

Explicit s kolofonem tiskaře, 1. dí]l, 194b:

א"א ברוך ה' אלהי אברהם אשר עזרני עד כה להשלים החלק הראשון מספר עין יעקב כה יעזרני האל חסד כל
הימים להשלים גם החלק השני ושאר ספרים עד אין קץ אכ"יר . \ בעזרת אל אחרון וראשון : נשלם החלק

Zásady zdravého života sebrané ze starších spisů i z ústních zdrojů: „co jsem slyšel z úst [...] Eliezera z Krakova“ (k identitě tohoto viz *CLH*). Pravděpodobně tištěno bez TL a spolu s *Menorat zahav ʔabor*, č. b. 407. F. [1a] titul a záhlaví, aprobace lékařů Šloma Rofeho z Lublinu a Šmuela ben Matitji z Lublinu (*be-ḥacham ba-gadol ba-rofe mumḥe Šlomo Rofe de-ḳ“ḳ Lublin; ba-rofe mumḥe Šmu’el ben Matitja rofe de-ḳ“ḳ Lublin*). Chajim Bochner byl nejspíš editorem i nakladatelem (*bidpiso me-ḥadaš*). Hovoří o „novém vydání“, ale starší není známo (nemuselo být pražské), dvakrát vyznačené *refa’el* (heb. „uzdrav Bůh“, „uzdrav Bože“) nenaznačuje jméno autora, ale spíše se vztahuje k obsahu spisu. K dataci viz Yudlov 1985: č. 1085: sám autor na jiném místě zmiňuje, že r. 429 (1669) vydal v Praze *Menorat zahav ʔabor*. Byl žákem Šabtaje Sofera (viz např. Kaufmann 1889: s. 129), jako vydavatel a publikovaný autor doložen od r. 1648 (viz *BHB* 146366, 121756 ad.).

TT:

רפאות תהי לשריד וגו לר"ח הח"יים כיהי"ים הם למוצאיהם \ ולכל בשרו מרפא . \ קיצור הנהגת האדם בדרך הרפואה לשמור בריאות גופו והוא עיקר גדול בעבודת הבורא ית"ש וכדי לזכות את \ הרבים הדפיסו מחדש הרב הותיק האלוף כמוהר"ר חיים בלא"א האלוף המנוח כמוהר"ר בנימין זאב \ באכנר זצ"ל ה"ה מקראקא לפרט והוא ישק"יט לפ"ק . וזאת לפנינו בישראל והסכימו עליו ראשי הרופאים \ כי כל דברים הזה נכונים וישרים למוצאי דעת וזכאים \ \

T • 2 sloupce • textové RP 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm a 2,5–3 mm • kolace [1]⁴ • zrcadlo 154 × 114 mm • kustody stránkové • v záhlaví *luaḥ ba-ḥajim* • bez foliace i signatur • interpunkční znaménko obrácené *jod*.

D • záhlaví flankována žaludy • pás z pŕlměsícu, špicí, žaludů 3, [4b] • srdcovitá viněta, [4b].

B • *CLH* 4679,5 vyd. 1669 klade do Krakova, do Prahy pak (neexistující?) vyd. 1688, *CLH* XCIV, ad col. 825 (*BHB* nemá); Vinograd 479 a 480; *BHB* 178497 • Yudlov 1985: č. 1085; latinský překlad spolu s hebrejským textem dle této edice vydal J. Ch. Wagenseil, *Exercitationes sex varii argumenti*, Altdorfi [Noricorum], 1687; reprint vydán u příležitosti sňatku Michal a Jehudy v Brooklynu, NY, 2. srpna 2006, 4 ff.

C • BLO Opp. 4° 791, svázáno jako druhé v pořadí s *Menorat zahav ʔabor*, č. b. 407 • BL Asia, Pacific & Africa 1969.e.23, *dtto* • ChL 62–30, svázáno s *Menorat zahav ʔabor* jako první v pořadí, na konci vlastnický přípis: Jaakov ben Moše... (?) a zelené hebrejské razítko Šmuel bar Jirmejahu Wiener, s motivem *magen dawid* • ChL 16–1 (reprint).

407.

Šlomo ben Jehiel Luria (kol. 1510–1573; domnělý autor), *Menorat zahav ʔabor*

s.l. s.t.n. s.a. [Praha,] Chajim ben Benjamin Zeev Bochner – [Katzové?, 1669]

4°, [4] ff.

S poznámkami Chajima ben Benjamin Bochnera (viz č. b. 406). Patrně vydáno bez TL a spolu s *Luah ha-ḥajim*. F. [1a] dle titulního záhlaví, psaného v *ich* formě redigováno a vydáno Chajimem Bochnerem z Krakova (jako *Luah ha-ḥajim*, č. b. 406), poděkování za finanční podporu Judovi Lejbovi ben Šmuel *h^j“d*, který se vydal na cestu do Svaté země. 1. vyd. viz č. b. 36.

Záhlaví, [1a]:

מנורת זהב טהור הוא \ מעט הכמות ורב האיכות נוסף על סודותיו רב תועלת להקורא בו. \ ראו בינו אלהים חקור דבר. המנורה הטהורה וסוד המזמור. והתחינה \ הנעימה הכוללת. רב תועלת. הם הם דברי המקובלים. הועתקו \ מכתב יד מופת הדור אלופינו הגאון מוהר"ר שלמה נ"ע מק"ק אוסטרא לוריא. וניתוסף \ בו פירוש מדות המנורה וכל עניניה להבין \ ולהשכיל פירש"י. \ ולזכות את הרבים נערתני חצני להדפיסה. וגם הוגה בעיון רב על ידי האלוף \ המרום התורני כמוהר"ר חיים בלא"א האלוף המנוח כמוהר"ר בנימין \ זאב באכנר זצ"ל ה"ה מק"ק קראקא. ועל טוב יזכר שם הנעלה הישיש \ כהר"ר יודא ליב בן הקדוש רבי שמואל הי"ד ז"ל. באשר שם לדרך פעמיו ללכת אל \ ארץ הקדושה לו מעיר לעזור לו זכות זה לבוא למחוז חפצו במהרה היא מסייע שיש בו \ ממש בהוצאות הדפוס להאלוף הנ"ל. \

T • 1 a 2 sloupce • textové RP a KP hybridní, obojí 1,8 mm; vyznačovací KP aškenázské 4 mm (titulky, incipity) a 2,5–3 mm (záhlaví) • kolace [1]⁴ • zrcadlo ca. 155 × 115 mm • kustody stránkové • bez foliace a signatur.

D • záhlaví flankuje čtyřlístek 4 hustý; žaludy • viněta srdcovitá, [1b] • menora 3, poškozená (chybějící levá vnější strana doplněna pásem z půlměsíců • pás z ozdůbek špice 1, půlměsíce, [1b], [2a].

B • *CLH* 6949,29 (ca. 1688); Benjacob 1880: č. 487; Vinograd 481; *BHB* 178647 • reprint vydán u příležitosti sňatku Michal a Jehudy v Brooklynu, NY, 2. srpna 2006, 4 ff. (přeházené strany a doplněno předmluvou z krakovské edice).

C • BLO Opp. 4° 791, svázáno s *Luah ha-ḥajim*, č. b. 406, jako první v pořadí • BL Asia, Pacific & Africa 1969.e.23, *dtto* • BLO Opp. 4° 291, spolu s *Tikunej šabat* [1673–1696] ad., bez *Luah ha-ḥajim* • ChL 62–30, svázáno s *Luah ha-ḥajim* jako druhé v pořadí • reprint ChL NY 16–1.

408.

Seder ha-tfilot ke-minhag Pehem Polen Aškenaz

Praha, Jehuda ben Jaakov Bak, [5]429 [1669]

8°, neznámo

Modlitby pro celý rok dle českého, polského a německého ritu. Obsahuje mj. *kama ma'alot tivot, tḥinot* (prosebné modlitby), *menora* (snad míněno vyobrazení menory s Ž 67 a doprovodnými texty?), modlitby *We-ata ha-Šem magen be-‘adi, Wa-jeḥal, Diršu, birkot ha-nehenim*, Pirkej avot, amidy pro Vysoké svátky, s „mnoha“ předpisy týkajícími se bohoslužby a s „dalším nusachem“ (zněním, variantou, tj. specifickým liturgickým pořádkem), který vydal Šabtaj Sofer, tj. Šabtaj ben Jicchak Sofer z Przemyslu (viz č. b. 225). Snad dle vydání Krakov [kol. 1640], *BHB* 308603, či Lublin 1648?, *BHB* 308539. Část TT a patrně přinejmenším část výkladu a poznámek v jidiš. Jako první vydání siduru v Šabtajově edici uvádí *BHB* 308453 *Tḥilot mi-kol ha-šana*, Lublin 1628, viz k němu zde u č. b. 225. Údaje včetně přepisu TT převzaty z *BHB*, v katalogu Schocken Library dostupném pouze skrze elektronický katalog JTSA nenalezeno.

TT:

סדר התפלות \ כמנהג פיהם פולין אשכנז . מסודר עם כמה מעלות טובות ואיזה תחינות מנורה ואתה מגן בעדי ויחל דרשו וברכת הנהנין פרקים שמונה עשרה של יום [!] נוראים ומוגה מאוד . עם הרבה דינים השייכים בתפילה ועם נוסח אחרת שנדפס על ידי המדקדק [...] ר' שבתי סופר ז"ל. מיר ליבן לייט [...] זעלכי תפילות [...] אונ'פיל [...] דינים [...] מהור"ר שבתי הוט גשטעלט... \\

B • Vinograd 0; *BHB* 333519, dle popisu s „menorou“ (může snad být totožné s č. b. 394, které má „katzovskou“ typografii?).

C • Schocken Library (neviděno).

409.

Jaakov ben Jehuda Weil (kol. 1390–1453), *Šḥiṭot u-vdiḳot / ‘im haḡabot we-ḥidušim še-liḳeṭ we-‘asaf br“r Švi bar Jišḥaḳ z“l*

Praha, s.t.n. [Katzové], [5]399 [1669]

4°, [20] ff., ilustrace

Předpisy k rituální porážce s kritickými poznámkami Cviho bar Jicchaka Jaakova z Krakova (1. vyd. v Krakově 1577, v Praze 1612, č. b. 178, a dále po 1669). Obsah: [1,1a] TT, [1,1b] *derech ha-šḥiṭa bi-ḳsara*, [1,2a] *šḥiṭot haḡabot šel mbr“r Ja‘aḳov Weil*, 6,4a–b *we-elu ben ha-ma‘asim še-ba‘u le-jadi*, 6,4b recepty na zastavení krve při obrázce (?), názvy prostředků v latině (hebrejským písmem). Zakončeno explicitem autora osobně se zaručujícím za správnost postupů a předpisů: *kol ele badaḳti we-nisiti ani Švi bar Jišḥaḳ Ja‘aḳov z“l*.

TT:

זבחו זבחי צדק \ שחיתות ובדיקות \ עם הגהות והחדושים שליקט ואסף \ הר"ר צבי בר יצחק ז"ל . ממה שבא לידו ובדק ונסה זה \ כמה שנים בק"ק קראקא \ פה קק פראג \ תחת ממשלת אדונינו הקיסר לעפאלטוס יר"ה :

\\

Chronogram (text kol TT, značena všechna první písmena):

ו'שחטתם ב'זה \ ו'אכלתם ב'זה ס'כין יוד ב'ית \ א'צבעות ה'ראה ש'אול \ ה'מלך ל'ישראל \\

T • 2 sloupce • textové KP hybridní pro komentovaný text, RP pro komenář, obojí 1,8–2 mm; vyznačovací KP aškenázské 9, 4 a 2,5–3 mm • kolace [1]–2² 3–6⁴ • zrcadlo 158 × 123 mm • signování KP 4 mm • záhlaví živá, [1,1b] KP 4 mm, dále KP aškenázské 2,5–3 mm • kustody stránkové • foliace není • interpunkční znaménko obrácené *jod* • kolečka místo obvyklých značek pro chronogram (*geršajim*).

D • ozdůbky půlměsíce, lístek trojklanný, žalud 3, kotvička 4 a čtyřlístek 4 hustý tvoří rámeček TL • pás z půlměsíců a špicí, [1,1b] • čtyřlístky husté a žaludy flankují záhlaví • poškození ostří nože, 3,1a.

B • *CLH Suppl.*, s. 502, *ad col.* 1259 (*CLH* 5631, k číslu 30), týž chronogram jako ve vyd. 1673, pouze značena jiná písmena; *BHB* 130976.

C • *BL Asia, Pacific & Africa* 1961.c.13, 190 × 142 mm.

410.

Seder tiḳunej šabat me-iš ha-eloki ḳadoš [...] kmbr"r Jišḅ[ak] Luria

Praha, za vlády císaře Leopolda, *s.t.n. s.a.* [Katzové?, kol. 1669?]

4°, [20] ff.

Pořádek modliteb (*tiḳunim*) pro šabat, předvečer Šavuot a Hošana raba. Dle TT „od Jicchaka Lurii“. V závěru *zemer* (hymnus, píseň) se jménem v akrostichu *Menahem Šijon* (Davidson 3, č. 1092), *inc. Mi jemalel gvurot el go'alejnu šmo ḳedoš Jišra'el*, na nápěv *Štajer mark* (srov. č. b. 393), který se měl zpívat spolu s ostatními šabatovými hymny (*zmirot šabat*) po odchodu ze synagogy. Obsah: [1a] TT, [1b–18b] *tiḳunej šabat malketa*, [18b–19a] *tiḳun lejl šavu'ot we-lejl boša'ana raba*, [20a–20b] *zemer* na nápěv *Štajer mark*. K obsahu viz podrobně Liberman a *BHB*. Datováno přibližně jako *Be'er Moše* 1669 dle téměř totožného rámečku TT. Edice č. b. 411 má TT takřka totožný; zde je ale místo vydání umístěno v hlavním panelu TT a jménu císaře pod ním a písmo i ozdůbky se jeví zachovalejší. V detailech se obě edice mírně liší i v textu (např. záhlaví *Šalom alejchem*), ortografii i v užití ozdůbek.

TT:

סדר תקוני שבת \ מאיש האלקי קדוש יאמר לו בוצינא קדישא \ נהורא עמי שרי כמהר"ר יצח' לוריא אשכנזי \ ז"ל . ונוסף על דגלו סדר מ"ש ותיקון ליל \ שבועות . וליל הושענא רבה והובא מארץ \ הקדושה למדינתנו .
ע"כ אמרתי להדפיס \ אותם לזכות בו את הרבים . \ פה קק פראג \ תחת ממשלת אדוננו לעפאלטוס יר"ה :
Kol TT:

כל המשמר שבת כהלכתו \ נמחל לו עונותיו שנאמר שומר שבת \ מחללו ושומר ידו מעשות \ כל רע אל תקרי
מחללו אלא מחול לו \

T • 2 sloupce, 1 pro *Šalom alejchem* • textové KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm a RP 1,8 mm; KP hybridní 1,8 mm (instrukce v záhlavích modliteb ad.); vyznačovací KP 4 a 9 mm • kolace [1]–5⁴ • zrcadlo ca. 165 × 125 mm, šíře sloupce 60 mm • v záhlaví *tiḳunej šabat malketa* • foliace není • kustody stránkové • signatury KP 2,5–3 mm na prvním listu složky • zvláštní interpunkční znaménka: řádné i obrácené *jod* a hvězdička pěticípá.

D • rámeček TT listek trojklanný 1, FO půlměsíce, motýli, kotvička 4, čtyřlístek 4 hustý (též flankuje nadpisy) • žalud 3 flankuje záhlaví • srdcovitá viněta, [20b] • čtyřlístky husté sdružené.

B • *CLH* 3147 (1657–1685; nemohl patrně rozlišit dvě odlišná vyd. č. b. 410 a 411); Cowley, s. 575 (1657–85); Vinograd 437 ([1660], *dtto*; k *CLH* 3147 odkazuje chybně i Vinograd 419, viz u č. b. 398); *BHB* 304151 • Liberman 12 (dle popisu na konci katzovský signet, zde ale srdcovitá viněta, patrně omyl).

C • BLO Opp. 4° 1216, pergamenová vazba • JTSA 97:3, 18 ff. doch., chybí ff. [1] a [4].

N • podobné, ale nikoli totožné se *Seder tiḳunej šabat* JTSA 98:7 a NLI R 8° 75 A 785; srov. též ŽMP *Tiḳunej šabat malketa*, Praha, Moše Katz, 1685.

411.

Seder tiḳunej šabat me-iš ha-eloki ḳadoš [...] kmbr"r Jiṣḥaḳ Luria

Praha, za vlády císaře Leopolda, *s.t.n. s.a.* [Katzové?, kol. 1669 či později?]

4°, [20] ff.

Pořádek modliteb (*tiḳunim*) pro šabat, předvečer Šavuot a Hošana raba, s komentářem. Dle TT „od Jicchaka Lurii“. V závěru *týž zemer* jako v č. b. 410. Obsah: [1a] TT, [1b–18b] *tiḳunej šabat malketa*, [18b–19a] *tiḳun lejl šavu'ot we-lejl hoša'ana raba*, [20a–20b] *zemer* (viz č. b. 410). K obsahu viz podrobněji Liberman a *BHB*. Datováno přibližně jako *Be'er Moše* 1669 dle téměř totožného rámečku TT. Edice č. b. 410 má TT takřka stejný, pouze zde je místo vydání společně se jménem císaře umístěno pod hlavním panelem; v detailech se obě edice liší i v textu (např. záhlaví *Šalom 'alejchem*), ortografii a v užití ozdůbek.

TT:

סדר תיקוני שבת \ מאיש האלקי קדוש יאמר לו בוצינא \ קדישא נהורא עמי שרי כמהר"ר יצחק \ לוריא
אשכנזי ז"ל . ונוסף על דגלו סדר \ מוצאי שבת ותיקון ליל שבועות . וליל \ הושענא רבה . והובא מארץ
הקדושה \ למדינתנו . על כן אמרתי להדפיס \ אותם לזכות בו את הרבים : \ פה קק פראג \ תחת ממשלת
אדונינו הקיסר \ לעפאלטוס יר"ה : \

Kol TT:

כל המשמר שבת כהלכתו \ נמחל לו עונותיו שנאמר \ שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות \ כל רע אל תקרי
מחללו אלא מחול לו \

T • 2 sloupce, 1 pro *Šalom alejchem* • textové KP aškenázské 4 a 2,5–3 mm a RP 1,8 mm; KP hybridní 1,8 mm (instrukce v záhlavích modliteb ad.); vyznačovací KP 4 a 9 mm • kolace [1]–5⁴ • zrcadlo textu ca. 160 × 130 mm, šíře sloupce 63 mm • signatury KP 2,5–3 mm na prvním listu složky • v záhlaví *tiḳunej šabat malketa* • bez foliace • kustody stránkové, v modlitbě *Ribon kol ha-‘olamim* sloupcové • zvláštní interpunkční znaménka: řádné i obrácené *jod* (TT) a hvězdička pěticípá (ve výkladovém textu).

D • rámeček TL lístek trojklanný 1, FO půlměsíce, motýli, kotvička 4, čtyřlístek 4 hustý (též flankuje nadpisy) • žalud 3 flankuje záhlaví • srdcovitá viněta, [20b] • čtyřlístky husté sdružené • ručička, [1b], flankuje instrukci.

B • *CLH* 3147 (1657–1685; nemohl nejspíš rozlišit obě edice, č. b. 410 a 411); *Vinograd* 437 ([1660], *dtto*); *BHB* 304160 • Liberman 11; Yudlov 1985: č. 577; k *zemeru* viz Davidson 3, č. 1092.

C • *JTSA* 98:7, 185 × 157 mm, vlastnické přípisky na posledním listu • *NLI* R 8° 75 A 785; R 721.

N • podobné, ale nikoli totožné s *JTSA* 97:3 a *BLO* Opp. 4° 1216.

BIBLIOGRAFIE

Časopisy

- ČNM Časopis Národního muzea, Řada historická*, Praha: Národní muzeum, 1827–
- HB Ha-mazkir. Hebraeische Bibliographie: Blätter für neuere und ältere Literatur des Judenthums*, Berlin: Benzian; Berlin: Asher, 1858–1882.
- HUCA Hebrew Union College Annual*, Cincinnati, Ohio: Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion, 1924–
- JB Judaica Bohemiae*, Praha: Židovské muzeum, 1965–
- JGGJČ Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik*, Prag: Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik, 1929–1938.
- JJGL Jahrbuch für jüdische Geschichte und Literatur*, Berlin: Verband der Vereine für Jüdische Geschichte und Literatur in Deutschland, 1898–1938.
- JJLG Jahrbuch der jüdisch-literarischen Gesellschaft*, Frankfurt a. M.: Jüdisch-Literarische Gesellschaft, 1903–1931
- KS Kirjat sefer. Kiryat sefer: bibliographical quarterly of the Jewish National and University Library*, Jerusalem: The Jewish National and University Library, 1924–1967.
- LBO Literaturblatt des Orients, supplement k Der Orient: Berichte, Studien und Kritiken für jüdische Geschichte und Literatur*, Leipzig: Fritzsche, 1840–1851.
- MGWJ Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, Berlin: Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums 1851–1939.
- REJ Revue des études juives*, Paris: École pratique des hautes études; Société des études juives, 1880–.
- RSDŽ Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice*, Praha: Společnost pro dějiny Židů v Československé republice, 1929–1938.
- SBB Studies in bibliography and booklore*, Cincinnati, Ohio: Library of Hebrew Union College, 1968–.
- ZGJ Zeitschrift für die Geschichte der Juden*, Brünn: Jüd. Buch- u. Kunst-Verl., 1930/31–1938.
- ZHB Zeitschrift für Hebräische Bibliographie*, Frankfurt, M.: Kauffmann; Berlin: Calvary, 1896–1921.

Základní (nejpoužívanější) bibliografické soupisy

- Bass Bass, Šabtaj ben Josef, *Šiftej ješenim*, Amsterdam: David Tartas, 440 [1680].
- BHB *The Bibliography of the Hebrew Book*. The National Library of Israel, elektronická databáze dostupná na <http://web.nli.org.il/sites/NLI/English/infocannels/Catalogs/bibliographic-databases/Pages/the-hebrew-book.aspx>.
- Bobzin – Süß Bobzin, Hartmut – Süß, Hermann, *Katalog der Sammlung Wagenseil auf CD-ROM*, Erlangen: Harald Fischer Verlag, 1996.
- CLH Steinschneider, Moritz, *Catalogus librorum hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana*, Berlin: Welt-Verlag, 1931 (2. vydání; 1. vydání: Berlin 1852–1860).
- CLH Suppl. Steinschneider, Moritz, *Supplementum Catalogi librorum hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana*, Leipzig: Otto Harrassowitz, 1894.
- Davidson Davidson, Israel, *Ošar ha-šira we-ba-pijut. Thesaurus of medieval Hebrew Poetry*, New York: The Jewish Theological Seminary of America, 1925–1933.
- Friedberg Friedberg, Chajim Dov Beriš, *Bet eked sepharim: bibliographical lexicon of the whole Hebrew and Jewish-German literature [...] printed in the years 1474 – 1950*, Tel Aviv: M. A. Bar Juda, 1951–1956.
- JDL Steinschneider, Moritz, „Judisch-Deutsche Literatur, nach einem handschriftlichen Katalog der Oppenheim'schen Bibliothek (in Oxford)“, *Serapeum. Zeitschrift für Bibliothekwissenschaft, Handschriftenkunde und ältere Literatur* 9 (1848), s. 313–336, 363–368, 375–384, 10 (1849), s. 9–32, 42–48, 74–80, 88–96, 107–112, *Intelligenz-Blatt zum Serapeum* (1849), s. 54–55, 57–59, 68–70.
- Lieberman Lieberman, Chajim, „Tiḳunej šabat“, in: *Ohel Raḥe“l*, 1, New York: [vlastním nákladem], 1980 (celé dílo 1980–1984, 3 díly), 1. díl, s. 381–414 (původně otištěno v *KS* 38 a *KS* 39).
- Muneles Muneles, Otto, *Bibliografický přehled židovské Prahy*, Praha: Státní židovské museum – Orbis, 1952.
- Soxberger Soxberger, Thomas, „»Vos vin Farmogt« Jiddische Drucke des 16.–18. Jh. in der Österreichischen Nationalbibliothek“, *Jiddistik Mitteilungen* 24 (November 2000), s. 2–9.
- Vinograd Vinograd, Ješajahu, *Ošar ha-sefer ha-‘ivri. Thesaurus of the Hebrew book. Listing of Books Printed in Hebrew Letters since the Beginning of Hebrew Printing circa 1469*

- through 1863*, díly 1–2, Jerusalem: The Institute for the Computerized Bibliography, 1993–1995, sv. 2, oddíl Prag (s. 531–564).
- Wolf Wolf, Johann Christoph, *Bibliotheca hebraea*, díly 1–4, díl 1: Hamburgi et Lipsiae: Impensis Christiani Liebezeit, 1715; díl 2: Hamburgi: apud Theodor. Christoph. Felginer, 1721, díl 3: Hamburgi et Lipsiae: Apud B. Theod. Christoph. Felgineri Viduam, 1727; díl 4: Hamburgi: Apud B. Theod. Christophori Felgineri Viduam, 1738.
- Yaari Yaari, Avraham, *Bibliografija šel hagadot pesaḥ: mi-rešit ha-dfus we-‘ad ha-jom. Bibliography of the Passover Haggada: from the earliest printed edition to 1960*, Jeruśalajim: Bamberg & Wahrman, [1960].
- Yudlov Yudlov, Isaac, *The Haggadah Thesaurus: Bibliography of Passover Haggadot from the Beginning of Hebrew Printing until 1960*, Jerusalem: The Magnes Press, 1997.
- Zfatman Zfatman, Sarah, *Ha-siporet be-jidiš me-rešita ad Šivḥej ha-Beš“t (1504 – 1814). Bibliografija mu‘eret. Yiddish Narrative Prose from Its Beginnings to Shivhei ha-Besht (1504 – 1814). An Annotated Bibliography*, Jeruśalajim: Ha-universita ha-‘ivrit, 745 [1985].
- Zunz Zunz, Leopold, „Annalen der hebräischen Typographie von Prag, vom Jahre 1513 bis zum Jahre 1657“, in: *Zur Geschichte und Literatur. Erster Band*, Berlin: Veit, 1845, s. 268–303.

Ostatní bibliografické soupisy

- Benjacob 1880 Benjacob, *Ošar ha-sfarim. Sefer ‘aruch le-jedi‘at sifej Jiśra‘el nidpasim we-kitvej-jad ‘ad šnat 5623*, Vilna: Romm, 1880.
- Freimann 1911 Freimann, Aron, „Die hebräische Pergamentdrucke“, *ZHB* 15 (1911), s. 46–57, 82–92.
- Freimann 1930 *idem*, „Die hebräischen Druckereien in Prag von 1733 – 1828“, *Soncino-Blätter* 3, 2–4 (1929–30), s. 113–143.
- KPS KPS – Databáze knihopis, Národní knihovna ČR, dostupné na adrese <http://www.knihopis.cz/>.
- Löwenstein 1923 Löwenstein, Leopold, *Maftaḥ ha-haskamot. Index Approbationum*. Frankfurt a. M.: J. Kaufmann, 1923.

- Rosenfeld 1985 Rosenfeld, Moshe, *Getruckt zu Augspurg. Der jüdische Buchdruck in Augsburg in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Jewish Printing in Augsburg during the first half of the 16th century*. London: Selbstverlag des Verfassers, c1985.
- Rosenfeld 1995 *idem*, *Jewish printing in Wilhermsdorf: a concise bibliography of Hebrew and Yiddish publications, printed in Wilhermsdorf between 1670 and 1739, showing aspects of Jewish life in Mittelfranken three centuries ago: based on public & private collections and Genizah discoveries*, London: M. N. Rosenfeld, 1995.
- Shmeruk 1977 Shmeruk, Chone, „Rešima bibliografit šel dfusej Polin be-jidiš ‘ad gzejrat Tav“Het we-Tav“Tet“, *KS* 52 (1977), s. 383–417.
- Shmeruk 1982 *idem*, „Dfusej jidiš be-İtaliya“, in: *Italiya* 3 (1982), s. 112–175.
- Shmeruk 1984 *idem*, „Ha-ijurim min ha-minhagim be-jidiš, Venesija 353/1593 be-hadpasot hozrot bi-dfusej Prag ba-me’ a ha-17“, *SBB XV* (1984), s. 52–31.
- Turniansky 1982 Turniansky, Chava, „Ha-bentšerl we-ha-zmirot be-jidiš“, *Alej sefer* 10 (1982), s. 92–51.
- Yudlov 1995 Yudlov, Isaac, „The collection of Hebrew Books Printed on Parchment in the JNUL“, *Books & People* 9 (1995), s. 2–6.
- Yudlov 1998 *idem*, „Dfusej kľaf be-vejť ha-sfarim ha-le’umi ve-ha-universita’i“, *KS*, Supplement k č. 68 (1998), s. 273–261.
- VD16 *Verzeichniss der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts* (VD 16). Herausgegeben von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. I. Abteilung. Verfasser-Körperschaften-Anonyma. Bd. 1–22. Stuttgart 1983–1995. II. Abteilung. Register der Herausgeber, Kommentatoren, Übersetzer und literarischen Beiträger. Bd. 23–24. Stuttgart 1997. III. Abteilung. Register der Druckorte, Verleger und Erscheinungsjahre. Bd. 25–. Stuttgart 2000–. Dostupné též elektronicky na http://www.gateway-bayern.de/index_vd16.html (VD16 / VD17).
- BCBT *Bibliografie cizojazyčných bohémikálních tisků z let 1501–1800. I. Produkce tiskáren na dnešním území České republiky v 16. a 17. století*. Úvod Anežka Baďurová, Praha: Knihovna Akademie věd České republiky, c2003, CD-ROM.
- Offenberg – Moed-Van Walraven 1990 K. Offenberg, Adriaan – Moed-Van Walraven, C., *Hebrew Incunabula in Public Collections: A First International Census*, Nieuwkoop: De Graaf, 1990.

Prijs 1964 Prijs, Joseph, *Die Basler Hebräischen Drucke (1492-1866) I & II*. Olten und Freiburg i. Breisgau: Urs Graf-Verlag, 1964.

Knihovní, muzejní a výstavní katalogy a katalogy jednotlivých sbírek

Barnett 1974 Barnett, Richard David (ed.), *Catalogue of the Permanent and Loan Collections of the Jewish Museum, London*, London: Harvey Miller [etc.], 1974.

BMC *Catalogue of Books Printed in the Fifteenth Century Now in the British Museum*, London: Printed by order of the Trustees; sold at the British Museum, 1963–2004, sv. 13: Hebraica (2004).

Collectio 1826 *Collectio Davidis i.e. Catalogus celeberrimae illius Bibliothecae hebraeae [...] R. Davides Oppenheimerus [...] Kobelet Dawid: rešimat ocar ha-sfarim ha-mefoar [...] mbur"r Dawid Oppenheim [...]*. Hamburgi: Bonn, 1826.

Cowley 1971 Cowley, A. E., *A concise catalogue of the Hebrew printed books in the Bodleian Library*, Oxford: Clarendon Press, 1971 (1. vyd. 1929).

Ehrenberg 1850 Philipp Ehrenberg, *Verzeichnis der zur rabbinischen Litteratur gehörenden Bücher der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel* (1850), rukopisný katalog hebraik v HAB Wolfenbuttel, sg. BA I,497, dostupné na <http://diglib.hab.de/mss/ba-i-497/start.htm>.

Hill 1989 *idem*, *Hebraica (Saec. X ad Saec. XVI). Manuscripts and Early Printed Books from the Library of the Valmadonna Trust. An Exhibition at the Pierpont Morgan Library New York*, [London]: Valmadonna Trust Library, 1989.

Hill 1996 Alston, R. C. – Hill, Brad Sabin, *Books Printed on Vellum in the collections of the British Library. With a Catalogue of Hebrew Books Printed on Vellum Compiled by Brad Sabin Hill*, [London]: The British Library, 1996.

Lambacher 1750 Lambacher, Ph. J., *Bibliotheca antiqua Vindobonensis Civica: seu Catalogus librorum antiquorum, cum manuscriptorum, tum ad inventa typographia ad annum usque M.D.LX. typis excusorum : qui in Bibliotheca Vindobonensi Civica asservantur, cum annotationibus historico-literario-criticis. Pars I. Libros theologicos complectens*, Vienna: L. J. Kaliwoda, 1750.

Michael 1848 Michael, Heimann Joseph – Steinschneider, Moritz – Zunz, Leopold, *Ošrot hašim. Katalog der Michael'schen Bibliothek herausgegeben von den Michael'schen Erben*.

- Nebst einem [...] Register zum Verzeichniss der Handschriften von [...] M. Steinschneider und einem Vorworte von [...] Dr. L. Zunz, Hamburg: Halberstadt, 1848.*
- Nosek 1974 Nosek, Bedřich, „Katalog mit der Auswahl hebräischer Drucke Prager Provenienz. I. Teil: Drucke der Gersoniden im 16. und 17. Jahrhundert“, *JB* 10, 1 (1974), s. 13–41.
- Nosek 1975 *idem*, „Katalog ausgewählter hebräischer Drucke Prager Provenienz. II. Teil: Die Buchdruckerei der Familie Bak, die Buchdruckerei des Abraham ben Schim'on Heida, genannt Lemberger“, *JB* 11, 1 (1975), s. 29–53.
- Nosek 1977 *idem*, „Auswahlkatalog hebräischer Drucke Prager Provenienz aus dem 18. Jahrhundert in den Sammlungen des Staatlichen jüdischen Museums in Prag. Dritter Teil: 1700–1799“, *JB* XIII, 2 (1977), s. 96–120.
- Rešima* 1782 [Breslau, Jisrael bar Michl (ed.)], *Rešima tama u-metu'ama be-sidur a[lef] b[ejt] mesujama min kvuṣat sfarim we-niḳra'a be-šem biblioteke ha-ʿatiqa [...] ašer me-az mi-ḳedem ḳibeš r. David Openheim zš"l [...]*, Hamburg: Moše ben Mendl Bon, 1782.
- Süß 1980 Süß, Hermann, *Raritäten der Jüdischen Literatur des sechszehnten und siebzehnten Jahrhunderts in der Universitätsbibliothek. Eine Ausstellung zur Woche der Brüderlichkeit im Handschriftenlesesaal, Erlangen, März 1980*, Erlangen: Universitätsbibliothek, 1980, průvodce k výstavě, cyklostyl, dostupné na <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:29-bv012954811-2>.
- Süß – Tröger 2003 Süß, Hermann – Tröger, Heike *Die Altjiddischen (Jüdisch-Deutschen) Drucke der Universitätsbibliothek Rostock. Kataloge der Universitätsbibliothek Rostock. Dritter Band. Erster Teil. Die Altjiddischen (jüdisch-deutschen) Drucke*, Erlangen: Harald Fischer Verlag, 2003.
- Yudlov 1985 Yudlov, Isaac (Judlov, Jicchak), *Ginzej Jiśra'el. Sfarim, ḥovarot we-ʿalonim me-osef dr Jiśra'el Mehlman ašer be-vejt ha-sfarim ha-le'umi we-ha-universita'i, Jeruśalajim: Hoša'at Bejt ha-sfarim ha-le'umi we-ha-universita'i*, 745 [1985].
- Zedner 1867 Zedner, Joseph, *Catalogue of the Hebrew Books in the British Museum*, London: The British Museum, 1867.

Aukční a knihkupecké katalogy

- Harrassowitz 1931 Harrassowitz, Otto, *Bücher-Katalog 433, Bibliotheca Judaica-Hebraica-Rabbinica Pinczower-Porges*, Leipzig 1931–1932.

- Christie's 1999 *Important Hebrew Manuscripts and Printed Books from The Library of the London Beth Din sold by order of the Trustees of the United Synagogue*, New York : Christie's, [1999], aukční katalog k aukci konané aukčním domem Christie's v New Yorku 23. června 1999.
- Kestenbaum 1998 *Fine Judaica: Books, Manuscripts and Works of Art Including Property From The Late Professor Sefton D. Temkin and The Late Sigmund S. Harrison*, New York: Kestenbaum & Company, 1998, aukční katalog k aukci konané aukčním domem Kestenbaum v New Yorku 23. června 1999.
- Kestenbaum 2005 *Catalogue of Fine Judaica. Printed Books and Manuscripts To Be Offered on Sale by Auction on 20th September 2005, "Polhemus" sale Thirty*, New York: Kestenbaum & Company, 2005, aukční katalog k aukci konané aukčním domem Kestenbaum v New Yorku 20. září 2005.
- Kestenbaum 2014 *Fine Judaica. Books, Manuscripts, Autograph Letters, Ceremonial Objects and Graphic Art Featuring The Collection of The Late Dr. Alfred Moldovan*, New York: Kestenbaum & Company, 2014, aukční katalog k aukci konané aukčním domem Kestenbaum v New Yorku 13. listopadu 2014

Faksimile, edice a překlady pramenů

- David 2013 David, Abraham, *Anonymní hebrejská kronika z raně novověké Prahy*. Z hebrejského originálu [...] a jeho anglického překladu [...] do češtiny přeložila, překladatelskou a ediční poznámkou opatřila a o historickou studii rozšířila Markéta Pnina Rubešová, Praha: Academia, 2013.
- Dva středověké hebrejské cestopisy. Cesty rabi Benjamina blahé paměti. Putování učeného rabi Petachji z Řezna*. Přeložila Jiřina Šedinová, Praha: Argo, 2002.
- Friedberg 1973 Friedberg, Chajim ben Becalel, *Sefer Eš hajim 'al ḥochmat ha-diḳduḳ [...] jaša la-or [...] 'al jdej Šraga Fajviš Schneebalg*, Jerušalajim: Alfa, 1973.
- Gans 2016 Gans, David, *Ratolest Davidova*. Z hebrejského originálu podle prvního vydání, vytištěného roku 1592 v Praze, přeložila a předmluvu napsala Jiřina Šedinová, poznámkami opatřili Daniel Boušek a Pavel Sládek, Praha: Academia, 2016.
- Grace 1984 *Grace After Meals. Birbat Ha'Mazon : Facsimile of the 1514 Prague Edition*. Foreword by Jack V. Lunzer, introduction by Chimen Abramsky, Bedřich Nosek, [London]: Valmadonna Trust Library, 1984.

- Modena 1988 *The Autobiography of a Seventeenth-Century Venetian Rabbi: Leon Modena's Life of Judah*. Translated and edited by Mark R. Cohen, Princeton: Princeton University Press, c1988.
- Die Pessach Haggadah* 1926 *Die Pessach Haggadah des Gerschom Koben 5287/1527*, Berlin: Josef Altmann, 1926.
- Tiktiner 2008 Tiktiner, Rivka bat Meir, *Meneket Rivkah. A Manual of wisdom and piety for Jewish women*, edited with an introduction and commentary by Frauke von Rohden, Philadelphia: Jewish Publication Society, 2008.
- Teller c1988 Teller, Issachar Baer, *The Wellspring of Living Waters: A Medical Self-Help Book*. Translated from the Hebrew and Yiddish with introduction and notes by Arthur Teller, New York: Tal Or Oth Publishers, c1988.
- Teller 1968 *idem*, *Be'er majim hajim [...] im Pirkej Ipokrat [...]. Beër mayim hayim [...]* translated into Hebrew by Joseph Solomon Delmedigo [...]. Photomechanical reproduction of the edition printed in Prague [...] before 1655 issued and prefaced by Joshua O. Leibowitz, Jerušalajim: [neznámo], 1968.
- Two Prague Haggadahs* 1978 *Two Prague Haggadahs: the 1556 Edition on Vellum and the 1590-1606 [?] Edition on Paper*. Foreword by Jack V. Lunzer, introduction by Chimen Abramsky. Verona: Valmadonna Trust Library, 1978.
- The Prague Haggadah* 1987 *The Prague Haggadah*. Introduction by Joseph Tabory, Tel Aviv: Bar Ilan University, 1987.

Encyklopedie

- JE* Adler, Cyrus [et al.] (eds.) – Singer, Isidore, *The Jewish Encyclopedia: a descriptive record of the history, religion, literature, and customs of the Jewish people from the earliest times to the present day*, New York: Funk and Wagnalls, 1901–1906, elektronická verze <http://www.jewishencyclopedia.com/>
- YIVO* *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, YIVO Institute for Jewish Research, 2010, <http://www.yivoencyclopedia.org/default.aspx>.

Ostatní literatura – monografie a články

- Abramsky 1978 Abramsky, Chimen, „Introduction“, in: *Grace After Meals. Birhat Ha'Mazon: Facsimile of the 1514 Prague Edition*, [London]: Valmadonna Trust Library, 1984 (viz *Grace* 1984, faksimile).
- Adler 1997 Adler, Menachem Mendel, *Toldot ha-meḥaber*, in: Jicchak ben Avraham Chajut, *Pnej Jišḥak – Apej ravrevej*, Jerušalajim 5757 [1997].
- Alter 1958 Alter, Georg, „Two Renaissance Astronomers: David Gans, Joseph Delmedigo“, *Rozpravy Československé akademie věd. Řada matematických a přírodních věd*; seš. 11 (1958).
- Amram 1909 Amram, David Werner, *Makers of the Hebrew Books in Italy*, Philadelphia: J. H. Greenstone, 1909.
- Andreatta 2011 Andreatta, Michela, „The printing of devotion in seventeenth-century Italy: prayer books printed for the Shomrim la-Boker confraternities“, in: Hacker, Joseph R. – Shear, Adam, *The Hebrew Book in Early Modern Italy*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011, s. 156–170.
- Aptroot 1993 Aptroot, Marion, „In galkhes they do not say so, but the taytsh is as it stands here”: notes on the Amsterdam Yiddish Bible translations by Blitz and Witzzenhausen“, *Studia Rosenthaliana* 27,1–2 (1993), s. 136–158.
- Aptroot 2007 *eadem*, „Yiddish Bibles in Amsterdam“, in: Berger, Shlomo (ed.), *The Bible in/and Yiddish*, Amsterdam Yiddish Symposium I. Amsterdam: Menasseh ben Israel Institute, 2007, s. 42–60.
- Asaf 1925 Asaf, Simcha, *Meḳorot le-toldot ha-ḥinuch be-Jiśra'el (mitḥilat jmej ha-bejnajim 'ad tḳufat ha-baśkala)*, 4 sv., Tel Aviv: Dvir, 1925–1943, sv. 1 (1925).
- Asaf 1946 *idem*, „Mašehu le-toldot Maharšal“, in: *Louis Ginzberg jubilee volume: on the occasion of his seventieth birthday*, New York: American Academy for Jewish Research, 1945, c1946, s. 45–63.
- Baruchson 1990a Baruchson–Arbib, Zipora (Shifra), „Be-iḳvot ha-sfarim ha-‘avudim šel ha-me’ot ha-ṭet“waw-ṭet“zajin“, *Alej sefer* 16 (1990), s. 37–57.
- Baruchson 1990b *eadem*, „Money and culture – Financing Sources and Methods in the Hebrew Printing Shops in Cinquecento Italy“, *La Bibliofilia – Revista di storia del libro e di bibliografia*, 92, 1 (1990), s. 23–39.

- Baruchson 1994 *eadem*, „Jewish libraries: culture and reading interests in 16th century Italy“, *Library History* 10 (1994), s. 19–26.
- Baruchson 2002 *eadem*, *La culture livresque des Juifs d'Italie à la Fin de la Renaissance*, Paris: CNRS, 2001.
- Baruchson 2007 *eadem*, „Sefer Ha-Ziquq (An Index of Forbidden Hebrew Books) – The Book's use and its influence on Hebrew Printing“, *La Bibliofilia - Revista di storia del libro e di bibliografia*, 109, 1 (2007) s. 3–31.
- Barzilay 1974 Barzilay, Isaac, *Yoseph Shlomo Delmedigo (Yashar of Candia): his life, works and times*, Leiden: E. J. Brill, 1974.
- Baumgarten 2003 *idem*, „Prayer, ritual and practice in Ashkenazic Jewish Society: The Tradition of Yiddish Custom Books in the Fifteenth to Eighteenth Centuries“, in *Studia Rosenthaliana* 36 (2002-2003): Berger, Shlomo et al.,: *Speaking Jewish – Jewish Speak. Multilingualism in Western Ashkenazic Culture*, Leuven – Paris – Dudley, MA: Peeters, 2003, s. 121–146.
- Baumgarten 2009 *idem*, „Le Beer Mayim Hayyim d'Issachar Ber Teller (Prague, seconde moitié su XVIIe siècle)“, *REJ* 168, 1–2 (2009), s. 103–129.
- Baumgarten 2010 *idem*, *Le peuple des livres: les ouvrages populaires dans la société ashkénaze, XVIe-XVIIIe siècle*, Paris: A. Michel, 2010.
- Bondy – Dvorský 1906 Bondy, Bohumil – Dvorský, František, *K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku. 906 až 1620*, Sv. I–II, Praha: Vydavatel a Nakladatel B. Bondy 1906 (německá verze: Bondy, Gottlieb – Dworsky, Franz /eds./, *Zur Geschichte der Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien. 906 bis 1620*, Bd. I–II, Prag: G. Bondy, 1906).
- Beit-Arié 1989 *idem*, „The Relationship between Early Hebrew Printing and Handwritten Books: Attachment or Detachment“, *Scripta Hierosolymitana* 29 (1989), s. 1–26 (přetištěno v Beit-Arié 1993, s. 251–277).
- Beit-Arié 1992 *idem*, *Hebrew Manuscripts of East and West. Towards a Comparative Codicology. The Panizzi Lectures 1992*, London: The British Library, 1993.
- Beit-Arié 1993 *idem*, *The makings of the medieval Hebrew book: Studies in paleography and codicology*, Jerusalem: Magnes Press, 1993.
- Benajahu 1971 Benajahu, Meir, *Haskama u-ršut bi-dfusej Venesja. Ha-sefer ha-ivri me-et hava'ato le-dfus ve-'ad šeto la-or*, Jerušalajim: Machon Ben-Švi – Mosad ha-rav Kūq, 1971.

- Ben-Chorin – Edlinger 1969 Ben-Chorin, Schalom – Edlinger W. E., „Das Leben des Rabbi Lippmann Chasan aus Prag“, in: *ZGJ* 6, 3–4 (1969), s. 175–184.
- Berger 2004 Berger, Shlomo Z., „An Invitation to Buy and Read: Paratexts of Yiddish Books in Amsterdam, 1650–1800“, *Book History*, Vol. 7 (2004), s. 31–61.
- Berger 2007–2008 *idem*, „The Early Modern Yiddish Book and the Fostering of Ashkenazi Identity“, *Report of the Oxford Centre for Hebrew and Jewish Studies* (2007–2008), s. 29–39.
- Berger 2008 *idem*, „Yiddish Book Production in Amsterdam 1650–1800: Local and International Aspects“, in: Kaplan, Yosef (ed.), *The Dutch Intersection. The Jews and the Netherlands in Modern History*, Leiden: Brill, 2008, s. 203–212.
- Berger 2009 *idem*, „Books for the Masses: The Amsterdam Yiddish Book Industry 1650–1800“, *European Judaism* 42 (2009), s. 24–33.
- Berger 2012a *idem*, „Knihy psané v jidiš v Praze raného novověku 1550–1750“, in: Hebrejský knihtisk v Čechách a na Moravě, Praha: Academia – Židovské muzeum v Praze, 2012, s. 177–186.
- Berger 2012b *idem*, „The Oppenheim collection and early modern Yiddish books: Prague 1550 – 1750“, *BLR* 25 (2012), s. 37–51.
- Berger 2013a *idem*, „Ḳehilat jehudej Ḳočin in havaja aškenazit: štej mahadurot šel jedi‘ot ‘al jehudej Ḳočin (Amsterdam 1687, Prag 1688)“, *Pe‘amim* 135 (2012) s. 105–124.
- Berger 2013b *idem*, *Producing redemption in Amsterdam: early modern Yiddish books in paratextual perspective*. Studies in Jewish history and culture, v. 37, Leiden: Brill, 2013.
- Berliner 1896 Berliner, Abraham, *Ueber den Einfluss des Ersten Hebraeischen Buch-drucks auf den Cultus und die Cultur der Juden*, Frankfurt a. M.: Kauffmann, 1896.
- Berliner 1898 *idem*, *Aus Meiner Bibliothek: Beiträge zur hebräischen Bibliographie und Typographie*, Frankfurt am Main: Kauffmann, 1898.
- Berliner 1909 *idem*, *Randbemerkungen zum täglichen Gebetbuche (Siddur)*, Berlin: M. Poppelauer, 1909
- Berliner 1912 *idem*, *Randbemerkungen zum täglichen Gebetbuche (Siddur). Zweites buch*, Berlin: M. Poppelauer, 1912.
- Bernstein 1956 Bernstein, Mardoqueo W., „Umbakante Proger Sliches“, in: *Brands Plucked out of the Fire*, Buenos Aires: Instituto Científico Judío – YIWO, 1956, s. 241–244.

- Bloch 1976 Bloch, Joshua, „Venetian Printers of Hebrew Books“, in: Berlin 1976, s. 63–88.
- Boldan 2005 Boldan, Kamil, „Život a dílo tiskaře Jana Morava“, *ČNM – řada historická*, 174, 3–4 (2005), s. 137–149.
- Bonfil 1983 Bonfil, Robert, „Some reflections on the place of Azariah de Rossi's "Meor Enayim" in the cultural milieu of Italian Renaissance Jewry“, in Cooperman, Bernard Dov, *Jewish Thought in the Sixteenth Century*, Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts and London, England, 1983, s. 23–48.
- Bonfil 2001 Bonfil, Robert, „Le lecture dans les communautés juives de l'Europe occidentale au Moyen Age“, in: Cavallo, Guilielmo – Chartier, Roger, *Histoire de la lecture dans le monde occidentale*, Paris: Seuil, 2001, s. 182–219 (1. francouzské vyd. 1997, 1. italské vydání 1995).
- Braunová – Polakovič 1997 Braunová, Andrea – Polakovič, Daniel, „Additions to the Catalogue of Prague Hebrew Prints from the Collection of the Jewish Museum in Prague“, *JB* 33 (1997), s. 109–131.
- Brisman 2000 Brisman, Shimeon, *History and Guide to Judaic Dictionaries and Concordances*, Hoboken: Ktav, 2000, vol. 3, nr. 1 of Jewish Research Literature, s. 116–117.
- Brod 1966/67 Brod, L., „Existuje hebrejský knihtisk starší než Gutenbergův?“, in: *Židovská ročenka 1966/67*, s. 36–37.
- Brom 2016 Brom, Vlastimil et al., *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea: signatury 1 D, 1 E a 1 G*, Praha: Národní muzeum, 2016.
- Buňatová 2009 Buňatová, Marie, *Die Prager Juden in der Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg. Handel und Wirtschaftsgebaren der Prager Juden im Spiegel des Liber albus Judeorum 1577–1601*. Dizertační práce, Universität Wien, 2009.
- Buňatová 2010 *eadem*, „Peněžní obchod pražských Židů v době předbělohorské“, in: *Theatrum historiae* 6 (2010), s. 249–262.
- Buňatová 2013 *eadem*, *Pražští kupci na cestách: předbělohorská Praha a střeoevropské trhy*, Praha: Mishkezy, 2013.
- Burnett 1994 Burnett, Stephen G., „Hebrew Censorship in Hanau: A Mirror of Jewish-Christian Coexistence in Seventeenth-Century Germany“, in: Waddington, Raymond B. – Williamson, Arthur H. (eds.), *The Expulsion of the Jews: 1492 and After*, Garland Studies in the Renaissance, Vol. 2. New York & London: Garland Publishing Inc., 1994.

- Burnett 1996 *idem*, *From Christian Hebraism to Jewish Studies. Johannes Buxtorf (1564– 1629) and Hebrew Learning in the Seventeenth Century*, Leiden – New York – Köln: E. J. Brill, 1996.
- Burnett 1998 *idem*, „The Regulation of Hebrew Printing in Germany, 1555–1630: Confessional Politics and the Limits of Jewish Toleration“, in: *Infinite Boundaries: Order, Disorder, and Reorder in Early Modern German Culture*. Ed. Max Reinhart and Thomas Robisheaux, Sixteenth Century Essays and Studies, No. 40, Kirksville, MO: Sixteenth Century Journal Publishers, 1998, s. 329–348.
- Burnett 2006 *idem*, „German Jewish Printing in the Reformation Era (1530-1633)“, in: Bell, Dean Phillip – Burnett, Stephen G. (eds.), *Jews, Judaism, and the Reformation in Sixteenth-Century Germany*, Leiden: Brill, 2006, s. 503–527.
- Burnett 2012 *idem*, *Christian Hebraism in the Reformation Era (1500–1600)*, Leiden – Boston: Brill, 2012.
- Carlebach 2011 Carlebach, Elisheva, *Palaces of time: Jewish calendar and culture in early modern Europe*, Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011.
- [Carmoly] 1850 [Carmoly, Eljakim], „Historisches und Literarisches Sündenregister einiger Zeitgenossen“, *Literaturblatt des Orients* 11 (1850), Heft 36 (7. 9. 1850), sl. 566–568; Heft 46 (16. 11. 1850), sl. 724–727.
- Cermanová – Marek 2007 Cermanová, Iveta – Marek, Jindřich, *Na rozhraní křesťanského a židovského světa: příběh hebrejského cenzora a klementinského knihovníka Karla Fischera (1757-1844)*, Praha: Národní knihovna České republiky, 2007.
- Cohen 2014 Cohen, Richard – Dohrmann, Natalie B. – Shear, Adam – Reiner, Elchanan (eds.), *Jewish culture in early modern Europe: essays in honor of David B. Ruderman*, Pittsburgh – Cincinnati: University of Pittsburgh Press – Hebrew Union College Press, [2014].
- Cohn 1914 Cohn, Arthur, „Ueber einige alte Drucke“, in: Epstein, Simon – Hildesheimer, Meier – Wohlgemut, Joseph (eds.), *Festschrift zum siebenzigsten Geburtstage D. Hoffmann's*, Berlin: Louis Lamm, 1914, s. 46–70.
- Čech – Sládek 2009 Čech, Pavel – Sládek, Pavel, „Transkripce a transliterace hebrejštiny. Základní problémy a návrhy jejich řešení“, *Listy filologické* 132, 3/4 (2009), s. 305–339.

- Dauber 2010 Dauber, Jeremy Asher, *In the Demon's Bedroom: Yiddish Literature and the Early Modern*, New Haven, Conn: Yale University Press, 2011
- Davis 2002 Davis, Joseph M., „The reception of the "Shulhan 'Arukh" and the formation of Ashkenazic Jewish identity“, *AJS Review* 26, 2 (2002), s. 251–276.
- Davis 2011 *idem*, *Jom Tov Lipmann Heller (1578–1654). Portrét rabína*, přeložil Pavel Sládek, Praha: Sefer, 2011.
- Deinard 1897 Deinard, Efraim, *Or me'ir. Kolel rešimat sifrej Jiśra'el [...] Catalogue of the library of Hon. M. Sulzberger*, New York 657/1896.
- Deluga 1997 Deluga, Waldemar, „Žródła i inspiracje ilustracji drzeworytniczych do wydań Franciszka Skoryny“, in: Sokolová, Františka, (ed.), *480 let běloruského knihtisku. 480 hadaŭ belaruskaha knihadruku: materiály z konference v pražském Klementinu 5. 9. 1997*, Praha: [Národní knihovna ČR], 1997, s. 15–19.
- Deluga 2001 *idem*, *Francysk Skaryna i gebrejskija drukary v Praze*. In: Vavtkevič Vjačaslav (ed.), *Skarynaznavstva. Knihaznavstva. Litaraturaznavstva. Materyjaly III Mižnarodnaha kanbresa belarusistav „Belaruskaja kul'tura v dyjalobu cyvilizacyj“*, Minsk 2001, s. 29–33.
- Descomps 2016 Descomps, Claire (ed.), *Héritage inespéré. Objets cachés au coeur des synagogues*, Strasbourg: Éditions des Musées de Strasbourg, 2016.
- Dobrovský 1782 Dobrovský, Josef, „Über die Einführung des Buchdruckes in Böhmen“, in: Born, Ignaz von, *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen, zur Aufnahme der Mathematik, der vaterländischen Geschichte, und der Naturgeschichte. Fünfter Band*, Prag: Im Verlage der Gerlischen Buchhandlung, 1782, s. 228–262.
- Doktór – Schreiner 2016 Doktór, Jan – Schreiner, Stefan, „Vorsorgliche jüdische Buchzensur in der Polnisch-Litauischen Adelsrepublik und ihre Folgen“, *Judaica. Beiträge zum Verstehen des Judentums* 72, 4 (2016), s. 532–553.
- Dyrčik 2016 Dyrčik, Miroslav, „The Lack of Sabbatian Literature: On the Censorship of Jewish Books and the True Nature of Sabbatianism in Moravia and Bohemia“, in: *Jewish Printing Culture between Brno, Prague and Vienna in the Era of Modernization, 1750–1850*, in: *Judaica Olomucensia* 2015/1 Special Issue, s. 11–29.
- Eisenstein 1983 Eisenstein, Elizabeth, *The Printing Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge – New York: Cambridge University Press, 1983.

- Elbaum 1983 Elbaum, Jaakov, „Aspects of Hebrew Ethical Literature in Sixteenth-Century Poland“, in: Cooperman, Bernard Dov, *Jewish Thought in the Sixteenth Century*, Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts and London, England, 1983, s. 146–166.
- Elbaum 1985 *idem*, „Kišrej tarbut bejn jehudej Polin we-Aškenaz le-vejn jehudej Iṭaliya bam[e'a] ha-16“, *Gal 'ed* 7–8 (1985), s. 11–40.
- Elbaum 1990 *idem*, *Petiḥut we-histagrut. Ha-ješira ha-ruḥanit ha-sifrutit be-Polin u-be-aršot Aškenaz be-šalhej ha-me'a ha-šeš 'ešre*, Jeruśalajim: Magnes Pres, 1990.
- Elbaum 1996 *idem*, „Ṭov kaf naḥat. Ha-draša be-Aškenaz u-Polin ba-me'a ha-16 u-b'rešit ha-me'a ha-17“, *Ha-tarbut ha-'amamit* 756 (1996), s. 167–181.
- Elbaum – Turniansky 2005 Elbaum, Jaakov – Turniansky, Chava, „Musar ba'alej ha-batim: Sefer Sam ḥajim le-r. Avraham Aškenazi Apeteḳar mi-Ludmir“, in: Elior, Rachel – Schäfer, Peter, *Creation and re-creation in Jewish thought: Festschrift in honor of Joseph Dan on the occasion of his seventieth birthday. 'Al ha-bri'a we-'al ha-ješira be-maḥšava ha-jehudit. Sefer ha-jovel li-chvodo šel Josef Dan bi-mal'ot lo šiv'im šana*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2005, s. 111–146.
- Elbogen 1993 Elbogen, Ismar, *Jewish Liturgy*, Philadelphia: The Jewish Publication Society; New York: The Jewish Theological Seminary of America, 1993.
- Emanuel 1988 Emanuel, Simcha, „Tšuvot Mahara“m mi-Roṭenburg dfus Prag“, *Tarbiš* 57, 4 (1988), s. 559–597.
- Erik 1929 Erik, Max (Maks), *Di gešichte fun der jidišer literatur. Dzieje literatury żydowskiej od czasow najdawniejszych do wieku oświecenia*, Warše [Varšava]: Farlag Kultura-lige, 1929.
- Faienstein 2009 Faienstein, Morris M., „Kabbalah and Early Modern Yiddish Literature Prior to 1648“, *REJ* 168, 3–4 (2009), s. 507–520.
- Faienstein 2012 *idem*, „The "Brantshpigl" (1596) and the popularization of Kabbalah“, *Kabbalah* 27 (2012) s. 173–193 (vyšlo též v *idem*, *From Safed to Kotsk*), Los Angeles: Cherub Press, 2013, s. 116–135).
- Falk – Fuks 1961 Falk, Felix – Fuks, Lajb (ed.), *Das Schemuelbuch des Mosche Ešrim Wearba: Ein biblisches Epos aus dem 15. Jahrhundert: Einleitung und textkritischer Apparat von Felix Falk, aus dem Nachlass hereausgegeben von L. Fuks*, 2 sv., Assen: Van Gorcum, 1961.

- Feuchtwanger 1988 Feuchtwanger, Naomi, *Sie werden lernen von deinen Worten: kostbare hebräische Bücher in der Herzog August Bibliothek*, Wolfenbüttel: Herzog August Bibliothek, 1988, katalog k výstavě konané 17. – 23. října 1988.
- Feuchtwanger-Sarig 2000 Feuchtwanger-Sarig, Naomi, „How Italian are the Venice ‚Minhagim‘ of 1593? A chapter in the history of Yiddish printing in Italy“, in: Graetz, Michael (ed.), *Schöpferische Momente des europäischen Judentums in der frühen Neuzeit*, Heidelberg: C. Winter, 2000, s. 177–205.
- Friedberg 1900 Friedberg, Chajim Dov, *Ha-dfus ha-‘ivri be-Ḳraḳa*, Krakow: Josef Fišer, 660 [1900]
- Friedberg 1935 *idem*, *Toldot ha-dfus ha-‘ivri be-‘arim [...] Augsburg, Ofenbach, Ichenbauzen [...] Prag me-rešit hiwasdo we-bitpaḥtuto bi-šnat 273 [...] History of Hebrew Typography of the Following Cities in Central Europe: Altona, Augsburg, Berlin, Cologne, Frankfort M., Frankfort O., Fürth, Hamburg, Hanau, Heddernheim, Homburg, Ichenhausen, Neuwied, Wandsbeck and Wilhermsdorf, Offenbach, Prague, Sulzbach, Thannhausen from its Beginning in the Year 1513*, Antwerp: Jacobowitz, 1935.
- Friedberg 1937 *idem*, *Toldot ha-dfus ha-‘ivri be-‘arim [...] Awignijon, Izni, Amsterdam [...] History of Hebrew Typography of the Following Cities Amsterdam, Antwerp, Avignon, Basle, Carlsruhe, Cleve, Coethen, Constance, Dessau, Dyhernfurt, Halle, Isny, Jessnitz, Leyden, London, Metz, Strasbourg, Thiengen, Vienna, Zurich*, Antwerp: [s. n.], 1937.
- Friedberg 1950 *idem*, *Toldot ha-dfus ha-‘ivri be-Polanija*, Tel-Aviv-Yaffo: Gutenberg, 710 [1950].
- Fuks 1965 Fuks, Lajb (ed.), *Das Altjiddische Epos aus Melokim-Buk: Einleitung und faksimile der editio princeps*, Augsburg 1543, 2. sv., Assen: Van Gorcum, 1965.
- Garb 2006 Garb, Jonathan [Jehonatan], „Al meḳubalej Prag we-hašpa‘atam le dorot“, *Ḳabala* 14 (766 [2006]), s. 347–383.
- Gal-ed* 1856 Lieben, Koppelman – Rapoport, Šlomo Jehuda, *Sefer Gal ‘ed: koveš me’a ve-šiv‘im kitvej luḥot avnej zikaron bi-šde ha-ḳvura jašan nošan ḳabila ḳdoša Prag im ktav ḥazon u-be’er michtav Šlomo [...] Šlomo Jehuda Kohen Rapoport [...] Gal-ed. Grabinschriften des prager isr. Alten Friedhofs*, Prag: M. I. Landau, 1856.
- Geissler 1967 Paul Geissler, Neues vom Hebräischen Frühdruck in Augsburg. In: *Gutenberg-Jahrbuch* 42 (1967), s. 118–121.

- Ginsburg 1897 Ginsburg, Christian D., *Introduction to the Massoretico-critical edition of the Hebrew Bible*, London: Trinitarian Bible society, 1897.
- GJ *Germania Judaica*, díly 1–4, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1963–2009, 1. díl (1963), je doplněnou reedicí 1. vyd. Markuse Branna z r. 1934, eds. Ismar Elbogen, Aron Freimann a Chaim Tykocinski; 2. díl (1968), ed. Zvi Avneri; 3. díl (2003), ed. Arye Maimon; 4. díl (2009), ed. Stefan Rohrbacher, Michael Toch a Israel Yuval.
- Goldschmidt 1940 Goldschmidt, Lazarus, *The Earliest Illustrated Haggadah Printed by Gershom Cohen at Prague*, London: Barmerlea Book Sales, 1940.
- Goldish 2014 Goldish, Matt, „Jews and Habsburgs in Prague and Regensburg. On the Political and Cultural Significance of Solomon Molcho’s Relics“, in: Cohen et al. 2014, s. 28–38.
- Greenblatt 2015 *eadem*, „[‘]Ásot sfarim ejn keš ħiber«: dfus, zikaron, ktivat oṭobijografit u-Mahara“l mi-Prag“, in: Reiner 2015a: s. 75–99.
- Greenblattová 2016 *eadem*, „Aby vyprávěli svým dětem“: paměť židovské obce v raně novověké Praze, přeložil Pavel Sládek, Praha: Academia, 2016.
- Gries 1992 Gries, Zeev, „Li-dmuto šel ha-mevi la-dfus ha-jehudi be-šilhej jmej ha-bejnajim“, *Igeret ha-aḳademia ha-le’umit le-mada‘im* 11 (1992), s. 7–11 (přetištěno v Gries 2015, s. 95–109).
- Gries 2008 *idem*, „Bak Family“, in: Hundert, Gershon David (ed.), *Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, 2 sv., New Haven: Yale University Press, c2008, sv. 1, s. 111–112.
- Gries 2015 *idem*, *Ha-sefer ha-‘ivri: prakim le-toldotaw*, Jerušalajim: Mosad Bialik, 2015.
- Gries 2007 *idem*, *The Book in the Jewish World, 1700–1900*, Oxford: Littman Library of Jewish Civilization, 2007.
- Hacker – Shear 2011 Hacker, Joseph R. – Shear, Adam (eds.), *The Hebrew Book in Early Modern Italy*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011.
- Habermann 1933a Haberman, Avraham Meir, *Našim ‘ivrijot be-tor madpisot, mesadrot, mošit’ot la-or ve-tomchot ba-meḥabrim*, Berlin: Reuben Mass, 1933.
- Haberman 1933b *idem*, *Ha-madpisim bnej Soncino: toldotehem u-rešimat sfarim ‘ivrim še-nidpesu ‘al jdebem*, Wien: D. Fraenkel, 693 [1933].
- Haberman 1956 *idem*, „Ha-madpis Ḥajim Šaḥor, bno Jišḥaḳ ve-ḥotno Josef bar Jaḳar“, *KS* 31 (1956), s. 483–501 (přetištěno in: Haberman 1978, s. 103–130).

- Haberman 1958 *idem*, „Ha-madpisim bnej Ḥajim Helicz“, *ḲS* 33 (1958), s. 509–520
(přetištěno in: Haberman 1978, s. 131–147).
- Haberman 1969 *idem*, *Ša'arej sfarim ha-ivrijim*, Cfat: Ha-muze'on le-omanut ha-dfus, 729 [1969].
- Haberman 1978 *idem*, *Ha-madpis Daniel Bomberg u-rešimat sifrej bejt dfuso*, Cfat: Ha-muzejon le-omanut ha-dfus, 1978.
- Haberman 1980 *idem*, *Ḳvušej jaḥad: ma'amarim we-rešimot le-ḥeḳer sifrut Jiśra'el we-tarbuto*, Jeruśalajim: Rubin Mass, 740 [1980].
- Halpern 1933 Halpern, Israel, „Haskamot Wa'ad arba' arašot be-Polin“, *ḲS* 11, 1 a 11,2 (1933 [694]), s. 105–110, s. 252–264.
- Halpern 1935 *idem*, „Wa'ad arba' arašot be-Polin we-ha-sefer ha-ivri“, *ḲS* 9 (1935), s. 367–378.
- Halpern 1936 *idem*, „Od 'al wa'adej Polin we-Liṭa be-jaḥasam el ha-sefer“, *ḲS* 12 (1935–1936), s. 250–253.
- Halpern 1945 *idem*, *Pinḳas Wa'ad arba' arašot: liḳutej takanot, ktavim we-rešumot. Acta Congressus generalis Judaeorum Regni Poloniae (1580-1764)*, Jeruśalajim: Mosad Bialik, 705 [1945].
- Halpern 1952 *idem*, *Taḳanot medinat Mebren 410–508. Constitutiones congressus generalis judaeorum moraviensium (1650–1748)*, Jeruśalajim: Ḥevrat meḳišej nirdamim, 712 (1951).
- Heller 1998–1999 *idem*, „Observations on a Little Known Edition of Tractate »Niddah« (Prague, c. 1608) and its Relationship to the Talmudic Methodology of the Maharal of Prague“, *Torah U-Madda Journal* 8 (1998–1999), s. 134–150 (přetištěno v Heller 2008, s. 298–314).
- Heller 2004 *idem*, *The Sixteenth Century Hebrew Book: An Abridged Thesaurus*, Leiden: Brill, 2004.
- Heller 2005 *idem*, „Earliest printings of the Talmud“, in: Mintz – Golstein 2005, s. 421–449.
- Heller 2008 *idem*, *Studies in the Making of the Early Hebrew Book*, Leiden – Boston: Brill, 2008.
- Heller 2011 *idem*, *The Seventeenth Century Hebrew Book: An Abridged Thesaurus*, sv. 1–3, Leiden – Boston: Brill, 2011.

- Heřman 1965 Heřman, Jan, „Das Steuerregister der Prager Juden aus dem Jahre 1540 (1528)“, *JB* 1 (1965), s. 26–58.
- Heřman 1968 *idem*, „Die wirtschaftliche Betätigung und die Berufe der Prager Juden vor ihrer Ausweisung im Jahre 1541“, *JB* 4 (1968), s. 20–63.
- Hill 2013 Hill, Brad S., „Printing“, in: Khan, Geoffrey (ed.), *Encyclopedia of Hebrew Language and Linguistics*, sv. 3, P–Z, Boston – Leiden: Brill, 2013, s. 233–262.
- Hock 1872 Hock, Simon, „Ein Verschollener Prager Druck“, *HB* 12 (1872), s. 40–42.
- Hock 1892 *idem*, *Die Familien Prags: nach den Epitaphien des Alten jüdischen Friedhofs in Prag zusammengestellt von Simon Hock; aus dessen Nachlasse herausgegeben, mit Anmerkungen versehen und biographisch eingeleitet von David Kaufmann*, Pressburg: Adolf Alkalay, 1892.
- Hoffmannová 1990 Hoffmannová, Jaroslava, „Pražští úřední tiskaři“, in: *Documenta Pragensia* 10, 2 (1990), s. 299–314.
- Horowitz 1989 Horowitz, Elliot S., „Coffee, coffeehouses, and the nocturnal rituals of early modern Jewry“, *AJS Review* 14,1 (1989) 17–46.
- Horowitz 1996 *idem*, „Mišmarot lajla be-masoret ha-jehudit: bejn tarbut ‘amamit le-dat rišmit“, in: Kedar, Benjamin Z. (ed.), *Ha-Tarbut ha-‘amamit. Kovec meḥqarim*, Jerušalajim: Merkaz Zalman Šazar, 1996, s. 209–223.
- Idel 2014 Idel, Moshe, „Printing kabbalah in Sixteenth-Century Italy“, in: Cohen 2014, s. 85–96.
- Idelsohn 1927 Idelsohn, Avraham Zevi, „Ḥazanim be-ḳehilot mefursamot, 1: ḥazanej Prag“, in: *Rešumot* 5 (1927), s. 351–361.
- Jager 2000 Jager, Achim, *Ein jüdischer Artusritter*, Tübingen: Niemeyer, 2000.
- Jakobovits 1938 Jakobovits, Tobias, „Die Brandkatastrophe in Nachod und die Austreibung der Juden aus Böhm.-Skalitz (1663–1705)“, *RSDŽ* 9 (1938), s. 269–303.
- Jastrow 1926 Jastrow, Marcus, *Dictionary of Targumim, Talmud and Midrashic Literature*, New York: Choreb, 1926.
- Juhasz 2004 Juhasz, Ester, *Ha-šiviti-menora. Bejn mušṣaṭ le-ḥomari – ‘ijunim be-jišug ha-ḳodeš*. Dizertační práce předložená senátu Hebrejské univerzity v Jeruzalémě, 764 [2004].
- Katz 2015 Katz, Dovid, *Yiddish and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2015.
- Kaufmann 1898 Kaufmann, David, „The First Approbation of Hebrew Books“, *The Jewish Quarterly Review*, 10, č. 2 (January 1898), s. 383–384.

- Kaufmann 1889 *idem*, „Le-toldot r. Šabtaj“, in: Sokolow, Nachum (ed.), *Ha-asif le-tkufat ha-šana* 5 (1889), s. 127–130 (dostupné na <http://beta.hebrewbooks.org/49348>).
- Kaufmann 1890 *idem*, „La synagogue de Mardochée Meisel et Jacob Segré“, *REJ* 21, 41 (Juillet – Septembre 1890), s. 143–145.
- Kay 2004 Kay, Devra, *Seyder tkhines: the forgotten book of common prayer for Jewish women*. Translated and edited with commentary by Devra Kay, Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2004
- Keil 2011 Keil, Martha, „Neboť to bylo řízení Hospodinovo“, in: Teufel [et al.] 2011, s. 275–291.
- Kiener 1986 Kiener, Ronald C., „The Hebrew Paraphrase of Saadiah Gaon's 'Kitāb Al-Amānāt Wa'l-I'Tiqādāt“, *AJS Review* 11, 1 (1986), s. 1–25.
- Kogman-Appel 2016 Kogman-Appel, Katrin, „Joel Ben Simeon: Looking at the margins of society“, in: Steiner Ephraim Shoham (ed.), *Intricate interfaith networks in the Middle Ages: quotidian Jewish-Christian contacts, Turnhout, Belgium: Brepols, 2016*, s. 287–314.
- Kook 1963 Kook, Šaul Chone, *Ijunim u-meḥkarim*, díly 1–2, Jerušalajim: Mosad ha-rav Kūq, 719–723 [1959]–[1963], díl 2, s. 179–184.
- Künast 1997a Künast, Hans-Jörg, *Getruckt zu Augspurg: Buchdruck und Buchhandel in Augsburg zwischen 1468 und 1555*, Tübingen: Niemeyer, 1997.
- Künast 1997b *idem*, „Dokumentation: Augsburger Buchdrucker und Verleger“, in: Gier, Helmut – Janota, Johannes (eds.), *Augsburger Buchdruck und Verlagswesen: von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Wiesbaden: Harrassowitz, 1997.
- Kisch 1930 Kisch, Guido, „Die Zensur jüdischer Bücher in Böhmen. Beiträge zu ihrer Geschichte“, *JGGJČ* 2 (1930), s. 456–490.
- Klemperer 2008 Klemperer, Gustav, *Pražský rabinát*, Praha: Sefer, 2008.
- Kunst c2010 Kunst, Konstanze K., „Border-crossing: With a clear language on a righteous path. Two seventeenth-century mobile Jewish scholars and their travel aids“, nepublikovaný text.
- Lieben 1924 Lieben, Salomon Hugo, „Denkmäler Jüdischer Tragödien Böhmens in der Liturgie“, in: *Das Zelt* 1, Heft 7–8 (červenec 1924), s. 241–243.
- Lieben 1927 *idem*, „Der hebräische Buchdruck in Prag im 16. Jahrhundert“, in: Steinherz 1927, s. 88–106.

- Lieben 1929 *idem*, „Beiträge zur Geschichte der Censur hebräischer Drucke in Prag“, *Soncino-Blätter* 2, 1 (1929), s. 51–55.
- Liberman 1980 Liberman, Haim, *Obel Raḥel*, díly 1–3, New York: Haim Liberman, 1980–1984.
- Maciejko 2014 Maciejko, Pawel, „The rabbi and the jesuit: on rabbi Jonathan Eibeschütz and father Franciscus Haselbauer editing the Talmud“, *Jewish Social Studies* 20, 2 (2014), s. 147–184.
- Malotín 1993 Malotín, Bohumil, „Použití a obměny českého státního znaku ve starých českých tiscích“, *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze* 10,2 (1993), s. 469–474.
- Marx A. 1926 Marx, Alexander, „Some notes on the history of David Oppenheimer’s Library“, *REJ* 82, č. 163–164 (*Mélanges à Israel Lévi*, Paris 1926), s. 451–460.
- Marx A. 1944 *idem*, „The History of David Oppenheimer’s Library“, in: *idem*, *Studies in Jewish History and Booklore*, New York: Jewish Theological Seminary of America, 1944, s. 238–255.
- Marx M. 1936 Marx, Moses, „Gershom (Hieronymus) Soncino’s Wanderyears in Italy, 1498–1527. Exemplar judaicae vitae“, *HUCA* 11 (1936), s. 427–501.
- Marx M. 1943 *idem*, „Gershom Soncino. Contributions to the history of his life and his printing“, in: Frankel, David (ed.), *Sefer ha-jovel li-chvod profesor Aleksander Marks*, New York: *Alim le-bibliografija we-ḳorot Jiśra’el*, 1943, s. I–X a přílohy.
- Marx M. 1989 *idem*, *History and annals of Hebrew Printing 1501 – 1600*, [Cincinnati: Library, Hebrew Union College, 1989], mikrofilm.
- Mayer 1934 Mayer, J., „Ueber Jüdische Familienforschung“, *Gemeindeblatt der Israelitischen Gemeinde Frankfurt am Main* 12 (1933–1934), Heft 10 (Juni 1934), s. 394–395.
- Meitlis 1987 Meitlis, Jakob, *Das Ma’assebuch. Seine Entstehung und Quellengeschichte*. Hildesheim; Zürich; New York: G. Olms, 1987.
- Migsch 2005 Migsch, Herbert, „Das Jonabuch »Auf den Nigun fun Schmueľ Buch« (Prag, 1598): der Erstdruck, *JB* 40 (2004), s. 61–64.
- Migsch 2006 *idem*, „Das Jirmjo Buch von Moses Särtels (Prag, 1602). Eine von Martin Luthers Jeremiaübersetzung beeinflusste jiddische Übersetzung“, *JB* 41 (2005), s. 128–159.

- Migsch 2010 *idem*, „Das Jirmjobuch von Moses Särtels II: die jüdischen Quellen“, *Studien zum Jeremiabuch und andere Beiträge zum Alten Testament*, Frankfurt a. M.: Peter Lang, 2010, s. 209–234.
- Menčík 1888 Ferdinand Menčík, „Censura v Čechách a na Moravě“, *Sitzungsberichte der königlich böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, philosophisch-historisch-philologische Klasse 5* (1888), s. 85–136.
- Metzger 1973 Metzger, Mendel, *La haggadah enluminée*, Leiden: E. J. Brill, 1973.
- Mintz – Goldstein 2005 Mintz, Sharon Liberman – Goldstein, Gabriel M. (eds.), *Printing the Talmud: from Bomberg to Schottenstein*, [New York]: Yeshiva University Museum, 2005, 5765.
- Muneles 1969 Muneles, Otto, „Die Rabbiner der Altneuschul“, *JB* 5, 2 (1969), s. 92–107.
- Muneles 1988 *idem*, *Ktovot mi-bejt ha-‘almin ha-jebudi be-‘atik bi-Prag. Epitaphs from the Ancient Jewish Cemetery of Prague*, Jeruśalajim: Ha-aķademija ha-le’umit ha-jiśra’elit le-mada‘im, 1988.
- Narkis 1946a Narkis, Mordechaj, „Ĥotamo šel ha-madpis Moše ben Becalel Katz mi-mišpaħat ha-Geršuni“, *KS* 23 (706/1946), s. 239–242.
- Narkis 1946b *idem*, „‘Od ‘al ĥotamo šel Moše ben Becalel Katz“, *KS* 23 (707/1946), s. 332.
- Neuberg 2000 Neuberg, Simon, *Das Schwedesch lid. Ein westjiddischen Bericht über Ereignisse in Prag im Jahre 1648*, Hamburg: H. Buske, 2000
- Nielsen 2011 Nielsen, Bruce, „Daniel van Bombergen, a Bookman of Two Worlds“, in: Hacker – Shear 2011, s. 56–75.
- Nigal 1983 Nig’al, Gedalja, *Sipurej dibuķ be-sifrut Jiśra’el*, Jeruśalajim: Reuven Mas, 743 [1983].
- Nosek 1984 Nosek, Bedřich, „Das Buch der Benediktionen“, in: *Grace* 1984 (faksimile), s. 25–40.
- Pansier 1966 Pansier, Pierre, *Histoire du Livre et de l’Imprimerie à Avignon du XIVe au XVIe siècle*, sv. 1, Nieuwkoop: De Graaf, 1966 (reprint vyd. Avignon: Aubanel 1922).
- Pasternak 2011 Pasternak, Nurit, „Marchion in Hebrew manuscripts: state censorship in Florence, 1472“, in Hacker – Shear 2011, s. 26–55.
- Perles 1865 Perles, Joseph, *Geschichte der Juden in Posen*, Breslau: Schletter’schen Buchhandlung, 1865.

- Piccard 1961–1997 Piccard, Gerhard, *Wasserzeichen. Veröffentlichungen der Staatlichen Archivverwaltung Baden-Württemberg. Sonderreihe: Die Wasserzeichenkartei Piccard im Hauptstaatsarchiv Stuttgart, 17 Findbücher in 25 Bänden*, 1961–1997.
- Podlaha 1900 Podlaha, Antonín, „Úřední zakročení proti tištění a šíření talmudských knih židovských v Čechách r. 1699 [!]“, *Sborník historického kroužku*, 1, 2 (1900), s. 104–108.
- Polakovič 2001 Polakovič, Daniel, „»Vypočujte si piesničku peknú...« Staršia jidiš poézia v Prahe v 17.–18. stotočí a jej predstavitelia“, in: *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 2, s. 119–129.
- Popper 1899 Popper, William, *The Censorship of Hebrew Books*, New York: Ktav, 1969 (reprint 1. vyd. 1899).
- Popper 1893 Popper, Moritz, „Beitrage zur Geschichte der Juden in Prag“, *MGWJ* 38 (1893–1894), Heft 9, s. 414–421.
- Posner – Ta-Shema 1975 Posner, Raphael – Ta-Shema, Israel, *The Hebrew Book: A Historical Survey*, Jerusalem: Keter Pub. House, 1975.
- Prokeš 1929 Prokeš, Jaroslav, „Úřední antisemitismus a pražské ghetto v době pobělohorské: Redukční a extirpační pokusy z let 1679 až 1729“, *RSDŽ* 1 (1929), s. 41–224.
- Putík 1993 Putík, Alexandr, „The Origin of the Symbols of the Prague Jewish Town. The Banner of the Old-New Synagogue. David's Shield and the "Swedish Hat"“, *JB* 29, 1–2, (1993 [vyd. 1994]), s. 4–37.
- Putík 2000 *idem*, „The Prague Jewish Community in the Late 17th and Early 18th Centuries“, *JB* 35 (1999), s. 4–140.
- Putík 2003–2004 *idem*, „Příběh z barokní Prahy. Rabi Moše Mendels, rabi Lipman Heller a Jakob Baševi“, *Židovská ročenka 5764* (2003–2004), s. 19–33.
- Putík 2009 *idem* (ed.), *Cesta života. Rabi Jehuda Leva ben Becalel, kol. 1525-1609*, Praha: Academia, 2009.
- Putík – Polakovič 2009 Putík, Alexandr – Polakovič, Daniel, „Jehuda Leva ben Becalel řečený Maharal. Studie k jeho rodopisu a životopisu“, in: Putík 2009, s. 29–83.
- Putík 2011 *idem*, „Příčiny a důsledky pražského ‚rabínského převratu‘ roku 1579“, in: Teufel 2011, s. 231–264.
- Putík 2012a *idem*, „Pražská cenzura hebrejských knih v letech 1512–1670 (1672)“, in: Sixtová 2012, s. 187–214.

- Putík 2012b *idem*, „New Source for the Trial of Lipmann Heller and the Political Conflict in the Prague Jewish Community, 1629–1630: Kurtzer Summarischer Wahrhafter Bericht“, *JB* 47, 2 (2012), s. 57–97, dokumentární příloha s. 81–97.
- Putík 2013 *idem*, „Abraham David, ed., *Anonymní hebrejská kronika z raně novověké Prahy*“, *JB* 48, 2 (2013), s. 129–137.
- Putík – Polakovič – Šulc 2016 Putík, Alexandr – Polakovič, Daniel – Šulc, Jaroslav, „New Findings about the Life of David Gans (1541-1613) and his Closest Relatives: a Study and Source Editions“, *JB* 51, 1 (2016), s. 5–63.
- Ramon 2011 Ramon, Orit, „One hundred and twenty seven provinces": political reality, political thought, and Jewish existence in exile in Maharal's commentary on the Book of Esther“, *JB* 46,1 (2011), s. 5–32.
- Ramon 2014 *eadem*, „Konfesionalizacija we-šalom 'olami: 'ijun le-peruš Maharal li-megilat Ester“, in: Reiner 2015a, s. 215–229.
- Raz-Krakotzkin 2004 Raz-Krakotzkin, Amnon, „The Censor as a mediator: printing, censorship and the shaping of Hebrew Literature“, in: Wendehorst, Stephan (ed.), *The Roman Inquisition, the Index and the Jews: contexts, sources and perspectives*. Papers presented at three conferences in Leipzig on June-July, 2001, July, 2002, and October, 2002, Leiden, Boston: Brill, 2004, s. 35–57.
- Raz-Krakotzkin 2007 *idem*, *The Censor, the Editor, and the Text: The Catholic Church and the Shaping of the Jewish Canon in the Sixteenth Century*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007.
- Raz-Krakotzkin 2010 *idem*, „Printing, Burning and Censorship: Hebrew Books in Italy in the 1550s“, *Judaica* 66, 1 (2010), s. 1–12.
- Raz-Krakotzkin 2014 *idem*, „Persecution and the art of printig: Hebrew books in Italy in the 1550s“, in: Cohen 2014, s. 97–108.
- Reif 1979 Reif, Stefan C., *Shabbetay Sofer and his Prayerbook*, Cambridge – London – New York – Melbourne: Cambridge University Press, 1979.
- Reiner 1993a Elchanan Reiner, „Tmurot bi-ješivot Polin we-Aškenaz bi-me'ot ha-16 we-ha-17 we-ha-wikuah 'al ha-pilpul, in: Bartal, Israel – Mendlsohn, Ezra – Turniansky, Chava (eds.), *Ke-minhag Aškenaz u-Polin. Sefer Jovel le-Ḥone Šmeruḳ. Koveš meḥkarim ba-tarbut jehudit*, Jerušalajim: Merkaz Zalman Šazar, 753 [1993], s. 9–80.

- Reiner 1993b *idem*, „Hon, ma'amad hevrati we-talmud tora: ha-ḳlojz ba-hevra ha-jehudit be-mizrah Ejropa ba-me'ot ha-j'z ha-j'h“, *Šijon* 58,3 (1993), s. 287–328.
- Reiner 1997a *idem*, „The Ashkenazi Élite at the Beginning of the Modern Era: Manuscript versus Printed Book“, *Polin* 10 (1997), s. 85–98.
- Reiner 1997b *idem*, „The Attitude of Ashkenazi Society to the New Science“, *Science in Context* 10,4 (1997), s. 589–603.
- Reiner 2000 *idem*, „A Biography of an Agent of Culture: Eleazar Altschul of Prague and his Literary Activity.“ In: Graetz, Michael (ed.), *Schöpferische Momente des Europäischen Judentums*, Heidelberg: Universitätsverlag, C. Winter, 2000, s. 229–247.
- Reiner 2001: *idem*, „Ašer kol gdolej ha-ereš ha-zot hem talmidaw“, in: Reiner, Elchanan (ed.), *Ḳroḳe – Kazimiež – Ḳraḳow: meḳkarim be-toldot jehudej Ḳraḳow. Kroke – Kazimierz – Cracow. Studies in the History of Cracow Jewry*, Tel Aviv: Ha-merkaz le-ḳeḳer toldot ha-jehudim be-Polin u-moraštam – Ha-machon le-ḳeḳer ha-tfušot – Universitat Tel Aviv, 2001, s. 43–68.
- Reiner 2007 Elchanan Reiner, „Beyond the Realm of Haskalah – Changing Learning Patterns in Jewish Traditional Society“, *Simon Dubnow Institute Yearbook* 6 (2007), s. 123–133.
- Reiner 2009 *idem*, „Me-‘ever li-gvulot ha-haškala: tmurot be-tavnijot ha-limud we-ha-jeda' ba-hevra ha-jehudit ha-masortit ba-et ha-ḳadaša ha-muḳdemet“, in: Assaf, David – Rapoport-Albert, Ada (eds.), *Jašan mi-pnej ḳadaš. Meḳkarim be-toldot jehudej mizrah Ejropa we-tarbutam*, sv. 1–2, Jerušalajim: Merkaz Zalman Šazar, 769 [2009], sv. 2: *Maškilim, mitnagdim we-rabanim*, s. 289–311.
- Reiner 2015a *idem* (ed.), *Maharal: Aḳdamut*, Jerušalajim: Merkaz Zalman Šazar, 715 [2015].
- Reiner 2015b *idem*, „Jiḳus we-ḳoša'at šem ra': Maharal, mišpaḳat Bešalel we-parašat ha-nadler“, in: *Reiner* 2015a, s. 101–126.
- Reske 2007 Reske, Christoph, *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet*, Wiesbaden: Harrassowitz, 2007.
- Riedel 1993 Riedel, Sigrid (ed.), *Moses Henochs Altschul-Jeruschalmi „Brantspiegel“: transkribiert und ediert nach der Erstausgabe Krakau 1596*, Frankfurt am Main – New York: P. Lang, 1993.
- Richler 2012 Richler, Benjamin, „Maharalovo dílo v rukopisech“, in *Putík* 2009, s. 123–137.
- Rivkind 1926 Rivkind, Jicchak, „Ḳuntres taḳanot Prag“, *Rešumot* 4 (1926), s. 345–352.

- Roback 1928 Roback, A., „Zeltene jidiše šriftn in der Harvarder Bibliotek“, *Filologiče šriftn* 2 (1928), sl. 386–393.
- Rodov 2013 Rodov, Ilia, *The Torah Ark in Renaissance Poland : a Jewish revival of classical antiquity*, Leiden: Brill, 2013.
- Rokycana 1933 Rokycana, Jaroslav, „O královských výsadách udělených Heřmanu Impressorovi a jeho synům“, *RSDŽ* 5 (1933), s. 411–414.
- Romer-Segal 1978 Romer-Segal, Agnes, „Sifrut jidiš ve-ḳahal ḳor'eha ba-me'a ha-ṭ"z“, *KS* 53, 4 (1978), s. 779–790.
- Romer-Segal 1986 *eadem*, „Yiddish works on women's commandments in the sixteenth century“, in: *Studies in Yiddish Literature and Folklore*, Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem, 1986, s. 37–59.
- Rosenfeld 1985 Rosenfeld, Moshe N., *Der jüdische Buchdruck in Augsburg in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Jewish printing in Augsburg during the first half of the 16th century*, London: Selbstverlag des Verfassers, 1985.
- Rosenfeld 1987 *idem*, „The Origins of Yiddish Printing“, in: Katz, Dovid (ed.), *Origins of the Yiddish Language*, Oxford: Pergamon Press, 1987, s. 111–126.
- Rosenfeld 1991 *idem*, „Yiddish works rediscovered“, in: Smith, Diana Rowland – Salinger, Peter Shmuel, *Hebrew studies: papers presented at a colloquium on resources for Hebraica in Europe, held at the School of Oriental and African Studies, University of London, 11-13 September 1989/11–13 Elul 5749*, London: British Library, 1991, s. 111–117.
- Rosenzweig 2015 Rosenzweig, Claudia, *Bovo d'Antona by Elye Bokher. Yiddish Romance - A Critical Edition with Commentary*, Leiden – Boston: Brill, 2015.
- Roth 1961 Roth, Cecil, „The illustrated Haggadah“, *SBB* 7 (1965), s. 37–56.
- Rubešová 2013 Rubešová, Markéta Pnina, „Žid v sevření malých a velkých dějin. Zamyšlení nad místem židovského společenství v českých zemích a v Evropě raného novověku“, in David 2013, s. 38–69.
- Rubin 2006 Rubin, Noga, *Sefer Lev tov by Isaac ben Eliakum of Posen 1620: a Central Ethical Book in Yiddish*, dizertační práce, Hebrejská univerzita v Jeruzalémě, 2006.
- Rubin 2008 *eadem*, „Sefer Lev tov, Prague 1620: The First Edition of the Book?“, *Zutot: Perspectives on Jewish Culture* 5 (2008), s. 121–127.

- Ruderman 1995 Ruderman, David, *Jewish Thought and Scientific Discovery in Early Modern Europe*, New Haven: Yale University Press, c1995.
- Ruderman 2011 idem, *Early Modern Jewry. A New Cultural History*, Princeton: Princeton University Press, 2011.
- Sabar 2008 Sabar, Šalom, „From Amsterdam to Bombay, Baghdad, and Casablanca: the influence of the Amsterdam Haggadah on haggadah illustration among the Jews in India and the lands of Islam“, in: Kaplan, Yosef (ed.), *The Dutch Intersection. The Jews and the Netherlands in modern history*, Leiden: Brill, 2008, s. 279–299.
- Sadowski 2008 Sadowski, Dirk, „»Gedruckt in der heiligen Gemeinde Jeßnitz«: der Buchdrucker Israel bar Avraham und sein Werk“, in: *Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts* 7 (2008), s. 39–69.
- Sadowski 2016 „Eine Krone für den Buchdruck: hebräische Typografie und jüdisches Wissen in der Frühen Neuzeit“, in: Engelhardt, Arndt [et al.] (ed.), *Ein Paradigma der Moderne; jüdische Geschichte in Schlüsselbegriffen. Festschrift für Dan Diner zum 70. Geburtstag*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2016, s. 239–262.
- Sanders 1961, Sanders, Moše, „Pesikta rabati dfus rišon“, in: *Arešet* 3 (1961), s. 99–101.
- Satz – Jicchaki 1987–2002 Jicchak Satz – Jicchaki, David, *Sidur mbr“r Šabtaj sofer bar Jišḥak mi-Premišla talmid ba-Levuš. Joše la-or ‘al pi ktav jad Bejt din be-London*, Baltimor: Ješivat Ner Jisra’el, 747–762 [1987–2002].
- Segert – Beránek 1967 Segert, Stanislav – Beránek, Karel, *Orientalistik an der Prager Universität. 1. Teil, 1348-1848*, Praha: Univerzita Karlova, 1967.
- Sharon 2014 Sharon, Osnat, *We-ha-adam holech ba-‘olam ke-sfina be-lev ha-jam ha-gadol: Sibuv r. Petahja mi-Regensburg u-Midraš Jona, havnajat ha-merḥav bi-šnej ḥiburim še-hitparsemu jaḥdaw be-rešit ha-‘et ha-badaša. A Person Walks this World like a Ship in the Great Sea: Sibbu Rabbi Petachia MiRegensburg and Midrash Yonah: The Construction of Space in Two Texts Published Together in the Early Modern Era*, magisterská práce, Hebrew University of Jerusalem, 2014.
- Sharon 2015 *eadem*, „Elephant, Leviathan and Nineveh the Great City: Sibbu Rabbi Petachia MiRegensburg and Midrash Yonah, Printed Side by Side“, Paper Presented at the 2nd Prague Colloquium on the Hebrew Book, Thursday November 12th 2015, [https://www.academia.edu/25685318/Elephant Leviathan and Nineveh the Great](https://www.academia.edu/25685318/Elephant_Leviathan_and_Nineveh_the_Great)

City Sibbu Rabbi Petachia MiRegensburg and Midrash Yonah Printed Side by Side, přístup 24. 10. 2017)

- Sharon 2016 *eadem*, „Ha-pil, ha-liwjatan we-Ninwe ha-‘ir ha-gdola: Sibuv r. Petahja mi-Regensburg u-Midraš Jona we-hadpasatam jahad“, in: *Mehqarej Jeruřalajim be-folklor jehudi* 30 (2016), s. 37–73.
- Shmeruk 1978 *idem*, *Sifrut jidiř – prakim le-toldoteha*, Tel Aviv: [Mif‘alim universita‘im le-ħořa‘at la-or – Ha-machon ha-jisra‘eli le-poetiķa u-le-semijotiķa ‘al řem Porter, 378 [1978].
- Shmeruk 1981 *idem*, *Sifrut jidiř be-Polin: mehkarim we-‘junim historijim*, Jeruřalajim: Magnes – Ha-universita ha-‘ivrit, 1981.
- Shmeruk 1986 *idem*, *Ha-ijurim le-sifrej jidiř bi-me‘ot ha-řet-zajin – ha-jud-zajin*, Jeruřalajim: Ĥořa‘at Akademon, 746 [1986].
- Shmeruk 1996 *idem*, *Dějiny literatury jidiř*, přeložil Václav Burian, Olomouc: Votobia, 1996.
- Shulvass 1971 Shulvass, Moses A., *From East to West: The Westward Migration of Jews from Eastern Europe during the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, Detroit: Wayne State University Press, 1971.
- Scholem 1989 Scholem, Gershom Gerhard, *Sabbatai Sevi: the mystical messiah 1626–1676*, Princeton: Princeton University Press, 1989.
- Schwarz 1923 Schwarz, Arthur Zacharias, „Zum Prozess des Lipman Heller“, in: *Festskrift i Anledning af Professor David Simonsens 70-aarige Fodselsdag*, Kobenhavn: Hertz, 1923, s. 206–212.
- Simonsohn 1962 Simonsohn, řlomo, „Sfarim we-sifrijot řel jehudej Manřova, 1595“, *KS* 37, 1 (1962), s. 103–122.
- Simonsohn 1965 *idem*, *Toldot ha-jehudim be-dukasut Manřova*, díly 1–2, Jeruřalajim: Universitat Tel Aviv we-Machon ben řvi ‘al jdej Ĥořa‘at Ĥirjat sefer, 723–725 [1962–1964] (anglický překlad *History of the Jews in the Duchy of Mantua*, Jerusalem: Kiryath Sepher, 1977).
- Sixtová 2010 Sixtová, Olga, „Hebraica and Judaica at the Research Library in Olomouc“, *JB* 45, 1 (2010), s. 71–85.
- Sixtová 2012a *eadem* (ed.), *Hebrejský knihtisk v Ĥechách a na Moravě*, Praha: Academia – řidovské muzeum v Praze, 2012.

- Sixtová 2012b *eadem*, „Židovské tiskárny a tiskaři v Praze 1512–1670 (1672)“, in Sixtová 2012a, s. 33–74.
- Sixtová 2012c *eadem*, „Počátky pražské hebrejské typografie 1512–1569“, in Sixtová 2012a, s. 75–122.
- Sixtová 2015 *eadem*, „Haskamot v pražských hebrejských tiscích staršího období (do roku 1669)“, in: Boušek, Daniel – Křížová, Magdalena – Sládek, Pavel (eds.), *Dvarim meatim: Studie pro Jiřinu Šedinovou*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2016, s. 97–119.
- Sixtová 2016 *eadem*, „Vingt ans après: retour sur les genizot de Bohême et de Moravie, in: Descomps 2016: s. 61–68.
- Sládek 2009 Sládek, Pavel, „Pražští židovští učenci zlatého věku“, in: Putík 2009, s. 160–197.
- Sládek 2011 *idem*, „Širší kontext pražské židovské renesance“, in: Šedinová, Jiřina, a kol., *Dialog myšlenkových proudů středověkého judaismu: Mezi integrací a izolací*, Praha: Academia, 2011, s. 332–462.
- Sládek 2012 *idem*, „Tištěná kniha v židovské kultuře 15. a 16. století“, in: Sixtová 2012a, s. 9–31.
- Sládek 2016a *idem*, „Typography and Practices of Reading: The Lesson of Tzemah David (1592)“, *JB* 51, 1 (2016), s. 65–95.
- Sládek 2016b *idem*, „Pražské vydání Gansova spisu *Ratolest Davidova* a nové způsoby čtení“, in: Boušek, Daniel – Křížová, Magdalena – Sládek, Pavel (eds.), *Dvarim meatim: Studie pro Jiřinu Šedinovou*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2016, s. 63–96.
- [Sládek 2018a] *idem*, „A Sixteenth-Century Rabbi as a Published Author: The Early Editions of Rabbi Mordecai Jaffe’s *Levushim*“, in: Ruderman, David – Bregoli, Francesca (eds.), *Connecting Histories: Jews and Their Others in the Early Modern Period*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press (v přípravě).
- [Sládek 2018b] *idem*, „Admiration and „Fear: New Perspectives on the personality of Judah Leva ben Betzalel – the Maharal“, *JB* 53 (2018) (v přípravě).
- Sokolová 2007 Sokolová, Františka, „Francisko Skaryna (1486? 1490? – 1539? 1552?)“, *Plav – měsíčník pro světovou literaturu* 3, 4 (2007), <http://www.svetovka.cz/archiv/2007/04-2007-portret.htm> (přístup 10. 8. 2016)

- Sonne 1927 Sonne, Isaiah, „Šemot ha-magihim u-bnejhem be-sidurej tfila u-maḥzorim“, *KS* 4, 1 (1927), s. 55–58.
- Sonne 1943 *idem*, *Expurgation of Hebrew books – the work of Jewish scholars: a contribution to the history of the censorship of Hebrew books in Italy in the sixteenth century*, New York: New York Public Library, 1943 (přetištěno v Berlin 1976, s. 201–241).
- Soxberger 1994 Soxberger, Thomas, „Eine unbekannte Prager Ausgabe des altjiddischen Romans »Paris un Wiene«“, *Jiddistik Mitteilungen* 12 (1994), s. 1–7.
- Steinherz 1927 Steinherz, Samuel (ed.), *Die Juden in Prag. Bilder aus ihrer Tausendjährigen Geschichte. Festgabe der Loge Praga des Ordens B'nai B'rith zum Gedenktage ihres 25jährigen Bestandes*, Prag: Selbstverlag, 1927.
- Steinherz 1934 *idem*, „Mardechaj Kohen u papeže. Cesta Mardechaje Kohena do Říma“, *Věstník židovské obce náboženské v Praze*, 1, č. 3 (10. dubna 1934), s. 4–7.
- Steinschneider – Cassel 1938 Steinschneider, Moritz – Cassel, David, *Jüdische Typographie und jüdische Buchhandel*, Jeruzalém: Bamberger & Wahrmann Verlag, 1938.
- Süß 1987 Süß, Hermann, „Zur literaturgeschichtlichen Bedeutung der Veitshöchheimer Genisa“, in: Wagner, U. (ed.), *Zeugnisse jüdischer Geschichte in Unterfranken*, Würzburg: F. Schoeningh. 1987. s. 79–83.
- Šedinová 1972 Šedinová, Jiřina, „Non-Jewish Sources in the Chronicle by David Gans, *Tsemab David*“, *JB* 8 (1972), s. 3–15.
- Šedinová 1984 *eadem*, „Hebrew literature as a source of information on the Czech history of the first half of the 17th century“, *JB* 20, 1 (1984), s. 3–30.
- Šedinová 1987a *eadem*, „Hebrew literary sources to the Czech history of the first half of the 17th century: end of the Thirty years' war in the testimonies of contemporaries“, *JB* 23, 1 (1987), s. 38–57.
- Šedinová 1987b *eadem*, „Hebrejský literární pramen k obležení Prahy v roce 1648“, *ČNM*, řada historická, 156, 1–2 (1987), s. 41–51.
- Šedinová 1990 *eadem*, „Hebrew Lyrico-Epic Poetry of the 17th Century in Literary Context of Bohemia and Moravia“, *JB* 26, 2, (1990), s. 84–101.
- Šedinová 1991 *eadem*, „Nejstarší pražské hebrejské tisky“, *Čtenář* 43, 3 (1991), s. 91–93.
- Šedinová 1996 *eadem*, „Židovské ženy v Praze v 16.-18. století“, in: *Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*, Praha: Archiv hlavního města Prahy, *Documenta Pragensia* 13 (1996), s. 91–100.

- Šedinová 2001 *eadem*, „Osudy pražských Židů od konce 16. do poloviny 17. století v soudobé hebrejské literatuře“, *Documenta pragensia* 9 (2001), s. 113–122.
- Šedinová 2011 *eadem*, „Dějinné události v liturgické poezii“, in Davis 2011, s. 423–434.
- Šedinová 2016 *eadem*, *David Gans: pražský renesanční židovský historik*, Praha: Academia, 2016.
- Tabory 1987 Tabory, Joseph, „The Art of Printing and the Illustrations in the Prague Haggadah“, *Ohev sefer* 1 (1987), s. 15–28.
- Tamari 2001 Tamari, Ittai Joseph, „Zum Schriftbild des jiddischen Drucks“, *Jiddistik Mitteilungen* 25 (duben 2001), s. 1–15.
- Teller 2010 Teller, Adam, „Hannover, Natan Note“, YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe. http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Hannover_Natan_Note (přístup 9. ledna 2017)
- Teter – Fram 2006 Teter, Magda – Fram, Edward, „Apostasy, Fraud and the Beginnings of Hebrew Printing in Cracow“, *AJS Review* 30 (2006), s. 31–66.
- Teufel 1995 Teufel, Helmut, „Gersonidové na Moravě“, in: Petr Pálka (ed.), *Židé a Morava 1994*, Kroměříž 1995, s. 63–66.
- Teufel [et al.] 2011 Teufel, Helmut – Kocman, Pavel – Putík, Alexandr – Cermanová, Iveta (eds.), *Jedinec a obec - Židé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1520-1848: Individuum und Gemeinde - Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien 1520 bis 1848*, Praha – Brno: Židovské muzeum v Praze – Společnost pro dějiny židů v České republice, 2011. Sborník z mezinárodní konference konané v říjnu 2009 v Třebíči; Supplementum *JB* 46 (2011).
- Timm 1973 Timm, Erika, „Beria und Simra: Eine jiddische Erzählung des 16. Jahrhunderts“, *Literaturwissenschaftliches Jahrbuch* 14 (1973), s. 1–44.
- Timm 1988 *eadem*, *Yiddish literature in a Franconian Genizah: a contribution to the printing and social history of the seventeenth and eighteenth centuries*, with the assistance of Hermann Süß; [translated by Linda Archibald], Jerusalem: Akademon Press, 1988.
- Timm 1993 *eadem*, „Blitz and Witzzenhausen,“, in: Bartal, Israel – Mendlsohn, Ezra – Turniansky, Chava (eds.), *Ke-minhag Aškenaz u-Polin. Sefer Jovel le-Ḥone Šmeruk. Koveš meḥkarim be-tarbut jehudit. Studies in Jewish Culture in Honour of Chone Shmeruk*, Jerušalajim: Merkaz Zalman Šazar, 753 [1993], s. 39–66.

- Timm – Beckmann 1996 Timm, Erika – Beckmann, Adolf, *Paris un Wiene. Ein jiddischer Stenzenroman des 16. Jahrhunderts von (oder aus dem Umkreis von) Elia Levita*. Eingeleitet [...] von Erika Timm unter Mitarbeit von Gustav Adolf Beckmann, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1996.
- Turniansky 1988a Turniansky, Chava, „Yiddish Songs as Historical Source Material: Plague in the Judenstadt of Prague in 1713“, in: Rapoport-Albert, Ada – Zipperstein, Steven J. (eds.), *Jewish History: Essays in honour of Chimen Abramsky*, London: P. Halban, 1988, s. 189–198.
- Turniansky 1988b *eadem*, „Le-toldot ha-tajts chumeš“ – chumeš mit chibr“, in: *Ijunim be-sifrut. Dvarim še-ne'emru be-erev li-chvod Dov Sdan bi-mle'at lo šmonim we-ḥameš šana*, Jeruśalajim: Ha-aḳademia ha-le'umit ha-jiśra'elit la-mada'im, 748 [1988], s. 21–58.
- Turniansky 1996 *eadem*, „Ha-draśot we-ha-draša bi-chtav ke-metawchot bejn ha-tarbut ha-ḳanonit le-vejn ha-ḳahal ha-raḥav“, in: Kedar, Benjamin Z. (ed.), *Ha-tarbut ha-amamit. Ḳovec meḥḳarim*, Jeruśalajim: Merkaz Zalman Šazar, 1996, s. 183–195.
- Turniansky 1999 *eadem*, „Les sermons oraux et écrits comme médium entre la culture canonique et les fidèles“, in: Baumgarten, Jean – Bunis, David, *Le yiddish: langue, culture, société*, Paris: CNRS, 1999, s. 21–37.
- Turniansky 2007 *eadem*, „Reception and Rejection of Yiddish Renderings of the Bible“, in: Berger Shlomo (ed.), *The Bible in/and Yiddish*. Amsterdam Yiddish Sumposium I. Amsterdam: Menasseh ben Israel Institute, 2007, s. 7–20.
- Turniansky 2008 *eadem*, „Yiddish and the Transmission of Knowledge in Early Modern Europe“, *Jewish Quarterly Review* 15 (2008), s. 5–18.
- Turniansky 2009 *eadem*, „Al našim we-sfarim ba-et ha-ḥadaša ha-muḳdemet“, přednáška pronesená pro Izraelskou akademii věd dostupná na adrese <https://www.academy.ac.il/SystemFiles/21388.pdf> (přístup 6. října 2017)
- Turniansky – Timm 2003 Turniansky, Chava – Timm, Erika, *Yiddish in Italy: Yiddish manuscripts and printed books from the 15th to the 17th century*, Milano: Associazione Italiana degli Amici dell'Universita di Gerusalemme, 2003.
- Večěřová 2007 Večěřová, Petra, „Každodennost pražských tiskařů v 16. a na počátku 17. století“, in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 15. odborné konference Olomouc, 22. - 23. listopadu 2006*, Brno: Sdružení knihoven ČR Brno, 2007, s. 83–97.

- Veselá 2012 Veselá, Lenka, „Hebrejská typografie v českých nežidovských tiskárnách 16. a 17. století“, in: Sixtová 2012, s. 165–175.
- Visi 2009 Visi, Tamás, „The Emergence of Philosophy in Ashkenazic Context. The Case of Czech Lands in the Early Fifteenth Century“, *Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts* 8 (2009), s. 213–243.
- Visi 2016 *idem*, „David Gans' Nehmad ve-naim: history of textual transmission“, *JB LI*, 1, (2016), s. 161–176.
- Vodseďálková 1987 Vodseďálková, Martina, „Drei hebräische Drucke gersonidischer Herkunft“, *JB* 23, 2 (1987), s. 92–94.
- Voit 2008 *idem*, *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, díly 1–2, Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2008.
- Voit 2012 *idem*, „Výzdoba pražských hebrejských tisků první poloviny 16. století jako součást české knižní grafiky“, in: Sixtová 2012a, s. 123–152.
- Voit 2013 *idem*, *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí, 1, Severinsko-kosořská dynastie 1488 až 1557*, Praha: KLP, 2013.
- Volf 1925a Josef Volf, „Z dějin pražských židovských knihtiskáren v 17. století“, separát z *Věstník král. čes. společnosti nauk* 1 (1925), [Praha], [1925], s. 1–43.
- Volf 1925b *idem*, „Z dějin pražských židovských knihtiskáren v 18. a 19. století“, *ČNM* 99 (1925), s. 154–160.
- Volf 1926 *idem*, *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*, Praha: Arthur Novák, 1926.
- Vonka 1934 Vonka, J. R., „Židovští knihtiskaři v Praze“, in: *Ročenka Československých knihtiskařů* 17 (1934), s. 91–119.
- Wagenseil 1674 Wagenseil, Johannes Christoph, *JOH. CHRISTOPHORI WAGENSEILII SOTA. Hoc est: LIBER MISCHNICUS De UXORE ADULTERII SUSPECTA Una cum LIBRI EN JACOB EXCERPTIS GEMARAE Versione Latina, & Commentario perpetuo, in quo multa Sacrarum Literarum, ac Hebraeorum Scriptorum Loca explicantur, horum etiam emendantur, longe plurima ex MSS. Codicibus producuntur, illustrata. Accedunt CORRECTIONES LIPMANNIANAE*. Altdorfi Noricorum: Sumptibus Johannis Andreae & Wolfgangi Endteri Junioris Haeredum, 1674.
- Wachstein 1912 Wachstein, Bernhard, *Die Inschriften des Alten Judenfriedhofes in Wien*, Wien: Wilhelm Braumüller, 1912–1917.

- Weil 1963 Weil, Gérard E., *Elie Levita: humaniste et massorete (1469–1549)*, Leiden: E. J. Brill, 1963.
- Weinreich 1928 Weinreich, Max, *Bilder fun der jidišer literaturgešichte*, Vilne [Vilno]: Farlag Tamar fun Josef Kameronmacher, 1928.
- Weissler 1998 Weissler, Chava, *Voices of the Matriarchs: Listening to the Prayers of Early Modern Jewish Woman*, Boston: Beacon Press, 1998
- Wengrov 1967 Wengrov, Charles, *Haggadah and Woodcut: An Introduction to the Passover Haggadah Completed by Gershom Cohen in Prague, Sunday, 26 Teveth, 5287, December 30, 1526*, New York: Shulsinger Brothers, 1967.
- Wiesemann 1995 Wiesemann, Falk, *Geniza: svědectví o Židech německého venkova. Genisa: Zeugnisse des deutschen Landjudentums. Genizah: testimony of German village Jewry*, Düsseldorf: Porges, c1995. Doprovodná kniha k výstavě (Praha, 5. 5. – 4. 6. 1995).
- Wilhelm 1962 Wilhelm, Jaakov David, „Sliḥot Prag mi-šnat ŠL“Ṭ ašer be-Stoḵholm“, *KS* 37, 4 (1962), s. 515–522.
- Winter 1890 Winter, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. A XVI. věku. Díl první*, V Praze: Nákladem Matice české, 1890.
- Winter 1901 *idem*, *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století: kulturně-historický obraz*, V Praze: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901.
- Winter 1906 *idem*, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách*, V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.
- Winter 1909 *idem*, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku (1529–1620)*, V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.
- Wolf 1863 Wolf, Gerson, „Auto da Fé jüdischer Bücher in Prag 1714“, *HB* 6 (1863), s. 35–39.
- Wolfthal 2004 Wolfthal, Diane, *Picturing Yiddish: gender, identity, and memory in the illustrated Yiddish books of Renaissance Italy*, Leiden: Brill, 2004.
- Yaari 1946 Yaari, Abraham, „Le-ḵvi'at zmano šel ḥotam ha-madpis Moše ben Becalel Katz“, *KS* 23 (707/1946), s. 250–251.
- Yaari 1966 *idem*, „Našim bi-mlechet ha-dfus ha-ivri“, *Maḥanajim* 106 (1966), s. 124–136.
- Yaari 1984 *idem*, *Daglej ha-madpisim ba-ivrijim: me-rešit ha-dfus ha-ivri we-ad sof ha-me'a ha-teša'-esre. Hebrew Printers' Marks: from the beginning of Hebrew printing to the end*

- of the 19th century, Amersham, England: Gregg International Publishers, 1984 (1. vyd. 1934, doplněno).
- Yudlov 1981 Yudlov, Isaac, „Šinujim tipografiim bi-sfarim 'ivrijim“, *Arešet* 6 (1981), s. 95–122.
- Yudlov 1984a *idem*, „Mahadurot ša'ar bi-sfarim 'ivrijim ješanim“, *Alej sefer* 11 (1984), s. 135–148.
- Yudlov 1984b *idem*, „Sefer Sar šalom le-r. „Salom ha-sfaradi, 320“, *KS* 58 (1984), s. 415–416.
- Yudlov 1987 *idem*, „Tšuvot Maharal mi-Prag“, in: *Sefer ha-zikaron li-chvodo ve-le-zichro šel [...] rabi Ja'aqov Bešal'el Žolty*, Jerušalajim: Morija, 747 [1987], s. 264–296.
- Yudlov 1989 *idem*, „Šejne tħine« we-»Oraħ ħajim« – šnej sifrej jidiš bilti jedu'im“, *KS* 62, 1–2 (1989), s. 457–458.
- Yudlov 1991 *idem*, „Mi hu meħaber ha-sefer Ĥatan damim“, *Sfunot* 3, 2 (1991), s. 80–82.
- Yudlov 2002 *idem*, *Daglej ha-madpisim ha-'ivrijim: ħamišim we-arba' simlej madpisim, molim u-meħabrim 'ivrijim. Hebrew Printers' Marks: Fifty-four Emblems and Marks of Hebrew Printers, Publishers and Authors*, Jerusalem: I. Yudlov, 2002 (doplňky k Yaari 1984).
- Yudlov 2008 *idem*, „'Al sfarim, madpisim u-molim“, in: Movšovic, Josef Elijahu, *Ha-sefer – jovel ha-70 le-Mosad ha-rav Kux*, díly 1–2, Jerušalajim: Mosad ha-rav Kux, 768 [2008], díl 2, s. 548–569.
- Yudlov 2009 *idem*, „Tištěné edice Maharalova díla“, in: Putík 2009, s. 139–160.
- Yudlov 2011 *idem*, „Hebrew books printed on vellum in the Valmadonna Trust Library“, in: Sclar 2011, s. 52–63.
- Yudlov *idem*, „Ha-inķunabula' šel Prag“ (nepublikovaný text).
- Zafren 1960 Zafren, Herbert Cecil, „Among recent acquisitions“, *SBB* 4, 3 (June 1960), s. 142–144.
- Zafren 1971 *idem*, „Dyhernfurt and Shabtai Bass: A Typographic Profile“, in: Berlin, Charles (ed.), *Studies in Jewish Bibliography, History and Literature in honor of I. Edward Kiev*, New York: Ktav Publishing House, 1971, s. 543–580.
- Zafren 1982a *idem*, „A Probe into Hebrew Printing in Hanau in the Seventeenth Century or How Quantifiable is Hebrew Typography?“, in: Brunswick, Sheldon R. (ed.), *Studies in Judaica, Karaitica and Islamica, Presented to Leon Nemoy on His Eightieth Birthday*, Ramat Gan: Bar-Ilan University Press, 1982, s. 273–285.

- Zafren 1982b *idem*, „Variety in the Typography of Yiddish: 1535–1635“, *HUCA* 53 (1982), s. 137–163.
- Zafren 1983 *idem*, „The 1678 Siddur and the *Sifte Yesbenim*: A Methodological Excercise“, in: Malachi, Zvi (ed.), *The A. M. Habermann Memorial Volume*, Lod: Habermann Institute for Literary Research, 1983, s. 273–285.
- Zafren 1987 *idem*, „Early Yiddish Typography“, *Jewish Book Annual* 44 (1986–1987), s. 106–119.
- Zafren 1997 *idem*, *Was Gutenberg Jewish? And other conundrums: exploring the margins of Judaica bibliography*, New York: National Foundation of Jewish Culture – Council of Archives and Research Libraries in Jewish Studies, [1996 nebo 1997]. Přetištěno v *Judaica Librarianship* 11,1–2 (2002–2003), s. 28–55.
- Zfatman 1978 Zfatman, Sarah, „Majse buch: kavim li-dmuto šel žanr ba-sifrut jidiš ha-ješana“, *Ha-sifrut* 28 (1979), s. 126–152.
- Zfatman 1982a *eadem*, „Gejruš ruḥot bi-Prag ba-me'a ha-j"z: le-še'elat mehejmanuto ha-historit šel žanr 'amami“, in: *Mehkarej Jerušalajim be-folklor jebudi* 3 (1982), s. 7–34.
- Zfatman 1982b *eadem*, „Maase šel ruaḥ be-ḳ"ḳ Korec – šlav ḥadaš be-hitpathuto šel žanr 'amami“, in: *Mehkarej Jerušalajim be-folklor jebudi* 2 (1982), s. 17–65.
- Zfatman 1993 *eadem*, „Maḳor u-meḳorijut be-Majse-bichl ha-ḳadum be-jidiš. Majse Westindija“ (Prag +/- 1665 – miḳre mivḥan“, in: Bartal, Israel – Mendlsohn, Ezra – Turniansky, Chava (eds.), *Ke-minbag Aškenaz u-Polin. Sefer Jovel le-Ḥone Šmeruḳ. Ḳoveš mehkarim ba-tarbut jebudit*, Jerušalajim: Merkaz Zalman Šazar, 753 [1993], s. 95–152.
- Zfatman 2015 *eadem*, *Še tame*, Jerušalajim: Magnes: Ha-universita ha-ivrit, 776 [2015].
- Zíbrt 1939 Zíbrt, Čeněk, *Z dějin českého knihtiskařství*. K novému vydání upravil Ant. Dolenský, Mladá Boleslav: Hejda a Zbroj, 1939.
- Zimmer, Eric, *Jewish Synods in Germany During the Late Middle Ages (1286–1603)*, New York: Yeshiva University Press, 1978
- Zinberg 1975 Zinberg, Israel, *A History of Jewish Literature*, díly 1–12, z jidiš přeložil a editoval Bernard Martin, Cleveland: Press of Case Western Reserve University, 1972–1978 (díly 4–12 vydalo nakladatelství Hebrew Union College Press, Cincinnati, Ohio a New York, Ktav publishing House).

- Zunz 1844 Zunz, Leopold, „Die Gersoniden“, *Wissenschaftlicher Zeitschrift für jüdische theologie* 5 (1844), s. 35–44 (přetištěno v *Gesammelte Schriften, Dritter Band*, Berlin: Louis Gerschel, 1876, s. 191–199).
- Zunz 1845 *idem*, *Zur Geschichte und Literatur. Erster Band*. Berlin: Veit, 1845.
- Zunz 1859 *idem*, *Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes, geschichtlich entwickelt*, Berlin: Julius Springer, 1859
- Zunz 1865 *idem*, *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*, Berlin: L. Gerschel, 1865.
- Zwiep 2007 Zwiep, Irene E., „Adding the Reader’s Voice: Early-modern Ashkenazi Grammars of Hebrew“, *Science in Context* 20, 2 (2007), s. 163–195.